

50398/c

A xxxiv

18/5

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30415871_0002

GERARDI VANSWIETEN

M E D. D O C T.

COMMENTARIA

I N

HERMANNI BOERHAAVE

APHORISMOS

D E

COGNOSCENDIS ET CURANDIS

M O R B I S.

TOMUS SECUNDUS.

P A R I S I I S.

Apud **PETRUM GUILLELMUM CAVELIER**, viâ San-Jacobeâ;

sub Signo Lili Aurei.

M. D C C. L V I I.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS.

YITZIN - 1911

THE ...

...

...

...

L. B.

DUM me accingebam his *Commentariis* conscribendis, statueram tribus Tomis illa comprehendere. Placebat in primis hæc divisio, quia in tres partes, satis æquales, totum commodè distribui sic poterat pensum. Primus enim Tomus ad morbos internos usque inceptam deduxerat telam: secundo Tomo febres, illarúmque præcipua symptomata, morbósque inflammatorios, acutâ febre stipatos, comprehendere statueram. Tertio denique Tomo morbos chronicos, & reliqua, quæ supererant, decreveram absolvere.

Cùm autem rerum pertractandarum numerus & dignitas facerent, ut in majorem molem secundus Tomus excresceret, simulque ad longinquum iter suscipiendum omnia disponere deberem, citiùs finem imponere secundo huic Tomo coactus fui.

Neque tamen ab incepto labore desistam, sed illico, ubi sedem fixerim, pergam alacriter, datámque liberabo fidem.

Instructissimæ Bibliothecæ usus, & amabile illud, solis Musis sacrum futurum, otium spem faciunt, ut à turbulenta Praxi liber citiùs ad finem perducam hæc *Commentaria*. Vale!

INDEX CAPITUM

HUJUS TOMI.

<i>De Morbis internis & de febribus in genere</i>	Pag. 1
<i>Frigus Febrile</i>	159
<i>Tremor Febrilis</i>	165
<i>Anxietas Febrilis</i>	174
<i>Sitis Febrilis</i>	190
<i>Nausea Febrilis</i>	200
<i>Ructus & Flatus</i>	212
<i>Vomitus Febrilis</i>	230
<i>Debilitas Febrilis</i>	244
<i>Calor Febrilis</i>	262
<i>Delirium Febrile</i>	291
<i>Coma Febrile</i>	307
<i>Pervigilium Febrile</i>	313
<i>Convulsio Febrilis</i>	318
<i>Sudor Febrilis</i>	329
<i>Diarrhœa Febrilis</i>	336
<i>Exanthemata Febrilia</i>	360
<i>Febris continua</i>	373
<i>Febris continua putrida</i>	379
<i>Febris ardens</i>	401
<i>Febris intermittens</i>	456
<i>Morbi acuti Febriles</i>	525
<i>Phrenitis</i>	526
<i>Angina</i>	562
<i>Angina Aquosa</i>	577
----- <i>Scirrhusa</i>	586
----- <i>Inflammatoria</i>	592
----- <i>Suppuratoria</i>	631
----- <i>Gangrænosa</i>	634
----- <i>Convulsiva</i>	638
<i>Peripneumonia vera</i>	646
----- <i>Notha</i>	729

COMMENTARIA

IN

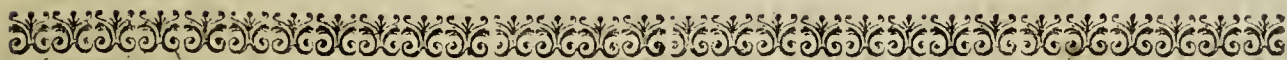
HERMANNI BOERHAAVE

APHORISMOS,

DE

COGNOSCENDIS ET CURANDIS

MORBIS.

DE MORBIS INTERNIS, ET DE FEBRIBUS

IN GENERE.

§. 558.

FEBRIS, frequentissimus morbus, inflammationi individuus comes, plurium morborum, mortis, & sæpe sanationis optima causa, nunc explicanda.

Postquam in præcedenti Tomo explicati fuerunt morbi simplicissimi solidarum partium corporis humani; uti etiam illa vitia, quæ humoribus spontaneâ degeneratione accidunt; simulque absoluta fuit Historia morborum externorum, sive Chirurgicorum, quorum nempe causæ & præcipui effectus sensibus patent, agendum nunc est de morbis internis quorum causæ magis abditæ difficilius cognoscuntur, cum sæpe in intimis corporis humani

penetralibus reconditæ lateant ; imò etiam & harum causarum effectus , minùs obvii sensibus , læsarum functionum observatione , & comparatione similium maiorum , quæ partibus externis corporis accidunt , ferè tantùm poterunt detegi.

Ingens quidem horum morborum numerus & varietas magnam difficultatem pariunt , dum quis determinare vellet , à quo morbo incipiendum esset , in pertractanda internorum morborum Historia: si tamen his morbis applicentur regulæ illæ , quæ §. 16 , enumeratæ fuerunt , patebit ratio , quare de febribus primò agendum sit. Clarior quidem morbi noticia , & simplicior ejusdem natura , atque facilissima sanatio , sunt inter requisita illius morbi cujus Historia reliquis præmitti deberet , ut ordine doctrina procederet : interimque fatendum est , abditam satis esse febrium naturam , illasque diversissimis stipari sæpe phænomenis , neque semper facilè sanari. Verùm & hæc omnia reliquis internis morbis adfunt. Sed quarta regula , quæ §. 16 , datur , febribus convenit præ reliquis omnibus morbis internis : nempe , quòd requiratur harum cognitio ad reliquos morbos intelligendos: Ut enim mox patebit , febris omnis morborum frequentissimus est , omnesque morbos inflammatorios comitatur semper ; reliquos quàm sæpissime. Febrium ergo Historia præmittenda videtur.

FEBRIS à fervore dicitur Latinis , ut voluerunt plurimi ; à febrando , id est , lustrando , vel purgando , deduxerunt alii. Prior derivatio magis respondet communi opinioni veterum Medicorum , qui calorem dixerunt febris essentiam ; *πυρετός* enim & *πύρεξις* hæc significatione passim apud veteres Græcos usurpantur. Imò notavit *Galenus* *πῦρ* (ignem) vocari ab *Hippocrate* febrim , (a) *quum vehementissima fuerit*. Posterior verò multis arrisit , quia per febrim sæpe repurgatur corpus.

FREQUENTISSIMUS MORBUS. Demonstrabitur postea §. 586 ; à numerosissimis atque admodum variis causis febres nasci ; simulque patebit nullâ prudentiâ humanâ sic evitari posse omnes , ut quis à febre , totâ vitâ suâ , immunis maneat. Diætæ vitia , aeris ambientis vicissitudines , imprimis subitò in contrarium mutatæ (ut dum v. gr ; validum aeris calorem excipit subitum frigus) , exercitationes corporis solito validiores , animi affectus validi , &c , toties in sanissimis etiam corporibus febres excitaverunt. Dum paucis contentus frugalem vitam ducit *Philosophus* , & pertinaci luctâ tandem animum regere didicit , plures quidem febrium causas evitat ; tamen sæpe libris impallescens , & continuis meditationibus exhaustus , non febrium tantùm , sed & plurimorum & pertinacissimorum quidem morborum , causas se congestisse dolet ferò. Unde ferè liceret asserere , nullum sine febre vivere hominem , imò & paucos absque febre mori. Si enim violentâ morte pereuntes excipiantur , atque illi , quibus rara fortuna contigit , ut ultimo senio confecti absque morbo vivere desinant ; reliqui ferè omnes vel febre , vel morbis febrim comitem habentibus , moriuntur. Universallissimo huic morbo , febrim , quam placatam trepido metu cupiebant , à Romanis sanum in palatio dicatum legitur (b). Hinc fortè *versus Hesiodi* (c) , ex *Pandoræ* pyxide elapsos , febres simpliciter vocavit *Horatius* dicens , (d)

Post ignem æthereâ domo

(a) *Epidem. Lib. I. Comment. III. ægrot. | cap. 7.*

II. text. II. Tom. IX. pag. 102 , in fine.

(b) *C. Plin. Secund. Hist. Nat. Lib. II.*

(c) *Opera & Dies , versu 102.*

(d) *Carmin. Lib. I. Od. III. vers. 29.*

Subductum, Macies, & nova Februm;

Ferris incubuit cohors.

INFLAMMATIONI INDIVIDUUS COMES. In morbis validis inflammatoriis febrim semper adesse, nemo dubitat. Sic patebit postea in pleuritidis Historia, rarò hunc morbum observari absque febre prægressa, nunquam autem esse sine illa. Sed ubi parva inflammatio in parte quadam corporis externa hæret, dubium magis videri posset, an quidem febris illam semper comitetur. Si autem videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 371, de hac re dicta sunt, patebit evidenter, febrim meritò dici inflammationis individuum comitem, imò etiam per febrim inflammationem ab obstructione distingui. Hæc autem fuit etiam *Hippocratis* opinio, qui dum demonstrare nititur, aerem plurimum facere posse in morbis omnibus producendis, dicit (a) *ac primùm à febre maximè communi morbo exordium ducam, quæ omnium aliorum morborum, præcipuè verò inflammationis, comes est, ἐφεδρεύει.*

PLURIUM MORBORUM, MORTIS, &c. Cum in omni febre aucta sit motus humorum circulatorii velocitas, omnia, quæ hanc auctam velocitatem sequi observantur mala, ex febre, ut causâ, nasci poterunt. Quàm gravia autem hæc sæpe sint, & quàm numerosa, patuit ex illis, quæ in *Commentariis* §. 100, dicta sunt. Magis autem adhuc apparebit hujus rei veritas, quando §. 587, agetur de febris effectibus. Plerique enim morbi acuti post febrim prægressam oriuntur, uti in illorum Historia patebit; omnesque illos morbos febris comitatur. Sed & chronici morbi pro magna parte vitiis, relictis à morbis acutis non bene sanatis originem debent, uti postea §. 1050, dicetur. Non mirum ergo videbitur, febres plurium morborum & mortis causas esse. Durius fortè apparebit nonnullis, febrim, cum morbus sit, sanationis tamen morborum sæpe optimam causam esse. Nihil tamen magis verum est, & certissimis Observationibus ab omni tempore confirmatum: ex magno autem harum numero paucas recensere sufficiet. Apoplexiam, (quam solvi non posse, si valida fuerit, pronuncia- vit (b) *Hippocrates*, difficulter autem curari, si levis modò fuerit) sanari, modò febris ægrum prehenderit, (c) monet. Dixit alibi, (d) *Si quis ebrius derèpentè obmutescat, convulsus moritur, nisi eum febris corripuerit, aut quâ horâ crapula solvitur, vocem ediderit.* Convulsionibus, imò & ipsi tetano, salutarem esse febrim pluribus in locis idem *Hippocrates* docet: (e) *A convulsione si febris prehenderit, eodem die cessat, aut postero, aut etiam tertio: (f) Mulieri, ex partu convulsione infestata, febrim succedere, bonum. Et tetano; ac convulsione obsidente, febrim supervenire, bonum.* Quartanam longissimam quidem, sed & securissimam, & ab aliis magnis morbis vindicare, pluribus in locis (g) pariter monet. Plurimi & in

(a) Lib. de Flatibus. cap. III. Charter.

Tom. VI. pag. 215.

(b) Aphor. Sect. II. n°. XLII. Charter.

Tom. IX. Part. II. pag. 81.

(c) De morbis Lib. I. cap. VII. Charter.

Tom. VII. pag. 558.

(d) Aphor. Sect. V. n°. v. Charter. Tom.

IX. Part. II. pag. 196. & de morbis Lib. I.

cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 559.

(e) Lib. de locis in homine, cap. XIII.

Charter. Tom. VII. pag. 372.

(f) De morbis Lib. I. cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 535.

(g) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. IV. Charter. Tom. IX. pag. 88.

Ibid. Lib. VI. Comment. VI. text. VII. pag. 550.

Aphorism. Sect. V. n°. LXX. Charter. Ibid. Part. II. pag. 242.

aliis morbis salutare febris effectus apud *Hippocratem* habentur, quorum magnam partem collegit *Celsus*, ubi agit de illis notis, quæ in quoque morbi genere vel spem vel pericula ostendunt. Sic autem habet : (a) *Denique ipsa febris, quod maximè mirum videri potest, sæpe præsidio est. Nam & præcordiorum dolores, si sine inflammatione sunt, finit; & in jecinoris dolore succurrit; & nervorum distentionem, rigoremque, si postea cæpit, ex toto tollit; & ex difficultate urinæ morbum tenuioris intestini ortum, si urinam per calorem movet, levat, &c.*

Non ergo semper perniciofa febris est; errantque illi, qui hanc ubique omni Artis molimine debellandam credunt; cum sæpe natura per febrim vincat tales morbos, qui ad optima quævis remedia rebelles manent. Merito ergo *Sydenhamus*, qui naturæ morbos sanantis vestigia tam feliciter observavit, febrim vocavit, (b) *naturæ instrumentum, quo partes impuras à puris secernat*: dixitque alibi illam (c) *à natura concitari, vel ut heterogenea quædam materia. . . ., ipsi inimica secernatur; vel ut sanguis in novam aliquam diathesim immutetur.* Prioris effectus febris Exemplum petebat ab illo genere febrium, quæ eruptionibus stipantur, ut in variolis, morbillis, &c, fit; posteriorem verò demonstrabat inde, quòd homines, insignem mutationem passi in usu rerum non naturalium (ut vocant) febre corripiantur, per quam dein apti evadunt tolerare illa, quæ antea absque sanitatis detrimento ferre non poterant. Frequens enim Observatio docuit, illos, qui longa itinera emensi in disitis regionibus vivunt, plerumque febre corripi, quamvis antè sanissimi fuerint, & per hanc sic mutari illorum corpora, ut aerem & victum illius loci postea facillè ferant.

Minimè ideo sollicitus fuit *Sydenhamus* (d) ut febrim tolleret; sed sedulò attendebat, an excitatus per febrim motus tantus esset, quem periculosa symptomata solebant sequi, vel contrà sic langueret, ut separatio morborum à sanis, aut ejusdem subactio, vel mutatio humorum in novam indolem, per hunc motum obtineri non possent. Hoc autem cognito, compefcebat idoneâ medelâ febrilem motum, si nimius erat, vel excitabat languentem: ubi verò debitos intra limites manebat febris, spectatorem agebat, nihil omnino mutans, sed bono victu vires tantum sustinens expectabat eventum, quem Artis usu salutarem fore noverat. Ex quibus ergo patet, non tantum requiri aliquando in morborum curationibus, ut sibi relinquatur febris; sed & quandoque ex Artis præcepto febrim augendam esse. Pulchrum habetur, quod hanc rem confirmat, in *Coacis Prænotionibus* effatum (e) *Convulsionem solvit febris superveniens acuta, quæ prius non fuit, si verò fuit prius, jam exacerbata.*

§. 559. **C**UJUS quia abdita habetur natura, summâ ope cavendum ab omni errore, in illa indaganda.

Adeo difficile visum fuit, febris naturam cognoscere, ut ferè in proverbium abierit, sapientissimum quemque tamen febris naturam ignorare. Si enim vel peritissimus Medicus videt hominem, qui unum alterumve paroxysmum legitimæ quartanæ passus fuit, medio inter binos paroxysmos tempore, imò vel semiqua-

(a) De Medicin. Lib. II. cap. VIII. pag. 70.

(b) Sect. I. cap. IV. pag. 72.

(c) Ibid. initio ejusdem capituli pag. 58.

(d) Ibid. pag. 61.

(e) N^o. CCCLVIII. Charter. Tom. VIII.

pag. 871.

§. 559. 560. ET DE FEBRIBUS IN GENERE. 5

drante horæ ante novum paroxysmum ingruentem; nullum detegit vitium in solidis fluidisve corporis partibus, nullam sæpe inveniet læsam functionem; & tamen paulò post febris adierit. Summa ergo cautela requiritur, ut indagetur abdita adeo febris natura: nihil hîc assumendum erit ex præconcepta hypothese quadam, licet ingeniosissima videatur; sed sola febris præsentis in corpore phænomena consideranda sunt, singula seorsim ponderanda; comparanda dein inter se, ut severo ratiocinio ex his procedatur ad intellectum causæ proximæ febris. Dum acutissimi Philosophi, speculationibus suis indulgentes, rerum naturalium causas indagaverunt, mira sæpe luxuriantis ingenii commenta protulerunt, absque magno damno tamen. Ubi verò in morborum natura indaganda sic proceditur, falsæ hypothese superstruitur curandi methodus; & in re maximè seria, ubi agitur de vita & sanitate proximi, luditur.

§. 560. **E**RRORI tamen facilem hîc occasionem præbet ingens numerus symptomatum, quo plerumque stipatur, & sine quibus tamen febris esse potest.

Si consulantur illa, quæ in Historia Medica de febrium symptomatibus habentur, apparebit, nullam esse functionem in corpore, quin aliquando læsa observata fuerit illo tempore, dum febris est. Deliria toties adsunt febribus: vidi & ingenii acumen auctum in singulis paroxysmis febris intermittens: nausea, vomitus, appetitus deletus, tormina, diarrhœa, &c, febrim aliquando comitantur; & contrà acerrima fames in aliis tempore febris adest. Dolores in variis corporis partibus cum febre sunt aliquando, & contrà observatum fuit, febris tempore filuisse dolores, qui antea adfuerant, febre finitâ iterum recrudescentes, &c. Ingens ille numerus & varietas symptomatum febrilium in errorem multos abduxit, dum ex quibusdam illorum, prout magis minúsve favebant præconceptæ hypothese, tectam febris naturam eruere satagebant. Cùm autem pleraque hæc symptomata in singulis ferè febricitantibus, uti etiam sæpe in diversis febrium speciebus, variant; patet evidenter, febris naturam non posse indagari & cognosci ex talibus, sine quibus febris esse potest. Hinc tamen natæ sunt tot diversæ opiniones de causâ & natura febrium; & summi etiam Medici, ut tuerentur sententiam, quam amplexi fuerant, mira sæpe protulerunt. Riderent meritò æger & adstantes Medicum, qui negaret, quartanarium, per plures sæpe horas rigentem in paroxysmi initio, febricitare: *Fernelius* tamen noluit, quòd (a) *rigor horrorve intermittentium febrium, tamen si accessionis est initium, febris tamen haudquam censeri potest*, ut tueretur *Galenii* opinionem, quam sequebatur, quòd nempe febris esset calor præter naturam è corde in omne corpus effusus. Symptomata ergo illa inservire poterunt, ut diversæ febrium species distinguantur; sed febris individuæ naturæ indagandæ tantùm abhiberi poterunt illa, quæ omnem febrim comitantur semper.

(a) Pathol. Lib. IV. cap. 1. pag. 3.

§. 561. **U**T ille vitetur, opus erit ex infinitis (560) illa phœnomena sola eligere, quæ omni feбри semper adsunt; quorũque cognita præsentia omnes Medicos docet, febrim adesse, quorum absentiã judicant hominem à febre immunem esse.

Quantumcumque inter se differant Medici circa causas & naturam februm, omnes tamen, si periti fuerint, distinguere poterunt, an homo decumbens febricitet, an non. Sunt ergo quædam phœnomena, in quavis febre præsentia, quæ illos hoc docent: hæc aderunt æquè in continuis febribus, quàm intermittentibus, in salubri ephemera, & in ardentissima febre: hæc adesse debent omni tempore febris, vel fallerent. Omnia ergo reliqua, quæ quibusdam tantum febribus adsunt, vel non omni febris tempore apparent, expungenda sunt; retinenda autem tantum illa, quæ semper & in omni febre occurrunt. Hoc modo vitabitur confusio ex tanta symptomatum febrilium multiplicitate orta, & tota hæc res ad magnam simplicitatem poterit redigi, uti mox patebit ex sequentibus.

§. 562. **D**EIN ex his detectis (561), ritèque expensis, natura febris individua invenienda erit.

Solebat Auditoribus suis celeberrimus horum Aphorismorum Auctor hæc occasione dicere, quòd tædiofo labore ex plurimis Auctoribus collegisset illa symptomata, quæ in febribus observaverant. Delevit deinde ex hoc catalogo omnia illa, quæ tantum in certis februm speciebus aderant, non autem in omnibus: illa verò sola retinuit, quæ & communi Auctorum consensu, & propriã Observatione invenit omnem febrim comitari. Ex illis deinde rite expensis, & secum invicem comparatis individuum febris naturam indagare conatus fuit. Mirabatur interim, castã hæc methodo ad magnam simplicitatem redigi rem, quæ adeo operosa primo intuitu videbatur. Ex numerosissima enim symptomatum febrilium serie pauca tantum supererant, de quibus sequenti paragrapho dicetur.

§. 563. **I**N omni febre à causis internis orta horripilatio, pulsus velox, calor, vario febris tempore, vario gradu, adsunt.

Tria nempe tantum phœnomena omnibus febribus communia observantur *horripilatio, pulsus velox, calor*. Horripilatio vocatur (recepto in Arte hujus vocabuli usu) quando à frigoris sensu totum corpus horret ac concutitur; uti dum calidum corpus subito frigidã afflatur aurã: nostrates vocant *Een huyvering*. Frigoris ille sensus observatur semper adesse in omni febre, quæ à causis internis oritur. Internam autem causam vocamus, quando illud, à quo febris nascitur, in corpore præexistit ante febrim natam; sive illud prius extra corpus hærens in illud ingressum fuerit, sive in corpore ipso genitum. Sic v. gr; venenum pestis, variolarum, &c, corpore susceptum, febrim excitat, semper tamen prægressã illã horripilatione, quamvis illud non in corpore genitum, sed aliunde in corpus delatum fuerit. Ita etiam stagnatione, vel alia quacumque de causa, corrupta bilis febrim accendit, quæ etiam semper ab horripilatione illa

incipit. In utroque tamen casu febris à causâ interna nasci dicitur. Ubi verò à causâ externa, id est, quæ non præexistit in corpore ante febrim natam, febris oritur, non semper adest illa horripilatio. Utî v. gr; dum quis summâ & subitâ irâ excandescens febricitat, nulla horripilatio sentitur, sed calor tantùm. Idem verum est, dum post validissimos & diuturnos corporis motus acutissima & sæpe subitò lethalis febris accenditur, nam & tunc nullus frigoris sensus adest. Ob hanc rationem in textu dicitur, tria hæc phœnomena in omni febre à causis internis orta adesse.

Pulsûs autem velocitas mensuratur excessu celeritatis, quo pulsus in eodem homine sano superat. Nam in variis hominibus notabilis hîc differentia observatur, & infantum pulsus, cæteris paribus, plerumque velociores observantur quàm adultiorum. In homine sano, adulto, quiescente, plerumque spatio binorum minorum secundorum (quorum ter mille & sexcenta horæ spatium absolunt) tres pulsus numerantur; ubi ergo eodem hoc temporis spatio pluribus vicibus micat arteria, velocior pulsus dicitur. Calor autem febrilis pariter ex comparatione caloris hominis sani mensuratur; atque tactu, vel thermometro (quod longè certius est) detegitur.

Verùm non omni tempore febris tria hæc phœnomena semper adsunt, sed febrim-incipientem comitatur horripilatio, quam dein sequitur calor sensim auctus, atque omnium maximus, cæteris paribus, in febris vigore, paulatim postea iterum unâ cum ipsa febre decrescens. Contingit tamen aliquando, sed rariùs rigorem illum, sive horripilationem, febrim in toto suo decursu, vel in maxima ejus parte comitari. De *Epiala febre* dixit *Galenus*, illam propriè vocari (a) *quam simul febricitant* (notandum, quòd *Galenus* febris essentiam calorem esse voluerit) *ac rigent*, & *utrumque sentiunt eodem tempore in quavis corporis parte*. Idem videtur & obtinuisse in illis febribus, quæ (b) *horridæ φρικώδεις πυρετοὶ* dicebantur *Hippocrati*. Monet enim in Commentariis suis ad hunc locum *Galenus* non vocari hoc nomine illas febres, in quarum initio horror observatur, sed tales, (c) *in quibus per plurimam totius accessionis partem horroris extenditur symptoma*: additque, horridas febres tunc dici, quando (d) *brevibus admodum intervallis ab invicem horrifici motus distinguntur*. Si verò majoribus intervallis redeant horrores, tunc vocatur (ἀναδίπλωσις) reduplicatio; (e) *atque ea potissimum efficitur in semi-tertianis appellatis febribus*; quando nempe priori insultui febrili nondum finito novus paroxysmus supervenit.

Variant autem gradu tria hæc phœnomena, pro diversa indole febris ipsius, utî etiam pro varia ætate, & temperie ægri, &c. Sic quartanarium senem mediâ hyeme sæpe in initio paroxysmi validum adeo frigus opprimit, ut totum corpus marmoris instar rigeat: & contrà, si vegetum juvenem tertiana verna corripuerit, leve frigus intensus fatîs calor sequi solet. In febre ephemera, vel synocho simplici, blandus calor adest: in ardenti verò febre intolerabilis æstus corpus subitò depascit; & in pessimo tali morbo extrema sæpe frigent, dum interna corporis uri sentiunt miseri. Sequitur jam generalis febrium divisio in acutas & lentas.

(a) De Febribus Lib. II. cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 132.

(b) Epid. Lib. I. Comment. I. text. xxiv. Chart. Tom. IX. pag. 25.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. pag. 26.

(e) Ibid.

§. 564. **I**N qua febre hæc tria (563) velociter, & cum periculo decurrunt, illa *Acuta* dicitur.

Ut febris acuta dicatur, non sufficit, ut tria hæc, omnibus febribus communia, phænomena velociter decurrant, sed requiritur præterea, ut vitæ periculum meritò à tali febre metuendum sit. Nemo enim febrim ephemeram, quæ viginti quatuor horarum spatio terminatur, acutam vocabit. Tale enim morborum genus, uti optimè dixit *Celsus* (a) *neque acutum dici potest, quia non perimit; neque utique longum, quia, si occurritur, facile sanatur.* Sic optimè secluduntur breves tales, sed minimè tamen periculosi morbi, à generali acutorum morborum definitione, quam paulò antè in eodem capitulo dederat, quòd nempe *breves acutique sunt, qui citò vel tollunt hominem, vel ipsi citò finiuntur*: addiditque deinde sequenti capitulo, (b) *Ubi sine intermissionibus accessiones, & dolores graves urgent, acutus morbus est.*

Quæritur autem meritò, quinam sit temporis limes, quem febrium, quæ acutæ dicendæ sunt, duratio excedere non debet. *Galenus*, & post illum plerique Auctores, vigesimum diem statuerunt tamquam acutorum morborum ultimum terminum: cùmque plures ex illis longè citiùs finiantur, ordinis causâ acutos morbos ulterius subdivisit. Peracutum morbum vocavit (c) *qui ad septimum usque diem extenditur*; sic tamen ut exactè peracutum dixerit (d) *qui quartum diem attingit, non exactè* (peracutum), *qui ad septimum usque producitur.* Ubi verò septimum diem superabat morbus, modò viginti dies non excederet, simpliciter acutum vocavit; atque iterum exactè, (e) *qui ad decimum quartum porrigitur; non exactè verò acutum, qui ad vigesimum usque durat.* Similia his ferè apud *Hippocratem* in Prognosticis (f) habentur.

Cùm autem omnis febris terminetur in sanitatem, morbum alium, vel mortem, uti dicitur §. 591; si jam febris viginti dierum spatium excefferit, nondum in mortem vel sanitatem terminata, neque tamen in alium morbum mutata fuerit, sed simili modo & cum iisdem ferè symptomatibus decurrat, durum videretur vigesimâ secundâ die febrim longam vocare, quæ biduo vel triduo antè inter acutas numerabatur, cùm idem omnino morbus maneat, tantùm diutius excurrens. In tali casu vocaverunt Veteres acutas quidem has febres, non simpliciter tamen; sed (g) *ex decidentia ἐκ μεταπτώσεως ὄξεα.* Complures enim noverat *Galenus*, qui ad quadragesimum usque diem febre continuâ conflictati fuerant, quæ toto hoc tempore nunquam ad integritatem desierat: unde patere dicit (h) hujusmodi morbum non posse diuturnum vocari: simpliciter tamen acutum dicere non patitur ordinata doctrina, unde talibus morbis, ut distinguerentur ab acutis propriè dictis, illud nomen imposuit. Ubi autem intra hoc temporis spatium ad perfectam integritatem (*ἀπυρεξίαν*) desineret febris, recrudescens iterum, tunc morbis longis adnumerabatur. Accidit enim frequenter, atque in Epidemicorum libris apud *Hippocratem* tales casus plures enumerantur, in quibus morbi, ubi

(a) Lib. III. cap. I. pag. 111.

(b) Cap. II. pag. 113.

(c) De diebus decretoriis Lib. II, cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 489.

(d) Ibid. (e) Ibid.

(f) Comment. III. Sentent. IV, & sequ. Charter. Tom. VIII. pag. 664, & sequ.

(g) Galenus de diebus decretoriis Lib. II. cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 490.

(h) Ibid.

soluti videbantur, tamen recidivam facerent denuo: talisque recidivæ plerumque decretorio quodam die (de quibus postea dicetur) incipiebant, ac deinde alio quodam decretorio die judicabantur. Cùm autem intermediis diebus inter solutionem imperfectam morbi & recidivam apyrexia esset, non poterant tales morbi acuti dici *ex decidentia*: ideo voluit *Galenus* (a) particulares omnes hos morbos acutos dici debere, omnium verò simul congeriem diuturnum morbum vocandum esse.

Fortè quis crederet, in morborum talium principiis signa quædam distingui posse, ex quibus quis posset concludere, an viginti dierum spatium terminarentur vel citius, an verò ultra hoc tempus excurrerent; adeoque ab initio posset jam determinari, an talis morbis acutis, an verò longis, esset adnumerandus. Verùm *Hippocrates* sic monuit, (b) *per horum initia difficilium est eos prænoscere, qui intrâ longissimum tempus judicari debeant, similia namque sunt eorum principia. Verùm à primo die animadvertendum est, & ad quemque quaternarium additum considerandum; nec latebit, quò se versurus sit morbus.* Videturque in Prognosticis *Hippocrates* morborum acutorum terminum ad sexaginta dies producere; quod & alio in loco monet dicens, (c) *Judicantur autem febres quarto die, septimo, undecimo, decimo-quarto, decimo-septimo, uno & vigesimo. Ex his verò acutis trigesimo; dein quadragesimo; postea sexagesimo. Quum verò hos numeros excefferint, diuturna jam evadit febrium constitutio.*

Omnia autem hæc intelligi debent tantùm de illis febribus, quæ, productæ quamvis, genium suum servant. Morbi enim acuti, decursu suo absoluto, sæpe nec in mortem, nec in sanitatem terminantur, sed in alium morbum desinunt; qui, quamvis ex acuto morbo natus fuerit, tamen meritò longus vocatur. Sic à pleuritide suppurata, empyema & phthisis aliquando fiunt, quæ periculosa quidem sunt, non tamen velociter decurrunt, sed lentâ morte perimunt, vel difficulter admodum & non nisi longo tempore sanantur. Quomodo autem febres in alios sæpe morbos desinant, postea §. 593, dicetur.

§. 565. **U**BI tardè, idque cum periculo, vel sine eo, *Lenta* vocatur.

Ex illis quæ ad præcedentem paragraphum dicta sunt, satis apparet, quænam febres lentæ dicantur; illæ nempe, quæ temporis spatium ibi definitum excedunt. Verùm ut febris acuta dici possit, requiritur, ut periculum velocitati jungatur; sola autem tarditas sufficit, ut febris lenta vocetur, sive vitæ periculum adsit, sive non. Quartana enim vix unquam, nisi ægri vel Medentis incuriâ, lethalis, æquè longis morbis adnumeratur, quàm febris hectica, à qua paucissimi evadunt. Optimè hinc morbos longos definiit *Celsus*, (d) *sub quibus neque sanitas in propinquo, neque exitium est.*

§. 566. **U**TRAQUE (564. 565.) *Communis sive Epidemica,* vel huic illive homini *singularis.*

Altera jam sequitur febrium divisio, quæ utrique speciei, acutæ nempe & lentæ

(a) De diebus decretoriis Lib. II. cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 482. 483.

(b) Prognost. Comment. III. Sentent. VI. Chart. Tom. VIII. pag. 665.

Tom. II.

(c) In fine libri de diebus criticis. Charter. Tom. VIII. pag. 376.

(d) De Medicin. Lib. III. cap. I. pag. 111.

febri, communis est; quòd scilicet omnes febres sint vel *Epidemicæ*, plurimos, diversæ etiam temperiei & variâ ratione viventes, occupantes in eodem loco; vel *Sporadicæ* dictæ, huic illive homini singulares. Epidemicarum febrium ortus debetur semper causæ, quæ communis est omni populo in quodam loco habitanti; ut dum v. gr; inurbibus obsessis annonæ penuriâ malo victu coguntur uti omnes; vel dum in aere latens causa hæret, quæ febres illas populariter grassantes excitat; ut toties observatum fuit. Sporadicæ autem sive singulares febres, in singulis ferè hominibus diversæ, à temperie singulari ægrotantis, vitæ genere, aut morbis prægressis, originem ducere solent. Epidemicæ febres, cum à communi causa oriuntur, similem decursum atque eadem ferè symptomata habent, eandemque curandi methodum requirunt; singulares autem, à diversissimis, imò & sæpe oppositis inter se, causis natæ, variam in singulis hominibus medelam postulant. Hæc autem febrium divisio jam apud *Hippocratem* habetur; dicit enim, (a) *Febrium autem duo sunt genera; . . . unum quidem omnibus commune, pestis (λοιμός) appellatur; alterum verò, ob pravam victus rationem privatam, pravo victu utentibus contingens*. Patet autem satis ex illis, quæ in eodem hoc capite sequuntur; quòd per vocabulum *λοιμός* non intellexerit pestim propriè dictam, sed communem pluribus in eodem loco degentibus febrem.

Frequentius autem observantur febres epidemicæ acutæ, rarius longæ, & inter has præcipuè quartanæ. Aliquando tamen & morbis chronicis producendis favere certam aeris temperiem Observatis *Hippocratis* constat: notat enim (b), postquam annus austrinus, humidus & mollis exstitisset, plurimos tabidos factos fuisse. Et alio in loco dicit (c) *eorum multi qui longo jam tempore subtabescebant, tabidi decubuerunt; quandoquidem multis, etiam dubiè se habentibus, tabes tunc confirmata est. Quibusdam autem primùm cæpit, hisque ad tabem naturam vergebat*. Addit præterea, (d) *celerius verò interierunt (tabe correpti) quam vitam ducere talibus consuetum esset*.

§. 567. **A** CUTI febriles morbi vocantur, quos dicta febris (564) comitatur; chronici febriles autem, in quibus adest febris (565).

Cum omnes morbos inflammatorios, & plures alios, comitetur febris, uti ad §. 558, dictum fuit; febrium Historia, adeo latè sumpta, maximam morborum partem comprehendet, unde magna confusio nasceretur. Dum enim in morbis inflammatoriis, pro partis affectæ diversitate, varius eventus morbi prævidetur, & alia sæpe medela requiritur, patet facillè, horum morborum Historiam singulatim tradi debere, licèt omnes hos morbos febris comitetur. Vocantur hi morbi febriles, & meritò quidem; sed præter communia omnium febrium phænomena §. 563, enumerata, & alia adsunt quàm maximè notanda, quæ non à febre, sed à parte affecta oriuntur. Pulcherrimè hoc distinxit *Galenus* dicens, (e) *Febribus*

(a) Lib. de Flatib. cap. III. Charter. Tom. VI. pag. 215.

(b) Epidem. Lib. III. Comment. III. text. VIII., & XIX. Charter. Tom. IX. pag. 259, & 263.

(c) Ibid. Lib. I. Comment. I. text. XVIII. XIX. pag. 22. 23.

(d) Ibid. text. XXI. pag. 24.

(e) Aphorism. Comment. IV. n°. LXXIII. Ibid. Part. II. pag. 184.

vexari Veteres eos dicebant, qui absque aliqua inflammatione, vel abscessu, aut dolore, aut erysipelate, aut, ut simpliciter dixerim, absque aliqua parte præcipuè affectâ, ægrotabant. Quòd si vel propter lateris, vel pulmonis, aut ejusmodi alterius cujusdam partis inflammationem febricitarent, non febricitantes ipsos nominabant, neque febribus vexari dicebant; sed pleuriticos, aut peripneumonicos, aut hepaticos, aut splenicos, aliisque similibus nominibus appellabant. A parte nempe præcipuè affectâ morborum acutorum cum febre nomen desumebatur, atque hoc requirebat ordo doctrinæ.

Ut jam dicebatur febris acuta, quæ cum velocitate habebat junctum discrimen: sic acuti febriles morbi vocantur, quibus similis febris adest. Plerumque autem, licet non semper, omnes morbi acuti talem febrim comitem habent. Sic observavit Sydenhamus (a), primis mensibus, quibus pestis Londini grassabatur, quotidie ejus contagio afflatus, dum in triviis versarentur, inopinanter extinctos esse, nihil prorsus mali præsentientes; neminem tamen morbus, ubi magis adoleverat, nisi febre, aliisque symptomatibus accedentibus, prostravit.

Quando autem lentos ex sua natura morbos tarda febris comitatur, Chronici febriles vocantur; uti in scorbuto pessimo, hydrope inveterato, phthisi & similibus morbis observatur.

§. 568. **H**INC illorum omnium (567) explanatio pendet à cognita prius febris natura.

Præmitti ergo debebat febris Historia, antequam de reliquis morbis ordine dici posset, uti latius dictum fuit in *Commentariis* §. 558.

§. 569. **Q**UÆ petenda ex consideratione trium communium symptomatum (563).

Unica hæc datur via morborum naturam indagandi, ut nempe ex phœnomenis morbi observatis, seorsim ponderatis singulis, atque deinde inter se comparatis, uti & cum illis, quæ in sanitate contingunt, severo ratiocinio detegatur causa proxima morbi (vide §. 13.). Cavendum autem summopere, ne aliquid ullius præconceptæ hypothesis admisceatur. Qui enim rerum naturalium causas à priori cognoscere voluerunt, neglectâ Observatione phœnomenorum, quàm turpiter erraverunt sæpe! Ut enim prudentissimè monuit incomparabilis in morborum genio investigando Sydenhamus, (b) *Quamvis enim si mentem seriò applicuerimus, quid de factò agat natura, & quibus in operatione sua utatur organis, deprehendere valemus; modus tamen, quo illa operatur, mortales, aut ego fallor; semper latebit.* Sic enim in omni febre constanti Observatione detegitur, augeri pulsûs velocitatem, adeoque cor velocius contrahi, atque illas causas, unde cordis contractio fit, augeri. Verùm quomodo illæ causæ, cor in motum velociorem excitantes, agant; quâ ratione in febre v. gr; intermittente tertianâ alternis diebus renascantur, vel actuosæ fiant, quæ intermedio die nihil omnino agere observantur; hætenus latuit omnes. Quidquid enim de febris natura scimus, illud tantum per effecta & attributa ejus inseparabilia cognoscimus; ulterius enim humani intellectus perspicacia procedere non videtur. Neque hætenus

(a) Sect. II. cap. II. pag. 124.

(b) Dissertat. Epistolar. pag. 485.

aliquid bonæ frugis protulerunt omnes, qui hîc plûs sapere voluerunt. Tria ergo communia symptomata §. 563, considerata sunt, ut indagetur febris natura.

§. 570. **Q**UÆ (563) quidem in omni febre adsunt, sed sola velocitas pulsûs adest ex his omni febris tempore, ab initio ad finem, eâque solâ Medicus præsentem febrim judicat.

Tria illa phœnomena, horripilatio, pulsus velox, & calor in omni febre, ab internis causis ortâ, semper adsunt, uti in *Commentariis* §. 563, latius deductum fuit. Verùm inter hæc tria, sola pulsûs velocitas semper adest à primo febris insultu ad finem usque: horripilatio, sive frigus neque calor omni tempore febris observantur. In summo frigore quartanæ febris adest, & dum debilis senex mediâ hyemè; (uti observatum fuit aliquoties) quartanâ suffocatur, antequam incaluerit, tamen in febrili paroxysmo mortuus ab omnibus dicitur. Febris ergo adest, licet nullus observetur calor. Nugari certè videntur illi, qui frigoris febrilis tempore calorem adesse dicunt, sed ita latentem, ut percipi nequeat. Vicissim autem & calor prægressum frigus sequitur, adeoque febricitat homo, licet nullum frigus adsit. Sola ergo pulsûs velocitas est illud phœnomenon, quod non tantùm in omni febre, verùm etiam omni tempore febris, semper adest. Tutò ergo licet provocare ad omnes Medicos peritos, an ullo alio signo febrim distinguere noverint. Certè illo febris tempore, quando post frigus febrile gradatim auctus calor hominis sani teporem naturalem æquat, nullum febris signum superest, præter solam pulsûs velocitatem auctam.

Galenus, (& post illum reliqui Medici Græci & Arabes) febris essentiam sic statuit (a) *essentia verò februm est. . . . præter naturam caliditas, maximè quidem in totum animal effusa; sin minus, at omnino vel in plurimis partibus, vel in nobilissimis accensa*: atque ibidem *Erasistrati* & *Chryssippi* opinionem damnat, qui arteriarum motu (b) februm essentiam contineri volebant. Monet autem ibidem, quòd licet aliquando universa cutis nullam evidentem præter naturam caliditatem, neque tangentibus Medicis, neque ipsis ægrotantibus, præ se ferre videatur; tamen in profundo corpore calorem ægri sentiant, & viscera incendio flagrare videantur; atque sic probare nititur, calorem præter naturam omnem febrim comitari, & illius essentiam facere. Sed hoc verum quidem est in pessimis febribus, quando internas partes, & inprimis circa vitalia, uri sentiunt ægri, licet extrema corporis vix caleant, imò sæpe frigeant. Verùm in quartanæ vel tertianæ paroxysmo incipiente, summum frigus sentiunt ægri, neque auctum calorem in interioribus percipiunt, sed & externa & interna pariter sibi frigere testantur: unde patet evidenter, absque calore præter naturam febrim esse posse; adeoque februm essentiam non in caloris augmento consistere.

Unicuique ergo, ut puto, omnia hæctenus dicta sedulò consideranti patebit; unum tantùm febris præsentis signum esse, nempe solam pulsûs velocitatem: sicque simul apparebit, ad magnam adeo simplicitatem reduci posse febris essentiam, quæ primâ fronte adeo intricata videbatur, modò severò ratiocinio separentur à

(a) *Epidem. Lib. VI. Comment. I. text. |*
xxix. *Charter. Tom. IX. pag. 382.*

(b) *Ibid. pag. 383.*

febre omnia illa phœnomena, quæ febrim quidem aliquando comitantur, sine quibus tamen febris esse potest. Agitur enim hîc tantùm de generica febris idea, quæ omnibus omnino febribus competit; reliqua enim phœnomena, uti demonstratum fuit, vel non adfunt omni febris tempore, vel febrium varias species constituunt, minimè verò febris propriè dictam essentiam.

§. 571. **A**DEOQUE quidquid de febre sic novit Medicus, id verò omne velocitate pulsuum solâ cognoscitur. A morte cessat omnis febris.

Displicuit plurimis tanta simplicitas, & durum videbatur, pulsûs solam velocitatem auctam pro signo pathognomonico, & nunquam fallaci, febris constitui; inprimis, cùm à levibus adeo causis, quæ de cætero corpus vix turbant multùm, pulsûs velocitatem increfcere observetur. Monuit enim hoc optimè *Celsus*, dum agit de illo tempore, quò febricitantes cibum & potum sumere debent, & concludit remissionem vel cessationem febris ad hæc maximè idonea esse; totam autem difficultatem esse, ut hæc rite cognoscantur: (a) *Venis enim maximè credimus, fallacissimæ rei; quia sæpe istæ lentiores celerioresve sunt, & ætate & sexu, & corporum naturâ. Et plerumque satis sano corpore, si stomachus infirmus est, nonnunquam etiam incipiente febre, subeunt & quiescunt: ut imbecillus ille videri possit, cui facilè lature gravis instat accessio. Contrâ sæpe eas concitat & resolvit sol, & balneum, & exercitatio, & metus, & ira, & quilibet alius animi affectus. Adeo ut, cùm primùm Medicus venit, sollicitudo ægri dubitantis, quomodo illi se habere videatur, eas moveat. Ob quam causam periti Medici est, non protinus ut venit, apprehendere manu brachium, sed primùm residere hilari vultu, percunctarique, quemadmodum se habeat, & si quis ejus metus est, eum probabili sermone lenire, tum deinde ejus carpo manum admovere. Quas venas autem conspectus Medici movet, quàm facilè mille res turbant! Alibi autem pariter de tempore, quo febriliter laborantibus cibum dare oportet, agens, videtur præcipuè ad pulsûs velocitatem attendisse, atque ex illa sola judicasse, an febris abesset vel non. Dicit verò, (b) *Illud autem magis ad rem pertinet, scire, cibumne oporteat dari, cùm jam bene venæ conquieverunt, aut etiamnum manentibus reliquiis febris.**

Verùm, qui Veterum sententiam secuti calorem præternaturalem febris essentiam statuunt, iisdem difficultatibus implicantur; nam & de calore sequentia notavit *Celsus*: (c) *Altera res est, cui credimus, calor, æquè fallax. Nam hic quoque excitatur æstu, labore, somno, metu, sollicitudine. Non potuit tamen certiora signa dare Celsus, quibus febris præsentiam vel absentiam distingueret: paulò enim post subjungit sequentia: Ac protinus quidem scire, non febricitare eum, cujus venæ naturaliter ordinatæ sunt, teporque talis est, qualis esse sanis solet: Noluit tamen (d) protinus etiam sub calore motuque febrem sese concipere, nisi & alia functionum læsarum signa adfuerint, quorum quædam deinde recenset. Verùm, uti jam sæpius dictum fuit, hæc non faciunt febrim, sed illam comitantur.*

Præcipua ergo difficultas hæc erat, quæ multos impedivit, quominus simplicem hanc febris ideam admitterent, quòd nempe à motu corporis aucto, animi

(a) De Medicin. Lib. III. cap. VI. p. 129. | (c) Ibid. cap. VI. pag. 129.

(b) Ibid. cap. IV. pag. 122. |

(d) Ibid. pag. 129, 130.

affectibus, pleniori cibo, & similibus levibus satís causis, acceleretur arteriæ motus; atque ex hac sententia sequeretur, quòd in tali casu febre laboraret homo; quem tamen omnes cæteroquin sanum dicerent. Certè in his casibus vera febris adest, sed, cessantibus causis talibus levioribus, statim evanida: & eadem illæ causæ, si validiores fuerint, vel diutius manserint applicatæ corpori, periculosissimas febres excitare possunt. An non frequenti Observatione constitit, à validis nimis corporis exercitiis ardentissimam febrim ortam fuisse? Sic & ingluviem toties periculosa febris excepit; & vino sepultos unà cum febre acuta apoplecticos periisse sæpius Historia Medica docet. Minimè ergo absolum videtur, levem & momentaneam ferè febriculam excitari à causis levibus, cum ab iisdem, si graviores fuerint, acutissimas febres natas fuisse quandoque, nemo negare possit. Omnem febrim, quæ intra spatium viginti quatuor horarum finitur, neque redit postea, vocaverunt Medici febrim Ephemeram; & plerumque illa à leviori diætæ vitio ortum ducere solet: si tam talis febris bihorii spatio totum suum decursum absolvat, tamen febris vocabitur: quid ergo vetabit similem morbum febrim vocare, licèt tantum per quadrantem horæ vel minùs adhuc temporis spatium duraverit? Credo, quòd omnia hæc sedulò perpendenti patebit, nihil absurdi implicare generalem hanc febris definitionem, quæ à sola pulsûs velocitate desumitur; cum talis definitio æquè minimam ac maximam febrem, uti genus omnes species, comprehendere debeat.

Cum verò eadem hæc difficultas premeret Veterum circa febrium naturam sententiam, ut hanc evitaret Galenus, dixit febrim esse, (a) *quum adeo immoderatè auctus calor est, ut & hominem offendat, & actionem lædat: quòd si neutrum adhuc efficiat, quantumvis sit homo nunc quàm antè calidior, non tamen febricitare eum monstravimus.* Eadem hæc ex Galeno, ut solebant ferè in omnibus, descripserunt posteriores Medici Græci, & Arabes; inter quos Avicenna calorem ex ira aut labore ortum expressis verbis secludit, dicens, (b) *Febris est calor extraneus accensus in corde, & procedens ab eo, mediantibus spiritu & sanguine, per arterias & venas in totum corpus: & inflammatur in eo inflammatione, quæ nocet operationibus naturalibus, non sicut caliditas iræ & laboris.*

Unde iterum quorundam opinio fuit, febrim meliùs definiri, pulsûs velocitatem auctam unà cum læsione functionum. Verùm cum variæ functiones lædantur in variis febribus, patet iterum, solam pulsûs velocitatem definire febrim in genere, functiones verò alias læsas distinguere varias febrium species. Neque repugnat huic definitioni, quòd omnis morbus functionem quamdam læsam supponat (vide §. 1.) adeoque idem in febre, cum morbus sit, obtineat. Ipsa enim pulsûs aucta velocitas læsio est actionis cordis, adeoque patet, febrim ex ipsa hac simplicissima sui natura sub generali morbi definitione comprehendi, & strictè loquendo, nunquam esse absque alicujus saltem functionis læsione.

Præterea illud inprimis individuum & pathognomonicum morbi cujusdam signum dici meretur, quo præsentè morbus ille adeste dicitur ab omnibus, quo absente pariter idem morbus abest. Inter tria autem communia omnium febrium signa, (§. 563.) horripilationem sive frigus, pulsum velocem & calorem, sola pulsûs velocitas à morte unà cum febre cessat, aucto frigore sensim; & aliquando, quam-

(a) Method. Med. Lib. VIII. cap. 1. Character. Tom. X. pag. 179.

(b) Canon. Lib. IV. Tract. I. cap. 1. Tom. II. pag. 1.

vis rariùs, diu adhuc superstitè calore fatìs intenso. Sic vidi juvenem, qui delirans subitò in variolis confluentibus undecimo die exstinguebatur, bihorio post mortem extrema corporis calida fatìs adhuc habuisse. Alià occasione (vide *Commentaria* §. 85.) dictum fuit, infantis peste mortui cadaver adhuc secundo post obitum die caluisse.

Objici fortè posset adhuc, quòd apud *Hippocratem* non adeo frequenter occurrat pulsùs mentio in febribus, cùm tamen ex modò dictis solà pulsuum velocitate febris cognoscatur. *Galenus* memoriæ tradidit, *Hippocratem*, omnium primum, quos noverat, pulsùs nomen literis mandasse, (a) *neque* (ut *Galenus* monet) *artem, quam complectitur, non videtur ignorasse: neque tamen hanc artis partem multùm elaboravit. Neque cuilibet arteriarum motui hoc tribuit nominis.* Interim tamen ex pluribus *Hippocratis* locis patet, quòd & pulsus exploraverit in ægris, & ex pulsu de febris magnitudine judicaverit. Sic in *Coacis Prænotionibus* (b) lethargicorum pulsus tardos esse dixit. Alibi (c) in *Zoilo* fabro pulsus tremulos tardos deprehendit. In *Polycrate* (d) *febris adeo lenis erat, ut obscure, præterquam in temporibus confisteret.* In acutissimis febribus (e) pulsus maximos & densissimos esse monet iterum alio in loco. Plura alia adduci possent ex *Hippocrate* loca, ex quibus apparet, quòd pulsus observaverit: sed hæc, puto, sufficient.

§. 572. **C**AUSA ergo velocitatis hujus (571) proxima, est pariter causa febris, sic cognitæ, proxima.

Cùm jam abunde, ut puto, probatum fuerit, febris naturam in pulsùs velocitate consistere, patet evidenter, omne illud, quod, ut causa, producit illam velocitatem pulsùs, etiam producere febrim. Causa enim morbi proxima, uti dictum fuit in *Commentariis* §. 11, vocatur; cujus præsentia morbum ponit; & cujus absentia morbum tollit.

§. 573. **E**RGO velocior cordis contractio. Igitur affectio vitæ conantis mortem avertere, tam in frigore, quàm in calore.

Postquam enim *Harveus* docuit, omnem sanguinem cordis cavis contentum; corde contracto, pelli per arterias, atque deinde per venas redire in cor, denuo pellendum per arterias; hocque fieri, quamdiu vita durat, nullus dubitat, arteriæ dilatationem, quæ pulsu percipitur, fieri à cordis contractione. Dum enim cor contrahitur, mirabili artificio (ut ex Physiologicis constat) valvulæ elevatae orificia venosa cordis claudunt, omnisque sanguis cordis cavis contentus per orificia cordis arteriosa premitur in arterias, semper plenas & convergentes; unde necessariò sequitur arteriarum, cùm flexiles canales sint, dilatatio, atque momento postea, dum cordis cessat contractio, arteriæ, jam dilatatae, proprio ela-

(a) De puls. different. Lib. I. cap. 11. Chart. Tom. IX. pag. 320.

Tom. VIII. pag. 15.

(b) N^o. CXL. Charter. Tom. VIII. p. 859.

(c) Epidem. Lib. IV. text. xxiv. Chart.

(d) Ibid. Lib. VII. text. 11. pag. 552.

(e) Ibid. Lib. IV. text. xvi. pag. 318.

tere, & fibrarum suarum muscularium actione contrahuntur, dilatandæ iterum simili cordis, in diastole sua sanguine repleti, contractione. Illo autem momento, dum dilatata à sanguine, cordis vi impulso, arteria digitum ferit, pulsare dicitur. Ideoque quoties dilatatur arteria, toties pulsat. Cum ergo arteriæ dilatatio cordis contractioni synchrona sit, patet evidenter, non posse accelerari pulsum, nisi simul velocior fiat cordis contractio, quæ sola & unica causa est dilatationis arteriarum. Omnia enim illa, quæ de sanguinis ebullitione, fermentatione, effervescentiâ, &c, in cavis cordis dicta fuerunt ab Auctoribus quondam, falsa esse, directis Experimentis, contrarium probantibus, evictum fuit (a); atque certissime constitit, causam pellentem sanguinem ex corde in arterias non hære in ipso sanguine, sed in eo, quod sanguinem cordis proximè complectitur, id est, in corde ipso.

Febris ergo meritò vocari poterit morbus cordis, cum in omni febre cordis actio mutetur, velociori nempe factâ cordis contractione. Veteres Medici, licet circulationis ignari fuerint, tamen in illa opinione erant, calorem, quem febris naturam constituere putabant, in ipso corde accendi. Sic Galenus dixit, (b) *febris existit, quum calor quidam præter naturam in corde generatur*. Vita ergo in ipso sui fonte, corde nempe, afficitur, dum febris adest. Quamdiu enim sanguinis venosi in cava cordis receptio, ejusdemque expulsio per cordis vim musculosam in arterias, superest, vita adesse dicitur; cessante hæc cordis actione, vita deficit, & moritur animal. Ut autem continuetur cordis hæc actio, requiritur, ut singulis cordis contractionibus omnis sanguis, cavis ejus contentus, expellatur in arterias; si enim vel minima pars sanguinis maneret in corde, dum quater millies ad minimum in homine sano intra horæ spatium cor contrahatur, brevè cor repletum maneret; sicque suffocaretur ejus motus, adeoque cordis quies, id est, mors sequeretur. Ut autem cor contentum suis cavis sanguinem expellere possit in arterias, requiritur, ut illæ dilatari possint, & transmittere per ultimas suas angustias sanguinem, quem à corde acceperunt: omne ergo illud, quod sanguinis motum per arterias impedit, disponit ad mortem, id est, quietem cordis; sive hoc fiat vitio sanguinis contenti, vel canalium continentium. Observatur jam, cordis motum velociorem fieri, simulac talia obstacula adsunt, quæ liberam sanguinis ex corde expulsionem impediunt. Sic subito metu percussus homo totus pallet, sed & simul statim cor celerrimè palpitat, dum contractis vasis venosus sanguis celerius versus cor derivatur, & angustatæ arteriæ magis resistunt sanguini ex corde expellendo. In vivis animalibus dissectis apparet, quòd tantò celerius cor moveatur, quantò morti propiora fuerint; unde in ultima illa vitæ cum morte lucta tam celeres cordis contractiones observantur, ut nemo illas numerare possit. Apparet ergo, accelerari cordis motum, dum adest periculum mortis, id est, quietis cordis: sic enim facta observatur nostra machina, ut summo molimine hæc obstacula superare nitatur, donec tandem victa quiescat. Cum ergo in omni febre acceleretur cordis motus, meritò dicitur, quòd sit *affectio vitæ conantis mortem avertere*. In frigore febrili hoc evidentissimè apparet: pallent enim extrema & frigent, manifesto indicio, sanguinem non propelli posse ad ultimos ar-

(a) Vide Institutiones Medicas Boerhavii §. 165, ad 182,

(b) De different. febr. Lib I. cap. III. Character. Tom. VII. pag. 109,

teriarum

teriarum in extremis corporis fines; adeoque adesse hinc obstacula, quæ antè non adfuerant. Sed pulsus tunc simul velox & parvus observatur, dum irritatum cor omni molimine has resistentias vincere conatur. Cùm verò frigus febrile calor sequitur, manet illa aucta velocitas motûs cordis, donec causam, quæ turbaverat circulationis æquabilitatem, vel expulerit de corpore, vel sic subegerit & mutaverit, ut non noceat amplius; sicque redeat æquabilis humorum circuitus, qualis in sanitate requiritur. Unde iterum patet veritas illius, quod §. 558, assertum fuit, febrim nempe sanationis optimam causam sæpe esse.

Non absque ratione ergo *Helmontius* dixit, (a) *Attamen ipsa vita semper est intimum principale, formale, atque essentialis febrium efficiens, manetque ubivis materia occasionalis extra veram & internam causam materialem.* Possunt enim numerosissimæ & penitus à se invicem diversæ causæ, (utì postea §. 586, patebit) vel stimulo irritante, vel obstaculo liberum humorum circuitum impediendo, excitare febrim; tamen ipsa febris nata distincta est ab his causis, &, utì ex dictis patuit, in velociori cordis contractione consistit tantùm.

§. 574. **E**RGO velocior reciprocus influxus liquidi nervosi, & cerebellosi in musculos, & sanguinis in vasa, & cava cordis.

Constat ex Physiologicis, cor esse verum musculum, ejusque contractionem fieri, (b) *dum fibræ omnes musculosæ, simul breviores factæ longitudinem cordis minuunt, latitudinem augent, capacitatem ventriculorum accuratè arctant.* Adeoque à similibus causis, quæ reliquos corporis musculos movent, pendebit etiam cordis muscularis motus. Verùm directis Experimentis probatur (c), liberum influxum spirituum per nervos, & sanguinis per arterias, in musculorum substantiam, requiri, ut muscoli agere possint. Ergo & idem ad cordis contractionem requiretur; quod etiam probatur illis Experimentis, quæ in *Commentariis* ad §. 170, n°. 1. *lit. d*, recitantur, ubi de vulneribus absolute lethalibus, quæ nervos cardiacos læserant, agebatur. Cùm autem, quamdiu vita durat, alternis vicibus nunc paralyticum fiat cor, nunc fulmineo quasi spasmo contrahatur, debent causæ illæ moventes cordi applicari non semper, sed reciprocis vicibus. Ex Anatomicis & Physiologicis autem constat, cordis muscularem motum, dum agit, facere necessariò quietem sive paralytim cordis, atque per illam iterum disponi sic omnia, ut momento post nova cordis contractio sequi debeat. Sic enim dispositi sunt nervi ad cor tendentes, ut dilatatis à sanguine expulso ex cordis cavis arteriis maximis, aortâ nempe & pulmonari, simulque eodem tempore tumentibus sinibus venosis & auriculis cordis, comprimi debeant, adeoque impediri spirituum influxus per hos nervos in villos musculares cordis; simulque eodem tempore omnis sanguis ex vasis per cordis substantiam dispersis exprimitur, (pallet enim cor, dum in systole est). Tolluntur ergo binæ illæ causæ quæ ad motum muscularem absolute requiruntur, spirituum nempe & sanguinis arteriosi influxus. Illo autem momento temporis, dum cor quasi paralyticum ab influente venoso sanguine re-

(a) *Tractat. de Febr. cap. XVI. in fine,*
 pag. 783.

(b) *H. Boerh. Instit. Medic. §. 187.*

(c) *Ibid. §. 401.*

pletur in suis cavis, aorta contrahitur, & summâ vi sanguinem per orificia arteriarum coronariarum urget per totam cordis substantiam, simulque nervi, contractis jam arteriis, & evacuatis sinibus & auriculis, non amplius compressi; liberrimè transmittunt spiritus à cerebello per nervos cardiacos ad cor delatos: adeoque renascuntur binæ causæ muscularis motûs, unde cordis contractio illico sequitur.

Præter illas autem motûs muscularis causas, quas cum reliquis corporis musculis communes habet cor, adhuc alia superest, nempe sanguinis venosi influxus in cava cordis. Docuerunt enim mira Observata, in cadaveribus motum cordis resuscitari posse, dum inflatis venis urgebatur sanguis in cava cordis. In fele mortua, quæ diu jam obriguerat, dum cisternam chyli inflaret *Peyerus* (a) vidit, auriculas primò, dein paulò post totum cor sæpissime & per plures horas vibrare: observavit simul calido fotu adjuvari hoc Experimentum, & in humanis cadaveribus etiam succedere. In ciconia, veneno enectâ, post horam, aere per aortam arteriam insufflato, cor pulsare fecit. Similia Experimenta & apud *Wepferum* (b) habentur. Si ergo ab impulso sanguine vel & aere in cava cordis potuit resuscitari alternus ille motus cordis in cadavere; quantò magis hoc fiet in vivente, dum calidus sanguis magnâ copiâ, & validâ contractione auricularum & sinuum venosorum, in cava cordis impellitur? Non mirum ergo est, frictionibus accelerato sanguinis venosi motu cor versus, augeri velocitatem contractionis cordis, & veram febrim excitari posse.

Ut ergo fiat velocior cordis contractio, debent quædam ex illis causis jam memoratis, vel omnes simul augeri, vel eodem temporis spatio sæpius applicari cordi.

Ex his jam incipimus videre, quòd, licèt causa proxima febris ad tantam simplicitatem redacta fuerit, tamen numerosissimæ causæ esse possint quæ causas contractionem cordis facientes augeant, vel intra datum tempus sæpius applicent cordi. Omnia enim, quæ æquabilem subtilissimi liquidi per nervos motum turbare possunt, ut v. gr; animi affectus validi, vitia ipsa encephali, nervorum, cordis ipsius, huc facere possunt. Præterea omnes causæ, quæ venosi sanguinis motum cor versus accelerant; uti etiam plurima in ipsis humoribus circulantibus nata vitia, sive spontaneâ degeneratione, sive aliunde admistis talibus, quæ stimulo suo adeo facilè irritabile cor (vide *Commentaria* §. I.) velociùs moveri faciunt, de quibus omnibus postea agendum erit.

§. 575. **O**MNIS ferè febris hætenus observata, quæ à causa interna oritur, incipit primò cum sensu frigoris, concussionis, horripilationis, majori, minori, brevi, diuturno, interno, externo, pro varietate subjecti, causæ febris ipsius.

Dictum fuit in *Commentariis* §. 563, quandonam febris ab interna causa oriri dicatur; si nempe causa febris in corpore præexistit ante febrim natam. Primum ferè signum, quod homines febricitaturi sentiunt, est insolitum frigus; quod plerumque aliis quibusvis causis tunc adscribunt hætenus fani, & sæpe nil

(a) *Parerg. Anatom.* pag. 199. 201.

(b) *Histor. Cicutæ aquat.* cap. XXI. pag. 297.

minus, quam febrim, suspicantes; mox totum corpus incipit concuti ac contremiscere, simili ferè modo ac dum quis calido hypocausto egressus subito magno frigori exponitur. Varius autem illius frigoris unde febris incipit, gradus, majorve vel minor ejusdem duratio observatur; plerumque externa corporis frigent, & imprimis extrema; rarius in corporis interioribus frigus percipitur, dum in externa cute solitus calor naturalis manet; aliquando in pessimis febribus summus ardor circa præcordia sentitur, dum extrema instar marmoris frigent. Imprimis autem frigoris febrilis gradus diversi pendent à varietate *Subjecti*. Cæteris enim paribus longè majus frigus incipientem febrim comitabitur in decrepito senè, quàm in vegeto juvene, in frigido leucophlegmatico corpore, quàm in euchymo & sanguineo; cum in his propria temperies in majus frigus vergat. *Causæ* etiam ratione, frigus febrile variat sæpe. In malignis enim & periculosis febribus, maximum frigus & diuturnum sæpe observatum fuit, uti postea dicetur §. 623, ubi de frigore febrili agendum erit. In illis enim morbi causa adeo naturæ adversa est, ut illico omnes vires vitales prosternat, atque miseri ægri, vi morbi ingruentis oppressi, & validè & diu rigeant. Similis etiam frigoris diversitas ratione *Febris ipsius* observatur. Quartanam plerumque validum & diuturnum frigus in paroxysmi initio comitari solet; in ephemera febre incipiente leviusculi frigoris sensus sæpe tantùm percipitur.

§. 576. **Q**UO tempore (575) velox, parvus, sæpe intermittens pulsus, pallor sæpe extremorum, frigus, rigor, tremor, insensibilitas.

Velocitas pulsûs omni quidem tempore febris observatur, uti dictum fuit §. 570; verùm tempore frigoris febrilis unà cum velocitate ingens debilitas in pulsû adest; cum è contra in calore febrili pulsus celer quidem, sed validus & plenus, tangenti Medici digitum feriat. Sæpe autem tanta debilitas pulsûs in frigore febrili observatur, ut vix percipi arteriæ pulsatio, possit; imprimis in senibus hyemali tempore quartanâ febre laborantibus: simulque adest tanta velocitas, ut tremere potiùs arteria celerrimè, quàm veram diastolen & systolen habere, sentiatur. Ubi autem tanta celeritas pulsûs est, ut decuplò major sit, quàm in statu naturali, nemo rythmum ejus distinguere poterit, sed mirus tantùm undulatorius motus à tangente percipietur: imò & manu pectori appositâ sentitur cor tremere quasi, non verò, ut solet, validâ vi costas ferire: subinde tunc fortior diastole arteriæ emicat, mox debilissimus iterum & celerrimus pulsus apparet: imò & aliquando vera pulsûs intermissio percipitur hoc tempore; tuncque sæpe conqueruntur decumbentes tali febre, quòd quibusdam momentis caligent oculi, nec audiant, nec sentiant ferè. Videtur tunc idem obtinere; quod in vivis animalibus dissectis circa mortem apparet: videmus enim, quòd cor tunc non ampliùs valens singulis ictibus expellere contentum cavis suis sanguinem, tremat quasi & debili motu aliquid saltem exprimat, quod arteriis multùm dilatandis non sufficit: interim distenduntur auriculæ & sinus venosi summo opere, & post aliquot momenta temporis subitissimè contrahuntur, sanguinèque validâ vi in cordis cava projiciunt; quod tunc irritatum copiâ & impetu irruentis sanguinis venosi validissimè contrahitur, moxque iterum languet &

tremet, donec à simili causa excitetur iterum, vel mortuo animali cesset tandem omnis motus. Summa enim anxietas, respiratio difficillima, & ipsissima vitæ cum morte lucta sæpe hoc tempore febris adsunt, uti postea §. 749, dicitur. Unde meritò dixit Galenus, (a) *In quartanarum principiis videbitur tibi arteria quodam modo esse alligata, atque ad interiora retracta, neque liberum habere incrementum.* Ex modò dictis facilè poterit explicari alter Galeni locus, (b) ubi certissimum quartanæ incipientis signum ponit, pulsûs raritatem & tarditatem. In summo enim talis paroxysmi frigore tremulo motu, & sæpe fati obscuro, agitatur arteria, deinde post aliquot momenta unica sæpe arteriæ diastole percipitur fati valida, moxque iterum cessat, postea iterum majori minorive intervallo rediens. Unde si validi illi pulsus numerentur, tarditas videretur; cùm tamen intermedio tempore revera celerrimus, sed & debilissimus simul, arteriæ motus sit. Accedit, quòd aliquando per aliquot momenta, omni motu abolito, vera syncope intercurrat. Simul apparet quanto in periculo tunc versentur ægri, & quare in frigore febrili aliquando exstinguantur.

PALLOR simul tunc adesse solet, incipiens ferè semper in partibus extremis corporis: unde in nasi apice, oculorum canthis, & apicibus digitorum, primò apparet; dùmque unguis, qui semipellucidi à vasis sanguineis suppositis subrubrum colorem habent in sanis, pallefcere incipiunt, noverunt quartanarii, instare paroxysmum. Vividus autem ille in homine sano color à sanguine rubro vasa replente oritur, unde simulac à quacumque causa incipiunt cordis vires sic debilitari, ut ad extrema corporis sanguinem propellere nequeat, contractæ arteriæ propriâ elasticitate (inprimis circa illarum fines, qui à cordis vi minùs urgentur) retropellunt sanguinem in majores ramos; subcutaneæ ergo arteriæ minimæ in extremis corporis deplentur, unde pallor nascitur. Ab hac enim causa, absque aliqua jactura sanguinis, pallorem summum nasci posse videmus, dum pu- fillanimis homo, viso sanguine de vena saliente, turbatur; mox enim facies & manus pallefcunt, & sæpe paulò post in veram syncopem labitur. Ob eandem causam in summo frigore incedentes pallent, contractis nempe frigore aeris, arteriis subcutaneis contentum sanguinem in majora vasa repellentibus; adeoque & frigus ipsum febrile pallorem incipientem auget. Solet etiam plerumque in summo frigore febrili pallorem comitari lividus color, & inprimis in labiis, quia incipit tunc in venis stagnare sanguis, cùm deficiat motus arteriosi sanguinis, & venæ majores & sinus circa cor, & totus pulmo, sanguine oppleantur. Sanguis autem venis ferè pellucidis contentus cœruleum colorem cuti conciliat; qui pallido mistus lividum illum colorem facit, uti in moribundis apparet. Unde in frigore febrili, si validum & diuturnum fuerit, plurima mortis instantis signa apparent.

FRIGUS. In *Commentariis* §. 100, ubi de effectibus auctæ circulationis agebatur, demonstratum fuit, calorem augeri aucto motu circulatorio, & contra illum decrefcere, dum circulatio minuitur. Cùm ergo cordis vires in hoc febris stadio adeo minuantur, ut ad extrema usque sanguinem propellere nequeat, patet facilè frigus majus nasci debere: simulac enim calorem excitantes causæ in corpore deficiunt, ad communem aeris ambientis temperiem partes illi

(a) De Crisibus Lib. II. cap. III. Charter. | (b) Ibid. cap. IV. pag. 413.
Tom. VIII. pag. 412.

expositæ redeunt, tuncque frigere dicuntur, quia calor nostro corpori naturalis, aeris calorem excedit semper.

RIGOR. Ut debita flexilitas in corporis nostri partibus maneat, requiritur ut talis sit cohæsiō partium solidarum, ut elongari possint, & cedere illis motibus, quibus obedire debent, ut functiones omnes debito modo exerceri possint. Dictum fuit aliâ occasione in *Commentariis* §. 43, eò mollius & magis flexile corpus humanum esse, quò suæ origini propius est, quia tunc & solidæ partes tenerrimæ sunt, & fluidorum maxima copia est; sensim verò crescente ætate plurima vascula, expulso liquido, concreverunt, sicque corpus firmiter fieri, sed & minus flexile; donec tandem in decrepita senectute totum ferè obrigescat. Patet hinc, partes eò magis flexiles esse, quò liquidorum copia magis abundet ratione partium solidarum: verùm in febre incipiente cordis vires minutæ minima in extremis corporis partibus vascula replere nequeunt, atque eadem contracta, liquores contentos repellunt in majora vasa, atque hinc una causa rigoris nati in febrium initiis pendet. Præterea frigus, omnia contrahens, solidarum partium cohæsiōnem auget, adeoque & rigorem: experiuntur hoc omnes, qui acerrimâ hyeme manus algidissimas sentiunt; nam & simul digiti sic tunc rigescunt, ut nihil illis apprehendi possit. Cùm ergo binæ hæ causæ tunc concurrant, non mirum est, summum sæpe rigorem nasci frigiditatis febrilis tempore.

TREMOR ponit causas tendentes & laxantes musculos brevè & involuntariè sibi mutuò succedere, uti postea latius dicetur ad §. 627, ubi de tremore febrili peculiari capitulo agitur. Verùm causæ tendentes musculos sunt influxus sanguinis arteriosi, & spirituum nervosorum. Pulsus autem velox, parvus, & sæpe intermittens docet, vacillare motum arteriosi sanguinis, unòque momento ferè deficere, altero iterum insurgere. Verùm & motus spirituum per nervos requirit motum arteriosi sanguinis per encephali vasa; unde hoc interrupto & vacillante pariter & turbabitur æquabilis spirituum per nervos motus. Vacillabunt itaque binæ causæ muscularis motus, unde tremor fiet, & sæpe tam validus, ut post paroxysmum finitum omnes artus aliquando doleant à validis his concussibus.

INSENSILITAS, quæ tantùm in summo frigore febrili observatur: tunc enim sanguis in venis maximis & sinibus venosis circa cor accumulatus hæret, & parùm tantùm debili cordis actione per pulmonem transprimi potest; uti docet summa tunc semper præsens anxietas. Venæ ergo jugulares se commodè evacuare nequeunt, obruitur encephalon, & vix quid amplius sentiunt ægri, sed stupidi & hebetes jacent; sic ut tristibus casibus constiterit, miseros ægros, dum hypocaustulis pedibus applicatis molestum frigus lenire vellent, ad ossa usque plantas pedum combussisse absque ullo doloris sensu. Præterea frigus ipsum partium extremarum corporis insensilitatem earundem auget; uti constat quotidianis Observatis, dum hyemali tempore gelidissimæ manus vel pedes stupent, atque omni ferè sensu carent, etiam in sanissimis cæteroquin hominibus.

§. 577. **U**ND E liquet, stagnare tum humores sanguineos in extremis vasculis, & simul tamen causam cor iritantem (574) adesse.

Bina illa, quæ hâc paragrapho recensentur, præcipua sunt, quæ in hoc fe-

bris stadio observantur, & inprimis notari merentur. Stagnant enim in extremis vasculis humores sanguinei, quia deficiunt illæ causæ, quæ illorum motum in sanitate expediunt. Ut enim fiat liber motus humorum per vasa, tria hæc requiruntur: molecularum liquidi trajiciendi talis magnitudo, ut per ultimas arteriarum angustias transire possint; vasorum transmittentium amplitudo debita; denique ut causæ moventes debito impetu humores per vasa propellant. Verùm in frigore febrili arctantur & contrahuntur vasa, generali frigoris effectu, simulque adunantur sanguinis moleculæ, uti in *Commentariis* §. 117, dictum fuit; adeoque à binis his impeditur liber sanguinis transitus per extrema vascula; simul autem deficit moventis causæ, cordis nempe contracti, solitum robur: adeoque apparet evidenter, stagnationem sequi debere.

Simul tamen hanc stagnationem sanguinis circa corporis extrema comitatur cordis irritatio in frequentiores contractiones; quæ unde oriatur, examinandum restat. Dictum fuit §. 574, velociorem cordis contractionem fieri à velociori reciproco influxu liquidi nervosi in musculos, & sanguinis in vasa & cava cordis. Cùm autem vacillent & tremant reliqui muscoli corporis, ob debiliorem & inæqualem spirituum & sanguinis in illos influxum, uti dictum fuit præcedenti paragrapho; videtur & idem ob easdem causas in corde obtinere. Verùm frigore febrili contractis venis, sanguis venosus versus cor dextrum pellitur. Cùm autem ex illis, quæ dicta sunt in *Commentariis* §. 574, patuerit, etiam post mortem posse resuscitari cordis motum, dum sanguis venosus vel flatus in cor dextrum urgetur, apparet evidenter, causam efficacissimam tempore febrilis frigoris adesse, quâ cor irritatur in velociores contractiones. Cùm autem influxus spirituum nervosorum & sanguinis in musculos cordis langueat simul, & inordinatus sit, celerius quidem contrahetur ob irritationem sanguinis venosi affluentis, sed simul debilius, neque habebit cor tunc robur, ut solitâ vi sanguinem pellat per arterias, neque poterit integre evacuare sua cava, ob resistantias auctas circa arteriarum fines, adeoque in summo frigore febrili celerrimè palpitabit, ut repetita hæc conamina defectum roboris suppleant. Celerrimus itaque erit pulsus quidem hoc tempore, sed debilissima simul circulatio: à quibus bene intellectis explicatio illorum omnium pendet, quæ in frigore febrili observantur, uti dicetur sequenti paragrapho.

§. 578. **E**X quibus (577) causa omnium phœnomenon (575. 576.), tum apparentium, intelligitur.

Sanguis enim venosus, frigore extremorum contractis venis, cor dextrum versus derivatur, illudque irritat; sed cor sinistrum interim auctam circa arteriarum extrema resistantiam superare nequit; hinc celeriter quidem palpitat, sed minùs validè contrahitur, quàm in sanitate solet. Verùm cor sinistrum per interpositum mirabile cerebelli organum sibi ipsi parat causam sui motus muscularis: cerebelli enim actio in cor per nervos pendet ab ipsa actione cordis in cerebellum per arterias. Cùm ergo debiliori vi cor sinistrum tunc pellat sanguinem per arterias cerebelli, vicissim minori efficaciâ cerebellum aget in cor per nervos. In reliquis enim musculis arbitrario motui servientibus applicatio causæ ultimæ motus muscularis fit per voluntatis imperium; cordis autem motus muscularis à creata partium fabrica nascitur & perit alternis vicibus, absque ulla prævia men-

tis determinatione. Nemo enim mortalium summo etiam voluntatis nixu cordis sui motum augere vel retardare valet. Præterea dum debilis illa cordis finiftri contractio aortam arteriam minùs dilatat, illa vicissim, dum cor est in diastole, minùs validè contrahitur: verùm ab hac aortæ contractione sanguinis impulsio per arterias coronarias in cordis substantiam pendet, adeoque patet, binas causas omnis muscularis motùs, influxum nempe spirituum & sanguinis arteriosi, minui, hincque necessariò debiliorem sequi cordis contractionem; cùm tamen interim à sanguine venoso versus cor delato facta irritatio frequentes cordis contractiones faciat. Ob sanguinis ergo liberum egressum ex corde impeditum anxietas magna fiet, uti postea §. 631, demonstrabitur. Debilitas sæpe summa simul tunc adest, quia libera humorum circulatio per encephalon impeditur; hinc tremor, insensibilitas, &c, quæ §. 576, enumerata fuerunt, sequuntur, uti illo in loco explicatum fuit.

§. 579. **I**N omni febre, his (575. 576. 577.) prægressis, oritur calor, major, minor, brevis, diuturnus, internus, externus, universalis, vel loci, pro varietate febris.

Postquam sic frigus febrile cum omnibus illis phænomenis duraverit aliquo tempore, vires cordis sensim increfcunt, minuitur resistentia circa fines arteriarum, & calor unà cum sanguine ad extrema corporis pervenit, pulsus arteriarum fortior & plenior fit, pallor desinit, cor pergit velociùs quidem contrahi, sed simul contentum sanguinem per arterias jam minùs resistentes validè propellit; cùmque auctum sanguinis per vasa motum calor sequatur (vide *Commentaria* §. 100.) frigus febrile omni momento minuitur, totùmque corpus redit ad calorem naturalem, qui gradatim, manentibus iisdem causis, augetur. Hoc autem in omni febre obtinet, nisi frigoris febrilis tempore æger suffocetur, uti aliquando observatum fuit. Imò in febribus intermittentibus, nisi provectæ ætatis vel admodum debiles fuerint ægri, quò majus frigus adfuit, eò intensior calor solet sequi.

Pro diversa jam febris indole calor ille intensitate, duratione, loco, differt. Ephemera febris & synochus simplex dicta, blandum calorem humidùmque, naturali calore paulò tantùm majorem habent; synochus putrida longè intensiorem, qui digitum tangentem quasi pungit (vide §. 731.): in vera ardenti febre urens ad tactum calor percipitur & ipsum aerem exspiratum incendens (vide §. 739.). Imò in peste morbi impetus in quasdam corporis partes detonans, vivi ignis instar, in escharam comburit easdem. In tertiana legitima & exquisita, quæ duodecim horarum spatium nunquam excedit, paucis horis durat: in continuis febribus ad plures dies, imò & septimanas, extenditur: in febribus hecticis per plures sæpe menses calor ille corpus exsiccat & depascitur.

Omniùm optimum signum est, si calor febrilis æquabiliter per totum corpus ad extrema usque diffundatur; meabilem enim sanguinem, & libera vasa indicat. In pessimis febribus, & ferè semper tunc lethalibus, accidit aliquando, calorem summum circa vitalia percipi, dum simul extrema corporis frigent; notatque tunc, circulationem in extremis corporis partibus deficere; atque immeabilem sanguinem circa vitalia viscera colligi, & stagnare incipe-

re; dum interim cor velociùs contractum sanguinem per libera adhuc vasa, in locis maximè vicinis, celerrimè propellit.

Ubi verò in morbis acutis febrilibus topicam partis corporis inflammationem comitatur febris, tunc calor maximus in parte præcipuè affecta observatur, quamvis & reliquum corpus validè incaluerit: sic in vera phrenitide dolor & calor ingens in capite sentitur (vide §. 772.); in angina inflammatoria fauces calor summus occupat atque idem in reliquis morbis inflammatoriis verum est. Unde & Hippocrates ex majore calore locum affectum detegi posse, monet, dicens, (a) *Quibus latus sublatum in tumorem, ac calidius est, & inclinatis in alterum gavis aliqua impendere videtur, his pus ex una parte est.* & alibi (b) ut in empyemate locum secandum vel urendum determinaret, linteo tenui in terra rubrica liquida, admodum trita & tepida, intecto thoracem in orbem tegi jussit, atque illam partem, ubi illud primùm resiccatum fuerit, secandam vel urendam voluit.

§. 580. **Q**UI (579) quum sequatur febrim jam natam, patet magis ejus effectum, quàm causam, vel naturam esse.

Dictum fuit in *Commentariis* §. 560, & 570, *Galeni*, & post illum omnium ferè Medicorum, opinionem fuisse, quòd febris natura consisteret in calore aucto. Verùm ex antè dictis patet evidenter, febrim veram adesse, antequam major calor adsit; adeoque febris essentia in calore constitui nequit, neque calor poterit causa febris dici; cum repugnet omnino, quòd causa suum effectum sequeretur, non verò præcederet. *Helmontius*, qui ubique receptas in Scholis Medicis suo tempore opiniones subvertere nitebatur, neque tamen semper æquali jure, optimè tamen hìc notavit, febrim non posse definiri, quòd sit calor præter naturam. Hæc autem erat ejus opinio: excitari ab ipsa vita febrim, ut aliquid molestum vel nociturum in corpore expelleretur; vel saltem sic mutaretur, ut non noceret ampliùs. Et veluti spinâ, digito infixâ, excitatur inflammatio, calor, dolor, &c, donec hæc spina ablata fuerit, ita & in febribus fieri credidit; atque illud, quod vitam suo stimulo in majorem motum excitat, ideo spinam vocare ipsi placuit. Unde dixit, (c) *Itaque febris non est nuda caloris tempestas: sed adest occasionalis vitiata materia: ad cujus expulsionem Archeus per accidens se accendit, velut indignatus.* Patet autem ex illo *Helmontii* loco, quem in *Commentariis* §. 573 notavi, quòd Archei nomine hìc ipsam vitam intellexerit. Alio in loco hanc sententiam latiùs explicat sequentibus: (d) *Nimirum causa peccans in febre non calet ex se: calefacit autem tantùm occasionaliter, & ad spinæ sive causæ occasionalis evulsionem sequitur sanitas. Solus ubique Archeus effectivè febrim concitat, & quo abeunte per mortem, cessat cum eo febris. Ergo calor est accidens posterius, & subsequens ad febris essentiam. Accendit nimirum se ipsum Archeus in nisu, quo cuperet expellere materiam occasionalem, tamquam sibi impactam spinam. Hanc autem quicumque aufert, sive id fiat per calida media, sive per temperata, sive demum per frigida, is morbum à radice tollit; & est naturæ quasi indifferens; quia eo ipso sedatur, cessâtque thymosis Archei.*

(a) Coac. Prænot. N^o. ccccxxiii. Chart. T. | Tom. VII. pag. 593.
VIII. pag. 877.

(b) De Morbis Lib. III. cap. xv. Charter.

(c) Tract. de Febr. cap. iv. N^o. xx. p. 751.

(d) Ibid. cap. i. N^o. xxix. pag. 741.

§. 581. **A**DEOQUE velocior Cordis contractio, cum aucta resistantia ad capillaria, febris omnis acutæ ideam absolvit.

Signum Pathognomicum omnis febris est pulsûs aucta velocitas, uti dictum fuit §. 571, quæ pro sua causa proxima habet velociorem cordis contractionem, uti demonstratum fuit in *Commentariis* §. 573. Ubi autem huic velociori cordis contractioni jungitur aucta resistantia ad capillaria vasa, id est, ad arteriarum ultimos fines, habetur idea febris acutæ; cui unâ cum velocitate periculum adest, uti dictum fuit ad §. 564. Dum enim homo sanus per aliquot minuta horæ fortissimè currit, validâ actione muscutorum sanguis venosus celerius & majori cum impetu ad cor dextrum derivabitur, atque velociorem cordis contractionem faciet; ergo & febrim. Verùm si talis homo per quadrantem horæ quiescat, sedabitur ille motus, neque amplius ullum vestigium febris aderit; quæ igitur citissimè quidem decursum suum absolvit, sed absque periculo, adeoque nullo modo poterit febris acuta vocari. Ubi autem ultra vires idem homo diu cucurrerit, liquidissimâ sanguinis parte per sudores difflatâ, & validâ vasorum actione in contenta liquida compactâ & densatâ sanguinis parte reliquâ, fiet sanguinis immeabilitas talis, ut libere fluere nequeat per ultimas capillares arterias; augebitur ergo cordi resistantia, & acutissima sic poterit nasci febris, sæpe subito lethalis: cum antea nondum natis illis obstaculis solâ corporis quiete brevè sopiretur velocior illa cordis contractio. Idem toties constitit, dum à validis exercitiis calentes, frigidus potu affatim hausto, vel gelido aeri imprudenter expositi, acutissimis perierunt morbis: à frigore enim admissò constringuntur vasa, adunanturque moleculæ sanguinis, ob difflatam tenuissimam partem per sudores, jam nimis in contractionem proni.

§. 582. **H**ORUM verò (581) utrumque in animali vivo produci potest ab causis numero & varietate infinitis; tumque vel simul, vel seorsum fieri; unôque nato, facilè alterum sequetur.

Patuit ex illis, quæ hætenus dicta fuerunt, ad magnam simplicitatem redigi potuisse illa, quæ de febris natura per phænomena apparentia novimus; adeoque facillimè distingui posse, an febris adsit nec-ne, cum aucta pulsûs velocitas in omni febre, & omni febris tempore, adsit. Verùm cum infinitæ numero & varietate causæ sint, quæ velociorem illam cordis contractionem, à qua pulsûs aucta velocitas nascitur, efficere possint, desinit illa simplicitas, & sæpe summa difficultas observatur tam in detegendis & distinguendis causis illis remotis, quàm in iisdem tollendis. Patebit enim postea, quando præcipuæ causæ februm, ordinis causâ in quasdam classes distinctæ, enumerabuntur, velocitatem contractionis cordis augeri posse, animi affectibus variis, cibo, potu, aeris diversâ temperie, applicatis externis, morbis aliis prægressis, &c. Verùm & aucta illa resistantia circa arteriarum angustissimos fines iterum à numerosissimis causis fieri poterit: omnes enim causæ obstructionum, adeò multiplices, sive vitio fluidorum, sive solidorum, sive utrorumque natæ, huc referri poterunt.

Quamvis autem utrumque horum, velocior nempe cordis contractio, & major resistantia circa capillaria arteriosa vascula, seorsum existere possit in corpore, vix tamen diu hæc singula manebunt sola, sed uno nato, alterum facillè sequetur. Ut enim patuit ex illis, quæ in *Commentariis* §. 100, de effectibus aucti motûs sanguinis per vasa dicta fuerunt, non poterit diu aucta hæc velocitas subsistere, quin à majori renixu vasorum in sanguinem, ejusdemque validâ compressione, expellantur fluidissima; unde sanguinis exsiccatio, & viscositas inflammatoria nascitur, per quam sanguis ineptus redditur, ut per angustissimos arteriarum fines libere transeat. Et vicissim, si circa capillaria vascula arteriosa augeatur resistantia, debet brevè augeri velocitas contractionis cordis: in *Commentariis* enim §. 120, demonstratum fuit, dum magnus vasorum numerus obstructus est, debere velocitatem liquidi per reliqua vasa libera augeri, quod fieri nequit, nisi simul augeatur motûs cordis velocitas. Auctâ enim velocitate humorum in tali casu per vasa libera, sanguis venosus majori impetu & copiâ pelletur in cava cordis, sanguisque per arterias coronarias in substantiam cordis celerius & fortiùs irruet, atque sanguis arteriosus per cerebellum velociùs transibit; adeoque & major secretio spirituum vitalium, & celerior eorundem motus per nervos ad cor. Unde patet tres illas causas (§. 574,), unde motus cordis pendet, intra datum tempus sæpius cordi applicari, quod ergo sæpius contrahetur.

§. 583. **Q**UARE febris causa proxima (§. 581) infinitas causas pro suis proximis agnoscit.

Quidquid enim singulas, vel omnes causas, unde cordis contractio pendet; augere poterit; uti & omnia, quæ resistantiam majorem liquido vi cordis moto circa ultimos arteriarum fines efficere valent, possunt esse causæ proximæ respectu illius, quod causam proximam febris constituit.

§. 584. **Q**UÆ tamen dividuntur, quòd vel singulares sint cuique; vel universales, pluribusque communes, quæ plerumque aeri, victui, vitæ eidem debentur.

Ut tamen, quantum fieri possit, in tam numerosa varietate causarum remotarum febris servetur ordo, optimum erit, illas in quasdam classes dividere, & subdividere, ut sic certius & minori labore eadem investigari possint.

Prima & maximè generalis harum causarum divisio est, quòd vel sint singulares unicuique homini febre laboranti, adeoque in singulis hominibus variæ ferre: ut dum v. gr; unus ob crapulam, alter ob vigiliis nimias, tertius à nimis validis corporis exercitiis febricitat, &c. Vel sunt tales, quæ pluribus simul communes sunt, & plerumque inhærent illis, quæ in communi vitæ usu vitari nequeunt. Sic in aere sæpe talis causa hæret, quæ in plurimis hominibus in eodem loco degentibus febrim excitat, iisdem ferè stipatam symptomatibus in omnibus ægris, & eandem curandi methodum requirens; uti postea latius dicetur, quando de morbis epidemicis peculiari capitulo tractabitur. Aliquando illæ causæ februm universales in aere hærentes à manifestis ejus qualitatibus, calore, frigore, humiditate, siccitate, &c, pendent; quandoque unà cum aere applicatur

corporibus humanis aliquid incognitum, quod tamen similibus effectibus se manifestat in omnibus; uti in peste, variolis, &c, patet. *Victui* pariter sæpe debentur causæ illæ communes febrium; quod in urbibus obsessis toties patuit, dum dura necessitas divites æquè ac pauperes premit, ac malo victu coguntur uti omnes; sicque à communi causa similibus morbis affliguntur. Dum in obsidione Bredana fame pressi incolæ impuro victu uterentur, sævissima pestis grassabatur; interimque regius exercitus, qui hanc urbem obsidebat, omnibus ad vitam necessariis instructus, à dira hac lue immunis erat (a). Aquarum palustrium usum hyeme (b) in junioribus peripneumonicos & maniacos morbos, senioribus verò febres ardentes excitasse, memorat *Hippocrates*. Quomodo autem idem *VITÆ* genus disponat corpora, ut similes morbos patiantur, docuit *Ramazzinus* in tractatu de *Morbis Artificum*.

§. 585. **E**RGO febris causæ Singulares sunt, vel Epidemicæ.

Dictum fuit in *Commentariis* §. 566, *Hippocratem* omnes febres in duo genera distinxisse; quatenus nempe vel à communi omnibus causa, vel à privata diætæ ratione in singulis, nascerentur. Retinetur ergo optimè hæc divisio generalis. Epidemicæ causæ morborum propriè vocari solent, quæ certo quodam tempore pluriimos ejusdem regionis incolas afficiunt quidem, non tamen semper in illa regione grassantur. Cùm autem Epidemicæ causæ febrium dicantur in hac paragrapho eadem, quæ in præcedenti vocabantur universales, pluribusque communes; patet & sub illis intelligi simul *Endemicas* febrium causas, quæ non tantùm certo quodam tempore, verùm semper ejusdem regionis incolas affligunt; quia à talibus conditionibus ortum ducunt, quæ stabiles semper in tali regione adsunt: sic à vario situ urbium (c) ad ventorum plagas, diversos morbos in iisdem populariter grassari observavit *Hippocrates*. Singulares autem causæ sequenti paragrapho enumerabuntur.

§. 586. **P**ROPIORES singulares causæ (583) referri possunt ad quædam capita. *α.* Ingesta acria, cibi, potus, condimenti, medicamenti, vel veneni titulo, eadem donata hæc proprietate ut digeri, moveri, excerni nequeant; aut eâ copiâ assumpta, ut irritent, suffocent, obstruant, putrescant. *β.* Retenta intra corpus, quæ excerni solebant, ob frigus, unctiones, animi affectus tristes, cibos, potus, medicamenta, venena, aerem nebulosum pinguem, quietem, exercitia solita remissa, obstructions, compressiones à contentis, vel ambientibus. *γ.* Gestæ, ut motus nimius animi, vel corporis, calor, æstus. *δ.* Applicata externa, acria, pungentia, rodentia, lacerantia, urentia, inflammantia. *ε.* Quæ humores, horumque motus valde immutant, ut multa externa,

(a) Vander Mye, De Morbis Bredanis, pag. 17.

(b) De Aere, locis & aquis. Cap. III.

nº. VI. Charter. Tom. VI. pag. 195.

(c) De Aere, locis & aquis. Cap. II. nº.

VII. Charter. Tom. VI. pag. 189. &c.

vel interna , fames , evacuatio , pus , aqua , ichor , hydropicorum , empyicorum , ferum acre alicubi collectum , bilis accensa , inflammatio , suppuratio , gangræna , cancer , vigiliæ nimix , acriora cujuscumque rei studia , venus nimium culta , &c.

Plurimæ ex illis causis , quæ hîc recensentur , non excitant febrim in omnibus ; sed tantum , vel saltem frequentissimè , in prædispositis : uti enim dictum fuit in *Commentariis* §. II , morborum causæ sunt vel prædisponentes (προηγμένα) vel occasionales (προκαταρκτικά). Priores sic vocantur , quia sic prædisponunt corpus , ut , accedente aliâ causâ , morbus fiat , qui ab eadem illa causâ factus non fuisset , nisi illæ prædisponentes causæ adfuissent . Verbi gratiâ , difficilis digestionis cibi non in omnibus febrim excitant : dura enim messorum illa hæc ferunt ; sed debili ventriculo languens homo pessimè ab illis afficietur . Qui summis æstivis caloribus validos motus exercent , non omnes inde febricitabunt ; sed maximè periclitantur illi , quibus plethora adest , vel nativa temperies in calorem vergit . Unde maluit *Galenus* illa , quæ ex se morbum non generant , sed tantum in prædispositis corporibus , potius vocare occasiones προφάσεις , quàm causas morborum : atque de febribus agens dixit (a) quòd nulla causa sine corporis aptitudine efficere possit : alioquin omnes , qui in sole versantur æstivo , febrem inciderent ; & qui plus æquò moventur , aut vinum bibunt , aut irascuntur , aut mærent .

Illæ autem causæ occasionales febrium , ut ordine possint indagari , & memoria Medici illas indagantis juvetur , in quinque classes sequentes commodissimè rediguntur , quas percurrendo inveniet unam vel plures , quæ in illo ægro , quem examinat , febrim excitaverunt ; sicque , causâ cognitâ , poterit determinare ex Artis regulis , quænam Medendi Methodus , & quæ remedia requirantur , ut tolli possit .

α. INGESTA ACRIA. Humores omnes sani in homine vix ullam acrimoniam habent , si excrementitios solos exceperis , urinam nempe , uti & bilem ; sanguis enim hominis sani nec oculis instillatus , neque crudo vulnere , ullum dolorem facit : hinc videtur omnis acrimonia aliena esse naturæ humanæ , atque omne illud , quod in corpore nostro diutius relictum acre fieret , à reliquis humoribus secedit , & per urinam , alvum , fortè & per insensibilem perspirationem expellitur ; unde naturaliter in sanitate omnes humores blandi sunt . Verùm externè ingeri possunt in corpus talia , quæ notabilem acrimoniam habent . Primæ viæ dictæ in corpore , quæ ingesta alimenta recipiunt , digerunt , & mutant sic , ut postea viscerum & vasorum actione in nostram naturam converti possint , acria ingesta sæpe absque noxa ferunt , quæ immediatè in sanguinem recepta turbarent omnia . Sic vinum , vini spiritus , imò & alcohol ipsum , à quibusdam impune deglutiuntur ; acerrima aromata , salia , &c , toties assumentur , absque læsione ventriculi vel intestinorum . Verùm ubi acrium talium ingestorum aliqua copia per lactea vasa , aut venas absorbentes ventriculi aut intestinorum , sanguini miscetur , stimulis suis cor , adeo irritabile (vide *Commentaria* §. I .) , velocius contrahi faciunt , atque motûs sanguinis circulatorii velocitatem augent ; uti demonstratum fuit in *Commentariis* §. 99 . Fidelis quidem hîc custodia posita est , ne cruda nimis vel acria ingesta facillè sanguinem ingrediantur , contractis nempe à majori acrimonia minimis osculis venarum absor-

(a) De Febr. Lib. I. cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 112.

bentium & vasorum lacteorum, adeoque non facile hæc admittentibus. Verumtamen negari nequit, acrium ingestorum partem quamdam blandis humoribus mistam & dilutam, se sanguini aliquando insinuare posse. Constitit enim certissimis Observatis, infantem, qui temulentæ nutricis ubera duxerat, pessimè convulsus fuisse, dum fermentati liquidi intolerabilem tenello corpori acrimoniam unà cum lacte hauserat. Purgantis assumti à nutrice vires sæpe cum periculo miseris infantibus sentiunt. Alii etiam assumti odor in lacte percipitur. Ex quibus patet, non omnem omnino aditum acribus in sanguinem denegatum esse. In hominibus sanis & fortibus levis talis acrimonia in sanguinem recepta, actione vasorum & viscerum, & blandorum humorum miscelâ copiosâ brevè subigitur, vel expellitur de corpore: quamdiu tamen hæc, nondum depositâ suâ indole, in sanguine hærent, stimulo suo circulationis velocitatem augere poterunt. Illa autem ingeruntur titulò.

CIBI, qui vel jam acris est, dum ingeritur; vel talis, ut brevi morâ, & calore ventriculi acrimoniam acquirat. Sic lac in debilibus hominibus tam citò sæpe acefcit; carnes animalium, imprimis rapacium, quæ aliis animalibus vivunt, in putredinem facile degenerant. Hepata piscium, blando satís oleoscatentia, in acrimoniam oleosam rancidam citò convertuntur, & sæpe febrem accendunt, vel & homines à febribus curatos recidivam pati faciunt. Præterea & cibi aliquando assumuntur, qui jam magnam acrimoniam habent; uti v. gr; caseus vetustus, carnes piscisve validi saliti, rancida olea, &c.

POTUS. Dum nempe fermentatione parati sunt. Recentes enim cerevisiæ, lac, serum lactis & similia, nunquam nocent acrimoniâ, nisi quando jam acefcunt, vel in debilibus corporibus in acidum mutantur. Illa autem acrimonia, quæ fermentatis liquidis inest, miro stimulo atque efficacissimo auctam cordis velocitatem efficere potest; unde in morbis languidis & frigidis vini & cerevisiæ generosioris moderatus usus adeo prodest. Immodico horum usu febres, crapulares dictas, excitari, nimis notum est: verùm levia hæc sunt, soléntque ab illis, quibus solemne est hesternò venas habere inflatas iaccho, contemni. Sed in *Commentariis* §. 558, ex *Hippocrate* notatum fuit, summam ebrietatem sequi obmutescentiam, & lethalem quandoque apoplexiam, nisi febris orta remedio fuerit. Quartus & quintus ægrotus apud *Hippocratem* in *tertio Epidemicorum libro* (a) ex potibus ambo periculosâ febre decubuerunt; quorum primus secundo jam morbi die surdus factus fuit, dein ferociter deliravit, quarto die convulsus, quinto die periit: alter verò post difficilem morbum vigesimo die evasit. Grammatici puer, (b) *quum vehementi aliquando siti cruciaretur, nec esset intus aqua, vinum antiquum liberaliter potavit, indeque reliquo tempore vigil permansit; postea correptus febre, unà cum vigiliis oborto delirio, periit.*

CONDIMENTI. Illis, qui frugalem vitam ducentes quotidiano labore corpus exercent, optimum ciborum condimentum fames est; qui verò otio torpent, vel ingluvie & crapulâ corporis vires perdiderunt, languentem stomachum artificiosis his gulæ irritamentis excitare coguntur. Omnia hæc ferè ex acerrimis aromatibus, pipere, aliis, cepis, &c, desumuntur, addito sale, aceto, vino aliisque, in quorum compositione infinitam varietatem erudita gula adhibet. Om-

(a) *Comment. II. text. I, & II. Char-
ter. Tom. IX. pag. 232. 233. 234.*

(b) *De locis affect. Lib. II. ad calcem.
Chart. Tom. VII. pag. 423.*

nia ergo hæc, cum fortissimis stimulantibus constent, poterunt augere velocitatem contractionis cordis, id est, febrim facere. Vulgò usitatum remedium est ad ventriculi languorem curandum piperis grana deglutire; neque multum mali inde fiet, cum integra assumantur, alvo enim exeunt vix mutata: sed vidi calidissimam & periculofam admodum febrim excitatam, dum contriti piperis magnam copiam sumferat homo: fervidissimum enim aroma piperis simul tam tenaciter hæret, ut nequidem octavâ coctione in aquæ puræ magna quantitate potuerim illud eluere; unde, quamdiu in corpore hæret, pergit suo stimulo agere. Robustissimus in flore ætatis rusticus quartanâ diu laboraverat; cujus, quamvis jam verno calore mitescens, pertæsus, temerario rudis agyrtæ consilio, magnam copiam feminum sinapi contritorum, & spiritu juniperi dilutorum, sumsit tribus ante paroxysmum horis, sed funestissimo eventu: innocua enim quartana in febrim ardentissimam versa tridui spatio illum è medio sustulit.

MEDICAMENTI. In lentis & frigidis morbis, hydrope, paralyfi, apoplexiæ quâdam specie, &c, tota sæpe spes curæ ponitur in eo, ut sponte vel Arte febris accendatur: calidissima tunc & stimulantia remedia summo cum successu adhibentur. Aliquando tamen & accidit, medicamenta quædam, v. gr; purgantia, & vomitoria, dum operantur, nimias excitare turbas in corpore, & motûs circulatorii velocitatem augere, dum interim morbi curandi genius sedatum motum requireret. Unde meritò monuit *Sydenhamus* (a), si in acutis continuis febribus purgans vel vomitorium adhiberi debeat, præmittendam esse venæ-sectionem, ut nimia illa sanguinis agitatio, ab his medicamentis nascitura, præcaveatur. Hoc autem imprimis ideo toties inculcavit, quia plurimis Medicis infederat hæc opinio, noxiam esse venæ-sectionem, nisi prius primæ viæ expurgarentur, ne scilicet depletæ venæ noxios inde humores attraherent, uti apud *Sennertum*, *Forestum*, & alios videri potest.

VENENI. Inter venena quædam sunt, quæ manifestam sensibus acrimoniam, exhibent, uti arsenicum, sublimatum corrosivum, & similia; atque multiplici Observatione constitit, non tantum subitam mortem, verum & aliquando pessimas & pertinacissimas febres ab his venenis assumtis natas fuisse. Inter plures Historias memorabiles, quas *Wepferus* de arsenici noxis collegit, habetur & casus qui hoc confirmat: Puella enim, (b) incautè devorato arsenico, toto die vomuit: neglecta per triennium morbosa supervixit, ac tabida ex febre, cujus indolem nemo agnoscere potuit, tandem obiit. Verum alia venena sunt, quæ mirabili vi totum corpus turbant, acutissimas febres, & mortem ipsam inducunt, licet hætenus ad nullam acrimoniam cognitam reduci possit illud, quod in his venenis adeo actuosum est; imò & quandoque sensibus blandissima appareant. Sic viperæ venenum, uti in *Commentariis* §. 155, dictum fuit, amygdalium oleum colore & sapore refert. Quis determinare auderet veneni variolarum indolem, quod, suâ subtilitate omnem indaginem eludens, tantas strages facit, simulque sanos humores in suam indolem sic mutare valet, ut quævis puris variolosi guttula alium hominem etiam sanissimum inficere valeat; uti docuit variolarum propagatio per insitionem. Idem in peste aliisque morbis contagiosis verum est. In omnibus illis causam febris natæ ex Observatione cognoscimus, effectus

(a) Epistola Respons. prima, pag. 395. & Sect. I, cap. IV, pag. 65. Et in *Schedula Moni-*

toria de novæ febris ingressu, pag. 677.

(b) *Cicutæ aquat. hist. & nox. cap. XXI, Hist. V, pag. 281.*

videmus; modum verò, quo talis causa corpori humano applicata illos effectus faciat, ignoramus omnino.

EADEM DONATA HAC PROPRIETATE, UT DIGERI, MOVERI, EXCERNI, NEQUEANT. Digeri dicuntur ingesta, quando viribus vasorum & viscerum, & admistione liquidorum inquilinorum nostri corporis eadem sic mutantur, ut similia evadant humoribus nostris sanis; simulque omne illud, quod ex his ingestis non sic mutatum superest, atque viribus corporis superari nequit, debito tempore & per solitas vias eliminatur de corpore. Ut ergo ingesta digeri possint, requiritur, ut vires mutantes prævaleant assumptorum robori: duplex ergo causa est, quæ hanc digestionem impedire poterit, virium nempe assimilantium debilitas, & ingestorum nimia tenacitas; possuntque binæ hæ causæ seorsim agere, vel & simul concurrere. Durus arator carne bubulâ, pingui lardo, fumo & sale induratis, impune vescitur non tantum, verum & optimè inde nutritur; debilis puella ab iisdem assumptis gravatur & languet. Requiritur ergo, ut *Galenus* optimè dixit (loco in *Commentariis* §. 25. allegato) ut concoquendum familiarem habuerit naturam respectu coquentis: tunc enim corpore secundum naturam se habente (a) *totius materiæ concoquendæ fit mutatio & alteratio, aut maximæ ejus partis*. Constat jam Observatis quotidianis, dum cibi difficilis digestionis assumpti sunt, vel & major copia illorum, quæ ex sua natura facilè digeri possunt, languere homines, calere, sitire, auctamque simul adesse pulsus velocitatem; id est, veram febrim: per quam, auctâ efficaciam vasorum in liquida, subigitur illud, quod naturali & sedato motu humorum superari non poterat. Nemo est, qui hoc aliquando in se ipso expertus non fuerit. Leviora talia diætæ vitia in hominibus sanis leni, & paucarum tantum sæpe horarum febriculâ facilè corriguntur; verum in debilioribus ex hac sola causa aliquando gravis febris accenditur, & quotidie assumpta difficilis digestionis edulia pertinaces sæpe febres excitare valent. Dum *Galenus* (b) unâ cum binis adolescentibus cætaneis procul ab urbe rus profectus nil inveniret, quod comederet, triticum coctum sale mediocri conditum esuriens avidè sumsit; sed mox pondus in ventriculo sensit, & sequenti die omnem cibum fastidiebat, flatus molesti aderant, caput dolebat, & caligabant oculi; neque alvo quidquam excernebat. Similia omnino mala & comites ejus patiebantur. Tritici enim crudi, non fermentati, tenax gluten non poterat digeri, moveri, nec excerni, in juvenilibus his corporibus; imò & rustici fatebantur, quòd dum necessitate coacti hoc assumserant, grave & concoctu difficile edulium fuissent experti. Sic videmus sæpe infantibus, quos parentes inopiâ pressi, crudis farinosis non bene fermentatis, quotidie nutriunt, tumere abdomen infarctum indigestili tali cibo, alvum tardam esse, & lentam continuam febrim miseros depascere, tandèmq; in diarrhœam & dysenteriam incidere, & mori.

Dum in urbibus obsessis malo tali victu coguntur uti homines, pessimi nascuntur morbi, uti in *Commentariis* §. 584, dictum fuit. Non enim tantum in primis viis tales cibi molestiam pariunt, verum chylus crudus, ex his paratus, sanguini immeabilitatem & visciditatem faciet; adeoque augebit obstacula circa angustissimos arteriarum fines; ergo & febrim facere poterit, uti patet ex illis, quæ ad §. 581, & 582, dicta sunt.

(a) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. XLIV. Chart. Tom. IX. pag. 55.

(b) De Aliment. facultat. Lib. I. cap. VII. Charter. Tom. VI. pag. 314. 315.

AUT EA COPIA ASSUMTA, UT IRRITENT, SUFFOCENT, OBSTRUANT, PUTRESCANT. Alimenta enim ingesta non tantum qualitate peccare possunt, verum & quantitate immodicâ, quæ & ventriculum gravat, & viribus viscerum chylopoieticorum subigi nequit. Hinc toties pueri, lautioribus epulis excepti, febricitant, donec molesta ventriculo saburra vomitu excutiatur, vel aliquando, obortâ diarrhœâ, per alvum viam quærat. Ciborum varietas frequentissima similium malorum causa esse solet, dum ultra, quàm fames poscit, invito sæpe ventriculo ingeruntur alimenta, quæ saporum gratiâ & varietate se commendant. Robusta & exercitata corpora graviora etiam diætæ vix sentiunt; verum ex propria idiosyncrasi debiles homines, vel post morbos perpeffos languentes, ob leves etiam in victu errores pœnas luere solent, dum debilia viscera majorem ingestorum copiam subigere non valent. Hinc dixit Hippocrates, (a) *Hæc est autem ciborum offerendorum occasio, ut eâ copiâ exhibeantur, quam corpus superare valet.* Atque alibi (b) *ubi cibus præter naturam copiosior ingressus fuerit, id morbum creat.* In phthificis evidentissimè apparet, nimiam saluberrimi etiam cibi copiam nocere illico, & febrim accendere; vel illam, quæ jam adest, augere. Si enim vel lactis majorem quantitatem sumserint simul & semel, statim lenta illa febricula, quæ illos continuo depascitur, augetur unâ cum summa anxietate; dum autem parcam copiam simul, repetitis vicibus, sumunt, optimè se habent.

Dum verò major ciborum copia, quàm corpus ferre valet, à sanis etiam hominibus assumitur, anguntur, nauseant; & irritatus hoc onere ventriculus vomitu liberatur. Longè periculosius malum est, si à nimia copia ingestorum, calore & morâ rarefactorum, summopere distendatur ventriculus: tunc enim observatum fuit, summâ vi constringi spasmodicè utrumque ventriculi orificium, unde intolerabilis anxietas, irritus vomendi conatus, & sæpe lethalis apoplexia; dum aortæ descendens truncus à tumente ventriculo premitur, sicque majori copiâ: & impetu sanguis versus encephalon urgetur, atque vasa quàm maximè turgentia aliquando rumpuntur. Accedit, quòd alimenta sic retenta in ventriculo vel intestinis, neque ob nimiam copiam subigenda à visceribus chylopoieticis, propriam sequantur indolem, talésque mutationes subeant, quæ à spontanea horum degeneratione in loco calido & humido sequi debent, unde pessima sæpe corruptela nascitur & putrefactio; inprimis si ingesti cibi ex sua natura in putredinem vergant, uti sunt carnes, pisces, ova, &c. Docent hoc ructus olidissimi, vomitus corruptæ materiæ, alvi fluxus foetidissimus, toties post ingluviem sequentes.

β. Novimus certissimè, ipso motu humorum per vasa, qui ad vitam & sanitatem requiritur, mutari sic liquida & solida corporis, ut inepta evadant ad illos usus, qui ad vitam & sanitatem necessarii omnino sunt: hæc autem naturali lege expelluntur de corpore, dum simul ex ingestis vasorum & viscerum efficaciâ parantur talia, quæ perditorum locum supplent. Æquè ergo, ac requiritur ingestio talium in corpus, unde hæc jactura sarciri potest, necessaria est excretio illorum, quæ diutius relicta nocerent. Neque hoc tantum verum est de illis excretionibus; quæ naturali lege quotidie in corpore humano fiunt, verum etiam de his, quæ vel rariùs contingunt, vel etiam tantum in morbis observantur. Sic à mensuris retentis, & à suppressis in puerperio lochiis toties nascuntur febres; in illis hominibus, qui

(a) Lib. de Locis in hom. cap. xv. Charter. Tom, VII, pag. 374.

(b) Aphor. Part. II. Sect. II. N°. xvii. Charter. Tom, IX, pag. 54.

fonticulos diu in corporis quadam parte gesserunt, vel annosa ulcera, quæ quotidie ichorem plorant sæpe satís copiosum, observatur, iisdem subitò siccatis, febres non tantùm, sed & periculosissimos morbos nasci. Dum in herpete humido infantum (*douvvorm*), per cutim & epidermidem miro modo mutatas, magna copia humorum quotidie excernitur de corpore, si subitò, non substitutis aliis evacuationibus, supprimatur hæc excretio, ægrotant statim, ac sæpe inde moriuntur.

Illa, quæ diutius in corpore relicta nocerent, in sanitate eliminantur inprimis per alvum, vesicam, & perspirationem. Licèt enim & aliæ excretiones observentur in corpore, illæ tamen non adeo inserviunt depurandæ humorum massæ, sed potiùs ad peculiare usus singularium partium faciunt, uti v. gr; mucus in naribus, cerumen in auribus, &c: tenera enim superficies narium v. gr; secreto hoc liquido humectatur & defenditur, quod deinde exsiccatum inspissatur, & emungitur. Tres autem illæ evacuationes per alvum nempe, urinam, & perspirationem eliminant illa, quæ secundùm sanitatis leges diutius in corpore manere nequeunt: atque adeo solemnes & regiæ hæ viæ sunt, ut unâ illarum impeditâ, natura reliquas augeat; sicque singulæ reliquis vicariam opem præstare possint. *Cutis raritas, ventris densitas*, dixit (a) *Hippocrates*; & alibi monet, quòd (b) *qui mictus noctu fit copiosus, paucam dejectionem* (per alvum) *significat*. Quotidianis Observatis constat, urinæ copiam augeri, dum perspiratio minuitur, & contrà. Sic æstivis caloribus & valido labore sudans homo, quamvis copiosum potum ingesserit, parcam urinam reddet. Licèt autem singularum harum excretionum defectus, aliis auctis, suppleri ut cumque possit; ad durabilem tamen sanitatem requiritur omnium integritas. Singulis enim his excretionibus quædam expelluntur de corpore, quæ per alias vias exire nequeunt, uti prudenter monuit celeberrimus *Gorterius* in absolutissimo tractatu, quem de Perspiratione scripsit (c). Adeoque impeditis his excretionibus retenta in corpore, quæ naturaliter excerni debebant, morbos & febres facere poterunt. Retenta urina in vesica, acrior reddita morâ & calore loci, distendendo & rodendo vesicam inflammat, febrim accendit, & teterrima mala producere poterit; uti numerosissimis Exemplis Historia Medica probat. Dum renum vitio non secernitur urina à sanguine, vel secretæ urinæ via in vesicam à calculis vel aliâ quacunque causâ præcluditur, retentis acribus, quæ per urinæ vias quotidie expurgabantur, febris nascitur; citiùsque vel seriùs, cerebro plerumque priùs affecto, certa mors sequitur. Alvi interceptio, quamvis diutius ferri possit, tamen non caret periculo; monuitque jam *Hippocrates*, febrim inde metuendam esse. Dicit enim, (d) *Dejectiones alvi procedere oportet his, qui laboribus exercentur, quamdiu parum ederint, ac parum potaverint, modicas & duras, atque hoc quotidie: si verò tertio quoque die, aut quarto, aut ex longiore intervallo prodierint; periculum est, aut febre, aut alvi profluvio corripandos esse.*

Verùm binis illis excretionibus, quæ per alvum & urinam fiunt, non semper occupatur corpus, atque illa, quæ per has vias excerni debent, vesicæ cavo, & toto crassorum intestinorum tractu, colliguntur: unde & diutius his evacuationibus, absque magno sanitatis detrimento, carere possumus. Perspiratio autem,

(a) Epidem. Lib. VI. Comment. III. text. I. Charter. Tom. IX. pag. 433.

(b) Aphorism. Sect. IV. N°. LXXXIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 191.

(c) Cap. II. §. 34. pag. 100.

(d) Prædiction. Lib. II. Cap. IV. Charter, Tom. VIII. pag. 813.

ut hodie certò novimus, sanitatis tempore nunquam interruptitur, quamvis nunc parcius, nunc copiosior observetur; adeoque ab hujus excretionis impedimentis frequentiores noxas in corpore oriri mirum non est: atque illæ, quæ modò enumerabuntur causæ, præcipuè hanc excretionem spectant.

Totum corpus perspirabile esse, veteres Medici noverant quidem; verum hanc solam omnes reliquas sensibiles evacuationes simul sumtas excedere, hujusque evacuationis justam proportionem summi momenti esse, tam in sanitate conservanda, quam in morbis curandis, primus laboriosus Experimentis invenit, & mortales docuit *Sanctorius*; confirmavit dein *Keilius*; atque ultimò horum inventa collegit, propriisque, illisque utilissimis Observationibus, confirmavit & auxit celeberrimus *Gorterus*, qui tædioso labore invenit, quousque *Sanctorii* dogmata, qui in aere Italo suas Observationes concinnaverat, in nostra regione habitantibus conveniant. Ex fidelissimis horum Observatis patebit ratio, quare sequentia inter febris causas meritò recenseantur.

FRIGUS. Fluidorum moleculas frigore adunari in *Commentariis* §. 117, dictum fuit; sed & tenerrimorum vasculorum orificia, in extima cute hiantia, frigore contrahi posse, nemo dubitat: hinc utroque hoc effectu frigoris conspirante impediatur perspiratio. Ideo frigus admissum, imprimis calenti in lecto corpori, toties nocuit, perspirationem minuendo; crebramque in lecto corporis agitationem, dum calores æstivos ægre tolerant homines, frequentissimam causam impeditæ perspirationis posuit *Sanctorius*; quod & *Keilius* & *Gorterus* confirmaverunt. Atque ex horum Observatis generalis hæc regula habetur, quòd, cæteris paribus, eo tempore parcius fuerit perspiratio, (a) quòd thermometrum majus frigus indicabat. Omnium maximè nocet frigus, si majorem calorem subito sequatur; inde enim toties funestæ pleuritides ortæ sunt, dum æstuans à laboribus corpus frigida afflat aura. Gratum hoc, sed fallax, refrigerium, sollicitè vitandum pluribus in locis hinc monuit *Sanctorius*. Ob eandem causam autumnus morborum maximè ferax est, dum matutina frigora incautos mordent, qui diurni caloris impatientes non satis muniunt vestibus corpora. Monuit hoc optimè *Celsus* dicens, (b) *Per autumnum verò, propter cæli varietatem, periculum maximum est. Itaque neque sine veste, neque sine calceamentis prodire oportet.*

UNCTIONES. Pinguibus obstrui minimos illos canales, per quos tenuissimus humor perspirat, admodum probabile videtur, cum aquosum esse illum; Experimentis constat: & ob hanc causam in quibusdam hominibus, à levissima inunctione mollissimi quamvis olei, erysipelas, & sæpe febris oritur. Videntur autem unctioes adhibitæ sæpe fuisse, ut nimia humorum difflatio impediretur. Post balnea adhibebantur unctioes, ne humiditas in balneo acquisita evanesceret, & ad cohibendum sudorem nimium Athletarum corpora ungebantur, pulvere dein insperso, ut oleo lubrica membra firmius à luctatoribus apprehendi possent (c); unde excretionem illam, quæ per cutim fit, prohiberi, vel saltem minui, pinguibus inunctis patet. An autem hoc semper adeo noceat, dubium maximè videtur? Familiaris enim unguentorum usus post balnea fuit apud Veteres, & robustissimi Athletæ illis impune utebantur. Incomparabilis *Reaumurius* (d) minuendo natu-

(a) De Gorter de Perspirat. cap. XII. §. 34. VIII. pag. 36. 37.
pag. 129.

(b) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 33.

(c) Mercur. De Arte gymnast. Lib. I. cap.

(d) Mémoir. pour l'Histoire des Insectes
Tom. II. pag. 48. &c.

ralem insectorum perspirationem, illorum vitam prolongavit; neque sine ratione credidit, in hominibus idem tentari posse. In frigidis enim regionibus, ubi minus perspirant homines, plures longævi admodum inveniuntur, quàm in regionibus calidis. Hyeme, quando longè parcior perspiratio est, homines tamen sani vivunt æquè ac æstare. Et quamvis negari nequeat, ab impedita transpiratione plurimos morbos nasci, nondum tamen determinatum est, quænam in singulis hominibus quantitas absolutè evacuari debeat per transpirationem, ut maneat sanitas; cum aliæ evacuationes transpirationem imminutam supplere possint. Fortè nimia curâ defendendo corpus ab aeris injuriis augemus hanc transpirationem ultra absolutam necessitatem. Constat enim homines, in calidissimis æquè quàm frigidissimis regionibus, ferè nudos incedere (a) absque damno; neque tamen fortè majorem calorem vel frigus tolerant, quàm nos; dum totum corpus ipsis induratur, uti in nobis manus & facies, quas tutò summo etiam frigori exponimus.

Quantùm enim hîc consuetudo faciat, docent teneræ puellæ, quæ plurimas corporis partes impune aeri exponunt frigido; quod durus arator, non affuetus, ferre non posset.

Licèt ergo semper periculosum sit, solitam perspirationem subitò minuere, sensim tamen & per gradus hoc fieri absque damno posse videtur. Subitas frigoris & caloris vicissitudines nocere ab omni ævo observaverunt Medici; sensim mutatas anni tempestates impune ferunt homines, dum ab æstivis caloribus, gradatim imminutis, ad acerrimum hyemale frigus pervenitur. Imò videtur aucta perspiratio sæpe debilitare; & contrà imminuta perspiratio roborare corpora. Sic magno aeris calore languemus omnes, & solitos labores non nisi cum molestia exercemus; cum acri sub frigore leve & agile corpus sentiatur. Constat etiam, sanissimos vivere homines, qui longè minus perspirant, quàm nos. Spurcissimi hominum *Hottentotti*, qui circa Promontorium Bonæ Spei in Africa degunt, perspirationem certò minuunt, dum totum corpus fuligine, pinguibus mistâ, obducunt: aliæ nationes integræ coloratâ vernice totum corpus tegunt. Narrant itineraria (b) in Persia camelos, dum verno tempore pili cadunt, pice per totum corpus obliniri, ut à muscarum puncturis defendantur. Patet ergo ex his omnibus insensibilem perspirationem absque sanitatis detrimento multùm imminui posse; quinimo robori corporis prodesse videtur, ut hæc minori quantitate fiat. Qui à teneris annis aeris injurias, modicè tantùm tecto vestibus corpore, tolerare didicerunt, sani & robusti vivunt: & contrà, quibus nimia curâ contra frigus munitum corpus fuit, leves etiam aeris vicissitudines illico sentiunt, & à minima corporis nudatione malè afficiuntur. Plures vidi mulieres, quæ caput plurimis onerabant tegumentis, capitis doloribus, odontalgia, &c, miserrimè affligi; dum verò sensim magis magisque nudabant caput, & omni mane frigidâ aquâ abluebant, postea ab his malis immunes vixerunt. An inde patet ratio, cur *Hippocrates* dixerit (c), *Qui probè perspirant imbecilliores, & salubriores existunt, & facillè convalescunt. Qui malè perspirant, priusquam agrotent, robustiores sunt. Quum verò in morbum inciderunt, difficiliùs sanantur. Hæc autem & toti & parti attribuuntur.* Quamdiu enim in debilioris fabricæ hominibus perspiratio rite procedit, optimè se solent habere; cumque à levioribus causis hæc quidem impediatur in iisdem, sed & facillè resti-

(a) Mém. pour l'Hist. des Insect. Tom. III. Préface pag. 1. 2.

(b) Ibid. Tom. II. pag. 53.

(c) Lib. de Aliment. text. xxxviii. Chart. Tom. VI. pag. 287.

tuatur, facilius convalescunt. Qui verò minùs perspirant, robustiores plerumque sunt, cæteris paribus, neque à levibus adeo causis læduntur; ubi verò à validioribus morborum causis naturale talium hominum robur superatur, periculosiùs ægrotant, & difficiliùs convalescunt. Unde & alibi monuit, quòd (a), *Corpora exercitata, ac densa, citiùs à pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt, quàm inexercitata.*

ANIMI AFFECTUS TRISTES. *Sanctorius* plurimis locis in staticis Aphorismis suis (b) hoc monuit; & contrà, quòd (c) *nihil magis liberam reddit perspirationem, quàm animi consolatio.* Verùm præterea docuit, mœstitiàm & timorem non tantùm impedire perspirationem, sed (d) *& perspiratio impedita à quacumque causa mœstitiàm & timorem facit.* Illa etiam, quæ apparent in homine subito metu percusso, vel ingenti mœrore affecto, hoc confirmant: pallent enim, frigescent, & toto corpore contrahuntur; pulsus debilis est, celer quidem in metu percussis, tardus plerumque in illis, quos ingens mœror premit. Cùm ergo vires, quæ ad organa secretoria & excretoria applicare debent humores, debilitentur, simulque omnia signa doceant, minima cutis vascula in talibus affectibus contrahi, magisque resistere humoribus expellendis, patet evidenter, secretionem perspirabilis humoris, & excretionem secreti debere minui, vel & aliquando integre pro tempore suffocari: unde fit humorum versus interiora recursus, & summa illa anxietas, de qua tunc miseri conqueruntur, ac si prælo constringerentur præcordia.

CIBOS, POTUS. Quomodo cibi & potus majori acrimoniâ præditi, vel indigestiles assumti, aut nimiâ copiâ ingurgitati febrim facere possint, paulò antè dictum fuit. Verùm *Sanctorius* docuit, à quibusdam cibis vel potibus assumtis insensibilem transpirationem plurimùm minui. Carnes suillas, boletos, melones, uvas & ficus recentes, &c, perspirationem minuere (e) observavit; idem & de potibus (f) habet.

MEDICAMENTA. Leviora quidem, quæ corpus vix turbant, non immi nuunt perspirationem; uti de *Cassia* (g) notavit *Sanctorius*; illa verò, quæ copiofas evacuationes faciunt, (h) perspirationem impedire, monet.

VENENA. Hæc enim longè efficacius corpus turbant, simulque vires pro sternunt.

AEREM NEBULOSUM PINGUEM. Aliquando tales nebulæ observantur, quæ ad parietes & pavimenta marmorea hærent, & collectæ pinguibus quasi striis decurrunt: aliquando & insolitus illâ anni tempestate aeris tepor adest; tuncque omnes homines majorem corporis gravitatem & lassitudinem percipiunt, quæ certissima imminutæ perspirationis signa sunt. Plurimi etiam tunc peripneumonicæ fiunt, imperspirabili reddito pulmone à tali aere. Cœnosum vocat talem aerem *Sanctorius*, & pulchre illius noxas recenset, dicens, (i) *In cœnoso prohibetur perspiratio; meatus implentur, sed non densantur; fibræ laxantur, non roborantur, & pondus perspirabilis retenti lædit, & sentitur.* In frigido autem & salubri aere (k) perspirationem quidem prohiberi monet; verùm perspirabilis retenti pondus nec lædere, nec sentiri, quia frigore densantur meatus, & roborantur fibræ. Cùm

(a) Coac. Prænot. N^o. cccxcviii. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(b) De Static. Medicin. Sect. VII. N°. II. IV. v.

(c) Ibid. N^o. vi.

(d) Ibid. N^o. viii.

(e) Ibid. Sect. III. N^o. xxiii. xxiv. xxv.

xxvii. xlv.

(f) Ibid. N^o. lxxv. lxxvi. lxxvii. lxxviii.

(g) Ibid. Sect. I. N^o. xlviii.

(h) Ibid. N^o. xlvi. llii. liv. lvii.

(i) Ibid. Sect. II. N^o. viii.

(k) Ibid. N^o. vii.

autem plerumque auster spiret, dum aer talis nebulosus & pinguis adest, Hippocratis Observatis idem confirmatur: dixit enim, (a) *Austrini verò corpora tum exsolvunt, tum humectant, obtundunt auditum, capitis gravitatem & vertigines oculis, & corporibus difficilem motionem inducunt, & alvos humectant.* Contraria omnia fieri monet, dum aquilo spirat.

QUIETEM, EXERCITIA SOLITA REMISSA. Quantum profint conservandæ sanitati & firmâdo corpori exercitia, in *Commentariis* §. 25. n°. 2, & §. 28. n°. 2, dictum fuit; patuitque tunc ab his promoveri assimilationem ingestorum in naturam nostram, aucto nempe solidorum & fluidorum motu: verum ab iisdem causis pendent excretionem illorum, quæ in corpore diutius relicta nocerent; unde quiete corporis, & exercitiis solitis remissis, non tantum impeditur ultima elaboratio ingestorum, verum & retardatur expulsio illorum, quæ naturali lege de corpore eliminari debent, ut maneat sanitas. Dum post somnum lassitudo adest, imminutæ perspirationis signum, hæc (b) *tollitur iis, quæ facilem perspirationem reddunt*, ut dixit *Sanctorius*, atque inter illa exercitium numerat. Exercitio corpora leviora fieri, & perspirabile ad exhalationem præparari (c) monet; & contra (d) quietem longam efficere corpora ægrotantia ponderosiora, quia cibi & potus non digeruntur, & perspirabile excrementum non præparatur ad excretionem; unde omnia mala, & sæpissime mortes eveniunt. Imò, (e) *ubi perspiratio in sanis deficit, exercitio sarcitur.* Unde ne senes quidem exercitiis abstinere voluit *Galenus*, sed consuetos subire labores iussit, (f) *remissâ tamen illorum vehementiâ*; (g) *siquidem ignavia corpus hebetat, labor firmat; illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit.*

OBSTRUCTIONES, COMPRESSIONES A CONTENTIS VEL AMBIENTIBUS. Cum enim obstructio (vide §. 107.) supponat excessum molis transitoræ supra capacitatem vasis transmissuri, adeoque sit obturatio canalium transitum liquido impediens, patet facile, obstructis canalibus excretoriis, retineri excernenda. Inter obstructionis autem causas (vide §. 112.) numerabantur & illa, quæ externâ compressione arctabant vasorum cava, unde & hæc locum habebit. Alvi & urinæ vias adeo patulas, si cum minimis vasculis perspirantibus comparentur, à tumoribus in vicinia enatis penitus intercipi posse, *Historia Medica* demonstrat. Non mirum ergo, ab ambientibus in majorem molem expansis, perspirantia vascula comprimere. Dum in febribus ardentibus inflammatoriâ densitate sanguis in minimis arteriis hæret immeabilis, hæc distentæ secretoria & excretoria vascula adjacentia comprimunt, unde tota cutis externa, lingua, os internum, fauces, &c, aridissima cernuntur; & ubi à periculosissimis his morbis evadent ægri, primum ferè vincentis morbum naturæ signum est, si humiditas redire incipiat.

γ. Quantæ turbæ in corpore oriri possint à validis animi motibus, dictum fuit in *Commentariis*. §. 99, & §. 104; constititque, illos efficacissimam causam esse accelerati motus circulatorii, qui cordis frequentiore contractionem supponit,

(a) Aphor. Sect. III. n°. xvii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. iii. conf. Ibid. n°. v. pag. 95.

(b) De Static. Medic. Sect. IV. n°. lxxvii.

(c) Ibid. Sect. V. n°. ix.

(d) Ibid. n°. xii.

(e) Ibid. n°. xxxiv.

(f) De Sanit. tuend. Lib. V. cap. iii. Chart. Tom. VI. pag. 144.

(g) Cels. de Medicin. Lib. I. cap. i. pag.

ergo & febrim (§. 573.). In sanissimo enim homine, ob atrocem contumeliam illatam, summa ira sæpe nascitur, & febris, & à sola mutata cogitatione totum corpus turbatur. Pulchre de animi affectibus dixit *Galenus*, quòd (a) *in iis quidem omnibus ipsa per se ipsam movetur anima*. Nihil enim adest corporei, quod tantos motus facit; ipsa enim recordatio toleratæ olim injuriæ diu sopitos tumultus renovare valet. Animi autem motus nimii (b) magis nocent, quàm nimius corporis motus, uti optimè notavit *Sanctorius*; quia (c) quiete & somno corporis motus compesci potest, animi non ita.

Verùm & validi corporis motus, si diuturni fuerint, imprimis in assuetis; febres accendere possunt, & pessimas quidem. In *Commentariis* §. 571, dictum fuit, à motu musculari sanguinem venosum majori impetu & celeritate versus cor dextrum ferri, illudque inde irritari in velociorem contractionem; adeoque veram tunc febrim natam esse, citò quidem evanidam, si levior causa fuerit; aliquando tamen satè durabilem & perniciosam. Plurima apud Observatores habentur *Exempla*, quæ hanc rem confirmant. Unicum ex *Hippocrate* (d) adduxisse sufficiet. Adolescentem in mendacium foro decumbentem ex lassitudinibus, laboribus, & cursibus præter consuetudinem febrisprehendit, à qua, septimâ die, periit. Jámque primâ die urinæ tenues subnigræ, vigiliæ, alvus turbulenta aderant; secundâ die mens perturbata, tertiâ die anxietas summa, & extrema corporis frigida erant ac livida. Ex qua Historia patet, à solo nimio corporis motu acutam & lethalem febrim, ab initio jam pessimis symptomatibus stipatam, nasci posse.

CALOR ET ÆSTUS aeris frequentissima febrium causa est, ut quotidianis Observatis constat: diffatis enim liquidissimis sanguinis partibus reliquum inspissatur, & inflammatoriam densitatem acquirit; adoque augetur resistentia ad capillaria vasa: verùm hâc natâ, facilè sequitur velocior cordis contractio, id est, febris; uti in *Commentariis* §. 582, demonstratum fuit. Omnium pessimæ febres fiunt, dum summo aeris æstu validissimi corporis motus fiunt. Sic insolatio toties lethalem phrenitidem fecit, uti postea §. 772, dicetur. Unde optimo jure inter morbos æstivos, febres continuas, ardentis, tertianas plurimas, quartanas recensuit (e) *Hippocrates*.

ε. In causis febrium indagandis etiam ad externa applicatâ attendendum est; sæpe enim inde pessima mala fiunt, quorum origo frustra aliunde quæritur. Spina infixâ parti corporis, imprimis circa loca tendinosa, toties unâ cum febre validam inflammationem excitavit. *Cantharides* applicatæ pluribus locis simul toties febrim, sitim summam, stranguriam, mictum sanguineum fecerunt; unde & in languidis frigidisque morbis sæpe tanti usûs sunt. Dum miseræ puellæ arsenicum butyro mistum capiti illinebatur, sævissimi dolores oborti sunt, & frustra caput aquâ abluebatur; (f) *supervenerunt vigiliæ, totius capitis intumescencia, deliquia, febricula, delirium, sexto die... ab inunctione puella mortua est*. Quàm horrenda mala, & tandem miserrima mors, secuta fuerint, dum rudis agyrta sublimatum corrosivum, magnâ copiâ emplastro inspersum, tumori externo, quem erodere volebat, appli-

(a) Method. med. Lib. XII. cap. v. Chart. Tom. X. pag. 283.

(b) De Static. Med. Sect. VII. n°. xxxix.

(c) Ibid. n°. xli.

(d) Epid. Lib. III. Comment. II. text. v.

Ægrot. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 242.

(e) Aphor. Sect. III, n°. XXI. Ibid. Part. II. pag. 116.

(f) Wepf. Cicut. aquat. histor. & nox, cap. XXI. Histor. XIII. pag. 289.

cuerat , videri potest apud (a) *Degnerum*. Numerosissima similia Observata habentur , quæ hanc rem confirmant. Hæc sufficient , ut probetur , ab acribus externè applicatis febrim nasci posse.

• Sanguis , uti §. 92 , & sequentibus dictum fuit , quasdam habet dotes , quibus ab aliis fluidis hætenus cognitis distinguitur ; simulque patuit in *Commentariis* §. 97 , quòd creati corporis fabrica sanguinem faciat in animalibus , quod nulla ars hætenus imitari potuit ; nec , credo , imitabitur unquam. Neque tantùm animalibus perfectis jam hæc vis *αμιτοποιητική* inest ; verùm & primis incubatùs diebus in ovo , tenerum pulli nascentis flamen ex albumine ovi , calore incubantis gallinæ foto , facit sanguinem rubrum , cujus antea nullum omnino vestigium apparebat. Quamdiu sanguis , omnes dotes requisitas habens , per vasa movetur , adest sanitas ; simulac admistis alienis , vel vitio vasorum & viscerum , degenerat à naturali sua indole , turbantur omnia , irritatum peregrino liquido cor velociùs movetur , & nascitur febris. Sic in sanissimis hominibus , post copiam solitò majorem alimentorum assumtam , observatur pulsùs acceleratio manifesta , dum magna copia crudi chyli sanguini mista per vasa fluit ; atque omnium maximè , si talia ingesta fuerint , quæ difficiliùs poterunt subigi : unde & debiles homines minima diætæ vitia illico sentiunt. Dum in pallida virgine sanguis à naturali crasi adeò degenerat , nascitur febricula illa , quam albam vocare solent Medici ; quia in tenellis his corporibus sanguis ad ultimum perfectionis suæ gradum elaborari nequit ; unde loco boni sanguinis alienus humor per vasa fluit.

Verùm , ut ex ingestis sanguis fiat , requiritur motus humorum per vasa , & primum sanguinis rubri vestigium in ovo incubato apparet in illo punctulo , ubi manifesta pulsatio percipitur (vide *Commentaria* §. 97.). Sic & chylus ex ingestis alimentis paratus , per aliquot horas cum sanguine movetur per vasa , antequam in sanguinem mutetur. Omnia ergo , quæ hunc motum valde immutant , turbant sanguinis confectionem , faciuntque , ut à nativa sua indole plùs minùsve degeneret.

Ingens jam numerus est talium causarum , quæ humores , horùmque motus , valde immutant ; & quædam adeo subtiles sunt , ut tantùm effectibus suis se prodant ; cæterùm nullo modo sensibus detegi possint , ut v. gr ; venenum variolarum , pestis , &c. Præcipuæ tales causæ jam recensentur , omnes enim enumerare arduum foret ; & ex illarum cognitione de reliquis judicari poterit.

FAMES. Dictum fuit ad §. 80 , quòd postquam alimenta nostri corporis vi eò sunt redacta , ut liquores fecerint , quales in sanis & robustis inveniuntur , sponte suâ , tam quiescentia quàm validè mota , post abstinentiam ab omni cibo & potu per viginti horas , in putredinem vergant. Oritur tunc in homine sano illa sensatio , quam famem vocamus , quæ monet nos , novo alimento indigere corpus ad restituenda illa , quæ ipsius vitæ & sanitatis actionibus perierant de corpore. Dum autem fames diu toleratur , blando chylo ex ingestis facto non demulcetur sanguis , omnes humores acriores fiunt , & in putredinem vergunt : anima tunc foetere incipit , urina acrior redditur , sitis adest , & nascitur febris ob auctam sanguinis & omnium humorum acrimoniam. Apparet hoc in illis , quibus œsophagi tubus à scirrhuso tumore , vel aliâ simili causâ , sensim arctatur , & tandem integre præcluditur ; de quo tristissimo malo postea in anginæ *Historia* latius dicetur. Miserimi enim tales ægri tandem fame enecti pereunt , dum omnis cibo & potui

(a) *Historia Medica*, De Dysenteria bilioso-contagiofa. pag. 203 , & sequ.

transitus præcluditur, semperque tunc simul febris adest, & omnia humorum in putredinem vergentium indicia.

Quamdiu autem, superstite vitâ, fames tolerari possit, nondum adeo certò definiri potest. Hippocrates dixerat, (a) plerique quidem ex his qui septem diebus nihil edere, aut bibere volunt, in his moriuntur; quòd si qui eos superaverint, nihilominus tamen moriuntur licet postea comedere & bibere persuadeantur. Ex ducentis tamen & septuaginta sex hominibus, qui naufragii metu quatuordecim dierum spatio nihil cibi sumpserant, nullum periisse legitur (b) in Sacris Literis. Mulier Britannia, sub custode perpetuo, mandato *Henrici octavi* Britannia Regis per integrum annum sine cibo potuque, solo odore vixit (c); uti & Scotus quidam per aliquot menses. Plura similia apud *Schenckium* (d) aliòsque Observatores habentur.

EVACUATIO. In *Commentariis* §. 25, dictum fuit, ad assimilationem debitam ingestorum in naturam liquidi vitalis sani requiri, ut magna copia humoris boni adsit, cui pauculum crudi chyli, ex ingestis parati, affunditur. Hanc enim legem observare naturam docemur ex Physiologicis. Ingestis enim in ventriculo & intestinis magna copia salivæ, succi pancreatici, gastrici, &c, affunditur; chylus inde factus in receptaculo chyli copiosâ lymphâ diluitur, & dein parca copiâ simul in venam subclaviam dilapsus sanguinis maximæ copiae miscetur. Unde etiam, dum nimiam crudi chyli copiâ in largius partis hominibus sanguis obruitur, febricula nascitur, uti antea dictum fuit. Si jam evacuationibus minuta multum fuerit humoris inquilini copia, proportio crudi chyli nimis magna erit respectu humorum coctorum; adeoque idem effectus sequetur. Unde post validas hæmorrhagias per abortum, vulnera, &c, adeo languent corpora, & sæpe pessima cacochymia nascitur.

Ubi verò à sanguine secreta liquida, sanguine ipso tenuiora, nimis educuntur de corpore, orbatus liquidissimâ parte sanguis in concretionem pronior est; unde inflammationis metus fit, quam febris semper comitatur. Hinc, postquam æstivis caloribus liquidissima diffusa sunt, morbi inflammatorii plurimi, & autumnales febres pertinacissimæ observantur.

PUS. In *Commentariis* §. 406, notatum fuit, pus optimum & blandum, si diutius maneat in loco clauso & calido, sensim in pejus mutari, attenuari, ichorosum fieri & acre, tuncque facillimè resorberi venosis osculis, totumque sanguinem purulentâ cacochymiâ inficere, quam semper tunc comitatur febris. Phthisicos depascens hæctica febris hoc docet, nunquam sanabilis, nisi ulcerosus locus mundari possit & consolidari, in quacumque demum parte corporis interni vomica hæserit; æquè enim ab ulcerato rene, quàm à pulmone suppurato, phthisis nasci potest. Hinc inter empyematis signa, uti postea dicetur, febrim numerat *Hippocrates*.

Dum in variolis tota cutis pure scætet, illud resorptum pessimam febrim & sæpe citò lethalem, accendit; nisi sponte vel Arte expellatur de corpore, vel per metastasim ad talia loca deponatur, in quibus collecto puri tutò exitus parari potest.

AQUA, ICHOR HYDROPICORUM, EMPYICORUM. Incipiens hydrodrops diuturnas quidem febres sequitur, rarissimè autem vel nunquam febrim co-

(a) Lib. de Carnibus, cap. VIII. Charter, Tom. V. pag. 309.

(b) Acta Apostol. cap. XXVII. vers. XXXIII, & sequ.

(c) Joh. Cajus De Ephem. Britann. pag. 131.

(d) Lib. III. pag. 321.

mitem habet: omnia enim in his frigent & languent. Vetus tum verò hydropem febris comitari solet, quia tandem stagnantes aquæ corrumpi incipiunt & putrescere, quarum pars resorpta, sanguini mista, stimulo suo febrim facit, & firim immaniter auget. Præterea, dum omnis ferè lymphæ in hydropem inveterato vasis exit, & in cavis majoribus & minoribus corporis colligitur, liquidissimâ suâ parte orbo sanguine circa capillaria vascula augetur resistentia, dum simul aucta à putrido resorpto acrimonia cor in velociores contractiones stimulat, unde in frigidissimo hoc morbo calidissima febris nasci poterit. Sic hydropicorum crura, quæ prius marmoris instar frigeabant, dum corrumpi incipit stagnans aqua, calent, inflammantur validè, sic ut sæpe pessima gangræna sequatur,

SERUM ACRE ALICUBI COLLECTUM. In scorbuticis toties observatur, in cruribus summo cum dolore erodi cutim, & sic nasci ulcus, quod magnam copiam acris feri plorat, vicina erodentis. Si talia ulcera exsiccantibus curentur subitò, non emendatâ prius humorum cacochymiâ, febres & pessima quævis mala sequuntur. Idem observatur in illis, quibus per fonticulum quotidie similis liquor exit: nam & tali emissario citò clauso similia mala sequuntur. In nervi vel tendinis punctura solet circa vulneris locum tenuis liquor colligi, qui per angustum sæpe vulnusculum exire non potens, per vicina omnia in panniculo adiposo dispergitur, & fati subitò in malignam acrimoniam degenerat; unde pessimæ inflammationes, ulcera sinuosa, gangræna, nascuntur, quæ tunc semper febris comitatur. Dum in infantibus eroditur cutis acri fero, illud exsiccatum, inprimis in capite, densas crustas facit; sub quibus collectus ichor brevè corrumpitur, uti summus fœtor testatur, & profundas erosiones facit; & resorptum illud acre convulsiones, febres pessimas, & mortem sæpe creat. Servo bregmatis ossa infantis, erosa ferè penitus ab hoc malo; & quæ ossa, licèt jam mundata fuissent, per plurimos menses eundem fœtorem spargebant, quem in vivo adhuc infante ferè intolerabilem perceperant omnes, qui adfuerant.

BILIS ACCENSA. Quando à quacumque causa bilis, omnium humorum inquinorum corporis ex sua natura accerrimus, in majorem acrimoniam evehitur; accendi dicitur; quia tantas in corpore turbas excitat, & calidissimæ sæpe febres ab hac causa oriuntur. Æstivis caloribus bilem exasperari, ab Hippocrate huc usque constans Observatio docuit; unde post fervidissimam æstatem febres autumnales biliosæ semper grassari solent. Nisi autem sponte, vel Arte, corrupta bilis evacuetur in principio talium morborum, & diutissimè affligunt hæc febres, & circa finem morbi putridissima bilis facta diarrhœam & dysenteriam concitat; quam, fractis jam morbo prægresso viribus, ægri sustinere sæpe nequeunt, uti postea in *capitulo de Vomitu febrili* latius dicetur. Æstatis fervoribus corpus magis biliosum fieri dixit (a) Hippocrates. Bilem commotam febris ardentis causam esse monet (b) alibi; & pluribus aliis in locis bilem plurium morborum acutorum originem dixit. Sic plures novi homines, quibus semel in mense subitò oritur immanis capitis dolor, & febris: postquam aliquot horis hæc perpeffi fuerunt, magnam bilis copiam vomunt, & illico se optimè habent. Purgans semel vel bis in mense datum, quo accumulari jam incipiens bilis evacuetur, antequam turgeat, tollit hæc mala.

INFLAMMATIO. Patet hoc ex illis, quæ in *Commentariis* §. 558, dicta fuerunt.

(a) Lib. De Salubri victûs ratione textu xv. Charter. Tom. VI. pag. 228.

(b) Lib. De Affection. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 622.

SUPPURATIO. Hæc enim prægressam inflammationem sequitur, atque illo tempore, dum suppuratio fit, omnia inflammationis symptomata augentur, uti dictum fuit §. 387. Verùm febris omnem inflammationem comitatur; ergo & hæc augebitur. Unde monuit *Hippocrates* (vide *Commentaria* §. 158. n°. 6.), (a) *dum pus procreatur, simul dolores ac febres, magis quàm eo procreato oboriuntur.* Postquam autem locus inflammatus in maturum apostema conversus est, à pure diutius retento, attenuato, & acriori reddito, iterum febris nasci poterit, uti paulò antè dictum fuit.

GANGRÆNA. Hæc enim ut plurimum validissimam inflammationem sequitur; atque, dum gangrænâ corrupta pars à vicinis vivis incipit separari, in margine inflammatio & suppuratio nascitur. Præterea à tabo gangrænoso resorpto sæpe putridissima febris oritur.

CANCER. Ab immani dolore, inflammatione partium vicinarum, & sanie acerrimâ resorptâ, de quibus actum fuit in *Commentariis* §. 499.

VIGILIÆ NIMIÆ. Subtilissimi enim corporis liquidi ingens sic jactura fit; quæ reparari nequit, nisi somno. Hinc post vigilias nimias omnes functiones languent, omnes coctiones, per quæ cruda ingesta mutari debent in naturam nostram; depravantur. Ex quibus feracissima morborum seges nascitur. Monet *Sanctorius*, (b) *somno solito breviorè semper aliquid perspirationis prohibetur, quod nisi sequentibus diebus pleniorè perspiratione compensetur, imminet febris periculum:* atque pluribus aliis in locis nimie vigiliæ noxas recenset. Cùm autem insensibilis perspiratio vigiliis protractis impediatur, atque inde febres frequentissimè oriri eadem hæc paragrapho fusiùs demonstratum sit, patet fati, nimiam vigiliam meritò inter febris causas recenseri. Solitâ brevitate *Hippocrates* dixit (c) *Somnus, & vigilia, modum si excefferint, malum.*

ACRIORA CUJUSCUMQUE REI STUDIA. Idem ferè efficiunt, quod vigiliæ nimie; subtilissimam enim sanguinis partem nimis consumunt & dissipant; unde lassitudo & gravitas totius corporis, & sæpe major debilitas, quàm quæ post valida corporis exercitia sequitur; imprimis dum uni & eidem cogitationi diu affixâ mens nullis objectis externis distrahitur, uti de *Archimede* legitur, (d) *qui in tanto tumultu, quantum capta urbs in discursu diripientium militum ciere poterat, intentus formis, quas in pulvere descripserat, ab ignaro milite quis esset, interfectus fuit.* Unde & studium cum affectuum animi mutatione diutius tolerari, quàm sine affectu vel affectuum mutatione dixit (e) *Sanctorius.* Hinc antiquissimis temporibus (f) *Medendi Scientia Sapientiæ pars habebatur, ut & morborum curatio; & rerum nature contemplatio sub iisdem Auctoribus nata sit: scilicet, his hanc maximè requirentibus, qui corporum suorum robora inquietâ cogitatione, nocturnâque vigiliâ minuerant.* Literarum enim disciplina majori studio agitata, (g) *ut animo præcipuè omnium necessaria, sic corpori inimica est.* Ita nihil ab omni parte beatum est: omnium enim hominum felicissimi vivere possent, qui sapientiæ studiis operam dant, nisi morbis adeo ex hac sola causa obnoxii forent. Felices illi, quibus tale

(a) Aphorism. Sect. II. n°. XLVII. Chart. Tom. IX. Part. II. pag. 85.

(b) De Static. Medicin. Sect. IV. n°. XXX.

(c) Aphorism. Sect. II. n°. III, Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 45.

(d) Titi Livii Lib. XXV. cap. xxxi.

(e) De Static. Medicin. Sect. VII. n°. XLIV. XLV.

(f) Cels. de Medicin. Lib. I. Præfat. pag. 2.

(g) Ibid.

vitæ institutum contigit, ut mentis exercitiis salubrem corporis motum jungere debeant.

VENUS NIMIUM CULTA. Quanta fiat mutatio in corpore masculino, dum semen incipit confici & accumulari, docet constans Observatio; barbæ pubisque ortus, & ferè conservatio inde pendent: mira mutatio in voce & affectibus animi tunc apparet: flebilis enim antea puer nunc audax summa sæpe pericula spernit. Neque tantum in hominibus hoc observatur, verum & animalia circa hoc tempus ferocissima evadunt. Adeo autem mutatur corpus tunc, ut difficillimi morbi curam à pubertate expectaverit (a) Hippocrates. Non mirum ergo & à nimia venere adeo turbari corpus. Taurus, ferocissimum animal, dum œstro venereo stimulatur, post coitum languet; & miseri illi, qui præmaturâ, & immodicâ venere corpus exhaurerunt, debiles & morbofi vivunt. Concubitus enim, uti dixit Celsus, (b) *rarus, corpus excitat, frequens solvit*. Frequentiam autem non numero, sed naturâ, ætatis ratione & corporis, determinat, illumque non inutilem esse dixit, (c) *quem corporis neque languor, neque dolor sequitur*. Insensibilem perspirationem minui, & facultates concoctrices à nimio coitu debilitari, observavit (d) Sanctorius; qui deinde pluribus aphorismis sequentibus damna inde facta enumerat. Non mirum ergo & febres, & quidem pessimas inde nasci. Hippocrates binos ægros ex potu & nimiâ venere laborasse memoriæ tradidit, quorum unus (e) post difficilem morbum vigesimâ quartâ die, non sine molestia, evasit; alter (f) eodem morbi tempore periit. Alibi autem plurima mala, quæ nimiam venerem sequi solent, fusiùs recenset, dum de tabe dorsali agit, sic enim habet: (g) *Tabes dorsalis à spinali medulla oritur, maximè verò recentes sponsos, & libidinosos corripit. Febris sunt expertes, bene comedunt, & colliquantur. Quod si ita affectum perconteris, dicet, sibi videri ex superioribus partibus à capite velut formicas in spinam descendere; quumque urinam aut sterqus reddit, ipsi semen genitale copiosum & liquidum prodat; neque genitura intus concipitur, & inter dormiendum, cum uxore dormiat, nec-ne, semen profundit; quumque tum aliàs, tum præcipuè per locum arduum iter fecerit, aut cucurrerit, anhelatio ac imbecillitas ipsumprehendit, & capitis gravitas, & aures sonant. Hic temporis progressu vehementibus febribus correptus perit ex lipyria febre*. Omnia hæc mala vidi, & plura adhuc, in miseris illis, qui fœdis pollutionibus indulserant. Per integrum triennium, incassum adhibitâ omni medelâ, in juvene ab hac causa dolores miros per totum corpus vagos observavi, nunc cum caloris, nunc verò cum frigoris molestissimi sensu, sed imprimis in lumbis. Postea his doloribus parùm imminutis, tantum frigus sentiebat in femoribus & cruribus, licèt ad tactum naturalem corporis sani calorem haberent, ut fervidissimis etiam æstatis caloribus foco assideret continuò. Maximè mirabar, toto hoc tempore testiculos in scroto semper rotari & circumvolvi; atque eundem motum, unâ cum summæ ægritudinis sensu, in lumbis æger percipiebat.

Enarratæ jam sunt, & ordinis causâ in classes distinctæ illæ causæ, quæ febrem facere observantur: sequitur jam, ut considerentur illæ mutationes, quæ

(a) Aphorism. Sect. V. n°. VII. Charter. | LXXXI. Ægrot. X. Charter. Tom. IX. pag. Tom. IX. Part. II. pag. 197. | 304.

(b) De Medicin. Lib. I. cap. I. pag. 21. | (f) Ibid. text. LXXXVII. Ægrot. XVI pag.

(c) Ibid. | 310.

(d) De Static. Medic. Sect. VI. n°. XIV. XV. | (g) De Morbis. Lib. II. cap. XIX. Charter.

(e) Epidem. Lib. III. Comment. III. text. | Tom. VII. pag. 57f.

in corpore humano à febre fiunt, & quæ effectus febris dicuntur, quia febrī, ut causæ, originem debent: de his ergo sequenti paragrapho agendum erit.

§. 587. **F**EBRIS effectus, celerior liquorum expulsio, propulsio; stagnantium agitatio; omnium permixtio; resistentis subactio, coctio; secretio cocti; crisis ejus, quod stimulo & coagulo febrim produxerat; sanorum mutatio in morbosam indolem; sanorum mutatio in indolem aptam ferre ea, quibus minus adfuetus erat æger; liquidissimi expressio; reliqui incrassatio; sitis, caloris, doloris, anxietatis, debilitatis, lassitudinis, gravitatis, *Α'νορεξίας* productio.

Videbimus jam, quid febris in corpore humano efficere possit, quatenus nempe in abstracto consideratur: hætenus enim de febre in genere actum fuit. Supponitur enim corpus sanum, quod febre corripitur. Primus ergo effectus erit,

CELERIOR LIQUORUM EXPULSIO, PROPULSIO. Patuit ex illis quæ ad §. 573, dicta sunt, velociorem cordis contractionem in omni febre adesse. Verum non poterit cor velocius contrahi, quin liquida cordis cavis contenta celerius expellantur, simulque propellantur per arterias. Si enim tantæ sint resistentiæ in arteriis, ut cor sanguinem in illas expellere nequeat, suffocatur cordis motus, & mors adest: omnis autem febris vitam supponit non tantum, verum etiam, uti in *Commentariis* §. 573, demonstratum fuit, est ipsius vitæ affectio, conantis mortem avertere. In frigore febrili quidem stagnant humores sanguinei sæpe in extremis vasculis (vide §. 577.); verumtamen circa cor per majora vasa augetur celeritas motus sanguinis corde expulsi: quamvis enim parca copia simul singulis cordis contractionibus expellatur in summo frigore febrili, cor tamen celerrimè palpitans tunc illum sanguinem, quem expellit, celerius movet.

STAGNANTIUM AGITATIO. In pluribus corporis locis, etiam in sanitate, quædam stagnant; imò ad plurimos usus requiritur, ut fiat accumulatio quorundam humorum, à sanguine secretorum in cavis locis corporis. Sic bilis cystica in proprio sibi receptaculo stagnat; medulla in ossibus colligitur in animalibus quiescentibus; opimum pingue in panniculo adiposo coacervatum hæret immotum ferè; in cryptis mucosis ventriculi & intestinorum lentus stagnat humor, &c. Præterea & in morbis sæpe plurima colliguntur in cavis corporis, & quiescunt, quæ antea movebantur; sic abdominis, pectoris, cerebri, pericardii, &c, cava in sano animali mobilissimum vaporem habent, omni momento ex minimis arteriosis fistulis expulsum, sed & pari proportionem venosis absorbentibus osculis, in hæc cava hiantibus, resorptum: ubi verò languet animal, vapor, ille densatus & collectus stagnantem aquam exhibet; uti docet hydrops. Aucto verò motu per febrim, stagnantia hæc in motum deducuntur; uti quotidianis in Praxi Observationibus constat. Obesus homo, ex febre acuta continua emergens, sæpe dimidium ponderis perdit, & turpibus rugis flaccida abdominis cutis pendet, cui ante quatuordecim dies pinguis aqualiculus propenso exstabat sesquipede. Unde & *Galenus*, qui ad nimiam obesitatem curandam valida exercitia & calida medicamenta laudabat, monet à Medico prædicen-

dum esse, (a) quòd credibile sit, hominem, tali methodo tractatum, febre corripi posse, quæ tamen febris minimè à scopo aliena erit, si simul omnia rectè administrantur. Quantis cum turbis bilis sæpe per febrim fursum & deorsum expellatur de corpore, nimis notum est; imò sæpe in singulis tertianæ paroxysmis validioribus bilem evomunt ægri: neque hoc tantum, verum eadem illa bilis, quæ antea in folliculo suo stagnans parçâ quantitate sensim in duodenum stillabat, per febrim mota, attenuata, in sanguinem resorbetur, urinam & oculos ictericeo ferè colore tingens. In curando hydrope, ut stagnans serum mobile reddatur & expellatur de corpore, ab omni ævo adhibuerunt talia Medici, quæ febrim in sano corpore excitare valent. Helleborum, elaterium, tithymalum Veteres, audacissimas acrium purgantium doses; vomitoria similia adhibuerunt Recentiores, quorum omnium usum semper comitatur vel sequitur febris. Acerima aromata, piper, allium, zingiber, &c, commendaverunt alii; quæ omnia febrim producendæ aptissima esse patuit ex illis quæ ad §. 586. *lit. a*, dicta fuerunt. Tenacissima atrabilaria sanguinis sæx, quæ per annos sæpe immota hæret, per validas febres aliquando solvitur, movetur, & horrenda mala producit; uti postea §. 1104, dicitur. Schirri indomabilis materia, quæ per plurimos annos innoxia sæpe manet, modò quiescat, per febrim natam à quacumque demum causa sæpe sic agitur, ut brevi tempore in pessimum cancrum degeneret. Ex quibus omnibus satis patet, stagnantium agitationem inter febris effectus meritò numerari.

OMNIUM PERMISTIO. Illa enim, quæ antea stagnabant, à circulantibus humoribus separata erant, & seorsim collecta. Ubi autem hæc per febrim mota, venulis resorpta, sanguini miscentur, unà cum venoso sanguine ad cor dextrum pergunt, per arteriarum pulmonalium angustias in venas, hinc in cor sinistrum deducuntur, atque ex hoc iterum per aortam propelluntur. Verum ex Physiologicis (b) patet, cuilibet particulæ sanguinis, ex corde in arteriam incurvatam & conniventem pulsæ, quolibet temporis momento conciliari alium motum, nixum, rotationem, &c, unde necessariò omnium perfectissima miscela sequitur. Hinc patet ratio, quare, dum in obesis hominibus febre acutâ laborantibus tam brevi tempore tanta pinguedinis copia sanguini miscetur, & de corpore expellitur; tamen in excretis liquidis nunquam, vel saltem rarissimè, purum pingue reperiatur. Urina quidem ruberrima est, sed pingue illud, salibus sanguinis per febrim acrioribus redditis intimè mistum, in saponaceam indolem conversum est: fæces alvinæ olidissimæ quidem sunt, sed nunquam merum pingue habent.

RESISTENTIS SUBACTIO. Maximi momenti est ille febris effectus, & ob hujus neglectum turpissimi sæpe committuntur in Praxi Medica errores. Sic enim observatur facta esse ab Adorando Creatore nostra machina, ut novi excitentur motus in corpore, vel augeantur illi, qui adsunt, dum aliquid applicatur corpori, quod æquabilem circulationem humorum turbat, sive stimulo suo, sive obstaculo. Dum à copioso nimis cibo & potu crudi chyli nimia quantitas sanguini miscetur, observatur semper duabus vel tribus post pastum horis febricula: idem fit, si difficilius digestionis cibi assumpti fuerint, uti in præcedenti paragrapho dictum fuit. Cum enim actione vasorum in contenta liquida, horumque reactione in vasa,

(a) Method. Med. Lib. XIV. cap. xv. | (b) Boerhaav. Instit. Medic. §. 220, Charter. Tom. X. pag. 335. 336.

chylus ex ingestis paratus, sanguini mistus, successivè sic mutetur, ut, propriâ naturâ depositâ, fiat sanguis; augetur tunc motûs humorum per vasa velocitas, ut causæ mutantés eodem temporis spatio sæpius & validiùs applicentur crudiori vel copiosiori chylo, sicque fiat resistentis subactio. Dum in frigore febris intermittens stagnant humores sanguinei in extremis vasculis; illud resistens per febrim ipsam subigitur, & redit circulationis æquabilitas finito paroxysmo. Ob hanc causam monuit *Sydenhamus* (a) periculosum esse, per corticem Peruvianum uno omnino ictu paroxysmum jam instantem confodere; sæpe enim tunc, suffocato illo motu, qui obstaculum illud, circa ultimas arteriarum angustias natum, removere poterat, pereunt ægri; uti pluribus Exemplis constitit: unde ex sua indole salutari huic remedio infamia affricabatur, cum tamen Medentium incuriæ lethalis eventus meritò tribuendus esset. Hinc incipimus videre, quare febris sæpe medicamento virtutem exerceat ratione aliorum morborum, uti postea §. 589, dicitur.

COCTIO. Quando alimenta ingesta vasorum & viscerum efficaciam, in nostram naturam conversa sunt, ut ex illis resitui possint illa, quæ vitæ & sanitatis actionibus quotidie de corpore pereunt, dicuntur cocta; uti enim ex *Galenus* in *Commentariis* §. 25, dictum fuit, (b) *concoctio* (πέψις) est in coquentis substantiam deductio quadam ejus, quod concoquitur. Verùm coctionis, quæ febris effectus est, non est talis usus & efficacia. Quando enim illud, quod stimulo vel coagulo febrim produxit, per febrim ipsam sic mutatum est, ut minùs noceat, & aptum evadat, ut de corpore expelli possit; tunc dicitur coctum, quamvis nunquam in naturam nostram converti possit, neque indolem sanis humoribus similem acquirere. Dum v. gr; in morbis pectoris inflammatoriis immeabiles fluidi moleculæ ultimis arteriarum finibus impactæ per febrim sic mutantur, ut unà cum extremis obstructarum arteriolarum impetu liquidi, à tergo urgentis, separentur, & mutantur in pus album, læve, æquale, quo per sputa educto toties tales morbi feliciter curantur, dicitur coctio materiæ morbosæ facta esse, quamvis illud pus nunquam sanis humoribus assimilari possit, sed debeat expurgari, ut sanitas fiat. Unde patet, alimentorum coctionem, quæ in sanitate obtinet, omnino diversam esse ab illa coctione, quæ in morbis fit. Possset ergo distinctionis gratiâ πέψις sive coctio vocari, quâ assumpta in nostram naturam convertuntur; πεπασμός vero, sive maturatio, quâ per febrim materialis causa febris sic mutatur, ut minùs noceat, & apta evadat, ut expurgari commodè possit. Unde morbi illam maturationem (πεπασμόν) quidem esse quamdam concoctionem illorum, quæ præter naturam sunt, dixit *Galenus* (c), tamen diversam esse ab illa, quæ propriè coctio dicenda est, quâ nempe ingesta in nostram substantiam convertuntur; atque illo in loco binis illis vocabulis usus fuit. Tamen aliis in locis πέψις vocabulum sæpe adhibuit, ut illam coctionem, vel potiùs maturationem, quæ in morbis fit, designaret; uti optimè monuit *Gorræus* (d), qui & alio in loco pulcherrimè hæc sic distinguit, quodd nempe (e) πέψις, coctio verè dicta, est rerum ingredientium; ..... πεπασμός, seu mitificatio est rerum exeuntium.

(a) Sect. I. cap. v. Intern. Autumn. Curat. pag. 113.

(b) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. XLIV. Charter. Tom. IX. pag. 55.

(c) Ibid.

(d) In Definit. Medic. pag. 509.

(e) Ibidem pag. 501.

sive rerum exitui præparatarum. Pariter etiam Duretus πεπασμὸν (a) mitificationem vertit. Coctionem in morbis hinc semper in excretis quæsit Galenus dicens, (b) Quòd coctionis, quæ in spirandi instrumentis fit, sputa; ejus verò, quæ in venis, urinas; illius autem, quæ in ventre, alvi excrementa, signa statuere oportet.

Febrim autem illius maturationis causam esse, optimorum Medicorum communis consensus docet, & Observata in morbis evincunt. Sydenhamus loco in Commentariis §. 558, citato dixit, est febris ipsa naturæ instrumentum, (c) quo partes impuras à puris secernat: hoc illa modo planè imperceptibili præstat ab initio atque etiam in ἐκμῆ morbi; verùm in ejusdem declinatione apertius, ... id quod ex urina cernere licet. Unde & magnus ille Vir præcipuam februm curam in eo posuit, ut (d) in justo moderamine retineretur febrilis motus; ne scilicet, nimium aucto hoc motu, destruerentur tenerrima encephali & pulmonum vasa, vel immeabili liquido infarcirentur: vel contrà, dum nimis torperet idem motus, coctio & subactio materiæ morbosæ minùs perfecta fieret. Unde etiam, si talis esset febris magnitudo, quæ coctioni sufficere videbatur, & à qua nullum periculum immineret, ingenuè fatetur, (e) se nihil egisse in tali casu, totàmque rem naturæ commisisse. Sic magni Hippocratis vestigia sequebatur, qui toties in morbis curandis spectatorem egit, uti passim ex ejus scriptis patet, atque disertè monuit, ubi de auris fractæ curatione agit, dicens, (f) interdum enim optima medicina est; medicinam non facere, & ad aurem & ad alia multa. Omnia hæc confirmantur ex illis, quæ in Historia inflammationis dicta fuerunt: ubi enim obstructio adeo magna est, ut resolvi nequeat (vide §. 387.) sola maturatio superest; quæ dum fit, febris, calor, dolor, pulsatio, &c, augentur, & per hæc omne inflammatorium irrefolubile unà cum extremis vasculis, in quibus hæret, coquitur & convertitur in unum similem album glutinosum humorem, qui pus dicitur. Dum autem perversâ medelâ hæc maturatio impeditur, indomabilis sæpe totâ vitâ scirrhus manet, qui ferro quidem vel igne tolli, nullo tamen Artis molimine resolvi poterit.

SECRETIO COCTI. Ut enim modò dictum fuit, illud, quod coctum in febribus dicitur, sic quidem mitificatum est, ut minùs lædat & turbet corporis actiones, quàm dum crudum erat; interim tamen tales dotes in hoc cocto sæpe obtinent, quæ non patiuntur illud sanis posse assimilari humoribus, atque æquabilis circulationis legibus obedire. Secernitur tunc illud coctum & maturatum à reliquis humoribus, & per urinam, sudores, alvum, &c, expellitur de corpore; vel per metastasim in quibusdam locis corporis collectum facit abscessum in morbis; uti postea pluribus demonstrabitur in morborum acutorum febrilium Historia. Hanc autem cocti secretionem per febrim fieri; atque, nisi fiat, recidivam expectandam esse, sollicitâ morborum Observatione didicit Sydenhamus, qui hanc secretionem (g) despumationem sanguinis in morbis vocavit. Observavit enim in febre acuta continua (h) circa decimum quartum diem blando sudore excerni illud, quod per febrim coctum fuerat: dum autem clysmatibus, catharticis, &c, nimis debilitatus fuerat æger, quamvis levare videretur circa hoc morbi stadium, non factâ illâ secretionem, nova febris accendebatur, similem

(a) In Coac. Hippoc. pag. 9.

(e) Ibid. n°. 3. pag. 75.

(b) De Cris. Lib. I. cap. vii. Charter. Tom. VIII. pag. 387. conf. Ibid. Lib. III. cap. iiii. pag. 429.

(f) Lib. de Art. Comment. II. text. 1. Charter. Tom. XII. pag. 382.

(c) Sect. I. cap. iv. Art. II. n°. 11. pag. 72.(g) Sect. I. cap. iv. art. 11. n°. 2. pag.

(d) Ibid. Art. II. pag. 61.

(h) Ibid.

omnino decursum habens, quam prior; quæ suppressa quidem fuerat debilitatis ægri viribus, minimè verò curata, quia cocti secretio & expulsio impeditæ fuerant perversâ medelâ.

CRISIS EJUS; QUOD STIMULO ET COAGULO FEBRIM PRODUXERAT. κρίσις, *judicium*, ἀπὸ τῆς κρίνεσθαι à judicando dictum: frequentissimè apud Medicos in morborum Historia & curatione hæc vox occurrit, unde non incongruum erit hoc loco examinare, quid per illam communiter intellexerint.

Solam subitam morbi ad sanitatem conversionem *crisim* simpliciter vocari voluit Galenus, quia omnino fieret (a) *per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus*: quia tamen hanc (b) *præcedit non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis*, & multa sæpe satis terribilia symptomata in morbis tunc apparent, quorum plurima ibidem recenset; non mirum fuit, ægro adstantes magno timore corripere, & ipsâ re cogente, pronunciare, (c) *quòd iudicium tunc de vita ægrotantis ageretur*. Noluit itaque Galenus, Medicos hoc nomen invenisse, (d) *sed idiotas*. Verumtamen non solam hanc subitam ad sanitatem conversionem vocavit *crisim*, sed tantùm (e) *per excellentiam*: nam & mutationem in subitam mortem dixit *crisim* (f) *sed malam*; (g) *quæ verò aliquam effatu dignam faciunt mutationem, non tamen integram solutionem, imperfectæ crises vocantur*.

Non ergo omnem morbi in sanitatem mutationem vocavit *crisim*, sed tantùm illam, quæ subitò fit, & quam non mediocris perturbatio in corpore præcedit, & comitatur sæpe; sic enim alibi habet Galenus, (h) *sæpius verò neque ulla fit crisis in statûs tempore, sed paulatim morbus solvitur, longo tempore coctionem recipiens*. Dein paulò post subjungit sequentia, *Hujusmodi solutionem neque crisis nomine: si qua verò confertim fiat permutatio, & multò magis adhuc eam agitationem, quæ ipsam præcedit, ita appellare consuevi*. Voluit etiam in magnis morbis *crisim* obtinere, (i) *parvos verò solvi tantùm*. Præterea monuit semper aliquid novi contingere, (k) *quando crisis futura est, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel visum, vel ferendi facilitatem*; quæ omnia symptomata vel & signa critica vocavit.

Neque pariter morbi transitum in mortem semper *crisim* vocavit Galenus (l): notat enim, absque crisi mori ægros in principio morbi, sæpe in magnis inflammationibus, (m) *quæ partes obsident principes, vel ob humorum multitudinem, crassitiam ac tenacitatem, qui subitò intrò confluunt, ut spiritûs meatus exactè obserent*: uti etiam in morbi statu, (n) *à morbi vi, naturâ superatâ*: aliquando, sed rarissimè, in declinatione, (o) *vigore vitali soluto*. Notat autem, quòd in his casibus (p) *natura morbum depellere non tentaverit, oppressa ejus magnitudine: ubi verò hoc tentavit natura, sed succubuit; simulque excretiones vel abscessus effatu digni adfuerint cum perturbatione, tunc crisis vocat, (q) sed malam*.

(a) De Crisib. Lib. III. cap. II. Charter. Tom. VIII. pag. 429.

(b) Ibid.

(c) Ibid.

(d) Ibid.

(e) Ibid. cap. I. pag. 428.

(f) Ibid.

(g) Ibid.

(h) Ibid. Lib. I. cap. ultim. pag. 406.

(i) Ibid. Lib. III. cap. IV. pag. 433.

(k) Ibid. cap. X. in fine, pag. 444.

(l) Ibid. cap. IX. ad calcem, pag. 442.

(m) Ibid.

(n) Ibid.

(o) Ibid.

(p) Ibid.

(q) Ibid.

Præterea monuit Galenus, (a) *optimas crises in statibus fieri; in augmentis verò si salus sit subsequutura, vel imperfectas, vel non securas; . . . . in principio autem morbi non fieri crism.*

Ex quibus omnibus apparet, crism tunc vocari in morbis, quando & magnæ perturbationes fiunt, & nova apparent phœnomena subito; simulque hæc sequatur cita mutatio morbi in melius vel pejus; quam mutationem sequuntur vel & comitantur insignes excretiones, vel depositiones humorum in loca quædam corporis, id est, abscessus. Dictum enim fuit in *Commentariis* §. 402, à veteribus Medicis abscessum vocatum fuisse illud naturæ humanæ molimen, per quod ex sanguine separabantur quædam nocitura, quæ vel evacuabantur de corpore, vel deponerentur ad quædam loca: atque ideo Veteres bifariam illos (b) divisisse; fiebant enim vel per effluxum, vel per decubitum in partes quasdam.

Omnia autem illa, quæ crism comitantur, vel mox sequuntur, à crisi nomen accipiunt. Criticæ hinc vocantur perturbationes; atque illud, quod per crism brevi expelletur de corpore, vel ad quædam loca deponetur, quamdiu nondum à reliquis humoribus separatum est, materia critica vocari solet, criticæ dicuntur excretiones, &c.

Omnium ergo manifestissimæ crises, quas & maximæ perturbationes tunc comitantur, fiunt illo morbi tempore, quando morbus in statu, id est, in apice sui incrementi constituitur, & collectis viribus æquo quasi Marte dimicat cum illis, quæ in ægro de sanitate supersunt, donec victrix natura morbum superet, vel victa morbo succumbat: prior bona crisis, posterior mala dicitur. Ubi autem post hoc certamen, neque integre de morbo triumphat natura, neque penitus succumbit, imperfectæ crises dicuntur.

De his crisis dixit Galenus, (c) *Si morbi in hoc tempore crism non habere; fieri non potest, ut in declinatione habeant: quicumque enim statûs tempus semel præterierint, hi sine crisi perseverant, & paulatim solvuntur.*

Alio tamen tempore morbi crises fieri, negari nequit; & ipse Galenus hoc affirmat, dicens (d) *Crisis enim ipsæ omnibus diebus accidunt, sed neque pares numero, neque ex æquali fide.* Septimo enim morbi die (in quo in acutis vulgaribus febribus morbus ad statum pervenit) toties crises (e) factas viderat, ut ne quidem numerare posset; duodecimo verò & decimo sexto die (f) nullum iudicatum vidit. Sexto verò die iudicationes factas observavit quidem, (g) *sed cum difficillimis symptomatibus & periculo maximo; ad hæc absque fide, imperfectè, obscurè, sine notis & ad malum.* Postquam enim morbus statum adeptus est, ex sua natura sensim decrescit; & contrà illa, quæ secundum naturam in ægro supersunt; plerumque incrementum solent pari passu, quo decrescit morbus; unde sic sensim illa, quæ in solidis & fluidis per morbi vim degeneraverant, coquantur & disponuntur ad excretionem, quæ tunc post morbi statum in ejus declinatione accidit; & plerumque minoribus turbis comitata est, quàm dum in summo morbi vigore illud peragitur. Tamen & meritò tunc crisis vocatur; cum nova symptomata tunc oriuntur, & morbus tolli-

(a) De Crisib. Lib. III. Cap. x. Chart. Tom. VIII pag. 444.

(b) Galen. Epidem. Lib. I. Comment. II. text. XLIV. Charter. Tom. IX. pag. 55.

(c) De Crisib. Lib. III. cap. v. Charter. Tom. VIII. pag. 436.

(d) De Dieb. Decretor. Lib. I. cap. 11. Ibid. pag. 452.

(e) Ibid.

(f) Ibid.

(g) Ibid.

tur vel minuitur, dum vel integre vel pro parte excernitur morbi materia. Verùm, quò diutius protrahitur illud iudicium, eò magis minuitur perturbationum critica- rum vehementia, & celeritas mutationis; quæ enim fiunt in morbi vigore crises, paucarum sæpe horarum spatium, & citiùs adhuc aliquando absolvuntur, & molestissimis sæpe symptomatibus stipantur. (a) *Contingit autem morbis inveterascen- tibus, & iudicia vehementiam perturbationis, & alterationis brevitatem remitte- re, & ad duos sæpe dies vel tres extendi.*

Patet ergo, quid crisis nomine communiter intellexerint Veteres; quamvis ali- quando minùs exacto hujus vocabuli usu crisin vocaverint morbi solutionem; licet nulla excretio vel abscessus evidens adessent. Sic notat Galenus (b) Hippocratem non semel vel bis, sed frequenter admodum in primo & tertio Epidemicorum libro morbi solutionem crisin vocasse. Imò & Galenus ipse, ubi de crisis ex instituto agere incipit habet sequentia, (c) *sive subitam in morbo mutationem, sive ad melio- rem statum inclinationem solam, sive perturbationem quæ eas antecedit, sive omnem morbi solutionem, sive eam tantùm, quæ bona sit, crisin velit quis appellare, non est mihi, nisi obiter, hoc in loco distinguere propositum; sed quo pacto hæc omnia quispiam optimè prænoscat, percensere decrevi.*

Disputatum fuit sæpius, an illa, quæ de morborum crisis tradiderunt Veteres, sic observentur revera obtinere in morbis, qui hoc tempore occurrunt. Sic Hollerius dixit (d) *apud nos rariùs incidere repentina illa & perturbationis plena iudicia, quas ægrorum propriè appellant; sæpius autem exsolvi morbos alternantibus coctione & excretionibus.* Illudque fieri credidit cœli nostri naturâ, vitâ intemperante, vel etiam quia Medici naturam, datis pharmacis, & sectâ venâ, sæpius levant; atque etiam, quòd ex nostra consuetudine pleniùs nutriantur ægri, quàm solebat fieri apud Veteres. Licet autem hæc non sine ratione dicta videantur, tamen negari non potest, revera crises observari in morbis, atque illarum cognitionem Medico utilissimam esse.

Fateri interim debemus, non semper in morborum decursu observando à Medi- cis adhiberi illam diligentiam, quam in veterum Medicorum monumentis inveni- mus. Quid singulis diebus mutatum appareret in morbo notaverunt sedulò; atque sic invenerunt, quomodo natura morbos curaret; hujusque vestigia presè secuti sunt. Quotusquisque est, qui hæc Observationis tædia devorare vellet? Qui lucu- lenta in Praxi versantes optimam haberent occasionem in hæc inquirendi, ægrorum numero sæpe obruuntur sic, ut, dum pluribus adsunt, ad singulos minùs attentum esse debeant. Plurimi etiam, dum aliquoties his, quæ in morbis observant, vident non respondere illa, quæ de crisi, diebus criticis, & horum indicibus tradiderunt Vete- res, postea hæc omnino negligunt, & in his saltem regionibus nullius usûs esse cre- dunt. Quamvis autem propriæ tenuitatis conscius probè noverim, quàm parùm valeat in re tam gravi meum testimonium; dicam tamen illa, quæ in morbis me observasse credo.

In morbis, imprimis acutis, curandis solebam, diffidens memoriæ coram ægris notare illa, quæ in toto morbi decursu singulis diebus observabam, atque domum redux hæc dein in ordinem redigebam. Hæc methodo comparavi mihi centenos aliquot integros morborum acutorum decursus; simul notans illa, quæ vel per

(a) Galen. de Dieb. Decretor. Lib. II, cap. v. |
Charter. Tom. VIII. pag. 481.

(b) Ibid. pag. 482.

(c) De Crisis. Lib. I. cap. 1. Ibid. pag. 377.

(d) Comment. in Coac. Hippocrat. pag.

victum, vel medicamenta ægris applicueram. Placebat hic labor, quia commissos in morbis curandis errores sic optimè detegere poteram, & vitare in posterum; uti etiam quòd non auderem MAGNI PRÆCEPTORIS petere consilium, quo toties indigebam, nisi accuratam haberem morbi Historiam. Optimus enim ille Vir, qui titubanti sæpe discipulo in gravioribus casibus compati noverat, severo vultu excepisset minùs in re adeo seria attentum.

Dum verò postea Hippocratis & Galeni dogmata conferrem cum illis, quæ sic in morbis observaveram, summa cum animi oblectatione vidi, verissima esse, quæ dixerant; præcipuam autem difficultatem inde fieri, quòd sæpe veteribus Medicis plùs sapere velimus, & plura præfagire, quàm illi.

Non enim in omnibus morbis crises fiunt, neque semper tam validæ perturbationes criticæ adsunt, uti jam antea dictum fuit, & Veterum testimoniis confirmatum. Monet & hoc maximi ponderis in his Auctor Sydenhamus (a) dari quasdam febrium species, quas natura methodo sibi peculiari, sine visibili aliqua evacuatione ablegat, reducendo scilicet in sanguinis massam, eique assimilando materiam illam morbificam, quæ cum eodem minùs quadrabat: candidèque fatetur, nullo Artis molimine se in cura harum febrium usum fuisse, sed solam tenuissimam cerevisiam dedisse, permissio interim & exercitii consueti & auræ liberioris usu; & simplici hâc methodo liberos suos, aliòsque amicitia conjunctissimos curavit, unde nulla manet suspicio, per Artem impeditum fuisse, ne fieret crisis. Idem Auctor observavit, quòd illis annis, quibus intermittentes autumnales maximè grassabantur, occurreret febris continua, in qua natura ita omnia symptomata moderabatur, ut materiam febrilem debitâ coctione præparatam certo suo tempore ad exitum disponderet: febrem hanc vocavit depuratoriam; adfuit in illa opinione, hanc esse primariam naturæ febrem, quia & frequentior quibuslibet aliis occurreret, & magis regularis esset totius morbi decursus. Huic verò feбри dixit convenire, illustria illa atque necessaria axiomata, quæ tradiderunt Hippocrates, aliique antiqui Medici; simulque monet, hæc non semper respondere aliis febrium speciebus, quæ longè diversam habent indolem.

Præterea & absque crisi sæpe mors in morbis sequitur, uti monuit Galenus, atque signa tradidit, quibus & hoc præfagiri possit, dicens, (b) est primum & maximum in morbis lethalibus signum, quòd sine crisi mors sit subsequutura, virium imbecillitas; nam virtus ita prostrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Secundum verò, si nullum adsit signum vel minimum coctionis; & præter hæc si magnus sit morbus atque malignus, atque etiam celeriter moveatur; quum enim hæc adfuerint, omnino absque crisi mors sequetur.

Multi etiam, dum videbant, post crises etiam manifestas, cum sanati viderentur ægri, recidivas fieri; illòsque, quos in vado esse pronunciaverant, diu sæpe & cum periculo adhuc cum morbo conflictari; inceperunt contemnere & negligere hæc omnia. Verùm & hoc monuerant jam veteres Medici, & signa dederunt, quibus hæc recidivæ post crises factas prævideri possent. Sæpe enim accidit in morbis gravioribus, non unico certamine naturam de morbo triumphare posse, sed post fallaces inducias morbum denuo insurgere, neque integere debellari, nisi, novis turbis excitatis, illud, quod de morbi materia restabat in corpore, expellatur, & qui-

(a) Sect. V. cap. II. pag. 284.

(b) De Crisib. Lib. III, cap. x, Charter. | Tom. VIII. pag. 443.

dem non unicâ, sed pluribus sæpe viis exeat. Insigne, quod hæc omnia probat, apud *Hippocratem* (a) habetur Exemplum. Periculosa & acuta febre decumbebat homo, & terrifica aderant symptomata, dejectiones livida spumosa, urinæ sedimentum lividum, vigilia, deliria. Nono die riguit, sudavit, sed mansit delirium & plurima mala symptomata. Undecimo die mente constabat, sudavit, febre liber: verum addit *Hippocrates*, quod urinæ circa judicationem tenues essent, quas semper in acutis morbis damnavit; unde recidivæ periculum erat, quæ etiam decimâ quartâ die secuta fuit: febris enim, à qua per duos dies liber fuerat, rediit cum vigilia & delirio. Decimo septimo die per universum corpus sudavit cum levamine, & magis intellexit; verum febris mansit adhuc, & urinæ tenues non bene coloratæ: vigesimo die iterum sudavit, sine febre fuit, sed urinæ adhuc tenues; tandem quadragesimo die dejecit pituitosa, alba, copiosa; per universum corpus copiosè sudavit, & perfectè fuit judicatus.

Fateor, quod, dum similia & mihi occurrerent in morbis, sæpe dubius hæserim, nesciens ferè, quid de præfagiis crifium credere deberem. Probè nemini, quod imprimis sequens casus, quem paucis enarrabo, fecerit, ut nimis audax in præfagiendo bis in eodem morbo erraverim. Homini sano & vegeto, pleuritide laboranti, postquam bis vena secta fuerat, remisit morbi impetus; dein post molestissimam noctem toleratam, sextâ die morbi incredibilis copia urinæ profluxerat; quæ statim turbata, dum emittebatur, postea sedimentum deponere copiosum valde. Dicebat æger, se non tantum cum facilitate, sed cum oblectamenti sensu, urinam dimittere. Nox sequens satis pacata fuerat; & critico hoc urinæ profluvio morbum ablatum iri præfagiveram. Septimâ die ingens narium hæmorrhagia aderat, febris multum minuebatur, atque nunc saltem morbum profligatum esse credebam certissimè. Verum in lumbis imbecillitatis quasi sensum se habere dixit sequenti die, neque omnino à febre liber erat. Et decimâ die morbi aliquid obtusi coloris sensit, & surgens de lecto dextro crure claudicabat. Undecimâ die in inguine dextro dolor aderat; & quamvis in lecto crus absque ullo dolore movere posset; claudicabat tamen, dum surgeret. Cæterum omnis febris aberat, & omnes functiones corporis redintegrabantur. Abscessum hinc prædicebam circa coxæ articulum, sed vigesimâ die morbi urinam reddidit, quæ statim, ac emissâ erat, turbabatur, & maximam copiam albi æquabilis sedimenti deponere; atque statim minuebatur affectæ partis dolor: post biduum urinam limpidam tenuem habuit, sed illico dolor rediit, albâ crassâ urinâ fluente iterum sublatus. Postquam verò collegeram mihi illa, quæ apud veteres Medicos legeram, & tali disposueram ordine, ut in singulis occurrentibus morbis illico reperire possem; tunc incepti Historias morborum; antea notatas, cum his conferre, vidique tunc, quod singula, quæ in hoc casu observaveram, monuissent. Sextâ enim die morbi numquam vel rarissimè tales crifes contingere, quibus confidere possumus, pluribus in locis apud *Hippocratem* & *Galenum* habetur. Præterea monuerat *Hippocrates*, (b) *Quæ per morbos post crifim residua immorantur, morborum reversiones facere consueverunt.* Sed post copiosam illam urinam & hæmorrhagiam, manebant febris reliquæ, & ille sensus imbecil-

(a) Epidem. Lib. III. Comment. III. Ægrot. I. text. XIV, ad text. t. XXIX. Charter. Tom. X. pag. 222-227.

(b) Aphorism. Sect. II. n.º. XII. Charter.

Tom. IX. part. II. pag. 50.

Conf. Epidem. Lib. II. Comment. III. text. xv. pag. 166; & Lib. VI. Comment.

II. text. XXIV. pag. 408.

litis in lumbis aderat ; quæ meritò suspicionem mihi facere debuerant , nondum integre superatum esse morbum. Dixerat *Hippocrates* , (a) *Quibus ex morbis convalescentibus , si qua pars doluerit , illic abscessus oriuntur.* Unde non absque ratione metuebam abscessum circa coxæ articulum ; sed alibi monuerat *Hippocrates* , (b) *Quibus spes est , ad articulos abscessum fore , eos abscessu liberat urina copiosa & crassa & alba reddita.* Unde vidi me in his prælagiendis errasse , quia veterum Medicorum axiomata Practica non bene observaveram : debueram enim sextâ die morbi levamen quidem , non verò integram morbi ablationem prædixisse ; atque postea monuisse abscessum quidem metuendum esse , tamen adhuc spem superesse ne fieret.

Præstat igitur , ut Medicus non temere in morbis prælagiat futura ; in primis , si nondum diu Artem exercuerit , donec usu firmior , & propriis cognitis erroribus cautior evaserit. Semper enim memores debemus esse moniti *Hippocratici* , quòd nempe (c) *acutorum morborum non omnino certæ sunt prædictiones , neque mortis neque sanitatis.*

Objicere quis possit , quid ergo opus est tanto molimine de crisi agere , si nihil absolutè certum in morbis inde deduci possit ? Summum tamen certè crifium in morbis Observatio usum habet : sic enim discimus , quomodo , & per quas vias , natura morbos sanet ; simulque monemur , ne importuno sæpe Artis molimine turbemus illam , dum huic operi intenta est ; uti prudentissimè monuit *Hippocrates* , dicens , (d) *Quæ judicantur , aut perfectè judicata sunt , ea neque medicamentis movenda , neque irritamentis innovanda , sed sinenda sunt.* Dùmque sollicita Observatio docuit , quo versus natura vergat , & per quas vias noxios humores educere tentet ; has expeditis idoneis remediis , mobilem conamur reddere materiam , omniâque illa cavemus , quæ prævisæ tali in morbis evacuationi obesse possent. Simul ex illis , quæ de crisi & diebus criticis tradiderunt Veteres , discimus , quonam morbi tempore magnæ illæ mutationes expectandæ sint : quamvis , uti optimè dixit *Celsus* , humana imbecillitas in tanta varietate corporum evitare non possit , quin aliquando aliquis in his error contingat ; (e) *non itaque , si quid vix millesimo in corpore aliquem decipit , id fidem non habet ; cùm per innumerabiles homines respondeat.* Simulque illud verissimum est , (f) *quòd in vicino sæpe quadam notæ positæ , non bonos , sed imperitos Medicos decipiunt ; . . . nec protinus crimen Artis esse , si quod Professoris sit.* Non enim perfunctoria hîc in morborum decursibus observandis cura sufficit , sed scrupulosa requiritur attentio ad omnia , quæ in morbis contingunt. Simulque , ut firma de his prognosîs habeatur , sollicitè observandum , quo morbi tempore subitæ illæ mutationes appareant ; uti dicitur , quando aliâ occasione in *Commentariis* §. 741 , de diebus criticis agetur , ne nunc in nimis longum sermo excurrat.

Notandum insuper , omnia illa , quæ in morbi materia coquenda & ad criticam evacuationem præparanda natura molitur , plurimùm turbari posse à variis , quæ ægro accidunt , sive Medici , sive adstantium , sive ægri ipsius culpâ facta fuerint ; vel denique talia sint , quæ nulla humana prudentia prævidere , vel vitare valet ; ut dum , v. gr ; subito terrore , vel alio gravi animi affectu turbatur æger , &c. Omnia hæc sapientissimus *Hippocrates* primo suo Aphorismo monuit dicens (g) , *Vita*

(a) Aphorism. Sect. IV. N°. xxxi. Charter. Tom. IX. part. II. pag. 153.

(b) Ibid. N°. lxxiv. pag. 134.

(c) Ibid. Sect. II. N°. xix. pag. 59.

(d) Ibid. Sect. I. N°. xx. pag. 36.

(e) De Medicin. Lib. II. cap. vi. pag. 57.

(f) Ibid.

(g) Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 1.

brevis, Ars longa, occasio præceps, experientia periculosa, judicium difficile. At Medicum non solum se ipsum quæ deceant obeuntem; sed & ægrotum, & adstantes; & externa, præsto esse oportet. Quasi indicaret (ut Galenus in Commentario hujus Aphorismi optimè dixit) quòd, si quis vellet judicium ferre de veritate illorum quæ sequentibus omnibus Aphorismis continentur, deberet non tantum ægro præcipere, quæ conveniunt; sed & requiri, ut æger Medico obsequiosus sit, astantes fideliter Medici mandata exsequantur, & externa, quæ prope infinita, sic sint comparata, ut nec ægri somnum turbent, nec affectus moveant, &c. Quantum enim mali inde sæpe in morbis fiat, quotidiana Observata satis evincunt, & insigne Exemplum apud Hippocratem (a) habetur; postquam enim dixerat in illa constitutione epidemica, quam descriperat, maximè servari illos, quibus per nares probè sanguis profluxit, aut quibus urinæ copiosæ multum ac laudabile sedimentum habebant, vel per alvum turbulenta biliosa prodierant, aut dysenterici facti fuerant; addidissetque, mulieres aut virgines, quibus ex his aliquod probè succederet, omnes servatas fuisse & judicatas; unicam excepit, Philonis filiam, quæ licèt sanguis liberaliter de naribus fluxisset, periit, quia septimâ die intempestivè cœnasset. Sic toties acerbè quæritur Sydenhamus, (b) quòd ægrorum custodes calido regimine ita omnia turbaverint in morbis acutis; quamvis hoc severè prohibuisset, ut plurimi inde perierint, vel non nisi difficillimè ex ipsis orci faucibus evaserint. Summo igitur jure Galenus damnavit illos Medicos, qui non credebant se ex Arte procedere, (c) nisi clyisma injicerent, venam secarent, cucurbitulas applicarent, &c: dixitque tales toties peccare, quoties ægrum accederent; atque tot erroribus commissis impossibile omnino esse, ut naturæ motus statis periodis contingerent.

Admodum tamen verosimile videtur, illos Medicos, qui semper actusosi turbabant omnia, imperitiâ peccasse, non verò datâ operâ omnia hæc perpetrasse, ut ordinatos illos naturæ motus in morbis everterent. Verùm sequentibus sæculis & tales inventi fuerunt, qui de industria se hoc facere gloriabantur. Sic Helmontius acerrimè invehitur in crisi & Medicos, qui hanc observant, & expectant in morbis: (d) *Boni ergo & fidelis Medici est negligere crises: præstarétque ægros Medente caruisse, quotquot per crisi evadunt, multò magis quorum crisis tardior est.* Atque alibi dixit, (e) *Bonus autem Medicus negligere crises debet, quia anticipare. Nam natura crisi non facit, nisi dum sola totum onus bajulat, statis diebus. Verus ergo Medicus, ante crisi, morbum superare debet, ideóque nec crisi expectat, nec optat.* Dicit, se juniorem quinque libros de Criticis conscripsisse; quos dein Vulcano (f) obtulit. Noluit etiam morbum repugnare naturæ, adeóque ineptè à Scholis transsumptum esse crisis nomen, cum sine lite & iudice contingeret; atque inde conclusit, (g) *crisis ergo, ut judicium sonat, esto iudex & accusatrix Medentium, & bajulantis solius naturæ testimonium.* Jactabat enim, se posse nascentes morbos in ipsis suis incunabulis quasi suffocare, antequam adolescerent; & Medici nomine indignos esse, qui hoc efficere non possent.

(a) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. LXXIX. Charter. Tom. IX. pag. 74. 75.

(b) Dissertat. Epistol. & alibi passim.

(c) De Dieb. Decretor. Lib. I. cap. 11. Charter, Tom. VIII. pag. 467. 468.

(d) Capit. De Tempore. n°. LIV. pag. 509.

(e) De Febribus. cap. 11. circa finem. N°. XVII. pag. 772.

(f) Capit. De Tempore. n°. LV. pag. 510.

(g) Ibid.

Verùm tot & tanta promittere facillimum est, exsequi autem difficillimum : & superest semper talia jactantibus subterfugium, dum arcana sua crepant, quæ scilicet ob hominum malitiam & ingratitude[m] evulgare nefas est, & quibus solis tamen hæc in Arte miracula perfici possunt. Donec autem similes jactatores ostendant rerum Experimentis, se hæc efficere posse, quæ plenis buccis effutiunt; meritò contemnentur ab omnibus.

Verum quidem est, plurimos, illó[s]que periculosissimos morbos nasci, dum subtilissimum miasma, nullis detegendum sensibus, solísque effectibus suis se manifestans, corpori communicatur; simul certissimum videtur, quòd, si quis illud miasma posset illico expellere de corpore, vel sic iners reddere, ut nullas excita- ret turbas; tunc curaret illico morbum, & caveret omnia illa mala, quæ aliter sequerentur. Sic qui variolarum venenum domare posset illico, dum corpore susceptum est, illarum eruptionem, suppurationem & reliqua omnia, quæ inde sequuntur, caveret. Verùm, quamdiu hujus veneni antidotus latet, nihil superest, quàm sollicitè attendere, quomodo & per quas vias natura susceptum venenum, & mutatos inde humores, secernat & expellat de corpore; quibus auxiliis promoveri hæc possint; quomodo compesci possint nimix sæpe turbæ, quæ excitantur, dum hæc fiunt; quomodo languens sæpe, & vi morbi oppressa natura, excitari valeat, &c. Fideli certè morborum Observationi Medicina originem debet, atque eâdem semper quàm maximè promovebitur.

Quamvis autem veteres Medici plurima & pulcherrima nobis reliquerint dogmata, quibus naturæ, morbos curantis, methodum, vias, & tempora detegere possumus; non desperandum tamen est, hæc adhuc augeri posse, modò similem, quàm illi, in morbis observandis adhibeamus diligentiam.

Neque ideo vilipendenda sunt illa, quæ Veteres de morbis tradiderunt, quia sanguinis circulum & alia pulcherrima Posterorum inventa ignoraverunt: non enim ex intellectis causis, sed ex Observatione fideli effectuum morbos cognoscere & curare tentaverunt. Quamvis autem hodie, sæculi nostri felicitate, omnibus illis novis inventis uti liceat, multùm tamen abest, ut morbos & illorum effectus à priori intelligere possimus. Unde accidit, ut ex paucis cognitis generales regulas dum condere vellent Medici, speciosas protulerint hypotheses, quas tamen brevè delevit dies; sicque à regia illa Veterum via deflexerunt non sine magno salutaris Artis damno.

Omnium certè animos incitare debent illa, quæ nunquam fatís laudandus *Sydenhamus* invenit pulcherrima in morbis etiam intricatissimis curandis; dum sedulâ Observatione colligebat morborum hæctenus incognitorum omnia phænomena, sicque eorundem Historiam concinnabat; ex qua tam pulchre sequebantur indicationes curatorix, quas tanto cum fructu sanandis his morbis adhibuit: simulque accurata morborum Historia demonstrabat, quænam vario morborum tempore metuenda erant, vel speranda; sicque habebatur optima prognosis.

Recentissimè prodiit tractatus, in quo plurima habentur, quæ docent, quàm pulchre illa, quæ à Veteribus circa crises in morbis tradita sunt, augeri possint, dum morbi in toto suo decursu sollicitè observantur. *Franciscus Solano de Luque*, Medicus Hispanus, licet in illis, quæ ad eruditionem Medicam spectant, minùs versatus foret; solâ tamen Observatione pulsûs in morbis didicerat varias criticas

evacuaciones per alvum, urinas, sudores, narium hæmorrhagiam, &c, prædicere; imò & sæpe definire, quâ horâ hæ crifes expectandæ forent, non sine magna omnium admiratione. Ediderat satis amplum volumen de his ille Medicus, quod *Lapis Lydius Apollinis* inscribatur; ubi summo candore illas mutationes pulsum descripsit; quas crifes illas præcedere observavit; simulque prædictiones miras, quas in morbis fecerat, eventu probatas fuisse, firmat talibus testimoniis; quæ de fide Historica nullum dubium relinquunt: nam non tantum spectatissimos urbis, quam incolebat, cives testes habuit, verum & Medicos plures; & quidem tales, qui longè alia in opinione fuerant, dum cum illo in commune consilium convenerant; qui tamen candidè facti sunt, & jurejurando confirmaverunt, se deceptos, & prognoses ab illo datas eventu probatas fuisse. Cum autem tractatus ille Hispanicâ linguâ scriptus esset, & pulcherrima illa Observata magnâ mole talium, quæ ad rem minùs spectarent, obruta forent; Eruditissimus Medicus Anglus *Jacobus Nihellus* excerpfit illa, & collegit, suisque & aliorum Observationibus auxit, quibus confirmantur Medici Hispani regulæ criticæ, vel & limitantur aliquando, ubi nimis universales illas posuerat (a). Acutissimus ille Medicus, novitate rei perculsus, *Antequeram* adiit, ubi *Solanus* degebat, per bimestre spatium cum illo conversatus fuit; consuluit testes, quos nominaverat in *Lapide Lydio*, qui omnes rei veritatem confirmaverunt. Imò, quod plus est, in decumbentibus coram Medico Anglo veritatem suarum prædictionum confirmavit Auctor. Omnia hæc ordine enarrata in pulcherrimo hoc tractatu habentur. Meretur certè rei dignitas, ut ab omnibus, qui Medicinæ operam dant, exploretur. Neque videtur improbabile, plura fortè similia signa in respiratione, linguâ, urinâ, &c, detegi posse. Saltem hæc stimulos addent, ut indefesso labore observentur illa, quæ in morbis contingunt: sic enim (b) *generosus aliquis, verique amator, tum qui labores in optimis quibusque rebus non refugiat, neque theorematum difficultatem, neque temporis prolixitatem, neque exercitii laborem veritus, ad commemoratorum perfectionem veniet; ut non solum diem firmiter aliquando possit prædicere, sed etiam horam ipsam, in qua ægrum quempiam liberari, vel mori necessarium est.*

SANORUM MUTATIO IN MORBOSAM INDOLEM. Dum in homine sano humores boni, debito impetu, per vasa pervia, liberrimè moventur, sanitas est, & omnes functiones corporis quàm optimè exercentur. Verum aucto motu humorum per vasa, dum febris adest, mutantur illæ dotes, quæ in humoribus sanis requiruntur, citiùs vel tardiùs, majori vel minore degeneratione; prout febris indoles, impetus, & duratio varia sunt. Dum à venenato stimulo variolarum excitata febris in corpus sanissimum agit, paucorum dierum spatio magna humorum pars in pus, vel & in pessima variolarum specie, in ichorem gangrænosum convertitur. A nimis valido corporis motu, æstivis maximè fervoribus, oritur sæpe febris ardentissima; quæ sic omnia mutat, ut turbentur omnes functiones, & post triduum nihil ferè de sanitate supersit. Neque mirum hoc videbitur, si considerentur illa, quæ in *Commentariis* §. 100, dicta sunt de effectibus aucti motûs sanguinis in solidis & fluidis partibus corporis humani. Urina

(a) New and extraordinary observations concerning the prediction of various crises by the pulse &c. by *Jamas Nihell*. London 1741.

(b) Galen. De Dieb. Decretor. Lib. I. cap. x. Charter. Tom. VIII. pag. 470.

enim fit acerrima & sæpe jam subputrida, dum sanguinis sales & olea, per auctum motum volatilia & aciora reddita, abluit: saliva viscida & putridi saporis; fæces alvinæ liquidissimæ cadaver sæpe olent; bilis in putridissimum liquamen convertitur, &c; sanguis, liquidissimis diffatis, inflammatoriam spissitudinem acquirit; vel & aliquando, natâ putredine, totus dissolvitur. Dum autem tales depravationes humorum in cadaveribus febre mortuorum deprehenduntur, malè incusantur, ac si causa febris fuissent; cùm revera sunt tantùm febris effectus. Sic criticæ evacuationes inprimis hunc usum habent, ut illa, quæ per febrim in morbosam indolem degeneraverant, expellantur de corpore.

SANORUM MUTATIO IN INDOLEM APTAM, &c. In *Commentariis* §. 558, ex *Sydenhamo* dictum fuit, quòd homines, insignem & subitam inprimis mutationem passi in usu sex rerum non naturalium, febre soleant corripì, per quam dein apti evadunt tolerare illa, quæ antea absque sanitatis detrimento ferre non poterant: unde & dixit (a), dum ab hac causa febris nascitur, cruorem res novas moliri. Frequens autem Observatio, inprimis in peregrinantibus, hoc confirmavit. Præterea & in multis morbis, quos febris comitatur, videmus sic mutari hominum corpora, ut postea illas causas, licèt frequentissimè applicatas, impune ferant à quibus priùs in hos morbos inciderant. Sic qui legitimis variolis semel laboravit, licèt postea quotidie cum hoc morbo decumbentibus conversetur, non inficitur tamen. *Thucydides* (b) ubi terribilem Atheniensium pestem describit, notavit, illos, qui dirâ hâc lue correpti evaserant, postea fuisse immunes. Recentiorum tamen Auctorum, qui de peste scripserunt, Observata docent, sæpius homines eisdem peste laborasse, plurésque qui jam evaserant, postea de novo correptos occubuisse. In peste illa boum, quæ ante triginta annos per totam ferè Europam grassabatur, rustici in his regionibus magno pretio redimebant hæc animalia, quæ semel morbum passa fuerant; quia vel nunquam, vel saltem rarissimè; iterum peste corripiebantur. Sic etiam notavit *Sydenhamus*, atque illud etiam sæpius observavi, (c) quòd *cujuscumque demum ætatis aut temperamenti fuerit is, qui quartanâ corripitur, si quolibet alio vitæ tempore (vel etiam ab hoc remotissimo) eadem semel laboraverit, non diu admodum eum secundâ hâc vice fatigabit morbus, sed post paucos aliquot paroxysmos sponte suâ solvetur.*

LIQUIDISSIMI EXPRESSIO, RELIQUI INCRASSATIO. Demonstratum fuit in *Commentariis* §. 100, à motûs circulatorii augmento, quod etiam in omni febre adest, diffari aquosam & tenuissimam humorum partem, atque ob hujus jacturam reliquum inspissari; unde pessimarum obstructionum origo pendet. Hinc & illi, qui febribus intermittentibus laborantes nimis sudoribus diffluunt in singulis paroxysmis, postea sæpe difficillimis obstructionibus viscerum abdominalium languent. Ob hanc causam adeo sollicitè cavebat *Sydenhamus* tam in variolis, quàm in aliis morbis acutis, ne in initio morbi, calido regimine vel stragulorum pondere, exprimerentur sudores; sicque diluente vehiculo orbatus sanguis in ultimis vasorum angustiis hæreret immeabilis; unde pessimæ inflammationes, phrenitides, exanthemata purpurea, & similia pessimi ominis symptomata frequentissimè nasci observaverat. Ideo etiam dixit *Hippocrates* (vide *Commenta-*

(a) Sect. I. cap. iv. Art. i. pag. 60.

(b) De Bello Peloponnesiaco Lib. II,

Tom. II.

(c) Sect. I. cap. v. Artic. de Interm. Autumn. pag. 102.

ria §. 100.) (a) *quicumque verò ex febre ardente intereunt, omnes ex siccitate intereunt.* Videmus enim tales ægros ante mortem, linguam & fauces habere aridissimas, totam corporis cutim squalidam, oculos à siccitate pulverulentos, totumque corpus in omnibus suis partibus tam internis, quàm externis, exsuccum & aridum; uti cadaverum sectiones docuerunt.

Neque obstat, quòd aliquando diuturnas febres hydrops sequatur, & aquosâ colluvie turgeat totum corpus. Febris enim tunc tamen de corpore expulit liquida; sed cocta; potu verò copioso, ob sitim plerumque comitem, cruda ingeruntur; quæ ob debilitatum per febres longas corporis robur, nec moveri possunt, nec expelli de corpore, sed in cavis majoribus & minoribus colliguntur.

Ex illis autem, quæ hætenus dicta sunt, facilè patet ratio illorum febris effectuum, qui in textu sequuntur; quos ergo breviter perstringam tantum, quia de plerisque peculiari capitulo postea agendum erit.

SITIS. Illa enim, uti postea dicitur §. 636, sequitur siccitatem & liquidorum immeabilitatem; dum, uti modò dictum fuit, per febrim liquidissima diffantur, & inspissatur reliquum. Præterea cum per febrim sani humores mutantur in morbosam indolem, uti demonstratum fuit, & in acrimoniam majorem degenerent sæpissime; iterum nova ratio adest, quare sitis inter effectus febris numerari debeat.

CALORIS. Demonstratum pariter fuit in *Commentariis* §. 100, aucto motu circulatorio validiorem fieri attritum vasorum & sanguinis ad se mutuo; adeoque calorem majorem nasci: atque postea ad §. 673, & sequentes, pluribus de hac re agendum erit.

DOLORIS, qui fit vel à distractis vasis, dum immeabili liquido distenduntur, & interim major impetus à tergo urget; vel à mutata humorum indole, quando à naturali lenitate degenerantes, partes nervosas sensiles lædunt aut irritant (vide §. 220.). Sic dum per febrim acrior reddita bilis circa præcordia hæret, immanis sæpe capitis dolor adest; excusâ hæc faburrâ illico levandus.

ANXIETATIS. Hæc enim, uti postea §. 631, dicitur, pro causa habet; quidquid sanguinis è corde egressum impedit, sive in pulmonalis arteriæ, sive in aortæ finibus, hæreat tale obstaculum: simul notatur, molestissimum illum anxietatis sensum observari, dum per venæ portarum angustias sanguis transire nequit. Sed demonstratum fuit, in febribus sæpe liquidissimam sanguinis partem exprimi, & reliquum inspissari; unde immeabiles humores per ultimas horum vasorum angustias transire nequeunt. Huc etiam facit vasorum contractio & angustatio, per quam liber humorum per illa transitus impeditur. Unde in frigore febrium intermittentium summus anxietatis sensus quandoque percipitur.

DEBILITATIS. Illa enim, uti §. 661, patebit, vel à defectu liquidorum; vel ab eorundem immeabilitate, aut canalium liquida transmittentium obstructione nascitur. Sed patuit, omnia hæc mala per febres fieri posse, adeoque & debilitatem. Sic observatur sæpe, in ipsis pessimarum febrium initiis omnes omnino corporis vires illico prosterni, malo quidem semper omine, quia summa morbi malignitas indicatur.

LASSITUDINIS. Quæ adesse dicitur, quando motus voluntarii nonnisi cum sensu molestiæ, torporis, & obtusi aliquando doloris, exerceri possunt; uti contingit etiam in fanis hominibus, nimio labore; & imprimis non consueto,

(a) De Morb. Lib. I, ad calcem. Charter. Tom. VII, pag. 549.

defatigatis. A nimia jactura subtilissimi liquidi, ad musculares motus requisiti, & validâ & diurnâ agitatione partium corporis, molestus ille lassitudinis sensus oritur. Verùm in febribus liquidissima sæpe expelluntur; neque interim, læsis functionibus plurimis, expeditè ex ingestis perdita restituantur; unde spirituum defectus sequi debet. Multùm huc facit inquieta corporis in lecto agitatio, & molestissimus ille tremor, qui frigus febrium intermittentium comitari solet, quo omnes artus validè concutiuntur.

GRAVITATIS. Quamdiu liberrimus adest humorum motus per omnia vasa, perfecta sanitas est, agilèmq; se sentit homo, neque corporis sui pondus percipit: simulac verò aliquod impedimentum humorum circulationi nascitur, illico gravitas sentitur vel in toto corpore, vel saltem in parte affecta: cui manus, v. gr; phlegmone validâ correpta fuit, illam plumbi instar gravem percipiet. Scitum erat *Dioclis* dictum, qui, ob gloriam Artis, Athenis nomen promeruit Junioris *Hippocratis*, animalium naturam constare (a) ἐκ τῆς φέροντος καὶ τῆς φερομένου, ex virtute quæ corpus sustinet, & corpore, quod à virtute sustinetur. Hinc simulac virtus illa sustinens labefactatur, nonnisi difficulter & cum molestia corpus sustinetur. Sed virtus illa sustinens corpus à libero influxu spirituum & sanguinis arteriosi in musculos pendet, adeoque liberrimam circulationem supponit: illam autem turbari per febres ex antè dictis satis patet: unde in morbis adeo damnabat *Hippocrates*, (b) si manus aut pedes, vel & reliquum corpus, gravia viderentur; & contrà pro optimo signo habuit, si ægri (c) facilè se in lecto circumverterent, & in assurgendo alacres forent.

Ἀνορεξίως **PRODUCTIO.** Simulac illa, quæ in corpore sano ad debitam ingestorum digestionem requiruntur, deficiunt, vel à nativa sua indole degenerant, languet appetitus, vel & deest omnino. Verùm ad bonam digestionem plurima requiruntur; & inter illa imprimis, ut succus gastricus, entericus, pancreaticus, bilis utraque, bona sint. Verùm patuit, per febrem sanos humores sæpe mutari in morbosam indolem; atque omnium frequentissimè & citissimè in febribus bilis degenerat, unde toties vomitus biliosi, diarrhœæ similes, ructus amari, sapor pessimus in ore, &c, in febribus observantur; simulque tunc semper appetitus prostratus est. Contingit quidem aliquando, rarò tamen, quòd in febrium intermittentium paroxysmis fames adfit; ut plurimùm tamen, dum febris adest, deficit appetitus, vel languet saltem.

§. 588. **Q**UO lentor citiùs solvendus (577), & irritatio brevius sopienda (574), eò febris levior, brevior, magis salutifera, & contrà. Quin etiam pro vario utriusque gradu, & concursu, varia erit.

Vidimus in præcedenti paragrapho, quænam mala à febre metuenda sint; quænam verò bona inde sperari possint: atque inde generalis in febribus prognosis habetur. Nunc agitur de illis, ex quibus præfagire possimus febris natæ magnitudinem, durationem, & exitum.

Dictum fuit §. 577, in omni febre incipiente stagnare humores in extremis vasculis, & simul causam cor irritantem adeste. Illud obstaculum circa extrema vas-

(a) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. Charter. Tom. VIII. pag. 624.

pag. 405, & 941.

(c) Ibid. Sentent. VI. pag. 623.

(b) Prognost. Comment. II. Sentent. VII.

cula natum, quod liberum sanguinis transitum per illa impedit, generali lentoris nomine hîc comprehenditur, quaecumque demum fuerit, sive vitio humorum, vel vasorum, vel utrorumque contigerit. Si jam ille lentor, insurgente circulationis impetu in calore febrili, facillè solvi possit; simulque causa irritans talis fuerit; ut vel sponte cesset brevè, vel facillè subigatur per ipsam febrem; hæc brevis erit; & salutifera. In Exemplo res patebit: si à nimio corporis motu febris nata fuerit; neque interim sanguis inflammatoriam spissitudinem habeat, quiete, & diluentibus, unà cum victu tenui, brevè curabitur talis febris. Causa enim irritans in hoc casu imprimis est sanguis venosus per validos motus corporis majori celeritate & impetu versus cor delatus. Verùm quiete corporis brevè hæc irritatio cessat. Lentor autem sanguinis, ob difflata per sudores liquidissimam partem & majorem sanguinis condensationem per vasorum auctam in contenta liquida actionem, facillè solvitur, dum diluentibus potatis redditur sanguini illud, quod perierat; & quiete corporis pacatior fit humorum motus. Ubi verò per nimia corporis exercitia inflammatoria viscositas in sanguine nata fuit; vel hæc jam præexistit, antequam corporis motus validissimi exercebantur, non poterit lentor, jam in tali morbo præsens, tam citò solvi; sed diuturnior erit febris, & periculosior, ob inflammationis metum, & reliquorum malorum, quæ inde sequi possunt. Inde paret ratio, quare Hippocrates dixerit, quòd (a) *corpora exercitata ac densa citiùs à pleuriticis ac peripneumoniacis morbis pereunt, quàm inexercitata.* Ut jam febris variat pro diverso lentoris gradu, sic idem etiam verum est ratione majoris minorisve efficacis irritantis stimuli. Qui à nimia copia salis marini, v. gr; ingesti febricitat, sitiet validè, & largo potu brevè eluetur de sanguine illud stimulans. Idem quotidianâ Observatione patet in illis, qui à nimia vini ingurgitatione crapulari febre laborant; rarò enim ultra unum alterumve diem inde ægrotant. Verùm dum à venenato contagii variolosi stimulo febris accenditur, illa toties lethalis est, & per plures aliquando septimanas extenditur. Per febrem enim non domatur illud stimulans, sed; mirabili efficacità, sanissimi hominis omnes ferè humores in similem malignitatem convertuntur; solo enim afflatu variolis decumbens inficit adstantes, qui nondum hunc morbum passi sunt: & variolarum insitio docuit, unicam puris variolosi guttulam sufficere, ut idem morbus pro lubitu ferè propagari possit. Aliâ occasione (vide *Commentaria* §. 586. *lit. a.*) memoratum fuit, quòd ab arsenico assumpto puella supervixerit quidem, sed per integrum triennium morbosa, ac tandem tabidâ ex febre, cujus indolem nemo agnoscere potuit, obierit. Indomabilis enim veneni arsenicalis stimulus sic mutaverat omnia, ut nullâ arte tolli potuerit inde natus morbus.

Simul patet, omnium periculosissimas febres tunc nasci, quando & stimuli irritantis summa efficacia, & magnus lentor, concurrunt. Demonstratum fuit in *Commentariis* §. 97, robustissimos homines sanguinem habere densissimum & facillè concrecentem; in debilibus contra sanguinem tenuem esse. Atque inde patet ratio, quare variolis sanissimi & robusti juvenes toties pereant; debiles è contra & languidi emergant longè frequentius. Omnium pessimas, & horrendissimis symptomatibus stipatas, variolas, quas unquam vidi, in muliere atrabilaria observavi; cujus filia tamen, quamvis à matre contagium hausisset, cum tenella esset;

(a) Coac. *Prænot.* No. cccxcviii. *Charter.* Tom. VIII. pag. 875.

& octo tantum annos nata, mitissimis variolis laboravit, à quibus facillimè sanabatur; toto morbi decursu ne quidem decumbere coacta.

§. 589. **A**TQUE hinc febris sæpe medicamenti virtutem exercet ratione aliorum morborum.

In *Commentariis* §. 558, dictum jam fuit, febrim sæpe sanationis optimam causam esse, atque *Hippocratis* & aliorum testimoniis confirmatum. Plura Auctorum fide dignissimorum loca circa hanc rem allegari possent; sed credo, quòd illa sufficient: & postea in morborum acutorum & chronicorum *Historia* patebit, febrim sæpe unicam & optimam medelam esse, quâ morbosum in corpore latens subigi, vel de corpore expelli possit. Neque hoc mirum videbitur, si considerentur illa, quæ de febris effectibus §. 587, dicta sunt. Dum enim v. gr; legitimâ quartanâ laborat homo, toto frigoris tempore, quod sæpe per horas durat, omnes partes corporis internæ & externæ concutiuntur validissimè; contractæ arteriæ extremæ contenta liquida, in latiores truncos retroagunt, uti docet pallor cutis externæ. Si ergo aliquid obstruens hæserit circa extrema vasa, illud retropellitur in majora vasa; interimque per tremorem febrilem omnia vasa & viscera miro modo agitantur. Post hæc sequitur calor, sensim auctus; simulque adest validus & celer simul humorum motus per vasa jam non amplius contracta, sed pervia. Omnia ergo fluida fortiter agunt in vasa continentia; & hæc vicissim similiter reagunt in fluida contenta; intima fit miscela omnium, & subactio talium, quæ æquabili circulationi resisterent; simulque felicissima sæpe resolutio pertinacissimarum obstructionum, modò nondum irresolubilis scirrhusa diathesis adfuerit. His omnibus febres sanant sæpe difficillimos morbos, podagram, paralytim, apoplexiam, &c, quæ ad optima quævis remedia rebelles manent. Ob hanc fortè causam balnea frigida, prudenter applicata, sæpe profuerunt in pertinacissimis morbis: frigidâ enim perfusum corpus horret, friget, concutitur, tremit, ferè ut in febrium initiis fit; & dein, ubi calor corporis illud frigus superavit, satè magnum sæpe caloris augmentum fit, uti experiuntur illi, qui nive manus fricant.

Verùm etiam sæpe Medici in curandis morbis febrim faciunt, licèt non semper fortè de hac re cogitent. In hydrope toties tanto cum successu data fuerunt acerrima aromata, & quidem maximâ copiâ; quæ tamen meritò inter febrium causas remotas recensentur, uti §. 586. *lit. a*, dictum fuit. Dum paralyticis validas frictiones & diurnas adhibent, quid aliud efficiunt, quàm, sanguinem venosum celerius movendo, versus cor, illud irritare in celeriores contractiones, id est, febrim, (vid. §. 573), facere. Acerrima purgantia, vomitoria antimoniata, dum agunt, febrim faciunt; & sæpe plus hoc motu citato, quàm factis evacuationibus, profunt; & non rarò ad hunc scopum à peritis Medicis in morbis difficillimis curandis adhibentur. Dum in pessimis ossium morbis decoctum meracissimum ligni guajaci ægris datur, illud parum prodesset, quamvis maximâ haustum copiâ, nisi excitatâ febrim artificiali (vide §. 529.), per vaporem accensi spiritûs vini rapidissimo motu per omnia vasa pelleretur, sicque ad intimos ossium recessus penetraret. Dum pallido morbo languens virgo ex ingestis alimentis non bonum sanguinem, sed albam pituitam, in corpore colligit; quam femicoctum alimentum esse prudentissimè monuit (a) *Galenus* (vide *Commentaria* §. 75. n°. 5.), adeoque non eva-

(a) *Lib. de aliment. Comment. III, text. XIV, Chart. Tom. VI. pag. 255.*

cuandam, sed retinendam voluit, & alterandam: datis gratissimis aromatibus cum chalybe, febricula oritur, quæ semicoctum illud in bonum sanguinem mutat; unde brevè roseus redit genis color, & quæ antea languida membra vix trahebat, nunc alacris validos etiam corporis motus exercere valet.

Imò in lentarum febrium curatione, quæ sine remissione ulla corpus tenent; & in quibus neque cibo neque remedio locus est, *Celsus* hoc unicum ferè superesse voluit, ut Medicus morbum mutet: (a) *sæpe igitur ex aqua frigida, cui oleum sit adjectum, corpus ejus pertractandum est; quoniam interdum sic evenit, ut horror oriatur, & fiat initium quoddam novi motûs, exque eo, cum magis corpus incaluit, sequatur etiam remissio.* Patet satis, quòd hoc artificio lentam continuam in febrim intermittentem mutare conatus fuerit: & paulò post jubet in ipsa febre dare tres vel quatuor mulsi cyathos, vel cum cibo vinum bene dilutum; hâc spe, ut intenderetur ex eo febris: & in fine ejusdem capituli sequentia instar regulæ Practicæ memorat: (b) *sed est circumspècti quoque hominis, & novare interdum, & augere morbum, & febres accendere; quia curationem, ubi id, quod est, non recipit, potest recipere id, quod futurum est.*

Ille ergo ægris suis optimè consulat Medicus, qui febrim tamquam naturæ instrumentum considerat, quâ morborum causæ mutantur, subiguntur, & expelluntur; de corpore; atque illam justo moderamine dirigit ita, ut nec torpeat nimis, nec furibundo motu corpus destruat.

§. 590. **H**INC initia, incrementa, status, decrementum; crisis, mutatio, sanatio febris, varia sunt in ipsis acutis & singularibus.

Cùm ergo & lentior ille, & stimulus irritans (vide §. 588.) vario gradu in febribus agere observentur, uti etiam & varius horum binorum concursus sæpe fit, patet evidenter, morbi indolem, decursum, phænomena, & sanationem omnino diversa esse posse. Inprimis autem hæc observantur in acutis febribus; quæ, uti dictum fuit §. 564, velociter & cum periculo decurrunt; in lentis enim febribus morbi mutationes tardiùs fiunt; neque adeo insignes sæpe sunt, neque definito adeo tempore limitantur. In febribus autem epidemicis, cùm ab eadem causa nascantur, licèt diversos homines occupent, major similitudo per totum morbi decursum observatur; cùm tota varietas in his tantùm à diversa temperie ægrotorum pendeat: verùm in febribus singularibus, cùm in singulis ferè hominibus à diversis causis oriantur, maxima varietas observatur; quia & causæ harum febrium, & temperies ægrotantium, & concursus causæ diversæ cum varia temperie, innumeras ferè mutationes producere possunt in toto morbi decursu ad finem usque; quæ mutationes sollicitè observari debent per omnia morbi tempora, quæ hîc enumerantur.

INITIA. Simulac quædam læsio actionum vitalium naturalium vel animalium observatur, morbus adesse dicitur (vide §. 1.); adeoque morbi initium cum principio læsionis actionum concidit. Verùm non omnis morbus febrim comitem habet; adeoque febris initium non à quavis læsione actionum computari debet. Cùm autem ex illis, quæ ad §. 571, dicta sunt, patuit, solâ velocitate pulsuum cognosci,

(a) De Medicin. Lib. III. cap. ix. pag. | (b) pag. 138.
136. 137.

an febris adsit, nec-ne; febris initium erit, quando pulsus velocitas augeri incipit. Cum verò summi momenti sit cognoscere febris initium, ut dierum numerus exactè haberi possit; à quo (ut dictum fuit ad §. 587, quando de crisi agebatur) plurima in febribus præfagia pendent, omnem curam adhibere oportet, ne aliquis notabilis error hinc subrepat. Si peritus Medicus adesset ægro illo tempore, quando febris incipit, facillimum foret hoc cognoscere: sed hoc rarissimè accidit, cum vix soleant vocari Medici, nisi jam aliquem progressum fecerit morbus, unde ferè semper totum, quòd de febris initio scitur, ægri, vel adstantium, narrationi debetur. Cum autem sæpe soleant homines morbi illud initium statuere, quando decumbere inceperint, cautè in hæc inquirendum est, ne fallamur. Quinimo & Medici aliquando decubitus statuerunt morbi principium. Sic *Aëtius* dixit, (a) *Jam antea dictum est, quòd principium totius morbi illud tempus dicimus, quando per morbi violentiam minutâ hominis virtute, principium decubitus factum est.* Et alibi, (b) *Principium totius morbi vocare oportet illud tempus, quando homo febrile inceptum adeo manifestè, ut continuitas corporis ipsi solvatur, neque amplius in publicum prodire valeat, & consueta facere; atque ideo decubitu opus habeat. Non enim idem est, molestè se habere, & febricitare. Capite enim dolens, aut molestè se habens, & corpore gravatus valet ut plurimum in principiis consueta peragere donec prevalens ipsi morbus dejiciat virtutem.* Verùm uti optimè monuit *Galenus*, à solo decubitus tempore febris initium computare sæpe errori causam daret, quia (c) robustiores quidam, vel malorum magis patientes, aut negotiis quibusdam detenti, &c, tardiùs sæpe decumbant; cum molles & debiles, timidique ob minimas etiam causas, statim decumbere soleant: atque inde conclusit, (d) *morbi principium statuere conveniens, non levioris esse negotii: quippe ad amissum primum, insensibile esse; ubi jam decubuerit, non morbi, sed decubitus esse principium.* Ut ergo omnis error, quantum fieri possit, caveatur, mediâ hinc viâ incedendum erit; nempe nec à decubitu semper computandum erit febris principium ob rationes modò dictas; neque etiam à quavis actionum læsione: quamvis enim strictè loquendo quævis actionum læsio morbus sit, tamen sæpe quædam actionum læsiones præcedunt febres, de quarum principiis statuendis hinc loci agitur. Sic lassitudines spontaneas (e) futuros morbos præfagire monuit *Hippocrates*: neque ab his, aut aliis etiam actionum læsarum signis, febrium principium illum computasse, patet evidenter ex Historiis ægrotantium, quæ in libris Epidemicorum recensentur. Neque facillè in determinando febrium principio errabit Medicus, si ad omnia, quæ modò dicta sunt, sollicitè attenderit; simulque inquisiverit, quo tempore illa symptomata senserit æger, quæ §. 575, omnem ferè febrim hæctenus observatam, quæ à causa interna oritur, comitari diximus; frigoris nempe sensum, concussionis, horripilationis, &c. Neque aliquis in enumerandis diebus morbi error nascetur, uti optimè *Galenus*, Sophistarum cavillationes refellens (f) monuit, licèt horæ unius vel alterius intervallo falleremur in determinando febris principio; à prima enim die febris, non à prima hora, dierum computatio instituitur,

(a) Lib. V. cap. xv. pag. 79.

(b) Ibid. cap. v. pag. 78. versâ.

(c) De Dieb. Decretor. Lib. I. cap. vi. Charter. Tom. VIII. pag. 459.

(d) Ibid.

(e) Aphorism. Sect. II. n°. v. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 46.

(f) De Dieb. Decretor. Lib. I. cap. vi. Charter. Tom. VIII. pag. 459.

utì apud Hippocratem monetur, qui sic habet, (a) *Observare itaque oportet primum diem, quo æger debilis esse cœpit, cognito unde, & quando, principio: id enim nosse præcipuum existimatur.*

Quo usque autem febris initium extendatur, alia iterum quæstio est: morbi enim tempora quadrifariam dividi solent, in initium, incrementum, statum & decrementum. Initium autem, utì optimè distinxit Aëtius (b) vario modo sumitur. *Principium propriè dicitur impartibilis illa ac indivisibilis primi morbi impetûs invasio; in qua victus homo decubuit. Principium etiam dicitur, quòd per dilatationem nominant, quòd usque ad tertium diem extenditur. Principium quoque dicitur proprium atque necessarium maximè contingens, quod velut partem totius morbi principium nominamus, quod non cognoscitur dierum numero, sed exacerbationum qualitate, & concomitantium symptomatum lenitate; nam in incremento & morborum & symptomatum accidentium augmentum fit.* Quando autem initium morbi pro parte ipsius decursûs morbi sumitur, tunc non intelligitur illud indivisibile temporis punctum, quo sanitas in morbum deflectit, verùm notabilis sæpe totius morbi pars, quam sic limitavit Galenus dicens, (c) *Nam in universum oportet cognoscere, quòd, nisi manifestum appareat indicium coctionis, totum illud tempus intermedium est principium morbi.* Et sequenti capite dum Exemplo pleuriditis hanc doctrinam illustrat, dicit, quòd, si pleuriticus nihil exspuat, & urinas mingat (d) *tenues quidem & bene coloratas, circa verò diem undecimum exspuere quædam incipiat, verùm liquida, & cruda; hunc quidem quòd nemo diceret ante diem undecimum esse in alio morbi tempore, quàm in principio omnibus manifestum est.* Patet ergo, quòd morbi principium latius extenderit Galenus, quàm hodie plerumque fieri solet; nam ex ejus doctrina principium morbi notabilem etiam partem comprehenderet illius temporis, quòd non absque ratione incrementum morbi, vel adscensus, (*ἀνάβασις*) hodie vocatur. Initium ergo febris vocari poterit primum illud tempus, quo actiones læsæ apparent quidem, neque tamen nondum subito crescunt vel augentur numero molesta symptomata; utì aliquando in continuis febribus observatur, quòd primis diebus ægri ferè in eodem statu maneant. Auctis dein actionum læsionibus, & majori cum velocitate adscendente morbo, posset vocari illud tempus morbi incrementum; & sic porrò.

Varia autem esse hæc febrium initia patet omnibus: in acutissimis enim morbis sæpe illud initium vix latitudinem habet, cùm tam subito morbi vis adscendat, ut statim extremos habeat labores (e). In aliis febribus, quæ lentius decurrunt, principium morbi ad aliquot sæpe dies extenditur. Licet autem aliqua ambiguitas videatur sic manere, neque principii finem ab incremento incipiente semper exactè distinguere possimus; in prognosi tamen & cura febrium nihil inde damni fiet, cùm anxia illa distinctio principii & incrementi in his vix usum habere videatur.

INCREMENTA. Omne illud tempus morbi, quòd inter principium & summum morbi, quotidie aucti, vigorem intercurrit, vocatur morbi incrementum. Hoc tempore morbi minuuntur illa, quæ de sanitate supererant; id est, magis magisque læduntur functiones: & contrà augentur illa, quæ à morbo pendent

(a) Lib. de Morbor. acutor. vict. Comment. IV. text. iv. Charter. Tom. XI. pag. 149.

(b) Lib. V. cap. vi. pag. 78. versâ. conf. Galen. De Crisib. Lib. I. cap. xix. Charter. Tom. VIII. pag. 404. 405.

(c) De Crisib. Lib. I. cap. xvii. Charter. Tom. VIII. pag. 401. 402.

(d) Ibid. pag. 402. 403.

(e) Hippocr. Aphorism. Sect. I. n°. vii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 12.

symptomata, atque alia nova nascuntur. Sic Hippocrates (a) videtur sumpsisse morbi incrementum, dum dicit: *sub morborum autem principia considerandum, an derepentè vigorem fortiantur* (αὐθιῶν enim, ut Foësius in *Œconomia Hippocratis* probavit, non tantum efflorescere, verum & vigere, crescere, adolescere significat) quod ex incremento manifestum est. Incrementa verò ex morborum circuitibus, ex quibus etiam judicationes se produnt; itémque ex his, quæ per circuitus oboriuntur, exacerbationibus, si celerius, aut non, accedant: si diutius quoque, aut non durent: aut si magis, aut minus divexent. Ut autem modò dictum fuit, Galenus noluit, incrementum morbi vocandum esse, nisi jam manifesta coctionis signa adfuerint.

Quàm maximè notandum est, omnia illa phænomena, quæ in morbi incremento observantur, non pendere à sola causa morbi, sed quatenus illa agit unà cum illis, quæ de sanitate supersunt: irritata enim vita per morbi causam (vide §. 573.) illas turbas producit. Unde prudentissimè monuit Sydenhamus, in pessimis morbis symptomata subinde fuisse mitiora, quàm quidem horum morborum genio competere videretur: dicitque, hoc inde fieri, (b) quòd natura à primo morbi impetu quasi oppressa devictaque, non satis valida est, ut symptomata regularia, & magnitudini morbi consona, exserat; omnia verò phænomena prorsus sunt anomala. Etenim perturbatà œkonomiã animali, & quasi disjectã, febris exinde deprimitur: quæ, obtinente genuino naturæ ductu, vigere solet. Pulchro Exemplo ibidem hanc rem confirmat, dum juveni ferè animam agenti, & quem febre laborare adstantes, ob temperatum partium externarum calorem, vix credebant, sectã venã, febris à nimia plethora suffocata emicuit tanto impetu, ut, hâc vehementiorem se vidisse nunquam, fateatur. In tali casu, quamvis revera febris incrementum adsit, subdolè silent omnia ferè symptomata. Sed à perito Medico latens morbi impetus satis cognoscitur; dum videt, ægri vires magis prostratas esse, quàm quidem ratio temporis, quo morbus duravit, postulat.

Variam autem incrementi rationem esse in febribus facilè patet, tam ratione celeritatis, quâ augetur, quàm diversitate symptomatum, illorúmque numero, quæ illud incrementum comitantur.

STATUS. Hoc est morbi periculosissimum stadium, quia toto incrementi tempore omnia symptomata aucta nunc, & numero plurima, & vehementiæ maximæ sunt: vocatur ἀκμῆ. Hâc voce usus fuit Hippocrates ut designaret illud, (c) quod in unaquaque rerum omnium summum est. Hoc morbi tempus sic definivit Aëtius, (d) Quum exacerbationes statum acceperint, & similiter per omnia consequenter contigerint, concomitantibus symptomatibus neque detractis neque additis, tunc in vigore morbus esse dicatur. Vigor enim vehementissima totius morbi pars est. Quod & Hippocrates (e) concinnâ brevitate expressit: *Circa morborum principia.... omnia imbecilliora; at circa vigores vehementiora.* In hoc vigore æquo quasi marte dimicat natura cum morbi maxima vehementia, donec vel morbum superet, vel victa succumbat: unde & hoc tempore maximæ illæ perturbationes, & manifestissimæ crises contingunt; uti in *Commentariis* §. 587, dictum fuit. Aliquando tamen, post vigorem sensim fractis morbi viribus, sanitas redit, absque mani-

(a) Epidem. Lib. II. Comment. I. text. vi.	Tom. II. pag. 159.
Charter. Tom. IX. pag. 119.	(d) Lib. V. cap. xvii. pag. 79.
(b) Sched. monitor. de novæ febris ingress.	(e) Aphor. Sect. II. n°. xxx. Charter,
pag. 683.	Tom. IX. Part. II. pag. 73.
(c) Lib. de prisc. Medic. cap. vii. Charter:	

feſta quadam evacuatione , vel metaſtaſi ; tuncque morbi ſolvi dicuntur ; uti ibidem pluribus demonſtratum fuit. Quia autem ſummus ille morbi vigor non in puncto quodam indiviſibili conſiſtit , ſed aliquando ad unum alterumve diem extenditur , quo tempore morbi ſymptomata nec augentur nec minuuntur , *ſtatu* dicitur , quia morbus in eodem quaſi ſtatu manet. Hoc morbi tempore veteres Medici nullo modo neque victu , neque medicamentis corpus turbabant , ſed ſolicité attendebant , quo verſus natura vergeret , quâſve moliretur mutationes , ſive per evacuationes materiæ morboſæ , ſive per deſiſtiones ejuſdem ad quædam corporis loca , ut inde cognoſcerent , quid agendum eſſet. Unde præcepit Hippocrates , (a) *Incipientibus morbis , ſi quid movendum videatur , move. Vigentibus autem , quietem agere præſtat.* Et alibi monuit , (b) *quum morbus in vigore fuerit , tum & tenuiſſimo uti victu neceſſe eſt.*

Statum autem morbi varium eſſe , pro morbi magnitudine , duratione , & exitu ; diverſis , fatiſ patet.

DECREMENTUM. Hoc morbi tempore , uti optimè dixit *Aëtius* (c) ; omnia contrariò fiunt , quàm in augmento : ſymptomata enim morbi univerſa minuuntur , ægèrque , quamvis à morbi vi ſæpe fractæ fuerint vires , tamen faciliùs morbum ferre incipit ; & contrà omnia , quæ de ſanitate ſupererant , augentur quotidie. Patet ergo maximum vitæ diſcrimen , quod in febris acutis adest , præteriſſe , dum morbus decreſcit. Unde *Galenus* voluit , nullum eſſe mortis periculum , poſt morbi ſtatum ; & ſi quidam perierint , hoc morbi tempore elapſo , illud factum fuiſſe vel propriis , vel Medicorum , erroribus : (d) *Ubi enim natura ſuperior evaſit , & debellavit , & reſtitit vehementiori morbi conatui , & , quæ infeſtabant , expugnavit , . . . fieri non poteſt , ut deinceps ſuccumbat.* Tamen , uti poſtea dicitur , febris aliquando , poſtquam deferbuit , ſic mutavit & ſolida & fluida corporis , ut novi naſcantur morbi , quibus aliquando ægri ſuccumbunt. Propriè autem loquendo tunc non à febre , quæ jam deſiit , ſed alio morbo ex febre nato pereunt.

Non tamen ſemper febres poſt ſtatum ſic paulatim decreſcunt ; aliquando enim ipſo ſummo morbi vigore criſes fiunt , per quas omne illud , quod vel morbi cauſa fuerat , vel per morbum ipſum ſic mutatum erat , ut ſanitatis legibus repugnaret , ſubitis evacuationibus expellitur de corpore : unde tunc nihil in corpore ſuperest ; quod morbum fovere poſſit ; adeoque ſola tantùm manet debilitas à morbo prægreſſo. Optimè hoc monuit *Aëtius* (e) , quod nempe in talibus caſibus morborum declinatio ſenſibus manifeſta non fiat , neque utile ſit de ipſa tunc inquirere : ſufficit enim ſcire , quod morbus fideliter , ſecurè & perfectè ſolutus fuerit.

Cùm autem in febris , quæ omnia hæc tempora percurrunt , decrementum incremento earundem reſpondere ſoleat , hocque diverſum eſſe in variis febris probatum fuerit ; idem de decremento verum eſſe , fatiſ patet.

Hæc ſunt quatuor illa tempora , quæ in omnibus morbis occurrunt ; niſi vel morbi malignitas , vel ægri debilitas , tempore incrementi morbi , vel in ipſo ſtatu , mortem fecerint , vel in ſtatu morbi perfectæ criſis morbi futurum decrementum præverterit.

(a) Aphoriſm. Sect. II. n°. xxix. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 72.

(b) Ibid. Sect. I. n°. viii. pag. 13.

(c) Lib. V. cap. xviii. pag. 79.

(d) De Criſib. Lib. III. cap. v. Charter. Tom. VIII. pag. 436.

(e) Lib. V. cap. xix. pag. 79.

CRISIS. De illa dictum fuit in *Commentariis* §. 587. Varia autem hæc observatur in febribus, vel ratione temporis, quo fit; vel quòd bona vel mala sit, perfecta vel imperfecta, simplex vel repetitis vicibus contingens, unicam vel plures simul evacuationes faciens; vel & absque evacuatione per metastasim fiat, &c.

MUTATIO. Febris enim sæpe mutatur in alium morbum, vel ejusdem generis, vel omnino diversum. Sic febres continuæ aliquando mutantur in intermittentes; & contrà, febres intermittentes quandoque in continuas abeunt. Observatur pariter, per febres aliquando talem mutationem in solidis & fluidis corporis partibus fieri, ut post febrim non sequatur sanitas, sed alius morbus; de qua re pluribus agendum erit in *Commentariis* §. 593. Diversissimæ autem tales mutationes in febribus contingunt, ratione causæ, vehementiæ, durationis, medelæ adhibitæ, &c. Longè aliæ enim mutationes fiunt v. gr; in febre à contagio varioloso excitata, quàm illæ, quæ in morbillis observantur; alia expectanda sunt in synocho putri, quàm in simplici. Sic longas febres abscessibus terminari sæpissime, monuit (a) *Hippocrates*: calidiori regimine tractatos, qui morbillis laborabant, in lethalem peripneumoniam incidisse, doluit (b) *Sydenhamus*, &c.

SANATIO. Facile enim apparet, & hanc omnino variam esse debere ex antè dictis; & postea adhuc evidentiùs patebit ex illis, quæ de cura febrium dicenda erunt.

§. 591. **F**EBRIS desinit in mortem, alium morbum inque sanitatem.

Sequitur nunc ut videamus, quot & quales sint febris exitus. Patebit autem illico, non posse esse alios, quàm tres illos, qui in textu recensentur. Febre enim finitâ, vel superstes est æger, vel non: si superstes fuerit, tunc vel rediit actionum vitalium, naturalium, & animalium omnium integritas, id est, sanitas perfecta; vel aliqua in his læsio manet post febrim finitam; tuncque est morbus (vide §. I.): adeoque in tali casu meritò dicitur, febrim in alium morbum desinere.

Summam autem utilitatem habebit sollicitè expendere omnes illos febris exitus; ut sic discamus, quantum per Artem hodie cognitam licet, vitare, & idoneis auxiliis tollere illa, per quæ febris in mortem, vel alios morbos tendit; & contrà promovere salutaria illa naturæ & Artis molimina, per quæ impetrari potest, ut febris desinat in sanitatem.

§. 592. **I**N mortem, vitio destructi per nimiam vim solidi; aut peccato liquidi ita depravati, ut vasa obstruat vitalia, aut ea, per quæ nova liquida in locum perditorum ingeri debent. Hinc inflammationes, suppurationes, gangrænæ febriles in visceribus vitalibus, corde, pulmonibus, cerebello; vel ulcera aphthosa in primis viis, causa frequens mortis ex febre.

Dum perfecta cordis quies adest, mors est (vide *Commentaria* §. I.): verùm ut cor pergat moveri, requiritur, ut spiritus à cerebello per nervos cardiacos

(a) Aphor. Sect. IV. n°. XLIV. Charter. | (b) Sect. IV. cap. v. pag. 245. 246.
Tom. IX. Part. II. pag. 163.

fluant in villos cordis ; & ut cor sanguinem per venas accipiat , momento post per arterias expellendum : adeoque vasorum integritas , & humorum meabilitas requiruntur , ut vita maneat. Dum ergo per febrim destruitur vasorum cohesio , vel sic depravantur liquida , ut immeabilia fiant ; mors sequitur tamquam febris effectus. Cum autem vita sustineri nequeat , nisi nova liquida perditorum jacturam suppleant ; si per febrim hæc restauratio perditorum impediatur , mors pariter sequetur. Videamus jam quomodo singula hæc per febrim fieri possint.

VITIO DESTRUCTI PER NIMIAM VIM SOLIDI. Quamdiu sani sumus ; vasorum latera talem debent habere firmitatem , ut absque ruptura ferre possint illum impetum , quo à liquidis per vasa motis urgentur. Cum enim humores per arterias convergentes moveantur , necesse est , ut magnâ vi in latera illarum agant. Si jam manente eâdem firmitate laterum , liquidi per vasa moti augeatur impetus , patet evidenter , periculum esse , ne solvatur cohesio. Majores arteriæ quidem absque ruptura magnam vim ferre possent ; sed ultimi fines sanguiferæ arteriæ (qui tamen maxima vasa sunt inter minima) capillum tenuitate superant ; & per hos fines , immaniter sæpe auctâ in febribus validissimis velocitate , liquida moventur : adeoque apparet magnum periculum esse , ne tenerrima hæc solida , aucto per febrim motu , destruantur. Verùm tenerrima pulmonum vasa , arteriæ encephali , callosis tunicis depositis , vix resistentes , mollissima cerebri & cerebelli pulpa , tota tamen vasculosa , longè facilius destrui poterunt. Observationes Practicæ toties docuerunt , sanguiferas arterias , arteriis serosis , lymphaticis , &c , multò firmiores , per febris vim solvi posse. In febre acutissima , quæ pessimarum variolarum eruptionem præcedit , vel & comitatur aliquando , solutis per nimium motûs impetum pulmonum vasis , violenta hæmoptoe nascitur ; vel & mictus cruentus , si idem malum in renibus fiat : & ingenuè fatetur *Sydenhamus* quòd nullâ methodo (a) fervare potuerit ægros , quibus talia contigerant ; & sæpe illos periisse (b) in primo morbi hujus stadio , antequam variolæ prodissent. Unde & inter illas causas , per quas tenues venæ in pulmone divelluntur , & franguntur , febres recensuit (c) *Hippocrates*. Si jam consideretur , aucto sanguinis motu , sales & olea nostrorum humorum reddi volatilia & acriora , patebit facilè , majus adhuc periculum imminere , ne tenerrima solida destruantur : hoc autem ad vitia liquidorum pertinet , de quibus nunc agendum.

AUT PECCATO LIQUIDI ITA DEPRAVATI , UT VASA OBSTRUAT VITALIA. Inter effectus febris §. 587 , dictum fuit , quòd per febrim liquidissima exprimerentur , & reliqua incrassarentur ; adeoque conciliabitur immeabilitas liquidis , unde obstructio nascetur. Si autem hoc contingat in vasis vitalibus , (quæ hîc intelliguntur illa , per quæ absolutè requiritur liber motus , ut vita maneat) pulmonum nempe & cerebelli inprimis ; mors brevè sequetur à febre. Cum autem & in pulmone , & in encephalo , per angustissima vasa humores debeant transire , solet in febribus nata liquidorum immeabilitas se inprimis circa hæc loca manifestare talibus signis , quæ functionem horum viscerum turbatam esse demonstrant. Validissima enim febris nunquam diu durat , quin difficilior fiat respiratio , & deliria sequantur. Unde de febre ar-

(a) Sect. III. cap. II. pag. 197.

(b) Dissert. Epist. circa initium p. 443. 444.

(c) Lib. de intern. affection. cap. I. Chart. Tom. VII. pag. 638.

denti dixit Hippocrates, (a) Plerumque etiã velut ad pulmonis inflammationem transmutatur, & delirat. Et alibi, (b) Quibuscumque in febre non intermittente spirandi difficultas, & delirium acciderit, lethale. E contra verò spirandi facilitatem vim magnam monet (c) ad salutem habere in morbis omnibus acutis quibus conjuncta febris est, quique quadraginta diebus judicantur. Neque tantum delirium, ob depravatum ita liquidum, ut per vasa encephali transire nequeat, damnavit Hippocrates; verum etiam leviora mala, futuri tamen delirii ab hac causa signa pessimi ominis & mortifera habuit; qualia sunt, (d) manus ante faciem attollere, & quasi muscas inani operã venari, & festucas carpere, atque floccos à vestibus, vel ab adjuncto pariete..... vellere. Per quæ autem signa cognosci possit, febris tantum impetum esse, ut hæc metuenda sint, postea in Commentariis §. 609, dicitur.

AUT EA, PER QUÆ NOVA LIQUIDA IN LOCUM PERDITORUM INGERI DEBENT. Quantum novimus, nihil novi liquidi sanguini miscetur, nisi per venas receptum fuerit, quæ vel in externa, vel interna corporis superficie, numerosissimis & minimis osculis hiant, atque contigua ipsis liquida absorbent. Cum autem motus humorum per venas sit ab apice versus basim, adeoque absorpta minimis his osculis liquida continuo versus latiore locum veniant, obstructio hæc à vitio liquidi transluentis locum habere non poterit: quidquid enim minutæ adeo molis est, ut ultimos venarum fines ingredi potuerit, facillimè per reliquum venarum decursum transibit (vide illa quæ ad §. 119, dicta fuerunt). Verum externa compressio adjacentium partium, & exsiccatio & contractio tenerrimarum harum fistularum, poterunt impedire, quominus per venulas has liquida ingrediantur. Ut enim jam sæpius in præcedentibus dictum fuit, in omni corporis superficie externa, & interna, innumera oscula arteriosa hiant, per quæ continuo tenuissimus ros exhalat; qui præter alios usus etiam fovendis & humectandis his partibus inservit. Si ergo per febris nimium impetum diffentur liquidissima, & reliqua inspissentur, per minima exhalantia vascula liber humorum transitus impediatur; atque illa, immeabili liquido distenta, vi liquidi à tergo urgentis tumbent, sicque vicinas venulas absorbentes, semper cæteris paribus arteriis teneriores, facillimè compriment. Præterea dum arteriis obstructis exhalatio impeditur, minima oscula venosa exsiccantur necessario, & sic omnis ingressus novi liquidi impediatur. Hæc est miserrima conditio illorum, qui febre ardenti laborant: lingua enim, fauces, totum os internum, aridissima sunt; unde vox illa clangosa, & sæpe impossibilis deglutitio à siccitate harum partium: tota cutis squalet, & aspera fit. Unde potus assumptus non ingreditur sanguinem, sed per alvum dilabitur, partim ob hanc causam, partim quia per febrim corrupta bilis continuo stimulo alvum movet; unde merito Hippocrates pro lethali signo habuit, si in febre ardente (e) alvus affatim prorumperet. Mala hæc augentur, dum extremæ illæ fistulæ arteriarum exhalantium, immeabili liquido distentæ, impetu à tergo urgentium humorum protruduntur, & omni transitu vitalis liquidi impedito, gangrænosa quasi factæ, in crassissimas

(a) De Morbis Lib. II. cap. xxv. Charter. Tom. VII. pag. 576.

(b) Aphor. Sect. IV. n°. 1. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 167.

(c) Prognostic. Comment I. Sentent. xxv.

Charter. Tom. VIII. pag. 608.

(d) Ibid. Sentent. xxiii. pag. 606.

(e) Coac. Prænot. n°. cxxx. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

& siccissimas crustas sæpe abeunt, quibus omnis superficies linguæ, oris interni, faucium, œsophagi, ventriculi, intestinorum tegitur; sicque omnis ingressus liquidorum per has vias impeditur. Apparet hoc evidenter in illis, qui à periculosis his morbis emergunt: tunc enim separantur illæ crustæ, & integræ tales pelles à lingua & reliquis partibus secedunt; & sæpius observavi, per alvum similes omnino prodire, evidenti signo, internas partes simili modo affectas fuisse. Patet hinc ratio, quare dixerit *Hippocrates*, (vide *Commentaria* §. 100.) (a) *quicumque verò ex febre ardente intereunt, ex siccitate pereunt*. Diffiantur enim aucto motu liquidissima, neque horum jactura restitui potest, quia novis liquidis ingressus impeditur.

HINC INFLAMMATIONES, SUPPURATIONES, &c. Cùm ergo per febrim possit sic depravari liquidum naturale, ut vasa vitalia obstruat, non mirum, inflammationem à febre, ut causâ, nasci posse: verùm natam inflammationem sequi possunt varii ejus exitus, nempe suppuratio & gangræna. Omnia autem hæc & in visceribus contingere posse, patuit ex illis, quæ in *Commentariis* §. 374, & §. 423, dicta fuerunt. Si autem vitalia viscera his malis, ex febre natis, occupentur, brevè plerumque mors sequi solet.

De aphthis, quæ frequenter febres continuas sequi solent, postea peculiari capitulo dicetur. Sufficit hinc notare, quòd sæpe crassissimis crustis omnem tractum primarum viarum obsideant, sicque omnem ingressum novis liquidis impedian; atque hinc ratione mortem inducant.

§. 593. **I**N alium morbum desinit, dum vel agitatione nimia vasa lædit, & liquidiora dissipans reliqua inspissat; vel nimis debili actione impar est resolvendo suâ vi coagulato; vel deponendo materiem criticam in vasa quædam obstructa, dilatata, vel rupta; hinc maculæ rubræ, pustulæ, erysipelas, morbilli, variolæ, phlegmonæ, bubones, parotides, abscessus, gangrænæ, sphaceli, scirrhii, &c.

Videndum jam, quomodo febris desinat in alium morbum: hoc autem fit, vel quatenus per febrim læduntur solida, vel immutantur fluida; vel ubi illud, quod febrim excitaverat per febrim mutatum quidem, non tamen penitus subactum, neque expulsus de corpore, restat, ac sanitatem turbat: vel denique quando per febrim mutati humores ad quædam loca corporis deponuntur, atque ibi novos morbos faciunt; quæ singula seorsim considerari merentur.

DUM VEL AGITATIONE NIMIA VASA LÆDIT. Validissimo aucti per febrim humorum motûs impetu destrui posse vasa, præcedenti paragrapho vidimus; unde patet, ab eadem causa, sed mitiori, distrahi nimis posse vasorum latera, adeoque & debilitari, quamvis adhuc maneat partium cohæsiō. Ut enim dictum fuit ad §. 26, capacitas vasorum mensuratur ratione compositâ ex ratione directâ impetûs liquidi impulsî, & ratione inversâ resistantiæ laterum. Si ergo, manente eadem firmitate laterum vasorum, augeatur momentum liquidi impulsî, necessariò debet illarum capacitas dilatari. Verùm & liquidum, vi cordis pulsus in arterias conniventes, non tantum recedere facit latera ab axi canalîs, verùm etiam hæc vasa elongat. Vidi hoc evidentissimè,

(a) De morbis, Lib. I. in fine, Charter. Tom. VII. pag. 549.

utì aliâ jam occasione memini, dum major pedis digitus uno cunei ictu simul & semel amputabatur; singulis enim cordis pulsibus extra æquabilem vulneris superficiem eminebant elongatæ arteriæ. Confirmatur hoc & inde, quòd juniores ex acutis morbis resurgentes, sæpe paucis septimanis notabile staturæ augmentum acquirant. Distrahuntur ergo per febrim vasorum latera, & in latitudinem & in longitudinem; adeoque minuitur partium solidarum cohæsió, utì in *Commentariis* §. 25. n°. 3, probatum fuit: à qua sola causa infinita mala sequi posse §. 26, dictum fuit. Omnis enim ingestorum assimilatio pro magna parte à solidarum partium in contenta fluida actione pendet; omnes secretiones & excretiones amplitudinem determinatam vasorum requirunt, ut secundùm sanitatis leges fiant. Unde toties hydrops, rachitis, cacochymia, &c, post febres diuturnas sequuntur, ob nimiam solidarum partium debilitationem.

ET LIQUIDIORA DISSIPANS, RELIQUA INSPISSAT. Hic februm effectus probatus fuit in *Commentariis* §. 587; atque in præcedenti paragrapho dictum fuit, mortem sequi, si liquida inspissata obstruxerint vitalia vasa, in pulmone vel cerebello. Verùm si idem malum, ab eadem causa natum, in aliis visceribus contigerit, quorum integritas non absolutè ad vitam requiritur, ad sanitatem tamen; febris desinet non in mortem, sed in alium morbum. Hinc toties post diuturnas, vel malè curatas febres, pessimæ obstructiones in hepate, splene, &c, nascuntur; quæ pertinacissimis morbis chronicis originem postea præbent.

VEL NIMIS DEBILI ACTIONE IMPAR EST RESOLVENDO SUA VI COAGULATO. In *Commentariis* §. 558, dictum fuit, febrim esse illud naturæ instrumentum, per quod illa, quæ æquabili circulationi resistunt, sic subiguntur vel mutantur, ut non amplius noceant, vel expelluntur de corpore. Utì jam excitatus ille motus febrilis aliquando nimio impetu destruit solida, & sic degenerare facit liquida, ut mors sequatur, utì paragrapho præcedenti vidimus; sic è contra, aliquando motus ille febrilis, vel ob propriam ægri debilitatem, vel & ob perversam medelam adhibitam, sic suffocatur & languet, ut non valeat remove illa obstacula, vel solvere illud coagulum, quod causam materialem febris in corpore ægrotante constituebat. Cessat tunc febris, sed non redit sanitas; quia illud, quod per febrim mutare vel expellere salutari molimine natura tentaverat, non subactum in corpore superest, & functiones turbare pergit. Generalis ergo indicatio curatoria in omni febre est, sic temperare impetum, ut, destructis solidis, vel nimis inspissatis liquidis, inflammationes, suppurationes, gangrænas, &c, producere nequeat; neque interim sic langueat, ut morbi materiam non valeat subigere, mutare, movere, & excernere; de qua re postea in *Commentariis* §. 609, pluribus agendum erit. Neque satis inculcari posse videtur hæc regula Practica maximi momenti, cum plurimis nimis odiosum febris nomen sit, illamque semper omni molimine debellandam credant; cum, interim ex Veterum monumentis, & summoꝝ Medicorum Observatis constet, felicissimè curari febrim sæpe per febrim ipsam, modò in justo moderamine retineatur.

VEL DEPONENDO MATERIAM CRITICAM, &c. Quando in febribus illud, quod coagulo suo causa materialis morbi fuerat; vel & mutati à naturali sua indole per febrim humores, post criticas illas perturbationes, expelluntur de corpore, sanitas redit. Verùm, utì in *Commentariis* §. 587, dictum fuit, sæpe non fiunt tales excretiones, sed materia illa critica ad quædam loca cor-

poris deponitur, ibique novos morbos parit, turbando functiones partium, quas occupat. Si autem hæc materia critica, ad locum quemdam delata tantæ tenuitatis foret, ut libere per vasa transire posset; patet facilè, quòd tunc nec hæreret in loco, nec accumulari posset. Unde apparet, quòd tantæ molis debeant esse particulæ illæ criticæ materiæ, ut vasa obstruant, vel dilatata minorum vasculorum orificia ingrediantur errore loci (vide §. 118.), per quorum ultimos fines transire nequeunt, vel denique ruptis vasis effundantur in cava vicina naturalia vel morbosa. Tribus his modis materiam criticam in variis corporis locis colligi, sicque febrim in alium morbum desinere, patebit ex sequentibus, quæ hîc recensentur, ut firmandæ huic doctrinæ inserviant, & Exempla præbeant. Cùm autem manifestissimè appareant illæ criticæ depositiones, quæ circa partes externas observantur, tales inprimis hîc enumerantur, quamvis & similes omnino in internis partibus fiant, uti cadaverum sectio docuit, & postea in morborum acutorum Historia dicetur. Quando autem internæ partes sic afficiuntur, illud ex læsis harum partium functionibus præcipuè cognoscitur.

MACULÆ RUBRÆ vocantur, quando cutis variis in locis corporis absque tumore conspicuo, rubra apparet. Fiunt autem, quando vascula tenuiora, quæ naturaliter rubrum sanguinem non habent, errore loci eundem nunc receperint; adeoque quasi levissimæ inflammatiunculæ in vasis cutaneis sunt; sæpe ortæ, dum illud, quod perspiratione insensibili diffundendum erat de corpore, solito acius irritat hæc vascula, per quæ transit. Unde in febribus, in quibus toties per hanc evacuationem, vel sudorem, de corpore evacuetur materia morbosa, sæpius observantur. Plerumque satis faciles sunt, solisque diluentibus & refrigerantibus remediis facilè curantur. Sic in æstivis febribus circa septimum, octavum & nonum diem tales maculas, (a) *culicum morsibus similes*, observavit Hippocrates, & quidem in solis mulieribus; additque nullam mortuam fuisse, cui tales eruptiones contigerant. Postea peculiari capitulo agendum erit de exanthematibus febrilibus.

PUSTULÆ. Quando à similibus causis oritur obstructio, & levis inflammatio, etiam pustulæ nascuntur; distinctæ à maculis rubris, quòd extra superficiem cutis emineant, & in parvos tumores attollantur.

ERYSIPELAS. Quid illud sit, dictum fuit in *Commentariis* §. 380. Frequentissimè contingit, ut in homine sanissimo, absque ulla causa cognita prægressa, oriatur febris; quæ post unum, alterúmve, aliquando & plures dies, desinit: sed simul in corporis parte externa oritur macula lata, rubra, sæpe satis subitò se dispergens in magnam amplitudinem. Sic vidi in muliere quintâ febris die in brachio erysipelas natum, quod brevè ad humerum usque adscendit, deinde per collum ad faciem prorepit, atque postea totum caput occupavit. Cessabat febris statim, dum illud erysipelas magnam partem brachii occupaverat. Quamvis autem nullam non corporis partem occupaverit aliquando hic morbus, omnium tamen frequentissimè in facie observatur. Febrem talem erysipelatosam vocavit (b) *Sydenhamus*; & quamvis plerumque illud malum tenui diætâ & antiphlogisticis remediis soleat satis tutò curari, observatum fuit tamen aliquan-

(a) Epidem. Lib. II. Comment. III. text. v. |
Charter. Tom. IX. pag. 155.

(b) Sect. VI. cap. VI. pag. 353.

do in gangrænam abiisse. *Hippocrates* meminit horrendi erysipelatis, quod populariter grassabatur, & quo adeo foedè vexabantur ægri, ut ossa ipsa nudarentur, & (a) totum brachium, cubitus, femur, &c, partibus mollibus, gangrænoso tabo diffluentibus, spoliarentur. Criticè autem solvi febrim hanc, ubi erysipelas prodit in cute externa, pariter notavit *Sydenhamus* (b); simulque apparet ratio, quare *Hippocrates* (c) damnaverit, si erysipelas intrò verteretur; & contrà laudaverit, si foras prodiret: nova enim tunc febris accenditur, quando intrò rapitur erysipelas, & summum periculum est, ne illud tunc cerebrum, pulmones, &c, occupet. Patet pariter, in febribus talibus erysipelatosi varium eventum morbi inprimis pendere à partibus illis, quas natam ex febre erysipelas occupat; nam in externa corporis superficie rarò inde magnum malum fit, nisi intrò recurrat; in internis verò illud periculosissimum esse, nemo dubitat. Neque *Ars* multùm hîc facere potest, ut illam depositionem criticam versus exteriora determinet; nulla enim signa sunt, quæ hanc febrim erysipelatosam distinguunt; & licèt illam quis prævidisset, dum populariter grassatur, cùm in varias partes corporis externi soleat deponi hæc materia; nullum certum indicium haberetur, cui parti attrahentia illa & derivantia remedia (vide §. 134.) deberent applicari. Unicum fortè, quod tentari posset, foret, ut in tali casu tota cutis externa balneo vaporis laxaretur. Hinc fortè aliquando improvise & funestissimi in febribus eventus, quæ tamen nec vehementiâ, nec symptomatum comitantium malignitate metuendæ videbantur; dum nempe erysipelas encephali membranas occupat, & subito nato delirio necat. Probè mēmini, me tales casus aliquoties vidisse, sicque didicisse, ne temere imperitiæ vel negligentix accusarem alios Medicos, quibus ægri præter spem, fortè simili de causa, erepti fuerant.

Erysipelas autem viscera occupare, docuit *Hippocrates* (d), dum illud in pulmone gigni dixit, & inter causas nati in pulmone erysipelatis etiam febres numeravit; & simul quædam signa dedit, quibus erysipelas illud posset cognosci. Totam autem spem curæ in eo posuit, ut illud erysipelas duobus, tribus, vel quatuor ad summum diebus foras exiret & diffunderetur: quod nisi fieret, brevè perire tales ægros monet, toto pulmone purulento & putrido factò. Notandum autem quàm maximè, quòd signa hujus mali, ab *Hippocrate* recensita, notent quidem erysipelas pulmonem occupasse; neutiquam verò talia sint, ut significant, illud nasciturum esse: unde iterum prognosis difficultas in febribus illis erysipelatosi patet, & postea in anginx Historiæ quædam adhuc dicenda erunt, quæ hanc rem confirmant.

MORBILLI. Horum enim eruptionem semper præcedit febris, & in regulari maximè morbillorum specie quarto die semper prodeunt: in anomalis morbillis nunc citius nunc serius fit eruptio (e). In his etiam apparet, per febrim versus corporis superficiem deponi materiam morbosam; non adeo magno cum discrimine, si exteriora tantùm morbilli occupent, neque calido rigimine tractentur decumbentes; ubi verò delirium, aut dyspnœa suspicionem faciunt, ad encephalon vel pulmonem simile malum hæerere, anceps sæpe discrimen adest.

VARIOLÆ. In illis omnium manifestissimè hoc apparet. Postquam enim susceptum contagium variolosum in corpore actuosum fit, febris accenditur; quæ,

(a) Epidem. Lib. III. Comment. III. text. | Tom. IX. part. II. pag. 261.

xxv. Charter. Tom. IX. pag. 265.

(d) De Morbis Lib. I. cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 540.

(b) Sect. II. c. II. ubi de igne sacro. p. 135. 136.

(c) Aphor. Sect. VI. n°. xxv. Charter. (e) Sydenh. Sect. V. cap. III. initio. pag. 292.

nisi epidemicè grassentur illo tempore variolæ, sæpe etiam peritissimos Medicos fefellit, cum pleraque symptomata cum aliis febribus acutis continuis communia habeat. Postquam hæc febris per duos, tres, quatuorve dies duravit, stigmata hinc inde, pulicum morsibus satis similia, apparent; levantur omnia symptomata, & in discretis variolis febris integre cessat, sic ut nihil mali amplius suspicentur ægri. Desinit tunc ergo hæc febris, à stimulo mirabilis hujus contagii nata; & quamvis in mitissimis variolis sanitas tunc rediisse videatur, revera tamen alius morbus sequitur, dum venenum variolarum non subactum fuit per febrim, vel expulsum de corpore; sed criticè depositum versus corporis superficiem; ubi primò maculas parvas rubras facit: hæc dein elevantur in pustulas, quæ singulæ postea parvuli abscessus fiunt; in quibus pus varium quidem, pro diversa morbi malignitate, semper tamen tale, ut idem venenum variolosum singulis guttulis hujus puris contineatur, per quod vel sanissimus homo eodem morbo affici poterit; uti docuit variolarum insitio. Unde patet evidenter, per febrim, à contagio varioloso suscitatum, non domari vel expelli illud miasma, sed è contra purissimos sani corporis humores, transmutatos in similem venenatam indolem, criticè deponi versus corporis superficiem.

PHLEGMONÆ. Quid sit phlegmone, & quomodo differat ab erysipellate, §. 370, & 380, dictum fuit. Ut autem per febrim natam erysipelas foras protrudatur in corporis superficiem, vel & peiori omine internas partes occupat, idem & in phlegmone verum est. Quotidiana in Praxi Observata hanc rem confirmant. In scorbuticis sæpissime observatur febrim nasci, quæ post unum alterumve diem cessat, depositâ materiâ versus crura, atque ibi sæpe validam phlegmonem, aliquando in ulcera cacoethe degenerantem, quandoque & pessimam gangrænam facit. Imò vidi aliquoties in sanissimis hominibus, absque ulla causa observabili prægressâ, natam febrim, quæ post viginti quatuor horas desinit, excitatâ in hac illâve corporis parte inflammatione validissimâ. Numquid etiam simile quid in morbis acutis inflammatoriis observatur? Certè rarò pleuritis fit, nisi febris prægressâ fuerit, per quam illud inflammatorium in loca intercostalia deponitur: quod idem versus caput delatum lethalem phrenitidem facere potuisset; uti toties factum fuit, dum absque bonis signis evanido lateris dolore ferox delirium successit. In anginis inflammatoriis frequentissimè vidi, quòd primò nasceretur febris; dein post unum alterumve diem tonsillæ inflammatae tumerent, febre statim evanidâ, simulac illuc inflammatorium in has partes depositum esset; neque redibat febris postea, si mitis morbus foret, & resolveretur absque sequente suppuratione hæc inflammatio: validam enim inflammationem & suppurationem semper febris comitari solet; uti antea dictum fuit: sed hæc differt à priori febre, per quam inflammatoria materia ad certum locum corporis deposita fuit; æquè ac illa febris, quæ in statu contagii variolosi adest; & per quam versus superficiem corporis pellitur materia morbi, differt à febre, quæ variolarum inflammationem & suppurationem comitatur, aut sequitur.

An ergo morbi acuti inflammatorii inprimis à se mutuò differunt ratione loci; versus quem materia inflammatoria per febrim prægressam pellitur? Admodum probabile hoc videtur; generales enim indicationes curatoria in omnibus eadem sunt; tota diversitas à parte affecta pendet. Sic dum post febrim nata phlegmone crura occupat, prudentes Medici cavent, ne frigidis, adstringentibus, repel-

lentibus, &c, turbent vel impediunt hanc materiæ in hoc loco depositionem; & dein vel benignâ resolutione, vel blandâ suppuratione natam inflammationem curant. Ubi verò ad cerebrum deponitur similis materia per febrim, omni Artis molimine ab hoc loco illam derivare student; simulac vel ex genio morbi epidemici, vel ex symptomatibus morbi observatis vel minima suspicio nascitur, versus locum adeo periculosum tendere materiam morbi. Si hoc fieri nequeat, natam hîc inflammationem, venæ-sectionibus, aliisque summis antiphlogisticis remediis resolvere tentant; cùm suppurationem hîc lethalem, vel saltem periculosissimam semper fateantur omnes. An fortè simile quid indicare voluit *Hippocrates* dum dixit, (a) *Dolores tum laterum, tum pectoris, cæterarumque partium an multum differant, perdiscendum.*

Prout jam nata phlegmone diversas partes occupat, aut vario terminatur exitu, iterum febris desinit in alios morbos, uti sunt,

BUBONES, PAROTIDES. Dum nempe glandulæ inguinales, vel & subaxillares inflammatae tument; uti etiam magnæ illæ glandulæ ponè aures sitæ. De his autem dictum fuit in *Commentariis* §. 416.

ABSCUSSUS, GANGRÆNÆ, SPHACELI. Cùm modò dictum fuerit; febrim aliquando in phlegmonem desinere, satis patet, phlegmonem natam sequi posse omnes ejus exitus, adeoque & abscessum, gangrænam, &c. Verùm in febribus aliquando observatur, verum pus, & magnâ quidem copiâ, deponi satis subito in quasdam partes corporis, atque inde eductum fuisse, licet nulla inflammatio in his partibus prægressa fuisset, & nulla signa docuissent, in aliis corporis locis pus illud collectum latuisse priùs, quod dein venis resorptum ad alia loca deponi potuisset. Vidi hoc aliquoties, & miratus fui; inprimis in muliere, febre continuâ, laborante, quæ jam vigesimum diem superaverat, & evasura videbatur, cùm declinaret morbus, & nulla terrificæ symptomata adessent: subito enim de dolore obtuso brachii utriusque conqueri cœpit, cùm tamen pridie nihil mali in his partibus percepisset: atque lustrans sedulo has partes sensi sub integumentis, quorum color non mutatus erat, fluctuare magnam humoris copiam: aperturâ factâ exivit pus, & brevi depuratus fuit & consolidatus ille abscessus. Interim tamen in toto morbi decursu nullam topicæ inflammationis vel suppurationis notam in quadam corporis parte mihi observare licuit. Hinc credidi, causam materialem febris, per febrim sic subigi & mutari posse, ut puris analogam naturam acquirat, licet adhuc cum reliquis humoribus per vasa fluat; & deinde deponi illud pus jam factum in quædam loca corporis; non verò illud gigni in illis partibus corporis, in quibus collectum invenitur. Certè apud veteres Medicos habentur plura, quæ non mediocriter huic opinioni favent. Apud *Hippocratem* sequentia leguntur: (b) *Quæcumque verò febris longior fiat affecto ad salutem homine, neque dolore detinente ob inflammationem aliquam, neque ob ullam aliam evidentem causam, huic abscessus cum tumore & dolore ad articulum aliquem, maximeque in inferioribus partibus expectandus est. Magis autem oriuntur, & breviori tempore hujusmodi abscessus, annis triginta, junioribus. Suspectan-*

(a) Aphor. Sect. VI. n°. v. Charter. Tom. | xxiv. xxv. Charter. Tom. VIII. pag. 676.
IX. Part. II. pag. 250. | 677.

(b) Prognost. Comment. III. Sentent. xxiii.

dum verò his statim de abscessu est, si viginti dies febris detinens superet. Et Galenus in illo loco, quem aliâ occasione (§. 387.) allegavi, dixit: (a) Putredo autem humorum, quæ fit in vasis, similis est putredini, quæ in inflammationibus & abscessibus fit, & aliis phymatis. Bina autem genera hujus putredinis esse dixit, & ex horum permissione aliud tertium variâ specie existere, pro varia nempe horum binorum inter se proportione: (b) Alterum quidem fit superante naturâ; alterum verò evictâ. Superante quidem, ut per inflammationes, & phymatodes tumores omnes, pus; in humoribus autem venarum & arteriarum id quod subsidet in urina, proportione puri respondens. Atque hæc putredo non simpliciter putredo censetur, sed etiam habet aliquid concoctionis; manente enim adhuc concoquendi facultate vasorum, putrescens tunc humor ad talem alterationem deducitur. Ubi autem, illud puri analogum, cum sanguine fluens, per urinas separabatur, expellebatur, futuri abscessus materia: atque inde patet iterum ratio, quare Hippocrates dixerit; (c) Qui urinas tenues & crudas meiunt multo tempore, sique cætera, ut superfluitur, signa sint, his abscessum ad loca infra septum transversum expectare oportet. Et contrâ, (d) Quibus spes est ad articulos abscessum fore, eos abscessu liberat urina copiosa, & crassa, & alba reddita.

Utî autem pus vincente Naturâ fit, ut Galenus dixit; sic devictâ Naturâ poterit pessima corruptio fieri, quæ per febrim ad loca quædam corporis deposita, hominem à morte liberat, & à febre immunem reddit, sed partes, quas occupat, subito perfectâ morte destruit: unde tunc febris in gangrænam & sphacelum desinit, absque prægressa valida inflammatione partium, quæ sic afficiuntur; sed merâ tantum depositione malignæ materiæ, per febrim ex universali humorum massa ad loca quædam corporis depulsæ. Videantur illa, quæ de gangræna & sphacelo ex hac causa natis dicta sunt in *Commentariis* §. 423.

SCIRRHI. Quamvis scirrhus, utî in ejus Historia dictum fuit, plerumque lentâ accumulatione materiæ immeabilis circa partes glandulosas fiat; tamen in febribus sæpe subito ab hæc loca similis materia deponitur, & tumores facit; qui, nisi emollientissimis & solventissimis simul remediis tractentur, sæpe in scirrhos irresolubiles abeunt; utî bubonibus, & parotidibus febrilibus, toties accidit. In puerperis sæpe observatur, febrim nasci subito satis validam, quæ per unum alterumve diem vix durat; & tunc adest tumor durus in mamma, sæpe scirrhuscens nisi, peritè tractetur; simulque febris desinit. Observavit Sydenhamus (e); quòd cum febres autumnales teneram ætatem diu cruciârint, nulla spes sit easdem abigendi, donec abdominis regio, circa lienem præcipuè indurari atque tumescere occæperit: iisdem enim gradibus, quibus hoc symptoma supervenerit, febris etiam fugam meditatatur. Certissimum autem febris abituræ prognosticon inde haberi monet; atque tumores illos tangentis digitum haud aliter ferire, (f) ac si materiam aliquam continerent viscera in scirrhum induratum; illis in primis annis, quibus intermittentes autumnales epidemicè grassantur; aliis autem annis hos tumores tactum sic afficere, quasi (g) ceu tensio tantum foret hypochondriorum & subjectis flatibus.

(a) De Febr. Lib. I. cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 115.

(b) Ibid.

(c) Prognost. Comment. II. Sentent. xxiv. Charter. Tom. VIII. pag. 636.

(d) Aphor. Sect. IV. n°. LXXIV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 184.

(e) Sect. I. c. v. ubi de Rachitid. p. 121. 122.

(f) Ibid. pag. 122.

(g) Ibid.

§. 594. **T**ERMINATUR in sanitatem, 1°. Quoties materialem febris causam suâ vi subigit, solvit, mobilem reddit, insensibilis perspirati specie expellit, simulque impetum suum, æquabili circulatione redditâ, sopit. Hæc est resolutionis via similis ferè in toto, ut prius dictum de parte (386); aut etiam 2°. Si materies mali ejusdem vi febris subacta, soluta, mobilis reddita, tamen aliquam retinet dotem, quâ æquabili circulationi repugnat, vasa stimulat, hinc excitatâ sensibili quâdam evacuatione expellitur; hinc sudor, saliva, vomitus, diarrhœa, urina post coctionem, & statum, ferè intra quatuordecim dies factâ crisi.

Cùm Medicina ægris sanitatem promittat, febris exitus in sanitatem, absque ullo morbo ex febre, tamquam causâ, nato intercedente, omnium faustissimus habebitur: quem ergo bene cognoscere multum interest, & indagare illa naturæ molimina, quibus talem febris exitum facere solet. Febris autem in sanitatem terminatur duplici viâ: vel enim causa materialis febris per febrim ipsam sic mutatur, ut sanis humoribus assimilata cum illis, absque ullo æquabilis circulationis impedimento, per vasa moveri possit; de qua re sequenti paragrapho dicitur: vel eadem hæc materia, vi febris subacta & mobilis reddita, expellitur de corpore. Hæc autem expulsio obtinetur vel per insensibilem, vel per sensibilem evacuationem; de quibus jam agendum erit.

1°. Omne illud, quod in fluidis solidisve corporis partibus à sanitatis legibus degeneravit, sive ante febrim natam præexstiterit, & ejus causa fuerit, sive per febrim ipsam factum fuerit; sub nomine causæ materialis febris solet comprehendere. Quamvis enim repugnet, ut effectus prior sit suâ causâ, neque illa mutatio, quæ per febrim facta fuit, potuerit esse ejus causa, tamen degeneratio humorum facta per febrim poterit sustinere febrim jam existentem, & ab alia causa natam. Requiritur ergo, si febris in sanitatem exitura sit, ut omne illud, quod à sanitatis conditionibus recessit, expellatur de corpore; vel sic mutetur, ut sanis humoribus assimilari possit.

Inter febris effectus §. 587, enumerabatur & resistentis subactio, coctio, & cocti secretio; ibique probatum fuit, per febrim sæpissime subigi illud, quod æquabili circulationi resistebat; & aptum reddi, ut per vias indoneas excernatur de corpore. Quando ergo febris materialem causam suam sic subegit, & mobilem reddit, ut per minima vasa exhalantia transire possit; poterit specie insensibilis perspirati unâ cum illis, quæ naturali lege hæc viâ exire solent, expelli de corpore. Facile autem patet, dum materia febrilis ad hanc tenuitatem redacta est, ut per ultima exhalantium arteriolarum oscula transire possit, nullum metum ferè superesse, ne, obstruendo vasa, æquabilem circulationem turbare possit amplius; adeoque liberrimè humores ex ultimis arteriis in venas transire poterunt; & cessabit brevè circulationis aucta velocitas, quia sanguis arteriosus, licet hæctenus celerius motus, dum liberrimè in venas, semper in decursu latiores factas, transit, in suo motu retardatur. Verùm sic quidem ablatum est illud, quod obstaculo suo febrim fecerat; superesse tamen posset adhuc stimulus irritans, à quo solo etiam in sanif-

fimo corpore febrim excitari posse, vidimus antea §. 586, dum februm causæ singulares propiores enumerabantur. Ob hanc causam additur in textu, febrim tunc hoc modo in sanitatem terminari, si simul impetum suum sopiat; sive hoc fiat expulso illo, quod stimulo suo febrim fecerat; vel per febrim ipsam sic inertī reddito, ut nullam ampliùs irritationem facere valeat.

Cùm autem insensibilis perspiratio omni momento sanitatis fiat, atque nullam molestiam pariat, optatissimus hic erit febris in sanitatem exitus. Satis autem similis est hæc februm sanatio illi inflammationis curæ, quæ per resolutionem fit; de qua ad §. 386, dictum fuit: nam & ibi, reducto fluore concreti, & motu stagnantis, tollebatur inflammatio; quæ pariter in hoc casu obtinent. Verùm uti ibidem dictum fuit, non omnis inflammatio resolvendo curari potest, sed tantùm talis, in qua & humor blandus, & motus sedatus, & obstructio parva esset, &c; atque idem verum est in februm curatione: si enim febris plurimùm dissipaverit liquidissima, & residuum inspissaverit, vel & sanos humores in pessimam morbosam indolem mutaverit; frustra expectaretur blandus ille febris per hanc viam in sanitatem exitus; æquè ac falleretur ille, qui natam inflammationem curare vellet, dum humorum acrimoniam validus comitatur motus, simulque diluentis vehiculi absentia pertinacissimas obstructions facit. Prudentissimè igitur monuerunt (a) veteres Medici, (uti ad §. 587, ubi de crisi agebatur, dictum fuit) parvos tantùm morbos solvi; magnos verò judicari, id est, sensibilibus excretionibus, quas sæpe magnæ turbæ præcedunt, vel comitantur, tolli. Unde iniquè egit Helmontius, dum Medicos damnavit, quia omnes febres hæc viâ curare non poterant; iussitque ægris, qui aliâ methodo à febris emerferant, Deo gratias agere quòd vires ipsis largitus esset, quibus & febris & auxiliis Medicorum restiterint: (b) *Unicâ nimirum salce amputatur omnium februm causa occasionalis. Id remedium est sudoriferum, quod incidit, extenuat, resolvit, liquat, abradit, & simul abstergit causam occasionalem, ubicumque locorum ea demum exstiterit. Estque universalis februm Medicina, diaphoretica quidem, insensibiliter, & citra sudorem præfatos effectus patrans.* Bona hæc verba sunt, modò promissis responderent effectus: paratam autem semper habent excusationem similes jactatores, dum arcana remedia crepant, quibus nempe hæc perfici possent: (c) *Cùm non cuique Medico contingat adire Corinthum, nec liceat profanare arcana Dei, qui horum dispensator manere voluit; sat fuit Theoriam Medicam manifestasse.*

Hoc autem dogma fatales maximè, si ullum aliud, errores induxit; dum huic confidentes Medici solis diaphoreticis omnes febres debellare satagebant; parùm solliciti, an Natura huc vergeret, nec-ne: si autem diluentibus & talibus, quæ absque motus augmento blandè attenuant & solvunt, disposuissent materiam febrilem, ut hæc viâ evacuari commodè posset, non adeo nocuissent: verùm calidis aromatibus, salibus volatilibus, calore aeris & lecti, dum hoc perficere tentabant, addebant ignibus ignes, dissipabant diluens sanguinis vehiculum, atque omnia turbabant in morbis. Nullibi autem credebatur hæc methodus majori specie veri tentari posse, quàm in illis morbis, ubi naturali lege febrilis materies versus corporis superficiem solet depelli, ut in variolis & morbilis; unde tunc omni Artis molimine diaphoresim provocabant, sed quàm infausto

(a) Galen. de Crisib. Lib. III. cap. IV. | pag. 775.

Charter. Tom VIII. pag. 433.

(b) Tractat. de Febr. cap. XIV. n°. VI. VII. |

(c) Ibid. n°. II. pag. 776.

eventu hoc factum fuerit, apud Sydenhamum videri potest, qui generoso ausu se huic torrenti opposuit solus ferè, & invictis argumentis, æquè ac rerum Experimentis, quàm maximè damnosam esse hanc curandi Methodum, evicit: tandè que sub vitæ finem, postquam triginta & amplius annis in morborum Observatione versatus fuerat, posteris maximi momenti hæc monita reliquit, quòd nempe (a) *Diaphoresis, propriè loquendo, Naturæ ipsius sit methodus, quâ materiam febrilem foras protrudit, & præ cæteris maximè genuina sit, & accommodatissima, quoties Natura, suo relicta arbitrio, dictam materiam primùm digerat; dein rite coctam per corporis habitum blandè expellat; . . . . . quo tamen dato & concessio, Ars nihilominus, quantumcùmque Naturæ imitationem præse ferat, id saltem sibi privilegii arrogare nequit, ut febribus per sudores certò exigendis par sit. Primò enim nescit Ars, quo pacto materia peccans ad expulsionem subeundam rite præparanda sit; nec si hoc sciat, certa ulla habet indicia, quibus de hujusmodi debita præparatione possit moneri. Unde etiam & tempus sciendo sudori oportunitissimum ignorari necesse est.*

2°. Altera via, quâ febris in sanitatem terminari solet, hæc est, dum materia morbi, sive ante febrem præexistit, sive per febrem nata fuerit, per febris vim subacta quidem fuit, & soluta, & mobilis reddita, ut cum reliquis humoribus per vasa fluat; interim tamen neque ad tantam tenuitatem redacta est, ut insensibili perspiratione diffilari possit, & tales dotes habet, quæ æquabili circulationi repugnant, neque potest sanis humoribus assimilari; tunc instar peregrini stimuli turbat corpus, & sensibili quâdam evacuatione de corpore expelli debet, ut sanitas redeat. Sic enim invenimus factum esse corpus humanum, ut nequidem novum chylum, vel nimiam copiâ gravem, vel ex difficiliore digestionis alimentis paratum, ferat absque molestia; uti docent anhelatio, anxietas, calor major, sitis, & levis sæpe post largiorem partum febricula. Non mirum ergo, si morbi materia, non amplius cuidam parti impacta, sed mobilis jam & vaga novas molestias faciat, & perturbationes illas excitet in corpore; quæ criticæ dicuntur meritò, quia evacuationes criticas ejusdem materiæ præcedere solent, & aliquando comitari. Ob hanc causam dixit Hippocrates, (b) *Quibus crisis oboritur, iis nox præcedens accessionem molestè fertur; quæ verò subsequitur, plerumque levior toleratu.* Mota enim morbi materies turbas excitat, quæ deinde evacuatione hujus materiæ factâ cessant. Unde Galenus optimè sic monuit, (c) *in tolerando difficultas (δυσφορία) universam crisin antecedit; noctu quidem si interdiu morbus judicari debet; interdiu verò, si noctu.* Cùm enim æquè interdiu quàm noctu crises contingant, meritò hoc Hippocratis Aphorismo addendum erat. Morbi autem materia jam mobilis reddita variis viis exit de corpore.

HINC SUDOR. Non omnem sudorem in febribus bonum esse, antea jam monitum fuit: (d) *sudor multus, cum febribus acutis oboriens, malus,* dixerat Hippocrates; talis enim hic sudor requiritur, per quem materia morbi, per febrem ipsam subacta & mobilis reddita, expellitur de corpore; quod in initio morbi minimè expectari poterit. Critici autem sudoris notas, quibus cognosci possit, sollicitè recensuit Hippocrates: (e) *sudores in omnibus acutis morbis optimi*

(a) Schedul. Monitor. de novæ febris ingressu; non multò ante finem. pag. 679. | xvi. Charter. Tom. X. pag. 365.
 (b) Aphor. Sect. II. n.º. XIII. Charter. Tom. | (d) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n.º.
 IX. Part. II. pag. 51. | LVII. Tom. VIII. pag. 740.
 (c) Method. Med. ad Glauco. Lib. I. cap. | (e) Prognostic. Comment. I. Sententia
 xxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 609.

sunt, quum & diebus criticis proveniunt, & febrem prorsus auferunt. Boni quoque, qui toto corpore manant, faciuntque ut homo facilius ferat morbum. Qui verò nihil eorum effecerint, haud quaquam commodi videntur. Dies autem illos, quibus salutare illi critici sudores in morbis contingunt, alibi enumeravit, nempe (a) si cæperint tertio die, quinto, septimo, nono, undecimo, decimo-quarto, decimo-septimo, vigesimo-primo, trigesimo-primo, & trigesimo-quarto: ii namque sudores morbos judicant. Qui verò non ita prodeunt, laborem, morbi longitudinem & reversiones significant, (videantur illa, quæ de hoc Aphorismo in Commentariis §. 741, habentur, ubi de diebus criticis agitur). Damnavit autem frigidos sudores tamquam pessimos; uti & illos, (b) qui circum caput tantùm, & faciem, & cervicem oriuntur; isti enim cum febre quidem acuta, mortem; cum mitiori verò, morbi longitudinem denunciant. Contrà laudavit sudores, (c) qui guttatim stillant, & vaporem attollunt. Tandemque pro universali sudorum bonorum vel malorum distinctione monuit, quòd aliquando sudores ob corporum exsolutionem fiant; quales frigidi illi & viscosi in moribundis sudores sunt: (d) alii verò propter phlegmones vehementiam solent excitari, dum nempe in morbis acutis inflammatoriis liquidissima sanguinis pars sic exprimitur; adeoque reliquum inspissatur pessimo cum effectu. Qui ad hæc omnia sedulo attendit, facile distinguere poterit, an sudor in febre ortus criticus & salutaris futurus sit, nec-ne. Pulcherrimum autem foret, si Medicus cognoscere posset quibusdam signis, talem sudorem criticum futurum esse. Jacotius in Commentariis suis in Coacas Prænotiones voluit, (e) sudorem præmonstrari urinæ & alvi suppressione, cum absentia signorum hæmorrhagiæ & vomitûs; maximè verò pulsu undoso & molli, delirio dum increfcit accessio, calore ac rubore extimarum partium, ac vapore quodam calido qui antè non fuit. Apparet autem præcipuum signum tunc inde colligi, quòd materiæ morbosæ solutæ, & motæ adsint indicia; neque ullæ notæ doceant, illam per alias vias exituram esse. Pulsus autem illum undosum & mollem sudoris critici futuri signum esse, inprimis si præterea altitudinem & vehementiam habeat, monuit (f) Galenus: qualis autem sit ille pulsus undosus, accuratiùs alibi definivit; à vermiculante enim pulsu solâ magnitudine diastoles distinxit undosum: sic enim habet, (g) Vermiculans, quum species exhibetur quasi perreptantis arteriam vermis, undarum in modum insurgentis, quàmque non uno & eodem tempore tota distenditur arteria. Si igitur cum diastoles parvitate hoc fiat, vocatur vermiculans; sin autem cum magnitudine, undosus & simpliciter. Videtur autem talis fuisse ille pulsus, quem Hispanus ille Medicus Solanus, (de cujus miris prædictionibus, ex pulsibus solis, in Commentariis §. 587, dictum fuit) inciduum vocavit, quando nempe bini, tres vel quatuor pulsus successivi insurgerent supra præcedentes non tantùm, & supra se mutuò illo ordine quo se invicem sequuntur; sic ut secundus robore excedat primum, tertius secundum, & sic porrò. Si jam talem pulsus, simul mollem inveniret, certissimum signum sudoris critici futuri statuit; dicitque, quòd semel tantùm invenerit duritiem in tali pulsu, quòdque tunc loco sudoris,

(a) Aphor. Sect. IV. n°. xxxvi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 158.

(b) Prognostic. Comment. I. Sentent. xxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 609.

(c) Ibid.

(d) Ibid.

(e) Holler. & Jacot. Comment. in Coac. pag. 219.

(f) De Præfag. ex pulsib. Lib. II. cap. ix. Charter. Tom. VIII. pag. 270.

(g) Libell. De pulsib. ad Tyron. cap. viii. Ibid. pag. 4, & 5.

icterum criticum observaverit (a). Difficilius autem cognosci hanc pulsus speciem monuit, dum in singulis pulsibus, non verò in pluribus successivis, undosus ille motus apparet; tunc enim vix distingui poterit, & præfagium inde haberi, nisi arteria, dum incipit distendi & tangentis Medici digitum ferire, subito attollatur, & validius solito digitum repellat. Certè pulsus illi successivè supra reliquos & supra se mutuo insurgentes, non ineptè undarum successivè insurgentium motum referunt; unde admodum probabile videtur, pulsus undosus & mollem Galeni, convenire cum pulsu illo inciduo dicto. Longè autem difficilius pulsus illi verbis describi possunt, quàm coram in ægris demonstrari. Firmum fati præfagium inde habebitur, si & criticæ perturbationes simul adfuerint, & in die decretorio, & debito morbi tempore hæc contingant, neque alterius evacuationis criticæ futuræ signa appareant.

Ubi verò sudores illi critici adsunt, observandum illud, quod Hippocrates de omnibus criticis evacuationibus monuit: cujus in Commentariis §. 587, jam mentionem feci, nempe (b) *quæ judicantur, aut perfectè judicata sunt, ea neque movenda medicamentis, neque aliis irritamentis innovanda, sed sinenda sunt.* Optimum hinc blando & diluente potu vehiculum subministrare sudoribus, & cavere, ne frigidus aer, incautè admissus, inceptam hanc evacuationem turbet: calidis verò sudoriferis urgere semper periculosum est. Prudentissimè illa, quæ in sudoribus criticis agenda sunt, monuit Ægineta dicens, (c) *Criticos sudores sinere oportet usque ad sufficientem evacuationem & adjuvare calore mediocri & quiete; sic ut nec abstergatur sudor, alius enim alium ducit: & calido clystere & sorbitione, & somno.* Neque magnum periculum est, ne nimiâ copiâ tales sudores profluant; hoc enim rarissimè fit, nisi calidis remediis urgendo imprudenter ultra naturæ modum illos duxerint Medici. Et si aliquando contingeret, nimiâ copiâ profluere sudores, sic ut sedatâ jam febre æger inde debilitaretur; abstersio corporis, aer frigidiusculus sensim & cum prudentia admissus, facilè hos compescent, imprimis si æger de lecto surgat, & erecto corpore sedeat, quantum vires ferre possunt.

SALIVA. In Variolis, & imprimis in confluentibus, uti postea in illarum Historia dicitur, sæpe ingens salivatio ex orci faucibus homines eripuit; quâ suppressâ, à quacumque demum causa, omnia symptomata augebantur immaniter, & sæpe subita mors sequebatur. Salivam copiosissimam excerni pariter videmus in illis febribus, quibus aphthæ comites sunt, & magno sæpe cum levamine; in reliquis morbis rariùs hæc viâ excretio critica contingit.

VOMITUS, DIARRHŒA. Binis his evacuationibus etiam remotissima corporis viscera expurgari posse, & diversissimos humores educi, patebit postea, quando inter symptomata febrilia de his dicitur. Non mirum ergo, si materies morbi quandoque per has vias exeat; imprimis cum toties corrupta bilis vel febrium causa fit, vel saltem febris tempore talis fiat, commodissimè his vis eliminanda. Ut autem dictum fuit de sudoribus, quòd non omnes critici & boni sint, sic & idem de vomitu & diarrhœa verum est. Omnes enim hæc evacuationes tantum profunt, quatenus materiam febrilem expellunt de corpore, vel in totum, vel pro parte; unde vel abigitur integre morbus, vel saltem levatur. Ob hanc causam dixit Hippo-

(a) Nihell of the pulse &c. pag. 8. 9.

IX. Part. II. pag. 36.

(b) Aphor. Sect. I. n^o. xx, Charter Tom,

(c) Lib. II. cap. XLVI. pag. 22. versâ.

crates, (a) In alvi perturbationibus & vomitibus, quæ sponte oboriuntur, si qualia purgari oporteat, purgentur, conuert, & facillè ferunt: sin minus, contrà. Adeóque præcipuum criterium, quo cogoscitur harum evacuationum utilitas, ab effectibus, illas sequentibus, habetur. Magna tamen spes est, profuturum vomitum aut diarrhœam, si post coctionem & statum, naturâ jam superante morbum, fiunt: quæ enim in morbi augmento fiunt, symptomaticæ potiùs, quàm criticæ evacuationes sunt, & sæpe magis nocent, quàm profunt.

Quænam autem signa doceant naturam in morbis has evacuationes moliri, cognoscere Medicis utilissimum est. Sequentia autem notavit *Hippocrates (b) Quicumque verò in febre non lethali dixerit caput dolere, aut etiam præ oculis tenebricosum quiddam apparere, aut oris ventriculi morsus accesserit; ei biliosa vomitio aderit, Si verò etiam rigor accesserit, & inferiores hypochondrii partes frigidas habuerit, & adhuc citiùs vomitus aderit. Et, si quid sub id tempus biberit aut ederit, id perquàm celeriter ei omet.* Monuit autem *Hippocrates*, hæc obtinere in febre non lethali, quia capitis dolor, & tenebricosa vertigo pessimi ominis sunt in phrenitide, neque tunc vomitum futurum præfagiunt. In Coacis Prænotionibus habetur, *(c) Quibus autem (Febrientibus) anxietates sunt, & oris ventriculi morsus, crebræ saliva, his vomitus fit: quibus verò ructus adsunt, & flatus, strepitus ac elevationes ventris, his fit alvi exturbatio.* Signis autem his adduntur alibi *(d) horrores, lassitudines, & lumborum dolores, futuræ nempe evacuationis per alvum indicia.* Minus tamen illis signis diarrhœæ criticæ confusus fuisse *Galenus* videtur, dum illius nullum manifestum nec proprium signum esse dixit; *(e) sed tantum illius suspicionem nasci, dum futuræ crisis indicia apparent quidem, neque tamen ulla signa docent, criticam evacuationem per alias vias futuram.* In Observationibus tamen Hispani illius *Medici (f) habetur, pulsus intermittens certum signum esse diarrhœæ criticæ; & pro varia duratione hujus intermissionis indicari majorem, vel minorem, materiæ excernendæ copiam: dixitque idem Auctor, se nunquam observasse crism, quæ solo vomitu, absque diarrhœa comite, fieret.* Quando autem huic intermissioni pulsus tensio, sive durities pulsantis arteriæ jungebatur, tunc vomitum præfagiri monuit. Aliquid simile apud *Galenum* habetur, qui tamen inde potiùs vomitum, quàm diarrhœam prævidit. Dicit enim, *(g) Durus autem pulsus, vomitus magis, quàm sudores præostendere solet.* Paulò post addit sequentia: *inæqualis (ἀνώμελος) autem pulsus, in pluribus quidem crisibus fit, & præcipuè quum non fiunt sine pugna & periculo; multò verò magis, quum biliosi humores ad ventriculum confluunt, perstantibus etiam aliis vomitûs signis.*

Quænam autem præfagia habeantur ex colore, odore, &c, excretorum per vomitum aut diarrhœam, postea dicetur, quando de his inter symptomata febrilia agendum erit.

U R I N A. Naturali lege per urinam de corpore expellitur omne illud, quod ipso humorum motu & calore corporis sani in nimiam acrimoniam tendit, adeóque noceret; unde non mirum etiam in morbis similia per urinæ vias à sanguine separa-

(a) Aphor. Sect. I. n.º. 11. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 5.

(b) Prognostic. Comment. III. Sentent. xxx. Charter. Tom. VIII. pag. 680.

(c) N.º. cxliiii. Charter. Tom. VIII. pag. 352.

(d) N.º. xix. Ibid. pag. 854.

(e) De Crisib. Lib. III. in fine. Charter. Tom. VIII. pag. 449.

(f) Nihell of. the pulse &c. pag. 5.

(g) De Crisib. Lib. III. cap. ultimo. Charter. Tom. VIII. pag. 448.

ri. Materialem morbi causam, jam à natura morbum superante subactam & mobilem, per urinas excerni, & nisi hoc fiat, abscessus nasci, depositâ eâdem materiâ ad diversas corporis partes, in *Commentariis* præcedentis paragraphi vidimus. Verùm, uti ibidem dictum fuit; illud (a) affecto ad salutem homine; & (b) si viginti dies febris detinens superet, observatum fuit. An autem in acutis morbis, velociter decurrentibus, post perturbationes illas criticas insignes, materia morbi per solas urinas sæpe excernatur, dubitari potest: saltem frequenter observatur, alias evacuationes tunc simul adesse. Dum *Hippocrates* (c) enumerat illas evacuationes, quibus epidemica constitutio, quam descriperat, solebat solvi, hæmorrhagiam narium; urinam copiosam, multum ac laudabile sedimentum habentem; biliosa turbulenta tempestivè per alvum prodeuntia, & dysenteriam, recensuit: (d) multis autem contingebat, non ab uno descriptorum signorum judicari; sed per omnes vias plurimis excretionem fieri, qui gravius quidem habere videbantur. Dum alibi dixit, ab abscessu liberare urinam copiosam, crassam, albam; addit in eodem Aphorismo, (e) Quod si ex naribus sanguis profluxerit, tum brevi admodum solvitur. Sicque videtur indicare, sæpe solam evacuationem per urinas factam non sufficere; vel saltem frequenter alias excretiones hanc comitari. Medicus ille Hispanus *Solanus* testatur, se nunquam crisin per urinas solas observasse, absque aliqua saltem diarrhœa comite; adeoque & nullas notas peculiâres crisis per urinas futuræ tradidit, sed tantùm monuit, si intermissione pulsûs, diarrhœæ criticæ signo, jungeretur mollities; tunc unâ cum diarrhœa criticam per urinas evacuationem expectandam esse (f). Videntur etiam veteres Medici coctionis & cruditatis signa frequentius quæsisse in urinis, quàm expectasse criticam materiæ morbi per urinas expulsionem. Sic urinam illam crassam, turbidam, non subsidentem in morbis acutis, licet contentis saturatissima foret, damnaverunt ubique, & ubi subsideret crassa talis urina, illud pro coctionis signo potiùs, quàm pro evacuatione critica habuerunt. Sic dixit *Galenus* (g) verùm omnium quæ turbantur urinarum, generalis nota esto, ipsius crassi à liquidiore separatio, aut propere, aut tardè facta, aut omnino nulla. Ergo si protinus fiat, & quod subsidit, sit album, læve, & æquale, superiorem longè naturam, succis quos concoquit, ostendit: sin bonum sit quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam temporis spatio superaturam succos nunciat. Si verò vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit; imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliquâ ad succos percoquendos. Notandum est, quòd dixerit *Galenus*, naturam adhuc occupatam esse in coctione, licet copiosum, læve, album & æquabile sedimentum in urinis esset; quòd ergo criticam evacuationem facere non potuit, cum hæc coctionem factam supponat. Sic & *Hippocrates* dixit, (h) optima autem urina est, in qua per totum morbi curriculum, donec ipse judicatus sit, subsidet album, læve, & æquale. Securitatem enim, & brevitatem morbi pollicetur. Ubi iterum apparet, quòd ex similibus urinis salutarem morbi crisin futuram præviderit, non verò pro

(a) Prognostic. Comment. III. Sentent. xxiii. Charter. Tom. VIII. pag. 676.

(b) Ibid. Sentent. xxv. pag. 677.

(c) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. lxxix. Charter. Tom. IX. pag. 74.

(d) Ibidem.

(e) Aphorism. Sect. IV. n°. lxxiv. Char-

ter. Tom. IX. Part. II. pag. 184.

(f) Nihell. of. the pulse, &c. pag. 7.

(g) De sanitat. tuend. Lib. IV. cap. iv. Charter. Tom. VI. pag. 121.

(h) Prognostic. Comment. II. Sentent. xxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 631.

critica evacuatione hæc urinæ sedimenta, quàmvis optima, habuerit. Plura alia Auctorum loca adduci potuissent, quæ hoc confirmant, sed hæc sufficient, ut probetur, rariùs per urinæ vias solas totalem materiæ febrilis evacuationem criticam factam fuisse: & plura hujus rei Exempla in ægris illis, quorum morbos Hippocrates in *Epidemicis* descripsit, videri poterunt.

POST COCTIONEM ET STATUM. In *Commentariis* §. 587, dictum fuit coctionem vocari in febribus, quando per febrim causa materialis sic mutatur, ut minùs noceat, & apta evadat, ut expurgari commodè possit: unde patet evidenter ratio, quare coctio criticas evacuationes salutare præcedere debeat. Illæ enim evacuationes, quæ absque coctionis prægressæ signis fiunt, vi morbi superantis, non verò vincente Naturâ, fiunt: unde v. gr; sudores (ut à paulò antè dictum fuit) adeo damnosi in initio morborum acutorum; quibus tamen post coctionem obortis, tam feliciter iidem morbi sanantur. Idem etiam de aliis evacuationibus verum esse, satis patet ex præcedentibus. Hinc dixit Hippocrates, (a) *Judicantia in melius, non statim appareant*. Quando autem eodem in loco de crisi agebatur, notatum fuit, ante morbi statum crises non fieri; vel si tunc contingant, semper imperfectas esse, securas nunquam; quales sunt illæ, de quibus hoc loco agitur.

FERE INTRA QUATUORDECIM DIES FACTA CRISI. Acutæ enim febres solent plerumque hoc spatium terminari; unde & Hippocrate dixit, (b) *Acuti morbi quatuordecim diebus judicantur*. Meritò autem in textu additur *Ferè*, quia non absolutè dici potest, intra hoc temporis spatium hos morbos semper terminari per crism factam: ut enim patet ex illis, quæ ad §. 564, dicta fuerunt, aliquando febres acutæ longè diutius excurrunt, & tamen criticis evacuationibus sanantur.

§. 595. **T**ANDEM, si materies mali ejusdem vi febris subacta, soluta, mobilis reddita, sanis iterum, assimilata humoribus, fluit sine ulla crisi, aliòve morbo.

Omniùm optimus & saluberrimus foret ille febris exitus, quando nempe causa materialis febris sic subacta fuit & mutata per ipsam febrim, ut sanis humoribus perfectè assimilaretur; adeoque cum illis absque nulla functionum læsione, æquabilis circulationis lege, per vasa fluere posset. Hæc foret vera & propriè dicenda *πίψις* sive coctio; per quam nempe in coquentis substantiam illud deducitur, quod concoquitur (vide illa, quæ in *Commentariis* §. 587, de coctione dicta sunt); distinctissima ab illa coctionis specie, quæ *πίπασμος* sive maturatio meliùs vocatur, per quam materia morbi ad exitum præparatur. Hujus rei Exemplum habemus in illis qui à largiori partu, dum nimia copia crudi chyli sanguini miscetur, febricitant. Per hanc febrim enim subigitur & assimilatur bonis humoribus crudus ille chylus; atque hoc facto cessat illa febris, absque ulla evacuatione observabili febrilis materiæ.

Patet autem, illum febris exitum expectandum non esse, nisi materia febrilis tales habuerit dotes, quæ parùm à conditionibus sanorum humorum abludunt;

(a) Lib. de Humor. Comment. II. text. xiv. Charter. Tom. VIII. pag. 545.

(b) Aphor. Sect. II. n°. xxiii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 65.

simulque impetus febris tam parvus sit, tamque brevi temporis spatio durèt, ut inde non admodum mutantur sani humores. Illud ergo tantum in levissimis febribus obtinere poterit, & sæpe difficulter distingui ab illo febris exitu, de quo in præcedenti paragrapho, n°. 1, dictum fuit; quando nempe materialis febris causa sic subigitur, & solvitur, ut insensibilis perspirati specie expelli possit. Salubris enim perspirationis augmentum staticæ sellæ usu detegitur, vel sensu levitatis, & agilitatis. Sellæ autem hujus usus apud ægros adhiberi nequit: & ubi absque evacuatione materia febrilis sanis assimilatur humoribus, levitas corporis & agilitas unà cum omnium functionum integritate redit. Nullum tamen à tali errore ægris imminet damnum, cum utrâque hâc viâ citò, tutò, & jucundè, curentur febres.

Dum autem febres sensim solvuntur, licèt talem causam materialem habuerint; quæ nec assimilari sanis humoribus, nec insensibilis perspirati specie expelli possit; aliis viis de corpore exeunt illa, quæ morbum fovent: sed sensim & absque perturbationibus illis subitis, quæ críticas propriè dictas evacuationes præcedere vel & comitari solent. Non enim credendum est, morbos omnes, qui paulatim solvuntur, absque evacuatione materiæ morbosæ sanari: sufficit ad hanc rem, ut sensim & sine turbis subitò excitatis illa exeat: de qua re in *Commentariis* §. 587, quando de crisi agebatur, latiùs dictum fuit.

Ubi ergo febris intensior fuit, vel diutius duravit, sic ut magnas mutationes in solidis & fluidis corporis partibus jam fecerit; falleretur, qui talem febris exitum expectaret. Unde prudentissimè monuerunt veteres Medici, semper recidivam expectandam esse, si in hoc casu febris subitò desinat, absque evacuatione sensibili materiæ febrilis, vel abscessu, per quem ad quædam corporis loca deponitur. (a) *Quibus autem febres cessant, neque apparentibus solutionis signis, neque in diebus criticis, iis recidiva expectanda est; dixit Hippocrates: & alibi, (b) Non secundum rationem levantibus fidedendum minimè est.* Sic & Galenus in ipso initio libri primi de diebus decretoriis habet sequentia, (c) *quò solutiones morborum, qui non paulatim imminuti fuerunt, verùm subitò finierunt, fide sint, excretio quædam copiosa vel abscessus insignis requiritur: nam qui morbi citra hæc quieverunt, iis recidiva timenda est.* Unde in tali casu exactum vitæ regimen suadet, ut hæc recidiva vel caveatur, vel saltem minori cum periculo fiat.

§. 596. **G**ENIUS, discrimen, duratio febris acutæ, si observantur ab initio, per adscensum, usque ad statum, doceat ejus exitum, mutationem, finem.

Maximi jam momenti est in Praxi Medica prægnoscerè posse varios illos febris exitus, quibus in mortem, alios morbos, vel in sanitatem terminatur; uti etiam varias illas vias, quibus febris in hos exitus tendit. Verùm ad hanc rem sedula Observatio morbi à primo initio, per adscensum, ad statum usque requiritur. Quidnam autem per initium, adscensum; & statum febris, intelligatur; & quàm varia hæc sint in diversis febribus, dictum fuit in *Commentariis* §. 590. Simulac febris incipit, quarundam actionum læsio apparet: quò autem à sanitate per graviolem, vel plurium functionum, læsionem magis divergit, eò pejor morbus est: uti enim

(a) Prognostic. Comment. III. Sentent. Tom. IX. pag. 69.

xxii. Charter. Tom. VIII. pag. 675.

(c) Charter, Tom. VIII. pag. 50.

(b) Aphor. Sect. II. n^o. xxvii. Charter.

ex Galeno dictum fuit in *Commentariis* §. 3, (a) *cujusque morbi magnitudo tanta est, quantum à naturali statu recedit.* Si ergo febris nata mutet subito omnem sanitatis effectum, periculosam fore prævidemus facile, illamque in mortem tendere. Dum v. gr; in ipso morbi initio omnes vires prosternuntur illico, appetitus integre tollitur, urina, fæces alvinæ, &c, plurimum à naturali indole degenerant; magnus merito funesti exitus metus habetur. Optima autem quævis speramus, si contraria his appareant. Pulcherrimè hæc notavit *Hippocrates*: (b) *Nam & mitissima febris, & quæ in securissimis incedunt signis, die quarto aut antè desinunt: maximè verò malignæ, & quæ cum gravissimis fiunt signis, quarto, vel priùs; interficiunt.* Et postea addit, (c) *Qui autem brevissimo tempore judicandi sunt, faciliùs prænoscentur; maximè namque ab initio inter se dissident. Qui enim superfuturi sunt, faciliè spirant, dolore vacant, noctu dormiunt, aliàque securissima habent signa. Qui verò pereunt, difficilè spirant, delirant, vigilant, cæteraque signa habent pessima.*

Majorem autem difficultatem præfagii agnovit in illis febribus, quæ minori cum velocitate decurrunt: in illis enim functionum læsiones nec tam validæ sunt, neque tam subito crescunt; unde in initio sæpe fati similes febres apparent, quarum exitus tamen varius est, & diverso temporis spatio contingit. De his autem sequentia *Hippocrates* habet: (d) *At per horum initia difficiliùs est prænoscere, qui intra longissimum tempus judicari debeant; similia namque sunt eorum principia. Verùm à primo die animadvertendum est, & ad quemque quaternarium additum considerandum, nec latebit, quò se versurus sit morbus.*

Patet ergo, aliquando in ipso febrium acutarum principio apparere phænomena quædam quæ indicant, qualis exitus febris futurus sit; firmiter tamen præfagium habetur ex illis, quæ in adscensu febris ad statum usque observantur. (e) *Sub morborum autem principia considerandum, an derepente floreat* (*εὐ ἀντίνα ἀνθεῖν*, quod eleganti metaphora morbi vigorem indicare *Hippocratis* Interpretes testantur) *quod ex incremento manifestum est.* Si enim citò crescat morbus, brevè ad statum perveniet; & contrà. Ex lenitate verò aut malignitate symptomatum bonus vel malus præfagitur eventus. Simul inde prævidemus, an subitam criticam mutationem in melius vel pejus habitura sit febris; an verò lentè solvenda. Ut enim antè dictum fuit (vide §. 401. 487.), morbi (f) *magni judicantur omnino; qui autem parvi, solvuntur solùm.* An verò bona vel mala crisis futura sit, pariter inde discimus. Si enim in statu morbi, vel post statum prægressis coctionis signis, naturâ morbo prævalente, subitæ illæ mutationes contingant, & decretoriis diebus (de quibus postea agendum erit), bonam crisin speramus. Si verò absque signis coctionis, in morbi adscensu, morbo naturam superante, neque in diebus decretoriis contingant similia, malam crisin jure metuimus. Quas verò vias affectet natura in expulsionibus criticis materiæ febrilis, similiter colligere licet ex illis, quæ in morbi decursu attentâ Observatione deteguntur; ut in *Commentariis* §. 594, latius dictum fuit.

GENIUS autem febris cognitus maximam his omnibus lucem affundit. In-

(a) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 345.

(b) Prognost. Comment. III. Sentent. II. Charter. Tom VIII. pag. 663.

(c) Ibid. Sentent. VIII. pag. 667.

(d) Ibid. Sentent. VI. pag. 665.

(e) Epidem. Lib. II. Comment. I. text. VI. Charter. Tom. IX. pag. 119.

(f) Galen. de Crisib. Lib. III. Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 433.

primis autem hæc cognitio requiritur in illis febribus, quæ epidemicè grassantur. Monuit *Sydenhamus*, sapientissimum etiam Medicum in talibus morbis nec firma præfagia, nec veram curandi methodum, habere posse, nisi priùs attentâ Observatione in decumbentibus didicerit genium horum morborum & vias, quibus Natura utitur in sanandis his morbis. Sic v. g; dum variolæ grassantur, si quis viderit ægrum, qui nunquam antea his laboravit, decumbentem febre continuâ cum talibus symptomatibus, quæ in aliis hominibus, variolis decumbentibus notavit; expectabit tertio vel quarto die criticam depositionem materiæ morbosæ versùs superficiem corporis; simulque cognoscet, crîsim illam non perfectam fore; non enim terminatur febris variolosa in sanitatem, sed potiùs in alium morbum: dum nempe pustulæ illæ inflammantur, suppurantur, gangrænescunt aliquando, &c. Idem verum est in morbillis, febre erysipelatosâ, petechiali, &c. In omnibus enim his felix curæ eventus, quatenus Medico debetur, à cognito morbi genio pendet.

DISCRIMEN autem varium ob eandem causam notari meretur: illud autem cognoscitur majori vel minori velocitate incrementis morbi; uti etiam pro varietate partis affectæ per febrim. Cæteris enim paribus, majus discrimen est in febribus, quæ subito ad summam vehementiam perveniunt: & longè alia prævidentur, si per febrim materies inflammatoria, vel erysipelatosâ, versùs cerebrum deponatur vel pulmones, quàm si eadem hæc materia brachium occuparet. Ideo dixit *Galenus*, (a) *Distinguere autem oportet in singulis ægrotantibus, primùm quidem si sine loci affectu sit febris vel ex humorum putredine, vel quia solus spiritus sit alteratus; deinde, si membrum affectum, febris sit causa, & quænam sit ejus affectio.*

DURATIO febris etiam magnum momentum habet in determinando vario ejusdem exitu. Si enim diu febris hominem afflixerit, rebellem satis materiam febrilem indicat, quæ hinc blandâ resolutione (§. 595.) non curabitur: imò & rarò per criticas evacuationes simul & semel tolletur: sed pluribus sæpe recidivis factis, & imperfectis, crîsibus, longo tempore solvetur sensim, vel & in alium morbum desinet. Unde *Hippocrates*, uti dictum fuit ad §. 593, in longis febribus, licèt salutariter decumberent ægri, tamen (b) abscessus expectabat. Et contrà in febribus, quæ parvo tantùm tempore duraverunt, si mites fuerint, blanda resolutio (§. 595.) sperari potest; vel & materiæ febrilis, per febrim subactæ & mobilis redditæ, facilis expulsio insensibilis perspirati specie (§. 594. n.º. 1.) Si verò validæ fuerint tales febres; victa morbo Natura succumbet brevè, & morietur æger; vel, Naturâ morbum vincente, criticæ evacuationes (§. 594. n.º. 2.) expectandæ erunt.

§. 597. **I**DEO QUE ex omnibus his (ab 558, ad 597.) enarratis, generalia diagnosios & prognosios dogmata in febribus facilè elici queunt.

Agiture enim hîc tantùm de generali febris cujuscumque cognitione; in sequentibus autem de variis speciebus febrium agetur, quatenus nempe vel continuæ sunt propriè dictæ, vel remittentes, vel intermittentes; tuncque dabuntur si-

(a) De Crîsib. Lib. II, cap. VII, Charter. Tom. VIII, pag. 416,

(b) Prognostic. Comment. III. Sentent. XXIII, Charter, Tom. VIII, pag. 676,

gna, quibus hæ februm species à se mutuò distingui possunt.

Diagnosis autem vocatur (vide *Commentaria* §. 27.) evidens cognitio morbi præsentis, distinctissimi ab omni alio; simulque denotat naturam morbi individuum. Bina autem sunt diagnosis in morbis fundamenta: primum pendet à cognitione causarum prægressarum, quæ tales sunt, ut illas morbum illum antea fecisse constet. Secundum fundamentum habetur ex cognitione morbi in sua natura, & effectis præsentibus. Omnia autem hæc ex antecedentibus facillè deduci possunt. Enumerata enim sunt, & in varias classes distinctæ, februm causæ §. 586. Febris natura individua, & signa pathognomonica §. 570. 571. 572. 573. 574, explicata fuerunt. Febris autem effectus recensiti fuerunt. §. 587; adeoque omnia illa, ex quibus febris diagnosis haberi poterit, jam pertractata sunt. Neque poterit dubium superesse in hac re, cum pulsûs velocitas semper in omni febre, & omni quidem febris tempore, præsens, minimè fallax signum præbeat. Præterea ad diagnosis februm pertinet, cognoscere varia februm stadia, an nempe adsit initium, incrementum, status, vel decrementum. Verùm & de his omnibus ad §. 590, dictum fuit.

PROGNOSIS verò morbi vocatur, quæ vel determinat morbum nasciturum, qui nondum adest; vel morbi jam nati varios effectus & exitus prævidet: sed ex antè dictis & illam haberi posse facillè patet. Causæ enim februm singulares enumeratae fuerunt; quæ quidem solæ, uti in *Commentariis* §. 586, dictum fuit, febrim non faciunt, sed tantùm, vel saltem frequentissimè, in prædispositis corporibus. Sic v. gr; si noverim, hominem debilem & valetudinarium in prandio assumpturum esse carnis suillæ, fumo vel sale induratae, magnam copiam; facillè prævideo, quòd aliquot horis postea febricitabit. Si plethoricus vini generosi copiam ingurgitet, fervidoque aeris calori expositus validis motibus corpus exerceat; acutæ febris periculum incurret: & sic porrò. Ex illis autem, quæ §. 587. 588. 589, dicta fuerunt de februm effectis; uti etiam ex iis, quæ §. 592. 593. 594. 595. 596, de vario februm exitu in sanitatem, mortem, vel alium morbum, habentur; facillè colligi poterunt reliqua, quæ ad prognosis februm pertinent.

His, ergo absolutis, sequitur, ut de generali februm curatione agatur.

§. 598. CURATIO optima februm generalis obtinetur, si
 1. Vitæ, ejusque viribus consulitur. 2. Acre irritans corrigitur, expellitur (574). 3. Lentor dissolvitur, expellitur. (577. n°. 4.) Symptomata mitigantur (587).

Cura generalis februm debet talis esse, ut omnibus conveniat, quamvis tamen in omnibus non sufficiat semper. Respicit enim hæc curatio tantùm illud, quod in omnibus febribus commune est, nempe velociorem cordis contractionem (573.). Reliqua autem februm symptomata, quibus illud commune stipatur, & quæ in variis febribus diversa, imò & aliquando contraria, reperiuntur, postulant, ut generali februm curationi addantur talia, quæ his malis debellandis interserviunt. Unde post generalem februm curam dicetur de illis, quæ præcipuis & maximè urgentibus symptomatibus febrilibus conveniunt: & deinde considerandum erit singularibus capitulis, quid præter generalem hanc curam in diversis februm

februm classibus adhuc observandum requiratur. Ob hanc causam postea adhuc quædam dicenda erunt de febribus continuis, remittentibus, & intermittentibus. Omnes enim singulares februm species enumerare difficillimum foret, & summa inde nasceretur confusio. Patebit autem, ex generali februm & præcipuorum symptomatum curatione facile deduci posse illa, quæ ad particularium februm curam requiruntur, si simul cognita habentur, illa, quæ in diversis februm classibus præcipuè notanda sunt.

Recensentur jam hæc paragrapho generalis curationis februm requisita, quæ deinde singula in sequentibus fusiùs deducuntur.

1. A morte cessat omnis febris (§. 571.): sed sanatio morbi, uti dictum in *Commentariis* §. 4, est mutatio corporis viventis talis, ut conditio corporea, quæ vocabatur morbus, tollatur, & restituatur illud, quod ablatum faciebat morbum. Supponit ergo omnis sanatio vitam superstitem; ergo hæc conservanda erit. Collectio autem omnium, quæ in ægro de sanitate supersunt, vires constituit; & contrà, omnia, quæ à sanitate defecerunt, morbum faciunt. Unde morbi magnitudo mensuratur majori vel minori à naturali statu, id est, à sanitate, recessu (vide *Commentaria* §. 3.); & contrà, virium magnitudo in ægro colligitur ex sanitatis residuo. Ex his solis *Hippocrates* deduxit in Prognosticis tot sæculorum consensu probata præfagia; dum attentè considerabat ægri faciem, oculos, linguam, cutim externam, decubitum in lecto varium, alacritatem in surgendo, &c; sicque discebat, quantum à sanitate deficeret, quidque à sanitate superesset in morbo. Hinc omnia contemplatum Medicum in morbis ad duo capita redigere iussit *Galenus*; nempe (a) *in morbum ipsum, & laborantis vires*. Duo hæc considerans *Prosper Alpinus* (b) morbum inimico, corpus humanum destruere conanti, comparavit; Naturam verò tamquam arcis oppugnatae præfectum, qui corpus contra insultus hostilis morbi defenderet. Morbi symptomata & vires ægrorum, tamquam adverso Marte inter se dimicantes milites, posuit: atque uti arcis præfectus inopinanter aliquando contra obsidentem exercitum pugnam tentat; sic etiam Natura robustissimis munita facultatibus, & à morbi symptomatibus irritata, in crisis, morbum inopinanter adoritur, illumque vel omnino vincit, vel saltem sæpe plurimum morbi vires frangit. Patet ergo nihil magis ad felicem sanationem conducere, quàm si firmæ fuerint ægri vires: illæ ergo omni ope servandæ sunt. Unde indicatio curatoria, quæ vitæ & viribus prospicit, meritò primum locum tenet.

2. Quicquid velocitatem reciproci influxûs liquidi nervosi in musculos, & sanguinis in vasa & cava cordis, auget, huc pertinet; & communi acris irritantis nomine designatur, quia aptius vocabulum non habetur. Certum est, plurima corpora, quorum acrimonia sensibus obvia est, stimulo suo hanc irritationem facere; qualia §. 586, enumerata fuerunt: & dum ab aliis stimulis, qui sub sensus non cadunt, similis irritatio fit, solent ab effectu suo pariter acres dici. Sic v. gr; contagium variolarum, morbillorum, pestis, &c, irritatione suâ validissimas febres facere valet: nemo tamen hactenus verâ fide ad ullam speciem acrimoniæ cognita hæc reducere potuit. Ubi ergo tales irritantes causæ adsunt, indicatio curatoria jubet, ut vel sic corrigantur, ut non noceant amplius; vel expellantur

(a) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. cap. |
ix. Charter. Tom. X. pag. 354.

(b) De Præfag. vir. & mort. ægrot. cap. i.
| pag. 4.

de corpore. Correctio autem hæc vel fit dilutione, quâ nempe acria, quæ collecta stimulant, dispersa, vel non, vel minùs saltem, nocerent: vel denique talibus ingestis, quæ oppositâ vi priorum efficaciam domant, & eadem penitus inertia reddunt. Sic alcalinos stimulos acidis; & contrâ, acidos alcalinis corrigimus. In plurimis tamen his hætenus Ars deficit, licet fortè in rerum natura singulis stimulis venenatis antidota opposita obtineant. Numquid enim homo, qui semel variolis laboravit, veram hujus veneni antidotum, incognitam quamvis, habet, per quam contagium variolosum, licet sæpius postea susceptum, iners redditur? Numquid adsunt in rerum natura causæ, licet incognitæ, quæ faciunt, ut pestis, quantumvis etiam latè vagata fuerit, tandem desinat? Sive autem tales antidoti enervent hos stimulos venenatos, sive corpus humanum sic disponant, ut non irritabile amplius sit ab iisdem stimulis, licet hi omnem suam efficaciam retineant; effectus erit idem omnino. Hanc rem videtur indicasse Helmontius dicens, (a) *Morborum siquidem quorumcumque, etsi duæ sint columnæ, quibus ædificium morbosum innititur (materia nimirum occasionalis, & materia cum efficiente Archeali); alterutrâ tamen columnarum sublatâ, ruit totum, quod illis superstructum erat. Arcana itaque Paracelsica omnem morbum à consequenti tollunt, quatenus causam occasionalem demetunt: atque deinde occultior via est alterius arcani, per quod scilicet inducitur pax, quies, & solatium Archeo, ne scilicet indignatus morbum pariat, partumque potius delet: imò etiam profligationem causæ occasionalis ipsius medicetur.* Talia remedia plures quidem jactaverunt; hætenus autem incognita, in votis tantum habentur. Alterum superest adhuc, nempe ut acre irritans expellatur de corpore; quod sæpe salutari Naturæ molimine, aliquando & per Artem fit. Sic Sydenhamus felicissimè in ipsa peste (b) per sudores, viginti quatuor horarum spatio protractos, venenatum stimulum de corpore expulit.

3. In *Commentariis* §. 588, dictum fuit, omne obstaculum circa extrema vascula natum, quod liberum sanguinis transitum per illa impedit, generali lentoris nomine comprehendendi, qualecumque demum illud fuerit, sive vitio humorum; vel vasorum, vel utrorumque contigerit. Poterit enim, manente quamvis debità fluiditate sanguinis, per errorem loci (vide §. 118.) tale obstaculum circa extremitates vasculorum nasci, dum crassiores fluidorum moleculæ dilatata oscula canalium minorum conicorum ingrediuntur, atque in illorum angustiis hærent immeabiles. Integra autem febris curatio requirit, ut ille lentor sublatus sit; nisi enim hoc factum fuerit, licet velocior cordis contractio, in qua febris natura individua consistit (vide §. 573.), absit, tamen non redibit, omnium actionum integritas, quæ liberrimum motum humorum per omnia vasa supponit; quia ille lentor residuus in quibusdam partibus actiones lædet. Unde toties, sublatâ per corticis Peruviani usum febre, mala pessima chronica manent, quia unâ cum febre lentor ille curatus non fuit. Ob hanc causam etiam in morbis inflammatoriis curandis sæpe erratur, dum per venæ-sectiones, clysmata, &c, sopitur quidem febris impetus, neque tamen resolvitur inflammatorium illud viscidum, cujus primarium solvens est febris ipsius moderata vis, uti postea in *Commentariis* §. 609, dicetur.

4. Symptomata, uti dictum fuit in *Commentariis* §. 11, vocantur omnia illa

(a) In fine tractatus *Ignovus Hydrops*. n^o. | (b) Sect. II. cap. II. pag. 154.
XLIX. l. pag. 417.

præternaturalia, quæ ex morbo, ut causâ, in corpore ægroto fiunt ita, ut distinguere tamen queant ab ipso morbo & ejus causâ proximâ. Pertinebunt ergo hæc ad febris effectus §. 587, enumeratos; adeoque optimâ curatione febris, tollentur & symptomata, quæ ejus effectus sunt. Verùm aliquando hæc symptomata adeo molesta sunt ægris, ut peculiarem attentionem requirant, & mitigari debeant saltem, si non integre tolli possint. Sic v. gr; in phtisicis intolerabilis anxietas oritur, dum post assumpta alimenta crudus chylus pulmonem gravat; licet autem sæpe non omnino tolli possit hoc symptoma, multùm tamen mitigari poterit, si diluta alimenta parcâ copiâ simul, & repetitis vicibus, sumpserint ægri.

Inquirendum jam per quæ, generalia illa quatuor capita optimæ curationis februm possint obtineri; & primò agendum erit de illis, per quæ vitæ & viribus consulitur. Primò ergo dicetur de qualitatibus illis, quæ requiruntur in cibis & potibus, qui febre decumbentibus offerendi sunt; deinde determinabitur, quo tempore commodissimè exhibeantur; atque ultimò quâ copiâ illos dare conveniat.

§. 599. **V**ITÆ, & viribus consulitur, cibis & potibus fluidis facile digerendis, putredini adversis, siti contrariis, appetitui citandò idoneis, causæ morbi cognitæ oppositis.

Fuerunt aliquando Medici celebres in illa opinione, in febrium initiis nulla danda esse omnino alimenta (a); imò ad sextum diem usque quandoque hoc factum fuisse legitur. Quinimo *Asclepiades*, non servandas, verùm (b) *convellendas etiam vires ægri putavit, luce, vigiliâ, siti ingenti, sic ut ne os quidem primis diebus elui sineret.... Ulterioribus quidem diebus cubantis etiam luxuriæ subscripsit; primis verò tortoris vicem exhibuit.* Quamvis autem hanc methodum non in univèrsum probaret *Celsus*, & minimè convellendas vires ægrorum crederet, (c) *quoniam ex imbecillitate summum periculum est*; tamen abstinentiam à cibo primis diebus laudavit, quia minui (d) *tantùm materiam superantem oportet; quæ naturaliter digeritur, ubi nihil novi accedit.* Sed novimus hodie, etiam in sanissimis hominibus, nisi cibo & potu restituantur perdita, summam sequi imbecillitatem, atque omnia in putredinem vergere: multò magis ergo hoc metuendum erit, dum per febrim augetur circulationis impetus, adeoque materia superans non digeretur naturaliter, uti *Celsus* credidit, sed corrumperetur potiùs. Videtur autem hæc methodus satis antiqua fuisse: *Hippocrates* enim jam dixerat, se novisse (e) *Medicos, his, quæ deceant, maximè contraria moliri. Volunt enim omnes, ubi sub initia morborum homines, aut duos, aut tres, aut etiam plures dies inediâ præmaceraverint, ita tum sorbitiones, tum potus exhibere.* Verum quidem est, damnosum esse cibis implere imprudenter ægotantes; sed & noxium summopere nimiâ abstinentiâ debiles reddere. Medici enim (f) *officium est, ut ægrum neque supervacuâ materiâ oneret, neque imbecilliolem fame perdat.* Apparet ergo, ut vitæ & viribus consulatur, cibos & potus exhibendos esse: quales autem dotes in primis habere debeant, jam dicendum erit.

Corpus sanum & robustum ex quibuslibet ferè ingestis bonos humores confi-

(a) *Cels. de Medicin. Lib. III. cap. iv. pag. 118. 119.*

(b) *Ibid. pag. 118.*

(c) *Ibid.*

(d) *Ibid.*

(e) *Lib. de acutor. morbor. vict. Comment. II. text. xviii. Chart. Tom. XI. p. 48.*

(f) *Cels. de Medic. Lib. III. cap. iv. p. 120.*

cit : & de his verum est ferè , quod dixit *Helmontius* (a) *nusquam qualitatem ciborum , quatenus talium , nocumentum adferre ; . . . . . solam verò quantitatem obesse posse*. Verùm ubi à sanitate deflectit corpus , deficiunt requisita ad debitam elaborationem ingestorum ; unde tunc major cautela requiritur. Credebat autem , efficacissima , quæ se possidere jactabat , remedia , unà cum morbo facile tollere posse symptomata à cibus oriunda , ideóque dixit , (b) *Diætæ igitur necessitas à penuria altiorum medicaminum , non cibariorum lenocinio , invecta creditur*. Sicque agnovit tamen , diætæ vitia in morbis nocere posse , licèt unà cum morbo mala inde orta remediorum efficaciâ tollerentur. Missis ergo his videamus , quinam cibi & potus febricitantibus conveniant.

CIBIS ET POTIBUS FLUIDIS. Ut enim ex ingestis fiat nutrimentum , videmus illa priùs in fluidi naturam converti : fluidus enim chylus est , antequam sanguini misceatur ; & præter potum ingestum ingens quantitas liquidorum admiscetur cibus. In ore enim saliva , in ventriculo succus gastricus , in intestinis succus entericus , pancreaticus , bilis utraque , admiscentur ; & deinde chylo , in cisternam lumbarem & ductum thoracticum delato , lymphæ ferè totiùs corporis affunditur. Ut ergo debita fluiditas chylo concilietur , tot viscerum conspirantium integritas desideratur , tot humorum miscela requiritur. In morbis ergo , ubi plures sæpe functiones huc facientes turbantur , maximè convenit liquida dare , ut minori molimine in bonum chylum converti possint. Hinc dixit *Hippocrates* (c) *Potu , quàm cibo refici facilius est*. Et alibi , (d) *viçtus humidus febricitantibus omnibus , ... confert*.

FACILE DIGERENDIS. Digestionis difficultas in materia digerenda pendet , vel à nimia ejusdem copia , quâ corpus gravatur etiam sanissimum ; vel à tali conditione ingestorum , per quam non patiuntur se facile transmutari & assimilari in naturam nostram. Parcâ copiâ ingerendos esse cibos , demonstrabitur §. 601. Cùm autem in febricitante plurimæ functiones viscerum turbentur sæpius , & difficilioris digestionis alimenta integritatem harum omnium requirant ; patet evidens ratio , quare facile digerendi cibi & potus hîc conveniant. Omnia ergo illa , quæ in *Commentariis* ad numerum 1. §. 28 , laudata fuerunt , conducent : imprimis si ex his seligantur illa , quæ morbi causæ contraria esse cognoscuntur , uti mox dicetur. Confirmat modò dicta *Hippocratis* monitum : (e) *Quæ sanis conferunt , agrotis exhibita valentiora sunt ; eaque , vigore ipsorum detractò , exhibenda , alioqui ea corpus non fert , sed magis nocent , quàm juvant*. Meritò ergo *Galenus* (uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 25 , dictum fuit) damnavit (f) *Medicos* , nomine quidem *Methodicos* , sed opere ab omni methodo alienos ; qui primis morbi diebus , dum æger assumere valebat , & Natura assumptum appetebat , & concoquere adhuc poterat , alimenti exhibitionem subducebant ; postea verò vinum ac carnes dabant , ac tamquam in vas inanimatum alimenta infundebant : quasi ingestis hæc sufficeret , dum tamen morbi progressu debilitatum corpus his digerendis minùs aptum foret.

PUTREDINI ADVERSIS. In *Commentariis* §. 100 , dictum fuit , solo aug-

(a) Paradox. VI. n°. 1. pag. 555.

(b) Ibid. n°. 14.

(c) Aphor. Sect. II. n°. XI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 50.

(d) Ibid. Sect. I. n°. XVI. pag. 32.

(e) In fine Libri de affectionibus. Charter. Tom. VII. pag. 637.

(f) Lib. de rat. vict. in morb. aut. ex Hippocr. Sentent. Charter. Tom. XI. pag. 189.

mento motus circulatorii sales & olea sanguinis volatilia & acriora fieri, id est, in putredinem tendere: cum ergo in febre velocior circulatio fit, idem metuendum erit; atque ob hanc causam inter febris effectus, §. 587, enumeratos, humorum degeneratio in putredinem recensita fuit. Patet ergo ratio, quare in victu febricitantium seligi debeant illa, quae putredini adversa sunt. *Hippocrates* solam ferè ptisanam hordeaceam, ejusve succo vel cremore usus fuit, ut patet ex illis, quae in libro de victu acutorum tradidit: addebat his oxymel, mulsam & similia; quae omnia ex sua natura in oppositam omni putredini indolem vergunt; acescunt enim. Ob eandem causam pingua omnia, quae tam facile majori calore acrimoniam rancidam pessimam acquirunt, vitantur. Hac de causa in morbis acutis *Sydenhamus* carnibus, imò & illarum jusculis, interdixit semper; panatellis, hordeatis, pomis coctis & similibus solis ferè usus fuit. Imò *Helmontius* ipse, licet ubique ferè veterum Medicorum opiniones carpat, & diætæ regulas in morbis parvi fecisse videatur, ut paulò antè dictum fuit; tamen in febricitantium diætâ vel carniū juscula damnat & inprimis meraciora: (a) *Lædunt namque febrientes; quia caro, ova, pisces, & juscula facile tum cadaverantur, ac minimè nutriunt.*

SITI CONTRARIIS. Cum aquosa, subacida, demulcentia, inter præcipua sitis remedia §. 640, numerentur, patet modò dicta ad hanc rem optima esse. Cibi enim & potus fluidi, in quibus aquae copia abundat, commendati fuerunt; simulque tales, qui vel jam acidi sunt, vel ex sua indole in acidum vergunt; adeoque sic & huic indicationi iisdem satisfieri poterit.

APPETITUI CITANDO IDONEIS. In febribus enim sæpe deficit omnino, vel languet saltem: sed cæteris paribus eò felicior digestio assumptorum quò melior appetitus fuerit. Solent autem sponte suâ ægri appetere tales cibos & potus, qui modò laudati fuerunt. Febricitanti enim si porrigantur carnes assæ, horrebit; si lac ebutyratum, decoctum hordei cum succo citri, fructus horæi bene maturi, aut similia dentur, assumet plerumque. Unde ipse ægrorum appetitus solet sæpe Medicos docere, quænam hic optima sint. Ob hanc causam dixit *Hippocrates*, (b) *Quoscumque cibos, aut opsonia, aut potiones ægotantes expetunt, ea suppetant, si nullum corpori nocumentum sit adfuturum.* Imò, licet illa, quæ ægri cupiunt, minùs convenient, tamen exhibenda jussit, nisi summopere noxia fore quis certò prævideret. Sic enim alibi habet: (c) *Paulò deterior, sed suavior, tum potus, tum cibus, melioribus quidem, sed minùs gratis præferendus.* Damnandi ergo sunt Medici, qui in his nimis severi piaculum crederent, si vel minimùm ægotantium desideriis concederent, quod vel Artis Regulis, vel sæpe præconceptæ tantùm hypothese, repugnare videtur. Plurima habentur in Historia Medica Exempla, quibus constat, ægros, dum ineluctabili desiderio ferebantur ad sumenda talia, quæ nocitura omnes crederent, optimè tamen ab iisdem assumtis se habuisse; & sæpe eosdem sequenti die hesternas Medici, mortem intentantis nisi obedirent, minas, risisse jam sanos. Media ergo in his via incedendum est: turpe enim est ingenuo serviliter subscribere omnibus, quæ ægri expetunt; uti sæpe in Aulis fieri solet: atque noxium, & Medici famæ insidiosum est, si morosâ severitate salutare quandoque naturæ

(a) Tractat. de Febr. cap. XII. n°. IV. pag. 772. Tom. VII. pag. 633.

(c) Aphor. Sect. II. n°. XXXVIII. Charter.

(b) Lib. de Affection. cap. XII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 179.

instinctus contemnat semper. Dum similia in Praxi viderat Sydenhamus, concludit, quòd (a) *sæpius fucum nobis facit illa, quam talem esse opinamur, ratio, quàm sensus iste certissimò nobis cognitus; quòdque in morborum curatione plùs dandum est agrorum appetitionibus & desideriiis impensioribus (modò perquam enormia non fuerint, & quæ vitam ipso facto exstinguant) quàm magis dubiis ac fallacibus Medicæ Artis regulis.*

CAUSÆ MORBI COGNITÆ OPPOSITIS. Februm enim causæ variæ sunt; & ab his desumitur certissima & magis specialis indicatio, quæ victum febricitantium determinat. In exemplo res patebit: dictum fuit §. 586, cibos acres februm causam esse posse; verùm varia in his acrimonia observatur, quæ sæpe oppositam medelam requirit. Dum enim in junioribus, qui solis ferè acescentibus vivunt, ab acrimonia acida febris oritur, gelatina cornu cervi, eboris & similia conveniunt; quæ partim obvolvendo acida suo glutine, partim oppositâ his indole, profunt. Verùm dum à cibis, in putridam alcalinam acrimoniam degenerantibus, febris accenditur (vide §. 86.) modò dicta nocerent summopere, cùm sponte suâ in putredinem alcalinam vergant; unde tunc ex hordeo, avenâ, & similibus acescentibus victus petitur. Dum in morbis acutis inflammatoriis immeabilis sanguis in arteriarum angustiis hæret, tenuissima & solventissima sola conveniunt; ubi verò à venenato stimulo sanguis nimis dissolvitur, victus ex incrassantibus & demulcentibus paratur.

Ex illis, quæ hætenus dicta sunt, poterit satis determinari qualitas, cibi & potûs febricitantium: inquirendum nunc, quo tempore febris potissimùm, conveniat eadem exhibere.

§. 600. **C**IBUS dandus eo tempore, quo abest febris; aut quo ejus impetus saltem erit lenior.

Ingesti enim cibi non nutriunt, neque vires reficere valent, nisi priùs vasorum & viscerum efficaciam, ac sanorum humorum copiosâ admistione, in nostram naturam mutati fuerint. Verùm ad hanc ingestorum mutationem actionum omnium integritas requiritur, ut perfectissima sit: si quædam deficient ex his poterit ciborum levium & facilis digestionis subactio sperari; quæ tamen semper eò feliciter fiet, quò major integritas functionum adest. Patet ergo omnium optimum tempus cibos exhibendi esse, quando febris abest; adeoque in febribus intermittentibus medio inter binos paroxysmos tempore cibandi sunt ægri. De his dixit Hippocrates: (b) *In exacerbationibus cibum subducere oportet; nam exhibere noxium. Et quibus per circuitus morbi exacerbantur, in ipsis paroxysmis cibis prohibendus est.* In febribus verò continuis major difficultas est: indicatio enim vitalis, quâ ægri viribus consulitur, cibos postulat; dum interim febris semper præsens idoneum his exhibendis tempus minimè concedit. Verùm uti postea §. 727, dicetur, aliquando febres motum febrilem semel excitatum uno impetu ad finem perducunt, quæ continuæ propriè vocantur: quandoque verò semper durant febres, sic tamen ut per vices impetum remittant, ac denuo excitent; tuncque continuæ remittentes dicuntur. In his ergo optimum ci-

(a) Differt. Epistol. pag. 459.

(b) Aphor. Sect. I. n°. XI. Charter. Tom.

IX. Part. II. pag. 15.

bos exhibendi tempus erit idem, quod remissionis; tunc enim febris lenior impetus corpus minùs turbat. Unde monuit *Hippocrates*, (a) *Diæteticæ maximum est, febrium tum intentiones, tum remissiones ut in acutis, sic & longis morbis observare, ac cavere, ut tempora quibus cibi offerendi non sunt, serves; & quando tutò offerendi sint, cognoscas; atque etiam quando plurimùm ab intentione abfuerint.* Verùm & in intermittentibus perfectè febribus, & in remittentibus, pro varia diuturnitate intermissionis vel & remissionis, tempus cibi exhibendi determinari debet. Quamvis enim generalis regula Practica sit, optimè cibos dari, quando corpus vel non, vel saltem minùs, ægrotat; (b) *minùs enim corrumpitur, quod integro corpori infertur*: si tamen intermissionis vel remissionis tempus tam breve sit, ut illo assumti cibi digeri integre nequeant, sed exacerbatio jamprehendat antequam hoc fieri possit; alia adhuc cautela requiritur. Pulcherrimè hoc notavit *Celsus* dicens, (c) *Neque tamen verum est, quod Themisoni videbatur, si duabus horis integer futurus esset æger, satiùs esse tunc dare, ut ab integro corpore potissimùm diduceretur. Nam si diduci tam celeriter posset, id esset optimum. Sed cum hoc breve tempus non præstet, satiùs est, principia cibi à decedente febre, quàm reliquias ab incipiente excipi. Ita, si longius tempus secuturum est, quàm integerrimo dandus est: si etiam breve, antequam ex toto integer fiat. Quo loco verò integritas est, eodem est remissio, quæ maximè in febre continua potest esse.*

Maxima ergo difficultas manebit in determinando tempore cibi exhibendi in illis febribus, quæ nec intermissionem, nec remissionem habent. Verùm in illis febribus adscensus, summus vigor, & descensus observantur; atque tali moderamine cibi exhibentur (utì postea §. 602. n°. 3, dicitur), ut tenuissimi in morbi vigore; in adscensu verò & descensu morbi, & plures, & meraciores, exhibeantur. Securiùs autem in his febribus cibum dari voluit *Celsus* (d) *Antelucanis horis, quibus omnes ferè maximè dormiunt; deinde matutino tempore, quod naturâ suâ levissimum est.* Major minorve ægri debilitas, & varia longitudo morbi hîc inprimis spectanda, utì postea dicitur. Unde *Celsus*, illa, quæ de cibandis ægris pulcherrima habet, concludit (e) *cum eo tamen ut nullo tempore is, qui deficit, non sit sustinendus.*

§. 601. **E**T quidem copiâ parcâ, sæpe repetitâ: ne nimis laborare cogantur viscera, mutanturve.

Dictum fuit aliâ occasione (vide *Commentaria* §. 586. lit. a.), ex *Hippocrate*, cibos eâ copiâ exhibendos esse, quam corpus superare valeat. Verùm in febre & per febrim plurimæ actiones requisitæ ad assimilationem ingestorum turbantur; & quidem eò plùs, cæteris paribus, quò febris intensior vel & diuturnior fuerit. Requiritur ergo non tantùm, ut alimenta facilè digerenda (vide §. 599.); verùm etiam ut parcâ copiâ simul exhibeantur. Cùm enim vel in sanissimis hominibus optima & saluberrima alimenta peccare possint nimiâ copiâ, quia à viribus digerentibus superari nequeunt; non mirum erit, in febricitantibus ob eandem causam nocere alimenta, dum tali quantitate ingeruntur, quæ in sano corpore

(a) Libi de acut. morb. vict. Comment. IV. |
 tex. xcvi. Charter. Tom. XI. pag. 177.
 (b) Cels. de Medic. Lib. III. cap. IV. p. 122.

(c) Ibid. pag. 122. 123.
 (d) Ibid. cap. v. pag. 125.
 (e) Ibid. pag. 127.

quidem facillè toleraretur, in ægro tamen vires vasorum & viscerum debilitatas superat. Pessimè ergo febricitantibus consulitur, dum semel vel bis de die, uti sanis solet, cibus offertur; cum sæpius, sed parcâ copiâ simul, illud fieri deberet. Imò in acutissimis morbis præstat omni horâ aliquid ingerere, ut sic vitæ & viribus consulatur; neque interim à copia ingestorum turbetur corpus.

§. 602. **C**OPIA determinatur, & vis cibi 1°. Ex prævisa duratione febris (588. 589. 590. 596. 597.) ad dies, 1, 4, 7, 9, 11, 14, 21, 30, 40, 60; debet enim tantùm dari, quo vires sustineri queant, ut sufficiant coctioni, & crisi. Quò brevior morbus, eò minùs & debiliùs offerendum; & contrà. 2°. Ex ætate ægri cognita; quò enim origini propiora, vel senectuti summæ, eò difficiliùs in ediam ferunt animalia. 3°. Status & vehementia morbi si cognoscuntur, varium copiâ & virtute cibum postulant: in *ἀκμῆ* tenuissima, & pauca; in adscensu & descensu eò plùs & meraciùs dandum, quò magis ab ea distat morbus. 4°. A loco quem æger incolit, qui enim æquatori vicini, tenuem victum facillè, polis autem propiores difficulter eum ferunt. 5°. Ab anni tempestate, quum æstas tenuissima, hyemis validiora petat. 6°. A consuetudine ægri, & temperie ejusdem naturali; qui enim sanus lautissimis usus ea facillè distat, æger pluribus eget ob vasa & viscera his assueta. 7°. A sensu levi, vel gravi, assumta sequente.

Hactenus in genere dictum fuit de qualitate & quantitate ciborum, qui febricitantibus tutò exhiberi possunt. Verùm dum in singulis ægris hoc determinandum est, alia adhuc consideranda veniunt, per quæ ex his generalibus ad specialia magis pervenitur. Cibos v. gr; fluidos, & facillè digerendos, dari debere generalis indicatio jubet: verum tamen ipsa digestio pendet ab illis, quæ in febricitante adhuc de sanitate supersunt: hinc v. gr; tale alimentum, quod in morbi principio facillè digeritur, in ejusdem vigore posset esse difficilis digestionis; non quidem materiæ digerendæ, sed virium digerentium, ratione. Præterea morbilongitudo varia, anni tempestatas, consuetudo ægri & temperies, &c, magnam hîc diversitatem facere poterunt; quæ omnia ordine hâc paragrapho examinabuntur, ut sic constet de copia & vi cibi exhibendi.

Vis autem cibi vocatur illud, quod propriè in nostrum alimentum per vasorum & viscerum actionem de cibo transit. Unde *Celsus* valentissimum vocavit, (a) *in quo plurimum alimenti est*. Sic minor vis adesse dicitur in jusculo carniùm diluto, quàm in consummato dicto. Unde in fine ejusdem capituli *Celsus*, postquam varia edulia recensuerat, sequentia conclusit: (b) *Ferè verò sequitur, ut, quò valentior quæque materia est, eò minùs facillè concoquatur; sed si concocta est, plùs alat*. Itaque utendum est materiæ genere pro viribus; modùsque omnibus pro genere sumendus. Ergo, *imbecillis hominibus rebus infirmis opus est; mediocriter firmos media materia optimè sustinet: & robustis apta validissima est. Plùs deinde aliquis assumere ex levioribus potest; in his magis, quæ valentissima sunt,*

(a) De Medicin. Lib. II. cap. XVIII. p. 96. | (b) Ibid. pag. 100.

temperare sibi debet. Cùm ergo cibus viribus assimilantibus corporis difficiliùs subigatur, si majorem copiam nutrimenti in se habeat, atque ideo tunc majorem vim dicatur habere; obtinuit etiam, ut validos cibos vocaverint, qui difficiliùs concoquuntur; licèt majorem alimenti copiam non contineant. Sic dixit *Celsus* (a) *Ovum durum valentissimæ materiæ . . . ; molle vel sorbile, imbecillissimæ*; quamvis ovum durum non plùs nutriat, quàm molle. Vis ergo cibi mensuratur & à copia nutrimenti, quod continet; & à difficili extricatione partium nutrientium ex eodem cibo. In priori casu cibi major vis debilibus & ægrotantibus molestiam parit, dum major inde facta chyli copia sanguinem gravat; in posteriori primæ corporis viæ magis afficiuntur. De his dixit *Hippocrates*, (b) *Quacumque quidem ventriculus superat, quæque corpus recipit, ea neque flatum neque tormina excitant. At si ventriculus non superet, ab his & flatum & tormina, cæteraque id genus contingunt.* Cùm autem per illa, quæ dicta fuerunt in *Commentariis* §. 599, à victu febricitantium secludantur illa, quæ majorem molestiam primis viis parant; hîc tantùm agendum erit de illa ciborum vi, quæ à majori copia nutrimenti pendet.

1. Primum & præcipuum indicium, quo copia & vis cibi febricitantibus exhibendi determinatur, est cognita morbi longitudo. Aptâ satis similitudine in his usus fuit *Galenus* (c), dum ægri vires onus portanti, morbum verò oneri, tempus autem, quod usque ad statum morbi extenditur, longitudini viæ comparavit. Utì jam non potest præcognosci, an homo portando oneri sufficiat, nisi hominis robur, oneris magnitudo, & viæ longitudo antea perspecta fuerint: sic & idem in morbis verum est. Februm autem continuarum, (de quibus hîc inprimis agitur, cùm in intermittentibus tempore apyrexiaè tutò cibus dari possit) longitudo varia est, & ad sexagesimum aliquando diem extenditur; utì aliâ occasione ad §. 564, ex *Hippocrate* dictum fuit. Quamvis autem illa, quæ ad paragraphos in textu citatas dicta fuerunt, multùm lucis dare possint, ad determinandam febris longitudinem, semper tamen difficultas manet in eo, ut quis ab ipso febris initio cognoscere possit illico, quanto tempore hæc duratura sit. Malignas quidem febres, & quæ cum gravissimis signis fiunt, quarto die, vel & priùs, interficere *Hippocrates* monuit; & contrà mitissimas febres, (d) *& quæ in securissimis incedunt signis, die quarto, aut antè, terminari.* Verùm in illis febribus, quæ in suis initiis satis mites sunt, neque adeo gravibus stipantur symptomatibus, prædefinire durationis tempus, admodum difficile videtur; quia eadem ferè adsunt phænomena in illis, quæ citò sanabuntur, & his quæ ad plures septimanas extendentur. Hanc difficultatem & agnovit *Hippocrates* dicens, (e) *At per horum initia difficilius est eos prænoscere, qui intra longissimum tempus judicari debeant; similia namque sunt eorum principia.* Imò crederem neminem, quantumvis in Arte versatum, scire posse primâ febris incipientis die, an intra quatuordecim, vel viginti dies, terminabitur, nisi ex genio epidemici tunc regnantis morbi illud noverit. Ideoque meritò prioribus addidit *Hippocrates*, quòd (f) *à primo die animadvertendum est, & ad quemque quaternarium additum considerandum; nec latebit, quòd se versurus sit morbus.* Neque tamen ex hac incertitudine, quæ inevitabilis videtur magnus fiet in victu febricitantibus præscribendo

(a) De Medicin. Lib. II. cap. xviii. pag. 99.

(b) Lib. de Affection. cap. xiii. Charter. Tom. VII. pag. 633.

(c) De Crisib. Lib. III. cap. v. Charter. Tom. VIII. pag. 437.

Tom. II.

(d) Prognostic. Comment. III. Sentent. II. Charter. Tom. VIII. pag. 663.

(e) Ibid. Sentent. vi. pag. 665.

(f) Ibid.

error: pessimas enim febres, quæ citò ex sua natura in perniciem tendunt, satis distinguere novimus. In mitioribus verò, cum plura de sanitate supersint, non nocet paulò major vis & copia cibi, licet fortè citò finientur. Quamvis enim, prævisò subito talis febris exitu, non opus fuisset absolutè his, tamen cibi, præditi illis conditionibus, quæ §. 599, recensitæ fuerunt, & dati, cautelâ §. 601, servatâ; vix unquam nocere poterunt, cum in his casibus vires digerentes satis bonæ adhuc esse soleant. Accedit, quòd *Hippocrates* monuerit peccatum (a) majus in tenui, quàm in paulò pleniore victu committitur. . . . . eam igitur ob causam victus tenuis & accuratus plerumque paulò pleniore periculosior est. Atque in præcedenti Aphorismo de morbis acutis inprimis similia dixit, (b) *Tenuis & exquisitus victus cum in morbis longis semper, tum in acutis, ubi non admittitur, periculosus.*

His ergo præmissis, non adeo difficile erit copiam & vim cibi exhibendi limitare. Si enim v. gr; videam febris impetum citò augeri, neque interim pessima symptomata adesse, ut v. gr; respirationem difficilem, deliria, &c; prævideo ephemeram futuram, vel fortè intermittentem; adeoque parum sollicitus ero de victu præscribendo, cum brevi febris aberit, sicque aptissimum nutriendo ægro tempus dabitur. Si autem subitum febris augmentum pessima comitentur symptomata, brevè lethalem morbum fore prævideo, nisi omni molimine Artis succurratur; adeoque nihil cibi dandum erit, vel dilutissimi tantùm parca copia conveniet; uti v. gr; solum avenæ vel hordei decoctum cum succo citri, aut similia, quia nullum periculum hic adest ne à defectu æger lædatur, cum vel brevè pereundum sit morbi vehementiâ; vel idoneâ medelâ superatus brevè morbus, vel mitigatus saltem, occasionem daturus sit pluribus vel validioribus cibis ægri vires sustinendi. In illis verò febribus, quæ minori velocitate decurrunt, sic moderanda erit ægri diætâ, ut vires sustineri queant, ad coctionem & crism requisitæ; neque interim imprudenti ciborum exhibitione gravetur æger. Utrumque ergo illud extremum vitandum erit; Medici enim (uti in *Commentariis* §. 599, dictum fuit) (c) *officium est ut ægrum neque supervacuâ materiâ oneret, neque imbecilliozem fame perdat.* Semper tamen memores esse debemus moniti *Hippocratici* modò memorati, quòd nempe periculosior longè error comittatur in defectu, quàm in aliquo excessu. Aliquid enim incertitudinis in determinanda duratione febris incipientis sæpe adest, uti jam dictum fuit: unde & *Hippocrates* de his agens vocabulo *συντεκμαίρεισας*, quod conjecturalem cognitionem significat, usus fuit; sic enim habet, (d) *Conjecturis autem etiam æger explorandus est, an victu ad morbi usque vigorem par sit futurus, & utrum ille priùs sit defecturus, neque tali cum victu satis esse poterit, quàm morbus cesserit, ac obtundatur.* Reliqua autem, quæ in hac paragrapho dicenda erunt, sufficient, ut error in his caveatur; & inprimis illud, quod numero septimo habetur, de sensu levi vel gravi assumpta sequente, inde enim statim apparet, an exhibitus cibus profuerit, an non; adeoque vel levissimus in his excessus brevè detegetur. Si præstare potuisset, quæ jactavit adeo impudenter *Helmontius*, non indigeremus omnibus his diætæ regulis. Ille enim voluit quòd (e) *Medici nomine sit indi-*

(a) Aphor. Sect. I. n°. v. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 11.

(b) Ibid. pag. 9.

(c) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. IV. pag. 120.

(d) Aphor. Sect. I. n°. IX. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 14.

(e) Tractat. de Febr. cap. XII. pag. 772. N°. VI.

gnus, qui febrientem non restituit ante quatrimum. Verum in his, uti & in aliis plurimis, solis promissis dives fuisse videtur.

2. Dixerat Hippocrates, (a) Qui crescunt, calidum innatum copiosissimum habent, itaque copiosissimo indigent alimento, alioqui corpus absumitur. Atque in præcedenti Aphorismo monuerat, (b) pueros omnium minimè jejunium ferre. Videmus enim animalia, quò primæ suæ origini propiora sunt, eò pluribus indigere alimentis. Neque mirum hoc videbitur consideranti, quàm brevè tempore ex minima mole in tantam magnitudinem excrescant. Primum hominis rudimentum, quod in spumantis libidinis guttula omnem ferè sensum fugiens delituerat, novem mensium spatio in sedecim librarum molem excrevisse observatur, unde requiritur alimentum tunc temporis non tantum ad essentiam, verum etiam ad incrementum: Quod optimè distinxit Hippocrates (vide Commentaria §. 347.) dicens, (c) Aluntur quædam ad incrementum, & ad essentiam; quædam ad essentiam solum, ut senes; quedam præterea & ad robur. Unde videtur fœtus, dum in utero hæret, continuo nutrimentum, materni corporis viribus præparatum, accipere. Dein in lucem editus infans frequentissimè materna ducit ubera; ac postea firmiori jam corpore aptus, ut ex ingestis sibi nutrimentum paret, plus alimenti, ratione suæ molis, sumere solet sanus, quàm robustissimus vir; atque ideo etiam in morbis juniores pluribus alimentis indigent, adhibitis tamen illis cautelis, de quibus §. 599. 600. 601, dictum fuit. Accedit, quòd junioribus, dum febribus laborant, aucto circulationis impetu, elongentur vasa omnia, cum tam facilè cedere possint: unde tam subitum in his observatur post morbos acutos toleratos staturæ corporis augmentum; adeoque requiritur & proportionale liquidorum augmentum, ut repletis vasis æquabilis maneat circuitus, & subministrentur solidis elongatis talia elementa, quæ cohesionem debitam, hâc elongatione vasorum minus firmam futuram, servant.

Senes quidem facillimè jejunium ferre dixerat (d) Hippocrates. Hoc quidem in sanitate verum est; & in illis, qui crudâ adhuc senectute vigent, quia nec ad incrementum, nec ad robur, sed ad essentiam solam aluntur, atque vasorum plurimorum cava vel integre tolluntur, vel minuuntur plurimum, unde & minor liquidum transfluxuri quantitas requiritur; accedit, quòd omnia vasa, jam rigidiora facta, liquidis impulsis minus cedere possint: verum per febres expelluntur plurima de corpore (vide §. 587.); liquidorum hinc quantitatè imminutâ, exsiccatur corpus: sed, (e) quoniam naturæ progressum, qui est ad siccitatem, effugere corpori non licet, ideo senescere nobis & corrumpi necesse est; uti aliâ occasione (vide §. 55.) ex Galeno dictum fuit; adeoque per febrem senectutis vitia augebuntur, nisi blando & humectante victu succurratur. Sed imprimis hîc copiâ parcâ & repetitâ sæpe opus est, quia debilis in senibus vitalis flammula à copiosioribus (f) exstinguitur; & paucissimis quidem eget fomitibus, sed continuo, ob rationes modò dictas, subministrandis. Accedit etiam, quòd à defectu, in senectute summa, syncope sæpe lethalis brevè sequatur: quia minutâ liquidorum copiâ vasa rigida non contrahuntur proportionaliter; unde tunc vasorum actio nulla in liquida contenta, adeoque una ex cau-

(a) Aphorism. Sect. I. n°. xiv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 24.

(b) Ibid. pag. 23.

(c) Lib. de aliment. Comment. IV. text. xlv. Charter. Tom. VI. pag. 293.

(d) Aphorism. Sect. I. n°. xiii. Charter.

Tom. IX. Part. II. pag. 23.

(e) De Sanitat. tuend. Lib. VI. cap. iii. Charter Tom. VI. pag. 169.

(f) Hippocr. Aphorism Sect. I. n°. xiv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 24.

fis, quæ liquidorum motum per vasa continuant, deficit; hinc stagnatio, & mors: cor enim expulso sanguine ex cavis suis dilatat quidem arterias, verùm momento post arteriæ contractæ debent promovere impulsum sanguinem, ut circulatio maneat; atque ut hoc fiat, arteriarum latera contigua manere debent undique liquido contento: verùm vasis jam rigidissimis in ultima senectute, & simul humorum copiâ per febrim dissipatâ, hoc fieri non posse, facillè apparet. Adeoque patet ratio, quare senibus febricitantibus nimia abstinentia adeo noceat.

3. Ex illis, quæ ad primum numerum hujus paragraphi dicta fuerunt, constitit; debere idoneis alimentis ægri vires sustineri, ut coctioni & crisi sufficere possit; si nempe prævideatur, morbum non adeo brevi temporis spatio terminandum esse, ut abstinentia absque periculo tamdiu tolerari possit. Agitur jam de moderanda cibi copia & vi pro varia febris ipsius intensitate. Sæpius autem jam dictum fuit, ingestos cibos non nutrire, nisi prius per vim vasorum & viscerum & admisionem humorum bonorum jam coctorum, subacti fuerint & assimilati. Eò ergo meliùs perficietur hæc assimilatio, quò plura adhuc de sanitate supersunt. Verùm in initio morbi minùs læduntur functiones, & humores minùs à nativa indole degenerant; sensim autem in morbi adscensu magis magisque turbatur corpus, donec in summo morbi vigore omnium pessimè se habeant ægri; atque deinde morbus, nisi subitâ evacuatione criticâ vel metastasi terminetur, sensim iterum minuitur, & quotidie sanitas increfcit. Patet ergo ratio evidens, quare plùs cibi & meracioris dari possit in adscensu & descensu morbi; & contrâ minima copia dilutissimi tantùm cibi conveniat in summo morbi vigore. Perfectissimè autem hæc quadrant doctrinæ Hippocratis dicentis, (a) *Quum ergo morbus peracutus est, statim & extremos sortitur labores, ac tum summè tenuissimo victu uti necesse est. Ubi verò non, sed pleniore victu alere conceditur, tantùm à summè tenuissimo victu decedendum, quantum morbus ab extremis lenior recesserit.* Ut jam hoc dixit de varia diversorum morborum vehementia & discrimine, sic idem, affirmavit de ejusdem morbi vario statu in sequentibus Aphorismis; ita enim habet: (b) *Quum morbus in vigore fuerit, tum & tenuissimo victu uti necesse est;* & paulò post, (c) *Quibus igitur statim vigor est, his statim tenuis victus exhibendus. Quibus verò posterius vigor futurus est, iis in ipso & paulò ante ipsum cibus subtrahendus. Antea verò plenius alendum est, quò persitet agrotus.* Sæpe autem Medici in dirigenda febricitantium diæta hanc regulam negligunt: primis enim diebus morbi, cum fati validæ adhuc ægro vires sunt, alimento illum minùs indigere putant, sicque oportunum maximè tempus sustinendi vires ægri negligunt: procedente enim morbi augmento, minùs ferre poterit illa, quæ offeruntur; & in summo morbi vigore sæpe omnia fastidiet. Unde illi, qui *Asclepiadis* more (vide *Commentaria* §. 599.) primis diebus morbi (d) *tortoris vicem* gerunt, nihil ferè exhibendo ægris, quamvis expetant; postea frustra cubantium etiam luxuriæ subscribunt, dum nil assumere, nec assumpta digerere valent. Illa enim abstinentia, quæ agrotare incipientibus conducit, non consistit in eo, ut nihil omnino exhibeatur; sed tantùm ut vitentur in victu talia, quæ morbum augere possent, vel ab ægro jam corpore difficiliùs perfici & assimilari. Proderit ergo in ipso morbi initio cibos dare, adhibitis illis cautelis, quæ §. 599. 600. 601, propositæ fuerunt, ut susti-

(a) Aphor. Sect. I. n.º. VII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 12.

(b) Ibid. n.º. VIII. pag. 13.

(c) Ibid. n.º. x. pag. 15.

(d) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. IV. pag. 118.

neantur ægri vires; & blando chylo minuatur acrimonia humorum, quæ à febre ipsa meritò futura metuitur; simulque iusto moderamine cibi vis & copia augeatur vel minuatur, prout morbi adscensus, status, & descensus requirunt. Minùs feliciter ergo *Hippocratis* dogmata expressisse videtur *Celsus*, dum abstinendum à cibo primis diebus iussit; quia minui (a) tantùm materiam superantem oportet, quæ naturaliter digeritur, ubi nihil novi accedit: atque voluit, (b) unum illud & semper & ubique servandum ut ægri vires subinde assidens Medicus inspiciat, & quamdiu supererunt abstinentiâ pugnet: si imbecillitatem vereri cæperit, cibo subveniat. Contrarium, ut puto, ex modò dictis patuit.

4. Observamus semper; uti sequenti numero dicitur, æstivis caloribus summis tenuem victum & placere, & prodesse; & contrà, hyemali frigore duriores cibos, & majori quidem copiâ, assumi posse & facillè digeri; unâ cum potu pauciori, sed meraciori simul. Illi, qui inter Tropicos vivunt, & maximè in locis Æquatori vicinis, tenui victu delectantur, & sæpe folis fructibus horæis cerealibus, & aquâ, sani & contenti vivunt. Contrà qui prope polos habitant, piscibus & carnibus, sale vel fumo induratis, indigent; inprimis dum acerrimo hyemali frigore, & nivibus ferè sepulti, integris mensibus domi manere coguntur. Tanta diversitas in victu sanorum hominum pro diversis regionibus, quas incolunt, magnum etiam discrimen in victu ægrotantium efficere debet; uti facillè patet, si modò consideretur, quantum sola consuetudo hinc facere possit; uti numero sexto hujus paragraphi dicitur. Hinc toties Medici, qui Legatos in diffitis admodum regionibus comitabantur, viderunt, aliam methodum requiri; atque illa sæpe, quæ domi profuerant, peregre profectis nocere. Idem enim hinc efficit climatis mutatio, quod anni temporum varietas præstat in eodem loco manentibus. Omnia hæc solitâ brevitate *Hippocrates* collegit, dum in diætæ regulis monuit, (c) aliquid autem anni tempestati, regioni, ætati, & consuetudini concedendum.

5. Namque (d) ventres hyeme ac vere naturâ calidissimi sunt, somnique longissimi. Per eas igitur anni tempestates copiosiora cibaria exhibenda, &c. (e) Æstate & autumnò cibos difficillimè ferunt; hyeme facillimè; vere minùs. Si jam his addantur illa, quæ in *Commentariis* §. 193, dicta fuerunt de vulneratorum diætâ variis tempestatibus anni dirigenda, patebit facillè ratio, quare eadem in victu febricitantium observanda sint. Uti enim aliâ occasione ex *Hippocrate* dictum fuit, (vide *Commentaria* §. 396. n°. 5.) (f) Imbecilli victus frigidi; valentes verò calidi. Unde æstivis caloribus, ut gratum refrigerium fiat, sanis æquè ac ægris dilutissimi potus, & victus tenuous adeo placent & profunt; hyemali verò frigore valentiores cibi, & meraciores potus, optimè digeruntur, & corpus contra frigus pulchre muniunt.

6. Frequentissimè hoc negligitur in diætâ febricitantium: vulgò enim credi solet, illos, qui in sanitate genio indulserunt, & cibis potibusque corpus quotidie replere soliti fuerunt, facillimè abstinentiam tolerare posse. Verùm contrarium omnino obtinet, & tales strictam diætam omnium minimè ferunt: tali enim repletioni jam assuevit corpus, quæ nisi fiat, illico collabascit & vires pereunt. Evidenter hoc

(a) De Medicin. Lib. III. cap. iv. pag. 118.

(b) Ibid. pag. 120.

(c) Aphor Sect. I. n°. xvii. Charter. Tom. X. Part. II. pag. 33.

(d) Ibid. n°. xv. pag. 28.

(e) Ibid. n°. xviii. pag. 35.

(f) Epidem. Lib. VI. Comment. IV. text. xviii. Charter. Tom. IX. pag. 424.

apparet in illis, qui quotidie vino liberaliùs utuntur: mane enim tremuli, torpidi, & ad omnia ferè inhabiles surgunt, donec iterum cibo potùque repletis pristinæ redeant vires: neque tutò illis perversa hæc vivendi methodus mutatur, nisi sensim & per gradus hoc fiat. Dum ergo tales ægri febribus decumbunt, nisi huic illorum consuetudini parùm indulgeatur, infeliciter semper illis Medicina fit. Nam (a) *consueta longo tempore, etiamsi deteriora sint, insuetis molesta minùs esse solent.* Unde monuit alibi Hippocrates, (b) *Quibus cibis ac potionibus in victu per sanitatem homines utuntur, ex his præsentibus ad agrotos uti oportet.* Atque idem in quantitate cibi, & tempore, quo dari debet, observandum esse alio in loco iterum dixit: (c) *Atque bis die cibum sumere consuetis, bis ptisana danda est; semel verò cibum capere solitis, semel primo die exhibenda.... Verùm per initia copiam dare sufficiat non multam, neque ultra modum crassam; sed quantum pro consuetudine quidquam ingerere convenit, & ne multa vasorum inanitio oboriatur.*

Ubi notandum, quòd de principio morborum hîc agat Hippocrates; procedente enim morbo, sensim & copiam & vim cibi minuendam esse tertio hujus paragraphi numero vidimus. Plura similia apud Hippocratem habentur, quæ probant quantum consuetudini in diætâ agrotantium concesserit; sed hæc, puto, sufficient.

Solebat Boerhaavius hâc occasione Auditoribus suis lepidam Historiam narrare sequentem. Decumbebat acuto morbo in pago vicino vir, primarium ibidem munus gerens, & strenuus potator: vocati Medici sanguinem miserunt, victum tenuissimum præscripserunt, & dilutissimos potus; unde adeo debilitabatur miser, ut animam ferè ageret; neque interim multùm remittebat febris impetus. Alter Medicus, qui solebat ægri hujus curam gerere, & sæpius cum illo baccho litare, dum sanus erat, abfuerat per aliquot dies casu, deinde redux invisit amicum; atque cum alijs Medicis in consilium veniens dixit ridens, se solum probè novissè, quâ muriâ hoc corpus condiri deberet, ne putresceret; illicòque jussit dari vini Rhenani generosi poculum, & jura carniùm. Obedivit facilè amici consilio æger, & sic refocillatis viribus brevè à periculoso morbo evasit. Summâ ergo ratione dixit Hippocrates, (d) *Morbos dignoscimus ex communi omnium natura, & cujusque propriâ edocli: nam in illo erraverant Medici, quòd ad propriam decumbentis naturam minùs attendissent.* Unde conclusit Celsus, (e) *Eum, qui propria non novit, communia tantùm intueri debere: eumque, qui nosse propria potest, illa quidem non oportere negligere, sed his quoque insistere. Ideòque, cum pars scientia sit, utiliorem tamen Medicum esse amicum, quàm extraneum.*

Sed & variam temperiem ægri multùm facere posse ad faciliorem vel difficiliorem abstinentiam, pariter Hippocrates monuit. Molestius (f) enim illam ferre quibus amara bilis redundat, & sæpe eructatur, quos *ἄνω πικροχόλους* vocavit; & contrà faciliùs (g) tolerari à pituitosis dixit.

7. Solicita Observatio nocentium & juvantium in morbis summæ semper utilitatis est; atque admodum verosimile videtur, prima Artis præcepta inde deduc-

(a) Hippocrat. Aphor. Sect. II. n^o. L. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 87.

(b) Lib. de Affection. cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 631.

(c) Lib. de Morbor. acutor. vict. Comment. I. text. xix. xx. Charter. Tom. XI. pag. 19.

(d) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. 1.

Charter. Tom. IX. pag. 80.

(e) De Medicin. Lib. I. Præfat. pag. 19.

(f) Lib. de Morbor. acutor. vict. Comment. II. text. xxix. Charter. Tom. XI. pag. 55.

(g) Ibid. text. xxx. pag. 56.

ta fuisse; uti *Celsus*, de Empiricorum Medicorum secta agens, optimè notavit. Dum enim ægri, qui sine Medicis erant, quidam cibum fumebant, alii abstinabant; quidam in ipsa febre aliquid fumerent, alii paulò ante eam, alii post remissionem ejus observatum fuit, (a) *optimè deinde his cessisse, qui post finem febris id fecerant . . . . . Hæc similiâque cum quotidie inciderent, diligentes homines notasse, quæ plerumque meliùs responderent: deinde ægrotantibus ea præcipere cæpisse. Sic Medicinam ortam, subinde aliorum salute, aliorum interitu, perniciosa discernentem à salutaribus.* Neque credendum est, Artis primordia tantùm his indignasse; hodièque tot sæculis promotam Artem, tot pulcherrimis inventis illustratam, illis carere posse. Certè plurima adhuc nos latent, & latebunt diu, quæ, tamen omnia cognita requirerentur, ut à priori effectum illorum, quæ ex Artis regulis ægro adhibentur, determinare possimus semper. Minimè autem omnium fallax est hæc regula, quæ statim errores hîc commissos detegit. Si enim vel major copia cibi, vel idem valentior ingestus fuerit, quàm corpus ferre possit, paulò post gravamen percipiet æger; unde vel copiam, vel vim cibi, minuendas esse novimus. Si verò facilè ferat æger ingesta, prudenter hæc augeri possunt, prout major vel minor debilitas, & varius morbi status postulant. *Hippocrates in libro de præfca Medicina*, postquam pulcherrima circa victum ægrotantium dixerat, atque monuerat Medicos, æquè magnos errores excessu, quàm defectu, contingere posse, sequentia habet maximè notanda: (b) *Oportet enim modum quemdam conjecturâ assequi. Modum autem neque pondus, neque ullum alium numerum, ad quem omnia referens ut accuratè scias, non invenies alium, quàm corporis sensum. Quocirca operosum ita accuratè condiscere, ut parùm hinc aut illinc pecces. Quamquam ego hunc Medicum vehementer laudârim parùm peccantem. Exactam verò certitudinem perspicere paucis contingit.* Neminem ergo pudeat sollicitâ Observatione in ægris discere, ex sensu levi vel gravi assumpta sequente, an erraverit in victu febricitantium præscribendo, an non.

Hæc sunt illa, quæ circa vim & copiam cibi febricitantibus exhibendi maximè consideranda sunt; atque septem illis regulis, hæc paragrapho enumeratis, evitari poterit omnis error, quantum per Artem hodie cognitam licet. Per omnia autem hæc viribus febricitantium consulitur, quatenus per illa restituitur copia requisita humoris sani, vel illi quàm proximi; & cardiaca, minùs proprio quidem sed jam in Arte recepto vocabulo, solent vocari. Sunt tamen & alia, cardiaca etiam dicta, per quas debilis nimis actio vasorum in humores contentos excitatur, & augetur tardus nimis humorum per vasa motus. Priora cardiaca replentia solent appellari: posteriora stimulantia dicuntur. Cùm autem plerumque nimius motus in febribus adsit, rariùs stimulantibus opus est. Si autem contigerit, ut ante coctionem sic torpeat febrilis motus, ut coagulum humorum nimis debili vi solvere nequeat, tunc illa conducerent. Quomodo autem cognoscatur, in febribus curandis cardiaca stimulantia requiri, postea dicitur §. 609. lit. 7; & §. 611, agetur de illis, quæ ad hunc scopum optima sunt.

Agendum nunc de curatione febrium, per quam illud, quod stimulo vel coagulo, aut utroque, febrim produxerat, tollitur, salvâ vitâ. Primò dicetur de stimulantibus. Hæc autem vel externè corpori applicata fuerunt, vel internè hæ-

(a) De Medicin. Lib. I, Præfat. pag. 9.

I. (b) Cap. IV, Charter. Tom. II, pag. 156.

rent, sive ingesta in corpus, sive ex humorum sanorum degeneratione nata fuerint. Sequens paragraphus autem docebit, quid agendum sit, ubi acre irritans, externè hærens, febris causa fuerit.

§. 603. **A**CRE irritans externè hærens, (ut vitri, metalli, ligni, lapidis, ossis, fragmenta acuta; aut stimulantium, rubefacientium, rodentium, vesicantium, causticorum, septicorum, venenatorum applicata) cognitum, quantocyùs auferendum; dein ille locus, cui inhæserunt, & læsus inde est, fovendus erit lentis, mucosis, oleosis blandis, anodynis, leniter aperientibus.

Acria illa, quæ corpori externè applicantur, vel sunt talia, ut ratione suæ rigiditatis & figuræ, per quam motum impressum paucis punctis applicant, lædant partes & irritent; hæcque acria mechanica solent vocari, quia ex communibus omnium corporum legibus intelligitur facilè illorum actio; ut dum v. gr; vitri, metalli, vel alterius similis fragmentum acutum mollibus partibus corporis impactum hæret. Alia præterea sunt, quæ vel externè hærentia partes corporis inflammant, irritant, imò & destruunt aliquando; licèt hoc à figura, duritie, densitate, &c, illorum deduci posse non videatur. Illud enim, quod in his adeo actuosum est, tam exiguæ molis est sæpe, ut omnes omnino sensus fugiat, adeoque nihil certi novimus de figura, acumine, &c, harum particularum. Quia autem similes sæpe effectus fiunt ab his, ac observantur ab illis produci, quæ mechanicâ acrimoniâ lædunt, ideo & placuit multis similem figuram, duritiem, &c, in horum corporum particulis supponere. Multis tamen hæc opinio premitur difficultatibus: cantharides enim v. gr; applicatæ corpori externo, inflammationem excitant, tenerrima vascula epidermidem cuti neçtentia solvunt; imò & nimis diu relictæ summo cum dolore partes profundè exulcerant. Si jam dicatur, hæc infecta minimis particulis scateri, quæ rigidæ & acutæ, calore corporis, cui hærent, motæ, tenerrima vascula discindunt; quomodo explicabitur, quare eadem particulæ, in vivente hoc animalculo per tenerrima vasa motæ, illa non destruunt. Vipera levi vulnuscule, dente facto, adspergit suum virus; sævissima inflammatio, febris, anxietas, &c, imò & mors sæpe sequitur: tamen illud venenum, sapore & colore oleo amygdalino simillimum, nullum vel minimæ acrimoniæ vestigium sensibus imprimit; imò idem illud, adeo noxium in vulnere, deglutitur impune (vide *Commentaria* §. 155.). Sufficit Medico scire, quid hæc & similia corpori applicata efficere possint; & novisse illa remedia, quibus noxas inde factas tollere vel emendare valet: neque turpe erit ingenuo ignorantiam fateri in illis, quæ non intelligit; cum speciosissimæ etiam hypotheses non respondeant omnibus phænomenis, & sæpe periculosum sit, ex his deducere illa, quæ ad horum malorum levamen requiruntur. Acria jam illa, quorum effectus per Observationes cognoscimus, modum verò agendi ignoramus sæpe, pro varia intensitate, & tempore quo applicata hærent, diversos effectus producant. Leniora enim stimulant leviter partes; dein leve erysipelas producant; hæc rubefacientia ideo dicuntur, quia cutis colorem sic mutant. Acriora autem, vel & priora diutius relictæ, epidermidem in vesicam attollunt, & partes erodunt. Caustica autem, si actualia, partem, cui applicantur, destruunt illico & in escharam mortuam

tuam convertunt; potentialia verò idem, quamvis lentiùs, efficiunt. Verùm & quædam non tantùm destruendo partium cohæſionem nocent, ſed & ſimul ad peſſimam putredinem diſponunt, & in tabum olidiſſimum omnia reſolvunt; uti patuit ex illis, quæ ad §. 425, dicta ſunt. Sic calcis vivæ lixivium, quod guſtui non admodum acre videtur, urinæ ſaniſſimæ miſtum, illico ſalem volatilem acerrimum & fugaciſſimum exhalare facit; cui ſimilis per putredinem producitur. Sublimati corroſivi imprudens applicatio, ut tumor quidam externè hærens conſumeretur, omnes corporis humores in olidiſſimum tabum convertit (vide *Commentaria* §. 586. lit. d.) Cùm autem externa hæc acria talem malignitatem habent, meritò venenata dicuntur.

Ubi ergo conſtitit ſollicito examine, febris cauſam ab externis his applicatis pendere, unica curatio eſt, ut illico tollantur; cùm enim ab his vel in ſaniſſimo corpore febris excitari poſſit, patet facilè, nullam aliam medelam ſupereſſe. Vidit hoc pluribus in ægris *Diemerbræchius* (a), qui peſte ſe correptos credebant; dum & internum ardorem, ac cordis anxietatem perciperent, & in medio pectore nigricantes puſtulas animadverterent. Sagax ille Medicus facilè videbat peſtis hæc non eſſe ſymptomata, ſed amuletum arſenicale, quod magno pretio pro ſummo prophylactico vendebant impoſtores, pectori applicatum, hæc mala produxiſſe; atque illico abjecto hoc amuleto feliciter ab imminente periculo illos liberavit.

Quomodo fragmenta acuta metallorum, lapidum, &c, quæ mechanicâ acrimoniâ nocent, tolli debeant, & quænam in hoc caſu obſervanda ſint, in vulnorum *Historia* §. 186, 187, 188, dictum fuit; atque his ablatis, reliqua cura ex vulnorum curatione intelligitur. Verùm ubi ab aliis acribus, v. gr; cantharidibus, arſenico & ſimilibus febris nata fuit, major cautela requiritur; sæpe enim minutæ horum particulæ, ſi nempe in pollinem tenuiſſimum redacta hæc fuerint applicata, ſub ſquamulis epidermidis hærent, & nocere pergunt; unde ſollicita ablutio & depuratio loci affecti requiritur. Præterea locus læſus sæpe excoriatus, vel & profundius eroſus eſt; & nervoſa cutis pars à minima etiam acris applicatione irritatur & dolet; imò sæpe nequidem aeris attactum abſque inſigni cruciatu fert; unde inflammatio & febris sæpe ſequuntur. Molliffimis hinc decoctis locum fovere oportet; qualia ex althæa, malvâ, verbaſco, lini feminibus aut cydoniorum, & ſimilibus mucilaginoſis, optimè parari poterunt. Molliffima unguenta, ut populeum, roſaceum, &c, ad eoſdem uſus adhibentur; unâ adduntur anodyna his, ut moleſtus dolor in loco obtundatur. Simul & per fomenta hæc laxantur omnia, ſicque diſponuntur optimè, ut, ſi quid applicati acris adhuc in loco remanſerit, facillimè expelli poſſit. Formulæ horum remediorum in *Materia Medica* Auſtoris ad hunc numerum habentur.

§. 604. **A**CRE irritans internè hærens, (ut inflammationis, ſuppurationis, gangrænæ, ſphaceli, cancri, offis, ichoris, puris, lymphæ acris & ſtagnantis acrimonia) tolli, vel corrigi debet juxta leges antè datas in *Historia* horum morborum præmiſſa. Si acre epidemicum, vel venenatum, corpore receptum

(a) De peſte Lib. IV. cap. xcix. pag. 319.
Tom. II.

vitam irritat, id ex lege epidemicis præscripta tractari debet; (1407, ad 1412.).

Ubi autem acre irritans internè hæret, difficilior cura est; cum nec sensibus pateat locus affectus, neque topica remedia applicari possint semper, sic ut integris suis viribus ad locum affectum perveniant; interim tamen ad curam talium febrium acris illius, internè hærentis, ablatio absolutè requiritur; unde apparet majoris in his curandis difficultatis ratio. Præcipuæ jam species hujus mali recensentur.

INFLAMMATIONIS. Febrim hujus individuum comitem esse, in *Commentariis* §. 558, vidimus. Et dum in vasa tenerrima, immeabili liquido infarcta, impetus à tergo urgentis liquidi agit, fit distractio fibrillarum nervearum; unde dolor, destructio cohæsionis tandem; & reliqua ferè omnia, quæ ab acris externè applicatis fieri observamus. Non ergo in eo erravit multum *Helmontius* (vide *Commentaria* §. 396. n°. 2.) quòd pleuritidem considerârit (a) tamquam spinam intercostalibus locis infixam; illiusque evulsionem absolvere hujus morbi curam dixerit: sed illa spina non erat (b) acidum hostile, ut credidit, sed inflammatorium densum, minimarum arteriolarum angustiis impactum, quod frustra specificis suis tollere conabatur. Non potest autem tolli febris ab inflammatione nata: nisi hæc resolvi possit: dum enim in suppurationem vel gangrænam abit; febris manet, imò & augetur. Hinc pessimè decepti fuerunt, qui in acutis inflammatoriis morbis cortice Peruviano febrim profligare tentabant: nam licèt posset sic suffocari febris impetus, manens idem stimulus febrim renovaret illico. Sola ergo cura inflammationis, quæ resolvendo fit, tales febres sanat; quæ iterum in febribus intermittentibus curandis, nimis debilitando corpus, pessimè nocet.

SUPPURATIONIS. In *Commentariis* §. 387, vidimus, febrim, dolorem, & reliqua inflammationis symptomata augeri, dum illa, resolvi non potens, transit in suppurationem. Quamvis autem, uti ibidem ex *Hippocrate* dictum fuit, omnia hæc pejora sint (c) dum pus fit, quàm ubi jam factum est; tamen pus illud in loco corporis interno collectum, nisi evacuari possit, attenuatur, acre fit, putrescit, vicina inflammat, erodit, venularum erosio osculis absorbetur, sanguinem inquinat, & pessimas febres accendit (vide §. 406.), nunquam curabiles, nisi fomes ille purulentus mundari & sanari possit. In phthisicis, quibus pulmo lentâ suppuratione tabescit, continua febricula adest quotidie sæpe, dum novus chylus majori copiâ unâ cum sanguine per pulmonem pellitur, exacerbata: illam febrim de intermittentium genere esse ideo voluerunt quidam, & corticis Peruviani vires experiebantur; sed pessimo semper cum successu, quia, manente fomite purulento, suffocabatur febrilis motus, per quem debebat expediri collectum pus; unde summa anxietas, & aliquando mors ipsa sequebantur. Tota enim curatio talis mali est, ut detergeatur & eluatur quasi illud purulentum, & deinde purus locus, vulneris instar, consolidetur. Sæpe tamen extra potestatem Artis est efficere illud, quod indicatio curatoria jubet; dum optima illa ex radicibus chinæ, zarzæparillæ, scorzonæræ, agrimoniâ, betonicâ, &c, decocta, majori copiâ potata, ferre nequeunt ægri, quin diffluant sudoribus nimis, cum ingenti & subita virium jactura;

(a) Capit. *Pleura furens*, n°. XIII. pag. 319.

(b) Ibid.

(c) Aphorism. Sect. II. n°. XLVII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 85.

vel & aliquando per alvum cum impetu ruant omnia æquali cum discrimine. Nisi enim vires satís validæ fuerint, non possunt tantam copiam horum decoctorum assumere, retinere, & movere per omnia; unde quotidie in hoc loco pus renascitur, & accumulatur, nisi expectoretur; augetur febris, tandèmq; consumto corpore pereunt exsuccii & tabidi.

GANGRÆNÆ, SPHACELI, &c. Si enim blandum pus solâ morâ & calore loci, quo continetur, corrumpi, & resorptum venis pessimas febres accendere possit, longè magis illud metuendum erit à tabo gangrænoso, & putrilagine partium sphacelo corruptarum. Accedit, quòd nunquam gangrænæ vel sphaceli separatio obtineri possit, nisi vicini margines vivi inflammentur, & dein suppuratione natâ mortuum à vivo separetur; unde iterum febris nascitur. Quanta mala à cancroso ichore oriantur, & quàm enormes dolores, & febres, dum vivæ partes sensim eroduntur, antea dictum fuit: uti etiam quænam mala ossium corruptelam, & imprimis medullæ his contentæ pessimam putredinem, sequantur, pariter explicatum fuit. Si ergo febres oriantur ab acri irritante per hæc mala producto, patet facilè, harum curam pendere ab illorum morborum curatione, de qua in singulorum Historia actum fuit.

LYMPHÆ ACRI ET STAGNANTIS ACRIMONIA. Accumulatur sæpe, uti postea in capitulo de hydrope pluribus dicetur, in cavis corporis majoribus aut minoribus lympa, quæ primò mitis, solo pondere & compressione partium, quibus adjacet, molesta est. Morâ autem diuturniori sensim corrumpitur, putrescit, & acris fit; cava, quibus continetur, erodit & inflammat; atque partim ab hac causa, partim à resorpto per venas bibulas putrido ichore, pessima febris nascitur; & quidem calidissima, quamvis ex sua natura frigidus morbus hydrops sit. Curatio talis febris requirit expulsionem lymphæ acris & stagnantis, vel correctionem putredinis jam natæ, & impedimentum futuræ. Unde simul patet, amara, lixiviosa, aromata acerrima, &c, quæ incipienti hydropi adeo profunt, pessimè nocere, ubi stagnans lympa jam putrescere incepit.

SI ACRE EPIDEMICUM, &c. Variæ illæ species acrium modò recensitæ, quæ stimulo suo febrem facere valent, ad cognitam acrimoniæ classim reduci possunt, & habentur efficacissima ad hæc in Arte remedia. Verùm longè difficilius cognoscuntur febres & curantur, quæ acri epidemico, vel venenato, originem debent. Quamvis enim subtilitate suâ hæc omnes sæpe sensus fugiant, & solis tantùm pessimis effectibus in corpore humano se prodant, quia tamen efficacissimo stimulo vitam irritant, ideo acria solent vocari, quamvis non facilè ad ullam cognitam acrimoniæ classim reduci posse videantur. Unicum, quod Ars habet in his curandis (nisi specificæ horum antidoti cognitæ fuerint) est, ut sedulâ Observatione discat, quibus modis irritata per hos stimulos vita utatur, ut illos inertes reddat, vel expellat de corpore; & deinde hæc naturæ salutaria molimina imitetur. Nihil enim in his à priori novimus, sed omnes indicationes curatoria à cognita morbi Historia in toto suo progressu pendent. Quænam autem in similium morborum indagazione observanda sint, & quâ normâ latens horum indoles detegi possit, postea explicabitur, quando peculiari capitulo de morbis epidemicis agendum erit.

§. 605. **A**CRE irritans in ipsa liquida inductum usu sex rerum non naturalium tolli, vel corrigi potest, & debet, pro sua indole varia cognita, variis auxiliis.

Solent Medici in morborum causis procatarteticis indagandis, ut memoriae succurrant, & ordine procedere possint, illas reducere ad classes quasdam, sub titulo rerum non naturalium; quia nempe usu, vel abusu, bonæ naturales, aut malæ contra-naturales fieri possunt (a). Plerumque autem res non naturales sex numeris comprehendi solent, nempe aer: cibus, potus: motus, quies: animi affectus: retenta, excreta: somnus, vigiliæ. Omnia autem hæc seorsim percurrendo inquirunt, an febris in ægro præsens ab una vel pluribus causis talibus pendeat; & deinde, hoc cognito, facile determinatur, quænam remedia convenient ad curandam febrem, cujus causa sic intellecta fuit. In febribus enim, abusu sex rerum non naturalium natis, multum prodesse potest peritus Medicus; cum è contra in illis, quæ à stimulo epidemico, aut venenato, fiunt, sæpe spectatorem agere cogatur, donec attentâ Observatione morbi genium & decursum, & naturæ varia molimina didicerit; quia stimuli talis indolem tantum per effectus in corpore ægotante natos cognoscere potest. Unde meretur rei dignitas & utilitas, ut per singula capita curatio febrium, ab his causis natarum, expendatur.

1. A motu nimio; quiete corporis & animi, humectantibus, diluentibus, blandis lenientibus.

A motu nimio corporis acutas & lethales febres nasci posse in *Commentariis* §. 586. *lit* γ, vidimus. Et, si considerentur illa, quæ per motum nimium in corpore fiunt, patebit ratio, quare remedia, hoc numero recensita, sola profint. Motu enim corporis valido velocitas in omnibus humoribus augetur: nam musculis agentibus venosi sanguinis motus versus cor acceleratur: hinc augetur una ex causis cordis motum facientibus, & quidem efficacissima; cum per illam etiam in cadavere cordis motus resuscitari possit, uti antea vidimus in *Commentariis* §. 574. Venis autem depletis, arteriæ facilius suos humores per ultimas angustias in venas jam minus resistentes propellunt, adeoque augetur per omnia vasa circulationis velocitas. Verum hoc fieri nequit, quin eodem temporis spatio organis secretoriis applicetur major humorum quantitas: hinc liquidissima sanguinis pars diffilatur, & præcipue per sudores; residuum inspissatur, & majori actione vasorum in fluida contenta, & horum reactione in vasa, sanguis densitatem inflammatoriam acquirit. Accedit, quod valido hoc attritu inter solida & fluida, & calore inde nato, omnes humores in majorem acrimoniam tendant, salésque & olea sanguinis volatiliora & acriora fiant (vide §. 100.). Hoc & docet urina post validos corporis motus reddita, quæ ruberrima, acris, stranguiosa & fortiter olens invenitur. Primum ergo, quod hic requiritur, est, ut quiete corporis & animi sopiatur nimius motus; frustra enim speratur curatio, si causa, quæ morbum fecit, pergat agere. Unde monuit *Hippocra-*

(a) Herm. Bœrh. *Inst. Medicin.* §. 5.

tes, (a) *In omni corporis motu, quum id laborare cœperit, quies statim lassitudinem levat.* Imò videmus sponte suâ nimis motibus fatigatos quieti se dare, dum sæpe ob nimiam lassitudinem cibum averfantur. Unde *Celsus* dixit, (b) *Si quando tamen insuetus aliquis laboravit, aut multò plus quàm solet, etiam is qui assuevit, huic jejuno dormiendum est; multò magis, si etiam os amarum est, vel oculi caligant, aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno est, sed etiam in posterum diem ita permanendum, nisi citò id quies sustulit.*

Mala autem hæc imprimis contingunt, dum per nimios motus bilis acrior; & majori copiâ circa præcordia fluctuat: atque ex his saltem apparet, quòd quies primum remedium sit, quod post nimios motus adhibendum est. Ideo paulò post in eodem capite dixit, (c) *Post iter, primum sedile, deinde unctio, &c.* Cùm autem animi motus longè plus incitare possint circulationis velocitatem, quàm motus corporis (vide §. 586. lit. γ.), patet ratio, quare unâ animi quies requiratur summopere. Verùm quia per nimium motum, vasorum ad initia amplitudo augeatur (vide §. 100.); adeoque errore loci liquida crassiora ingrediuntur vasa tenuiora; quiete hoc malum tolletur: dum enim minor impetus à tergo urget, contracta propriâ vi vasa, crassiores moleculas ingressas repellent in majores truncos, sicque solvetur obstructio ab hac causa facta. Ad oculum hoc apparet in illis, qui à valido cursu toto corpore rubent, sanguine minora vascula ingressò; simulac enim per aliquot tempus quieverunt, rubedo illa minuitur, & tandem naturalis corpori redit color.

Videndum jam quænam requiruntur, ut restituantur illa, quæ nimio motu perierant de corpore, & emendentur illa vitia, quæ inde facta fuerunt: illud autem fit,

HUMECTANTIBUS. Nimio enim corporis motu liquidissima pars humorum dissipatur; unde residui exsiccatio sequitur necessariò: ideo omnia, quæ humectant, optimè tunc conducunt; tam internè sumpta, quàm externè superficiei corporis applicata. Hinc illos, qui ob lassitudinem febricitabant, pinguis molliter perfricandos jussit, & in balneum duci voluit (d) *Ægineta*: Et *Trallianus* (e) omnia illa facienda monuit, quæ humiditatem potius augere, quàm illam ex corpore auferre possunt. Unde lenem solam frictionem commendavit (valida enim motum auget) & ut totum corpus hydræleo perungeretur; ac deinde calido balneo foveretur. Similia & *Celsus* (f) habet.

DILUENTIBUS. Quid diluentia sint, & quomodo agant in *Commentariis* §. 132, & 134, dictum fuit. Per motum autem nimium, uti modò dictum fuit, & liquidissima dissipantur, & majori actione vasorum in liquida compinguntur sanguinis moleculæ & immeabiles redduntur; adeoque utroque effectu conveniunt diluentia, quatenus & reddunt perditum, & interpositione suarum partium moleculas sanguinis à contactu & cohæsione mutua impediunt. Omnium autem optimè agunt diluentia, si calida fuerint (vide §. 134.): frigida, sive potata, sive externè æstuanti corpori post motum nimium applicata, nocerent pessimè; uti in *Commentariis* §. 118, demonstratum fuit. Idem sollicitè

(a) Aphorism. Sect. II. n°. XLVIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 86.

(b) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 25.

(c) pag. 27.

(d) Lib. I. cap. XVI. pag. 18. versâ.

(e) Lib. XII. cap. I. pag. 671.

(f) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 25.

monuit *Celsus* dicens, (a) *Illud quoque nosse oportet, quòd ex labore sudanti frigida potio perniciosissima est: atque etiam, cum sudor remisit, itinere fatigatis inutilis.*

BLANDIS LENIENTIBUS. Cùm enim per motum nimium olea & sales sanguinis acriora & volatilia reddantur, blanda demulcentia, quæ omnem acrimoniam obtundunt, summi usûs erunt; & inprimis talia, quæ ex sua indole omni putredini simul resistunt: qualia sunt omnia farinosa. Hinc decoctum avenæ, hordei, serum lactis, hydrogala & similia in his casibus adeo profunt.

Omnibus his gravissimi sæpe morbi inflammatorii, qui nimios corporis motus sequi solent, præcaventur. Unde & in Asia itinere fatigatos hospites balneo excipiunt; deinde tepidos potus affatim præbent; tandem cibos, ex solis ferè cerealiibus & fructibus horæis paratos; atque postea blandus somnus optimè reficit.

2. A nimio calore aeris; temperando illum exhalatione frigida; maximè plantis nonnullis, huic propriis negotio; potu aquæ subacidæ leviter nitrosæ, cum vini subaciduli pauxillo; cibo subacido; medicamentis verò similibus.

Nimio aeris calore liquidissimam sanguinis partem dissipari novimus, & exsiccari vâscula. Experiuntur hoc omnes, qui æstivis fervoribus, per loca fabulosa inprimis, iter faciunt: nares enim, oculi, os internum & fauces his aridissima fiunt; adeoque similia mala ferè expectanda sunt, quæ nimium corporis motum sequuntur. Verùm celerrima degeneratio in pessimam putredinem in magno calore observatur. Pulcherrimis Experimentis hoc evicit celeberrimus *Boerhaavius* (b), dum viva & sanissima animalia detineri curavit in loco tam calido, ut quadraginta octo gradibus calorem pueri sani superaret. Apparuit tunc, spatio viginti & octo circiter minorum horæ sanissimum animal adeo computruisse, ut nemo intolerabilem mephitim ferre potuerit; imò horrendus ille fœtor fortem, & duris assuetum laboribus hominem, in mortis præsentissimum periculum illico præcipitavit. Verum quidem est aeris calorem, nequidem summis æstatis fervoribus, nunquam ad hanc intensitatem adscendere: interim tamen satis inde constat, quantum aeris calor putredini faveat. Sic & novimus, æstivo tempore mactatorum animalium carnes corrumpi citissimè.

Curatio ergo acrimonix, ab hac causa natæ, obtinebitur, si causa tollatur, & corrigantur illa, qui in corpore mutata sunt per nimium aeris calorem. Illud autem fiet,

TEMPERANDO ILLUM EXHALATIONE FRIGIDÆ. Periculosissimum foret æstuantis aeris calore corpori subitum frigus applicare: nihil enim magis nocet, quàm caloris & frigoris repentina vicissitudo. Hinc dum æstivo tempore, post summum aeris calorem, tonitru & pluvix validissimæ unâ cum grandine (ut sæpe fit) aerem subitò refrigerant, pleuritides, anginæ, & similes morbi inflammatorii toties incautos homines opprimunt. Vidi miserum hominem, qui, fervidissimum aeris calorem ut vitaret, per bihorium in profunda

(a) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 26. | Coroll. XVI. Tom. I. pag. 275.

(b) Elem. Chem. de Ign. Experim. xx. |

cella manserat ; delectatus grato hoc sed subdolo refrigerio , semianimis ferè inde educebatur , & toto corpore obriguerat , & postea sævissimis pertinacissimi rheumatismi doloribus imprudentiæ pœnas luit : à quibus difficillimè , & post multos menses , tandem evasit. Requiritur ergo quàm maximè ut sensim & per gradus temperetur nimius aeris fervor : hoc autem in potestate Medici est. Gelida enim aqua , ex profundo puteo inprimis hausta , in pavementum & ad parietes respersa gratum & tutum aeris refrigerium conciliat. Cùm autem sale marino , ammoniaco , nitro , aquæ additis , pro lubitu ferè frigus aquæ augere possimus (illi sales enim illo tempore , quo solvuntur in aqua , frigus faciunt) , uti ex Chemicis constat ; patet , nimium calorem aeris pulcherrimè sic temperari posse.

MAXIME PLANTIS NONNULLIS, HUIC PROPRIIS NEGOTIO: Demonstravit accuratissimis Experimentis celeberrimus *Halesius* (*a*) , plantas incredibilem aquæ copiam absorbere & exspirare iterum : optimum ergo erit , hoc artificio aquam per aerem dispergere ; dum v. gr ; abscissi salicis rami arenæ madidæ immerguntur. Sunt præterea plantæ nonnullæ , quæ unà cum aqua exhalant amabilem , fragrantiam , unà cum grato refrigerio : florentis sambuci arboris rami huic usui pulcherrimè conducunt ; verùm non omni æstatis tempore florent. Plures tamen aliæ plantæ his substitui possent , uti v. gr ; oxyacantha ulmaria , rosæ , &c , quæ simili fragrantia pollent. Sic non tantùm aeris nimius calor temperatur , sed & dum talis aer humidus & frigidiusculus redditus inspiratur , & superficiem corporis omnem alluit undique , siccitas à nimio calore facta tollitur.

POTU AQUÆ SUBACIDÆ LEVITER NITROSÆ. Nimio aeris calore omnia ad putredinem disponuntur : requiritur ergo talis potus , qui resistit putredini quàm maximè. Acida autem hanc vim habent : ergo illa , magnâ copiam aquæ diluta , ne stimulo suo noceant , si meraciora fuerint , huic scopo optimè satisfaciunt. Additur nitri levis quantitas , quia & antisepticum , & sanguinis inflammatoriæ spissitudini attenuandæ , quæ hîc metuitur , summum remedium est. Simul aquæ larga copia , cum his ingesta , diluendo liquida , laxando vasa , prodest plurimùm ; dum & simul urinæ vehiculum præbet , per quam naturali lege sales & olea , jam acriora facta , de corpore eliminantur.

CUM VINI SUBACIDULI PAUXILLO. Inanis metus multorum animos obsedit quo pessima quævis à vino in febribus metuunt , quia , calorem semper inde augeri , creditur. Vina meraca , inprimis largiori copiam assumta , excalescere certum est ; verùm eadem largâ copiam aquæ diluta vires languentes reficiunt ; neque tamen nimio stimulo nocent. Imò longè gratius refrigerium percipitur à vino magnâ copiam aquæ diluto , quàm à pura aqua potata. In febribus ardentibus *Hippocrates* (*b*) *vinum Thasum vetus aquæ quinque & viginti partibus , ad unam vini partem admixtis* , exhiberi iussit. Acidula autem vina inprimis hîc laudantur , quia omni putredini resistunt ; sic enim aprinas carnes vino Rhenano immerfas servari incorruptas novimus. Accedit , quòd à nimio aeris calore langueant homines ; unde vini modica quantitas , aquæ mista , huic languori optimè succurrit ; simulque aquam per omnia mobilem reddit. Contra *Galenicos* sui temporis Me-

(*a*) Vegetable Staticks cap. 1.

(*b*) De Morbis Lib. III. cap. ultimo.

| Charter. Tom. VII. pag. 595.

dicos, qui omnem vini usum in febribus damnabant, insurgens *Helmontius*, hinc non sine ratione dixit, (a) *Vinum autem peculiarem habet indicationem: non solum quia vires addit, quibus natura exosam materiam domat; verum insuper quod sit plastrum medicaminum conveniens. Est nimirum nuncius, qui vias novit, itineri accinctus, charus intimis, & admissus in penetralia.* Pro majori jam aut minori vini meracitate pluri vel pauciori aquâ diluitur; sicque gratissimi potus parari possunt: dum v. gr; decocti hordei quinque vel sex partibus una pars vini aciduli miscetur, parca copia nitri additur, & succus citri, ribesiorum, sambuci, vel eorum sapæ cum saccharo coctæ in his diluuntur; qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum invenitur,

CIBO SUBACIDO LEVITER DEMULCENTE, PARUM SALITO. Ex hordeo, avenâ oryzâ, &c, meraciora decocta, vel & pultes, addito succo citri, aurantiorum: fructus horæi recentes aciduli, ut cerasa, ribesia, fraga; poma acidula cocta, dein similibus decoctis intrita, optima hîc sunt & gratissima edulia. Lac ebutyratum, serum lactis cum similibus decoctum, summi pariter hîc usûs. Neque nocebit parcam quantitatem salis addere, inprimis farinosi illis, ne nimis fatuo sapore displiceant; modò caveatur, ne tali copiâ misceatur cibus, ut stimuli instar motum augere possit. Condiendis tamen his succus citri vel aurantiorum sufficere posset, si quis suspectum haberet salis usum.

MEDICAMENTIS SIMILIBUS. Aquosa enim hîc conveniunt; quatenus laxant, diluunt, & diluendo omnem acrimoniam mitigant; simulque sudori & urinæ vehiculum præbent, ut nocitura eliminentur de corpore. Verum aqua sola citissimè dilabitur per has vias, adeoque non satis humectat sicca ex nimio æstu corpora: hinc aquæ optimè adduntur farinosa, quæ blandum lentorem aquæ conciliant, nutriunt; simulque, cum sponte suâ acescant, omni putredini resistunt. Cùm autem, per calorem liquidissimis dissipatis reliquæ sanguinis partes magis lentescant & in cohæsiorem tendant, ideo illis adduntur saponacea dissolventia, sed acida simul, vel saltem acescentia; ut rob sambuci, ribesiorum, diamoron, & similia plura, quorum satis magna varietas in Officinis habetur. Cùm autem semper observetur, nimis caloribus bilis acrimoniam augeri, laudantur illa, quæ leni stimulo biliosam saburram ex primis viis abstergunt, ut tamarindi, crystalli & cremor tartari, sal polychrestus, &c. Si jam simul adsit inflammatio topica, ob sanguinem fluidissimâ parte orbatum & hinc immeabilem hærentem in ultimis arteriarum angustis; omnia, quæ in cura inflammationis dicta fuerunt, adhibenda sunt: tunc inprimis nitrum, lapis prunellæ, &c, laudantur, quorum vis antiphlogistica adeo nota est. *Hippocrates* utebatur inprimis oxymelle, mulsâ, hordei decocto, quæ certè optima sunt, quamvis simplicissima. Ex his jam variæ poterunt concinnari medicamentorum formulæ, quarum specimina quædam in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

Si jam unâ cum calore aeris nimio motus corporis validus concurrat, pessimi & periculosissimi morbi oriuntur; uti toties contingit, quando milites summis æstatis fervoribus longa itinera facere coguntur.: ferè semper enim tunc

(a) Tractat. de Febr. cap. XII. n°. VII. pag. 773.

febres castrenses, & putridissimæ quidem, grassari incipiunt; quibus idem vicus & eadem remedia conveniunt. Salutaris hinc erat Veterum mos, qui militibus poscam dabant, sive acetum aquâ dilutum, ut morbos hos caverent. Imò jufferunt aliquando belli duces, ut vinum in expeditione nemo biberet, sed aceto universi contenti forent (a).

3. A nimis humido aere; largo foco ex aromaticis resinosisque lignis; exhalatione aromatum.

Aerem semper humidum esse, & aquam in se continere, quantumvis etiam siccus appareat, docent illa corpora, quæ veri magnetes aquæ dici merentur, quia illam ex aere trahunt: talia sunt salia acida meracissima, uti oleum vitrioli rectificatissimum, sales alcalini siccissimi, sal marinus decrepitatus, &c; omnia enim hæc aeri æstivo, calido & sicco quamvis, exposita, pondere augentur & diffluunt; potestque ex illis tunc igne expelli omne illud, quod ex aere sic attraxerant, & quod pro maxima parte mera tantum aqua est. Ubi autem aqua in aere abundat, tunc nimis humidus dicitur: variam autem aeris humiditatem hygrosopia monstrant. Prout jam calor vel frigus aeris humiditatem comitantur, diversæ mutationes in corpore humano fiunt. Frigidus enim & humidus aer ratione aquæ, quam corporis superficiei applicat majori copiâ, laxaret & solveret; interim tamen frigore exhalantium vasorum oscula stringit; sicque perspirationem impedit, serosam colluviem colligi facit; unde tusses, catarrhi, peripneumoniam serosam, &c, oriuntur. Si autem humiditati aeris magnus calor jungatur, subitissima putrefactio excitatur; uti patet in carnibus animalium mactatorum, quæ tali in aere unius alteriusve diei spatio in tabum putridum diffluunt. Hinc ab omni ævo Medici damnaverunt aerem humidum & calidum, tamquam pestilentiali quâdam facultate præditum. Sic observatum fuit, (b) *Europæos, qui loca Americæ primi obsidebant, omnes ferè morbo endemico periisse per malignum morbum, qui corpora brevissimè dissolvebat, putridâ quâdam febris specie. Id autem imprimis accidisse iis omnibus, qui loca incolebant arboribus & fruticibus obsita.* Arbores enim & reliquæ plantæ incredibilem aquæ copiam exhalant: unde postea, incensis sylvis, dum humiditas illa tolleretur, licet maneret æquè æstuosum clima, salubris prorsus redditus est aer.

Cum ergo hæc aeris humiditas adeo noxia sit, emendanda erit præcipuè. Omnium autem certissimum ad hanc medium est ignis, quo omnia exsiccantur; & imprimis, si focus instruaturn lignis aromaticis & resinosis, uti sunt guajacum, mastichinum, juniperinum, cedrinum, &c: sic enim simul per aera difflatur acidum illud, optimum antisepticum, quod in his lignis unâ cum aromatica fragrantia latere Chemia docet. Cum autem pretiosiora hæc ligna sint, quisquiliæ & ramenta ab operibus relicta his usibus servire possent. Interim tamen vel solum lignum quercinum, quod vili satis pretio comparari potest, huic indicationi satisfacere posset. In magno calore aeris focum accendere absolum videbitur, sed si sub largo & patenti camino hoc fiat, non adeo augebitur calor, & interim difflabitur pulcherrimè nimia aeris humiditas.

(a) Nonnius de re cibaria Lib. IV. cap. xv. pag. 479.

(b) Boerh. Elem. Chem. de aqua, circa finem. Tom. I. pag. 620.

Aromatum autem exhalationes, quamvis propriè loquendo nimiam humiditatem aeris non minuant, cavent tamen vel emendant plurima mala, quæ à nimia aeris humiditate, ut causâ, oriuntur. Nimiam enim laxitatem roborans vis aromatum tollit; simulque omni putredini efficacissimè resistit. Notum sic est, abrotanum, absinthium, scordium, rutam, salviam & similes herbas cadaveribus adspersas putredinem cohibere; sphacelo aut gangrænâ corruptas partes his condiri posse sic, ut non serpent hæc mala. Ad hos usus accensi thuris, mastiches, olivani, &c, thymiama adhiberi solet; vel fragrantissimis aromatibus in pulverem reductis spargitur locus; qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

4. Ab aere acri putrefaciente; hunc emendando accenso nitro, pulvere pyrio, vapore aceti, sale prunis insperfo.

Per aerem intelligitur illud, quod nos ambit, fluidum tenuissimum, cujus gravitatem, elasticitatem & reliquas proprietates generales pulcherrimis Experimentis indagaverunt Physici. Verùm in hoc aere innumera fluctuant, & quidem diversissima: quidquid enim ex vegetabilibus & animantibus vivis exhalat, quidquid ex mortuis putredine resolutis diffilatur, quidquid ex iisdem per ignem expellitur per aera se diffundit. Imò & ex fossilibus, sive sponte suâ, sive per ignem productæ exhalationes, in aere hærent. Unde aer quasi chaos est, in quo hæc omnia fluctuant; adeoque ratione variorum corporum, quæ continet, mirabiles effectus producere valet; præsertim quia ubique invenitur præsens: (a) *Quid enim sine hoc fit tandem; aut à quonam hic abest, aut cui non præsens est?* Summam autem inprimis aer habet efficaciam in corpus humanum; dum unâ cum omnibus, quæ continet, non tantùm illud externè ambit, sed omni tempore vitæ inspiratur, & per ventriculum & intestina defertur. Unde Hippocrates dixit (b) *hominum enim & reliquorum animantium corpora triplici alimento nutriuntur; cujus hæc sunt nomina, cibus, potus, spiritus. Ac spiritus quidem qui in corporibus insunt, flatu nominantur; qui verò extra corpora aer, qui.... maximus in omnibus quæ corpori accidunt, auctor ac dominus.* Hinc ab omni tempore morborum, inprimis qui populariter grassantur, causam ἐν τῷ περιέχοντι sive ambiente nos ære quæsierunt Medici, (c) *quia eundem omnes spiritum attrahunt, & simili corpori spiritu similiter permixto similes oriuntur febres.*

Latens autem illud malignum in aere tantùm per suos effectus cognoscitur, neque poterit facilè ad cognitam quamdam acrimoniæ speciem reduci. Acer autem aer talis dicitur, quia per illum stimuli communicantur corpori humano, per quos humores violentissimè moventur, & acutissimæ febres incenduntur; simulque ferè semper tunc adest ingens propensio in putredinem sæpe summam & subitanam; & ob hanc causam talis aer putrefaciens vocatur. Voluerunt multi limitatiùs hanc aeris malignitatem definire, sed, ut videtur, minùs feliciter. Sic, dum observatum fuit, post conflictus bellicos à pessima mephiti cadaverum malignos morbos nasci, dixerunt quidam, putridos halitus per aera dispersos similia morborum semper causam esse. Verùm illi, qui coria animalium ad va-

(a) Hippocrat. Lib. de flatib. cap. II. Char-
aer. Tom. VI. pag. 214.

(b) Ibidem.

(c) Ibid. cap. III. pag. 215.

rios usus parant; uti & qui gluten ex animalium partibus conficiunt, totâ vitâ inquinatum putridis effluviis aerem inspirant, fatiſ fani tamen. Arſenicum, peſſimum omnibus animalibus venenum, cùm per ignem volatile fieri viderent Chemici, arſenicales tales halitus per aera volitantes inculaverunt. Alii alia dixerunt, ſed pariter tantùm ex hypotheſi, non ex rerum Experimentis. Quis enim explicare potuit, quare peſtis nunc in ſolos homines, nunc in boves, nunc in aliud animantium genus graſſetur tantùm, licèt hæc omnia eundem aerem inſpirent. Contentus Hippocrates effectuum Obſervatione, quamvis cauſas non intelligeret, ſapienter dixit, poſtquam hanc difficultatem propoſuerat, (a) *Corpus à corpore, natura à natura, & alimentum ab alimento differt. Neque enim omni animantium generi eadem ſunt commoda aut incommoda, ſed alia aliis conveniunt. Quum igitur aer inquinamentiſ huiusmodi quæ hominum naturæ adverſantur plenus fuerit, tum homines ægrotant. Quum verò alteri cuidam animantium generi aer incommodus fuerit, tunc ideo morbo corripitur.* Ingenuam hanc Veterum ſimplicitatem protervè nimis riſerunt nonnulli, dum ad occultas qualitates confugiebant; ſed per has non tentaverunt explicare illa, quæ non intelligebant, ſed incognitas cauſas, quarum effectus tamen obſervabant, hoc nomine vocaverunt.

Operæ-pretium jam erit videre, quid Medicina invenerit, ut latentia hæc in aere venena vel deſtrueret, vel inertia redderet; vel ſic muniret corpora humana, ut vel omnino non, vel minùs ſaltem, ab his afficerentur. Dixerant veteres Chemici, ignem eſſe rerum omnium mortem, cuncta per illum deſtrui, omnémque facultatem ſeminalem igne tolli poſſe. Ex remotiſſima Antiquitate conſervata monumenta docuerunt, quòd igne ſolo tentaverint quondam deſtruire venenatum illud in aere latens. Habetur enim apud, Suidam (b) quòd Jachen Ægyptius, (qui diu ante Hippocratem vixit) in doloribus & morbis curandis ſummus fuerit artifex, & peſtim graſſantem exſtinxerit, quamobrem & ſumptuoſè ſepultus fuit. Poſtea autem, quando popularis morbus graſſabatur, ad huius fanum ſacri ſcribæ euntes, & ſacris rite peractis ex ejus ara ignem accendentes, & pyras per urbem incendentes, & fœtidi aeris corruptricem illum morbum exſiccantes & ſuperantes, quod proſectò maximæ novitatis eſt, morbum illum igne exſtinxerunt. Idem de Acrone Medico, qui etiam ante Hippocratem vixit, teſtatur Plutarchus dicens, (c) *Etenim Medici adverſus peſtilentiales effectus prodeſſe cenſent multam flammam, utpote aerem attenuantem. Meliùs autem attenuat, ſi bene odorata ligna urantur, qualia ſunt cypreſſi, & juniperi & piceæ. Acronem verò Medicum Athenis tempore magnæ peſtis gloriam ſibi paraviſſe dicunt, jubentem ignem prope ægrotantes accendi: juvit enim non paucos.* Idem ab Hippocrate factum fuiſſe & Galenus (d) & Aëtius (e), memoriæ reliquerunt. Addidit Galenus, quòd non ex ſimplici materia ignes per totam urbem accendi juſſerit Hippocrates, verùm corollas & flores ſuaviſſimi odoris, & unguenta pinguiſſima & bene odorata addiderit, ut aerem purum hoc modo redditum homines in mali ſubſidium reſpirarent. Cùm autem humiditas aeris, adeo ſæpe noxia, ſi calori jungatur (vide §. 605. n.º. 3.) hoc modo corrigatur; patet fatiſ, pulchrum effectum ab hac methodo exſpectari poſſe. Sic obſervatum fuit in ephemera illa Bri-

(a) Lib. de flatib. cap. III. pag. 215.

(b) Ad vocabulum Γαχη & ἱερογυμναſτεῖς.

(c) In fine libri de Iſide & Oſiride Tom. II. pag. 383.

(d) De Theriaca ad Piſon. Lib. I. cap. XVI. Charter. Tom. XIII. pag. 955.

(e) Lib. V. cap. xciv. pag. 91. verſâ

tannica, sive fudore Britannico dicto, fabros ferrarios & coquos se foco tutasse suo, atque incolumes ab hac lue mansisse (a).

Cùm autem virus illud in aere hærens unà cum illo moveatur, hinc aere per ventos moto illud diffari potest, & de loco in locum moveri. Sic legitur (b); *Empedoclem*, obturato montis hiatu, unde gravis & insalubris in planitiem spirabat auster, pestem illâ regione exclusisse. Et *Varro*, (c) *cùm Corcyra esset exercitus ac classis, & omnes domus repletæ essent agrotis ac funeribus, immisso fenestris novis aquilone, & obstructis pestilentibus, januâque permutatâ, cateraque ejus generis diligentia, suos comites, ac familiam, incolumes reduxit. Dum Apollo jam placatus peste liberare vellet Græcorum exercitum, ventum validum emisisse legitur apud Homerum (d)*. Plurima enim Observata docuerunt, posse in aere hærene noxia & venenata corpora, quæ diu in eodem loco manent; motu tamen aeris solo, sive per ventos, sive per alias causas, dissipari possunt sic, ut non amplius noceant. Sic post Vesuvii montis incendia plurimis in locis observatur atmosphæra venenata telluri ad quamdam altitudinem incumbere; atque illud malignum in eodem spatio manet satis diu, atque omnia animalia, imò & plantas, necat. Nullo interim fœtore vel aliâ qualitate sensibili ferè distingui potest talis locus, nisi quòd attento oculo quædam in aere undulatio appareat, similis ferè illi, quæ percipitur in aere circa carbonem ardentem; atque candelæ lumen huic atmosphære impositum statim exstinguitur. Unicum remedium est, ut moto aere per ventum, vel per explosa tormenta, dissipentur illæ exhalationes (e). Idem toties in profundis puteis fodiendis observatum fuit; unde cauti nunc operarii, candelâ immisâ experiuntur prius, an aliquid maligni lateat; quòd si hæc exstinguatur, missili tormento (*granaet*), vel simili modo quodam, dissipant venenata hæc effluvia, & postea tutò descendunt.

Præter bina hæc, aeris nempe lustrationem per ignem, validumque ejus per ventos motum, tentaverunt & corrigere vel iners reddere latens in aere venenum vaporibus quibusdam per aera dispersis. Specificæ horum venenorum antidoti fortè in rerum natura sunt, sed hætenus incognitæ; cùm ipsum illud venenatum in aere nullâ qualitate sensibili cognoscatur, sed solis tantum ferè effectibus se manifestet. Illud interim verum esse videtur, quòd hoc incognitum in aere hærens ad pessimam & subitam putredinem disponat omnia. In horrenda illa peste Atheniensium, quam *Thucydides* descripsit, statim in initio morbi pessimè olebat ægrotantium anima. In horrendo erysipelate, quod post austrinam humidam & mollem tempestatem epidemicè grassabatur, verâ putredine molles partes sic defluerunt, ut totum femur, tibia, & pes nudarentur; uti legitur (f) apud *Hippocratem*. In dysenteriis illis castrensibus fæces cadaver olent, &c; unde ab omni ævo remedia quæsierunt in illis, quæ omni putredini resisterent quàm efficacissimè; partim hæc spe, ut domaretur his septicum in aere fluctuans venenum; partim ut corpora humana his munita ab omni putredine essent quàm alienissima. Hinc aromatum gratissimos halitus laudaverunt nonnulli; sed præ re-

(a) Joh. Caji Britanni de Ephem. Britann. | iv. Tom. I. pag. 151.
pag. 89.

(b) Plutarch. de Curiositate in initio. Tom. |
II. pag. 515. C. & adversus Colotem circa fi-
nem. Ibid. pag. 1126. B.

(c) Scriptores rei rusticæ, Varro Lib. I. cap.

(d) Iliad. Lib. I. vers. 479.

(e) De Castera Histoire du Mont Vésuve
pag. 296.

(f) Epidem. Lib. III. Comment. III. text,
xxv. Charter. Tom. IX. pag. 265.

liquis omnibus acida, quæ certissimè omni putrido adversari constat.

Acetum hinc in patulis vasis igni expositum, & in vapores resolutum, summum hinc remedium est. Nitrum, vel sal marinus, prunis ardentibus inspersa, solvuntur in vapores acidos mobilissimos, nunquam quiescentes, si meraci fuerint, uti Chemia docet. Unde statim quaquaversum diffunduntur, efficacissimi omnis putredinis domitores. Sulphur autem præter reliqua omnia & antiquissimo usu, & summâ utilitate se commendavit. Non absque ratione mirati fuerunt summi in Arte Viri, in molli hoc & insipido corpore tam miras latere virtutes: pessima enim venena solo sulphure domantur. Arsenicum album, quo vix quid magis virulentum habetur, cum æqua parte sulphuris leni igne liquatum, sic enervatur, ut ad drachmam integram à canibus sine noxa devoretur. Antimonii regulus, cujus pauca grana robustissimum hominem sursum & deorsum cum diris sæpe anxietatibus movent, cum simili quantitate sulphuris fusus iners redditur. Argentum vivum cum sulphure diu tritum, vel fuso per ignem sulphuri intimè unitum, summam quam possidet, actuositatem perdit (a). Accensi sulphuris vapor omnem fermentationem præcavet, vel natam jam suffocat, atque omni putredini quàm maximè resistit. Dum *Achilles* poculum, ex quo nullus bibebat, & quo soli *Jovi* libabat, eduxit ex arca, sulphure illud depuravit prius (b), antequam uteretur (notum enim est, diu reclusum aerem sæpe quid maligni habere). Dum occisis procis ædes *Ulyssis* cæde & sanguine manabant, antequam vestes mutare voluit, sulphure accenso domum lustravit, atque illud malorum medelam vocavit:

Ὅϊσε θεεῖον γρηὺ κακῶν ἄκος, οἷσε δέ μοι πῦρ

Ὅφρα θεεῖωσω μέγιστον.

Verùm sulphuris accensi vapor hoc incommodi habet, quòd, imprudenter haustus pulmonibus, suffocet, hincque ferè omnia animalia necet. Ubi autem cum nitro miscetur, promptissimè deflagrat, neque adeo suffocantem halitum fundit; unde patet pulveris pyrii pulcherrimus ad hunc scopum usus: ille enim, uti notum est, nitro, sulphure, & carbone constat; promptissimè accenditur, & vapor inde factus celerrimè per omnia diffunditur; neque suffocat ille vapor, imò satis grati odoris est. Testatur *Helmontius* quòd viderit, (d) in *Cataracta Gandavensi* integram legionem *Neapolitanam* peste periisse. Erat autem ibidem cohors *Germanorum*, quæ pulvere pyrio sua tinxerat indusia, ut lotrices, simulque pediculos excusarent. Horum si qui perirent, id præ dysenteria, non autem peste. Longè autem magis hic effectus ab accenso pulvere pyrio expectandus videtur, cum & validâ explosione aerem moveat efficacissimè; simulque vivâ flammâ latè dispersâ eundem lustrat, sulphurisque & nitri acidis vaporibus, omni putredini adversissimis, profit quàm maximè.

5. Ab animi affectibus; hos sedando ratione, contrariis affectibus, varietate objectorum, anodynis, opiativis.

Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 104, dicta fuerunt de efficacissimis

(a) Freder. Hofman. Dissert. Physico-chem. Dissert. III. thes. xv. xvi. pag. 277. 287.

(b) Homer. Iliad. Lib. XVI. vers. 228.

(c) Id. Odyss. Lib. XXII. vers. 481.

(d) Tumulus Pestis in Capitulo, Hippocrates redivivus, pag. 888.

remediis, quibus tolli vel sopiri poterunt animi affectus, à quibus nimia circulationis velocitas orta fuerat. Ex illis, quæ *Sanctorius* (a) de animi affectibus notavit, patet, quantæ mutationes in corpore etiam sanissimo per animi affectus fieri possint; monuitque egregius ille Vir, (b) *ira & spes auferunt timorem, & lætitia mæstitiam. Passio enim animi non medicinis, sed aliâ passione contrariâ superatur.* Verùm animi affectus non tantùm nocent, quatenus ab illis absque alia causa prægressa febris excitatur, verùm etiam corpus sic disponunt, ut ab aliis morborum causis faciliùs afficiatur. *Diemerbroeckius* in illis Observationibus, quas de peste habuit, monet, sæpius summo terrore percussos illico peste correptos fuisse. Dúmque suū ipsius vivendi modum enarrat, quo fretus audacissimè peste correptos invisebat, ipse immunis manens, affirmat, quòd omnes animi motus, quantum poterat, compesceret, atque inter mille mortes intrepidus viveret. Dum autem quandoque tristitia subreperet, quod in luctuosissima hac calamitate non poterat non fieri aliquando, vino ad hilaritatem sumto mordaces curas diluebat, cùm in communi luctu inevitabilis mœror nullâ lætitiâ superari poterat (c).

6. A cibus acribus acidis; id acre diluendo, demulcendo, absorbendo, immutando in salem compositum; aquosa, gelatinosa animalium, oleosa, cretacea, ostracodermata, lapides animalium, terræ pingues, sales alcalini fixi, volatiles, simplices, compositi, id efficiunt. Vide 60, ad 69.

Cibi acidi acres vel sunt jam tales, dum ingeruntur; vel blandæ quamvis indolis fuerint, dum ingeruntur ob vires permutantes in corpore minùs efficaces, spontaneâ mutatione in hanc acrimoniam degenerant. Ab his autem acribus febres posse excitari, sive cibi, potûs, condimenti, medicamenti vel veneni titulo ingesta fuerint, in *Commentariis* §. 586, lit. a, dictum fuit. Cura autem perficitur,

DILUENDO; quod aquâ solâ, vel talibus, in quibus aqua prædominatur, obtineri poterit. Quantum autem à sola dilutione boni exspectari possit ad acerrima etiam acida enervanda, memorabili Exemplo docuit *Sydenhamus*. Miser homo, ex amore melancholicus, non modicam quantitatem mercurii sublimati corrosivi sumpsit; jamque per integram ferè horam acerrimum hoc venenum in corpore hæserat, (d) *jamque os & labia valde intumescabant; vehementer agrotabat ardente ventriculi dolore, caloréque, tantùm non confectus.* Accedens *Sydenhamus* jussit, ut ingentem aquæ tepidæ copiam sumeret, atque repeteret; simulac ventriculus ingestam aquam rejecisset, simul aquæ tepidæ copiam clysmate curavit injici. Vitæ jam avidissimus æger paruit statim, & majorem aquæ copiam bibit adhuc, quàm jusserat Medicus; sicque in ra paucas horas à præsentissimo mortis periculo liberatus fuit, (e) *nisi quòd labia non statim detumescerent, ore etiam à veneni particulis, quæ aquam quam evomuerat penitus infecerant, adhuc exulcerato;* quæ tamen mala per solam diætam lacteam post quatrimum evanue-

(a) De Static. Medicin. Sect. VII.

(b) Ibid. n°. XII.

(c) Diemerbroeck de Peste Lib. II. cap. XII.

pag. 147.

(d) Epist. I. respons. circa finem, p. 404.

(e) Ibid.

runt. Patet hinc quantum diluentia etiam sola prodesse possint. Dum autem ob nimiam ventriculi & intestinorum debilitatem ingesta aciescentia degenerant, diluentia nocent, quatenus labefactatum harum partium robur adhuc minuunt, uti in *Commentariis* §. 66, dictum fuit.

DEMULCENDO, ABSORBENDO, &c. Quando de morbis spontaneis ab acido humore §. 60, ad 69, agebatur, explicati fuerunt varii illi modi, quibus acidum iners reddi potest, vel & in aliam naturam mutari. Hoc enim fit vel oleosis obvolvendo hæc acria; vel partes iisdem sic muniendo, ut acida in illas agere nequeant. Absorbentibus terrestribus omnibus acidum attrahitur, atque illis unitum iners manet, alcalinis salibus volatilibus, vel fixis, acida immutantur in salem, compositum dictum; quia ex alcali & acido simul unitis concrevit: qui semper blandus est, licet ex acido meracissimo & alcali sincero factus fuerit, uti patet in tartaro vitriolato. Gelatinosæ animalium partes hinc laudantur, ut *v. gr*; gelatina cornu cervi, eboris, jura carniū in tremulam spissitudinem cocta; partim quia blando glutine suo demulcent, partim quia ex sua natura in alcali vergunt: oleosa obvolvendo sic profunt; uti & terræ pingues, quales sunt boli, terræ figillatæ, quæ blandâ unctuositate omnia acria demulcent. Cæterum terræ illæ acidum non absorbent, nec immutant; quantum enim videre potui, non effervescent cum acidis; imò *Chemica Experimenta* docuerunt, acidum in his terris latere (vide §. 88. n°. 5.). De omnibus reliquis illis antea dictum, simulque determinatum fuit, quâ dosi & methodo dari debeant, ut & tuto & efficaciter agant. Inprimis autem hæc omnia locum habent in tenella ætate, vel debilissimis hominibus, si aciescentibus vixerint; in quibus sæpe febres ab acida acrimonia nascuntur: in reliquis autem febres natæ raro huic causæ originem suam debent.

7. A cibis acris salinis, eam acrimoniam diluendo per aquosa, tumque evacuando simul; demulcendo per lenta, oleosa; corrigendo per lixiviosa ex calce viva.

Sal marinus, vel & in aliis locis sal gemmæ simillimus salis marino, cibis admisceri solet, & ad saporis gratiam conciliandam, & sæpe etiam ad omnem corruptionem præcavendam: notum enim est, carnes & pisces, legumina & alia multa, sale condiri & conservari. Sal autem marinus hanc dotem habet, ut sanguinem ingressus, cum illo per vasa motus, vix mutetur à viribus nostri corporis; sed per urinam exeat immutatus: unde in urina animalium, sale marino utentium, expulsis valido igne omnibus volatilibus, in fæce residua manet sal marinus. (a) Unde patet, salis marini largiorem usum facere stimulos, quos corporis vires superare nequeunt, imò ne mutare quidem: adeoque non mirum, inde febres excitari. Raro quidem simul & semel tanta copia salis marini assumitur, ut validam febrem suo stimulo excitare valeat; verum illi, qui falsamentis nimis delectantur, vel qui aliorum ciborum penuriâ solis falsis vivere debent, ut in navibus toties fit, ab hac causa in scorbutum, muriaticum dictum, & pessimas febres aliquando incidunt, dum quotidie ingesta salis copia, nec sub-

(a) Boerhaav. *Element. Chem. Tom. II. Process. xi. pag. 313, & 326.*

acta corporis viribus, neque integre expulsa de corpore, in sanguine manet; atque oleosis & terrestribus sanguinis partibus se insinuans illis pertinacissimè inhæret, adeoque perenni stimulo, neque debili facilè, vitam irritat. Posse enim pinguibus irretiri salem marinum, docet lardum & carnes salitæ pinguiore; quæ si nimis falsæ fuerint, non nisi longâ maceratione, & quidem difficillimè, sale orbari possunt.

Præcipuum remedium, ad febres ex hac causa natas, est dilutio per aquosa; quam sponte suâ Natura indicat; si enim quis nimis falsa comederit, paulò post nata ingens sitis facit copiosum potum assumi, per quem eluitur illud falsum de sanguine, & per urinæ vias comodissimè expellitur. Dum autem in longinquis navigationibus solis falsamentis ferè vivunt classarii, & sæpe aquæ penuriam habent, vel putridam factam fastidiunt; manet nimia salis marini copia sanguini permista, & postea difficillimè elui poterit. Cùm ergo tunc muriatica humorum acrimonia adsit, quæ pessimos sæpe dolores facit, unâ cum diluentibus proderunt lenta oleosa, quatenus omnem acrimoniam obvolvendo mitigant.

Ubi verò sal marinus oleosis & terrestribus sanguinis partibus intricatus diluentibus elui non potest, optimum tunc remedium, quod habetur, est lixivium calcis vivæ, quod paratur, affundendo calcis vivæ inprimis ex saxis Leodiensibus paratæ, sextuplum vel octuplum aquæ; deinde decantatus, liquor filtro depuratur. Quantum valeat calx viva, ut sales oleis inquinati puri reddantur, noverunt Chemicis, qui sales volatiles alcalinos ex partibus animalium productos ab adhærente oleo liberant, dum à calce viva illos sublimant, neque ullâ arte melius illos depurare possunt. Verùm constat etiam, calce vivâ lotio recentissimo injectâ, statim exhalare vaporem, qui igneo quasi fulminis ictu nares ferit; & qui collectus vasis clausis lenissimâ destillatione liquidum dat acerrimum & volatile, odoris ignei & intolerabilis (a); unde non absque ratione suspectus habebatur lixivii calcis vivæ usus: si enim ab ejus usu similes ignei & volatillissimi spiritus nascerentur in corpore, brevè destruerentur tenerrima encephali & nervorum stamina. Boves, qui casu meracissimum calcis vivæ lixivium biberant, aliquo tempore postea mortuos esse, legitur (b). Docuit tamen usus, non adeo funestum esse lixivii calcis vivæ usum, si prudenter exhibeatur. Egregius Medicus *Burletus*, qui frequentissimè & in variis morbis exhibuit hoc lixivium, testatur, (c), quòd non semper quidem responderint eventus magnificis promissis, quæ de hujus lixivii usu jactabantur; interim tamen non observaverit effectus malos inde secutos fuisse: notâtque in Gallia minùs profuisse ejus usum in iisdem morbis quàm quidem in Hollandia. Dedit autem juvenibus & robustis ægris novem uncias de die, lactis æquali copiæ mistas; sic ut omni quatrihorio diei tertiam partem sumerent: profuisse autem dysenterico & asthmatico testatur hoc remedium quotidie usurpatum; in dysenteria per octiduum, in asthma per mensem. Pluribus morbis idem hoc remedium applicuit; & hoc saltem inde concludi potest, non adeo periculosum esse ejus usum. Quibusdam tamen hoc lixivio utentibus appetitus omnino debatur; & de ponderis molesti, ventriculum prementis, sensu conquerebantur; unde ejus usum per aliquot

(a) Boerhaav. Element. Chem. Process. pag. 158.

XCVII. Tom. II. pag. 315.

(b) Académ. des Sciences l'An, 1700, Mém.

(c) Ibid. pag. 167. 168.

dies intermittere cogebantur. Memini me aliquoties ægris exhibuisse similem aquæ calcis quantitatem, absque ullo damno inde secuto. Interim tamen videtur semper suspectus esse hujus remedii usus in calidæ temperiei hominibus, vel & morbis calidis laborantibus, aut si putredinis quædam signa appareant: pituitosis, frigidis, acido laborantibus satis profuturum videtur; & imprimis laudatur ad extricandos (a) *sales muriaticos fixiores in sanguine nostro hærentes*. Dum autem hoc calcis lixivium ægris exhibetur, urina quotidie examinanda est, si fortè quædam putredinis signa in illa deprehendantur: cum enim per urinam sales aciores de sanguine eluantur, optimè in illa detegi poterit, si quædam mutatio salibus sanguinis per lixivium calcis vivæ contigerit. Si autem tale quid apparuerit, ab ulteriori ejus usu abstinendum videtur.

8. A cibis acris aromaticis calefacientibus; diluendo per aquosa; corrigendo per acida; resolvendo & detergendo per saponacea acida; demulcendo per blanda gelatinosa. Quum alcaliscentia acris huc spectent, & illa hinc intelliguntur.

Quibus optimum ciborum condimentum fames est, rarò ab hac causa febri-
citant; verùm illi, qui crapulâ & ingluvie languentem ventriculum habent, indigent his irritamentis, ut aliquid comedere possint: hinc tanta apud magnates condimentorum varietas, quæ ferè omnia acerrima aromata in se continent. Ut jam hæc omnia in languidis & frigidis morbis adeo profunt, dum motum augent & majorem calorem corpori conciliant; ita etiam in sanis hominibus, & imprimis calidæ temperiei, acutissimæ febres horum abusu sæpe fiunt. Notum est ex Chemicis gratissimum aroma cinamomi, quod in ejus oleo stillatio concentratum hæret, linguam urere, & veram inflammationem excitare. Idem in caryophyllis verum est; uti & in plurimis aliis aromatibus, quamvis minori gradu. Non mirum ergo imprudenti aromatum usu febres nasci. Remedium ergo febrium ab his causis natarum erit, quidquid hos stimulos tollere vel enervare poterit: hoc autem fit,

DILUENDO PER AQUOSA. Si enim acerrimum illud oleum cinamomi, quod vivi ignis instar urit, cum saccharo tritum aquæ misceatur; poterit pro libitu sic dilui, ut tandem iners fiat. Aqua enim hanc vim habet, ut omnia acris, quæ in hac solvi possunt, enervet, dum illa æquabiliter per totam suam molem distribuit; sicque efficit, ut hæc dispersa nihil, vel parùm admodum, agant, quæ collecta validissimè stimulant. Hinc omnes, qui hæc majori copiâ sumpserunt, sitiunt; naturâ monstrante viam, quâ commodissimè superari possunt hæc mala. Unde & strenui potatores aromatibus delectantur, ut siticulosi inde facti majori cum voluptate Baccho litare possint.

CORRIGENDO PER ACIDA. Grato enim refrigerio, quod acida inducunt corpori, calorem nimium ab usu aromatum minuunt, simulque & ipsam acrimoniam aromaticam utcumque mitigant. Fervidissimæ capsici, piperis Braziliensis dictæ, siliquæ, aceto infusæ, mitescunt; acerrima sinapi femina cum aceto trita ferri possunt: atque idem de plerisque aliis aromatibus verum est.

(a) Boerhaav. Element. Chem. Process, xcviij. Tom. II. pag. 316.

Hinc succus citri, aurantiorum, acetum, &c, unâ cum diluentibus data, adeo hîc profunt.

RESOLVENDO ET DETERGENDO PER SAPONACEA ACIDA.
 In plurimis aromatibus illud acre, ex sua natura fugacissimum, tenaci oleo involutum est, sicque pertinacissimè partibus corporis adhæret, non facilè solis aquosis abluendum. Requiritur ergo ad curationem, ut oleosa tenacitas, cui illud acre irretitur; dividatur: quod nunquam pulchriùs fieri poterit, quàm per saponacea, inprimis acidâ, vel acescentia saltem, ob rationes modò dictas. Vix enim credi potest, quàm tenaciter illud acre aromaticum hæreat aliquando, nullâ aquâ diluendum; inprimis in talibus aromatibus, quæ fixiori oleo illud involutum habent. Cinamomi v. gr; fragrantia aquâ ebulliente in auras avolat, nisi vasis clausis coerceatur; imò cinamomi oleum cum aqua diu conquassatum vires perdit; verùm in pipere aliud obtinet: destillatione enim inde elicitur oleum, quod piperis fragrantiam redolet, sed gustatum nullam acrimoniam habet. Decoctum residuum fatîs acre quidem est, ipsa tamen piperis grana adeo fervidum saporem retinent, ut nihil perdidisse videantur, imò nequidem diuturnâ coctione, ad octavam vicem repetitâ, in larga admodum etiam aquæ copia, potui eluere fervidissimum aroma ex piperis granis, licèt tot coctionibus, in pulposam mollitiem versa fuissent. Patet ergo fatîs similium aromatum fervorem solis diluentibus tolli non posse. Fructuum horæorum bene maturorum saponacei fucci, tantâ solvendi vi præditi, tunc inprimis usum habent. Notum est, uvarum recens pressum succum, si potetur majori copiâ, fundere omnia, & sæpe tantam diarrhœam facere, ut corpus ferè exhauriatur, & homo fatîs obesus paucorum dierum spatio emacietur omnino, omni ferè pinguedine solutâ & per alvum expulsâ. Mel, saccharum, syrapi, rob, &c, ex his & fucis fructuum horæorum parati efficacissima tunc sunt remedia. Aliâ occasione dixi (vide §. 376.) quòd meseræi baccas, quæ saporis lenitate fallebant, incautiùs gustans, tantùm ardorem in faucibus senserim, ut suffocationem metuerem: frustra tentabam abluere aquâ illud acre, quod oleo inhærebat; solâ postcâ cum melle potui tollere moléstissimam hanc acrimoniam. Decoctum avenæ cum oxymelle simplici, rob sambuci, ribesiorum, syrupo è succo citri, &c, gratissima simul & optima remedia dabunt. In illis enim diluens aqua adest, unâ cum saponacea detergente vi, & grato acido; simulque molle avenæ gluten prodest obvolvendo omnem acrimoniam.

DEMULCENDO PER BLANDA GELATINOSA. Quæ fiunt vel ex animalibus, vel ex vegetabilibus: priora sponte suâ in alcalinam naturam vergunt; posteriora potiùs in oppositam indolem. Ubi ergo ob nimium motum, vel temperiem ægri cognitam, putredo metuitur, à gelatina cornu cervi, eboris & similibus, abstinemus, vel saltem illis addimus succum citri, qui & saporem fatuum harum gelatarum emendat, & simul putredini optimè resistit. Ex hordeo, avenâ & similibus parata decocta, molli farinoso glutine hîc profunt, & sponte suâ in acidum vergunt; quod hîc optimum est. Semina lini, cydoniorum, psyllii, &c, gluten molle dant quidem, sed fatîs tenax & viscidum, quod nimiâ copiâ sumtum suâ tenacitate ventriculum & primas vias gravare posset. Prudenti tamen usu hæc sumta pariter omnem acrimoniam involvunt; & fauces, œsophagum, ventriculum, quandoque acerrimis aromatibus ferè excoriata, demulcent quàm optimè.

QUUM ALCALESCENTIA ACRIA, &c. Raphani, nasturtia, allia, porra, cepæ, &c, magnam acrimoniam habent, & simul in alcalinam naturam vergunt; imò quædam ex illis verum sale volatilem alcalinum oleosum continent. Sed ad omnia hæc dilutio per aquosa, & correctio per acida, pariter conducunt, uti & demulcentia. Saponacea autem illa resolventia remedia antè laudata non adeo locum habent, quia & hæc acria non adeo tenaci oleo intricantur, & sanguis & omnes humores per similitum alcalinescentium abusum nimis jam dissoluti sunt; qui enim his indulgent nimis, sæpe observantur validis hæmorrhagiis corripiti. Unde tunc summum usum habent acida austera, ut spiritus acidi fossiles ex sale marino, nitro, sulphure, vitriolo expulsi; uti & vegetabilia, quæ roborando solida, & compingendo fluida, noxios effectus acrium alcalinescentium emendare valent, ut mespila immatura, rhus obsoniorum, tormentilla, bistorta, &c.

9. A cibus animalium ex partibus alcalinescentibus; per ea, quæ descripta (76, ad 91.).

Quando de morbis ex alcalino spontaneo antè dictum fuit paragraphis hîc citatis, constitit, illam esse corporis nostri conditionem, ut ex ingestis, quamvis aciescentia vel etiam actu acida fuerint, per vim vasorum, & viscerum, & miscelam humorum inquilinorum, parentur talia liquida, quæ sponte suâ aciescunt nunquam, sed in putredinem tendunt. Si ergo talia ingerantur nutrimenta, in quibus jam hæc proprietas obtinet, quâ nempe in putredinem vergunt; patet facile, simul conspirante ingestorum indole cum mutatione illis per corporis vires inducenda, putredinem metuendam esse, & omnia illa mala, quæ inde sequi poterunt; nisi unâ cum his acida vel falsa assumantur, quæ omni putredini efficacissimè resistunt. Hinc nemo diu ferre poterit cibum, qui ex solis animalibus rapacibus, quæ aliis animalibus vescuntur, paratur; precipuè si carnes horum animalium assatæ offerantur. Quænam autem mala talem victum sequi possint; & quæ medela tunc requiratur, in capitulo de alcalino spontaneo dictum fuit.

10. A cibus copiâ peccantibus, stomachum constringentibus; dilutione, inediâ, vomitu, solutione alvi.

Ut in ventriculo debita fiat ciborum digestio, requiritur, ut tali ingerantur copiâ, quam ventriculus ferre & superare valet; uti pluribus dictum fuit in *Commentariis* §. 586. *lit. a*. Copiâ enim solâ cibum quantumvis innoxium peccare posse, docent gulosi pueri, qui sæpe inde febricitant, & pessimè se habent, donec hæc saburra expulsa fuerit. Cibus autem copiâ peccans non recipit in ventriculo illam mutationem, quæ requiritur, ut in intestinis ulterius elaborari & perfici possit; sed sequitur propriam indolem, quâ aut in acidam, aut putridam, aut in rancidam pessimam acrimoniam tendit. Tota ergo curatio in eo consistit, ut expellatur ex ventriculo cibus copiâ peccans; vel, si hoc tutò fieri nequeat, inediâ tempus concedatur, ut sensim ingesta digerere valeat; simulque diluentibus ingestis sic attenuentur contenti in ventriculo cibi, ut per pylo-

rum facilius exire possint. Notum enim est ex Physiologicis, tenuissimam primò ingestorum partem per pylorum exire, crassiora verò diutius retineri, donec ab assumtis liquidis vel humoribus in ventriculi cavum depositis, diluantur, sicque exitui apta fiant.

Omniū periculosissimum malum est, quando à nimia copia ciborum sic distenditur ventriculus, ut utrumque ejus orificium spasmodicè constringatur, unde nullus datur exitus; dum interim calore loci aer cum cibis deglutitus rarefcit, atque cibi ipsi intestino motu fermentationis, vel putredinis incipientis, in majus volumen expanduntur: sic omni momento augetur dira hæc anxietas, à turgente ventriculo; vicina viscera comprimuntur, vasa per ventriculi substantiam dispersa angustantur; hinc inflammatio, imò & gangræna ipsius ventriculi & viscerum à tali suffocatione nasci poterunt. Simul compresso à tumente ventriculo aortæ descendens trunco, & visceribus vicinis, sanguis difficiliùs per hæc pellitur; hinc majori vi urgetur versus caput; unde rubor faciei, oculi lacrymantes, capitis dolor, vertigo, imò & lethalis aliquando apoplexia meritò metuitur. Ventriculum autem nimis repletum sic claudere sua orificia, ut nihil exire possit, plurimis Observationibus constat. Dum in conviviis strenui potatores uno halitu ingentia pocula vacuant, à copia & frigore vini spasmodicè stringitur utrumque ventriculi orificium & mox intolerabilis anxietas sequitur: imò licèt manibus validè premant distentum abdomen miseri, ut levent ventriculum, nihil exprimere possunt. Idem infortunium toties accidit illis, qui aquas medicatas simul & semel nimiâ copiâ hauriunt. Quàm aneeps tunc periculum sit, facilè patet: si enim vomitu tentetur ventriculi exoneratio, ipso vomendi nixu, dum inter abdominalium muscutorum & diaphragmatis prælum distentus ventriculus validissimè comprimitur, nisi laxetur simul orificium superius, dirumpi posset; vel inter vomendi conatus, sanguine validissimè pulso versus caput, metus est, ne, ruptis encephali vasis, lethalis apoplexia fiat. Præstat ergo priùs largâ sanguinis missione vasa deplere, & dein plumulâ irritando fauces vomitum movere. Profunt tunc & talia vomitoria, quæ nulla interpositâ morâ illico agunt; ut vitriolum album aquâ dilutum, ærugo & similia; quæ ipso momento ferè, dum deglutiuntur, vomitum excitant: periculum enim hîc in mora est. Ubi autem nimiâ quidem copiâ ciborum gravatur ventriculus, neque tamen sic distenditur, ut ambo ejus orificia claudantur, tunc dilutioni locus est, & sola aqua tepida ferè sufficit huic scopo; quia plerumque simul nauseam & vomitum solet excitare; inprimis si melle edulcorata fuerit. Si tamen nullus vomitus sequatur post dilutionem, neque levamen anxietatis doceat, per pylorum exivisse contentorum partem, locum habent vomitoria alia, quæ interjecto quodam spatio temporis agere solent, quorum plures formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur: simul proderit, postea purgans dare, ut cruda illa, quæ ex ventriculo in intestina transiverunt, expellantur, ne postea noceant. Quidquid enim ventriculi actione mutatum non fuit, in intestinis difficiliùs poterit digeri, ut bonus inde chylus fiat.

Quàm periculosum autem sit repleto ventriculo validum excitare vomitum, satis patet ex tristissimo illo casu nobilissimi Republicæ nostræ Archithalassi, (vide *Commentaria* §. 170. n°. 5.), cui post maximos vomendi conatus œsophagi tubus prope diaphragma abruptus fuit, unde post intolerabiles cruciatus miserisimè periit.

Quando autem nimiam ciborum copiam diu distentus fuit ventriculus, his expul-
 sis sæpe omne ferè robur amittit, & quasi paralyticus fit; ob rationes in *Com-
 mentariis* §. 25. n°. 3, dictas. Neque tantum fibræ musculares ventriculi sub-
 stantiam constituentes tunc debilitantur, verum & ipsa ejus orificia resolvun-
 tur; unde tunc ingesta postea alimenta in flaccido quasi sacco hærent, & res-
 pirationis motu per pylorum citò transeunt in intestina, nullam mutationem
 ferè in ventriculo passa. Idem videmus fieri, dum post diuturnam urinæ reten-
 tionem vesica paralytica fit, & per catheterem educatâ distendente urinâ, manet
 sæpe diu molestissimum urinæ stillicidium; dum resolutus simul sphincter vesicæ
 ejus collum stringere non valet. In hoc casu omnium optimum est, si parca
 tantum copiam cibus & potus assumantur, ut omnis distentio ventriculi caveatur:
 sic enim sensim fibræ ventriculi nimis distractæ pristinum robur acquirunt, (vide
Commentaria §. 28. n°. 5.).

11. A potu acri fermentato, vel fermentate, acido, oleoso, aro-
 matico, destillato, vel simplici inductâ acrimoniâ tollitur iisdem
 remediis (n°. 5. 6. 8, hujus.).

Pessimas inde febres nasci vidimus in *Commentariis* §. 586. *lit a*; per fermenta-
 tionem enim scimus nasci novum quemdam & mirum stimulum etiam in talibus
 rebus, in quibus antea nulla omnino apparebat acrimonia. Sic uvarum succus,
 dum recens pressus est blandissimus, solâ fermentatione in fragrantissimum vinum
 mutatur. Ex mollissima hordei farina per fermentationem acerrimum alcohol pa-
 rari poterit. Illo autem tempore, dum hæc fermentant, fragrantissimus hali-
 tus exit, qui mirè reficit quidem, si parvâ copiam nares feriat; sed simul pessi-
 mum venenum est, si imprudenter magnâ copiam naribus attrahatur; inprimis
 si in dolio fermentantis liquidi halitus per parvum spiraculum exeat. Lethalem
 inde apoplexiam ortam fuisse legitur (*a*), dum homo cellam ingrediebatur,
 ubi maximâ copiam collectus erat sylvestris ille spiritus, qui in vigore fermenta-
 tionis maximo cum motu de liquido fermentante profilit. Quamvis autem fortè
 in alcohole, ex liquidis fermentatis producto, aliquid illius spiritus adhuc ma-
 neat, videtur tamen ab ipso alcohole distinctus esse. Gas vocavit hunc spiri-
 tum *Helmontius*, additque, (*b*) *aliquando in tyrociniis auctoritate Scriptorum igno-
 rantium delusus credidi, Gas uvarum esse vini spiritum in musto: sed cassa tenta-
 mina docuerunt me esse Gas uvarum & musti, in via ad vinum, non autem vini
 spiritum.* Cum autem in aere aperto fermentatio peragatur, videtur fugacissimus
 ille spiritus, in liquidis fermentantibus natus, exhalare pro maxima parte: fortè
 etiam aliqua ipsius portio aliis partibus liquidi fermentati cohæret, & sic figitur.
 Certè tartarus purissimus si destillatur vasis exactè clausis, exit inde aliquid adeo
 fugax, ut nullis vasis coerceri possit; & si nulla spiracula invenerit, vasa reci-
 pientia, quantumvis ampla fuerint, diffringendo sibi viam facit. Hinc apparet,
 quàm periculosum sit in ipso actu fermentationis suppressos liquores bibere; inde
 enim pessimæ cholæræ & alia dira mala sæpe sequuntur. Fortè in novis & petulcis

(a) Boerh. *Element. Chem. Artic. Acidamensstrua*. Tom. I. pag. 806. 807. & *Process.*

XLII. *Artic. Fermentationis Historia*, n^o. xx. nota. 5. Tom. II. pag. 180. *Misc. curios. de-* cur. III. ann. 2. pag. 56.

(b) *Capit. Complexionum, atque mis-* tionum elementalium figmentum n^o. xviii, pag. 87.

vinis aliquid illius spirituosi hærens dat summum illud instaurans senile, quo languentes ultimo senio vires, nullo alio remedio excitandas, statim refici sensit *Cornarus*, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 55, dictum fuit.

Abolutâ autem fermentatione, & fæcæ ad fundum depositâ, limpidus supernatans liquor, vinum dicitur, quod ex diversissimis quamvis paretur, & sapore, odore, & reliquis proprietatibus differat, tamen hoc commune habet, quod potatum majori copiâ inebriet, & destillatione spiritum ardentem, aquæ miscibilem, exhibeat. Sive enim ex uvarum succo, sive ex melle, sive ex hordeo, aliisve fermentabilibus ille liquor paretur, idem semper obtinet.

Dum fermentatus liquor, vinum, hydromel, cerevisia generosa, &c, potatur ab homine non admodum assueto, major calor conciliatur toti corpori, & hilaritas menti: omnium sensuum augetur promptitudo; in membris omnibus major observatur agilitas, omnes animi effectus placidissimi fiunt, voraces animi curæ leniuntur, ratiocinium fit emendatissimum; & meditationibus exhaustus si quis fuerit, modico vini usu se quàm optimè refici percipiet: unde justo sub moderamine pulcherrimus liquorum fermentatorum usus esse poterit. Si autem majori copiâ assumentur, omnes sensus interni & externi, & voluntarii motus turbantur, & debilitantur; sic ut neque pes, neque manus, nec lingua, neque mens amplius officium suum faciant: tandèmq; nimio horum usu omnia, quæ à mente pendent, tolluntur; ita ut in profundissimum somnum, imò & aliquando in lethalem apoplexiam; incidisse homines *Observationes Medicæ* testentur.

Spiritus autem ardentes, ex liquoribus fermentatis parati, longè celerius omnia eadem efficiunt; sed effectu citius evanido, dum brevè iterum distillantur de corpore. Unde videtur temulentiam excitandi vis in his pendere à spiritu ardente, quem continent. Si enim ille destillando aufertur, vel ex negliger servatis liquidis exhalat; relinquitur iners vappa, quæ omnem inebriandi vim perdidit.

Major autem noxa à spiritibus ardentibus sumtis oritur, quàm à liquidis fermentatis; quia in illis hæc vis observatur, quod nempe sanguinem ejusque serum coagulent, partesque solidas corporis indurescere faciant; & quidem eò magis, quò minori copiâ aquæ diluti ad alcohol proprius accedunt. Unde miseris illis, qui his potibus nimis indulgent sæpe pessimæ obstructions nascuntur, imò aliquando viscera penitus scirrhusa reperta fuerunt post mortem; uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 28, dictum fuit. Omnium pessimum est, si spiritibus ardentibus aromata addita fuerunt, & inprimis talia, quæ magnam copiam olei largiuntur: tunc enim acerrima aromatum vis omnes has noxas auget, & ardentissimas febres excitare valet. Longè pejor temulentia & multò durabilior à spiritu anisi v. gr; oritur, quàm ab eadem copia spiritus vini simplicis potatâ.

Curatio verò malorum, quæ ab usum liquidorum fermentatorum sequuntur; varia est. Alia enim requiritur ebrietatis tempore, alia in crapulari dicta febre, quæ post temulentiam sequitur. Diversa medela convenit his, qui rarè his indulgent, atque illis, qui (a) *tamquam ad perdenda vina geniti, & tamquam effundi illa non possint nisi per humanum corpus*, hesterno venas semper inflatas iaccho habent: longè enim aliud est curare ebrium, quàm ebriosum. Præterea pro diversa acrimonia liquidi fermentati, acidâ oleosâ, aromaticâ, iterum alia requiruntur.

(a) *Plinii Natur. Hist. Lib. XV. cap. xxii. pag. 355*

Ubi ergo à nimia copia liquidi fermentati assumptâ febris accenditur, omnium optimum est largâ copiâ aquæ, vel aquosorum quorumcumque, illud diluere; sic enim brevî sedabitur hoc malum. Meracissima enim vina, uti dictum fuit numero secundo hujus paragraphi, multâ aquâ diluta absque noxa ipsis febricitantibus exhibentur; imò ipsum alcohol; si largâ copiâ aquæ diluatur; tutò potatur: (a) *Ingeniosissimus sui sæculi Medicus quam nuper vidimus Cassius, febricitanti cuidam & magnâ siti affecto, cùm post ebrietatem eum premi cæpisse cognosceret, aquam frigidam ingessit. Quâ ille epotâ, cùm vini vim miscendo fregisset, protinus febrem somno & sudore discussit.* Præstat autem tepidos potus aquosos exhibere, ne calenti mero corpori subitaneum frigus noceat. Simul hæc profunt, quia & aliquando inde cum levamine vomitu magna pars potati liquidi fermentati ejicitur. Hoc factò, blandus somnus optimum remedium est, ut hoc villi edormiant. Hippocrates similia commendavit, si quis ex temulentia voce defectus jaceret; in hoc enim casu scribit, (b) *multâ calidâ lavato, & spongiâ calidâ imbutas ad caput admoveto, . . . donec ad se redeat; deinde copioso oleo illitum, in mollibus stratis, vestimentis contectum recumbere; neque apud eum lucernam ardere, neque loqui. A balneo enim ut plurimum dormit; & si dormierit, sanus evadit.* Pœna tamen manet vigiles, & crapularis dicta febricula sequenti die adest, cum lassitudine totius corporis, capitis dolore, nausæ sæpe & vertigine. Leve vomitorium tunc prodesse solet, ut onerans ventriculum saburra expellatur. Hoc factò, nihil magis juvat, quàm vini meracioris modicus usus, ut languentes corporis vires grato hoc stimulo excitentur. Dixit Hippocrates, (c) *si ex crapula caput doleat, vini meraci heminam bibat.* Semel hoc solamen experti illi, qui quotidie Baccho litare solent, sequenti manè spiritibus fermentatis sæpe indulgent, sicque repetito horum abusu miserrimè corpus perdunt. Ubi autem potus fermentatus ingestus simul acrimoniam acidam habuerit, vel oleosam aromaticam; tunc requiruntur & illa, quæ numero sexto & octavo hujus paragraphi enumerata fuerunt.

Miserrima autem conditio illorum est, qui quotidie his indulgent, fatalis enim necessitas tunc oritur hæc repetendi; tandèmq; in illis totum systema ferè actionum vitalium & animalium à repetito potu pendet: (d) *Pallor enim, genæ pendula, & tremulæ manus effundentes plena vasa cogunt vel invites, ut iterum potent.* Non absque summa commiseratione vidi juvenem, qui manè expergefactus contremiscebat, molestissimas cordis palpitationes habebat, nullum ferè membrum movere poterat, multò minùs vestes induere, nisi priùs aliquot uncias spiritûs vini sumeret. Dum duræ huic necessitati obluçtari aliquando vellet miser, in syncopen incidebat, & invitus quamvis cogebatur illo uti. Sic tandem contractis præ summa ariditate membris post calamitosissimam vitam in flore ætatis miserrimè periit.

Ebriosi ergo nunquam simul & semel his abstinere valent; & licèt possent, periculosissimum foret. Si enim ullibi, certè in hoc casu, locum habet monitum Hippocratis, (e) *Consuetâ longo tempore, etiamsi deteriora sint, insuetis molestâ minùs esse solent. . . . quod autem paulatim fit securum est, cùm alias, tum*

(a) Cels. de Medicin. Lib. I. Præfat. pag. 18.

(b) De Morbis Lib. I. cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 559.

(c) Epid. Lib. II, in fine Charter. T. IX. p. 192,

(d) Plinii Natur. Hist. Lib. XV. cap. xxii.

pag. 355.

(e) Aphorism. Sect. II. n^o. L, & LI. Charter.

Tom. IX. Part. II, pag. 88. 89.

maximè si quis ab altero ad alterum transferit. A liquoribus enim fermentatis, vel spiritibus ardentibus inde destillatis, si majori copiâ assumpta fuerint, calefcit corpus, rarefcunt liquida, turgent vasa à rarefactis liquidis distenta: simulac autem horum liquorum vis evanuit, corpus debile, frigidum & enervatum relinquitur, donec iisdem stimulis languor ille vincatur. Solent simul acri siti torqueri postea, sicque multo potu natam jam debilitatem augment. Dum autem ebriosi quotidie his indulgent, dilatata toties vasa debilitantur, tonum suum amittunt, & distendentibus liquidis nimis facilè cedunt. Hinc minor actio vasorum in liquida, adeoque minùs perfecta assimilatio crudorum ingestorum necessariò sequuntur: inde cachexia, cacochymia, & fatalis tandem his hominibus hydrops nasci solent; quæ omnia mala accelerantur, si simul & semel his potibus abstinere cogantur. Omnium ergo optimè cura perficitur, si per gradus lentissimè minuatur vini, vel spirituum fermentatione paratorum, abusus; & loco spirituum ardentium meracissimi & generosi vini moderatus subministretur usus, quod languentes sustinere poterit vires, & debili simul ventriculo succurret; dum interim caret illis noxis, quæ à spiritibus ardentibus meritò metuuntur, nempe liquidorum coagula, & solidarum partium nimia induratio. Victus interim sit ficcior; ex pane bene fermentato, vel & his cocto, carnibus juniorum animalium assatis, piscibus fluviatilibus assis; cerevisia generosior pro potu communi serviat, calidi aquosi debilitantes potus vitentur; simulque sensim auctis corporis motibus roborentur vasa & viscera. Si signa docuerint, sanguinem in inflammatoriam densitatem vergere acidi saponacei succi, ut rob sambucci, rebesiorum, oxymel & similia profunt. Si verò in hydropicam diathesin vergere incipiant jam veterani potatores, theriaca diatesaron, *Andromachi*, zingiber conditum & similia calida aromatica remedia summum usum habent, quæ grato calore languentem, & sui muneris in his ferè oblitum, ventriculum excitant, & perditas corporis vires instaurant; sicque efficiunt, ut absque damno potibus fermentatis abstinere possint. Hæc methodus etiam in deploratis ferè casibus profuit; neque fallit unquam, nisi quando scirrhusa viscerum diathesis, vel destructa ferè pulpa tenerrima encephali vel nervorum, immedicabilia jam hæc mala fecerit.

12 A nimia vigilia; curatur iisdem, ac (nº. 1. 2. 5, hujus.).

Quamdiu vigilamus; organa sensuum ab objectis afficiuntur, & motus quidam musculares exercentur; homo enim sanus quieto penitus corpore, & nullo objecto externo sensus afficiente, citò in somnum delabitur. Verùm ut sensus ab objectis affici possint, & motus musculares exerceri, requiritur præsentia (a) spirituum bonorum, copiosorum, in cerebro medullâ ejus, nervis & musculis. Nimiis ergo vigiliis consumuntur spiritus, diffiantur subtilissima, residua exsiccantur, bilis atra generatur in corpore, figitur in hypochondriis, turbantur cerebri functiones: hinc deliria, furores, manix, &c. Verùm & omnes actiones viscerum chylopoieticorum inde languent; hinc cachexia, cacochymia, & reliqua mala numerosissima, quæ inde pendent. Nulla enim arte subtilissimi spiritus, qui vigilia consumuntur, reparari possunt, nisi somno: quisquis enim, imprimis non assuetus, vigilem duxerit noctem, sequenti die graves artus sentiet;

(a) Boerhaav. Instit. Medic. §. 588.

& languidum totum corpus, & ferè omnes functiones turbatas habebit; neque cessabunt hæc mala, nisi languida membra grato sopori dederit. Unde monuit *Hippocrates*, quòd (a) *Vehemens vigilia potus cibòsque, tum crudos, tum incoctiores efficit*; & alibi, (b) *Pessimum autem est non dormire, neque die, neque nocte; aut enim præ dolore & afflictione vigilarit, aut ab hoc signo delirabit*. In illis, qui studiis nimis acriter incumbentes vigilantes noctes ducunt, tristissima Exempla toties docuerunt nimiarum vigiliarum noxas; vel enim in pessimas febres, delirio semper comitatas, incidunt, vel in pertinacissimam maniam quandoque delabuntur.

Curatio ergo febrium à nimis vigiliis ortarum, requirit, ut somnus concilietur; & ut illæ mutationes, quæ corpori à nimis vigiliis contigerunt, emendentur. Prius perficitur, si omnes animi affectus validiores, qui frequentissimæ nimiarum vigiliarum causæ sunt, sedentur illis remediis, de quibus in quinto hujus paragraphi numero dictum fuit. Simul pacatissima quies concilietur corpori, & tollantur omnia illa, quæ sensus validè afficere possunt; unde in loco tenebroso, ab omni strepitu remotissimo, continendi sunt tales ægri. Decocta ex farinosis mollissimis, emulsa ex similibus parata, pariter summi usûs sunt; additis simul cum prudentia anodynis, si prioribus remediis somnus conciliari nequeat. Cùm autem per vigiliam nimiam, æquè ac à motu & calore aeris nimis, liquidissima dissipentur; humectantia, diluentia, nitrosa, mellita, &c, proderunt; de quibus in primo & secundo numero hujus paragraphi actum fuit.

13. Si à retentis intra corpus excrementis acrimonia alcalina, acida, oleosa, saponacea, putrida; hæc reddenda fluxilia; viæ lubricandæ, emissaria aperienda; vires expellentes stimulantæ, augendæ; hæc faciendæ per externa, interna.

Retentis intra corpus illis, quæ excerni solebant, febres nasci, antea vidimus §. 586. lit. β. Illis enim actionibus, quæ ad vitam & sanitatem requiruntur, quædam fluidorum & solidorum partes sic mutantur, ut ineptæ fiant illis usibus, quibus secundùm sanitatis leges inservire debent, unde hæc expellenda sunt de corpore, ne diutius relicta nimiam acrimoniam acquirant, sicque sanitati noceant. Tribus imprimis solemnibus viis hæc evacuari solent; per alvum nempe, urinam, & transpirationem. Per alvum quidem ingestorum illæ partes, quæ ventriculi & intestinorum actionem passæ indigestæ manserunt, unà cum illis, quæ ex humoribus in cava ventriculi & intestinorum depluentibus relicte fuerunt, facibus. Per urinam oleosa & sales sanguinis, nimis acria jam facta, eluuntur. Transpiratione pariter unà cum tenuissimo liquido, quod humectandis & fovendis ultimis vasculis in corporis superficiem patentibus servit, exspirant quædam, quæ retenta nocent corpori, uti jam antea sæpius dictum fuit. Fluxu menstruo in mulieribus, educitur superfluum; lochiis in puerperio sanguis expellitur, qui in dilatatis uteri vasis hæret, & aeris accessu citissimè corrumpitur. Verùm etiam in febribus aliquando (vide §. 594. n. 2.) materies mali vi febris subigitur quidem & mobilis redditur, sic tamen ut tales dotes habeat, quæ æquabili circulationi repugnent; unde in hoc casu ejus expulsio requiritur.

(a) Lib. de acutor. morbor. vict. Comment. II. text. lv. Charter. Tom. XI. pag. 76.

(b) Coac. prænot. n. cccxcvii. Charter. Tom. II.

Tom. VIII. p. 881. Confer. Prognostic. Comment. II. Sentent. xi. Chart. ibid. pag. 625.

Omnia autem hæc relicta in corpore sanis humoribus assimilari nequeunt amplius, unde calore corporis ipsius in spontaneam mutationem degenerant, variam pro diversa indole illorum, quæ sic retinentur in corpore. In infantibus enim & debilibus, nimis diu retentæ fæces in intestinis acidam acrimoniam pessimam induere solent; in primis si talibus utantur alimentis, quæ sponte suâ in acidum vergunt. In reliquis autem retenta excrementa potius in alcalinam putridam acrimoniam tendunt; vel in rancidam pessimam corruptelam, si plurimum pingue habuerint; vel etiam in saponaceam putredinem, ut plerumque fit, dum salibus, acrioribus jam factis, olea uniuntur. Sic bilis saponaceæ pessima putredo in morbis observatur; & in urina sales & olea intimè unita saponaceum quasi lixivium spumescens dum concutitur, sed subputridum sæpe in morbis acutis, exhibent. Quàm fœtida sæpe exeant lochia, diutius retenta in puerperis, quotidianæ Observationes testantur; unde etiam putridissimæ & subito lethales febres ab horum suppressione sæpe nascuntur.

Neque tamen omnia excrementa, diu retenta, æqualiter nocent. Urinæ integra suppressio pessima quidem est, tamen per multos adhuc dies toleratur, semper tamen periculosa. Transpirationem suppressam illico gravitas corporis, torpor; &c, sequi solent; & plerumque, si diu duret, febres accendit. Alvus suppressa diutissimè fertur, & sæpe absque magna noxa; imò multis hominibus fortibus & sanis familiare est intra triduum vel quatrimum semel tantum alvum deponere: in illis autem fæces accumulatur circa ultimum intestinum, & flatibus olidissimis solet expelli illud, quod putredine nocere posset; reliqua exsiccantur, & aridissimas fæces constituunt. Unde in morbis non semper adeo urgens indicatio à stricta alvo desumitur, nisi signa docuerint, corruptos humores in primis viis stabulari. Saltem sanis hominibus non semper illico medicina faciendâ est, si strictior alvus fuerit. Dixit quidem Hippocrates (a), *in omnibus morbis si alvus non subducatur, eam per infusum subluito, aut glandes supponito*. Verùm hæc agunt tantum diluendo fæces, & laxando intestina; vel irritando finem intestini recti, tenesmum deponendæ alvi excitant; unde satis tutò usurpari possunt. Sed multi peccant in eo, quòd in similibus casibus statim ad purgantia confugiunt, à quibus sæpe corpus turbatur, & aliæ evacuationes, quas natura in morbis sanandis molitur, supprimuntur. Sydenhamus sic monuit, quòd in cura febris continuæ quam describit, postquam (b) *vel mediantibus evacuationibus idoneis atque opportunis, æger ἔξω βελῶν positus fuerit, ... vel morbus jam declinaverit, quantò magis adstrictam illi alvum præstitero, tantò magis eum extra periculi aleam colloco*.

Ubi ergo excrementa intra corpus retenta morbos fecerint, hæc expellenda sunt: verùm ut hoc fiat, materies expellenda fluxilis debet reddi, ut transire possit per illas vias, per quas de corpore exire debet. Viæ ipsæ sic lubricandæ sunt, ut faciliè transmittant expellendum; emissaria si obstructa fuerint, referenda priùs; denique omnibus his factis requiritur, ut illæ vires, per quas naturaliter expelluntur excrementa, stimulentur & augeantur; ut collecta jam, & diuturnâ retentione accumulata excrementa, auctis his viribus eliminari de corpore possint. In Exemplo res hæc patebit evidenter. Quibusdam hominibus macilentis, & strictæ temperiei, tam validæ sunt vires viscerum chylopoieticorum, ut omne solubile ex ingestis alimentis auferant, & exsuccæ hinc & aridæ ferè sæ-

(a) De morb. Lib. II, cap. XXI. Charter. | (b) Sect. I, cap. IV, pag. 70.
Tom. VII, pag. 573.

ces in crassis intestinis accumuluntur : cùmque in siccis illis corporibus lubricus ille mucus intestina crassa , & inprimis illorum finem , inungens minori copiâ inveniatur , difficilior redditur exsuccis excrementis transitus ; unde stricta his solet esse alvus , & sæpe pertinacissimè quidem. Augetur difficultas alvum deponendî frequenter , quodd aridæ fæces magnâ copiâ collectæ intestini latera premant , vasa comprimant , sicque hæmorrhoides faciant ; quæ aliquando internæ & tumentes viam angustant ; quandoque externæ intestini recti extremum ambiunt sic , ut non nisi summa cum molestia fæces exire possint. Optimum , quod tunc Ars habet , est ut mellitis & saponaceis remediis , largâ copiâ sumtis , nimis tenacia excrementa dividat ; decoctis mollissimis ex althæa , malvâ , semine lini , &c , nimis arida humectet & diluat ; oleo epoto , vel per clysmata injecto , intestini latera inungat & lubricet ; fomentis & balneis mollissimis anus foveatur , ut laxatæ partes facilius cedere possint. His autem omnibus factis , non prius , convenit vires expellentes stimulare & augere ; sive purgante dato hoc fiat , vel clysmate acriori idem tentetur ; aut denique supposito in anum immisso irritetur tenesmus deponendi alvum. Si autem vires expellentes his stimulis excitentur , antequam excrementa fluxilia , viæ lubricatæ , emissarium apertum fuerit ; exasperantur omnia mala , & duræ illæ fæces motæ intestini latera excoriant , inflammant , & sæpe pessimi inde morbi nascuntur. Unde meritò dixit Hippocrates , (a) *quum quis corpora purgare velit , ea meabilia (εὐροα) faciat oportet*. Ex hoc Exemplo autem facile patet , similia tentanda esse in reliquorum excrementorum naturalium suppressione.

Idem autem pariter obtinet , quando excrementorum morbosorum evacuatio promovenda erit. Requiritur enim prius , ut materies morbi idoneis remediis , & febris ipsius vi subigatur , & mobilis fiat , antequam de ejus expulsionem cogitandum sit. Unde iterum monuit Hippocrates , (b) *Concocta medicamentis educenda ac movenda sunt , non cruda , neque per initia , nisi turgeant ; sed plerumque non turgent*. Quanta damna oriantur , dum Medici hæc negligunt in morborum curationibus , passim in suis operibus docuit Sydenhamus : multi enim videntes , febres continuas post legitimum decursum blandâ diaphoresi sæpe solvi , voluerunt in ipso morbi initio sudores exprimere ; sed funesto plerumque cum eventu , cùm à remediis calefacientibus aucta febris phrenitidem , peripneumoniam , & similia gravissima mala produxerit. Verùm sapiens ille Vir , dum in acuta continua febre duodecimo morbi die jam languesceret morbi impetus , cocta interim morbi materies esset , atque natura jam in cocti secretionem tenderet ; tunc (c) *medicamentis calidioribus liberalius indulgendum* voluit : atque hoc modo , fluxili jam redditâ materiâ excernendâ , vires expellentes stimulabat , & felicissimo quidem cum successu. Cùm autem variis viis expulsionem materiæ morbi coctæ & mobilis redditæ moliri soleat natura (vide §. 594. n°. 2.) , oportet sollicitè distinguere , quò versùs natura vergat ; atque cognitis illis viis applicare remedia externa & interna , de quibus modò dictum fuit : (d) *Quæ ducere oportet , quò maximè propendet natura , eò per loca conferentia ducenda sunt*.

(a) Ibid. Sect. II. n°. IX. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 49.

(b) Ibid. Sect. I. n°. XXI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 38.

(c) Sydenham. Sect. I. cap. IV. pag. 71.

(d) Hippocr. Aphor. Sect. I. n°. XXI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 38.

§. 606. **E**MISSARIA aperiuntur solvendo impactum ; laxando obstructum ; id balneo , fotu , frictu , abrasione pilorum , mundatione cutis , fit. Vide 107 , ad 144.

Si excrementi expellendi retentio pendeat à vitio emissarii obstructi , facile patet , illud prius referandum esse : verum hæc obstructio emissarii pendet , vel à materia immeabili , in ipso emissario hærente , vel à vicinis vasis obstructis & tumetibus emissarium comprimentibus. Utroque in casu impactum solvendum est , vel sic laxandum vas obstructum , ut cedere possit facilius à tergo urgenti liquido , & sic dilatatum transmittere illud , quod hæserat immeabile. Ut enim dictum fuit in paragraphis hinc citatis (quæ totam Historiam & curam obstructionis continent) obstructio nascitur ab excessu molis transituræ supra capacitatem vasis transmissuri ; adeoque vel ex angustia vasis , vel magnitudine molis transfluxuræ , vel utrisque concurrentibus fit. Idem ergo effectus erit , nempe obstructionis solutio , sive augeatur capacitas vasis , sive minuatur moles transfluxura ; atque omnium citissima curatio obtinebitur , si hæc bina simul fieri possint. Variam autem hinc medelam requiri pro diversis obstructionum causis , & magis vel minus pertinaci cohæsiōne materiæ impactæ , patet : de quibus in capite de *Obstructione* actum fuit. Præcipuè autem in illis casibus , de quibus hinc agitur , hoc poterit obtineri ,

BALNEO , FOTU. Quantum hæc prosint ad laxandas partes nimis rigidas , in *Commentariis* §. 35. n°. 3 , dictum fuit , uti & §. 127. n°. 2. Verum simul & hæc diluens vehiculum partibus applicant , ut impactum obstruens solvatur. Omnium autem pulcherrimum usum habent balnea vaporis : longè enim potentiùs laxat & resolvit omnia tepidus aquæ vapor , quàm aqua calida. Docent hoc durissima cervorum cornua , quæ spagyricâ dictâ in Officinis præparatione mollescunt satis citò , dum aquæ ebullientis vaporis exponuntur , quod diuturnâ etiam coctione fieri non tam bene possit. Ischuriam pertinacissimam ex renum vitio balneis mollissimis sanatam sæpius fuisse *Historia Medica* docet. Sed inprimis referendis cutis spiraculis obstructis pulcherrimè conducunt balnea vaporis. Aliâ occasione dictum fuit in *Commentariis* §. 529. n°. 2 , quomodo vapore calido , artificiosè ad corpus applicato , pro lubitu sudor elici possit , & quidem tantâ sæpe copiâ , ut robustus homo per bhorium profusissimos hos sudores ferre nequeat , quin in animi deliquium cadat. Patet hinc , quanti usûs hæc esse possint , dum in febribus acutis tota cutis arida est , & quàm infeliciter tunc calidis sudoriferis urgeant humores Medici , dum emissaria cutis obstructa sunt. Unde meritò de balneis *Celsus* dixit , ferè adhiberi , (a) *ubi summam cutem relaxari , evocarique corruptum humorem , & habitum corporis mutari expedit.*

FRICTU. Quantum in cura obstructionis frictio valeat , in *Commentariis* §. 133. n°. 3 , dictum fuit ; inprimis si jam per balnea & fomenta laxata fuerint vasa , & impacta inceperint solvi : tunc enim alternis illis pressioibus & relaxationibus atteruntur & comminuuntur immeabiles moleculæ ; sicque aptæ evadunt , ut per vasorum angustias transire possint. Verum novimus , per frictiones compressis venis accelerari sanguinis venosi motum versus cor , adeoque cor

(a) De Medicin. Lib. II. cap. XVII. pag. 93.

irritari in celeriores contractiones : unde per validissimas frictions in frigido etiam homine calida febris posset excitari. Hinc apparet, dum febricitantibus adhibentur frictions, cavendum esse, ne ab his augeatur motus humorum, qui sæpe jam nimis celer est.

Unde optimè monuit *Celsus*, (a) *Longâ verò frictione uti, neque in acutis morbis, neque incrementibus convenit, præterquam cum phreniticis somnus eâ quaeritur. Amat autem hoc auxilium valetudo longa, & jam à primo impetu inclinata.* Cùm autem in fine morborum emissariis referendis inservit, ut materies morbi cocta & mobilis feliciùs expelli possit, tutò fatis, justo tamen cum moderamine, adhiberi poterit.

ABRASIONE CAPILLORUM, MUNDATIONE CUTIS. Tota cutis superficies unctuofo smegmate oblinitur, quod ejus exsiccationem nimiam ab aere impedit, illamque laxam & mobilem servat. Illud smegma, si colligatur in cutis superficie, & exsicceetur, liberam exhalationem impedit, ut facilè patet; atque sæpe in sordidis hominibus difficiles morbi cutanei inde nascuntur. Ut ergo emissaria cutanea liberrima maneat, requiritur cutis mundities, quæ balneo, lotionè, & levi dein frictione facilè obtinebitur. In parte autem capillata capitis illud smegma & copiosum valde est, & facilè videtur inspissari, unde pingues illi furfures in capite sanissimorum etiam hominum tantâ copiâ colliguntur. Si ergo in quibusdam morbis requiritur, ut liberrima exhalatio per cutim capitis fiat, abrasio capillorum prodest; postquam leni frictione cutis jam nuda commodimè detergeri poterit. In illis febribus, in quibus materies morbi caput petere solebat, & phrenitidem vel coma producere, *Sydenhamus* (b) nihil magis conducere monet, quàm si talibus ægris caput raderetur; & deinde, nullo emplastro admoto, pileolo tantùm tegetetur, ut nempe à frigore externo munitum esset. Sic enim liberrima humorum circumductio fit per arteriæ carotidis externæ ramos, adeoque impetus ab encephalo avertitur.

Omnibus autem illis factis, quæ ad hanc paragraphum dicta sunt, undique (c) *apertum corpus, & perspirans, ac motum, quod conducat, faciet.*

§. 607. **I**D quod ad extrema vasorum conicorum stagnat ex nimia sanguinis copia, quâ vasa comprimuntur, reducitur in fluorem imminutâ sanguinis copiâ per sectionem venæ; id docent signa plethoræ. (106, ad 107.)

Generalem febrium curam quatuor indicationibus absolvi §. 598; dictum fuit. Vita enim & vires servandæ sunt; acre irritans corrigi & expelli debet; lentor dissolvi & expelli; & denique symptomata mitigari oportet. De binis prioribus indicationibus hætenus actum fuit: sequitur nunc ut videamus, quomodo lentor solvi & expelli debeat. Verùm in *Commentariis* ad numerum tertium paragraphi 598, notatum fuit, omne obstaculum circa extrema vascula natum, quod liberum sanguinis transitum per illa impedit, generali lentoris nomine comprehendendi, sive vitio vasorum vel fluidorum, vel amborum, factum fuerit. Ordinata

(a) De Medic. Lib. II. cap. xvii. pag. 93.

(c) Hippocrat. de locis in hominē cap. x.

(b) Sched. monitor. de novæ febris ingressu | Charter. Tom. VII. pag. 369.
pag. 660.

ergo doctrina requirit, ut de his seorsim agatur; atque ideo hâc paragrapho & sequenti dicetur de illis obstaculis tollendis, quæ vitio vasorum fiunt, & dein sequentibus paragraphis describetur cura lentoris, qui vitio liquidorum per vasa fluentium originem debet.

Dum vitio vasorum lentor oritur, illud fit, angustatis illorum cavis. Hæc autem angustatio fit vel contractione vasis propriâ auctâ, de qua re sequenti paragrapho dicetur; vel compressione externa vasorum à vicinis partibus tumentibus, de qua nunc agendum. Inter plurimas causas, quæ vasa externè comprimere possunt, & §. 112, ordine recensitæ fuerunt, solus ferè tumor plethoricus locum habet, ut ab hac causa lentor febrilis nasci posset: reliquæ enim causæ ibi enumeratæ tantùm quibusdam partibus singularibus nocent, solus verò tumor plethoricus in universo corpore vasa angustare valet.

Plethora enim, uti dictum fuit §. 106. *lit. a*, est boni sanguinis major copia: verùm sanguis propriè dictus, ruber nempe, crassissimas liquidorum nostrorum moleculas habet; ideóque naturaliter tantùm in maximis vasis hæret: quamvis enim dilatata minorum vasorum orificia per errorem loci (vide §. 118.) ingredi possit, per ultima tamen illorum orificia transire non potest, sed ibi hærebit immeabilis. Auctâ ergo sanguinis copiâ, majora vasa distendentur; adeóque minora illis adjacentia ab his tumentibus comprimentur & angustabuntur. Venæ sanguinæ laxiores semper arteriis faciliùs distendi poterunt; verùm & his auctâ sanguinis copiâ repletis, arteriæ se difficiliùs in venas evacuare poterunt, unde major arteriarum distentio fiet. Cùm autem in plurimis corporis locis arteriæ venis accumbant, arteriæ distentæ venas prement; unde sanguis ex his versus cor dextrum perget, mox in arterias jam distentas denuo pellendus. Unde patet tandem in summè plethoricis omnem sanguinem ferè accumulari in arteriis. Verùm cordis systole dum sanguis in arterias jam plenissimas premittitur, vasa serosa & lymphatica arteriosa, ex rubris arteriis orta, sic dilatantur, ut sanguinem rubrum admittant; uti docet adnata oculi, & tota cutis sæpe ruberrima in plethoricis; unde & hæc vasa dilatata minores arteriolas adjacentes compriment. Ubi autem febris adest simul, calore hinc nato rarefcit sanguis, adeóque necessariò omnia hæc mala augentur. Sic videmus aliquando in febribus ardentibus totum corpus rubore perfusum; dum simul squalida cutis, lingua, fauces, os internum, siccissima docent, minora vascula impervia esse, à majoribus, rubro sanguine nimis turgentibus, verâ *σπίσει*, compressa.

Signa autem plethoræ, quæ hoc vitium adesse docent, recensita fuerunt §. 106. *lit. e*.

Ut ergo in fluorem reducatur illud, quod ad extrema vasorum conicorum ab hac causa stagnat, requiritur imminutio subita nimix copix sanguinis, per quam vasa majora distendentur; quod commodissimè per venæ-sectionem fit, (vide §. 106. *lit. z*). Copia autem sanguinis educendi à viribus, ætate, majori minorive plenitudine, aut rarefactione per calorem ex febre natum, determinatur. Optimè hinc dixit *Celsus*, ubi de sanguinis detractione per venas agit, (a) *Ergo vehemens febris, ubi rubet corpus, plenæque venæ tument, sanguinis detractionem requirit.*

Quamvis autem unicum & maximè necessarium auxilium in tali casu sit venæ-sectio, accidit tamen aliquando in plethoricis, post sanguinis missionem, fe-

(a) De Medicin. Lib. II. cap. x. pag. 78.

brim quæ priùs mitis videbatur, augeri immaniter: ratio hæc est, quia sanguine copioso, per febrilem calorem rarefacto adhuc, distentissimis vasis, suffocatur omnis motus; qui brevè augetur iterum, simulac per venæ-sectionem minuitur distendens moles. Unde in tali casu ægrum & amicos monere debet Medicus, summum discrimen rupturæ vasorum ob nimiam plenitudinem adesse, adeoque venæ-sectionem requiri: illâ tamen celebratâ, expectandum esse augmentum febris, quæ nunc suffocata & mitis apparet. *Sydenhamus* talem casum sibi accidisse narrat. Vocatus enim ad juvenem, qui, licèt (a) *ferme animum agere videretur ille, calor tamen in externis corporis partibus, ita ad tactum sentiebatur temperatus, ut fidem mihi derogarent adstantes amici, quoties asserebam eum febre laborare...* Verùm *apertâ venâ & sanguine paulò copiosius educto, emicuit febris, quâ vehementiorem mihi nondum videre contigit; quæ nonnisi tertiæ quartæve demum phlebotomiæ cessit.* Similem casum se vidisse monebat hæc occasione celeberrimus horum Aphorismorum Auctor: homo nempe plethoricus, qui mediâ æstate vini ingentem copiam ingurgitaverat, sequenti die per plateas obambulans instar statuæ obrigit; mox audacissimâ venæ-sectione institutâ, ad se rediit, sed statim validè febricitavit; per cujus febris impetum rarefactus sanguis & motus validè per vulnusculum venæ inflictum, quamvis solitâ ligaturâ firmatum, tantâ copiâ exivit, ut proprio sanguini quasi innatans in lecto inventus fuerit sequenti die, sed simul absque omni jam febre, & sanus.

In *Commentariis* autem §. 106. lit. ζ, demonstratum fuit, plethoræ curandæ solam sanguinis missionem conducere; nihilque boni expectandum esse ab illa liquidorum imminutione, quæ per abstinentiam à cibo & potu fit.

§. 608. **Q**UOD ibi hæret, ad extrema capillaria, ob fibras horum spasmo contractas, & hinc arctatas, solvitur laxatis fibris (53, ad 55.); & acri contractionis causâ ablatâ (35. 36. 54. 66. 67. 88. 102. 103. 104. 105. 127. 128.), unde peti debet, quod hîc requiritur.

Docuit Anatome, arterias omnes corporis (fortè tantùm exceptis illis, quæ ad encephali substantiam & ossium medullam tendunt) habere tunicas musculares, quæ & debitam firmitatem arteriis conciliant, ne ultra modum à sanguine cordis vi impulso dilatentur; simulque vi suarum fibrarum sanguinem promovent illo tempore, dum cor in diastole est. Cavi autem arteriosi amplitudo harum fibrarum muscularium vi determinatur inprimis. Si ergo à quacumque causa augeatur harum fibrarum contractio, minuetur cavitas, & hærebunt fluida, inprimis circa extrema capillaria, per quæ singula tantùm elementa sanguinis ferè transire possunt; unde parva etiam cavi imminutio necessariò obstructionem facere debet in his locis. Fibras autem vasorum spasmo quasi contrahi posse, certissima docent Observata. Si calido ex hypocausto quis subitò in frigidissimum aerem veniat, sic stringuntur vasa cutanea aeri exposita, ut illico palleat talis homo, dum sanguis ruber per angustatas frigore arterias cutaneas transire nequit. Idem evidentissimè apparet, dum sanissimus etiam homo subito metu per-

(a) *Schedul. monitor. de novæ febris ingressu, pag. 683.*

cellitur; illico enim pallidæ mortis imaginem refert, spasmo-subitaneo contractis vasis cutaneis sanguinem repellentibus in majores truncos; unde simul anxietas, cordis palpitatio, syncope, &c, sequuntur, dum per angustata vasa libera circulatio impeditur.

Sive jam fibrarum hæc contractio à spasmo tali subito pendeat, vel ab alia quacumque causa illarum robur & efficacia augeatur (vide §. 113.) tota curatio in eo consistit, ut hæ fibræ laxentur sic, ut cedant liquidis impulsis facilius, neque nimis validâ contractione vasorum cavitates minuant. Omnia ergo, quæ curandæ nimis rigiditati vasorum & viscerum profunt, & paragraphis hîc citatis explicata fuerunt, pariter hîc conducent. Inter illa autem nihil efficacius est, quàm vapor aquæ calidæ, quo solo remedio rigidissimis quandoque factis corporis partibus debita flexilitas conciliari poterit: unde in febribus ardentibus, ubi tota corporis superficies squalida & sicca apparet, adeo prodest, si ægri tepidæ aquæ pedes immergant, simulque vapor inde adscendens nudatum corpus undique alluat. Verùm aquæ vapor externo tantùm corpori applicari potest, vel unâ cum aere haustus pulmonum internam superficiem tangere: ubi autem in partibus internis corporis vasa spasmo constricta fuerint, aquosis potatis, vel & per clyfma injectis, omnia perluere oportet, & laxare. Notum est quotidianis Observatis, quantum profit subito terrore percussis, si aquosorum calidorum potuum copiam affatim hauriant; ita enim optimè laxantur spasmo constricta vasa, & redit circulationis æquabilitas, miris sæpe modis turbata in metu subitaneo.

ET ACRI CONTRACTIONIS CAUSA ABLATA. Videmus evidentissimè, majores nostri corporis partes ab acribus applicatis validissimè contrahi; unde etiam admodum probabile videtur, idem in minoribus obtinere. Si arenula inter oculi bulbum & sensilissimam superficiem internam palpebrarum hæreat, invito quamvis homini fortissimè contrahitur orbicularis palpebrarum musculus. Si sulphuris accensi vapor pulmone hauriatur, ille statim sic constringitur, ut nullo molimine dilatari possit, & præsens suffocationis & mortis instet periculum; unde sulphuris halitus adeo præsens animalibus respirantibus venenum est. Aliâ occasione (vide §. 63.) dictum fuit, Experimenta in vivis animalibus capta docuisse, intestina spiritu vitrioli leviter tantùm tacta constringi illico sic, ut omnino claudantur, & nequidem aerem transmittere possint. Idem fieri ab arsenico & aliis acribus venenis, *Wepferus in Cicutæ aquaticæ Historia (a)* pluribus Experimentis evicit.

Ubi ergo suspicio adest, ab acrimonia irritante fibras, spasmo contractas; arctare vasorum cava, conducunt omnia illa, quæ illud acre tollere vel enervare possunt. Diluentia, & oleosa omnem acrimoniam obvolventia, hinc tanti usûs; quia & ad quævis acria valent, & simul iisdem laxantur contractæ fibræ: in sævissimo ileo oleum lini, ad libram potatum, toties ab orci faucibus eripuit homines: solâ aquâ tepidâ (b) affatim haustâ, & injectâ, enervavit mercurii sublimati acrimoniam *Sydenhamus*, (vide §. 605. n°. 6.). Hæc autem & ad omnia acria valent, & simul fibras vasorum laxant & emolliunt. Ubi autem cognoscitur singularis acrimoniæ species, quæ irritatione suâ vasorum contractionem auxit, contraria huic remedia adhibenda sunt. Verùm de his omnibus in numeris hîc citatis, uti etiam in paragrapho 605, dictum fuit; adeoque inde peti possunt.

(a) Cap. XXI.

| (b) Epistol. Responsor. I. pag. 404.

§. 609. **Q**UOD hæret ob visciditatem & lentorem proprium solvetur, variis remediis, quorum primarium vis ipsius febris ita moderata, ut valeat coagulum hoc solvere (587. 589. 593. 594.); adeoque huc requiritur, ut sic temperetur impetus, α , ne inflammationes, suppurationes, gangrænas, sphacelósve queat producere (592): cujus periculum imminere docet vehementia symptomatum, maximè caloris, comparata cum virtute vasculorum: β , néve nimio motu dissipentur liquida; id verò denunciat siccitas narium, oculorum, gutturis, linguæ, raucedo, arida cutis, urina parcior, pulsus parvus, celer, inæqualis: γ , neque ut ante coctionem torpeat nimis, ita ut materiam morbi non valeat subigere, movere, fecernere, excernere; id cognoscitur, si languent actiones vitales omnino, necdum apparente signo pepasmi.

Agendum jam est de illo lentore, qui vitio liquidorum per vasa fluentium originem debet. Dictum fuit in *Commentariis* §. 110, in nostris humoribus sanis requiri certam cohæsiorem partium: cum autem per ultimas capillarum arteriarum angustias singulæ sanguinis molculæ, à cohæsiore vicinarum separatae, transeant solitariae, debet illa cohæsiore talis esse, ut potentia moventes, quibus humores pelluntur per vasa, illam superare possint. Ubi ergo hæc molecularum cohæsiore à quacumque causa sic increvit, ut non cedat actioni cordis & vasorum, tunc vocatur visciditas, sive lentor. Hic autem lentor aliquando præexistit ante febrim natam; quandoque etiam febris tempore & per febrim fit. Sic videmus lassitudines illas spontaneas, quæ humorum immeabilitatem indicant, sæpe morbos acutos præcedere; & contrà, per stimulum variolosum, v. gr; nata febris, paucorum dierum spatio, sanguini hominis, antea sanissimi lentorem inflammatorium conciliat. Sive autem talis lentor febrim præcesserit, sive sequatur, ad sanationem tamen requiritur, ut tollatur; cum aliter circulationis æquabilitas per omnia vasa restitui nequeat, quod tamen ad integram sanationem omnino requiritur. Plura quidem hîc laudantur remedia, omnibus tamen reliquis palmam præripit *vis ipsius febris, sic moderata, ut valeat hoc coagulum solvere.*

Mirum fortè videri posset, febrim coagulum facere, & coagulum factum postea resolvere: verùm si considerentur, quæ de febrim effectibus §. 587, & 589, dicta fuerunt; uti & illa, quæ §. 593. 594, de vario febrim exitu habentur, patebit satis, binos hos febrim effectus minimè contradictorios esse, sed revera locum habere pro varia febrim duratione & intensitate. Nimis valido enim febrim impetu liquidissima exprimi, & reliqua incrassari, certum est; adeoque lentorem in fluidis nasci, vel natum jam augeri: interim tamen pariter constat, moderato febrim impetu attenuari & fundi illa quæ concreverant; adeoque lentorem tolli, uti in locis citatis demonstratum fuit. Totum ergo, quod requiritur, est, ut sic temperetur febrim impetus, ut nec torpeat nimis, ne solvendo coagulo impar sit; neque tamen nimis validus sit, ne destruat tenerrima solida, & liquida coagulet.

Simplex hæc methodus displicuit multis, qui indignum Medico credebant, in

morbis curandis toties spectatorem agere: neque tantum hoc molestum videbatur, sed & curationis tarditas sæpe ægris & Medicis tædiofa incitavit multos; ut aliâ viâ incederent, & quævis ferè tentarent, ut hæc obstacula tollerent, vel febrim, ipso etiam nomine odiosam imperitis, suffocarent. Tutò enim celeriter & jucundè curare Medici officium esse, cum *Asclepiade* dicunt. Verùm uti optimè de his agens *Celsus* monet, (a) *Id votum est: sed ferè periculosa esse nimia & festinatio & voluptas solet.* Utinam hoc considerarent Medici, quibus solemne est repetitis venæ-sectionibus omnium ferè februm impetum, nullo discrimine habito, sopire. Jam suo tempore de hac re conquestus *Celsus* dixerat, (b) *sanguinem incisâ venâ mitti novum non est; sed nullum penè morbum esse, in quo non mittatur, novum est.* Aliis contrâ solemne erat, calidissimis remediis datis augere motum, sæpe jam nimis impetuofum; hâc spe nempe, ut per diaphoresim diffilaretur morbi materies de corpore: sed quàm temere hoc tentetur sæpe, antea dictum fuit. Pari audaciâ, & æquè infelicitè, catharticis, emeticis, &c, turbabant omnia alii. Sapiens verò *Vetustas*, Naturæ, morbos curantis, vestigia pressè sequens, in justo febris moderamine curam præ reliquis posuit, & damnavit illos Medicos, qui credebant, se non ex Arte procedere, nisi venam fecarent, clyfma injicerent, &c, (vide de his *Commentaria* §. 587.): sæpe enim, ut monuerunt *Veteres*, optima medicina est medicinam non facere. Ne autem tardæ curationis tædio à regia hac via desisterent, & ad alia quævis tentanda procederent, salutare hoc monitum *Hippocrates* posteris reliquit, (c) *Omnia pro ratione molienti, si ex ratione non succedant, non ad aliud progrediendum est; decreto ab initio constante.* Nunquam absque encomio nominandus *Sydenhamus* qui attentâ Observatione morborum ad summum Artis fastigium pervenit, dum stuporem somnolentum à lentore humorum per encephali vasa fluentium videbat in morbis, fatetur se omnem lapidem movissè venæ-sectionibus repetitis, vesicatoriis, clyfmatibus, &c, ut hunc tolleret; sed frustra: unde postea nihil quidquam ampliùs se molitum fuisse ingenuè fatetur, nisi quòd ægros à carnibus & liquoribus quibuscumque spirituosos arceret, ne nempe auferetur febris impetus. Dum verò attendebat, ut disceret, quâ methodo Natura illud symptoma debellaret; ut illam sequeretur postea; mirabatur, morbum, cui invigilabat, tutò, licèt tardè, recedentem, tandem evanuisse. Unde meritò conclusit, (d) *nos in morbis depellendis haud satis lentè festinare; tardiùs verò nobis esse procedendum, & plus Naturæ sæpenumero committendum, quàm mos hodie obtinuit. Errat enim, sed neque errore erudito, qui Naturam Artis adminiculo ubique indigere existimat. Namque id si fieret, parciùs humano generi ea prospexisset, quàm postulat speciei conservatio: cum ne minima sit proportio inter morborum ingruentium frequentiam, & facultates, quibus pollent homines ad eosdem fugandos, vel iis seculis, quibus Medendi Ars maximè caput extulit, & à quàm plurimis exculsa est.*

Febre enim utitur Natura (vide *Commentaria* §. 558.), ut purum ab impuro segreget, concreta solvat, tenacia attenuet, resistantia subigat, subacta variis viis expellat de corpore, si sanitatis legibus ampliùs obedire nequeant. Omnia hæc ex illis, quæ hæctenus dicta sunt, evidentè patent. Quamvis autem

(a) De Medicin. Lib. III. cap. iv. pag. 117. | IX. Part. II. pag. 88.

(b) Ibid. Lib. II. cap. x. pag. 77.

(c) Aphor. Sect. II. n°. LII. Charter. Tom.

(d) Sect. V. cap. II. pag. 287. 288.

febrim natam noscimus satis facilè, causa tamen, quæ illam excitavit, non semper distinctè cognoscitur: effectus inde natos observare tantùm in potestate Medici est, ut ex his discat, quâ methodo natum morbum Natura debellet; quibus viis causam materiale morbi, sive existentem ante febrim natam, sive tempore febris vel per febrim genitam, de corpore expellat. His cognitis, per Artem poterit observatam methodum imitari, expedire vias, impedimenta auferre, & supplere, si quid deficiat. Cùm autem vario temporis spatio ad omnia hæc perficienda Natura utatur, nunc paucis diebus, nunc aliquot septimanis, indigeat; patet iterum, pessimè consuli sæpe ægris, si febrilis impetus nimis maturè sopiatur. Unde generalem indicationem in febribus curandis hanc posuit Sydenhamus, (a) *Ut sanguinis commotio intra modum, naturæ proposito congruentem, sistatur; ea nimirum ratione, ut nec hinc plus æquò gliscat, unde periculosa symptomata insensui solent; nec illinc nimium torpeat, quo pacto vel materiæ morbificæ protrusio impediretur, vel sanguinis, novum statum affectantis, labefactarentur conatus.*

Summi ergo usûs erit cognoscere illa signa, ex quibus scitur, febris impetum esse nimium, vel nimis debilem: & dein indaganda erunt illa remedia, quibus nimius febris impetus minui, nimis debilis verò incitari, possit.

• A febre augetur motus humorum per vasa: verùm, uti in *Commentariis* §. 592, dictum fuit, dum manente eâdem firmitate laterum vasorum transmittentium, augetur fluidi transmittendi impetus & velocitas, necessariò sequitur in canalibus convergentibus latera illorum debere magis distrahi; imò & ab hac causa rumpi posse. Sed à ruptis subitò vasis, abolitâ humorum circulatione per partem affectam, gangræna & sphacelus, id est, mors partis sequuntur; adeoque, si tantus fuerit impetus, minuendus erit. Verùm distractis vasorum lateribus, absque ruptura tamen, dilatatur illorum cavum, adeoque crassiora fluida possunt ingredi tenuiora vasa; unde per errorem loci obstructio, inflammatio, omnésque ejus sequelæ nasci poterunt. Inflammatio autem, nimio febris impetu in partibus externis nata, non tam magnam cautelam requirit; quia, si suppuraretur, pus natum absque vitæ discrimine inde educi posset: verùm ubi in corporis interioribus à nimis impetuosa febre inflammationes fiunt, patet facilè, quantum discrimen habeant; atque omni Artis molimine cavendam esse suppurationem, & multò magis gangrænam.

Si autem illa præternaturalia, quæ ex febre, ut causâ, in corpore ægrotante fiunt, & tamen distingui queunt ab ipsa febre & ejus causâ proximâ (symptomata vocantur) vehementia sint, & crescant numero & malignitate satis subitò; meritò concludimus, febris impetum nimium esse, adeoque temperandum. Cùm autem crîsim futuram sæpe præcedant nova symptomata, vel & augeantur præsentia, aliquod dubium hîc manere posset; uti etiam, quia aliquando gravissima symptomata fiunt à maligna indole materialis causæ febris, licet ejus impetus modum non excefferit, imò & sæpe nimis langueat. Omnium autem certissimum signum nimii impetûs febrilis dat calor, qui, uti postea ad §. 675, demonstrabitur, violentiori partium fluidarum in se mutuo, in vasa, & horum in illas attritui, originem debet: magnus enim calor (b) *notat vas ardetatum, humorem densum, propulsionem humorum validam, resistentias magnas circa fines vasorum*: adeoque patet magnum periculum destructionis solidarum partium, in-

(a) Sect. I. cap. III. Art. II. pag. 61. | (b) Boerh. *Instit. Medicin.* §. 968.

primis teneriorum adesse, ubi febrim calor intensus comitatur. Hodie autem thermometro gradum caloris, qui in sanitate adest, determinare possumus, & videre quanto excessu calor ægrotantis illum gradum superet, & ex illo excessu cognito varium discrimen prælagire.

Multum autem refert, quomam in loco corporis caloris illud augmentum percipiatur, cum enim ex calore novimus, magnam vim inferri vasis, summum discrimen erit ibi, ubi vasa tenerrima, & ad vitæ integritatem necessaria, habentur. Hinc si in febricitante caput intenso calore æstuet, deliria, convulsiones, phrenitidem subito sæpe lethalem, merito timemus: atque illico summa remedia adhibenda sunt. Ob hanc causam omnes veteres Medici adeo damnaverunt æstum magnum circa pectus & præcordia, licet reliquæ partes corporis tepescerent tantum; vel & extrema frigerent aliquando. Vitalia enim viscera, hepar, lienem, &c, nimio impetu urgeri tunc novimus, adeoque pessima quævis metuenda esse, nisi illico succurratur.

β. In *Commentariis* §. 100, & 587, patuit, nimiâ circulationis velocitate dissipari liquidissima, & reliqua inspissari; adeoque illud merito inter febris effectus numerari. Cæteris enim paribus, prout sunt quantitates liquidi dato tempore applicati organis secretoriis & excretoriis corporis, ita erit secretio & excretio inde facta; adeoque nimio febris impetu liquidissima expelluntur, & sanguis diluente vehiculo suo orbus increffatur, & ubique circa maximas vasorum angustias hæere incipit: unde iterum inflammationis, suppurationis, &c, metus est. Defectum talem liquidissimæ sanguinis partis adesse scimus; si illa loca corporis, quæ naturaliter semper humida sunt, exarescere incipiant. Tota cutis laxa, mollis, humida est in fanis; nares internæ semper madidæ; oculi tenuissimâ lymphâ irrigantur continuè; lingua, palatum, fauces, gingivæ pariter. Simulac verò incipit deficere liquidissima sanguinis pars, illico major siccitas in his partibus apparet. Hinc solent periti Medici nunquam ab ægris recedere, nisi os internum prius inspexerint. Hæc fuit ratio, quare *Hippocrates* in *Prognosticis* (a) *squalidos & sine splendore oculos* (tales autem à siccitate fiunt) damnaverit: alibi verò dixerit, (b) *Densæ linguæ, asperæ, & aridæ, phreniticæ*; (c) *Perniciosum autem est, reficcari dentes*; uti etiam, (d) *quibus per febres dentibus lentores adnascuntur, vehementiores febres redduntur*. Ob eandem causam, siccitatem nempe nimiam instrumentorum vocalium vox illa clangosa (e) *ὄξυφωνίη κλαυλώδης*, pro pessimo signo habetur; imò neminem servatum se vidisse, cui talis vox aderat, testatur *Hollerius*, qui sic hanc vocem describit, (f) *Est autem subrauca, sed acuta ferè & sonora, gravis aliquando. Similis refertur, si quis in fictile siccum aut cavum ædificium caput immittat, atque inde loquatur*. Quando quis fabulosis in locis magno sub æstu iter conficit, siccatis faucibus talem loquelam habet.

Cum autem per urinam ex sanguine per renum fabricam secernatur, unà cum oleis & salibus sanguinis acrioribus, multum aquæ, si illa parcior, notat, di-

(a) *Comment. I. Sentent. x. Chart. Tom. VIII. pag. 597. Coac. Prænot. n°. ccxxxv. ccxxxvi. ibid. pag. 865.*

(b) *Prædict. Lib. I. Comment. I. Prædict. III. Chart. Tom. VIII. pag. 698. conf. Coacar. Prænot. n°. ccxxxv. Ibid. pag. 865.*

(c) *Aphor. Sect. IV. n°. LIII, Charter.*

Tom. IX. Part. II. pag. 169.

(d) *Coacar. Prænot. n°. ccxxxvi.*

(e) *Hippocrat. Prædict. Lib. I. Comment. II. Prædict. XLVI. Charter. Tom. VIII. pag. 732.*

(f) *In Coac. Hippocrat. pag. 155.*

luente suo vehiculo orbum ferè sanguinem per renes transire, adeoque nimiam siccitatem in toto corpore adesse.

Liquidissimâ autem parte diffatâ, crassior jam sanguis difficiliùs transire poterit per pulmonalis arteriæ fines; hinc ibi incipiet hærerè & accumulari, adeoque parva tantùm ejus copia transire poterit in cor sinistrum; quæ ergo non sufficiet arteriis majoribus validè dilatandis; unde pulsus erit parvus: & quia major difficultas nascitur, pulmone infarcto, cordi dextro, illud se integre exonerare non valebit; hinc celerius contrahetur, & palpitabit: adeoque pulsus celer admodum fiet; tandèmq; ob summam difficultatem transitùs per pulmonem, inæqualis, designans vitam, interpolatis quasi vicibus deficere; adeoque facillè patet, quantum tunc periculum adfit.

Ubi ergo signa docent, febris tantum impetum esse, ut metus sit, liquidissimis diffatis brevè hæsurum sanguinem immeabilem in vasorum angustiis; omni molimine Artis minui debet febris, ut funesta hæc evitentur mala. Simul etiam patet, quàm malè consulatur ægris, dum in morborum initiis per sudores fluidissima sanguinis pars expellitur. *Sydenhamus* in variolis (a) pessimas inde sequelas vidisse se semper affirmat; tantoque periculosiorem fuisse reliquum morbi decursum testatur, quantò plùs in primo variolarum stadio sudoribus exprimendis operam dedissent Medici.

v. In *Commentariis* §. 587, ubi de coctione, tamquam febris effectu, agebatur, dictum fuit, coctionem vocari, quando per febrim causa materialis febris sic mutatur, ut minùs noceat, & apta evadat, ut expurgari commodè de corpore possit: febrilem autem motum, justo sub moderamine, coctionis illius præcipuam causam esse, pariter ibidem demonstratum fuit. Unde patet, suppressâ ante coctionem illam febre, vel sic infractâ, ut minùs agere possit, pessima mala fieri posse; non quidem tam velocia, ac fiunt, dum furibundo impetu febris destruuntur vasa, & coagulantur fluida; verùm lenti chronici, & difficillimi quidem morbi sæpe sequuntur, quando febris maturandæ & movendæ causæ suæ materiali non sufficit. Ubi v. gr; inflammatio nata in quadam parte corporis talis est, ut resolvi nequeat amplius; optimum, quod tunc fieri poterit, est, ut blandâ coctione inflammatorium illud spissum mutetur in pus: sed hoc nunquam absque febre fit; quæ si in tali casu nimis valida fuerit, gangrænam faciet; si nimis torpeat, coctioni impar erit, & non fiet blanda suppuratio, sed sæpe totâ vitâ manebit indomabilis scirrhusa durities. Post fervidissimas æstates sæpe accidit, autumnali tempore homines incidere in levem hepatis obstructionem, cum febre non adeo valida hanc comitante, quandoque continuâ, aliquando & remittente; & si longiùs duraverit, in intermittentium classem hæc febris transit. Quando crebris venæ-fectionibus nimis debilitabantur vires, retundebatur quidem omnis ferè morbi impetus, sed languebant miseri, & in cachexiam, icterum pertinacissimum, & hydropem incidebant: quibusdam etiam verno tempore sequenti dysenteria putridissima, prostratis illico ferè viribus lethalis, orta fuit. Idem infortunium accidit etiam plurimis, quibus intermittentes autumnales præpropere nimis corticis Peruviani usu curatæ fuerant. Sublatâ enim febre, manserat in hepate illud obstaculum, cui solvendo, & expellendo dein, febris ipsa summum remedium erat, dum justo moderamine continebatur.

(a) Variol. regular. ann. 1667. 1668, & alibi passim,

Cognoscimus autem nimis torpere febrilem motum, si pulsus languidus & debilis fit, projectæ vires, color urinæ pallidus, calor parvus, nullibi major, quam in temperie frigida sana. Si jam simul nullum signum docuerit, malum universale vel topicum, quod febrim comitatur, levare; novimus, materialem morbi causam nondum subactam, & febris impetum nimis debilem esse, ut illam subigere, movere, secernere & excernere possit. Quando enim materialis causa febris per febrim ipsam soluta, & sanis iterum assimilata humoribus, fluit (vide §. 595.); vel eadem hæc materies subacta quidem & mobilis reddita, tales tamen dotes habens, ut æquabili circulationi repugnet, expellitur de corpore, vel deponitur ad quædam loca (vide §. 593. 594.); tunc cessat febrilis impetus & fausto quidem omine, neque ulla ratio jubet tunc, ut augeatur motus. Sed in hoc casu semper coctionis signa apparuerunt prius; ob hanc causam in textu additur, *necdum apparente signo pepasmi*. Si v. gr; in pleuritico post nimis repetitam venæ-sectionem tussicula maneat sicca, vel sputa tenuia, aquosa, non nisi cum molestia educantur; & dolor, obtusior quamvis, in latere affecto supersit; urina tenuis nullam subsidentiam habeat, vel crassa & turbida manens nihil ad fundum deponat; simulque adsit vitalium actionum languor; facile video, nimis torpidum esse febris impetum, cum nulla coctionis signa appareant, neque topicum in hoc morbo malum remotum sit. Coctionem enim adesse novimus ex decremento morbi, & imminutione symptomatum; dum interim simul vires vitæ constant, vel & crescunt, & functiones læsæ in integrum restitui incipiunt: atque excreta tales dotes incipiunt habere, quales sanitatis tempore in iisdem observantur.

Antequam ergo hæc signa apparuerint, noxium semper erit deprimere febris impetum, nisi tantus fuerit, ut inde destructio partium solidarum tenerrimarum vel inspissatio fluidorum nimia metuatur. Calor ergo in tali ægroto sani hominis naturalem calorem parùm excedere debet, & pulsus celeritas paulò major esse. Simul apparet, nullam regulam generalem in febribus curandis locum habere posse, cum, quod in uno casu prodest, in altero obesse possit quam maximè. Æquè ergo peccant illi, qui venæ-sectionibus, clysmatibus, &c, omnium febrium curam tentant, ac hi, qui cardiacis, stimulantibus, moventibus, &c, ubique utuntur. Neque otiosum semper spectatorem hinc agit Medicus, cum summæ prudentiæ opus sit videre, an agere debeat, & quid agendum sit. Optimus ille erit, qui (a)

Innocuas placidè corpus jubet urere flammæ,

Et justo rapidos temperat igne focos.

§. 610. **S**I itaque exorbitare deprehenditur (101), moderamentum fit abstinentiâ, victu tenui, potu aquæ, aere frigidiusculo, animi affectu leni, venæ-sectione, clysmate refrigerante, medicamentis blandis, aquosis glutinosi, refrigerantibus, anodynis, opiatibus. Confer 92, ad 106.

Inquirendum jam est, quibus remediis moderamen obtineri possit, quando febris impetus exorbitare deprehenditur. De hac re jam antea dictum fuit in capitulo *De morbis oriundis ab excessu motus circulatorii*. Præcipuè autem hoc fiet,

ABSTINENTIA. Non hinc intelligitur, ægros ab omni cibo & potu absti-

(a) Carmin. præfix. operib. Sydenhami.

nere debere, sed tantum à talibus, quæ vel quantitate nimia, vel qualitate, motum, qui jam nimius adest, augere possent.

VICTU TENUI. Qui & facile subigi possit, & absque ulla resistentia per omnia moveri. Hordei, avenæ, oryzæ, panis, &c, decocta hinc tanti usûs. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 599, dicta fuerunt. Cum enim vel in fanis hominibus difficilioris digestionis cibi sæpe febrim excitent, quia à viribus immutantibus non nisi cum molestia subigi possunt; patet facile idem malum expectandum esse in febre decumbentibus, ubi plures functiones ad hanc rem requisitæ languent, adeoque sola tenuissima tantum exhiberi posse, dum nimius impetus compesci debet.

POTU AQUÆ. Quò major aquæ copia in sanguine abundat, eò majus frigus, & virium languor. In leucophlegmaticis, & pallido morbo laborantibus puellis, iners aquosa cacoehymia sanguinis deprehenditur; sed simul observatur frigida temperies totius corporis & magna debilitas. Quamdiu ergo nimius calor & circulationis nimis magna velocitas adsunt, aqua potata, calida inprimis, nocebit nunquam; sed laxando partes solidas, & diluendo fluida motum minuet. Simul autem, uti antea (vide §. 605. n.º. 6.) dictum fuit, omnis acrimonia, quæ stimulo suo aucti motûs causa toties est, solâ dilutione per aquam sic enervari poterit, ut non amplius noceat. Imò omnes, qui validâ febre decumbunt, nisi mens laborat, avidissimè aquam & aquosos potus naturali quasi instinctu expetunt. Solo potu tenui & abstinentiâ incipientes febres se sanasse testatur *Sydenhamus*, in propriis liberis, & amicis, (a) *permissis interim, & exercitii consueti usu, & aurâ liberiore.*

AERE FRIGIDIUSCULO. Elapso sæculo Medici ferè omnes erant in illa opinione, omnes febres tutissimè & citissimè sanari posse per diaphoresim. Hinc in calidissimo aere ægros detinebant, stragulis tegebant, imò obruebant, ut nempe fota corporis superficies hoc calore sudoribus emittendis foret aptior. Verum magno ægrorum damno sic ignes ignibus addebantur, & enormiter exacerbabatur febrium impetus. Omnium maximè verò huic methodo insistebant in illis morbis, quos cutaneæ eruptiones comitabantur, quales sunt variolæ, morbilli, &c. Primus ferè se huic torrenti animosè opposuit *Sydenhamus*, atque passim in suis operibus indicavit, nihil perniciosius esse. Efficacissimum verò remedium ad compescendum nimium febris impetum invenit, si æger (b) *quòtidie lecto abstergeret saltem ad horas aliquot; vel, si id vetaret major ejus debilitas, vestes saltem indueret, & supra lectum cubaret, capite paulò elatiori, nullis stragulis tectus, ut grato hoc refrigerio nimius ardor compesceretur.* Tanti autem momenti hæc res est, ut testetur, neque largas sanguinis evacuationes, neque alia remedia utcumque refrigerantia profuisse in curandis pleuriticis, (c) *si æger lecto jugiter affigatur.* Aer enim inspiratus sanguinis, rapidissimo per pulmonales arterias trajectu calefacti, refrigerio inservit: si ergo ægri, stragulis tecti, in calidissima atmosphæra retineantur, facile patet, nihil tale expectari posse, adeoque calorem augeri debere. Frigidissimo quidem aeri exponere calefactum corpus temerarium foret: sed illis, quæ §. 605, n.º. 2, laudata fuerunt, nimium calorem temperare nocebit nunquam. Unicum hoc ingenuè monuit *Sy-*

(a) Sect. V. cap. II. pag. 284.

(b) Ibid. pag. 282.

(c) Sect. VI. cap. III. pag. 337.

denhamus accidisse aliquando, rarò tamen ægros, (a) si diutius, quàm par erat pro una vice, lecto abfuerint, declinante præsertim morbo (febre nempe continuâ) in dolores vagos, qui in rheumatismum desinere possent, nonnunquam de facili incidere; nonnunquam etiam superficiem corporis ictero deturpari. Cùm autem hæc tantùm in declinatione, morbo jam mitiori factò, fierent, tutiùs lecto addicebantur, & facilè superabantur hæc mala. Sed uti fati patet, cautela adhiberi potest, ne nimis diu lecto absint; & poterit aer sic temperari, ubi decumbunt ægri ut nimio frigore nocere nequeat.

Habetur in Actis Academiae Regiæ Scientiarum (b) Observatio, quæ docet; quantum prodest aliquando ad febrim compescendam, si à lecto abstinenceatur. Paroxysmus enim febrilis, contra omnia cognita remedia rebellis, arcebatur, si æger non decumberet in lecto, sed in sedili federet.

ANIMI AFFECTU LENI. Validis animi motibus pessimas aliquando febres excitatas fuisse §. 586. lit. 7, dictum fuit; unde etiam animi affectus inter velocioris circulationis causas numerati fuerunt §. 99. n°. 1. Ubi ergo motus febrilis imminuendus est, patet facilè, omnes animi affectus lenes esse debere. Quomodo autem illi compesci possint, dictum fuit in Commentariis §. 104, & §. 605: n°. 5. Omnia ergo hinc vitanda, quæ sensus internos aut externos validè afficere possunt; in loco tenebricoso, ab omni strepitu remoti, decumbere debent; & (c) *semper ægros securos agere conveniet, ut corpore tantùm, non etiam animo laborent.*

VENÆ-SECTIONE. Illa, quæ hæctenus recensita fuerunt ad nimium febris impetum compescendum, omnia quidem summi usûs sunt, sed tamen non adeo subito possunt requisitos præstare effectus: unde ubi adeo valida febris est, ut metus sit, ne tenerrima vasa destruantur, vel dissipatione liquidi & calore aucto sic inspissentur humores, ut postea nullâ Arte resolvi possint, summum discrimen postulat, ut illico efficacissimum adhibeatur remedium, de quo certi sumus, quòd febrilem motum subito minuere possit. Tale autem remedium præstat venæ-sectio; possumus enim pro lubitu, per illam minuere humorum motum, ad mortem usque, id est, absolutam omnium quietem; adeoque pro varia quantitate sanguinis emissi reducere ad debitum moderamen febris impetum. Demonstravit hanc rem plurimis Experimentis summus Philosophus *Halesius*, cui incomparabili Viro tot & tam pulchra debentur: vivorum enim animalium vasis sanguineis apertis adaptavit vitreos tubos, ut videret, ad quam altitudinem in hos ascenderet sanguis, cordis & vasorum vi pulsus. Notavit deinde, quomodo minueretur sanguinis altitudo post varias quantitates sanguinis perditas, donec tandem deficeret animal (d). Ex quibus Experimentis patet, minutâ sanguinis quantitate, debilitari motum circulatorium. Quantam autem efficaciam habeat venæ-sectio in febribus curandis quandoque, patet ex memorabili Exemplo, cujus in Commentariis §. 54. n°. 2, mentio facta fuit; ubi *Galenus* unicâ venæ-sectione, sed ad animi deliquium factâ, in juvene robusto & pleno morbum abstulit tam feliciter, ut adstantes illum (e) *jugulasse febrem per jocum dicerent.* Unde & in febribus ardentissimis, in maximis inflammationibus, in vehementissimis doloribus, unicam spem in tali sanguinis missione ponebat, (vide Com-

(a) De Medic. Sect. V. cap. II. pag. 283.

(b) L'An 1732. Hist. pag. 42.

(c) Cels. Lib. III. cap. v. in fine pag. 127.

(d) Hæmostatiks pag. 11. &c.

(e) Method. Medend. Lib. IX. cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 206.

mentaria §. 141. n°. 1.). Quamvis autem in summis & periculofissimis morbis sæpe requiratur venæ-sectio tam copiosa, donec in animi deliquium incidat æger; in aliis casibus tamen moderatio præfertur: nam si sic deprimatur vita, ut nulla febris sit, & tamen lentor superfit, per solam febrem optimè superandus, nunquam bona curatio fiet. Si post aliquot horas, vel & tardiùs, nimis iterum incipiat exorbitare febrilis impetus, nova iterum instituatur venæ-sectio; toties repetenda donec calor remissior, & symptomatum imminutio docuerint, nihil mali amplius à febris impetu metuendum esse; cavendo tamen semper, ne in alterum extremum delabantur ægri, id est, ne torpeat nimis febris.

Quamvis autem in tenella ætate, senio, & gravidis (quas sectâ venâ, abortire dixerat Hippocrates; inprimis (a) *si fœtus grandior fuerit*) major cautela requiri videatur; tamen neque in his semper venæ-sectio omittenda, si à nimio febris impetu metuendum videatur. Teneris enim etiam infantibus tutò sanguinem mitti posse, tali tamen quantitate, quàm ætas & vires indicarent monuit (b) Sydenhamus, & sæpius hoc profuisse vidi. Ut enim optimè dixit Celsus, (c) *Interest enim, non quæ ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sunt . . . . . Cum præcipua in hoc ars sit, quæ non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires æstimet, & ex eo colligat, possit necne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in una muliere duo corpora simul sustineat.*

Novi quibusdam scrupulum injecisse Celsi in eodem capitulo effatum, dicentis, (d) *Quod si vehemens febris urget, in ipso impetu ejus sanguinem mittere, hominem jugulare est.* Verùm non videtur Celsus adeo novisse usum illum venæ-sectionis, quo febris impetus temperatur, sed tantùm illam laudasse, ut copia minueretur, vel tolleretur corruptum. Sic enim habet, (e) *Neque solùm hæc considerata sunt, sed etiam morbi genus quod sit; utrum superans, an deficiens materia læserit; corruptum corpus sit, an integrum. Nam si materia vel deest, vel integra est, istud alienum est. At si vel copiâ suâ malè habet, vel corrupta est, nullo modo meliùs succurritur.* Ubi autem periculosam venæ-sectionem pronunciat in ipso febris impetu, agit de intermittentibus febribus, vel & remittentibus. Unde sequentia immediatè subjungit, (f) *Exspectanda ergo intermissio est, si non decedit, cum crescere desit: si neque remissio speratur, tunc quoque, quamvis peior, sola tamen occasio non omittenda est.* Ex quibus patet, quòd non absolutè damnaverit, venæ-sectionem in ipso etiam febris impetu.

Neque inutilis certè hæc cautela in febribus intermittentibus & remittentibus additur; nam in summo vigore quartanæ, v. gr; sæpe intensus admodum calor adest, delirium & plura alia symptomata, quæ venæ-sectionem postularent; nisi quis novisset, brevè cessaturum hunc impetum sponte suâ, interimque venæ-sectionem febribus intermittentibus nocere per se semper, uti postea ad §. 762, dicitur.

Cùm autem venæ-sectio huic scopo inserviat, patet nullum definiri posse tempus, ultra quod adhiberi cum fructu non posset. Quocumque enim morbi tempore febris impetus adeo insurgit, ut mala §. 609. *lit. a. β*, recensita metuantur, utilis imò & necessaria erit missio sanguinis. Verum quidem est, in morbis inflammatoriis

(a) Aphor. Sect. V. n°. xxxi. Charter.
Tom. IX. Part. II. pag. 213
(b) Sect. IV. cap. xv. pag. 248.
(c) De Medic. Lib. II. cap. x. pag. 77. 78.
Tom. II.

(d) Ibid. pag. 80.
(e) Ibid. pag. 78.
(f) Ibid. pag. 80.

curandis per resolutionem, post quartum diem venæ-sectionem vix amplius prodesse posse, quia causa obstruens nimis jam solidata, & validissimè impacta vasculis obstructis resolvi nequit amplius; tuncque sola hæc spes superest, ut blandâ suppuratione separentur partes inflammatae, quam semper febris, & plerumque quidem auctior, comitari solet; cujus ergo impetus non videtur debere minui. Atque in hoc casu tantum locum habere videntur illa, quæ *Celsus* habet dicens, (a) *ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere, necesse est; sic nunquam utile post diem quartum est, cum jam spatium ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrumpit; ut detrahitio imbecillum id facere possit, non possit integrum.* Sed si etiam in his casibus febris tanta fuerit, ut à nimis impetuoso motu subito ruptis vasculis, (vide §. 388.) loco benignæ suppurationis, gangræna metueretur, sanguinis missione febris ad tale moderamen reducenda esset, quale suppuratio requirit. Sæpe enim accidit, febres continuas primis diebus satis mites esse, vide *Commentaria* §. 564., illasque postea in nervum erumpere. Unde meritò *Galenus* dixit in sanguinis missione non attendendum esse dierum numerum, (b) *Quocumque enim die mittendi sanguinis scopos in laborante inveneris, in eo auxilium illud adhibeto, etiam si vel vigesimus is ab initio existiterit.* Scopos autem posuit morbum ingentem, & robur virium. Pulchro cum successu me ferius adhuc venæ-sectionem aliquando instituisse, probè memini.

CLYSMATE REFRIGERANTE. Alterum hoc post venæ-sectionem efficacissimum remedium est, quo nimius febrilis impetus temperari potest. Agitur autem hic tantum de illis clysmatibus, quæ refrigerium calenti nimis à febre valida corpori inducere possunt. Notum enim est, purgantia, emetica, & alia quævis remedia hæc viâ applicari posse cum fructu. Tantum fecit clysmata *Sydenhamus*, ut testetur (c) se solo horum usu nimiam sanguinis exæstuationem pro lubitu compescere potuisse, raroque indiguisse repetitâ venæ-sectione in febrium continuarum curatione, nisi in illis, qui sanguineæ admodum temperie & in flore ætatis constituti erant; aut nimio vini usui indulserant: in reliquis sufficiebat singulis vel alternis diebus, prout major minorve erat febrilis impetus, clyσμα injicere, donec morbi impetus satis remitteret; quod in acuta continua maximè vulgari, quæ quatuordecim diebus terminatur, circa decimum diem fieri solet. In illis verò, quibus sanguinem mittere non ausus fuerat, ad duodecimum usque diem clysmata adhibebat: tales autem erant, (d) *qui post intermittentes autumnales..... febribus continuis, expurgationis in præcedentis morbi fine, defectu corripuntur.* His enim sanguinis missiones noxias esse observaverat; & hinc vicariam clysmatum operam substituebat. Hoc etiam indicavit *Celsus* pulcherrimè, dicens, clysmata usum habere; (e) *si sanguinem mitti, cum opus sit, vires non pariantur, tempusve ejus rei præterit.* Simplificissima tantum clysmata adhibuit *Sydenhamus* ex saccharo & emolliente decocto; aliquando aquam solam, vel & æqualem copiam lactis sumsit. Omnia autem hæc blando vaporis balneo intestina fovent, eluunt fæces, venosis osculis resorpta diluunt, & saponaceâ sacchari vel mellis virtute resolvunt concreta; sicque omnibus his viribus conspirantibus nimium mo-

(a) De Medicin. Lib. II. cap. x. pag. 80. |

(d) Ibid.

(b) Lib. De curand. ration. per venæ-section. cap. xx. Charter. Tom. X. pag. 449. |

(e) De Medicin. Lib. II. cap. xi. n°. 17.

pag. 85.

(c) Sect. I. cap. iv. Art. II. n°. 1. pag. 69. |

tum compeſcunt ; tantò quidem cum effectu , ut monuerit Medicos *Sydenhamus* , ne horum efficaciam experti illis abuterentur , ſicque efficerent , ut nimis elanguereſceret febrilis motus ; unde anomala aliquando penitus naſcuntur ſymptomata , & novæ excitantur turbæ ; dum morbus , qui jam victus credebatur , de novo accenditur , & magnas moleſtias facit. Variæ clyſmatum formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur ; quorum pluribus additur nitrum , ob virtutem refrigerantem inſignem , quam habet.

MEDICAMENTIS BLANDIS , AQUOSIS , GLUTINOSIS , REFRIGERANTIBUS. Ubi ad debitum gradum reducta erat febris per præcedentia , nulla dabat remedia *Sydenhamus* (a) , niſi ægrorum vel adſtantium importunitas extorqueret aliquid , quod & placeret , neque tamen ullo modo turbaret illud , quod jam aderat , febris moderamen. Interim tamen , dum hæc aguntur , conducet talia dare remedia , quæ eidem ſcopo inſerviunt. Quantum proſit aquæ potus in hoc caſu , modò dictum fuit ; verùm aqua ſola facilè iterum elabitur , & per urinam vel ſudorem expellitur de corpore , præcipuè ſi jam inflammatorius lentor in ſanguine adfuerit. Proſunt ergo talia , quæ aquæ levem lentorem conciliant , ut magis hæreat , & faciliùs humectet nimis aridas ex æſtu febrili partes : decocta hinc avenacea , hordeata , & ſimilia tanti uſûs ſunt , addito melle , ſaccharo , nitro ; cornu cervi , eboris & ſimilia ex animalium partibus decocta minùs laudantur , quamvis ſimilem ferè lentorem aquæ concilient , quia nimis in putredinem , in valida febre ſemper metuendam , tendunt. Omnia autem hæc ultimo ſuo effectu ſimul refrigerant , quia vaſa laxant , humores diluunt , concreta ſolvunt , & omnem acrimoniam obvolvunt ; ſicque attritum nimium humorum ad vaſa , vaſorum ad humores , minuunt , & ſtimulos irritantes enervant ; adeoque nimii caloris cauſas tollunt.

ANODYNIS , OPIATIS. Omnibus modò memoratis priùs adhibitis , ſi nondum compeſcatur nimius impetus , tutò ad hæc confugitur. In februm acutarum initiis autem hæc adhiberi non debent , quia etiam magnâ doſi datâ non ſufficiunt ſola ad hunc ſcopum , imò & aliquando illa obefſe notavit (b) *Sydenhamus*. Phrenitidem , in acuta continua ortam , poſt duodecimum morbi diem feliciffimè his ceſſiſſe monet ; citiùs verò exhibita nunquam proſuiſſe. Quantam autem vim hæc habeant in frænando nimio febris impetu , ſi oportuno tempore exhibeantur , patet inprimis in cura variolarum. Utì enim poſtea , ubi de hoc morbo agendum erit , pluribus dicitur , nullo remedio ſe compeſcere potuiſſe febris enormem vim fatetur *Sydenhamus* ; quàm laudano liquido , etiam octavâ quâque horâ adhibito , ſi vehementia morbi illud poſcere videretur. Dum in febribus purgans vel emeticum dederat , ſemper veſperi dato opiato excitatos tumultus compeſcebat ; ſicque tutò his evacuationibus utebatur , quod abſque his fieri non poſſet. Videantur & illa , quæ de opiatibus dicta ſunt in *Commentariis* §. 202 , & 229 , n°. 2. Simul & huc faciunt illa , quæ in capitulo *de morbis ab exceſſu motûs circulatorii oriundis* dicta fuerunt.

§. 611. **S**I ſegnius apparet , excitabitur ope cardiacorum deſumtorum ex cibo , potuque meracioribus ; aere paululùm calidiore , animi affectu magis excitato ; medicamentis acrioribus , volatilibus , aromaticis , fermentatis , frictione , calore , motu muſculari , balneis , fomentis.

(a) Sect. I. cap. IV. Art. II. n°. III. pag. 75. | (b) Ibid. pag. 81. 82.

Ubi verò seignior apparet febris impetus, sic ut causæ suæ materiali subigendæ; movendæ, fecernendæ & excernendæ impar sit; tunc opus est talibus, quæ nimis debilem motum incitare possunt eò usque, ut modò dicta efficere valeat; tali tamen cum moderamine, ne nimis aucto motu dissipentur liquidissima, vel destruantur solida tenerrima.

Cùm autem cor sit causa princeps omnium illorum motuum, unde vires vitales æstimantur; hinc illa remedia, quæ motibus augendis inserviunt, dicuntur *Cardiaca*, quamvis soli cordi proximè non inserviant, atque hoc vocabulum apud Veteres non semper hâc significatione usurpatum fuerit. Cardiacos enim sæpe vocaverunt, quibus ventriculus (a) & inprimis orificium ejus superius laborabat, quod καρδιαν dixerunt (vide *Commentaria* §. 63.); adeoque & auxilia, huic morbo propria, poterant dici cardiaca. Ufu tamen hodie obtinuit illa remedia, quæ vires vitales instaurant, adeoque debilem nimis motum eorumdem per vasa augent hoc nomine designare.

Cardiaca autem sunt vel talia, quæ copiam humorum bonorum in corpore augent, vel quæ causarum motricium efficaciam in movenda majorem reddunt. Desumuntur autem præcipuè ex sequentibus.

CIBO POTUQUE MERACIORIBUS. Omnia enim hîc requiruntur penitus opposita illis, quæ in præcedenti paragrapho enumerata fuerunt: tunc enim dictum fuit; abstinentiâ, victu tenui, potu aquæ optimè compesci febrilem impetum, si nimius fuerit. Ubi ergo ille languens jam excitandus erit, cibus validior & potus meracior proderunt. Cibi autem robur mensuratur partim copiâ nutrimenti, quod habet; partim ratione majoris minorisve cohæisionis suarum partium, quâ viribus digerentibus resistit. Verùm antea jam sæpius notatum fuit, à cibus copiosioribus, vel difficilius subigendis, etiâ in sanis hominibus augeri motum, & febrim nasci; unde & idem in ægris meritò exspectatur, quibus per morbum fractæ vires minùs efficaciter ingesta mutare valent. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* dixerit (vide §. 602. n°. 5.), (b) *Imbecilli victus frigidi, valentes verò calidi*. Patet autem fati, cavendum simul esse, ne exhibeantur tales cibi, qui in debili jam corpore subigi nequeunt, sed in spontaneam corruptionem tenderent. Carnium hinc juscula, gratis aromatibus condita, ova forbilia, &c, huic indicationi sufficient; à quibus omnibus severam abstinentiam ægris suis injungebat *Sydenhamus*, quamdiu à nimio motu, vel præsentem vel futuro, aliquid sinistri metuebat. Omnibus autem cardiacis moventibus palmam præripit vinum, grato & naturæ amico stimulo languentes vires excitans, & motum nimis languidum augens. Similem effectum cerevisia meracior, inprimis post debitam fermentationem fragrans & spirituosa, præstat. Omnia autem hæc sensim & per gradus adhiberi debent, ne in oppositum extremum subita mutatio fiat; & sollicitè attendendum, qualis effectus horum usum sequatur, ut inde possit determinari, an augenda hæc sint, an non.

AERE PAULULUM CALIDIORE. Quantùm aeris, in quo versantur ægri, calor facere possit ad febrilem impetum augendum, in paragrapho præcedenti vidimus; atque ibi notatum fuit, absque debito aeris refrigerio, venæ-sectionem, clysmata, & reliqua Artis molimina parùm proficere ad compescendam nimis exorbitantem

(a) Alex. Trallian. Lib. VII. cap. ix. pag. 341. Cælius Aurelian. Acutor. Lib. II. cap. xxx.

(b) Epidem. Lib. VI. Comment. IV. text. xviii. Charter. Tom. IX. pag. 494.

febrim. Patet ergo satis, segniorem febrim aere calidiori excitari posse.

ANIMI AFFECTU MAGIS EXCITATO. Quantum possint animi affectus ad augendam velocitatem circulationis, dictum fuit in *Commentariis* §. 99. Cum autem à summis animi affectibus adeo subitæ & validæ in corpore possint fieri mutationes, summâ hîc prudentiâ opus est, ne tales oriantur turbæ, quæ postea difficillimè compesci possent. Ira ergo, quamvis vel in debilissimo homine motum & calorem excitare possit, vix tamen hîc conveniet, vel saltem levis tantum & subito evanida requireretur; sed lætitia moderata, spes futuræ sanationis, desiderium, præcipua hîc sunt & tutissima; cum motum humorum leniter augeant, neque interim mentem adeo turbent. Dum observaverat *Galenus* pulsuum mutationes ab animi affectibus, notavit, quod (a) *Ira altus est pulsus, magnus, vehemens, celer; & creber: Lætitia magnus & rarus.* Tam valido autem motûs augmento, quale ab ira fit, raro indigemus, & non sine periculo excitari sæpe potest: sufficiet plerumque blandus lætitiæ effectus.

MEDICAMENTIS ACRIORIBUS, VOLATILIBUS, AROMATICIS, FERMENTATIS. Omnibus aromatibus talis inest virtus, ut ingesta stimulis suis irritent fibras motrices vasorum, adeoque illorum actionem in fluida augeant; unde sequitur celerior humorum per vasa circumductio. Horum imprudenti usu febrim in sano etiam corpore excitari posse, vidimus in *Commentariis* §. 586. *lit. 2.*; adeoque idem effectus eò magis expectari poterit, ubi dispositio febrilis jam adest, sed nimis languida. Inprimis autem hîc conducent talia, in quibus volatilis fragrantia, & calore corporis quaquaversum mobilis, adest: illa enim, quæ fixam admodum, & non facile delebilem, acrimoniam habent; uti piper v. gr; minùs tuti usûs sunt, quia sæpe nimis diu pergunt agere, & nimium febris impetum, qui languore semper periculosior est, inducunt. Si enim nimis segnis fuerit febris, diuturni languoris & morborum chronicorum, qui tamen sæpe curari poterunt, periculum imminet: ubi verò nimio febris furit impetu, destructis vasis tenerrimis, sæpe subita mors fit; vel, nimis inspissatis fluidis, talia oriuntur mala, quæ postea nulla Arte tolli poterunt. Unde quamvis in debitum febris moderamen dirigatur omnis medela, potiùs in minorem, quàm majorem ejusdem impetum semper inclinamus; quia & minùs inde discrimen expectatur, & commissus levis hîc error faciliùs corrigi poterit. Ob hanc causam scordium, melissa, ruta, citri cortices & similia in hoc casu acrioribus præferuntur; & ab acerrimis plerumque abstinemus, nisi æger ex propria temperie & ætate in frigus vergat; in illis enim tutior horum usus est. Omnia autem hæc in morborum initiis ferè nunquam locum habent, sed circa finem, defervescente jam morbi impetu, pulchri sæpe usûs sunt. Unde *Sydenhamus* de cura febris acutæ continuæ agens, dicit, (b) *Cum autem finem spectat, atque declinationem, secretionem jam conspicuam, tunc quidem calidioribus medicamentis illam à tergo insequemur, ad rem eò celerius ac certius perficiendam*: simulque monuit, in morbi principio, si cardiacis opus fuerit, semper moderatioribus se usum fuisse, & gradatim ad calidiora accessisse, juxta morbi progressum, vel febrilis ebullitionis gradum. Minus autem discrimen se observasse à cardiacis fortioribus, si largâ sanguinis missione debilitatus fuerit æger, vel senex,

(a) Libell. de pulsib. ad Tyron. cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8.

(b) Sect. I. cap. IV. Art. II. n°. 11. pag. 72.

quàm si nulla evacuatio facta esset, aut ætate floreret. Juvenibus enim, uti optimè dixit (a), *domi nascuntur cardiaca; & quæ foris adduntur, aut frustranea sunt, aut etiam damnosa.* Verùm duodecimo die febris continuæ, quæ quatuordecim diebus solebat terminari, calidioribus indulgebat; cùm certus esset, se concoctionem materiæ febrilis sic accelerare.

Ingens jam cardiacorum numerus est, tam simplicium, quàm compositorum; qualia plurima in Officinis prostant, quorum ampla enumeratio in *Institutionibus Medicis* habetur (b), ex quibus formulæ concinnari poterunt, & quidem variæ pro ætate, sexu, temperie morbi statu, & duratione, anni tempore, &c, diversis. Talium autem formularum specimina quædam in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Vini modicus usus pulcherrimos effectus facit in his casibus; & hoc solo præ reliquis cardiacis usus fuit *Sydenhamus* in variolarum curatione, ut languentes excitaret vires, uti postea dicitur.

FRICTIONE. Ex illis, quæ in *Commentariis* §. 28. n°. 2, & §. 606, de frictionibus dicta fuerunt, satis patet, pro lubitu solis frictionibus ad quemvis etiam gradum accelerari posse humorum per vasa motum, & in toto corpore, & in quavis ferè parte. Simulque ex *Celso* monitum fuit, incrementibus adhuc morbis frictiones non prodesse, sed tantùm declinantibus. Cùm autem quidam dicerent, omne auxilium necessarium esse incrementibus morbis, non cum iam per se finiuntur, pulchre *Celsus* addidit sequentia, (c) *Potest enim morbus, etiam qui per se finem habiturus est, citiùs tamen adhibito auxilio tolli; quod duabus de causis necessarium est: & ut quamprimum bona valetudo contingat, & ne morbus, qui remanet, iterum, quamvis levi de causa exasperetur.* Discutiendis autem morborum reliquiis frictiones adhibendas voluit; quæ profunt, quatenus salubre circa finem morborum motûs circulatorii augmentum faciunt, uti etiam, quia inserviunt emissariis aperiendis (vide §. 606.) per quæ materia morbi, jam mobilis reddita, secerni & excerni debet.

CALORE. De hac re paulò antè dictum fuit.

MOTU MUSCULARI. Agentibus enim mûsculis, accumbentes his venæ compressæ citiùs evacuantur, adeoque sanguis venosus celeriùs movetur versus cor, quod inde celeriùs contractum febrim facit, si non adsit; vel jam præsentem auget. Rariùs autem hoc auxilium adhibetur, quia debiliores jam ægri motibus muscularibus exercendis minùs apti sunt.

BALNEIS, FOMENTIS. Balnea & fomenta humida debilitant potiùs, & vasa laxando febris impetum minuunt, dum aquosos tepidos vapores corporis superficiæ applicant. Verùm majore calore excitato, & si simul ex infusis vel decoctis aromaticis fiant, poterunt his stimulis motum augere. Præterea & balnea sicca sunt, quæ aeris ambientis calore aucto absque humiditate agunt. Fomenta pariter similia habentur; quæ solo tantùm calore ferè effectum suum præstant. Laudantur à *Celso* ad similes usus, (d) *Milium, sal, arena: quodlibet eorum calefactum & in linteum coniectum, etiam solum linteum, si minore vi opus est; calido oleo repleti utriculi; vasa fictilia aquâ calidâ repleta, &c.*

Ubi autem, depresso nimis febris impetu per diuturnum refrigerantium usum; languebant omnia, imprimis in grandævus hominibus, sic ut febris, quæ ali-

(a) Sect. I. cap. IV. Art. II. n°. II. pag. 71.

(b) Boerh. Instit. Med. II. §. 1112.

(c) De Med. Lib. II. cap. XIV. pag. 89.

(d) Ibid. cap. XVII. pag. 95.

ter binarum septimanarum spatio terminari solebat, ad quadraginta dies & ultra excurreret; & frustra cardiaca & roborantia adhibita fuissent, febrisque ad hæc omnia rebellis persisteret; vel, si adesse videbatur *ἀνωρεξία*, prostratæ admodum manerent vires; unicum hoc profuisse observavit Sydenhamus (a) si adolescentulorum vegetum calorem talibus ægris applicaret: hoc enim solo remedio instaurabantur adeo effœtæ vires, ut à materiæ secernendæ & excernendæ reliquiis liberaretur corpus, & sanitas rediret. Neque soli calori tanti effectus attribui possunt, quia expertus fuit Sydenhamus, calentium linteorum applicationem, quantumvis iteratam, nunquam similia præstitisse. Verùm subtilissima humorum pars, ex juvene sano & vegeto exhalans, sic derivatur satis copiosè in corpus ex defectu subtilissimi & elaboratissimi liquidi debile, dum simul calor blandus, humidus, æquabilis continuò applicatur languenti, neque ex propriis viribus factis calenti, corpori. De pulcherrimo autem hujus remedii usu in debilissimis hominibus aliâ occasione (§. 28. n°. 1.) dictum fuit.

§. 612. **A**LTERUM post primum (609) remedium, quo visciditas tollitur, est elateris in vasis restitutio, minuto liquido per missionem largam, citam, ex magno vulnere; sanguinis, aucto dein, vel simul, motu per stimulantia.

Sanguis noster etiam in sanitate adeo in concretionem pronus est, ut extra vasa quiescens concreseat statim: rapidus autem per vasa motus, & continua mutatio sitûs molecularum sanguinis pulsi per vasa convergentia, adeoque in latera canalium continuò impingentis, efficiunt, ut in eodem contactu sanguinis particulæ per momentum manere nequeant, sicque impeditur adunatio molecularum sanguinis & concretio. Verùm binæ distinctæ causæ sunt, & alternatim agentes, quibus humores nostri per arterias pelluntur; cordis nempe contracti actio, replens arterias, & momento post arteriarum contractio, propellens sanguinem per ultimas angustias arteriarum in venas. Arteriarum verò actio, quâ sanguinem promovent, pendet à contractione, quâ fibræ ab humore cordis vi impulso distractæ, & in arcus distentæ, cessante, causâ distendente, proprio elatere accurtantur, & in lineas rectas disponuntur, sicque magis versus axim vasis accedunt, & cavitatem minuunt, adeoque & contentum humorem propellunt. Si autem tanta plenitudo fuerit in venis, ut commodè recipere nequeant impulsum ex arteriis sanguinem, non poterunt fibræ arteriarum, distractæ à distendente sanguine accurtari, sed manebunt distractæ, adeoque debilitabitur fibrarum robur, uti in *Commentariis* §. 25. n°. 3, demonstratum fuit. Debilitato autem fibrarum robore, minuetur earumdem elasticitas (vide §. 30.). Idem verum erit, si circa fines arteriarum difficilior transitus sit; sive fluidi transmittendi, sive vasis transmittentis, vel amborum vitio hoc fiat.

Quantam autem vim in solvendis adunatis sanguinis moleculis habeat vasorum illa vis, quâ cavum suum minuunt, & contentum liquidum premunt, patuit in primis in eleganti illa Observatione *Leeuwenhoeckii*, cujus in *Commen-*

(a) Sect. I. cap. IV, Art. II, n°. III, pag. 79.

tariis §. 132. n°. 1, memini. Vidit enim in vespertilionis ala concreti sanguinis particulam, totum arteriæ cavum implentem, protrudi per arteriam, mox iterum retropelli contractâ arteriâ, quia transire non poterat per convergentem arteriam; sicque tandem hoc itu & reditu attritam hanc massulam solvi sic, ut per ultimum arteriæ finem in venam transire potuerit.

Non poterit verò elater fibrarum nimis distractarum restitui, nisi causa distendens tollatur. Hoc autem optimè fiet per largam & citam ex magno vulnere sanguinis missionem; de cujus efficacia videantur illa, quæ dicta sunt in *Commentariis* §. 133. n°. 1, ubi de cura obstructionis agebatur, quatenus nempe tentatur per illa remedia, quæ reciprocum vasis motum conciliant. Præterea, dum immeabile fluidum vasorum arteriosorum angustiis impactum hæret, illud contractione arteriæ, retropremi posset versus latiore locum, nisi à tergo urgens liquidi copia & impetus impedirent: sanguinis autem missione citâ & largâ minuitur copia, & debilitatur impetus; adeoque & hoc respectu summopere profest. Videantur illa, quæ dicta sunt in *Commentariis* §. 141, ubi pluribus de hoc effectu sanguinis missionis actum fuit.

Depletis sic vasis conducit talia dare, quæ leni stimulo motum augere valent; ut repetitis actionibus vasorum in liquida attenuetur visciditas. Nimis diu enim distenta vasa possunt robur suum sic amittere, ut vix amplius agant. Sic nimis diu retentâ urinâ, vesica paralytica fit, & omnem vim se contrahendi amittit. Stimulantibus autem his vasa in validiores & frequentiores contractiones incitantur. Videantur illa, quæ de hac re in *Commentariis* §. 133. n°. 4, dicta fuerunt. Neque magnus metus est, præmissâ sanguinis missione largâ, ne nimis incitetur motus à stimulantibus adhibitis, quia ab acerrimis & calidissimis in tali casu omnes prudentes Medici abstinere, & leniora stimulantia tunc nunquam nocere poterunt. Unde & *Sydenhamus* (a) monet Medicos, ut semper memores sint, fortiora etiam cardiaca tutò adhiberi posse in morbis acutis, si larga missio sanguinis prægressa fuerit. Neque vacillat hîc Ars, utî temere crediderunt nonnulli, dum debilitato per sanguinis missionem ægro motum augere conatur per stimulantia, qui ante hanc evacuationem satis validus aderat. Nam per sanguinis missionem citam & largam viscidum immeabile hærens retrogrado motu in majora vasa derivari potest; sicque loca obstructa liberantur: atque hoc facto, per libera jam vasa tutò major humorum motus conciliatur, qui antea nocuisset, nondum remotis his obstaculis.

§. 613. **T**ERTIO idem viscidum fluidum redditur diluendo potu, balneo, fotu, clysmate, aquosis; tum simul fricando.

Si possit inter nimis cohærentes sanguinis partes aqua se interponere, soluta est hæc cohæsió, & minuitur, vel & integre tollitur visciditas. Hoc vocatur diluere, atque respectu nostrorum humorum unicum ferè diluens est aqua; de cujus efficia in hoc casu videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 134, & 135. n°. 1, dicta fuerunt. Omnibus autem illis modis, hæc paragrapho enumeratis; poterit aqua, vel talia remedia, in quibus aqua prædominatur, corpori applicari, &

(a) Sect. I. cap. IV. Art. II. n°. 11. pag. 73.

liquidis nostris misceri; atque etiam pro lubitu poterit ejus actio determinari ad quasvis corporis partes, si topicum in illis hærens malum illud requirit. Hæc autem determinatio per derivantia, attrahentia, propellentia obtineri poterit, uti in locis modò citatis pluribus demonstratum fuit.

Ubi autem diluens aqua sanguini mista fuerit, frictio summum remedium est: per hanc enim movetur aqua vasis contenta, & atteritur cum illis, quæ diluente vi aquæ solvi debent. Simul poterit per frictiones motus humorum in toto corpore vel in parte quadam augeri, uti ad §. 611, dictum fuit. Videantur & illa, quæ de frictionum efficacia in resolvendis obstructionibus dicta fuerunt in *Commentariis* §. 133. n°. 3.

§. 614. **A** GUNT ea optimè, si calida; aquosa salita, aromatica amara, lactescentia frigida fumuntur.

Sæpe talis est viscerum febrilis indoles, ut inter moleculas cohærentes aqua se vel omnino non, vel difficulter admodum, insinuare possit. Hoc enim pessimo omine quandoque apparet in acutis inflammatoriis morbis, quòd diluentia, ingenti etiam copiâ potata, & per clysmata, balnea, fomenta, &c, corpori applicata, nihil prosint; verùm omne aquosum ingestum per urinæ vel sudoris vias exeat de corpore, manente eâdem densitate inflammatoriâ sanguinis. Opus ergo est aliis sæpe auxiliis, quæ aquæ permista attenuante vi suâ fundere & dividere possunt illud viscidum, sicque viam parare aquæ, ut se interponere possit inter moleculas jam separatas, & impedire, ne facilè iterum adunentur. Ob hanc causam in cura obstructionis, quæ ab adunatione molecularum in fluidis nata erat, laudantur præter diluentia etiam illa, quæ attenuant (vide §. 135.), atque ex illis præcipuè in hoc casu usum habent sales & saponis. Inter sales autem præ reliquis nitrum, sal prunellæ, sal polychrestus & similia ex nitro præparata laudantur, quia & inter salia ferè levissimum est, per corporis nostri vires mutabile, refrigerans, neque nimio stimulo motum auget; simulque omni putredini, ob auctum motum circulatorium in febribus metuendæ, efficacissimè resistit. Inter saponis verò præferuntur nativi, mel, saccharum, fructuum horæorum recentes succi, vel syrapi, sapæ, &c, ex his confecta, quæ in Officinis prostant. Omnium autem maximè, & summo quidem jure, laudari solent decocta ex herbis illis amaris lactescentibus, quarum enumeratio in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur; quæ & frigidæ dicuntur; quia nunquam calorem augent, licèt magnâ etiam copiâ fumantur, & potentissimâ solvendi vi pollent. Omnibus illis levis amaror inest, omnes vulneratæ lacteum succum, sed leviter amarum & aromaticum fundunt; qui succus omnia ferè cognita remedia vi solvente superat, neque interim, dum agit, ulla turbas in corpore excitat; unde tanti usûs sunt in acutis æquè quàm in chronicis morbis. Sic pessimum illud atræ bilis viscidum, uti postea dicetur, nunquam tutius, nunquam feliciter solvitur, quàm pertinaci harum herbarum usu. Simul his plantis videtur inesse levis anodyna vis, sed tuta, neque unquam noxia, licèt etiam majori copiâ usurpentur. Inprimis verò de lactuca hoc affirmatur, quam maximè semper fecit *Galenus*, quia in juventute, (a) *quum ventriculus bile assidue infestaretur*, à lactuca levamen habuit; ingravescente verò ætate, contra vigilias unicum remedium lactuca erat. Ex

(a) De Alimentor. facult. Lib. II. cap. XL. Charter. Tom. VI. pag. 359.

herbis recentibus contusis, vel hyemali tempore ex radicibus scorzonæræ, cicchorei, tragopogoni, &c, (quæ arenâ obrutæ in Officinis fervari solent) parata decocta tanto cum fructu adhibentur: verùm, ut efficaciter hæc agere possint, larga copia requiritur, cum nulla inde noxa metuenda sit. Harum radicum, v. gr; dimidia libra, in mortario priùs contritarum, in libris duabus vel tribus aquæ decoquitur, & fortiter expressum decoctum, melle, syrupis, &c, additisedulcoratum, nitri drachmâ unâ aut alterâ admistâ, dat summum in hoc casu remedium.

Omnia autem hæc actu calida esse debent, dum assumuntur: frigore enim aduuantur sanguinis moleculæ (vide §. 117.), & constringuntur vasa, adeoque obstructionum causæ (vide §. 108.) nascuntur: vel præsentibus jam augentur. Præterea vis solvens aquæ calore augetur, frigore minuitur: muria enim salis marini v. gr; æstivo tempore saturatissima parata, aucto frigore partem salis soluti dimittit, & dum congelari incipit, ferè omnem salem deponit. Calor autem optimus ille hic est, qui parùm superat corporis sani calorem; si enim ultra augetur, sanguinem ejusque ferum concrefcere faceret (vide §. 117.).

§. 615. **Q**UÆ (613. 614.) ut bene, citò, tutò, validè agant, missio sanguinis præmissa prodest; nam parat ingressum, miscelam, actionem.

Quomodo per sanguinis missionem nimius febris impetus temperari possit, vidimus in *Commentariis* §. 610; atque pariter demonstratum fuit ad §. 612, elasticam vasorum vim, nimiâ distensione replentis liquidi debilitatam, optimè sic restitui. Verùm etiam remediorum diluentium & attenuantium efficacia missione sanguinis promovetur. Crassissima enim sanguinis pars, rubra nempe, sic inprimis tollitur de corpore; cumque omne ingestum intra corpus, vel externè applicatum, per solas venas recipiatur, his depletis per sanguinis missionem, faciliùs hæc ingredi poterunt, & humoribus nostris permisceri. Præterea quamdiu viscidum immeabile angustiis arteriarum impactum hæret, licèt solventissima magnâ etiam copiâ exhibeantur remedia, illa tamen ad locum affectum pervenire nequeunt; sed saltem, unâ cum liquido à tergo urgente, extremam obstruentis massæ partem leviter tangere possunt, adeoque nihil ferè in resolvendo tali concreto efficere valent. Verùm ubi per sanguinis missionem largam & citam ex magno vulnere impetus à tergo urgens loca obstructa minutus est, & arteriarum vi contractili retropellitur obstruens massula versus latiore vasis locum, vel majoribus ramis recepta cum reliquo sanguine fluit; tunc hæc solventia sanguini mista, vasorum vi cum viscido hoc quasi contrita, efficacissimas vires habent. Adeoque patet, sanguinis missionem parare his remediis facilem ingressum, promptam miscelam cum illis, quæ horum vi solvi & attenuari debent, & tutam ac efficacem simul actionem.

§. 616. **S**IMULAC viscidum his (609. 610. 611. 612. 613. 614. 615.) solutum, iisdem continuatis, vel auctis, pellitur, & expellitur: sed & sæpe jam emendatum expulsu non egebit (595.).

Ubi jam omnibus illis, & pro re nata variis, modis, (de quibus in paragraphis hinc citatis actum fuit) viscidum sic solutum fuit, ut cum reliquis humoribus fluere possit per vasa; tunc attendere debet Medicus, an omnes functiones ad debitam integritatem redierint, & sopiatur simul omnis febrilis impetus; an verò nova quædam oriantur symptomata, quia materies mali debito moderamine febris, & remediorum efficaciâ, soluta quidem fuit & mobilis reddita, sed tamen tales habet dotes, ut æquabili circulationi adhuc repugnet (vide §. 594. n.º. 2.): tunc enim hæc expelli debet de corpore, ut sanitas redeat. Verùm minimè tutum est illico validis evacuationibus hoc moliri, sed prudentia dicat, ut sedulâ Observatione inquiratur, quò versùs natura vergat, & quas vias affectet, ut materiam febrilem, solutam jam & mobilem, pellat de corpore: ubi verò hoc cognitum est, tunc vias lubricando, & moderatis stimulantibus urgendo, ducimus materiam morbi solutam, quò versùs natura vergit. Undè patet, omnia modò dicta adhuc usurpari posse, & quidem auctis copiâ & viribus horum remediorum, quia, solutis jam obstaculis, liber motus per omnia vasa rediit. Simul etiam per balnea, fomenta, frictions, &c, determinatur horum omnium actio præcipuè versus illa loca, per quæ ex signis descriptis §. 594. n.º. 2, cognoscimus naturam exitum parare materiæ morbosæ

Contingit etiam quandoque; ut viscidum illud solutum remediis dictis tales dotes habeat, ut assimilari possit sanis humoribus, & absque ullo impedimento functionum cum illis per vasa circumduci. In hoc casu facilè patet, minimè opus esse, ut expellatur illud, quod jam solutum est. Si v. gr; sanguinis globuli rubri, qui singuli seorsim per ultimas angustias arteriæ sanguiferæ transire possunt; à quacumque demum causa adunati hæserint immeabiles in his angustis, & morbum fecerint; integra absque ulla evacuatione curatio obtinebitur, si, sanguinis missione minuto impetu urgentis à tergo liquidi, in majores ramo retropulsus fuerit illud obstruens; & deinde vasorum & vicinarum partium fluidi attritu, diluentibus, attenuantibus, &c, concretum illud resolvatur in illa elementa, ex quibus adunatis factum fuerat. Videantur illa, quæ de hac re in *Commentariis* §. 595, dicta fuerunt.

§. 617. **S**YMPATOMATA ex febre acuta singulari orta in primis hæc sunt: frigus, tremor, anxietas, sitis, nausea, ructus, vomitus, debilitas, calor, æstus, siccitas, delirium, coma, pervigilium, convulsio, sudor, diarrhœa, pustulæ inflammatoriæ.

Pertractatis ordine jam tribus prioribus indicationibus, quæ ad curam febrium generalem requirerentur (vide §. 598.), sequitur ultimò, ut de symptomatum febrilium curatione dicatur. Symptoma febris, uti ad §. 11, & 598, dictum fuit, vocatur illud præternaturale, quod ex morbo, ut causâ in corpore ægroto fit ita, ut distingui queat tamen ab ipso morbo & ab ejus causa proxima. Vocatur autem sic, quasi simul incidens; quia ut aliquis affectus symptoma dicatur cujusdam morbi debet adesse ejusdem morbi tempore. Sic v. gr; dum quartana in hydrophem desinit, non dicitur tamen hydrophem quartanæ symptoma, quamvis ejus effectus fuerit, quia non coincidit cum quartana, verùm illam sequitur. Febres enim

in alios morbos desinere, §. 593, demonstratum fuit; morbi tamen illi, in quos definit febris, inter ejus symptomata non possunt numerari.

Præterea possunt illo tempore, dum febris adest, novi morbi nasci in corpore, qui tamen nec febrili, nec ejus causæ proximæ originem debent; sed à diversis penitus causis pendent; uti, dum v. gr; febricitanti vulnus infligitur, summi animi affectus excitantur, &c. Omnia hæc non vocantur febris symptomata, sed *ἐπιγεγόμενα* (a), sive superaccidentia; quia febris tempore quidem nata fuerunt, non tamen ex febre prodierunt. Agendum ergo est hîc tantum de symptomatibus febrium propriè dictis, quorum præcipua & maximè obvia hâc paragrapho enumerantur; & de quibus singulis postea peculiaribus capitulis eodem ordine, quæ hîc recensentur, tractabitur.

§. 618. **Q**UÆ omnia (617) orta ex febre (581. 587.), ut suâ causâ, hâc ablatâ (594. 595. 598, ad 617.) cessabunt; adeoque, si ferri queunt tam diu sine periculo vitæ, singularem curationem vix requirunt.

Cùm ergo symptomata febris propriè dicta febrem pro sua causâ agnoscant, patet, sublatâ febre, eadem tolli; adeoque non semper peculiarem curam requirere. Primò ergo inquirendum est, an symptomata ex febre nata talia sint, ut grave discrimen inde jure metuendum sit; nisi enim hoc constet, negligi possunt: tunc enim nulla necessitas jubet, ut generalis indicatio curatoria, quæ febrili curandæ sufficiet, mutetur, vel illi aliquid addatur novi; cùm eadem curatio debellandis symptomatibus par futura sit. Nausea enim & vomitus, quæ febrem ephemeram comitantur, tutò negliguntur; cùm interim eadem hæc symptomata, uti postea patebit, in febre acuta continua sæpe peculiarem medelam requirant. Multis enim obfuit, quòd Medici, ob novum symptoma in morbis apparens, illico à generali indicatione recesserint; cùm sæpe illud & satîs leve sit, & plerumque sponte cedere soleat. Summo hinc jure monuit *Hippocrates*, (b) *Non secundum rationem levantibus fidendum minimè est, neque admodum metuendum mala quæ præter rationem oboriuntur. Eorum namque multa incerta sunt, neque multum perdurare, neque diutius morari consueverunt.*

§. 619. **Q**UIN sæpe oriuntur ex conatu vitæ se disponentis ad crîsim, vel ad materiæ criticæ excretionem, tum hanc præcedunt, comitantur, sequuntur, nec turbari debent.

Quando in *Commentariis* §. 587, de crîsi actum fuit, patuit, miras turbas, & nova, & sæpe satîs gravia symptomata excitari illo tempore, dum illud, quod in ægro de sanitate superest adhuc, cum morbo æquo quasi Marte dimicat. Postquam etiam materia morbi subacta, & mobilis reddita, cum reliquis humoribus per vasa fluit, miræ sæpe anxietates, dolores vagi, nausæ, tremores, rigores, &c, nascuntur; imò & evacuationes ejusdem materiæ, quamvis salutares, similia sæpe symptomata comitantur. Ex omnibus autem, quæ hæcenus de fe-

(a) Boerh. *Instit. Medic.* §. 301.

(b) *Aphor. Sect. II. n.º. xxvii. Chartæ Tom. IX, Part. II. pag. 69.*

brium curatione dicta sunt, satis patet, quàm malè confuleret ægris suis Medicus, qui his turbis perterritus salutaria hæc naturæ molimina intempestivâ medelâ compescere vellet. Antequam ergo de symptomatis cujusdam febrilis curatione cogitatur, primò sedulò inquirendum est, an illud morbo incrementi, an verò naturæ morbum debellanti imputandum sit. Pleraque enim symptomata, de quibus nunc agendum erit, crisi, vel materiæ criticæ evacuationem præcedere, comitari, vel & sequi aliquando observantur; tuncque tolli, vel turbari non debent: ubi verò à morbi augmento fiunt, tunc sæpe peculiarem medelam requirunt.

Symptomata autem critica à morbo distinguuntur, quòd appareant, prægressâ coctione crudi morbofi, & circa tempus crisi proprium in morbis; & brevè abire soleant, evacuatione quâdam criticâ, vel metastasi ad alia loca factâ; simulque talia comitentur signa, quæ docent, vim vitæ morbum superare. Morbosa verò symptomata omni morbi tempore, & imprimis in augmento accidunt; fiuntque à vi morbi superante facultatem vitalem, cum omnia cruditatis manifestæ indicia adhuc adsunt; neque levant morbum, sed nocent semper plures functiones turbando. De coctionis autem & cruditatis signis in *Commentariis* §. 587, dictum fuit. Pluribus Exemplis posset demonstrari, quantum eadem symptomata differant inter se, prout vario morbi tempore apparent. Profusi sudores, & valida alvi evacuatio, in initio morborum acutorum funesti semper ominis sunt; quia liquidissima de corpore subducuntur; interim tamen & per sudores, & per diarrhœam, post coctionem prægressam, toties morbi acuti felicissimè sanantur, dum morbi materia jam subacta & mobilis per has vias evacuat. In priori casu cohibendæ sunt hæc evacuationes; in posteriori verò minimè. Frigus extremorum in febre ardenti, dum in adscensu vel vigore est, lethale ferè signum habetur; tamen in eodem morbo jam declinante subitum sæpe frigus, & ingens totius corporis concussio fiunt, dum inflammatorio lentore soluto sanguis libere ex ultimis arteriarum angustiis in venas transit, & morbus solvitur. Debilitas in morborum acutorum initio sæpe sanguinis missione & aliis evacuantibus tollitur; cum idem hoc symptoma circa finem morborum apparens oppositam medelam requirat; per repletia enim tunc curatur. Pauca hæc sufficient, ut demonstratur, quantâ hîc attentione opus sit, ut determinetur, an symptomata; in febribus apparentia, fausti vel infauti ominis sint; an tolli debeant, an verò relinqui.

§. 620. **S**I verò intempestiva, nimis sæva, quàm ut ferri à vita possint, aut ab ægri patientia, vel aliud gravius malum productura sunt, tum singula sunt lenienda suis remediis propriis, habitâ semper ratione causæ (586), & statûs (590) morbi ipsius.

Sequitur jam, ut consideremus, quænam sint signa, per quæ cognoscimus, symptomata in febribus nata tolli debere, neque posse relinqui, donec unâ cum febre, à qua, ut causâ, ortum duxerunt, sanentur. Primò si fuerunt *Intempestiva*, id est, tali morbi tempore orta, quando nulla adhuc coctionis signa apparuerunt; in ipso nempe morbi adscensu; sic v. gr; sudores, & al-

vi fluxus, uti modò dictum fuit, in febrium acutarum initiis si orientur, curari debent; non quia semper malæ sunt hæ evacuationes, verùm quia illo morbi stadio ferè semper nocent.

NIMIS SÆVA, QUAM UT FERRI A VITA POSSINT. Si nempe symptomata designent, talem partem corporis affici, quæ absque vitæ periculo lædi multùm nequit; tunc enim illico huic succurrendum est, licèt morbi principis genius ex sua natura hanc curationem non requireret. Sic dum in febre continua phrenitis oriebatur, dicit *Sydenhamus* (a), quòd venæ-sectionibus, clysmatibus, & remediis refrigerantibus liberaliùs indulserit, quàm aliter, tutum videbatur. Debilitatur per hæc sæpe vita eò usque, ut febris in longius excurrat spatium; neque tam feliciter succedat materiæ febrilis coctio & crisis: verùm urgens hoc symptoma poscit, ut majus malum minori redimatur.

AUT AB ÆGRI PATIENTIA. Quantum profit pacata mentis serenitas in omnibus morbis curandis, neminem latet; imò solis animi motibus validis febres excitari posse, antea vidimus. Si ergo talis æger fuerit, ut à levi etiam dolore, anxietate, &c, summo percellatur metu, vel & immani furat irâ, nisi protinus succurratur, cogimur sæpe lenire, vel & tollere quædam symptomata; quæ secundùm Artis regulas meliùs relinquerentur. Nimis hoc experiuntur illi Medici, qui in Aulis Medicinam faciunt. Sic vidi impatientissimum juvenem, qui tertianæ legitimæ vernæ in paroxysmo calorem tam molestè ferebat, ut venæ-sectione, ad animi deliquium institutâ, hoc symptoma tolli vellet. Dum Medicus & amici adstantes ipsi, in Medicis non imperito, hoc dissuadere conantur, iratus cultello arrepto sibi ipsi non absque periculo venam solvit; & non nisi vi cohiberi potuit, quominus ad libras aliquot sanguinem sic emitteret. Licèt autem hæc febris sponte suâ brevè sanata fuisset, neque ulla necessitas sanguinis missionem posceret; tamen in tali casu hæc adhiberi potuisset, ne sibi temerario hoc ausu noceret æger.

VEL ALIUD GRAVIUS MALUM PRODUCTURA SUNT. Notum est, febres ardentes felicissimè aliquando solvi, dum larga hæmorrhagia narium supervenit; atque omnes prudentes Medici talem evacuationem nunquam impedient, nisi tanta fuerit, ut in vitæ periculum inde veniret æger. Verùm si vi & impetu febris soluta in pulmone arteria hæmoptoen faciat, illico venæ-sectione succurrendum est; non quia nocet hæmorrhagia, sed quia periculum est, ne sibi relicta hæmoptoe postea compesci nequeat; vel & quandoque in pulmonum ulcus, & phthisin, degeneret. Sic v. gr; dum materies morbi soluta & mobilis per metastasim ad crura deponitur, fomentis, cataplasmatibus, &c, fovemus hæc loca, ut eò meliùs hæc depositio hîc fiat: si autem signa docuerint, eandem materiam versus hepar, pulmones cerebrum tendere, omni molimine Artis hoc impedire conamur.

Semper tamen in leniendis symptomatibus febrilibus ratio habenda est causæ ipsius, unde febris producta fuit: nisi enim ad hoc attendatur, perniciosi fient errores. Sic v. gr; si in hydropico stagnans serum putrescere incipiat, oritur febris cum siti sæpe intolerabili: qui jam molestum hoc symptoma lenire vellet potu aquoso frequenti, & clysmata similia injiceret, quæ omnia sitim febrilem tam pulchre in aliis casibus sedant, uti postea §, 640, dicitur, noceret ægro, &

(a) Sect. I. cap. iv. pag. 81.

aquosam colluviem auget subito. Dum à bile accensa & corrupta, circa præcordia hærente, in febribus delirium nascitur, uti sæpius fieri observatur, frustra sanguinis missio etiam repetita adhibetur; sed leni emetico excussâ hæc saburrâ, vel purgante per alvum deturbatâ, tollitur hoc symptoma, simulque levatur febris. Qui maniam, intermittentes diuturniores excipientem aliquando, evacuando curare tentaret, immedicabilem stultitiam miseris ægris induceret; quæ tamen methodus in aliis maniaæ speciebus tam pulchre succedit: victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, pulchre curatur hæc maniaæ species, uti optimè monuit (a) Sydenhamus. Pluribus Exemplis hæc res demonstrari posset; sufficient tamen modò dicta: ex quibus evidenter patet, in cura & lenimine symptomatum febrilium semper ad causam febris ipsius respiciendum esse.

Quantam autem diversitatem curæ postulet idem symptoma prout in initio, incremento, statu, vel decremento morbi occurrat, unico Exemplo demonstrasse sufficet. Dum in febre acuta, ob calidiora remedia usurpata, phrenitis oriebatur, venæ-sectionem & clysmata profuisse notavit Sydenhamus (b), donec declinare inciperet morbi impetus; & tunc sæpe narcotico remedio, largiori paulum dosi exhibito, & morbum & symptoma hoc debellare potuit. Verum idem illud remedium (c) in principio, augmento, vel statu hujus febris datum minimè profuit, sed contrà nocuit sæpe; unde in febre hac, quæ binarum septimanarum spatio solebat terminari, ante duodecimum diem narcotica nunquam prospere exhibita fuisse monet.

Non ergo sufficit, uti quibusdam Medicis placuit, primarium & maximè molestum symptoma febri comitans aggredi, nullâ habitâ ratione causæ, vel statûs febris ipsius: patuit enim ex modò dictis, illud nec tutò, nec certò fieri posse, nisi ad omnia hæc sedulò attendatur.

Singularibus jam capitulis dicendum erit, quomodo primaria febrium symptomata tolli, aut leniri debeant.

FRIGUS FEBRILE.

§. 621. **F** RIGUS in febrium acutarum initiis ponit attritum liquorum in se mutuò, & in vasa, minorem; motum circulatorium imminutum; liquidum ad extrema stagnans, cor minùs contractum; minùs evacuatum: spiritus cerebelli minùs influentes.

Frigus nostri respectu nil est præter sensationem, quam ex imminuto calore corporis nostri percipimus. Adeoque frigus nostrî respectu non est positivum quid, sed tantum caloris imminutio. Docent autem thermometra, omnia corpora calorem ambientis aeris habere, si nulla causa, majorem copiam ignis in illis colligens, accesserit; uti etiam corpora calidiora aere ambiente, simulac cessat agere

(a) Sect. I. cap v. pag. 123. 124.

(b) Ibid. cap IV. pag. 81. 82.

(c) Ibid.

causa calorem in illis excitans, ad gradum caloris illum redire, qui in aere ambiente observatur: calor autem corporis sani major est calore aeris, in quo vivimus; adeoque simulac causa, calorem in nobis excitans, cessat, vel minuitur, pari modo calor noster minuitur, & ad gradum caloris accedit, qui in aere ambiente est: hanc autem caloris nostri imminutionem comitatur illa sensatio, quam frigus vocamus.

Cum ergo in febrium initiis ferè semper ille frigoris sensus percipiatur, patet, tunc temporis minui illas causas, quæ in nostro corpore calorem faciunt. Verùm attritus liquorum in se mutuò & ad vasa causam caloris in nobis constituit; illo enim minuto, calor minuitur; illo aucto, calor augetur; illo integre cessante, dum moritur homo, cadaver se accommodat calori aeris, in quo hæret. Veritas hujus rei pluribus demonstrabitur postea, quando de calore febrili agendum erit; pauca nunc tantùm argumenta, quæ hoc probant, attulisse sufficiet. Solo motu corporis valido augeri potest circulationis humorum in nobis velocitas; adeoque attritus humorum ad vasa, & inter se, dato tempore, frequentior & validior fit; sed & simul augetur calor, sic ut gelidissimâ hyeme citato cursu exercitatum diu animal calorem summum accipere possit. Contrà in illis, quorum minùs solidus sanguis est, & laxiora vasa, majus semper frigus percipitur, quia debilior vasorum in liquida actio est. Designat ergo illud frigus *minorem attritum liquorum in se mutuò, & in vasa*. Cum autem ille attritus pendeat à motu circulatorio, quo humores per vasa moventur; patet satis, *motum circulatorium imminutum esse*, dum illud frigus percipitur.

Motus autem circulatorius humorum dum minuitur, necessariò etiam debent minui causæ hujus motûs; quæ sunt cordis actio, quâ sanguinem impellit in arterias, illasque distendit; & dein arteriarum reactio, quâ illæ, dum cor est in diastole, arctant sua cava, & contentum sanguinem per ultimos arteriarum fines in venas pellunt. Verùm, dum harum causarum efficacia minuitur, non poterit ad extrema corporis usque motus humorum perducì, quia & longissimè adsunt à corde, primâ motûs humorum causâ; & maxima omnium hîc adsunt obstacula, ob vasorum angustiam; quæ per ipsum frigus, quo omnia solida contrahuntur, adhuc augetur. Apparet inde ratio, quare per frigus illud febrile liquida in extremis corporis stagnent.

Ubi autem resistentiæ circa extrema augentur, stagnantibus hîc humoribus; illæ superari nequeunt à causis moventibus; adeoque cor non poterit contentum suis cavis sanguinem in arterias pellere, quia circa extrema sua vix perviæ amplius sunt, & in latioribus suis truncis jam valde distentæ; unde minùs poterit evacuari cor, adeoque & ejus contractio, quâ in sanitate omnis omnino sanguis ejus cavis contentus expellitur, minuetur. Neque obstat, quòd in febre semper adsit velocior cordis contractio (vide §. 573.), quia simul & debilior est, quæ evacuandis integre cordis cavis non sufficit, uti in *Commentariis* §. 576; demonstratum fuit.

Verùm cum cor sit musculus, ad cordis motum communes causæ motûs muscularis requiruntur, nempe influxus liquidi nervosi in fibras musculares cordis; & sanguinis arteriosi in vasa, quæ per ejus substantiam decurrunt: atque præter hæc alia peculiaris causa est cor in motum excitans, nempe influxus sanguinis
venosi

venosi in ejus cava (vide §. 574.), debent ergo una vel plures ex his causis minui , dum cor minori vi incipit contrahi in ipso initio frigoris febrilis. Quamvis enim facilè concipiatur , dum validum frigus febrile jam adest , & omnes humores circa arteriarum extrema jam stagnare incipiunt , quòd cordis contractio debeat minui , quia resistentias in arteriis superare , adeoque & se integre evacuare , nequit , tamen non adeo liquidò patet , quænam sit illa causa , quæ cordis contractionem minuit illo puncto temporis , dum frigus febrile nasci incipit. Illud enim frigus fit à minuto attritu liquorum in se mutuò & ad vasa , adeoque à minuto motu circulatorio ; ergo & à minuta cordis contractione , quæ motûs circulatorii prima òrigo videtur : hinc illud frigus , ut effectus , suæ causæ præexistentiam supponit. Verùm sanguinis venosi influxus in cava cordis per ipsum febrile frigus , contractis partibus externis , potiùs augetur ; & sanguis per arterias coronarias , depletas , dum cor est in systole , pellitur totâ vi , quâ maximâ prope cor aorta se contrahit : unde nec hæc causa motûs muscularis cordis in hoc initio minuta erit , quia validissimæ causæ moventes , & minor resistentia in vasis depletis hîc concurrunt ; hinc nihil superest , quàm ut minor fiat hoc tempore spirituum cerebelli in fibras cordis influxus , à quacumque demum causa hoc factum fuerit. Turbato certè spirituum motu , per solam cogitationem mutatam in summis animi affectibus , cordis motum mirè mutatum fuisse , imò & integre aliquando abolitum in vera syncope ab hac causa , novimus certissimis Observatis ; unde & minimè improbabile videtur , tale quid in primo febris initio ab illa causa , quæ febrim excitat , fieri posse. Sufficit certè novisse illa , quæ febrilis frigoris tempore in corpore mutata occurrunt , licèt primam illam causam non adeo clarè intelligamus hætenus.

Ex omnibus autem his fatiis apparet , à minuto motu circulatorio frigus illud febrile produci ; neque opus esse , ut confugiamus ad effervescentias frigidas sanguinis , salium admistiones , qui dum solvuntur in liquidis , frigus producant ; & similia alia ; cùm nec talium corporum præsentia unquam demonstrata sit in sanguine , & nullis Experimentis constet , tales effervescentias , miscelas , &c , tempore frigoris febrilis fieri.

Omnia autem illa , quæ hæc paragrapho dicuntur , vera sunt in frigore , quod febres incipientes comitatur : ubi verò in febre ardenti , criticè solvendâ , uti postea in ejus Historia dicetur , frigus oritur , aliud obtinet ; tunc enim illud , quod circa ultimas arterias hæserat immeabile , solutum transit in venas : unde sequitur mox liberrimus transitus sanguinis ex arteriis , nunc perviis , in venas ferè vacuas : hinc attritus , qui antea in vasis obstructis summus fuerat , minuitur subito ; tuncque salutaris in his morbis rigor nascitur , quàmvis non minuatur cordis contractio , neque liquidum ad extrema stagnet.

§. 622. **E**FFICIT , si diu manet validum , polyposas in vasis majoribus , circa cor , concretiones ; in minoribus verò , expresso suo liquido , evacuationes ; hinc multa , & gravia mala in utrisque.

Si ergo frigus illud febrile diu manet validum , sanguis venosus , contractis frigore partibus , & tremore , qui frigus comitari solet , concussis musculis , deriva-

bitur versus cor dextrum: verum illud minus contrahitur, & minus evacuatur; uti in paragrapho præcedenti patuit; hinc incipiet sanguis accumulari in sinu venoso dextro, auriculâ dextrâ, & venæ cavæ trunco; atque ibi collectus stagnabit ferè; pauculum tantum hujus sanguinis, & liquidissima tantum pars, debili actione cordis per pulmonem transpirari poterit. Ex illis autem, quæ in *Commentariis* §. 52. n°. 2, dicta fuerunt, patet, talem esse sanguinis etiam in sanis hominibus indolem, ut in quiete statim concrefcere incipiat, & secedere postea in binas partes; quarum una concreta & crassior alteri tenuiori innatat; solus autem motus vitalis has partes miscet inter se, & in fluore retinet. Ubi ergo in frigore febrili diurno in auriculis, sinibus, & magnis vasis circa cor sanguis stagnare incipit, vel saltem tardissimè movetur; incipiunt adunari sanguinis moleculæ, & adunatæ secedunt à tenuioribus, quæ per pulmonem adhuc transire poterunt; unde reliquum magis adhuc in concretionem tendit, & polyposas massas facit, quæ semel hîc concretæ, & diurnâ morâ firmiores redditæ, vix amplius postea dissolvi poterunt, sed totâ vitâ palpitationes cordis molestissimas, ad minimum corporis motum auctas, diras anxietates, syncopen, atque alia tristissima mala producent. Si verò non adeo diu duret illud frigus febrile, quamvis jam hoc tempore flocculi polyposi in sanguine, circa cor dextrum imprimis accumulato, nati fuerint; succedente calore febrili, & auctis cordis viribus, atterentur, & sic iterum solvi poterit illud, quod jam inceperat concrefcere; uti pluribus dictum fuit in *Commentariis* §. 52. n°. 2. Patet hinc ratio, quare in cadaveribus illorum, qui in frigore febris intermittens perierunt, sanguis crassus immeabilis pulmonibus impactus inveniatur, uti postea ad §. 749, dicetur.

Cùm autem validæ cordis vires requirantur, ut sanguis per ultimas vasorum angustias pelli possit, patet, his minutis per minora vasa difficillimam fieri hoc tempore circulationem; adeoque fluidissima ferè tantum sanguinis pars transibit; reliquum hærebit. Verum vasa minora, quæ à sanguineis vasis tenuiores humores recipiunt, serofos, lymphaticos, &c, iisdem obstructis impleri non poterunt; atque etiam quia in his magis remotis à corde, & debilioribus tunicis instructis, tardius moventur humores, stagnatio fiet. Præterea eadem hæc vasa minora, frigore constricta, propellent humorem contentum in venulas; vel si circa horum vasorum fines obstaculum fuerit, repellent contentum humorem retrogrado motu in majora vasa; cùm cordis viribus debilitatis hoc tempore nullus ferè impetus à tergo urgeat: hinc deplebuntur expresso suo liquido, &, si diu in hoc statu manserint, collapsa minorum vasorum latera concrefcere poterunt sic, ut postea nunquam amplius pervia fiant. Fieri autem in *minoribus vasis, expresso suo liquido, evacuationes*, docent illa, quæ intensum frigus febrile sæpe comitantur, mala. Rigent enim sæpe tales ægri adeo, ut nullum ferè articulum flectere possint: verum à motu tenuiorum humorum per vasa minora corporis debitam flexilitatem pendere novimus: in recens natis enim, in quibus omnia vasa adhuc pervia sunt, summa totius corporis & omnium ejus partium flexilitas & mollities observatur; in decrepita senectute, plurimis vasis imperviis redditis & concretis; summa rigiditas. Præterea in summo & diurno simul frigore febrili omnes illæ functiones, quæ à motu tenuissimi liquidi per vasa subtilissima pendent, languent omnino: stupidi enim & hebetes jacent, imò aliquando tanta insensibilitas observata fuit, ut in summo frigore quartanæ pedes ad ossa usque combusti fuerunt miseris his ægris, absque ullo omnino doloris sensu.

Si jam hi effectus frigoris febrilis applicentur variis corporis partibus, patebit, plurimas functiones inde turbari posse; adeoque multa & gravia mala metuenda esse; partim à concretionem humorum, in vasis majoribus stagnantium ferè; partim à minorum vasorum evacuationibus: imò & sæpe immedicabilia postea vitia nasci, si illud frigus diu validum manserit.

§. 623. **H**INC patet, quid designet, quid præfagiat; & cur; quò majus initio frigus, è periculosior febris: in peste incipiente frigus summum; progressâ calor maximus.

QUID DESIGNET? Vires vitæ minui, sanguinem in sinu venoso dextro, auriculâ, venâ cavâ accumulari, stagnare, in concretionem tendere, liquidissimam tantum partem per pulmones transprimi, crassissimam autem partem in pulmonalis arteriæ angustis hæere, parum sanguinis in cor sinistrum venire, atque imminutâ cordis contractione difficilius per aortæ arteriæ angustias propelli, & reliqua illa omnia, quæ §. 621, enumerata fuerunt.

QUID PRÆSAGIAT? Si diu duret hoc frigus, metus est, ne magis & magis infarciatur pulmo sanguine immeabili, tandemque omnis transitus sanguini ex corde dextro per pulmonem impediatur: unde post diras anxietates mors sequitur. Simul omnia illa mala metuenda sunt, de quibus in præcedenti paragrafo dictum fuit. Ubi verò postea resolvetur sanguis, in pulmonalis arteriæ angustis ferè immeabilis hærens, ille magnâ velocitate ibit in cor sinistrum, quod inde irritatum validius contrahetur; hinc majori vi illum sanguinem pellet per aortam; hinc augebitur attritus liquidorum inter se & ad vasa; unde & calor: redibit ille sanguis per venas ad cor dextrum velociori motu & majori impetu; facilius movebitur per pulmonem jam liberum, hinc valida fiet circulatio; majori impetu sanguis arteriosus cerebello applicabitur; celerius transibit per arterias coronarias in cordis substantiam: adeoque omnes causæ, quæ cordis motum excitant, augebuntur; nempe influxus spirituum in fibras musculosas cordis, & sanguinis in ejus vasa & cava (vide §. 574.): adeoque post summum frigus febrile sequetur suffocatio & mors, vel calor maximus.

ET CUR, QUO MAGIS INITIO FRIGUS, &c. Illud enim frigus designat imminutam circulationem: quò ergo illud majus fuerit, è minor circulatio, & è propius ad mortem, circulationem nullam, tendit morbus. Præterea si vires vitales superaverint tandem hoc frigus, eadem irritatæ à causa quæ febrim produxerat, tantam facient circulatorii motus velocitatem, & tam validum excitabunt calorem, ut pessimâ quævis metuenda sint mala. Tenerrima enim encephali & pulmonis vasa tantam vim absque summo discrimine ferre non poterunt; & ingenti calore, summum frigus secuturo, dissipantur liquidissima, inspissantur reliqua: adeoque summus metus est, ne humores immeabiles facti in extremis arteriarum angustis hæreant; adeoque, cum validus adeo impetus à tergo loca obstructa, urgeat, pessimæ inflammationes & gangrænæ à tali febre meritò timeantur. Præterea ex summo frigore in febrium acutarum initiis novimus, causam febrilem admodum malignam esse, quia in sano homine vires vitales tam subito prostrernere potuit. Non mirum ergo, quòd *in peste incipiente frigus summum, progressâ calor maximus* observetur; quando nempe à veneno pestilentiali suscepto

febris accenditur. Notavit enim *Sydenhamus* quandoque in pestis admodum funestæ exordio homines absque ulla febre subito mortuos fuisse, (a) *maculis purpureis, præsentanei interitus nunciis*, etiam dum in foro versarentur, erumpentibus. Ubi verò febris comitatur pestim, *Observationes Medicæ* testantur, summum frigus perceptum fuisse ab ægris, ac si aquâ gelidissimâ totum corpus perfunderetur. Quantus autem calor sequatur hoc frigus, patet, dum in quasdam corporis partes morbi impetus detonans illas in escharam comburit, ac si vivo igne hoc factum fuisset. Sic & aliâ occasione (vide *Commentaria* §. 85.) dictum fuit, infantis, peste mortui, cadaver post biduum adhuc caluisse.

§. 624. **I**D frigus omni eo, quòd validè stimulat, quocumque de-
mum titulo, tentandum, dedit sæpe insanabilem postea
inflammationem. Hinc salina acria, aromatica, oleosa, vesicantia,
& similia, damnosa sunt.

Cùm ex modò dictis constet, tempore frigoris febrilis, motum circulatorium imminutum esse, stagnare ad extrema humores, & cordis vires sic debilitatas esse, ut minùs se contrahat, adeoque & minùs evacuetur; fuerunt multi in illa opinione, requiri hoc tempore, ut cardiacis, aliisve stimulantibus remediis exhibitis, acceleraretur stagnantium motus, & auferentur cordis vires. Verùm frigoris febrilis tempore sanguis venosus circa cor dextrum collectus hæret, & liquidissima tantùm ejus pars debili actione cordis per pulmonis angustias transire potest: si ergo hoc tempore augeatur motus humorum per vasa stimulantibus remediis, antequam pervia vasa fuerint & soluti humores, crassum immeabile pulmonalis arteriæ extremis validius impingetur, adeoque omnia mala augebuntur. Præterea, quando calida hæc stimulantia exhibita fuerunt, illa pergunt agere, dum calor febrilis, superato jam frigore aderit; adeoque æstuantem ab ipso morbo ægrum adhuc reddent calidiorum; unde periculum insanabilis postea inflammationis imminet. Omnia ergo hæc nocent, quocumque demum titulo exhibeantur, quia immeabiles humores in frigore febrili urgent versus extrema vasorum impervia; & dein, solutis caloris febrilis tempore his obstaculis, nimiam jam sponte suâ futuram circulationis velocitatem augment. Vidi in juvene, tertianâ vernâ laborante, lethalem pleuritidem supervenisse, dum fervidissimi olei caryophyllorum quinque guttulæ, cum saccharo diu tritæ, darentur ante paroxysmum ingruentem, ut frigus febrile calido hoc remedio tolleretur.

§. 625. **O**PTIME autem curatur potu aquæ calidæ nitrosæ cum pauxillo mellis & vini; balneo, vapore, fotu, lotionem per similem liquorem, frictionem blandâ.

Omnia optima curatio frigoris febrilis in eo consistit, ut illud, quod immeabile hæret, sic attenuetur & diluatur, ut transire possit, & vasa nimis constricta sic laxentur, ut transmittere possint: his enim factis, lenis stimulus, cordis vires excitans, nocere non poterit. Diluens ergo potus, sed calidus, addito melle & nitro, præcipuum hinc remedium est: vini pauculum simul miscetur, vel & levia

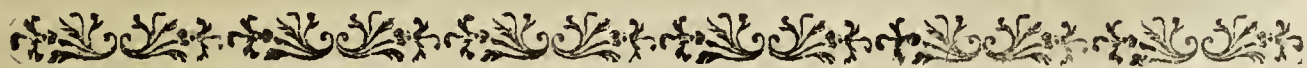
(a) Sect. II. cap. II. pag. 133.

aromata multâ aquâ diluuntur; quia sic ex se iners aqua his magis actiuosa redditur, neque tamen ullus ab his stimulis metus est, quia in tanta aquæ copia hærent. Omnia autem hæc ingeruntur parcâ copiâ simul, sed omni semiquadrante horæ; ne subito distentus ventriculus anxietatem, frigus febrile comitantem, augeat, vel vomitu ingesta hæc remedia excutiantur. Hæc autem venis recepta ad cor dextrum rectâ feruntur, atque ibi diluendo & attenuando stagnantem sanguinem faciunt, ut facilius per pulmonem transire possit; & postea in calore febrili eadem hæc cum sanguine mota per vasa solvunt omnia, & vias expediunt felicissimè, adeoque nunquam nocere poterunt, sed proderunt semper, Variæ talium remedium formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, ex quibus eligi possunt illæ, quæ ægri temperiei, ætati, morbi causæ, &c, magis congruere videntur. Simul summopere proderit balneo, vapore, fomentis, &c, vasis bibulis, in cutis superficie hærentibus, similia applicare: hæc enim resorpta pariter ad cor dextrum deducuntur, ubi maximum concretionis periculum est; uti patuit ex antè dictis.

Dum hæc fiunt, tutò per frictiones moderatas poterit accelerari sanguinis per vasa motus, quia jam diluentibus his & attenuantibus soluti humores facilius transire poterunt. Inprimis verò extremis corporis partibus frictiones adhibentur, quia & frigus ibi maximum est, & sic expeditur difficilior humorum per has partes transitus. Ubi autem ob difficilem sanguinis ex corde dextro per pulmonem transitum magna anxietas adest, summum levamen percipitur, dum spongiæ, aquâ calidâ madidæ, ori admoventur, ut vaporis balneum hoc modo pulmoni applicetur, & laxentur vasa.

§. 626. **Q**UIBUS (625) statim applicatis sæpe maxima mala illico curantur (622.)

Omnia enim hæc remedia ultimo suo effectu hoc præstant, ut meabiles humores, & pervia omnia vasa fiant; adeoque expeditissima erit circulatio. Cùm enim in frigore incipientis febris acutæ nondum constet, qualis futurus sit reliquus decursus morbi, prudentia dictat, ut nullæ magnæ mutationes in corpore fiant, donèc constiterit postea, quid, & per quæ agendum sit. Interim; dum omnia hæc adhibita fuerunt, sæpe accidit, ut causa febrilis, quæ turbas has excitaverat, diluto sanguine & perviis vasis, expellatur de corpore: sicque maximi sæpe morbi in ipso initio tutò tolluntur, cùm interim nulla unquam noxa ab his adhibitis metuenda sit.

TREMOR FEBRILIS.

§. 627. **T**REMOR ponit musculorum vacillationem inter tonum, & laxationem, causas tendentes & laxantes brevè, & involuntariè, sibi mutuò succedentes; influxus arteriosos & nervosos nunc contingentes, nunc absentes; adeoque initio mobi

quietem utriusque liquidi; in fine sæpe nimiam horum absentiam, post dispendia nimis magna.

Musculos omnes & singulos, qui voluntatis imperio moventur, potest homo efficaci voluntatis nixu tendere, sicque movere partes, quibus hi muscoli affixi sunt; tamque subito novus ille motus per voluntatem excitatur, ut nullum observabile temporis intervallum intercurrat inter hanc causam & effectum: simul ac enim volo digitum v. gr; erigere, jam erectus est. Verum & possumus æquali facilitate motum sic excitatum tollere iterum, dum volumus; tuncque pars corporis musculis ex voluntatis imperio prius mota quiescit, & proprio pondere delabitur, vel partium ambientium, priori motu distractarum, elasticitate situm mutat. Si jam concipiatur per voluntatem tendi musculus, laxari, ac de novo iterum tendi, sicque reciprocis vicibus causas moventes subito accedere & recedere, habebitur idea tremoris: possumus enim pro lubitu facere, ut totum corpus, vel & partes quædam, musculis voluntariis motæ, tremant. Patet ergo quòd in tremore adfit musculorum vacillatio inter tonum & laxationem.

Verum observatur quandoque, causas illas, tendentes & laxantes musculos; involuntariè sibi mutuò succedere, tuncque tremor morbosus est; qui non à voluntate pendet, sed invito etiam homine fit; neque mentis volentis imperio coerceri poterit. Differt ergo à paralyti tremor, quòd mox resuscitetur musculi tensio; differt à spasmo vel tetano, quòd musculi tensioni mox succedat laxatio.

Duplex autem tremor observatur: vel enim quiescenti homini, & in lecto jacenti, involuntario hoc, & alternis vicibus cessante & mox renato, motu agitantur membra; quem compefcere nequit, licet velit: tantum oritur tremor, dum totum corpus, vel partes quædam, movere vult. In priori casu videtur nasci tremor, quia in sensorio communi, à quacumque demum causa hoc factum fuerit, oritur talis alterna irritatio, ut causæ musculus tendentes agant subito, mox cessent, renascituræ denuo: in posteriori casu verò videtur deficere copia subtilissimi illius fluidi, cujus impetu, per voluntatis imperium determinato, inflantur muscoli: in quo casu voluntate quidem tenduntur muscoli, sed non adest illa copia spirituum, ut æquabili vi musculi tensio perennet. Novimus enim ex Physiologicis, ad musculorum voluntariorum actionem, requiri liberum commercium inter cerebrum & musculos per nervos, quo commercio sublato per nervi ligaturam, compressionem, destructionem, &c, efficacissimo etiam voluntatis nixu nullus motus in musculis excitari poterit: verum etiam constat, subtilissimum fluidum, encephali fabricâ ex sanguine arterioso paratum, per nervos distribui, atque hoc mediante motum excitari: ubi ergo illud copiâ deficit, vacillare debet musculorum actio. Sic videmus etiam robustissimos homines dum pondera viribus majora elevare nituntur, contremiscere, quia illud, quod moveri debet, virtutes moventes superat. Non mirum ergo est, si in debilibus hominibus, ob nimias evacuationes, vel validos morbos prægressos, ab hac causa tremores oriantur, dum corpus movere conantur. Circa quam rem notandum est, quòd in nobis sanis plurimi muscoli agant, etiam dum quiescere videmur. Sic dum erecto corpore sedemus, caput & truncus corporis musculis agentibus in hoc situ retinentur; unde flaccescentibus his musculis, dum somnus subrepat, caput nictitat & truncus corporis, nisi sustineatur, in hanc illamve partem proprio pondere declinat. Imò, dum in lecto decumbimus, muscoli suâ

actione situm corporis servant, unde *Hippocrates in Prognosticis* (a) adeo damnavit in ægris, dum proprio pondere corpus dilaberetur; integram enim virium exsolutionem designat. Hinc patet in debilissimis hominibus tremorem posse nasci, licet decumbere, & quiescere videantur, qui tamen à solo defectu subtilissimi liquidi, non verò à causa quadam sensorium commune irritante, ortum ducit.

Binas has tremoris species *Galenus* subtiliter distinxit, atque etiam diversis nominibus insignivit: (b) Tremor (*τρόμος*) itaque facultatis corpus vehementis moventisque infirmitate oboritur: (c) Quippe nemo, qui artus movere non instituerit, tremet. Palpitantes etiamsi in quiete fuerint, etiamsi nullum illis motum induxeris, palpitant. Ideo primam modò descriptam tremoris speciem, quando quiescenti homini involuntariis illis & alternis motibus agitantur membra, palpitationem (*παλμόν*) dixit; posteriorem verò, quæ non fit nisi homo conetur partes quasdam movere, tremorem vocavit.

Utroque in casu videtur hoc obtinere, quòd nempe potentiæ moventes nunc applicentur musculis, mox desint; renatæ denuo, iterùmque cessantes. Liquidi autem arteriosi & nervosi influxus in musculos causam esse motûs muscularis in Physiologis demonstratur: vacillat ergo in tremore hic influxus, & nunc adest, nunc abest. In initio ergo morborum, cum neque validis evacuationibus exhaustum fuit corpus, neque morbi diuturnitate attritæ vires, non potest incusari defectus utriusque liquidi, sed videtur tunc peccare sola immeabilitas humorum, quâ liber transitus per minima vasa impeditur; vel saltem tam expeditè fieri nequit, quàm postulat musculorum actio, quæ ad nutum voluntatis in momento temporis fieri debet. In fine autem morborum sæpe ob defectum potiùs utriusque liquidi, quàm immeabilitatem, tremor oritur. Cum enim ad confectionem subtilissimi liquidi, spirituum nervosorum nempe, omnes vasorum & viscerum actiones conspirent, non mirum erit, per morbum læsis pluribus functionibus, deficere ultimam hujus liquidi elaborationem. Accedit quòd & sæpe plurimæ evacuationes morbi tempore, sive sponte, sive per Artem fiant; atque simul deficient, vel languent illæ functiones, per quas ex ingestis perditorum restauratio tam in solidis quàm fluidis corporis perfici debet. Apparet hinc satis, pro varietate causæ diversam medelam requiri.

Quamvis autem hîc tantùm de tremore febrili agatur, non incongruum erit addere quædam, quæ ad tremorem ab alia causa natum spectant. Licet enim arteriosi liquidi & nervosi influxus in musculum ad ejus actionem requirantur, tamen præter hæc requiritur causa determinans, quæ facit, ut liquidum in unum vel plures musculos per nervos majori velocitate & copiâ feratur. In musculis voluntariis voluntatis efficacis arbitrio hoc fieri novimus, & cerebri integritatem requiri, ut hoc fieri possit: dum enim sanguine effuso intra cranium cerebri comprimitur, homo apoplecticus jacet, & omnis actio musculorum voluntariorum cessat. Videtur autem cerebelli fabrica eundem usum habere respectu musculorum, quibus vitales motus exercentur absque voluntatis arbitrio, atque cerebrum habet respectu musculorum, qui voluntatis imperio subjacent. Si ergo in prima illa omnium nervorum origine, quod sensorium commune vocari

(a) Comment. II. Sentent. VII. Charter. | Tom. VII. pag. 200.

Tom. VIII. pag. 624.

(c) Ibid. Cap. IV. pag. 201.

(b) Lib. de Tremor. cap. III. Charter.

solet, lateat talis dispositio, per quam alternus ille influxus in quosdam nervos ad unum vel plures musculos tendentes, excitatur simili ferè modo ac per voluntatis imperium fieri potest (possumus enim per voluntatem facere ut tremor oriatur in toto corpore, vel in quibusdam partibus), tremor nascetur, licèt & debita copia liquidi nervosi & arteriosi, & utriusque facilis meabilitas adsint, & vasa omnia pervia fuerint. Neque adeo mirum videre potest, tale quid contingere, licèt nulla omnino sensibilis causa in toto corpore detegi possit, adeoque sensorii communis illa mutatio, qualiscumque demum fuerit, solo hoc effectu se manifestet: idem enim experimur in motibus muscularibus, qui licèt adeo sensibiles sint, & tam validâ vi mutare possint alia corpora, tamen in sua origine vix videntur corporei; atque dum fiunt, nulla apparet horum causa; & suppresso per voluntatem motu, qui excitatus fuerat, nullum superest amplius vestigium. A tali autem latente dispositione in parte illa corporis, per quam excitantur & diriguntur motus musculares, nasci posse tremorem, Observationes Medicæ docere videntur. Vidi in hac urbe virum, qui in ætatis vigore dormiens, horrendo tonitru fragore expergefactus fulmine domum incensam esse credidit, & postea in talem tremorem totius corporis incidit, ut nullus omnino musculus, voluntatis imperio mobilis, ab illo immunis foret. Vixit in hoc statu per viginti annos, in reliquis sanus, & foribus suis semper assidens; prætereuntibus miserrimum spectaculum præbebat, dum tam valido tremore concuterentur omnes partes corporis, ut mediâ quamvis hyeme caleret & ruberet; imò & sudore sæpe difflueret. Dum dormiebat, cessabat tremor, vel saltem admodum minuebatur; redibat autem, simulac evigilaret. In virgine pallida, & habitûs planè pituitosi, mirum tremorem periodicum observavit *Tulpius*, qui integro triennio duravit, primò omnia membra occupans, (a) *Sed mox desinens in sola brachia ac crura, commovens illa non assiduò, sed interpolatis duntaxat vicibus, durante qualibet periodo ad horas ferme duas, cum gutture rauco & voce suppressa.* Notum est, solis animi affectibus validis tremorem excitari frequenter, atque semel validum talem tremorem passos à levi etiam offensa recidivam pati. Vidi sic sanissimam virginem, quæ, quamvis quotidianis laboribus corpus satîs firmum haberet, ex subito metu in tremorem molestissimum totius corporis inciderat, atque postea à levissimis etiam causis redibat malum, licèt roborantibus, antihystericis, nervinis, &c. remediis diu usa fuisset. Plurima Exempla Practica adferri possent, quæ hanc rem confirmant. Ex modò allatis autem puto satîs patere, tremorem validum, diuturnum, & sæpe incurabilem nasci posse à sola mutatione illius organi corporei, à quo motuum muscularium excitatio & directio pendet, quamvis in reliquo corpore nihil omnino malè detegatur.

§. 628. **E**FFICIT diu perseverans impedimenta circulationi humorum, & vitia inde pendentia.

Omnis musculus, dum agit, tumet, durescit & pallet, & turgentes fibræ musculares vi magnâ arctant interposita sibi intervalla, & vasa sanguinea ibi locata: unde (b) venæ per musculorum substantiam dispersæ evacuantur, arteriæ

(a) *Observ. Medic. Lib. I, cap. XII, pag. 30.* | (b) *Boerhaav. Institut. Medic. §. 406.*

verò compressæ crassiorẽ rubram sanguinis partem repellunt, subtilissimam tantum partem transmittunt. Simul autem & venæ musculis turgentibus, dum agunt, vicinæ premuntur, adeoque sanguinis venosi impetus acceleratur. Mox verò, laxatis musculis contrarium obtinet; rubent enim tunc musculi & sanguine implentur. Patet ergo per tremorem, si diu duret, turbari liberum humorum circuitum per musculorum substantiam, & vicinas partes, adeoque plurima inde vitia nasci posse. Accedit, quòd validum & diuturnum tremorem summa sequatur defatigatio; cujus Exemplum memorabile vidi in virgine quartanâ laborante, & simul mobilissimâ in toto systemate nervoso: hæc enim singulis quartanæ paroxysmis per tres quatuorve horas tam valido tremore concutiebatur, ut diebus intercalaribus miserrimè defatigata jaceret, vixque posset recolligere vires, quibus sequenti paroxysmo tolerando sufficeret. Quantum autem possit inveterati consuetudo mali, ut facilius tolerari possit, patuit Exemplo illius viri (vide §. 627.), qui per viginti annos molestum hoc malum ferre valuit.

§. 629. **I**NDE diagnosi, & prognosis ejus habetur: & liquet cur tremor cum frigore (621): cur ingens tremor adeo malus: cur in animi affectibus majoribus tremor: cur circa mortem: cur ab evacuatione omni nimis magnâ: cur à nimio potu quocumque.

INDE DIAGNOSIS. Facile distinguitur an tremor adsit, cum hoc sensibus pateat: verum etiam cognosci poterit causa, à qua tremor oritur; an nempe nimia plenitudo, ut in plethoricis sæpe trementibus, an verò immeabilitas liquidi, an quies, an verò defectus, ut in fine morborum vel post magnas evacuationes fieri solet, tremorem produxerint. Plethora enim suis signis §. 106, lit. e. enumeratis cognoscitur; immeabilitas liquidi vitalis adesse scitur, dum signa docent, pulmonis & encephali actiones læsas esse, quia ad integritatem actionum, quæ ab his visceribus pendent, liber transitus vitalis liquidi per minima vasa requiritur: quies vel motus nimis tardus ex pulsu debili tardo, & languore totius corporis, distinguitur: defectum autem humorum peccare novimus ex prægressis validis evacuationibus, collapsis vasis, & debilitate.

PROGNOSIS docet à tremore, si diuturnus & validus fuerit metuenda esse illa mala, de quibus §. 628, dictum fuit. Præterea facilis vel difficilis, cita vel tarda, tremoris curatio in prognosi determinatur; & imprimis quidem pro diversitate causæ, quæ tremorem excitavit. Si enim à nimia plenitudine ortum duxerit, facile curabitur sanguinis missione, aliisque evacuantibus: si à liquidi vitalis immeabilitate, difficilius & tardiùs curabitur plerumque: si à defectu post magnas evacuationes, curari quidem poterit, si vires corporis nondum adeo projectæ fuerint, ut ex ingestis non possint parere bonos humores; sed tamen ad curationem requiretur tantum temporis, quanto opus est ad restauranda illa, quæ perierant. Ubi verò à validis animi affectibus v. gr; mutato sensorio communi tremor ortus fuit, neque pacatis his animi motibus recesserit, sed diu

validus manserit, curatio difficilis, imò & sæpe omnino impossibilis, prævidetur.

CUR TREMOR CUM FRIGORE? Frigoris enim febrilis tempore (vide §. 576.) pulsus parvus sæpe intermittens, pallor, &c, docent, stagnare humores sanguineos in extremis vasculis, adeoque turbari & vacillare motum liquidi arteriosi; unòque momento ferè deficere, altero autem insurgere denuo. Verùm & spirituum secretio & motus per nervos requirit sanguinis arteriosi fluxum liberum per encephali vasa; adeoque patet, turbari debere æquabilem spirituum per nervos motum. Vacillabunt ergo binæ causæ muscularis motûs, influxus nempe sanguinis arteriosi & liquidi nervosi in musculos: unde patet ex illis quæ ad §. 627, dicta fuerunt, facilis ratio, cur tremor frigus febrile comitetur.

CUR INGENS TREMOR A DEO MALUS? Quia designat utriusque liquidi, arteriosi nempe & nervosi, defectum vel immeabilitatem; simulque validus talis tremor, in initio febris natus, designat efficaciam causæ, quæ in corpore antea sano tantas turbas excitare potuit. Simul etiam, quia ingens tremor impedimenta ponit circulationi humorum, meritò multa inde mala metuuntur. Præterea & tremores, qui in febrium acutarum vel & aliorum morborum decursu nascuntur, nisi criticas evacuationes præcedant vel comitentur, sæpe pessimi ominis sunt, quia designant plerumque morbi materiam caput petere, & ibi turbare liquidi nervosi æquabilem motum in ipsa omnium nervorum origine, id est, medullosâ encephali substantiâ. Hinc dixit Hippocrates, (a) *In vehementer phreniticis tremores lethales sunt*: uti etiam, (b) *Quibus ab atra bile mente motis tremores fiunt, malum est*. Et alibi, (c) *Palpitantes per totum, num etiam voce capti moriuntur?* Cujus asserti Exemplum in quarto ægro tertii libri Epidemiorum habet cui phrenitico secundâ die, (d) *manè vox defecit, ... palpitationes per totum corpus ortæ fuerunt*: quartâ verò die periit. Plura similia ex Hippocrate adduci possent; hæc tamen sufficient, ut probetur, quàm malum sæpe omen tremores in morbis exhibeant.

CUR INANIMI AFFECTIBUS MAJORIBUS TREMOR? Totum sensorium commune validis animi affectibus turbari posse, nemo dubitat; & pluribus de hac re dictum fuit in *Commentariis* §. 104: non mirum ergo & tremorem ab inordinato liquidi nervosi in musculos influxu inde nasci. Quamvis autem & summâ furentes irâ, & magno gaudio perfusi homines tremant sæpe toto corpore, metum tamen validum præ reliquis animi affectibus tremor potissimum sequitur: unde & tremoris vocabulo hunc affectum frequenter designaverunt Auctores. Sic videmus apud Poetas, naturam scitè exprimentes, metu perculsos homines tremere. *Dolon* speculator ab *Hectore* emissus, à *Diomede* captus (e) balbutiebat, dentes concussi stridebant, membra omnia tremebant. A solo terrore natum fuisse incurabilem tremorem, viginti annorum spatio perennantem, in *Commentariis* §. 627, dictum fuit. Patet ergo, à validis animi affectibus, & imprimis à metu, talem posse nasci diathesin in sensorio communi, ut à levissimis

(a) Coac. Prænot. n°. xcix. Chart. Tom. VIII. pag. 857.

(b) Ibid. N°. xcvi. Confer. Prædict. Lib. I. Comment. I. n°. xiv. Ibid. pag.

710.

(c) Coac. Prænot. n°. cccxlvii. Charter.

Tom. VIII. p. 871. confer. Prædict. Lib. I. Comment. I. n°. xxix. ibid. pag. 718.

(d) Comment. III. textu lxxv. Charter. Tom. IX. pag. 298.

(e) Homer. Iliad. Lib. X. vers. 374, & sequ.

etiam causis , turbato spirituum motu , tremor nascatur validus , licet in reliquis corpus sanissimum fuerit.

CUR CIRCA MORTEM ? Dictum fuit §. 627, tremorem ponere influxus arteriosos & nervosos nunc contingentes, nunc absentes : verum circa mortem vacillans & intermittens pulsus docet, sanguinem vix amplius ex corde dextro per pulmonem in sinistrum cor venire posse ; uude nec validè contrahitur cor, sed tremit & palpitat celerrimè, donec post aliquot momenta tanta copia sanguinis in cor sinistrum pervenit, ut inde irritatum contrahatur validius, & contentum sanguinem majori quàm antea vi in arterias pellat ; unde illo tempore major influxus sanguinis arteriosi in musculos, & validior ejusdem appulsus ad encephalon ; hinc & augetur spirituum per nervos motus : mox autem hæc omnia cessant, donec corde repleto iterum & contracto, denuo renascantur. Adeoque patet, circa mortem, influxus arteriosos & nervosos nunc contingere, nunc abesse, unde tremor nascitur. Hinc dixit *Hippocrates*, (a) *In perniciosis jam, parvi tremores (τὰ μικρὰ τρυμάδια) & vomitus æruginosus, lethales.*

CUR AB EVACUATIONE OMNI NIMIS MAGNA ? Ut æquabilis fiat humorum circuitus, requiritur in vasis plenitudo, & imprimis in arteriis : binæ enim sunt causæ, uti ex Physiologis constat, quibus sanguis per vasa movetur, cordis nempe vis expellens sanguinem in arterias, illasque hinc dilatans ; & deinde, cessante cordis hæc actione, dum illud est in diastole, arteriarum distentiarum contractio sanguinem contentum promovet. Verum, nisi arteriæ distentæ fuerint prius, non contrahentur ; neque poterit cor distendere arterias, nisi plenæ fuerint illo tempore, dum cor contentum suis cavis sanguinem in illas pellit. Si enim vacuæ arteriæ forent, vel tam parùm repletæ, ut arteriæ in minima diametro suæ contractionis non forent contiguæ in omni puncto suæ superficiæ internæ liquido contento, patet facilè, sanguinem corde expulsum posse replere arterias absque earumdem dilatatione, adeoque non sequetur arteriarum contractio. Cum autem majores arteriæ sint canales fortes & elastici, illæ non collabuntur, quamvis replens illas liquidum deficiat, sed in minima diametro suæ contractionis hærent ; adeoque si tanta fuerit facta humorum jactura, ut in maxima hac arteriarum contractione tamen deficiat debita plenitudo, patet, neque arteriarum systolen in humorem contentum agere posse, adeoque fiet quies omnium, id est, mors. Dum autem valida evacuatio tantùm subduxit humorum, ut aliqua adhuc distentio fiat arteriarum à sanguine corde expulso, licet debilis, non cessabit omnino circulatio, sed languida erit & inæqualis ; adeoque ob rationes jam dictas influxus arteriosus & nervosus in musculos vacillabit, unde tremor nascetur. Sic videmus jugulata animalia, dum magna jam copia sanguinis effluxit, tremere. Post diarrhœas validissimas, choleras, aliásque similes subitaneas & profusas evacuationes, tremores nasci, quotidiana Observata docent.

CUR A NIMIO POTU QUOCUMQUE ? Dum liquida quotidie majori copiâ ingurgitantur, augetur quantitas per vasa corporis transmittenda, adeoque major distensio vasorum sequitur, quàm naturaliter fieri solebat : verum nimiam distensionem, imprimis sæpe repetitam, debilitas morbosa fibrarum sequitur, uti in *Commentariis* §. 25. n°. 3, dictum fuit ; adeoque facilius quidem poterunt

(a) Coac. prænot. n°. LXIV. Charter. Tom. VIII. pag. 356.

dilatari vasa, sed minori vi reagent in liquidum distendens, à qua tamen reactione motus humorum per vasa pro parte, pendet, uti modò dictum fuit. Præterea dum ingestus potus per urinas, sudorem, &c, distillatur de corpore, distentæ antea fibræ, jam debilitatæ, non satîs magâ vi se contrahunt versus axim sui canalîs, ut contentum liquidum undique æquabiliter premere possint; adeoque fient similia ac de nimîis evacuationibus dictum est. Patet hinc ratio, quare illi, qui potibus aquosis tepidis ingenti copiâ quotidie assumtis abutuntur, toties tremulis membris pœnas luant; quæ mala adhuc augentur, quia his potibus fluiditate aquosâ sanguinis auctâ debilitantur omnia vasa & viscera (vide §. 43. n°. 3.); adeoque ultima elaboratio subtilissimi liquidi, spirituum nervosorum nempe, minùs feliciter perficitur. Omnium autem frequentissimè molestus tremor abusum vini aut spirituum fermentatorum sequitur; longè enim major vasorum omnium distensio ab his, quam à potibus aquosis, observatur: unde miseri illi, nisi semper venas iacchò distentas habuerint, toti tremuli, & ad omnia vitæ munia inhabiles, languent, sicque vel invitî, licèt meliora videant & probent, ad hæc denuo confugere coguntur. Videantur de his illa, quæ in *Commentariis* §. 605. n°. 11, dicta fuerunt.

§. 630. **C**URATUR restituto æquabili fluore & pressione liquidi arteriosi in arterias; cerebrosi & cerebellosi in fibras motrices: id obtinet in morbi initio usu eorum, quæ lentorem solvunt, vires reddunt (606, ad 617.); in fine autem per ea, quæ liquida perditâ subito restituunt, fibras roborant, & viscera (46. 47. 48. 49.)

Constat ex Physiologis (a), ad musculorum actionem requiri, ut libera via sit spiritibus, ex encephalo per nervos in musculi fibras motrices influentibus; atque simul, ut per arteriam sanguis libere distribui possit per totam musculi substantiam: quidquid autem lædendo encephalon, vel inde productam medullam spinalem, vel nervos inde ortos, impedit hunc influxum, tollit motum muscularem: idem autem etiam de arteriis ad musculos tendentibus verum est. Simulac ergo debita copia utriusque liquidi præsto est, illudque meabile est & vasa pervia, ad nutum voluntatis in omnibus musculis voluntariis tales motus excitantur, quales in sanitate cum facilitate, oblectamento, & quâdam constantiâ fieri possunt: sanatus erit ergo tremor, qui vacillatio musculorum inter tonum & laxationem est (vide §. 627.); adeoque ponit, musculorum motus constanter exerceri non posse. Ubi autem modò dicta fieri nequeunt, tremor incurabilis manet, uti observatur, quando v. gr; post validos animi motus in illo organo corporeo, per quod mens humana quamdiu, corpori unita est, determinat spirituum motum in omnes & singulos musculos, talis mutatio facta fuit, ut inde æquabilis influxus spirituum in musculos turbetur in ipsa hujus primædeterminationis origine corporea.

Verùm in tremore febrili præcipuè distinguendum est, ut legitima ejus curatio investigetur, an in morbi initio, an verò in fine observetur. In initio enim febris nondum potest accusari jactura nimia vitalis liquidi, nisi evacuationes validissimæ febrim incipientem comitatæ fuerint, quod facîle cognoscitur. Verùm hoc

(a) Boerh. *Institut. Medic.* §. 401.

tempore febris tremor solet nasci à lentore, quo nomine (ut in *Commentariis* §. 588, dictum fuit) intelligitur omne obstaculum circa extrema vascula natum, quod liberum motum humorum per illa impedit; sive illud vitio vasorum, vel humorum, vel utrorumque, contigerit: sublato ergo hoc lentore, simul tolletur tremor. Quomodo autem lentor ille tolli debeat, & quàm varia ad hanc rem medela requiratur satis fuso sermone in numeris hinc citatis dictum fuit. Omnia verò, quæ lentorem tollunt, simul vires reddunt; quia in initio febris debilitas ab obstaculo pendet, non autem ab inanitione.

In fine verò morbi, soluto jam per idonea remedia & debitum ipsius febris moderamen lentore, si tremor adsit, alia longè curatio requiritur. Tunc enim vel à defectu arteriosi & nervosi liquidi oritur, vel à nimis debili motu humorum per vasa. Indicatio ergo jubet, ut quantocyùs refarciantur perdita, vel nimis debilis incitetur motus. Prius perficitur, si modicâ copiâ simul, & sæpe-repetitis vicibus, ingerantur talia nutrimenta, quæ debilitatis per morbum functionibus corporis poterunt subigi, & in sanos humores converti quàm facillimè: de his verò videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 28, dicta sunt. Nimis debilis autem motus augetur imprimis roborando vasa & viscera: febris enim impetu durante, omnia vasa erant plùs distenta à liquido magis moto & per calorem rarefacto; postquam verò febris defervuit, exhaustum corpus languet, collapsa vasa sunt, & per majorem distentionem prægressam debilitata, adeoque requiritur, ut illorum robur augeatur: quibus verò illud perfici possit, in paragraphis in textu citatis pariter explicatum fuit. Imprimis verò frictiones & exercitia corporis hinc summum usum habent, quia per hæc vasa & viscera pulcherrimè roborantur, simulque pro lubitu celeritas motus humorum augeri potest, absque ullis stimulantibus remediis adhibitis. Auctum verò viscerum & vasorum robur simul inservit, ut ingesta alimenta citiùs & meliùs mutantur in naturam nostram, adeoque per eadem remedia simul impetrabitur subita perditorum restitutio.

Simul ex dictis patet, illam methodum, quæ tremori in initio febris nato curando optima est, nocere omnino, dum in fine morbi adhibetur, & vicissim: in Exemplo res patebit. Dum in febre acuta inflammatoria lentor sanguinis difficilem & inæquabilem transitum per vasa encephali facit, poterunt turbari omnes hujus visceris functiones, adeoque & tremor nasci: verùm in hoc casu sanguinis missio etiam repetita, clysmata refrigerantia, purgantia antiphlogistica, victus tenuis, &c, tanti usus sunt. Si verò in fine febris acutæ, exhausto corpore per morbum ipsum & evacuationes prægressas, tremor adsit, eadem hæc remedia augebunt tremoris causam, nimiam nempe inanitionem, & certam sæpe perniciem adferent. Jura carniùm, vini moderatus usus, frictiones, exercitia corporis, roborantia, cardiaca, stimulantia, &c, tunc pulcherrimè proderunt, quæ in priori casu nocuissent pessimè. Patet ergo in cura tremoris febrilis sollicitè attendendum esse, quo tempore morbi fiat.

ANXIETAS FEBRILIS.

§. 631. **A**NXIETAS pro causa habet sanguinis ex corde egressum impeditum; adeoque per fines pulmonales, aut aortæ, impossibilem transitum; hinc spasmodum vasculorum contractorum, aut materiem inflammataam transire ineptam; similia orta vidimus ex impedito trajectu cruoris per venam-portarum ex iisdem causis; unde, quum omnis sanguis venosus, à coeliacis & mesentericis arteriis allatus, redire non possit, stagnet, vasa extendat, arterioso fluxui resistat, & omnia hinc nata & nascitura mala producat, liquet ambas has anxietatis causas in omni acuto morbo quàm ferissimè observandas, curandas esse.

Anxietas & dolor talia sunt, quæ miserrimam hominum conditionem reddere possunt; unde & hæc adeo detestatur natura humana, ut omni molimine conetur remove illa, quæ horum causæ esse possunt. Utì autem verbis explicari nequit ingrata illa perceptio in mente, quam dolorem vocamus (vide §. 220.), sic idem de anxietate verum esse videtur: solus enim ille hoc percipit, qui anxietatem patitur. Licèt autem distinctè intelligi nequeat illa mutatio cogitationis, quæ anxietatem comitatur, tamen possumus inquirere illas mutationes in corpore, à quibus anxietatis perceptio in mente nascitur: hoc enim sufficit Medico, qui corpus, non verò mentem, curare debet. Illæ ergo mutationes corporeæ, quæ anxietatis sensum præcedunt vel comitantur, sollicitè indagandæ sunt; & his cognitis videndum, quâ methodo, & quibus remediis, citò & tutò tolli possint, quia molestissimum illud malum subitam medelam poscit.

Simulac cor sanguinem cavis suis contentum expellere nequit per arterias, anxietas percipitur; & quidem eò major, quò illud obstaculum, liberum sanguinis ex corde egressum impediens, validius fuerit. Verùm quamdiu vita supereft (vide *Commentaria* §. 1.) requiritur sanguinis venosi ingressus in cava cordis, ejusdemque ex cavis cordis in arterias expulsio; adeoque in hoc casu anxietas designat; vitam ipsam in ipso quasi sui fonte periclitari: unde apparet, quantum discrimen tunc adsit. Anxietatis sensum autem tunc percipi, quando liber egressus sanguinis ex cordis cavis impeditur, constat certissimis Observatis. Circa mortem enim intolerabilis anxietas, adest, & ultima illa lucta morientium nihil aliud esse videtur. Miseri illi, quibus polyposæ concretiones in cordis cavis, vel majoribus vasis circa cor, hærent, diras anxietates patiuntur, simulac corporis motu acceleratur sanguinis velocitas; dum quiescunt omnino, satis bene se habent, quia placidè motus sanguis hæc obstacula præterlabi potest adhuc, & per arterias expelli. An ergo, utì doloris sensus fibræ nervosæ à cerebro ortæ dissolutionem instare monet, sic anxietas vitam ipsam & vitalia viscera periclitari indicat? Certè cor in acutissi-

ma febre adeo celeriter agitatum, pulmo immeabili sanguine infarctus in peripneumonicis, non dolent; sed anxietatis summæ sensus percipitur, qui invitum etiam hominem cogit, ut mutató situ corporis, aut alio quovis molimine, dirum hoc malum levet. An, uti fibræ nervosæ, à cerebro ortæ, doloris ideam in mente excitant, dum extenduntur; sic nervi, per vitalia viscera dispersi, cerebelli, non verò cerebri, propagines, anxietatis sensum faciunt?

Cùm autem cor dextrum per arteriam pulmonalem, cor verò sinistrum per aortam sanguinem pellat; patet, anxietatis causam, impeditum nempe egressum sanguinis ex corde, & in arteria pulmonali, & in aorta hæere posse: omnium tamen frequentissimè in pulmonali arteria tale obstaculum observatur, quia sanguis, corde dextro pulsus in magnum truncum arteriæ pulmonalis, statim per angustissima ejus extrema transire debet in venas, & ex his in cor sinistrum; adeoque in hoc transitu sanguis statim hærebit, si minùs meabilis fuerit. Imò sanguis, uti in Physiologis demonstratur, per pulmonalis arteriæ angustias pulsus evadit aptus, ut per omnia reliqua corporis vasa fluere possit; adeoque, ubi in cor sinistrum pervenerit, per aortæ fines transire poterit, nisi vel ob vasorum angustiam, vel errorem loci, vel liquidissimæ partis jacturam, frigus, &c, in hoc itinere mutetur. Quinimo dum obstaculum circa aortæ arteriæ fines hæret, quod impedire valet, quominus cor sinistrum se libere evacuare possit, simul non poterunt venæ pulmonales suum sanguinem libere infundere cordi sinistro; hinc infarciatur brevè pulmo, & nascetur resistentia cordi dextro. Unde patet, anxietatem ab impedito egressu sanguinis ex corde natam, præcipuè circa cor dextrum & arteriæ pulmonalis fines hæere.

Cùm autem hîc agatur de anxietate, tamquam symptomate febrili, impeditus sanguinis transitus fiet vel ob spasmus vasculorum contractorum, vel ob sanguinis transmittendi immeabilitatem, quæ in hoc casu ferè semper ab inflammatoria sanguinis visciditate pendet. Quamvis enim plures aliæ causæ, ut v. gr; tumores scirrhusi, suppuratorii, &c, externâ compressione vasa angustare possint, & liberum sanguinis egressum ex corde impedire; ut & polyposæ concretiones, mucosa, frigida, sanguinis cacochymia, &c, sanguinem immeabilem reddere possint; de illis hoc loco non agitur, cùm febris tantùm, & symptomatum ejus Historia, hîc pertractentur.

Facile verò patet, eundem effectum sequi debere, sive vasorum minuatur capacitas; fluidis non mutatis, sive manente eadem vasorum amplitudine liquida fiant minùs meabilia; uti latius in Historia obstructionis explicatum fuit. Possè autem vasorum amplitudinem minui, dum ipsas fibrarum suarum muscularium contrahuntur, docent Experimenta. Arteriæ enim non solâ elasticitate suâ agunt in fluida contenta, sed veras fibras musculares habent, uti docet Anatomè; quarum contractione cava arteriarum angustari possunt: harum verò fibrarum contractionem augeri posse, patet ex sequentibus. Dum sanissimus homo subito percellitur metu, totus pallet, & contrahitur in omnibus ferè corporis partibus: arteriæ enim contractæ spasmo suarum fibrarum muscularium repellunt sanguinem rubrum, uti in tota cute externa ad oculum patet. Idem autem in internis partibus fieri docent suspiria, anxietates, & respiratio anhelosa, ob difficilem transitum sanguinis per contractos spasmus arteriæ pulmonalis fines. Idem etiam in frigore febrium intermittentium apparet: incipit enim contractis vasorum finibus (uti docet pallor), &c.

debilitatis cordis viribus, nasci major resistentia sanguini ex corde expellendo, atque ideo sæpe tanta anxietas adest tempore frigoris febrilis, imprimis si validum fuerit: imò illi, qui à febris his moriuntur, ferè semper in frigore febrili pereunt.

Verùm & liquidi per vasa transmittendi immeabilitas, manente eadè vasorum transmittentium capacitate, poterit impedire transitum ejusdem per arteriæ pulmonalis & aortæ fines. Ut enim dictum fuit in *Commentariis* §. 382 n°. 8, in sanguine nostro naturalis proclivitas est in cohæsiōem; unde in quiete sponte sua concrefcit: & tamdiu sanitas manet, quamdiu viscerum & vasorum efficaciam potest superari ille nixus in concretionem. Probatum autem fuit §. 587, ubi de febris effectibus agebatur, per febrim liquidissima exprimi, reliqua incrassari; adeoque per febrim augeri poterit sanguinis cohæsiō, ergo & impediri ejus transitus per arteriarum fines. Quando autem illud vitium auctæ cohæsiōis in sanguine nascitur, primum ferè ejus signum in pulmone percipitur, quia ex corde dextro statim in angustos arteriæ pulmonalis fines sanguis pellitur; unde difficilis & anhelosa respiratio, jactatio, anxietas, & illa ægrorum *Ἀνοσσοειᾶ* Hippocrati dicta, signa certa exhibent, quibus docemur, talem immeabilitatem in sanguine nasci, quâ impediri incipit ejus liber transitus per arteriarum fines. Unde merito in morbis acutis omnia hæc signa pessimi ominis habentur.

SIMILIA ORTA VIDIMUS EX IMPEDITO TRAJECTU CRUOBIS PER VENAM-PORTARUM EX IISDEM CAUSIS. Altera causa anxietatis, & quidem satis frequens, pendet ab impedito sanguinis transitu per venæ-portarum ramos, atque pariter à spasmo vasculorum contractorum, aut immeabilitate sanguinis oritur. Notum enim est ex Physiologis, omnem sanguinem venosum (excepto illo, qui, à nutritione horum viscerum peractâ residuus, peculiariibus venis in cavam venam defertur) ventriculi, intestinorum, mesenterii, pancreatis, lienis, omenti, colligi in unam venam-portarum; quæ hepar ingressa, adscitâ firmâ, arteriis simili, tunicâ, mox in ramos abiens; & postea in minores innumerabiles divisa per omnem hepatis substantiam distribuitur, atque bilis secretionem peractâ, residuus sanguis, venulis receptus, in venam cavam infunditur. Patet ergo, sanguinem illum; ex visceribus chylopoieticis in venam-portarum delatum, per convergentes canales iterum ferri debere, sicque bis venosum fieri, antequam ad cor redeat: adeoque apparet, difficiliorem per hepar trajectum humorum esse debere, quia sanguis venosus, absque vi cordis de novo in illum agente, transprimi debet per ultimas venæ-portarum angustias: unde facile in illis hominibus, qui salubri motu corporis carent hîc impedimenta libero humorum transitui nascuntur. Sive jam circa ultimas venæ-portarum per hepar distributæ angustias, sive in ductibus biliosis, aut illorum emissario communi, oriatur obstaculum, effectus ferè idem erit: impeditur nempe transitus sanguinis per venam-portarum, adeoque & venosum systema viscerum chylopoieticorum non poterit se evacuare in illam: venis autem illis plenis manentibus & distentis, sanguis arteriosus per cœliacam & mesentericas arterias allatus, qui in has venas exonerari debebat, stagnabit pariter, adeoque sanguini per aortam pellendo in has arterias major fiet resistentia; ergo cor sinistrum difficilius sanguinem suum poterit evacuare in aortæ truncum, donec removeantur hæc obstacula, vel alii ex aorta oriundi rami dilatati recipere possint illum sanguinem, qui aliter per cœliacam & mesentericas arterias transire solebat. Fortè ideo, majori copiâ sanguinis

nis per vicinas emulgentes arterias pulso, ingens copia urinæ excernitur, uti toties in hac anxietatis specie apparet; præcipuè si ab inordinato spirituum motu vasculis spasmo contractis ortum duxerit. Cæteris enim paribus, eò major copia erit liquidi secreti, quò major quantitas liquidi fecernendi organis secretoriis applicatur eodem temporis spatio.

Frequens fati in Praxi hæc anxietatis species occurrit; quæ ab impedito trajectu cruoris per venam-portarum oritur. Multis enim hominibus, qui cæterum fati sani hæctenus videbantur, intolerabilis subito anxietas nascitur; succedit vomitus molestissimus, & paulò post totum corpus icterico colore defædatum conspicitur, cessante tunc anxietate: sensim per urinam eluitur bilis sanguini mista, color flavus cutis evanescit, & sani videntur: verùm post aliquot septimanas, citiùs vel seriùs, redeunt eodem ordine omnia hæc symptomata. Docuerunt cadaverum sectiones (uti postea latius dicetur, ubi de ictero agendum erit) in his hominibus, ductum communem bilis, vel & cysticum aliquando solum, à bile inspissata, calculis, tumoribus vicinarum partium, &c, sic obturatos esse, ut secreta à sanguine venæ-portarum bilis per has vias exire nequeat: unde hæc accumulatur, receptacula, in quibus colligitur, distendit, vasa biliosa repleta manent, impedimentum nascitur sanguini venæ-portarum, à quo bilis fecerni debet, anxietas fit summa, donec salutaris naturæ molimine per vomitum retropellatur bilis, & sanguini permista icterum faciat. Dum enim homo vomit, abdomine contenta viscera omnia convulsivo diaphragmatis & muscutorum abdominalium motu validissimè comprimuntur, atque per hanc compressionem retrogrado motu secreta bilis retropellitur in venæ-portarum ramos; atque ex his vel per venæ cavæ respondentibus ramulos in sanguinem redit vel & fortè unà cum sanguine venæ-portarum retroprimitur in arterias. Mutari enim posse sanguinis directionem in arteriis, si major sit resistentia circa illarum extrema, quàm est potentia urgens liquidum à basi versus apicem, in *Commentariis* §. 141, n°. 1, dictum fuit. Cùm ergo, obstaculo posito circa venæ-portarum extremos fines, arterioso sanguini in has venas fluxuro resistentia fiat; per vomitum compressis his partibus, sanguis poterit retroprimi in arterias, præcipuè cùm in venæ-portarum ramis, per mesenterium dispersis, nullæ valvulæ sint, quæ huic retrogrado sanguinis motui obstare possent; uti docuit *Ruyfchius* (a). Inde simul patet ratio, quare, distentis per flatum ventriculo aut intestinis, anxietas nascatur, dum tumore harum partium compressis vasis impeditur libera circumductio humorum: hæc autem anxietas erumpentibus flatibus levatur illico.

Si ergo anxietas in morbo acuto oriatur, summam semper attentionem meretur, cùm tanta sæpe mala inde sequantur, uti sequenti paragrapho dicetur. Turpissimos hîc commissos errores doluerunt toties serò Medici, dum ægrorum numero obruti miserorum de anxietate querelas neglexerant incauti. Severo ergo examine indagandum semper est, quænam anxietatis causa sit, & quo in loco corporis hæreat. Summum enim discrimen habet illa anxietas, quæ ab impedito transitu per fines arteriæ pulmonalis pendet: minùs periculosa illa, quæ ab impedito cruoris transitu per venam-portarum pendet; licèt tamen & pessima inde sequi possint mala: omnium minimè periculosa illa anxietatis species, quæ à flatibus & spasmo contractis vasculis, ob inordinatum spirituum motum, fit, uti in hysteriis & hypochondriacis

(a) *Adversar. Anatom. dec. II. n°. IV. pag. II.*

toties observatur. Quibus autem signis diversæ hæ anxietatis species distingui possint, mox dicetur.

§. 632. **S**I anxietas ergo talis (631) diu perstat, circa vitalia producet polyposas concreciones, inflammationes, gangrænas subitaneas, cum intolerabili angustia, & morte citò subsequente; si autem hæsit in hypochondriis, tum maximum sensum ægritudinis circa stomachum pariet, reliquis visceribus minùs acutè sentientibus; dein putrefactiones subitaneas sanguinis in vasis his amplis, minùsque validis; unde gangrænæ, hepatis putredo, dysenteria à putrefacto lethalis.

Si circa vitalia viscera, cor nempe & pulmones, anxietatis causa hæreat, sanguinis ex corde egressum impeditum esse designatur, uti præcedenti paragrapho dictum fuit. Cognoscitur autem hoc malum adesse ex læsione vitalium actionum, pulsûs nempe & respirationis. Cùm enim sanguis ex corde libere expelli nequeat, arteriæ non dilatabuntur, adeoque pulsus erit debilis & vacillabit; & ob eandem causam brevè frigus extremarum partium aderit; quia non poterit sanguis ad extrema corporis usque propelli. Cùm autem pulmonis per aerem inspiratum dilatatio requiratur, ut sanguis corde dextro expulsus libere per arteriæ pulmonalis angustias transire possit, & in præcedenti paragrapho demonstratum fuerit, brevè impediri transitum per pulmonem, licèt in aorta primum libero sanguinis egressui obstaculum hæserit; patet ratio, quare ægri in hac anxietatis specie omni respirationis molimine conentur viam facere sanguini in arteria pulmonali hærenti: hinc illa suspiria, & brevis & anhelosa respiratio, quam erecto corporis in lecto situ, (quem in acutis morbis adeo damnat *Hippocrates*) levare conantur. Unde difficilis respiratio, vacillans pulsus & extremorum frigus docent, anxietatis causam circa vitalia hæere, & mortem instare, nisi succurratur illico.

Dum enim hæret in sinibus venosis, auriculis, cavis cordis sanguis, non potens propelli per arteriarum fines, stagnabit, adeoque concreset brevè; cùm ex sua natura in sanissimo etiam homine adeo in concrecionem pronus sit; liquidissima pars à crassiori secedens adhuc transibit per arterias, residuum eò magis inspissabitur, polyposas concreciones formabit, sæpe postea, si evaserint ex hoc discrimine ægri totâ vitâ non resolvable. Præterea dum immeabilis sanguis cordis proximi vi urgetur in angustias arteriarum, & per febrim fortiùs agitur, (vide §. 371.), vitalia viscera inflammabuntur, atque ob eandem rationem nata hîc inflammatio subitò in gangrænâ transibit (vide §. 388, & 422.) certò & citò lethalem (vide §. 432.); uti in violentissima peripneumonia tristissimis Exemplis toties constat. Simul tunc adest intolerabilis angustia, quæ facit, ut miseri continuo situm corporis mutant, & quaquaversum se jactent in lecto, donec infarcto penitus pulmone suffocati pereant.

SI AUTEM HÆSIT IN HYPOCHONDRIIS, &c. Quamvis hæc anxietatis species non adeo funesta sit, ac prior, tamen & inde multa mala metuenda sunt, ac pariter molestissimo intolerabilis angustia sensu ægros afficit. Distinguitur autem à priori, quòd respiratio non adeo impedita sit, & pulsus arteriarum

satis sint expediti, quamvis febriles. Maximè autem notandum, quòd, licèt in hepate hæreat obstaculum, trajectum cruoris per venam-portarum impediens, præcipuus tamen ægritudinis sensus circa stomachum, & inprimis circa ejus orificium superius, quod cardia vocari solet, percipiatur: hoc enim in loco prementis ponderis molestissimum sensum habent illi, qui paulò post, retrogradâ in sanguinis massam bile, ictero fœdabuntur. Hunc locum indicant semper, imò sæpe & pugnis contudisse vidi, dum summam illam anxietatem impatientissimè ferebant. Notum est ex Anatomicis, magnos paris octavi nervos circa orificium sepeius ventriculi locari, qui deinde per abdominalia viscera omnia distribuuntur: fortè ab illis pendet anxietatis perceptio circa hunc locum, dum circuitus humorum per viscera abdominalia turbatur, impedito transitu sanguinis per venæ-portarum fines in hepate. Quamvis enim in reliquis visceribus ab eadem hac causa, dum sanguis per arterias allatus urget, nec venæ interim se evacuare possunt, magna distensio fieri debere videatur, tamen vel minùs acutè sentiunt, vel saltem anxietatis sensus ab hac causa in aliis locis non percipitur. Dolores quidem vagos in variis abdominis locis, nunc circa lienem, nunc in intestinis, icterum periodicum præcessisse vidi sæpius, & ab aliis Auctoribus idem observatum legitur; verùm ille ægritudinis & anxietatis sensus circa stomachum præcipuè hæret. Dum hæc observaverat *Helmontius* dixit, (a) *Icterus namque nusquam alibi viget magis quàm in atrio stomachi, unde suas excitat anxietates & suspiria, designans ibidem tesseram suæ ferociæ versari.*

Si jam consideretur, stagnare sanguinem in toto systemate venæ-portarum, totum hepar immeabili sanguine infarctum esse; patebit facillè, quot & quanta mala hîc metuenda sint. Sanguis enim venæ-portarum proximam bilis, per hepatis fabricam secernendæ, materiam habet; vasa bilem jam secretam continentia, à vicinis infarctis & tumentibus comprimuntur; sæpe etiam ductus excretorii utriusque bilis, cysticæ nempe & hepaticæ, obstructi sunt in his morbis; hinc pessima putredo exspectanda est. Observatur enim, bilem stagnatione, uti & calore nimio febrili, citissimè corrumpi, & in cadaveribus animalium circa hepar prima incipientis putredinis signa apparent. Dum jam simul febrili impetu sanguis in obstructa hæc loca urgetur, vasorum destructio, humorum effusio, & gangræna, meritò metuuntur; inprimis cum hepar adeo molle & friabile sit, ut rudiori etiam tactu facillè tenera ejus fabrica destrui possit. Hinc patet ratio, quare toties post icterum vomicæ putridissimæ in hepate inveniantur; vel & quandoque hepatis, jam verâ putredine dissoluti, tabus olidissimus dysenteriam lethalem faciat. Dum febres continuæ remittentes autumnales, unâ cum levi hepatitis, in autumno epidemicè hîc grassabantur ante aliquot annos, aderat illa anxietas, urinæ color icteritius, & flavedo in adnata tunica oculorum: constitit autem tunc pluribus casibus, febres has malè curatas cortice Peruviano, antequam illud obstaculum in hepate solutum fuisset, post diuturnos languores putridissimâ dysenteriâ abortâ, è medio tulisse plurimos.

(a) Capitulum confirmatur morborum sedes in anima sensitiva, ad calcem. n.º. XIII. pag. 451.

§. 633. **I**NDE optimè novit Medicus, quid anxietas talis (631. 632.) pro sua causa & natura ponat, quidque inde præfagiendum sit; simulque distinguet inter anxietatem ab uno affecto genere nervoso, absente febre antegressâ, & inter eam, quæ ab inflammatione acuta, quæ tum per sua signa prius se prodidit; inde comparans hæc cum vehementia, duratione, loco hujus mali, cuncta prudenter detegere poterit: cur in omni ferè morbo circa mortis articulum anxietas ultimò tragœdiam claudit: cur spasmodica anxietas parùm, inflammatoria maximè, periculosa: cur, inquietas, jactatio, suspiria, anhelatio pervigilium in morbis inflammatoriis, suppuratoriisque, mortis prænuncia.

Ex illis, quæ binis præcedentibus paragraphis dicta fuerunt, constat, duplicem distingui anxietatem; quarum una, circa vitalia viscera hærens, impeditum sanguinis egressum ex corde, ejusque transitum impossibilem per arteriarum fines pro sua causa & natura ponit; & inprimis circa pulmonalis arteriæ extrema obstaculum tunc invenitur, uti demonstratum fuit. Cognoscitur hæc species respiratione difficili, pulsu debili & inordinato, extremarum partium corporis frigore: angustia summa, sinistrum semper præfagium hujus anxietatis est, quia vel subita mors metuitur, vel à stagnante hîc sanguine nascuntur polyposæ massæ, quæ postea diras cordis palpitationes, à minimo corporis motu immaniter augendas, lipothymias, dyspnœam, & plurima alia pessima mala faciunt. Altera anxietas in hypochondriis sedem suam habet, & distinguitur à priori, quòd nec pulsus multùm mutatus sit, neque respiratio adeo læsa, cum nec in pulmone nec arteriis corde egressis obstaculum sit, sed circa fines venæ-portarum: præcipuum hujus signum est, intolerabilis oppressio sensus circa cardiâ. Quamvis autem non adeo periculosa sit hæc anxietas, quam prior, plurima tamen inde mala metuenda esse in præcedenti paragrapho vidimus.

Verùm quàm maximè distinguendum est in omni anxietate, an à densitate inflammatoria humorum transitus sanguinis per ultimas vasorum angustias impediatur; an verò spasmò contracta vasa suas civitates angustaverint; quia longè alia medela tunc requiritur. Quibusdam enim hominibus adeo mobile & irritabile est genus nervosum, & tam facillè turbatur subtilissimi liquidi per nervos motus, ut à levi etiam animi affectu summa anxietas, spasmi, dolores mirabiles, convulsiones, &c, oriantur. Quàm frequens autem anxietatis causa hæc sit, docuit *Sydenhamus*, qui tanta cum cura mirabilis illius & multiformis morbi, qui passio hysterica & hypochondriaca vocari solet à Medicis, Historiam (a) descripsit: notavit enim (b) chronicorum morborum dimidiam partem ab hoc affectu pendere. Paucissimæ enim foeminae omnino ab hoc morbo immunes sunt; & tantùm ferè illæ, quæ duris laboribus vitam tolerant: imò & plurimi viri, qui sapientiæ studiis dediti sedentariam vitam agunt, his morbis obnoxii sunt. Notavit autem *Sydenhamus*, illud inprimis mirabile in his morbis obtinere, quòd, quamcumque partem corporis *αταξία* illa spirituum invaserit, statim producantur symptomata talia, qualia illi parti competunt; unde omnes ferè morbos mentitur, & facillè Medico fraudem facere potest, nisi

(a) Dissertat. Epistol. de Passione Hysterica. pag. 485, & sequ.

(b) Ibid. pag. 486.

solicité ad omnia attenderit, & magnâ peritiâ valuerit. Per omnes ferè coporis partes varia hujus morbi phœnomena recensuit ille Auctor, atque docuit; omnia hæc mala, quantúmvis diversa videantur, ab una tamen radice pendere, & eâdem medelâ debellari posse. Nimia enim mobilitas nervosi generis, & minor firmitas spirituum, qui, uti mirâ phrasi dixit *Sydenhamus*, (a) *supremum in scala materiæ gradum constituunt, in ipso entis immaterialis confinio positi*, morbi hujus ideam absolvunt. Qualis enim sanguis est, tale serum, talis lympa, & reliqui tenuiores inde secreti humores videntur esse: verùm in debilibus puellis & viris, qui libris, impalescere assueti vix corpus movent, sanguis de vena missus instar aquæ rubellæ diffluit; duris verò laboribus exercitati rustici cruor in scissilem massam concrevit illico, imò & ipsum serum sanguinis in his sæpe nimis in concretionem tendit: hinc admodum probabile videtur, subtilissimum illud nostri corporis liquidum varios cohæisionis gradus habere posse. Videmus autem quotidie teneras puellas, virósque, in quibus similis sanguinis crasis obtinet, à levissimo animi affectu turbari totos, à minimo fragore illico contremiscere; dum durum aratorem orbis ruina vix pavidum feriret. Neque invicto magnanimæ mentis robori in tali homine hæc intrepiditas adscribenda videtur, sed tantùm inde pendet, quòd callosum quotidianis laboribus corpus minùs afficiatur, & firmior omnium fluidorum compages sit: (b) *Etenim animi robur & constantia, quamdiu hoc corporis luto is incrustatur, à firmitudine spirituum eidem famulantium maximè pendet*. Unde iniquè agitur cum hysteris & hypochondriacis, dum amici, imò & sæpe Medici, illos increpant, quasi illorum culpâ fieret, ut à levissimis etiam turbentur adeo, atque possent ratiocinio has turbas comperere. Miseris enim his (c) *non citiùs remedium adfert pertinax aliquod vel insolentissimi Stoici decretum, quàm ὀδονταλγίαν præcaverit is, qui firmiter statuerit, se nullo modo permissurum, ut dentes dolore pertententur*.

Cognoscitur autem hæc anxietas ab affecto genere nervoso orta, quòd nulla febris illam præcesserit; temperies ægri talis sit, ut solida tenerrima, & fluida minùs firma sint; animi motus prægressi fuerint, vel liquidorum evacuationes validæ & subitæ, sive spontaneæ, sive à purgantibus, vomitoriis, &c, assumtis, excitatæ: quotidianæ enim Observationes docent, hystericos & hypochondriacos pessimè affici ab evacuantibus fortioribus quibusvis. Omnium certissimum & maximè pathognomonicon signum est, si (d) ingentem copiam urinæ limpidissimæ emittant tales ægri, dum illa anxietas adest, vel aderit brevè. Hoc urinæ profluvio fatetur (e) *Sydenhamus* se imprimis cognovisse mirum hunc morbum, dum varias larvas induens quævis alia mala mentiretur. Illa verò anxietatis species, quæ ab inflammatoria visciditate sanguinis, & hinc impedito transitu ejusdem per arteriarum extrema pendet, febri comitem habet (vide §. 588.); imò illam febris acuta ferè semper præcedere solet, & præterea signis inflammationis (vide §. 382.) distinguitur ab illa anxietate, quæ à turbato genere nervoso pendet. Quàm necessarium autem sit sollicitè has anxietates per sua signa cognoscere, patebit sequenti paragrapho, ubi de anxietatis cura agitur, quia opposita sæpe medela in his requiritur.

Si jam simul ponderetur diversa anxietatis vehementia, duratio, & locus, in

(a) Dissert. Epistol. De Passione. Hysteric. |

pag. 503.

(b) Ibid.

(c) Ibid.

(d) Ibid. pag. 491. 492.

(e) Ibid. pag. 495.

quo origo mali hæret, reliqua omnia, quæ ad prognosim faciunt, detegi poterunt. Quò enim validior fuerit anxietas & diutius duraverit, eò pejora mala exspectanda sunt. Si enim circa pulmonalis arteriæ extrema anxietatis causa hæserit diu, sive ob immeabilem sanguinem, sive à spasmò, uti in asthmate periodico fit; summus metus est polyposæ concretionis sanguinis in magnis illis vasis & receptaculis circa cor; uti & dilatationis aneurysmaticæ aut varicosæ magnorum vasorum ex corde egressorum, imò & cordis ipsius: unde tunc postea, licet remotis his obstaculis anxietas cesset, manent tristissima & immedicabilia mala; de quibus aliâ occasione in *Commentariis* §. 176, dictum fuit. Simul etiam ex hætenus dictis patet ratio sequentium.

CUR IN OMNI FERÈ MORBO CIRCA MORTIS ARTICULUM ANXIETAS ULTIMO TRAGÆDIAM CLAUDIT? Si enim excipiantur illi morbi, qui uno momento vitam finiunt, uti dum sævissima pestis sanissimos homines, nihil omnino mali præsentientes, (a) imò in foro versantes, occidebat illico, uti aliâ occasione memoratum fuit; omnes reliqui morbi, dum in mortem tendunt, summam anxietatem faciunt: nihil enim aliud videtur esse ultima illa vitæ cum morte lucta in moribundis. Si autem considerentur illa, quæ circa mortem contingunt, phænomena, apparebit facilè ratio. Dum enim homo moriturus est, cordis vires debilitantur, uti docet pulsus; sanguis ad extrema corporis usque propelli nequit; hinc oritur pallor & frigus extremorum: hoc frigore constringuntur vasa cutanea; hinc sanguis venosus in latiores venas derivatur, & ad cor dextrum tendit: arteriæ pariter contractæ hoc frigore, & ob imminutas vires cordis non ampliùs distentæ sanguine impulso, retrogrado motu sanguinem versus cor movent; hinc oritur maxima resistentia cordi sinistro, unde illud evacuari nequit, adeoque nec venæ pulmonales suum sanguinem evacuare possunt in cor sinistrum; oppletur hinc pulmo sanguine; cordi dextro summa fit resistentia, quam moribundi summo respirationis molimine superare nituntur: arteriæ pulmonales manent repletæ; cor dextrum celerimè palpitans urget adhuc plenas arterias; exprimitur in cava aerea pulmonis solito viscidior humor, qui expectorari non potens, tracheas implet, & ingratum illum stridorem (*de rochel*) in vasis aereis pulmonis facit; sicque dilatatio pulmonis per inspirationem magis & magis impeditur: hinc crescunt resistentiæ cordi dextro, donec tandem quiescat & homo moriatur. Verùm §. 631, probatum fuit, anxietatem pro causa habere sanguinis ex corde egressum impeditum: cum ergo illud in moribundis obtineat, patet ratio, quare anxietas summa in mortis articulo semper adsit. Confirmant hanc rem illi homines, qui sub aquis suffocati, vel laqueo suspensi, revixerunt: omnes enim testantur se summam anxietatem percepisse, & paulò post nullius rei conscios fuisse. Vixit adhuc ante aliquot annos senex hortulanus, qui ab hostibus fugientibus ex arbore suspensus, mox à suis, discisso laqueo, liberatus, narravit sæpius celeberrimo *Boerhaavio*, quòd, dum in laqueo hæreret, vidisset statim summam lucem, fulguris instar; simul percepisset intolerabilem anxietatem, deinde verò nullius rei memor fuisset, donec postea ad se rediret. Non absque ratione ergo *Seneca* asthmatis periodici anxietates expertus dixit, (b) *Brevis autem valde, & procellæ similis, impetus est, intra horam ferè desinit. Quis enim diu exspirat? omnia*

(a) Sydenh. sect. II. cap. II. pag. 133. | (b) Epistola LIV. pag. 454.

corporis incommoda, aut pericula, per me transferunt: nullum mihi videtur molestius. Quid-ni? aliud enim quidquid est, ægrotare est: hoc est, animam agere. Itaque Medici hanc meditationem mortis vocant.

CUR SPASMODICA ANXIETAS PARUM, INFLAMMATORIA MAXIME, PERICULOSA? Quia, dum eò usque increvit anxietas, ut in animi deliquium incidant, vel paulò post inciderent ægri spasmodicâ anxietate correpti, solvitur spasmus; quia cor tunc sanguinem versus encephalon pel- lere debitâ vi nequit; hinc nec illud spiritus movere per nervos; adeoque ces- sat inordinatus ille influxus spirituum in quasdam partes, & levatur anxietas. Patet hoc quotidianis Observationibus in fœminis hystericis, dum gulæ mus- culi, spasmo constricti, interceptum aerem in œsophagi tubo retinent, qui expansus calore loci tumorem magnum facit, vicina omnia comprimentem cum sensu instantis quasi suffocationis: simulac enim hæ mulieres animo linqui in- cipiunt, solvitur spasmus, & valido ructu exploditur coercitus aer, totumque malum cessat. In asthmate spasmodico laborantibus idem apparet toties: qui dum in ipso quasi mortis limine versari videntur, soluto spasmo, reviviscunt, & centenos sæpe tales paroxysmos patiuntur, semper inde emergentes, nisi toties repetito malo polyposæ concretiones, vel morbosæ dilatationes vasorum circa cor, aut cordis ipsius, factæ fuerint, unde sæpe subitanea mors sequitur. Multum huc facit, quòd in hystericis & hypochondriacis, quibus spasmodicæ illæ anxietates adeo familiares sunt, minus in concretionem pronus sit sanguis, adeoque non tantum periculum sit polyposæ concretionis & reliquorum malo- rum, quæ inde sequuntur.

Verum in anxietate inflammatoria sanguis immeabilis hæret circa arteriarum extrema, atque sanguis ex corde pulsus in hæc obstacula, liquidissima expri- mit, condensat reliqua; unde omni momento augetur causa mali, & brevi mors sequetur, nisi subito solvi possit obstruens illud inflammatorium, quod sæpe fieri nequit.

CUR INQUIES, JACTATIO, &c. Pessimorum horum symptomatum congeriem, uti optime notavit *Duretus* (a) videtur *Hippocrates* *ευσφορίης* voca- bulo expressisse, atque ubique damnasse, tamquam lethale in morbis signum; quan- do nempe ægri difficillimè morbum ferunt, omnis figuræ, situs & loci impa- tientes. Et contrà omnia bona sperari iussit, si ægri morbum facilè ferrent. Imò & vulgus constanti Observatione pro pessimo omine in morbis habet, quando absque causa ægri lectum mutare volunt, aliòve in loco decumbere, dumque inquietâ corporis agitatione situm omni momento ferè mutant tales ægri, imminentem jam mortem agitare miseros aptâ fati phrasi dicitur. An- xietas enim illa & continua corporis jactatio, cum suspiriis & anhelatione, notat, sanguinem amplius ex corde dextro per pulmonem pel- li non posse, adeoque suffocationem & mortem brevi instare; sive hoc fiat, sanguine in- flammatoriâ densitate immeabili pulmonalis arteriæ extrema obstruente, sive in morbis suppuratoriis, phthisi, empyemate, &c, consumtus pulmo fuerit; vel sic fractæ morbi vi & diuturnitate vires vitales, ut movendo sanguini per arte- riarum angustias non sufficiant amplius. Pervigilium verò tunc adesse simul facilè patet, quia summa anxietas omnem omnino somnum impedit.

(a) In *Coacas Hippoc.* pag. 3 & 4.

Notandum tamen, solam illam inquietam corporis agitationem non semper adeo funestam esse, nisi simul in morbis accesserit anhelatio, & suspiria illa, quæ impeditum sanguinis transitum ex corde dextro per pulmones designant. Criticam enim perturbationem sæpe comitatur hæc jactatio & anxietas, sed absque signis infarcti adeo pulmonis. Sic anxietatem cum pervigilio inter signa futurarum parotidum numerat (a) Hippocrates. Inter signa futuræ hæmorrhagiæ recenset (b) anxietatem subitanæ cum pervigiliis. Anxiis, lumbis dolentibus alvos humectari (c) dixit alibi. Jactationes verò illas corporis, quæ cum frigore sunt, pessimas meritò (d) dixit Hippocrates, quia tunc vitales actiones pessimè se habere indicatur.

§. 634. **I**NDE etiam patet, quàm varia requiratur medela ad sævitiem hujus mali leniendam; quæ tamen omnis cognoscitur, & applicatur, cognitâ priùs indole ipsius symptomatis. Ubi ergo advertitur affectio spasmodica causa esse, hæc tollitur leniendo acre irritans (603. 604. 605.); id expellendo per vomitoria, purgantia, sudorifera, diuretica, abstersiva; diluendo aquis calidis; sedando animi affectum; laxando fibras, vasa, viscera (35. 36. 54. 55.); compescendo vim liquidi nervosi per anodyna, & narcotica. Si ab inflammatorio viscido, id solvendo, diluendo, ejusque vasa laxando, impetum, denique liquidi vitalis refrænando; huc maximè faciunt potus largus, calidus, aquæ mulsæ farinosæ nitrosæ subacidæ levissimè aromaticæ; fofus, cataplasma, epithema; emplastra applicata locis affectis, quæ fiant ex diluentibus, laxantibus, emollientibus, anodynis; clysmatibus sæpe, parvâ copiâ simul injectis, diu, si fieri queat, retentis, quæ facta sint ex iisdem; vapore aquæ calidæ, emollientibus mistæ; per nares, osque, in pulmones assiduè ducto.

Nihil magis damnosum fuit Arti Medicæ, quàm generalia illa morborum nomina, quæ minùs attentos in pessimos errores quandoque deduxerunt. Si enim audito anxietatis nomine, quis statim de remedio cogitet, antequam sedulo anxietatis causam in corpore præsentem investigaverit, casu tantùm proderit; licèt decantatissima etiam remedia exhibuerit, & sæpissime nocebit ægris; cum penitus diversam medelam requirat idem morbus, prout à varia causa ortum duxit. Summa stimulantia, ut spiritus cornu cervi, salis ammoniaci, succini tinctura, &c, in hystericiis fœminis sæpe profunt illico, dum ab inordinato spirituum motu spasmodica anxietas adest: verùm eadem hæc data, dum inflammatoriâ densitate sanguinis per pulmonaris arteriæ aut aortæ fines liber transitus impe-

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. CLIX. Charter. Tom. VIII. pag. 802. Confer coac. Prænot. n°. DLXIII. Charter. Ibid. pag. 885.

(b) Coac. Prænot. n°. CXIII. pag. 858.

(c) Ibid. n°. DLXVIII. pag. 885.

(d) Ibid. n°. II. pag. 853.

ditur, vera venena sunt, & malum augent immaniter. Contrà verò valida sanguinis missio in anxietate inflammatoria summum remedium est; hysterice verò mulieribus, nisi simul plethoricæ fuerint, magna sanguinis jactura, uti & aliæ quævis validæ evacuationes, summopere nocent. Unde patet, prius ex signis, præcedentibus paragraphis enumeratis, cognosci debere indolem hujus symptomatis, antequam cum fructu medela adhiberi possit. Cum ergo præcipua distinctio sit inter causam anxietatis inflammatoriam, & spasmodicam dictam, duplex præcipuè cura requiritur. Illa enim diversitas, quæ à loco affecto pendet, non tantum discrimen facit, nisi quòd parti affectæ topica medela adhibeatur: sive enim immeabilis sanguis circa arteriarum fines, sive circa venæ portarum extrema hærens, anxietatem fecerit, eadem indicatio jubet solvere hoc impactum, & expedire vias: verùm vapores aquosi calidi, inspirando hausti, directè in pulmonem veniunt, & vasa laxando, diluendo, &c, pulchre profunt, uti statim dicitur: ubi verò in hepate hæret malum, fomenta hypochondriis applicata, clysmata similia injecta, &c, meritò laudantur.

UBI ERGO ADVERTITUR AFFECTIO SPASMODICA CAUSA ESSE, &c. Quàm maximè notandum hîc est, aliquando causam spasmodicam anxietatis à sola mutata cogitatione pendere, adeoque nihil corporei habere; uti dum hysterica mulier solâ recordatione passæ olim contumeliæ in paroxysmum delabitur: quandoque autem aliquid applicatur nervis, per varia loca corporis dispersis, quod aptum est turbare totum sæpe genus nervosum & miros spasmos, & intolerabilem aliquando anxietatem producere. Sic moschi, ambaræ griseæ, aut zibeti fragrantia, solos olfactûs nervos afficiens, hystericos paroxysmos toties excitat: imò docet Historia Medica, nervos in locis etiam dissitissimis corporis positos, dum afficiuntur, totum sensorium commune, & omnes functiones inde pendentes turbare posse. Omnium tamen frequentissimè miri illi effectus observantur, dum nervi per ventriculum & intestina dispersi irritantur ab acribus, vel à sordibus hîc collectis, vermibus reptantibus, &c, afficiuntur: blanda enim & iners pituita in ventriculo fluctuans molestam anxietatem producere valet, quæ, excussâ per vomitum hâc saburrâ, illico tollitur: idem ab alimentis difficilius digerendis in debilioribus hominibus toties observatur. Omnium frequentissimè in febribus talis anxietas oritur, dum acrior bilis, vel ante febrim talis præexistens, vel per febrim sic mutata, in ventriculo vel intestinis fluctuat: molestam anxietatem, & irrequietam corporis agitationem, in me ipso tali morbo laborante, & in aliis plurimis observavi, quæ leni vomitorio dato curabatur feliciter.

Ubi ergo in febribus, absque læsione respirationis, vel signis inflammatoriæ densitatis sanguinis, anxietas adest, de hac re semper cogitandum est; & inquirendum sedulò, an aliquid acre vel molestum, in ventriculo vel intestinis hærens, anxietatis causa sit. Quomodo autem acria irritantia leniri possint, paragraphis in textu citatis dictum fuit. Omnium tamen citissima medela fit, si acre vel molestum illud, nervos ventriculi & intestinorum irritando spasmodicam anxietatem faciens, expellatur de corpore. Si in ventriculo illud hæreat, vomitorio commodissimè tollitur; si verò in intestinis fuerit, purgante medicamento per alvum educitur. Leniora tamen hîc inprimis conveniunt, qualia ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur, ne nimio tumultu excitato febrim augeant. Neque sæpe magna moles noxiorum humorum in his locis hæret, quæ omnia hæc mala producit: fatetur enim *Sydenhamus*, se sæpe miratum fuisse, dum examinaret illa, quæ vomitu ægri reje-

cerant, & videret materiam expulſam, (a) *neque mole valde ſpectabilem, nec pravis qualitatibus inſignem* fuiſſe: tamen hoc factò ſedabantur nauſea, anxietas, jactatio; ſuſpiria luctuoſa, & alia moleſta in his febribus ſymptomata; & quod reliquum erat morbi, facilè tolerabatur: ubi verò metuebat, ne vaſa, copioſo ſanguine diſtenta, in cerebro vel pulmonibus rumperentur inter vomendi conatus; ſanguinis miſſionem præmittebat; &, finitâ operatione emetici vel cathartici medicamenti, excitatas turbas paregorico remedio dato ſopiebat; ſicque invenit tutiſſimè in febribus hoc ſymptoma tolli poſſe. In infantibus, dum lactis coagulati maſſæ in ventriculo hærent, quæ nec ſurſum, nec deorſum expelli poſſunt ob nimiam molem, anxietas ab hac cauſa obſervatur, quam irrequietâ corporis agitatione teſtantur miſelli, & ſæpe inde convulſi pereunt. Datur tunc ſapo Venetus, cum vitello ovi tritus & ſolutus, ut dividantur & attenuentur hæc concreta, & dein leni vomitorio vel purgante expelli poſſint.

Accidit aliquando, ut illud irritans anxietatis cauſâ, his viis exire renuat, ſed longè ſubtilioris indolis per ſudores excitatos diſſetetur de corpore. Obſervavit hoc Sydenhamus in febre peſtilentiali, atque ingenuè commiſſum errorem fatetur. Nobilem enim fœminam curabat (b) febre ardente, cum vomitu, anxietate, & reliquis ſymptomatibus modò enumeratis laborantem: præmiſſâ venæ-ſectiõne emeticum dedit, quod in aliis febribus adeo profuerat, ſed incaſſum; nam alvi profluvium ſuccedebat, quod ſemper emetico dato præcaveri in aliis febribus novebat; ac poſtea anomala penitus ſymptomata ſequebantur, atque ægra circa diem decimum quartum morbi periit. Abſtinuit poſtea in ſimilibus febribus hæc methodo; & (c) præmiſſâ moderatâ venæ-ſectiõne, ſudoriferis remediis morbum aggrediebatur, & feliciffimo cum ſucceſſu; modò ſudores excitati per viginti quatuor horas abſque ulla interruptione profluerent, potu tenui calido leviter aromatico continuò exhibito: ultimis enim horis ſudor magis copioſus cum ſummo levamine prodibat. Quòd ſi moleſtus vomitus impediret, quominus ſudoriferum remedium propinari poſſet, ſolo tegumentorum pondere ſudorem excitare moliebatur; atque ſimulac ſudor promanare incipiebat, ſtatim vomitus ſedabatur, (d) *cùm materia morbifica radii verſus ambitum corporis ſeſe* exporrigerent. Sic diſcimus, variis aliquando modis tentari debere expulſionem acris illius irritantis, quod anxietatem in febribus facit. Facilè autem patet, in febribus calidiora illa ſudorifera vitanda eſſe, ne nimis augeatur febrilis motus; vel ſi ſimilia dentur, tenui liquido potato diluenda eſſe; uti & Sydenhamus (e) fecit. Formula decocti talis ſudoriferi ad hunc numerum in *Materia Medica* habetur, atque ad hanc normam plures aliæ ſimiles concinnari poſſent in quibus omnibus requiritur, ut ſimul diluant humores & vias laxent; unde ex aquoſis cum lenibus aromatibus optimè parantur. Acetum ſex vel octo partibus aquæ dilutum, addito ſaccharo vel melle ad ſaporis gratiam, calidè potatum, optimè ſudores movet; ſimul ſanguinem diluit, & omni putredini efficaciffimè reſiſtit. Omnia autem hæc & per diureſin agunt, ſi a iõ regimine adhibeantur: ſi enim, tecto ſtragulis corpore ægri, hæc propinentur, plerumque ſudores movent; ſi verò frigidiuſculo aeri æger exponatur, eadem aſſumta per urinæ vias po-

(a) Sect. I. cap. iv. Art. II. pag. 65.

(b) Sect. II. cap. II. pag. 148.

(c) Ibid. pag. 152, & ſequ.

(d) Ibid. pag. 153.

(e) Ibid. pag. 154.

tius agent : simul etiam diluendo & abstergendo hæc remedia prodesse posse , facile patet.

SEDANDO ANIMI AFFECTUM. Summas ab animi affectibus validioribus anxietates nasci posse , noverunt omnes imprimis à tristitia & metu. Si æger ergo febre decumbens , facile mobilis sit , & aliquid contigerit , à quo animi affectus moti fuerunt , anxietas inde nata non pendet à febre , vel vitio humorum minus meabilium , sed à turbato genere nervoso per hos animi motus ; qui ergo sedari debebunt. Quomodo autem , & per quæ remedia hoc fieri poterit , in *Commentariis* §. 104 , explicatum fuit.

LAXANDO FIBRAS , VASA , VISCERA. Nimia enim & spasmodica contractio fibrarum , vasorumque & viscerum , quæ ex his componuntur , impedit liberum humorum transitum per vasa : si ergo laxari possit illud , quod nimis contractum est , tollitur malum. Verum quidem est , non adeo hîc peccare nimiam rigiditatem partium solidarum , sed potius morbosam earundem contractionem per acria applicata , vel inordinatos spirituum in fibras motrices influxus : adeoque videntur tantum hîc convenire illa , quæ acrimoniam irritantem tollunt , vel leniunt , aut inordinatos spirituum motus compescunt. Notum tamen est , naturalem vasorum contractionem sic posse minui per laxantia applicata , ut transmittant longè crassiores humores , quàm in sanitate solebant ; adeoque eadem hæc poterunt minuere morbosam hanc & spasmodicam contractionem. Ideo veteres Medici ad tetanum curandum (a) humidis & pinguibus fomentis utebantur , unguentis mollissimis partes perfricabant ; imò sic affectos toto corpore (b) balneis similibus immergebant , uti aliâ occasione in *commentariis* §. 234. n.º 3 , dictum fuit. Quomodo autem laxari possint fibræ , vasa & viscera , paragraphis in textu citatis explicatum fuit.

COMPESCENDO VIM LIQUIDI NERVOSI PER ANODYNA ET NARCOTICA. Quantum usum hæc habeant , ad sedandas illas turbas , quæ ab animi affectibus excitatæ fuerunt , in *Commentariis* §. 104 , dictum fuit. Videri possunt & illa , quæ in *Commentariis* §. 202 , & 229. n.º 2 , de illorum usu & efficacità habentur. In omnibus enim illis casibus , ubi spasmodicæ affectiones adsunt , summum remedium dant anodyna & narcotica. Ubi ergo anxietas est , absque signis inflammationis , tutò ad hæc confugere licet. Quantum autem boni ab horum usu prudenti in morbis , ad anxietatem & alia pessima symptomata tollenda , sperari posset , docuit *Sydenhamus* ; qui intolerabilem anxietatem in febre putrida variolosa nullo modo compesci posse (c) observavit , nisi narcoticis , & quidem sæpe repetitis , si urgeret hoc symptoma : imò monuit , plurimos hoc morbo periisse , (d) quia his auxiliis destituti fuerant. Dum enim ichor variolosus , in sanguinem resorptus , turbat omnia , & validissimam febrim incendit , tam violentum observavit nasci spirituum orgasmum in his ægris , ut nisi his auxiliis compesceretur , brevè mors sequeretur. Unde & narcoticum remedium in pessima variolarum specie non tantum (e) octavâ quaque hora propinandum jussit , verum etiam voluit , ut semper (f) præstò esset noxa ejus dosis , si fortè recrudescens ægritudo & anxietas illius usum poscerent.

(a) Hippocr. de Morb. Lib. III. cap. XII. superveniente. pag. 694 , & sequ.

Charter. Tom. VII. pag. 587.

(b) Cels. de Med. Lib. IV. cap. III. p. 195.

(d) Dissert. Epistol. ubi de variol. p. 468.

(c) Ibid. pag. 469. & alibi passim.

(f) Ibid. pag. 468.

De his autem in variolarum Historia pluribus dicendum erit.

SI AB INFLAMMATORIO, VISCIDO, &c. Hæc est periculosissima anxietas; & inprimis si inflammatorium illud viscidum circa pulmonalis arteriæ fines hæserit: uti enim dictum fuit ad §. 631, licet primò circa aortæ fines tale obstaculum fuerit, quod sanguinis è corde sinistro egressum impedit, brevè debet & pulmo in suis vasis obstrui, & simile obstaculum cordi dextro fieri, quo illud impeditur sanguinem per pulmonem transmittere. Si verò circa venæ-portarum extrema in hepate simile malum hæserit, majores adhuc inducias fert, licet & inde pessima mala nasci possint. Curatio in utroque postulat, ut illud inflammatorium viscidum solvatur & diluatur, & vasa laxentur, ut facilius transmittere possint illud, quod impactum hæret: omnium citissimè cura perficitur, si utrumque simul obtineri possit. Quomodo autem, & per quæ remedia hæc fieri poterunt, & in Historia inflammationis, & in febrium cura generali ad §. 612. 613. 614. 615, dictum fuit. Interim tamen summum discrimen, quod sæpe hîc obtinet, postulat, ut efficacissima quævis simul & semel adhibeantur. Quàm maximè autem conducet, ut impetus vitalis liquidi sic refrænetur, ut sanguis non urgeat validâ vi loca obstructa, quia sic liquidissima pars tantum transprimitur, reliquum tantò plus inspissatur, & in majores vasorum angustias pellitur, adeoque periculosum adeo malum omni momento pejus redditur. Larga hinc missio sanguinis prodest, nisi extrema jam frigida, & debilis & inordinatus pulsus docuerint, pauculum tantum adhuc meabilis sanguinis per vasa circumduci; tunc enim, hoc per venæ-sectionem educto, sæpe mors acceleraretur. Ad hunc scopum etiam faciunt artuum ligaturæ, ut pro aliquo tempore, venis compressis, sanguis hîc detineatur, ne ad cor delatus majores angustias faciat. Simul omni modo diluens vehiculum sanguini admisceri debet, potando decocta farinosa cum melle, fructibus horæis maturis, additis levissimis aromatibus, ne tam largâ diluentium copiâ debile jam corpus langueat nimis, inprimis hîc conveniunt amara, illa lactescentia frigida, de quibus in *Commentariis* §. 614, dictum fuit. Additur his nitrum, cujus summa efficacia in resolvendo inflammatorio viscido adeo nota est. Simul & per fomenta, balnea, epithemata, &c, venis bibulis cutis externæ similia applicantur, & inprimis circa loca affecta ut omni modo possibili diluentia, & attenuantia, venis recepta, ad locum affectum perveniant: hæc enim spes est, ut illa delata ad cor; & inde versus loca obstructa, cum tenuissima sint, adhuc transire possint; & simul, dum transeunt actione vasorum trita & conquassata, cum viscido inflammatorio in vasorum angustis hærente, partem illius solvant, sicque vias sanguini, ex corde pulso, expediant. Eundem usum habent clysmata ex similibus parata, quæ sæpe debent injici, sed parcâ copiâ simul; quia si major copia liquidi per anum injiciatur, brevè orietur tenesmus deponendi alvum, & expelletur iterum, quod injectum fuerat. Indicatio autem hîc jubet, ut diu retenta osculis venarum in cava intestinorum hiantium resorbeantur, sicque sanguini misceantur; unde si alvum post clysmata injectum statim deposuerit æger, illico alterum simile applicandum erit: atque in his omnibus acriter pergendum est, donec anceps hoc levare incipiat malum. Pulcherrimum præterea usum habent clysmata, ubi in angustis venæ-portarum viscidum inflammatorium hæret; quia, venis intestinorum in venam portarum directè se exonerantibus recepta, statim ad locum affectum, vix mutata, perveniunt. Monendum præterea videtur, ne si circa pulmonem anxietatis causa hæreat, talia præscriban-

tur remedia, quorum operosa præparatio sæpe horas requirit. Simplex hordei decoctum cum oxymelle, nitro, rob sambuci, ribesiorum & similibus, quæ semper in Officinis præstò sunt, urgenti huic indicationi satisfaciunt; & ex similibus clysmata parari poterunt, periculosum enim tale malum subitam medelam poscit: atque interim simplicibus his, efficacissimis tamen, remediis uti possumus, dum præparantur magis operosa, si & illa requiri videantur. *Hippocrates* in febribus illis cum jactatione continua corporis, quas *πυρετὸς ἀσώθης* vocavit, (a) & *hypochondria contendunt*; & in quibus *decumbentes eodem in loco stare nequeunt, & extremis omnia perfrigerantur*, maximâ quidem diligentia & custodia opus esse monuit; sed simul jussit, ut nihil aliud quàm acetum mulsum aquosum fumerent; interimque in loco obscuro decumberent, (b) *in stratis quàm mollissimis reclinati, & longo tempore eundem decubitum perferre, & quàm minimè se jactare* debebant; motu enim corporis sanguinis venosi motus versus cor acceleratur, adeoque augetur anxietas: simul voluit (c) lini semen aquâ & oleo coctum calidum hypochondriis applicandum esse. Unde patet, *Hippocratem* gravissimo huic malo simplicem fati medelam adhibuisse. Si autem omnia hæc animosè applicata minimè profuerint, nihil aliud superesse videtur: tuncque brevè mors his angustiis finem imponet, si nempe in pulmone hæserit malum; in hepate enim non adeo citò lethale est. Pretiosissima enim illa remedia ex porcino lapide, bezoar, &c, nihil hîc efficere valent, quamvis adeo laudentur à multis: interim tamen, ne aliquid negligi videatur apud divites, similia dari poterunt, modò his non confidat quis, & alia efficaciora longè remedia negligat.

Ubi verò in pulmone hærens viscidum inflammatorium anxietatis causa est, summum usum habet vapor aquæ calidæ, inspirando directè in pulmonem attractus: adduntur & emollientes herbæ quandoque, quamvis tamen præcipua efficacia à vapore aquæ expectanda sit; virtus enim emollientium herbarum in decocto vel infuso manet, neque tam volatilis esse videtur, ut unâ cum vapore assurgere possit. Sæpe tamen similia adduntur, ne nimia remedii simplicitas contemptum pariat. Vapor aquæ calidæ, quò nihil magis laxat & emollit, sic directè pulmoni applicatur, vasa infarcta & obstructa laxantur, & impactus vasorum angustiis sanguis diluitur. Admodum enim verosimile videtur, partem vaporis aquosi sic applicati non tantum absorberi venis bibulis, verum etiam arteriosas fistulas minimas, tenuissimum rorem in pulmonis cava aerea exhalantes, ingredi. Ut enim aliâ occasione monitum fuit (vide *Commentaria* §. 398. n.º 3.), illa arteriæ pars, quæ ponè locum obstructum hæret, vacua est, adeoque & omnes rami talis arteriæ, qui ultra obstructionis locum ex illa prodeunt, vacui erunt; hinc poterit vapor aquæ ingredi illos ramulos, qui in superficiem aeream pulmonis hiant, hæc vi, quâ minimæ fistulæ cavæ contigua liquida trahunt. Dum ergo diluens & laxans remedium sic externâ applicatione ad locum affectum pertingit, & internè similia sumpta circulationis lege huc deducuntur, ab utraque parte moleculæ obstructantes alluuntur, & totum fit, quod ab Arte hæctenus cognita expectari poterit. Noverat celeberrimus *Boerhaavius* in hac urbe hominem, qui felici successu in anginis & peripneumoniis curandis admodum celebrabatur: adhibebat autem vaporem calidum per infundibulum ore attrahendum. Quamvis autem revelare noluerit, quibus ute-

(a) Lib. de morbor. acutor. vict. comment. | (b) Ibid. text. xli. pag. 146.
 xv. text. xl. Charter. Tom. XI. pag. 145. | (c) Ibid. text. xlii.

retur remediis, hoc saltem noscebatur, quòd infusum herbarum quarumdam in aqua factum, additâ aliquâ aceti quantitate, adhiberet. Præcipuas tamen curationes in anginis sanandis perfecit, dum maturus abscessus circa fauces emollitus hoc vapore citiùs rumperetur; ad quam rem multùm faciebat concussio harum partium per tussim ab aceti vapore excitatam. Cùm autem in hac anxietatis specie tussis non conducatur, solus aquæ calidæ vapor magis proderit.

§. 635. **S**I verò usquam, hîc profectò mali atrocitas citam, tû-
támque medelam efflagitat.

Ubi enim in febre, imprimis acutâ continuâ, anxietas adest, & signa docuerunt, arteriarum extremis obstructis egressum sanguinis ex corde impediri, mors instat, nisi subitò tolli, vel saltem multùm minui possint hæc impedimenta. Nunquam ergo Medicus recedere ab ægro tali debet, nisi de periculo summo præmonuerit amicos, & omnia illa adhibuerit, à quibus aliquid boni expectari poterit. Quamvis autem majores inducias ferat simile malum, si circa venæ-portarum extrema in hepate hæserit, tamen neque & hoc perfunctoriè tractandum est, cùm pessima & inde mala fieri possint, & molestissimus ille summæ anxietatis sensus subitam medelam poscat. Quinimo & in spasmodica anxietate, quamvis omnium minimè periculosa, idem verum est: si enim hæc circa pulmonis vasa hæserit, polyposæ concretiones, aneurysmaticæ vel varicosæ dilatationes vasorum circa cor, imò & cordis ipsius metuendæ sunt, si diu duraverit tale malum.

SITIS FEBRILIS.

§. 636. **S**ITIS siccitatem; liquorum impermeabilitatem; acrimoniam falsam, alcalinam, biliosam, oleosam; putrida excrementa viæ primæ, pro causa sua habet.

Dum liquidus validus appetitus adest, sitire dicitur homo; quem sensum omnes noverunt, cujus tamen distinctam ideam verbis describere nemo potest: interim tamen nullus dubitat, quemvis alium sitientem habere similem perceptionem, ac in se ipso experitur, dum sitit. Semper tamen sitis frigidum potius quàm calidum potum postulat, & plerumque subacidulum. Hinc dum æstivis sub fervoribus, vel febris æstu, sitiunt homines, acidulum lactis serum, citri succum, & similia avidissimè expetunt; amara, dulcia, spirituosa, &c, fastidiunt. Verùm uti fames nascitur, dum per vitæ & sanitatis actiones perditorum de fluidis & solidis restauratio requiritur, & hoc sensu monetur homo, ut alimenta assumat; sic & sitis salutari necessitate impellit homines, ut sumant liquida aquosa, quæ defectum suppleant; vel illa, quæ in machinæ nostræ destructionem tenderent, corrigant diluendo, aut diluta expellant per solitas vias de corpore. Hinc Adorandus Creator fami & siti molestum sensum copulavit, simulque fecit, ut oblectamentum perciperent homines, dum ad famem sedandam alimenta, ad sitim verò potus, assumunt. Illo enim grato, aut ingrato, quod ideas perceptas comitatur, trahimur longè fortiùs quàm si exactissimo ratiocinio perciperemus quædam facienda vel omittenda esse. Numquid sic nec præ-

cibus, imò sæpe nequidem mortis intentatæ minis, à morosis ægris impetrare possunt Medici, ut sumant oblata ipsis remedia? Verùm famelico aut sitienti homini nullâ persuasione opus est, ut cibum vel potum sumat. Unde videtur meritò concludi posse, dum in mente sitis perceptio est, adesse in corpore illas causas, quæ requirunt liquidi ingestionem. Considerandum jam est, quasnam mutationes corporis Observata docuerint esse sitis causas.

SICCITATEM. In homine sano tota cutis externæ superficies, oculi, nares, os internum, lingua, fauces, &c, madida sunt, atque illud ad functiones harum partium naturales requiritur. Cùm enim totum corpus undique perspirabile sit, tenuissimum liquidum, per extrema vasculorum exhalantium oscula expulsum, humectat omnia. Ubi ergo illud deficit, vel quacumque de causa per hæc vascula non transit, siccitas adest, quia calore corporis & aere ambiente diffatur brevè omne, quod adest, humidum. Cognoscitur facilè illa siccitas, dum adest, ex cutis squalore, linguâ, faucibus, naribus, &c, consuetâ humiditate privatis: simul autem talem siccitatem comitatur sitis. Dum enim sanissimus homo æstivis caloribus per loca inprimis sabulosa iter facit, brevè sentiet totum os, nares, &c, siccari; sed & simul sitiet, quia functionum integritas requirit, ut restituatur ingesto liquido illud, quod per calorem majorem diffatur de corpore. Neque obstat, quòd hydropici, in quibus aquæ colluvies tanta est, sæpe adeo sitiant. Nam in illis aqua in cavis corporis majoribus & minoribus colligitur quidem, interim tamen reliquæ partes naturali suâ humiditate privantur. Sic videmus in asciticis, dum abdominis tumor increfcit quotidie, emaciari reliquum corpus, & vero marasmo quasi contabescere; imò & in illis toties lingua & fauces aridissimæ sunt. Accedit quòd tunc inprimis immanis sitis hydropem comitatur; quando incipiunt stagnantes in cavis corporis aquæ computrescere. Unde & sitim pro pessimo signo in hydrope habuerunt veteres Medici, uti postea dicitur, quia vel designat natam putredinem, vel omnem sanguinis aquam ex vasis elapsam in cavis corporis colligi.

LIQUORUM IMMEABILITATEM. Fluida nostri corporis immeabilia esse dicuntur, quando non possunt expedite transire per illas vasorum angustias, per quas secundum sanitatis leges fluere debent. Hæc autem immeabilitas præcipuè pendet ab adunatione molecularum fluidi in majores massulas, quæ priùs sejunctæ erant (vide §. 115.). Inter illa autem, quæ adunatas moleculas separant dilutio, & resolutio per attenuans liquidum advectum, permistum & motum (vide §. 132.) præcipuum locum tenent. Unde, ubi talis conditio humorum adest, semper & sitis percipitur, quâ monetur homo, ut diluentem & attenuantem potum assumat, salubri naturæ instinctu. Hæc est ratio, quare inter effectus inflammationis (vide §. 382. n°. 8.) & sitis numerabatur. Ob hanc causam in frigore febrium intermittentium videtur adesse intensa sæpe sitis, quia circa extrema vascula tunc stagnant humores sanguinei (vide §. 577.); imò sæpe & in pulmonali arteria hærentes intolerabilem anxietatem faciunt.

ACRIMONIAM SALSAM, ALCALINAM, BILIOSAM, OLEOSAM. Omnes humores nostri sani, uti aliâ occasione jam dictum fuit, blandi sunt, si bilem & urinam exceperis; & quidquid in humoribus à blanda hac indole degenerare multum incipit, inutile jam, imò & noxium, corpori est: unde & naturali lege de corpore expellitur, per alvi & urinæ vias; fortè etiam per insensibilem dic-

tam perspirationem. Per alvum naturaliter quidem compacta & figurata excrementa deponuntur, quæ ex indigestili ciborum parte, & humorum, in cava ventriculi & intestinorum fluentium, fæce constant. Verùm per urinam & perspirationem ingens copia liquidi aquosi, unà cum salibus & oleis sanguinis nimis attenuatis & jam acrioribus, diffatur de corpore: & videtur aqua vehiculum præbere; quo illa diluuntur. Ideo simulac vel ex ingestis acrioribus, vel ex spontanea humorum nostrorum degeneratione, major acrimonia in fluidis nascitur, sitis præstò est, quæ aquosum potum poscit, ut sic hæc acria dilui possint, & diluta tutò expelli per solitas vias de corpore. Sic si quis falsamenta in prandio ingurgitaverit, sitiet pomeridiano tempore, donec illud acre muriaticum, potu assumpto dilutum, eluatur. Idem experiuntur illi, qui majori copiâ acria condimenta ex aliis, cepis, sinapi, raphano rusticano, &c, alcalinis jam vel saltem alcaliscentibus, sumptulerunt. Prout autem hæc acria faciliùs extricari possunt & dilui, vel non; ita & sitis intensione & duratione differt: unde dum oleosâ tenacitate involuta acrimonia aquosis difficiliùs elui potest, pertinacissima sitis nascitur; uti patet in illis, qui pingue lardum, vel carnes opimas, multo sale condita assumpserunt. Verùm & olea, quamvis blanda fuerint, calore corporis nostri possunt in rancidam acrimoniam pessimam mutari, atque tunc summa sitis sequitur. Qui pingues nimis cibos comederunt, inprimis si debilior ventriculus fuerit, neque valido labore corpus exerceatur, aliquot à prandio horis merum eructant oleum, quod in ignem projectum vivam flammam excitat; sed simul amarore ingrato displicet, & sæpe acrimoniâ suâ fauces urit, & præfocat. Dicitur biliosa hæc acrimonia, quia bilem utcumque amarore refert, quamvis penitus à bile differat, quæ nunquam merè oleosa, sed saponacea, est. Sic & molle butyrum, in sartagine frixatum, amarescit, & talem acrimoniam biliosam oleosam induit. Cùm autem solis aquosis hæc oleosa dilui non possint, & majori tenacitate hæreant, pertinax sæpe inde sitis oritur, non nisi saponaceis, inprimis acidis, aquæ mistis sedanda; qualia sunt oxymel, fructuum horæorum succi, sapæ, syrapi, &c.

PUTRIDA EXCREMENTA VIÆ PRIMÆ. Vocari solent in corpore humano prima via partes illæ, quæ ingesta primò recipiunt, continent, mutant, nutrimentum inde pro toto corpore hauriunt, & deinde illud, quod his factis inutile remanet ex iisdem, expellunt de corpore. Œsophagum, ventriculum & intestina cum suis appendicibus sic videtur (a) vocasse *Willisius*. Per appendices autem illas intellexit (b) ductum felleum, pancreaticum, & vasorum meseraicorum oscula: ex his enim directè humores in cavitates horum viscerum deferri possunt. De medicamentorum autem in corpore humano efficacia dicturus hic Auctor primas vias vocavit has partes, quia in illis ingesta medicamenta (c) operari incipiunt. Accidit autem frequentissimè, in primis his viis, dum febris adest, accumulari excrementa putrida, sive ex inquilinis corporis humoribus huc delatis, sive ex ingestis sponte in putredinem tendentibus, nata; atque dum talia in his locis hærent, vel ex vicinis visceribus in hæc loca continuò deferuntur, sitis intensa ægros cruciat, uti constat Observatis Practicis; licèt in sanguine & reliquis hu-

(a) Pharmaceut. Ration. Part. I. Sect. I. |
cap. II, pag. 3.

(b) Ibid. cap. I. pag. 2.

(c) Ibid. cap. II. pag. 3.

moribus nec major acrimonia, nec ulla corruptela adfit, neque etiam magna siccitas, aut liquorum immeabilitatis signa observentur. Imò & quandoque à putridis hîc hærentibus febris accenditur, quæ non præexistit, ut in *Commentariis* §. 586, dictum fuit. Omnium autem frequentissimè bilis, inter humores citissimè in putredinem vergens, corrumpitur, & in cavum intestinorum vel ventriculi pulsâ, aere semper alluente hæc loca, putrescit citissimè; & unâ cum siti, pessima alia symptomata febrilia excitat, quæ, per vomitorium excussâ bile corruptâ hîc stabulante, tolluntur brevi. Salutari quàm maximè naturæ instinctu sitis tunc oritur, ut copioso potu abstergeatur illud putridum, vel & irritato ventriculo à copia liquidi assumpti vomitu expellatur: plerumque enim nausea in hoc casu adest. Cognoscitur hæc sitis causa, linguâ fordidâ, sapore fastidioso, amaro putrido, nausæ, anorexiâ: tollitur autem, dum per vomitum vel alvum excutitur hoc putridum; vel corrigitur per acida. Pulchre hanc sitis causam notat *Helmontius*, Scholarum opinionem redarguens, quæ febris essentiam calorem dicebant, dùmque frigoris febrilis tempore nullus ab ægris caloris sensus percipiebatur, volebant tamen in interioribus corporis magnum calorem latere, licet insensibilem: mirum hoc paradoxon probare conabantur, quia in frigore febrili magna sitis adest, quam siccitati adscribebant, illamque in vivis præsupponere æqualem sibi calorem volebant: (a) *At nesciunt hanc sitim, non à calore, ut neque à siccitate manare, prout aliàs contingit in siti naturali. Ideo enim nec exhibito potu sedari, quod regulariter fieri deberet, si à sicco vel calido sitis ista oriretur. Fallax ergo sitis, non autem frigus. Oritur namque sitis ab excremento, quod facultatem istam sensitivam, ejusque organum, malè affectat, illudque non secus, atque si repente magna siccitas advenisset. Nam solet acidum sulphuris (quod in se siccissimum & corrosivum) ejusmodi fallacem sitim delinire, non secus atque aqua ignem exstinguit.* Quamvis enim, uti paulò antè dictum fuit, sitis in frigore febrili liquorum immeabilitatem pro causa habere possit, patet tamen satis ex textu allegato, quòd excrementa in his locis hærentia pro causa sitis febrilis agnoverit. Organum enim illud animæ sensitivæ ventriculus, & inprimis illud ejus orificium intestino continuum, pylorus dictus, *Helmontio* habetur, uti ex plurimis hujus Auctoris locis satis patet.

§. 637. **H**INC semper ferè præsentiam alicujus horum (633) indicat.

Cùm ergo sitis in febricitantibus adest, semper cogitari debet, adesse in corpore unam vel plures ex modò memoratis causis; & sollicitè indagandum est, quid sit illud in febricitante, quod sitim jam faciat, ut deinde medela dirigi possit sic, ut causa illa sitis cognita tollatur. Quamvis enim fortè aliæ causæ sitis esse possint, in siti tamen febrili, de qua hîc agitur, aliæ præter dictas observatæ non fuerunt. Mira enim venena inextinguibilem sitim aliquando excitasse memoriæ traditum fuit. Sic de dispade serpente legitur, quòd levi ejus morsu, & vix dolente, in juvene Tyrrheno signifero, *Catonis* castra sequente, tanta excitaretur sitis, ut nullo potu sedari posset: unde (b),

Non decus imperii, non mæsti jura Catonis

Ardentem tenuere virum; quin spargere signa

(a) *Traçtat. de Febr. cap. I. n.º. x, & xi. p. 740.* | (b) *Lucan. Pharsal. Lib. IX. vers. 748.*

*Auderet, totisque furens exquireret agris
Quas poscebat aquas sitiens in corde venenum.*

*.....
.....
.....
.....
Scrutatur venas penitus squalentis arenæ :
Nunc redit ad Syrtes, & fluctus accipit ore :
Æquoreisque placet, sed non sibi sufficit, humor.
Nec sentit, fatigue genus, mortemque veneni,
Sed putat esse sitim, ferroque aperire tumentes
Sustinuit venas, atque os implere cruore.*

Verum stupendi similibus venenorum effectus apparent quidem; modus autem, quo hæc agunt in corpus humanum, latet.

Præterea aliquando observatum fuit in morbis, causas fitis adesse, interimque nullam sitim habere ægros; sed pessimo semper omine: quia tunc sensorium commune, morbi vi oppressum, non afficitur amplius; unde summum periculum imminet. Ut enim dixit Hippocrates (vide Commentaria §. I.) (a) qui aliquam corporis parte dolentes, frequentius dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat; sic & idem de siti verum est. Ob hanc causam dixit, (b) *Sitis præter rationem soluta in acutis, malum.* Et in ægroto secundo tertii Epidemicorum libri de Hermocrate, qui vigesimo septimo die periit, hæc notat, (c) *lingua arida; non sitiebat; parcè dormivit; comatosus.* Præter rationem enim in hoc ægro sedabatur fitis, manente linguæ ariditate; si enim humiditas linguæ simul adfuisset, optimum prælagium dedisset, quia causa fitis, siccitas nempe, minuebatur.

§. 638. **A**DEOQUE signat, illa denunciari mala futura, quæ produci possunt ex iis causis, quas præsentibus esse significat. (636. 637.)

Cum ergo fitis febrilis ponat quamdam ex causis §. 636, enumeratis, patet omnia illa mala metuenda esse, quæ ex his causis sequi poterunt. Prognosis enim hæc variat ratione causæ, quæ sitim produxit, neque ex siti simpliciter considerata deduci poterit. Sic siccitas liquidi tenuioris defectum notat, adeoque & per minora vascula difficilior transitus humorum fiet; simulque siccitate contractâ vascula venosa absorbentia non admittent tam facile ingestos humores; exhalantium verò arteriosorum extrema similiter affecta non evacuabunt illa, quæ hæc viâ de corpore exire debebant; hinc omnes functiones, quæ ab his pendent, turbabuntur. Liqueorum verò immeabilitas si sitim fecerit, malum illud se præcipue manifestabit circa pulmonaris arteriæ angustias, vel & encephali vasa; hinc anxietas, difficilis respiratio, deliria, &c, merito metuentur. Si falsâ acrimoniâ sanguis infectus fuerit, me-

(a) Aphorism. Sect. II. n°. VI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 47.

(b) Prædiction. Lib. Comment. II. Prædict. LVI. Charter. Tom. VIII. pag. 739.

Confer. Coac. Prænot n°. LX. Ibid. pag. 855.

(c) Comment. I. Text. XI. Charter. Tom. IX. pag. 218.

tus est, ne tenerrima vasa solvantur, dum salinis acribus particulis gr̄avidi humores, auctâ per febrim velocitate, per illa pelluntur; unde in scorbuto muriatico hæmorrhagiæ, dolores, &c, observantur. Si ab alcalino putrido, oleoso bilioso, &c, sitis nata fuerit, omnia illa mala prævidentur quæ §. 85 & 86 enumerata fuerunt, ubi de effectis alcalini spontanei, tam in primis viis, quàm in sanguine, agebatur.

§. 639. **Q**UARE ei semper, maximè in acutis succurrendum illico est.

Cùm ergo à tam malignis causis sæpe pendeat sitis, & pessima ab his meritò metuenda sint mala, patet facilè, illico succurrendum esse huic symptomati; inprimis verò in acutis febribus, in quibus & siccitas, & humorum immeabilitas, & putredo per morbum ipsum augmentur.

Verùm alia quæstio inter Medicos agitata fuit, an nempe sitis febricitantium potu pro lubitu ægrorum exhibito sedari debeat; an verò, neglecto hoc symptomate, morbus, unde pendet, febris nempe sola debellari possit, atque interim sæpe ægri ab omni potu prohibendi sint, vel tantùm parcissimè potus ipsis concedi posset, ne nempe remediorum efficacia, liquidis affatim haustis diluta, minueretur. Vidimus antea in februm Historia *Asclepiadem* (a) primis morbi diebus tortoris vicem egisse, dum convellendas ægri vires putabat vigiliâ, siti ingenti, &c, sic ut nequidem primis diebus os elui sineret: verùm tunc simul probatum fuit, quàm damnosa hæc crudelis Medendi Methodus sit. *Celsus* quidem mitiùs agendum cum ægris voluit; interim tamen non omni tempore febris potum conducere credidit; & videtur in illa opinione fuisse, meliùs esse si febricitantes potu abstinerent. Postquam enim dixerat, abstinentiam à cibo faciliùs ab ægris impetrari, quia stomachus plerumque hunc respuit, additque sequentia: (b) *De potione verò ingens pugna est, eoque magis, quò major febris est. Hæc enim sitim accendit, & tum maximè aquam exigit, cùm illa periculosissima est. Sed docendus æger est, ubi febris conquieverit, protinus sitim quoque quieturam: longiorémque accessionem fore, si quod ei datum fuerit alimentum: ita celerius eum desinere sitire, quia non bibit.* Neesse tamen credidit, aliquantùm indulgere ægris, quia & sani faciliùs famem quàm sitim sustinent: primo tamen die nullum humorem dari voluit, nisi venæ sic conciderent, ut etiam cibus dandus esset. Imò alio in loco maluit sitim fallere, quàm potum exhibere. Sic enim moderandum iussit ægrum, ut (c) *neque potet, neque nimium siti crucietur. Os etiam ejus elui potest, ubi & siccum est, & ipsi fœtet, quamvis id tempus aptum potioni non est. Commodèque Erasistratus dixit, sæpe, interiore parte humorem non requirente, os & fauces requirere: neque ad rem, malè haberi ægrum, pertinere.* Verùm, dum os siccum est & fœtet, ventriculus & intestina similiter se habent, atque pariter potu ingesto ablui & humectari postulant: nulla enim ex sitis causis §. 636, enumeratis est, quæ non emendetur aquosis haustis tali sub moderamine, uti sequenti dicetur paragrapho. Sicca enim sic humectantur; immeabiles liquores, interpositâ diluente aquâ, dividuntur; acria omnia absterguntur, & dilutione per aquosa enervantur penitus. Unde tamen *Celsus* fateri coactus fuit, quòd (c) *ne illud quidem, ab Heraclide Taren-*

(a) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. IV. p. 118. | (c) Ibid. cap. IV. pag. 119.

(b) Ibid. cap. VI. pag. 128.

(d) Ibid. cap. VI. pag. 128.

ino dictum, ratione caret: ubi aut bilis ægrum, aut cruditas malè habet, expedire quoque per modicas portiones misceri novam materiam corruptæ.

Longè alia fuit Hippocratis in febribus curandis methodus, qui & victum humidum (a) febricitantibus prodesse monuit; & tenues acidulos potus ex mulsa, oxymelle, hordei decocto, &c, dedit, uti ex libro *de acutorum victu* satis patet, & pluribus in generali febrium cura dictum fuit.

Infelix tamen hæc methodus postea iterum adhibita fuit præterito inprimis sæculo à Medicis, qui vel arcanis remediis Chemicis se omnes morbos debellare posse jactabant, vel per sudores, calidissimis sudoriferis exhibitis, omnium febrium curam aggrediebantur. Ab omni autem potu ægros suos prohibebant ideo inprimis, ne remediorum efficacia, aquosis potibus haustis diluta, enervaretur. Patet autem facilè, quàm misera fuerit ægrotantium conditio, qui hæc methodo tractabantur: febrili enim quamvis æstu torreretur corpus, & calidissimis remediis ignibus adderentur ignes, tamen ne summis quidem labris potum gustare concedebatur. Neque, quod mirum videri posset, ab hac methodo recedebant Medici, licèt novissent plurimos intentatæ mortis minas spernentes præ intolerabili siti, optimo cum successu avidissimè ingurgitasse potum, quem vi vel precibus extorserant à custodibus suis. *Helmontius*, quamvis arcanis suis se omnes febres debellare posse jactaret paucorum dierum spatium, tamen magis in hac re sapiebat, & detestabatur (b) *in febribus abstinentiam à potu. Nam si febris sit calida, & siticulosa, privetur autem potu humectante, depopulatur cruorem, & solidarum partium alimenta, cum viribus. Etenim, ut licet vesicam exonerare, quoties urget etiam importuna necessitas, ad hoc non petit à Medico venià; pariter quoque est bibendum, quoties monet necessitas; cum unum non sit magis naturæ consonum quàm aliud: sitis alioqui stricta lex, & rupta mandati obedientia, jam millies Medendi opprobrium attulit.* Hoc tempore, saltem in his regionibus, crudelis hæc methodus repudiatur ab omnibus ferè Medicis, & sitientibus ægris potus conceditur. Quænam autem circa hanc rem observanda sint, dicetur sequenti paragrapho.

§. 640. **Q**UOD sit, 1º. Bibendo aquosa, subacida, nitrosa, demulcentia, calida, sæpe, parvâ copiâ simul. 2º. Nares, os, fauces, simili potu fovendo, colluendo; gargarizando. 3º. Fotus, epithemata, & cataplasmata ex similibus, hypochondriis circumvolvendo. 4º. Clysmatibus similibus injectis, & retentis.

I. Sitientes ægri potum appetunt, verùm naturali instinctu aquosum semper & tenuem; meracam cerevisiam, vina generosa, &c, detestantur. Imò & in sanis hominibus observatur, quòd, summis æstivis caloribus sitientes, solo tenui potu delectentur: non mirum ergo & in æstu febrili idem obtinere. Fortè ideo Hippocrates (c) noluit dari sitientibus lac, merum nempe; tribus enim vel quatuor partibus aquæ dilutum pulchre sitim febricitantium sedat. Cùm autem in febribus, aucto motu circulatorio, sales & olea sanguinis aciora fiant, & in putredinem vergant, imò sæpe in primis viis putrida excrementa hæreant; optimè

(a) Aphorism. Sect. I. nº. XVI. Charter.
Tom. IX part. II. pag. 32.

(b) Tra&it. de Febrib. cap. XII. nº. III. pag.

772.

(c) Aphorism. Sect. V. nº. LXIV. Charter. Tom. IX, Part. II. pag. 237.

aquosis adduntur subacida, quæ omni putredini resistunt, & optima contra sitim ab hac causa ortam sunt remedia: hinc succus citri, aurantium, ceraforum, ribesiorum, &c. aquosis miscentur tanto cum fructu; & in febre sitientes avidissimè hæc expetere solent. Additur his nitrum, & varia ex nitris præparata, quæ in Officinis prostant, quia pariter omni putredini resistunt; & inflammatoriæ liquorum immeabilitati resolvendæ quàm optimè conducunt. Ut autem siccitas nimia emendetur, & leniatur acrimonia humorum, aquæ incoquantur hordeum, avena & similia farinosa, quæ simul putredini opposita sunt, cum sponte suâ acescant.

Verùm ferè omnes, qui in febribus sitiunt, frigidum potum appetunt, cumque naturali ægrorum instinctui in morbis non sine ratione tam multa concedantur, fortè videretur & in hac re ægris obtemperandum esse, frigidam sæpe petentibus. Verum quidem est frigidum potum maximè placere, & refocillare, sed plures tamen noxas habet, uti certis Observatis constat. Si enim consideretur, frigidum potum, affatim inprimis haustum, dum transit per œsophagum, accumbentia ipsa vasa intercostalia & diaphragmatica constringere; dein in ventriculum delatum frigore suo hepatis ventriculo accumbenti, venæ cavæ, sinui venoso adeo vicino pessimè nocere posse, cum sanguis noster in frigidam aquam demissus illico coaguletur; patebit satis ratio, quare potus frigidus damnetur tamquam periculosus. Si enim calefacto corpori frigidus aer subito admixtus adeo noceat, ut plures inde existimaverit *Sydenhamus* (a) quàm peste, gladio atque fame simul omnibus perire; quanta non erunt metuenda mala, dum gelidus potus partibus internis, calore febrili æstuantibus, applicatur subito; cum & aer citius caleseat quàm aqua, & sæpe in febribus acutis sanguis in spissitudinem inflammatoriam tendat, adeoque longè promptius coaguletur à subito hoc frigore. Lethales pleuritides, peripneumonias, imò & subitanam mortem sæpe secutam fuisse, dum æstuant corpore gelidam biberent homines, numerosissima Observata in Historia Medica docent. Neque tamen hîc dissimulandum est, frigidæ aquæ potum aliquando febricitantibus profuisse. Sic aliâ occasione in *Commentariis* §. 11, dictum fuit, *Galenum* sæpe vidisse, non paucos febre ardente laborantes statim ex frigidæ potu liberatos fuisse: verùm addit *Galenus*, hoc factum fuisse, (b) *quum jam mediocriter concocti humores essent*, adeoque jam deferbuisset morbi impetus. Verùm *Celsus* in summo incremento ardentis febris, magnâ siti antecedente, frigidam aquam copiosam dandam voluit, ut (c) *bibat etiam ultra satietatem, & cum jam venter & præcordia ultra modum repleta, satisque refrigerata sunt, vomere debet. Quidam ne vomitum quidem exigunt, sed ipsâ aquâ frigidâ, tantum ad satietatem datâ pro medicamento utuntur.* Paulò post tamen monet, in his tantum hoc remedium adhiberi posse, (d) *in quibus præter ardorem nulli dolores, nullus præcordiorum tumor; nihil prohibens, vel in pulmone, vel in faucibus, &c.* Sic dicit *Schelhammerus*, (e) se vidisse servum febre ardente laborantem, qui summo æstu afflictus, & negligentius habitus, ultra decem aquæ frigidæ libras avidissimè hausit; sicque effecit, quòd nemo Medicorum facilè efficere potuisset, ut altero mane febre extinctâ sanus esset. Imò testatur, quòd ex clarissimo *Meibomio* audiverit, totius pagi plurimos incolas, morbo acuto laborantes, Medico & remediis def-

(a) Sect. VI. cap. 1. pag. 325.

II. pag. 135.

(b) Method. Medend. Lib. IX. cap. XVI.

(d) Ibid.

Charter. Tom. X. pag. 220. 221.

(e) De genuina Febres curandi Methodo, Parte 3. Sect. III. §. 36. 37. pag. 186. 187.

(c) De Medicin. Lib. III. cap. VII. n.º.

titutos, aquâ frigidâ æstum febrilem exstinxisse, mórque oppressi caloris nativi reliquias spiritu vini refocillantes, omnes restitutos fuisse. Verùm aliquando contingit, in putridis inprimis dictis continuis febribus, sanguinem in putridam dissolutionem tendere, adeóque minùs in his metuenda esse sanguinis coagula, & fortè in tali casu frigidæ potus non adeo noceret. Præterea in *Commentariis* §, 599, monitum fuit ex *Sydenhamo*, aliquando in morborum curationibus plùs concedendum esse ægrorum (a) *desideriis impensioribus, quàm magis dubiis ac fallacibus Medicæ Artis regulis*. Adeóque si in morbis quandoque gelidum potum expeterent ægri, omnem alium fastidientes, minimè absolum videtur, illum concedere; nunquam tamen nocebit cavere, ne simul & semel ingentem copiam ingurgitent, sed potiùs parcam quantitatem simul & repetitis vicibus fumant; sic enim & satisfiet ægrorum desiderio, & interim plurima cavebuntur mala, quæ jure metuenda sunt. Cùm autem omnia modò dicta solùm hoc probent, aliquando in febribus frigidum potum profuisse, & quidem tunc inprimis, quando ineluctabili desiderio illum appetent ægri; patet satis ex rarioribus illis casibus minimè posse concludi, illum semper febricitantibus exhibendum esse: non magis quàm si haleces salitos, lardum & similia vellet quis commendare in victu febricitantium, quia quandoque his assumtis febres curatæ fuerunt, dum summo appetitu hæc desiderarent ægri, & invitis etiam Medicis assumerent. Ex illis autem, quæ dicta fuerunt, constat, potum calidum, vel saltem egelidum, tutissimè exhiberi ad sitim febrilem leniendam.

Præterea expedit summopere, ut calidi etiam potus parcâ copiâ simul assumantur. Simul & semel enim dum sitientes ægri hos ingurgitant, sæpe sic distenditur ventriculus, ut ejus orificia spasmodicè contracta omnem exitum denegent ingestio potui; unde magna anxietas, & alia plurima mala sequerentur (vide §. 586. *lit. æ.*). Sæpe etiam nausea & vomitus sequuntur, sicque exprimitur omne liquidum, quod ingestum fuerat. Verùm etiam, cùm sæpe immeabilitas sanguinis sitis causa sit, diluens potus, parcâ simul copiâ, sed frequenter ingestus, venis recipitur, sanguini miscetur, & vasorum actione cum illo quasi conteritur & miscetur, sicque optimè dividitur omne immeabile. Ubi verò magna simul aquæ copia sanguini per venas affunditur, non fiet tam facilis & æquabilis miscela & brevè post per urinam aut sudores sæpe iterum expellitur de corpore, antequam vasorum actione intimè cum sanguine permisceri potuit.

Varia jam ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur formulæ, secundùm quas gratissimi potus ad sitim febrilem levandam concinnari poterunt.

2. Maximi momenti in febribus acutis curandis hoc monitum est. Siccitas enim & sanguinis immeabilitas inprimis tunc sitim sæpè faciunt: verùm maximum discrimen à tali sanguinis dispositione in encephali, & pulmonum vasis metuitur. Dum ergo similes potus calidos ægri ore continent, fauces his colluunt, humectantur sicca hæ partes, tepido vapore fovetur pulmo, inprimis si per nares calidæ aquæ vapor simul attrahatur. Verùm etiam simul carotidis externæ rami, per has partes distributi, laxantur, adeóque impetus & pressio sanguinis à capitis interioribus avertuntur. Præterea humectatio harum partium pulcherrimè sitim lenit. Unde & *Celsus*; uti ad §. 639, dictum fuit, dum à potu abstinere volebat febricitantes, os tamen (b) eluendum jussit, ne nimiâ siti cruciarentur. Quantumcùmque enim quis potaverit, si lingua & os internum sicca manserint, sitis manebit, simul etiam

(a) *Dissert. Epistol. ubi de Variol. pag. 457.* | (b) *De Medicin. Lib. IV. pag. 119.*

has partes sic fovendo laxantur venæ bibulæ, ut inhalare possint applicata liquida; & arteriæ exhalantes sic disponuntur, ut transmittere possint tenuissimos halitus, quibus naturaliter omnia illa loca foventur & humectantur. In hydropicis molesta sitis pulcherrimè leniri solet, dum os sæpius aquâ, cum sexta parte aceti, vel succi citri, eluunt.

3. Ut nempe foveantur hæ partes, & viscera hîc locata sic disponantur, ut liquores per illorum vasa facillimè transeant; à siccitate enim & immeabilitate sanguinis in his locis multa mala fieri poterunt. Verùm etiam per venas bibulas cutis externæ sic multùm liquidi resorbetur, & sitis imminuitur. Quantum autem balnea prodesse possint ad sitim tollendam, aliâ occasione dictum fuit (vide Commentaria §. 333.) Ut enim Galenus probaret, totum corpus inspirabile esse, dicit, quòd homines, (a) per flagrantem solem, confecto itinere domum reversi, squalidum corpus, &que aridissimum, se habere dicebant, necnon & ardentissimâ siti cruciari: à lavatione autem, sitim exstinctam esse, os humectatum, paritèrque totum corpus molle atque humidum effectum, priorem deposuisse squalorem fatebantur. Dum autem fomenta, epithemata, cataplasmata ex similibus parata hypochondriis circumvolvuntur, & simul curatur, ut non frigescant; in tepido balneo omnes hæ partes hærent, atque idem effectus poterit exspectari.

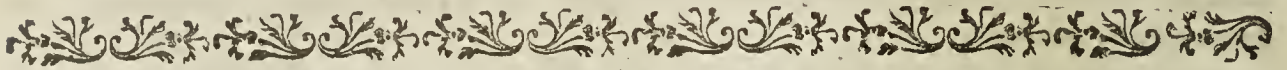
4. Clysmata dupliciter hîc prodesse poterunt: vel enim per hæc eluuntur putrida excrementa, quæ dum in his locis hærent, sitis causa esse possunt, uti §. 636, dictum fuit; vel clysmata injiciuntur hâc spe, ut retenta absorbeantur venis bibulis intestinorum, sicque conspirent suo effectu cum reliquis, de quibus hâc paragrapho dictum fuit. Quænam autem observanda sint in similibus clysmatum applicatione, dictum fuit in Commentariis §. 634, ubi de illorum efficacia in curanda anxietate febrili agebatur.

§. 641. **S**I verò valida sitis unâ comitetur summam debilitatem, tum vinosa, imò & sæpe spiritibus ditiora, prioribus (640) miscenda, propinanda tutò erunt.

Omnibus autem illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, magna aquæ copia miscetur sanguini. Si autem simul debilitas summa adfit, non poterunt debitâ vi pelli per vasa corporis ingesta liquida, unde vel obruetur debilis homo his, & summam patietur anxietatem, dum moles liquidi movendi adeo per hæc aucta fuit; vel ingesta aqua colligetur in cavis majoribus & minoribus corporis, & fiet hydrops, neque sedabitur tamen sæpe sitis, dum omnis aqua ingesta sic iterum è vasis exit. Omnium optimum est, tunc addere aquosis talem vini quantitatem, quæ refocillandis viribus convenit, neque interim nimio stimulo nocere possit: tutò enim febricitantibus vinum aquâ dilutum dari posse in Commentariis §. 605, n°. 2, vidimus: verùm in hoc casu ob debilitatem major copia vini adhiberi poterit. Imò nec spirituosâ, ut ipse vini spiritus, vel compositi aromatici spiritus Officinales, nocebunt, si aquosis misceantur; & observatur, pulchrius sitim tunc sedari per hæc, quàm si soli aquosi potus exhiberentur. In hydropicis sitientibus magnum à similibus levamen percipitur; imò & operarii, à valido labore sitientes, solent spiritûs vini pauculum sumere, sicque observant communi dein potu longè meliùs, sitim tolli; nam sudores, quibus tunc adeo diffluunt, spirituosis

(a) Epidem. Lib. VI. Comment. VI. text. i. Charter. Tom. IX. pag. 527.

his compescuntur, atque ita impeditur, ne ingesta liquida brevi iterum diffluentur de corpore. Formulæ similium potuum, qui his usibus fervire poterunt, in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

NAUSEA FEBRILIS.

§. 642. **N**AUSEA irritum conatum vomendi significat cum idea horroris; causam ergo habet proximam fibrarum muscularium faucium, œsophagi, ventriculi, intestinorum, muscutorum abdominalium leviolem convulsionem. Hæc fit, 1°. Ab acri, putri bilioso, in vacuum stomachum pulso, in fauces adscendente, utraque vellicante, & irritante, unde reliqua eosdem sequuntur motus; cognoscitur ex inedia, halitu putri, ore, linguâ, faucibus sordidis: vel 2°. Oritur à lenta, viscida, fluctuante materie, quæ in iisdem locis natando vellicat; cognoscitur ex signis glutinosi prægressi (69, ad 75.): aut 3°. A ventriculo, œsophago, intestinis, & visceribus vicinis leviter inflammatis; quod scitur ex signis horum propriis: 4°. Tandem etiam à memoria rei, quæ olim assumpta similes nauseas creaverat: 5°. Denique & ab inordinato liquidi nervosi motu, undecumque excitato, cognoscitur delirio, spasmo vertigine, tremore.

(a) *Nauseare dicti sunt primùm, quibus in navi ac inter navigandum stomachus langueret deinde consuetudo obtinuit, ut vox ea quocumque modo sic affectis tribueretur; atque ob hanc causam videtur ναυτία, vel ναύλα Græcis dicta fuisse. Est autem conatus vomendi, sed irritus: Nauseæ enim vellicantes tantùm, nullum humorem evacuantes, dicebantur Galeno, (b) αἱ μὲν ναυτίαι χαλεπὸς ἐμέτερος γενήσονται κενὰ σπασμωδίας μόνον, ἢ μὴν ἐκκενέσαι γέτινα χυμόν. Unde & Seneca cùm in navi fluctibus agitata, non assuetus his turbis, esset, dicit (c) Nausea enim me, segnis hæc & sine exitu torquebat: quæ bilem movet, nec effundit. Sæpe quidem nauseam vomitus sequitur; & ferè omnem vomitum aliqualis nausea præcedit; propriè tamen loquendo nauseare dicitur homo, qui absque vomitu sequente irritum vomendi conatum sentit. Semper autem hunc vomendi conatum idea horroris comitatur, atque dum quis nauseat omnes cibos & potus averfatur. Si quis famelicus in prandio medullæ ossium putrescentis, hepatis piscium corrupti, vel carnis putridæ pauculùm tantùm incautus devoraverit, nauseabit illico, & horrebit totus; donec vel vomitu excutiat illud corruptum, vel acidis ingestis corrigatur, aut diluenti potu abluatur.*

(a) Plutarch. Symposiac. Lib. VI. Quæst. VIII. pag. 694.

(b) De Loc. Affect. Lib. I. cap. IV. Charter.

Tom. VII. pag. 391.

(c) Epist. LIII. pag. 472.

Videtur nausea gradu tantum differre à vomitu : unde causæ omnes, quæ nauseam faciunt, si augeantur, vomitum producant; & vicissim causæ omnes, quæ vomitum excitant, si minuantur, nauseam pro suo effectu relinquunt. Cum ergo vomitus, uti postea §. 652, dicitur, sit violenta expulsio illorum, quæ ventriculo imprimis continentur, per convulsionem fibrarum muscularium faucium, œsophagi, stomachi, &c; videtur & idem in nausea obtinere, sed remissiore tantum gradu : adeoque causa proxima nausea erit levior harum partium convulsio, quæ irritationem ad vomendum quidem facere potest, validam tamen illam expulsionem contentorum ventriculi, quæ per vomitum fit, efficere nequit. Si homo sanissimus, immisso in fauces digito, linguæ radicem velum pendulum palatinum, aut pharyngis initium tangat, mox nauseabit; &, si simul hoc tempore manum abdomini admoveat, sentiet musculos abdominales jam moveri incipere à sola mechanica harum partium irritatione. Videndum jam est, quænam sint causæ remotæ, quæ leviozem hanc convulsionem harum partium, nausea proximam causam excitare valent : atque hæ causæ commodè in quinque distinctas classes distribuuntur, de quibus singulis seorsim agendum erit.

I^o. Frequens fati hæc nausea causa est : hepar enim tantæ molis viscus, à sanguine allato suâ fabricâ secernit humores magnâ fati quantitate, atque illos per ductum excretorium in duodenum intestinum defert. Verum vacuo ventriculo pylorus patet, adeoque collectus in duodeno intestino humor ex pancreate, hepate, vesicâ felleâ facilius solâ respirationis actione pressis his partibus, per laxum pylorum in ventriculum regurgitat, quàm per intestinum jejunum, tot rugis clausum, transit. Unde etiam talis humor magnâ fati copiâ in ventriculo hominis sani, diu jejuni, colligitur, & sæpe eructatur; imprimis si pronus corpus incurvet : semper autem tunc spumescens, subsalsus, leviter amarescens in homine sano invenitur. Si jam bilis solito acrior, vel majori copiâ, in ventriculum sic deferatur, inde talis nasci potest irritatio, quæ nausea producendæ sufficiat; uti etiam si talis humor, ventriculo contentus, in fauces regurgitat. Cum autem bilis in putredinem ex sua natura fati prona sit, & simul ad bilem, & alios humores in ventriculi cavo collectos, aer libere accedere possit, atque calor corporis interni huc conspiret; patet faciliè, putredinem hîc brevî metuendam esse. Hæc videtur præcipua ratio esse, quare nimis diu jejulantibus appetitus pereat, & nausea oriatur. Ubi autem diuturnâ nimis stagnatione jam subputrida bilis cystica, vel per febriles æstus incensa & corrupta, huc defertur, faciliè patet, omnia hæc mala augeri debere. Interim tamen non requiritur, ad continuam & molestissimam nauseam faciendam, ut magna copia corruptæ bilis in his locis hæreat : mirabatur enim *Sydenhamus* (uti ad §. 634, dictum fuit) dum vomitorio dato expulsam materiam examinabat, illam (a) *neque mole valde spectabilem, nec pravæ qualitatis insignem* fuisse; & tamen irritum vomendi conatum inde ortum fuisse in morbis, patebat evidenter, quia emetico exhibitto sedabatur omnis nausea. Cognoscitur verò, quòd talis nausea causa in corpore adsit, inedia : nam simulac aliquid putridi in ventriculo hæret, illico omnis appetitus tollitur. Imò credo me observasse aliquoties, solam majorem copiam bonæ bilis in ventriculo fluctuantis inediam & nauseam fecisse, dum ad curandam topicam ventriculi debilitatem abdomen jejuno homini in lecto perfricandum jusseram pannis la-

(a) Sect. I. Cap. iv. Art. II. pag. 65.

neis calidis, accensi succini vapore penetratis. Cùm enim rudiùs perfricaretur, incipit nauseare, vertiginosus fieri, & ab omni cibo abhorrebat, donec post aliquot horas bilem evomeret, nec colore, nec aliis ullis attributis, à bile sana diversam: dum postea cavebatur, ne inter fricandum illa abdominis regio premeretur, ubi fundus bilis cysticæ infra hepatis limbum eminent; nihil mali percepit.

Si verò illud biliosum, in ventriculo hærens in majorem corruptelam incipiat degenerare, tunc halitus putris simul adest, & amarus in ore sapor: unde & *Hippocrates* (a) *cibi fastidium*, ... & *os amarulentum*, pro signis habuit, quibus indicaretur sursum purgante opus esse. Rarò autem accidit, ut diu aliquid corrupti biliosi in ventriculo hæreat, quin incipiant os internum, fauces, sed imprimis linguæ dorsum fordescere; uti aliâ occasione dictum fuit in *Commentariis* §. 85, ubi de effectibus alcalini spontanei in primis viis agebatur.

2°. Naturali lege primæ viæ ab ore ad anum usque mucos obliniuntur, qui & lubricitatem internæ superficiei harum partium conciliat, & simul illam defendit, ne ab asperis corporibus deglutitis, vel ab acrioribus ingestis, tam facilè lædi possit. Mucus ille, postquam his usibus inservivit, sensim detergetur, & in primis saponaceâ bile dividitur, atque tandem cum fæcibus per alvum exit. Ubi verò mucus ille solitò tenacior est, aut bilis inertior fuerit aut parcius, sensim accumulatur, ventriculum gravat, & fluctuatione irritat; sicque nauseam parit molestam, & sæpe fatis diuturnam. Malum hoc fatis familiare est *Literatis*, imprimis provectioris ætatis: dum enim sedentariam nimis vitam agunt, respirationis actione minùs moventur viscera abdominalia, bilis iners fit, & sæpe ita inspissatur, ut ex cystide sua per angustum ejus collum vix exire possit: simul etiam fenes mucosi magis sunt cæteris paribus, quàm juvenes. In multis etiam hominibus sic disponitur interna primarum viarum superficies, uti ferè observatur fieri in catharrois, quibus ingens copia mucinaribus emungitur, faucibus quotidie excreatur, vel ex pulmone per tussim educitur: unde sæpe ingens copia mucinæ in primis viis colligitur. Idem fieri poterit à glutinositate nimis cibis ingestis; imprimis si simul debilior ventriculus, & inertior bilis fuerit. Sive mucus ille faucibus vel œsophago adhæreat, sive in ventriculo fluctuet, similem ferè effectum habet, ac si plumulâ, per has partes motâ, continuò irritatio fieret; unde nauseam perpetua oritur, quamdiu ille mucus in his locis manet. Fortè & idem obtinet, si intestinis, imprimis superioribus, nimius mucus adhæreat: videmus enim intestina irritata per vulnera, inflammata, suffocata in herniis, nauseam & vomitum facere. Similis nauseam observatur etiam nasci à vermibus per hæc loca reptantibus, solâ tantùm mechanicâ irritatione harum partium. Cognoscitur autem talis nauseam, si prægressæ fuerint illæ causæ, à quibus constat mucum accumulari in primis viis; & simul observentur in corpore tales effectus, qui à viscida lenta tali materia fieri solent: de quibus omnibus, paragraphis hîc citatis in capitulo de morbis à glutinoso spontaneo ortis, dictum fuit. Simul apparet hoc malum oppositum penitus esse illi, de quo præcedenti numero dictum fuit; nam nauseam, à lento mucos producta, sæpe feliciter curatur amaris & biliosis remediis, absinthio, centauro, &c; imò & bilis ipsa ex sanis animalibus desumpta pulchre prodest: quæ omnia nauseam, ab acri nimis vel subputrida bile ortam, auferent potius.

3°. Si blandus mucus fluctuatione suâ sic possit irritare has partes, ut convelli incipiant, sicque nauseam, imò & vomitum quandoque excitent, meritò idem

(a) Aphor. Sect. IV. n°. XVII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 142.

expectatur ab illa irritatione, quæ à levi etiam inflammatione harum partium fit. Observationes Practicæ hoc confirmant, uti postea patebit, quando de morbis inflammatoriis harum partium dicetur. Fortè etiam, irritatis per inflammationem his partibus, major copia mucii secernitur in iisdem: sic enim videmus, dum inflammatorius tumor fauces occupat, incredibilem copiam mucii in his locis colligi, & continuò per os excerni. Verùm etiam vicina viscera, inprimis quæ ventriculo accumbunt, leviter inflammata, similem nauseam facere possunt, inprimis si à tumore harum partium ventriculus prematur. De hepatis inflammatione agens *Galenus* (a) monet, appetitum deletum, nauseam, vomitum, hunc morbum comitari; additque, omnia hæc potiùs adesse, dum hepatis cava pars inflammatur, quàm si in convexa parte id fieret. Facile autem patet, à pancreate, liene, &c, inflammatis ob eandem rationem nauseam nasci posse. Signa autem quæ docent, hanc nauseæ causam adesse, petenda sunt ex Historia illorum morborum, qui ab horum viscerum inflammatione pendent; de quibus postea in morbis acutis febrilibus agendum erit.

4°. Maximè mirum hoc videtur, interim tamen verissimum est, quod à sola mutata cogitatione nausea nasci possit. Aliâ occasione dictum fuit (*vide Commentaria* §. 104.) mirabilem hanc in mente proprietatem obtinere, quòd possimus ideas cogitatas affigere signis quibusdam arbitrariis, inter quæ signa & ideas cogitatas nulla omnino similitudo est: uti dum v. gr; paucis literis adunatis excitantur in nobis ideæ, quas dudum antea habuimus, & quarum ne quidem vestigium sæpe in nostra memoria remansit. Illud obtinet & in animi affectibus, qui sæpe nobis etiam invitis renovantur, à similibus causis. Idem jam de nausea verum est. Probè memini, me postquam per plures dies foliorum senæ cum tamarindis decoctum sumseram, ut artificiali diarrhœâ gravem ophthalmiam curarem, postea adeo fastidivisse hoc remedii genus, ut diu ne quidem aliis præscribere potuerim, quin horrerem totus & nausearem. Dum ante multos jam annos in pago suburbano incederem, sanissimus & optimo valens appetitu, malâ fortunâ ingentis molossi, aquis suffocati, tumidum abdomen crepuit, quod illico tantam exspiravit mephitim, ut & omnis appetitus deleretur illico, & pessimè nausearem. Postea dum ad eundem locum veniebam, quamvis nihil tale cogitanti sæpe subito rediit pessimi illius fœtoris memoria; neque sine horrore & nausea, quamvis leviori. Credo, unumquemque ferè quandoque in se ipso expertum fuisse, quàm facile nausea ex sola memoria rei, quæ antea illam excitaverat, redeat.

5°. Hystericis mulieribus, & viris simili mobilitate generis nervosi præditis, sæpe ab hac sola causa nausea fit. Imò etiam & in aliis, quibus firmior totius corporis compages esse videtur. Sic robusti sæpe homines, modò non assueti fuerint, navis in mari agitationem ferre diu nequeunt, quin vertigo oriatur, & paulò post nausea, dein & vomitus. Pluribus, si retrogradi in curru vehantur, idem accidit; uti etiam à celeri corporis in gyrum rotatione. Notavit *Sydenhamus* (b) quòd quamcumque partem corporis invaserit inordinatus ille spirituum tumultus, symptomata statim talia producat, quæ illi parti competunt. Non mirum ergo, si in ventriculum vel intestina morbi hujus impetus detonet, nauseam & plura alia mala, his partibus propria, nasci posse. Præterea mirum commercium inter ventricu-

(a) De Loc. Affect. Lib. V. cap. VII. Character, Tom. VII. pag. 496.

(b) Dissertat. Epistol. ubi de Passione Hysteric. pag. 486.

lum & encephalon intercedit; unde hoc turbato, facilè nausea & vomitus sequuntur; uti in vulnerum capitis Historia patuit. Ob hanc causam videtur etiam nausea nasci quandoque, dum validis admodum animi affectibus turbantur homines. Neque refert, undecumque excitetur inordinatus ille liquidi nervosi motus, nam & in dissitis sæpe à ventriculo corporis locis, dum nervi irritantur, nausea fit. *Helmontius* sic habet: (a) *emturus villam obambulabam cum insigni appetitu; tum fortuito distorsi pedem, lapsus sum, rigor statim obvenit, cum nausea, vomitu, & suffocato edendi priore appetitu: mox verò distortum pedem & semidislacatum reposui; atque eodem instanti redditus est mihi appetitus pristinus, cessatàque est nausea.* Cognoscitur jam hæc nausæ causa, si signa doceant nervos in quadam corporis parte irritatos esse vulnere, distractione, &c: uti etiam si cognita ægri temperies talis sit, ut nimia in toto systemate nervoso irritabilitas adsit; unde facilis spirituum *ἀταξία*, & omnia, quæ inde pendent, mala nasci poterunt. Limpidæ urinæ profluvium si simul adsit, paroxysmi hysterici aut hypocondriaci certissimum signum, uti in *Commentariis* §. 633 dictum fuit, nullum dubium manet, nauseam in tali ægro præsentem ab inordinato liquidi nervosi motu procedere. Inprimis verò si delirium, spasmus, vertigo, aut tremor denotent, functiones illius visceris, unde omnes nervi pendent, cerebri nempe, turbatas esse. Notandum tamen hîc est quàm maximè, certissimis Observatis constare, fordes, sive ante febrim existentes in ventriculo vel vicinis visceribus, sive febris tempore & per febrim ipsam natas & hîc collectas, miro modo turbare posse omnes cerebri functiones, & sæpe deliria, vertigines, &c, producere. Adeoque, licet hæc symptomata doceant cerebrum affici, tamen sæpe causa omnium malorum non hæret in cerebro, sed in ventriculo; tuncque illa curatio, quæ compescendo inordinatum liquidi nervosi motum agit, non sufficit, sed requiritur evacuatio saburræ hujus in ventriculo hærentis per emetica, vel purgantia. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 229, dicta fuerunt de mira efficacia quorundam venenorum, quæ omnes cerebri functiones pessimè turbant, quamdiu in ventriculo manent. Quædam adhuc circa hanc rem dicenda erunt postea, ubi de *Delirio Febrili* agetur.

§. 643 **S**I diu manet, producit inediam, abstinentiam à potu, & à medicamentis, dein vomitus, & quæ hinc produci possunt mala quàm plurima, quorum præcipua debilitas, acrimonia alcalina putrida, siccitas.

Postquam intellectum fuit, quid nausea sit, & à quàm diversis causis producatur, sequitur consideratio illorum effectuum, qui à nausea metuendi sunt, si diu maneat: levis enim & pauco tempore durans nausea non multum mali faciet, & facilè tolerabitur. Omnia verò mala, quæ à diuturna nausea fiunt, pendent ab eo, quòd nec cibo nec potu possit refici corpus, quamdiu nausea manet; ab omnibus enim tunc semper abhorrent ægri; simulque ob eandem rationem nulla omnino medicamenta assumi poterunt. Verùm in homine sano, nisi ex cibo & potu ingestis, per vim vasorum & viscerum mutatis, restituantur illa, quæ ine-

(a) Capit. Pylorus Rector, n°. XX. pag. 184.

vitabili vitæ & sanitatis effectu quotidie pereunt de solidis & fluidis Corporis partibus, nascitur debilitas; & omnes nostri humores, post abstinentioniam à cibo & potu per viginti horas, sibi relicti in quiete & calore, vel etiam si validè moventur, in putredinem vergunt; uti ad §. 80, ubi *de morbis ex alcalino spontaneo* agebatur, demonstratum fuit: nascetur ergo, si nausea diu duret; acrimonia alcalina putrida. Cùm autem per insensibilem perspirationem, & alias excretiones, continua fiat liquidissimæ partis humorum jactura, neque potu restituitur illud deperditum, exsiccabitur corpus. Facile autem patet, omnia hæc mala augeri, si febris nauseam comitetur, cùm per febrim ipsam (vide §. 587.) liquidissima exprimentur, & reliqua incrassentur. Nunquam ergo vilipendi debet hoc symptoma febrile, sed subitam medelam poscit. Quomodo autem hæc fieri debeat, sequenti paragrafo dicetur.

§. 644. **S**ISTITUR ex prima causa orta (642 n°. 1.) usu acidi, falsi, aquosi potûs, cibi, medicamenti; tum simili leni purgante exhibito; & acido austeris roborantibus fibras; aut, si his non cesserit, vomitorio dato. Quæ verò ex secunda causa (642. n°. 2.) fit, illa tollitur, diluendo, attenuando, purgando, vomitum excitando. At, si ex tertia ortum duxerit (642. n°. 3.), tum non cedit, nisi illis morbis curatis, juxta descriptionem postea in his secuturam. Quarta species oblivione & vitatione similium aboletur. Quinta autem per austera, quietem, narcotica, aquam frigidam.

Cùm ex illis, quæ §. 642, dicta fuerunt, constitit, à tam diversis causis nauseam nasci, patet facile, nullam generalem curam dari posse, quæ omnibus nauseæ speciebus conveniat; sed sollicitè indagandum esse per signa ibi tradita, à quam causa nausea ortum duxerit; & deinde causæ sic cognitæ, debita curatio adhiberi poterit.

I. Ubi ergo ab acri putri bilioso, in ventriculum pulso, nausea fit, illa tolli nequit, nisi illud biliosum hîc hærens expellatur; vel sic emendetur per idonea remedia; ut non amplius nocere possit. Notum est, omnem putredinem acidis & falsis caveri posse, & sæpe multùm emendari illam, quæ jam facta est. Omnium ergo optimum est in tali casu, ut cibi, potus, medicamenta ex acidis parentur; vel & talibus, quæ promptissimè calore corporis acescunt sponte suâ. Gratissimi ergo illi potus, qui §. 640, ad sitim febrilem commendati fuerunt, hîc conducent pariter: per hoc enim diluetur illud biliosum; & cùm sæpe simul tenacitatem habeat, quâ ventriculo adhæret, per saponacea illa ex melle, aceto, succis fructuum horæorum, illorùmque syrupis aut sapis parata remedia, sic dividetur & attenuabitur; ut faciliùs dilui & expelli postea possit, si hoc requiratur. Simul etiam per eadem emendari poterit incipiens putredo illius biliosi. Cibi gratissimi ex avena, hordéo; acetosa, succo citri, vini modicâ quantitate additâ, lacte ebutyrato, pomis acidulis, &c, parari poterunt. Tales autem cibi & potus medicamenti vices gerere possunt; quamvis tamen eidem scopo pulcher-

rimè inferviant gratissima remedia ex rob sambuci, ribesiorum, berberiffæ, &c; addito nitro, & spiritibus acidis fossilibus ex nitro, sale marino, vitriolo, sulphure, Arte Chemicâ paratis, tali quantitate, quæ saporis gratiam his remediis conciliet; neque interim nimiâ acrimoniâ ventriculum lædere possit. Iidem spiritus acidi, alcoholi uniti diurnâ digestionem aut repetitâ cohobatione, acidum oleosum remedium exhibent satis blandum, quod tamen efficacissimè omni putredini resistit, & gratâ fragrantâ languentem ventriculum mirè reficit. Adeo autem conveniunt hæc in tali casu, ut ægri, licet quævis alia fastidiant, illa tamen ferant, imò sæpe & spontaneo appetitu avidissimè expetant.

Simul autem hîc conducunt talia remedia, quæ & blando acido putredinem domant: & leni stimulo sic irritant simul primas vias, ut absque ullis ferè turbis per alvum pellatur illud biliosum. Cremor & crystalli tartari, tamarindorum pulpa, oxymel simplex, &c, præcipuum hîc locum obtinet; possuntque vel sola exhiberi, vel prioribus remediis admisceri. Cùm autem per nauseam, imprimis si diurnior fuerit, debilitetur ventriculi robur, proderunt & talia remedia, in quibus unâ cum acido adest illud austerum, quod prudenti usu adeo roborat solidas nostri corporis partes (vide §. 28. n. 4.) Miva hinc cydoniorum, diamoron *Nicolai* in Officinis dictum, quod ex austero immaturorum mororum succo cum melle cocto paratur, granatorum succus, mespila, &c, & quæ ex illis parantur in Officinis remedia varia, adeo laudantur.

Ubi verò vel tanta copia est corruptæ bilis, vel adeo intensa jam ejus malignitas, ut his emendari nequeat, sed à quovis assumto, quantumvis gratum etiam fuerit, augeatur nausea; nihil superest, quàm ut vomitorio dato sursum expellatur. Interim tamen rarò vel nunquam nocere poterit, illis, quæ modò laudata fuerunt, prius exhibitis tentare curam, cùm & putredo metuenda hîc per illa cohibeatur, & illud biliosum sic attenuetur & diluatur, ut postea per emeticum minori molestiâ expelli possit. Probè memini, cùm post fervidissimam æstatem febres biliosæ epidemicè grassarentur, in quibus molesta nausea & vomitus ferè semper aderant, me aliquoties dedisse statim vomitorium absque multo levamine; ubi autem per unum alterumve diem oxymelle, vel similibus, magnâ copiâ aquæ dilutis, usus fueram, sponte sæpe vomitu excutiebatur corrupta bilis, instar glutinis ferè spissa, vel leni vomitorio, secundâ vice exhibitio, facillè expellebatur. Leniora tamen vomitoria hîc tantum profunt, ne à validioribus febrilis impetus augeatur, qualia ex oxymelle scillitico, radice ypecacuanhâ, &c, parari possunt, quæ etiam minutâ dosi tenellis infantibus tutò exhibentur. *Sydenhamus* (a), qui solis ferè antimoniatibus emeticis usus fuit, fatetur se debuisse abstinere emeticorum usu in junioribus, quamvis indicatio curatoria illa posceret, quia metuebat in tenella ætate infelicem eventum. Maximè prodest simul, si post singulos vomitus aquæ tepidæ uncie aliquot potentur, vel similis tenuis liquidus; sic enim minori molestiâ vomunt ægri, & abluunt pulcherrimè ex ventriculo omne illud biliosum. Finitâ emetici operatione, (b) datur lene diacodiatum, ut excitatus per hæc remedia tumultus sopiatur. Solo emetico hæc lege dato se nauseam in febribus felicissimè curare potuisse, testatur *Sydenhamus*: & semper tutò hoc fit, modò constiterit, nihil inflammatorii in vicinis visceri-

(a) Sect. I. cap. iv. Art. II. pag. 68. | (b) Ibid. pag. 67.

bus adefse; & nullus metus fit, ne diurnâ cacochymiâ, vel latentibus vomitibus, corrupta viscera validos illos concussus, qui inter vomendum fiunt, ferre nequeant. Facile enim patet, inflammata loca, ruditer sic agitata, gangrænâ affici posse: & si, v. gr; in hepate corrupto vomica adsit, quæ pessimam nauseam facere solet, dato vomitorio, sæpe lethalis hypercatharsis sequitur; dum tabefactum hepar, convulsis diaphragmate & musculis abdominalibus validissimè premitur, & sic sæpe rumpitur. Talem casum se vidisse hâc occasione Auditoribus suis dicebat celeberrimus *Boerhaavius*, dum mercatori in hac urbe, qui dudum cum lenta febricula, & colore subictericio, hepatis malè affecti signa habuerat, dabatur lene vomitorium ad nauseam molestissimam curandam: quo facto sursum & deorsum evacuabatur quidem magna copia ichorosæ corruptæ flavæ materiæ, sed absque levamine; & manebat funesta hypercatharsis cum animi deliquiis, sicque paucis diebus elapsis moriebatur. In cadavere hepar in tota sua substantia ferè consumptum, & ichore putrido plenum, inventum fuit. Postquam autem per vomitorium excussa fuit saburra, acida austera illa remedia, de quibus modò dictum fuit, pulchre profunt, ut per hæc, diurnâ nauseâ & vomitu, debilitatum ventriculi robur restituatur.

2. Si verò signa docuerint, lentam & viscidam materiam, in ventriculo aut vicinis locis fluctuantem, esse nauseæ causam, hæc pariter tollenda erit. Verùm sæpe tanta tenacitas est in hoc muco, ut nec vomitoriis nec purgantibus se averri facile patiatur, nisi prius dilutus & attenuatus fuerit. Aqua omnem mucum in nostro corpore præsentem solvit & diluit, imò tenacissimæ ex narium muco concretæ lemæ solâ maceratione in aqua tepida pura solvi possunt. Verùm in illis hominibus, quibus mucosa talis colluvies adest, debilis semper ventriculus, & flacidum corpus vix impune fert magnam aquæ tepidæ diluentis copiam; hinc sapone veneto, bile inspissatâ sanorum animalium, salibus alcalinis ipsis quandoque, amaris biliosis & aromaticis medicamentis, qualia sunt absinthium, centaurium minus, gentianæ aut helenii radices, conamur solvere tenax illud glutinosum, & simul emendare debilem & frigidam ventriculi in his hominibus intemperiem. His factis tutò & facile per purgantia vel vomitoria expellitur mucosa hæc saburra, jam soluta & mobilis reddita. Præ reliquis hîc commendatur oxymel illud scilliticum, apud veteres Medicos tanti nominis remedium, quod penetrabili amarore scillæ omne pituitosum lentum fundit, & dividit, & parùm majori dosi assumptum solutam pituitam expellit, vomitum excitando. Alia etiam vomitoria & purgantia eidem scopo inservire possunt, qualia plura recensentur in *Materia Medica* ad hunc numerum. Rarò enim aliquid periculi ab evacuantibus in hac nauseæ specie metuitur. Ubi tamen mucosa talis cacochymia omnem sanguinem infecit, aliquando accidit, in cerebri ventriculis similem materiam sensim incipere accumulari, unde stupidi, hebetes, obliviosi, lethargici, tandèmq; & apoplectici fiunt. In iilo autem casu periculosus sæpe esse possit emeticorum usus: illo enim tempore, dum vomit homo, videmus omnes humores majori impetu & velocitate versus caput tendere; hinc tunc facies tumet, rubent oculi & lacrymantur, sibilus sæpe in auribus percipitur, & vertigo. Ubi ergo encephalon lentâ & viscidâ cacochymiâ obrui incipit, per vomitum majori impetu & copiâ huc pressi humores lethalem possent facere apoplexiam; adeoque tutiùs per purgantia tunc evacuatio viscidæ illius materiæ obvinebitur.

3°. Summâ animi attentione semper inquirendum est, an vel ex genio epidemici morbi tunc regnantis, vel ex signis in ægro observandis, constet, inflammationem ventriculi vel vicinorum viscerum nausæ causam esse. Dolor harum partium cum febre continua, & pulsu duro, meritò inflammationis suspicionem faciunt. Emeticum in tali casu datum summa damna facere nemo dubitat: validis enim illis concussibus idem his partibus inflammatis accidit, quod fieret, si quis manum inflammatam validè perfricaret; summus enim inde dolor & gangræna brevè sequerentur. Sola ergo inflammationis cura generalis per venæ-sectionem, purgantia antiphlogistica, diluentia, &c, tunc conducit; simul adhibitis illis cautelis, quas varietas partis affectæ requirit: de quibus omnibus postea in morbis inflammatoriis harum partium dicetur. *Sydenhamus*, magni *Hippocratis* exemplum secutus, candidè fatetur, se in tali casu errasse. In nobili enim (a) fœmina, sanguinæ temperiei & in ipso ætatis flore, videbat unâ cum febre ardente importunum vomitum, quem emetico dato se toties curasse cum novisset, præmissâ prius sanguinis missione, vomitorium dari iussit: verùm sequenti die alvum ægræ profluere cum intelligeret, statim vidit, nocuisse vomitorium, quod alio in casu, ubi à bilioso corrupto nausea fit, diarrhœam futuram certò præcavet, & præsentem tollit. Mutata hinc fuit Medendi Methodus, sed incassum; periit enim ægra circa decimum quartum morbi diem. Cùm autem infelici hoc eventu percussus anxie evolveret omnia, quæ in decursu hujus morbi observaverat, conclusit, inflammationem hunc morbum fuisse. Summus enim ardor etiam post iteratam venæ-sectionem remanserat, sanguis emissus pleuriticorum sanguini similis fuerat, tussis aliqua, & obscuri quidam in partibus vitalibus dolores adfuerant; tempestas anni illa erat, (b) *quæ finem veris ac initium æstatis complectitur*, morborum inflammatoriorum maximè ferax; & pleuritides eodem tempore populariter grassabantur. Unde postea eundem morbum, quo plurimi corripiebantur, pleuritidis instar curavit, sanguinis missionibus, diluentibus, &c; (c) & quidem felicissimè. Felix ille, qui commissum errorem illico detegere novit: errare enim humanum est, adeoque omnibus commune; sed errorem cognoscere & corrigere statim, non nisi consummatis in Arte Medica Viris datum esse nemo ambigit!

QUARTA SPECIES OBLIVIONE, &c. Nihil enim hîc corporis solidis vel fluidis partibus mutatum est, & sola cogitationis mutatio nausæ fecit. Sola ergo oblivio illius rei, quæ olim nausæ excitavit, & sollicita evitatio omnium illorum, quæ illius nausæosi memoriam refricare possunt, omnem hîc curam absolvent. Sic enim sensim deleri solet hæc impressio, vel saltem eò usque debilitari, ut licet diu postea occurrant talia, quæ nausæosi memoriam renovant, tamen inde vel nulla, vel levior longè, nausæ redeat.

QUINTA AUTEM, &c. Solus enim inordinatus liquidis nervosi motus nausæ causam præstat; hinc ille compeisci debet: cui rei narcotica omnium efficacissimam medelam exhibent; de quorum usu videantur illa, quæ in *Commentariis* §, 104. 202, & 229, dicta fuerunt. Cùm autem plerumque nausæam ab hac causa ortam vertigo comitetur, vel præcedat, atque vertiginosi nullum ferè motum corporis ferre possint absque augmento vertiginis, patet, quietem hîc imprimis conducere. Monuit *Sydenhamus*, dum in hysteriis vomitiones enormes cu-

(a) Sect. II. cap. IV. p. 148.

(b) Ibid. pag. 149.

(c) Ibid. pag. 150.

rare tentaret, se dedisse narcoticum (a) *formâ potissimum solidâ*, vel tam parcâ quantitate liquidi dilutum, ut ventriculum quasi obliniat tantum, neque possit evomi. Interim monebat simul, ut assumpto narcotico statim conquiescerent, ac inprimis caput immotum tenerent (b) *quando vel levissimus capitis motus, præcæteris omnibus, vomitum provocet*. Ut autem debilis in his plerumque, & nimis facilè mobilis, ventriculus firmetur, austera remedia, quæ debiles nimis & laxas fibras tam pulchre roborant (vide §. 28. n°. 4.), conveniunt; uti etiam aquæ frigidæ potus. Frigore enim accedere elementa nostrorum solidorum ad se mutuo, & augeri eorundem inter se cohæsiõnem, novimus. Præterea omnia illa, quæ ad curandam nimiam debilitatem fibrarum, vasorum & viscerum §. 28, & 47; commendata fuerunt, hîc summum usum pariter habent; non quidem adeo ad tollendam nauseam præsentem, verum per hæc sic firmatur totum corpus, ut non tam facilè postea à levibus sæpe causis afficiatur; adeoque futura nausea præcaveatur. Inordinati enim illi motus liquidi nervosi in robustis, & quotidiano labore exercitatis, hominibus non observantur; sed in tenellis fœminis, & viris sedentariam vitam degentibus, maximè familiares sunt:

Evacuaciones autem per emetica vel purgantia ferè semper hîc nocent; quia non hæret in corruptis humoribus morbi causa, sed tantum à perturbato spirituum motu pendet. Quotidiana autem Observata docent, hystericas fœminas, & viros hypochondriacos, illico suis paroxysmis corripì, si validæ evacuaciones prægressæ fuerint. Interim tamen negari nequit, à solo inordinato spirituum motu miras mutationes, & subitissimas quidem, in liquidis nostri corporis fieri posse. Si enim mari non assuetus homo, quamvis sanissimus, in navi feratur, incipiet nauseare plerumque, paulò post contenta ventriculo emovet, dein bilem; atque postea, molestissimo vomendi conatu, bilem ob saturatum viridem colorem æruginosam dictam exprimet. Hæc tamen bilis non præexistit talis in hoc homine, sed perturbatis insolitâ navis agitatione spiritibus sic mutata fuit. In hominibus ex alto in caput delapsis sæpe ipso momento bilis æruginosa evomitur, licet sanissimi antea fuerint, uti in vulnere capitis Historia dictum fuit. Voluit quidem Sydenhamus, adeo lubricam esse & evanidam colorum speculationem, (c) *ut nihil certi ex illis de corporum, in quibus apparent, naturâ queat deprehendi*; atque ut hoc probaret, Chemicorum præstigia adducit, qui, solâ miscelâ corporum inter se, miras colorum varietates producere noverunt. Tamen hoc videtur verum esse, quòd, si ab inordinato spirituum motu sic mutetur bilis, ut æruginosa facta circa præcordia fluctuet, nausea manebit, quamdiu talis bilis ibi hæret. Vidi sic quosdam, qui nausæâ & vomitu pessimè afflictì fuerant, dum navi vehebantur, in terram delatos adhuc malè se habuisse, donec leni emetico expelleretur illud, quòd in ventriculo hærebat molestum, Agnovit etiam hæc rem Sydenhamus dicens, (d) *Quamvis autem satis pateat, originarium hujus morbi fomitem in humoribus nullatenus stabulari, fatendum est tamen (quod res est) spirituum αιταξιων illam, cui morbus debetur, humores putridos in corpore coacervandos gignere, &c*: ideoque etiam hystericorum affectuum curationem ab evacuantibus auspicabatur; si nempe signa docerent, fæculentam humorum colluviem in visce-

(a) Dissert. Epist. ubi de Passion. Hysteric. pag. 528.

(b) Ibid.

Tom. II.

(c) Ibid. pag. 499.

(d) Ibid. pag. 504.

ribus adesse. Ubi verò dolores atrociores, vomitus, diarrhœæ, &c, nullas inducias ferebant, anodyno inordinatos spirituum motus compeſcebat illico; & poſtea, ſedatis his turbis, ſe ad curam radicalem hujus mali accingebat. Patet ergo, evacuantia non curare quidem primariam nauſeæ, de qua hîc agitur, cauſam; imò, ſi valida fuerint vel ſæpius repetita, nocere; prodeſſe tamen aliquando, dum collectos per turbas illas ſpirituum humores evacuant; inprimis ſi, finitâ horum operatione, anodyno dato compeſcantur excitati per hæc evacuantia in mobiliffimis illis corporibus tumultus.

§. 645. **H**INC intelligitur, cur in acutis, ubi nauſea, purgatio initio data, ut & emeticum, adeo proſit, & in quo acutorum genere: cur ægri acutis cum febris conflictati adeo horreant pingua, carnoſa, ova, piſces; & contrâ appetant aquam, acida, fructus horæos, frigida: cur, niſi nauſea ſuperetur, nihil ægro proſint medicamina: cur ſæpe hoc ſymptoma incurabile ſit: cur tales morbi tandem ferè cum ſubito, inſolito, mirabili appetitu, ſecedant.

Ex hætenus dictis de nauſea patet ratio ſequentium.

CUR IN ACUTIS, UBI NAUSEA, &c. Quia in his morbis tam ſæpe à corrupto acri bilioſo in ventriculo, vel vicinis locis, ſtabulante, perpetua nauſea fit, & manet, quamdiu ibi hæret illud corruptum; imò morâ, aeris accellu libero ad hæc loca, & aucto per febrim calore, quotidie in pejorem malignitatem degenerat: unde vomitus, vel poſtea putridiffima diarrhœa oritur, funeſta ſæpe dum morbi progreſſu fractis ægrorum viribus valida talis evacuatio ferri nequit. Unde ſi in initio morbi illud putre bilioſum emetico expellatur, vel purgantibus per alvum deturbetur, omnia hæc mala præcaventur. Omnium autem frequentiffimè hæc methodus prodeſt in febris acutis autumnalibus, quæ poſt fervidiſſimas æſtates, exaſſatâ & incenſâ aeris caloribus bile, epidemicè graſſari ſolent; quæ ferè omnes continuæ remittentes ſunt, & ex intermittentiũ geminatis paroxyſmis conſtant, & frequenter, fracto harum februm impetu, in intermittentiũ claſſem ſe recipere ſolent. In acutis verò inflammatoriis, quales ſunt plerumque illæ febres continuæ, quæ vere jam adulto, vel æſtate incipiente, graſſari ſolent, falleret hæc methodus frequenter, quia nauſea, has febres comitans, ſæpius ab inflammatione ventriculi vel vicinarum partium originem ducit; unde tunc, à vomitoriis inprimis, omnia in pejus ruunt; uti patuit ex illis, quæ ad numerum tertium præcedentis paragraphi dicta fuerunt.

CUR ÆGRI ACUTIS CUM FEBRIBUS, &c. Omnia enim hæc ſponte ſuâ in putridam corruptelam degenerant, & dum per febrim læſæ ſunt plurimæ functiones, ingeſta difficiliùs ſubiguntur, vel omnino non: adeoque propriam ſuam & ſpontaneam mutationem ſequuntur: ſimul auctâ per febrim motûs circulatorii velocitate omnia in putredinem tendunt (vide §. 100.): & ſæpe, uti dictum eſt, putrida bilis in morbis acutis ventriculum & vicina loca alluit. Hinc provida natura, quæ toties ſibi ſola ſufficit in morbis curandis, ſalutari inſtinctu tales ægros incitat & urget, ut appetant aquoſa, acida, fructus horæos & omnia illa, quæ gratum refrigerium æſtanti per febrim corpori facere poſſunt. Hæc autem moleſtam ſitimam levant, abluunt corrupta in primis viis hærentia, putredinem natam corrigunt,

futuram præcavent, solvunt concreta vi blandâ saponaceâ, & simul sæpe leni stimulo alvum solvunt. Ex quibus satis patet, quantum hæc prodesse possint in febribus acutis.

CUR NISI NAUSEA SUPERETUR, &c. Quamdiu enim nausea durat, omnia fastidiunt ægri; & assumpta quædam si fuerint, vomitu excutiuntur, dum nauseans ventriculus à quibusvis etiam assumtis tam facilè irritatur. In febribus autem, cum nausea plerumque vel ab acri bilioso in primis viis hærente, vel ab inflammatione ventriculi aut partium vicinarum, pendeat, patet satis, medicamenta, quamvis assumpta, nihil prodesse, nisi nausea per hæc tollatur. Nisi enim illud biliosum v. gr; in his locis hærens per medicamenta sursum vel deorsum expulsus fuerit, vel saltem ita emendatum, ut non amplius in tales convulsiones irritentur hæ partes, à quibus nausea excitatur, nihil actum est; & illud corruptum, in his locis manens, affluentes humores suâ malignitate imbuet, nauseam augebit, & vomitum faciet; per quem nisi expellatur, morâ & calore corporis semper in pejus ruens putridissimam diarrhœam, & dysenteriam excitabit; quæ fractis jam ægrorum viribus morbo & nausæ diuturnâ, sæpe lethalis esse solet.

CUR SÆPE HOC SYMPTOMA INCURABILE SIT? Quia quandoque nausæ causæ tolli nequeunt. Si enim tam valida inflammatio ventriculi vel vicinarum partium fuerit, ut resolvi nequeat, pariter nausea inde orta insuperabilis erit. Sic etiam si in corrupto hepate putris vomica lateat, quæ continuo stillicidio putridam materiam per ductum hepaticum in duodenum intestinum depluit, nausea perpetua aderit, nunquam curabilis, nisi putridus ille fomes in hepate sanari possit; quod tamen sæpe fieri nequit. Vomitoria hîc semper periculosa, quia meritò metuitur, ne tabefactum hepar disrumpatur inter vomendi conatus; & licet excussus fuerit illud putridum, quod in duodeno vel ventriculo fluctuat; brevî similis hîc colligitur materia; adeoque rebellis contra omnia remedia manebit nausea, nisi quòd aliquantum sæpe adhuc mitigari possit acidis, inprimis spiritu salis marini; quo ad putredinem corrigendam vix invenitur efficacius remedium. Molestissima talis nausea, & sæpe incurabilis, observatur quandoque, dum tota interior superficies faucium, œsophagi, ventriculi, intestinorum sic afficitur ferè, uti in catarthosis membrana interna narium, & muco madet senibus, & literatis hominibus sæpe molestum hoc malum est. Observatur & similis nausea matutino inprimis tempore in illis, qui ardentibus spiritibus abutuntur quotidie: miseris enim his adeo sæpe languet & friget ventriculus, ut, nisi spirituosis his stimuletur, perpetuam nauseam & vomitum pituitæ tenacis faciat; unde coguntur vel inviti in similibus usu pergere. Pariter quotidianis Observatis constat, nauseam, primo graviditatis stadio ortam, optimis etiam remediis resistere, donec sponte post tertium quartumve mensem à conceptu minuatur, & sæpe integre cesset.

CUR TALES MORBI TANDEM FERÈ, &c. Numerosissimæ in Historia Medica habentur Observationes, quæ docent, aliquando ægros nausæ satis diuturnâ, & fastidio cibi ferè omnis, conflictatos subito habuisse summum appetitum talium, quæ nocitura videbantur Medicis & amicis. Interim tamen prudentissimi in Arte viri monuerunt sedulo (a) ne Artis regulis nimis confisi pertinaciter resisteremus, semper ægris, dum etiam absurda expetere videntur; uti aliâ occasione in febrium

(a) Sydenh. Dissert. Epistol. ubi de Variol. pag. 457.

Historia dictum fuit. Mira enim hæc quandoque sunt naturæ in morbis debellandis molimina, quæ omnem sæpe Artis Medicæ solertiam superant. Observavit Sydenhamus, circa finem febris cujusdam continuæ epidemicè vagantis, ægros, qui evasuri erant, (a) *incongruum aliquod atque absurdum sive cibi, sive potus, genus importunè flagitasse*; dicitque, quòd lubens concesserit etiam talia, quæ minùs convenire videbantur, quia exhaustæ corporis vires refectione omnino indigebant. Ubi causæ morbi cognitæ profutura credunt Medici illa, quæ ægri summo desiderio expetunt, faciles sunt: sic dum morbo acuto laborantes potum tenuem, fructus horæos, aeris refrigerium, &c, petunt, hæc concedunt: ubi verò in fine horum morborum haleces salitos, vel fumo induratos, & alia sæpe difficilioris digestionis edulia, anxie desiderant ægri, obluçantur illis plerumque, quia hoc Artis Regulis repugnare creditur. Tamen (b) *in his omnibus Naturæ, ut videtur, aberrationibus, quilibet in Praxi Medica vel mediocriter versatus, modò animum diligenter adverterit, facile concedet, ægros haud paucos, ubi primùm spreto Medici dictamine genio suo obsecundaverint, se meliùs habuisse.* Cùm autem illæ, quæ à nocentibus & juvantibus desumuntur, certissimæ sint Artis Regulæ (de quibus vide §. 11. n°. 2, & §. 602. n°. 7.); & plurima nos adhuc lateant & latebunt diu, videtur prudentiæ Medici esse, ut non semper subito & insolito ægrorum appetitui resistat, sed potiùs concedat, nisi certa perniciès ab illorum usu secutura esset. Interim plerumque insolitus talis appetitus acida vel falsa appetit, quæ omni putredini adversissima sunt; & omnium frequentissimè in gravidis mulieribus anorexia & cibi fastidium talibus tollitur. Sic habet *Tulpius* gravidam mulierem, ab omni cibo abhorrentem, postea appetiisse avidissimè (c) *acetaria cruda, ac rhombos Rigenses sale ac fumo induratos*; atque integris sex mensibus his solis salubriter vixisse. Alia mulier (d) *imprægnata delectabatur tam impensè halecibus salitis, ut ante partum comederit; mille ac quadringentos attamen sine ventriculi offensa ullòve sanitatis dispendio.*

RUCTUS ET FLATUS.

§. 646. **R**UCTUS pro causa habet elasticam, calore, effervescentiâ, fermentatione, dilatabilem materiem, quæ uno momento coercetur, altero, laxato clastro coercente, exploditur cum sono, & impetu.

Quando cum sono & impetu exploditur sursum per os aer, vel elasticitate ipsi similis materia, dicitur *Ructus*. In quo ergo consideramus materiam expulsam, & deinde illas causas, quæ hanc materiam coercuerunt, antequam exploderetur, atque hæcæus coercitam postea cum impetu & sono prodire fecerunt. Binis enim his rite intellectis, habebitur cognitio ructuum & flatuum.

(a) Sect. V. Cap. 11. pag. 288.

(b) Ibid. Dissertat. Epistol. ubi de variol. pag. 457.

(c) Observ. Med. Lib. II. cap. xx. pag. 130.

(d) Ibid. cap. xxiv. pag. 135.

Materia autem ructûs & flatûs aer est, sive communis ille, qui nos ambit undique, sive elasticitate & pluribus aliis dotibus illi similis, qui in corporibus mirè latens calore, effervescentiâ, vel & fermentatione inde extricatur. Docuit enim *Boyleus* (a), aquæ, vino, oleo, aliisque liquoribus plurimis aerem inesse; qui, dum per antliam pneumaticam levabatur atmosphæræ incumbentis pressio, bullarum formâ adscendebat. Pulcherrimis dein Experimentis eandem rem perfecit, & coram Auditoribus suis demonstravit celeberrimus *Boerhaavius* (b), aerem elasticum licet ejus particulæ quâdam tenacitate sibi mutuò adhærescant, in minimas tamen partes sic dissolvi posse, ut sponte se insinuet in vacuos aere meatus, qui in liquidis deprehenduntur, atque distribuatur æquabiliter per totam liquidorum massam. Exigua quidem quantitas aeris hâc ratione imbibitur à liquidis, atque partem in illo liquido valde parvam implet; interim tamen, illâ parvâ parte aereâ absorptâ, hæc liquida nihil aeris ultra in se recipiunt, qualicumque demum arte hoc tentetur. Neque videtur una particula aeris sic soluti, seorsum existens in illo interstitio, quod inter contigua elementa liquidi est, habere notas Physicas aeris, elasticitatem nempe & facillimam dilatabilitatem per calorem. Verùm ubi quacumque de causa duæ tales particulæ aeris in liquido soluti, ex interstitiis elementorum liquidi, in quibus hærebant, excussæ se invicem contingunt, tunc videntur se mutuò repellere, & minimam bullulam aeris veri elastici, & minimo caloris augmento dilatabilis, constituere. Mirabilis autem hæc vis, quâ separata aeris elementa, in liquidis hærentia, dein contigua facta, se mutuò repellunt, videtur aeris elasticitatem facere: hæcque tanta est, ut minima illa aeris quantitas, quæ soluta hæserat in aquæ guttula, contiguis factis elementis aeris, calore expulsis ex interstitiis aquæ, faciat molem talem aeris, verè elastici, quæ volumine suo multùm superat guttulam aquæ, in qua priùs separata aeris elementa hæserant.

Omnia hæc, quæ in locis citatis directis Experimentis probantur, assumenda erant, atque præmitti debebant, ut possemus inquirere, quomodo elastica illa materia, ructuum & flatuum materialis causa, in corpore nostro producat, & quibus præcipuè originem debet.

§. 647. **H**INC aer, sales oppositi, fructus horæi, humores putrescentes, vegetabilia fermentantia dant ructui, & flatibus materiem, cujus impetus, foetorque pro varietate ejus indolis varius est.

Materia illa ructuum & flatuum vel ingreditur corpus jam elastica, & calore dilatabilis, vel latens in quibusdam corporibus inde extricatur postea. De quibus singulis agendum. Materiam autem jam elasticam præbet,

AER. Illum flatuum in corpore humano materiam esse, jam monuerat *Hippocrates* dicens, (c) *Hominum enim & reliquorum animantium corpora triplici alimento nutriuntur; cujus hæc sunt nomina, cibus, potus, spiritus, ac spiritus quidem, qui in corporibus insunt, flatu nominantur; qui verò extra corpora, aer.* Communem enim, qui nos ambit undique, aerem fati libere primas nostri cor-

(a) Nova Experim. Physic. Mechanic. Tom. I. pag. 507, & seq.
Tom. I. pag. 57.

(c) Lib. de Flatib. cap. II. Charter. Tom.

(b) Element. Chem. de aere. Experim. IV. VI. pag. 214.

poris vias ingredi posse, nemo dubitat; præterea cum cibis manducando aer subigitur, salivæ, mucosæ linguæ, oris, faucium irretitur, sicque in ventriculum & inde per intestina defertur, pulcherrimos usus in ciborum digestionem præstans, (a) dum elasticitate suâ & variatâ omni momento per calorem corporis pressione attenuat, fluxilitatem producit, & motum intestinum facit, vel jam factum continuat. Nullum ergo dubium manet, quin aer communis, corpus ingressus, possit facere materialem ructûs & flatûs causam.

Verùm alia quæstio est, an aer in liquidis vel aliis corporibus latens sic, ut aeris communis notas Physicas non ampliùs habeat, possit aliquando ex iisdem; dum in corpore nostro hærent, sic extricari, ut elasticitatem, & facilem illam à minimo caloris augmento dilatabilitatem, acquirat, dum adunantur simul, quæ priùs seorsim hæserant, aeris elementa. Patuit Experimentis Physicis & Chemicis, ablationem pressionis atmosphæræ, vel insignem saltem ejus imminutionem; uti etiam calorem majorem, extricare solutum in liquidis aerem, adunare separata ejus elementa; atque sic aerem elasticum iterum produci. Verùm & directis Experimentis constat ex humoribus nostris, gradum caloris corporis sani habentibus, non extricari aerem, nisi tanta fiat imminutio prementis atmosphæræ, quanta nunquam naturaliter observatur. Etiam in homine vivente vix unquam tantus calor adesse poterit, ut simili effectui producendo sufficiat. Adeoque concludere licet, aerem in humoribus nostris distributum non posse se naturaliter expedire sic, ut intra vasa collectus formâ aereâ, bullas ibi faciat (b): & si aliquando hoc factum fuerit, cita mors sequitur. Cani per venam cruralem apertam tubo immisso aerem inflavi; mox ingens anxietas, respiratio anhelosissima, & mors sequebantur. Idem notavit factum fuisse ab aere venis jugularibus immisso *Harderus* (c). Invenit *Ruyfchius* (d) in cadavere mulieris cor stupendæ magnitudinis, inflatum; & dum cuspide cultelli vulnerabatur cor, subsedit illico, exeunte aere, quo plenum erat, absque ullo ferè sanguine. Verùm simul addit, illam mulierem subito mortuam fuisse. Plures similes Observationes habentur, quæ docent, post mortem, aerem in vasis sanguineis aut receptaculis quandoque inventum fuisse. In animalibus, validissimo corporis motu exercitatis, tantus fortè aliquando nascitur calor, ut aer extricetur ex humoribus, & bullas faciat; sed & subita mors toties nimis validos motus sequitur. In morbis ardentissimis ante mortem sæpe immaniter augetur calor, & tunc fortè simile quid obtinet. Cùm simul summa in putredinem proclivitas sit in talibus morbis, & putrescentia aerem dimittant contentum, uti statim dicitur; non ergo adeo videtur mirum, aerem verum elasticum, sanguini mistum, repertum fuisse post mortem, cùm & tunc sponte suâ in putredinem vergant omnia. Interim tamen ex his omnibus fati patet, naturaliter aerem elasticum non inveniri in sanguine; & dum adest, subitæ mortis instare discrimen.

Verùm detexit Chemia plures alios modos, quibus aer ille in corporibus latens extricari possit, & qui omnes locum habere possunt in primis viis, in quibus ructuum & flatuum sedes propriè est. Dum enim oppositi sales, vel & terrestria acidis mista, mirum illum effervescentiæ motum excitant, ingens copia elastici

(a) Boerhaav. Institut. Medic. §. 58. 64. 69.

(b) Id. Element. Chem. de aere. Experim. IX. pag. 517. 518; & Experim. X. pag. 525. 526.

(c) Joh. Jacob. Harderi Apiarium, pag. 114.

(d) Epist. Anatomico-Problem. 16. pag. 9.

aeris erumpit, quamvis etiam hæc corpora ante suam miscelam in vacuo *Boyleano* diu hæserint, adeoque omnis aer inde extricatus jam fuerit, qui sublatâ pressione atmosphæræ liberari potest (a). Quantam copiam aeris generent fructus horæi, humores putrescentes, vegetabilia fermentantia, plurimis Experimentis demonstravit *Boyleus* (b). Quotidianis Experimentis constat, liquida fermentantia incredibilem copiam elastici aeris dare; qui, nisi spiracula invenerit, quibus exhalare possit, immani vi diffringit omnia. Verùm quotidie talia assumuntur, quæ sponte suâ in fermentationem, vel in putredinem prona sunt; adeoque dum intestini illi motus in primis viis nascuntur, patet fatîs, genitum, vel potius extricatum inde, aerem elasticum, flatibus & ructibus materiam dare posse.

Varius autem impetus erit hujus materiæ elasticæ, pro vario modo, quo generatur. Effervescencia salium alcalinorum cum acidis impetuofam fatîs dispiosionem hujus elastici facit: putrefactio & fermentatio leniorem quidem impetum, sed & diuturniorem similis materiæ generationem efficiunt. Fructus horæi, copiosè ingesti, magnam copiam, & fatîs citò sæpe, in calore corporis nostri generant; unde sæpe tam subita inflatio ventriculi in multis hominibus ab his comestis fit.

Fœtor pariter diversus erit ob eandem causam: putridus, si à putrescentibus; acidulus vel vinosus, si à fermentantibus; atque ab his iterum diversus si ab effervescentibus inter se oppositis salibus nascatur. Rarius quidem alimenta talia ingeruntur, quæ cum se invicem effervescent, sed medicamentorum titulo longè frequentius hoc fit; uti dum v. gr. acido laborantibus cancerorum lapides aut similia absorbentia exhibentur, &c. Ructus autem emissi diverso suo fœtore facillè ostendent, qualis sit natura illorum, quæ in primis viis hærentia elasticam illam materiam produciunt. Unde optimè *Celsus* ubi, de stomachi morbis agens, vomitum compescendum voluit, qui per se venit, excepit tamen, (c) *si coacuit intus cibus, aut computruit, quorum utrumlibet ructus ostendit, ejiciendus est.*

Vidimus sic, quænam sit materia ructuum & flatuum, verùm nisi huic materiæ in primis viis jam præsentia alia adhuc accesserit causa, non fiet ructus & flatus, sed libere exhalabit. Quænam autem hæc causa sit, sequenti dicetur paragrapho.

§. 648. **N**EC tamen omnia hæc (647), si libere exhalare queant, nullum dabunt impetum; unde liquet, spasmos sphincteris œsophagæi, œsophagi, oris superioris & inferioris ventriculi, atque intestinorum semper concurrere simul, iterumque laxari; inde ructus, flatus, crepitus, borborygmi clausi.

Mira hæc proprietas in ventriculo & intestinis hominum & plurimorum animalium, in quibus Experimenta fuerunt instituta, obtinet (d) ut post mortem etiam diu fatîs motum illum vermicularem, peristalticum dictum, retineant; imò & jam deficiens ille motus, calore fatis his partibus, vel & alias irritando, possit

(a) Boerh. Element. Chem. de Aere, Exp. x. Tom. I. pag. 527, & seq.

(b) Experim. physic. Mechanic.

(c) De Medicin. Lib. IV. cap. v. in fine pag. 200.

(d) Wepfer. cicut. aquat. Histor. & nox. cap. VII. pag. 82.

refuscitari. Simul etiam constitit, acria applicata his partibus fecisse, ut spatio constringerentur, non tantum in loco, ubi illa acria hærebant, verum sæpe in vicinis pluribus locis eodem tempore, ut nullus daretur transitus contentis in fistula intestinali vel ventriculi cavo. Non sine admiratione vidi, dum in cane, jam per aliquot horæ minuta mortuo, cultelli apice irritarem, vel & forcipeprehendens lacefferem ventriculum, illum fortissimè contractum fuisse non in loco irritato, sed ad aliquam inde distantiam; ita quidem, ut amplitudo ventriculi quinque sextas partes suæ capacitatis amitteret. Dum olei vitrioli exiguam guttulam viventis adhuc canis intestini exteriori superficie applicabam, intestinum illico in hoc loco sic contrahebatur, ac si funiculo constrictum fuisset. Adeo autem pertinax hæc intestinorum contractio aliquando esse solet, ut *Wepferus* observaverit intestina colicâ defunctorum, uti & animalium, quibus purgantia aut corrosiva intruserat, sic constricta fuisse in diversis locis, (a) *ut flatus, aut contenta inter duas contractiones intermedia, vix ulterius propellere potuerit*. Quamdiu autem irritans acrimonia pergit agere, expulsis flatibus renascuntur similes, uti pulchro Experimento docet *Wepferus*. Postquam enim cani exhibuerat dimidium scrupulum mercurii sublimati, atque jam sursum & deorsum purgaretur, aperto abdomine prorupit illico admodum inflatus ventriculus, quo compresso (b) *flatus per os elidebantur, mox tamen rursus flatibus impletus fuit*. Omnibus autem his rite expensis fati apparet, quid propriè flatus & ructus sint, & à quibus pendeant. Elastica enim materies in his locis oberrans causam materialem constituit; efficientem verò spasmodica contractio harum partium, sive ab acri irritante, sive ab inordinato spirituum motu, facta. Licet autem ab aere cum cibis & potibus deglutito, vel eodem libere per vacuas primas vias oberrante, præstò semper sit illa materia elastica, flatus tamen & ructus non fiunt, nisi simul illi spasmii accesserint. Confirmantur omnia hæcenus dicta, pulcherrimè mirâ Observatione, quæ apud *Helmontium* habetur. In puero enim monstrôsâ herniâ umbilicali laborante, ad sesquipalmæ extensionem, sub tenui & pellucida pellicula spectari poterant intestina, & miser ille puer, quoties tormina patiebatur, *spectandam Helmontio* (c) *ilei procellam dabat; adeo ut intestinum istud, tamquam sibi obambulando ebullisset, contorqueri & convelli videretur; idque maximè, quoties nova tormina infestarent. Quæ cum sub doloribus sic se haberent, volui etiam subter sanitatem contemplari, qualis esset intestinorum æconomia. Atque tum observavi alium successivum planè motum, quo se intestina exercebant. Nam quoties aliquid supernè ad anum transmittebatur (erat autem in consistentia liquidioris syrupi & obscurè flavum) intestinum suis se transversis fibris contraxit, tamquam penitus isthac clauderetur, atque excrementum infra se depelleret: fiebat enim hoc successivâ fibrarum transversarum contracturâ, non secus atque fidicen digitum post digitum aperit, & priorem laxat. Usque adeo propellebat quidem excrementum simul cum flatu, sed hinc retrocedebat illico ad pristinum locum. Patet ergo, materiam elasticam flatuum in intestinis adesse semper, flatus tamen & tormina tantum tunc fieri, quando spasmodicâ contractione intestinum convellitur.*

Cum ergo in œsophago, ventriculo, & omni intestinorum tractu, spasma

(a) *Cicut. aquat. Histor. & nox. cap. VIII. pag. 91.*

(b) *Ibid. cap. XXII. Histor. I. pag. 297. Confer. cap. XX. Histor. I. pag. 251.*

(c) *Capit. de Flatibus, n°. XXXVIII. pag. 340. Confer. Tractat. de Lithias. cap. IX. n°. CXXXII. pag. 734.*

convulsis fibris, intercipi possit materia elastica, patet in omnibus illis locis flatulentos tales tumores posse nasci, evanidos brevè, simulac laxatis fibris priùs contractis libera via conceditur interceptæ materiæ elasticæ; renatos sæpe illico, dum novi tales spasmi fiunt. Constrictis sic œsophagi fibris interceptus aer globum illum in hysteris fœminis exhibet, dum falsò uterus huc ascendere creditur. Ventriculi orificiis constrictis ingens tumor epigastrii apparet ab eadem causa; laxato superiori ejus orificio, ructu exploditur elasticum illud; si verò per pylorum exeat, per intestina dispergitur, & per anum exiens absque sono ferè, flatus dicitur; si cum sono crepitus. Si autem successivè laxatis, atque iterum constrictis fibris, materia elastica in intestinis oberrat cum levi sono & murmure quasi; borborygmi dicuntur; & clausi quidem, si nulla flatuum emissio sequatur. Omnium frequentissimè per totum coli intestini tractum talia murmura percipiuntur.

Ex illis, quæ hætenus dicta sunt, satis patet, quid ructus & flatus sint in corpore humano, tam quoad materiam, quàm causam efficientem: videndum nunc, quænam mala inde metuenda sint.

§. 649. **S**I concurrunt hæ duæ causæ simul (647. 648.), validè agunt, & diu perstant; tum elastica materies calore, motu, propriâ vi, excitata in dilatationem, constricta in cavo, cujus fibræ convulsione constrictæ, membranas claudentes dilatât, tendit, dolere facit, vicina comprimit, unde dolores, anxietatésque oriuntur intolerabiles, mox ad emissos flatus cessantes. (Vide 220, ad 227; & 631. 634.). Ad hæc autem vis febris accedens inexplicabilia certè tormenta facit.

Si ergo copia aeris, vel talis materia, quæ magnam quantitatem elasticæ materiæ subitò producere solet, adsint in his locis; simulque ab acri irritante, vel turbato spirituum motu, spasmo constrictis fibris intercipiatur illud elasticum, atque spasmi tam validi sint, ut retineant exire nitentem flatum; calore corporis ipsius & motu, augebitur rarefactio, nova similis ex flatulentis corporibus hîc hærentibus generabitur elastica materia, distrahentur sensim magis & magis membranæ claudentes, fiéntque dirissima mala. Si enim considerentur illa, quæ §. 220, & sequentibus dicta fuerunt, de dolore, patebit facilè, sensim sic auctâ distractione, intolerabiles dolores debere nasci. Simul etiam vasa sanguinea, per membranas sic distentas dispersa, angustabuntur, unde inflammatio validissima, & omni vitalium humorum motu suffocato, subita gangræna, adeo sæpe hîc lethalis (vide §. 432.). Verùm & vicinæ partes à flatulentis his tumoribus compressæ, vel distractæ similibus affici poterunt malis. Memorabile hujus rei Exemplum habetur in *Commentariis* §. 422. *lit. β*, ubi gangræna jam imminabat, ob compressionem venæ iliacæ ab intestino colo, flatibus distentissimo, quibus tamen explosis, cruris tumor brevè evanuit, & vita, emortuâ jam ferè parte, rediit.

Si jam his addantur illa, quæ in *Commentariis* §. 170. n°. 3, dicta fuerunt de mirabili imperio, quod nervi per abdominalia viscera dispersi in vitales corporis humani functiones habent, patebit, quanta mala aliquando ab hac sola causa

fieri possint, & quare in colicis illis, clausis dictis, post paucas sæpe horas in sanis & robustis hominibus mors sequatur. Simul etiam patet, intolerabiles aliquando anxietates à flatibus nasci posse, dum flatu tumentes partes comprimunt vasa vicina majora de qua re in capitulo *de anxietate* dictum fuit. Præterea distracta diu flatibus intestina paralytica fieri possunt, atque postea nunquam ad naturalem contractionem redeunt; unde postea in dilatato tali sacco accumulatur ingesta, & retenta diu nova iterum mala faciunt: hinc volvuli, sive susceptiones intestinorum, dum dilatatum intestini locum proxima pars intestini, quæ non tumet, ingreditur. Summo ergo jure dixit *Hippocrates* (a), volvulos, intestinorum tormina, & alios confirmatos morbos à flatibus fieri.

Tanta tamen & tam numerosa mala cessant illico, si, solutis his spasms, interceptus aer libere exeat; sive sursum per ructum, sive deorsum per flatum expellatur, sive per varia intestinalis fistulæ loca successivè oberrans murmura illa & borborygmos faciat. Si nempe nondum, distractis à flatu distendente membranis, inflammatio valida, vel gangræna, successerit; vel nimiâ & diuturnâ distentione paralyticæ factæ fuerint; tunc enim, emissio quamvis flatu, plurima adhuc mala supersunt; imò sæpe subita mors sequitur, dum in vado jam ægros esse temere credunt incauti. Cùm enim in colica illa, clausâ dictâ (*beslooten colyck*) nullo Artis molimine interceptus aer includi potest, subita sæpe gangræna nascitur, quâ dum tabescunt intestina, solvuntur illi spasmi, & exeunt flatus, sed ferò: quamvis enim doloris absentia & flatuum expulsio spem salutis miseris ægris talibus facere videantur, extrema corporis frigida, pulsus debilis & intermittens, sudor frigidus, & cadaverosa facies demonstrant fati peritò Medico, mortem brevè instare. Ideo dixit *Hippocrates* (b) *dolores tumorésque præcordiorum qui recentes sunt, & sine inflammatione, sonus* (*βορβορυγμός*) *in præcordiis excitatus dissolvit; magisque si cum stercore & urina excessit; sin autem ipse non excesserit, at prodest tamen ad inferiores partes evolutus.* Ubi pulchre notatur, recentia tantùm hæc mala, & sine inflammatione, sic levari. Quotidianæ Observationes hoc docent in hysteriis & hypocondriacis, in quibus intolerabilis anxietas, & dolores sæpe acerrimi, unico emissio flatu, vel ructu, levantur illico. Non ergo absque ratione *Tiberius Claudius Cæsar* (c) *dicitur meditatus edictum, quo veniam daret flatum crepitumque ventris in convivio emittendi, cùm periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperisset.*

Ubi verò illo tempore, dum spasmo constrictis his partibus interceptus aer clauditur, febris accedit, patet facilè, quanta mala fieri debeant. Notum enim est ex Physicis, aerem aucto calore immaniter rarefcere posse; verùm per febrim calor accenditur. Deinde inflammatio, si nondum adsit, per febrim brevè excitabitur; dum auctâ velocitate, humores compressa à distendente flatu vasa urgebunt. Si verò jam adfuerit inflammatio, illa per febrim excitatam brevè sic increfcet, ut post intolerabiles cruciatus in subitam & lethalem gangrænam desinat. Hæc est ratio, quare periti Medici ventris tormina, si absque febre fuerint, non adeo metuant; ubi autem febris simul adest, pessima prævideant, atque illico efficacissimis remediis natam, jam, vel brevè nascituram, inflammationem curare satagant. Si jam talia simul hæserint intercepta, quæ aucto

(a) De Flatib. cap v. Charter. Tom. VI. p. 217.

Charter Tom. VIII. pag. 631.

(b) Prognost. Comment. II. Sentent. xxv.

(c) Sueton. in Tib. Cæs. §. 32. pag. 477.

calore plurimum elasticæ materiæ generant, uti fructus horæi, liquida fermentantia in ipso fermentationis actu suppressa, aut similia quævis, poterit per febrim, & calorem majorem inde natum, tanta fieri hîc distensio, ut crepent viscera; cum vel fortissima dolia ab elastico inter fermentandum genito disrumpantur. Horrenda talia mala quandoque accidisse Historia Medica docet. Patet simul ratio asserti in Coacis Prænotionibus, (a) *In febribus inflatâ alvo flatum non erumpere, malum.*

§. 650. CURATIO hujus mali fit 1. Auferendo materiem (647.) per diluentia; calida aquosa leviter aromatica dissipantia; salium æquilibrium tollentia in requisitum præpondium; putredinem corrigentia; fermentationem sedantia. 2. Convulsiones sedantia; lenientia acrium, compescentia spiritus, huc revocanda. Quorum princeps opium, & lenia antihysterica. 3. Clysmatibus, fomentis, epithematibus, calidis laxantibus, anodynis, leniter aromaticis, ut ex cucurbitis, sine scarificatu abdomini impositis.

Ex antè dictis patuit duplicem esse flatuum & ructuum causam, materiam nempe elasticam aeris deglutiti, vel ex ingestis extricati; & dein spasmos œsophagi, ventriculi, &c, per quos constrictæ partes intercipiunt illam materiam elasticam. Si ergo possit tolli illud elasticum, vel solvi spasmi intercipientes, ut illud elasticum libere ire & redire possit, sanatio obtinetur. Quomodo verò & per quæ hoc fieri poterit, jam dicendum erit.

1. Aer semper in primis viis oberrat, adeoque non poterit auferri hæc flatuum materia, quæ ab aere hîc hærente pendet. Verùm ubi aer partibus spasmo constrictis intercipitur, expediri nequit, nisi spasmi illi solvantur; de qua re sequenti numero hujus paragraphi agetur. Verùm flatulenta materia ex ingestis fermentantibus, putrescentibus, vel effervescentibus nata tolli poterit, vel sic corrigi, ut non amplius noceat. Primum hîc locum & insignem maximè usum habent diluentia, quæ, uti antea sæpius dictum fuit, ex aqua vel aquosis solis fiunt: his enim attenuatur, solvitur, & mobilis redditur materia talis in primis viis hærens, sicque optimè disponitur, ut sursum vel deorsum expelli possit. Aquosa autem hæc calida adhibentur, quia per calorem vis aquæ, quâ diluit & attenuat, augetur. Præterea dum materiali flatuum causæ tollendæ operam damus, semper etiam memores esse debemus, spasmos simul adesse, adeoque nihil dari debere quod illos augere possit. Constat autem quotidianis Observatis, à frigido potu copioso sæpe ventris tormina & flatus excitari, vel augeri eadem, si priùs adfuerint. Monuerat etiam Hippocrates, (b) frigidum convulsiones & tetanos facere, illudque nervis inimicum esse; calidum verò amicum: & paulò post addit, (c) calidum dolores sedare, convulsiones & tetanos mitigare. Cùm ergo nervosæ adeo sint primæ viæ, & spasmi semper adsint in flatibus, patet ratio, quare calida aquosa requirantur. Solent his addi aromatica grata remedia, quæ copiosâ aquâ diluta

(a) N°. XLV. Charter. Tom. VIII. pag. 853. | Tom. IX. Parr. II. pag. 204.

(b) Aphor. Sect. V. n°. XVII. XVIII. Charter. | (c) Ibid. n°. XXII. pag. 207.

blando stimulo leniter irritant has partes in æquabilem contractionem. Continuâ enim & successivâ contractione fibræ ventriculi & intestinorum urgent & premunt contenta; verùm hæc contractio solvitur mox, & in proximo loco renascitur quasi, uti in vivis animalibus dissectis Observatio motûs peristaltici docet. Præterea vidi, dum irritarem leviter intestina, spasnum fieri in loco irritato, vel aliquando in loco vicino: ubi verò dein in alio loco similem irritatiunculam facerem, vidi priorem spasnum cessare, & ipsi similem alio in loco nasci. Admodum credibile videtur, omnia illa carminantia remedia in Officinis dicta simili ferè modo agere: nam revera observantur hæc æquè flatus producere, quàm dissipare. Si enim quis spiritum anisi, levistici, vel alium quemcumque spiritum aromaticum compositum sumserit, brevè ructum edet, licet antea nullos flatus senserit bene sanus. Unde apparet, leni irritatione hæc prodesse posse, ut facti jam spasmi solvantur, quamvis ab iisdem assumtis leniores & illico ferè evanidi spasmi excitentur. Sed & simul monendum est, omnia hæc aromata, imprimis si cum vini spiritu destillati inde liquores propinentur, nisi juvent illico, nocere pessimè posse: metus enim est, ne à nimis valido, vel sæpius repetito, horum stimulo augeantur spasmi, qui jam adsunt; & inflammatio, semper hîc metuenda à calidis his remediis oriatur; vel augeatur plurimum, si jam adfuerit. Longè periculosior horum usus erit, ut facillè patet, si febris tormina & flatus comitatur; & lethales frequenter errores hîc fiunt, dum plerumque solent ægri, antequam Medicum advocent, spiritibus talibus aromaticis uti, & sæpe fati liberaliter. Ubi verò leniora aromata, uti sunt calida illa semina majora & minora dicta in Officinis, largæ copiæ aquæ infusa potantur, pulcherrimum usum habent, in flatibus dissipandis; sicque simul omnis metus adest, ne nimiâ acrimoniâ nocere possent.

SALIUM ÆQUILIBRIUM TOLLENTIA, &c. Quàm subita & copiosa fiat elastici aeris generatio, dum oppositi sales inter se effervescent, plurima Experimenta docent. Rarior tamen hæc ructuum & flatuum causa esse solet. Si tamen infantibus acido laborantibus sales alcalini dantur majori copiâ, possent à tali causa flatibus subito sic distendi ventriculus, ut ambo ejus orificia spasmodicè constringerentur, & in tenellis his, & adeo facillè irritabilibus corporibus, lethales fierent convulsiones. Hinc sapone Veneto dato tutius dissolvuntur caseosa illa acida coagula in ventriculo sæpe hærentia; & deinde leni vomitorio aut purgante exturbantur. Melior etiam usus absorbentium acidi, uti lapidum cancrorum, coralliorum & similibus, parcâ dosi sed repetitis vicibus, quia lenior inde cum acidis effervescentia, neque tam subita & valida dispositio elastici illius aeris, inter effervesendum nati, fieri solet. Si autem cognosceretur, flatuum causam ab oppositis salibus, simul in primis viis effervescentibus, produci, unicum remedium est, diluentibus magnâ copiâ ingestis illa enervare; vel majorem copiam alterutrius, acidi nempe vel alcalici, ingerere, ut, illo prævalente, cesset brevè mutuus ille conflictus. Pulchre etiam prodest in tali casu olei amygdalarum vel alterius cujuscvis mollissimi usus copiosus; sic enim oppositorum salium acrimonia obtunditur, ut minori efficacîa in se mutuo agere possint.

PUTREDINEM CORRIGENTIA. Putrescentes humores elasticam ructuum & flatuum materiem gignere; §. 637, dictum fuit. Fætor autem putridus ructuum aut flatuum, uti & illa, quæ §. 84. 85. 86, recensita fuerunt, signa docent, hanc causam adesse. Illa, quæ putredinem corrigunt, tunc flatus discutunt, in pri-

mis acida : & inter illa nullum ferè remedium pulchriori usu se commendavit ; quàm si spiritus nitri aut salis marini diuturnâ digestionem alcoholi jungatur ; unde spiritus nitri dulcis præ reliquis adeo laudatus fuit apud Auctores , tamquam summum flatum discutiens . Non autem universalis adeo ejus usus est , ut voluerunt multi , sed tantùm in hoc casu prodest .

FERMENTATIONEM SEDANTIA. Frequens satis & sæpe periculosa admodum flatuum causa est , dum talia ingesta fuerunt , quæ in fermentationem admodum prona sunt . Fructus hinc horæi , majori copiâ ingurgitati , toties pessima mala fecerunt ; nam citissimè calore corporis nostri fermentare incipiunt ; inprimis si vinum illis superbibatur , uti multis in more est ; dum credunt nimium ab horum usu refrigerium optimè sic emendari . Notum est , uvarum succum , dum exprimitur , illico ferè sibilum facere , & inceptæ fermentationis signa dare : idem etiam plùs minùsve observatur in reliquorum fructuum horæorum succis . Neque tantùm hæc nocent , quatenus elasticam materiam copiosam generant ; verùm etiam quia spiritus ille , sylvestris dictus *Helmontio* , inter fermentandum genitus , spasmis producendis aptissimus est , adeo miro modo in totum genus nervosum agens . Optimum remedium est , ut subito expellatur fermentans hæc materia sursum vel deorsum ; uti toties sponte fit , dum à talibus validissima cholera nascitur . Si verò hoc tutò fieri nequeat , sedari debet ocyssimè incepta jam fermentatio . Inter illa autem , quæ fermentationem sedare possunt , bina tantùm hîc locum habent , sulphuris nempe spiritus per campanam dictus in Officinis , qui sulphuris accensi vaporem condensatum exhibet ; & terrestrium absorbentium , quæ omne acidum , fermentationis effectum , destruunt , copiosus usus (a) . Constat enim certissimis Experimentis , sulphuris accensi halitum vasis , quibus facillimè fermentabiles succi continentur , inclusum omnem fermentationem impedire : adeoque non sine ratione à spiritu sulphuris similis effectus expectatur . Ubi autem acidam insignem acrimoniam fermentans liquidum in primis viis habet , absorbentia illa terrestria præ reliquis commendantur .

2. Efficiens flatuum causa , uti dictum fuit §. 648 , erat convulsio ; sive spasmus illarum partium , quæ elasticam flatuum & ructuum materiam continent naturaliter ; & quæ materia , spasmo constrictis his partibus intercepta , producebat omnia illa mala , quæ paragrapho præcedenti enumerata fuerunt . Simul tunc patuit , omnes ructus & flatus abesse illico , dum illi spasmi tolluntur . Experimentis tunc enumeratis constitit pariter , acria nervosis his partibus applicata spasmos tales producere , quibus elastica materia intercipi possit ; adeoque omnia illa , quæ acrimoniam leniunt vel enervant , convulsiones ab hac causa ortas curare . Lenientia ergo acrium huic scopo conveniunt ; & vel sunt generalia , quæ diluendo ; vel obvolvendo , quamvis etiam acrimoniam mitigant , cui usui diluentia aquosa , præcedenti numero hujus paragraphi laudata , pulchre inserviunt ; uti etiam olea mollissima largâ copiâ sumta , quæ quodvis acre demulcent , & simul has vias corporis inungendo sic muniunt , ut ab acris hîc hærentibus vel omnino non , vel saltem minùs validè , afficiantur : simul etiam laxando & emolliendo constrictas partes optimè profunt . Hæc est ratio , quare oleum lini , vel aliud simile , ad libram unam aut alteram potatum in periculosissimis casibus , ubi

(a) Boerh. Element. Chem. Process. XDII. Fermentation. Histor. n°. xxiv. Tom. II. p. 186. 1873.

jamjam gangræna imminebat, ex ipsis orci faucibus toties homines eripuerit. Prout autem cognita hæc acrimonia varia est, diversa etiam specialia adhibentur lenientia. Sic acida acrimonia alcalicis, vel terrestribus acidum absorbentibus, mitigatur, & contrà alcalinum putridum acre domatur acidis; & sic porrò. Verùm de his omnibus in *Commentariis* §. 605, actum fuit.

Sed & sola major determinatio spirituum nervosorum in quasdam partes, à quacumque demum causa ortum duxerit, spasmos & convulsiones excitare valet. In nostro enim corpore adsunt causæ sufficientes ad omnes musculos voluntatis imperio subjectos simul & semel tendendos. Si ergo ex ingenti illa copia spirituum, quæ semper præstò est, fiat derivatio ad partem quamdam, illa erit statim vero tetano affecta. Dum v. gr; homo in aquas delapsus porrectum baculum manu arripit, tanto impetu in musculos hujus partis spiritus ruunt, ut validissimè non tantùm retineat baculum, & totum corporis pondus sustineat, verùm jam de aquis educto tali homine tanta fuit observata hæc determinatio, & tam durabilis, ut per aliquot sæpe minuta nullâ vi potuerit solvi constricta manus. Si ergo in hysteriis vel hypochondriacis à perturbato motu spirituum spasmi illi fiant, tunc illa in usum vocanda sunt, quæ turbas has compescere valent. Inter illa autem princeps meritò opium habetur, verus spirituum tumultuantium domitor, & cujus usu solo testatur *Sydenhamus* (a) se potuisse sedare enormes dolores, vomitus, diarrhœas, &c, à spirituum perturbato motu orta. Dum ab herniis incarceratis irritatæ intestinorum fibræ spasmodicè contrahuntur, & interceptâ sic materie elasticâ turgentia intestina reduci nequeunt, præmissâ largâ venæ-sectione, ut maximè in tali casu metuenda inflammatio caveatur, opium datum felicissimè sæpe hos spasmos solvit, & ab imminente mortis periculo liberat. Unde meritò inter illa remedia, quæ carminativa, id est flatus discutientia, vocantur, primum locum obtinet. Huc etiam faciunt antihysterica dicta remedia, (b) *quæ fœtoris exhalatione repellendis spiritibus seditionem molientibus, & in loco suo continendis apta nata sint*. Sic videmus in hysteriis mulieribus castorei virus, asæ fœtidæ gravem fœtorem, unguularum animalium combustarum nidorem, &c, dicto citiùs sæpe omnes has adeo miras turbas compescere, & spasmos solvere. Lenia autem antihysterica hîc tantùm locum habent, quia ab acrioribus & admodum calefacientibus, uti spiritu salis ammoniaci, salibus volatilibus oleosis & similibus abstinendum est, ob inflammationis metum.

Notandum hîc quàm maximè videtur, quosdam errasse, dum volebant corpus subito exhauriendo per validas sanguinis missiones, solvere illos spasmos. Quamvis enim sanguinis missio sæpe hîc usum habeat, ut nata jam inflammatio in distentis flatu partibus, vel vicinis ab iisdem compressis, tollatur, vel & caveatur futura; tamen ad spasmos illos tollendos valida & subita evacuatio anceps sæpe remedium est, cum ab hac sola causa convulsio nasci possit, uti aliâ occasione ad §. 232, dictum fuit. Sufficit enim hîc, ut mutetur spirituum determinatio per antihysterica dicta remedia, vel sopiatur impetus per narcotica.

3. Omnia autem illa, quæ præcedentibus numeris dicta fuerunt, poterunt & per clysmata applicari, & summo quidem cum effectu. Quamvis enim hæc crassis tantùm intestinis recipiantur, vixque unquam in tenuia intestina veniant;

(a) *Dissertat. Epistol. ubi de Passione hyster. p. 506.* | (b) *Ibid. pag. 507.*

pulchre tamen profunt, cùm sæpe in colo intestino flatuum causæ hæreant, & duræ fæces, in crassis intestinis accumulatae, flatulentæ materiæ, ex tenuibus intestinis in crassa jam propulsæ, remoram faciant, quæ commodissimè clysmatibus elui possunt. Præterea crassa intestina, calido emollienti liquido repleta, mollissimum fomentum vicinis tenuibus intestinis præstant. Unde in gravioribus casibus omni horâ ex similibus paratum clyσμα injicere convenit; cùmque tunc periculum in mora est, oleum lini, cum aqua & melle, optimam materiam dabit. Ubi verò aliquoties mollissima talia clysmata sine successu applicata fuerunt, acriora cum spe adhiberi possunt, ut nempe per hæc irritatis crassis intestinis spasmi in aliis locis solvantur: illud enim aliquando fieri patet ex illis, quæ ad numerum primum hujus paragraphi dicta fuerunt. Memini mihi aliquoties hæc successisse, dum salis gemmæ unciam aquæ librâ solutam injici curarem; imò & cum felici successu, ex helleboro nigro, colocynthide & similibus parata enemata, adhibui; modò nulla signa docerent, inflammationem jam adesse: acribus enim his stimulis unâ cum fæcibus sæpe prodierunt magno cum impetu flatus. Ubi verò his tentatis non levantur hæc mala, narcoticis illico sopiendi sunt excitati per hæc tumultus.

Simul etiam quàm maximè conducit, fomentis calidis, ex laxantibus & anodynis paratis, totum abdomen obvolvere, cavendo tantùm, ne hæc refrigerant, tunc enim nocerent: hoc autem lateribus calidis, aut sacculis arenâ calidâ plenis applicatis, impediri poterit. Balneo calido immerguntur ægri in eundem finem. Quantùm autem boni ab his expectari possit in sedandis spasms & convulsionibus, patet ex illis, quæ in *Commentariis* §. 164, dicta fuerunt. *Galenus* enim, dum ob distractos enormi vi musculos instare convulsionem in se ipso sentiret, perpetuâ calidi olei affusione ad partes affectas evitavit hoc malum; & testatur (a) se illicò sensisse, cervicis musculos distendi, & instare convulsionem, dum vel modico tantùm tempore intermitteretur calidi olei affusio. Similia & in volvulo curando commendavit *Hippocrates*, qui, omnibus his incassum tentatis, ausus fuit (b) follibus, ano inditis, aerem vi pellere, ut contracta dilataret intestina: (c) *catulum viventem nudo ventri indefinenter accumbere* jussit *Sydenhamus*, ut horrendos ileo laborantium spasmos compefceret blando hoc & tepido, simùlque corpori humano quàm maximè analogo, fomento. Emplastra carminativa dicta in *Officinis*, in eisdem usus adhibentur, quæ exhalantem de corpore humorem percutiendo sovent, & aromatum, quibus constant, grato stimulo, leniter calefaciente, profunt.

Vix tamen ullum præsentius remedium cognoscitur ad spasmos illos solvendo; quibus intercepta materia flatulenta coercetur, quàm cucurbitæ: per illas enim illico dolores à flatulento spiritu ortos tolli, ac si incantamento hoc fieret, jam monuerat *Galenus* (d). Frequentem satis harum usum apud Veteres fuisse, patet ex *Celfo* (e). Duo autem harum genera erant, quædam enim alterâ parte tantùm patebant, & ardente linamento indito applicabantur; alia verò, in una parte æquè patula ac priora, in altera foramen exiguum habebant; per quod fugen-

(a) Lib. de Artic. Comment. I. text. LXII.

Charter. Tom. XII. pag. 522.

(b) De morbis Lib. III. cap. XIII. Charter.

Tom. VII. pag. 588.

(c) Sect. I. cap. IV. ubi de Ileo. pag. 91.

(d) Meth. Medend. Lib. XII. cap. ultimo

Charter. Tom. X. pag. 292.

(e) De Medicin. Lib. II. cap. XI. pag. 82.

do aer educebatur, & deinde hæc apertura cerâ claudebatur. Utroque in casu aer in cucurbitæ cavo hærens educebatur; five hoc fieret illum expellendo per linamentum incensum, five suctu extrahendo. Unde atmosphæræ, incumbentis cucurbitæ, pressio prævalens jam illam arctissimè apprimat illi parti corporis, cui applicatur, sicque adhærere facit: hujus rei ratio ex Physicis facillè patet. In illam verò partem, quæ cucurbitulæ impositæ cavo tegitur, humores majori copiâ & impetu ruunt, cum atmosphæræ pressio hîc jam nulla est, vel saltem admodum minuta: unde tumor & rubor in hoc loco semper nascuntur plus minúsve, prout cucurbita fortiùs vel diutius adhæserit. Hodie commodissimè applicantur quibusvis ferè corporis partibus cucurbitæ, dum per antliam applicatam aer ex illarum cavo educitur: sicque pro lubitu possumus efficere, ut magis vel minùs adhæreant, simulque sine molestia illas remove, dum elevata valvula, quæ ingressum aeris in cavum cucurbitæ prohibet, iterum admittitur. Difficulter enim cucurbitæ, alterâ tantùm parte apertæ, & cum ardente linamento applicatæ avelli sæpe possunt, si firmiùs adhæserint, & tumens sub cucurbita caro illas ferè repleverit. Unde *Oribasius* monuit cavendum esse, (a) *ne prope mammas cucurbitulæ ponantur; incidentes enim interdum in ipsas mammas, & admodum intumescentes, difficilem reddunt avulsionem.* Omnia hæc incommoda caventur, dum talibus utimur cucurbitis, ex quibus aer per antliam pro lubitu educi potest, atque denuo admitti.

Videntur Veteres in illa opinione fuisse, cucurbitas spiritum, id est, aerem; materialem flatuum causam, ex profundo corporis extrahere. Sic enim de cucurbita habet *Celsus*, (b) *Ubi inhæsit, si concisa antè scalpello cutis est, sanguinem extrahit: si integra est, spiritum. Ergo ubi materia, quæ intus est, lædit, illo modo; ubi inflatio, hoc imponi solet.* Sed per Experimenta certissima hodie constat, non illam esse aeris elastici indolem, ut per intestinorum tunicas, peritonæum, musculos, pinguedinem, &c, transire possit in cucurbitæ cavum. Verùm effectus suos præstare videntur cucurbitæ, dum humorum copiam & impetum in illum corporis locum, cui immediatè adhærent, derivant, sicque à vicinis partibus avertunt; simul etiam nervi, per partem cucurbitæ suppositam dispersi, irritantur, & dolent sæpe; atque ita possunt solvi spasmi in aliis locis corporis nati; uti patuit ex illis, quæ antea in hoc capitulo dicta fuerunt. Novimus enim quotidianis Experimentis, tumultuantem in quædam loca corporis spirituum nervosorum impetum compesci posse, dum nervis aliis applicantur remedia, & in distitis sæpe locis. Dum nervos olfactûs mulieris hystericæ castorei virus, vel ingratus unguulæ combustæ nidor ferit, sæpe illico mirabiles illi spasmi viscerum abdominalium solvuntur: & contrà moschi, zibethi, ambaræ fragrantia toties hystericas mulieres in pessimas convulsiones incidere fecit. Mirum enim imperium nervi, per varias corporis partes dispersi, habent in alios nervos sæpe satis distitos: imò novimus certissimè, læsionem paucis fibrillis nerveis inflictam miro modo totum corpus in omnibus suis functionibus turbare posse; uti patuit ex illis: quæ de nervorum & tendinum vulneribus dicta fuerunt in generali vulnerum Historia. Minimè ergo repugnat corporis humani legibus, fideli Observatione cognitæ, quamvis à priori ex illis, quæ de fabrica illius hætenus novimus, non facillè explicandis, spasmos in quibusdam partibus natos sedari posse, irritatis, vel mutatis saltem, ner-

(a) Sermon. de Cucurbit. cap. XVI. Character. Tom. X. pag. 456.

(b) De Medicin. Lib. II. cap. XI. pag. 83.

vis in aliis locis: & contra viros sæpe spasmos & alia pessima mala produci, ab iisdem causis; quamvis alienis omnino locis applicatæ fuerint. Multi homines sunt, qui adeo leves ob causas spasmi illis viscerum abdominalium afficiuntur, ut si diutius pavimento lapideo frigido insistant, statim pessimis torminibus mulctentur. Novi, quibus eadem mala fiunt, si diutius aquæ frigidæ manus immerferint, vel madida lintea, aliæve similia tractaverint, inprimis hyemali tempore. Contra verò miramur quàm maximè in *Colica Pictorum* dicta, post sævos aliquot paroxysmos toleratos, paralytica fieri brachia & crura; imò in pertinaciori morbo atrophicæ penitus fieri has partes, & vero marasmo tabescere: interim tamen optima medela dicitur huic morbo, fit, dum frictionibus, emplastris aromaticis, abdomini applicatis, gummi ferulaceis deglutitis, &c, remedia visceribus abdominalibus adhibentur potius, quàm paralyticis corporis extremis.

Non ergo adeo absona videtur hæc methodus, quâ in Asia utuntur ad dolores colicos sævissimos sanandos, dum candente ferro pedum plantas urunt. *Homborgius*(a), in *Java insula* natus, testatur, Javanos dolorem colicum, & dysenteriam, aliter plerumque lethalem, curare hoc modo. Plurimi Itinerariorum Scriptores idem confirmant. Sic mira habetur Observatio: (b) hominem, postquam in fervidissima regione summo sub æstu iter confecerat, plurimumque biberat, sævissima colica, (*Mordechin* dicta) corripuit; postque acerrimos dolores toleratos sensûs jam omnis ferè expers & validis convulsionibus agitatus, jacebat. Inurebatur huic homini candenti ferro stigma plantæ pedis ad trium digitorum distantiam à calce, donec callo exusto dolorem sentiret (si autem nullum inde dolorem sentiant, conclamatum ferè est); similis ustio & in alterius pedis planta fiebat; deinde locis combustis inspergebatur sal pulverisatus, (cujus defectum calido cinere suppleat) & intra dimidium horæ quadrantem omnia symptomata sedabantur; sola sitis molesta & ingens lassitudo supererant. Potui dabatur aqua, cui paucillum piperis & ceparum incoxerant; & sequenti die jam erat sanus. Expertissimus Medicus, qui in aula *Mogni Mogolis* diu Medicinam fecerat, omnem se sanare colicam dixit, dum candentem anulum ferreum, cujus diameter pollicem cum dimidio æquabat, abdomini applicaret sic, ut umbilicus anuli centrum occuparet: auferebat anulum, simulac æger sentiret ardorem. Acupuncturæ Japonensium, & inustiones variis in locis corporis factæ per moxam, videntur simili tantum modo ferè agere; quatenus nempe irritando nervos, spasmos & dolores in aliis locis corporis hærentes mirificè levant. Summi ergo usûs erit per Experimenta addiscere mira illa nervorum inter se commercia, & quibus in locis hæreant tales nervi, quorum irritatione aliorum spasmi compesci possint. Anatomes minùs periti Asiatici Medici usu tamen didicerunt talia loca in diversis morbis curandis eligere, quibus combustis per moxam, vel acu punctis, felix cura succedit. Apud *Hippocratem*, & alios antiquos Medicos, partium corporis inustio in multis morbis satis frequens fuit, uti ex plurimis illorum locis patet, quæ collegit celeberrimus Medicus *Rhynus* (c) qui & *Insula Java* & in *Japonia* Medicinam fecit, & sollicitè in hæc omnia inquisivit. Fatetur candidè, quòd per trimestre spatium molestissimâ cordis palpitatione, & lipothymia sic

(a) Académ. des Sciences l'An 1708. Hist. pag. 57.

sions étrangères Tom. IX. pag. 250. & 254.

(c) De Arthritide pag. 110. & seq.

(b) Lettres édifiantes & curieuses des Missions
Tom. II.

exagitaretur, ut de vita actum crediderit sæpius; in illis frustra tentatis, ultimo ab umbilici latere utrimque tribus, & in lumbari regione duobus in locis, inuersiones stupis ex artemisia paratis (moxâ nempe) fecerit, statim doloris ac angoris levamen senserit, & postquam per viginti & ultra dies copioso ichore maduerant nata ex inuersionibus ulcuscula, à difficili hoc morbo omnino liber evaserit (a).

An huc spectat *Hippocratis* Aphorismus; (b) *Duorum dolorum simul non in eodem loco oborientium, alterum vehementior obscurat?*

Crudelem & invisam plurimis inuersionis methodum, cucurbitarum applicatio sæpe pulchre supplet, atque ad tollendos spasmos flatuum causam efficientem, pulcherrimi usûs est; materialem verò causam, elasticam nempe materiam, cucurbitis non tolli, satis ex antè dictis patet. Neque hoc requiritur, quia, solutis spasmis, materia elastica intercepta facilè viam invenit. Cùm ergo nullam moliamur in hoc casu per cucurbitas evacuationem, non opus erit scarificationibus. De vario autem & frequenti cucurbitarum usu, cum & sine scarificatu, in morbis curandis apud *Ægyptios*, plurima habentur apud *Prosperum Alpinum* (c).

§. 651. **E**X his ipsis (646, ad 651.) respondetur ad hæc, aliter obscura, quæ sita: qui cibi, potus, venena, medicamenta flatulenta sint? Cur vacuis visceribus primis accidunt? Cur vulneratis? Cur arctè constricto abdomine? Cur hypocondriacis, hysteriacis, convulsis, colicisque accidunt?

Ex illis, quæ hæctenus dicta sunt de ructuum & flatuum materia & causa efficiente, ratio reddi poterit plurimorum, quæ absque horum intellectu obscura factis apparent.

QUI CIBI? Omnes, qui in calore corporis nostri aerem elasticum generant, five potius ex quibus aer latens calore corporis expeditur, & elasticam vim de novo acquirit. Demonstravit *Malpighius* in plantarum tracheis verum aerem hæere. Docuit *Boyleus*, & post illum incomparabili industriâ *Halesius* demonstravit plurimis Experimentis, ingentem aeris elastici copiam vegetabilibus, animalium partibus, imò & fossilibus multis inhæere, atque inde extricari posse. Omnia ergo illa vegetabilia, quæ copiam elastici aeris in se continent, flatulentos cibos dant, quatenus materiam flatuum copiosam suppeditant. Si jam simul in his adsit talis acrimonia, quæ ventriculi & intestini fibras sic irritare possit, ut spasmodicè contrahantur, binæ flatuum causæ concurrent, atque talia omnium maximè flatulenta meritò habentur: hinc allia, cepæ, rapæ, & raphani tam copiosos flatus gignunt, quia & maximam copiam aeris continent, & acri stimulo irritant primas vias. Omnium autem maximè flatulenta hæc sunt, dum cruda sumuntur; coctione enim per calorem ebullientis aquæ plurimum aeris elastici in his contenti expellitur. Præterea omnia illa, quæ in fermentationem & putredinem admodum prona sunt, pariter flatulenta sunt; quia & ex fermentantibus & putrescentibus magna copia elastici aeris extricatur: & ob hanc causam fructus horæ ferè om-

(a) Dissertat. de Arthritid. pag. 143.

(b) Aphor. Sect. II. n°. XLV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 84.

(c) De Medicin. Ægyptior. Lib. II. cap. XIII, pag. 139, & seq.

nes, & præcipuè summis æstivis caloribus, adeo inflant. Huc etiam referuntur omnia glutinosa, quia illis copiosus aer communis elasticus intricari poterit inter manducandum, qui deinde calore ventriculi & intestinorum rarefactus inde iterum exit.

POTUS. Omnium minimè flatulenta est aqua, quia in calore corporis illi inhærens aer, non elasticus, non potest sic extricari, ut elasticus fiat. Omnium flatulentissimi potus sunt, qui in ipso fermentationis actu potantur, uti v. gr; cerevisia illa, quæ cantharis fortissimis reclusa, tantâ vi exsilit, simulac apertura datur (*bottelbier*), & à cujus imprudenti usu dolores colici, iliaci, & pessimæ cholerae toties nascuntur. Deinde tales potus, qui nondum quidem fermentant, sed calore corporis nostri brevè in fermentationem redigentur; uti v. gr; mustum, vinum recens, cerevisia nullis amaris herbis, ut lupulo, absinthio, &c, condita.

Veteres Medici omnia similia, in cibis & potibus sumpta, flatus producere monuerunt; non quidem ex intellectu causarum, sed fideli Observatione edocti. Sic *Celsus* enumerans illa, quæ inflant, (a) *Omnia ferè legumina, omnia pinguia, omnia prædulcia, omnia jurulenta, mustum, atque etiam id vinum, cui nihil adhuc ætatis accessit: ex oleribus allium, cepam, brassicam; ... quidquid denique subcrudum aliquis assumpsit, recenset.*

VENENA. Acerrima quævis & rodentia venena flatulenta sunt, non quatenus elasticam materiam generant, sed quia irritando ventriculi & intestinorum fibras spasmos faciunt validissimos, quibus elastica materia, in primis viis semper oberrans, intercluditur; sicque calore rarefacta summis cum doloribus distendit adeo sensiles has partes. Si jam simul vim talem habeant, ut subitam putredinem inducant nostris humoribus, omnium pessima sunt. Patet hinc ratio, quare ab arsenico, mercurio sublimato corrosivo, & similibus acerrimis & rodentibus venenis adeo tumeat abdomen, sæpe ad crepaturam usque. Fortè & alia sunt mirabilia venena, quæ vel citâ putredine inducta, vel aliâ incognitâ vi latentem in nostris humoribus aerem extricare valent, unde immani & flatulento tumore totum corpus occupatur. Dum *Prester* serpens *Nasidium* percussit, illico toto corpore intumuisse legitur; imò nequidem post mortem cessabat mirus hujus veneni effectus:

— - — (b) *Illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem pereunte figurâ.
Miscens cuncta tumor toto jam corpore major,
Humanumque egressa modum super omnia membra
Efflatur sanies latè tollente veneno.*

*Ipse latet penitus congesto corpore mersus,
Nec lorica tenet distenti corporis auctum*

.....
.....

— - — *tumidos jam non capit artus
Informis globus & confuso pondere truncus
Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
Haud impune feris, non ausi tradere busto
Nondum stante modo crescens fugere cadaver.*

(a) De Medicin. Lib. II, cap. xxvi, p. 104. l (b) Lucani Pharsal. Lib. IX. vers. 792, & seq.

MEDICAMENTA. Omnia, quæ insignem acrimoniam habent, flatulenta sunt, quocumque demum titulo assumantur; inprimis si applicata fuerint talibus hominibus, qui totum genus nervosum facilè irritabile habent. Hinc à vomitoriis aut purgantibus acrioribus toties pessima tormina & flatus excitantur. Imò & ipsa illa remedia, quæ flatibus dissipandis adhibentur, quodam sensu flatulenta dici possunt; dum stimulis suis, blandis quamvis, leniores & brevè evanidos spasmos in ventriculo & intestinis excitant; sicque aliis in locis harum partium natos spasmos validiores levant. Præterea multa ex illis, quæ inter cibos & potus flatulentos numerata fuerunt, medicamentorum titulo usurpantur; sic enim fructuum horæorum succi, allia, cepæ, &c, sæpius adhiberi solent.

CUR VACUIS VISCERIBUS PRIMIS ACCIDUNT? Quoniam tunc aer libere vagatur per intestina, & quidem majori copiâ; simulque affluens bilis & reliquæ ingestorum ciborum, morâ jam acriores factæ, leviter stimulant & irritant has partes; unde levioribus spasms hinc inde intercipitur aer, & deinde his solutis, cum murmure oberrat & borborygmos facit. Diu enim jejunantes amaram sæpe & acriorem bilem, vel & liquorem subsalsum, quandoque & acidulum eructant: & ob hanc causam famelicis murmurare dicuntur vacua intestina.

CUR VULNERATIS? Ob validam hæmorrhagiam, à qua spasmos & convulsiones nasci dictum fuit ad §. 232; uti etiam dum vulnere partes nervosæ aut tendinosæ læsæ fuerunt: omnium maximè dum visceribus abdominalibus, & inprimis mesenterio aut intestinis, vulnera inflictæ sunt; videantur de his illa, quæ ad tertium numerum §. 170, habentur.

CUR ARCTE CONSTRICTO ABDOMINE? Quia tunc intestinis compressis impeditur liber transitus materiæ elasticæ in illorum cavo contentæ. Unde adeo molesti flatus sæpe virginibus, quas sollicitæ matres (a) *curatura junceas* reddere tentant, dum firmiter adstrictis loricis totum abdomen validè constringunt. Inde sæpe pessimè anguntur miseræ, donec, solutis his vinculis, abdominalibus visceribus debita redeat libertas.

CUR HYPOCHONDRIACIS? Duplici modo affecti, eodem nomine, solent vocari hypochondriaci. Vel enim atrabilaria sanguinis sæx, in viscera abdominalia deposita, turbat horum viscerum actionem, & degeneres reddit humores eorundem fabricâ secernendos, quorum tamen efficacia ad debitam ingestorum permutationem omnino necessaria est. Ob hanc causam ingesta alimenta non abeunt in bonum chylum, sed spontaneâ degeneratione corrumpuntur in crudum acidum, vel in putridum alcali, rancidumve oleosum; unde materiæ elasticæ copia producitur; simulque ab ingestis his talem acrimoniam adeptis irritantur intestina & spasmodicè contrahuntur; unde ructus & flatus, in his adeo frequentes, inter signa materiæ atrabiliaræ, viscera abdominalia occupantis, habentur; uti postea §. 1099, patebit. In aliis autem, quamvis nulla atrabiliaræ cacochymia signa adfuerint, frequentes adsunt spasmi abdominales, quibus aer in ventriculo & intestinis semper præsens intercipitur, sicque ructus & flatus producuntur. Obtinet inprimis in talibus hominibus, qui mentem acriter, corpus verò segnitè, exercent; hinc literatis fati familiare malum, atque à solo inordinato spirituum motu pendere videtur. Vocantur & tales hypochondriaci, sed absque

(a) Terent. Eunuch. Act. II. Scen. III. vers. 24.

materia, ut distinguantur à prioribus, quibus ab atra bile, viscera abdominalia occupante, hæc mala fiunt.

HYSTERICIS. Dum in mulieribus nimia talis mobilitas generis nervosi & spirituum *ἀταξία* occurrunt, hystericae vocantur; quia utero solent vulgò imputari omnes hæ turbæ: interim tamen, si conferantur symptomata passionis hypochondriacæ in viris, quæ absque materia atrabilaria est, cum illis quæ fœminæ hystericae dictæ patiuntur, (a) *vix ovum ovo similis est*, uti optimè monuit Sydenhamus, adeoque ex modò dictis patet ratio, quare hystericis flatus & ructus adeo molesti sint.

CONVULSIS. Liquidi enim nervosi, alternâ vi in musculos convulsos irruentis, perturbatum motum convulsio indicat (vide §. 231.), & à convulsione omnium actionum perturbatio (vide §. 233.) jure metuitur, inprimis verò cerebri, & quæ inde pendet, nervorum actio convulsionibus miro modo turbari potest: non mirum ergo & in nervis, per abdominalia viscera dispersis, similia fieri; unde spasmi, adeoque & ructus & flatus, producuntur.

COLICIS. Qui coli intestinis doloribus frequenter vexantur, colici vocari solent. Quamvis autem in hoc intestino ab inflammatione dolor acerrimus, & sæpe subito nata gangræna lethalis, nasci possit, uti postea §. 963, dicitur; tamen vulgari usu obtinuit, colicum dolorem vocare, qui non adeo funestus est, & sæpius recurrit, à congestis in hoc intestino fæcibus, & materiæ flatulentæ libero transitu ab his impedito, plerumque originem ducens. Unde dixit Celsus, (b) *at si laxius intestinum dolere consuevit, quod κόλον nominant, cum id nihil nisi genus inflationis sit*, &c. Et paulò post sic affectis jubet, ut frigus vitent, & quidquid inflare consuevit; ex quibus patet, diuturnum hunc morbum esse, & per vices recrudescere: quod adhuc evidentiùs habetur alio in loco apud eundem Auctorem: (c) *Is autem morbus, qui in intestino pleniore est, in ea maximè parte est, quâ cæcum esse præposui; vehemens fit inflatio, vehementes dolores, dextrâ magis parte: intestinum verti videtur, quod prope spiritum elidit. In plerisque post frigora cruditatesque oritur, deinde quiescit; & per ætatem sæpe repetens sic cruciat, ut vitæ spatium nihil demat.* Ex illis etiam, quæ de colicis habet Aretæus, concludere licet, flatulentam materiam, spasmo constrictis intestinis interceptam, hunc morbum facere; sic enim habet, (d) *sin autem cibum acceperint, quantumvis paucum, & flatu vacantem mirum in modum tum inflantur, & distlandi quidem cupiditas eos incessit; sed inferiùs exitus intercluditur; superiùs verò ructus violenter tentati, neque ipsi finem assequuntur. Si quâ verò parte flatus vi erumpunt, virosi planè odoris sunt; sursum petentes, & acidus ructus excitantes.* Ex omnibus autem illis satis patet, colicos flatibus & ructibus vexari; quod etiam adhuc ulteriùs confirmatur remediis, quæ ad hunc morbum à Celso (e) laudantur. Sicca enim & calida fomenta, & cucurbitulas sine ferro commendat, de quorum efficacia in spasmodis curandis, qui flatuum efficiens causa sunt, antè dictum fuit. Præterea medicamentum, quod (f) Cassius se reperisse gloriabatur, & quod ab usu summo in hoc morbo *κολικόν* dicebatur, anisum, castoreum, piper, papaveris lacrymam, &c; recipit; quæ omnia ad flatus discutiendos optima sunt, uti ex antè dictis patuit. Simul hîc.

(a) Differt. Epist. ubi de Pass. hysteric. p. 486.

(b) De Medicin. Lib. I. cap. vii. pag. 37.

(c) Ibid. Lib. IV. cap. xiv. pag. 223.

(d) De Causis & Signis morbor. diuturnor.

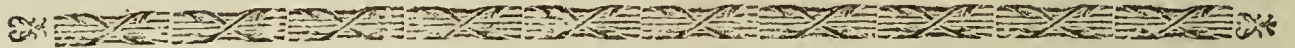
Lib. II. cap. viii. pag. 59.

(e) De Medicin. Lib. IV. cap. xiv. p. 223.

(f) Ibid.

notari meretur, quòd eodem in loco jufferit *Celsus*, *fricatione ad extremas partes, id est, crura brachiàque materiam evocare*, ac si jam novisset, naturam hanc viam sæpe affectare; uti in illa hujus morbi specie, quæ *Colica Piætonum* vocari solet, patet: ubi post aliquot validos dolorum paroxysmos toleratos, miseris extremæ corporis partes paralyticæ fiunt, & contabescunt (uti ad tertium numerum præcedentis paragraphi dictum fuit (cessante dolore colico, postquam in hos artus detonuit morbi impetus).

Quia autem colica passio enormes adeo dolores facit, ideo vocabula *κολάζεσθαι, κόλασις, κολασήριον*, quæ pœnam luere, pœnam, carcerem significant, inde derivata dicuntur (a).

VOMITUS FEBRILIS.

§. 652. **V**OMITUS, expulsio violenta contentorum ventriculo primo, dein etiam intestinis, tandem visceribus eò se evacuantibus, agnoscit convulsionem fibrarum muscularium faucium, œsophagi, stomachi, intestinorum, diaphragmatis, musculorum abdominalium, pro causa proxima; pro remota omne id, quod irritando fibras descriptas, vel facilè convellenda viscera, stimulat.

Vomitus adesse dicitur, quando subita & violenta expulsio fit per os illorum, quæ ventriculi cavo continentur; nihil enim per vomitum expelli poterit, nisi illud priùs in ventriculo fuerit, quamvis ex aliis corporis locis venerit in ventriculum. Verùm ut vomitus dicatur illa expulsio contentorum ventriculi per os, requiritur ut violenta sit: illa enim, quæ in ruminantibus fit, contentorum ventriculi lenis & successiva expulsio minimè vomitus dicendus erit; uti neque illa ventriculi dicta exprobratio, quâ multis hominibus pars quædam contentorum ventriculi absque nausea in fauces adscendit sine ulla violentia, imprimis si plenior ingesto cibo vel potu ventriculus fuerit: novi tales homines, qui pro lubitu efficere valent; ut pars contentorum ventriculi sic in fauces adscendat: imò constitit Observationibus Medicis, quosdam homines ruminasse. Plura talia Exempla collegit *Peyerus* (b).

Per vomitum ergo expelluntur illa, quæ in ventriculi cavo continentur: adeoque & omnia illa, quæ in ventriculi cavum venire poterunt. Dixerat quidem *Galenus* (c) *sola namque evomi consueverunt, quæ ventriculus complectitur; eorum verò quæ intestinis continentur, nihil quidquam per vomitum vacuari potest*. Verùm directæ Experimenta contrarium evincunt. Bilis enim utraque per ductum communem in duodenum intestinum exit, atque interim toties per vomitum evacuatur: patet ergo evidenter, viam patere contentis intestinorum cavo in ventriculum. Duodenum vero intestinorum pyloro continuatum in ventriculi vicinia ponitur, adeoque

(a) Jul. Polluc. Onomastic. Lib. II. Num. CCIX. pag. 255.

(b) De Ruminant. & ruminat. Lib. I. cap. VI.

pag. 63.

(c) Aphor. Sect. IV. n°. XII. Charter. Tom.

IX. Part. II. pag. 139.

faciliùs contenta hujus intestini cavo in ventriculum ire poterunt. Verùm constitit Observatis & illa, quæ in remotioribus intestinorum partibus continentur, ad ventriculum venire posse: dum enim motus ille, quo contenta ventriculi in cavum intestinorum, atque inde continuo propulso, quamvis lento, per omnes illorum gyros ad anum usque protruduntur (peristalticum vocant hunc motum) invertitur in morbis, fœdo spectaculo ipsa excrementa alvina, retrogrado hoc motu in ventriculum pulsa evomuntur: quod jam *Hippocrates* (a) notavit, & pro lethali signo habuit. Imò & *Galenus* ipse (b) in volvulo, stercoris vomitum sub finem fieri agnovit: adeoque patet non stricto adeo sensu accipienda esse illa, quæ statim ex *Galeno* allegata fuerunt; videtur enim tunc tantùm indicare voluisse, ventriculi contenta vomitu facilè expelli posse; illa verò, quæ in intestinis hærent, difficiliùs, & minori molestiâ deorsum educi.

Si ergo contenta intestinorum in ventriculum venire possint aliquando, patet evidenter etiam omnia viscera, quæ humores suâ fabricâ paratos intestinali fistulæ infundunt, materiam vomitu expellendam dare posse. Verùm ingens hepar, & lien mutatum suâ fabricâ sanguinem hepatis tradens, & pancreas huc se evacuant. Omnes humores, qui ex arteriis meseraicis & cœliacâ in ventriculi & intestinorum cava excernuntur, sive sani, sive morborum, pariter vomitu expelli possunt.

Patet ergo, quàm multiplex & copiosa possit esse materia vomitûs. Bilem enim, pituitam, lympham, pus, ichorem, bilem atram, &c, imò & sanguinem ipsum vomitu rejecta fuisse, *Historia Medica* testatur.

Causa autem proxima vomitûs eadem est ferè, quæ nausæ; solâ tantùm intensitate majori differens. Quamvis autem irritatio & convulsio fibrarum muscularium œsophagi, faucium & ventriculi, vomitum excitent, tamen totalis expulsio contentorum ventriculi cavo his solis effici posse non videtur. Si enim consideretur, quanto cum impetu, dum homo vomit, hæc expulsio fiat, patebit facilè, longè validiores causas requiri: non possunt enim fibræ ventriculi, quamvis validissimè convulsæ, omnia expellere, quæ in ventriculo hærent; tunc enim deberent efficere, ut cavum ventriculi nullum fieret. Dum in cane vivo, dissecto abdomine, irritabam cultelli apice ventriculum, convellebatur quidem, neque tamen vomebat animal: hinc illa fibrarum ventriculi convulsio conspirare potest quidem ad hunc effectum, sed non videtur sola sufficere, ut omnia expellantur. Dum cani, cui mercurium sublimatum dederat *Wepferus*, abdomen incideret, statim prorupit inflatus ventriculus, qui quidem subinde convellebatur, sed non adeo validè. Ubi autem iteratis vicibus aquam calidam per gulam infudit, canis illam semper cum muco & spuma revomuit; atque notat, ventriculum non admodum contractum fuisse vomitûs tempore, verùm (c) *diaphragma validè succutiebatur, ac si illud cum musculis abdominis vomitum plurimùm promoveret*. Similem diaphragmatis in vomitu motum observavit & in alio cane, cui antimonii flores ingesserat (d). Dum enim diaphragma, ventriculo contiguum ferè, validâ convulsione deorsum trahitur, simulque eodem tempore muscoli abdominales, pariter contracti, omnia contenta abdominis premunt; ventriculus, duobus quasi prælis interjacens,

(a) De victûs ratione sanorum Lib. III. cap. 7. Charter. Tom. VI. pag. 487.

(b) De Loc. affect. Lib. VI. cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 502.

(c) Cicut. aquat. Histor. & nox. cap. XXIII. Histor. I. pag. 297.

(d) Ibid. cap. XX. Histor. I. pag. 251.

comprimitur validè, sicque omnia ejus contenta ingenti vi per ejus orificium superius exprimuntur. Per pylorum enim rugosum & muscibus abdominalibus convulsis pressum minùs patula via est; accedit, quòd in cane vomituriente viderit *Wepferus* (a), exordium motùs convulsivi esse in duodeno, deinde illum pergere ad pylorum ejusque antrum: unde patet impediri, quominus contenta ventriculi in vomitu per pylorum exire possint.

Quòd autem vomitus præcipuè pendeat à pressione diaphragmatis & muscibus abdominalium, confirmatur ex eo, quòd equi, qui, uti unanimiter testantur Hippojatri, nunquam vomunt, sic situm habeant ventriculum, ut minori efficacità muscibus abdominales in illum agere possint. In his enim animalibus enim ventriculus, quamvis repletus, aperto abdomine non apparet, nisi priùs ingens colon, quod magnæ parti diaphragmatis contiguum est, & abdominis maximam partem implet, removeatur: tunc enim ventriculus in conspectum venit, profundè situs, sic ut ferè ad pedis distantiam à muscibus abdominalibus remotus sit. Patet ergo, illum non ita validè comprimi posse à muscibus abdominalibus adeo diffitis. Contrà in canibus & felibus, quibus animalibus frequens & facilis vomitus est, muscibus abdominalium actioni quàm maximè exponitur ventriculus; uti etiam in ruminantibus. Accedit, quòd diaphragmatis debilior observetur in equis fabrica, unde & post validos nimis labores quandoque totà suà longitudine fissum in his animalibus invenitur, subito inde mortuis. Verum quidem est, in equis ventriculi orificium superius valvulâ muniri, quæ difficilem contentorum ventriculi exitum per illud reddit; sed hæc valvula tantùm duas tertias diametri orificii superioris ventriculi implet, adeoque non posset impedire, ne quædam contentorum pars, liquidissima saltem, vomitu sic expelli posset. Interim tamen dato vino emetico magnâ etiam dosi, nullus sequitur vomitus, quamvis validi abdominis concussus observentur in hoc animali hoc assumpto pharmaco, & sæpe moriantur. Fortè etiam talis in his animalibus ventriculi situs est respectu diaphragmatis, ut & illud minùs in hunc agere possit (b).

Neque tamen dissimulandum est, haberi apud *Wepferum* Observationem, quæ docere videtur, solius ventriculi convulsione vomitum fieri posse. Catello enim, cui gialappæ magisterium dederat, dissecto abdomine ventriculus distentissimus prorupit, & denudatis omnibus imi ventris visceribus vidit, (c) *ventriculum se circa medium aliquoties contrahere*; atque interea dum *Wepferus* insignem canalem lacteum prope renem succenturiatum intuetur, multùm mucis spumei cum grumis evomit catellus, licèt (d) *diaphragma ad gulam usque divisum & solummodo in dextro latere integrum esset*: unde conclusit Auctor, *vomitum à ventriculo citra diaphragmatis opem peragi posse*. Verùm si consideretur, aliis intentum fuisse *Wepferum*, dum catellus vomeret; patet, illum non adeo potuisse distinguere an solius ventriculi contractione vomitus factus fuerit. Præterea dum distentissimi ventriculi fibræ convelluntur, minimè mirum est, contentorum partem sic per œsophagum expelli posse. Neque multùm hâc ventriculi convulsione sic exivisse patet ex ipsa hac Historia; nam addit paulò post, (e) *ventriculo à sinistrali ad duodenum secundum longitudinem supernè inciso, cavitatem mucis viscidissimo spumeo & frustulis lacteis co-*

(a) Cicut. aquatic. histor. & nox. cap. xx. Hist. I. pag. 251.

(b) Vide de his Académ. des Sciences l'An 1733. Mém. pag. 688. &c.

(c) Cicut. aquatic. histor. & nox. cap. xv. Hist. I. pag. 221.

(d) Ibid.

(e) Ibid. pag. 222.

gulatis plenam invenimus. Ex quibus patet, ut puto, leviozem vomitum, vel potiùs ventriculi exprobrationem dicendam, fieri posse à convulsis ventriculi fibris; validum verò & propriè sic vocandum vomitum, requirere diaphragmatis & muscutorum abdominalium convulsionem.

Omnia hæc confirmantur illis phænomenis, quæ in vomentibus hominibus apparent: primò enim nausea percipitur, tenuis sæpe lymphæ os replet, incipit tremere labium inferius, imò sæpe tota maxilla inferior; quæ omnia designant, irritari fibras faucium, œsophagi, ventriculi, &c. Sequitur tunc sæpe levis eructatio contentorum ventriculi, à solius ventriculi fortè convulsione; mox totum abdomen quasi intrò rapi videtur, & validissimè expelluntur ventriculi contenta; & post validum vomitum abdomen totum, & diaphragmatis omnis ferè ambitus, obtusum dolorem habet, similem ferè illi, qui in reliquis membris, nimio labore fatigatis, percipitur.

Patet ergo ex dictis, quænam sit causa proxima vomitûs. Causæ verò remotæ plurimæ esse possunt, & admodum variæ; quæ tamen omnes in eo conveniunt, quòd, irritando fibras partium descriptarum, adeo facilè convellenda hæc viscera stimulent, sive directè in hæc viscera agant, sive, irritando aliarum partium fibras nervosas, per consensum eadem mala producant. Levis agitatio plumulæ in faucibus solâ tali mechanicâ irritatione vomitum facere potest, uti & pituita hîc fluctuans, capitis concussio & vulnera, luxationes, &c, de quibus omnibus in capitulo de nausea dictum fuit. Omnes enim causæ nauseam producentes, si validiores fuerint, vomitum facere poterunt. Sequentibus jam duabus paragraphis agetur de præcipuis causis remotis vomitûs, quatenus in ventriculo ipso vel vicinis ipsi partibus inveniuntur.

§. 653. **E**RGO vitio stomachi convulsi, inflammati, suppurantis, scirrhusi, cartilaginosi, accedente febre acutâ, aliquando accidit, pertinax est, & idea ejus mali cognoscitur, eoque sublato demum tollitur: de quibus postea.

ERGO VITIO STOMACHI CONVULSI. Notavit Sydenhamus (a), in hysteri- cis & hypochondriacis perturbatum spirituum nervosorum motum diversa admodum phænomena producere, prout in has illasve partes corporis impetum fecerit; sicque quosvis ferè morbos simulare, atque fraudem facere Medicis, nisi & periti in Arte, & attentis simul fuerint. Si ergo in ventriculum decubuerit hæc affectio, convellatur, & vomitus sæpe enormis excitabitur; qui omnibus aliis remediis frustra tentatur, & tantùm cedit illis, quæ turbatum liquidi nervosi motum in ordinem redigunt, vel sopiunt. De hac re autem dictum fuit ad numerum quintum §. 642.

INFLAMMATI. Cùm locus inflammatus doleat, & simul tumeat plerumque, nervosa & adeo irritabilis ventriculi fabrica à tumore inflammatorio hîc nato pessimè afficietur; unde convulsio fibrarum ventriculi, & illam sequi solens vomitus, brevè fiet; inprimis quotiescumque ab ingesto cibo vel potu irritatur ventriculus inflammatus. Ob hanc causam, uti postea §. 951, dicetur, vomitus

(a) Dissertat. Epistol. ubi de Passion. hysteric. pag. 486.

dolentissimus statim ab omni ingesto inter signa inflammati ventriculi habetur.

SUPPURANTIS. Inflammationem natam in quacumque corporis parte sequi possunt varii inflammationis exitus, uti in capitulo *de Inflammatione* patuit; adeoque & suppuratio, scirrhus, &c. Verum dum inflammatio in suppurationem tendit, omnia inflammationis symptomata augentur; adeoque patet, facile vomitum inde nasci debere. Præterea si suppuratio in ulcus apertum degeneret, cum omnis ulceris labia ferè semper plus minusve inflammata sint, atque tale ulcus ab ingestis continuo irritetur, poterit à tali causa vomitus molestus & diuturnus produci. Plura Exempla ulcerati ventriculi in *Historia Medica* occurrunt: unicum ex *Hildano* adducere sufficiet, cum fide dignissimus hic Auctor ipse hoc viderit. Robustus, & optimo corporis habitu præditus juvenis, postquam opiparo convivio exceptus fuerat, eadem nocte dolore stomachi correptus fuit, in initio quidem non adeo gravi, sed paulatim aucto; imò & vago facto per caput, abdomen, artus: vomitus autem quoque aderat. Omnibus frustra tentatis, postquam per octodecim menses calamitosissimam vitam duxerat, tandem moritur. Cadavere aperto, invenitur in ventriculi orificio superiori, & quidem ex parte anteriori, ubi ramus sextæ conjugationis nervorum ventriculo inseritur, ulcus magnum ac fœtidum, quod in vacuum usque ventriculi penetrabat (a).

SCIRRHOSI, CARTILAGINOSI. Duros & scirrhosos tumores in ventriculo æquè ac in aliis visceribus observatos fuisse, dictum fuit ad §. 484; atque dum adsunt, comprimendo & irritando vicina loca, inprimis si jam maligni fieri inceperint, vomitum & alia plura mala excitare poterunt. Omnium pessimi tales tumores, dum in pylori vicinia enati exitum contentorum ventriculi impediunt; tunc enim vomitus perpetuus fit. Bini tales casus habentur à celeberrimo *Sponio* communicati (b), ex quibus patet ipsum pylorum scirrhosum, & ferè cartilagineum, vomitum perennem fecisse aliquot ante mortem septimanis.

Omnia autem hæc mala augentur, dum febris acuta modò enumeratas vomitûs causas comitatur; per illam enim augebitur inflammatio, si præexistit; vel fiet, si nondum adfuerit: dum per febrim agitatâ humoribus vicina his tumoribus ventriculi loca atteruntur.

Pertinax verò semper vomitus est ab his causis ortus: per ipsum enim vomendi conatum exasperatur ventriculi inflammatio, & convulsio; & scirrhî, antea benigni, in his locis hærentes sæpe in canerosam malignitatem degenerant. Ubi verò à pituita, bile aut similibus, mole vel stimulo ventriculum irritantibus, vomitus nascitur, his excussis sponte, vel per *Artem*, facile sedatur vomitus. Prout jam causæ hæ vomitûs facilius vel difficilius tolluntur, pariter & vomitûs curatio succedet.

Quænam verò agenda sint, ut ventriculi inflammatio & ejus varii exitus curentur, postea peculiari capitulo dicetur. Simul etiam ex dictis apparet, quare aliquando vomitus curari nequeat: dum nempe confirmati scirrhî, vel cartilagineâ duritie jam præditi tumores, ventriculum continuo irritant.

(a) *Hildan. Observ. Centur. III. observat. xx.* | (b) *Harder. Apiar. observ. LXII. p. 250.*

§. 654. **V**ITIO viscerum, & partium circumjacentium, similiter affectorum, distento per ingesta stomacho irritatorum, idem toties incognitâ causâ pertinacissimus accidit, accedente febre.

Notum est, ventriculi naturalem situm esse talem, ut ab hepate incumbente tegatur maximâ suâ parte; à sinistris lien ipsi accumbat; pancreas ponè ipsum hæreat; colon intestinum ejus fundum tangat, &c. Sed dictum fuit in *Commentariis* §. 648, adeo facillè irritabilem esse ventriculum, ut ejus externâ etiam superficie rudiùs attactâ forcipe, vel cultelli apice puncta in mortuo jam animali, convelleretur. Si ergo in his partibus, ventriculo contiguis, similia mala hæserint, ac præcedenti paragrapho enumerata fuerunt; patet evidenter, vomitum pertinacissimum inde nasci posse, licèt in ventriculo nullum vitium fuerit; neque in ejus cavo aliquid hæreat, quod nocere possit. Verùm contiguæ ventriculo partes tantò magis illum premunt, adeoque tantò validiùs afficere possunt, quò magis distentus fuerit: unde vitio accumbentium ventriculo partium natus vomitus semper exasperari solet, dum ingestis turget ventriculus; atque ideo in chronico & pertinaci vomitu semper de his cogitandum est, & sedulò investigandum, an signa doceant, hoc illudve viscus affectum esse; sicque apta remedia adhiberi possint, ut tollatur talis vomitus, si ejus causa curabilis sit, vel saltem leniatur; simulque caveatur, ne perversâ Medendi Methodo omnia in pejus ruant, uti toties accidit, dum emeticis vel purgantibus talia mala irritantur. Numerosissimæ jam in *Historia Medica* occurrunt *Observationes*, quibus probatur, pertinacem vomitum à vitio partium ventriculo accumbentium natum fuisse. Juveni octodecim annorum ictu cartilago xiphoides introrsum pressa ventriculum irritabat, frequens sequebatur vomitus; qui frustra plurimis tentabatur remediis, donec peritâ manu restitueretur hæc cartilago (a). Si jam sola mechanica irritatio à mutato situ hujus cartilaginis vomitum facere potuerit, an non idem fiet, dum scirrhosum hepar, vel pancreas, simili modo ventriculum premit? Ab hepatis inflammatione nauseam & vomitum fieri ad numerum tertium §. 642, dictum fuit. Dum turgens collectâ bile cystis fellea, quacumque de causa obstructo ejus emissario, se evacuare nequit, post diras anxietates vomitus enormis sequitur, tam diu durans, donec validissimis his spasmis diaphragmatis & musculorum abdominalium retropressa bilis in sanguinem redierit, & ictericio colore totum corpus fœdaverit. Ubi calculus renalis ex pelvi in angustias ureteris delabitur, à sola hac mechanica irritatione vomitus fit; & salutari quidem naturæ molimine, dum validis his concussibus calculus per ureterem propellitur in vesicæ cavum. Ab intestinorum inflammatione, volvulo, herniis incarceratis, &c, pariter vomitus fit, uti veterum & recentiorum Medicorum *Observata* unanimiter testantur. Similia jam fieri à tumoribus suppuratoriis harum partium facillè patet, atque omnia hæc mala augeri, si febris accedat.

Ex quibus omnibus patet, quantâ sollicitudine indaganda sit vomitûs causa, ut tutò curari possit; simulque apparet, quandoque requiri, ut vomitus non sistatur, ubi nempe per validos illos concussus noxia in visceribus hærens materia mobilis redditur & expellitur, uti in calculosis, ictericis, atrâ bile motâ, &c, observatur. Opti-

(a) Académ. des Sciences l'An 1737. hist. pag. 67.

mum tunc est tenui liquido affatim potato efficere, ut vomitus minori cum molestia fiat; vacuo enim ventriculo vomendi conatus irriti quàm maximè ægros affligunt. Pariter constat ex dictis, vomitum aliquando incurabilem esse; dum contigua ventriculo viscera scirrhis vel cartilagineis tumoribus obsita illum premunt & irritant. Unicum tunc hujus mali lenimen habetur, dum parcâ copiâ cibi & potûs simul ingestâ cavetur, ne multùm distendatur ventriculus.

§. 655. **V**ITIO omnis causæ majoris nausæ (642); unde cognoscitur, dirigitur, curatur.

Nausea enim, uti ex dictis ad §. 642, patuit, easdem ferè agnoscit causas ac vomitus, sed leviores tantùm: illarum ergo augmento vomitus fiet. Imò nauseam frequenter vomitus sequitur, & omnem vomitum ferè semper nausea præcedit. Illa ergo omnia, quæ de nausæ causis, in quinque classes ibidem distinctis, dicta fuerunt, huc faciunt. Curam autem vomitûs omnino eandem esse ac nausæ ab iisdem causis, sed levioribus orræ; nemo dubitat.

§. 656. **S**I permanet, producit atrophiam, ileum, convulsiones; & effecta nausæ majoris, & pertinacis (643).

Videndum jam, quænam mala à vomitu metuenda sint, ut inde prognosis habeatur. Materia, quæ vomitu rejicitur, considerationem meretur, quia pro ejus varietate sæpe etiam prognosis diversa est. *Hippocrates* utilissimum vomitum esse monuit, (a) dum materia expulsa bile & pituitâ inter se permixtis constat; neque admodum crassa fuerit; sinceros autem vomitus deteriores dixit. Damnavit (b) porracea, livida, aut nigra rejecta; & si homo (c) omnes hos colores vomat, exitiale illud esse monuit. Subputrida (d) & fœdi odoris, mala pariter dixit; & celerrimam mortem significare (e) si livida & graveolentia evomantur. Præterea vomitus si maneat, omnia ingesta expelluntur, adeoque corpus suo defraudatum alimento verâ atrophiam consumetur; uti satis patet. Si verò per intervalla satis longa vomitus recrudescat, diu hoc sæpe fertur, dum adhuc ex ingestis sufficiens chyli copia sanguinem ingreditur. Vidi tales casus, ubi arctata in quodam loco intestinalis fistula, vel & à vicino tumore scirrhoso compressa, ingestorum liberum transitum impediabat; unde post tres quatuorve dies post summam anxietatem oriebatur vomitus, quo expellebantur omnia, quæ toto hoc tempore ingesta fuerant; atque dein satis bene se habebant ægri, & cibos appetebant, donec post simile ferè temporis intervallum rediret vomitus. Observavit & *Tulpius*, virginem ultra decem menses evomuisse (f) *qualiacumque cibaria*, attamen sine evidenti virium jactura; postea verò, chylosum vomitum passa, ante decimum octavum mensem morbi finitum periit. Fortè tamen adhuc diutius tolerare potuisset, verùm febris continua, comitialis morbus, aphonia, profusa menstrua, & alia gravissima mala lentam acceleraverunt mortem. Plura alia apud Observatores habentur Exempla, quibus constat, diu admodum

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. xxxviii. Charter. Tom. VIII. pag. 638.

(b) Ibid. Sentent. xxxix. pag. 639.

(c) Ibid. Sentent. xl.

(d) Ibid. Sentent. xlii. pag. 640.

(e) Ibid. Sentent. xli. pag. 639.

(f) Observat. Med. Lib. II. cap. xxix. pag. 133.

toleratos fuisse à quibusdam periodicos tales vomitus, dum per hos non penitus omni alimento defraudabatur corpus.

ILEUM. Notavit optimè Sydenhamus, (a) quòd vomitus enormes, qui initio febrim accidere solent, quod huic (iliacæ passioni) occasionem quandoque subministrant. Distinxit autem hunc morbum dupliciter quatenus vel ab obstructione intestinalis tubi, vel ab irritatione ortum ducit. Priorem dixit passionem iliacam notham, posteriorem veram vocavit; illamque fieri dixit, dum ex tumultuante sanguine per febrim in ventriculum & proxima intestina deponuntur humores acres & maligni, quibus irritatus ventriculus motum suum invertit, & materiam molestatam per os rejicit. Ventriculi huic inverso motui proxima intestina cedunt; dein & in omni intestinorum tractu idem fit; & motus peristalticus, quo naturaliter ingesta deorsum pelluntur, invertitur, atque contenta intestinorum cavo in ventriculum regurgitant, vomitu expellenda. Monet autem, in motus peristaltici inversione vomiturientem ventriculum choream ducere, unde etiam præcipuum curationis scopum posuit in sedanda ventriculi irritatione.

CONVULSIONES. Vomitus ipse convulsionem fibrarum muscularium faucium, œsophagi, ventriculi, intestinorum, diaphragmatis, & musculorum pro sua causa habet, uti §. 652, dictum fuit. Non mirum ergo, repetitis talibus convulsionibus turbari totum systema nervosum, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 233, demonstratum fuit; & excitari convulsiones etiam in aliis corporis partibus: inprimis cum nervi per ventriculum, intestina, & mesenterium dispersi tantum imperium habeant in reliquos totius corporis nervos; uti ex alibi dictis patuit. Præterea cum frequenti vomitu exhauriatur corpus, ab hac inanitione vasorum convulsionum metus esse potest (vide §. 232.). Hinc ab helleboro, vomitorio acerrimo, convulsiones metuebat (b) Hippocrates; & à vomitu sincero convulsiones & singultus damnavit.

Omnia jam illa mala, quæ diuturnam nauseam sequuntur, meritò inter effecta vomitus pertinacis numerantur, de quibus §. 643, dictum fuit.

Si jam simul consideretur, dum, convulsis musculis abdominalibus & diaphragmate, omnia abdomine contenta validissimè comprimuntur, sanguinem venosum magnâ vi & velocitate summâ pelli versus cor dextrum, simulque eâdem hâc actione arterias versus inferiorem partem corporis tendentes & per abdominalia viscera dispersas comprimi; patebit, versus corporis superiora copiam & impetum sanguinis arteriosi derivari; dum simul impeditâ respiratione illo tempore, quando vomitus fit, cor dextrum se libere in pulmonis vasa evacuare nequit: hinc reditus sanguinis venosi à capite impeditur, dum interim per arterias magnâ copiâ & impetu sanguis versus caput pellitur. Summus ergo metus est, ne à diuturno & valido vomitu rumpantur encephali vasa, & ab effusis humoribus compresso cerebro, lethalis apoplexia fiat, quam toties inter vomendi conatus accidisse Historia Medica testatur. Præterea, licet nulla ruptura vasorum fiat, à nimia tamen distensione vasorum sanguineorum mollis encephali pulpa comprimi poterit, adeoque plurima mala produci. Si autem considerentur illa, quæ in ipso vomitus actu contingunt, patebit, justum horum omnium malorum metum esse.

(a) Sect. I. cap. IV. ubi de Ileo, pag. 89. | (c) Coac. Prænot. n°. DLXV. Charter. Tom. VIII, pag. 885.
 (b) Aphorism. Sect. IV. n°. XVI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 142.

Turget enim tunc facies & rubet, oculi sanguine suffusi lacrymantur, venæ jugulares inflatæ tument, scintillæ & varii colores oculis observantur, tinnunt aures, vertiginosi fiunt, & post validum vomitum sæpe per aliquod tempus hebetes & somnolenti manent homines. Patet hinc, quàm periculosus plethoricis, vel & cacochymiâ turgentibus corporibus vomitus sit, & quanto jure inculcaverit Sydenhamus, ut, si ægri conditio & venæ-sectionem & vomitorium postulerit, semper (a) *venæ-sectio emetici exhibitionem præcedat..... ne ex violentis illis vomendi conatibus rumpantur vasa pulmonum, vel cerebrum lædatur, affuso cum impetu sanguine atque effuso*; cujus rei Exempla aliquot se observasse affirmat. Patet inde etiam, quare Celsus (b) vomitum maximè alienum dixerit illis, quibus caput infirmum est.

Præterea inter vomendum, dum validissimè premuntur viscera omnia abdominalia, & sanguine copioso pulmo & corporis superiora distenduntur; si chronicis morbis jam tabefacta ferè viscera quædam fuerint, illorum ruptura & pessima quævis mala metuenda sunt. Unde toties lethalis hypercatharsis, sanguinis sursum vel deorsum excretio observata fuerunt, dum tabefactum hepar validis vomendi nixibus rumpebatur. Vidi sic mulierem, quæ diuturno ictero fœdata fuerat, sumpto emetico incidisse in hypercatharsin, quâ ingens copia putridæ amurcosæ materiæ per alvum ruebat; dein puro sanguine exeunte lipothymia, & paulò post mors, sequebantur. Nisi propriis oculis in cadavere illustrissimi Reipublicæ nostræ Archithalassi hoc vidisset Boerhaavius, quis unquam credidisset, œsophagi tubum validis vomendi conatibus rumpi posse, uti in *Commentariis* §. 170. n°. 5, dictum fuit. Herniarum productio à vomitu frequentissima pariter observatur: imò & in situ viscerum naturali insignis mutatio inventa fuit post vomitum diuturnum; uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 169, dictum fuit. Jurè ergo Celsus, damnans illorum consuetudinem, qui quotidie ejiciendo vorandi facultatem moliebantur, de vomitu dixit, (c) *Itaque istud luxuriæ causâ fieri non oportere confiteor: interdum valetudinis causâ rectè fieri, Experimentis credo. Commoneo tamen, ne quis, qui valere & senescere volet, hoc quotidianum habeat.*

§. 657. **S**I vitio causæ (653. 654.) acciderit, curatio ex Historia illorum morborum petenda.

Curatio vomitûs tota pendet ex cognitione causæ remotæ, per quam fibræ musculares faucium, œsophagi, &c, (vide §. 652.), vel facilè convellenda viscera irritantur. Nulla ergo methodus generalis hîc locum habere potest, sed sollicita indagatio harum causarum requiritur. Si ergo vomitus fiat vitio ventriculi ipsius in propria sua substantia malè affecti (§. 653.) per inflammationem, suppurationem, scirrhum, &c, aut similibus malis, viscera & alias partes vicinas occupantibus (§. 654.) excitetur, vomitûs curatio ex Historia illorum morborum petenda erit; de quibus postea in morbis inflammatoriis viscerum agendum erit.

§. 658. **S**I à causâ (642. 655.) oritur, remedia eadem (644.) huc in usum revocanda diligenter, maximè opiata, & epithemata corroborantia, attrahentia, dissipantia.

De his omnibus in capitulo de *Nausea* dictum fuit, ubi priùs variis nausæ

(a) Sect. I. cap. IV. pag. 65.

(b) De Medic. Lib. I. cap. IV. pag. 35.

(c) Ibid. cap. III. pag. 30.

causis in quinque classes distinctis, singularum dein curatio tradita fuit. Accidit tamen aliquando, postquam acres & putres biliosi humores, aut lenta & viscida fluctuans materies, in ventriculo aut ejus vicinia, collecta, fuerint expulsa per emetica aut purgantia, tamen vomitum fieri ab ingestis illico ob nimis sensibilem jam redditum ventriculum, & post repetitas toties in frequenti vomitu convulsiones, facillimè irritabilem. Tunc opiata, quæ omnes hos tumultus sopiunt, & acriorem ventriculi sensum obtundunt, hîc maximum usum habent; uti & omnia illa, quæ nimium spirituum impetum in has partes mutare & alio modo dirigere valent. Celebre ad hos usus laudatur remedium illud antemeticum à *Riverio* (a) descriptum, dum salis absinthii scrupulus cochleari succi limonum mistus deglutitur: ab his enim, dum in ventriculo hærent, effervescencia fit, per quam mirus stimulus ventriculi nervis inducitur, atque illius spasmi & convulsiones felicissimè tolluntur. Facile autem patet, hoc remedium non adeo agere expellendo vel corrigendo materiam, in ventriculo aut intestinis hærentem, sed tantum mutando & dirigendo nervosi liquidi impetum in has partes. De usu opiatorum autem ad quintum numerum §. 644, dictum fuit.

Ob eamdem causam profunt illa remedia, quæ debilitatum validis his concussibus ventriculum roborant, uti ibidem dictum fuit. Unde etiam post vomitum, si stomachus infirmus est, aquam frigidam bibendam voluit *Celsus* (b) & panem hesternum, vinum austerum meracum, carnem assam, & cibos omnes quam siccissimos commendat. Plures tales formulæ, quibus languenti & debilitato post diuturnum vomitum ventriculo succurri potest, in *Materia Medica* ad Sectionem 644, habentur, ubi ad nauseam à simili causa ortam sanandam adhibentur. Verum & eximium usum habent similia epithematis, fomenti, aut cerati formâ ventriculi regioni extrinsecus applicata; quorum formulæ pariter eodem loco habentur. Theriaca *Andromachi* super alutam extensa & epigastrio applicata, ratione optimorum aromatum, quibus constat, & opii, cujus bonam copiam habet, pulcherrimè prodesse solet. Cucurbitæ sine scarificatione ventriculi regione applicatæ pariter profuerunt, ob rationes §. 650. n°. 3, memoratas.

§. 659. **H**INC liquet ratio difficultatis sistendi vomitûs in multis febribus acutis: tum falsitas & periculum regulæ, vomitus vomitu curatur: Cur sæpe sudorifera vomitum tollant, ut in peste; cur sæpe sistatur ille factâ crisi, ut in variolis: Cur sæpe missu sanguinis, ut in acutis inflammatoriis: Cur quibus initio febris acutæ vomitus perpetuus sine causa inflammatoria, diarrhœa pro crisi, quæ caveatur dato in principio morbi emetico: Cur vomitus omnis ingesti, statim ac receptum est, pessimus in acutis fit: ex iisdem singultus nasci, & sanari potest.

Ex hætenus dictis de vomitu sequentia corollaria deduci poterunt.

RATIO DIFFICULTATIS SISTENDI; &c. Sæpe enim in febribus acutis adest inflammatio ventriculi, intestinorum, aut viscerum ventriculo accumulantium; & ab hac inflammatione vomitus fit, qui ergo sedari nequit, nisi tollatur inflammatio hujus vomitûs causa, quod aliquando vel omnino non, vel

(a) Prax. Medic. Lib. IX. cap. VII. pag. 415. | (b) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 30.

saltem difficulter, fieri poterit. Præterea patuit ex illis, quæ in vulnerum capitis Historia dicta fuerunt, cerebro læso, concusso, vel compresso, æruginosæ bilis vomitum sequi: unde etiam, dum in morbis inflammatoriis capitis turbari incipiunt insigniter encephali functiones, vomitus talis adest, non tollendus, nisi inflammatio ibi nata curari possit. Hinc dixit *Hippocrates* loco in *Commentariis* §. 267, allegato, (a) *In capitis doloribus æruginosi vomitus, cum surditate & pervigilio citam insaniam significant.* Verùm etiam atra bilis, quæ diu fixa & immobilis hæsit, viscera abdominalia gravans, quacumque de causa soluta & mota acutissimas febres incendit, & præter alia pessima mala nauseam & vomitum (vide §. 1104.) facit, non compescendum, nisi turgens atra bilis tolli possit, vel sic corrigi, ut minùs noceat: quod quàm difficile sit, patebit, ubi postea de hoc morbo dicetur.

TUM FALSITAS ET PERICULUM REGULÆ, &c. Ferè pro axioma Practico generali à multis habita fuit hæc Regula, quòd, ubicumque vomitus & nausea aderant in morbis, prodesset semper Arte vomitum promovere, credentes se tunc semper ducere morbi materiem per illas vias, versus quas natura vergit. Confirmabantur in hac opinione, quòd pulcherrimè sæpe succederet hæc methodus, dum copiâ vel acrimoniâ molesta bilis, aut fluctuans pituita in primis viis vomitum faciunt. Verùm ex antè dictis patuit, inflammationem ventriculi & vicinarum partium, scirrhus, ulcera, cancrum ipsum aliquando pertinacissimi vomitûs causam esse. Facilè autem patet, vomitoriis datis in talibus casibus omnia hæc mala pessimè exasperari. Sic etiam ubi ab inordinato liquidi nervosi motu vomitus excitatur, Regula hæc fallit, cùm vomitoriis datis illæ turbæ augeantur. Prudentissimè hanc Regulam limitavit *Hippocrates*, dum dixit, *si (b) unâ cum vomitu eluentur ea quæ vomitûs causa sunt; huic quidem per vomitum, vomitus sedatur.*

CUR SÆPE SUDORIFERA VOMITUM TOLLANT, UT IN PESTE? Observavit hoc *Sydenhamus*, molestissimum sæpe vomitum peste correptis, adfuisse, quo propinata medicamenta illico expellebantur: unde in tali casu à medicamentorum exhibitione abstinuit, donec solo tegumentorum pondere sudor promanare inciperet: nam (c) *cùm materia morbifica radii versus ambitum corporis sese exporrigant, illico alvi profluvium & vomitiones, ab eisdem introrsum reflexis, ac in ventriculum & intestina decumbentibus provenientes, ultro sedantur.* A deo autem certus erat *Sydenhamus*, se vomitum talem sudoribus excitatis compescere posse, ut dum *Pharmacopolæ* frater; febre pestilentiali graviter decumbens, incassum fortiora sudorifera sumisset, illico vomitu hæc assumpta rejiciens, promiserit tamen se facilè effecturum, ne deinceps evomeret, quamvis omnium antea exhibitorum fastidiosissimum fumeret: (d) *Promissi fidem eventus liberavit; quippe ubi ager à sola stragulorum mole paululùm maduisset, largiorem theriacæ Venetæ bolum deglutivit ac retinuit;* atque copioso sudore manante sanatus ab hoc morbo fuit. Ubi autem sudor semel inceptus abrumpebatur quacumque de causa, antequam morbi materia penitus expulsa fuisset, omnia symptomata illico recrudescebant.

CUR SÆPE SISTATUR ILLE FACTA CRISI, UT IN VARIOLIS? Contagium variolarum susceptum sæpe circa ventriculum primò tragœdiam lu-

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n^o.
X. Charter. Tom. VIII. pag. 706. Confer. Coac. Prænot n^o. CLXX. Ibid. pag. 861.
(b) Lib. de Loc. in hom. cap. xv. Charter,

Tom. VII. pag. 374.

(c) Sect. II. cap. 11. pag. 154.

(d) Ibid. pag. 154.

dit ; cardiæ dolor & anxietatis circa hunc locum sensus , nausea & vomitus , in primò stadio hujus morbi toties præsentis , hoc demonstrent. Omnia hæc mala solent manere toto contagii stadio , donec per febrim accensam susceptum venenum versus habitum corporis deponatur , & pustulas inflammatorias , postea in abscessum vel gangrænam abituras , producat. Solent tunc omnia symptomata minui , & vomitus hætenus molestus cessat , factâ criticâ depositione venenati hujus stimuli , & mutatorum per illum humorum versus corporis exteriora. Ubi verò post eruptionem variolarum vomitus manet , designat tunc , variolas ipsam internam ventriculi aut œsophagi superficiem obsidere , vel per validam febrim prægressam bilem acriorem redditam ventriculum irritare ; de quibus postea pluribus in variolarum Historia dicetur.

CUR SÆPE MISSU SANGUINIS , UT IN ACUTIS INFLAMMATORIIS ? Quia in his morbis ab inflammatione ventriculi , aut vicinorum viscerum , aut etiam encephali , vomitus frequenter producitur. Summum jam remedium esse ad inflammationem sanandam sanguinis missionem , patuit ex illis , quæ de cura inflammationis antea dicta fuerunt. In *Commentariis* §. 644. n°. 3 , dictum fuit , de memorabili illo casu nobilis fœminæ febre acutâ inflammatoriâ decumbentis , cui vomitorium dederat *Sydenhamus* , ut vomitum importunum sanaret , quod toties in aliis casibus profuisse usu didicerat : ingenuè fatetur (a) , uti ibidem dictum fuit , commissum errorem ; & postea in aliis , simili febre decumbentibus , pleuritidis instar iteratâ venæ-sectione morbum hunc aggressus fuit , & felicissimo quidem cum eventu.

CUR QUIBUS INITIO FEBRIS ACUTÆ , &c. Quia tunc semper ferè acrior bilis vel copiosior ventriculum irritat ; quæ morâ & febre malignior reddita , & ad intestina delata , diarrhœam in fine morbi excitat , sæpe periculofam , dum fractæ per morbum ægri vires validas evacuationes pati nequeunt. Inprimis hoc locum habet in illa febris continuæ specie , quæ autumnali tempore plurimum occurrat , & illam constitutionem epidemicam comitatur , quæ febribus intermittentibus producendis favet. Cùm verò intermittentes febres sæpius epidemicè grassentur , quàm alii morbi ; & febris hæc continua , quæ illas comitatur , frequentius reliquis observabitur , uti *Sydenhamus* (b) optimè monuit. Imò non sine ratione conclusit magnus ille Vir (c) , colligens illa omnia , quæ plurium annorum fidelis Observatione de epidemicis constitutionibus didicerat , hanc esse primariam naturæ febrim , quia & frequentius occurrit reliquis , & illi præ reliquis congruunt veterum Medicorum axiomata , quæ nobis de crisi in morbis reliquerunt , uti in *Commentariis* §. 587 , dictum fuit ; ubi de crisi agebatur. Verùm & intermittentes autumnales , quæ simul cum hac febre continua grassari solent , similem indolem habent ; & tertianæ , duplicatæ , imò & quartanæ ipsæ , geminatis paroxysmis & protractis , sæpe in continuam illam abeunt (d) , & vicissim hæc febris quandoque se in intermittentium classem reponit (e). Unde meritò conclusit *Sydenhamus* , dictam febrim continuam intermittentium illarum febrium autumnalium quasi compendium quoddam esse , & contra singulos intermittentium paroxysmos hujus febris acutæ compendium videri ; (f) atque adeo discrimen , in hoc maxime versari ,

(a) Sect. II. cap. II. pag. 148.

(b) Sect. I. cap. III. pag. 57.

(c) Ibid. Sect. V. cap. VI. pag. 317.

Tom. II.

(d) Ib. Sect. I. cap. IV. Art. II. n^o. I. p. 69.(e) Ibid. n°. II. pag. 73.

(f) Ibid. cap. III. pag. 56.

quòd continuæ conceptam semel effervescentiam συνεχῶς eodémque semper tenore perficerent. Intermittentes autem partitis vicibus ac diversis temporibus eádem defungerentur. Unde patet, quàm latum usum hæc Regula Practica habeat, cùm & in acutis continuis illis, adeo frequenter obviis, & in intermittentibus, toties epidemicè grassantibus, locum inveniatur. Observavi enim, dum in his regionibus simul occurrerent frequentissimæ hæc febres, vomitorium in initio febrium intermittentium & acutarum datum pulcherrimè profuisse; quàmvis etiam, uti Sydenhamus (a) optimè notavit, dato in initio horum morborum emetico, materies vomitu rejecta neque mole valde spectabilis, neque pravis qualitatibus adeo insignis reperiatur. Ubi verò in morbi progressu datur vomitorium, dum in ejusdem initio hoc neglectum fuit, ingens sæpe saburra collectæ biliosæ materiæ expellitur. Interim magnum inde levamen illico percipiunt ægri, & postea hæc febris placidè pergens absque molestis symptomatibus decursum suum absolvit, & semper cavetur funesta, sæpius in fine horum morborum contingens diarrhœa. Tota difficultas tantùm in eo consistit, ut bene distinguatur, an causa inflammatoria adsit, necne. Anni tempus, epidemica constitutio cognita, & fidelis nocentium & juvenum Observatio lucem dabunt. Autumnus enim talium morborum ferax est; verum autem, & illi proxima æstatis pars, morbis inflammatoriis producendis magis favet. Quanta tamen cura in his distinguendis requiratur, patet; cùm ipse Sydenhamus, adeo oculatus in his rebus, se deceptum fuisse ingenuè fateatur, uti paulo antè dictum fuit.

CUR VOMITUS OMNIS INGESTI, &c. Designat enim ferè semper ipsum ventriculum, aut ipsi contiguum diaphragma, vel & vicina viscera; validâ inflammatione correpta esse; unde à minima etiam ventriculi repletionem hæc sic irritantur, ut vomitus fiat; per quem, ruditer pressis partibus his inflammatis, metus est summus, ne præsens inflammatio subito in lethalem gangrænam abeat. Simul etiam suo effectu pessimus est talis vomitus, quia diluentium & antiphlogisticorum usum, quorum larga copia in curandis similibus morbis requiritur, omnino prohibet.

EX IISDEM SINGULTUS NASCI, ET SANARI POTEST. Singultus videtur esse (b) convulsio œsophagi ventriculum & diaphragma sursum trahens, dum simul diaphragma subito deorsum convellitur. Illa enim quæ observantur phænomena in homine singultiente, hoc docere videntur; & post diuturnum singultum circa cardiam & fauces molestia solet percipi. Convulsivus autem ille motus tam citò fit, ut non adeo exactè determinari possit, quænam partes agant: unde & Sydenhamus ingenuè fatetur, se sibi (c) ipsi de singultus causa disquirenti satisfacere non posse. Satis tamen videtur constare, quòd œsophagi convulsivus motus sit. Confirmat hoc Hippocrates, qui ab iisdem causis & convulsionem & singultum deduxit, dicens, (d) Convulsio aut à repletionem, aut evacuationem oboritur, ita verò etiam singultus: & alibi sæpius convulsioni singultum junxit; (e) Effuso copioso sanguine convulsio aut singultus accedens malum. Et sequenti post hunc aphorismo; (f) quæ profusæ purgationi convulsio aut singultus succedit, malum. Cùm

(a) Sect. I. cap. iv. Art. II. pag. 65.

(b) Boerh. Instit. Medic. §. 808.

(c) Sect. I. cap. iv. ubi de singultu. pag. 86.

(d) Aphor. Sect. VI. n^o, xxxix. Charter.

Tom. IX. Part. II. pag. 273.

(e) Ibid. Sect. V. n°. 111. pag. 195.

(f) Ibidem. n^o. iv.

autem nausea & vomitus convulsionem fibrarum muscularium œsophagi, faucium, ventriculi, &c, pro sua causa agnoscant; videtur & singultum proximè huc referendum esse, & ejus sanationem haberi posse ex illis, quæ de vomitûs & nausæ curatione dicta fuerunt. A similibus enim causis oritur ferè ac vomitus: ventriculi enim inflammationi comes sæpe est, uti §. 951, dicitur.

Hepati inflammato, (a) singultum accedere monuit *Hippocrates*: & alibi ab ileo (b) & vomitum & singultum fieri dixit. Ab inordinato spirituum motu singultum nasci, observatur toties in hysteris mutatâ hâc determinatione spirituum, vel sopito tumultu, domandum; quod sæpe irritatis in alio loco corporis nervis perficitur pulcherrimè, vel & opio dato compescitur singultus. A singultu detento (c) sternutationes supervenientes singultum solvere observavit *Hippocrates*, dum irritatis nervis per nares dispersis mutatur directio spirituum nervosorum, prius nimio impetu in œsophagi fibras irruentium, dum singultus aderat. *Diaf-cordio* largâ dosi exhibito (quod opium continet) singultum optimè se curare potuisse testatur (d) *Sydenhamus*; dum semine anethi aliisque, quæ tamquam specifica decantantur, usus nihil profecisset.

Si ergo à talibus causis orta fuerit, quæ inter vomitûs & nausæ causas recensitæ sunt, curatio ex antè dictis petenda erit. Si à subita nimis depletione ortus fuerit singultus, uti sæpe in senibus post diarrhœam, & maximè post vomitiones, observavit *Sydenhamus* (e), evacuationes illæ compescendæ sunt, & blandis humoribus perditorum jactura restitui debet. Si verò à nimia repletionem, proderunt evacuantiæ.

Præterea sæpe oritur singultus, dum œsophagi interior superficies irritatur mole deglutiti cibi, vel & potûs, subito ingurgitati. Sic voraces pueri, dum furtim subrepta bellaria avidissimè comedunt, singultu affici solent. Idem & ab acrioribus deglutitis frequenter accidit. Omnium frequentissimus & molestissimus singultus oritur, dum aphthis obsidetur œsophagus, & sæpe, antequam in faucibus appareant vel oris interni partibus, ex singultu nato illas jam adesse novèverunt Medici. Aphthis autem deciduis videmus sæpe linguam & fauces exco-riatas quasi & dolentes, si vel levissimo acri tangantur: idem etiam œsophagi internæ superficiei tunc accidit, & à quibusvis ferè deglutitis, imò ab ipsa saliva sæpe, dolentissimus tunc singultus oritur; ad quem curandum nihil ferè melius invenitur, quàm si omni horâ pauculum olei amygdalini recens pressi deglutiatur, quod blandâ suâ vi exco-riatum œsophagum pulcherrimè demulcet.

(a) Aphor. Sect. V. n°. LVIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 230.

(b) Ibid. Sect. VII. n°. x. pag. 296.

(c) Ibid. Sect. VI. n°. XIII. pag. 255.

(d) Sect. I. cap. IV. ubi de singultu. pag. 87.

(e) Ibid. pag. 86.

DEBILITAS FEBRILIS.

§. 660. **D**EBILITAS ingens sequitur impeditum influxum & pressionem liquidi nervosi in musculos.

De fibrarum solidarum nostri corporis debilitate, uti & vasorum minorum & majorum, & viscerum, quæ illis constant, antea dictum fuit. Patuit tunc, debilitatem in his vocari illam partium solidarum hæc constituentium cohæsiõnem, quæ tam levi motu tolli potest, ut imparia sint iis efficiendis, quæ sanitatis & vitæ ratio ab ipsis postulat (vide §. 41.). Per debilitatem autem febrilem hîc intelligitur impotentia exercendi motus musculares, qui à voluntatis imperio pendent, uti dum æger febre decumbens corpus vix erigere, vel membra movere valet, licet efficaci voluntatis nixu hoc facere tentet, & quàmvis nullus partium movendarum dolor hoc impediat. Qui enim podagræ, vel rheumatismi, acerrimis doloribus prohibetur, ne membra movere possit, non ideo debilis dicitur. Cùm verò in omni febricitante aliqua debilitas in exercendis motibus muscularibus adsit, & cùm nunquam illos exercere possint tanta cum facilitate, oblectamento & constantiâ, uti in sanitate fit, hinc agitur tantùm de debilitate ingenti, tamquam symptomate febrili, quod peculiarem Medici attentionem & curam requirit. Ingens ergo debilitas vocatur impotentia exercendi motus musculares, aucta quidem, sic tamen ut voluntatis imperio aliquo saltem modo fieri possint, quàmvis difficulter neque constanter. Ubi enim totalis impotentia est illos motus exercendi, quæ nullo nixu voluntatis superari potest, dicitur paralytis, omnino distinguenda à debilitate, quamtúmvis etiam magna hæc fuerit. Præterea paralytis non tollit omnium musculorum voluntariorum actionem simul; ingens verò debilitas omnes musculos æquabiliter afficere solet; quàmvis magis minúsve percipiatur in his vel illis, prout majorem vel minorem vim exercere debent, dum agunt. Sic debilissimus etiam homo labia, oculos, digitos, &c, movere poterit, sed brachium extendere, corpus erigere, vel in lecto circumvertere non valebit; quia plures & validiores simul agere debent muscoli, ut hæc fieri possint.

Patet autem ex illis, quæ de musculorum actione in Physiologis demonstrantur, causam motûs muscularis nunc adesse, nunc abesse in musculis; adeoque aliunde in illos venire, neque semper præstò esse. Simul constitit directis Experimentis, requiri liberum commercium inter encephalon & musculos movendos per nervos intermedios, ut motûs muscularis causa illis applicari possit; intercepto enim hoc commercio per ligaturam vel destructionem nervi, ab encephalo ad musculum tendentis, nullus motus in tali musculo excitari poterit. Ex illis autem, quæ per Anatomicos hodie de encephali fabrica novimus, concludere licet, (a) ab encephalo per nervos transmitti tenuissimum fluidum ad omnes musculos viis distinctissimis, licet illud fluidum tenuitate suâ omnem sensum fugiat, & per minuta adeo vascula fluat, ut nulla Arte sub sensu cadere possit. Patet ergo, de-

(a) Boerhaav. Instit. Medic. §. 284.

bilitatem illam, de qua hîc agitur, sequi impeditum influxum & pressionem liquidi nervosi in musculos. Pressio autem illa per voluntatis impetum in musculos arbitrarios fit: simulac enim volumus movere membrum quoddam, absque ullo observabili temporis intervallo inter voluntatis efficacia nixum & effectum inde productum, movetur illico. Quomodo autem hæc in mente nostra potestas excitandi per voluntatem motus musculares agat in primam nervorum originem; atque ibi celeritatem & copiam liquidi nervosi per nervos fluxuri augeat, ignoramus; cum minimè ex illis, quæ de mentis nostræ & corporis natura cognita habentur, intelligatur ratio, quâ hæc bina (a) *agere, in se mutuò, vel pati à se mutuò queant*. Præterea ille voluntatis nixus in debilissimo etiam homine adesse potest, absque debito effectu tamen; adeoque causa hujus debilitatis à defectu tenuissimi fluidi nervosi, vel impedito libero ejus motu ab origine nervorum in musculos, pendet.

Verum quidem est, Experimenta pariter docuisse, ligatâ arteriâ, ad musculum distributâ, aboleri muscularem motum; sed influxus arteriosi sanguinis videtur tantum requiri, ut musculus aptus evadat, ut possit affici à causa motus muscularis per nervos ab encephalo in musculum derivanda. Adeoque sanguinis arteriosi influxus in musculos non videtur esse proxima causa motus muscularis, sed tantum per illum sic disponi musculum, ut accedente liquidi nervosi influxu per nervos moveri possit. Nullum enim voluntas nostra habet imperium, quo possit directè accelerare sanguinis arteriosi influxum in musculos, & dum musculus in validissimâ actione est, ejus caro pallet, expulso omni sanguine. Præterea si defectus sanguinis arteriosi esset in corpore, vel langueret nimis ejus motus, atque illi debilitatem febrilem quis adscribere vellet, tamen verum esset, deficere pariter spirituum nervosorum influxum in musculos. Liquidi enim nervosi secretio, & motus æquabilis per cerebri medullam & nervos, requirunt applicationem sanguinis arteriosi debitâ copiâ & impetu ad corticis fabricam; adeoque res eodem rediret.

Videndum jam, quænam sint illæ causæ, quæ observatæ fuerunt impedire influxum & pressionem liquidi nervosi in musculos, sicque in febribus ingentem debilitatem producere.

§. 661. **Q**UOD impedimentum ab inanitate vasorum, exhausto liquido, ab immeabilitate liquidi, obstructione canalium, compressione hujus, maximè circa originem suam in cerebro & cerebello, debilitate cordis.

INANITATE VASORUM, EXHAUSTO LIQUIDO. Fluidorum nostrorum per vasa motus à binis causis distinctis pendet; corde nempe impellente sanguinem in arterias convergentes, illasque distendente; & deinde arteriarum actione, quâ renituntur suæ dilatationi, & se contrahunt illo tempore, quo cor est in diastole. Verùm sanguinis illa quantitas, quæ ex cordis cavis in arterias projicitur, non sufficeret illis omnibus dilatandis eodem tempore in distitis corporis locis, nisi arteriæ plenæ forent tunc, quando per cordis systolen sanguis in illas impellitur.

(a) Boerhaav. Institut. Medic. §. 27. lit. 10

Simulac ergo tanta jactura fluidorum facta est, ut in ultimo contractionis suæ limite arteriarum latera non sint undique contigua liquido contento; sanguis, corde expulsus, arterias replebit absque ulla dilatatione; & momento sequenti, dum cor est in diastole, arteriæ non contrahentur, quia non fuerunt dilatatae; adeoque non promovebitur sanguis illarum cavis contentus, sed stagnabit, donec pluribus vicibus cor expulerit sanguinem in arterias, illasque iterum sic impleverit, ut sequenti systole illas dilatare possit. Vacillabit itaque naturalis humorum per vasa motus; deficient copia sanguinis per vasa encephali pellendi; minuetur pressio, quâ urgentur liquida in vasa secernentia corticis cerebri & cerebelli; adeoque & deficient secretio spirituum, & illorum motus æquabilis per nervos; unde debilitas ergo sequi debebit necessariò. Patet hujus rei veritas quotidianis Observatis: dum enim robustissimo homini, vel ferocissimo animali per vulnus inflictum tanta contingit sanguinis jactura ut debita plenitudo in arteriis deficere incipiat, illico languent, & in summam debilitatem incidunt.

AB IMMEABILITATE LIQUIDI, OBSTRUCTIONE CANALIS. Immeabile dicitur liquidum, quando non potest transire expeditè per angustias ultimas vasorum, in quibus hæret: sive jam hoc fiat viscositate liquidi, quâ adunatae ejus moleculæ non patiuntur se separari, ut per ultimos fines vasorum transire possint; sive errore loci dilatata minorum vasorum orificia majores moleculæ ingressæ fuerint, quæ per ultimas illorum angustias transire nequeunt, idem erit effectus, & in utroque casu liquidi immeabilitas aderit. Obstruentur ergo canales, in quibus liquidum immeabile hæret, quia moles transmittenda excedit capacitatem vasis transmissuri (vide §. 107.); delebuntur ergo, vel turbabuntur, omnes illæ functiones, quæ à libero humorum circuitu per hæc vasa pendebant. Verùm à libero motu humorum per vasa encephali secretio spirituum nervosorum pendet, & illorum motus per nervos; adeoque patet, debilitatem in febris ab immeabilitate liquidi, & obstructione vasorum inde natâ, posse fieri. Inde in morbis acutis inflammatoriis, dum orbatus diluente suo vehiculo sanguis difficilius transit per ultimos arteriarum fines, sæpe tanta debilitas oritur: præcipuè si morbi impetus caput petat, atque in encephali vasis immeabilis sanguis hære incipiat. Ob eandem rationem, dum frigidâ & mucosâ cacochymiâ corpus, languet, lenti & viscosi humores per angustias vasorum corticalium encephali transire nequeunt; unde torpor, hebetudo, & in motibus muscularibus exercendis impotentia.

COMPRESSIONE HUIUS; MAXIME CIRCA ORIGINEM SUAM IN CEREBRO ET CEREBELLO. In plethoricis hominibus sæpe ab hac causa summa debilitas fit, licet nec in solidis, nec in fluidis corporis partibus ullum sit vitium, sed sola sanguinis boni nimia copia adsit. Cranium enim semper plenissimum est; uti patet dum superior pars calvariæ in cadavere unâ cum dura matre aufertur: statim enim encephali moles elevatur, neque potest iterum adaptari resecta pars absque encephali compressione. Si ergo sanguinis rubri major copia adsit, cum naturaliter in corticali encephali parte nunquam sanguis ruber inveniat, sed tantum in duræ & piæ matris vasis hæreat; his vasis distentis, cum calvaria cedere nequeat, comprimetur mollis & pulposa corticis fabrica. Cum autem & arteriæ, rubrum sanguinem habentes, per ipsam medullarem substantiam cerebri dispersæ inveniantur, & numerosæ fati medullam oblongatam ambient; patet, ab hac causa sic comprimi posse tenerima nervosa stamina in ipsa sua origine in cerebro & cerebello, ut inde impe-

diatur influxus & pressio debita liquidi nervosi in musculos, adeoque sequatur debilitas. Quia autem cerebrum mollius in sua substantia est, quam cerebellum; hinc à tali causa cerebri functiones prius lædentur, à quibus voluntariorum musculorum actio pendet. Sic summè plethoricos sæpe invenimus debilissimos; post largam verò sanguinis missionem redeunt illico pristinae corpori vires. Idem jam obtinebit, dum per febris impetum, & calorem auctum, sanguis rarefactus distendit vasa, licet copia major non adfuerit. Si autem ab iisdem causis, ruptis vasis, humores effusi compresserint encephali substantiam, periculosius adhuc erit malum, uti facile patet. Ab hac causa ferocissimus taurus, securi percussus cranium, cadit illico, resolutis omnibus viribus. Videtur causam similem debilitatis agnovisse Hippocrates dum dixit, (a) *Qui præter rationem, nullâ existente vasorum vacatione, prostratis sunt viribus, malum.* Et alibi, (b) *Quibus capitis & cervicis labores, atque totius corporis cum tremore imbecillitas quadam, sanguinis eruptiones solvunt.* Facile jam patet, debilitatem ab omni causa comprimente cerebrum posse fieri, sive in dilatatis vasis, sive in ventriculis cerebri, aut alibi collectis humoribus, hæc causa hæserit. Memorabile Exemplum hujus rei legitur apud Lamottium (c); mulieri levis capitis contusio circa oculum sinistrum & ossis temporis vicinam partem facta fuerat, absque ullo ferè dolore, vel malo symptomate, levem hanc, ut videbatur, offensam comitante: ecchymosis tantum in loco contuso aderat. Post octodecim circiter dies elapsos, dissipatâ jam penitus ecchymosi, nullo hætenus malo percepto, incepit debilitari; post biduum vacillabat memoria, & incondita loquebatur; postea debilitas augebatur continuò, licet multum comederet, & cerebri omnes functiones debebantur magis magisque, donec bimestri spatio elapso moreretur. In cadavere inveniebatur serum album subturbidum in substantia corticali fati profundè hærens, medullæ cerebri proximâ; & illa cerebri pars, quæ hoc sero alluebatur, ad minimum attactum diffluebat.

DEBILITATE CORDIS. Cor verum musculus esse, omnibus notum est, & vi musculari agere in contentum cavis suis sanguinem, illumque in arterias validâ vi exprimere. Verum ut hoc fieri possit, requiritur debita firmitas in carne ejus musculosa. Dum enim cor in systole sua urget sanguinem, debet superare posse arteriarum plenarum resistantias, & cordis latera simili vi premuntur à sanguine contento, ac est illa, quæ impenditur à corde sanguini per arterias propellendo. Requiritur ergo validum robur in fibris muscularibus cordis, ne ultra modum distrahi possint. Si ergo à quacumque demum causa debilitetur fibrarum cordis debita cohæsiō, manentibus iisdem resistantiis superandis, fiet major illarum distractio; adeoque augebitur brevi semel nata cohæsiōnis fibrarum debilitas, & dilatabuntur cordis cava. Verum & auctis resistantiis, quâmvīs idem in cordis fibris robur fuerit, illas majorem vim pati debere, adeoque plūs distrahi, ergo & debilitari (vide §. 25. n°. 3.), patet. Pluribus de hac re actum fuit, & Observationibus fidelissimis gravissimorum Auctorum confirmatum, ubi aliâ occasione de cordis aneurysmate (vide §. 176.) dicebatur, quod semper distractionem fibrarum cordis & debilitatem, supponit. Ulceribus erōsum fuisse cor

(a) Coac. Prænot. n°. LVI. Charter. | dict. CLIV. Charter. Tom. VIII. pag. 800.
Tom. VIII. pag. 855. | (c) Traité complet de Chirurgie Tom. II.
(b) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. | pag. 580.

quandoque, sicque in sua substantia debilitatum, pluribus Exemplis Historia Medica docet: & ruptum fuisse ab ulcerosa tali erosione dextrum cordis ventriculum, in cadavere Illustrissimæ Ducis Brunsvicensis apparuit (a). Verùm longè mirabilior erat illa Observatio, quæ eodem in loco à celeberrimo Morando describitur. In nobilis viri cadavere subitæ mortis causam investigans nec in capite, nec in abdomine aliquid mali invenit, & sani pulmones apparebant. Verùm discisso pericardio massa coagulati sanguinis apparuit, & in ventriculo sinistro foramen, quod longitudine octo lineas æquaret; atque cordis carnosa substantia tam parùm firma inveniebatur, ut stylus exploratorius, ubicumque poneretur, solo suo pondere, quàmvis exiguo, illam penetraret integre. Si ergo à latentibus causis adeo minui possit carnis musculosæ cordis firmitas, nullum dubium est, quin à leviori tali malo debilitas cordis nasci possit, quâ non valeret debito impetu sanguinem in arterias propellere. Verùm ab hac cordis vi pendet applicatio sanguinis arteriosi ad encephali fabricam, &, quæ inde pendent, spirituum secretio & motus per nervos; adeoque debilitato corde, non mirum erit, impediri influxum & pressionem liquidi nervosi in musculos, quæ sequitur ingens debilitas.

An ad modò recensitas debilitatis causas referri possunt quædam alia satis mira in morbis observata? Hæret aliquando in morbis aliquid circa præcordia, quod venenatâ quasi vi omnes vires uno momento prosternit; &, quamdiu ibi hæret, summam debilitatem facit, quàmvis nulla jactura liquidorum prægressa fuerit, neque observabilis ulla mutatio in liquidis solidisve partibus corporis reliquis inveniatur, cui subitò nata debilitas attribui posset. A bile circa præcordia hærente non tantùm convulsiones; sed & syncopen ortam fuisse, observavit Galenus (b); excussâ hæc saburrâ per vomitum, illico cessabant omnia hæc mala. In febribus continuis, quæ epidemicè grassabantur, mirabatur Sydenhamus præter alia mala symptomata adesse (c) ingentem ac subitanam virium consternationem; emetico verò dato, omnia sæva illa symptomata, quæ & ægros excruciant, & adstantes perterrefaciebant, (d) illico mitigabantur. A venenis assumtis quandoque & summa debilitas observata fuit, dum tantùm in ventriculo hærent; uti plurimis Exemplis apud Wepferum in *cicutæ aquaticæ Historia* confirmatur. Non videntur autem omnia similia agere immeabilitatem liquidis conciliando, aut obstruendo canales; quia illico cessant omnia hæc mala, dum ventriculo expelluntur. An mutatis ventriculi nervis directè in cor agunt ipsum; an prius cerebellum vitalibus corporis functionibus inserviens afficitur? Sufficit hæc notare mirum hunc effectum, licèt minùs intelligatur, quomodo à similibus subitanea adeo debilitas fiat, simulque proderit hoc novisse, ne quandoque debilitas à tali causa pendens aliis adscribatur.

§. 662. **P**RIOREM causam demonstrant symptomata magnarum evacuationum prægressa, & præsentia, ut est diuturnitas morbi; hæmorrhagiæ morbosæ, artificialisve; sudor;

(a) Académ. des Sciences l'An 1732. |
Mémoire. pag. 594.

(b) De Loc. affect. Lib. V. cap. v i.

Charter. Tom. VII. pag. 493.

(c) Sect. I. cap. III. pag. 57.

(d) Ibid. cap. IV. n°. II. pag. 65.

diabetes,

diabetes, salivatio, diarrhœa, defectus cibi assumti, retenti, digesti, intropulsi, pallor; macies; pulsus parvus; vasa collapsa; musculi flaccidi.

Cùm ergo à diversis, imò aliquando oppositis causis, debilitas nasci possit, requiritur omnino ad curationem legitimè instituendam, ut priùs constet, à quam causa debilitas ortum duxerit. Signa ergo enumeranda sunt, quibus præsens jam in corpore debilitatis causa ab aliis distingui possit. Hâc autem paragrapho dicitur de illis quæ docent, exhaustis liquidis & vasorum inanitati debilitatem adscribendam esse.

Primò huc referuntur magnæ evacuationes quævis, quæ, dum adsunt, sensibus patent; dum verò prægressæ fuerunt, Historia morbi hoc docebit. Præterea per magnas evacuationes quascumque corpus mutatur, & aliud apparet externâ etiam specie, quàm antè fuit; unde & ex illis mutationibus observatis judicatur, tales evacuationes præcessisse. De singulis his jam dicendum erit.

DIUTURNITAS MORBI. Notum est vitali humorum per vasa motu, optima etiam in sanitate, deteri solidas corporis partes, & minui fluidorum copiam: unde requiritur perditorum restitutio ex ingestis cibis & potibus, per vim vasorum & viscerum corporis nostri mutatis, & in naturam nostram converfis. Verùm accelerato per febrem motu vitali, longè plùs de corpore perit quotidie: & in hominibus obesis, acutâ continuâ febre laborantibus, sæpe binarum septimanarum spatio dimidium corporis pondus amittitur. Simul etiam, per febrem læduntur plurimæ functiones, quæ ingesta in nostri corporis naturam mutare debent; unde & simul deficit, vel turbatur saltem, perditorum restitutio. Adeoque patet, debilitatem, quæ diuturnum morbum sequitur, imprimis ab hac causa pendere; & curandam esse talibus, quæ amissorum damnum refarcire valent.

HÆMORRHAGIÆ MORBOSÆ, ARTIFICIALESVE. Ut debita fiat secretio liquidi nervosi in cerebro & cerebello, & pressio ejus in musculos, requiritur arteriosi sanguinis in arteriis encephali debita copia & impetus. Ubi ergo per hæmorrhagias sive spontaneas, sive Arte paratas, plurimum minuitur sanguinis copia, patet debilitatem sequi debere. Ubi (§. 610.) agebatur de illis remediis, quibus nimius impetus humorum vitalium in febre compesci possit; patuit, efficacissimam ad hunc scopum esse venæ-sectionem, per quam ad quemvis gradum debilitari possunt vires. Nam & in sano & robustissimo homine ad animi deliquium usque hæc fieri poterit, id est, ad summam debilitatem. Quanta debilitas inde sæpe fiat, dum per abortus, vel & in puerperio, solutis uteri vasis, sanguis undatim profluit, quotidianæ docent Observationes. Furientis maniaci immane robur repetitâ venæ-sectione sic fractum vidi, ut nequidem artus movere posset, sopito quidem omni furore, sic tamen, ut immedicabilis fatuitas successerit. Augetur adhuc nata ex validis hæmorrhagiis debilitas, quia ob nimiam sanguinis jacturam impeditur ingestorum assimilatio debita (vide §. 25. n°. 1., & §. 43. n°. 3.).

SUDOR. Quænam mala à sudoribus profusis fieri possint in morbis, partim dictum fuit §. 594. n°. 2; partim dicetur postea, quando peculiari capitulo de sudore febrili agendum erit. Sufficit hîc notare; quòd, cùm per sudorem tenuissi-

ma pars sanguinis diffletur, residuum inspissabitur; unde æquabilis circuitus per minima encephali vasa turbabitur, adeoque & impediatur debita secretio liquidi nervosi, ejusque pressio in musculos. Simul etiam, magnâ tali evacuatione per sudores, liquidorum exhaustio & vasorum inanitas fiunt. Unde monuit *Ægineta* (a) lassare supramodum elapsos sudores, ita ut in syncopen frequenter ægros deduxerint. Profusi autem sudores, uti optimè notavit *Sydenhamus* (b), à debilitatis corporis viribus post morbos longos nascuntur sæpe, & quamdiu durant, impediunt, ne à talibus morbis resurgentes vires recolligant.

DIABETES. Rarus affectus, quem *Galenus* (c) bis tantum se vidisse affirmavit: & (d) *miraculum quoddam haud ita sæpe hominibus, usitatum* dixit *Aretæus*, & ἀπό τῆς διαβίαιου vocatum voluit, quia celerrimus liquidorum transitus est. *Galenus* (e) hydropem ad matulam, diarrhœam per urinas, & dipsacum hunc morbum vocatum fuisse memoriæ tradidit. Latini peculiare nomen ei non dederunt, sed nimiam urinæ profusionem dixerunt (f) tantum. *Galenus* autem diabetem videtur vocasse, quando ingestus potus subito per urinam exiret immutatus; sic enim habet, (g) *Equidem eum huc usque bis vidi, supramodum sitientibus, infirmis, atque idcirco exuberanter bibentibus, celeriterque per urinam epotum reddentibus tale, quale biberant.* *Ægineta* (h) diabetis dedit sequentem definitionem. *Diabetes est subitus potulentorum exitus talibus per urinam redditus, qualia epota fuerant.* Hoc autem sensu diabetes frequentius occurrit: nam in morbis acutis inflammatoriis, pessimo sæpe omine, potus ingestus citò fatis per urinam expellitur, vix mutatus. Verùm *Celsus* urinæ nimiam profusionem vocavit, cum (i) *super potionum modum mingitur, & jam sine dolore profluens maciem & periculum facit.* Ex quo patet, non tantum ingestum potum sic de corpore expelli, dum diabetes adest; sed & aliis humoribus hæc viâ exeuntibus corpus contabescere. Unde dixit *Aretæus* quòd diabetis causa sit, (k) *carnium ac membrorum in urinam colliquatio frigida atque humida, & quòd quamvis fitis intolerabilis sit, & ingenti copiâ potus assumatur, tamen urina potum quantitate superet.* Quamvis autem rarus sit diabetes, omnium tamen rarissimè observabitur ille morbus illo gradu, quo perfectus dicitur ab *Aretæo* (l): dum nempe non cum intermissione lotium reddunt; sed indefinens fit profusio; unde velox colliquatio & festina mors venit.

Duplex ergo posset distingui diabetes; una, per quam tenuis urinæ ingens copia excernitur, potum assumptum æquans, vel & superans: altera, quæ urinæ quidem auctam copiam habet, verùm simul cum illa exeunt crassiora, sive ex colliquatione partium corporis nata, sive ex chylo vel lacte ex ingestis parato, cum sanguine fluente, & unâ cum urina per renales fistulas elabente. Posterior propriè magis diabetes à Medicis solet vocari, (m) *urinæ chylosæ vel lacteæ*

(a) Lib. II. cap. XLVI. pag. 12. versâ

(b) Sect. V. cap. II. in fine pag. 291.

(c) De Loc. Affect. Lib. VI. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 511.

(d) De caus. & sign. morbor. diurnor. Lib. II. cap. II. pag. 51.

(e) De Loc. Affect. Lib. VI. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 511.

(f) *Cels.* de Medic. Lib. IV. cap. XX. p. 234.

(g) De Loc. affect. Lib. VI. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 511.

(h) Lib. III. cap. XIV. pag. 47.

(i) De Med. Lib. IV. cap. XX. pag. 234.

(k) De caus. & sign. morbor. diurnor. Lib. II. cap. II. pag. 51.

(l) Ibid.

(m) *Boerhaav.* Institut. Medicar. §. 824.

frequens & copiosa trajectio. Hæc distinctio jam apud *Celsum* (a) habetur, qui nimiam urinæ profusionem in tenuem & crassam distinxit. Prior diabetis species, quâ tenuis urinæ copia ingens excernitur, & frequentior est, & minùs videtur periculosa; cùm sæpe perspirationis *Sanctoriana* defectus tali urinæ profluvio compensetur; & *Historia Medica* doceat, homines aliquando diu illam tolerasse, absque magna noxa. *Cardanus* (c) de se ipso testatur, quòd quadraginta annis copioso tali urinæ fluxu laboraverit, sic ut à sexaginta unciis ad centum usque in singulos dies evacuaret; nec contabesceret tamen, neque sitiret. Posterior diabetis species, quâ unà cum urina chylus vel lac exit magnâ copiâ, minùs frequens est, sed & periculosior; cùm alimento suo inde destituatur corpus, adeoque contabescere debeat. Quamvis autem naturaliter per fistulas renales chylus, vel lac cum sanguine fluens, transire non videatur, tamen non adeo insolitum est, in urina simile quid invenire in sanis etiam hominibus. Vidi aliquoties in me ipso aliquot post pastum horis, & imprimis post validam deambulationem, largiori priùs jentaculo sumto, urinam, quæ turbida & lactea ferè erat ipso momento, dum emittebatur, & statim album, chylo simillimum, sedimentum deponerat. Postea & in aliis similem urinam aliquoties observavi. Videtur & *Galenus* similem materiam in urinis quandoque vidisse, & *crudum succum* vocasse, de quo sequentia habet: (c) *Crudus autem succus propriè nuncupatus talis est, quale id apparet, quod in urinis subsidet quandoque puri ad simile; verum pus & graveolens est lentum. Crudus verò succus crassitie & colore illi duntaxat est similis, quum neque graveolens sit, neque lentus. Non tamen febricitantibus quidem ex crudorum humorum copia solis in urinis subsidet, cujusmodi dixi, sed & sanis, qui post multos exantlatos labores cibos duros ac confectu difficiles esitant.* Prout jam major minorve copia chyli cum sanguine circumducti, hæc viâ exit, citiùs vel seriùs corpus contabescit: & in illis, quibus adhuc sufficiens chyli copia manet, & qui appetitu valent, sæpe diu toleratur malum; uti videri potest ex *Observationibus*, quas de hoc morbo collegit *Schenckius* (e) & alii. Quidquid jam renales fistulas laxare valet, vel efficere, ut majori copiâ & impetu huc versùs ruant humores, talis morbi causa esse poterit. Unde & ab acrioribus diureticis, & à nimio potu aquoso productus fuisse apud *Observatores* legitur. Cura ergo in eo præcipuè consistet (ut hoc obiter hîc dicam) ut firmentur nimis laxa in renibus vasa, potus vitetur, quantum fieri possit, & sumatur meracior tantum; tota cutis superficies laxa & maximè perspirabilis fervetur, &, si vires adhuc constent, laboribus exerceatur corpus ad sudores usque: novimus enim per sudores urinæ copiam minui; unde æstivis sub caloribus duro labore corpus exercentes homines maximam sæpe copiam tenuis cerevisiæ bibunt, & vix urinam reddunt; dum in his omne liquidum ingestum per sudores ferè diffatur de corpore. Frigus vitandum summopere, quia inde derivatio humorum versus renes augetur, dum per cutim exhalatio tollitur. Hæc methodo curare potui hunc morbum in hortulano, simul cum his victum ficcum adhibendo, & oxycrato madidos pannos laneos renum regioni applicando. Somno autem longiori indulgebat, nec nisi dudum jam orto sole consuetis laboribus se accingebat; cautè simul vespertina frigora vitans;

(a) De Medicin. Lib. IV. cap. xx. p. 234.

(b) De vita propria cap. vi. Tom. I. p. 5.

(c) De Alimentor. facultat. Lib. I. cap. II.

Charter. Tom. VI. pag. 311.

(d) Observat Medicinal. Lib. III. p. 454.

diurnis verò laboribus, eò acriùs exercitis, temporis hanc jaçturam redimebat. Trimestri tamen spatio opus fuit, antequam recrudescens subinde morbus, quamvis jam mitior, penitus debellaretur. Omnia autem hæc fati bene conveniunt illis, quæ *Celsus* ad curationem hujus morbi commendat, dicens, (a) *Opus est exercitatione & fricatione, maximèque in sole vel ad ignem. Balneum rarum esse debet, neque longa in eo mora: cibus comprimens: vinum austerum meracum; per æstatem, frigidum; per hiemem, egelidum, sed tantùm, quantum minimum sit.... Vitanda omnia sunt, quæ urinam movere consuèrunt.*

SALIVATIO. Quantum possit exhauriri corpus solâ salivæ excretionem, docet ptyalismus per argentum vivum excitatus: obesus enim homo paucarum septimanarum spatio totus emaciatur. In variolis, imprimis confluentibus, sæpe ingens liquidorum copia per hanc viam de corpore exit. Frequentissimè etiam in illis, qui densis & copiosis laboraverunt aphthis, postquam hæc deciderunt, valida salivatio observatur; dum dilatata sub crustis aphthosis vasa, jam deciduis his crustis libera, patulis rivis ingentem lymphæ copiam eructant, unde magna debilitas oritur: & sæpe tales ægri, nisi coerceri possit importunum hoc salivæ profluvium, deficient; cùm à prægresso morbo jam fati imminutæ soleant esse vires.

DIARRHŒA. Quàm varia possint hæc viâ de corpore exire liquida, & quomodo totum corpus per illam exhauriri possit, postea §. 719, dicitur. Sufficit hîc notasse, per illam validam liquidorum corporis evacuationem fieri posse, adeoque & debilitatem.

DEFECTUS CIBI ASSUMTI, RETENTI, &c. Ut enim sæpius jam dictum fuit, ut vires conserventur, requiritur ut ex ingestis cibis & potibus restituantur illa, quæ vitæ & sanitatis actionibus quotidie de corpore pereunt. Si ergo vel malo consilio (vide de his §. 602.) non exhibitus fuerit ægris cibus; vel deglutitio impedita fuerit, ut in angina v. gr; debilitas sequetur; uti etiam si cibus assumptus non retineatur, sed vomitu vel alvi fluxu exeat de corpore, antequam inde chylus parari potuerit. Cùm autem ingesta non nutriant, nisi priùs per vires corporis nostri mutata fuerint (vide *Commentaria* §. 1.) non sufficiet cibos ingestisse, & ingestos retinuisse, sed requiritur debita illorum digestio; quæ ergo si deficiat, pariter sequetur debilitas. Cùm autem chylus actione ventriculi & intestinorum, & admistorum ingestis liquidorum efficaciam, paratus est, debet ingredi posse venarum lactearum & mesentericarum oscula, ut sanguini misceri, atque viscerum & vasorum actione ulteriùs elaborari possit; hæc autem vocatur ciborum intropulsio. Si ergo vel à glutine in primis viis collecto, & intestinorum lateribus adhærente (vide §. 71.) vel à crustis aphthosis totum tractum primarum viarum obsidentibus, impediatur chyli ex ingestis confecti ingressus in hæc vasa, deficiet nutritio, adeoque debilitas sequetur.

PALLOR, MACIES, &c. Hæc omnia sunt signa, quibus novimus, vasorum inanitatem ab exhaustis liquidis adesse. Tales enim mutationes in externo etiam corporis habitu apparent in illis, qui ab hac causa debiles sunt. Pallor enim defectum sanguinis rubri indicat, macies consumptam pinguedinem; pulsus parvus & vasa collapsa liquidi, arterias & venas majores conspicuas distendentis, penuriam demonstrant. Musculi, qui in robustis hominibus torosi adeo sunt, in de-

(a) De Medicin. Lib. IV. cap. xx. pag. 234.

§. 662. 663. 664. 665. **DEBILITAS FEBRILIS.** 253

bilibus ob exhausta liquida flaccescunt, quia distendens illorum substantiam vasculosam fluidum adeo copiâ minutum est; & inprimis, quia interpositum fibrâ muscularibus pingue deficit, à quo tamen maxima pars molis in musculis pendet. Licet enim in phthificis ante mortem sic perdat corporis habitus, ut arida cutis ossibus tantum circumtensa videatur, tamen musculares motus exercere valent; adeoque musculares fibræ propriè dictæ supersunt, licet, consumto omni pingui inter has medio, musculorum moles ultra fidem minuta appareat. Pulcherrimè hoc notavit Galenus dicens: (a) *Singularum partium substantiæ molem ex tali maximè completam esse natura, quæ, utique ut in cavis ulceribus manifestè videre licet, & perire & regigni potest.* Ubi ergo tales mutationes in externa corporis specie apparent, certi sumus, debilitatem in ægro præsentem vasorum inanitioni adscribendam esse.

§. 663. **I**MMEABILITAS liquidi glutinosi, vel inflammati, cognoscitur ex signis datis (69. 70. 71. 72. 73. 74.

Duplex inprimis in liquidis nostris viscositas observatur; per quam redduntur immeabilia: una, quæ à defectu vel inertia motûs vitalis fit, quam frigus, pallor, & tumor leucophlegmaticus corporis comitari solent; altera, quæ ab aucto vitali motu, & validâ actione vasorum in contenta liquida, pendet, per quam compacti nimis & densi redditi humores difficilius per ultimas vasorum angustias transeunt: hæc vocatur viscositas inflammatoria, quam calor & rubor corporis inprimis adesse docent. De priore in capitulo *de morbis à glutinoso spontaneo*, paragraphis hîc citatis, dictum fuit: atque rariùs ab hac causa in febribus debilitas occurrit, cum glutinosis illis & lentis humoribus plena corpora minùs in febres, acutas inprimis, prona sint; & per febrim, aucto vitalis motûs impetu, frigidus ille lentor sæpe pulcherrimè solvatur, Posterior verò longè frequentior in febribus debilitatis causa est: & sæpe talis lentor, licet non præexstiterit, per febrim ipsam fit; & si adfuerit ante febrim, augetur; ut patet ex illis, quæ in *Commentariis* §. 100. 587. 609, dicta fuerunt. Cognoscitur autem immeabilitas hæc inflammatoria ex illis signis, quæ §. 382. 384. 385, enumerata fuerunt.

§. 664. **C**ANALIS autem obstructio ex (107, ad 144.

De hac in Historia obstructionis numeris hîc citatis dictum fuit,

§. 665. **C**EREBRI & cerebelli compressio causa debilitatis, perspicitur ex observatis iis functionibus simul læsis, quas ab iis integris pendere certò novimus; ut si deliria, sopor, tremor, vertigo, tinnitus simul adsint.

Cum cerebrum cerebello minùs firmum sit, causæ comprimentes encephalicam fabricam plerumque in cerebrum citiùs & validiùs agent, quàm in cerebellum,

(a) Method. Medend. Lib. X. cap. ultim. Charter. Tom. X. pag. 245.

utî in *Commentariis* §. 661, dictum fuit: rarissimè enim, vel nunquam contingit, à cerebello compresso vitales actiones debilitari, quin in functionibus animalibus jam læsio antea apparuerit, ob cerebrum similiter affectum. Nullâ enim cavitate instructum est cerebellum, in qua collecti humores illud solum comprimere possent; & ventriculus quartus encephali dictus, qui cerebello subjacet, non posset sic repleri, ut cerebellum comprimeret, quin similiter afficeretur medulla oblongata, cerebri & cerebelli medullam continens, adeoque & in tali casu turbarentur cerebri functiones. Illa verò compressio, quæ à distentis nimis vasis sanguineis oritur, æquè in cerebrum, imò & magis, agere deberet: unde hujus mali signa optimè ex læsis cerebri actionibus cognoscuntur, cum non videatur possibile, à distentis vasis posse premi illam cerebri partem, quæ motibus voluntariis musculorum servit, intactâ reliquâ, à qua aliæ functiones cerebri pendent. Unde etiam in casu illo in *Commentariis* §. 661, memorato, ubi post levem capitis contusionem debilitas nascebatur à seroso liquido in corticali cerebri substantia collecto, simul aderant memoriæ vallicatio & leve delirium.

Notandum tamen est, posse & cerebri functiones turbari à nimia vasorum inanitione. Ubi enim à larga venæ-secione quis in animi deliquium incidet, tremor, aurium tinnitus & tenebricosa vertigo præcedere solent plerumque: idem verum est à quacumque alia subita evacuatione per hypercatharsim, &c: si ergo signa nimiarum evacuationum §. 662, recensita abfuerint, novimus hæc mala ab encephali compressione procedere; sive hæc fiat à sola nimia plenitudine, sive ab immeabili humore, aut canalium obstructione: nam dum in angustiis vasorum immeabiles humores hærent, vel difficillimè tantùm transprimuntur, ab impetu vitalis liquidi, à tergo urgentis, dilatata vasa tenerrimam encephali pulpam comprimere possunt. Hinc dixit *Hippocrates* (a) *Prædebilitatorum* (προεξადυνατησάντων) *desipientiæ pessimæ*. Sopor autem, si profundus fuerit, auctam cerebri compressionem; & jam in apoplexiam tendentem, significat. De tremore autem loco, in *Commentariis* §. 661, memorato, monuit *Hippocrates*, (b) *Quibus capitis & cervicis labores, atque totius corporis cum tremore imbecillitas quadam, sanguinis eruptiones solvunt*; dum nempe sic tollitur distendens majora vasa sanguinis copia. Vertigo autem, utî dictum in *Commentariis* §. 267, omnium ferè cerebri morborum levissimus est, & omnes ferè capitis morbi inde incipiunt; atque curati pro ultimo symptomate vertiginem relinquere solent. In levissima vertigine omnium objectorum rotatio apparet; atque incipientem encephali compressionem in hoc casu indicat: aucto malo, tenebræ oculis obversantur; & post, resolutis omnibus corporis viribus, cadunt homines; & frequenter in apoplexiam, vel epilepsiam terminari solet gravior vertigo. A distentis sanguine vasis in morbis vertiginem oriri indicavit *Hippocrates*, dicens tenebricosas (b) *vertigines ab initio sanguinis è naribus fluxus solvit*. Vertiginem autem plerumque comitatur aurium tinnitus; quem cerebri affecti, & inprimis compressi, signum esse docuit *Hippocrates*. Nam & aliquando sine vertigine in morbis talis molestus aurium sibilus observatur; dum arteriæ, per auditus organum dispersæ, vicinos nervos premere incipiunt, vel dum insignis arteriæ truncus, in dura matre hærens, ad illum locum, ubi nervus au-

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 705. Confer. Coac. Prænot. n^o. cii. Ibid. pag. 857.

(b) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n^o. cliv. pag. 800.
(c) Coac. Prænot. n^o. cccxli. pag. 871.

ditorius ingreditur os petrosum, dilatatus majori copiâ sanguinis illum nervum afficit : (a) *In febribus ardentibus, si aurium sonitus accedant cum visûs hebetudine, & gravitate secundum nares, melancholico modo mente moventur, sanguine ipsis non erumpente* : (b) *Tinnitus in acutis, & sonitus in auribus, lethale* ; si nempe salutari hæmorrhagiâ sponte vel Arte factâ non levetur illico incipiens cerebri compressio : (c) *Sonitus aurium cum visûs hebetudine, & narium gravedine, mentem emovet, & sanguinem profundit*. Similia pluribus aliis in locis apud Hippocratem habentur.

§. 666. **S**ED à debilitate cordis, scimus ex signis deficientis circulationis (106)

In corde origo motûs circulatorii hæret : omnes enim humores circulantes per venas ad cor redeunt ; per arterias denuo expellendi. Verum quidem est, ad cordis motum, cum musculus sit, requiri spirituum nervosorum influxum ; verum cor per interpositam cerebelli machinam sibi ipsi novi motûs muscularis originem parat, dum suâ vi sanguinem per arterias encephali propellit. Hinc debilitatem cordis tantum novimus adesse ex illis signis, quæ demonstrant, minuatam esse ejus actuositatem. Verum tota cordis efficacia pellendo ex suis cavis sanguini impenditur ; adeoque motus humorum per vasa imminutus signum erit debilitati cordis. Potest autem cordis vis muscularis, quâ contentum sanguinem movet per arterias, debilitari à causis extra ipsum cor hærentibus ; ut dum v. gr ; cerebellum, vel nervi inde ad cor producti, comprimuntur : sed de his antea dictum fuit. Agitur autem hic tantum de illa cordis debilitate, quæ à causis in ipso corde hærentibus originem ducit ; licet reliquæ conditiones, ad cordis motum requisitæ, & extra cor positæ, bene se habeant. De hac autem cordis debilitate in *Commentariis* §. 661., dictum fuit. Cum ergo cordis vires imminui possint etiam ab aliis causis §. 662. 663. 664. 665, enumeratis, patet, difficilius distinguere posse cordis debilitatem illam, cujus causa in ipso corde adest, cum effectus semper idem sit ; nempe defectus circulationis. Concluditur autem, debilitatem cordis propriè dictam adesse, si nulla ex recensitis hæcenus causis adsit, atque tamen deficiat circulatio.

§. 667. **C**IBI liquidi, sanguini similes, arte digesti, gelatinosi, blandi, ex animalibus, vegetabilibusque, vinosi, & aromaticis, secundum artem misti, sæpe, parvâ dosi dati, cum leni frictione externorum, repletionem efficiunt commodam ; imprimis si sumuntur ex idonea, contra morbi ingenium, materie.

Agendum jam est de curatione debilitatis, quæ pro causarum varietate diversa esse debet ; adeoque singulis causarum classibus singularis medela convenit. Primum hic agitur de curatione debilitatis, quæ ab inanitate vasorum, exhausto liquido fit.

(a) Coac. Prænot. n°. cxxxii. Charter. Tom. VIII. pag. 899.

(b) Ibid. n°. cxciv. pag. 862.

(c) Ibid. n°. cxcv. pag. 863.

Generale hoc axioma Practicum statuit *Hippocrates* (a) quibuscumque morbis; ex repletione Jobolescentibus, medetur vacuatio; morbisque à vacuatione abortis, repletio, adeoque indicatio curatoria in hoc casu jubet, ut restituantur exhausta liquida; sicque his repleantur inanita vasa. Verùm in eo maxima difficultas hæret, ut restituantur illa, quæ perierant de corpore. Possumus quidem cibos & potus ingerere debilibus corporibus, sed ut ex his restituantur perdita, debent ipsius corporis viribus sic mutari, ut naturam sanorum humorum induant. Hæc autem mutatio ingestorum vasorum & viscerum actionibus conspirantibus perficitur; utri & miscela copiosa humoris boni jam in corpore præexistens, cui parva copia crudi ingesti sensim permiscetur (vide §. 25. n°. 1.). Verùm in hac debilitatis specie deficit copia humoris boni, & minor efficacia vasorum & viscerum in humores adest; adeoque languet potestas illa, quâ corpus humanum ingesta in suam naturam assimilat. Requiritur ergo, ut ingerantur talia, quæ debilibus corporis viribus subigi & mutari possunt; & errant illi, qui validioribus cibis exhaustum & debile corpus replere conantur. Nam (b) quò valentior quæque materia est, eò minus facile concoquitur, sed si concocta est, plus alit. Itaque utendum est materiæ genere pro viribus; modisque omnibus pro genere sumendus. Ergo imbecillis hominibus, rebus infirmissimis opus est: mediocriter firmos, media materia optimè sustinet: & robustis apta validissima est. Cibi ergo sint liquidi, quia tota actio viscerum chylopoieticorum ingesta in fluidum chylum convertit, adeoque liquidos cibos ingerendo juvatur hæc actio: simul debent esse tales, qui sanguini similes sunt, id est, in quibus talis materies abundat, quæ quàm proximè ad perditorum naturam accedit, & superflite adhuc vasorum & viscerum actione, quamvis languidâ, subigi potest (vide de his §. 28. n°. 1.). Inprimis hîc laudantur juscula ex carne bubula, vitulinâ, ovillâ, gallinaceâ parata; sed non in maximam spissitudinem decocta & meracissima; ablatâ sollicitè omni pinguedine, quæ debiliu ventriculo molestiam parere solet, & pessimè rancescit; addito paucillo salis vel succi citri, partim ob saporis gratiam, partim ut caveatur putredo, in quam sponte vergunt. Quantum autem boni à jure carniu expectari possit, patet ex mirabili illa *Loweri* (c) Observatione (vide *Commentaria* §. 234. n°. 4.) quâ constitit, in exhausto validâ hæmorrhagiâ corpore, jus carniu copiosè ingestum sanguinis loco per vasa fluxisse, atque hoc modo convaluisse juvenem, quamvis omnem ferè sanguinem amisisset. Similia ex lacte, panis decocto, ovi albumine, &c, parari possunt. Neque nocebit lenia aromata, & vini modicam quantitatem, his addere, ut debiles erigantur vires, & gratis his stimulis actiosa magis reddatur vasorum & viscerum in cibos ingestos efficacia. In validis tamen hæmorrhagiis, quamdiu justus recrudescentiæ metus est, ab omnibus stimulantibus meliùs abstinetur, & solum jus carniu sufficit; utri v. gr; in mulieribus abortientibus, quibus undatim sæpe de utero sanguis fluit, donec debilissimæ & tantum non exanimis jaceant; quibus; si vinum vel aromata dentur, pauculum illud sanguinis, quod in corpore superest, per patula adhuc vasa exprimitur: si verò solo jure carniu sustententur, ferè semper adhuc evadunt. In reliquis verò evacuationibus, quæ vel à morbi diurnitate, sudoribus, diarrhœâ, &c, factæ fuerunt, tutior est vini & aromatum usus, tali quantitate tamen, ut nimio stimulo nocere nequeant; cùm hîc de debili-

(a) Aphorism. Sect. II. n°. xxii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 63.

(b) Cels. de Medic. Lib. II. cap. xviii p. 100.

(c) Tractat. de cord. cap. II. pag. 70. 71. tate,

tate, tamquam symptomate febrili, agatur. Omnia tamen hæc, quamvis optima, solâ copiâ nocere possent, si affatim debili corpori ingererentur: post validas enim tales evacuationes parùm de inquilinis humoribus superest in corpore; hinc nimis subitò crudis repleretur liquidis, quæ suam sequerentur indolem potius, quam mutarentur in naturam nostram. Præterea cùm vires illæ, quæ movere debent humores per vasa, adeo infirmæ sint, gravaretur corpus ab ingestis majori copiâ liquidis, illaque in cavis majoribus & minoribus corporis collecta hydropem facere possent. Unde parcâ copiâ & frequenter hæc dari debent potius, donec incrementes vires plura ferre possint. Pulcherrimum de debilibus reficiendis habetur, apud Galenum, monitum, quo jubet viribus nutriendi proportionale esse debere ingestum nutrimentum: (a) *Si enim nutrimentum ipsum se ipsum concoqueret, ac in partes distribueret, præterea alendis partibus assimilaret, & quibus alimento plurimo est opus, adhæresceret, procul dubio maximè nutriente cibo opus esset. Verùm quum non aliud est, quod nutrimentum desiderat, aliud quod ipsum conficit, sed, quod nutriendum est, ipsum sibi & nutrimentum attrahit, & mutat, & concoquit, & adjungit & assimilat, patet in copia & vi nutrimenti determinandis semper ad vires corporis nutriendi respiciendum esse.*

Cùm autem actio vasorum, quâ agunt in contenta liquida & illa movent, deficiat in debilibus post nimias evacuationes corporibus, pulchre hæc suppletur frictione externorum; uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 28. n°. 2, dictum fuit. Post validas autem hæmorrhagias, frictiones adhiberi non debent, nisi certi simus jam sic munita & contracta esse vasa, quæ sanguinem fuderant, ut aucto per frictionem motu nullus metus sit, ne referentur iterum. Lenis tamen semper frictio esse debet, ne nimium motûs augmentum fiat, per quem dissiparentur illa, quæ ingesta fuerant; cùm tantùm requiratur, ut per illam æquabilis distributio ingesti fiat per omnes corporis partes. Unde de frictionis usu agens *Celsus* optimè dixit, (b) *At, ubi totius corporis imbecillitas hanc curationem per totum id exigit, brevior esse debet & lenior, ut tantummodo summam cutem emolliat, quò faciliùs capax ex recenti cibo novæ materiæ fiat.* Minuitur enim multâ frictione corpus, & modicâ impletur; uti ex *Hippocrate* notavit (c) *Celsus*. Quantùm ad hunc scopum conducat; si debili homini accumbat in lecto vegetum & juvenile corpus, aliâ occasione in *Commentariis* §. 28. n°. 1, dictum fuit; uti etiam ad §. 611.

Omnibus his commoda fiet repletio exhausti per nimias evacuationes corporis. Unicum tantùm adhuc notandum superest, debere nempe materiam ingerendam talem esse, ut morbi ingenio contraria sit. Sic v. gr; si febre ardente decumbens homo profusâ narium hæmorrhagiâ omnes ferè vires amiserit, decocta panis cum succo citri, aurantium, vino Rhenano, &c, commodam dabunt replendo corpori materiam; cùm morbus ille ex suo ingenio omnia in putredinem vergere faciat. Contrâ si debilis ex propria temperie mulier per abortum maximam sanguinis copiam perdiderit, jura carniū reliquis præferuntur.

(a) Method. Med. Lib. VII. cap. vi. |
Charter. Tom. X. pag. 163.

(b) De Medicin. Lib. II. cap. xiv. pag. 90.
(c) Ibid. pag. 88.

§. 668. **S**I ex immeabilitate liquidi (663) remedia adhibenda (75, & 132, ad 137.); aliter enim nil contra hanc speciem prodest.

Duplicem inprimis viscositatem in liquidis nostris inveniri, quâ immeabilia redduntur ad §. 663, dictum fuit: unam nempe frigidam & mucosam; alteram verò calidam & inflammatoriam. Curatio requirit, ut hoc viscido attenuato debita meabilitas liquidis restituatur. Quomodo, & per quæ remedia, frigida illa visciditas solvi possit, in *Commentariis* §. 75, demonstratum est. Inflammatoria verò visciditas qualia requirat, intelligitur ex illis, quæ in obstructionis cura §. 132, & sequentibus memorata fuerunt. Merentur simul huc referri illa, quæ in cura inflammationis §. 398, laudata sunt ad conciliandam fluiditatem materiæ inflammatoriæ vasa obstruenti. Simul quàm maximè hîc notandum, ipsam vim febris immeabilitatem liquidorum nostrorum pulcherrimè solvere, si sic temperetur ejus impetus, ut vasa tenerrima non destruantur per nimium febrilem motum, neque nimis dissipentur liquida; de quibus videri possunt illa quæ in *Commentariis* §. 609, & sequentibus ad §. 616, habentur. Ex omnibus autem illis patebit, summa hîc cautelâ opus esse, ut felix resolutio liquidi immeabilis obtineri possit; cùm & varia sit hæc materia immeabilis; & diversa, imò & sæpe opposita, remedia requirat.

§. 669. **U**T & (664) curatio petenda ex (124, ad 144.).

Postquam obstructionis causa accurato examine innotuit, curatio habetur ex illis quæ in cura obstructionis, paragraphis hîc citatis, dicta fuerunt.

§. 670. **I**LLA autem, quæ ex (665) oritur, ut plurimùm tollitur his, quæ illi loco applicata, deobstruere possint impactum (124, ad 144.), & impetum avertere in alia loca. Id fit humectando nares, caput, faciem, os, collum, fomentis blandis, applicando pedibus epispastica.

Ubi cerebri & cerebelli substantia comprimitur, dum immeabile liquidum, vasis impactum, illa obstruit, adeoque ab impetu liquidi vitalis, obstructa loca urgentis, eadem vasa extenduntur, sicque vicina comprimuntur, patet fati, omnia illa requiri eadem, quæ ad solvendam liquidi immeabilitatem, & referenda vasa obstructa, commendata fuerunt. Cùm autem tantum hîc discrimen metuatur, dum turbantur illæ functiones, à quibus vita & humanitas pendent, meritò omnia Artis molimina adhibentur. Multum autem boni speratur, dum avertitur impetus à capite in alia loca: sic enim cavetur, quantum per Artem fieri poterit, ne immeabile liquidum, vasculis his impactum, in majores horum angustias urgeatur; adeoque omnia mala augeantur, simulque eò difficilior reddatur cura obstructionis hîc natæ. Quomodo autem impetus humorum à parte quadam corporis averti,

& versus aliam revelli, possit, explicatum fuit ad numerum quartum §. 396, ubi de cura inflammationis agebatur; atque ibidem de epispasticis, aliisque efficacibus ad revulsionem remediis, dictum fuit. Epispastica autem imprimis in hoc casu pedibus applicantur, quia versus maximè distitam à capite corporis regionem sic humorum impetus repellitur. Cùm autem, uti in loco modò citato dictum fuit, sanguini ex corde per vasa propellendo resistent illorum plenitudo, & laterum firmitas, quæ suæ dilatationi obluçantur, patet, impetum averti à quodam loco; si alibi vasorum plenitudo tollatur, vel minuatur laterum resistentia. Omnium autem efficacissima revulsio fiet, si ille locus corporis, versus quem revulsio tentatur, accipiat sanguinem arteriosum ab iisdem truncis majoribus, qui illi parti prospiciunt, à qua avertendum esse sanguinis impetum indicatio curatoria jubet. Unde in hoc casu adeo prodest, nares humectare; caput, faciem, collum, os, laxantibus blandis fomentis tegere; ut minutâ resistentiâ laterum vasorum in his partibus, quæ à carotidibus externis sanguinem recipiunt, minuatur copia & impetus sanguinis per carotides internas versus encephalon pellendi. Ob hanc causam multâ calidâ lavandum caput voluit *Hippocrates* (a) in phrenitide: & in eodem morbo capillitium abradi jussit *Sydenhamus*, (b) & pileolo tegi, ut à frigore externo caput capillis nudum muniatur: sic enim liberrima perspiratio per cutim capitis fiet, & impetrabitur revulsio à capitis internis partibus. Videmus enim in aliis morbis simulac libera humorum circumductio per illas partes impeditur, quæ à carotidibus externis sanguinem suum accipiunt, internas partes capitis nimis urgeri. Patet hoc in coryza, in qua, membrana, per narium omnem internam superficiem dispersa, leviter inflammatur, & sæpe sic tumet, ut nullus aer per nares inspirari possit: in primo enim hujus morbi stadio caput grave percipitur, sensus omnes hebetiores sunt, somnia turbulenta adsunt, & insolita ad motus musculares excernendos inertia sentitur: quæ omnia mala levantur optimè, si vapore aquæ tepidæ foveantur nares, ut debita his locis humiditas redeat, & restituantur liber humorum per vasa hîc dispersa motus. Hoc enim factò levatur caput, & pleraque hæc symptomata evanescent, vel saltem plurimùm minuuntur.

Notandum, quòd in morbis inflammatoriis capitis aliquando diu maneant quædam læsiones functionum cerebri, licèt jam dudum deferbuerit morbus, atque omnis febris abesse videatur; unde sæpe debilitas, stupor, somnolentia, &c, supersunt. Dum enim arterias corticis cerebri & cerebelli crassiores humores ingressi sunt, cùm tunicis crassioribus careant hæc vasa, non tam facilè contrahuntur iterum, licèt impetus, à tergo loca obstructa urgens, imminutus fuerit; atque hæc videtur esse admodum probabilis ratio, quare symptomata à compressa nervorum origine in cerebro & cerebello, ob vasa vicina dilatata, diutius persistunt; donec sensim solutis illis, quæ impacta hærent, & contractis in majorem angustiam vasis dilatatis, functionum redeat integritas. Mirabatur *Sydenhamus*, se talia symptomata tollere non posse, licèt nullum non lapidem moveret (c) *repetitis venæ-sectionibus, non in brachiis tantùm, sed cervice etiam & pedibus; emplastris vesicatoriis; cucurbitulis; enematis; diaphoreticis omnis generis, &c, in partes adscitis*. Unde postea candidus ille Vir statuebat sibi hanc legem, ut (d) *post sanguini-*

(a) Lib. de affection. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 622.

(b) Schedul. monitor. de novæ febris in-

gressu, pag. 660.

(c) Sect. V. cap. II. pag. 287.

(d) Ibid.

nem è brachio eductum, epispasticum cervici applicatum, atque duo vel tria enemata è lacte & saccharo injecta primis morbi diebus, ut nimium febris illius epidemicae, quæ caput illico petere solebat, impetum retunderet, nihil quidquam amplius moliretur, nisi quòd ægros tales à carnibus & liquoribus spirituosis arceret. Dum autem sollicitè attenderet ad omnia, ut disceret naturæ methodum in symptomatibus talibus superandis, lætabatur, morbum, cui invigilabat, tutò, licèt tardè, recedentem evanescere. Unde postea, simulac morbi impetus jam remitteret, illum (a) suo uti genio, & quasi sensim deflagrare, ac suis viribus ruere sinebat. Si ergo debilitas in simili morbo superstes manserit, ob compressionem nervorum circa originem suam in cerebro & cerebello, videtur prudentiæ Medicæ esse, nullis amplius evacuationibus corpus exhaurire, sed totam rem tempori & naturæ committere. Probè memini me hujus methodi optatos successus vidisse sæpius.

§. 671. **D**EBILE cor rarò, nisi lentè, juvatur; generalia verò dicta (667, ad 671.) prodesse possunt.

Si cordis debilitas orta fuerit à causis extra cor hærentibus; ut dum v. gr; à defectu liquidi vitalis, post validas evacuationes, cor unà cum toto corpore languet; vel circa cerebellum hærens causa compresserit in ipsa sua origine nervos cardiacos; tunc illa, quæ singulis his causis emendandis conducunt, pariter usum habent: de quibus jam dictum fuit. Ubi verò causa debilitatis cordis in ipso corde hæserit, quomodo hoc distinguetur? Certè difficillimè. Et licèt cognosceretur illud, quænam poterit inveniri indicatio curatoria, dum in tali casu cor, pro reliquis omnibus corporis partibus laborans, sibi soli deficit. Ubi ergo semel à quacumque causa fibræ musculares cordis debitum robur amiserint, non satè resistent distendenti sanguini; hinc distrahentur, sicque augebitur semel nata debilitas. Rarò ergo debile cor curabitur, cùm nunquam quiescere possit; & sola spes, quàmvis exigua, supereff, ut lenissimo circulationis motu, & tantùm tali, qui vitæ continuandæ sufficit, tempus concedatur debili cordi, ut minori vi distractis ejus fibris pristinum robur sensim redeat. Cardiaca enim omnia dicta remedia, sive replendo exhaustum corpus, sive augendo languidum fluidorum motum, hoc nomen mereantur, semper supponunt cordis integritatem, atque his irritare cor possumus & excitare in frequentiores contractiones; roborare verò illud, ubi in propria ejus fabrica vitium hæret, semper difficillimum erit, si non penitus impossibile.

§. 672. **I**NDE (660, ad 672.) nobis constat, quàm rarus sit cardiacorum in acutis intellectus; quàm sit debilitas in febribus malum sæpe insuperabile.

Nullum remedium, quantúmvis etiam decantatum fuerit, in febribus acutis absolutè & simpliciter cardiacum dici potest, sive vires instaurans, cùm ejus usus vel abusus à varia debilitatis causa pendeat omnino. In initio morborum acutorum subito orta debilitas, aliquando à nimia copia, aut rarefactione sanguinis, vasa distendentis, vel & ab ejus immeabilitate, nascitur: vera tunc cardiaca sunt illa; quæ copiam sanguinis minuunt, vel nimium ejus impetum, quo arget immeabili

(a) Sect. V. cap. II. pag. 282.

liquido infarcta vasa, coercent. Hinc venæ-sectio toties suppressas vires erigit, quæ in fine morbi noceret pessimè; & contra illa, quæ languentem in fine acutorum morborum motum, & separationem materiæ morbosæ inde pendentem, grato stimulo incitant, debilitatem in initio horum morborum præsentem auferent certissimè. Illa, quæ replendo corpori, validis evacuationibus exhausto, in his morbis profunt, obessent, si tales liquidorum jacturæ non præcessissent. Imò, post morbos acutos tales, qui impetum suum in caput potissimum determinare solebant ex suo genio, superstes debilitas, licet jam fracta fuerit morbi vis, stimulantia cardiaca sæpe minimè fert, sed solo tempore tutò curatur, uti paulò antè ad §. 670, dictum fuit. Unde apparet, quantâ attentione opus sit, ut rite determinetur in cura morborum acutorum, an cardiaca usum habeant, & quænam requirantur: adeoque constat, rarum satis in acutis cardiacorum intellectum esse. Fuit & in hac opinione Hippocrates; dum enim de his agit, dicit, (a) *Neque enim horum ita peritos video Medicos, qui, ut oportet, dignoscant in morbis virium imbecillitates, & quæ ob vasorum evacuationem, & quæ ob aliud quoddam irritamentum, & quæ ob dolorem, & ab acumine morbi oboriantur, quosque affectus, ac diversas eorum species natura nostra, & habitus singulis pariat: quàmvis hæc cognita aut ignorata salutem aut mortem adferant.* Summum sæpe Medicis nascitur tædium, inprimis illis, qui in Aulis Medicinam faciunt, dum vel & invitis illis obtruduntur ægris cardiaca stimulantia, specioso sæpe alexipharmacorum titulo, quæ propinata nocerent pessimè; si verò sinister fuerit ancipitum horum morborum eventus, neque hæc adhibita fuerint, culpantur Medici, ac si neglexissent efficacissima remedia. Dum enim in initio morborum acutissimorum oppressis viribus ægri jacent, malignitatem morbi accusant imperiti, & cardiacis erigendas volunt vires, non absque ingenti sæpe decumbentium damno. Unde non sine ratione dixit Sydenhamus, quòd (b) *de Malignitate (sive notionem, sive verbum dixeris) opinionis inventio humano generi longè ipsâ pyrii pulveris inventionem lethalior fuit; cum eæ febres præsertim malignæ dicantur, in quibus intensioris præ cæteris inflammationis gradus conspicitur.* Atque ob hanc causam magnus ille Vir toties in suis operibus perversum cardiacorum in morbis usum damnat.

QUAM SIT DEBILITAS IN FEBRIBUS MALUM SÆPE INSUPERABILE.
Si nempe causæ debilitatis tolli nequeunt. Verùm hoc frequenter contingit. Dum evacuationibus exhauritur corpus, neque compesci possunt, uti v. gr; sudores colliquativi in phthisi confirmata, vel diarrhœa in eodem morbo tragœdiam claudere solita; frustra dantur vel decantatissima cardiaca. Si inflammatoriâ densitate tenax sanguinis valido febris impetu tenerrimis encephali vasculis sic impactus hæserit, ut resolvi nequeat, ad debilitatem inde natam proderit nihil. Si impetu febris solutæ arteriæ in cerebri ventriculis sanguinem effuderint, qui mole suâ comprimit vicina, frustra erunt omnia. Verùm hoc in febribus contingere posse patet, cum & in naribus tenaciores longè solvantur arteriæ tam sæpe; imò & in pulmone, aut in renibus; idem toties fiat in morbis acutis, pessimo omine inde natâ hæmoptysi, vel mictu cruento. Verùm etiam à distentis vasis sanguineis encephali compressa diu nervorum stamina in sua origine sæpe postea totâ vitâ possunt manere impervia, dum vel concreverunt contigua latera, vel, nul-

(a) Lib. de morbor. acutor. vi& comment. | (b) Sched. monitor. de novæ febris ingressu,
II. text. XLVII, Charter. Tom. XI. p. 69. 70. | pag. 681.

lo liquido per illa fluente ampliùs, arefacta omnino fuerint. Surditates incurabiles, amauroses, memoriæ abolitio, stultitia, &c, post morbos acutos capitis; totâ vitâ manentia, uti constat Observatis Medicis, docent fati, jurè hoc metuendum esse.

CALOR FEBRILIS.

§. 673. **C**ALOR febrilis thermoscopio externus, sensu ægri; & rubore urinæ internus cognoscitur.

Calor adeo assiduum in febribus symptoma invenitur, ut febris naturam individuum in calore posuerint *Galenus*, aliique post illum celeberrimi Medici, uti in febrium Historia dictum fuit. In homine sano calor adest, & quidem determinato gradu: calor autem febrilis propriè loquendo calorem illum excedit, qui in sanitate adest; & de illo excessu supra calorem sanum hîc agendum est, dum de calore febrili dicetur. Agitur nunc hâc paragrapho, quomodo caloris febrilis præsentia cognosci possit. Calor autem & in externa corporis superficie percipitur, atque pariter in intimis corporis recessibus adest, dum vivimus, uti nemo dubitat; & cæteris paribus, semper in interioribus major est, quia exteriorum partium calor ab ambiente aere, qui nostro corpore frigidior est, minuitur. Externo attactu calor externus febricitantium quidem percipi potest, sed non tam exactè distingui varia ejus intensitas, quia sensus caloris diversus in nobis esse potest ob multas causas. Sic, v. gr; dum frigidæ manus nobis sunt, calida apparebit ægroti manus, quæ vix tepida videretur, si manus nostræ frictione, vel aliâ quacumque causâ, multùm incaluisset. Omnium ergo certissima caloris mensura habetur per thermoscopia, qualia hodie pulcherrima habentur; & portatilia quidem, *Fahrenheitiana* dicta à primo Inventore: accuratissima inprimis illa sunt, quæ argentum vivum loco alterius cujuscumque liquidi continent. Tali thermometro priùs mensuratur calor hominis sani, & plerumque in indice affixo ille gradus notatus est: deinde hoc cognito, si idem thermometrum à febricitante ægro manu teneatur, vel bulbus ejus ori immittatur, vel nudo pectori aut sub axillis applicetur per aliquot minuta horæ, apparebit pro varia altitudine adscendentis argenti vivi, quantum calor febrilis excedat naturalem & sanum calorem. Uti autem patet, sic tantùm cognoscitur calor externæ superficiei corporis, aut oris interni, quæ partes liberum cum aere externo commercium habent, adeoque minùs calent partibus internis semper. Accedit, quòd quandoque in morbis externa corporis parùm caleant, dum tamen internæ partes uruntur; uti in febre ardente observavit (a) *Hippocrates*, & pessimam inde meritò prognosin deduxit. Talem calorem adesse novimus ex sensu ægrorum, qui in funestissimis illis morbis de intolerabili ardore solent conqueri, inprimis circa vitalia viscera.

Alterum signum, quo calor internus in febricitantibus cognoscitur, est rubor urinæ. Demonstratur in (b) Chemicis, uti etiam in (c) Physiologicis, colorem urinæ ab oleo ejus, ex attrita pinguedine, attenuato unicè pendere; adeoque ejus co-

(a) De morb. Lib. I. cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 548.

(b) Boerhaav. Element. Chem. Process. XCIV. Tom. II. pag. 310.

(c) Id. Institut. Medic. §. 378.

lorem eò intensiorem esse, quò major ad reliquas urinæ partes constituentes est olei proportio; atque ideo per varios gradus ex naturali urinæ sanæ & coctæ colore stramineo in rubedinem saturatam vergere posse. Verùm olei hujus cum urina permistio validum attritum (a) *inter partes humorum constituentes, inter vasa & humores* ponit: cùmque ab eadem causa, uti statim §. 675, patebit, caloris augmentum pendeat in febribus, apparet ratio, quare rubor urinæ pro caloris interni signo meritò habeatur. Confirmant hanc rem quotidianæ Observationes, quòd nempe aucto calore corporis augeatur rubedo urinæ. Debilibus enim & frigida temperiei hominibus pallida urina est; calidis & robustis longè coloratior. Imò in eodem homine augetur sæpe in intensam fatis rubedinem urinæ naturalis color, si valido & diuturno labore corpus exercuerit; verùm simul etiam tunc calor corporis augetur. Notandum tamen, etiam ab aliis causis urinæ colorem augeri: ut, si v. gr; profusis sudoribus, vel abstinentiâ à potu diluens urinæ vehiculum minuatur, adeoque olei urinæ proportio ad reliqua augeatur. Post diuturnam enim à cibo & potu abstinentiam paucissima quidem redditur urina, (b) sed simul ruberrima & admodum acris. Unde considerandum est, an non rubor urinæ talibus causis in totum vel pro parte debeat attribui. Præterea monendum videtur; aliquando urinam tenuem & decolorem apparere in febribus, licèt validus tamen adsit calor; quod fieri poterit, si siticulosi ægri ingentem tenuis potûs copiam hauriant, & subito per urinam deponant, unde copiosâ aquâ dilutæ urinæ minuitur color: imò & quandoque in morbis acutis tenuis & decolor talis urina observatur, absque adeo copioso potu prægresso, sed pessimo semper omine; unde talem urinam semper in his morbis damnavit (c) *Hippocrates*; & in phrenitide, uti postea dicetur, (d) pro lethali signo habuit. Designat enim talis urina, olea & sales sanguinis, per motum febrilem jam acriora reddita, non elui de corpore per urinæ vias, sed manere, nocitura pessimè: uti etiam sanguinem, inflammatoriâ densitate spissum diluentibus potatis attenuari non posse, verùm potum ingestum brevè iterum à sanguine separari; adeoque summum periculum ob humorum immeabilitatem, & acria retenta, imminere.

§. 674. **S**EMPER requirit majorem ignis copiam in illo loco, quem plus calefacit.

Calorem igni adscribunt communi consensu omnes homines, & meritò, quoniam arctissimo vinculo hæc inter se connectuntur: ubicumque enim ignis copia aucta sensibus occurrit, simul etiam augmentum caloris cognoscitur: sive hoc fiat mutatis organis nostris sentientibus ab igne illis applicato; sive hoc factum noscamus ex talibus effectis, quæ per Experimenta evidentia ab ignis copia aucta in quodam loco produci novimus. Verùm caloris sensus à nobis perceptus de ignis copia in quodam loco nihil certi determinat, cùm meram tantùm cogitationis percipientis mutationem exhibeat, & illa mutatio varia esse possit, & revera sit,

(a) Boerhaav. Instit. Med. §. 999.

(b) Ibid. §. 372.

(c) Prognostic. Comment. II. text. xxviii. & Charter, Tom. VIII. pag. 633.

(d) Prædiction. Lib. I. Comment. I. Prædict. IV. Charter. Tom. VIII pag. 699. Coac. Prænot. n°. DLXXXII. Ibid. pag. 886. Aphorism. Sect. IV. n°. LXXII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 182.

licèt eadem ignis copia in quodam loco fuerit. Dum enim æstivo tempore, post suffocantem ferè in aere calorem, tonitru & fulmina cum imbribus & grandine sæpe fiunt, molestissimum frigoris sensum percipimus, licèt tamen tantus adhuc in aere calor tunc supersit, ut si hyemali sub frigore rigido diu versatus homo conclave ingrederetur, quod talem calorem haberet, ferre non posset; sed illico resolverentur ipsi omnes vires. Unde patet, caloris à nobis percepti sensum non semper respondere ignis copix in quodam loco collectæ. Dum celeberrimus horum Aphorismorum Auctor coram Auditoribus suis de igne in Publicis Prælectionibus Chemicis diceret, consideravit ignem tamquam rem, de qua nihil hactenus noverat, ut ejus naturam per mera Experimenta indagaret. Debebat tamen haberi quædam nota, quæ doceret ignis examinandi in quodam loco præsentiam & sensibus obvia accuratè distingui posset. Sollicitâ autem indagine detexit tunc solam corporum rarefactionem, quâ augetur illorum volumen absque ulla differentia ponderis animadversâ, dare illam notam, per quam cognosci posset, auctam esse ignis copiam in quodam loco vel corpore. Quamvis tamen neque hoc, neque ullo alio signo definiri possit, quantum ignis in quodam loco adsit, ignis tamen incrementum & decrementum hâc notâ detegi poterat. Pulcherrimis Experimentis (a) tam in solidis, quàm in fluidis corporibus, hujus rei veritatem demonstravit.

Possumus ergo ex his demonstratis assumere, majorem copiam ignis adesse in illo loco, qui plùs calefcit; & thermometrum, contenti liquidi expansione, varium rarefactionis ab igne gradum indicans, adeoque ignis copix incrementum & decrementum, hoc evincit in illis locis corporis nostri, quibus applicari potest. Dum enim phlegmone, quam ab igne nomen habere demonstratum fuit §. 370, manum occupat, molestus ardor in hac parte sentitur: sed & thermometrum huic parti applicatum manifestè docet, majorem ignis copiam hîc adesse, quàm in reliquo corpore. Dum in pessima febre ardente extrema frigescere sentiunt ægri, præcordia autem summo calore æstuant, thermometrum extremis applicatum, & deinde nudo pectori, differentiam copix ignis in his locis exhibet. Unde licèt concludere & in illis locis corporis, quibus thermometrum immediatè applicari nequit, pariter majorem copiam ignis adesse, dum plùs calefcunt. Sequitur jam, ut videamus, quænam illa causa sit, per quam in corpore hominis febricitantis major copia ignis colligitur, sive in toto, sive in parte.

§. 675. **Q**UÆ ortum debet violentiori partium fluidarum in se mutuò, in vasa, horum in illas attritui.

Omnia corpora, nisi causa calorem faciens, id est majorem ignis copiam in illis colligens, adsit, adipiscuntur illum caloris gradum, quem habet medium, in quo hærent; unde post mortem cadaver humanum aeris ambientis temperiem sensim acquirit. Fuit ergo in vivente causa, quæ calorem generat, quæ post mortem abest. Verùm dum vivimus, adest humorum per vasa motus, qui à morte cessat omnino; & solâ hujus motûs absentia perit ille caloris excessus, quo corpus humanum ambientis medii calorem superabat, licèt de solidis fluidisque cor-

(a) Element Chem. de Igne Experim. I. & seq. pag. 130, & sequ.

poris partibus nihil omnino perierit. Si enim fanissimus homo aquis submergatur, cadaver ejus frigescet brevè. Cùm ergo posito humorum per vasa motu calor adsit, & cessante hoc motu pereat, videtur concludi posse, humorum per vasa motum in vivente homine esse illam causam, quæ calorem producit: idque adhuc magis confirmatur ex eo, quòd, aucto humorum motu per vasa, augeatur calor, & vicissim decrescat, illo minuto. Si enim validissimo cursu velocitatem illius motûs auxerit homo, poterit sic increfcere calor, ut brevè corpus ardentissimâ febre destruat; simulac autem quiescit talis homo, sedato motu, minuitur gradatim acquisitus calor, donec ad temperiem fani & naturalis caloris in homine redierit; nisi per auctam motûs circulatorii velocitatem & calorem indatum sic mutati fuerint humores, ut vel stimulo vel coagulo (vide §. 587.) febrim producant, tunc enim manet aucta motûs velocitas, & ejus effectus, calor.

Abstrusa adeo visa fuit caloris origo veteribus Medicis, ut divini ferè quid in hac re latere crediderint; unde dixit *Hippocrates* (a) *Quod calidum vocamus, id mihi & immortale esse videtur, & cuncta intelligere & videre & audire, & scire omnia, tum presentia tum futura.* Hinc & quasi divinæ particulam auræ calidum homini innatum esse dixerunt: &, uti aliâ occasione dictum fuit, (vide §. 440. lit. v.), sapientissimus rex *Numa* ignem, tamquam omnium rerum principium, colendum voluit. Quamvis autem *Galenus* disertis verbis negaverit, calorem ab attritu in animalibus nasci; sic enim habet, (b) *Non enim ex attritu arteriarum spiritus calor in animantium corporibus generatur, sicuti foris in lapidibus & lignis, sed contra ab innato calore motus ipsorum fiunt;* tamen alibi fatetur de hac re disputari inter Medicos, dicens: (c) *calorem quidem nobis inesse patet omnibus. Utrùm autem is ex cordis & arteriarum motu ortum habeat; an quemadmodum ipse motus cordi innatus est, eodem quoque modo calor sit, dissentiunt inter se Medici.* Neque mirum apparet, durius visum fuisse *Galeno*, ab attritu liquidi, in arteriis contenti, calorem nasci, cùm per arterias spiritum tantùm, vel sanguinem subtilissimum fluere crediderit. Interim tamen ex dictis patet, satis antiquam fuisse illam opinionem, quòd calor à motu fluidorum per vasa procederet.

Ab attritu corporum solidorum inter se ignem colligi, adeoque calorem nasci, & quidem vehementissimum, Experimentis directè probatur (d). Verùm & simul constat, si inter superficies corporum ad se invicem atterendorum ponatur oleum, aqua, vel alius liquor medius, vix nasci à valido etiam attritu calorem; vel si nascatur aliquis, ne comparandus quidem est illi, qui nasceretur, si absque medio liquido interposito validus attritus fieret. Ob hanc causam dubitaverunt magni etiam nominis in Arte Medica Viri, an quidem calor adscribi deberet huic causæ, & voluerunt aliud quid esse, à quo caleret sanguis; etsi negare non possent, per motum calorem illum augeri. Celeberrimus *Schelhammerus* voluit, illos, qui calidum nobis connatum negant, non refellendos, sed ridendos esse, cùm negent id, quod sensibus obvium est; atque insurgens in illos, qui à motu sanguinis ejus calorem natum volunt, dicit, (e) *Provoca ad experientiam to-*

(a) Lib. de Carnib. cap. i. Charter. Tom. V. pag. 302.

(b) De Hippocrat. & Platon. placit Lib. VIII. cap. vii. Charter. Ibid. pag. 242.

(c) Libell. adversus Lycum cap. ii. Char-

ter. Tom. IX. Part. II. pag. 359.

(a) Boerhaav. Element. Chem. tract. de igne Experiment. IX. pag. 176, & sequ.

(e) De genuina febres curandi methodo Sect. II. §. 33. pag. 91.

tius naturæ rerum. Moveant mihi & conquassent quemcumque humorem & fluctus in simpulo concitent integros dies noctesque æstuet mare, fluvii rapidissimi per immerfas rupes provolvantur integra sæcula, ne tepescant quidem unquam, multò minus calebunt. Numne igitur vident, aliud quàm motum esse, à quo caleat sanguis? etsi motu calor ille augeatur. Sed à quolibet corporum motu non excitatur calor, sed tantùm à tali, per quem ad se mutuò atteruntur; omnium maximè si elastica hæc corpora fuerint. Unde & in fluidis tritu calor nasci poterit, si elastica fuerint; si verò non elastica fuerint, difficulter hoc fiet: ob hanc causam aqua ab attritu difficulter calet. Tamen lac celerrimè agitato & conquassato tepescere nôrunt quotidiano Experimento rustici, dum butyrum ex lacte conficiunt: (a) Si fluida non elastica urgentur impetu summo per angustissimos canales, calor ab attritu in iis suscipitur; . . . . Si verò fistula elastica sint, per quas liquor agitur, tum tantò ardentior poterit calor gigni. Verùm constitit per Observata Leeuwenhoekiana, postea & ab aliis confirmata, sanguinem nostrum habere in se magnam copiam partium sphericarum & elasticarum, nam globuli rubri sanguinis ad ultimas angustias arteriæ sanguiferæ delati solitarii transeunt, & cum quadam difficultate, & in oblongam sæpe figuram efformati transprimuntur; ubi verò ex his angustis in latiorē divergentis jam canalē locum veniunt, pristinam figuram recipiunt, uti videri potest, dum pellucidæ animalium viventium, quæ sanguinem rubrum habent, partes microscopio lustrantur. Elasticas ergo partes habet sanguis noster, & movetur per arterias elasticas, de qua re nemo dubitat. Si jam consideretur fluidum tales partes elasticas habens pelli per canalē elasticum conoideum & incurvatum, rapido fati motu, patebit, omni momento mutari in partibus fluidi directionem motûs, atque illas in latera canalē & in se mutuò incurrere, adeoque & atteri. Præterea in ultimis angustis arteriarum sanguiferarum, tenuioribus sanguinis partibus per vasa lateralia secretiora jam dilapsis, soli ferè globuli rubri adsunt; imò in illo loco, ubi arteria jam in venam transibit, solitarii ferè undique, lateribus arteriæ contigui, propelluntur; adeoque attritus validus binorum corporum elasticorum inter se in illo loco fit, à quo attritu novimus excitari calorem.

Omnia hæc pulcherrimè confirmantur ex illis, quæ observantur in morbis, dum fluida vel solida, vel utraque à sanitatis conditionibus degenerant. Ubi enim post validas hæmorrhagias sanguinis rubri copia insigniter minuitur, calor corporis pariter decrescit; uti etiam in illis, quibus loco firmi sanguinis iners aqua, vel flavus aut viridescens ichor per vasa movetur (uti in chlorosi laborantibus virginibus fit), natus corpori calor deficit; simulque debilis nimis cohæsiō in partibus solidis corporis observatur; unde minor actio illarum in fluida contenta, adeoque & minor attritus. Rubra enim sanguinis pars, cum maximis fluidorum nostrorum moleculis constet, & per maxima corporis vasa moveatur, calori per attritum producendo aptissima erit, & conceptum semel calorem diutissimè servabit. Quò enim (b) corpus aliquod constat materie densiore, quò majus existit mole, quò denique figuræ exactiùs sphericæ est, eò etiam idem erit aptius, ignem receptum, diutius in se conservare. Illæ autem omnes dotes in rubra sanguinis parte observantur, si comparatur cum reliquis fluidorum nostrorum ele-

(a) Boerhaav. Element. Chem. Tractat. de igne, Experim. X, Coroll. v. pag. 197. | (b) Ibid. Tractat. de igne, Experim. XX. Coroll. xvii. pag. 278.

mentis. Ob hanc causam vasa, sanguine rubro calido plena, ponuntur in illis corporis locis, ubi tenuissima fluida per minima vasa fluunt, ut caloris defectum suppleant. Sic per encephali medullarem partem vasa sanguinea satis magna dispergi novimus, medullam oblongatam cingere, per plexus choroideos in ventriculis cerebri dispergi, &c. Quamdiu verò in animalibus nascentibus nondum adest tanta in solidis partibus firmitas, ut per attritum ad fluida contenta debitum calorem excitare possint, materni corporis, in quo latent, vel incubatùs tepore, defectus ille suppletur.

Cùm ergo naturalis in nobis calor à partium fluidarum in se mutuò, & in vasa, horúmque in illas attritu pendeat, calor febrilis meritò adscribetur earumdem causarum augmento. Undenam autem illud augmentum nascatur, jam videndum erit.

§. 676. **I**LLA violentia à magno motu partium ex corde, & magna resistantia vasorum contra cor, oritur.

Cor contentum suis cavis sanguinem projicit in arterias, adeoque motus à corde sanguini datus, est, illa vis, per quam sanguis, corde pulsus, impingit in latera arteriarum & in alias partes sanguinis in arteriis adhuc locati. Arteriæ enim, tam in sua systole, quàm in diastole, plenæ semper sunt, adeoque sanguis in arteriis contentus illo tempore, dum cor sanguinem suis cavis expulsum in illas urget, resistantiam parit, neque poterunt arteriæ plenæ recipere sanguinem corde pulsus, nisi vel dilatentur, vel per illarum extrema sanguis transeat in venas, sicque locum paret; vel utrúmque simul fiat. Si ergo vasa tam firma fuerint, ut validè resistant suæ dilatationi, & in sua ultima contractione admodum plena manserint, sive ob copiam sanguinis, sive ob difficilem transitum per ultimos arteriarum fines, binis oppositis viribus premetur fluidum arteriarum cavis contentum, cordis nempe actione urgente à basi versus apicem conici canalis, & resistantiis illis, quæ considerari possunt, simul tamquam potentia, oppositâ motûs directione agens ab apice versus basim; hinc valida admodum debeat fieri compressio fluidi in arteriis contenti, illudque magnâ vi urgebitur in latera arteriarum. Si ergo tantæ fuerint cordis vires, ut hæc obstacula quàmvis magna superare possit (aliter enim suffocaretur motus) movebitur sanguis per arterias, & validissimè atteretur ad earum latera. Verùm cessante cordis actione, arteriæ distractæ elasticitate suâ, & fibrarum muscularium actione, æquali vi reagunt in distendentem sanguinem, illumque promovent; adeoque pressus sanguis atteretur ad arteriarum latera simili vi, & sanguinis ipsius moleculæ validè ad se invicem pressæ, cùm per canalem convergentem moveantur, mutabunt omni momento situm, adeoque & ad se mutuò atterentur. Verùm attritus eò violentior est, quò corpora atterenda validiùs sibi mutuò apprimuntur: cùm autem per magnum motum liquidorum ex corde, & magnam vasorum resistantiam, valida talis vasorum ad liquida contenta, & partium liquidarum inter se compressio fiat, patet & attritum validiorem futurum, & effectum ejus majorem, calorem nempe.

§. 677. **M**AGNUS motus ex corde pulsū sanguinis æstimatur à densitate liquidi pulsū, & velocitate ejus per vasa.

Motum ipsum, quatenus in corpore moto consideratur, vocamus vim; illud nempe, (a) quo corpus motum à quiescente distinguitur; & quo corpus facultatem acquirit agendi in obstaculum. Vires autem corporibus motis insitæ (b) differunt respectu quantitatis materiæ, aut velocitatis quâ feruntur: unde demonstraverunt Mathematici universalem virium comparandarum regulam, quod nempe vires in corporibus motis sint in ratione composita massarum & quadratorum velocitatum. Motus ergo sanguinis ex corde pulsū eâdem regulâ mensurabitur. Licet enim circa hanc rem dissentiant inter se summi Philosophi, tamen illorum, quæ in textu habentur, veritas ex aliorum sententia æquè demonstrari possit. Major autem minorve densitas sanguinis majorem aut minorem materiæ quantitatem in sanguine ponit: nam (c) *Materiæ quantitas in corpore, considerata cum relatione ad volumen corporis, id est, ad spatium ab hoc occupatum, vocatur corporis densitas.* Binis ergo illis, sanguinis nempe densitate & velocitate per vasa, æstimabitur motus sanguinis ex corde pulsū; adeoque & ejus vis, quâ in arteriarum latera, & contentum in his sanguinem, agit: quæ ex Mathematica Disciplina hîc assumenda erant.

§. 678. **D**ENSITAS scitur ipso conspectu extravasati, dissipatione prægressâ rarioris, duritie pulsûs.

Chylus ex ingestis paratus semper minùs densus est nostro sanguine: hinc illi mistus si fuerit, supernatat; uti patet, dum homini sano quatuor vel quinque post pastum horis sanguis de vena mittitur, (vide *Commentaria* §. 80.): postquam verò per sexdecim aut plures horas chylus cum sanguine mistus vasorum nostrorum vim expertus fuit, suam naturam amittit, & in serum & sanguinem mutatur, adeoque majorem densitatem acquirit. Cum autem illa densitas acquisita à vasorum actione in fluida pendeat, patet, densitatem majorem liquidorum humanorum meritò expectari, si causæ illæ condensantes validiores fuerint. Unde in robustis & exercitatis viris densior sanguis semper est, quàm in otiosis & debilibus: adeoque talem densitatem ex cognita corporis temperie certò prævidemus. Præterea si vel spontaneis hæmorrhagiis, vel institutâ venæ-sectione sanguis eductus lustrari possit, de ejus densitate judicium ferre possumus, quæ cognoscitur ex majori vel minori sanguinis concretionem. Duris laboribus quotidie exercitati rustici de vena eductus cruor illico ferè in solidam coagulatur massam, & post aliquot horas pauculùm tantùm feri inde separatur: contra si debili puellæ sanguis missus fuerit, diffluit totus, & feri tenuioris ingenti copię parva insula rubra innatat postea.

Alterum signum, quo cognoscimus, majorem sanguinis densitatem adesse, est; si constiterit, rariorem & fluidissimam sanguinis partem à reliquis secessisse, & per urinam, sudores, diarrhœam, &c, de corpore expulsam fuisse: necessariò enim

(a) s'Gravesande *Physic. Element. Mathematic. Lib. II, cap. 1. n.º. 694, 695. Tom. I. pag. 196.*

(b) *Ibid. cap. II. n.º. 757. pag. 212.*

(c) *Ibid. Lib. III. cap. III. definit. 1. n.º. 1459. pag. 417.*

tunc residuus sanguis densior fit, uti facilè patet. Unde etiam in morbis acutis adeo damnavit liquidioris sanguinis partis subductionem (a) *Hippocrates*: uti etiam (b) *Sydenhamus*, prout aliâ occasione (vide §. 386, & 588.) dictum fuit.

Durities autem pulsûs pariter densitatis humorum signum est; tuncque adesse dicitur, quando tangens pulsûm digitus sentit, ac si solidum corpus per arteriam protruderetur, simulque tunc arteriâ prementi digito validè resistit. Unde semper in robustis & exercitatis hominibus durior pulsus est, in debilibus mollior; & in morbis inflammatoriis, ubi major sanguinis densitas peccat, durities pulsûs inter præcipua signa habetur, uti postea dicetur.

§. 679. **V**ELOCITAS supputatur ex ictuum cordis numero, collato cum magnitudine pulsuum.

Sanguinis per vasa moti celeritas augetur, dum causæ sanguinem moventes validiùs agunt, vel in dato tempore frequentiùs applicantur sanguini. Verùm cordis ictus, quando illud contractum sanguinem cavis suis contentum expellit in arterias, motum sanguini conciliant, per quem & dilatantur arteriæ plenæ semper, & sanguis per illorum fines in venas premitur. Dum autem cor est in sua diastole, arteriæ vi suâ elasticâ & muscolari reagunt in sanguinem illa distendentem, sicque illum ulteriùs promovent. Si ergo in dato tempore ictuum cordis numerus augeatur, novimus, causas moventes sanguini eodem temporis spatio frequentiùs applicari. Ut tamen inde augeatur sanguinis celeritas, requiritur etiam ut ictus cordis frequentiores sint simul tam validi, ut omnem sanguinem ex cavis cordis pellere possint in arterias. In frigore enim febrili celerissimi quidem sunt cordis ictus, uti etiam in moribundis animalibus, neque tamen augetur sanguinis per arterias moti celeritas, quia debiles sunt simul tunc cordis contractiones. Magnitudo autem pulsûs arteriarum docet, singulis cordis ictibus validè distendi arterias à copia sanguinis ex cordis cavis expulsi; adeoque si hæc comitetur ictuum cordis frequentiam auctam, certò novimus, potentias moventes validas intra datum tempus sanguini sæpius applicari, adeoque augeri ejus velocitatem. Pulsûs autem magnitudo mensuratur differentiâ, quæ observatur inter arteriam dilatatam, dum in sua diastole est, & eandem contractam, dum in systole est, quò enim major hæc differentia est, eò major dicitur pulsus: potest enim pulsus plenus esse, licet magnus non sit, dum nempe plena arteria ob auctas circa ejus fines resistentias contentum sanguinem promoveri nequit; tuncque parva ejus apparet contractio, quia angustari nequit arteria, nisi sanguis expellatur ex ejus cavo. Cùm autem arteriæ dilatatio illo tempore fiat, quo cor contrahitur; & vicissim ejus contractio adsit, dum cor est in sua diastole; patet, pulsûs celeritatem majorem indicare auctum numerum ictuum cordis, adeoque pulsûm celerem & magnum simul demonstrare, quòd aucta sit sanguinis velocitas.

§. 680. **M**AGNA resistentia cognoscitur ex mole movendorum inertium, & paucitate, vel an-

(a) Prædicti on. Lib. I. Comment. II. n°. LVII. Charter. Tom. VIII. pag. 740. Confer. Coac. Prænot n°. cxxx. Charter.

Ibid. pag. 858.

(b) Sect. V. cap. VI. pag. 321.

gustia, vel immobilitate canalium transmissurorum.

Dum cor contentum cavis suis sanguinem in arterias pellit, debent arteriæ semper plenæ dilatari, ut illum sanguinem recipiant; vel si non dilatarentur arteriæ, deberet tantum sanguinis ex arteriis transire in venas, quantum singulis cordis ictibus in arterias urgetur. Utrumque fieri in vivente novimus; nam & dilatantur arteriæ, dum cor est in systole, & expellitur aliqua quantitas sanguinis ex arteriis in venas hoc tempore, uti docet sanguinis non interruptus motus per vasa. Debet ergo cor suâ vi musculari urgendo sanguinem in arterias plenas movere omnem sanguinis molem, quæ in arteriis est: illo enim tempore, dum cor est in systole, arteriæ sunt in diastole, adeoque non agunt suâ elasticitate & vi musculari in contentum sanguinem. Si ergo moles liquidi movendi, in arteriarum cavo hærentis, augeatur, patet resistencias augeri sanguini ex corde in arterias expellendo. Verum, quò majus est illud spatium, in quo cor sanguinem suis cavis expulsum locare debet, eò facilius deplebitur, & minor erit resistencia: hinc si à quacumque causa angustetur arteriarum cavum, vel minuat arteriosorum canalium perviorum numerus, patet facile iterum resistencias augeri. Cum autem arteriæ canales sint convergentes, & incurvi, sanguis ex corde pulsus debet in illarum latera incurrere, adeoque eadem ab axi remove, sicque ampliare illarum cava, ut spatium fiat sanguini ingressuro. Si ergo tanta sit firmitas laterum arteriarum, ut minus cedant impulso ex corde sanguini; iterum augebitur hæc resistencia. Hinc apparet, quare in debilibus hominibus adstrictis arctius vestibis tantæ fiant anxietates, dum, angustatis sic plurimis vasis, debilibus cordis viribus augetur resistencia: illicò autem levamen percipiunt, dum laxantur vestes. Patet etiam ex dictis ratio, quare à morbis validis resurgentibus & debilibus, à larga nimis cibi potusve copia, anxietas oriatur sæpe; dum aucta subito movendorum moles resistenciam cordi auget. Ubi verò validas adeo vires cor habet, ut auctam resistenciam superare possit, oritur ob majorem attritum calor post partum largum, uti etiam à valida corporis constrictione; unde hyemale frigus arctè adstrictis vestibis tam bene superatur à robustis.

§. 681. **M**OLE S movendorum ingens percipitur ex signis plethoræ (106), cacochymia, vel solutorum jam citò liquidorum, quæ antea stagnabant, ut in obesitas; maximè inflatus venarum, cum arteria veloce & magna simul, ejus præsentiam docet.

Omne illud, quod venis receptum ad cor defertur, & deinde ex corde per arterias distribuitur, ad molem movendorum pertinet. Auctâ ergo copiâ sanguinis, quâvis boni, moles movenda increfcet; & quando illud augmentum eò usque increvit, ut tanta sit copia boni sanguinis, ut ferre non possit illas mutationes, quæ vitæ inevitabiles accidunt, nisi inducantur morbi, tunc plethora adesse dicitur (vide §. 106.). Cujus præsentia scitur ex rubore majore corporis, & calore magno, reliquisque signis quæ §. 106. *lit. e*, enumerata fuerunt. Calor autem magnus in plethoricis adest, quia, resistenciis cordi auctis, attritus pariter augetur; & quia rubra sanguinis pars abundat, quæ calori per attritum concipiendo, & conceptum diu retinendo, maximè idonea est, uti ad §. 675, dictum fuit.

Sola autem boni sanguinis aucta copia plethora dicitur, non verò quodlibet.

humorum augmentum; uti ex *Galeno* in *Commentariis* §. 106. *lit. a*, dictum fuit. Ubi enim humores copiâ quidem abundant, sed tamen à nativa sanorum fluidorum indole sic degenerant, ut functiones lædant, tunc vocatur cacochymia. Sic in virginum pallido dicto morbo turget corpus inertibus & mucosis humoribus, & moles movenda sic increfcit, ut ferè suffocentur à minimo musculari motu, quàmvis boni sanguinis parca copia in talibus corporibus adfit. Patet tamen & à tali cacochymia posse augeri resistentias cordi, ob molis movendæ augmentum.

Quàm maximè notandum est, non omnia nostri corporis liquida perpetuo motu per vasa ferri, sed quædam esse, & sæpe satîs copiosa, quæ à sanguine secreta, in cavis ad hanc rem factis, collecta, suis usibus reservantur; quibus nisi consumantur, maximâ aliquando copiâ accumulatur, & corpus gravant. Hoc imprimis in pinguedine verum est, cujus debita copia in corpore nostro pulcherrimos usus habet, ut tegat partes & muniat, illisque flexilitatem & facilem mobilitatem conciliet & servet: unde omnibus musculis pinguedo circumponitur non tantùm, sed & inter medias illorum fibras & fibrarum fasciculos ubique locatur. Dum autem motu musculari quotidie exercetur corpus, attenuatur collectum hoc oleum, & venas ingreditur: sicque sanguini mistum per urinam, vel sudores exit de corpore. Ubi autem quiescunt animalia, vel non satîs moventur, interimque pleno utuntur victu, accumulatur opimum illud pingue, & vicina omnia vasa aucta suâ mole comprimit & angustat: unde sæpe in obesibus non adeo magna copia sanguinis adest, uti docent pulsus sæpe in his satîs parvus, & angustæ venæ. Quando autem, per febrim agitatis humoribus, & aucto calore, solvitur accumulatum illud pingue, venas ingreditur, & cum sanguine in cor defertur; unde moles movendorum subito increfcit, & sæpe tanta plethora oritur, ut vasa rumpantur, & effusis humoribus cita mors sequatur. Unde & meritò §. 587, stagnantium agitatio inter febris effectus numerabatur. Si enim obesus homo febre acutâ continuâ laboraverit per quatuordecim dies, quandoque dimidium ponderis sui perdit; quæ jactura ponderis pro maxima parte à diffuso hoc pingui per febrim pendet; obesi enim à talibus morbis resurgentes penitus macilenti apparent. Patet ergo quantum moles movendorum augeri possit, solutâ per febrim pinguedine. Quanta autem inde in morborum curatione nascatur difficultas, postea ad §. 693, dicetur.

Præcipuum autem signum nimix molis movendorum est, si pulsus arteriæ velox & magnus sit, simulque venæ inflatæ quasi turgeant: tunc enim novimus, omnia vasa sanguinea plenissima esse. Possent enim arteriarum pulsus veloces & magni satîs esse, dum interim non sit aucta copia liquidi movendi, si nempe per arteriarum fines inflammatoriâ densitate spissus sanguis transeat difficiliùs: sed tunc venæ deplentur, quia minùs recipiunt, & omnis ferè sanguis in arteriis accumulatur, uti in cadaveribus illorum, qui morbis acutis inflammatoriis perierunt, observatum sæpius fuit. Contrà in morbis languidis sæpe in venis, faciliùs distendentis, accumulatur humores, dum interim minor eorumdem copia per arterias fluit. Ubi autem vasa arteriosa & venosa simul turgent, novimus certò, molem movendorum auctam esse. Ut autem eodem tempore major liquidorum copia per eadem numero vasa transeat, debet necessariò augeri liquidum

moti celeritas : adeoque in hoc casu simul aderit & pulsus velocitas. Notandum tamen, in summa plethora, ob nimiam molem movendorum suffocato ferè omni motu, & calorem & pulsus auctam velocitatem vix observari, adeoque tunc hujus signi absentiam quis falli possit. Memorabile hujus rei Exemplum habetur apud *Sydenhamum*, cujus & aliam occasione in *Commentariis* §. 590, memini. Juvenis acutâ febre decumbens animam ferè agere videbatur; calor tamen adeo moderatus in extremis corporis partibus percipiebatur, ut adstantes amici illum febricitare non crederent. Sanguine autem apertâ venâ paulò copiosius educto, tanta febris emicuit, quâ vehementiorem se nondum vidisse fatetur *Sydenhamus*; & (a) *quæ nonnisi tertiâ quartâve demum phlebotomiâ cessit*. Verùm talis motus sanguinis suffocatio in summo tantum gradu plethoræ adest, quæ suis signis à perito Medico facillè cognoscitur.

§. 682. **V**ASORUM paucitas ex Historia obstructionis (107, ad 124), vel vulnerum (145, ad 331), colligitur.

Quando vasa immeabili humore sic obstructa sunt, ut nihil transmittere possint, tunc distenta manent ante locum obstructum, ab impetu vitalis liquidi vas obstructum urgente; illa verò pars liquidi, quæ ponè obstructum locum hæret, transit in venas; adeoque tota illa vasis longitudo, quæ inter obstructum locum & venam est, vacua manebit. Si ergo hoc in pluribus vasis corporis factum fuerit, minuetur canalium transmittentium numerus, dum interim manet eadem moles liquidi movendi; augebitur ergo resistentia sanguini ex corde pellendo, & liquida per apertos adhuc canales celerius moveri debebunt, quamdiu durat circulatorius humorum per vasa motus. Patet autem facillè, & resistentiam, & celeritatem motus, ab hac causa ortas notabilem tantum effectum habere posse, si numerus vasorum imperviorum comparatus cum reliquis vasis apertis insignem differentiam facere possit. Videantur illa, quæ in *Capitulo de Obstructione* & imprimis in *Commentariis* §. 120, de hac re dicta fuerunt; uti etiam illa, quæ in *Commentariis* §. 382. n°. 8, de inflammationis effectibus habentur. Facillè autem patet, idem obtinere, dum per vulnera magnus canalium numerus destruitur; præsertim ubi per extirpationem detruncatis artubus magna corporis pars tollitur; uti ad §. 474, demonstratum fuit, tunc plethoræ effectus sæpe sequi.

§. 683. **A**NGUSTIA vasorum intelligitur conspectu, tactu; cognitâ temperie siccâ, ad parva motus augmenta magno augmento caloris.

Plurimis in locis nostri corporis vasa conspicua apparent, unde & de illorum aucta vel minuta capacitate ex conspectu judicare possumus. Venæ enim, satis magnæ etiam, in superficie corporis ponuntur, & in labiis, ore interno, adnatâ oculi, &c, arteriosa vasa, quamvis minora, oculis patent. Majores autem arteriæ tutius reconduntur. Imprimis autem de vasorum minuta capacitate judicamus, ex decrescente partium conspicuarum torositate: maxima enim molis corporis nostri pars à fluidis, vasa distendentibus, pendet; hinc simulac vasa an-

(a) *Schedul. monitor. de novæ febris ingressu, pag. 683.*

gustantur, contrahuntur omnia : in subito & summo terrore videmus faciem miro modo mutari, contrahi genas, pallere labia & oculos, sic angustatis vasis, ut sanguinem rubrum, quem naturaliter transmittere solebant, non admittant amplius. Sed & tactu majorem minorémve arteriarum capacitatem pluribus in corporis locis distinguere possumus : ubi nempe majores arteriæ versus corporis superficiem magis accedunt, inprimis si ossibus incumbant, uti in carpo & temporibus, ubi evidentissimè arteriarum pulsus distinguimus. Cùm autem vasorum nostrorum capacitas mensuretur ratione compositâ ex ratione directâ impetûs liquidi impulsî, & ratione inversâ resistantiæ laterum (vide §. 26.) patet, angustari vasa nostra posse, si decrescat vis impellens liquida in vasa, vel augeatur laterum vasorum robur, quo se contrahunt. Prior causa angustia vasorum cognoscitur signis debilitati cordis; posterior verò illis, quæ auctam vasorum nostrorum elasticitatem comitantur. Si enim manente eâdem copiâ liquidi movendi angustiora vasa redduntur, anxietas, cordis palpitatio, &c, statim adsunt, uti in summo terrore percussis observatur semper. De posteriori autem angustia vasorum causâ hîc inprimis agitur, quando nempe auctâ laterum vasorum contractione, eorumdem cava minuuntur; id est, quando solidæ corporis partes liquidis prævalent, tuncque adesse dicitur temperies sicca, quam major calor plerumque comitatur, uti & semper macies (a). Unde etiam intelligitur, quare macilenti & siccæ temperiei homines magis caleant sæpe repletis, & externum aeris frigus facilius, cæteris paribus, ferant. Ubi autem vasa angusta sunt, simulac augetur circulationis velocitas, cùm cedere tam facilè non possint vasa & dilatari, summus attritus debet fieri liquidorum ad latera vasorum, adeoque & magnum caloris augmentum : dum enim eodem temporis spatio major sanguinis copia in arterias urgetur, si illæ angustæ fuerint, nec facilè dilatabiles, debet omnis ille sanguis auctâ celeritate per illas moveri & transprimi in venas; adeoque & augebitur attritus. Patet inde ratio, quare in phthisicis, dum febri-cula illos depascens ab assumto cibo increfcit, tantum augmentum caloris fiat, quia in macilentissimis illis corporibus summa vasorum angustia fit; hinc à liquidi transmittendi copia vel velocitate auctis, illico attritus immaniter augetur; unde celer & parvus arteriarum pulsus in his observatur. Simul etiam patet alia ratio, quare (b) densis & exercitatis corporibus adeo funesti sint morbi acuti & inflammatorii (vide *Commentaria* §. 386, & 588.). In illis enim rigida & angustiora vasa à motûs circulatorii augmento statim magnum calorem producent, à quo liquidissimorum dissipatio, & residuæ massæ in materiem immeabilem & irresolubilem mutatio cùm producantur (vide §. 689.), inflammatio augetur, & pessimi ejus effectus brevè sequuntur.

§. 684. **I**MMOBILITAS canalium, quâ suæ dilatationi valde resistunt, cognoscitur omni signo rigidarum fibrarum, vasorum, viscerum (32. 33. 34. 50. 51. 52. 53.).

Angustia canalium, quatenus inter caloris causas numeratur, semper supponit illorum minùs facilem mobilitatem, quâ suæ dilatationi resistunt. Illa enim va-

(a) Boerhaav. *Institut. Medic.* §. 892.

(b) Coac. *Prænot. n°.* cccxcviii. *Char-ter. Tom. VIII. pag.* 875.

forum angustatio, quæ à minuta copia vel impetu liquidi illa distendentis fit, hîc non consideratur; cùm à tali angustia calor non producat, quia per illam attritus augeri nequit. Verùm hæc immobilitas canalium à majori cohæsione partium firmarum pendet, de cujus signis & causis numeris citatis in textu actum fuit.

§. 685. **A** TOT causis proximis (674, ad 685) pendet origo caloris febrilis; quarum iterum infinitæ numero & varietate aliæ remotiores esse possunt.

Ordine jam enarratæ sunt causæ proximæ caloris febrilis, & in varias species distinctæ, ut postea singularum curatio tradi possit; patuitque illas, licet diversæ fuerint, in eo tamen conspirare omnes, quòd violentiorem partium fluidarum in se mutuò, & in vasa, & vasorum in illas attritum faciant. Verùm hæc causæ caloris proximæ iterum alias causas pro suis causis proximis agnoscunt, quæ respectu caloris febrilis sunt tantùm causæ remotæ. Ingens illarum numerus & infinita ferè varietas est, adeoque nullum usum daret illarum recensio, cùm ad cacochylorem febrilem tollendum sufficiat causæ proximæ illius ablatio, atque hæc bene intellectâ, facilis sit indagatio causarum remotarum, si quandoque & illarum cognitio requiratur. Sic v. gr; moles movendorum auctâ inter causas caloris febrilis numerata fuit, cujus variæ causæ esse possunt, prout vel à plethora, vel à diversis cachymia speciebus, vel à stagnantibus in motum deductis, ortum habet. In cura tamen caloris febrilis ab hac causa nati sufficet molem movendorum minuere, licet ad causas remotas plethoræ vel cacochymia non respiciatur. Idem etiam de densitate sanguinis, velocitate, &c, verum est. Patuit simul ex hactenus dictis, causas caloris febrilis, quatenus in fluidis hærent, reduci ad auctam fluidorum copiam, majorem velocitatem motûs eorundem per vasa, & majorem densitatem: in solidis verò partibus hæc causæ pendent à minuto numero canalium transmittentium, dum manet eadem copia liquidi transmittendi; majori eorundem angustia, & immobilitate per quam dilatationi suæ à fluidis impulsis resistunt. Simul etiam patet, vana esse, quæ de putrefactione, fermentatione, effervescentiâ, & similibus, tamquam calorem febrilem producentibus causis, dicta fuerunt apud Auctores. Si enim v. gr; à putredine hic calor nasceretur, cadaver, uti optimè monuit *Helmontius* (a) *caleret post mortem, & febre torqueretur ardentius, quàm dum viveret; eò quòd eadem numero materia, cujus obsequio mors advenit, etiamnum persistet in cadavere: cùmque eam supponunt calidam, proprio putredinis calore, magisque sit putrida post mortem, ut & potentiùs à morte putrefaciens, pluresque afficiat partes sibi conterminas, quàm dum viveret: idcirco etiam plus actualiter caleret post mortem, quàm in vita. At sanè hîc error proditur. Nam febris, quæ vivum calefecit, statim à morte cessat, omnisque calor cum vita exspirat. Unde conclusit, quòd, quidquid in sanis edit actiones sanas, id ipsum in morbis edit actiones vitiatas. Cùm ergo calor in sanis hominibus ab attritu fluidorum ad vasa, ad se mutuò, & vasorum ad illa, pendeat, augmentum caloris sani in febricitantibus eidem causæ, sed validiori, jurè tribuitur. Unde etiam & calefacientia dicta remedia non faciunt majorem calorem, dum corpori applicantur, quia ipsa plus caloris habent in se, illumque corpori nostro communicant; verùm quia effi-*

(a) *Traetat. de Febr. cap. I. n.º. xxiv. pag. 541.*

caci stimulo fluidorum per vasa motum augent, ergo & attritum. Acerrimum enim piper igneum illud cinanomi oleum, & similia, thermometro explorata, aeris ambientis calorem habent, & quamvis maximâ copiâ cadaveri applicata fuerint, nullum calorem producent.

§. 686. **P**OTEST verò increfcere ex incremento unius harum caufarum folitario, tùmque fe habet augmentum caloris, ut augmentum caufæ.

Cùm ergo caufæ caloris febrilis in abstracto concipi poffint, atque una ex illis adesse poffit fola, licet reliquæ absint; patet, & effectum fequi debere caufæ talis folitariæ augmentum, cùm omnis effectus proportionalis, fit caufæ, unde producitur. Si ergo densitas fanguinis fupponatur dupla effe in homine febricitante, pari ratione & increfcit caloris augmentum ab hac caufa natum; atque idem de reliquis caufis, fingulatim confideratis, verum erit, uti facile patet. Rarò tamen caufæ fingulæ caloris febrilis folæ diu manent: nam densitate auctâ, v. gr; ob diffipationem prægressam rarioris partis fanguinis, brevè in ultimis arteriis hærebunt immeabiles moleculæ; adeoque augebitur refiftentia fanguini per vafa fluxuro; ergo & caloris augmentum ob auctam refiftentiam fiet. Sic etiam velocitate auctâ, brevè fequetur major densitas; uti in *Commentariis* §. 100, demonstratum fuit. Verùm notandum videtur, quòd in hac computatione non fit augmentum caloris femper in eadem ratione ac est augmentum caufæ talis fingularis; fed uti funt augmenta hæc ad fe mutuò, ita videntur effe excessus caloris ab hac caufa geniti fupra naturalem hominis calorem. In Exemplo res fortè melius patebit. Si celeritas fanguinis dupla foret, dum in febricitante bis pulfat arteria illo tempore, quo femel tantùm pulfat in fano, non ideo duplò major adelfet calor; quia præter velocitatem motûs & aliæ caufæ confpirant ad calorem fanum producendum; fanguinis nempe densitas, elasticitas, canalium robur, anguftia, &c, quæ, auctâ velocitate, non eâdem ratione augentur femper. Imò patet evidenter, auctâ celeritate motûs fanguinis, non fequi tantum caloris augmentum, quod corpori intolerabile foret, & mortem brevè faceret. Si enim calor, qui in homine fano nonagesimum gradum thermometri *Fahrenheitiani* fuperrat, duplò major fieret, id est, 180, gradum ejuſdem thermometri excederet; fanguis, ejuſque ferum, coagularentur in vafis, adeoque ceſſaret omnis motus: interim tamen obſervamus in febricitantibus, vel & valido curſu exercitatis hominibus, majus adhuc velocitatis incrementum. Verùm in comparandis augmentis caloris ab incremento caufæ fingularis hoc videtur obtinere, quòd ille excessus caloris fupra calorem fanum, qui fit à duplicata celeritate motûs fanguinis, fit ad fimilem caloris excessum, qui à triplicata celeritate nafcitur, ut unum ad duo; nempe in fimili ratione, ac funt inter fe excessus illi velocitatis. Verùm de his proportionalibus inter fe caufarum fingularium caloris & effectuum augmentis subtiliter quidem diſputari poterit, tamen ad ufus Medicos caloris febrilis intensitas varia melius cognoscitur ex illis ſignis, de quibus ad §. 673, dictum fuit. Summa enim femper aderit difficultas, ut determinetur incrementum caufarum illarum fingularium, quæ calori augendo ſerviunt. Velocitatem quidem auctam ex icthum cor-

dis numero, collato cum magnitudine pulsuum, utcumque distinguere novimus. Verùm quo gradu aucta fuerit sanguinis densitas, inertia vel moles liquidi movendi & canalium elasticitas; quamnam proportionem habuerint vasa impervia facta in morbis ad illa, quæ aperta manent, &c., quis dixerit? Quis distinguere poterit, quantum ad calorem generandum faciat densitas sanguinis, quantum motus velocitas, quantum resistentia liquidi movendi, &c.? Natum calorem ex omnibus illis causis concurrentibus distinguere possumus; quantum verò singulæ ad hunc effectum contribuunt, credo, ignoramus. Præterea per calorem natum mutantur illæ causæ, quæ calorem producant; molecularum enim sanguinis volumen augetur per calorem, manente eadem massâ, adeoque minuitur densitas; canalium capacitas augetur per calorem genitum, adeoque hoc respectu minuitur resistentia, &c. Unde generaliter quidem affirmare possumus, auctis causis singularibus caloris, augeri eundem, cæteris iisdem manentibus; atque dum in abstracto hæc considerantur, computatio institui posset: verùm in concreto, dum omnes causæ concurrunt, aliquid distincti inde elicere, arduum maximè foret, si non penitus impossibile.

§. 687. **S**I rursus duæ causæ crescunt simul, habebit se auctus calor, ut productum incrementorum causarum, si multiplicentur per se mutuo

§. 688. **Q**UI idem calculus in cæteris obtinere potest.

Si jam plures causæ crescunt simul, procul dubio augetur calor: verùm ob rationes modò expositas difficillimè poterit cognosci proportionale inde factum incrementum. Hinc tamen intelligimus, quare (a) dura & exercitata corpora, dum morbis acutis corripiuntur, tanto in discrimine versentur. Rigida enim in his vasa validè resistunt, densi humores majori vi in se mutuo & in vasa incurrunt, semelque natum calorem diutius servant; dum simul per febrim augetur motus humorum velocitas. Unde patet efficacissimas causas concurrere, à quibus ingens calor nascitur.

§. 689. **C**ALOR auctus liquidissima dissipat ex nostro cruore, id, est aquam, spiritus, sales, olea subtilissima; reliquam massam siccatur, densatur, concrevere cogit in immeabilem, irresolubilem materiem; sales, oleaque expedit, attenuat, acriora reddit; exhalat, movet; hinc minima vasa atterit, rumpit; fibras siccatur; rigidas, contractasque reddit; hinc subito multos, celeres, periculosos, lethales morbos producit; qui à priori facilè deduci possunt.

Agendum jam est, de illis effectibus, qui à calore aucto observantur fieri tam in solidis quàm in fluidis corporis humani partibus. Non autem hinc adeo considerabimus, quid causæ calorem producentes efficiant: nam causæ caloris aucti dum agunt, simul plurima mutant in corpore, quatenus violentiorem partium

(a) Coacar. Prænot, n°. cccxcviii, Charter, Tom. VIII. pag. 875.

fluidarum in se mutuò, in vasa, & vasorum in illa attritum producunt; cùmque ille attritus auctus in calore febrili auctum motum circulatorium humorum per vasa supponat, possunt de his videri illa, quæ in *Commentariis* §. 100, circa hanc rem dicta fuerunt. Hoc loco tantùm examinabimus, quid à majori copia ignis collecti in corpore fiat: patebit tamen effectus inde natos convenire quàm plurimùm cum illis, qui ab excessu motûs circulatorii fiunt, atque etiam inter febris effectus §. 587, numerati fuerunt.

CALOR AUCTUS LIQUIDISSIMA DISSIPAT, &c. Dum sanguis sanissimo homini ad plethoræ prophylaxim de vena mittitur, frigidâ tempestate vaporem fundit manifestum, qui speculo apposito, vel alembico imposito, adhærescens aqueas guttas exhibet. Simul etiam sanguis recens e ductus odorem quasi suburinofum dat, similem illi, qui ex abdomine aperto vivi animalis exspirat. Examine Chemico sanguinis humani patet, levissimam & mobilissimam partem sanguinis esse aquam, quæ leni calore inde adscendit: neque tamen pura hæc aqua est, sed aliquid odorati in se habet, quod ab attenuatissimo oleo pendere videtur. Obtinuit autem usu, ut subtilissimam sanguinis illam partem spiritum vocemus, quia & mobilissima est, & omnem oculorum aciem fugit. Interim tamen in singulis hominibus diversa est; canes enim odorisequi herum inter millenos alios homines, his effluviis perceptis, distinguere noverunt; & animalium vestigia dum semel olfecerunt, illa in suis latibulis detegere possunt; inprimis dum ros viscidulus terræ superficiei incumbens adeo volatilia ex sua natura hæc effluvia inviscat, & retinet, citò alioquin evanida. Calore ergo aucto, mobilissimam illam sanguinis partem citò dissipari facilè patet. Verùm etiam & sales & olea, quàmvis ad tantam subtilitatem non pervenerint, dissipantur de corpore, dum calor multùm increfcit. Sic videmus summis caloribus æstivis quiescentes etiam homines sudoribus disfluere; qui dum in facie collecti, ut aliquando contingit, per labia destillant, saporem salsum manifestè exhibent. Sed & industria sudantium hominum pingui oleoso flavo maculantur: & videmus in morbis acutis, in obesibus hominibus ingentem etiam pinguedinis copiam perire de corpore, licèt in excrementis ne guttula quidem pinguis olei inveniatur; sed totum hoc sic attenuatur; & cum salibus, simul acrioribus redditis, unitur in saponis formam, ut aquæ misceri possit, & unà cum illa exire de corpore.

RELIQUAM MASSAM SICCAT, DENSAT, CONCRESCERE COGIT IN IMMEABLEM, IRRESOLUBILEM MATERIEM. Dissilatur enim aquosa, tenuissima, & mobilissima sanguinis pars: hinc residuus sanguis, magnâ parte diluentis vehiculi orbis, quod interpositione suarum partium impediabat reliquarum adunationem, siccatur, densior redditur, & in morbosam concretionem tendit. Unde & postea inter causas atrabiliaris cacochymis recensetur (§. 1093.) omne illud, quod mobilia expellit de sanguine. Verùm & per calorem auctum sanguis noster ejusque serum concrefcere possunt, absque magna jactura tenuissimæ partis. Nam serum sanguinis, aquæ fervidæ immissum, coagulatur illico in albam opacam massam, licèt in media aqua hæreat; imò & longè minori calore, quàm est ebullientis aquæ, illud concrefcere novimus: & ubi centesimum gradum thermometri *Fahrenheitiani* calor nostri corporis excedere incipit, jam magnus concretionis à solo caloris augmento metus est (a), dum ta-

(a) Boerhaav, *Element. Chem. Process.* CXVII, Tom. II, pag. 353.

men à dissipatione fluidissimæ partis illa aptitudo in facilem concretionem plurimum augetur. Verùm semel sic per auctum calorem concretus sanguis vel non omnino, vel saltem difficillimè, resolvi potest: unde natæ à tali sanguinis coagulo inflammationes vix unquam resolvendo curari possunt; cùm ad hunc inflammationis exitum requiratur, ut causa obstruens non nimis solidata fuerit (vide §. 386.). Ergo meritò inter effectus caloris aucti in febribus numeratur illa concretio sanguinis in materiem irrefolubilem & immeabilem.

SALIS OLEAQUE EXPEDIT, &c. Videmus enim in calidissimis morbis pingue corporis sic solvi & attenuari, ut brevi tempore exeat de corpore, licet ex sua natura adeo iners sit. Sales autem pariter acriores reddi & attenuari, docet urinæ mutatio, dum calor major corpori conciliatur; sit enim brevè magis rubicunda, falsa, & in calidissimis morbis ferè jam alcalina & putrida. Unde etiam rubor urinæ pro caloris interni signo habetur, uti ad §. 673, dictum fuit. Quantum autem magnus calor facere possit ad putredinem producendam, per quam olea & sales sanguinis nostri attenuantur, moventur & acriores redduntur, dictum fuit in *Commentariis* §. 84. n°. 5.

HINC MINIMA VASA ATTERIT, RUMPIT. Cùm enim calor auctus ponat violentiorem attritum fluidorum ad vasa, patet majorem vim inferri vasis. Si jam simul blanda fluidorum nostrorum indoles incipiat mutari in majorem acrimoniam, summus metus est, ne aucto impetu, densitate, & acrimoniâ fluidi transmittendi, vasa rumpantur, & præcipuè minima quæ minùs resistere possunt. Si enim cogitemus, in tenerrimis illis & pulposis corticis cerebri vasculis hæere materiam, per calorem auctum immeabilem redditam, quam impetus vitalis liquidi à tergo surget; vel per hæc vascula rapido motu ferri fluida, ob sales & olea sanguinis per calorem nimium mutata, jam acriora reddita, an non debemus concludere, brevè destruenda esse hæc vascula, quæ tam parùm firma, sunt etiam in robustissimo homine. Unde etiam caloris aucti noxæ solent sæpissime primùm apparere in functionibus læsis encephali, vel & pulmonis, quia tenerrima hîc vascula sunt, & rapidissimo impetu per pulmonem sanguis defertur.

FIBRAS SICCAT, RIGIDAS, CONTRACTASQUE REDDIT. Cùm enim calor liquidissima dissipet, minuetur copia illius fluidi, quod naturali lege per minora corporis vascula fluere debet. Cùm autem reliqua massa, orbata tenuiori & fluidissimâ parte, immeabilis hæere incipiat in majorum arteriarum ultimis angustis, orietur obstructio horum canalium; ergo minora vascula, quæ tenuius fluidum ab his arteriis recipere debebant, deplebuntur (vide *Commentaria* §. 120.) & nullo liquido amplius distenta horum vasculorum latera contigua fient & concretescunt sæpe; unde toties immedicabilia mala, post morbos acutos toleratos, totâ vitâ manent. Omnia autem hæc augentur, dum vasa majora obstructa, & distenta, vicina minora comprimunt. Videmus evidentissimè pessimum hunc aucti caloris effectum in febribus ardentibus: tota enim cutis corporis arida & exsucca fit, lingua præ siccitate rigida penitus & contracta, fauces aridissimæ, oculi ob defectum lymphæ illos detergentis pulverulenti & sicci apparent. Unde meritò dixit *Hippocrates* (vide *Commentaria* §. 100.), (a) *quicumque verò ex febre ardente intereunt, omnes ex siccitate intereunt.*

HINC SUBITO MULTOS, CELERES, &c. Si nunc omnes illi caloris effectus
(a) De morb. Lib. I. cap. XIII. Chatter. Tom. VII. pag. 549.

tus pèpendantur, patebit evidens ratio, quare plurimos & subitò lethales morbos producere possit. Omnium enim functionum vitalium naturalium & animalium integritas ab expedito fluidorum motu per vasa pendet. Sed per calorem auctum ille motus turbatur, vel & integre aboletur; sive ruptis vasis minoribus, sive majoribus immeabili materie distentis & minora comprimentibus, &c, hoc factum fuerit. Ubi ergo hæ noxæ nimii caloris contingunt talibus corporis partibus, à quibus vita pendet, cita mors sequitur; & quidem omnium subitissima, si immani caloris augmento serum sanguinis coagulari incipiat: brevè enim illud in pulmonis angustiis hærebit; atque omnem sanguinis transitum ex corde dextro per pulmonem in cor finistrum impedit; adeoque acutissima & lethalis peripneumonia aderit. Idem fiet, si cerebelli fabrica vel destructa, vel immeabili humore sic infarcta, fuerit, ut vitalium spirituum per nervos ex cerebello in cor influxus impediatur. Patet ergo, quantâ curâ attendendum sit ad hoc symptoma febrile, ut funesti tales eventus, imminuto per Artem nimio calore, præcaveri possint. Quibus autem remediis calor febrilis mitigari possit, jam dicendum erit.

§. 690. **E**X his demum intelligi bene potest, quid requiratur ad mitigandum calorem, & quàm varia eò remedia spectent.

Cùm ex hætenus dictis constet, quænam causæ sint aucti caloris in febribus, & quàm variæ illæ esse possint, patet, in curatione, quæ mitigando huic calori interferviet, distinguendum sollicitè esse, à quanam causa calor productus fuerit; & an uni tantùm, vel pluribus simul agentibus, attribui debeat: sic enim habebitur indicatio, quæ docebit agenda; & simul demonstrabit, quænam remedia obtinendo huic scopo convenient. Singularum ergo causarum aucti caloris cura seorsim tradi debet: tuncque hoc factò satis patebit, quid fieri debeat, si à pluribus causis simul junctis caloris incrementum pendeat.

§. 691. **S**I sola velocitas aucta calorem facit, remedio erit quidquid eam minuit. Quies muscularis, & animi, missio sanguinis; levis brevísque compressio venarum in artubus, frigidorum lenta & blanda applicatio interna atque externa, diacodiata prudenter assumpta, primaria.

Ubi ergo nimia velocitas motus liquidorum per vasa peccat, convenient illa; quæ hanc minuunt. Verùm velocitas hæc à binis causis pendet, actione nempe cordis impellentis vi suâ musculosâ sanguinem in arterias; & deinde arteriarum à sanguine, vi cordis in illas pulso, distentiarum contractione, quâ sanguinem movent illo tempore, dum cor est in diastole. Debent ergo minui illæ causæ, ut velocitas minor fiat. Sed si cordis actio debilitetur, pariter & minuetur arteriarum se contrahentium, nixus in sanguinem contentum; nam eò magis reagunt arteriæ, quò plùs dilatatæ fuerint: ergò talia requiruntur, quæ frequentiam & vim contractionis cordis imminuunt, uti demonstratum fuit §. 102, quando de curatione morborum agebatur, qui ab excessu solo motus circulatorii pendent. Sed patuit ex illis, quæ ad §. 574, dicta fuerunt, velociorem cordis contractionem

pendere à reciproco influxu liquidi nervosi in fibras musculares cordis, & sanguinis in vasa & cava ejus; simulque constitit tunc, efficacissimam inter has esse illam, quæ auctam copiam & impetum sanguinis venosi, in cava cordis delati, ponit; cum per hanc solam, etiam post mortem, dum reliquæ causæ cessant, cordis motus resuscitari possit; & in homine vivente, per frictions v. gr; accelerato sanguinis venosi versus cor motu, velocitas circulationis, & calor inde productus, pro lubitu ferè augeri queant. Adeoque patet ratio, quare ad minuendam velocitatem requirantur,

QUIES MUSCULARIS, ET ANIMI. Musculi enim dum moventur, turgent; & vicinas sibi venas comprimunt; adeoque sanguinis venosi motum versus cor accelerant. Præterea musculi, dum agunt, pallent, expresso omni sanguine; qui ergo per venas citius redibit ad cor. Hæc est ratio, quare validis corporis motibus adeo acceleretur humorum per vasa motus. Quantam autem efficaciam habeant animi motus validi in augenda hac velocitate, dictum fuit in *Commentariis* §. 99; atque in *Commentariis* §. 104, & 605, n°. 5, actum fuit de illis remediis, quæ animi motibus sedandis efficacissima inveniuntur. Ideo veteres Medici jusserunt, ut morbis acutis decumbentes in loco tenebricoso degerent, ab omni strepitu remoti, ut sic vitarentur omnia, quæ sensus externos & internos validè afficere possent.

MISSIO SANGUINIS. Possumus enim pro lubitu velocitatem auctam minuere ad animi deliquium usque; tuncque omnia quiescere incipiunt, & brevè sequitur frigus. Ubi enim tantum caloris augmentum percipitur in homine febricitante, ut metus sit, tenerrima vasa brevè destruenda fore; vel sanguinem ejusque serum coagulatum iri in massam postea irresolubilem, illis remediis, quæ lento gradu & sensim calorem minuunt, confidere non possumus, quia summum in mora discrimen adest: unde in tali casu illico venæsectio instituenda est, & quidem satis larga: atque eadem repetenda est, si calor de novo iterum nimis increseat. Minuitur enim sic moles liquidi movendi; densissima fluidorum nostrorum pars, calori concipiendo & conceptum retinendo aptissima, sanguis ruber nempe, tollitur de corpore; diluenti liquido locus fit, & facilius ejus miscela cum reliquo sanguine, per nimium calorem jam spissiori, impetratur. Videantur & illa, quæ de sanguinis missione dicta fuerunt in *Commentariis* §. 610, ubi de compescendo nimio febris impetu agebatur.

LEVIS BREVISQUE COMPRESSIO VENARUM IN ARTUBUS. Sic enim impediatur, ne sanguis venosus tantâ copiâ & impetu in cor veniat, illudque in frequentiores & validiores contractiones irriter. Debet autem levis tantum compressio hæc esse per fasciam circumductam, ut majores trunci venosi versus exteriora locati angustentur, non tamen integre comprimantur; quia tunc & arteriæ quæ in has venas evacuantur, se exonerare non possent; adeoque canalium perviorum numerus minueretur, unde caloris incrementum fieret, (vide 682.): parum ergo prodesset illa caloris imminutio, quæ à retento in venis constrictis sanguine fieret. Ubi autem modica talis compressio venarum in artubus fit, venæ infra locum pressum magis dilatantur & tument; imò & totum membrum, si diutius duret hæc compressio, mole augebitur ob accumulata hinc liquida. Quantum autem usum habeat lenis venarum in artubus compressio, ad minuendam velocitatem sanguinis per vasa moti, docent hæmorrhagiæ, quæ pulcherri-

mè talibus ligaturis compesci solent; dum sic retinetur in artubus magna fatis sanguinis moles, atque ita minor pressio fit in soluta vasa, quæ tunc solent contrahi; & postea, sensim solutis his ligaturis, non tam facilè per contracta jam hiantium vasorum orificia sanguis exit. Præstat autem alternatim nunc femoribus, nunc brachiis, tales ligaturas circumponere; atque post dimidium horæ solvere, quàm nimis diu relinquere in iisdem partibus, ne suffocatio motûs vitalis inde fiat: nam licèt in initio leviter adstrictæ fasciæ fuerint, dum incipiunt tumere partes suppositæ, eadem ligatura nimis urgeret, & non tantùm angustaret venas, sed illas integre comprimeret; uti & arterias, unde subita sæpè gangræna fieri posset. Neque obstat, quòd in *Commentariis* §. 105, ad minuendam velocitatem motûs circulatorii laudata fuerit venarum laxatio; nam illa similem effectum habet, quatenus venæ laxiores redditæ faciliùs dilatantur, & plùs sanguinis sic continent; quod idem leviter constrictis venis obtinetur. Præcipuum usum habet talis venarum compressio ad calorem febrilem mitigandum, ubi post repetitas etiam venæ-sectiones nimius calor renascitur; & tanta jam copia sanguinis subducta est de corpore, ut absque discrimine hoc ampliùs fieri nequeat.

FRIGIDORUM LENTA ET BLANDA APPLICATIO INTERNA ATQUE EXTERNA. Constat Experimentis, illa corpora, quæ ignem continent majori copiâ, quàm ambientia fluida, vel corpora vicina, illum amittere, dum alia corpora minorem calorem habentia illis applicantur; & inprimis si fluidis frigidioribus immergantur, atque sæpius repetatur hæc immersio: adeoque videtur & profutura frigidorum applicatio, tam interna, quàm externa, dum corpus nimio febrili calore æstuat. Patebit tamen facilè, summam cautelam requiri in horum applicatione: nam sanguinis densitas, & vasorum constrictio, per frigida affatim applicata augentur, adeoque calorem producentes causæ inde incrementum capiunt; uti experiuntur illi, qui nivem manibus tractant, unde postea in partibus antea frigidissimis ingens calor sequitur. Cùm autem calorem febrilem validum sanguinis visciditas inflammatoria comitetur, vel saltem brevè sequi soleat, ob dissipationem partis fluidissimæ, & reliquæ massæ inspissationem; summus metus est, ne à subito tali refrigerio, constrictis vasis & densato sanguine, pessima mala fiant. Videantur illa quæ in *Commentariis* §. 640. n°. 1, de potu frigido in siti febrili dicta fuerunt, ubi pluribus de hac re actum fuit. Præstat ergo priùs tepida, & parùm minùs calentia quàm corpus sanum, applicare, atque sensim & per gradus ad frigidiora descendere, quàm simul & semel gelidissimos potus æstuantis corpori ingerere, vel externè applicare; quod vix unquam sine periculo fieri posse videtur, præcipuè si inflammatio febrim comitetur. Accedit, quòd aqua calida summum refrigerium efficere possit, dum vasa laxat, sanguinèmq; diluendo illius densitatem nimiam tollit, sicque caloris febrilis causas minuit. Summum tamen usum habet aeris, in quo versatur æger, prudens refrigerium: quod inprimis fit, si non oneretur stragulis incumbentibus æger, sed vel erectus sedeat in sedili, si vires ferant; vel modicè tecto corpore supra lectum decumbat; dum interim, apertis fenestris, aliquoties de die renovatur aer loci, in quo decumbit æger; vel si æstivo tempore aer externus nimium calorem habuerit, gratum illi addatur refrigerium illis, quæ ad secundum numerum §. 605, laudata fuerunt. Huc inprimis facit, si aquæ frigidæ in cubiculo sparsæ exhalationibus repleatur aer; qui tunc majorem copiam aquæ habens difficiliùs ca-

lescit ab atmosphæra corporis nostri calida; unde, cæteris paribus, sani etiam homines in aere humido majus frigus sentiunt, quàm in sicco. Simul etiam aeris humiditas prodest, quatenus siccitatem corporis, caloris nimii effectum, emendat. Hinc jussit *Galenus* (a), ut gratum aeri refrigerium concilietur, aquam frigidam de vase in vas transfundere; domum aquâ, quæ prorsus frigida est, respergere; rosas plurimas humi spargere, aut vitium capreolos, ruborum summitates, rubi ramos, &c; simulque cavere, ne à turba ingredientium hominum domus calefiat.

DIACODIATA PRUDENTER ASSUMTA. Ubi, omnibus illis tentatis, manet tamen nimia velocitas, nihil pulchrius profuit, quàm diacodiatis nimium hunc impetum compescere; uti toties monuit *Sydenhamus*. In initio quidem morborum acutorum minùs tutum esse horum usum dixit, verùm si declinante jam morbo, & evacuantibus adhibitis, dentur, egregiè profuisse semper testatur (b). Inprimis autem horum efficaciam expertus fuit in cura variolarum confluentium; & præcipuè in periculosissimo hujus morbi stadio, quando tota corporis superficies pure, vel & sæpe gangrænoso ichore, scatet; quo resorpto, summa febris accenditur: quæ, nisi aucta hæc velocitas diacodio, vel laudano liquido dato, compescatur, sæpe subito ægrum necat; unde & octavâ quâque horâ dandum tale remedium tunc voluit, & in promptu semper illud esse jussit, ut statim exhiberi posset, quoties præceps in hoc morbi ancipitis stadio illud posceret occasio: & se persuasissimum esse testatur, nonnullos ipsi notos ideo periisse hoc morbo, quòd hoc remedio destituti fuissent (c). Dosis autem sensim & prudenter augenda, & à lenissimis paregoricis incipiendum est, donec effectus Medici voto respondeat.

Quæ autem dicta fuerunt, de febrili impetu moderando sic, ut nec nimius sit; nec torpeat tamen (vide §. 609.), hîc etiam in compescendo calore febrili observanda; cum caloris varia intensitas febrilis impetûs diversum gradum comitari soleat; uti tunc dictum fuit: adeoque calor nimius non eò usque minuendus est, ut æger minùs caleat, quàm in sanitate solebat; sed potiùs parùm major calor relinquendus est, modò tantus non sit, ut liquidorum nimia dissipatio, aut vasorum tenerrimorum destructio inde jurè metui possint. Rationes hujus rei in *Commentariis* paragraphi citatæ datæ fuerunt.

§. 692. **S**I è densitate (678), curatur iis quæ velocitatem minuunt (691); tum aquæ potu; & oxymelle; iisque quæ vasa laxant.

Densitas sanguinis, uti ad §. 678, dictum fuit, à vasorum in fluida, horumque in vasa, actione pendet: cum ergo, auctâ velocitate motûs humorum per vasa, causæ sanguinem condensantes validiùs, & intra datum tempus frequentius, agant, patet velocitatem illam minuendam esse, ut tollatur nimia sanguinis densitas jam præsens, & caveatur futura. Accedit, quòd per hanc velocitatem auctam semper fiat jactura fluidissimæ partis, adeoque residuum inspissetur. Conducunt ergo omnia illa, quæ præcedenti paragrapho laudata fuerunt. Cum autem

(a) Method. Med. Lib. X. cap. viii. Character. Tom. X. pag. 234.

(b) Sect. I. cap. iv. Artic. III. ubi de

phrenitid. pag. 8

(c) Dissert. Epist. pag. 466, & sequ.

fluidissima & mobilissima sanguinis nostri pars tota ferè aquâ constet, optimum erit, copiam aquosorum potuum ingerendo, reddere sanguini illud, quod perierat. Quia verò sanguinis moleculæ adunatæ ob jacturam tenuissimæ partis, quæ suâ interpositione hanc concretionem impedit, non tam facilè iterum dividi possunt solâ aquæ miscelâ, inprimis si jam immeabilis sanguis in vasorum angustiis hæserit; adduntur aquæ talia, quæ saponaceâ solvente vi hæc concreta solvere valent; & simul omni putredini, semper metuendæ dum nimius calor adest, efficaciter resistunt. Oxymel hinc, tanti usûs apud veteres Medicos in morborum acutorum curatione, adeo laudatur; uti & sapæ ex sambuci, ribesiorum, mororum, &c, succis cum saccharo paratæ, aquâ dilutæ, si potantur, pulcherrimè profunt; de quibus videantur illa, quæ in cura inflammationis §. 398, dicta fuerunt, ubi agebatur de illis remediis, per quæ materiæ obstructi fluiditas conciliari poterat. Requiritur enim hîc talis medela, quæ, absque augmento velocitatis, solvere & attenuare possit minùs densum sanguinem, simulque putredini resistere; unde non omnia solventia conveniunt, & sales alcalini fixi aut volatiles, vel saponnes ex his parati non adhibentur, quia & stimulo nocent, & in alcalinam naturam vergunt. Illa autem quæ vasa laxant, pariter conducunt; quia laxiora vasa minùs agunt in contentos humores, & faciliùs cedunt liquidis impulsis: hinc minor metus est obstructionis futuræ; & illa, quæ jam facta est, solvitur, dum laxata vasa transmittunt faciliùs illud, quod impactum illorum angustiis hæret: unde & simul per laxantia minuitur resistantia, quæ ab angustia vel immobilitate canalium oritur, & inter caloris causas §. 680, recensita fuit. Aqua calida potata, balneo, fomento, vapore applicata, summum laxans est, inprimis si cum farinosis, aut & emollientibus dictis, decocta fuerit. Unde decoctum hordei, vel avenæ cum oxymelle, emulsa ex feminibus farinosis, decocta malvæ, althææ & similium, omni scopo satisfaciunt: diluunt enim ratione aquæ, attenuant & putredini resistunt ob oxymel additum, & simul molli glutine, copiosâ aquâ diluto, laxant vasa.

§. 693. **M**OLES movendorum in plethora facilè superatur (106. lit. ζ.); in cacochymia lentè, & per vices evacuando, corrigendo; in solutis pinguibus, priùs stagnantibus, maxima difficultas: tum aquosa acida, mellita, vitelli ovorum, saccharina summi usûs sunt, unà cum evacuantibus assiduò usurpatis.

Quando in plethoricis nimia copia boni sanguinis adest, facilè hæc tolli potest sanguinis missione, nam directè sic evacuari poterit illud, quod nimiam copiâ peccabat in corpore, & quidem pro lubitu, prout res postulat. Verùm si abundans cacochymia molem movendorum auxerit, simul & semel illam tollere, uti in plethora, non possumus; quia largâ etiam sanguinis missione factâ, qui supersunt in vasis humores tamen à naturali sanorum humorum indole degeneres manent, dum interim per hanc evacuationem tollitur pars sanguinis boni, cujus copia in cacochymicis deficit, quàmvis peccet nimia movendorum moles. Dum enim in pallida virgine totum corpus inertis & mucoso humore turget, pauculum tantum boni sanguinis superest sæpe; hinc per copiosas vel repetitas venæ-sectiones

nes insuperabilis postea languor fieri posset. Ubi verò per validam febrim motis humoribus, & stagnantibus, quæ album illum corporis tumorem fecerant, in motum reductis, moles movendorum nimis increfcit, sic ut inde debilium vasorum ruptura metuatur; tolli quidem debet distendentis liquidi pars, sed lentè & per vices evacuando, moderatâ venæ-fectione; vel purgantibus talibus, quæ motum non augment, neque multum solvunt humores bonos adhuc superstites, sed gravantem nimiâ copiâ saburram de corpore subducunt. In hoc enim casu, licet copia major liquidorum fuerit in corpore, non tamen tantus calor inde nascetur; quia rubra sanguinis pars deficit, quæ calori producendo, & productum diutius servando, aptissima est; uti in præcedentibus demonstratum fuit. Omnium difficillimum est, si cacochymix juncta fuerit magna simul acrimonia, ut in scorbuto pessimo, atrâ bile solutâ & motâ, &c: summus enim metus est, ne distenta vasa acris humoribus, motis per febrim, rumpantur, cùmque tota humorum massa his inquinata fuerit, quantumcumque evacuando subduxeris, in residuo tamen manet eadem malignitas, quæ acri stimulo circulationis velocitatem augere continuò potest; unde acutissimæ febres excitantur, uti postea in scorbuti & melancholix Historia dicendum erit. Requiritur ergo tunc præcipuè, ut cognita per sua signa acrimonia cacochymix prædominantis, per opposita huic remedia corrigatur, quantum fieri poterit, & prudenti evacuatione subducatur de corpore abundans copia.

Nunquam tamen citius, nunquam ferè periculosius, moles movendorum augetur, quàm ubi in hominibus obesitas per febrim acutam soluta pinguedo, & per calorem auctum attenuata, sanguini miscetur. Constat enim certissimis Observationibus, per febrim acutam paucorum dierum spatio obesum hominem totum macilentum reddi posse; imò, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 587, dictum fuit, amaris & calidis remediis excitatâ febre; nimia obesitas sæpe feliciter curatur. Verùm ingens illa pinguedinis copia, postquam soluta est, venas ingreditur & sanguini miscetur; hinc nequidem audacissimâ venæ-fectione tantum tolli potest, quantum quotidie de soluto hoc pingui humoribus circulantibus permiscetur. Unde omnes summæ plethoræ effectus quotidie renascuntur; & augmentur hæc mala, quia in obesitas angusta sæpe vasa sanguinea sunt, quæ ergo illud augmentum molis adeo subitaneum ferre nequeunt. Obesa enim animalia minus sanguinis habere jam notavit *Aristoteles* (a). Præterea, dum tantâ copiâ soluti pinguis gravatur sanguis, inflammationes pessimæ metuendæ sunt; quia oleum illud difficilius transit per minima vasa, & reliquorum humorum transitum impedit; uti videmus, dum à pinguibus externæ cuti applicatis, in multis hominibus illico erysipelas nascitur. Si jam simul consideretur, oleum illud rapido febrili motu & calore majori in rancidam acrimoniam pessimam tendere, facile patet, quanta meritò in tali casu metuantur mala. Unde & applicari hinc potest *Hippocratis* monitum, dicentis, (b) *Naturâ admodum crassi, celerius quàm graciles intereunt*. Indicatio ergo curatoria hinc est, ut illud pingue tollatur, quantum fieri poterit, ocyssimè. Observamus autem in tali casu, urinam ruberrimam esse, spumescentem & totam saponaceam, sudores sæpe admodum olidos & ferè pingues: hinc convenit largus aquosorum potus, ut urinæ & sudori vehiculum subministretur. Cùm au-

(a) *Hist. Anim.* Lib. III, cap. XIX, Tom. II, pag. 257.

(b) *Aphorism.* Sect. II. n°. XLIV, *Charteris* Tom. IX, Part. II, pag. 83.

tem per urinas tantum illa copia olei exire possit, quæ salibus sanguinis acrioribus per urinam eluendis intimè potest misceri, & sic in saponem aquâ solubilem mutari; hinc optimum erit unà cum aquosis talia ingerere, quæ oleum aquæ miscibile reddunt. Notum jam est, in saccharo & melle hanc vim obtinere; cum nativi saponis sint, & diu cum oleis trita efficiant, ut aquâ dilui possint. Vitelli ovorum idem præstare valent; uti quotidiano in Officinis usu constat dum sperma ceti, terebinthina & alia nativa balsama, vel & olea pressa cum vitellis ovorum trita, in potionibus medicatis diluuntur: verum cum in febrili calore nimio putredinis futuræ metus sit, vitellis ovorum parcius utimur, cum tam facile in pessimam putredinem mutantur; & si adhibentur, acidorum copia additur, ut corrigatur illa in putredinem inclinatio. Verum, ut saccharum, & mel, vel ex his parata remedia, effectum sortiantur, debent ingenti copiâ dari; neque nocebit vel ad libram, & ultra, aquâ diluta copiosâ, additis simul acidis, hæc propinare nycthemeri spatium; solentque tunc simul alvum solvere, quod hinc adeo prodest. Syrupus florum violarum, de acetositate citri, rob sambuci, ribesiorum, oxymel simplex & similia tanti hinc usûs sunt, ubi solutum pingue per febrim acutam plethoram illam oleosam efficit. Cum autem nimia hæc plenitudo debeat imminui, simul requiruntur evacuantia; sive per venæ-sectionem, pro re nata repetendam, dum vasa sanguinea non sine rupturæ metu adeo distendantur, sive per alvi fluxum, quo ingens copia gravantis illius saburræ evacuari poterit, absque tanta boni sanguinis jactura, ac per repetitas ac validas venæ-sectiones fit. Laudantur tunc inprimis talia, quæ leni stimulo versus hæc loca alliciunt humores, neque interim motûs circulatorii velocitatem augent, vel corpus multum turbant; uti sunt cremor & crystalli tartari, sal polychrestus, nitrum, tamarindi, manna, rheum, &c; quæ si simul cum mellitis illis aut saccharinis oleum aquæ miscibile reddentibus, propinentur, incredibilem sæpe copiam olidissimæ materiæ per alvum expellunt, insigni cum levamine: atque in horum usu pergendum eò usque, donec minutus calor, & vasorum, nimis antea distentorum, sensibilis depletio docuerint, molem movendorum satis minutam esse. Serum lactis ebutyrati, cum omni ferè pingui careat, magnâ copiâ potatum pulcherrimè prodest; & hoc solo in talibus morbis facile vita sustentari poterit, licet nihil alterius cibi exhiberetur.

§. 694. **O**BSTRUCTIONE calorem pariens (682) ex curatione obstructionis (125, ad 144.), & ablatis vasis in vulnere supervenientium malorum sanatione, intelligitur.

Cum omnis obstructio supponat impeditum transitum liquidi transmittendi per canalem (vide §. 107.) natâ obstructione augebitur resistentia liquido ex corde per vasa pellendo; adeoque hoc respectu obstructio inter causas caloris febrilis numerari potest. Verum de curatione obstructionis, quatenus à vitio vasorum transmittentium, vel liquidi transmittendi, vel utrorumque pendet, pluribus dictum fuit in capitulo de obstructione, paragraphis hinc citatis; unde desumi poterunt illa, quæ huc spectant.

Ubi verò per vulnera, & inprimis post exstirpationes majorum artuum, ingens numerus canalium perit, non est in Artis potestate supplere hunc defectum

nihilque tunc aliud superest, quàm minuere copiam liquidi transmittendi, ut sic minuatur resistantia, & nimia reliquorum vasorum plenitudo tollatur; de qua re videantur illa, quæ ad §. 474, dicta fuerunt.

§. 695. **A**B angustia vasorum si pendet (683), requiritur horum dilatatio per laxantia (54).

Vasorum capacitas, uti dictum fuit in *Commentariis* §. 683, à binis causis pendet, quæ sibi mutuò oppositæ sunt; impetu nempe liquidi impulsivi, per quem canalium latera ab axi recedunt; & resistantiâ laterum, per quam resistunt liquido impulsivo. Poterunt ergo dilatari vasa nimis angusta, si liquidi impulsivi impetus augetur, vel si minuatur laterum resistantia, uti etiam si utrumque simul fiat. Verùm si augetur impetus liquidi impulsivi, incresceret calor; uti in præcedentibus demonstratum fuit: adeoque nihil superest in hoc casu, nisi ut minuatur laterum resistantia; tunc enim, manente quàmvis eodem impetu liquidi impulsivi, faciliùs cedent latera vasorum, & dilatabuntur illorum cava. Omnium optimè hoc obtinebitur laxantibus & emollientibus; & imprimis balneo vaporis, quo novimus solidissimas & durissimas animalium partes brevè emolliiri posse, ut ferè diffuant. Simul etiam eadem hâc methodo nimia siccitas, quæ vasorum angustiam comitari solet (vide §. 683.) emendatur, dum laxatis venarum inhalantium osculis aquosus calidus vapor se faciliè insinuat.

§. 696. **Q**UIBUS iisdem (54) tollitur calor ex nimia vasorum rigiditate ortus.

Videantur illa, quæ de curatione nimie rigiditatis vasorum & viscerum in *Commentariis* §. 54, dicta fuerunt.

§. 697. **Q**UOTIES autem excessus caloris ex combinatis oritur causis, toties remedia, hucusque descripta, (690, ad 697.) combinata inter se valebunt.

Consideravimus hætenus curam caloris febrilis, quatenus à singularibus causis productus fuit; verùm possunt plures simul ex illis causis concurrere, uti antea §. 686. 687, vidimus; adeoque in tali casu requiruntur remedia, quæ detectis caloris causis debellandis propria cognoscuntur. Neque inde admodum intricata nascetur indicatio curatoria, licet plures caloris febrilis causæ combinatæ fuerint; atque faciliè hæc omnia ex hætenus dictis intelliguntur. Una enim sæpe & eadem medela pluribus simul caloris causis debellandis inservire poterit. Sic v. gr; sanguinis missio proderit in aucta velocitate sanguinis, simulque nimiam densitatem minuit, & molem movendorum; atque in obstructionis curatione sæpe summum usum habet, &c. Densitas nimia, angustia & rigiditas vasorum laxantia requirunt, &c. Adeoque faciliè poterit ex dictis inveniri, quænam agenda sint in cura caloris febrilis, qui à combinatis causis pendet.

§. 698. **E**X tota hac doctrina caloris (673, ad 698.) intelligi potest, cur febris calidissima sit acuta, celeris, putrida;

& in calore summo pestifera : Cur lecti, aeris clausi, victus, medicamentorum calor adeo his noceant : Cur æstus putrefacit : Putredo facta ex se non calefacit.

Ex illis autem, quæ de calore febrili dicta sunt, plurima in morbis intelliguntur, quorum quædam enumerantur hâc paragrapho.

CUR FEBRIS CALIDISSIMA SIT ACUTA, CELERIS, &c. Febris, quæ velociter, & cum periculo, decursum suum absolvit, acuta dicitur (vide §. 564.). Verùm in omni febre, ubi ingens calor adest, magnum discrimen habetur, quia per calorem auctum liquidissima diffantur, & sanguis ejusque ferum in concretionem, vix resolvablem, postea tendit; simulque summus metus est, ne per validum attritum fluidorum ad vasa, qui auctum calorem comitatur semper, tenerimi canales destruantur; unde subita mors solet sequi: adeoque & periculo & celeritate calidissimâ febris cum prædita necessariò sit, meritò semper acuta dicitur. Cùm autem demonstratum fuerit in *Commentariis* §. 689, calorem auctum sales & olea expedire, attenuare, acriora reddere, exhalare, movere; patet evidens ratio, quare calidissima febris simul putrida sit: modò enim dictæ salium & oleorum sanguinis mutationes tantùm obtinent, quando humores nostri jam in putredinem vergere incipiunt. Unde etiam in calidissimis febribus animæ fœtor, bilis corruptæ, & sæpe in liquamen olidissimum conversæ, per alvum fluxus, urinæ acris stranguriosæ fœtidæ excretio, sudor olidus, &c, observantur. Ubi autem summus calor adest, adeoque omnia illa pessima mala subitò sequuntur, brevè actum erit de vita ægri; tuncque pestifera dicitur, quia primo morbi insultu homines tollit. Unde patet quanta cum cura illico adhiberi debeant efficacissima remedia, dum ingens calor adest; quia sæpe post paucas horas frustra adhibentur etiam optima, dum jam destructa sunt vasa; vel humores sic coagulati per calorem, ut transire nequeant per arteriarum extremos fines.

CUR LECTI, AERIS CLAUSI, &c. Corpus nostrum calidius est aere communi ambiente, in quo vivimus; adeoque calor nostri corporis minuitur, dum aer illud libere alluit. Si jam æger nimio calore æstuans lecto coerceatur, & stragulis sic tegatur, ut aer arceatur undique; totum corpus in calida, de ægri corpore exhalante, atmosphæra hæret, & calor augetur, quia deficit aeris alluentis refrigerium. Præterea in calidissimis morbis illud, quod exhalat de corpore ægrorum, sæpe adeo infestum est, ut adstantes malè afficiat: quid ergo fiet ægris, qui dies noctesque putridis his exhalationibus immergi quasi manent, dum lecto coercentur, stragulis tecti; & sæpe adhuc magna cura adhibetur, ne novus aer facilè ingredi possit locum, in quo ægri decumbunt? Demonstravit autem summus Philosophus *Halesius* (a) aerem consumi, & elasticitatem ejus minui, dum ab animalibus inspiratur; adeoque patet, quàm malè consulatur ægris, calore febrili æstantibus, dum debita aeris renovatio, & gratum illud refrigerium, impediuntur. Perversa hæc methodus inprimis invaluit, quia Medici quondam fuerunt in hac opinione, per sudores tutissimè febrilem materiam de corpore eliminari posse; atque ideo tepore lecti corporis omnem superficiem fovendam semper voluerunt. Verùm, uti optimè demonstravit *Sydenhamus*, in fine morbi cocta

(a) Vegetable statics pag. 232, & seq.

& subacta morbi materies (a) sic quandoque expellitur; in morborum verò initiis, importunâ arte (b) sic expressis sudoribus, liquidissima pars sanguinis difflatur, & morbi semper in pejus ruunt. Unde huic torrenti se generosè (c) opposuit magnus ille Vir, solus tunc ferè; & testatur (d) se venæ-sectione; aliisque Artis auxiliis, nimium febrilem impetum compescere non potuisse, si lecto incarcerarentur ægri, & stragulis obruerentur. Hinc jussit, ut singulis diebus per aliquot horas in sedili sederent erecto corpore; vel, si hoc vetaret nimia debilitas, saltem leviter tantùm tecto corpore (e) supra lectum decumberent. Sapiens Vetustas, pariter perniciosam hanc Medendi Methodum damnavit. Sic in cura febris ardentis dicit Celsus, (f) *Etiam amplo conclavi tenendus, quò multum & purum aerem trahere possit; neque multis vestimentis stragulandus, sed admodum levibus tantùm velandus est.* Simul autem facilè apparet, quàm damnosum sit, victu pleniore ex carnibus imprimis, vel & medicamentis stimulantibus, cardiacorum titulo toties laudatis, augere calorem, qui jam nimius adest. Veteres Medici in omnibus morbis acutis tenuissimum tantùm victum & refrigerantem, & medicamenta similia dederunt. Videantur illa, quæ de hac re dicta fuerunt, ubi de augendo vel compescendo febrili impetu in *Commentariis* §. 610. 611, agebatur.

CUR ÆSTUS CIRCA COR ET HYPOCHONDRIA TAM MALUS. Demonstravit acutissimo ratiocinio celeberrimus *Martinius* (g), ex mensurata proportione diametrorum arteriarum ad truncos unde oriuntur, & directis Experimentis confirmavit (h) *calorem in variis partibus animalis sani, ab aere externo non frigentibus, ullòve modo mutatis, esse ferè æqualem.* Imò ne in ipso corde viventis animalis, ubi caloris nativi fontem statuebat Vetustas, major, quàm alibi, calor deprehenditur (i). Sic ergo factum est corpus humanum sanum, ut ubique simili ferè calore foveatur, atque ideo meritò pro optimo signo in morbis habuit *Hippocrates*, (k) *totum corpus æqualiter calidum & molle esse*: tunc enim novimus, liquores meabiles per vasa pervia libere moveri. In illis verò locis, ubi major resistentia liquidis per vasa propulsis nascitur, sive vitio fluidi transmittendi, sive vasorum transmittentium, vel amborum hoc fiat, augebitur attritus, adeoque & calor; uti in præcedentibus demonstratum fuit. Summâ ergo ratione statuit *Hippocrates* calorem in quodam loco corporis designare, morbi sedem ibi fixam esse, dicens, (l) *Et quâ parte corporis inest calor; aut frigus, ibi morbus insidet.* Frigus autem minorem attritum, adeoque circulatorii motûs defectum in parte affecta notat; calor autem contrâ auctas resistentias in quibusdam vasis, & plerumque simul majorem velocitatem per vicina vasa libera, designat; adeoque in utroque casu à sanitatis legibus corporis illa pars recedit. Ubi ergo æstus circa cor & hypochondria percipitur novimus, ab attritu vasorum ad liquida aucto expectanda esse omnia illa mala in visceribus

(a) Sect. V. cap. II. pag. 283, & seq.

(b) Ibid. pag. 284.

(c) Dissert. Epistol. ubi de variol. pag. 454, & sequ.

(d) Sect. III. cap. III. pag. 205.

(e) Sect. V. cap. II. pag. 282.

(f) De Medicin. Lib. III. cap. VII. n°. II. pag. 134.

(g) Medical. essays, Tom. III. pag. 150.

(h) De similib. animal. & animalium calore, pag. 168.

(i) Boerhaav. Institut. Medic. §. 169.

(k) Prognostic. Comment. II. Sentent. v. Charter. Tom. VIII. pag. 622. Confer. Coac. Prænot. n°. cccxcii. Ibid. pag. 880.

(l) Aphorism. Sect. IV. n°. xxxix. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 161.

hîc locatis, quæ §. 689, inter caloris effectus enumerata fuerunt. Verùm pulmo hîc locatur, per quem sanguis libere transire debet, ut maneat vita; & dum in hoc viscere vel inspissati per calorem humores in ultimis vasorum angustiis immeabiles hæere incipiunt, vel per auctum fluidi transmittendi impetum tenera adeo vasa rumpuntur, summum periculum imminet, uti nemo dubitat. In hypochondriis autem hepar & lien, friabilia adeo viscera locantur, in quibus summus rupturæ metus est, dum calor major circa hæc loca auctum attritum indicat; unde iterum pessima mala expectanda sunt. Hinc patet ratio, quare veteres Medici, qui in morbis sollicitè semper considerare solebant hypochondria, & ex illorum tumore, dolore, calore, pulsu, &c, tam multa præfagia deducebant, semper aliquid mali suspicabantur, dum major circa hæc loca æstus, quàm in reliquo corpore percipiebatur: (a) *Qui in hypochondrio, refrigeratâ febre, ardores relinquuntur, tum aliàs, tum in sudoribus, malum*: (b) *In febribus circa ventriculum æstus vehemens, & cordimorsus, malum*: (c) *Quòd si caput & manus pedesque frigeant, ventre & lateribus calentibus, malum*. Tunc enim novimus summas resistentias hæere circa vitalia viscera, neque sanguinem amplius debitâ copiâ & impetu ad extremas corporis partes propelli. Ex his etiam intelligitur, quare ex ingenti capitis calore phrenitidem instantem prævideant Medici; uti postea §. 772, dicitur.

CALOR PUTREFACIT. PUTREDO FACTA EX SE NON CALEFACIT. Febris naturam individuum in calore statuerunt veteres Medici; & post illos plurimi ex recentioribus, uti in februm Historia generali dictum fuit. Inter illas verò causas, à quibus calor producebatur in febricitantibus, vel augebatur, qui jam aderat, numeraverunt & putrefactionem (d). Speciosa videbatur hæc opinio, quia, dum putrescunt vegetabilia, magnus calor nascitur; imò & quandoque viva flamma erumpit, uti toties funestis casibus constitit, dum fœnum non satis siccum in acervos collectum, hinc putrescens, incenditur. Crediderunt hinc multi, pessimarum februm intolerabilem æstum putrefactioni, ut causæ, adscribendum esse. Verùm patebit, credo, examinanti, putredinem in nostro corpore potius caloris effectum esse, non verò causam; imò putredinem natam non calefacere suâ vi propriè dicta, sed tantum quatenus per hanc augeatur motus humorum per vasa celeritas, adeoque & attritus; à quo calorem in nostro corpore generari in præcedentibus probatum fuit. Calorem putrefacere antea in *Commentariis* §. 84. n°. 5, dictum fuit, uti etiam §. 100, ubi de effectis aucti motus sanguinis per vasa agebatur, quem semper calor major comitatur; imò absque notabili calore nunquam putredo fit (e): & hinc acerrimo hyemali frigore incorrupta manent plurima diu, quæ æstivis caloribus putrescerent brevi. Verùm ubi putredo facta est, cessat ille calor, qui aderat, dum putredo fiebat. Dum vegetabilia humida in acervum congesta putrescunt, ingens calor nascitur; ubi verò in putridum liquamen conversa sunt, tunc ad temperiem aeris ambientis redeunt: adeoque patet calorem quidem adesse & requiri, dum putredo fit;

(a) Hippocrat. Prædict. Lib. I. Commen. I. n°. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 705.

(b) Aphor. Sect. IV. n°. LXV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 176.

(c) Prognostic. Comment. II. sentent. iv. Charter. Tom. VIII. pag. 622. Confer.

Tom. II,

Coacar. Prænot. n°. ccccxcii. ibid. pag. 880.

(d) Galen. de Febr. Lib. I. cap. iv. Charter. Tom. VII. pag. 109.

(e) Boerhaav. Element. Chem. Process. LXXXVIII. ubi de usu Tom. II. pag. 292.

putredinem verò factam non calefacere ex se. Malè ergo putredo in nostro corpore haberetur pro caloris aucti causa proxima, cum potius illius effectus sit; & ingens æstus in febribus sæpe observetur, antequam putredinis natæ ulla signa appareant. Præterea, si putredo calorem faceret, cadaver post mortem caleret tantò plus, quantò magis in putredinem tendit; uti optimè *Helmontius* (vide locum allegatum in *Commentariis* §. 685.) Scholarum opinionem redarguens, (a) notavit. Dum valida phlegmone partem corporis obsidet, magnus calor in illa parte percipitur; ubi verò in gangrænam, vel & sphacelum, phlegmone talis abit, corruptio pessima sequitur; verùm abest calor, licèt in olidum tabum diffluant partes sic corruptæ. Ubi verò tabus ille gangrænosus contiguus vasis vitalibus receptus stimulo suo motû humorum velocitatem auget, fiet major calor in toto corpore, quàmvis idem frigus in partibus jam emortuis maneat: adeoque illud caloris in corpore humano augmentum tunc minimè agnoscit putredinem pro causa proxima, sed tantùm pro causa remota; per quam accelerato humorum per vasa motu augetur attritus, à quo calor pendet tamquam à causa sua proxima. Si enim putredo facta ex se calorem faceret, in membro sphacelato longè major calor, quàm in reliquo corpore, deberet adesse.

§. 699. **Q**UIN ex eadem percipitur origo, natura, efficacia siccitatis; & curatio inde dirigitur, quæ potu, fotu, balneo, clysmate, gargarismate, ex aquosis, subacidis, mellitis, laxantibus fit.

Siccitas inter effectus caloris febrilis numeratur, uti constitit ex illis, quæ ad §. 689, dicta fuerunt; atque ibidem demonstratum fuit, tam in fluidis, quàm in solidis corporis partibus, siccitatem nasci, dum nimius calor adest. Adeoque ex illis, quæ hætenus tradita fuerunt de calore febrili, poterit etiam intelligi siccitatis origo, ejusdemque natura & efficacia. Siccitas autem in fluidis nostris adesse dicitur, quando diluentis vehiculi aquosi debita copia deficit; unde reliquæ fluidorum partes concresecunt & adunantur in majores moleculas, quæ per ultimas vasorum angustias transire nequeunt: in solidis verò partibus corporis adesse dicitur idem vitium, quando illæ defectu liquidi alluentis exarescunt, rigidæ fiunt, & contrahuntur. Adeoque siccitas & in solidis & in fluidis partibus semper defectum liquidi, quod naturaliter adesse debebat, supponit. Siccitatem autem adesse novit Medicus, si partes illæ corporis nostri, quæ naturaliter semper humidæ sunt, aridæ appareant; quod ergo imprimis in externa corporis superficie distingui poterit: & inde non sine ratione concluditur, in internis pariter corporis partibus simile vitium obtinere. Cutis nostra, tenuissimo halitu; ex arteriis exhalantibus expresso, semper fovetur, & laxatur; simulac illud deficit, exarescit cutis, & squalida apparet ac durior; uti in febre ardente funestomine toties observatur. Nares internæ, lingua, gingivæ, palatum, fauces & totum os internum in sanis hominibus in omni puncto madent; oculi tenuissimâ lymphâ irrorantur; & dum illa deficit, pulverulenti & squalidi apparent. Si ergo in illis partibus, quas semper in morbis curandis sollicitè lustrare solent prudentes Medici, humiditas naturalis deficiat, novimus siccitatem adesse; adeoque metuenda esse omnia illa mala, quæ ab humorum per minima vasa

(a) Tractat. de Febr. cap. I. n°. XXIV, pag. 741.

impedito transitu pendent. Aliâ autem occasione (§. 609. *lit. β.*) etiam dictum fuit, quibus signis cognosci posset liquidi per nimium motum febrilem dissipatio, id est siccitas; atque ibi illa signa enumerata fuerunt.

Cùm autem siccitas supponat fluidi, humores nostros diluentis, penuriam; adeoque & humorum immeabilitatem & imminentem concretionem, & minorum vasorum exarescentiam, dum solito humore non alluuntur; patet facile, quanam remedia curatio siccitatis requirat. Omni enim modo tunc conamur reddere humoribus illud, quod perierat; diluens nempe vehiculum, quod aquosum pro maxima parte esse novimus: unde aqua potu, fomentis, balneis, clysmatibus, gargarismatibus ingeritur corpori, vel applicatur partibus illis, in quibus siccitas deprehenditur; atque eâdem operâ laxantur vascula, quæ per siccitatem contracta liquidis transmittendis omnem denegabant viam. Adduntur aquosis farinosa mollia, ut rigidæ siccitate partes emolliantur citiùs, & aqua, leni tali glutinosa unita, quasi magis hæreat partibus, neque tam citò dilabatur de corpore. Cùm autem siccitatem comitetur semper sanguinis major tenacitas, adduntur mellita, fructuum horæorum succi, syrups & sapæ ex his confectæ: ut per hæc adunatæ jam fluidorum moleculæ solvantur feliciùs, sicque liber fluidorum meabilium per vasa pervia motus restituatur: hoc enim factò, aberit siccitas, & pristina redibit corporis partibus omnibus humiditas. Cùm autem siccitas calorem majorem soleat sequi, atque calor ad putredinem disponat; simul his adduntur acida; & imprimis illa, quæ sanguinem solvunt & attenuant, uti sunt acidi vegetabilium succi, vel & fermentati, vinum acidulum, acetum, &c. Hæc methodo optimè tolli poterit siccitas, & simul emendabuntur illa vitia, quæ siccitatem comitari solent vel sequi.

DELIRIUM FEBRILE.

§. 700. **D**ELIRIUM est idearum ortus non respondens externis causis, sed internæ cerebri dispositioni, unâ cum judicio ex his sequente, animi & affectu, motuque corporis inde sequente: atque his quidem per gradus auctis, solitariis, vel combinatis, varia deliriorum genera fiunt.

Delirium, & *delirare* sic dictum voluerunt Etymologi, quasi à recto recedere: *lira* enim vocabatur fossa recta, quæ in agris ducebatur, ut terræ uliginem reciperet; unde delirus dicebatur homo, quòd à recto ordine & lirâ quasi aberraret. Alii maluerunt vocabuli hujus originem ducere ἀπὸ τῆς λυρεῖν quod à λῆρος nugæ, ineptiæ, derivatur.

Quando delirium ferox & perpetuum, à cerebro primariò affecto cum febre acuta adest, tunc vocatur phrenitis (vide §. 771.): hîc autem loci tantùm agitur de delirio, tamquam symptomate febrili; quod nec perpetuum semper est; & sæpe absque cerebri primaria affectione adesse observatur. Sic v. gr; multis homi-

nibus contingit, ut in vigore validi paroxyfmi febris intermittens delirent; finito verò paroxyfmo, illud delirium abest iterum. Tale malum diftinxerunt à phrenitide Medici, & fummo quidem jure; tuncque simpliciter vocaverunt delirium. Veteres Græci hoc fymptoma vocabant *παροξοπὴν, παραφροσύνην, &c.*

Ut autem rite intelligatur, quid propriè dicatur *delirare*, fequentia confiderari merentur.

Idea vocatur res cogitata, & eft imago in mente percepta, alia hoc, alia illo tempore. Quatenus verò ideæ in nobis fiunt à caufis extra nos pofitis, videntur pendere à mutata fuperficie nervi, per attactum moti objecti excitatâ (a); fic tamen ut illa mutatio libero nervo propagetur ad aliquem in cerebri medulla locum. Ultima autem hæc mutatio in cerebri medulla facta tam fimplex videtur, ut vix indagari, multò minùs explicari poffit. Interim tamen ab hac mutatione, qualifcumque demum fuerit, oritur in intellectu percipiente cogitationis mutatio, quæ nihil repræfentat, quod eft in actione objecti, vel paffione organi; fed tamen eandem actionem ejuſdem objecti in idem organum fequitur femper eadem idea. Nexus autem ideæ cum illa mutatione medullæ cerebri non concipitur ullo modo, & à nemine explicatus fuit: Experimentis tamen certiffimis conſtat, eidem mutationi neceſſe eandem cogitationis mutationem. Sic fi millies videam circum, toties habebò ideam circuli. Si ergo à quacumque demum caufa, in corpore latente, nervi, ſpiritus, cerebri medulla eodem modo afficiantur, ac fit à caufis externis, ultimam ſuperficiem nervoſam organorum ſentientium mutantibus; ideæ fimiles excitabuntur. Hæc autem perceptio ideæ, natæ ex mutatione Phyſica organi ſentientis intimi, ſive ſenſorii communis, à caufa interna, vocatur imaginatio.

A tali autem mutatione ſenſorii communis, quæ fit abſque caufis externis in ſenſuum organa agentibus, naſci in nobis ideas novimus, dum in ſomnis varia videmus, audimus, ratiocinamur, animi affectibus movemur, &c, fic ut nihil ferè vigilantem hominem afficiat, quin & ſimile ſe quandoque offerat dormienti. Præterea invenimus in nobis hanc poteſtatem, ut poſſimus per voluntatem in ſenſorio communi retinere eum ſtatum, qui oritur ex actione diſtincti & vividi objecti: dicitur attentio, cujus effectu idea diſtincta, clara, vivida, diu præſens habetur. Poſſumus etiam efficere, ut renaſcantur ideæ, ope objectorum in ſenſuum organa agentium perceptæ antea, licet non renovetur objectorum in ſenſus actio; docet Memoria. Poſſumus in nobis excitare ideas tales, quales nunquam ante ope ſenſuum percepimus: ut dum v. gr; chimæram noſtrâ imaginatione fingimus. Ex quibus omnibus patet, ab interna mutatione ſenſorii communis poſſe in nobis excitari ideas, abſque ulla ope cauſarum, quæ extra nos ſunt.

Delirare ergo dicitur homo, dum idearum ortus non reſpondent caufis externis, ſed ab internâ cerebri diſpoſitione mutatâ pendent, nata præter voluntatis imperium. Obſervamus enim quandoque ægris, dum incipiunt delirare, horrenda phantaſmata obſervari, quæ adeo deteſtantur, ut omni voluntatis nixu delere contentur has ideas, nec poſſint tamen. Varii autem deliriorum gradus obſervantur; aliquando enim hæc mutatio à caufa interna in ſenſorio communi facta tam levis eſt, ut minor ſit illis actionibus, quas impreſſerant conſuetæ poteſtates rerum ſenſibus perceptarum; tuncque ideæ fic natæ facilè delentur, &

(a) Boerhaav. Inſtitut. Medic. §. 566, & ſequ.

cedunt in illis, quæ sensum perceptione oriuntur : hic quasi primus delirii gradus habetur, dum ægri se quoddam objectum sensibus percipere existimant; moniti tamen ab adstantibus facilè vident, se deceptos fuisse. Ubi verò hæc actio causæ internæ in sensorium commune tam valida est, ut vel æquet, vel & superet, illam mutationem, quæ per sensuum organa fit; nullâ ratione persuâderi poterit ægris, extra se talem causam non adesse, per quam hæc ideæ excitantur; imprimis si olim similes ideæ ab objectis externis natæ fuerint: tunc enim firmissimè credunt, tales causas externas renatas esse; & irascuntur amicis, qui negare audent talia, quæ ipsis adeo evidentia apparent. Distinxit hoc optimè *Celsus*, ubi de phrenitide agens, dicit (a) *Phrenitis verò tum demum est, cum continua dementia esse incipit, aut cum æger, quàmvis adhuc sapiat, tamen quasdam vanas imagines accipit; perfecta est, ubi mens illis imaginibus addicta est.* Si enim illa mutatio à causa interna latente in sensorio communi tam efficax fuerit, ut superet effectus omnium aliarum causarum in sensorium commune agentium; tunc illa idea menti semper præsens manet, nec ullo ratiocinio poterit emendari. Tamen in miseris illis intimum illud mentis conscium, & idearum quasi fundus, manet æquè bonum ac in aliis: nam si subitanej quid & improvise ipsis acciderit, pro momento bene respondent; paulò post, deletâ vividâ hæc impressione, relabuntur in eandem imaginationem.

Verùm ideas perceptas sequitur iudicium. Adest enim in nobis facultas plures ideas simul cogitandi, quæ vel eadem vel diversæ videntur, & simplici intuitu intimum illud cogitans in nobis videt, an convenient tales ideæ, an diversæ à se invicem sint, sicque iudicium factum est. Totum enim illud, quod in nobis iudicium vocatur, pendet ab intimo illo cogitante contemplando suas ideas. Unde dum in delirante homine, à mutatione sensorii communis ab interna causa facta, nascitur idea, atque illa comparatur cum simili idea, à causis externis in sensuum externorum organa agentibus olim natâ, & per memoriam repræsentatâ, sequitur iudicium affirmans, similes illas ideas à similibus causis ortas fuisse; adeoque delirans firmiter tunc sibi persuasum habet, talem causam extra se existere, quæ olim in sensuum organa agens similem ideam in mente excitaverat: si nempe æquè vivida sit illa impressio à causa interna, mutante sensorium commune, nata, ac fuit illa, quæ antea per sensuum organa ab objectis externis fiebat.

Utî autem aliâ occasione (vide *Commentaria* §. 104.) dictum fuit, quasdam ideas comitatur illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili necessitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum verò removeat vel destruat. Singulares illos animi motus, ab hoc grato vel ingrato, ideas comitante; natos, dixerunt animi affectus vel pathemata. Illos verò animi affectus sequuntur & corporis motus, per quos conatur homo illud displicens removeat vel destruere; illud placens retinere; hinc ubi delirantibus hominibus tales ideæ nascuntur, quæ validos animi affectus excitant, de lecto exsiliunt, adstantes lædunt, & summos corporis motus incredibili sæpe vi & diu faciunt, ut vel fugiant quæ nocitura credunt, vel arripiant talia, quæ expetunt. Hæc sunt illæ desipientiæ, quas ferinas, *Θνεάδες*, *Hippocrates* (a) vocavit; dum nec ratio, nec minæ, nec pericula absterrent miseros, quominus sibi sæpe aliisque noceant.

(a) De Medicin. Lib. III. cap. XVIII. pag. 148. 149.

(b) Prædict. Lib. I. Comment. I. n°. XXV; Charter, Tom. VIII, pag. 715, & alibi sæpius.

Cùm autem & ideæ perceptæ quandoque adiaphoræ sint, five non habeant sibi adjunctum illud placens vel displicens, potest & sensorium commune affectum esse in morbis sic, ut delirent ægri, quàmvis nec animi affectus, nec validi corporis motus deliria comitentur. Talia videntur esse illa deliria, de quibus dixit *Hippocrates*, (a) *Tremulæ, obscuræ, & contrectabiles*, (ubi ægri continud quasi atrectando aliquid palpant; hoc enim sensu vocabulum $\Psi\eta\lambda\alpha\phi\acute{\omega}\delta\epsilon\epsilon\varsigma$ explicat *Galenus*) *desipientiæ, valde phrenitiæ*. In Commentario enim hujus loci monuit *Galenus*, plurimos homines, atque etiam Medicos aliquando errare; *nempe solos illos opinantur esse phreniticos, qui exclament, vel exsiliant*. Ideoque meritò vocari obscuras has desipientias; cùm tamen pessimi ominis sæpe sint, adeoque harum cognitio quàm maximè sit necessaria. Cùm enim omne delirium ponat cerebri medullosi affectionem morbosam, uti sequenti dicitur paragrapho; poterit & in tali casu ingens periculum adeste, licet non adeo magni tumultus appareant.

Si autem à tali mutatione sensorii communis, à causâ interna morbosâ producta, nascatur talis idea, cui similis antea nunquam in mente exstiterat, tota mens hanc admiratur, & perturbatur. Sic epilepticis in ipso paroxyfmi insultu contingit habere ideam colorum, odorum, saporum, &c, quos ad nullos cognitos se referre posse testantur. Sic in somnis habemus aliquando ideas talium rerum, de quibus nunquam antea cogitavimus: unde admodum probabile videtur, & in morbis similia quandoque contingere. An simile quid indicatur in *Coacis prænotionibus*, ubi habetur, (b) *in febribus mentis emotiones taciturnæ, in eo qui voce privatus non est* ($\mu\eta\ \acute{\alpha}\phi\acute{\omega}\nu\phi$) *perniciosæ sunt*. Dum enim talis insolita idea nascitur, homo quasi attonitus stupet, & uti in summo metu fit, vox faucibus hæret. Memini me aliquoties talem delirii speciem in morbis acutis observasse, ubi attoniti quasi & taciturni jacebant ægri; dum interim vultus miserorum exprimebant summam admirationem & metum; & in pluribus non diu post horrendæ convulsiones sequebantur. Si jam simul summum placens, vel summum displicens insolitam talem ideam comitetur, satis apparet, quantæ turbæ expectandæ sint.

Patet ergo varia deliriorum genera esse, prout vel simpliciter tantum nascuntur ideæ ex mutata dispositione cerebri à causis internis; diversa iterum pro magis minusve valida impressione, quam faciunt tales ideæ. Dum judicium ex ideis sic perceptis sequitur, iterum aliud delirii genus habetur: si gratum vel ingratum has ideas comitetur, solent nasci animi affectus magis vel minus impetuosi, atque eosdem sequuntur plerumque tunc corporis quidam motus, unde iterum alia deliriorum diversitas patet.

Cùm autem animi affectus tantum imperium habeant, tam miris modis corpus mutare possint (vide *Commentaria* §. 104.); apparet, diversas omnino deliriorum sequelas esse, prout hos illòsve animi affectus excitaverint. Longè enim aliam mutationem corpori inducit ira, quàm metus; gaudium quàm tristitia, &c. Unde *Hippocrates* jurè dixit (c) *Quæ deliria cum risu fiunt, tutiora; quæ cum studio, periculosiora*. Si jam delirantes insidias suspicentur, & omnem cibum & potum respuant, uti quandoque observatur; vel inani metu imminentium hostium omnem somnum caveant; patet satis, quanta mala in morbo jam fractis sæpe cor-

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. XXXIII. Charter. Tom. VIII pag. 721.

(b) N°. LXVIII. Charter. Ibid. pag. 856.

(c) Aphor. Sect. VI n°. LIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 285.

poribus expectanda sint. Quod iterum in *Coacis prænotionibus* habetur, (a) *Deliria circa necessaria, pessima*. Explicatâ jam delirii naturâ, & enumeratis præcipuis varietatibus, unde reliquæ intelligi facillè possunt; indagandæ sunt causæ, à quibus constitit, per fidelia Observata, delirium produci.

§. 701. **P**ONIT ergo semper cerebri medullofi affectionem morbosam, quæ ab obstructione quacumque; impedito influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum; violentiori velocitate; stagnatione; & plurimis sanè causis oriri potest; ad quas investigandas seriò incumbendum, ut fiat curatio.

Cùm ergo in delirio mutetur interna cerebri dispositio sic, ut inde nascantur ideæ, quales in sanis hominibus ab externis causis in sensuum organa agentibus fiunt, atque ab his ideis excitentur animi affectus; hos excitatos sequantur validi sæpe corporis motus; patet, debere hanc dispositionem morbosam afficere illam partem corporis nostri, à qua pendet perceptio istarum mutationum, quæ in nervis omnibus corporis ab objectis externis excitantur, & per quam partem, per nervos ad musculos tendentes, excitantur motus. Verùm constat directis Experimentis, ad sensuum perceptionem, & motûs muscularis exercitationem, requiri liberum commercium nervorum cum encephalo, unde originem ducunt: si enim ligatura vel alio quocumque modo intercipiatur hoc commercium, deficit sensus & motus in illis partibus corporis, ad quas nervi ligati deferuntur. Et cerebro compresso, v. gr; ab effusis humoribus intra cranium, omnes sensus & motus voluntarii delentur; uti in vulnere capitis Historia dictum fuit. Est ergo in cerebro locus, à quo nervi omnes, sensibus & motibus voluntariis perficiendis destinati, originem suam ducunt; & ad quem locum perductæ mutationes illorum nervorum faciunt illas ideas, animi affectus, motus corporis, &c, nasci: illum autem locum, qualiscumque demum fuerit, vocare solent Medici sensorium commune, à quo mutabilitas cogitationum à mutato corpore, & vicissim mutabilitas corporis à mutata cogitatione pendet. Cùm autem omnes nervi, quantum huc usque per Anatomicum cognosci potuit, in sua origine & decursu distinctissimi sint, neque cum adjacentibus aliis uniantur unquam, sed maneant separati; patet, sensorium commune esse congregationem omnium locorum in cerebro, unde fibræ medullosæ, quæ nervorum propriè dicendam substantiam constituunt, originem sumunt ex corticali dicta cerebri substantia. Adeoque patet, delirium semper ponere cerebri medullofi affectionem morbosam, quoniam in medulla cerebri ille locus est, unde idearum ortus pendet.

Cùm autem constare videatur ex Physiologicis, (b) totam medullam cerebri, ex vasculosa corticis compage (quæ per injectiones Anatomicas demonstratur) oriundam, illique, uti videtur, continuam, pariter minimis constare vasculis, quæ tenuissimum totius corporis fluidum ferunt, patet, hîc omnia illa vitia locum habere posse, quæ in majoribus vasis, crassiora fluida continentibus, observantur. Poterit enim & hîc obstructio locum habere; dum v. gr; ab externa causa comprimente angustantur tenerrima hæc vascula. Quidquid etiam impedit influxum, transfluxum, & effluxum per cerebrum, poterit deliria producere; quia

(a) N^o. C. Charter, Tom, VIII. pag. 857. 1. (b) Boerhaav. Instit. Med. §. 284.

turbat secretionem & motum spirituum nervosorum per nervos & medullam cerebri ipsam. Præterea videmus, in reliquis visceribus requiri determinatum velocitatis impetum, quo fluida per vasa, illorum substantiam constituentia, moventur; atque turbari viscerum illorum functiones à nimis rapido vel lento motu: idem ergo in cerebro verum erit. Fortè à sola violentiori velocitate in febrium intermittentium summo vigore delirant multi; atque ideo cessat delirium in his, dum, declinante paroxysmo, minuitur hæc velocitas. Omnes ergo causæ obstructionis, & inflammationis, ejusque sequelæ hîc locum habent; omnia, quæ motum circulatorium nimis accelerant vel retardant, huc pariter facere possunt; quatenus nempe humorum motum per cerebrum impediunt, vel turbant. Adeoque patet à plurimis causis produci posse hoc malum.

Verùm omnes illæ hæctenus memoratæ causæ, à quibus cerebri medullofi affectio morbosa pendet, unde delirium producitur, in ipso cerebro hærent. Interim tamen ab aliis partibus corporis affectis potest sic affici sensorium commune, ac si causa Physica in ipso cerebro præexistisset; cum tamen longè aliis in locis hæreat origo mali. Res hæc summi momenti in Praxi Medica est, uti facile patet, adeoque seriam meretur considerationem.

Veteres Medici jam notaverant signa futuri delirii ex mutationibus observatis in aliis corporis partibus. Sic Hippocrates dixit, (a) *Quòd si in præcordiis pulsus quoque insit, perturbationis vel delirii indicium est.* (b) *Juxta ventrem in febre palpitationes, mentis emotiones inducunt.* Imò Galenus apertè dixerat, (c) *sic igitur, & comitialis morbus, & carus, & coma, & catalepsis, & deliria, & melancholia; quibusdam ob stomachi imbecillitatem, oboriuntur, consentiente principio quòd in cerebro & nervis est.* Et alibi de ore ventriculi sequentia habet: (d) *At quedam (partes) quàmvis propiùs appositæ non sint, ob generis tamen communitatem, vel quamdam affectionis proprietatem, partes facultatum principia continentis lædunt. Os igitur ventriculi, quum vitalem facultatem ad sympathiam agat, syncopas infert; quum verò propriè animalem appellatam, deliria vel convulsiones.* Quàmvis autem à variis locis corporis læsis, & dissitis quidem, sensorium commune turbari posse constet ex illis, quæ in vulnerum Historia, uti etiam in capitulis de dolore & convulsione dicta fuerunt (atque postea illud adhuc probabitur, ubi de melancholia, maniâ, epilepsiâ, &c, dicendum erit) tamen delirium, consideratum tamquam symptoma febrile, frequentissimè observatur adesse, dum circa præcordia mali origo hæret: quo sublato, delirium tollitur, licèt capiti nulla medela adhibeatur.

Præcordiorum autem vocabulum variâ significatione usurpatum fuisse legitur. Sic Plinius (e) *præcordia vocamus uno nomine exta in homine: alibi verò dixit, Extâ homini ab inferiore viscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quòd Græci appellaverunt phrenas.* Et patet ex illis, quæ hunc textum sequuntur, quòd præcordiorum nomen diaphragmati tribuerit. Plurimis tamen aliis in locis de præcordiorum duritie & mollitie dixit, tamquam

(a) Prognost. Comment. I. sentent. xxviii. Charter. Tom. VIII. pag. 611.

(b) Coac. Prænot. n.º. ccxcix. Charter. Tom. VIII. pag. 869.

(c) De Symptom. causis Lib. I. cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 60.

(d) Lib. de Morbor. acutor. vi. Commentar. II. text. xlvi. Charter. Tom. XI. pag. 71.

(e) Lib. XXX. cap. v. pag. 736.

(f) Lib. XI. cap. xxxvii. pag. 285.

tactui obviis, adeoque & alias partes hoc nomine designavit. Et apud *Celsum* (a) præcordiorum durorum, mollium, tumentium, &c, sæpe mentio fit; factisque patet, præcordia apud ipsum idem significare, quod hypochondria apud *Hippocratem* & reliquos Medicos Græcos veteres. Neque videntur tantum illas partes hoc nomine designasse, quæ sub cartilaginibus costarum reconduntur, sed simul omnia, quæ epigastrio sic dicto continentur. Unde hodie communi in Arte usu obtinet præcordiorum nomine intelligere omnia illa, quæ hærent in illo spatio, quod inter diaphragma & planum perpendiculare, circa finem diaphragmatis in lumbis erectum, & abdomen bifariam sic dividens, concipi potest, adeoque præcordia complectuntur cardiacam dictam, hypochondria, epigastrium.

Fidelis Observatio morborum docuit, sordes circa præcordia hærentes, five ex indigestibili materia assumpta & hinc corrupta; five à contagio morbofo, vel à sponte secretis liquidis, nec excretis tamen, sed hinc stagnantibus & corruptis, natas, turbare posse omnes actiones cerebri, deliria, furores, & alia pessima mala producere. Et jam apud *Hippocratem* (b) hujus rei vestigia inveniuntur: ipsam enim phrenitidem fieri dixit, à bile commota, ubi ad viscera & septum transversum resederit. Quantam efficaciam habeant quandoque medicamenta & venena in ipsum cerebrum, licet tantum in ventriculo hæreant; illisque excussis inde, illico tollantur omnia mala; aliâ occasione (vide *Commentaria* §. 229. n°. 2.) dictum fuit. *Helmontius*, dum similia contingere vidisset sæpius in morbis, nempe materialem causam morbi hære in distito satis loco ab illa corporis parte, in qua effectus illius causæ morbosæ observabantur, vocabat illam potestatem, quâ una pars affecta aliam distantem turbat, (c) *actionem regiminis*; novâ quidem, neque tamen adeo ineptâ, phrasi. Hæc autem videntur fuisse hujus viri opinio, singulis ferè partibus corporis nostri inesse potentiam quandam, per quam in alias, & distantes quidem, possent agere, absque contactu corporeo; sic tamen, ut non in omnes singulæ imperium tale haberent, sed tantum in quasdam: (d) *Hæc est, inquam, actio regiminis, sive dependentiæ, quaquaversus radians, penetransque, absque colligationis lenocinio: attamen nonnisi ad objectum proprium.* Unde & paulò post dixit; (e) *Regimen est, quâ una pars paret alteri.* Sola autem Experimenta demonstrabant illam actionem regiminis unius partis in aliam, licet non adeo intelligeretur modus, quo illa actio fieret. Sic barba in viro generatur pubertatis tempore, dum semen fœcundum conficitur: in castratis barba deficit, in quibus & totus sæpe corporis habitus, & animæ propensiones miro modo mutantur: per hos effectus ablationem testium in castratis sequentes demonstrare voluit *Helmontius* actionem regiminis, quam testes habent. Uteri in sequiori sexu affectiones varias huc retulit, quæ nunc gulam, pulmonem, ventriculum, &c, summa cum anxietate & miris sæpe symptomatibus afficiunt; atque explosit Scholarum opinionem, quæ à malignis vaporibus, ab utero ad has partes elatis, deducebant omnia hæc mala. Quinimo credidit, illam regiminis actionem posse considerari, tamquam vim (f) *quæ lucis instar totum corpus, vel objecta saltem sua, afficit & disponit, juxta donum & fi-*

(a) De Medicin. Lib. III. cap. xx. pag. 160, & pluribus aliis locis. | pag. 268, & sequ.
 (b) Lib. de Aff. cap. III. Chart. Tom. VII. p. 622. | (d) Ibid. n^o. xxxviii. pag. 269.
 (c) Capit. Ignota actio regiminis n^o. xxix. | (e) Ibid. n^o. xl. pag. 270.
 Tom. II. | (f) Ibid. n^o. xlvii. pag. 272.

nes sibi à Creatore seminaliter implantatos. Nisi enim ex instituto Creatoris illa vis, quam actionem regiminis vocavit, limitaretur ad quasdam partes, cur barba in mento, & non in fronte, aut alibi succrescit, cum sit testium universale illud luminis effluvium per totum? Sufficiet Medicis per Experimenta novisse mira illa imperia quarumdam partium corporis in alias, licet fortè, subtilibus disputationibus non adeo indulgentes, ingenuè fateantur, se non evidenter intelligere modum, quo hæc actio fiat. Actionem illam in diffitas partes absque ullo medio corporeo perfici voluit *Helmontius*; verum hoc probatu difficillimum foret. Omnes enim corporis partes sic uniuntur inter se, ut *Hippocrates* dixerit, (a) *Principium corporis mihi quidem nullum esse videtur, sed partes omnes per-aquè principium, omnesque finis. Descripto namque circulo, principium non invenitur. Eademque ratio morborum in toto corpore.* Et paulò post subjungit sequentia maximè notanda: *unaquæque verò corporis pars altera alteri, quum hinc vel illinc proruperit (ὁρμήσῃ), statim morbum facit. Venter capiti, & caput carnibus ac ventri; & reliquæ omnes eadem ratione, quemadmodum venter capiti, & caput carnibus ac ventri.* Legi meretur integrum hoc *Hippocratis* capitulum, ubi & plura alia pulcherrima habentur, quæ huc pertinent: patebit tunc, credo, *Helmontii* hanc opinionem non adeo novam habendam esse, licet aliis verbis hanc tradiderit, & miris modis hanc explicare conatus fuerit. Nec mirum est, heteroclitum illum virum plurima ex veteribus Medicis hausisse, cum ipse fateatur, se bis opera *Galenii*, semel *Hippocratem*, cujus Aphorismos ferè memoriter didicerat; totum *Avicennam*, & tam Græcos, Arabes, quàm Modernos fortè sexcentos serio & attentè perlegisse non tantum, sed & per locos communes annotasse, quidquid singulare in illis (b) & calamo dignum videretur. Dicit quidem, piguisse infumti laboris atque annorum, dum collectam supellectilem relegens suam cognosceret egestatem. Verum admodum verosimile videtur, non penitus deletam fuisse memoriam illorum, quæ legerat, quàmvis postea solis meditationibus indulgens illa, quæ ex Veteribus hauserat, & in succum quasi & sanguinem converterat, aliis verbis enunciaret, & pro novis & inauditis traderet; inscius fortè, se primas horum omnium ideas ex Medicis antiquis hausisse, quibus semper iniquior ubique in suis operibus videtur.

Cum autem nervi per omnes & singulas partes corporis dispergantur, omnes ab eadem origine, encephalo nempe, oriundi, omnibusque cum sua origine liberum commercium sit; & per nervos absque ullo notabili temporis intervallo illud impetum faciens (τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς *Hippocratis*) efficaci voluntate determinatum, partes corporis, ab encephalo etiam remotissimas, moveat; & vicissim, mutatis per objecta externa nervis, mutetur cogitatio illico, videtur admodum probabile esse, actionem illam regiminis, quæ una corporis pars alteri quasi imperat, pendere à nervis. Videtur ulterius confirmari hæc opinio, quia illud regimen in alias partes, & in ipsum etiam sensorium commune, maximè observatur in illis corporis locis, quæ plurimos nervos habent; & imprimis ubi locantur magni trunci nervosi, qui propaginibus nervosis emissis plurimis aliis partibus prospiciunt. Unde superius illud ventriculi orificium, qui paris

(a) Lib. de loc. in homin. cap. 1. Char-
ter. Tom. VII. pag. 357.

(b) Capit. *studia Auctoris.* n°. xv. pag. 16.

oſtavi trunci adjacent, & ramos adeo copioſos dant, ab omni ævo tali regimine præditum inventum fuit. Non mirum ergo videbitur, ſi hoc in loco collectæ ſordes, ſive à bile acriori ſponte ſuâ, vel per febrim motâ & corruptâ, totum ſenſorium commune turbare poſſint, atque, his ſordibus excuſſis, excitatæ turbæ fileant illico. Interim tamen nihil in talibus caſibus invenimus, niſi ſimplicem tantùm contactum nervoſæ ventriculi fabricæ à vicioſis hîc ſtabulantibus humoribus, neque intelligimus modum, quo illa mutatio in ſenſorio communi à tali cauſa contingat. Sufficit tamen Medico noviſſe, à talibus in his locis hærentibus fieri poſſe deliria, convulſiones, &c, quâmvîs ignoret omnino, quâ lege hæc ſiant; quia, hoc cognito, facilè invenit indicationem curatoriam, quæ jubet, hæc illico tollenda eſſe. Optimum enim eſt, (a) *ægrotantium partium per eas, quæ morbos faciunt, ad curationem accedere: ſic enim quàm optimè quis ægrotantis principio medebitur.*

Monitus ab optimo Præceptore, frequentem fatîs delirii in febribus cauſam eſſe ſordes circa præcordia collectas, poſtea attentus huic rei vidi ſæpius hoc veriſſimum eſſe, & unico vomitorio dato, excuſſâ hâc ſaburrâ, recordor plures illico reſipuiſſe.

Cùm ergo à diverſis adeo cauſis delirium in febribus fiat, patet fatîs, omni curâ has inveſtigandas priùs eſſe, ut curatio rite inſtitui poſſit. Nimix velocitatis, ſtagnationis, obſtructionis, inflammatorii vel glutinoſi frigidi lentoris, quibus turbari vel impediri poſſunt influxus, tranſfluxus, effluxus humorum per cerebrum, ſigna alibi data fuerunt. Sordes autem circa præcordia collectas docent inprimis ſequentia: lingua ſordida, ſapor amarus ſaſtidioſus, nausea, vomitus, anxietas: confirmatur hæc diagnoſis, ſi nulla ſigna doceant, alias cauſas aſeſſe, à quibus delirium exſpectari poſſit.

§. 702. **N**AM pro varietate illarum (701), diverſa remedia & Medendi Methodus debent eligi: pediluvia, epifpaſtica pedum & poplitum, fricções harum partium; clyſmata diluentia; ſæpe applicata; victus tenuis; potus ſedans, deobſtruens, diluens; medicamenta ad caput emollientia; emetica quandoque; purgantia; levia anodyna; cruoris ex pede emiſſio; hæmorrhoidum ſolutio; menſtruorum laxatio; primaria habentur.

Cùm autem interna illa cerebri diſpoſitio, à qua delirium oritur, varios habere gradus obſervetur (vide §. 700.); ſic ut vel ſimplices naſcantur tantùm ideæ, facilè debiles, quia minor eſt illa mutatio ſenſorii communis à cauſa interna producta, quàm ſunt illæ impreſſiones, quæ ab objectis internis in ſenſuum organa agentibus fiunt; vel ideæ tales in delirantibus natæ tam validam mutationem ſenſorii communis pro ſua cauſa habeant, ut æquet vel ſuperet actiones objectorum externorum, tuncque judicium, animi affectus, & impetuoſiſſimi corporis motus ſæpe ſequuntur; atque tunc ſæpe vix deleri poterit præſens illa conditio ſenſorii communis, licèt etiam tolleretur cauſa, quæ primam huic malo

(a) Hippocr. Lib. de loc. in homin. cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 358.

originem dederat. Cúmque & ob animi affectus validos simul natos, & ob corporis motus hos sequentes, pessima quæque in morbis metuenda sint; patet omnem curam adhibendam esse, ut delirium in primo quasi limine cognoscatur & curetur, & attendatur ad illa signa, quibus delirium brevè futurum vel jam incipiens detegi possit. Optimâ comparatione hanc rem elucidavit Galenus (a): sicut enim plantæ etiam vulgatissimi usûs, dum recens, è tellure emergunt, non distinguuntur nisi à peritis hortulanis; adultæ verò ab omnibus facilè cognoscuntur; sic etiam ferox delirium, in quo ægri lecto exsiliunt furibundi, clamant, adstantes lædere conantur, &c, neminem latet: verùm dum incipit formari illa interna cerebri dispositio, delirii futuri causa, in suis quasi incunabulis adhuc delitescens malum non nisi à peritis Medicis cognoscitur. Hæc fuit ratio, quare Hippocrates adeo sollicitè enumeraverit illa signa, quibus futuri delirii metus indicatur: (b) *Curationem enim optimè instituet, qui ex præsentibus affectibus futuros præviderit.* Cùm autem tantì momenti sit, futurum delirium prænoscere, non inutile erit hæc signa colligere: (c) *Pronum verò in ventrem cubare, si modò per sanitatem non assueverit; aut delirium, aut partium ad ventrem attinentium dolorem designat:* (d) *Stridere autem dentibus, nisi quis à puero consueverit, insaniam & mortem portendit:* (e) *Magnus verò in longo tempore spiratus delirium ostendit:* (f) *Quòd si in præcordiis pulsus quoque insit, perturbationis, vel delirii indicium est. Verùm oculos eorum intueri oportet, si namque crebrò moveantur, exspectanda insania est:* (g) *Pessimum autem est, si somnus neque noctu, neque interdium corripit, id enim à dolore, laboreque provenit, aut delirii futuri nota est.* Si abscessus critici in morbis prodeuntes dispareant iterum, (h) delirii periculum adesse & interitûs monuit: (i) *Auris dolor acutus, cum febre continua & vehementi, gravis. Periculum enim est, hominem delirare ac interire:* (k) *In capitis doloribus æruginosi vomitus cum surditate & pervigilio citam insaniam significant.* Linguam asperam & aridam (l) inter phrenitidis signa recensuit. Linguam tremulam (m) pro signo non constantis mentis habuit. Faciem bene coloratam & torvum adspectum (n) huc pariter retulisse videtur. Inter præcipua autem delirii futuri signa & hoc habebatur: (o) *Præter consuetudinem aliquid facere, aut aliquid in animum inducere (αποβυρίεσθαι) priùs minimè consuetum, aut contrarium; pravum ac delirio proximum.* Designat enim turbari jam sensorium commune, unde iudicium & animi affectus hoc sequentes pendent. Huc etiam referuntur (p) *ex moderato ferox responso;* & illa, quæ indecorè geruntur ab homine verecundo, ut (q) flatûs sonori emissio, nisi de industria ægrum hoc fecisse constet: (r) *Manus ante faciem attollere, & quasi muscas inani operâ venari, atque*

(a) Prædict. Lib. I. Comment. I. n°. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 693.

(b) Hippocrat. Prognost. Comment. I. Sentent. III. Charter Tom. VIII. pag. 584.

(c) Ibid. Sentent. XIX. pag. 603.

(d) Ibid. Sentent. XXI. pag. 604.

(e) Ibid. Sentent. XXIV. pag. 607.

(f) Ibid. Sentent. XXVIII. pag. 611.

(g) Ibid. Comment. II. Sentent. XII. p. 625.

(h) Ibid. Sentent. LXVIII. pag. 657.

(i) Ibid. Comment. III. Sentent. XIII. p. 671.

(k) Prædict. Lib. I. Comment. I. n^o. x.

Charter. Ibid. pag. 706.

(l) Ibid. n°. III. pag. 698.

(m) Ibid. Confer. Coac. Prænot. n^o. CCXXXIV. Ibid. pag. 865, ubi instar dubii proponitur hoc signum.

(n) Coac. Prænot. n^o. CCXIV. Ibid. p. 864.

(o) Ibid. n°. XLVIII. pag. 855.

(p) Prædict. Lib. I. Comment. II. n°. XLIII. Charter. Ibid. pag. 730.

(q) Prognostic. Comment. II. Sentent. XXIV. Charter. Ibid. pag. 630. 631.

(r) Ibid. Comment. I. Sentent. XXI. pag. 606.

floccos carpere à vestibus, vel ab adjuncto pariete; & in se ipso (a) hoc expertus fuit Galenus. Quum enim per æstatem febre ardente decumberet adhuc adolescens, putabat festucas atri coloris ex pariete, similésque floccos ex vestibus, eminere; quos dum auferre tentabat, nihilque sub digitis inveniret, acriori adhuc studio idem faciebat. Quibus dum occupabatur, audiebat duos ex amicis adstantibus dicentes; (a) jam & floccos hic evellit & festucas colligit. Tunc autem statim intellexit, se hæc fecisse; & monuit amicos ut opem ferrent, ne in phrenitidem incideret. Ex qua Historia simul pulchre apparet primus ille delirii gradus, in quo ideas ab interna cerebri dispositione natas nondum sequitur iudicium, nec animi affectus. Monet enim Galenus se sic animo constitisse, (b) ut rationalis facultas non vacillaret; unde amicis dixit, ut caverent. Plura sparsim hinc inde alia apud Hippocratem signa delirii futuri inveniuntur; modò tamen enumerata sunt præcipua & frequentissima.

Cùm autem adeo diversæ causæ delirii febrilis esse possint, patet satis, nullam universalem methodum curationis posse tradi; sed pro varietate causæ alia requiri remedia. Longè enim alia medela requiritur, dum inflammatoriâ densitate spissus sanguis encephali vasis impactus hæret, quàm si exhausto per diuturnam febrim corpore deliret homo. Cùm autem delirium, consideratum tamquam symptoma febrile, plerumque comitem habeat majorem velocitatem circulationis; hinc omnia illa, quæ minuendo copiam humorum, avertendo impetum versus alia loca, tollendo vel enervando stimulum agunt, vel diluendo & attenuando humores debitam illis meabilitatem conciliant, aut nimium impetum sopiunt, primaria hæc remedia habentur. Horum autem enumeratio jam sequitur.

PEDILUVIA, EPISPASTICA PEDUM ET POPLITUM, FRICTIONES HARUM PARTIUM. Omnia hæc impetum & copiam sanguinis derivant versus inferiores corporis partes, adeoque ab encephalo avertunt. Sanguis enim ex corde per arteriam aortam pulsus partim versus superiora, partim per aortæ descendens truncum versus inferiora, tendit: si ergo laxentur vasa partium inferiorum, adeoque & minuatür resistentia sanguini in hæc vasa influxuro, patet facilè, majori copiâ sanguinem versus inferiora tendere debere, adeoque obtineri veram revolutionem ab encephalo. Balnea autem vaporis præcipuè hæc profunt; quia & potentiùs laxant & emolliunt; & præterea nullus metus est, ne à pressione liquidi, cui partes immerguntur, arctentur vasa. Constat enim ex hydrostaticis, fluidum premere immersa his corpora, & hanc pressionem crescere ad instar altitudinis fluidi. Si ergo pedes immergantur ad parvam altitudinem aquæ calidæ, simulque curetur, ut vapor aquæ nudatam inferiorem corporis partem tangat undique, pulcherrimè huic scopo satisfiet; dum simul erectus corporis situs plurimùm prodest (vide *Commentaria* §. 610.). Tumor autem & rubor partium tali balneo expositarum satis evincunt, majori copiâ versus illas derivari humores. Epispastica verò agunt, quatenus stimulis suis vasa partium, quibus applicantur, irritant in frequentiores & fortiores contractiones, id est, humorum vitalium motum per vasa accelerant: adeoque persæpius depleta eodem tempore hæc vasa major copia liquidi transit. Frictiones autem, deplendo venas, efficiunt, ut sanguis faciliùs pellatur per arterias, quæ in vacuas jam venas se exonerant, adeoque pariter copia & impetus humorum vitalium derivatur versus illas par-

(a) De Loc. Affect. Lib. IV. cap. II Char-
ter, Tom. VII. pag. 455.

(b) Ibidem.

tes, quibus frictio adhibetur. Facile autem patet, & epispastica, si ex acrioribus confecta fuerint, & frictiones, tali cum moderamine debere applicari, ut motum humorum per partes inferiores augeant, non verò adeo per totum corpus. Videantur illa, quæ de his omnibus habentur in *Commentariis* §. 134, & 396. n°. 4.

CLYSMATA DILUENTIA SÆPE APPLICATA. Eluuntur enim sic fæces, laxantur & foventur vasa intestinorum, itaque impetus à capite avertitur, simulque diluens liquidum hæc viâ sanguinem commodè ingredi potest. Quantum verò usum habeant clysmata in compescendo nimio febris impetu, qui frequens delirii causa est, aliâ occasione dictum fuit in *Commentariis* §. 610. Si ergo ferox delirium urgeat, omni trihorio tale clyσμα injici debet, donec remiserit malum: cavendum tamen ne, ubi deferbuerit morbus, frequenti horum usu nimis debilitentur vires.

VICTUS TENUIS. Nihil nempe dandum est, quod vel obstaculum, vel stimulum, augere potest: qualis autem victus tunc conveniat, pluribus in *Commentariis* §. 599, dictum fuit. Decocta hordei, avenæ, oryzæ & similium, emulsa ex his & seminibus farinosis parata, saponacea acidula, ut oxymel, succi fructuum horæorum, vel illorum syrupi aut sapæ, quæ in Officinis prostant, hæc optima sunt, & sufficiunt. Ut enim optimè in phrenitidis cura dixit *Celsus*, (a) *Moderatio autem in cibo quoque adhibenda est: nam neque æger est implendus, ne insaniat; neque jejuni utique vexandus est, ne imbecillitate in cardiacum incidat. Opus est autem cibo infirmo, maximeque sorbitionis, & potione aquæ mulsæ.*

POTUS SEDANS, DEOBSSTRUENS, DILUENS. Ex similibus parari poterit: diluens enim solum, in hoc casu, aqua est, cui dein talia miscentur, quæ causæ obstruenti solvendæ apta sunt. Decocta radicum graminis, scorzonæræ, sisari Germanorum, &c, summi hæc usûs sunt. Vitrioli spiritum cerevisiæ tenui instillatum, quam pro potu ordinario dabat talibus ægris, quàm maximè profuisse testatur *Sydenhamus* (a).

MEDICAMENTA AD CAPUT EMOLLIENTIA. Dum enim emollientibus & laxantibus externæ capitis partes foventur, minuitur resistentia in vâsis, quæ his partibus prospiciunt, & ab externis carotidibus oriuntur. Impetus ergo & copia sanguinis ab encephalo avertitur, atque hoc respectu talia remedia profunt. Sanguis enim, per carotides arterias pulsus, tantò minùs urgebit internos harum truncos, quò minor resistentia invenitur in carotidibus externis. Unde etiam in phrenitide dixit *Hippocrates* (c) *caput multâ calidâ lavare confert.*

EMETICA QUANDOQUE. Quamvis enim inter vomendum facies turgeat, oculi sanguine suffusi rubescant & lacrymentur, vertigo, aurium tinnitus & plura alia phænomena observentur; quæ doceant evidentissimè, inter vomendi nixum sanguinem majori copiâ & impetu versus caput ferri, & vasa distendere; tamen quandoque emetica delirium pulcherrimè curant. Usus autem habent in illo casu, quando à bile corrupta, aliisve fordibus circa præcordia collectis, uti in *Commentariis* §. 701, dictum fuit, delirium nascitur: illis enim tunc vomitu, expulsis, cessat hoc malum. Quibus autem signis hoc distingui pos-

(a) De Med. Lib. III. cap. XVIII. p. 153. |

(b) Sect. V. cap. II. pag. 289.

(c) Lib. de Affection. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 622.

fit, ibidem dictum fuit. Si verò ab inflammatoria causa delirium nascitur, facile patet, emetica penitus noxia esse; quia tunc inter vomendum majori copiâ & impetu dum sanguis versus caput urgetur, summum periculum est, ne distenta vasa rumpantur; vel immeabilis sanguis ulterius propellatur in majores vasorum angustias; adeoque augeatur morbus. Ubi autem signa docuerint, fordes circa præcordia hærentes delirii causam quidem esse; simulque tamen copia sanguinis abundet, vel inflammatoriæ diathesis in sanguine aliqua suspicio sit, missione sanguinis prius factâ, tutius longè emeticum datur. De tali delirii causa optimè dixit *Helmontius*, quòd (a) *sagittator delirii & amentiarum habitat in præcordiis.... Quòd autem sagittatoris scopus sit cerebrum, ut deliria & sopores excitet, non debet movere Medicum, ut proinde capiti remedium adhibeat: siquidem id semper est ad posterius, ad tela vibrata, non autem ad sagittatorem medelam applicuisse.* Erravit tamen in eo, quòd universalem ferè hanc delirii causam statueret; cum tamen certum sit, & ab aliis causis topicis, in ipso capite hærentibus, deliria nasci posse.

PURGANTIA. Dupliciter prodesse possunt, primò quatenus saburram morbosam circa præcordia hærentem deturbant: secundò, quatenus nimium impetum arteriosi sanguinis minuunt (vide §. 396. n°. 2.), atque eundem à capite versus alia loca revellunt (vide §. 396. n°. 4.); simulque copiam liquidi vasa nimis distendentis tollunt (vide §. 398. n°. 1.). Præcipuè autem laudantur in hoc casu illa purgantia, quæ simul solvunt humores, neque magnas turbas in corpore excitant; qualia sunt tamarindi, crystalli tartari, folia fenæ, rheum, sal polychrestus & similia.

LEVIA ANODYNA. Inprimis hîc laudantur flores papaveris rhœados, eorumque aqua stillatitia & syrupus, quæ in Officinis prostant: in illis enim non tam valida vis stupefaciens observatur, sed blanda tantum sunt anodyna, quæ & nimium humorum impetum sopiunt, & excitatas turbas spirituum leniter compescunt. A fortioribus autem narcoticis abstinendum esse in delirio febrili, unanimi consensu ferè omnes Medici testantur; nisi jam diutius duraverit morbus. *Sydenhamus* (b), de hoc symptomate febrili agens, monuit, quòd venæ-sectione, clysmatibus, refrigerantibus remediis, ægros sic affectos sustineret, donec in diurnitatem aliquam morbus excurreret; & tunc tandem narcoticum largiori paulò dosi exhibebat, optimo semper cum eventu. Ubi verò tale remedium exhibebatur in initio, augmento, vel statu febris, quam hoc symptomá comitabatur; observavit, illud vel non omnino prodesse, vel & sæpe obesse: unde ante duodecimum morbi diem nunquam dabat. Ubi verò emeticum aut purgans datum fuerat in ipso etiam talis morbi initio, tunc (c) eodem vesperi paregoricum remedium propinabat, ut nempe tumultum ab his remediis excitatum in corpore sedaret. Cæteroquin abstinebat, donec manifestè declinaret morbus.

CRUORIS EX PEDE EMISSIO, HÆMORRHOIDUM SOLUTIO, MENSTRUORUM LAXATIO. Omnibus enim his modis tollitur copia distendentis vasa sanguinis, minuitur nimia circulationis velocitas, & avertitur impetus à capite, dum in diffitis quàm maximè à capite locis vasa aperta liberum exitum sanguini præbent. Ab omni ævo observaverunt Medici salutaria hæc naturæ moli-

(a) *Traçtat. de Febr. cap. xi. n°. xiiii.* nitid. pag. 81, & sequ.
 pag. 771.
 (b) *Seçt. I. cap. iv. art. iiii. ubi de phre-* | (c) *ibid. art. ii. pag. 67.*

mina, per quæ, solutis vitalibus arteriis profuso sanguine, à periculosis morbis ægri liberantur. Quantum boni narium hæmorrhagia larga in morbis acutis, sponte nata, sæpe faciat, postea in illorum Historia patebit. Ipsam etiam phrenitidem sic judicari quandoque, monuit Galenus (a). Unde & veteres Medici tot signa dederunt, quibus cognosci posset, an tale quid in morbis expectandum esset. Verùm & hæmorrhoidum solutio semper observata fuit profuisse in capitis morbis: nec mirum, cum hæmorrhoidalia vasa & carotides arteriæ oppositâ directione sanguinem ferant, unde summa revulsio jurè expectari potest. Apoplecticis utiles esse (b) hæmorrhoides, imò & mania ipsius (c) solutionem per hæc fieri, Hippocrates memoriæ tradidit. Non autem in potestate Medici est, ut pro lubitu spontaneis illis evacuationibus ad morbos curandos uti possit: totum, quod habet Ars, est ut ducat naturam, quo versùs sponte vergere observatur; viâque expediat & lubricet, per quas tales evacuationes fieri solent. Si ergo Medicus noverit, ægrum delirantem antea hæmorrhoidibus obnoxium fuisse; vel dolor, rubor, pruritus circa anum, aut irritus alvum deponendi conatus, docuerint, tale quid expectandum esse; balneo vaporis, cataplasmatibus mollissimis ano applicatis, clysmatibus ex similibus paratis, continuò hæc loca fovendi curat. Hoc factò, si nondum prodierint hæmorrhoides, suppositoriis ex sale gemmæ cum melle cocto irritat, inprimis additâ aloë; quam constanti Observatione novimus ad hæmorrhoides provocandas efficacissimum remedium esse. Simulac incipiunt prodire tumores illi varicosi circa anum, foventur mollissimis, ut magis protuberent; dein asperis ficis foliis fricari solent, ut rumpantur; vel & lanceolâ pertunduntur, ut sanguis exire libere possit. Omnium tamen frequentissimo in usu est, ut hirudines applicentur turgentibus hæmorrhoidibus, quæ animalcula inflicto vulnere sanguinem exsugunt, & hoc fatura decidere solent; tuncque pergunt sanguinem stillare hæmorrhoides; inprimis si tunc temporis in sedili perforato locetur æger, & partes hæc tepidæ aquæ vapore foveantur. Rarò autem fallit, quin illico levetur delirium, dum sanguis ex hæmorrhoidibus stillat. Neque unquam nocebit tentasse hæc remedia, quia fovendo & irritando partes inferiores corporis semper spes est revulsio à capite.

Menstrua in fœminis provocare ob eandem rationem proderit, ut facillè patet: verùm hoc tentandum est per illa remedia, quæ laxant & emolliunt hæc loca; minimè verò per emmenagoga dicta remedia, quorum plurima circulationis impetum & velocitatem augent, & in laxis & frigidis mulieribus cum fructu sæpe adhibentur: unde & optimè in textu *menstruorum laxatio* laudatur: ad quam conducent pediluvia, epispastica, & frictions partium inferiorum, quæ jam antea laudata fuerunt in hac paragrapho: adeoque tutò adhiberi poterunt. Facillè autem patet, tunc inprimis cum spe hoc tentari posse, quando consuetum tempus periodicæ hujus evacuationis instat, vel dolor lumborum, inguinum, femorum, tensio nuchæ, aliæque signa docuerint, menstrua fortè solitò citius proditura, uti in morbis acutis sæpius observatur. His autem factis, si menstruorum eruptio non sequetur, cruoris ex pede emissio fieri poterit; quâ factâ, sæpe & menses prorumpunt. Inservit simul talis sanguinis missio, ut hæmorrhoidum vel menstruorum defectus suppleatur, factâ tali evacuatione sanguinis artificiali in loco

(a) De Crisib. Lib. III. cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 430.

(b) Coac. Prænot. n°, cccclxxviii. Char-

ter. Tom. VIII. pag. 880.

(c) Aphor. Sect. VI. n°. XXI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 260.

à capite remotissimo. Omnes autem illæ evacuationes tunc tantum proderunt ; quando vel nimiâ sanguinis copiâ distendantur vasa, vel nimius circulationis impetus est, aut necessaria humorum revulsio à capite fieri debet. Dum enim in fine morborum acutorum, exhaustis jam per morbum viribus, delirium tamen manet ; evacuantia omnia nocent, & horum imprudentem usum sæpe immedicabilis stultitia sequitur. Pulsus autem parvus & debilis, calor imminutus, collapsa vasa facile docent, à similibus tunc abstinendum esse.

Omnia autem hæcenus recensita remedia tantum agunt, quatenus vel noxios humores tollunt de corpore, vel copiam sanguinis minuunt, ejusque impetum à capite avertunt & versus alias corporis partes revellunt, vel denique blandâ anodynâ vi excitatas in corpore turbas sopiunt. Verum præter hæc alia adhuc Medendi Methodus superesse videtur, per quam natis aliis ideis deletur vel minuitur sensim illa cerebri dispositio, à qua delirium pendet. Ut enim à vividissima actione objecti externi, inprimis si nova penitus & insolita fuerit, tales quandoque excitantur ideæ, quæ diu hærent, & non nisi difficulter tolli possunt ; sic admodum probabile videtur, ab interna dispositione cerebri, per morbum factâ, posse nasci tales ideas, quæ vix deleri se patiuntur, licet causa morbosa, unde ortum duxerant, jam ablata fuerit. Novi sic hominem, qui crurifragii supplicium viderat, non potuisse delere per integrum triduum natam inde ideam, quæ omni momento recurrebat quâvis invito. Similis fortè ratio in quibusdam delirantibus obtinet, atque in tali casu convenire videtur, aliis ideis excitatis delere illam impressionem.

In Historia Medica, plures habentur Observationes, quæ huic opinioni favent. Celebris Musicus, Artisque suæ peritissimus, febre acutâ continuâ remittente ægrotabat, & septimâ die morbi pessimè incepit delirare, absque ullo ferè intervallo, cum summis clamoribus, fletu, terroribus, & vigiliis perpetuis. Tertiâ ferocis illius delirii die æger voluit, ut concentum Musicum coram ipso instituerent : ægre hoc concessit Medicus. Verum illico redibat vultui serenitas, convulsiones cessabant, lacrymabatur præ gaudio, atque sentiebat talem delectationem, quam nec antè, nec post morbum unquam à suavissima quacumque harmonia habuit. Imò, quod mirum, aberat febris, quamdiu durabat concentus Musicus, illoque cessante, redibant statim omnia mala. Inexpectatus successus fecit, ut renovaretur mirum illud remedium, & semper idem sequebatur successus, cessante nempe & delirio & febre. Expertus hoc solamen æger de nocte etiam coegit, ut cantaret imò & saltaret custos, quæ ipsi aderat. Sicque per decem dies continuato hoc remedio integre curatus fuit (a). Simile Exemplum, ubi adhuc citius sequebatur sanatio in Artis saltatoriæ magistro, in Actis Parisinis habetur (b). Vidi sic, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 11, monui, hominem pessimè delirantem illico resipuisse, dum vicina domus deflagraret, atque per plateam discurrentium hominum strepitus & clamores audiret. Cum enim hæcenus incondita quævis noctes diésque effutivisset, subito rogavit adstantes, quid ageretur foràs ; atque audiens incendium in vicinia esse, terrebatur summopere, sed simul mox resipuit, neque postea deliravit amplius. Imò in illis deliriis, ubi ægris omni momento novæ nascuntur ideæ, uti inconditi illorum sermones testantur, sæpe

(a) Académ. des Scienc. l'An 1707. Hist. p. 8. | (b) Ibid. l'An 1708 Hist. pag. 27.

profuit talia offerre ipsis, quæ mentis attentionem figere valent. Sic vidi profuisse, dum in conclavi, ubi decumbebat delirans, ex alto delapsa aqua guttatim in pelvim æneam tinnulum sonum, sed levem tamen, dabat. Attenti enim per aliquod tempus ad hunc sonum ægri minùs delirabant, & quandoque in blandum somnum incidebant summo cum levamine. Indicavit jam tale quid *Celsus* dicens, (a) *Interdum etiam elicienda ipsius intentio: ut fit in hominibus studiosis literarum, quibus liber legitur, aut rectè, si delectantur; aut perperam, si id ipsum eos offendit. Emendando enim advertere animum incipiunt.* Plura similia in delirio curando tentari possent, ut figatur quasi mentis attentio: neque fortè absonum foret, quandoque subito terrore, gaudio, aliòve valido animi affectu tentare, an mutari posset præsens sensorii communis conditio. Summa tamen simul prudentia requiritur, ne novæ excitentur turbæ; atque affectus animi, sic excitandi, contrarii debent esse illis, qui in delirante jam adsunt, uti prudentissimè monuit *Celsus*: (b) *Quorundam enim vani metus levandi sunt, sicut in homine prædivite, famem timente, incidit, cui subinde falsæ hæreditates nunciabantur. Quorundam audacia coercenda est; sicut in his fit, in quibus continendis plagæ quoque adhibentur. Quorundam etiam intempestivus risus objurgatione & minis prohibendus est. Quorundam discutiendæ tristes cogitationes; ad quod symphonia, & cymbala, strepitusque proficiunt. Sæpius tamen assentiendum, quàm repugnandum est; paulatimque & non evidenter, ab his, quæ stultè dicuntur, ad meliora mens abducenda.*

Quàmvis ergo pro generali Regula Practica habeatur, ægros tales in quibus delirii futuri metus est, vel qui jam delirant, debere in loco ab omni strepitu remoto & in tenebris retineri; atque antiqui Medici, teste *Celso* (c), hanc methodum commendaverint, & summo quidem jure: tamen quandoque & conducit, saltem in quibusdam casibus, parùm ab hac regula recedere. *Ajclepiades* (d) oppositam methodum laudavit, tenebras damnans, & in lumine habendos ægros voluit. Neutrum tamen perpetuum esse optimè dixit *Celsus* (e) *alium enim lux, alium tenebræ magis turbant*: hinc utrumque experiri jussit, & ab effectu discere, quid magis conveniat. Probè memini, me quosdam vidisse, qui in deliriis suis, insidias hostium metuentes, in tenebris dum habebantur, furebant immaniter; longè autem minùs feroces erant, si lumen concederetur. Magno autem lumini exponere tales ægros non conducit, sed sufficit, ut vicina objecta in debili luce distinguere possint. Simul autem in omnibus illis ratio habenda est, quânam consuetudine usus fuerit æger ante morbum. *Aretæus* enim agens de illis, quibus somnus phreniticis conciliari posset; dixit, (f) *Cuique verò usitata somnum accersunt: nautis in cymba decubitus, & maritima navigatio, & litorum sonus, & undarum murmur, ventorumque bombus, & maris navisque redolentia: Musico tiliarum exercitatio quietem adfert, aut lyræ cantus, aut citharæ, &c;* quod pulchre confirmatur binis illis Exemplis modò allegatis. ex *Academia Regia Scientiarum.*

(a) De Medicin. Lib. III. cap. XVIII. p. 151.

(b) Ibidem.

(c) Ibid. pag. 149.

(d) Ibid. Confer. Cæl. Aurelian. Acutor.

morbor. Lib. I. cap. xv. pag. 46.

(e) Ibidem.

(f) De curat. morbor. acutor. Lib. I. cap.

I. pag. 75.

COMA FEBRILE.

§. 703. **C**OMA est in febre assidua somnolentia cum effectu, vel sine eo; ponit ubique eum in cerebro statum, unde impeditur sensuum, motuumque animalium exercitatio; qui oriri potest à defectu appellendi liquidi arteriosi ad cerebrum; aut ab impedito ejus circulo per cerebrum, aut ab impedita secretione spirituum à sanguine in nervos; aut ab denegato horum per nervos fluxu, & refluxu.

Coma (a) somnum simpliciter significare quandoque apud Poetas, alióque Auctores, constat. Verùm apud Hippocratem, & alios post illum Medicos, diversam significationem habet; κῶμα enim (b) εἰς ὕπνον καταφορὰ, in somnum delatio est; quámvis (c) non semper somnus simul cum comate adsit, sed quandoque & pervigilium, uti ex pluribus Hippocratis locis à Galeno (d) allegatis patet. Comatis autem vox simpliciter sumpta, videtur apud Hippocratem significare (e) pro-pensionem in somnum gravem, & sæpe vigiliis opponi: ubi verò unà cum comate vigiliæ aderant (f) coma vigil, vel coma non somnolentum dixit. Unde postea distinctionis causâ soliti fuerunt Medici κῶμα κωματώδες vel ὑπνώδες vocare, quando in morbis adest proclivitas perpetua in somnum profundum, vix cohibenda; ita tamen, ut homo inde excitari possit per validos stimulos, sed mox iterum in somnum relabatur. Κῶμα ἄγρυπνον, sive coma vigil, dixerunt, quando ægri somnolentiâ insuperabili quidem laborant, verùm in ipso quasi somni limine horrendis somniis perculsi mox evigilant summo cum terrore, & sæpe cum convulsionibus, móxque iterum in priorem somnolentiam relabuntur. Molestum sæpe adeo hoc malum est ægris ut amicos rogent, ut curam habere velint, ne obdormiscant postea. Junioribus ad septimum vel octavum ætatis annum usque frequens imprimis hoc malum, dum febribus sive continuis, sive intermittentibus, laborant. De binis illis comatis sive cataphoræ speciebus agens Galenus optimè sic illas distinxit: (g) *Commune enim ambarum est, quòd tollere non possint oculos, sed mox graventur & dormire velint. Proprium verò alterius, quòd illi statim dormiant profundè & diu, ii verò vigiles versent se, alià super aliam phantasiâ adveniente, & mentem movente, & somnum intercidente: unde semper quidem vigiles manent, surgere verò non possunt, & agere ea, quæ vigilantium, sed deficiunt magis quàm si vigilarent, & gravantur, & cataphorâ detinentur, ut speres, si concesseris eis, faciliè utique dormituros: concessio autem iis hoc, nedum dormiunt, sed ne spem quidem, quam habebant ut dormituri, servant.*

Cùm ergo coma assiduam somnolentiam supponat, sive somnus sequatur;

(a) Galen. Lib. de Comat. cap. I. Char-
ter. Tom. VII. pag. 192.

(b) Ibid. cap. I. 191.

(c) Ibid. cap. II. pag. 195.

(d) Ibid. cap. I. II. III. pag. 192, & sequ.

(e) Ibid. cap. II. pag. 195.

(f) Ibid.

(g) Ibid.

sive non; hujus symptomatis intellectus optimè haberi poterit ex illis, quæ in somno naturali observantur. Demonstratur autem in Physiologicis, quòd somnus fit (a) *ille status medullæ cerebri, in quo nervi non accipiunt à cerebro tam copiosum, nec tam fortem, influxum spirituum, ac requiritur eò, ut organa sensuum motuumque voluntariorum facillè & expeditè suos actiones exercere possint.* Similis ergo dispositio & hîc obtinebit. In sanitate, consumtis spiritibus per actiones sensuum externorum & internorum & motus musculares, naturalis somnus sequitur: sic & similiter coma aderit, ubi spirituum defectus, vel liber illorum transitus à cerebro in nervos, & à nervis in cerebrum quacumque de causa impeditur. Cùm enim ad sensuum & motuum animalium exercitationem, spirituum debita copia requiratur & liberrimus motus, patet illas actiones impedi, ubi hæc deficiunt.

Verùm docet Physiologia, sanguinem arteriosum, corde sinistro pulsum per carotides & vertebrales arterias esse materiam, ex qua per fabricam cerebri subtilissimum illud fluidum, quod spiritus vocamus, separatur, adeoque spirituum defectus poterit pendere ab impedito appulsu sanguinis arteriosi ad cerebrum; sive hoc fiat imminutâ copiâ sanguinis arteriosi, sive obstaculo quocumque nato in vasis arteriosis sanguinem adferentibus. Cùm autem ad secretionem spirituum requiratur non tantùm appulsus sanguinis arteriosi, sed & liber ejus circulus per vasa cerebri, quæ corticalem ejus substantiam constituunt; poterit & vitium hîc hære. Verùm ut debita secretio spirituum fiat, requiritur præterea, ut liquor, unde secretio fiet, justo impetu applicetur ad organa secernentia, & vasa, quæ secretum liquidum recipient, pervia sint: si ergo vel à nimia velocitate circulationis, vel aliâ quacumque causâ, vasa corticis cerebri crassioribus liquidis infarciantur, illa tumbunt, vicina vascula comprimunt, cùm omnia hîc adeo pulposa & tenera sint; adeoque & secretio impediatur, vel turbabitur; fierique poterit, ut quâmvīs secreti fuerint spiritus, libere tamen transire nequeant per minima vascula secretos spiritus vehentia, si à vasis vicinis tumentibus angustata fuerint. Denique licèt secretio facta fuerit bona, & debita copia spirituum præstò sit in vasculis medullæ cerebri, quæ subtilissimum illud fluidum in corticali substantia paratum recipiunt, poterit tamen idem malum fieri, si impediatur spirituum per nervos motus. Ut autem hoc fiat in omnibus nervis, qui sensibus & motibus muscularibus serviunt, satis patet, tale malum hære debere circa illorum originem: vix enim concipi potest, in reliquo nervorum decursu posse in omnibus simul impedi liberum spirituum motum, à causa tali, quæ singulos sic afficeret, non verò omnes simul in communi origine. Omnes autem nervi egrediuntur ex medulla oblongata, quæ collectam cerebri & cerebelli medullarem substantiam continet; vel ex medulla spinali, quæ medullæ oblongatæ productio est, vertebrarum thecam ingressa. Medulla autem oblongata piâ matre, quam innumeris hîc scaterere vasis demonstrant injectiones; involvitur; nervi ex medulla oblongata egressi vaginas à dura matre accipiunt, dum ex calvariæ cavo exeunt. Si ergo membranæ illæ medullam oblongatam, vel nervos ex illa egressos, investientes inflammatæ tumeant, v. gr; poterit impedi motus spirituum per nervos, licèt bona secretio facta fuerit in cerebro, & debita spirituum secretorum à sanguine arterioso copia adsit. Omnes ergo causæ, qualescumque fuerint, quæ sanguinis arteriosi ad cerebrum appellendi copiam ni-

(a) Boerhaav. Institut. Medic. §. 853.

mis minuunt, vel ejusdem liberum circulum per cerebri vasa impediunt, aut secretionem spirituum tollunt, vel secretorum spirituum per nervos motum sufflamiant, coma producere valent; somnolentum quidem, si omnes actiones animales æquabili tali impedimento sopiantur; pervigil autem coma tunc videtur obtinere, quando per quædam loca non impeditur subtilissimi liquidi illius motus, dum tamen in reliquis & plurimis hoc fit; unde majori cum impetu & inordinato motu quædam loca sensorii communis agitantur, & in quosdam nervos spiritus ruunt, hinc cum terrore & convulsivis motibus excitantur tales ægri, mox iterum in priorem somnolentiam relapsuri: sicque alternis hisce malis pessimè excruciantur.

§. 704. **H**INC plurimæ, diversæ & sæpe contrariæ causæ hunc affectum in febre producunt, quales sunt omnes vehementes evacuationes, aut repletiones; omnes nimix sanguinis inspissationes glutinosæ, pingues, inflammatoriæ; omnes causæ cerebrum ipsum comprimentes, qualescumque fuerint; quæ eadem in nervos, si agunt, eadem ferè efficiunt.

Ex illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, patet, plurimas & diversissimas causas, imò & quandoque omnino oppositas, coma producere; quæ tamen, ordinis causâ, ad generalia quædam capita reduci possunt.

VEHEMENTES EVACUATIONES. Quatenus nempe per illas sic minuitur humorum circulantium moles, ut deficiat copia liquidi arteriosi ad cerebrum appellendi. Post validissimas narium hæmorrhagias, & dum post abortum vel & partum, aliquando per patula uteri vasa omnis ferè sanguis de corpore exit, sæpe hoc symptoma observatur. Sic videmus jugulata animalia dum omnis ferè sanguis effluxit, stertere; & paulò post validissimè convelli. Idem etiam à quibuscumque aliis evacuationibus enormibus per alvum, vomitum, &c, contingere potest; uti in cholera imprimis observatur; in quo morbo sursum & deorsum summo cum impetu ingens humorum copia expellitur, & sæpe paucarum horarum spatio robustissimi hominis corpus totum exhauritur.

REPLETIONES. Docet hoc plethora, sive nimia abundantia sanguinis boni. Cùm enim naturaliter in cortice cerebri nulla vasa sanguinea sint, sed cerebri meninges vasculosæ sint, & insignes arteriæ venæque rubræ per cerebri medullarem fabricam decurrant, & medullam oblongatam ambient, & in ventriculis cerebri reperiantur; patet facilè, omnibus illis vasis, nimiâ copiâ sanguinis distentis, debere comprimi cerebri corticem, medullam, nervorum originem; cùm durum cranium cedere nequeat. Hinc patet, quare plethorici segnes & soporosi sint; uti in *Commentariis* §. 106. *lit. e*, ubi de signis plethoræ agebatur, dictum fuit. Huc etiam pertinent omnia illa, quæ humores majori copiâ versus caput urgent; ut repletio nimia ventriculi, qui tunc, spasmodicè clausis suis orificiis, à contentorum rarefactione distentus comprimit aortæ descendens truncum & vicina viscera, sicque efficit, ut majori copiâ & impetu sanguis per ramos aortæ superiora petentes pellatur; uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 586. *lit. a*, monitum fuit.

OMNES NIMIÆ SANGUINIS INSPISSATIONES GLUTINOSÆ, PINGUES, INFLAMMATORIÆ. Ut enim sensuum & motuum animalium exercitationes fieri possint, requiritur libera circulatio per vasa cerebri, quæ debitam humorum meabilitatem supponit. Binæ præcipuæ, & ab oppositis causis productæ, sanguinis inspissationes observantur. Una nempe iners & glutinosa, quam frigus & circulationis tarditas comitari solent, de qua in capitulo *de morbis à glutinosa spontaneo* dictum fuit; colore albo, habitu corporis tumido, leucophlegmatico cognoscitur; virginibus & fœminis laxis, otiosam vitam degentibus, & proVectiori ætati frequens malum. Altera inflammatorum sanguinis lentorem pro causa sua agnoscit, illamque calor major & aucta circulationis velocitas comitari solent; sicque facilè distinguitur à priore. Ubi autem in obesibus hominibus calore febrili soluta pinguedo, venis resorpta, sanguini miscetur magnâ copiâ simul, oleosa immeabilitas humorum nascitur: oleum enim majorem lentorem habet, quàm aqua, adeoque difficiliùs transire poterit per minima vasa. Videantur illa, quæ de hac re in *Commentariis* §. 693, dicta fuerunt.

OMNES CAUSÆ CEREBRUM COMPRIMENTES, &c. In Historia vulnerum capitis patuit, quòd, si cerebrum compressum fuerit à calvariæ intropessione, vel humoribus extravasatis, sequantur hebetudines, sopores, vertigines, deliria & omnium animalium functionum læsiones, ad lethalem apoplexiam usque; & quòd pro vario compressionis gradu omnia hæc mala leviora, vel graviora observentur. Non mirum ergo, quòd & coma à causis cerebrum comprimentibus produci possit. In comate autem febrili cerebri illa compressio plerumque à distentis vasis majoribus copiâ, impetu, aut immeabilitate sanguinis oritur; vel etiam ab humoribus extravasatis in ventriculis cerebri, aut & aliis in locis, collectis. Si autem similes causæ, quæ cerebrum comprimere valent, agunt in nervos circa illorum originem, aut in medullam oblongatam, unde nervi oriuntur; eadem mala fient, uti facilè patet: ad sensuum enim & motuum animalium exercitationem requiritur liberum commercium inter sensuum motuumque organa & cerebrum per nervos.

§. 705. **U**ND E iterum patet, à Medico per signa priùs indagandam causam illam singularem esse, antequam definire queat, quid applicandum sit, & quomodo: nam sæpe contraria exiguntur; & sæpe coma diu pertinax, irritò tentatis omnibus sponte tandem cessat, pepasmo febris absoluto.

Patet ergo ex antè dictis, ut debita cura adhibeatur comati febrili, priùs sollicito examine esse indagandam causam, unde symptoma hoc febrile ortum duxerit: nam pro varietate causæ, sæpe diversa, imò & quandoque opposita medela requiritur. Si enim v. gr; post validas evacuationes coma nascatur, blanda replentia sola profunt; contrà verò in homine plethorico, vel ubi per validum calorem febrilem rarefacti humores vasa cerebri nimis distendunt, sanguinis missio, purgantia antiphlogistica, &c. juvant, quæ in priori casu pessimè nocuissent. Sic etiam longè alia remedia requiruntur, dum glutinosus frigidus lentor sanguinem immeabilem fecerit, quàm si inflammatoria spissitudo in culpa fuerit. Nulla ergo

generalis curandi methodus tradi poterit, sed totum hoc à cognita priùs causa singulari hujus mali pendet.

Cùm autem in febribus sæpe coma oriatur, dum immeabili sanguine distenta vasa sanguinea majora pulposam corticis fabricam comprimunt, sicque secretionem spirituum in nervos impediunt; observatum fuit frequenter, coma tale pertinax mansisse, licèt efficacissima etiam remedia adhiberentur. Neque mirum hoc apparebit, si consideretur, vasa arteriosa, per encephalon dispersa, tunicis callosis carere, adeoque vix elastica esse. In cura autem inflammationis laudabatur quàm maximè illa methodus, (vide §. 400.) ut evacuatione magnâ sanguinis factâ sic minueretur impetus vitalis liquidi loca obstructa urgentis, ut vasa propriâ elasticitate retropellerent obstructas moleculas versus latiore vasorum partem, atque inde in majores ramos; hoc enim facto resoluta erat inflammatio. Simul etiam materiæ obstructi conciliatur fluiditas, dum, imminutâ copiâ distendentis liquidi per sanguinis missionem & purgantia, vasis restituuntur oscillationes elasticæ (vide §. 398. n°. 1.), per quas atterunt cum diluente liquido advecto immeabiles illas moleculas, sicque illas resolvunt. Verùm illud à tenerimis encephali vasis expectari vix potest, cùm elasticis illis tunicis careant. Malè ergo consultur ægris, dum in delirio aut comate à tali causa pergunt Medici sanguinis missionibus, clysmatibus, purgantibus, &c, minuere copiam humorum & impetum ultra modum, quia illa symptomata nondum minuuntur. Vires enim vitales tunc adeo debilitantur, ut nequeant postea materiem morbi subigere, movere, secernere, nec excernere (vide §. 609. lit. γ.): unde postea plurima & sæpe immedicabilia mala nascuntur. Optimum, quod tunc fieri poterit, videtur esse, ut per evacuantia & alia idonea remedia sic temperetur febrilis impetus, ut nullus metus sit, ne immeabilis sanguis pellatur in majores vasorum angustias, interimque situ corporis erecto sæpius de die, balneis pedum, epispasticis, omnis impetus à capite derivetur, talique cibo & potu sustineantur ægri vires, à quibus nec motûs circulatorii, nec obstaculi, augmentum metuendum sit. Sensim enim sic, calore blando & moderato corporis, & diluentibus liquidis & attenuantibus advectis, solventur illa, quæ vasis impacta jam hærent. In contusionis enim Historia patuit, ingentes etiam ecchymoses sensim sic resolvi, dum sub integra cute sanguis coagulatus hærens, sponte quasi deliquescens, evanescit.

Pulcherrimè illa, quæ modò dicta sunt, confirmantur Observatis *Sydenhami*. In febre nempe epidemica (a) coma somnolentum aderat, quandoque & lene delirium coma illud præcedebat: neque leve erat coma, nam ægri quandoque ad aliquot septimanas dormiebant, non nisi validis clamoribus expergefacti, mox iterum in soporem relapsi. Cùm autem (b) atrox capitis dolor, & laterum dolores sæpe accedentes, & sanguis emissus pleuriticorum sanguini similis, docerent, inflammationem non mediocrem huic febre adesse, ut morbum inflammatorium tractavit. Verùm intentissimus cùm semper esset magnus ille Vir, ad *nocentia & juvantia* in morbis, observavit illico, non posse adeo largam sanguinis evacuationem ferre hunc morbum, quàm quæ pleuritidi convenit. Unde post unicam venæsectionem clysmata injici curavit quotidie, ut nimium impetum febrilem temperaret (vide §. 610.), simulque materiam febrilem, quæ in hoc morbo tam promptè caput petebat, inde diverteret. Emplastra epispastica satis ampla cervici appli-

(a) Sect. V. cap. II. pag. 278.

| (b) Ibid. pag. 280.

cari curavit, simulque victum & medicamenta refrigerantia dedit; hisque factis dicit morbum quasi naturaliter & sponte suâ cessisse, quantumlibet etiam sæviret, si diversa ab hac methodo quis illum aggrederetur. Clysmata autem tantum adhibuit singulis diebus, donec remitteret morbi vis; postea enim hæc supervacanea esse invenit, morbumque suo uti genio, & quasi sensim deflagrare, ac suis viribus ruere permisit. Quamvis autem in febre hac comatosa, convalescentiæ prænuncia signa plerumque ad trigessimam diem differrentur, post decimum quartum diem tamen nullam amplius moliebatur (a) evacuationem, nec clysmata dabat, imò vix ulla remedia, nisi amicorum ægri importunitas innocuum aliquod julapium extorqueret. Victum tantum tenuem dabat, & curabat, ut æger quotidie aliquot horis lecto abstineret; vel, si id vetaret major ejus debilitas, vestes saltem indueret, & supra lectum cubaret, capite paulum elatiori. Primum autem ferè morbi recedentis signum erat, quòd ægri incongruum aliquod atque absurdum sive cibi sive potus genus importunè flagitarent, quod & concedere solebat, licèt minùs convenire videretur.

Videantur & illa, quæ in cura *Debilitatis Febrilis* ad §. 670, dicta fuerunt; ubi similis methodus laudabatur, dum ab eadem causa debilitas ortum duxerat.

Cavendum autem sedulò, ne comatosi tales ægri à decubitu diuturno gangrænam habeant in illis partibus, quæ à pondere corporis maximè premuntur: quod impeditur, si situs corporis mutetur sæpius, & alutæ mollissimæ nudo corpore incumbant.

§. 706. **I**LLA autem, quæ delirio, hîc apta (702); inprimis fomenta capiti, collòque applicata.

Cùm enim à similibus causis coma ferè oriatur ac delirium; atque observetur sæpe delirium præcedere, comitari, vel & sequi quandoque coma febrile, patet, illa, quæ in delirii curatione laudata fuerunt, hîc quoque prodesse, habitâ semper ratione causæ cognitæ hujus mali, & genii febris epidemicæ, cujus coma est symptoma. Anodyna tamen, quæ in delirio curando, prudenter & debito morbi tempore adhibita, profunt, rariùs hîc usum habent; vixque adhibentur unquam, nisi aliud quoddam symptoma hoc postulet. Sic *Sydenhamus* illorum usum (b) damnat in febre illa comatosa epidemica, quam descripsit: ubi tamen dysenteria, aut & diarrhœa accederet huic morbo, ut quandoque fiebat, dabat narcotica; ut hæc symptomata nova compesceret; si nempe adeo vehementia essent, ut vitæ periculum inde ægris immineret. Ubi autem coma à nimia velocitate motûs circulatorii in morbis aderat, tunc & ausus fuit (c) anodynis furibundum illum orgasmum compescere *Sydenhamus*; in febre nempe illa secundaria variolarum confluentium, quæ à resorptis putridis illis & gangrænosus ferè humoribus ortum ducit; uti postea latius in variolarum Historia dicitur.

(a) Sect. V. cap. II. pag. 288.

(b) Ibid. pag. 291.

(c) Dissertat. Epistol. ubi de variol. pag. 464.

§. 707. **S**I autem magnæ inflammationis signa adsint, curandum ut morbus princeps, de quo postea.

Tunc enim tota curatio pendet à resolutione inflammationis, de qua re postea in capitulo de *Phrenitide* agendum erit.

PERVIGILIUM FEBRILE.

§. 708. **C**ONTRARIUM illi malo (703) est Pervigilium ; Cunde intelligitur : & pro causa habet plerumque levissimæ inflammationis cerebri prima initia , quibus auctis in coma mutatur sæpe.

Quando (a) organa sensuum externorum, internorum, tum instrumenta motuum voluntariorum, sic se habent, ut motus consuetos exerçant facillè, ab objectis facillè affici queant, tunc vigilare dicitur homo sanus. Quàmvis autem in morbis motus consueti non exerçantur amplius cum facilitate, si tamen sensuum organa ab objectis externis facillimè afficiantur, vel talis interna cerebri dispositio sit, ut per illam continua irritatio quasi sensorii communis fiat, uti ab objectis externis in sensuum organa agentibus fit, pervigilium adest, oppositum comati malum, in quo nempe assidua somnolentia invenitur.

Quàmvis autem vigiliæ à dolore, anxietate, validis animi affectibus, curis, &c, produci observentur quàm certissimè; pervigilium tamen tamquam symptoma febrile consideratum, ab alia causa pendere solet. Quando nempe à velociori motu humorum per cerebri vasa, determinatione impetûs versus caput, aut incipiente humorum immeabilitate, levissimæ inflammationis primum initium in cerebro nascitur, per quam sic tenduntur omnia vasa, ut facillimè ab objectis externis cerebrum affici possit; vel talis irritatio ab eadem causa continuò fit in sensorio communi, ut somnus obrepere nequeat. Requirit enim determinatum impletionis & tensionis vasorum encephali gradum, ut sensuum & motuum exercitationes fieri possint, adeoque vigilet homo, patet ex eo, quòd nimiam inanitionem assidua somnolentia sequatur, uti §. 704, dictum fuit. Illa autem tensio & impletio parùm major videtur in febribus pervigilium facere; eadem verò aucta; comprimendo tenerrima & minima illa stamina, à quibus sensuum & motuum exercitatio pendet, coma somnolentum efficit.

Sic videmus, dum inferiores corporis partes frigent, somnum impediri, ob nimium raptum humorum versus cerebrum. Tepidis aquosis potibus sumtis vespertino tempore, in multis hominibus somnus impeditur, plus distentis vasis auctâ liquidi copiâ: à fermentatis verò liquidis, ut vino, cerevisiâ generosiori, &c, majori copiâ sumtis, cum calore corporis hæc magis rarefiant, adeoque vasa

(a) Boerhaav. Institut. Medicar. §. 587.

plus distendant, profundus sæpe somnus oritur. Unde & in morbis acutis, dum salubris & critica narium hæmorrhagia futura est, vigiliæ sæpe præcedunt; delato nempe, majori impetu & copiâ, sanguine versus caput; unde tunc plerumque capitis dolor, cervicis tensio, oculi rubri, &c, observantur: per quæ signa hujus asserti veritas confirmatur, atque ideo *Hippocrates* (a) vigiliæ inter hæmorrhagiæ futuræ signa numerat.

Cùm ergo pervigilium febrile plerumque levissimæ inflammationis cerebri primum initium pro causa sua agnoscat, levius malum haberi potest. Verùm si consideretur, eandem causam, si augeatur, vel pergat agere, comata, deliria, convulsiones producere posse, patet facilè, omnem curam adhibendam esse, ut tollatur illico. Si enim diu duret, consumit spiritus, nullâ arte, nisi somno reparandos; diffatis subtilissimis humorum nostrorum partibus, reliqua incrassantur; minima vasa continuo illo humorum motu, dum deest alterna illa requies, nimis atteruntur, vires debilitantur, adeoque plurima & periculosissima mala inde sequi poterunt. Unde meritò tamquam pessimum damnavit *Hippocrates* (vide locum allegatum in *Commentariis* §. 605. n°. 12.) (b) *non dormire neque die neque nocte.*

§. 709. **C**URATUR quiete musculari corporis; pace mentis; absentia objectorum sensuum; frigore modico; aere humido; victu blando emolliente; potu farinoso, leni, emolliente; susurro leni, assiduo, grato, blandè tinnullo, medicamentis farinosis, suboleosis, humectantibus, demulcentibus; odore vegetabilium narcoticorum; præmissis semper, quæ inflammationi curandæ, & compescendo ejus incremento, valent.

Bina in primis in cura pervigilii febrilis commendantur: primum est, ut aptâ medelâ tollatur cognita causa hujus mali, incipiens nempe cerebri inflammatio: quod obtinebitur diluentibus, attenuantibus, laxantibus, impetum & copiam humorum à capite revellentibus, & nimiam circulationis velocitatem minuentibus: alterum est, ut vigilantibus ægris subministrantur talia, per quæ novimus etiam sanis hominibus somnum conciliari posse: spes enim est, ut per illa somnus subrepere possit, licet nondum penitus ablata esset causa pervigilii; adeoque per hæc saltem metuendi vigiliarum diuturnarum effectus caveri possunt, dum interim non negliguntur illa remedia, quæ causæ pervigilii tollendæ sufficiunt. Præcipua autem hæc paragrafo recensentur.

QUIETE MUSCULARI CORPORIS, PACE MENTIS. Quantum hæc bina possint in sanandis morbis, qui ab excessu motûs circulatorii ortum ducunt, in *Commentariis* §. 104, & 105, dictum fuit. Primum autem placidè subrepentis somni indicium est musculorum voluntariorum quies. In dormituri enim homine incipiunt retardari per gradus, deinde minui, tandemque desinere omnes motus voluntarii, musculique illis exercendis destinati flaccescunt & quasi paralytici fiunt;

(a) Coac. Prænot. n°. cxii. cxiii. Character. Tom. VIII. pag. 858. Confer. Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. cxxxvii. cxxxviii. Character. Ibid. pag. 794.

(b) Ibid. n°. cccxcvii. pag. 881. Confer. Prognostic. Comment. II. Sentent. xi. Character. Ibid. pag. 625.

adeoque patet, quietem muscularem corporis ad somnum disponere. Omnium autem maximè hic requiritur pacatissimæ mentis tranquilla serenitas. Omnes enim validi animi affectus, & imprimis mordaces animi curæ, somnum, vel defatigatissimo diurnis laboribus homini sano, eripere valent. Hinc meritò *vigiles curas* dixerunt Poetæ. Unde rectè monuit *Celsus* (a) *si qua sunt, quæ exasperatura eorum animos sunt, optimum est ea, dum ægrotant, eorum notitiæ subtrahere: si id fieri non potest, sustinere tamen post cibum, postque somni tempus, & cum experrecti sunt, tum exponere.*

ABSENTIA OBJECTORUM SENSUUM. Homo sanus dormiens, sensibus externis per objecta validè excitatis, evigilat, & quamdiu sensus efficaciter afficiuntur, omnis somnus impediri solet. Hinc sponte suâ, dum in somnum delabitur homo, palpebræ clauduntur, ut nec lux, nec objecta oculos ferire possint. Unde & veteres Medici acutis morbis decumbentes in loco tenebricoso, & ab omni strepitu remotissimo, locari jusserunt. Dum autem in pervigilio febrili, obtensionem illam inflammatoriam cerebri, sensuum organa validiùs ab objectis afficiuntur, patet, adhuc majorem curam adhibendam esse. Elegantissimè hæc omnia notavit *Poeta*, dum placidos illos somni recessus describit, (b)

*Quo nunquam radiis oriens, mediùsve cadensve
Phæbus adire potest. Nebulæ caligine mistæ
Exhalantur humo: dubiæque crepuscula lucis.
Non vigil ales ibi cristati cantibus oris
Evocat auroram: nec voce silentia rumpunt
Solicitive canes, canibusve sagacior anser.
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami
Humanæve sonum reddunt convicia linguæ.
Muta quies habitat.....
Janua, quæ verso stridorem cardine reddat;
Nulla domo totâ; custos in limine nullus.
At medio torus est, hebeno sublimis in atra;
Plumeus, atricolor, pullo velamine tectus:
Quo cubat ipse Deus, membris languore solutis;*

FRIGORE MODICO, AERE HUMIDO. Æstivis sub caloribus sani etiam homines vix placido somno frui possunt, si in conclavi diurnis solis radiis expositi dormiunt. Cùm autem in febricitantibus major calor sit, multò molestior ipsis adhuc aeris æstus erit. Naturaliter nocturnum tempus somno dicatum est, tuncque & gratum aeris refrigerium & major humiditas, cæteris paribus, semper adest. Dum verò itinere, vel labore valido lassii homines meridiano somno languentes vires reficere tentant, patulæ sub tegmine fagi recubant, aut tremulæ populi umbras quærunt; sic enim à solis ardore defensi, & humidâ ex arborum frondibus exhalante atmosphærâ refecti, blando fruuntur somno. Unde & *Poeta* (c) somni domum in cavo montis, quod nunquam solis radiis illustrabatur, posuit, nebu-

(a) De Medicin. Lib. III. cap. vi. p. 127.

(b) Ovid. Metam. Lib. XI. vers. 594.

(c) Ibid. vers. 593.

lâsque humo exhalantes addidit. Quomodo autem, & per quæ nimius aeris calor emendari possit, & simul humiditas sicco nimis aeri conciliari, pluribus dictum fuit in *Commentariis* § 605. n°. 2.

VICTU BLANDO EMOLLIENTE; POTU FARINOSO, LENI, EMOLLIENTE. Omnia, quæ ex hordeo, avenâ, oryzâ, oleribus mollissimis, &c, parari possunt, tam in cibo quàm in potu, hîc optima sunt: sic enim humorum per febrim aucta sæpe acrimonia demulcetur; & siccitas corporis, quæ etiam somnum impedire valet, emendatur; simulque nimius febris impetus pulcherrimè compescitur (vide §. 610.), à quo solo vigiliæ pertinaces quandoque oriuntur. Dum enim omnia, quæ sensuum externorum organa validè afficere valent, evitantur, ut somnus subrepat; patet facilè, simul requiri, ut omnia illa tollantur irritamenta, quæ ab humorum acrimonia, corporis siccitate, & liquidorum minùs facili meabilitate, ortum ducunt.

SUSURRO LENI, ASSIDUO, GRATO, BLANDE TINNULO. Quantum lene tale murmur, sed æquabile, facere valeat, in *Commentariis* §. 702, dictum fuit; patuitque tunc, deliria, sic sedari, & somnum induci. Pulcherrimè hoc notavit *Ovidius*. Quàmvis enim muta quies habitaret somni antrum, (a):

--- saxo tamen exit ab imo
Rivus aquæ Lethes: per quem cum murmure labens
Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.

MEDICAMENTIS FARINOSIS, SUBOLEOSIS, HUMECTANTIBUS, DEMULCENTIBUS. Quæ suo effectû conspîrant cum illis, quæ ad cibum & potum in similibus ægris modò laudata fuerunt. Emulsa ex amygdalis, feminibus cucumerum; melonum, cucurbitæ, &c, cum decocto avenæ vel hordei parata, hîc inprimis laudantur. Solent & addi papaveris albi femina, quæ similem cum prioribus efficaciam habent, nullâ verò narcoticâ virtute prædita sunt; ut certissimè novi, adeoque magnâ etiam quantitate tutò adhiberi possunt. Profunt autem hæc omnia, quatenus farinoso lentore demulcent & humectant, & blando oleo, quo scatent, omnem acrimoniam obvolvunt & leniunt; simulque optimè nutriunt. Omnia enim hæc femina tusa, & prælo pressa, copiosum oleum sudant, quod tamen in plerisque brevî rancescit pessimè; adeoque in febris minùs tuti usûs foret. Verùm in emulsis inde paratis oleosa illa mollities habetur, neque tamen adest rancidæ acrimoniæ metus, sed omnia hæc acescunt potiùs. Laudantur & decocta plantarum illarum lactescentium, ut chondrillæ, hieracii, taraxaci, scorzoneræ, tragopogonis, lactucæ, &c, quæ omnes vulneratæ viscosum lacteum succum fundunt, cujus summa efficacia est in solvendo viscido febrili (vide §. 614.); & in quibus omnibus ferè lenis paregorica virtus est, non quidem adeo stupefaciens ut in papavere & similibus narcoticis plantis observatur, optimè tamen ad blandum & naturalem somnum disponunt. Videtur & harum usum indicasse *Ovidius*, dum dicit, (b):

Ante fores antri fœcunda papauera florent,
Innumeraque herbæ, quarum de lacte soporem

(a) *Metam.* Lib. XI. vers. 602.

(b) *Ibid.* vers. 605.

Nox legit, & spargit per opacas humida terras.

Ex omnibus autem illis gratissimorum, nec minùs efficacium, remediorum, ingens varietas haberi poterit.

ODORE VEGETABILIIUM SOPORIFERORUM. Decussata florentium papaverum capita, hyoscyami, solani vulgaris Officinarum, fabarum florentium furculi, &c, talem spirant odorem, qui diu naribus haustus caput gravat, & levem somnolentiam inducit. Pavimentum conclavis, in quo ægri decumbunt, his respergitur, vel quod melius est, evulsæ integræ tales plantæ, vasis aqua plenis immersæ, in conclavi reponuntur; sic unà cum aquoso halitu, quem spargunt, illud odoratum soporiferum per aera volitat, atque unà cum blando aeris refrigerio & humectatione somnum faciunt: hybernis mensibus stillatitiæ ex his plantis aquæ, quæ in Officinis prostant, illarum defectum supplere poterunt. Unde & *Aretæus* voluit, integras tales herbas, si recens lectæ fuerint, cervicalibus subjiciendas esse: (a) *Crassant enim madefaciuntque spiritum aridum tenuemque, & caliginem quamdam sensibus obducunt: grave autem & torpens est caligo: id verò est somni principium.*

USU ANODYNORUM, PAREGORICORUM, &c. Cùm autem pervigilium febrile, uti §. 708, dictum fuit, plerumque pro sua causa habeat leve inflammationis cerebri initium, non adeo tutum erit ad narcotica statim confugere, illisque ægròs sopire. Uti enim antea in *Commentariis* §. 229. n.º. 2, & in curatione delirii §. 702, monitum fuit, in morbis acutis inflammatoriis, quamdiu nondum remiserit illorum impetus, suspectus est narcoticorum usus; & *Sydenhamus*, uti ibidem dictum fuit, observavit, citius data hæc remedia profuisse nunquam, sæpius verò obfuisse. Omni ergo molimine Artis, inflammationis curatio tentanda erit, & cavendum illius incrementum; ad quam rem imprimis conducunt pedum balnea, & frictiones, situs corporis erectus, epispastica partibus corporis inferioribus applicata; quibus omnibus morbi impetus à capite revellitur. Tantam spem in frictionibus posuit *Asclepiades*, ut his solis ferè somnum, in phreniticis difficilem, & necessarium tamen, quæsiverit. Voluit enim (b) *ut primo die à cibo, portione, somno abstineretur: vesperè daretur potui aqua: tum frictio admoveretur lenis, ita ut ne manum quidem, qui fricaret, vehementer imprimeret: postero deinde die, iisdem omnibus factis, vesperè daretur sorbitio & aqua, rursusque frictio adhiberetur.* Adeo autem efficax ad somnum conciliandum hoc remedium credidit, ut fateatur nimiam fricationem etiam lethargi periculum adferre. Quàmvis autem non determinetur ibi, quænam corporis partes perfricandæ sint; & *Aretæus* æquè capitis blandum attactum laudaverit, ac suavem pedum ex oleo contrectationem, imò & addiderit, (c) *prodesse potissimum, si tempora auresque scalpan- tur, nam & ferarum iram furorémque aurium & temporum mollis attrectatio coer- cet;* præstare tamen videtur ad impetum humorum à capite revellendum, si pedes perfricentur, quàmvis tamen mollis illa attrectatio capitis non inutilis videatur. Longè enim (d) *sapius aliud perfricandum est; cùm aliud dolet; maximèque cùm à summis, aut à mediis partibus corporis evocare materiam volumus, ideòque ex-*

(a) DeCurat. morbor. acut. Lib. I. cap. 1. p. 75.

(c) DeCurat. morbor. acut. Lib. I. cap. 1. p. 75.

(b) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. XVIII.

(d) Cels. de Medicin. Lib. II. cap. XIV.

tremas partes perfricamus. Optimum simul est, si eodem tempore linteum poscâ madidum fronti applicetur. Imò observavit *Sydenhamus*, si vigiliæ ultra febrem excurrerent, cessantibus aliis symptomatibus, linteum aquâ rosarum stillatitiâ madidum, (a) & frigidè sincipiti ac temporibus applicatum, plus quàm narcotica quævis prodesse. Si verò his omnibus factis vigiliæ maneant, & morbus jam in declinatione fuerit, signaque docuerint ab inflammatione cerebri non ampliùs metuendum esse; tunc anodyna, paregorica, narcotica adhiberi poterunt; à lenissimis incipiendo, sensimque augendo illarum dosim, vel fortiora adhibendo, donec levetur malum.

CONVULSIO FEBRILIS.

§. 710. **C**ONVULSIO priùs descripta (230, ad 235.) hîc semper à vitio cerebri, quod vel ab inferioribus per nervos (627. 631. 632. 633. 642. 648. 649. 652. 653. 654.) cerebrum vellicantibus afficitur; vel ex inordinato appulsu, transfluxu, egressu liquidi cerebrosi, quod oriri potest ex omni illa causa, quæ deliria, comata, pervigilia creare potest (701. 702. 703. 704. 708.), quare iterum magna hîc varietas in ætiologia, & curatione.

Quid sit convulsio, quænam sint variæ ejus species, & quomodo à tremore distinguatur, dictum fuit, quando in vulnere Historia de hoc symptomate agebatur, nempe à §. 230, ad 235, usque. Generalis causa tunc convulsionum posita fuit omne illud, quod liquidum nervosum vi alternâ in musculos pellit. Interim tamen considerabatur ibidem tantùm hoc malum, quatenus ejus origo in ipso vulnere hærebat, & pendebat præcipuè à materia irritante nervos in vulnere nudos; vel à nervorum læsione tali, ut, quibusdam fibrillis destructis, reliquæ adhuc cohærentes sustinerent omnem illam vim, quam omnes simul unitæ priùs; vel denique quatenus, nimiâ evacuatione cruoris prægressâ, sequeretur hoc symptoma. Cùm autem & febres comitetur convulsio quandoque, atque tunc frequenter aliis causis ortum debeat, meretur & inter symptomata febrilia singularem pertractationem.

Quia autem omnium musculorum voluntariorum actio à cerebro pendet, & in his musculis solis ferè tantùm convulsionem observentur (in vitalium enim actionum læsionibus convulsionem febriles vix locum habere videntur) illorùmque actio à cerebro pendeat; patet, cerebri vitio convulsionem attribuendam esse: à cerebro enim per nervos derivatur in musculos illa causa, quæ illorum contractionem efficit. Causa ergo proxima convulsionum in cerebro semper hæret, quàmvis causæ remotæ in aliis & diversissimis quidem corporis locis esse possint; uti statim patebit. In vulnere ipsi autem causæ illæ remotæ hærebant semper, vel saltem à vulnere tamquam causâ productæ fuerant: convulsionem autem febriles, quàmvis

(a) Sect. I. cap. IV. art. II. n°. III. ubi de phrenitid. pag. 83.

& à causis remotis alias partes corporis occupantibus nascantur, tamen & à topico cerebri malo ortum ducere possunt. Cùm autem convulsio in omnibus musculis locum habere possit, atque in pulmone, ventriculo, intestinis, vesicâ, &c, fibras musculosas adesse constet; patet, & hæc viscera similiter affici posse. Verùm de his propriè loquendo hïc non agitur, cùm talia mala ex læsis harum partium functionibus cognoscantur ferè tantùm, externis verò sensibus Medici non semper adeo obvia sint. Vidimus enim antea, diras anxietates à spasmodica constrictione fibrarum pulmonum, nauseam & vomitum à simili vitio fibrarum muscularium faucium, œsophagi, ventriculi, intestinorum, &c, produci; idèmq; constitit, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Præterea illarum fibrarum muscularium actiones etiam absque voluntatis determinantis imperio perficiuntur, & silentibus omnibus cerebri actionibus in profundo somno, vel & apoplexiâ, pergunt. Convulsio ergo febrilis, de qua hïc agitur, in musculis movendo corpori destinatis, & voluntatis imperio subjectis, locum habet; adeoque semper à vitio cerebri pendet. Verùm patuit ex illis, quæ in *Commentariis* §. 701, dicta fuerunt ab aliis partibus corporis affectis sic posse affici sensorium commune, ac si causâ Physica in ipso cerebro præexistisset; cùm tamen longè aliis in locis hæreat origo mali, simulque tunc constitit, illam mutationem cerebro induci mediantibus nervis. Unde causæ convulsiones febrilis bifariam distinguuntur: quatenus nempe, nervis priùs in alia parte affectis, agunt in cerebrum; vel ipsæ illæ causæ immediatè in cerebrum ipsum agunt, non affectis priùs nervis in aliis locis corporis. Constitit autem ex illis, quæ in *vulnerum Historia* dicta fuerunt. (vide §. 163. 164. 165.) à læsione nervorum & nervosarum partium, etiam in distitis à capite partibus, sic posse affici cerebrum, ut violentissimæ fiant convulsiones. Pariter probatum fuit ex *Observationibus* (a) *Wepferi* (vide *Commentaria* §. 229. n°. 2.) venena, in ventriculo hærentia, diras produxisse convulsiones, cessantes illico, dum vomitu hæc excuterentur. Unde patet, convulsiones febriles, æquè ac deliria & comata, à fordidibus circa præcordia hærentibus nasci posse. Sic observavit *Galenus*, quosdam homines in febribus (b) *derepente convulsione prehendi, nullo quòd eam præfagiret præcedente indicio; qui bilioso superveniente vomitu protinus ab omni noxa liberati fuerunt.*

Verùm omnes illæ causæ, quæ in inordinato appulsu, transfluxu, egressu liquidi cerebrosi, actiones cerebri turbant, pariter convulsiones producere valent; ut patet ex illis, quæ in delirio & comate, à similibus causis oriundis, dicta fuerunt. Sic observatur frequentissimè junioribus, dum validâ febre agitantur humores, convulsiones nasci; etiam in tertianæ vernæ, febrium omnium (si ephemeram exceperis) maximè salutaris, paroxysmis, à solo violentiori motu humorum per cerebrum. Quandoque & in ipso initio ingruentis talis paroxysmi convulsio fit, dum velox, parvus & sæpe intermittens pulsus (vide §. 576.) turbatam circulationem satis indicat; adeoque & inordinatum sanguinis ad cerebrum appulsus. Dum nimiam sanguinis copiâ majora vasa distendente, ob plethoram vel rarefactionem, comprimuntur tenerima cerebri vasa, pariter convulsio fit: unde sequens præfagium habetur apud *Hippocratem*, (c) *Caput dolentes, cum cato-*

(a) *Cicut. aquat. Histor. & nox. p. 5, & seq.* | (c) *Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. xc. Charter. Tom. VIII. p. 756.*
 (b) *De loc. affect. Lib. V. pag. 6. Charter. Tom. VII. pag. 493.*

che delirantes, interceptâ alvo, oculo ferocientes & florescentes (ἀνθρῶς) ὀπισθονο corripuntur. Omnia autem hæc signa ferè nimiam plenitudinem & distensionem in vasis sanguineis capitis demonstrant. Verùm & nimia vasorum inanitio convulsiones facere potest; sive illam valida hæmorrhagia (vide §. 232.) sive alia quævis evacuatio humorum produxerit: tunc enim deficit requisita illa pressio in vasa cerebri. Unde *Hippocrates* pro generali axiomate posuit, (a) *convulsio aut à repletione, aut vacuatione oboritur.*

Patet ergo, convulsiones febriles à similibus causis nasci ac comata, deliria, pervigilia: simul etiam apparet, ingentem harum causarum diversitatem esse; illaque tamen accuratè distingui & cognosci debere, ut aliquid certi circa prognosin & indicationem curatoriam determinari possit; cùm oppositæ sæpe causæ convulsiones faciant, & contrariam medelam requirant.

Convulsiones autem in febris metuendas esse novimus, si quædam ex memoratis causis prægressæ fuerint; & imprimis si delirium, coma, pervigilium aut alia signa docuerint, cerebri functiones turbatas esse. Tendinum subsultus in manibus, dum pulsus ægrorum Medici explorant, pro signo imminentis convulsions meritò habetur. Ubi verò adsunt convulsiones, facilè cognoscuntur ab omnibus.

§. 711. **S**I diu perseverat, commercio nervorum facilè totum genus nervosum afficit, unde tristia mala.

Quàmvis convulsio semper metuenda sit, ubi tamen illico cessat, rarè multa mala relinquit. Pauci sunt homines, qui non aliquando convulsiones passi fuerunt; imprimis in tenera ætate, dum à dolore quocumque, fragore majore, vividâ nimis luce, & plurimis aliis similibus causis, quæ sensus externos subitò & validè afficiunt, convulsio nasci solet. Imò & adultis sæpe contingit, ut in primo somni quasi limine toto corpore convulsi evigilent, cum imaginatione, ac si ex alto ruerent præcipites, vel aliâ simili terrificâ ideâ in mente excitatâ. Patuit & ex *Galeni* *Observatis*, præcedenti paragrapho memoratis, subitò convulsos in febris homines vomitu bilis illico liberatos fuisse, & similes casus in Praxi clinica sæpius occurrunt. Unde in *Coacis Prænotionibus* habetur, (b) *Convulsio in febre oborians, & eodem die desinens, bona est.* Contrà verò (c) *convulsio in febre oborians sedat febre eodem die, aut postero, aut tertio. Si verò tempus, in quo incepta, transgrediatur, & non desinat, malum est.* Ubi enim diutius durat, sic turbari potest sensorium commune, ut omnes ejus actiones mutantur mirificè, & horrenda mala sequantur. Quàmvis enim quandoque simul & semel totum corpus in febris convellatur, sæpius tamen in hac vel illa parte corporis solent prima convulsionum vestigia apparere; dum tendines in manu subsiliunt, facies distrahitur, oculi miris modis distorquentur, aut immobiles & rigidi, tetano quasi affectis musculis oculos moventibus, manent. Postquam hæc aliquo tempore adfuerunt, solent & aliæ partes affici, tandèmq; totum corpus misere convelli; toto genere nervoso jam affecto, per commercium nervorum, uti vulgò dici solet. Nervos enim tale commercium habere, ut uno affecto turbentur & reliqui, certis *Observatis* con-

(a) Aphor. Sect. IV. n°. xxxix, Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 273.

(b) N°. clvii. Charter. Tom. VIII. p. 360.

(c) Ibid. n°. clviii.

stat; uti in *Commentariis* §. 701, dictum fuit. Quantum tamen ex Anatome constat, videntur omnes nervi singulares decurrere, non verò minores ex majoribus exire, tamquam rami ex truncis suis; ut in arteriis & venis fit, in quibus cava ramorum cum cavis truncorum communicant. Majores enim nervi, qui truncos referunt, fasciculis minoribus, unà communi membranâ involutis, constant; atque hi fasciculi iterum ex minoribus aliis componuntur, sic ut nondum subtilissimorum etiam Anatomicorum industria hîc finem invenire potuerit. Atque hoc etiam videbatur requiri, ut subtilissimum liquidum, encephali fabricâ secretum & per nervos motum, distinctissimis viis ad omne punctum totius corporis deferri posset, ad sensum & motum perficiendum. Adeoque videtur illud commercium inter nervos ope encephali, unde singuli originem ducunt distinctissimam ab aliis omnibus, perfici. Ubi ergo, prius convulsâ unâ parte, postea & aliæ similiter afficiuntur, novimus, illam causam, quæ prius malum fecit, etiam ad alia sensorii communis loca propagari; si nempe topica in cerebro fuerit convulsionis causâ, inordinatum appulsus, transfluxus, egressus liquidi cerebrosi efficiens. Vel si nervi, in quibusdam corporis locis irritati prius, nullo malo topico in cerebro hærente, idem effecerint, scimus & hanc causam sic invaluisse, ut totum sensorium commune, à quo omnes motus voluntarii pendent, in suis functionibus turbetur.

Quanta autem, & quàm tristia mala, diu perseverantes convulsionem sequi possint, dictum fuit in *Commentariis* §. 233, ubi de convulsionum effectibus agebatur. Tanta enim quandoque tristissimi hujus mali acerbitas est, (a) *in qua neque Medicus præsens atque adspiciens, ad vitam, aut ad doloris levamen, aut ad figuræ emendationem quidquam opis adferre potest. Nam si membra dirigere velit, viventem sanè hominem distraxerit discerpseritque: igitur victis à morbo nihil ultra subveniens contristatur duntaxat. Hæc verò est Medici magna infelicitas.*

§. 712. **S**I inflammationis cerebri signa prægressa subsequitur convulsio, ferè lethalis. Si post urinam crassam prius emissam mox aquosa, pellucida, exit, dein convulsio fit, pessima est. Si in febre post magnas evacuationes oritur convulsio, & hæc ferè lethalis; ut & quæ cum delirio perpetuo.

Quàmvis autem semper periculosa sit convulsio ob pessimos, qui inde sequi possunt, effectus, in febribus tamen inde adhuc major metus est; nam (b) *febrem convulsioni succedere præstat, quàm febri convulsionem.* Varium tamen discriminis gradum cognoscimus imprimis ex diversitate causæ cognitâ, ægri ætate, & convulsionis vehementiâ & duratione. Longè enim major spes curæ superest, dum à bile corrupta, v. gr; circa præcordia hærente cerebrum afficitur, quàm si in ipso capite topica convulsionis causa hæserit. Longè faciliùs curatur convulsio à nimia plenitudine facta, quàm illa, quæ post validas exinanitiones orta fuit; cum citiùs per Artem possimus tollere illa quæ abundant, quàm restituere perditâ. Sed & ætas varia ægri multùm discriminis in prognosi facit. Junioribus enim à levioribus etiam causis convulsionem frequenter accidunt; adultioribus rarò, & non nisi va-

(a) Aret. de caus. & sign. morb. acut. Lib. I. cap. VI, in fine. pag. 4. §.

Tom. II.

(b) Hippocrat. Aphor. Sect. II. n°. xxvi, Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 68.

lidæ causæ hujus mali accesserint. Unde Hippocrates dixit, (a) *At verò pueris convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, & venter non dejiciat, & vigilant, & perterreantur, & ejulent, & colorem immutent, & ex viridi pallidum, aut lividum, aut rubrum induant. Hæc autem puerulis quidem recens natis ad septimum usque annum promptissimè eveniunt. Adultiores autem pueri, & viri, non jam per febresprehenduntur convulsionibus, nisi vehementissimorum ac pessimorum signorum quæ phrenitidi oboriuntur, quoddam accesserit.* Puerorum autem illa proclivitas in convulsiones à facili mobilitate totius generis nervosi pendet; unde & in adultis, imprimis fœminis, quæ similem temperiem habent, à levioribus causis convulsiones nasci poterunt, adeoque etiam sæpe minùs funestæ, uti & Aretaus (b) monuit. Fortè ideo Hippocrates in textu modò citato mulierum non fecit mentionem, sed simpliciter dixit, adultiores pueros & viros rariùs convelli in febribus. Alibi etiam dixit, (c) *Convulsiones hysterice sine febre faciles sunt: verùm & addidit, sine febre;* quia certè majus & in his periculum est, si febre laborantes convellantur: interim tamen inde constat, in similibus mulieribus à levioribus etiam causis convulsiones metuendas esse. Quò autem vehementiores fuerint convulsiones, eò periculosiores esse, facilè patet. Duratio autem hujus mali non semper eandem prognosin dat: licèt enim primâ fronte appareat, eò pejorem eventum esse expectandum, quò diutius convulsionum causa in cerebrum egerit, si tamen diutius excurrat hoc malum, signum est, tam validas esse corporis vires, ut sustinere possint tantas agitationes; atque aliqua spes superest, naturam de morbo triumphare posse; imprimis si nulla signa docuerint, cerebrum in suis functionibus quotidie magis & magis lædi: quod novimus, si deliria, comata, pervigilia, ἀναισθησία, &c, quæ sæpe convulsiones comitantur, non augeantur, sed minuantur potiùs; simulque vires vitales adhuc bonæ fuerint, quod ex pulsu & respiratione imprimis cognoscimus. Numquid Sydenhamus in symptomatica phrenitide febrem acutam continuam comitante, postquam ad debitum moderamen febris impetum reduxerat, optimam spem concipiebat, (d) si affectus ille in diurnitatem aliquam excurreret? Imò disertè monet, hanc moram, quantumvis etiam perterrefaceret adstantes horrendum hoc symptoma, non tamen mortem intulisse statim, sed inducias ferre posse ac solere tale malum, (e) *saltem si caveatur ne cardiacis calidisque medicamentis adhibitis, accendatur febris impetus.* Admodum ergo verosimile videtur, & in convulsione, quæ à similibus causis ac delirium febrile nascitur, tales inducias locum habere posse, & probè memini plures mihi in Praxi occurrissè casus, qui hanc rem confirmant. In nobili juvene, febre continuâ acutâ decumbente, subsultus tendinum jam sexto morbi die aderant; sequebatur tremor totius corporis; decimo quarto die omnes muscoli totius corporis convellebantur: sustinuit tamen ad vigesimum & primum diem horrenda hæc mala; tuncque cessaverunt convulsiones, & ex periculosissimo hoc morbo evasit, licèt omnes adstantes conclamatum crederent, & ferriò irascerentur mihi, quòd aliquam adhuc spem in sinu foverem, & oblatiis remediis molestus essem ægro, quem jamjam periturum firmiter sibi persuaserant.

(a) Prognost. Comm. III. Sent. xxxiv. Charter. Tom. VIII. pag. 683. Confer. Coac. Prænot. n°. ccclvi. ccclvii. Charter. Ibid. pag. 871.

(b) De Caus. & Sig. morb. acut. Lib. I. cap. vi. pag. 3.

(c) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. cxxi. Charter. Tom. VIII. pag. 785.

(d) Sect. I. cap. iv. artic. II. n°. 111, ubi de Phrenitid. pag. 81.

(e) Ibid. pag. 82.

Nisi fidelis famulus strenuè jussa exsecutus fuisset, crudeli amicorum commiseratione periisset æger. Habentur autem apud *Hippocratem* quædam hanc rem confirmantia. Sic dicit, epidemicam constitutionem describens, (a) *Multis autem convulsiones, ac magis pueris ab initio oboriebantur; atque febricitabant, febribusque convulsiones succedebant; erantque hæc plurimis horum diuturniora quidem, sed innoxia, nisi his, qui ex aliis omnibus perniciosè haberent.* Quinimo in ipso tetano adhuc spem superesse, patet ex *Hippocrate*. Dixit enim: (b) *Qui tetano corripuntur, intra quatuor dies intereunt; hos verò si effugerint, sanescunt.* Et alibi majorem adhuc diuturnitatem horrendo huic morbo tribuit: sic enim habet, (c) *Hic tertio, aut quinto, aut septimo, aut decimo-quarto die perit; hos si effugerit, convalescit.* Similia ferè eodem loco affirmat de opisthotono; cujus diuturnitatem tamen alibi adhuc magis extendit: (d) *Hic verò morbus, ut longissimè, ad dies quadraginta detinet; quos si effugerit, convalescit.* Quàm horrendæ autem illæ convulsiones sint, ex descriptione, quam in locis citatis dedit *Hippocrates*, patet; uti etiam ex illis quæ apud *Arætam* (e) habentur.

Patet ergo, in convulsione febrili magnum semper discrimen adesse; neque tamen facilè desperandum esse. Ex dictis hæctenus poterunt intelligi sequentes regulæ prognosticæ.

SI INFLAMMATIONIS CEREBRI SIGNA PRÆGRESSA SUBSEQUITUR CONVULSIO, FERÈ LETHALIS. Designat enim tunc causam inflammatoriam tam validam esse, atque adeo profundè adactam in vasorum cerebri angustias, ut ipsa medulla cerebri afficiatur. Ut enim constitit ex illis, quæ in vulnerum capitis Historia dicta fuerunt, meningis cerebri, & ipsa corticalis substantia sæpe læduntur; absque convulsionibus sequentibus; ubi verò medullaris substantia læsa fuerit, tunc & convulsiones adsunt. Tota enim spes curæ in cerebri inflammationibus consistit in eo, ut benignâ resolutione concretum inflammatorium in fluorem redigatur: verùm §. 386, demonstratum fuit, inter alia ad resolutionem inflammationis requiri, ut causa obstruens non nimis solidata fuerit, & obstructio parva; imprimis in arteriis, vel initiis lymphaticorum. Verùm ubi convulsio morbum inflammatorium cerebri sequitur, novimus, ultimis corticalium vasorum angustias impactum esse illud concretum inflammatorium, adeoque vix expectari posse resolutionem: cujus difficultas adhuc augetur inde, quòd arteriæ hîc tunicis elasticis destitutæ faciliùs distendantur, &, impetu à tergo urgente loca obstructa quàmvis immunito, non valeant repellere immeabiles moleculas versus latiore vasis partem & inde in majores truncos; à quo tamen repulso inflammationis resolutio multùm pendet. Unde *Aëtius* de convulsionibus febrilibus agens, dixit: (f) *Fit autem & convulsio ob excedentem siccitatem: sequitur autem maximè perniciosas phrenitides, tum propter febris vehementiam, tum ob intentos & agrestiores motus. Et ex his, qui sic convulsi sunt, neminem servatum ipse vidi, neque audivi, qui vidisset.* Signa autem inflammationis cerebri ex illis haberi possunt, quæ de inflamma-

(a) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. xxiv. Charter. Tom. IX. pag. 46.

(b) Aphorism. Sect. V. n^o. vi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 197.

(c) De morb. Lib. III. cap. xii. Charter. Tom. VII. pag. 587.

(d) Lib. de Intern. affection. cap. lv. Charter. Tom. VII. pag. 678.

(e) De caus. & sign. morb. acut. Lib. I. cap. vi. pag. 3. 4.

(f) Lib. Medicin. Lib. V. cap. cxxxii. pag. 97. vel tetrabibl. 2. ferm. prim. cap. cxxxii. pag. 286.

tionis signis generalibus §. 382, dicta fuerunt; uti etiam ex illis, quæ postea §. 772, de phrenitide adhuc dicenda erunt.

SI POST URINAM CRASSAM PRIUS EMISSAM MOX AQUOSA, PELLUCIDA EXIT, DEIN CONVULSIO FIT, PESSIMA EST. Per urinam novimus expelli de corpore sales & olea sanguinis, quæ jam acriora reddita nocuissent, si diutius in corpore mansissent. Auctâ verò circulationis velocitate sanguinem resolvi in sales & olea volatiliora & acriora, dictum fuit §. 100. Patet ergo in febribus majorem adhuc necessitatem esse, ut per urinæ vias talia eluantur; unde etiam in febribus urina acrior, coloratior, spissa sæpe & contentis saturata mingitur, ob majorem attritum liquidorum ad vasa & inter se, & auctam humorum acrimoniam. Si ergo, post urinam crassam, prius emissam, mox aquosa & pellucida exit, novimus retineri in corpore olea & sales sanguinis acriora reddita, illaque, circulantibus humoribus mista dum manent, imprimis nocitura illis in locis, ubi tenerrima vasa sunt, id est, in encephalo. Ubi ergo convulsio talem urinam sequitur, novimus, ab acris retentis irritari cerebrum; adeoque summum discrimen esse, ne destruantur brevè tenerrima & pulposa hæc vascula, dum aucto per febrim circulationis impetu acres humores per illa pelluntur. Meritò ergo damnavit *Hippocrates* urinas (a) albas & (b) tenues tamquam admodum vitiosas, & in phreniticis (c) maximè tales urinas apparere dixit: addiditque *Galenus* in Commentariis in hunc Aphorismum se nullum phreniticum, (d) sanatum vidisse, qui talem urinam emisisset. In alio autem loco dixit, (e) *urinâ existente tenui & albâ, febre verò ardente, prædicimus phrenitim futuram; si verò adest phrenitis, urina verò ejusmodi est, prædicimus mortem.* Fortè & talis urina exit, quia per morbum læsis cerebri functionibus incipit totum genus nervosum turbari: nam videmus in hysteriis & hypochondriacis, dum paroxysmus instat, incredibilem copiam tenuis & pellucidæ urinæ excerni: adeoque talis urina videtur & pessimum signum esse, & simul nocere ut causa, quatenus tunc acria in corpore retinentur.

SI IN FEBRE POST MAGNAS EVACUATIONES ORITUR CONVULSIO, ET HÆC FERÈ LETHALIS. Ipsa enim mors instat, dum ab hac causa convulsio fit; uti videmus in mactatis animalibus, quæ paucis ante mortem momentis validissimè convelluntur. Præterea curatio convulsionis à magnis evacuationibus natæ requirit, ut subito reddantur corpori illa, quæ perierant; verùm hoc efficere difficillimum est in febricitantibus. Licet enim ingerantur exhaustis talibus ægris optima quævis, requirunt tamen hæc viscerum & vasorum actionem, ut induant humorum nostrorum indolem: cum autem per febres à sanitate multùm recedant sæpe omnes, vel saltem plures functiones, patet difficultatis ratio. Videantur & illa, quæ in *Commentariis* §. 234. n°. 4, dicta fuerunt.

UT ET QUÆ CUM DELIRIO PERPETUO. Quàmvis motus muscularis voluntarii exercitatio à cerebro pendeat, atque idearum ortus, ex objectis in sensus externos agentibus, vel ex imaginatione, illarum dein combinatio, & iudicium inde natum, animique affectus, similiter in cerebro suam sedem habeant; constat tamen Observatis, diversis locis cerebri distinctas adeo actiones exerceri. Quandoque

(a) Prognostic. Comm. II. Sentent. xxvii. Charter. Tom. VIII. pag. 633.

(b) Ibid. Sentent. xxx. pag. 634.

(c) Aphorism, Sect. IV. n°. lxxii. Charter.

Tom. IX. Part. II. pag. 182.

(d) Ibidem.

(e) Lib. de urin. cap. iv. Charter. Tom. VIII. pag. 338.

que enim per febres affecto cerebro delirium adest, illibatâ manente motuum muscularium exercitatione: aliquando etiam & convulsiones absque delirio in febribus observantur, quâmvīs rariùs. Plerumque enim delirium adest simul, vel saltem convulsiones antecedit. Si leve delirium sit & per intervalla, minus malum est; ubi verò perpetuum delirium convulsiones comitatur, novimus, cerebri omnes actiones turbari, adeoque summum discrimen adesse.

Videntur tamen & veteres Medici observasse convulsiones validissimas absque delirio. In tetani enim Historia, quam exactissimè descripsit, (a) *Aretæus* nulla delirii mentio fit; uti neque apud (b) *Hippocratem*. Ubi verò opisthotonum describit, addit (c) quòd quandoque nudentur tales ægri. Contigit & mihi tetanum videre absque ullo delirio per totum morbi decursum; cùm autem rariùs hæc morbi species in his regionibus occurrat (nisi à vulnere læsis nervis vel tendinibus productus fuerit,) non inutile duxi, breviter hîc addere, quæ in miro hoc morbo viderim. Sanissima & optimæ temperiei virgo, triginta annos nata, manè surgens vidit finistram faciei partem tumere, palpebram superiorem oculi sinistri depressam, angulum labiorum ejusdem lateris sursum retractum. Cùm autem in reliquis omnibus functionibus optimè se haberet, & odontalgia ex cariosis dentibus obnoxia sæpius subitos tales tumores faciei experta esset, nihil mali suspicabatur, sed per triduum solitos labores exercebat, quotidie per plateas incedens. Quartâ die me consuluit, & accurato examine nullam causam procatarticam invenire potui, quâmvīs aliquid maligni latere suspicarer. Institutâ venæ-sectione satis largâ, purgans anti-phlogisticum dedi; atque incepit minui his factis faciei tumor, & labii retractio, & palpebra superior magis attollebatur. Verùm sexto die febris accessit, & simul sentire cœpit insolitam cervicis rigiditatem, & difficulter maxillas ab invicem deducere poterat. Alterâ venæ-sectione institutâ, mollissimò emplastro cervicem, collum, maxillas tegi jussi, & emollientissimis decoctis totum corpus replere conatus fui. Septimo die firmissimè cohærebant maxillæ, & octavo die ad os sacrum usque unâ cum cervice totum dorsum obriguit; & in manibus pedibûsque instantis tetani minas sensit: facies turgida & inflata apparebat, febrisque manebat eadem. Undecimâ die deltoides musculi in utroque brachio tumidi & rigidissimi erant, & mirum in abdomine motum se sentire querebatur; qui, dum vel minimùm loqueretur, ad cardiacam ascendebat: levamen à compressione moderata abdominis percipiebat: dormienti manus convellebantur, & oculi miro modo circumvolvebantur. Duodecimo die omnes artus rigidi erant: decimo tertio tensio in nucha incipiebat minui; simul ac dormiturire inciperet, summo cum terrore evigilabat, & in faucibus impedimentum sentiebat, ac difficiliorem deglutitionem. Decimâ quartâ die incepit brachia & collum movere, deglutitio melior erat, dormienti deducebantur ab invicem maxillæ; contractæ denuo, simulac evigilaret. Decimâ sextâ die mirum in abdomine motum percepit cum summa anxietate, absque dolore tamen: in inguine utroque dolorem molestissimum dilacerantem quasi sensit; totus truncus corporis tetano rigescebat; crura tamen meliùs movebat, & maxillas parùm deducere poterat; vidique linguam stigmatibus albis, dolentibus, obsitam esse. In eodem ferè statu mansit usque ad diem decimam nonam: tunc incepit fe-

(a) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. | Tom VII. pag. 587.
cap. VI. pag. 3, & 4.

(b) De Morbis, Lib. III. cap. XII. Charter, | (c) Lib. de intern. affection. cap. LVI. Char-
ter, Ibid. pag. 678.

bris augeri, simul pulsus plenior erat, & cutis ubique rorido madore perfundi; artus melius movere poterat, & maxillas plùs diducere; sed truncus corporis adeo rigidus manebat, ut, dum in lecto erecta sedere vellet à binis mulieribus magnâ vi & repetitis nixibus elevari deberet, sicque corpus antrorsum flecti; quod tamen absque dolore fiebat, licet tanta vis adhiberetur: appetitus insurgens, liquidos tamen cibos tantùm sumere poterat, quia manducatio adhuc molesta erat. In somno tamen oculi rotabantur & facies distorquebatur. Vigesiinâ die pruritus per totum corpus aderat, & dolor quasi dilacerans in utroque inguine. Vigesiinâ primâ die febris minuebatur, omniâque in melius tendere videbantur. Vigesiinâ-secundâ die circa cardiam molestum dolorem habuit, uti & in dorso ad eandem cum cardia altitudinem. Vigesiinâ-tertiâ die maxillæ iterum difficilîus aperiiebantur; & in solo dextro spinæ latere rigiditatem sensit, & dolor ille cardiæ evanuerat. Vigesiinâ-quartâ die dolor à lumbis ad humerum dextrum usque, qui levabatur compresso abdomine. Febris interim sensim decrefcebat, uti & rigiditas in dextro spinæ latere, sed ingratum stuporem sentire incepit in eodem loco, qui etiam sensim minuebatur. Vigesiinâ-nonâ die febris aberat, optimè appetebat, maxillas diducere poterat, & linguam exserere; quæ tamen tumida & ad latus quasi ulcerosa apparuit. Sensit simul, ac si numerosissimi funiculi in dorso dissilirent, absque ullo tamen dolore; atque quadragesimâ ab initio morbi die gradus ascendere & descendere potuit; posteaque integre restituta à tam difficili morbo sana & incolumis jam per triennium vixit.

Toto autem morbi decursu mens perfectissimè constitit, & urina copiam sedimenti satis æquabilis quotidie ferè deposuit. Postquam autem binis venæ-sectionibus institutis videram tale adesse febris moderamen, ut à nimio ejus impetu nullus metus esset; blando victu sustinui vires; epispasticis pedibus applicatis impetum à superioribus averi; strictam nimis alvum clysmatibus mollissimis bis vel ter sollicitavi; rigidas tetano partes fomentis & linimentis mollissimis fovi; mollissima decocta, & emulsiones similes dedi additis subinde lenioribus nervinis medicamentis; & sub finem morbi, cum vigiliæ molestæ essent, lenibus anodynis somnum conciliavi. Magnum commodum dabat, quòd per cariosorum hinc inde dentium interstitia potus & liquidi cibi transire poterant, toto illo tempore, quo maxillæ pertinaciter claudebantur.

§. 713. **I**N curationem priùs pervestiganda est causa singularis (710), & locus primariò affectus, unde convulsio ortum habet (710); dein ocyùs medicamenta applicanda illa, quibus acre leniri, in pactum resolvi, contractum laxari possit. Unde diluere, laxare, revellere, lenire, ferè sanare solent convulsiones hæc; nec unquam specioso antispasticorum titulo fides adhiberi debet.

Cùm ex dictis ad §. 710, patuerit, diversissimas, imò & oppositas omnino causas convulsionis febrilis observatas fuisse, necessarium erit, illas sedulò investigare, ut cum fructu medela applicari possit. A nimia enim repletionem æquè, ac ab inanitione vasorum, convulsio fit; adeoque quod in uno casu sanationem, in altero sæpe mortem faceret. Simul etiam requiritur, ut cognoscatur locus primariò affectus; an nempe in cerebro ipso topica causa hæreat, an verò in aliis corporis locis adsint talia, quæ nervos irritando cerebrum afficiunt: in tali enim casu frustra capiti medicina fieret. Dum v. gr; circa præcordia fluctuans acrior & copiosior bilis

actiones cerebri turbat, vomitorium datum talem convulsionis febrilis causam tollet citò: ubi verò, immeabili sanguine infarcto cerebri cortice, idem symptoma adest, vomitu augetur malum: dum inter vomendi conatus manifestè videmus sanguinem majore impetu & copiâ caput petere. Signa autem in præcedentibus recensita fuerunt, quibus variæ convulsionum causæ distingui poterunt, & detegi locus, in quo hæret origo mali. Hoc factò, & non priùs, de medicamentis cogitandum est: in quibus ergo, pro varietate causarum & loci affecti, magna diversitas requiritur. In genere tamen statuere possumus, quòd profint illa quibus *acreleniri, impactum resolvi, contractum laxari possit*. Exceptâ enim illâ convulsionis specie, quæ à subita & magna vasorum depletione fit, & solis replentibus curatur, hæc remedia semper locum habent; habitâ tamen ratione singularis acrimoniæ, & variæ indolis illius, quod impactum vasorum angustiis hæret. Sic enim in junioribus, solo lacte ferè viventibus, colostrum caseosum in ventriculo vel intestinis hærens, atque in acidam acrimoniam degenerans, irritando nervosam ventriculi & intestinorum fabricam, convulsiones producit. Sapo Venetus solvendo hæc coagula; absorbentia terrestria enervando acidam illam acrimoniam; lenia purgantia, quandoque & vomitoria, excutiendo hanc saburram, adeo profunt. Ubi verò putridi humores, sive ante febrim præexistentes, sive febris tempore aut per febrim nati & collecti, circa præcordia fluctuant, purgantia quidem & vomitoria profunt; verùm putrida illa acrimonia acidis emendatur felicissimè, quæ in priori casu nocuissent. Sic alia remedia requiruntur, dum sanguis densitate inflammatoriâ immeabilis cerebri vasis impactus hæret, quàm si frigidi & mucosi humores per febrim moti simile obstaculum fecerint, uti in leucophlegmaticis & senibus quandoque fit. Spasmo autem contractis partibus, laxantia inprimis conducunt: de quorum insigni utilitate videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 164, & §. 234. n.º. 3, dicta fuerunt.

UNDE DILUERE, LAXARE, REVELLERE, &c. Diluentia enim humores ad facilem meabilitatem disponunt, omnem ferè acrimoniam enervant, & vasa sic laxant, ut faciliùs transmittant liquida; urinæ & sudori vehiculum præbent, ut commodè per has vias de corpore exire possint nocitura. Omnia simul lenientia, decocta ex emollientibus herbis parata, emulsa farinosa, olea pressa blanda, victus ex hordeo, avenâ, oleribus mollissimis, pariter hîc conducunt; quatenus per hæc blandis liquidis corpus impletur, omnis acrimonia obtunditur & enervatur, simulque omnia vasa laxantur. Illa autem, quæ impetum & copiam humorum à capite derivant versus alia loca corporis, revellentia dicuntur; aguntque vel minuendo vasorum resistantiam in illis locis, vel augendo celeritatem motûs humorum in iisdem. Balnea hinc pedum, epispastica, frictions, clysmata mollissima sæpius applicata, tanti usûs sunt.

Ex veterum Medicorum monumentis apparet, quòd in convulsionibus curandis similia remedia adhibuerint; uti colligi poterit ex illis, quæ in *Commentariis* §. 164, & §. 234. n.º. 3, habentur. Est tamen (a) unus vel (b) alter locus apud *Hippocratem* ubi frigidæ copiosæ affusionem laudat ad convulsiones, quàmvis paulò antè, (c) frigidum convulsiones & tetanos facere; illudque (d) nervis, cerebro, dorsali medullæ, inimicum dixerit. Per frigidæ autem copiosam affusionem constringi vasa, & den-

(a) Aphorism. Sect. V. n.º. XXI. Charter.
Tom. IX. Part. II. pag. 206.
(b) Ibid. n.º. XXV. pag. 210.

(c) Ibid. n.º. XVII. pag. 204.
(d) Ibid. n.º. XVIII.

fari sanguinem, notum est: adeoque hæc methodus videtur directè repugnare illis remediis, quæ modò laudata fuerunt. Verùm, uti patet ex loco citato frigidæ affusionem quandoque tantùm prodesse monuit; & quidem in tetano absque ulcere, in juvene carnosò, & mediâ ætate: neque videtur majori frigori, partibus convulsis conciliato, hunc effectum adscribere, sed dicit tantùm, (a) *frigidæ copiosa profusio caloris revocationem efficit*: quòd autem calori potius etiam in hoc casu curam tribuit, patet inde, quòd mox subjungat sequentia, *calor autem hæc solvit*. In altero autem Aphorismo videtur hunc effectum adscribere (b) stupori à frigidæ affusione nato, qui nervorum imminutam actionem supponit. Cùm autem in convulsas partes spiritus per nervos impetuosius ruant, apparet, quomodo hæc methodus quandoque prodesse possit; in illis nempe casibus, ubi ab inordinato spirituum motu convulsiones fiunt; uti v. gr; in hysteris: tunc enim subito illo horrore & concussione totius corporis, quæ frigidæ affusionem sequi solet, poterit mutari illa spirituum directio, quæ jam adest, & convulsiones facit; videmus enim compesci in tali casu sæpe illico hæc mala, dum spiritu salis ammoniaci, castoreo vel aliis similibus nervi narium irritantur tantùm. Sufficit enim in hysteris illis convulsionibus, (quas faciles hinc dixit *Hippocrates*, uti ad præcedentem paragraphum notatum fuit) sæpe quævis mutatio nervis inducta, ut præsens tantùm sensorii communis conditio removeatur. Unde & aquæ frigidæ adpersio tales spasmos sæpe illico solvit: in convulsionibus autem febrilibus curandis minùs tuta videtur hæc methodus.

NEC UNQUAM SPECIOSO ANTISPASTICORUM TITULO FIDES ADHIBERI DEBET. Ex omnibus illis, quæ in hoc capitulo dicta fuerunt, evidenter apparet; nullum dari remedium antispasticum universale; sed decantatissima quævis talia, vel omnino nihil efficere, vel nunc prodesse, nunc nocere, pro varietate causarum; à quibus convulsio ortum duxit. Plethoricum juvenem, in febre acuta convulsam, depletio sanat; immodicis verò evacuationibus exhaustum curat repletio. Dum topica inflammatio cerebri acutam febrim comitatur, & convulsionem facit, venæsectio, & alia remedia, quæ febrilem impetum compescunt, optima sunt: & contra monuit *Hippocrates* quòd, (c) *convulsionem solvit febris superveniens acuta, quæ prius non fuit; si verò fuit prius, jam exacerbata*. Sic & alibi habetur, (d) *Convulsione aut tetano laboranti febris succedens morbum solvit*. Quando nempe per febrim illud, quod stimulo vel obstaculo convulsionem produxit, enervatur aut solvitur (vide §. 587.) Sic in tetani Historia, præcedente paragrapho enarratâ, decimâ-nonâ die febris augebatur; sed & simul omnia in melius tendebant. Observavit *Sydenhamus* (e), infantes sæpius convelli in primo stadio variolarum, & morbillorum, antequam nempe per febrim versus corporis superficiem protrudatur morbi materia; monétque, millenos periisse, dum clysmatibus sæpe repetitis, aliisque evacuationibus, Medici curam tentarent: sic enim deprimebatur febris, per quam variolarum & morbillorum eruptio promoveri debebat; & quâ eruptione factâ illico cessabant hæc convulsiones. Patet ergo, nullam fidem adhiberi posse speciosis illis antispasticorum remediorum titulis. Si enim examinetur ingens similium farrago, quæ ab Auctoribus laudantur;

(a) Aphor. Sect. V. n°. xx. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 206.

(b) Ibid. n°. xxv. pag. 210.

(c) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. cxxi. Charter. Tom. VIII. pag. 785.

(d) Coac. Prænot. n°. CCCLVIII. & ex n°. CCCLIV. Charter. Ibid. pag. 871.

(e) Aphor. Sect. IV. n°. LVII. Charter. Tom. IX. Part II. pag. 171.

(f) Dissert. Epistol. ubi de variol. p. 459; patebit,

patebit, plurima ex illis acidum absorbente vi prædita esse; unde etiam in infantibus, ab acido convulsis, profunt: qualia v. gr; sunt pulveres illi Comitissæ de Kent, Marchionis, mater perlarum, margaritæ, &c: quædam omnino inertia videntur, ut rasura eboris, ungu læ alcis, cornu cervi, &c, si nempe cruda fumantur; combusta enim in calcem acquirunt vim acidam absorbendi. Alia iterum, in convulsionibus hysteriis optima quidem, stimulantem & calefacientem vi febrilibus convulsionibus sæpe nocent, imprimis ubi inflammatoria sanguinis spissitudo, vel nimius impetus febrilis adsunt: uti v. gr; spiritus cornu cervi, eboris, sanguinis humani, sales volatiles oleosi, castoreum, &c. Absorbentes illi pulvisculi, & specifica illa ex ungula alcis, ebore, &c, parata remedia, tutò quidem exhiberi possunt, imò & sæpe debent, ut ægris vel adstantibus satisfaciat Medicus, nihilque ab illo neglectum videatur, cum plenis buccis sæpe alii, in consilium vocati, hæc extollant, imprimis in aulis: cavendum tamen, ne his adhibitâ fide negligantur alia longè efficaciora remedia; atque multò magis adhuc, ne in usum vocentur talia, quæ ex cognitione causæ singularis convulsionis febrilis nocitura novimus.

§. 714. **S**I autem caput primariò affectum deprehenditur, debet curatio fieri dicta (706).

Si autem constiterit, causam convulsionis febrilis hæere in ipso capite, adeoque illud primariò affectum esse, conducent illa, quæ in delirii febrilis curatione laudata fuerunt: cumque tunc plerumque & valida inflammatio adsit, cura eadem erit ac phrenitidis; de qua adhuc postea dicendum erit.

SUDOR FEBRILIS.

§. 715. **S**UDOR in initio acutæ febris, cujus causa paulò perstinacior, pro causa habet vasorum extremorum laxam debilitatem, cruoris circulationem vehementem, facilem aquæ ex reliquis sanguinis principiis expeditionem.

Vidimus antea §. 594, quandoque materialem febris causam per febrim ipsam subigi, solvi, & mobilem reddi; sic tamen, ut tunc adhuc retineat aliquam doctem, quâ æquabili circulationi repugnet; unde sensibili quâdam evacuatione expellitur de corpore. Inter has evacuationes etiam locum habet illa, quæ per sudores fit. Talis autem sudor bonus semper est, & criticus dicitur: ille autem sudor febrilis, de quo hîc agitur, symptomaticus est, & semper ferè mali ominis; quia per illum parum vel nihil tollitur de causa materiali morbi, sed tenuissima sanguinis pars diffatur. Criticus autem ille sudor rarissimè in principio morbi contingit, utpote naturæ vincentis morbum effectus; adeoque tantùm, declinante jam morbi impetu, expectari poterit.

Per initium autem febris acutæ hîc non intelligitur illud temporis punctum;

quo sanitas in morbum deflectit, verum notabilis totius decursus morbi pars; nempe; totum illud morbi tempus, in quo nondum apparet manifestum coctionis indicium; uti ex (a) Galeno in *Commentariis* §. 590, dictum fuit: adeoque & hoc sensu initium febris acutæ sæpe comprehendit magnam partem illius temporis morbi, quod incrementum, vel adscensus, solet vocari; uti ibidem notatum fuit. Toto autem hoc tempore morbus increfcit, sanitas minuitur; adeoque & à sudore rarè quid boni sperari potest, qui in hoc morbi stadio erumpit; cum à morbo prævalente tunc ortum ducere soleat. Patet ergo & hoc febris acutæ initium variam latitudinem habere, prout celerius vel tardius decurrit febris, atque ipsa causa febris materialis facilius vel difficilius per febrim ipsam subigi potest. Peracuti enim morbi statim (b) extremos habent labores, & citissimè decursum suum absolvunt: unde additur in textu, *cujus causa paulò pertinacior*, adeoque plùs temporis requirit, ut subigatur & mobilis reddatur; neque tamen talis sit, ut furibundo impetu corpus citò destruat, vel sibi viam quærat. Ut enim patuit ex illis quæ ad §. 594. n°. 2, ex Hippocrate (c) allegata sunt, critici sudores, die tertio, quinto, septimo, nono, undecimo, decimo-quarto, decimo-septimo, vigesimo-primo, trigesimo-primo, trigesimo-quarto profluxerunt (videantur illa, quæ de hoc aphorismo in *Commentariis* §. 741, habentur, ubi de diebus criticis agitur). Adeoque in quadam febre acuta sudor tertio die profluens criticus esse potest & salutaris; dum in alia febre, pariter acutâ, quæ tamen causam pertinacioris habet, tertio die profluens sudor symptomaticus sit & noxius. Omnium ergo optimè distingui poterit sudor symptomaticus, quod absque coctionis signis prægressis, crudâ adhuc morbi materie, primisque morbi diebus, exprimat; criticus autem post coctionem prægressam, & ferius; habitâ tamen semper ratione velocitatis majoris minorisve, quâ morbi decursus absolvitur.

Causa autem talis sudoris triplex est: vel enim vasorum, sudorem in superficie cutis eructantium, extrema laxiora sunt; adeoque facilius cedunt liquidis impulsis: vel per vehementiorem circulationem ad organa hæc secernentia & excernentia, eodem dato tempore, major liquidæ copia applicatur: vel denique aquosa & tenuissima sanguinis pars, reliquis minùs cohærens, facilius separatur. Possunt autem jam hæ causæ adesse solitariae, vel & unitæ majorem effectum producere.

Solam majorem laxitatem vasorum illorum sudorem facere, directis Experimentis novimus. Dum enim homo robustus & sanus nudato corpore vaporis aquæ tepidæ exponitur, brevè sudoribus diffluet; uti in cura luis venereæ per sudores fieri solet. Dum in lecto, stragulis tecto corpore, tota cutis in proprio quasi vaporis balneo hæret, tam facilè sudor elicitur. Contrà verò, frigore majori aeris cutanea vascula constringente, sudor vel non, vel saltem difficilius longè, erumpit, licèt validis etiam corporis motibus se exercent homo. Patet hinc ratio, quare per sudorem ipsum corpus sæpe sic disponatur, ut postea à levi etiam causa sudoribus nimis diffluet; quia nempe calido sudore nimis debilitantur cutanea vascula. Mirum tale Exemplum habet *Tulpius* de virgine, cui (d) *fuere ab ineunte ætate, ob sudores prægnanti matri crebrius permotos, adeo pervia ac patula cutis spiracula, ut continenter ferè maduerint*: & quidem tantâ copiâ sudor exhibat, ut quotidie ter

(a) De crisi. Lib. I. cap. xvii. Charter. Tom. VIII. pag. 4. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 12.

(b) Hippocrat. Aphor. Sect. I. n°. vii. (c) Ibid. Sect. IV. n°. xxxvi. pag. 158.

(d) Obs. Med. Lib. III. cap. xlii. p. 257.

vel quater indussa mutare cogeretur. Continuo hoc sudore magis adhuc debilitatis vasculis cutaneis, per septem amplius annos pertinax mansit malum, licet remedia convenientissima adhiberentur.

Cruoris autem vehementiorem circulationem sudorem facere novimus; cum per solum motum muscularem validum auctâ circulationis velocitate, etiam gelidissimâ hyeme, sudor copiosus exprimi possit.

Verum & facilis aquæ ex reliquis sanguinis principiis expeditio merito inter sudoris febrilis causas recensetur. Demonstraverunt Chymici, maximam partem sanguinis aquam esse, illamque leni igne inde expelli posse; adeo ut notaverit *Hoffmannus*, (a) aqueam illam sanguinis partem longè citiùs avolare, quàm quamvis aquam in eodem loco atque eadem quantitate, & in simili vase positam. Postquam autem leni igne sic exsiccatum fuit sanguis, si tunc majori igne urgeatur, dat producta varia, ex quibus adhuc multum aquæ separari poterit. Patet ergo, magnam copiam aquæ in sanguine adesse, partemque illius aquæ faciliè inde separari posse; aliam verò partem longè pertinaciùs reliquis principiis sanguinis uniri. In omnibus tamen hominibus non est æqualis cohæsió aquæ cum reliquis partibus sanguinis; adeoque nec æquè facilis separatio. Dum quotidianis laboribus exercitato homini sanguis de vena mittitur, in unam massam solidam coit totus, neque tenuior pars à crassiori secedit nisi post multas sæpe horas, & adhuc parçâ satis copiâ. Ubi verò examinatur in simili casu sanguis delicatæ & in otio degentis puellæ, statim ingens copia tenuioris liquidi à sanguinis parte crassiori secedit. Simuletiã constat, dura illa & exercitata corpora vix sudare nisi à validis laboribus; cum teneræ puellæ à minimo sæpe corporis motu difflant sudoribus. Validâ enim fortium vasorum & viscerum actione videtur aqua intimè adunari reliquis sanguinem constituentibus principiis, atque longè magis cohærere.

§. 716. **S**I perennat, orbat sanguinem liquido diluente, reliquum inspissat, obstructions facit lethales, sanguine postea vix diluentibus vel resolventibus auscultante; unde omne ferè morborum acutorum genus produci potest.

Requirebatur autem tanta aquæ copia in sanguine, ut illâ interpositione suarum partium inter reliquas moleculas crassiores sanguinis concretionem impediret; sicque sanguis aptus maneret, ut per ultimas arteriarum angustias fluere possit. Adunari enim moleculas sanguinis exsiccatione §. 117, vidimus; & contrà resolvi adunatas moleculas dilutione per attenuans fluidum admistum, §. 132, demonstratum fuit. Si ergo perennat sudor in initio febris acutæ, difflatur diluens liquidum, & residua sanguinis massa immeabilis redditur; adeoque brevè hærebit in vasorum arteriosorum ultimis angustis; unde obstructions, inflammationes, & pessimæ illorum sequelæ nasci poterunt. Multi Medici fuerunt quondam in illa opinione, per sudores in morbis acutis expelli materiam morbosam posse; si non integre, saltem pro parte; adeoque semper morbi vehementiam illis minui; imprimis cum in peste, & paucis aliis morbis, volatile miasma quandoque hæc viâ exiret; & leviores quidam morbi febriles, ex sola corporis perspiratione impedita nati, sudore orto sanarentur quandoque felicissimè. Contemnebant autem illud periculum,

(a) Frid. Hoffman. *Observ. Physico-Chymic. Lib. II. Observ. XXI. pag. 208.*

quod à diffata tenuiori sanguinis parte jurè metuendum erat, dum putabant; diluentibus aquosis potatis; facile posse restitui illud vehiculum sanguinis, quod perierat. Verùm ingestis aquosis potibus efficere quidem possumus, ut illi venis recepti cum sanguine fluant, verùm adunatas semel sanguinis moleculas per vim morbi, & defectum tenuis liquidi illas suâ interpositione à concretione prohibentis, resolvere difficillimum est; imò & quandoque penitus impossibile. Hæret enim sanguis, sic immeabilis redditus, in vasorum arteriosorum angustiis, adeoque diluentibus accessus ferè negatur; & præterea sæpe tanta jam cohæsiō est molecularum adunatarum, ut aqua se inter illas insinuare nequeat, dum ferè in polyposam tenacitatem concreverunt; quam semel natam resolvere difficillimum est. Sic videmus; sanguinem recens de vena missum facillimè aquâ tepidâ dilui posse; ubi semel verò concreverit, integra resolutio illius concreti fieri nequit. Hinc apparet ratio, quare quandoque in acutissimis morbis absque ullo levamine ingens copia diluentium potetur; dum funesta illa tenuis & aquosa urina, magnâ sæpe copiâ emissâ, docet, ingestam aquam intimè sanguini misceri non posse, sed statim inde iterum separari, atque per urinæ vias expelli; adeoque sales, & olea sanguinis per auctam circulationis velocitatem acriora reddita, (vide §. 100.) retineri, ipsûmque sanguinem inflammatoriâ densitate magis magisque inspissari, atque omnem miscelam cum aquosis respuere; unde brevî deliria, comata, convulsiones, & lethalis peripneumonia expectanda erunt, destructis per acria retenta tenerrimis vasculis, vel iisdem ab immeabili sanguine sic obstructis, ut functiones independentes tollantur. Facile patet, omnia eadem mala metuenda esse, dum per sudorem ingesta diluentia statim diffantur. Augebantur verò omnia hæc mala, dum sudores in morbis acutis exprimebantur per calida & acria remedia, ut theriaca, croco, salibus volatilibus oleosis, &c; interimque ab omni sæpe potu arcebantur ægri, ne nempe talium remediorum exhibitorum efficaciam debilitarentur. Legi merentur de hac re illa, quæ passim in suis operibus habet Sydenhamus; qui generoso ausu primus, & solus ferè, se huic torrenti opposuit, & perniciosam hanc Medendi Methodum gravissimis argumentis debellavit; illique contrariam, felici in periculosissimis etiam morbis eventu, stabilivit.

§. 717. **E**RGO initio semper cohibendus, nisi constet, materiam morbi adeo tenuem esse, ut cum primo sudore diffari possit.

Ex illis ergo, quæ modò dicta fuerunt, patet, sudorem in initio febrium acutarum nocere, adeoque cohibendum esse: nondum enim tunc materia febrilis, quæ per febrim ipsam, debito moderamine limitatam, subigi & mobilis reddi debet; sic disposita est, ut per hanc viam eliminari possit. Hoc autem etiam confirmatur veterum Medicorum testimoniis: (a) *Sudor, unà cum febre, in acuto morbo malus est.* Et *Celsus*, ubi de sudore eliciendo agit, monet, duobus modis illum provocari posse, (b) *aut sicco calore, aut balneo.* Addidit autem, à sudore per siccum calorem provocando cavendum esse, (c) *ne quid horum vel in febre, vel in cruditate tentetur.* Et alibi iussit, ut febre jam finitâ vel decrescente, si signa doceant;

(a) Coac. Prænot. n°. DLXXIV. Charter. Tom. VIII. pag. 885.

(b) De Medicin. Lib. II. cap. XVII. pag. 93.

(c) Ibid.

sudorem venturum esse, (a) tunc demum dare potui calidam aquam, cujus salubris effectus est, si sudorem per omnia membra diffundit. Hujus autem rei causâ, continere æger sub veste satis multa manus debet; eadêmque crura, pedesque contegere: quâ mole plerique ægros in ipso impetu febris, potissimèque ubi ardens ea est, malè habent. Videantur & illa quæ in *Commentariis* §. 594, de hac re dicta fuerunt.

Excipiuntur tamen illi morbi, quorum materia adeo tenuis & mobilis est, ut primo sudore diffilari possit, tunc enim profunt & in ipso morbi initio sudorifera data. Illud autem in peste, & febribus pestilentialibus obtinere inprimis, observatum fuit. Unde & *Sydenhamus*, qui in aliis morbis sudorifera damnabat semper, monuit tamen (b) insigniter profuisse in febribus pestilentialibus. Dabat enim tunc bolum sudoriferum ex theriaca, electuario de ovo, croco, &c, cum aliquot cochlearibus mixturæ aromaticæ; deinde stragulis obruebat, sicque sudores provocabat. Quinimo si molestus vomitus impediret, ne hæc sudorifera assumi possent, vel assumpta retineri, solo stragulorum pondere sudorem expressit; qui dum manare inciperet, illico sedabatur vomitus. Sudorem autem inceptum sustinebat, per integras viginti-quatuor horas, potu liquidi tenuis & leviter aromatici; si vires languerent, jusculis reficiebat ægros. Observavit autem, posterioribus horis manare sudorem magis naturalem, & criticum quasi, copiosum, & cum summo levamine. Videantur de his illa, quæ in *Commentariis* §. 598. 634. 659, dicta sunt. In mirabili illo morbo, qui *Ephemera Britannica*, vel & sudor Anglicus vocari solet, ipsissimo morbi invadentis initio calidam quasi auram per membra discurrere sentiebant ægri, atque illico subitus & largus sudor manare incipiebat (c), qui si impediretur profluere, actum erat de vita; nullique tutò evadebant, nisi per viginti quatuor horas talem profusum sudorem paterentur. Si citiùs desineret, brevè recidivam habebant, vel in difficiles morbos incidebant. (d) Cùm autem momento antè sanos inopinatò corripere periculosissimus ille morbus, nequidem licebat tutò vestes exuere, sed eodem momento debebant decumbere. Si verò sanos in lecto decumbentes invaderet morbus, cogebantur se ibidem continere, præter faciem nihil aperire, nec membra jactare. Quinimo si binos in eodem lecto simul corripere morbus, non licebat mutare cubile, sed magno cum incommodo sub iisdem stragulis molestissimos hos sudores pati debebant (e). Cùm autem in vigore morbi delirarent sæpius ægri, custodes appositi sollicitè cavebant, ne corporis quamdam partem præsentis mortis periculo nudare possent ægri. Imò nec alvi vel urinæ necessitas permittebat, ut in lecto erigerentur, sed linteis subductis excipiebantur hæc excrementa (f). Tanta requirebatur cura, ut vitari posset sudoris suppressio, quam mox tumor lividus corporis, & sensus quasi acicularum sub cute pungentium sequebantur, unà cum præsentissimo mortis periculo!

In illis ergo morbis solis aliquid boni à sudoribus statim prodeuntibus expectari potest; in reliquis acutis nocent semper. Sollicita autem morborum talium epidemicè grassantium Observatio sola docere potest Medicum, quid agere debeat; uti postea latius dicetur, quando de morbis epidemicis agendum erit.

(a) De Medicin. Lib. III. cap. VI. p. 130.

(b) Sect. II. cap. II. pag. 146, & sequ.

(c) Joh. Caji de Ephem. Britann. pag. 23.

(d) Ibid. pag. 128.

(e) Ibid. pag. 108.

(f) Ibid. pag. 128.

§. 718. **P**ROHIBETUR surgendo ex lecto; sedendo; corpus à nimis integumentis liberando; aerem frigidiusculum admittendo; calidis, calefacientibusque abstinendo; potu plurimo leni, blando, frigidiusculo sæpe utendo, ut amissi damnum refarciantur citò, circulationem nimis velocem refrænando (102, ad 106).

Videndum jam, quomodo sudor ille, in febrium initiis ortus, tolli possit tutò:

SURGENDO EX LECTO, SEDENDO, &c. Dum enim in lecto sudantes decumbunt ægri, totum corpus calido & humido vapore alluitur, quâ re nihil magis laxat & debilitat; cum autem §. 715, inter causas sudoris febrilis vasorum extremorum laxa debilitas recensita fuerit, patet, assiduo in lecto decubitu sudoris causam augeri. Unde *Sydenhamus*, profusos illos sudores in initio variolarum metuens, noluit (a) ut interdiu se lecto committerent ægri, sed erecti federent. Sudantem verò ægrum subito lecto educere, & vix lecto corpore aeri frigidiusculo exponere, nemo prudens suadebit; cum à subito frigore, corpori calido & sudanti applicato, tot & tanta mala fieri possint; uti §. 118, demonstratum fuit. Sed sensim remoto stragulorum pondere sudor minuendus est; deinde, illo ferè cessante, vestibus induantur ægri, & in sedili sedeant; vel si id vetet major debilitas, saltem sic vestiti lecto incumbant: his autem factis, aer frigidiusculus nocet nunquam, sed blando refrigerio molestum calorem temperabit. Quantum autem febre decumbentibus noceant assiduus in lecto decubitus, & aer clausus, aliâ occasione ad §. 698, dictum fuit. Simul etiam nimia circulationis vehementia, quæ altera sudoris febrilis causa est (§. 715.) minuetur, cum per eadem debitum moderamen exorbitantis impetûs febrilis obtineri possit; uti in *Commentariis* §. 610, demonstratum fuit. Neque novum hoc sudores in morbis coercendi inventum est: nam & *Ægineta* similia laudat, dicens, (b) *Cum verò sudores largiùs eruperint, tunc abstergendo, & levando integumenta recreare oportet. Etenim lassant supra modum prodeuntes, ut in syncopen frequentes deduxerint. Tenue ergo sit velamen & madidum, & aer frigidiusculus, & somnus adjungatur & eventillatio.*

CALIDIS CALEFACIENTIBUSQUE ABSTINENDO. Omnia enim quæ vel actu calida sunt, vel hanc vim habent, ut ingesta corpori nostro caloris causas augeant, sudores movent. In calido enim aere omnes homines à levissimis causis sudant; atque omnia aromatica ferè, & acria stimulantia remedia, sudorifera sunt; inprimis si sub tali regimine sumantur, ut illorum actio versus corporis superficiem determinetur: quod præcipuè fit, dum, his assumtis, in lecto decumbens homo, stragulis tectus, in proprii vaporis balneo hæret.

POTU PLURIMO LENI, BLANDO, &c. Sic enim optimè reddetur sanguini illud, quod nimio sudore febrili difflatum erat. Requiritur autem, ut lenis & blandus sit potus, ne stimuli instar circulationis vehementia augeat. Frigidiusculus autem potus calido præfertur, quia per calidum potum sudores augentur, vel saltem sustinentur. Unde *Sydenhamus*, dum in febrium pestilentialium curatione per viginti quatuor horas sudorem movere deberet, calidis potibus natum semel sudorem sustentabat. Gelidum verò potum æstuanti corpori ingerere, inprimis

(a) *Dissert. Epist.* pag. 446, & alibi sæpius. † (b) *Lib. II. cap. XLVI. pag. 22. versâ.*

magnâ copiâ simul periculofissimum foret; cùm sanguis tam facilè à majori frigore coaguletur, & in hoc casu, ob difflatam per sudores partem tenuissimam, adhuc magis in concretionem pronus sit. Præstat simul parcâ copiâ, sed sæpe repetitâ, potum ingerere; quia si subito multum aquosi tenuis liquidi sanguini miscetur, illud per laxata & patula cutis spiracula expelletur statim.

CIRCULATIONEM NIMIS VELOCEM REFRÆNANDO. Cæteris enim paribus, eò major fiet secretio & excretio, quò eodem temporis spatio major copia liquidi organis fecernentibus & excernentibus applicatur: adeoque patet ratio, quare velociori circulatione sudor moveatur. Verùm omnia hæctenus laudata pariter conducunt ad minuendam circulationis nimiam vehementiam; uti patebit, si conferantur illa, quæ ad §. 610, dicta fuerunt. Quomodo autem, & per quæ, excessus motûs circulatorii minui possit, in paragraphis hîc citatis explicatum fuit.

Cùm autem vasorum extremorum laxa debilitas inter sudoris causas §. 715, enumerata fuerit, atque hæctenus laudata remedia non adeo directè videantur infervire ut hæc corrigatur, videri posset, & peculiari medelâ ad hanc tollendam opus esse. Verùm aer frigidiusculus laxa nimis hæc vascula moderatè constringit; dùmque, minutâ circulationis vehementiâ, minùs urgentur, proprio elatere in pristinam amplitudinem redire solent dilatata, hæc vascula. Interim tamen in veterum Medicorum scriptis invenitur, quòd etiam externæ cuti applicuerint talia, quæ adstringendo roborare valent nimis laxa cutis spiracula; qualia plurima apud *Æginetam* (a) recensentur. Imò & pinguibus inungi corpus voluit, quæ latentes meatus cutis obstruendo humidi exitum prohibeant. Sic notum est, athletarum quondam corpora oleo inuncta fuisse, ne per validissima corporis exercitia diffluent sudoribus. Ita & *Celsus* dixit, (b) *si verò sudor exercet, duranda cutis est, vel nitro, vel sale; quæ cum oleo miscentur. At, si levius id vitium est, oleo corpus ungendum est: si vehementius, rosâ, vel melino, vel myrteo, cui vinum austerrum sit adjectum.* Cùm autem multi homines pinguium applicationem non ferant, quin statim erysipelas sequatur; adstringentibus autem pulveribus, ut *Ægineta* iussit, totum corpus respergere, aut fomentis ex adstringentibus paratis undique tegere, multum incommodi faciat; neque tutum semper sit, obstruendo vel stringendo cutis spiracula sudorem coercere, dum pergit eadem circulationis vehementia humores agitare, atque per eadem remedia insensibilis perspiratio simul impediri videatur; similia remedia minùs in usu esse solent: inprimis cum aliis illis methodis; de quibus modò actum fuit, minùs operosis, & fortè magis tutis, sudor febrilis plerumque feliciter compesci soleat. Observata tamen in *Historia Medica* habentur, quæ docent, talia quandoque profuisse. Sic in morbo quodam, apud *Ben-galenses* familiari, profusissimis sudoribus diffluunt ægri; quos ut compescant, ægrorum lectos copioso lini femine respergunt: illud enim sudore madescens mucilaginem dat satis tenacem, quæ cuti adhærens illius spiracula obstitat, sicque sudorem cõhibet (a).

Est & altera sudoris species, quæ in fine febrium diuturnarum observari solet; vel etiam in illis, qui à febribus longis convaluerunt quidem, tamen adhuc debi-

(a) Lib. II. cap. XLV. pag. 22. versâ.

(b) De Med. Lib. III. cap. VI. pag. 133.

(c) Lettres curieuses & édifantes des Missions Etrangères, &c. Tom. XV. pag. 414.

les & languidi vivunt; & inprimis, uti optimè notavit *Sydenhamus*, (a) si post frequentes & validas evacuationes ex his morbis emerferint ægri; præsertim si ante morbum minùs firmo corporis habitu fuerint præditi. Simulac enim in lecto decumbunt, quantúmvis etiam modicè tecti fuerint, incipiunt incalescere, & mox sudore diffluere; unde magna debilitas sequi solet, & tabis periculum imminet. Sic affectis manè & vesperì, (b) *cochlearia quinque vel sex vini Malacensis annosioris* dabat *Sydenhamus*; *cujus usu ægris vires crescebant jugiter, & evanescebant sudores*. Pulchre profuisse vidi sæpius: si salviæ infusum, vino paratum, simili copiâ manè & vesperì sumerent: sicque nec si superabatur molestus ille sudor, illud infusum cum vini spiritu paratum, ad bina cochlearia sumtum bis de die, fefellit nunquam; quando nempe nocturnus ille sudor ab hac causa oriebatur. Notum est, bajulos, valido labore sudantes & siticulosos, pauculùm spiritûs vini fumere, & postea tenui potu sitim sedare, expertos, nisi hoc fecerint, assumtum potum subitò per sudores expelli, neque refici corpus. Unde patet, spirituosa liquida, ad compescendos sudores à nimia humorum tenuitate, & laxitate vasorum cutaneorum, multùm prodesse posse.

DIARRHŒA FEBRILIS.

§. 719. **D**IARRHŒA pro materie habet mucum, lympham, gluten, pus, sanie, sanguinem, narium, oris, faucium, œsophagi, ventriculi, hepatis, vesiculæ fellis, pancreatis, intestinorum, mesenterii; pro causa vires in intestina expellentes validas, dum in ipsis intestinis contrahentes vires debiles, vel in vasis intestinorum absorbentibus impedimenta, ne admittant.

Frequens liquidorum excrementorum per alvum egestio *διάρρεια* vocari solet; quasi perfluvium dictum *ἀπὸ τῆς διάρρῆεν*, atque strictâ significatione illud vocabulum hoc sensu tantùm usurpari solet apud Medicos. Quámvis enim figurata excrementa, mollia tamen, excerni in plerisque hominibus soleant, qui integrâ sanitate fruuntur; tamen & multis familiaris est alvus humidior, absque ullo sanitatis detrimento; quod & *Hippocrates* notavit, & monuit per ætatem hoc mutari: (c) *Quibus per juventutem alvi sunt humidæ, iis senescentibus exsiccantur. Quibus verò in juventute alvi siccæ sunt, iis senioribus factis humectantur*. Minimè verò morbosam judicavit in juventute humidior alvum, cum alio in loco pronunciaverit, (d) *quicumque alvos humidas sortiuntur, ii quidam si juvenes sint, meliùs degunt, quàm qui siccas habent*. Sola ergo alvi humiditas non sufficit, ut diarrhœa dicatur, sed debet simul adesse frequens alvi egestio; habitâ semper ratione idiosyncrasiæ,

(a) Sect. V. cap. II. in fine pag. 291.

(b) Ibidem.

(c) Aphor. Sect. II. n^o. xx. Charter. Tom.

IX. Part. II. pag. 60.

(d) Ibid. n°. LIII. pag. 89.

adeo sæpe diversæ quoad hanc evacuationem in variis hominibus : multi enim sunt , quibus optimâ cæteroquin sanitate fruuntibus, quotidie sæpius evacuatur alvus ; aliis semel tantum, vel & adhuc rariùs. Diarrhœa ergo dicitur laborare homo, si frequentius solito liquidam alvum deponat. Ubi autem frequentem hanc liquidorum excrementorum per alvum egestionem comitatur dolor notabilis, solet vocari *Dysenteria*; sive intestinorum difficultas ; quem morbum hinc *Tormina* vocavit *Celsus* (a), quàmvis alii Auctores dysenteriam tantum dici voluerint, ubi intestinorum exulceratio adest, vel cruentum alvi profluvium, uti postea §. 721, pluribus dicitur. Ubi autem ingesti cibi, vix mutati, per alvum expelluntur, solet vocari *λειεντερία*, sive *levitas intestinorum*, (b) *quâ continere nihil possunt, & quidquid assumptum est, inconfectum protinus reddunt*; ob laxitatem & paralyin quasi fibrarum ventriculi & intestinorum. Potest autem & hic morbus sub generali diarrhœa definitione, ut species sub genere, comprehendi ; uti etiam huic affinis alter, qui *Affectio cæliaca* solet dici apud Auctores, in quo non quidem penitus cruda & immutata alimenta alvo expelluntur liquidiori sub forma, sed, (c) *chylus unâ cum fecibus alvinis ejicitur*, qui naturaliter vasculorum lacteorum osculis solet resorberi, antequam fæces à cibis relictæ per alvum exeant. Verùm non adeo limitatâ significatione affectionis cœliacæ nomen apud Auctores invenitur. Apud *Areteum* quidem talis descriptio habetur, quæ doceret, cœliacam passionem à lienteria tantum gradu differre ; cum in lienteria cruda & immutata alimenta citò per alvum expellantur ; in cœliaco affectu verò (d) *liquefcit à calore alimentum, sed non concoquit calor, neque in succum proprium vertit, semicoctum imperfectumque relinquens*. Alio tamen loco, ubi de curatione hujus morbi agit, habet sequentia : (e) *si ventriculus ciborum digerendorum impotens sit, diffluet autem alimentum non coctum, non mutatum, crudum nihilque ad corporis molem transeat, cæliacos hos appellamus* ; quæ certè definitio optimè lienterix convenit. Verùm apud *Celsum* cœliacus ventriculi morbus vocatur, omnino diversus ; sic enim habet : (f) *In ipsius verò ventriculi porta consistit is, qui & longus esse consuevit, & κοιλιακός à Græcis nominatur. Sub hoc venter indurescit, dolorque ejus est : alvus nihil reddit, ac ne spiritum quidem transmittit : extremæ partes frigescent : difficulter spiritus redditur*. Obtinuit tamen usu hodie, ut cœliaca passio dicatur, quando (g) alimenta aliquam adepta sunt coctionem, & diutius in ventriculo morantur, neque tam citò alvo expelluntur, quàm in lienteria, in qua alimenta prorsus cruda, protinus ut sumta sunt, alvo prodeunt ; tantâ tamque manifestâ cruditate, ut alimenti assumpti genus apertè cognoscatur : adeoque illo sensu cœliaca passio inter diarrhœæ species numerari poterit.

In Diarrhœæ autem consideratione tria inprimis notanda videntur, diversitas nempe materiæ, quæ excernitur ; loca varia corporis, unde hæc materia prodit ; denique causæ, quæ faciunt, ut hæc materia deponatur in cavum intestinorum, & dein per alvum expellatur : quæ omnia bene cognosci debent, ut prognosis & indicatio curatoria haberi possint. Primò videbimus, quid de materia, per diarrhœam excretâ, Observationes Medicæ docuerint.

(a) De Medicin. Lib. IV. cap. xv. pag. 224.

(b) Ibid. cap. xvi. pag. 226.

(c) Boerhaav. Institut. Medic. §. 813.

(d) De Caus. & sign. morbor. diuturnor.

Lib. II. cap. vii. pag. 58.

(e) De curat. morbor. diuturn. Lib. II. cap.

vii. pag. 132.

(f) De Medicin. Lib. IV. cap. xii. pag. 220.

(g) Gorræi Defin. Medic. pag. 322.

MUCUM vocamus humorem lentum, spiffum, exficcatione in topho & lemas indurescentem, folâ maceratione in aqua iterum refolubilem. Omnes illas dotes in mucò narium, qui lubricandæ & defendendæ membranæ internæ narium infervit, invenimus. Verùm, uti §. 75, dictum fuit, fimilis mucus fauces, os internum, œfophagum, ventriculum, & totum inteftinorum tractum inungit; unde minimè mirum videbitur, fi in diarrhœa mucus quandoque per alvum excernatur. Fit ergo talis mucosa alvi egeftio, quando naturalis mucus has partes obliniens, accumulatus sæpe majori copiâ, expellitur. Quandoque etiam in morbis organa illa, quæ fecernendo huic mucò inferviunt, fic difponuntur, ut longè major copia mucì generetur. Patet hoc in cartarrhis, dum homines, quibus fanis nares ficcæ effe folent, incredibilem copiam mucì quotidie emungunt; cùmque fimiles folliculi mucosi per internam superficiem ventriculi & inteftinorum diftribuantur, patet fati, illis fimiliter affectis, magnam copiam mucì colligi, & per alvum excerni poffe. Unde & *Hippocrates* monuit, hominibus capita humida & pituitofa habentibus, ventres (a) crebrò exturbari, *pituitâ à capite defluente*. Et alibi, (b) *Quibus per alvi profluvia fpumofa fiunt dejectiones, iis à capite pituita defluit*. Veteres enim, circulationis ignari, dum fubitas aggeftiones materiæ humidæ in locum quemdam corporis videbant, neque intelligebant, quâ vi, & per quas vias derivaretur, crediderunt, illam colligi in cerebro, quod minimè faniginolentum, & frigidum dixerunt, & inde defluere verfus alias partes corporis, unde catarrhos vocaverunt, quòd deorfum fluerent.

LYMPHAM. Oris faliva deglutita, ventriculi & inteftinorum arteriis exhalantibus fecretus liquor, fuccus pancreaticus, imò & bilis hepatica dicta, adeo diluta & tenuis, materiam dare poffunt, diarrhœæ lymphaticæ. Si enim confideretur copia falivæ deglutitæ, ingens numerus fiftularum arteriofarum in ventriculi & inteftinorum cava hiantium, pancreatis & hepatis moles, patebit fati, magnam lymphæ copiam continuò in inteftina depluere, quæ in fanitate iterum abforbetur; verùm in morbis quandoque per alvum expellitur fummo damno, cùm fic magna copia humorum fanorum subducatur de corpore, & chyli ex ingeftis debita præparatio impediatur; cùm nempe illa pro magna parte à miscela humorum fanorum cum crudis ingeftis pendeat. Unde &, fi diu duret talis diarrhœa, magna debilitas, & peffimæ obftructions viscerum abdominalium fequi folent. Verùm & in aliis corporis locis ftagnans lympa, venis reforpta, & circumfultibus humoribus mifta, quandoque hâc viâ de corpore exit; uti in hydropicis falutari effectû quandoque obfervatur. Unde dixit *Hippocrates* (c) *Hydrope laboranti fi aqua ex venis in ventrem fluxerit, morbi fit folutio*: (d) *In hydrope incipiente; alvi profluvium aquofum oboriens, citra cruditatem, morbum folvit*.

GLUTEN. Mucò naturali tenacius, & quandoque ex hujus accumulatione & morâ diuturniori natum; aliquando & ingeftis (vide Capitulum de morbis ex glutinofo fpontaneo) glutinofis originem debet. Miras talis glutinis in inteftinis concreciones docet *Historia Medica*. Legatus *Caroli Quinti Imperatoris* (e) dolore torquebatur, necnon tumore à dextro hypochondrio per ima ventriculi in finiftrum

(a) Lib. de Aere, locis & aquis, cap. 11. n°. VIII. Charter. Tom. VI. pag. 189.

(b) Aphorif. Sect. VII. n°. xxx. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 306.

(c) Ibid, Sect. VI, n°. XIV. pag. 255. Con-

ter. Coac Prænot. n°. CCCCLXI. Charter. Tom. VIII. pag. 879.

(d) Coac. Præn. n°. CCCCLVII. Charter. Ibid. pag. 878.

(e) Fernel. Patholog. Lib. VI, cap. IX. p. 157.

exporrecto. Integris sex annis remedia adhibita fuerunt scirrho emolliendo, cum talem hunc tumorem crederent Medici: *Injecto tandem acriori clystere, durum ac firmum quidpiam, medio ductu pertusum, pedis longitudine, detractum est; quod ille intestini portionem esse metuebat.* Cum tamen illico inde levatus foret iterum ac tertio, clysterem admisit; atque simili eductâ materie integre convaluit. Alteri cuidam similis, sed gravior affectus alvum prorsus cohibuit; quo mortuo, inventum est colon intestinum usque adeo infarctum pituitâ concretâ, ut solidum omnino videretur, nullæque fæces per alvum exire potuerint. Huc etiam referri potest pituita illa vitrea dicta, quæ pellucida vitri instar, & tremula instar gelatinæ vel albuminis ovi, per alvum quandoque excernitur; de qua re videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 71, dicta fuerunt.

PUS, SANIEM. Quando nempe in ventriculo, vel intestinis, aut in visceribus, quæ suos humores huc deducere solent, vomicæ ruptæ pus effundunt. Verum & in aliis locis corporis, quæ directè se in ventriculum & intestina exonerare nequeunt, pus hærens per metastasim versus intestina deponi poterit; uti pluribus Observationibus demonstratum fuit in *Commentariis* §. 406. Idem & de pure nimia morâ in abscessu clauso in saniem mutato, verum est.

SANGUINEM. Quando ulceratis, vel erosis ab acrioribus humoribus, intestinis sanguinolentæ fæces exeunt, simul dolor & tormina adsunt; tuncque dysenteria potius sanguinea, quam diarrhœa, vocandum esset hoc malum. Verum accidit quandoque absque notabili dolore sanguinem ano exire, per anastomosin dilatatis vasis hepaticis, aut mesentericis; vel & hæmorrhoidalibus. Ruptis etiam à quacumque causa vasis, idem fieri posse facile patet. Sic memini me aliquoties vidisse, post diurnas & molestissimas cardialgias, ingentem copiam sanguinis absque ullo dolore per anum excretam fuisse: sed brevi sequebatur summa debilitas, animi deliquium, & mors. Ubi verò per anastomosin dilatatis vasis hoc fit, non tantum periculum est; imò sæpe salutaris est talis sanguinis excretio, dum & nimia sanguinis copia tollitur, & sæpe aliarum sanguinis excretionum naturalium defectus suppletur. Sic novi plures viros, lautè & otiosè viventes, quibus familiare est ter vel quater in anno purum sanguinem alvo excernere, absque ullo sanitatis detrimento, quinimo longè meliùs se post talem evacuationem habent. Notavit & *Galenus*, sanguinem per circuitus quosdam exire quibusdam; (a) *Vel ob mutilatos artus* (vide & *Commentaria* §. 474.) *vel exercitationem derelictam.* Atque alio in loco postquam similia dixerat, addit sequentia: (b) *Ac visa est quoque mulieribus, suppressis menstruis, huiusmodi per sedem sanguinis vacuatio fieri; ut & nonnullis per vomitum ob eandem causam. Verum & his quidem sincerus sanguis excernitur, similis ei, qui ab hostia interfecta profunditur; modò infernè per alvum, modò per superiores etiam partes.*

Hæc sunt illa, quæ præcipuè materiam diarrhœæ faciunt: bilis autem & his addenda est, ut facile patet, licet non recensita fuerit. Statim enim ubi dicitur de locis; unde materies, per diarrhœam evacuanda prodit, numerabitur & vesicula fellis. Pro varia jam miscela horum omnium inter se, magna diversitas iterum sequetur. Præter hæc autem raris quandoque casibus constitit, aliam mate-

(a) De Symptom. causis Lib. III, cap. VII. |
Charter. Tom. VII. pag. 97.

(b) De loc. affect. Lib. V. cap. ultimo.
Charter. Ibid. pag. 503.

riam alvo excerni posse, quæ ad enumeratas species referri nequit. Sic apud *Tulpium* habetur, quòd (a) *mulier gracilis ac tenera, afflictâ frequentius, sive à febre tertiana, sive ab obstructo liene, excrevit tandem singulis diebus quatuor decim & amplius menses, plurimum flavescens adipis incumbens stercori, instar butyri liquefacti*; atque tali quidem copiâ, ut aliquot vascula replere potuisset. Veram autem pinguedinem esse patebat ex eo, quòd carbonibus injecta flammam satis lucidam ederet, & frigefacta concreveret *instar durioris adipis*. Prodigat autem semper absque torminibus per alvum hoc pingue, absque febre colliquativa, quam plerique Medicorum suspicabantur, & absque emaciatione corporis: quinimo mansit hæc mulier prosperâ ac illibatâ valetudine, etiam post sextum decimum ab hac excretionem annum. Similis alter casus apud eundem Auctorem habetur (b).

N A R I U M, O R I S, F A U C I U M, &c. Enumerantur jam loca, ex quibus diarrhœæ materia in cavum intestinorum venire possit, atque deinde per alvum expelli. Ex omnibus autem enumeratis locis directâ via est in intestina. Ex naribus enim in fauces delabi possunt humores, hinc in ventriculum & intestina: unde quandoque vano metu perculsi fuerunt & ægri & Medici, dum sanguis, de naribus fluens, deglutitus à dormientibus, postea per alvum exiret. Hinc etiam mucii copia per alvum sæpe exit in junioribus, dum coryzâ laborantes deglutiunt ex naribus in fauces delapsam, vel & ex pulmone tussi prodeuntem mucum. Ex hepate per porum biliarium, ex vesica fellis per ductum cysticum in intestinum duodenum via patet: unde diarrhœæ biliosæ, hepaticæ, atrabiliaræ, &c; fieri possunt. Idem & de pancreate verum est. Sed & intestina innumeris fistulis arteriosis, in cavum illorum humores à sanguine secretos exhalantibus, & venosis resorbentibus, donantur; uti docuerunt injectiones Anatomicæ tam per venæ-portarum, quàm arteriarum mesentericarum, ramos factæ; adeoque & ex his vasis humores in intestina venire possunt, & satis copiosi quidem, uti patet, si consideretur ingens illorum numerus, & quòd extremi fines horum vasorum in intestinorum cavum hiantes satis facilè dilatâbiles videantur, dum vel ipsam materiam ceraceam transmittant; uti pluribus in locis notavit *Ruyschius*, & ipse aliquoties vidi; licèt non adeo magnâ vi urgeretur materia in vasa, neque ulla extravasata materiæ ob vasorum rupturam signa apparerent postea, inflatis & exsiccatis intestinis sic repletis. Quàmvis autem fistulæ venosæ minimæ naturaliter resorbeant contentos in intestinorum cavis humores, tamen cum omnes venæ illæ in truncum venæ-portarum, se exonerent; atque venæ-portarum per hepar distributa arteriæ munere fungatur, impedimento nato, quod liberum transitum humorum per ultimas venæ-portarum angustias in hepate tollat, poterunt humores, post summas anxietates, vomitus, & aucta respirationis molimina, retrogrado motu ex venis in cavum intestinorum venire. Videantur illa quæ in *Commentariis* §. 631, de hoc motu retrogrado dicta fuerunt.

Cum autem minutâ resistantiâ in vasis, vel à quacumque causâ aucto impetu liquidi per ipsa moti, possit derivari copia humorum ex aliis partibus versus hæc loca; patet, etiam ab aliis & distitissimis corporis partibus derivatos humores per alvum exire posse. Sic novimus, repetito purgantium medicamentorum usu totum

(a) *Observ. Med. Lib. III. cap. XVIII. pag. 208. 1* (b) *Ibid. cap. XIX. pag. 210.*

corpus exhauriri posse; atque idem accidere ob diuturnam diarrhœam §. 721, dicetur. Nunquam autem evidentius hoc apparet, quàm in cholera morbo, ubi subito paucarum horarum spatio tanta copia liquidi, tam per vomitum quàm per alvum, evacuatur, ut totum corpus exhaustum, facies pallida, collapsa, prostratæ omnes vires, imò & quandoque convulsiones à nimia & subita tali inanitione observentur, licèt ne guttula quidem sanguinis sursum vel deorsum prodierit; quod summa sæpe cum admiratione vidi: & imprimis in vegeta puella, quæ trium horarum spatio hunc morbum passa sic mutatam & collapsam habebat faciem, ut nequidem à familiaribus agnosceretur; venenatâ quasi vi solutis omnibus humoribus, & per vomitum & alvum violentissimè expulsis.

PRO CAUSA VIRES IN INTESTINA EXPELLENTES VALIDAS, &c. Videmus jam quænam & quotuplex sit materia diarrhœæ; & à quibus locis hæc materia in cavum intestinorum derivari possit. Quodcumque ergo facit, ut majori copiâ humores deriventur in cava intestinorum, hoc respectu erit causa diarrhœæ; adeoque & diarrhœa supponit vires in intestina expellentes validas. Verùm hæc sola causa non sufficit: si enim vasa resorbentia venosa, quæ in omni puncto superficiei internæ ventriculi & intestinorum reperiuntur, imbibant iterum huc depulsos humores, non erit diarrhœa. Dum enim homo sanus duodecim libras aquæ Spadane haurit, sæpe ne gutta quidem per alvum exit; sed, licèt tantâ copiâ liquidi intestina alluantur, omne illud venis bibulis resorbetur, & per sudoris vel urinæ vias exit de corpore. Requiritur ergo in intestinis vires contrahentes tam validæ, ut tantam liquidi copiam coercere valeant, ne per alvum exeat. Ubi autem illæ vires contrahentes debilitantur, liquidum ore assumptum, vel ex vasis intestinorum & mesenterii, aut vicinorum viscerum, in cavum intestinorum delatum, per alvum dilabatur; pro parte saltem, vel & integre, si intestina penitus resoluta & paralytica quasi facta fuerunt. In priori casu liquida & frequens fiet alvi egestio; in posteriori aderit lienteria, dum ingesti, vel in cavum intestinorum expulsi humores, proprio pondere, & respirationis prælo expelluntur per alvum immutati ferè, & sæpe insciis ferè ægris, quod tunc semper pessimum signum dat; denotans nempe perfectam resolutionem intestinorum. Unde lethalem dixit alvi dejectionem *Hippocrates*, (a) *quæ ægri fugiens sensum exit*. Cùm autem hoc quandoque contingat delirantibus aut phreniticis ob cerebrum affectum potius, quàm ob intestinorum resolutionem, alio in loco hanc prognosin magis limitavit dicens, (b) *Ab alvo tenuia non sentienti transire, ei qui apud se sit, malum, ut hepatico*. Unde etiam adstringentia; uti postea in cura dicetur, profunt roborando laxas nimis intestinorum fibras, atque etiam aromatica stimulantia multi sæpe usûs sunt, ut irritentur in validiorem contractionem inertes fibræ. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* dixerit, (c) *In diuturnis lienteriiis si ructus acidus qui prius non existit oboriatur, signum bonum est*. Notat enim, aliqualem rediisse vim contractilem ventriculo & intestinis, quâ coercere possint ingesta saltem tamdiu, ut spontaneâ mutatione degenerare incipiant, & acidus ructus facere; cùm in lienteria, propriè dictâ, ingesta omnia citò transeant per alvum immutata.

Verùm præter hanc debilitatem virium contrahentium in intestinis videtur & alia

(a) Coac. Prænot. n°. DCXXXI. Charter. | LXXX. Charter. Ibid. pag 750.
Tom. VIII. pag. 890. | (c) Aphor. Sect. VI. n°. I. Charter. Tom:
(b) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. | IX. Part. II. pag. 245.

causa diarrhœæ esse. Novimus enim, intestina naturaliter motu quasi vermiculari moveri, uti in vivis animalibus dissectis, & in hominibus, per vulnera vel alias causas (vide *Commentaria* §. 648.) intestina conspectui offerentibus, patuit: vocatur motus peristalticus, quo successivis in locis se contrahentes fibræ intestinalles applicant fistulas venosas absorbentes illis, quæ intestinorum cavo continentur, sicque sensim hæc contenta per totam tubi intestinalis longitudinem promoventur ad anum usque. Remoram autem diuturnam patiuntur hæc contenta antequam ad anum perveniant, ob juga intestinorum illorum cavum arctantia, & ob retrogradum motum peristalticum retropellentem iterum contenta. Nam si attento oculo, vivi animalis dissecto abdomine, intestina quis lustret, patebit evidenter, motu peristaltico contenta intestinorum propelli; mox, eodem motu, retrogrado factò, repelli iterum; propellenda denuo momento sequenti, adeoque lentissimè versus anum deduci. Illud autem requirebatur, ut per tantam intestinorum longitudinem propulsis cibis & potibus, & humoribus huc delatis, omnique momento absorbentium venarum osculis applicatis, exhauriri posset omne ferè liquidum; fæcèsque relictæ, omni utili humore privatæ, figuratæ, molles tamen adhuc plerumque in sanis, per alvum excernerentur. Videtur autem in hominibus, optimâ sanitate fruentibus, determinato temporis spatio, vario tamen in variis, totum illud iter ab ore ad anum usque absolvi: illudque unusquisque experiri potest, si uvæ Corinthiacas integras, (quæ tales semper per alvum excernuntur) deglutierit, & deinde fæces egestas lustrando observaverit, quonam temporis intervallo hæc uvæ per alvum prodeant. Unde etiam plerisque hominibus familiare est certâ quâdam horâ alvum deponere. Hinc dixit *Hippocrates*, (a) *Alvi dejectio optima est mollis, coherens ac compacta, subfulva, non valde graveolens, prodiens horâ consuetâ; copiâ pro ratione ingestorum.* Tali enim dejectione existente, inferior venter sanus est.

Si ergo quacumque de causa sic irritentur intestina ut per motum peristalticum validiorem & celeriore illa, quæ intestinorum cavo continentur, citiùs ad anum veniant, non dabitur tempus requisitum, ut fistulæ venosæ absorbentes omne liquidum exhaurire possint; adeoque & frequentius movebitur alvus, & liquida erunt excrementa, id est, aderit diarrhœa. Quinimo & celerrima tali propulsione poterunt ingesta vix mutata per alvum expelli, adeoque aderit lienteria; quæ vulgò soli intestinorum paralyfi solet adscribi. Unde & *Galenus* (b) male omni lienteriae hoc nomen, quod levitatem intestinorum designat, impositum esse monet; agnoscens hunc morbum produci posse, dum mordaces & acres humores ventriculum & intestina irritant. Imò etiam addit, crudis & exulceratis ab acris humoribus intestinis, cibos transeuntes illa sic stimulare, ut citissimè illos propellant; cùmque illud in toto tractu intestinorum fit, tanta erit transitûs celeritas, ut nullum fiat coctionis rudimentum. Quàmvis autem & talem lienteriam ventriculi & intestinorum imbecillitati tribuendam voluerit, patet tamen satis ex illis, quæ in eodem loco sequuntur, quòd tantùm intellexerit debilitatam coctionem, non verò imbecillitatem illius virtutis, quâ ventriculus & intestina se contrahunt, & contenta versus anum propellant. Ut autem distingui possint binæ illæ species lienteriae, dicit, illam, quæ ab acris humoribus ventriculum & intestina irritan-

(a) Coac. Prænot. n°. DCI. Charter. Tom. VIII. pag. 848. Confer. Prognostic. ibid. Comment. II. Sentent. XIII. Charter. pag. 626.

(b) Aphor. Sect. VI. n°. I. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 246.

tibus fit, morfus sensum comitem habere; contrà verò illam, quæ ob intestinorum & ventriculi propriè dicendam debilitatem fit, omni doloris sensu carere.

Accelerari autem illum motum intestinorum, quo contenta versus anum deducuntur, per stimulos, docet purgantium remediorum efficacia; quæ & irritatione suâ videntur humores huc versùs elicere, simulque hunc motum augere. Quàmvis enim, ut duræ fæces exprimi possint, sæpe summo nixu muscutorum abdominalium & diaphragmatis opus fit, tamen & solâ intestinorum actione fæces posse expelli certum est; cum quandoque invito, & summâ vi oblucente homine, alvus exoneretur. Pulchro Experimento hanc rem confirmavit *Wepferus*. Catello enim dederat vitri antimonii scrupulum cum lacte, atque tribus horis elapsis dissecto abdomine, & (a) *intestinis prorsus denudatis & extra abdomen propendentibus nihilominus fæces flavas, consistentiæ prope naturalis, per alvum exoneravit* hoc animal, solâ intestinorum vi expulsas, ut evidenter apparet. Unde patet ratio, quare post cathartica assumpta, & in diarrhœa spontanea, murmura & borborygmi in abdomine audiantur, & sæpe alvi evacuationem præcedant tormina, licèt non adeo molesta & frequentia quàm in dysenteria, ob motum nempe peristalticum intestinorum acceleratum. Simul etiam ex dictis apparet, quare *Hippocrates* dixerit, (b) *Prædicere autem oportet, excretionem subtus erumpentem desituram esse, quum tangenti ventrem manu nullus motus occurrerit, & in fine dejectionis status penetrarit.*

Dum ergo in textu debilitas virium contrahentium in ipsis intestinis pro causa diarrhœæ ponitur, illud non tantùm intelligendum est, ac si in omni diarrhœa per resoluta & paralytica intestina dilaberentur contenta, verùm etiam quatenus naturalis effectus contractionis illius, resorptio nempe liquidi per venas absorbentes, minuitur; licèt, vi contractili intestinorum satè validâ manente, accelerato motu peristaltico expellantur contenta. Simili enim significatione & *Galenus*, uti modò vidimus, lienterix causam posuit imbecillitatem ventriculi & intestinorum; licèt ab acris humoribus has partes irritantibus producat. Unde etiam in curatione diarrhœæ (§. 722.) acris irritantis lenimen commendatur: ex quo patet, tali sensu hæc verba accipienda esse.

VEL IN VASIS INTESTINORUM ABSORBENTIBUS IMPEDIMENTA, NE ADMITTANT. Si consideremus, salivam deglutitam, succum pancreaticum, hepaticum, versus intestina deferri, & in omni puncto superficiei internæ ventriculi & intestinorum minimas fistulas arteriosas eructare humores, patebit, magnam copiam liquidorum colligi in cavo intestinorum; quibus adhuc addenda sunt liquida cibo & potu ingesta. Naturaliter autem omne illud ferè resorbetur venulis lacteis, vel per venas mesentericas ad magnum venæ-portarum alveum defertur; & solidæ tantùm fæces per alvum exeunt. Si ergo quodcumque adfuerit impedimentum, quo prohibetur liquidorum intestinis contentorum resorptio, liquida & copiosior necessariò fiet alvi egestio; dum vel solâ contentorum mole, vel & per moram natâ acrimoniâ irritantur intestina in celeriores contractiones, vel penitus resolutis intestinis, & solâ respirationis actione pressis, collecta liquida per alvum dilabuntur. Quàmvis autem, impedimento nato in venæ-portarum ramis per hepatis substantiam distributis, venæ mesentericæ se libere evacuare nequeant, adeoque nec commodè recipere absorbendos ex intestinorum cavo humores; tamen minùs frequens

(a) *Cicut. aquat. Histor. & nox. cap. xx. |*
Histor. II. pag. 253.

(b) *Prædiction. Lib. II. cap. xiii. Charter,*
Tom. VIII. pag. 222.

hæc diarrhœæ causa est, quia venæ facilè distenduntur, & tandem in tali casu, post summas anxietates & vomitus (vide §. 631. 632.), retroprimuntur ex venis in arterias humores, sicque iterum venæ majores deplentur. Verùm minima venularum in intestina hiantium oscula, mucosis lentis humoribus hîc collectis, vel & aphthosis crustis (vide §. 988.) sic possunt tegi, ut nihil admittere queant, dum interim arteriolæ exhalantes, impetu arteriosi sanguinis illas urgente, minùs facilè obstruuntur, adeoque hæ sæpe pergunt humores effundere, licèt venosa oscula nihil admittere possint. In pessimis aphthis, ferè semper tunc lethalibus, talis diarrhœa adest, & quandoque in pueris, quibus tumidum abdomen indigestis cibis infarctum prominet; tuncque jugis diarrhœa est, non minutâ tamen ventris mole. Talem morbum Hippocrates (a) descripsisse videtur; & apud Celsum iisdem ferè verbis habetur: (b) *At intestinorum levitas periculosior est, si frequens dejectio est, si venter omnibus horis & cum sono, & sine hoc, profluit; si similiter noctu & interdiu; si, quod excernitur, aut crudum est, aut nigrum, &, præter id, etiam læve, & mali odoris; si sitis urget; si post potionem urina non redditur (quod evenit, quia tunc liquor omnis non in vesicam, sed in intestina descendit); si os exulceratur, &c.* Post diuturnam dysenteriam exulceratis intestinis, & dein his locis cicatrice obductis, fortè idem obtinet, quod in externarum corporis partium cicatricibus videmus, imperspirabilem talem locum nempe esse, destructâ partis fabricâ. Videtur autem hanc causam lienterix agnovisse Galenus dicens, (c) *Ex dysenteria intestinorum levitas oritur, ubi ex magna ulceratione multæ cicatrices intestinis oboriuntur, propter quas cibum non retinent; unde ex intestinorum levitate vocata est lienteria. Quamobrem talis est insanabilis lienteria, cicatrices namque non sanescunt.* Periculosam esse ab impedimento in vasis absorbentibus nato diarrhœam, satis patet; unde & Celsus modò citatis subjungit, (d) *Inter quæ cum evidens mors sit, multò evidentior est, si jam in longinquum quoque id vitium est; maximè etiam si in corpore senili est.* Ubi verò à muco lento, & fœcibus accumulatis fit in junioribus, major spes curæ est: saponaceis enim solutâ, & dein purgantibus deturbatâ hæc saburrâ, sæpe sanantur. Unde fortè Hippocrates dixit de hoc morbo agens, (e) *Estque morbus hic gravissimus senioribus; vehemens est etiam viris. Reliquis autem ætatibus multò minor.*

§. 720. **Q**UARE liquet, fluorem alvi in febribus multiplicem esse quoad materiem; causam; effectus; eventum; adeoque sæpe omnino incurabilem esse; & rarò colliquativum; eumque vix unquam medicabilem,

Ex omnibus illis, quæ ad paragraphum præcedentem dicta fuerunt, patet insignem varietatem in hoc morbo obtinere posse; quàmvis omnes illæ diversæ species generali nomine diarrhœæ comprehendantur. Primò quoad

MATERIAM. Vidimus enim sanos & morbosos humores ex omnibus illis partibus corporis, quæ directè liquida sua in ventriculum & intestina evacuant,

Prædiction. Lib. II. cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 822.

(b) De Medicin. Lib. II. cap. VIII. pag. 74.

(c) Introductio, seu Medicus. cap. XIII.

Charter. Tom. II. pag. 385.

(d) De Medicin. Lib. II. cap. VIII. pag. 74.

(e) Prorrhætic. Lib. II. cap. XIII. Charter.

Tom. VIII. pag. 822.

diarrhœa materiam facere posse. Præterea & ex locis etiam remotissimis, per metastasim materiæ morbosæ, humores huc derivari possunt. Unde & ex sola hac materiæ, per diarrhœam evacuata, diversitate, in prognosi plurima determinavit Hippocrates: (a) *valde aquosum, aut album, aut ex viridi pallidum, aut vehementer rubrum, aut spumans dejicere, mala hæc omnia. Sed malum quoque est & exiguum, & glutinosum, & album, & subpallidum, & leve. His autem alvi excrementis magis lethalia fuerint nigra, aut pinguis, aut livida, aut æruginosa, aut fœtida.* Similia plurimis aliis in locis habentur. Præter reliqua autem damnavit sinceras dejectiones, ἀκριτὰ διαχωρήματα; quæ vocantur, quando humor biliosus, melancholicus, porraceus, æruginosus, &c, solus intestina pervadit, nullâ aquosâ humiditate, aliisve illi permistis; uti Galenus (b) hoc vocabulum explicat. Designat enim impetuosè ruere per intestina talem humorem; atque vim illam, quâ intestina se contrahunt, & contenta coercent, nullam ferè amplius esse: cum hæc, si valida foret, affluentem humorem cum reliquis cavo intestinorum contentis miscuisset; sicque fecisset, ut non impermissus per alvum exiret.

C A U S A M. Generales causarum classes tres enumeratæ fuerunt paragrapho præcedenti; quæ tamen ingentem diversarum causarum numerum sub se comprehendunt. Sic v. gr; causæ in intestina humores expellentes admodum variæ deprehenduntur. Dum calido de lecto surgens quis corpus frigidæ exponit auræ, sæpe brevi post levia tormina sequuntur, & liquida aliquoties deponetur alvus; ob impeditam subito perspirationem, versus intestina ruentibus tunc humoribus. Acrior vel corrupta bilis in morbis acutis, acida acrimonia in junioribus, vel & adultis debilioribus, toties diarrhœam faciunt. Inflammatio intestinorum, uti postea patebit, & varii inflammationis exitus huc quoque faciunt. Ex quibus satis patet, multiplicem esse diarrhœæ causam.

EFFECTUS, EVENTUM. Si enim per diarrhœam tollatur superabundans quidam in corpore humor, quàmvis bonus fuerit; vel expellatur noxia materia, integris manentibus ægri viribus, bonus effectus erit, & salubris eventus. Contrarium autem obtinet, ubi bonorum humorum jactura fit, vel vires ægri validam evacuationem ferre nequeunt. Sic vel ipsius sanguinis per alvum profluvium salutare quandoque est, dum in plethoricis hominibus, ob mutilatos artus v. gr; vel in fœminis menstruis suppressis laborantibus, abundans sanguinis copia per hanc viam exit, per anastomosin dilatatis vasis. Ubi verò erosio vasis idem fit, summum sæpe discrimen imminet. Sic dictum fuit in *Commentariis* §. 594, criticâ quandoque diarrhœâ tolli in morbis illud, quod à sanitatis legibus sic recesserat, ut cum reliquis humoribus absque functionum læsione fluere non posset per vasa. In morborum acutorum initiis, nondum coctâ & ad exitum dispositâ morbi materie, toties funesta fuit diarrhœa. Verùm pro vario eventu diarrhœæ consideranda inprimis sunt ægri temperies & vires, morbi genius, & diversum tempus morbi. Robusta enim & plena corpora satis facillè magnas etiam evacuationes ferre solent; mobiles & teneræ fœminæ à levibus etiam evacuationibus pessimè afficiuntur. Sic (c) *Pleuritide aut peripneumoniâ affecto diarrhœa succedens, malum pronunciavit Hippocrates; sequenti autem aphorismo (d) ophthalmiâ laborantem diarrhœâ corri-*

(a) Prognostic. Comment. II. sentent. xx. | Charter. Tom. IX. Part. II. pp. 294, & 303.
xxi. xxii. Charter. Tom. VIII. pag. 629. 630. | (c) Ibid. Sect. VI. n°. xvi. pag. 256.

(b) Aphorism. Sect. VII. n°, vi, & xxiii. | (d) Ibid. n°. xvii. pag. 257.

pi, bonum dixit. Et alibi, (a) si alba pituita detento vehemens diarrhœa succedat, morbum solvit; contrà verò (b) si tabe detento diarrhœa superveniat, lethale. Pluribus Observatis Hippocratis & aliorum hoc confirmari posset, si opus videretur. Ut autem tutò judicare possint Medici, an diarrhœa salutaris futura sit an non, inserviet optimè axioma illud Practicum summi usûs: (c) In alvi perturbationibus & vomitionibus quæ sponte oboriuntur, si, qualia purgari oporteat, purgentur, confert & facillè ferunt; sin minus, contrà. Sic & vasorum evacuatio, si, qualem fieri oportet, fiat; & confert, & facillè ferunt; sin minus contrà. Itaque inspicere oportet & regionem, & anni tempestatem, & ætatem, & morbos, quibus vacuari, aut non vacuari oporteat.

ADEOQUE SÆPE OMNINO INCURABILEM ESSE. Quandoque enim tanta est materiæ malignitas, & tanto impetu prodit, ut omnia Artis molimina eludat. Unde Hippocrates dixit, (d) Quibuscumque morbis incipientibus, si bilis atra sursum aut deorsum prodeat, lethale. Et alibi, (e) in febre ardente si alvus eruperit, mortale est. Quem funestum eventum plures Historiæ ægrorum in Epidemicorum libris recensitæ confirmant. Quandoque & in visceribus, quæ directè in intestina humores suos evacuare possunt, vomicæ corruptæ, scirrhii maligni, imò & cancerosi tumores observati fuerunt, uti Historia Medica docet; unde corrupta sanies, vel & acerrimi rodentes ichores, in intestina depluentes nullâ Arte medicabiles diarrhœas faciunt aut dysenterias: hinc Hippocrates monuit, (f) Ex morbo diuturno alvi deductio, malum. Si jam penitus resolutis intestinis omnia per alvum dilabantur, patet fati, parùm spei superesse; uti etiam quando post longam dysenteriam exulceratis intestinis, à relictis cicatricibus, intestinorum lævitas sequitur. Post longam enim dysenteriam desinentem, (g) si hydropes, aut lientericæ fiunt, lethale est.

ET RARO COLLIQUATIVUM, EUMQUE VIX UNQUAM MEDICABILEM. Quàmvis in omni diarrhœa validiori & diuturniori, ob magnam fluidorum jacturam corpus extenuetur, tamen non omnis alvi fluor colliquativus dici meretur, licet imperiti & jactatores sæpe hoc vocabulo abutantur. Συρτήκεσαι enim, quod colliquefcere, seu contabescere, propriè significat, quandoque minùs propriâ significatione usurpari monuit Galenus, (h) dum in morbis corpus attenuaretur. Per alvi autem fluxum colliquativum propriè intelligitur, quando post morbos diuturnos, & imprimis post suppurationes viscerum, aut longam hydropem, in putridum liquamen soluti humores per alvum ruunt. Hæc est illa diarrhœa, quæ in phthisi consummata, morbo & vitæ finem imponere solet, uti Hippocrates pluribus in locis monuit (i). Similis & hydropicis sub finem vitæ contingit, dum diurnâ stagnatione corruptæ aquæ putrefecerunt viscera, quæ his alluuntur; tuncque miseri ægri sæpe optimam spem curationis concipiunt, dum mors instat. Prudentissimè ergo monuit Hippocrates, uti ad §. 719, dictum fuit, diarrhœam

(a) Aphorism. Sect. VII. n°. xxix. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 305.

(b) Ibid. Sect. V. n°. xiv. pag. 202.

(c) Ibid. Sect. I. n°. ii. pag. 5.

(d) Ibid. Sect. IV. n°. xxii. pag. 146.

(e) Coac. Prænot. n°. cxxx. Charter. Tom. VIII. Confer. pag. 858.

(f) Aphorism. Sect. VIII. n°. vii Charter.

Tom. IX. Part. II. pag. 343.

(g) Coac. Prænot. n°. cccclxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 879.

(h) Aphorism. Sect. II. n°. xxviii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 70.

(i) Ibid. Sect. V. n°. xii, & xiv. pp. 201. 202. Coac. Prænot. n°. dcxxxiv. Charter.

Tom. VIII. pag. 890.

aquosam (a) hydropicis prodesse, sed in initio morbi tantum. Cum ergo fluor alvi colliquativus tantum in desperatis talibus casibus ferè observetur, patet evidenter, illum non adeo frequentem esse, & vix unquam medicabilem.

§. 721. **S**I continuatur diu, viscera abdominalia magis magisque in eundem morbum disponit; eadem labefactat; exco-riat; inflammat; reliqua autem vasa & viscera emungit, exhaurit; hinc atrophia, macies, debilitas, dysenteria, inspissatio fluidorum per totum habitum corporis; solidorum laxitas; fluidorum jactura; leucophlegmatia; hydrops; tabes.

Sequitur jam, ut de effectibus diarrhœæ dicatur, sicque in prognosi determine-tur, quænam inde metuenda sint mala. Ex antè dictis patuit, per diarrhœam sæpe evacuari de corpore noxios humores; quandoque & nimiam bonorum humorum abundantiam minui, adeoque & quandoque prodesse diarrhœam. Verùm ubi sic subducta fuerunt de corpore hæc noxia vel superflua, nocebit diarrhœa, si pergat ulterius. Unde diurnas diarrhœas, sive biliotas, sive pituitotas, sive crudas absolutè damnavit *Hippocrates* (b), noluitque, ut ultra septimum diem alvi fluxus excurreret; sed jussit ut idoneâ victûs ratione & medelâ convenienti, diversâ in variis speciebus, coerceatur. Quæ omnia ex *Hippocrate* pulchre collegit *Celsus* dicens, (b) *Sed uno die fluere alvum sæpe pro valetudine est: atque etiam pluribus, dum febris absit, & intra septimum diem id conquiescat. Purgatur enim corpus, & quod intus læsurum erat, utiliter effunditur. Verùm spatium periculosum est; interdum enim tormina ac febriculas excitat.*

ERGO SI CONTINUATUR DIU, VISCERA ABDOMINALIA MAGIS MAGIS-QUE IN EUMDEM MORBUM DISPONIT; EADEM LABEFACTAT. Continuo enim affluxu copiosi liquidi intestinorum interior superficies maceratur, arteria-rum orificia & ductus excretorii viscerum pariter laxantur, adeoque minùs resis-tunt appulsis humoribus, illòsque faciliùs transmittunt; sic sensim assuèscit cor-pus; ut huc versùs magnam liquorum copiam derivet; simulque reliquæ excretio-nes per vesicam, & insensibilem transpirationem, minuuntur; unde summa diffi-cultas curationis nascitur, dum debilitatis vasis & visceribus pristinum robur red-dere sæpe arduum fit. Vidi sic in pauperibus à malo victu ortas diarrhœas, ne-glectas in initio, per annos durasse, neque sanari potuisse, quacumque demum methodo tentarentur; licèt nulla signa adessent corruptorum viscerum, vel latentis cujusdam in corpore vomicæ; sed mera tantum laxa debilitas intestinorum, & viscerum abdominalium, pertinacem morbum facere viderentur.

EXCORIAT; INFLAMMAT. Constat ex Anatomicis internam superficiem intestinorum eminentibus vasculorum arteriosorum, venosorum, extremis hirtam esse, atque ideo villosam vocari. Tenera autem & pulposa hæc vasculorum ex-trema, uti & nervosæ papillæ hîc prominentes, blando muco ex folliculis muco-sis secreto inunguntur; sicque defenduntur ab ingestorum præterlabentium acri-

(a) Aphorism. Sect. VI. n°. XIV. Char-ter. Tom. IX. Part. II. pag. 255. Confer. Coac. Prænot. n°. CCCCLXI. Charter. Tom. VIII. pag. 879.

(b) Prædiction. Lib. II. cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 813.

(c) De Medicin. Lib. IV. cap. XIX. pag. 229.

moniâ, vel asperitate. Ubi ergo à diuturna diarrhœa teneras has partes defendens mucus detergitur; dolor & inflammatio sæpe sequuntur, ut facilè patet. Verùm & ipsa illa pulpofa substantia intestinorum copiosis humoribus, huc affluentibus, macerata, vel & acrimoniâ eorundem erofa, secedit quandoque, & ramentorum specie in dejectionibus alvinis apparet. Quàmvis enim mucus harum partium absterfus tali sub specie fallere possit, docent tamen Observata, quandoque & ipsam intestinorum substantiam sic deteri, & abradi. Hæc sunt illa ramenta ζύσματα dicta Hippocrati, quæ meritò damnavit, dum in dejectionibus alvinis apparerent, dicens, (a) *Et quibus dejectiones, si residere permiseris, neque moveris, veluti ramenta subsident. Quòd si pauca sint, parvus est morbus, sin multæ, magnus. Testatur Galenus se multos vidisse & sæpe, (b) quibus, cum morbis gravibus atque diuturnis essent conflictati, maxima intestinorum pars erat putrefacta adeo, ut compluribus locis tunica omnis interior esset exesa, inprimis in morbis dysentericis. Atque à tali causa natae cicatrices glabræ, vasis venosis absorbentibus destitutæ, videntur quandoque immedicabilem lienteriam fecisse. Neque tantùm ramentorum specie secedit interior hæc intestinorum tunica, sed quandoque magna ejus pars sub membranæ specie exit, uti Observata Medica docuerunt; quorum unicum memorabile Exemplum adduxisse sufficiet. Homo (c) excruciatu impensè ab acribus intestinorum torminibus sensit. . . . adeo exulcerari sibi intestina, ut intrà octidui curriculum excreverit integram illam tunicam, quæ intestinum rectum intus obvelat. Neque statim propellebatur hæc tunica, sed firmiter podici adhærescens insolitum præbebat spectaculum, neque potuit ante biduum exactum inde separari.*

RELIQUA AUTEM VASA ET VISCERA EMUNGIT, EXHAURIT. Quàmvis enim per diarrhœam in initio quandoque superflui vel noxii humores expellantur, his expulsis tamen si duret, exeunt de corpore etiam bona liquida; simulque ingesta per alvum expelluntur, antequam ex illis possit præparari & resorberi chylus, qui restaurandis illis, quæ quotidie per sanitatis actiones de corpore pereunt, inservit. Minuitur ergo copia liquidi, atque reliqua corporis vasa & viscera exhauriuntur. Ob hanc causam (d) mulieri utero gerenti, si alvus multoties profluit, abortionis periculum est; quia exhaustis sic vasis (e) non superest, quod in una muliere duo corpora simul sustineat.

HINC ATROPHIA, MACIES, DEBILITAS. Subducuntur enim de corpore illa, ex quibus perditorum restauratio perfici debet; adeoque deficiet nutritio. Cùmque simul defectu novi chyli reliqui humores acriores fiant, solvetur pinguedo corporis, circulantibus humoribus miscebitur, atque illorum acrimoniam quidem demulcebit pro tempore, sed & simul per alvum exhibit cum reliquis; unde macies fiet. Frequenti enim alvi ductione emaciari homines; notissimum est. Unde etiam Galenus (f) in curâ nimix obesitatis commendavit assiduam ventris dejectionem. Debilitatem autem fieri ab inanitate vasorum, exhausto liquido, in Commentariis §. 661, demonstratum fuit. Debilitatem verò in diarrhœa non tan-

(a) Aphorism. Sect. VII. n°. LXXIX. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 331.

(b) De usu partium Lib. IV. cap. XVII. Charter. Tom. IV. pag. 139.

(c) Tulpii Observ. Medic. Lib. III. cap. XVII. pag. 207.

(d) Hippocr. Aphor. Sect. V. n°. XXXIV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 214.

(e) Cels. de Medic. Lib. II. cap. x. p. 78.

(f) De Sanitate tuenda. Lib. VI. cap. VIII. Charter. Tom. VI. pag. 175.

tum ab inanitione deduxit *Hippocrates*, verum etiam inde, quod frequenter alvum excernere coactus æger delassetur, nec somnum capere possit, licet parum simul excernat; sic enim habet, (a) *Verum si alvi excrementum liquidum est, id nec stridere, nec crebro, & paulatim excerni expedit; Fessus enim homo ex continua exsurrectione succumbens insomnis fit; si vero affatim sæpe dejiciat, defectus animi periculum est.*

DYSENTERIA. Propriè tantum designat intestinorum difficultatem: unde quando diarrhœæ accedunt molesta tormina, & tenesmus frequens deponendi alvum cum dolore satis acri, tunc solet dysenteria dici. Quia autem diarrhœam sequi solet dysenteria, quando diuturno alvi fluxu excoriata intestina, vel & inflammata, dolent acriter; vel à mordacibus humoribus roduntur & exulcerantur; tuncque plerumque mucus intestinorum derasus, unà cum striis paucis sanguineis, ob vasa jam nuda & detrita quasi, soleat frequenti & molesto tenesmo per alvum excerni; hinc sanguinolentum alvi fluxum solum dysenteriae nomen mereri voluerunt quandoque Medici. *Celsi* descriptio huic opinioni favet. Dysenteriam enim Græcis dictam vocavit tormina, illamque sic describit: (b) *Intus intestina exulcerantur: ex his cruor manat, isque modò cum stercore aliquo semper liquido, modò cum quibusdam quasi mucosis excernitur; interdum simul quedam carnosæ descendunt. Frequens dejiciendi cupiditas, dolorque in ano est. Cum eodem dolore exiguum aliquid emittitur: atque eo quoque tormentum intenditur, &c.* Quamvis autem *Galenus* exulcerationem intestinorum (c) dysenteriam dixerit, atque adesse negaverit, si mordaces humores per alvum effluerint, antequam intestinorum exulceratio facta fuerit; tamen alibi *cruentam dysenteriam* vocavit (d) *quæ utique definitur sanguinis per intestina, citra exulcerationem, vacuatio: in eodem nomine vocavit illum sanguinis per alvum fluxum, (e) qui in artuum extirpationem passis, & ob solitos labores intermissos plethoricis, observatur. Videtur autem cruenta talis dejectio meliùs ad diarrhœam referri, uti §. 719, factum fuit, cum sæpe absque ullo tenesmo vel torminibus observetur. Minus ergo propriè sanguinis per alvum evacuatio pro signo dysenteriae pathognomonico habetur, cum & biliosa, mucosa, atrabilaria materies per alvum ruere observetur cum tenesmo molesto & torminibus validis; adeoque longè meliùs molestus dolor, & frequens tenesmus, sive ab exulceratis intestinis, sive ob mucum derasum crudis & excoriatis, vel & inflammatis, hæc facta fuerint, dysenteriam à diarrhœa distinguunt; cui rei & stricta hujus vocabuli significatio, difficultas nempe intestinorum, imprimis favet. Ex illis autem, quæ modò dicta fuerunt, patet satis ratio, quare diarrhœam diuturnam sequatur dysenteria, uti & *Hippocrates* (f) monuit.*

INSPISSATIO FLUIDORUM PER TOTUM HABITUM CORPORIS. Per diuturnum enim alvi fluxum liquidissima sanguinis pars subducitur, adeoque illud, quod remanet, quamvis copiâ paucum, tamen inspissatur & immeabile redditur. Neque repugnat, quod antea in cura inflammationis, quæ per resolutionem spissi inflammatorii perficitur, laudabatur alvi subductio, sive per *Artem* facta diarrhœa-

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. XIV. Charter. Tom. VIII. pag. 627.

(b) De Medicin. Lib. IV. cap. xv. p. 224.

(c) Epidem. Lib. II. Comment. II. text. XVII. Charter. Tom. IX. pag. 136, & sequ. & alibi passim.

(d) Aphor. Sect. V. n°. LV. Ibid. Part. II. pag. 240.

(e) Lib. de Artic. Comment. IV. text. XXXVIII. Charter. Tom. XII. pag. 450.

(f) Aphorism. Sect. VII. n°. LXXV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 336.

facta diarrhœa. Adhibebantur enim tunc purgantia, ut minueretur sanguinis impetus (vide §. 396. n°. 2.) atque liquidorum copia (§. 396. n°. 3.), vel ut revelleretur impetus à locis inflammatis versus alias partes (§. 396. n°. 4.); simulque sic restituebantur vasis oscillationes elasticæ per imminutionem distendentis liquidi (§. 398. n°. 1.). Accedit, quòd tunc feligerentur talia, quæ unà cum vi purgante solvendi potentiam insignem haberent. Verum quidem est, dum adest diarrhœa, solvi & fundi humores; sed omne, quòd solutum est, per alvum elabitur; adeoque illud, quòd remanet, diluente vehiculo orbatum, obstructionibus & inflammationibus producendis aptissimum erit. Hinc patet ratio, quare *Hippocrates*, qui(a) *ophthalmiá laborantem, diarrhœá corripí*, bonum dixerat; alibi notaverit (b), *Oculorum rubor ἐν πυρετῶν in febre oboriens* (alii legerunt ἀπυρετῶν sine febre) *alvi diuturnam malignam affectionem significat*; uti etiam (c) *Rubores circa nasum, alvi humescentis signa sunt*. Ob eandem rationem in diuturna lienteria, (d) *Rubet facies, & quasi maculis quibusdam omnium colorum distinguitur*. Non mirum ergo in phthisicis desperatis, post diarrhœam colliquativam, pustulas in facie nasci inflammatorias, anginâ fauces affici, &c. Idem etiam in hydropse inveterata observatur toties, dum omnis aqua vasis exit, & in cavis corporis colligitur; solúsque ruber sanguis, paucus quidem, sed immeabilis & spissus, circa arteriarum angustias hæret.

SOLIDORUM LAXITAS, FLUIDORUM JACTURA. Cùm diarrhœa sit liquidioris alvi egestio frequens, fluidorum jacturam per illam fieri satis patet. Solidarum autem partium laxitas sequetur diuturnam diarrhœam non tantùm in intestinis, verùm etiam in toto corpore. Demonstratum enim fuit ad §. 25, fibris solidis corporis nostri nimiam laxitatem conciliari, dum impeditur ingestorum assimilatio in naturam liquidi vitalis sani, cùm ex illis sic mutatis debeant restitui illa, quæ in solidis æquè & fluidis per sanitatis actiones pereunt, Simul ex illis, quæ ibidem dicta fuerunt, constitit, jacturam nimiam humoris boni impedire ingestorum assimilationem. Cùm ergo per diarrhœam diuturnam fluidorum jactura fiat, & ingesta per alvum expellantur, antequam debita chyli copia ex illis confecta & resorpta fuerit; patet evidenter, solidorum laxitatem inter effectus diarrhœæ diuturnæ meritò numerari.

LEUCOPHLEGMATIA, HYDROPS, TABES. Omnia hæc mala nimiam solidarum partium laxitatem, ex diarrhœa diuturna natam sequi poterunt; uti patet ex illis, quæ in *Commentariis* §. 44, n°. 2. notata fuerunt. Quàmvis enim mirum videatur primâ fronte, tumere posse corpus accumulâtâ aquâ, dum per diarrhœam liquidissima elabuntur continuò, tamen & hoc verum est. Solet enim plerumque ingens sitis validam diarrhœam comitari; & quàmvis potus ingestus pro maxima parte per alvum exeat, tamen aliqua ejus pars resorbetur, & ob debilitatam solidorum cohæsiõnem in cava abdominis, vel thoracis, deponitur; tuncque hydrophem facit; vel si per habitum corporis in panniculo adiposo colligatur, leucophlegmatiam parit. Unde dixit *Hippocrates*, (e) *A dysenteria verò lienteria emergit, ex lienteria in hydrophem*. Præterea, cessante jam diarrhœâ, quæ diuturna adfuit,

(a) Aphorism. Sect. VI. n°. XVII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 257.

(b) Coac. Prænot. n^o. CCXX. Charter. Tom. VIII. pag. 864.

(c) Ibid. n^o. CCXVI.

(d) Cels. de Medicin. Lib. II. cap. VIII. pag. 74. Confer. Hippocr. Prædict. Lib. II.

cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 822.

(e) De Morbis Lib. I. cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533.

laxum & debile corpus ab ingestis aquosis brevè tumet, & hydropicum fit. Cùm autem in diarrhœa exeat de corpore pro maxima parte illud, quod nutrire deberet, atque ob jacturam fluidorum & laxitatem solidorum deficient vires assimilantes, deficient pariter & nutritio, & contabescet corpus. Idem enim in hoc casu verum est, quod de purgantium abusu monuerat *Celsus*: (a) *Assuescit enim non ali corpus; & ob hoc infirmum erit: cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit.* Confirmatur & hic diarrhœæ diuturnæ effectus in *Coacis Prænotionibus*, ubi sic habetur, (b) *Lienteria cum spirandi difficultate & lateris punctura, in tabem desinunt.*

Omnibus jam his præmissis, quæ ad diarrhœæ materiem, causas, diagnosin, prognosin, pertinent, dicendum erit de hujus symptomatis febrilis curatione.

§. 722. **S**ANATIO absolvitur acris irritantis lenimine; expulsu per emetica, purgantia; clysmata; corroboratione laxi; pacatione impetûs per narcotica; determinatione aliorum per sudores, urinâsve; subductione materiæ morbosæ; correcto ejus fonte primo.

Primò omnium inquirendum est, an diarrhœa tollenda sit, nec-ne. Ut enim dictum fuit, quandoque per alvum noxiorum humorum saburra evacuatur; aliquando & humorum bonorum abundantia sic tollitur: quibus autem signis hoc distingui possit, antea pariter notatum fuit. *Quare initio ea, quæ corporis commoda atque utiliter excernuntur, reprimere minimè convenit. . . . Ubi verò diuturnior alvi fluxus fuerit, non tantùm superflua evacuans, sed etiam habitum colliquans; & vires consumens, tunc sanè & medicamentis resistere convenit.* Sic opimè monuit *Trallianus* (c) qui & testatur se observasse in febribus, diarrhœæ suppressione inopportuna ægros in magnum discrimen incidisse: sic ut phrenitici aut lethargici efficerentur; & dolores capitis, vel & perniciosæ parotides excitarentur. Solicitâ morborum Observatione solâ attentus ad hæc Medicus poterit detegere, an profuturus sit alvi fluxus, nec-ne; ut pluribus dictum fuit in generali febrium Historia, atque postea adhuc de his dicendum erit, quando de morbis epidemicis agetur.

Cùm autem causæ diarrhœæ generales, §. 719, memoratæ, diversæ sint, atque singulæ harum ab aliis, & quidem admodum variis, pendeant; patet evidenter, nullam universalem diarrhœæ curandæ methodum tradi posse, sed pro causarum differentia variam esse. Omnia tamen hæc ad illa, quæ hâc paragrapho recensentur, commodè reduci poterunt.

ACRIS IRRITANTIS LENIMINE. Illud autem obtineri poterit vel per illa remedia, quæ omnem acrimoniam diluunt, obvolvunt, inviscant, atque sic inertem reddunt: aut per talia, quæ, cognitæ acrimonie oppositam indolem habentia, illam enervant. Priori indicationi diluentia imprimis inserviunt: per illa enim acerrima quævis reddi possunt inertia (vide §. 605. n°. 6.). Verum quidem est, diarrhœam sæpe augeri, dum diluentibus affatim potatis inundantur intestina; sed simul acre irritans mitigatur & eluitur, atque hoc facto brevè cessabit hoc

(a) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 31. | pag. 879.

(b) N°. cccclxix. Charter. Tom. VIII. | (c) Lib. VIII. cap. VII. pag. 423. 424.

malum, vel roborantibus & opiatis facilè tolli poterit. In cholera morbo, ubi sursum & deorsum validissimæ evacuationes fiunt, dabit Sydenhamus (a) ex pulli tenerioris carnibus paratum jusculum, sed adeo dilutum, ut vix carnis saporem haberet; vel, ejus defectu, aliud molle diluens liquidum: simul ex eodem plura clysmata per anum injici curabat, hâc spe, ut acer stimulus tantâ diluentium copiâ ablutus eliminaretur de corpore, vel saltem retunderetur plurimum ejus acrimonia. Videtur & hanc methodum indicasse Hippocrates de alvi profluviiis agens. Sic enim habet: (b) *At verò alia alvi profluvia, quæ sine febre sunt, & brevi tempore durant, & mitia existunt: aut enim eluta sedabuntur, aut suâ sponte.* Solum autem diluens est aqua in hoc casu; cui varia addi quoque solent pro diversa indole acrimoniæ irritantis. Sic si viscida & simul acrior bilis, vel rancidum pingue intestinis adhærens, diarrhœæ causa fuerit, aquosis adduntur saponacea; ut mel, rob sambuci, ribesiorum, &c; quia novimus solâ aquâ in tali casu dilutionem minùs facilè obtineri posse. Obvolventia & inviscantia duplici ratione profunt: acrioribus enim humoribus hæc permista illos mitificant, & inertes reddunt; sed & simul interna intestinorum superficies iisdem sic munitur, ut acria minùs illam irritare & lædere possint. Ob hanc rationem diluenti aquæ adduntur mollissima; ut consolidæ, althææ, malvæ, verbasci, &c, folia, flores, radices; avena, hordeum, milium & similia. Olea mollissima pressa, potata, & per clysmata injecta, similiter profunt: verùm cum in febribus ob auctum calorem facillimè hæc rancescant, hinc emulsa ex seminibus vel fructibus oleosis parata quandoque præferri solent. Ob hanc rationem in dysenteria curanda dixit Hippocrates, (c) *Et siquidem febris expers fuerit, alvum unguinos, pinguibus, dulcibus ac liquidis semper subducito; & quæ insunt semper educito.* In dysentericis excretionibus admodum mordacibus, laudavit Galenus, si (d) *caprinum sebum, vel rosaceum ceratum,* immitteretur. Ceram albam, in lacte calido liquefactam, in dysenteria castrensi profuisse (e) legitur. Similis effectus etiam expectari solet à terris illis Medicatis Officinalibus, terrâ sigillatâ, bolo Armenâ & similibus, si satis magnâ copiâ sumantur; innocuâ enim lenitate quamvis acrimoniam demulcent, dum simul utcumque roborant, & latente acido, sed sic tecto & involuto, ut irritare nequeat, omni putredini resistunt: unde etiam in diarrhœis & dysenteriis curandis tantum nomen habuerunt; de qua re videantur talia, quæ ad §. 88, n°. 5, dicta fuerunt. Cum autem diluentia, emollientia, oleosa omnia laxent & debilitent; patet, illa nocere, ubi à nimia laxitate fibrarum intestinalium diarrhœa oritur; tantumque conducere, ubi acre irritans his leniri potest.

Omnia hæc ad quamcumque ferè acrimoniam mitigandam valent: ubi autem constat singularis indoles acris irritantis, profunt & illa, quæ oppositam vim habent. Sic dum in junioribus diarrhœa adest, & ructus acidi, fæces alvinæ virides acidum spirantes, evincunt, acre irritans esse acidum; absorbentia terrestria, ut cancrorum lapis, corallia, calces ossium animalium combustorum, &c, tam pulchre profunt, ut plurimi crediderint, universum hæc in omnibus diarrhœis

(a) Sect. IV. cap. II. pag. 217, & sequ.

(b) Prædict. Lib. II. cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 822.

(c) Lib. de Affect. cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 627.

(d) Epidem. Lib. II. Comment. II. text. XVII. Charter. Tom. IX. pag. 138.

(e) Degner. de Dysenter. bilioso contag. cap. III. §. LXXXVIII. pag. 149.

usum habere; sed falso, cum nihil omnino agant, ubi alcalina putrida acrimonia morbum facit, quæ acidis pulchre curatur. Quomodo autem diversæ acrimoniæ cognitæ medela fieri debeat, in *Commentariis* §. 605, dictum fuit. Patet tamen, magnâ cautelâ opus esse, ut prius rite investigetur acris irritantis natura, cum pessimus error hîc nasci posset. Dum autem tales casus occurrunt, in quibus non adeo patet stimuli indoles, diluentia, & demulcentia sola tutò usurpantur ad stimuli enervationem.

EXPULSU PER EMETICA, PURGANTIA, CLYSMATA. Omnium citissima curatio diarrhœæ obtinebitur, si sursum vel deorsum expelli possit illud, quod stimulo suo morbum fecit: longè enim operosius est lenimen acrimoniæ irritantis, quàm ejusdem expulsio, si tutò fieri possit. Sollicita Observatio naturæ, morbos curantis, huic methodo pondus addidit. Per ipsam enim diarrhœam, dum à stimulo acri irritante ortum ducit, nititur evacuare natura illud, quod morbi causa est: hinc toties, evacuatâ per alvum morbi materiâ, sponte sedatur diarrhœa. Ubi verò vel copiosior hæc materia est, vel tenacior, Ars, naturæ ministra, sursum vel deorsum deturbare conatur illa, quæ diutius relicta morbum perennare facerent. Quàmvis autem in diarrhœa sponte quasi omnia versus alvum ruant, adeoque expeditissima via videretur, purgantibus datis hoc naturæ molimen adjuvare; tamen Observationes Practicæ docuerunt, per vomitum felicissimè curari quandoque diarrhœam & dysenteriam; sive hoc fiat sursum eductâ materie, circa ventriculum & intestina superiora hærente, quæ continuo stimulo irritabat quidem intestina, nec tamen promptè poterat per intestina versus alvum propelli; sive inter vomendum validis illis viscerum abdominalium concussibus mobilis reddatur irritans materia, quæ hæcenus fixa hærebat; sive denique per vomitum invertatur intestinorum motus, hæcenus celerrimè omnia contenta versus anum ducens. Primum vomitûs effectum videntur probare illa, quæ in dysenteria pessima epidemica observavit *Degnerus*, bonum nempe incidium fuisse, in ægris (a) qui bilem flavam, & adhuc magis, qui bilem viridem quocumque morbi tempore, imprimis tamen statim in principio vel sponte, vel medicamento exhibitò, vomitu vel dejectionibus alvinis excernebant; toto mali fomite sic simul & semel ablato: eò autem certius ægri convalescebant, quò citius talis evacuatio fieret. Alterum vomitûs effectum pulchre probant illa, quæ *Sydenhamus* in febribus curandis observavit. In febre nempe continua epidemicè grassante, præter alia symptomata, aderat & vomitus, vel & inanis vomendi conatus quandoque; neque tamen sic poterat expelli noxius humor, sed requirebatur, ut, vomitorio dato, validis illis vomendi concussibus mobilis redditus, expelleretur; quod nisi fieret, in febris progressu sequebatur diarrhœa valida, sæpe periculosa ob fractas, morbo vires; ad quam tamen curandam, quocumque demum morbi tempore oriretur, nihil efficacius emetico invenit, modò vires ægri adhuc sufficerent. Miratum autem se sæpe fuisse testatur *Sydenhamus*, dum materiam, vomitu rejectam, nec (b) mole valde spectabilem, nec pravis qualitatibus insignem videret. Verùm monuerat jam *Hippocrates*, (c) *Quæ prodeunt, haud multitudine aestimanda sunt, sed quamdiu prodeant, qualia oportet, & ager facillè ferat.* Tertium denique effectum vomiti-

(a) De dysenter. bilioso-contag. cap. I. §. xxxii. pag. 20.

(b) Sect. I. cap. IV. art. II. pag. 65.

Tom. II.

(c) Lib. de humor. Comment. II. text. xvii. Charter. Tom. VIII. pag. 546.

tus, quo intestinorum motus, celerrimè deorsum vergens, minuitur vel invertitur, videntur pariter Observationes Practicæ confirmare. Notavit *Hippocrates* quòd (a) *longo alvi profluvio laboranti, spontanea succedens vomitio alvi profluvium solvit.* Neque tamen videtur hic effectus semper evacuationi materiæ irritantis adscribendus esse; nam alibi sequentia habentur: (b) *Alvum autem coactam vomitio solvit, & plus æquò fluidam sistit: illam quidem humectando, hanc verò siccando. Quum igitur quis alvum celerrimè sistere velit, devoratum cibum, priusquam humescat, & deorsum detrahatur, evomere eum oportet, &c.* Similia & *Celsus* (c) habet. Memini me aliquoties diurnas diarrhœas adstringentibus aliisque remediis in cassum tentatas, curasse, dum singulis diebus per triduum manè vomitorium darem, licèt nulla signa docerent aliquid circa primas vias hærere, quod stimulo suo alvi fluxum faceret. Imò accidit, quàmvis rarò, quòd ne quidem sic cederet pertinax morbus; sed adhuc dare debuerim alternis diebus emeticum per tres vel quatuor vices, felici successu; dato tamen vesperì post emetici operationem finitam opiato.

Ob hos effectus videtur ipecacuanhæ radícula tantam famam habuisse, tamquam ad omnes diarrhœas & dysenterias specificum remedium. Quodcumque tamen aliud emeticum similia præstat; quàmvis tamen ipecacuanha merito summo in usu sit, quia non tam validè corpus turbat, quàm antimonialia vomitoria; & tutò etiam infantibus dari potest.

Purgantia autem pariter cum fructu adhiberi solent ad expellendum stimulum, si nempe materies irritans potiùs in intestinis, quàm circa ventriculum hæreat; neque adsit in febribus nausea vel vomendi conatus. Solent autem tunc inprimis eligi talia, quæ unà cum vi purgante manifestam adstrictionem possident, & sanis hominibus data post absolutam purgationem alvum strictam efficiunt. Hinc rhabbarbarum, rhaponticum, &c, tantas laudes meruerunt in diarrhœæ curatione. Clysmata autem & hîc locum habent, quatenus eluunt ex crassis intestinis irritantem materiam, quæ etiam in his locis hærere potest; vel etiam quatenus purgantia remedia per clyisma injecta suum effectum edere possunt. Notum est enim quotidianis Observatis, purgantia, quadruplâ dosi sumta, ano injecta, & diu retenta, simili modo agere, ac si simplex dosis ore assumpta foret. Usùm inprimis habent hæc in junioribus, vel & aliis, qui nauseosa sæpe hæc purgantia fastidiunt, vel assumpta illico evomunt. Ubi verò ad hunc usum clysmata adhibentur, requiritur, ut in adultis trium quatuorve unciarum quantitatem non excedant; sicque & proportionaliter in junioribus, ne nempe mole suâ irritent intestina, sicque subito iterum per alvum exeant. Præstat etiam priùs clysmate, ex aqua cum melle parato, intestina crassa eluere, ut clyisma purgans, postea injiciendum faciliùs retineri, & venis bibulis intestinorum resorberi possit.

Omnia autem hæc tantùm locum habent, quando spes est, materiam irritantem sic expelli posse; simulque firma & sana viscera sunt, ut horum actionem ferre possint. Si enim v. gr; tabefactum hepar in morbis chronicis, vel vomiticis purulentis exesum fuerit; concussus abdominis, inter vomendum factus, rumpere posset friabile hoc viscus, unde pessima hypercatharsis, animi deliquia & mors metuenda forent. Hinc etiam funestus toties hujus methodi eventus fuit,

(a) Aphor. Sect. VI. n^o. xv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 255.
(b) De Victus ratione sanorum Lib. II.

cap. x. Charter. Tom. VI. pag. 473.

(c) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 322.

dum inflammata intestina, (diarrhœæ enim & dysenterix quandoque & talis causa observata fuit.) purgantibus vel vomitoriis irritarentur. Observavit enim Sydenhamus (a) in febre quadam continua, quæ variolâs epidemicè grassantes comitabatur, & inflammatorii generis erat, diarrhœam adfuisse: quinimo & eodem tempore diarrhœa, (b) sine manifesto febris incidio, epidemicè grassabatur. Invenit autem acutissimus in distinguendo morborum genio ille Vir, illam diarrhœam (c) ortum suum debere radiis inflammatoriis in intestina versis, atque eadem ad expulsionem hanc sollicitantibus; cum interim sanguinis massa, ope hujus diverticuli à malis, quos aliter radii isti attulissent, effectibus integra maneat atque illæsa, nullo febris visibili signo exterius se prodente. Venæ-sectione, medicamentis, diætâ & regimine refrigerantibus, promptè curabatur hæc diarrhœæ species. Ubi verò rhabarbaro aliisve catharticis lenioribus, vel & adstringentibus, cura tentabatur, levis ex sua natura morbus sæpissime evasit exitialis. Patet ergo iterum, quantâ cautelâ opus sit, ut diarrhœæ causa cognoscatur, antequam de ejusdem cura cogitetur.

Notandum præterea, non semper sufficere unicam emetici vel purgantis exhibitionem, ut irritans materia expellatur; verùm quandoque requiri, ut pluribus vicibus eadem exhibeantur. Sic in dysenteria curanda alternis diebus purgans dedit Sydenhamus ad tertiam vicem usque. (d).

CORROBORATIONE LAXI. Dum nempe à debili laxitate intestinorum diarrhœa ortum duxit, vel, expulso stimulo irritante, nimia intestinorum laxitas superest. Quomodo autem, & per quæ remedia laxæ nimis corporis partes roborari possint, in *Commentariis* §. 28, dictum fuit: atque in primis hîc conveniunt illa, quæ ad quartum ejusdem paragraphi numerum laudata fuerunt. Victus ficior, potus parcior, & meracior simul, huc faciunt: unde in tali diarrhœa Hippocrates (d) pro cibo dedit panem tostissimum; potum verò paucum, & meracissimum, commendavit. Medicamenta autem roborantia tunc optimè dantur formâ solidâ, ut diutius in primis viis hæreant, & sensim per intestina delata omnibus locis applicari possint. Solet & ad hunc usum laudari, si candens ferrum aquâ extinguitur sæpius; dein hæc potui exhibeatur, vel sola, vel cum lactis æquali copia: alii ignitam ferri laminam lacti immergebant in similem usum; verùm sic pars caseosa & cremoracea lactis aduritur, & ingratum saporem empyreumaticum acquirit. Quantam vim habeat ferrum ad roborandas laxas & debiles nimis fibras, ad §. 28, dictum fuit. Quantum autem sæpe usum habeant in pertinacissimis etiam diarrhœis curandis talia remedia, patet ex Observationibus Medicis. Homini, (f) qui diuturno alvi fluxu laborabat, & omnem suam substantiam frustra, in Medicorum ope consumserat, consilium Forestus dedit, ut mespila etiam immatura maximâ copiâ devoraret; quibus comestis, alvi profluvium paucis diebus cessavit. Similem effectum hujus remedii observatum fuisse in mercatore ibidem memorat; qui Johanni Spirinchio, Lovaniensi Medico, trecentos aureos numeravit; solo mespilorum usu sanatus à diarrhœa, quâ pluribus mensibus laboraverat. Similia etiam per clysmâ injici possunt (g): & quandoque ad-

(a) Sect. III. cap. III. ubi de curat. pag. 207.

(b) Ibid. ubi de diarrh. pag. 209.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. Sect. IV. cap. III. ubi de curat.

pag. 227.

(e) Lib. de salubr. vict. ration. text.

XXVII. Charter. Tom. VI. pag. 234.

(f) Observat. & Curation. Medicinal. Lib.

XXII. Observ. I. n°. 1. Tom. II. pag. 47.

(g) Sydenham. Sect. I. cap. IV. ubi de diarrh. pag. 87.

stringentibus admiscantur grata aromata, ut leni stimulo excitentur flaccida intestina. Fomenta ex vino, cum roborantibus & aromatibus cocto, vel infuso, abdomini applicantur, uti & emplastra aromatica.

Verum antequam hæc adhibeantur, certi debemus esse, materiam irritantem expulsam esse, & solam ventriculi & intestinorum flaccidam debilitatem peccare. Si enim adstringentibus alvi fluor sistatur, antequam noxii humores expulsi fuerint, gravissima sæpe mala sequuntur. Monuit enim *Hippocrates*, quod, (a) *Dysenteria sedata abscessum aut tumorem aliquem faciet, nisi desierit aut in febres, aut sudores, aut urinas crassas & albas, valde perspicuas, aut in tertianas, aut in varices, aut in testiculum, aut in crura, aut in coxam dolor decubuerit.* Patet autem satis, hæc non agi de radicali dysentericæ sanatione per expulsionem materiæ morbificæ, sed de dolosa pacatione hujus mali, dum interim materialis causa morbi per alias vias expellitur, vel per metastasin ad alia loca corporis delata varios morbos facit. Sic & *Hollerius* (b) observavit, intempestivè suppressâ dysentericâ quosdam in epilepsiam incidisse, alios in pleuritidem; imò quidam densa scabies, lepræ similis, inde orta fuit. Notavit & *Sydenhamus*, à materiæ peccantis évacuatione medicamentis adstringentibus impeditâ, (c) *non exacto prius per cathartica morbi fomite* aphthas nasci, quæ mortem imminentem ut plurimum denunciant. Novimus autem materiam irritantem expulsam esse, si morbus jam diutius duraverit, emetica vel cathartica remedia exhibita fuerint, dolor & tormina remiserint, & alvo excreta in melius mutata sint; siquidem (d) *in alvi fluxionibus dejectionum mutationes, nisi in pravas mutantur, juvant.* Quamdiu ergo admodum fœtida, nigra, livida, æruginosa, purulenta, ichorosa, biliosa, flava, &c., per alvum fluunt, adstringentia nocent: ubi verò magis ad naturales fæcum alvinarum dotes accedere incipiunt; & inprimis si ingesta, vix mutata, per alvum dilabuntur, tunc roborantibus & adstringentibus locus erit.

PACATIONE IMPETUS PER NARCOTICA. Quantum hæc usum habeant in moderando impetu febrili, passim in suis operibus docuit *Sydenhamus*, atque de hac re in *Commentariis* §. 610, dictum fuit. Præterea constat quotidianis Observatis, narcoticorum usu alvum adstringi sæpe admodum pertinaciter. Solemne hinc fuit *Sydenhamo* (e), post purgantium absolutam operationem, in dysentericis & diarrhœis curandis, laudanum suum liquidum dare; cùmque alternis diebus purgantia propinabat, diebus intermediis manè & serò tamen dabat narcotica; ut scilicet symptomatum ferociam debellaret, atque inducias impetraret, dum cum humore peccante exterminando ipsi-res esset. Quinimo, si morbus pertinacior tertiæ purgationi non cederet; singulis diebus manè & vesperè dabat paregoricum, donec omnino convalescerent; imò & quandoque (f) *octavâ quâque hora* illud propinare non dubitavit, & quidem largiori dosi, si non obediret morbus. Quàmvis autem in morbo contumaciori ad aliquot septimanas continuas quotidie hæc dedisset, nunquam tamen *vel minimum quidem incommodi à tam frequenti medicamento narcotici repetitione* observavit. Dum in Indiis Orientalibus Medicinam faciebat *Bontius* (g) horrendam dysenteriam, (frequentissimum ibi morbum),

(a) De morbor. acutor. victu, text. LXXI. Charter. Tom. XI. pag. 162.

(b) Comment. in Coac. Hippoc. pag. 876.

(c) Sect. IV. cap. III. pag. 222.

(d) Hippocrat. Aphorism. Sect. II. n°. XIV.

Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 51.

(e) Sect. IV. cap. III. ubi de curat. pag. 227.

(f) Ibid. pag. 228.

(g) Histor. natur. & medic. Indiæ orient.

Lib. II. cap. III. pag. 19.

quæ à levissimis etiam laxativis irritabatur cum incredibili ægrorum cruciatu & certâ sæpe pernicie, curare nunquam potuit tutius nec citius, quàm si extractum croci miseris ægris daret. Verùm illud extractum croci magnam opii selectissimi copiam continebat. Tantùm autem fecit hoc remedium, ut crediderit verissimum esse hujus morbi, sæpe etiam venenati, antidoton; unde ad illud, (a) *ceu ad sueram anchoram*, semper confugiebat, tam in dysenteria, quàm in fluxu alvi, quem hepaticum vocat; in quo absque adeo sævis torminibus purus sanguis per alvum exibat. Monuit etiam Sydenhamus (b) quòd, licet his annis, quibus dysenteriaæ adeo epidemicè grassabantur, evacuationes (c) *prorsus necessariæ erant, antequam ad usum laudani deventum fuisset; attamen, in constitutione quavis huic morbo minus faventi, istæ tuto omitti possint, ac curatio compendiosiori viâ, solo nempe usu laudani, absolvi.*

Opium autem, vel magnæ compositiones Officinales, quas opium ingreditur, lacte dissoluta & formâ clysmatis injecta, qualvis ferè alvi dejectiones sistunt (d); dum sic topica quasi narcosis intestinis inducitur, & acerrima tormina sæpe illico tolluntur. Dum uncia theriacæ, tribus vel quatuor unciis lactis dulcis diluta, anò injicitur, funesta illa phthisicorum diarrhœa, nullis ferè auscultans remediis, adhuc sæpe per aliquot horas compescitur, & repetito horum usu fatalis funestus hujus morbi exitus retardatur.

DETERMINATIONE ALIORSUM PER SUDORES. Dixerat Hippocrates, uti aliâ occasione ad §. 586. lit. β, dictum fuit; (e) *cutis raritas, ventris densitas*. In illis enim hominibus, qui optimè perspirant, quales robusti & sani esse solent, plerumque strictior alvus est; dum per superficiem corporis difflatur magna pars humorum, qui, deficiente perspiratione, versus interiora corporis tendunt, & per alvum vel urinas tunc exire solent. Ubi ergo in febribus humorum copia & impetus versus intestina ruit, vel uti Sydenhamus suâ phrasi dixit, (f) *radii inflammatorii in intestina vertuntur, illaque ad expulsionem sollicitant; utilis esse solet sæpe determinatio versus alia corporis loca, & imprimis versus cutim*. Idem etiam obtinet, dum post diuturnam diarrhœam laxatis intestinis major humorum copia huc versus derivatur, quàm naturaliter fieri solet; tunc enim aliorsum determinatione factâ minùs urgentur debilitata intestinorum vasa, sicque datur occasio, ut eadem plùs contrahi & firmari possint. Aliâ occasione dictum fuit (vide *Commentaria* §. 659.) quòd peste correptis, dum vel solo stragulorum pondere sudor exprimeretur, (g) *illico alvi profluvium & vomitiones sedarentur; materiæ morbificæ radiis, qui priùs introrsum reflexi in ventriculum & intestina decumbebant, nunc versus ambitum corporis sese exporrigentibus, ut Sydenhamus monuit*. Præterea observavit etiam, quòd dysenteriaæ epidemicæ (h) *primo, quo ingrediebantur, anno, indolis magis subtilis ac spirituosæ essent, . . . id circo non ita promptè cathartici parebant remediis*. Tunc autem, venæ-sectione præmissâ in ætate florentibus, lactis serum solum magnâ copiâ potandum dabat, atque illud alvo per clysmâ injici curabat sæpius; sic diluebat acrem stimulum irritantem, & observabat, (h) *tormina & dejectiones sanguine permixtas, rejecto jam quarto enemate, semper evanescere*: dein

(a) Bont. Histor. natur. & Medic. Ind.

Orient Lib. II. cap. IV. pag. 20.

(b) Sect. IV. cap. III. in fine pag. 235.

(c) Ibidem. pag. 229.

(d) Epidem. Lib. VI. Comment. III, text.

Charter, Tom, IX, pag. 433.

(e) Sect. III. cap. III. ubi de diar. pag. 209.

(f) Ibid. Sect. II. cap. III. pag. 153.

(g) Ibid. Sect. IV. cap. III. ubi de curat.

pag. 231.

(h) Ibid. pag. 232.

lectulo committebat ægros, (a) ubi brevi sponte sua in madorem solvebantur; quem ad horas viginti quatuor continuari, minimè provocari, jubebat. Blando hoc sudore eliminabatur illud, quod prius versus intestina ruens morbum faciebat. Si enim citiùs de lecto surgerent ægri, observavit, illos recidivam passos fuisse; tuncque curationis (b) eadem vestigia denuo repetenda erant. Agitur autem hîc de talibus sudoribus, qui viribus integris, & naturâ morbo prævalente, excitantur, & per quos irritans materia de corpore exit, vel impetus humorum ab intestinis avertitur. Ubi enim resolutis morbo viribus sudores prorumpunt, lethale potiùs signum est: (c) *Ex alvo diutinè affecta (κοιλίη μακρῆ) vomentibus, biliosis, cibum fastidientibus, sudor multus cum impotentia repentina, occidit.* (d) *Ex alvis liquidis perfrigeratio cum sudore, mala.*

URINASVE. Alvi excretionem validâ & diurnâ alias excretionem minui constat. Sic in lienteria monuit Hippocrates, uti ad §. 719, notatum fuit, potum ad vesicam non pervenire, adeoque non excerni per urinam. Observavit Degnerus in dysenteria epidemica urinam plerumque sic suppressam fuisse, (e) *ut intra sex, octo, decem aut quatuordecim dies vix guttam emitterent ægri.* Unde & Hippocrates inter signa curatæ lienteriae posuit debitam urinæ excretionem, dicens, (f) *Indiget autem curatione hic morbus, donec & urina pro ratione ejus, quod in potu acceptum est, procedat, & corpus ab ingestis cibis augmentum capiat, & à malis coloribus liberatum fuerit.* Bonum ergo signum dat debita urinæ excretio, cum denotet, intestina non demittere omnia ingesta, sed liquida venosis osculis resorpta sanguini misceri & dein per renes excerni. Cum autem naturaliter per urinam illa exeant de corpore, quæ jam acriora facta nocerent, admodum probabile videtur, hoc modo excerni posse talia, quæ ad intestina delata irritantem stimulum facere possent. An non simile quid indicatur ab Hippocrate, dum dicit, (g) *In dolore hypochondriorum submurmuranti, lumborum dolor superaccedens in febribus, ventres ut plurimum humectat, si non status eruperit, aut urinæ copia prodierit.* Et alibi, (h) *Quibus alvus ab initio turbatur, urinæ verò pauca sunt, & progressu temporis alvus quidem siccat, urina verò tenuis redundat, his abscessus ad articulos fiunt.* In priori enim casu per urinæ copiam avertitur materia, quæ aliter alvum humectasset; in posteriori verò, siccâ alvo, urinæ quidem copia augetur, verum cum simul tenuis sit, adeoque materiam peccantem non subducatur de corpore, illa per metastasin ad articulos deponitur.

Hæc autem determinatio aliorum, quæ per sudores vel urinas fit, salubris est, cum simul per has vias noxii humores exire possint. Verum & quandoque accidit in diarrhœis & dysenteriis, sive sponte, sive adstringentibus ante debitum tempus exhibitis, suppressis, ut noxii humores ad alia corporis loca delati novos morbos faciant. Sic aphthas pessimas inde natas observavit Sydenhamus; uti paulò antè in eadem hac paragrapho dictum fuit; epilepsiam & pessimos alios morbos inde fieri monuerunt alii. Huc spectat & sequens Hippocratis Observatum, (i) *Biliosas*

(a) Sydenham. Sect. IV. cap. III. pag. 232.	ter. Tom. VIII. pag. 822.
(b) Ibidem.	(g) Coac. Prænot. n°. ccxcii. Charter. Tom. VIII. pag. 868.
(c) Coac. Prænot. n°. dcxxxviii. Charter. Tom. VIII. pag. 890.	(h) Ibid. n°. dcxix. pag. 889.
(d) Ibid. n°. dcxlvii.	(i) Ibid. n°. dcxxvii. confer. Aphor. Sect. IV. n°. xxviii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 150.
(e) Histor. Dyfenter. colico-bilios. cap. I. §. 29. pag. 17.	
(f) Prædiction. Lib. II. cap. xiiii. Char-	

dejectiones, surditas sedat, & surditatem sedat biliosa alvi dejectio.

SUBDUCTIONE MATERIE MORBOSÆ. Si nempe in intestinis hæc sit, per emetica, purgantia vel clysmata educitur. Si verò aliunde in intestina derivetur, sæpe sudores vel urinæ copiosiores huic scopo inservire poterunt; de quibus omnibus jam dictum fuit. Quandoque autem magnum satís temporis spatium requiritur, ut omnis materia morbosa subduci possit. Sic observavit Sydenhamus quòd dysenteria, (a) *si diutius excurrat, intestina seriatim omnia deorsum versùs afficiat, donec tandem omnis ejus vis in rectum decumbat cum assidua desidendi cupiditate, quâ nihil præter mucosum quiddam & subcruentum excernitur.* Monet autem, nullam ex hæctenus enumeratis methodis tunc prodesse; topica autem intestino recto applicata, qualiacumque demum fuerint, nocere semper. Putavit autem molestum illum tenesum in hoc casu non procedere ab ulcere intestini recti, sed inde potius, quòd intestina, quibus gradibus vires resumunt, iisdem etiam materie morbificæ reliquias in rectum deturbent. Monuit hinc tolerandum esse illud malum, donec diætâ analepticâ, & gratis cardiacis vires redierint; quibus auctis, pari passu & sponte se proripiet tædiosum hoc symptoma.

CORRECTO EJUS FONTE PRIMO. Si nempe novimus, vel ex universi sanguinis cacochymiâ intestina allui acribus humoribus; vel in corporis quadam parte similes colligi, atque inde versus intestina deduci. Sic in scorbuti pessimo gradu; (vide §. 1151. n°. 4.) diarrhœæ & dysentericæ fiunt, non curandæ, nisi pessima illa humorum cacochymia, horum malorum primus fons & origo, tolli vel emendari possit. Observavit Sydenhamus fieri (b) *nonnunquam, licet rarò admodum, ut dysenteria, sub initio non rite curata, particulare subjectum ad annos aliquot discruciet, integrâ sanguinis massâ, crasin quasi dysentericam jam indeptâ, unde acres calidique humores intestinis continuo suppeditantur; ægro interim singula vitæ munia mediocriter bene obeunte.*

In muliere ita affecta, quæ plurima, sed frustra, experta fuerat remedia, venæ-sectione sæpe repetitâ, sed longioribus intervallis, pertinax debellavit malum. Sanguinis inflammatoria cacochymia sic tollebatur; quam demonstrabant sanguinis emissi similitudo cum sanguinæ pleuriticorum, & insigne levamen, quod post singulas venæ-sectiones percipiebat. Ubi autem, v. gr; in hepate natum apostema, pus vel saniem continuo in intestina demittens, diarrhœam vel dysenteriam facit, patet satís, quàm difficile sit primum hunc fontem corrigere. Si jam scirrhî hîc nati in cancrum degeneraverint, & acre virus continuo intestina erodat, quis hîc aliquid sperare auderet? Si dysenterici moribundi fæces olidissimas dum illustrat Medicus (quod novi celeberrimo cuidam Viro accidisse) tetro halitu afflatus illico in eundem morbum delabatur: si linteis repurgandis, quæ dysentericorum fæcibus conspurcata erant, quidam sibi hunc morbum contraxerint (c), quid fiet, dum putridus talis fomes internè hærens omni momento tetra hæc miasmata spargit? Patet, Mnullam edelam expectandam esse, si malignus ille fons corrigi nequeat. Ars enim Medica suos habet limites, & æquè boni Medici nomen meretur ille, qui incurabilem morbum detegere novit, quàm qui curabilem tollit.

(a) Sect. IV. cap. III. pag. 234.

(b) Ibid. pag. 235.

(c) Degner. Histor. Dysenter. colico-biliof. cap. I. §. 41. pag. 32.

EXANTHEMATA FEBRILIA.

§. 723. **P**USTULÆ inflammatoriæ habent ut plurimum pro materie aliquid, quod minima vascula cutanea transire non potest, sed ibidem hæret; pro causa autem vim vitæ circulatoriam, secretoriam, excretoriam; unde pro variis hîsce causis valde multiplices sunt, unde febres nomen dein accipiunt, erysipelatosæ scarlatinæ, petechiales rubræ, petechiales purpureæ, morbillosæ, variolosæ.

Efflorescentiæ, ἐξανθήματα dictæ, ἀπὸ τῆς ἐξανθεῖν derivantur, quod (a) efflorescere significat, emergere, erumpere; & de humoribus dicitur, qui ex alto corporis in cutem pullulant, & pustulas excitant aut aspredines quasdam. Pustulas vocavit Celsus, atque illarum plura genera esse dixit: (b) Nam modò circa totum corpus partemve aspredo quadam fit, similis his pustulis, quæ ex urtica vel sudore nascuntur: ἐξανθήματα Græci vocant; eaque modò rubent, modò colorem cutis, non excedunt, &c. Vocantur autem eodem nomine hæ efflorescentiæ, siue ultra cutim extuberent (pustulæ fortè tunc vel papulæ propriè dicendæ) siue cutim non excedant, sed tantùm exasperent; tuncque maculæ, distinctionis causâ, vocari possent. Utramque hanc speciem ἐξανθήματα dixit Hippocrates. Sic enim Sileni morbum describens dicit, die (c) octavo frigidus per universum corpus manavit sudor, exanthemata cum sudore rubra, rotunda, parva, varis consimilia permanebant, non abscedebant. Alibi verò (d) lata exanthemata non admodum pruriginosa esse monuit: & Galenus in Commentariis hujus aphorismi hanc exanthematum distinctionem pariter (e) agnovit.

Cùm ergo in cute externa appareant exanthemata, patet in vasis cutaneis illa hædere; adeoque ut plurimum pro materia sua habere aliquid, quod per hæc vascula transire nequit, sed illa obstruit. Poterit jam hoc fieri vel inspissatis fluidis, vel constrictis vasculis, vel per errorem loci crassioribus moleculis ingressis minorum vasculorum dilatata orificia, per quorum fines transire nequeunt. Sic in phthisicis, dum nocturnis sudoribus liquidissima sanguinis pars expellitur, circa vascula cutanea tales pustulæ pruriginosæ fiunt, ob inspissatum sanguinem hîc hærentem. Ubi verò vel acrioribus humoribus versus cutim delatis, vel externis stimulis irritata hæc vascula constringuntur, idem fieri observatur. Si in sanis hominibus, æstivo calore validos labores exercentibus, dum falsus & olidus sudor exprimitur, frequenter talia exanthemata, pruritu admodum molesta, apparent. Idem & ab acrioribus cuti externæ applicatis, imprimis si pinguibus hæc mista

(a) Fæsi Oeconomia Hippocrat. in voce ἐξανθεῖν.

(b) De Medicin. Lib. V. cap. xxviii. n°. xv. pag. 336.

(c) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. II. Ægrot. II. Charter. Tom. IX. pag. 151.

(d) Ibid. Lib. VI. Comment. II. text. xxxiiii. pag. 415. Confer. Aphorism. Sect. VI. n°. ix. Ibid. Part. II. pag. 253.

(e) Ibidem.

fuerint,

fuerint toties observatur. Unde patet, quandoque à causa extra corpus genita, & exteriori tantum corporis superficiei applicatâ, exanthemata produci posse, licet plerumque tamen pro materia habeant aliquid, quod minima vascula transire nequeat; atque etiam in tali casu, ubi externis stimulis stringuntur vascula irritata, humores per illa libere transire non possunt. An non quandoque in aere nos ambiente hærent tales stimuli, qui hoc facere possint? *Reaumurius* (a) cui tot pulchra inventa debentur, dum erucarum nidos tractabat, mirabatur manus, & inprimis circa digitorum interstitia pruritu molesto affici; dein, faciem, imò & oculi palpebras inflammari & tumere, perque integrum quadriduum manere palpebrarum molestum tumorem; frustra lavabat manus aquâ, oleo, spiritu vini, manebat molestus ardor. Invenit autem, pilos minimos ex erucarum relictis exuviis, dum in chrysalides & papiliones mutantur, excussos cuti infigi, illisque rigidos, instar spinarum minimarum, cutim pungere & irritare. Neque solum tactu nocebant hæc exuviae; verum dum baculo agitabantur, idem ferè effectus sequebatur; viditque, sole irradiante, millena volitare, agitatis his erucarum nidis, per aerem corpuscula, quæ videbantur nil esse, nisi minuti tales pili ex vetustis erucarum exuviis excussi: adeoque patebat ratio, quare etiam absque tactu immediato hæc mala facere possent. Cum autem in maximè communi erucarum genere observatum fuerit, quod sic nocere possent; probabile admodum apparet, hos pilos per ventum deferri posse ad dissita loca, atque similia mala producere. Molestum verò pruritus, & ardorem ab hac causa natum, observavit optimè tolli si petroselini foliis fricarentur loca affecta. Fortè plura talia in aere volitant quandoque, quæ similem effectum præstare possent. Sic *Hippocrates* notat quod, (b) *per ardores largo imbre pluebat, sed id per universum ab austro magis. Ichores quidem cuti subnascebantur qui intro concepti calefcebant, pruritusque concitabant. Deinde phlyctenides ambustis pustulis similes adsurgebant, quibus sub cutem uri videbantur.* Nonne major cutis teneritudo efficit, ut à similibus facilius afficiantur quidam homines? Quatuor foeminae, quæ aderant *Reaumurio*, dum tractabat hos erucarum nidos, in collo exanthemata patiebantur. In delicatulis puellis & teneræ constitutionis viris observavi aliquoties, quod si manè è lecto surgentes, apertâ tantum fenestrâ, manus & faciem libero aeri exponerent, illico hæc in bullas prurientissimas attollerentur; sive hoc factum fuerit ab impedito perspirabili, per matutinum frigus, cutim irritante, sive ab acribus in aere volitantibus, quæ diurno calore disperguntur.

Præterea docent Observata, quandoque illud, quod pruritus & exanthemata facit, hæere in ventriculo & circa præcordia; atque hoc excusso statim ista evanescere. Dum malâ fortunâ venenatum mytulum quis devoravit, summa sequitur, nunc citius, nunc ferius, anxietas; & paulò post cum pruritu summo tota ferè corporis cutis exanthematibus obsidetur; dato vitriolo albo, vel simili alio emetico, quod illico vomitum facit, dum deglutitum est, si excutiantur contenta ventriculo, evanescunt brevè unâ cum anxietate hæc efflorescentiæ: neque credibile videtur, venenatam illam acrimoniam, sanguini mistam, ad cutim delatam fuisse, cum post vomitum illico cessent omnia mala. Novi hominem, cui illico eadem symptomata contingunt, si lapides cancrorum sumserit; cessantia pariter, dum vomitu hos rejecerit. An fortè in febribus, collectis circa præcordia malignis tali-

(a) Mémoires pour l'Histoire des Insectes
Tom. II. Mém. IV. pag. 191.

(b) Epidem. Lib. II. Sect. I. text. I. Charter.
Tom. IX. pag. 118.

bus fordibus, quandoque exanthemata prodeunt? Certè mihi talia in morbis curandis occurrerunt, quæ huic opinioni favere videbantur, dum nempe sursum vel deorsum, sponte vel Arte, deturbatis his fordibus, evanescebant hæc exanthemata. In *Sileno* febris acutæ jam à (a) *primo die, ab alvo biliosa, sincera, spumosa, abunde colorata, multa prodierunt . . . sexto . . . ab alvo nihil prodiiit . . . octavo, frigidus per universum corpus manavit sudor; exanthemata, cum sudore, rubra, rotunda, parva, proruperunt; fortè collectâ circa præcordia materiâ, quæ antè alvo exhibat, & per morbum adhuc pejor redditâ. Notat enim Hippocrates, à principio morbi ad finem usque continuam hypochondrii palpitationem adfuisse: (b) Anxiis, alvi turbatæ suppressio brevè velut culicum punctura erumpunt; (c) Pruriginosa affectiones omnibus nigrorum dejectionem significant, & vomitum grumosum. Ex quibus omnibus concludere licet, & ad has exanthematum causas attendendum esse.*

A quacumque autem causa ortum duxerint exanthemata, certum est illo tempore, dum adfunt, hæere in vasculis cutaneis talia, quæ libere transire per illa non possunt; sive hoc vitio liquidi transmittendi, vel canalium transmittentium, vel amborum factum fuerit. Cùm autem febrilia exanthemata frequentissimè inde fiant, quòd per febrim deponatur materia critica in vasa quædam obstructa, dilatata, vel rupta (vide §. 593.), quando nempe febris non abit in sanationem perfectam vel mortem, sed in alium morbum terminatur; hinc patet, causam efficientem esse vim vitæ, quæ humores motu circulatorio per vasa ducit, quosdam à reliquis fecernit, & quandoque variis viis excernit de corpore. Sic videmus in variolis & morbillis, post febrim prægressam, ad cutim deponi & fecerni morbi materiam. Ita in infantibus toties apparet, post levem plerumque febriculam prægressam, cutim hinc inde maculis, vel & quandoque parvis pustulis rubris, obsideri; & paulò post per dilatata cutis vascula exprimi glutinosum humorem, qui in densas sæpe crustas concrevit; & si exsiccantibus, vel repellentibus, turbatur hæc secretio & excretio illius humoris, convulsiones, febres & alia pessima mala toties sequuntur. Varia ergo hæc exanthemata sunt, prout vel à solius circulationis auctâ velocitate fiunt, vel à secretionem materiæ morbificæ, vel ab eisdem excretionem simul. Præterea & ratione materiæ diversitas in his observatur: quandoque enim sanguine inflammatorio spisso infarctis vasculis cutaneis rubent; quandoque in tenuioribus humoribus simili vitio obtinente, flavescunt, vel & cuti concolores ferè sunt; uti jam *Celsus* (d) in loco paulò antè citato monuerat. Cùm autem ab his exanthematibus diversis febribus, quas comitantur vel sequuntur, nomen sæpe imponatur, maximè obviæ harum febrium species hîc recensentur.

ERYSIPELATO SÆ. Quid erysipelas sit, in *Commentariis* §. 380, dictum fuit. Præterea in *Commentariis* §. 593, notatum fuit, in hominibus, sæpe sanissimis antea, absque ulla causa cognita prægressa, nasci febrim; quæ post unum alterumve, vel & plures quandoque dies, definit, depositâ versus corporis superficiem externam materiâ, quæ in variis partibus corporis, omnium tamen frequentissimè in facie, maculam rubram facit, quæ satis citò dispergi solet in magnam amplitudinem: vocatur tunc talis febris erysipelatosæ. Circa æstatis finem

(a) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. II. Ægrot. II. Charter. Tom. IX. pag. 101.

(b) Coac. Prænot. n°. DLXIV, Charter. Tom. VIII. pag. 885.

(c) Ibid. n°. DCXXXVI. pag. 890.

(d) De Medicin. Lib. V. cap. XXVIII, n°. xv. pag. 336.

frequentius occurrit (a), & quandoque ab alterutra auricula, vel loco vicino incipiens dolorem & ruborem facit, & in cute loci affecti densissimum minimarum pustularum agmen conspicitur; quæ, aucto morbo, plerumque in vesiculas ichore plenas solent attolli: serpit dein erysipelas, & successivè reliquas faciei partes occupat, & miro sæpe tumore attollit; palpebris plerumque sic inflatis, ut in graviore erysipelate illas deducere nequeant ægri. Deinde & sæpe per capillatam calvariarum partem successivè propagatur, remittente plerumque morbi jam vehementiâ in illo loco, quem primò occupavit, dum in aliis locis adhuc in summo vigore est. Notissima & frequentissima erysipelatis species sic se habere solet: atque hujus morbi incipientis signa videtur notasse Hippocrates, dicens, (b) *Rubores circa aurem; ex prægresso dolore, in febribus oborientes, signum quidem sunt erysipelatis in facie futuri: sed & convulsiones ex talibus fiunt, cum vocis interceptione ac exsolutione*; quando nempe erysipelas non prodit extrorsum, sed interna capitis occupat, tunc enim omnia hæc mala metuenda sunt. Ut enim in *Commentariis* §. 593, dictum fuit, bonus vel malus hujus morbi eventus imprimis pendet à loco, versus quem erysipelas per febrim prægressam determinatur: rarò enim discrimen magnum habet, si externam corporis superficiem occupat, nisi malâ curâ retropellatur. Periculosissimum verò hoc malum esse, si cerebri membranas, pulmonem, vel alia viscera occupaverit, facilè patet. Unde etiam notavit Galenus quòd erysipelas circa cutim maximè consistat, (c) *tum hanc externam, quæ omnium partium commune est tegumentum; tum membranofam & tenuem, quæ singulis internarum est circumdata*. Cùm autem dum in erysipelate facies sæpe in magnum tumorem attollitur, qui à sola cute affecta fieri non posse videtur, sed à panniculo adiposo, cuti supposito pariter affecto pendet; pulchre notavit Galenus, quòd uti phlegmone, quæ in panniculo adiposo sedem habet, (d) *etiam cutis aliquid apprehendit, ita hic quoque (affectus erysipelas) aliquid subjæctæ sibi carnis occupat*: unde etiam, dum erysipelas in tumorem inflammatorium partes attollit, quandoque *Erysipelas Phlegmonodes* solet vocari; & contrà, quando phlegmone cum insigni cutis rubedine & calore locum minùs tumere facit, *Phlegmone Erysipelatodes*, dicitur; præcipuâ denominatione desumptâ ab illo affectu, qui exsuperare videtur.

Aliam præterea erysipelatis speciem descripsit Sydenhamus, quæ ad exanthemata febrilia commodè refertur, quàmvis priori specie minùs frequenter occurrere dicat. Sic autem eam describit: (e) *Hæc quolibet anni tempore invadit, idque hæc ut plurimum προφάσει; quòd scilicet æger vinorum subtilium magis magisque attenuantium potationi paulò liberaliùs indulserit, aut liquoris similis spirituosi. Febriculam, quæ agmen ducit, mox excipit pustularum per universum ferè corpus eruptio, quæ urticarum puncturas referunt, & nonnunquam in vesiculas attolluntur; mox recedentes tuberculorum more sub cute se cõduunt cum pruritu mordacissimo & vix tolerando, ac quoties levissimam scalpturam subeunt, rursus apparent*. Vidi aliquoties hanc exanthematum speciem, perfectè respondentem huic descriptioni, etiam absque ulla προφάσει ortam, æquè hyeme quàm æstate; & quandoque in protractæ jam ætatis viris & fœminis. Ferè semper sentiebant molestam anxietatem circa præcordia, antequam prorumperent hæc exanthemata; illisque subitò

(a) Sydenham. Sect. VI. cap. vi. initio. pag. 352.

(b) Coac. Prænot. n°. cci. Charter. Tom. VIII. pag. 863.

(c) Meth. Med. Lib. XIV. cap. ii. Charter. Tom. X. pag. 319.

(d) Ibidem.

(e) Sect. VI. cap. vi. pag. 353.

evanidis, quod sæpe fit, redibat hæc anxietas; cessans iterum, dum prodirent denuo. Quandoque quasdam tantum partes occupant, aliquando per universum corpus sparguntur. Subitam horum exanthematum evanescentiam, & æquè inexpectatum reditum paucarum horarum spatio, sæpius miratus fui; uti & velocitatem, quâ diffusa corporis loca successivè quandoque occupant. In muliere quinquagenariâ vidi primâ die universum corpus occupasse, secundâ die evanuisse omnino; sed mox sequebatur anxietas & animi deliquium; quæ post horam cessabant, prodeuntibus iterum exanthematibus; tertiâ die evanuerunt iterum, mox redeuntes atque iterum post paucas horas elapsas disparuerunt. Verùm tunc interstitia digitorum pedis utriusque intolerabili pruritu vexabantur, quo post horam cessante, statim labium superius admodum intumuit. Postea largo sudore per totum corpus diffluit; tuncque malum omnino sublatum videbatur, nisi quòd per tres vel quatuor dies adhuc in hac illâve parte corporis levissimum pruritûs, mox iterum evanidi, vestigium sentiret. Interim tamen toto hoc tempore vix ullæ functionum læsiones apparebant; si anxietas & animi deliquium, dum subito evanescerent in initio exanthemata, excipiantur.

SCARLATINÆ. Erysipelatosis febribus satîs similes; distinctæ tamen, quòd erysipelas plerumque faciem infestet; & si aliam partem corporis occupet, tamen per totum corpus non dispergatur. In febre autem scarlatina universa cutis maculis parvis rubris interstinguitur; quæ tamen & crebriores & latiores sunt & magis rubent; neque adeo uniformes sunt, quàm maculæ illæ, quæ morbillos constituunt. Plerumque exeunte æstate febres illæ apparent, & infantibus inprimis contingunt (a). Ad duos trêsvè dies hæ maculæ manent, deinde his evanescentibus cuticula desquamatur.

PETECHIALES RUBRÆ, PURPUREÆ. Dum in febribus, mali moris plerumque, & epidemicè grassantibus, in cute externa parva stigmata apparent, quæ non eminent extra cutis superficiem, hoc nomen solet illis imponi. Vocabantur autem febres punctulares (b), quia minimis punctis, nunc rubris, nunc purpureis, notabatur cutis: hinc punctulæ, peticulæ, petechiæ dictæ fuerunt; quandoque & lenticulares, quando latiores maculæ similis coloris in cute apparerent. Rubræ petechiæ boni moris plerumque solent esse; purpureæ autem, lividæ, & nigræ pejoris ominis, & ferè semper lethales. Quàmvis autem febrim peculiaris indolis, & epidemicam, hæc exanthemata comitentur, uti Historia Medica docet; tamen & in aliis periculosissimis morbis quandoque apparent purpureæ vel nigræ petechiæ, mortis imminentis nunciæ. Sic in peste Londinensi, medio adhuc in foro versantibus hominibus, nullius omnino mali consciis, purpureæ prorumpebant maculæ, simulque mors sequebatur præsentanea (c). Et in cura febrium pestilentialium, dum sudores incepti (d) nimis citò interrumperentur, vel per venæ-sectionem instituta curatio (e) ægrorum vel amicorum morositate turbaretur, funesta hæc exanthemata apparebant. Morbillos (f) post regimen intensè calidum livescere, moxque nigrescere, observavit Sydenhamus, in adultis; tuncque de his ægris conclamatum erat, nisi phlebotomiâ, & temperatioris regiminis refrigerio, illico succurreretur.

(a) Sydenham. Sect. VI. cap. II. initio. pag. 328.

(b) Sennert. Lib. IV. cap. XIII. Tom. II. pag. 199.

(c) Sydenham. Sect. II. cap. II. pag. 133.

(d) Ibid. pag. 147.

(e) Ibid. pag. 152.

(f) Sect. IV. cap. v. pag. 246.

Variolis(a) interspersas purpureas maculas vidit, mortis ferè semper prænuncias: in ipsarum variolarum fastigio maculas nigras exiguas(b) acicularum capita vix æquantibus observavit pariter. Similia quandoque in pessimis variolis mihi videre contigit. In puero quatuor annos nato, dolore abdominis inflammatorio cum febre acuta continua decumbente, circa finem tertiæ diei morbi, dum pulsus celer & parvus, facies sublivida, doloris subita remissio gangrænam interna abdominis occupare docerent, vidi in cruribus & femoribus erupisse stigmata nigra, in inguinibus latiora, in brachiis aciculæ minimæ caput vix æquantia: in pectore verò magis rubescebant, sed paulò post livida fiebant, & mors sequebatur. Ex quibus apparet, in multis morbis talia exanthemata occurrere; atque apud veteres Medicos similia observata fuisse legitur: (c) *Quum (calidâ) febre detento (ὀπὸ θερμότητος ἐχομένῳ) ulcuscula in ambitu livida, imbecillo existenti, eruperint, moritur. Quum cuiquam morbo detento, imbecillo jam existenti livores eruperint, lethale.* Sic notat Galenus quòd, (d) *in gravis pestilentiæ initio.... juveni cuidam, quum novem jam dies ægrotaffet, totum corpus ulceribus scatebat, veluti omnibus ferè, qui evaserant.* Verùm hæc ulcera fuisse exanthemata patet, quòd vocabulo ἐξάνθημα hîc usus fuerit, dicens: ἐξάνθησεν ἕλκεσιν ἔλον τὸ σῶμα: & paulò post in eodem capite circa finem, disertis verbis dixerit, (e) *Qui evasuri erant, iis exanthemata nigra toto corpore confertim multa apparuerunt, ulcerosa quidem plurimis, omnibus certè sicca. Erâtque intuenti perspicuum, reliquias eas esse sanguinis qui in febre putruerat, quas veluti cinerem quempiam natura ad cutim trufisset, sicuti alia ex supervacuis nonnulla trudit.*

Febres autem petechiales propriè dicuntur, quæ epidemicè grassantur, & in quibus pro varia morbi intensitate, nunc citiùs, nunc ferius, in cute erumpunt punctula rubra, cinerea, purpurea, livida, nigra; & quidem solemnus est in his febribus critica hæc materiæ morbosæ versus cutim depositio; quæ si debito morbi tempore, quarto nempe inprimis, septimo, vel &, remissior dum erat morbi impetus, decimo quarto die fieret, & inprimis si exanthemata non admodum numerosa, & rubri coloris essent; felix erat eventus; pulsu, antea debili, insurgente dum prodirent exanthemata, & reliquis symptomatibus, vigiliâ, delirio, siti intolerabili, aurium tinnitu, visûs obscuracione, &c, cessantibus, vel saltem plurimùm imminutis. Ubi verò non erumpebant omnino hæc exanthemata, vel prodibant livida aut nigra & numerosissima, summum periculum aderat; & in illis, qui hoc morbo peribant, paulò ante mortem horum exanthematum vestigia quidem apparebant, sed profundè sub cute hærentia; ac si morbi atrocitate victa natura inceptam hanc criticam metastasim perficere non potuisset. Pessima etiam illico redibant symptomata, si subitò iterum disparerent hæc exanthemata: uti in se ipso expertus fuit Medicus, qui epidemicum hunc morbum Coloniæ grassantem descripsit. (f) Dum enim inter quartam & quintam diem efflorescerent instar morsuum pulicum per totum corpus hæc exanthemata, & septimâ die inchoante pulsus major fieret & plenior, habitûsque corporis humidior appareret, (quod naturæ per sudorem morbi solutionem conantis præludium dicit) largo decocti hordei potu, blandus & copiosissimus si-

(a) Sydenham. Sect. III. cap. 11. pag. 173.

(b) Ibid.

(c) Hippocrat. Lib. de loc. in homin. cap.

XII Charter. Tom. VII. pag. 371.

(d) Merhod. Medend. Lib. V. cap. XII.

Charter. Tom. X. pag. 122.

(e) Pag. 124.

(f) Laur. Donckers Idea febris Petechialis pag. 443.

mul prorupit sudor, qui paulò minùs quàm 24 horis duravit. Cùm autem, finito sudore, omne abesse periculum crederet, purum indusium, quàmvis calidum, induit; sed mòx toto corpore algere cœpit, & maculis subitò disparentibus, adeo malè se habuit, ut de vita omnes desperarent. Sumisit tunc unum & alternum, cochlear vini Hispanici; sicque reviviscens vini usum continuavit, donec totum corpus rursus incallescet, mòxque maculæ priores redierunt non tantùm, sed & novæ eruperunt; partim rubræ & magnæ, partim parvæ & fuscæ. Circa decimum quartam diem rursus in criticum sudorem incidit, à quo morbus solvebatur quidem, nec integre tamen; unde quotidie usu mixturæ cardiacæ cum copioso & calido potu per aliquot horas sudorem promovit, sicque lentè, sed tamen ante vigesimum primum diem convaluit. Aliâ occasione ex *Sydenhamo* (a) notatum fuit, quàm periculosa foret in febris pestilentis curatione sudoris incepti intermissio, antequam susceptum virus integre evacuatam foret. Possunt & videri illa, quæ *Fracastorius de contagiosis morbis* agens de hoc morbo dixit; quæ & apud *Schenckium* (b) habentur.

Omni ergo curâ inquirendum est in genium morbi, quem hæc exanthemata comitantur: quandoque enim fiunt à valido nimis febris impetu, inprimis si calido regimine, vel cardiacis stimulantibus, ignes addantur ignibus; tuncque nihil boni ab illorum eruptione sperari potest. Aliquando tamen & similia exanthemata comitantur febres epidemicas, in quibus per hæc morbi materies versus exteriora dispergitur; tuncque profunt. In priori casu febris valida, calor ingens, & inflammatorii morbi signa adsunt. In posteriori verò (ut à Auctorum Observata testantur) pulsus debilis quàmvis celer, vires omnes prostratæ, & fallax in initio morbi, quàmvis maligni, apparebat lenitas, & levamen observabatur, dum hæc exanthemata erumperent. Ex quibus videtur distinctionem talium morborum inter se haberi posse. Sic observavit *Sydenhamus*, dum variolæ grassabantur, (c) febris speciem, quam variolosam vocavit, quia plurima cum variolis communia habebat symptomata, in qua febre & petechiæ erumpebant. Ingens propensio in sudores à primo jam hujus febris initio aderat, absque ullo tamen levamine; quinimo, si calido regimine vel cardiacis promoveretur sudoris expulsio, petechiarum quidem numerus augebatur, sed & simul omnia symptomata morbi crescebant. Unde (d) tenui diætâ, venæ-sectione, medicamentis refrigerantibus, nimium compefcebat febris impetum; atque, ægros lecto eximendo, nocituros prohibebat sudores. Felicem semper observavit hujus methodi successum; & morbus, qui, aliâ methodo tractatus, ad sex vel octo septimanas ægros excruciebat, nisi mors intercederet, copioso ptyalismo (qui toties in variolis, etiam pessimis salutaris observatur) ultra omnem spem fugam quærebat.

Diversus autem malignitatis gradus in his petechiis observatur, quandoque enim rubent, & videntur tunc leves tantùm inflammatiunculæ in vasis cutaneis esse, plerumque citò satis resolvendæ, vel cum levi desquamatione epidermidis in locis affectis abeuntes. Ubi autem cinereæ, fuscæ, purpureæ, vel nigræ sunt, pejoris notæ meritò habentur: fortè tunc, ruptis vasculis, humores effusi sub cuticula variis his coloribus translucent, & sic quasi ecchymoses haberi possent; quod admodum credibile videtur, cùm juxta Auctores, qui epidemicè grassantes petechias descripserunt, sensim videantur disparuisse iterum, & ex livido vel ni-

(a) Sect. II. cap. II. pag. 147.

(b) Observat. Medic. Lib. VI. pag. 763.

(c) Sect. III. cap. III. pag. 200. & sequ.

(d) Ibid, ubi de curat. pag. 205.

gro in dilutiorem colorem mutatae fuisse, antequam evanescentulæ in febribus mense Augusto & Septembri unum alterumve petechiis in hac urbe *diffusum intro* in quibus stigmata nigra, vel profundi purpurei coloris, per totum corp^{us} alibi le-
bant; quæ tamen sensim in dilutiorem colorem mutata evanescebant. *Integrulore* men morbi decursum observare non contigit, vocatus tantum, dum jam aliquo-
diebus adfuerant hæc exanthemata. Plures tamen hoc morbo correpti fuerunt, sed tantum infimæ fortis homines; aliquosque ex hoc morbo periisse audivi. Quam difficile autem sit ex talibus hominibus morbi prægressi Historiam expiscari, nõ-
runt Polyatri, qui quotidie pauperibus Medicinam faciunt. Illud tamen puto me vidisse, quod, veluti ecchymoses solent, sensim mutato colore in melius, abie-
rint. Ubi autem vera necrosis cutis, nigra, livida, vel plumbea talia exanthemata facit, patet satis, summam morbi malignitatem esse; sed tunc nunquam sensim disparent iterum; verum, si evadant ægri, gangrænosa & mortuae cutis partes, ulcere in ambitu nato, à reliquis separabantur. Rarius fortè petechiæ tales appa-
rent, tamen & in Historia Medica harum Exempla reperiuntur. In Galliæ quodam loco purpura morbus (sic enim solent & petechiæ vocari) grassabatur, quo bidui vel ad summum tridui spatio è medio tollebantur homines; illis autem, qui à te-
tro hoc morbo evadebant, tota ferè cadebat cutis. Tanta autem erat cadaverum hoc morbo defunctorum corruptio, ut nemo illa dissecare auderet; quinimo plu-
res morerentur, qui illa inhumaverant (a). Videntur & similia utcumque fuisse exanthemata, quæ Galenus ulcerata vidit in illis, qui ex peste evaserant: nam & hæc, uti ex loco paulò antè citato apparet, (b) in ulcera mutabantur. Patuit ex illis, quæ in *Commentariis* §. 423. lit. β, dicta fuerunt, materiam febrilem quandoque ad varia corporis loca deponi, & sæpe tam malignam esse, ut perfectâ morte destruat partem, in quam decumbit; sic ut sphacelata corporis extrema à tali causa decide-
rint. Idem videtur & in pessima petechiarum specie obtinere, simili maligno humore ad cutim delato. Patet simul subitò lethalem talem morbum sæpe fieri, dum internæ corporis partes sic afficiuntur. Hoc enim quandoque fieri admodum probabile est, cum in variolis defunctorum cadaveribus hoc constiterit. Galenus notavit, dum exanthemata illa nigra & ulcerosa, de quibus statim dictum fuit, describit, cuidam hoc morbo laboranti tussi rejectam fuisse crustulam, quam *εφελδα* vocat, quæ nempe ulceris summitas tecta fuerat (*een roofje*) atque ibi pluribus satis evidenter demonstrat, simile ulcerosum exanthema asperam arteriam occupasse.

Fortè & notatu dignum erit, quod in pessima illa purpura, in Galliis obser-
vata, ægri, quibus promptè succurrebatur, vermes excreverint, & deinde exan-
themata apparuerint. Vermium excretorum pariter, meminertunt alii Auctores, qui de febribus petechialibus scripserunt (c).

MORBILLOSÆ. Morbillorum enim eruptionem febris præcedit, & in morbillis regularibus hæc eruptio quarto die morbi fieri solet. In minùs regulari morbillorum specie nunc citius, nunc serius prodeunt exanthemata. In primo illo stadio febris hæc, antequam morbilli erumpant, multa symptomata communia habet cum febre variolosa. Distinguitur tamen plerumque febris morbillosa;

(a) Académ. des Scienc. l'An. 1715. Hist. pag. 8.

(b) Met. Med. Lib. V. cap. XII. Charter. Tom. X. pag. 122.

(c) Laur. Donckers Idea febr. petech. pag. 37. Confer. Forest. Observat. & Curat. Medicinal. Lib. VI. Observat. xxxviii, n°. II, Tom. I. pag. 238. 239.

quòd tussicula adsit, capitis major gravedo & somnolentia, atque oculi lacrymentur. Exanthemata autem ipsa, quæ febrim morbillosam prægressam sequuntur, in facie primò apparere solent, pulicùm morsibus similia, quæ aucta numero & mole coalescunt, & maculas variæ figuræ & magnitudinis constituunt. Maculæ illæ ex papulis rubris simul adunatis constant, quarum elevatio tactu potius quàm visu percipi potest. Postea similes maculæ per pectus, ventrem, brachia, crura ac femora diffunduntur; tamen in his locis non adeò distinctæ papulæ apparent quàm in facie. In minùs regulari morbillorum specie exanthemata sæpe artus & truncum corporis primò occupant. Circa sextum diem incipiunt minùs colorata fieri exanthemata in facie, sed tunc in reliquis partibus corporis maculæ latissimæ & maximè rubræ apparent. Postea evanescentibus his exanthematibus, omnia loca, quæ occupaverant, albicant ac si farinâ conspersâ forent, ruptâ cuticulâ, quæ squamularum formâ decidit. Hoc peculiare habent morbilli, quòd illis evanescentibus, debito quàmvis morbi tempore, febris increseat, tussis augeatur & respirandi difficultas, imò & sæpe peripneumonia sequatur. Hæ sunt præcipuæ notæ, quibus morbilli à reliquis exanthematibus febrilibus distinguntur; de quibus Sydenhamus in suis Operibus plurima habet, quæ legi merentur.

VARIOLOSÆ. Cùm de variolis postea peculiari capitulo agendum sit; sufficiet illas hîc memorasse tantùm.

§. 724. **D**E tribus posterioribus seorsum tractari solet: de tribus primis autem facilè diagnosi & prognosis formari queunt.

Petechiæ enim, & inprimis purpureæ, morbilli, & variolæ, cùm sæpe magnum discrimen habeant, hinc apud Auctores seorsum tractari de his solet, quàmvis sub generali exanthematum nomine comprehendantur. Plurima enim & diversa symptomata habent, & multa, tam in diagnosi & prognosi, quàm in curatione, in illis notanda occurrunt. Reliqua verò exanthemata febrilia ferè eandem & communem omnibus curandi methodum requirunt, de qua statim dicetur. Diagnosi autem facilis est, cùm in externa corporis superficie hærentes oculis pateant. Unde & Hippocrates bifariam morbos omnes dividens, in manifestos nempe & occultos, illos qui (a) in superficiem efflorescunt, aut tument, in manifesto esse dixit. Ex illis verò, quæ ad præcedentem paragraphum dicta fuerunt, exanthematum febrilium inter se mutuò distinctio satis apparet. Neque difficilis erit prognosi, cùm non multùm mali inde metuendum videatur, Sic (uti aliâ occasione ad §. 593, memoravi) notavit Hippocrates (b), quòd in febribus æstivis exanthemata culicum morsibus similia nascerentur circa septimum aut nonum diem in mulieribus, neque tamen ulla inde mortua fuerit. Febrim scarlatinam adeo parvè fecit Sydenhamus ut (c) morbi nomen, non morbum dixerit. Neque ipsum erysipelas in externis partibus apparens, nisi perversâ Medelâ tentetur, multùm discriminis habere solet, sed plerumque feliciter sanatur; quàmvis tamen majorem

(a) Lib. de Arte cap. VIII. Charter. Tom. II. pag. 150.

(b) Epidem. Lib. II. Comment. III. text.

v. Charter Tom. IX. pag. 155.

(c) Sect. VI. cap. II. ubi de curat. pag. 330.

cautelam adhuc requirat, quàm febris scarlatina, vel rubræ pustulæ in febribus prorumpentes. Monuit enim *Hippocrates*, (a) *Si erysipelas foràs diffusum introvertatur, malum: si verò intus effusum foràs vertatur, bonum.* Imò & alibi lethale dixit; atque tunc introverti erysipelas monuit, (b) *quum disparente rubore pectus gravatur, & difficiliùs spirat æger.* Verùm ibidem agit de angina, in qua sæpe, uti postea dicitur, erysipelatoso rubore collum & pectus perfunditur cum levamine: ubi verò subitò evanescit illud erysipelas, summum discrimen adest; adeóque nec hæc prognosis generaliter ad quodvis erysipelas pertinet.

§. 725. **CURATIO** difficilis non est, quum rarò quidquam requirant, nisi ut fatis largâ levis liquidi copiâ mobilis fervetur materies, atque vis vitæ in justo moderamine perseveret assiduò; tum enim brevì, cum desquamatione epidermidis abeunt.

Cùm in his exanthematibus salutari naturæ molimine versus corporis superficiem derivetur morbi materia, & sæpe non advocetur Medicus, nisi dum hæc materia jam ad corporis superficiem delata est, & exanthemata apparuerint, patet fatis, curam minimè difficilem esse; imò sæpe nullis Artis adminiculis indigere. Dixerat quidem *Hippocrates* (utì aliâ occasione ad §. 605, n°. 13, memoravi) ducenda esse, (c) *quâ repunt, per loca conferentia*: sed hujus regulæ Practicæ magnus abusus in Arte deprehenditur, dum multi Medici crediderunt, semper urgendum esse, ut nempe citiùs & meliùs perficiat natura illud, quod incepit. Verùm limitavit & explicuit aliis in locis *Hippocrates* illam regulam: nam in *Aphorismis* dixit, per loca conferentia ducenda esse, quò natura vergit; verùm & addidit, (d) *que ducere oportet.* Et in præcedenti Aphorismo optimè monuerat, (e) *Quæ judicantur, aut perfecte judicata sunt, ea, neque medicamentis movenda, neque aliis irritamentis innovanda, sed sinenda sunt.* De qua re pluribus actum fuit, dum in *Commentariis* §. 587, de crisi agebatur. Cùm ergo in his exanthematibus, de quorum cura hîc agitur, ad cutim materia delata est, patet, non opus esse multis remediis. Sufficiet largam copiam ingerere diluentis liquidi, ut materies morbi mobilis teneatur, & ex dilutis per hæc ingesta humoribus facilè extricari possit; dum simul per eadem vasa laxantur, sicque facillimè motos per illa humores transmittunt. Meabilibus enim redditis liquidis, & vasis perviis, expeditissima fiet humorum circumductio per omnia loca corporis, unde secretiones omnes pendent. Radicum ergo graminis, scorzoneræ, bardanæ & similibum decocta, cum succo citri, nitri pauxillo; lignorum santalorum, sassaphras, &c, infusa in larga copia aquæ parata, quæ leni stimulo aromatico ad diaphoresin disponunt absque motûs circulatorii augmento notabili, optima hîc sunt, & indicationi curatoria omnino satisfaciunt. Simul etiam attenditur ut vis vitæ in justo moderamine perseveret assiduò, ut nempe nec exorbitet, nec torpeat nimis. Quibus autem signis cog-

(a) De morbis Lib. I. cap. iv. Charter. Tom. VII. pag. 535. Confer. Aphorism. Sect. VI. n°. xxv. Chart. Tom. IX. Part. II. p. 261.
 (b) Coac. Prænot. n°. cccclxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 872.
 Tom. II.

(c) Lib. de Humor. text. II. Charter. Tom. VIII. pag. 516.
 (d) Aphorism. Sect. I. n°. XXI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 38.
 (e) Ibid. pag. 36.

noscat, torpere vel nimis incitatum esse vim vitæ, & quibus remediis justum illud moderamen, si deficiat, recuperari possit, §. 609. 610. 611, dictum fuit. Unde Sydenhamus in febre illa scarlatina dicta (a) nihil omnino moliebatur, sed ægros à carnibus & liquoribus quibuscumque spirituosus abstinere & domi manere jussit, ne frigidiusculus quandoque aer cutanea vascula constringendo inceptam hanc materiæ morbi ad cutim dispositionem turbaret vel impediret. Noluit tamen, ut lecto continuò affigerentur, probè gnarus, sic calorem augeri: unde totus in eo tantùm fuit, ut præsentem conditionem, per quam blandæ & lenis materiæ separatio à sanguine & versus cutim derivatio fit, conservaret; monuitque, facillimè sine molestia & periculo sic morbum abigi; dum contra nimiâ Medicorum diligentia quandoque lethalis fit, si cardiacis, jugi in lecto decubitu, aliisve remediis supervacaneis turbatur. Unicum tamen hoc monuit, quòd, si convulsiones vel coma sub ipsam eruptionem supervenerint, uti in junioribus quandoque contingit, tunc amplum ac forte epispasticum cervici applicandum, & parégoricum statim exhibendum fit, atque illud singulis noctibus repetendum, donec convaluerint.

Solet ferè semper, dum hæc exanthemata evanescent, epidermis desquamari; atque illo tempore leve purgans exhibitum profuisse observatur; quod etiam post morbillos dari solet.

Neque tantùm leviora hæc exanthemata hæc methodo tutò curantur, verùm etiam in variolis & morbillis curandis successus felicitas à debito regimine & moderamine virium vitalium pendet; & importuna festinatio, quâ citam eruptionem moliantur Medici vel ægrorum custodes, toties funesta fuit; uti postea latius in variolarum Historia dicetur.

Si autem signa docuerint, circa præcordia hæere sordes, à quibus exanthemata quandoque fieri ad §. 723, dictum fuit, vomitorio vel purgante dato has expellere conducet.

Non incongruum fortè erit hæc occasione notare, quòd quandoque in hominibus, cæteroquin sanis, miræ tales per cutim eruptiones fiant, noxiis quibusdam salutari naturæ molimine hæc viâ expulsis. Sic novi homines, quibus vere adulto quotannis in hac illave corporis externi parte macula rubra erumpit, quæ post duos trèsvè dies humorem viscidum, ex dilatatis vasculis cutaneis expressum, sudat, qui in crustas flavescens, sæpe satis crassas, concrevit, foedo aspectu, imprimis si in facie tale malum apparuerit. In aliis vidi similes eruptiones, sed absque ullo humore exsudante; verùm epidermis continuò in loco affecto desquamabatur, donec sensim evanesceret hoc malum. Fateor me in similibus casibus sæpe spectatorem egisse tantùm, dum videram plurimis tentatis non cessisse hæc mala, licèt purgantibus, sudoriferis, &c, subducere conarer illa, quæ his eruptionibus fomitem dare credideram. Externis autem exsiccantibus, vel repellentibus, impedire hæc naturæ molimina, periculosum est, ut plurima Observata testantur, nisi in vicinis vel aliis locis similia repullulent. Sic (b) *Juveni eusarco & robusto impetiginis materiam, topicis toties quoties repressam ad intestina repulsam, colicis atrocissimi paroxysmos intulisse, vidit Benedictus; à qua malè curata, aut sponte reductâ, phthisim dein subortam deprehendit.* Quandoque etiam chronica hæc mala fiunt, tuncque adsuescit corpus, hæc viâ se liberare à talibus, quæ retenta nocet.

(a) Sect. VI. cap. II. pag. 329. 330.

I (b) Theatr. tabid. Exercit. XIII. pag. 420

rent. Quævis etiam tentata remedia eluisse similes efflorescentias vidi; feliciter fortè, cum subito sublatis chronicis talibus cutis morbis horrenda mala fiant; uti testatur mirus casus, qui in *Actis Parisinis* habetur: (a) Fœmina laudabilis temperiei post puerperium in manibus habuit impetiginem (*dartres farineuses*) per octo vel decem annos, cujus pertæsa applicuit locis affectis imprudenter remedium aliquod limpideum instar aquæ puræ, tali cum successu, ut viginti quatuor horarum spatio evanuerit impetigo; sed simul successit molestissimus vomendi conatus, cum suffocationis quodam sensu. Cessantibus his symptomatibus caput afficiebatur, & dein ad nasi latera, erysipelatoza quasi fluxio observabatur; menstrua, hætenus rite prodeuntia, cessabant; nasus, labia, palpebræ sic tuebant, ut per plures menses illas deducere non potuerit, labia invertebantur; tota faciei cutis attacta liquidum exsudabat; salivales glandulæ tumescebant; omnes dentes maxillæ inferioris, & maxima pars illorum, qui superiori maxillæ inhærent, excidebant, quàmvis nullam coloris mutationem passi, &c. Tot calamitatibus redemit misera funestam curam, facilè tolerabilis, quàmvis adspectu fœdi, mali. Patet ergo in similibus morbis curandis summâ prudentiâ opus esse, & sedulò investigari debere, an in ipsa cute natum vitium fuerit, an verò à reliquis humoribus aliquid secretum ad cutim delatum sit, ut à noxiis corpus liberaretur. Circa hanc rem pulcherrimum apud *Hippocratem* habetur monitum: (b) *Impetigines & lepræ & vitilignes albae, quibus quidem juvenibus aut pueris aliquid horum factum est, aut paulatim conspectum in multo tempore augefcit; his non putare oportet abscessum esse eam papularum eruptionem (τὸ ἐξανθήμα), sed morbum. Quibus verò horum aliquid factum est multum & derepente, hoc sanè fuerit abscessus.*

§. 726. **R**ELIQUA febris symptomata his similia & agnata, vel ut morbi ipsi curari postulant.

Sic absoluta est symptomatum febrilium præcipuorum pertractatio, quæ §. 617, enumerata fuerunt. Cum autem vix ullus morbus sit, quin aliquando febrem comitem habeat, patet, non posse illos omnes tamquam symptomata febrilia considerari. Reliqua ergo, quæ febrem comitantur, mala, vel descriptis symptomatibus febrilibus similia sunt, & ex illorum Historia intelligi poterunt & curari; vel de illis postea seorsim agetur, dum morborum acutorum & chronicorum præcipuorum Historia pertractabitur.

§. 727. **H**INC patet, quid sentiendum de febrium varietate; nam quæ motum febrilem semel excitatum uno impetu ad finem perducunt, Continuas vocamus; quæ per vices impetum remittunt, & denuo excitant, ut semper duret febris, Continuas Remittentes; quæ per vices impetum remittunt, ut plena ἀνωρεσία inter duos quosque paroxysmos intercedat, vocantur Intermittentes.

Traditâ jam febrium & præcipuorum symptomatum, quæ illas comitari solent,

(a) Académ. des Scienc. l'An 1703. Mémoires, pag. 21.

(b) Prædiction. Lib. II, in fine, Charter. Tom. VIII, pag. 828.

generali Historiâ & Curatione, febrium varietates considerandæ erunt, & videntur, an præter illa, quæ de febre in genere dicta fuerunt, aliquid singularis in curatione requirant. Propriè loquendo binæ tantum febrium distinctæ species sunt, unâ, cujus (a) *omne tempus una accessio est, ab initio usque ad finem*. Altera, quæ diversis accessionibus, stato tempore redeuntibus, decursum suum absolvit. Prior continua vocatur; posterior verò, si inter successivas accessiones plena *ἀνωπέθεια* fit, id est, æger penitus à febre liber inveniatur, vocatur intermittens. Ubi verò per vices impetum quidem remittit febris, & deinde iterum exacerbatur, sic tamen ut ab initio ad finem morbi nunquam absit febris, quàmvis nunc validior, nunc remissior fuerit, vocatur quidem continua, sed ut distinguatur ab illa febris specie, quæ motum febrilem semel excitatum uno impetu ad finem perducit, vocatur continua remittens, vel & continuata febris. Intermittentes autem febres, geminatis & productis paroxysmis, sæpe continuarum febrium larvam induunt, & quidem adeo, ut non nisi à peritis distingui possint. Sic v. gr; si intermittens tertiana duplicatur, tunc die in tertiana simplici à paroxysmo libero nova accessio invadit, tuncque talis febris refert quotidianam; à qua tamen distinguitur, quòd paroxysmi, qui alternis diebus ingruunt, invasionis horâ, numero & gravitate symptomatum comitantium, & duratione ipsius paroxysmi, similes inter se reperiantur; & simul plerumque notabilis diversitas sit inter paroxysmos, qui se mutuo immediate sequuntur. Verbi gratiâ in tertiana duplicata febrilis paroxysmus, qui primâ morbi die invadit, similis erit huic, qui tertio die redibit; diversus autem ab illo, qui secundo die accedit: atque hic iterum respondebit paroxysmo, qui quarto die aderit, & sic porro. Si jam in tali tertiana intermittente sic protrahantur paroxysmi, ut, antequam primus desierit integre, secundus jam inceperit; illoque nondum finito, redeat tertius primo respondens, talis febris continua quidem vocabitur, quia nunquam ad *ἀνωπέθειαν* perfectam pervenit; sed & simul vocabitur remittens, quia notabilis remissio, quam brevè sequitur nova exacerbatio, in tali febre observatur. Idem jam fieri poterit in quotidianæ febris paroxysmis protractis: quinimo & quartana, triplicatis accessionibus atque protractis, in talem continuam remittentem quandoque degenerat, difficillimè cognoscenda, inprimis si singuli paroxysmi diversis horis ingruant; atque etiam, uti sæpe fieri solet, consuetum invasionis tempus anticipent; tunc enim sæpe adeo horum ordo perturbatus videtur, ut difficulter admodum distingui possit, ad quam classem propriè hæc febris pertineat. Tales videntur fuisse febres illæ erraticæ dictæ Hippocrati, de quibus sequentia habentur: (b) *At intermittentes, & erraticæ, autumno maximè, in quartanam leniter transeunt: & hoc magis his, qui triginta annos excefferunt*: (c) *In febribus erraticis, nigra nubecula (in urina) quartanam indicant*. Observavit tales febres, quæ continuas mentiebantur, licèt propriè ad intermittentium classem pertinerent, Sydenhamus, & monuit sequentia, maximè in Praxi notanda: (d) *Cùm pramaturè mense Julio, v. gr; intermittentes autumnales ingrediuntur atque inserebescunt, non statim genuinum typum induunt (quod intermittentibus vernis*

(a) Galen. de Different. febr. Lib. II. | Tom. VIII. pag. 859.
cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 128.

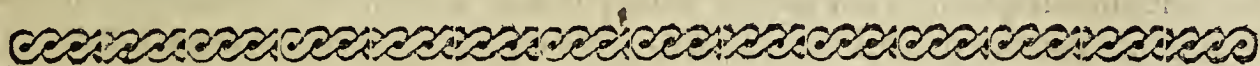
(c) Ibid. n°. DLXXXII. pag. 887.

(b) Coas, Prænos, n°. CXLIV, Charter. | (d) Sect. I. cap. II. pag. 49.

quidem solemne est) sed continuas febres ita per omnia imitantur, ut nisi castigatissimo utraque examine trutinaveris, ab invicem discriminari non possint; at re-
tuso paulatim constitutionis impetu, & franatâ vi, jam in typum regularem mi-
grant, atque exeunte autumno, larvâ abjectâ, intermittentes se esse, quales ab ini-
tio reapse fuerunt, palam fatentur; sive quartanæ illæ fuerint, sive tertianæ:
quod si non diligenter animadvertimus, cum magno agrorum nostrorum malo Me-
dicantes hallucinabimur, dum hujusmodi febres, quæ ex intermittentium numero
sunt, pro continuis veris & genuinis habeantur.

Notandum præterea est, intermittentes febres tunc vocari, quando stato tem-
poris intervallo redit paroxysmus, ut in tertiana tertio die; quartanâ quarto die;
& sic porro. Ubi enim in febribus continuis absque bona crisi cessat morbus,
sæpe ægri aliquot diebus absque febre degunt, quæ deinde redit, neque tamen
ideo tales morbi ad intermittentium febrium classem referendi sunt. Vocatur
enim tunc novus talis insultus morbi recidiva; quæ quâmvīs sæpe die quodam
decretorio fiat, nunquam tamen definito quodam tempore accedit, uti in paro-
xymis febrium intermittentium observatur. Videantur de his illa, quæ in Com-
mentariis §. 564, dicta fuerunt.

Explicatis jam febrium varietatibus, agendum erit de illis, quæ in singulis
harum speciebus singularia occurrunt notanda.

FEBRIS CONTINUA.

§. 728. **C**ONTINUARUM simplicissima Ephemera;
seu diaria; spatio 24 horarum initia, incrementa, sta-
tum, declinationem absolvens. Causas agnoscit solum motum vehe-
mentiore, peccato sex rerum naturalium ortum; vix ullam mate-
riam. Cognoscitur, à causa levi; corpore puro; symptomatibus levi-
bus; crisi citâ; pulsu mox à febris exitu planè restituto. Curatio
facilis, abstinentiâ, quiete, dilutione.

Continuæ febres, quæ nempe motum febrilem semel excitatum uno impetu
ad finem perducunt, vel sunt tales, ut ante illas, vel unâ cum illis, insignis dege-
neratio solidarum & fluidarum corporis partium, & magna plurium functionum
læsiō, observentur; tuncque vocantur Continuæ putridæ, de quibus sequenti capi-
tulo dicetur. Vel, continuæ quâmvīs febres fuerint, non observatur tamen magna
mutatio in solidis aut fluidis corporis, neque insignis functionum læsiō occurrit;
vocantur tunc Continuæ simplices, sive non putridæ, nunquam periculosæ, sed
salutares semper, nisi perversâ Medendi Methodo, uti statim patebit, in pejorem
indolem mutantur. Illæ autem febres, quâmvīs continuæ jurè dicantur, minimè
tamen acutarum nomen merentur, quia velociter quidem decurrunt, absque peri-
culo tamen; cum interim unâ cum velocitate junctum discrimen requiratur, ut
febres acutæ dici possint. (vide §. 564.)

Obtinuit usu apud Medicos, continuas illas simplices febres, sive non putridas, dividere sic, ut ephemera vocetur febris, quæ viginti quatuor horarum spatio totum suum decursum absolvit, percurrendo quatuor illa, in omni febre notanda (vide §. 590.), stadia, initium nempe, incrementum, statum & decrementum: si verò similis febris ultra viginti quatuor horarum spatium excurrat, non vocabitur ephemera, sed continua simplex, sive non putris. *Εφύμερον* propriè significat; quod diei naturalis spatio limitatur: unde infectis quibusdam, totum suæ vitæ curriculum intra hoc spatium absolventibus, illud nomen datum fuit.

Patet jam simul, per hanc definitionem secludi acutissimas febres, quæ paucarum sæpe horarum spatio hominem de medio tollunt; nam tales febres hoc tempore ad decrementum non perveniunt, sed priùs occidunt. Placuit tamen *Cajo Britanno* sudorem Anglicum, qui paucarum horarum spatio sæpe necabat ægros, ephemeram pestilentialem vocare, quia intra hoc tempus peribant ægri, & quandoque protracto per viginti quatuor horas sudore emergebant. Verùm uti ex morbi descriptione apud eundem Auctorem patet, licet sudore tamdiu protracto extra aleam quandoque ponerentur ægri, tamen summa debilitas & aliæ sæpe functionum læsiones adhuc supererant; imò quibusdam, non satès excretâ per sudores morbi materiâ, pessimæ superveniebant febres. Simul aderat ingens & subita functionum plurimarum læsio; adeoque hæc ephemera pestilentialis ad febrium continuarum putridarum classem pertinet. Illa autem ephemera febris, de qua hîc agitur, inter continuas non putridas numeratur, & peracto viginti quatuor horarum spatio in sanitatem terminatur. Adjecto autem *pestilentialis* epitheto, optimè hunc morbum à salutari ephemera distinxit.

CAUSAS AGNOSCIT, &c. Ferè semper ephemera à vitio quodam evidenti, in sex rerum non naturalium usu commissio, ortum ducit; imò illud primarium indicium harum febrium esse voluit *Galenus* (a), quòd nempe à causa quadam recenti atque evidenti semper inciperent. Sic v. gr; à majori copia cibi ingesti, vel etiam si difficilioris ingestiois fuerit, in debilibus imprimis hominibus, toties ephemera fit; ut sic accelerato vitali motu subigantur talia, quæ vel copiâ, vel robore, resistunt illis viribus mutantibus ingesta, quæ his in sanitate adsunt. Post crapulam, ebrietatem, labores nimios, animi validos affectus, &c, frequentissimè simplicissima hæc febris nascitur, in qua nihil ferè culpari potest, præter solum motum vehementiorem, in corpore, antea sano, ab evidentibus talibus causis procatacticis excitatum. Adeoque patet, vix ullam materiam in febre hac adesse; vel saltem illam, quæ adest, brevè & facilè per febrem hanc subigendam iri sic, ut non noceat ampliùs, vel expellendam de corpore. Uti enim dictum fuit ad §. 594, n.º. 1, omne illud, quod in fluidis solidisve corporis partibus à sanitatis legibus degeneravit, sive ante febrem natam præexistit, sive per febrem factum fuerit, sub nomine causæ materialis febris solet comprehendì. Cùm ergo in ephemera nihil ante præexistit tale omne illud, quod materia hujus febris posset vocari, à vitio sex rerum non naturalium pendebit: cùmque hoc tale sit, ut intrâ breve spatium diei naturalis possit emendari, vel saltem expelli de corpore, apparet, quare dicatur, in hac febre vix ullam materiam adesse.

(a) De Different. Febr. Lib. I. cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 116.

COGNOSCITUR A CAUSA LEVI. Quàmvis autem ab evidentibus causis incipere soleant hæc febres, & satis facillè curabiles sint, tamen in illarum diagnosi parùm major videtur difficultas. Monuerat *Hippocrates*, uti & aliâ occasione ad §. 564, dictum fuit, difficulter distingui posse morbos, (a) *qui intrâ longissimum tempus judicari debeant*, (ab illis, qui brevè cessabunt) *similia namque sunt eorum principia*, levia nempe & absque malis symptomatibus. Hinc & *Galenus* dixit, (b) certam diagnosin ephemeræ quibusdam omnino impossibilem habitam fuisse: statuit tamen, illam nequaquam difficilem esse, modò ad omnia quis rite attenderit; additque, se vel millies jussisse hominibus, quos hæc febre laborare noverat, ut primâ accessione finitâ loti, ac modicè cibati, ad solita redirent opera, utpote non ampliùs febricitaturi; atque eventum diagnosise veritatem probasse. Inter ephemeræ febris indicia autem meritò recensetur causæ levitas: quàmvis enim, uti statim dictum fuit, à vitio evidenti sex rerum non naturalium hæc febris soleat nasci, tamen, si gravior error in his commissus fuerit, longè periculosior & diuturnior febris inde sequi poterit; uti constat ex illis, quæ ad §. 586, de febrium causis dicta fuerunt.

CORPORE PURO. Si enim corpus cacochymicum fuerit, à levi etiam vitio rerum non naturalium excitata febris, quæ in corpore sano & puro brevè defebuisse, diutius protrahetur; imò & quandoque periculosa evadet: dum, verbigratiâ, atrabilarii humores; scorbuti acris materies; lenta, glutinosa in leucophlegmaticis collecta & ferè stagnantia, per febrim natam agitantur, patet satis, ab his per febrim motis plura mala fieri posse. Unde & quando epidemici morbi grassantur, semper metus est, ne ab aliis causis excitatæ febres in horum classem se recipiant. Testantur ferè omnes, qui de peste scripserunt, Auctores; quòd si, grassante peste, alio morbo corripentur homines, brevè tamen in pestem degeneraret (c). Idem etiam in aliis morbis epidemicis observatur quandoque. Optimè monuit *Galenus* (d) cursum, aliúmve motum vehementiorem, intemperantiam, frigus, &c, ex sua natura vehementem morbum vix facere; verùm si ex similibus causis febris nascatur, illam de genere ephemerarum febrium futuram esse: ubi autem corpus ad alium morbum prædispositum est, tunc ab his causis, quas *ap. Galeni* hinc vocavit, in actum deducitur morbus hæcenus latens.

SYMPTOMATIBUS LEVIBUS. De symptomatum magnitudine ex læsis functionibus judicamus: cum ergo febris ephemera levibus tantùm causis originem debeat, non poterit ab his corpus sic mutatum esse, ut insignes functionum læsiones inde fiant: (e) *cujusque enim morbi magnitudo tanta est, quantum à naturali statu recedit*. Simulac ergo in functionibus vitalibus, animalibus, aut naturalibus insignes læsiones occurrant; vel in excretis de corpore, urinâ, fæcibus alvini, &c, magnæ mutationes observantur; novimus, febrim his comitatam non posse esse ephemeram, cum à levi tali morbo nec numerosa, nec gravia, symptomata produci possint.

(a) Prognostic. Comm. III. Sentent. vi. Charter. Tom. VIII pag. 665.

(b) De Different. Feb. Lib. I. cap. viii. Charter. Tom. VII. pag. 116.

(c) Diemerbroek de Peste cap. v. pag. 10. Thucydides Lib. II. & apud alios passim.

(d) Lib. de morbor. acutor. vict. Commentar. IV. text. xcviij. Charter. Tom. XI. pag. 178.

(e) Galen. Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 345.

CRISI CITA. In *Commentariis* §. 587, ubi de crisi dictum fuit, patuit hoc vocabulum variâ significatione usurpari, & quandoque pro morbi solutione sumi; quæ, quâmvīs aliquam evacuationem sensibilem comitem habeat, absque tamen multis turbis & symptomatibus crīsim præcedentibus fit. Tali sensu & ephemera crīsim citam habere dicitur: plerumque enim, dum in suo descensu est hæc febris, blando sudore finitur; in prius si à retento perspirabili, quod sæpe fit, ortum duxerit. Lenis vomitus, vel alvi modica evacuatio, toties huic febrī finem imponit, dum ab ingestis cibis difficilioris digestionis, vel solâ copiâ gravantibus, ortum duxit. Illud autem signum optimè distinguit ephemeram ab aliis febribus continuis, quæ, mites quidem, in majorem diurnitatem extenduntur. Ephemera enim, diei naturalis spatium terminanda, ante duodecimam horam ad statum, sive ἀκμὴν, pervenit & deinde sensim minuitur; atque paulò post omnia symptomata, quæ febrim hanc comitabantur, cessabant integre. Quod & Galenus notavit dicens: (a) *neque verò si quis cum febre caput, aut partem aliam dolor occuparit, is amplius manet. Si verò & æger facillè morbum ferat certissimum est (ephemeræ) indicium, quod velut impressum quoddam sigillum omnium maximè febris mansuetudinem exprimet.*

PULSU MOX A FEBRIS EXITU PLANE RESTITUTO. Hoc signo ephemeram ab intermittentiū febrium paroxysmis se distinguere potuisse affirmat Galenus: finitâ enim ephemerâ, (b) *arteriarum motus huic omnino, qui in sanis est, assimilatur; quum is in nulla alia febre ad naturalem statum redeat, etiam si temporis spatium inter prioris accessionis finem & sequentis initium longum sit; velut in tertianis & quartanis, in quibus semper febris vestigium relinquitur.* Plerumque enim pulsûs debilitas aliqua post finitos intermittentiū febrium paroxysmos superest; imò sæpe, licet sudore jam cessante ægri de lecto surrexerint, adhuc parùm celerior pulsus deprehenditur. Rarò etiam symptomata, quæ febres intermittentes comitantur, ut lassitudo, capitis & lumborum dolor, &c, adeo integre abolentur, ut post finitam ephemeram fit. Confirmatur hæc diagnosi, si illo tempore febres intermittentes non grassentur: tunc enim minor reituri paroxysmi suspicio est. Interim tamen fatendum est, primum tertianæ vernæ & mitis paroxysmum sub ephemeræ specie fallere posse, cum sæpe per paucas horas duret, & blando sudore solvatur, & ante elapsum viginti quatuor horarum spatium omnes functiones in integrum restituantur. Verum quidem est, peccatum quoddam in usu sex rerum non naturalium ephemeram præcedere plerumque, ejusque causam esse, sed & febres intermittentes talis causâ quandoque præcedit. Præterea quandoque contingit, quâmvīs rariùs, ephemeram nasci, licet nullum observabile vitium in usu sex rerum non naturalium præcesserit. Novi homines, qui bis vel ter in anno verâ ephemerâ corripuntur, absque ulla προφάσει, sed, uti videtur, tantum à bile accumulata; quâ per vomitum excussâ, cessat illico febris, & omnia symptomata illam comitantia abolentur. Si ergo vel minima suspicio adsit febris intermittentiis, præstat non absolutè prædicere, uno tantum paroxysmo terminandum morbum fore; sed potius indicandum est, intermittentiis febris paroxysmum reitutum fortè, taliâque adhibitum iri remedia, quæ hoc cavere possent. Sic enim Artis honori & Medici famæ, absque ægrorum detrimento, optimè consulitur.

(a) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. 11. Charter. Tom. X. p. 347. 1 (b) Ibidem;

CURATIO FACILIS, &c. Sponte enim suâ levis ille morbus, & brevî tempore, cessat, modò perversâ Medelâ non irritetur sic, ut in pejorem morbum abeat. Generalis enim cura febrium (vide §. 598.) quatuor requirebat, vitæ nempe & virium conservationem, acris irritantis correctionem vel expulsionem, lentoris dissolutionem & expulsionem, denique & symptomatum mitigationem. Verùm in ephemera nec vitæ periculum est, neque ullus metus, ne vires perdant ægri tam brevî temporis spatio; cùmque vix ullam materiam habeat hæc febris, acre, si quod adsit, brevî enervabitur vel expelletur de corpore; lentor levis, fortè hanc febrim comitans, per febrim ipsam solvetur, & blando sudore expelletur de corpore. Cùm autem symptomata, quæ ephemeræ adsunt, semper levia sint, nulla mitigatio horum locum habebit, nam paulò post unâ cum febre evanescent. Sufficiet ergo abstinentia, quies corporis & mentis, unâ cum diluentibus. Abstinentiam verò duplicem statuit *Celsus*; genus (a) alterum, ubi nihil assumit æger; alterum, ubi non nisi quod oportet. Quàmvis autem in brevî adeo morbo corpus antè sanum facilè inedia ferret, sufficiet tamen illa moderatio, (b) ut neque aliud quàm expedit, neque ejus ipsius nimium sumatur. Decoctum hordei, panis, avenæ, lac aquâ dilutum, lactis serum & similia hîc sufficient pro nutrimento; dum simul eadem, diluendo omnes humores, optimè profunt. Cùm autem in hac febre solus motus vehementior peccet, quies corporis & mentis optima hîc remedia dabunt (vide §. 103. 104. 105.), uti dictum fuit, ubi de curandis morbis ab excessu motûs circulatorii oriundis agebatur. Præterea simplex hæc methodus laudem meretur, quòd omnibus morbis incipientibus proffit; adeoque, licèt quis in diagnosi deceptus foret, & febris alterius speciei loco ephemeræ sequeretur, nunquam tamen nocebit hæc adhibuisse: simulac enim adversa valetudo metuitur (c) omnium optima sunt quies & abstinentia: si quid bibendum, aqua.... Per hæc enim sæpe instans gravis morbus discutitur. Meritò igitur damnatur à Galeno celebris illa triduanâ inedia, quam in omnibus morbis commendabant quidam Medici, per quam febres reddebant acriores, imò dicit, multos importuno Artis molimine adeo peccare, ut morbos potiùs faciant, quàm curent; sive, uti loqui amat, (d) manu factos (χειροποίητα νοσήματα) morbos inducant. Dum enim *Asclepiades* primis morbi diebus (e) convellendas etiam ægri vires putavit luce, vigiliâ, siti ingenti, sic ut ne os quidem primis diebus elui sineret; patet fati, salutarem ephemeram in periculosum morbum converti posse damnosâ tali Medendi Methodo. Idem verum est, si purgantibus, vomitoriis, sudoriferis incipientes morbi tententur illico; (f) Plurimique falluntur, dum se primo die protinus sublaturus languorem, aut exercitatione, aut balneo, aut coactâ dejectione, aut vomitu, aut sudationibus, aut vino sperant: non quòd non interdum id incidat, aut non decipiat, sed quòd sæpius fallat; solâque abstinentia sine ullo periculo medeatur. Simplex ergo hæc methodus in febre ephemera, uti & in aliis febribus incipientibus, sola tuta erit. Legi merentur & illa, quæ de febre ephemera *Galenus* (g) habet in octavo Methodi Medendi libro, quem totum hujus febris Historiæ & Curationi impendit.

(a) De Medicin. Lib. II. cap. XVI. pag. 92.

(b) Ibidem.

(c) Ibid. Lib. III. cap. II. pag. 114.

(d) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I.

cap. II. Charter. Tom. X. pag. 346.

(e) Cels. de Med. Lib. III. cap. IV. pag. 118.

(f) Ibid. cap. II. pag. 114.

(g) Charter. Tom. X. pag. 178, & sequ.

§. 729. **S**I protrahitur dicta febris (728) per plures dies, vocatur Continua non putris; causæ, signa, medela eadem; maximè venæ-sectione largâ, & refrigerantibus, eget.

Si causa talis febris parùm pertinacior fuerit, neque intrâ diei naturalis spatium subigi potuerit vel expelli de corpore, protrahetur febris, adeoque non ampliùs ephemera vocabitur, sed continua: quia autem & causa levis fuit, neque maligna symptomata adsunt, neque ulla signa apparent in urina, alvi excrementis, sudoribus, &c, quæ magnam humorum à naturali statu degenerationem docent, vocatur continua, sive synochus non putris; ut nempe distinguatur à synocho putri, de qua statim agendum erit. Vocaverunt quidam Auctores hanc febrem ephemeram (a) *plurium dierum*, sed uti videtur minùs apto nomine. Febribus ergo talibus (b) *natura quidem eadem his est quæ diariis, nomen autem non idem*. Sic observamus post ebrietatem sequi febrem ephemeram in multis, alios verò ab eadem causa per biduum vel triduum febricitare. Tales ephemeræ protractæ, sive synochi non putres, fuerunt illæ (c) *& mitissimæ febres, & quæ in securissimis incedunt signis, die quarto aut antè desinunt*, quæ ab Hippocrate memorantur.

Causæ ergo & signa & medela eadem erunt ac in ephemera: quia autem diutius protrahitur in synocho non putri acceleratio motûs circulatorii, & qui hanc comitari solet, calor; justus metus est, ne diffatis partibus aquosis reliquæ sanguinis moleculæ cohærere incipiant, & visciditatem inflammatoriam acquirant, simulque sales & olea sanguinis volatiliora reddantur (vide §. 100, & §. 689.): unde ex tali febre viscerum inflammatio, humorum acrimonia & plurima alia mala hinc frequentia exspectari possunt, & ita febris continua non putris in putrem transiret. Ob hanc causam larga venæ-sectio hîc convenit, tamquam ad præsentem inflammationem efficacissimum remedium; simulque ad illam, quæ futura metuitur, tutum præsidium; hâc enim factâ, sæpe illico febris sedatur, uti pulchro Exemplo probat Galenus. Juveni enim, qui triginta diebus consueta exercitia intermiserat, & deinde se validiùs exercuerat, invenit postridie (d) *febrem admodum calidam; sed pulsus æquales, & maximos, & celeres & frequentes & vehementes; tum caloris qualitatem, quæ tactum minimè morderet; jam verò & urinas tum crassitudine, tum calore, à naturali habitu non multùm alienas* (quæ omnia synochi non putris signa sunt); interim tamen rubicundus & plenus homo apparebat. Venæ-sectio tamen, partim ut constaret priùs de febris natura, partim etiam ob dissentientes Medicos in consilium vocatos circa tempus venæ-sectionis & alia quædam, dilata fuit in tertium diem usque. Erat (e) *tamen æstus ipse laboranti intolerabilis, urgebâtque eum tensio totius corporis, ut repleti, tum capitis pulsatio, atque ob hæc gravis vigilia*; unde Galenus ad animi deliquium usque sanguinem mitti curavit, atque sic febrem exstinxit illico; sic ut quidam adstantium ridens dixerit, Galenum tali sanguinis missione febrem jugulasse: paulò post enim, levi nutrimento priùs exhibito, in profundum somnum delapsus est juvenis, & blandum sudorem, atque perfectè convaluit. Admodum autem verosimile videtur, quòd & citiùs

(a) Forest. Observat. & curat. Medicinal. Lib. I. n°. 1. Observ. ix. Tom. I. pag. 11.

(b) Galen. Method. Med. Lib. IX. cap. 1. in fine. Charter. Tom. X. pag. 203.

(c) Prognost. Comment. III. Sentent. II.

Charter. Tom. VIII. pag. 663.

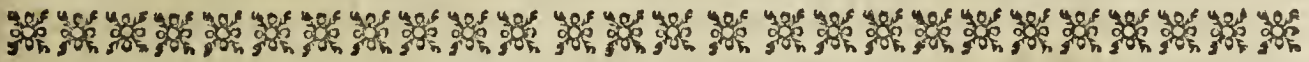
(d) Method. Med. Lib. IX. cap. iv. Charter. Tom. X. pag. 205.

(e) Ibidem.

(f) Ibid. pag. 206.

morbi levamen percepisset, si vel primâ die morbi sanguinis missio fuisset instituta.

Refrigerantium autem remediorum usus meritò commendatur, quæ hîc sunt diluentia, laxantia, densitatem humorum resolventia, obstructions referantia. Minutâ enim mole movendorum per venæ-sectionem prius, per hæc satisfiet reliquæ indicationi curatorix. Mellita, nitrosa, saponacea acida, aquâ copiosâ, vel decocto hordei, avenæ, radicum scorzonæræ & similibum diluta, huic scopo satisficient; cum simul humorum degenerationi in putredinem hîc metuendæ adversentur. Videantur & illa, quæ §. 691, & sequentibus de cura caloris febrilis dicta fuerunt.

FEBRIS CONTINUA PUTRIDA.

§. 730. **S**YNOCHUS putris dicta fuit, quæ debetur causis inflammatione simplici majoribus, viscerum obstructioni, cutis oppilationi, & capillarium ferè omnium, acrimoniæ verò acutiori, sæpe prorsus singulari.

Ubicumque humores corporis sic degeneraverunt, sive ante febrim, sive per febrim ipsam, ut inepti reddantur ad placidam per vasa corporis circulationem, vocatur febris continua putris, hæc dote ab ephemera & synocho simplici, sive non putri, differens; in quibus vix ulla materia aderat, & boni omnes humores erant, solo tantum motu vehementiori molestis; unde & hoc sedato vel sponte, vel per Artem largâ venæ-sectione, aut aliis idoneis remediis, cessabat morbus sæpe absque evacuatione ulla ferè sensibili; vel si aliquid mutatum erat in corporis humoribus, illud plerumque blando sudore, vel auctâ tantum perspiratione, difflabatur de corpore, sicque redibat brevî sanitas. Verum etiam, dum malâ Medendi Methodo tentantur simplices hæc febres, mutatis à naturali sua indole humoribus, in synochum putrem degenerare possunt, uti ex antè dictis patuit.

Ubi in omnibus vasis, ac potissimum maximis, æquabiliter succi putrescunt, synochum putrem adesse statuit Galenus (a). Multos autem putredinis illud vocabulum offendit, quia durum videbatur, vivente adhuc homine humores putrescere: unde jam Trallianus notavit, (b) non deesse, qui in universum febrim nunquam à putredine fieri pronunciarent, humores in venis exuri, non putrescere, distitantes. Verum putredinis nomine in febribus non intellexerunt veteres Medici talem corruptionem, quæ in cadaveribus sponte nasci observatur, sed tantum degenerationem insignem humorum à conditionibus suis naturalibus. Putredinis enim naturam definivit Galenus, quod sit (c) mutatio totius putrescentis corporis substantia ad corruptelam ab externo calore. Per externum autem calorem, uti ex sequentibus in eodem loco patet, non intellexit illum, qui externè corpori applicatur, sed talem qui à naturali calore quo corpus sanum fovetur, diversus est. Unde & patet, quod

(a) Method. Med. Lib. IX. cap. III. p. 204. | (c) Method. Med. Lib. XI. cap. VIII. Char-
 (b) Lib. XII. cap. II. pag. 684. | ter. Tom. X. pag. 254.

hîc per putredinem intellexerit mutationem putrescentis corporis, non verò illam corruptelam, quam perfecta & propriè vocanda putredo jam habet. Illud adhuc evidentius apparet alio in loco, cujus mentionem aliâ occasione feci ad §. 387, & §. 593. Ibi enim monet, quòd putredo humorum, quæ fit in vasis, similis fit illi; quæ in inflammationibus, abscessibus, & aliis tuberculis observatur; simulque addit, variam esse hanc putredinem, prout natura vel superat, vel superatur. Superante enim naturâ, ut in inflammationibus, pus fit, sic in humoribus, venarum & arteriarum id, quod subsidet in urina, puri respondens; deinde addit sequentia maxime notanda: (a) *Atque hac putredo non simpliciter putredo censetur, sed etiam habet aliquid concoctionis: manente enim adhuc concoquendi facultate vasorum, putrescens tunc humor ad talem alterationem deducitur.* Pro varia autem degeneratione humoris putrescentis, & majori vel minori debilitate facultatis concoquentis, diversos putredinis hujus gradus agnovit. Patet ergo evidentur, ut puto, quòd per putredinem Galenus insignem humorum à naturali statu degenerationem intellexerit, atque febres, in quibus talis degeneratio adest, putridas dixerit, licet nondum propriè vocanda putredo adfuerit.

Illa tamen humorum mutatio, quæ in febribus continuis fit, in putredinem propriè dicendam tendit. Demonstratum enim fuit §. 80, humores sanos sibi relictos in quiete & calore, vel etiam motos validè, putredinis incipientis naturam adipisci, illamque propensionem naturalem in putredinem augeri incitato motu & calore, §. 48, probatum fuit; de qua re etiam videri possunt illa, quæ ad §. 100. 587. 689, dicta fuerunt. Urina in his morbis acris, rubra, foetida quandoque, fæces alvinæ olidissimæ sæpe, sudor graveolens, putredinis saltem incipientis signa exhibent. Rarò tamen in vasis ipsis circumducti humores in morbis verè putridi fiunt, cum plerumque, destructis tenerrimis cerebri & cerebelli staminibus per humores acriores & validè motos, mors fiat, antequam eò usque corruptela perrexerit. Videantur de his illa, quæ in *Commentariis* §. 89, habentur.

Febres ergo continuæ putridæ dicuntur, dum à naturali statu humores multum degenerant, simulque in putredinem vergunt; unde & varius malignitatis in his gradus observatur, pro majori minorive ejusdem degenerationis intensitate. Quàmvis autem rarò vera humorum putredo adsit in his febribus, & tantum putredo ferè deprehendatur in alvi excrementis, quæ in intestinis calidis & humidis collecta, aere simul accedente, facillimè corrumpuntur; tamen in his morbis magna in putredinem proclivitas semper adest.

QUÆ DEBETUR CAUSIS INFLAMMATIONE SIMPLICI MAJORIBUS; &c. Per simplicem inflammationem hîc intelligitur, quando quædam pars corporis singularis, topico vitio, phlegmone corripitur, quam tamen, licet corpus cæteroquin sanum fuerit, febris sæpe comitatur, ob rationes in *Commentariis* §. 384. n°. 8, dictas; uti etiam quando per febrim prægressam, depositâ in quemdam corporis locum materiâ inflammatoriâ, pleuritis, angina, phrenitis aut alius quidam morbus inflammatorius cum febre fit. Tunc enim, in loco affecto obstructis vasis à materia inflammatoria, impeditur libera humorum circumductio; & acceleratur plerumque per reliqua vasa libera & aperta humorum celeritas; neque tamen ideo semper febris hos morbos comitans putrida dici potest, cum sæpe

(a) Galen. de Different. febr. Lib. I. cap. VII, Charter, Tom. VII. pag. 115.

pe blandâ resolutione solvantur, & quandoque, saltem in horum morborum initio, vel etiam, si non admodum validi fuerint, non observetur adeo notabilis fluidorum degeneratio à naturali conditione. Verùm si totus sanguis, inflammatoriâ spissitudine natâ, minùs meabilis factus fuerit, adeoque difficulter per arteriarum angustias ultimas transire potuerit, incipiet hæere in viscerum vasculosa & intricata textura, cutanea vasa infarcentur, & distenta immeabili humore vicina ipsius minora vascula compriment, capillaria vasa omnia (sic dicta ob tenuitatem) obstruentur, vel saltem non nisi difficulter transmittent minùs meabiles humores; unde ingens attritus & calor magnus sequetur, qui inter febris continuæ putridæ signa sequenti paragrapho numeratur. Cùm ergo insignis talis degeneratio humorum adsit, febris hanc comitans continua putris dicitur ob rationes modò dictas.

ACRIMONIÆ VERO ACUTIORI, SÆPE PRORSUS SINGULARI. Quandoque acris stimulus, sive corpori per ingesta applicatus, sive ex degenerantibus in corpore humoribus natus, febrim excitat, & natam continuat, uti patet ex illis, quæ ad §. 586, ubi de febrium causis singularibus agitur, dicta fuerunt. Verùm hæc acrimonia quandoque prorsus singularis est, neque ad ullam cognitam acrimoniæ speciem reduci potest, solo tantùm effectu se manifestans, dum in corporibus sanissimis putridas febres, & sæpe simul mirabiles humorum degeneraciones, producit. Cùm sanissimo homini contagium variolarum applicatur, quàm putrida inde quandoque excitatur febris! Idem in peste, aliisque febribus malignis epidemicè grassantibus, patet. Quàmvis autem hæc miasmata morbosa, quæ miro stimulo febres putridas, producere valent, nullis detegantur sensibus, adeoque distincta horum idea dari nequeat, sed solis effectibus se manifestent; hoc tamen optimi de his notaverunt Auctores, quòd quandoque incitato per hæc motu circulatorio, vel propriâ illorum efficaciam sanguinem inspissante, nascatur inflammatoria densitas humorum, per quam viscerum obstructio, & capillarum arteriarum ferè omnium oppilatio, producuntur. Aliquando tamen & constitit Observatis fidelibus, à talibus stimulis productas febres putridas insignem quidem degeneracionem humoribus induxisse, verùm à priori penitus diversam; dum nempe sanguis, & fortè reliqui inde secreti humores, potiùs attenuantur, & quidem adeo, ut variis viis de corpore elabantur, cum subita & valida virium jactura. Sic in *Commentariis* §. 86, notatum fuit, in peste Bredana sanguinem infectorum apparuisse lividum, fœtidum, non concrecentem; notatque idem Auctor (a), ægros quandoque immani narium hæmorrhagiâ periisse intra quadrihorium. In febribus malignis & petechialibus *Wepferus* observavit (b) hæmorrhagias narium, uteri, renum, . . . easque periculosissimas & enormes sæpe evenire, nonnisi à sanguine tenuissimo admodum fluxili, fervidissimo extrema arteriarum capillamentorum oscula, referante; viditque ichthyocollæ gluten, sanguinem incrassando, profuisse. Dúmque Tribuno plebis in initio talis febris venam secandam curaverat, eductus sanguis longo tempore relictus, & quovis in loco repositus, concrevit minimè, illudque se postea sæpius observasse testatur. In pessimis variolis, uti postea in illarum Historia dicitur, lethalis sæpe hæmoptoe, vel & æquè ferè perniciosa in hoc morbo sanguinis mictus, observatur in primo etiam morbi stadio, fortè ob eandem rationem. Unde optimo jure celebris Auctor (c) hæc miasmata

(a) Van der Mye de morbis Bredanis pag. 8. | (c) Lobb of the small Pox in the Preface
 (b) *Cicutæ aquat. hist. & noxæ*, cap. v. p. 52. | pag. xv.

febrilia bifariam distinxit ab hoc effectu, quatenus nempe liquida nostra vel increascent, vel dissolvant; atque inde in curatione horum morborum magna diversitas obtinet, uti satis patet. Quamvis enim velocitatis motus circulatorii (vide §. 100.), uti & caloris febrilis (vide §. 689.), effectus sit, diffusâ parte liquidissimâ sanguinem inspissare, imò & inter febris effectus §. 587, liquidissimi expressio & reliqui increascentia numerentur; nihilominus verissimum est, uti ex modò dictis constitit, quandoque virosos stimulos singulari prorsus efficacità, simul cum febre excitata, fundere venenatâ vi humores, & ad putredinem disponere; unde sæpe in ipso talium morborum initio putridissimæ fæces & magnâ sæpe copiâ per alvum exeunt, & in urina, sudore, habitu oris, &c, manifesta similis degenerationis indicia deprehenduntur.

Talis profapix videtur fuisse ille morbus, quem sub *Typhi* nomine *Hippocrates* descripsit, quemque, (a) *æstatis tempore, quum canis sidus oritur, bile per corpus agitata* invadere dixit. In hoc morbo enim monet, quòd statim cum febre vehementi acutus ardor, adsit, atque illico projectis viribus unâ cum gravitate corporis imbecillitas, & crurum ac manuum impotentia talis, ut nullum usum ægro præstent. Notat etiam ventrem cum validis torminibus perturbari, & graveolentia alvo expelli. Putridam autem humorum dissolutionem in hoc morbo adfuisse, confirmatur ex illis, quæ in cura hujus morbi commendat. Sorbitiones enim tenues & frigidas exhiberi, vinum nigrum austerum dari, vel si illud minùs conferat, album aquosum austerum, jussit. Præterea attrita lintea frigida immersa applicari voluit illis locis corporis, quibus præcipuè ardor maximus percipiebatur. Quæ omnia tantum usum habent, dum nimia humorum solutio peccat; ubi enim inflammatoria sanguinis densitas adest, & austera, & actu frigida, nocerent, uti patet ex illis, quæ in cura inflammationis dicta fuerunt. Hæ videntur esse illæ febres acutæ, in quibus frigida potio tamquam utilissima à veteribus Medicis laudatur. Maxima enim febrium continentium remedia duo esse dixit *Galenus* (b), venæ sectionem & potionem frigida. Verùm in eodem capite monuit, imprimis illis prodesse, qui frigida potioni affueverant; simulque addit, nocere (c) ubi partem aliquam principem tumor phlegmonodes, œdematodes aut scirrhomodes occupaverit. Tunc enim (d) *ad præsens quidem non parvum affert levamen, propterea quòd jam accensam febrem exstinguit; verùm quum causa ejus adhuc persistet, aliam denuo accendi est necesse, atque eâ, quæ præcessit, nonnunquam difficilior, propterea quòd densatum ex frigida corpus est.* Atque ibidem plures noxas à frigida potione natas recenset. Videtur ergo tantum prodesse, ubi nulla spissitudo humorum inflammatoria adest, sed potius nimia humorum dissolutio in putredinem vergens. Videantur & illa, quæ de potu frigida in *Commentariis* §. 640. n.º. 1, dicta fuerunt. Patet simul ratio, quare quandoque in febribus acutis continuis & putridis acidi illi spiritus ex sale marino, nitro, sulphure, vitriolo, igne expressi adeo prosint, qui tamen omnes sanguini misti coagulum inducunt. Putrida enim humorum dissolutio per similia tollitur, & futura cavetur; unde *Sydenhamus* (ut ad §. 88. n.º. 2, dictum fuit) in pessimis variolis confluentibus (f) nil plus pro-

(a) Lib. de Intern. affection. cap. xli. Charter. tom. VII. pag. 667.

(b) Method. Med. Lib. IX. cap. v. Charter. Tom. X. pag. 298.

(c) Ibidem.

(d) Ibidem.

(e) Sect. V. cap. iv. ubi de curat. pag. 299.

fuisse vidit, quàm si vitrioli spiritum potui ordinario decumbentium misceret.

§. 731. **C**OGNOSCITUR calore digitum tangentem quasi pungente; pulsu febrili, sed & inæquali, & non ordinato; urinâ crassâ, rubrâ, turbidâ, crudâ sine sedimento; temperie; ætate; habitu; calidis, sanguinolentisque.

Operæ-pretium jam est videre illa signa, quibus febris continua putrida præsens cognosci, & ab aliis febrium speciebus distingui possit. Difficile autem est imprimis in ipso talis morbi initio continuam febrem, propriè dictam, distinguere à continua remittente, quæ per vices impetum remittit & redintegrat denuo, cum similia fati inter se sint harum febrium principia, & in utrisque sæpe magnæ degenerationes humorum adsint, & gravibus stentur symptomatibus. Unde *Galenus*, dum casum describit juvenis synocho putri laborantis, non ausus fuit definire morbum, (a) antequam tertiâ die vidisset, nullam novam accessionem supervenisse, licet tamen jam secundâ die suspicaretur talem febrem esse. Quàmvis autem in harum febrium diagnosi hæc difficultas sit, tamen cura febrium generalis utrique convenit; adeoque non latebunt peritum Medicum illa, quæ agenda sunt, & imprimis circa debitum talis febris moderamen, ne nempe furibundo impetu corpus destruat, vel torpeat nimis. Unde *Galenus* in casu modo dicto non dubitavit venæ-sectione, ad animi deliquium institutâ, febrilem motum compescere secundo die, quo primùm viderat ægrum, licet fateatur, se tertio die tantùm certum fuisse, febrem illam synochum putrim esse.

Synochus autem putris distinguitur à non putri & ephemerâ sequentibus signis.

CALORE DIGITUM TANGENTEM QUASI PUNGENTE. Maximum febrium putridarum indicium *Galenus* posuit caloris qualitatem: (b) *Nihil enim suave, neque moderatum, neque diariis simile habet, sed quemadmodum optimi ante nos Medici dixerunt, mordax potius quodammodo est, ut lædat mordeatque tactum, veluti fumus oculos ac nares.* In aliis febribus, licet statim primo tactu magnus fati calor videatur percipi, ille tamen à tangentis digiti calore vincitur, & paulò post minor apparet: in putridis verò illis febribus continuis sæpe in initio levior videtur calor, dum tangitur ægri manus, sed augetur quasi omni momento, & tangentis Medici digitum quasi pungit & mordet, ac si de profundo corporis calor emergeret; quod pariter optimè monuit *Galenus* dicens, (c) *Verum inter initia accessionum (dum adhuc suffocatur calor ac succenduntur intus excrementa) non statim admoventibus manum dignoscitur; sed diutius immorantibus prædictum caloris genus de profundo emergit.* Qui semel talium ægrorum pulsum tetigit, meliùs hanc caloris percepti diversitatem cognoscet, (nam verbis fortè minùs distinctè describi potest); simulque intelliget rationem, cur *Hippocrates* dixerit (d) *febres hæc quidem manui sunt mordaces, illæ verò mites; quædam autem*

(a) Method. Med. Lib. IX. cap. IV. pag. 205. | Tom. VII. pag. 118.

(c) Ibidem.

(b) De differ. Febr. Lib. I. cap. IX. Charter. | (d) Ibid. cap. I. pag. 107.

non mordaces, sed incrementales; nonnullæ acutæ, sed ab ipsa manu deviæ, &c.

Cùm autem synochus putris sæpe debeat causis inflammatione simplici majoribus, uti dictum fuit præcedenti paragrapho, dum nempe inflammatoria spissitudo totius sanguinis adest, atque per febrim aucto motu talis sanguis per vasa rapidè movetur; patet satis ratio mordacis illius caloris, & omni momento quasi augendi: de qua re videantur illa, quæ ad §. 675, & sequentes dicta fuerunt, ubi de causis caloris febrilis agebatur. Notandum tamen est, quòd quandoque in pessimis febribus talibus extrema frigeant, dum tamen urentis caloris sensum circa præcordia habent ægri; verùm hoc funestum signum (vide *Commentaria* §. 698.) rarò in principio harum febrium apparet, cùm tantùm hoc contingat, dum, vel fractis acutissimo morbo viribus, cor ad extrema corporis sanguinem propellere nequit; vel sanguis sic condensatus fuit, ut per majora tantùm & cordi proxima loca transire adhuc possit; interim tamen intolerabilis ardor circa vitalia viscera ab ægris perceptus synochi putris præsentiam satis tunc docet.

PULSU FEBRILI, SED ET INÆQUALI, ET NON ORDINATO. Hoc signo etiam optimè synochus putris ab ephemera & synocho simplici distinguitur: in illis enim pulsus fortis, æqualis, neque celeritate multùm excedens; pulsus sanum deprehenditur. In synocho putri major celeritas pulsus, sed & sæpe inæqualitas adest, tam in robore quàm in velocitate. Fit autem hæc inæqualitas, vel quia sanguis inflammatoriâ spissitudine immeabilis circa extremas arteriarum angustias hæere incipiens, vel saltem non nisi difficulter transiens; circulationis æquabilitatem tollit; vel etiam quandoque dum singularis acrimonia, harum febrium causa, uti paragrapho præcedenti dictum fuit, miro modo turbat omnia; unde sæpe statim summa debilitas, pulsus vacillatio, aliæque gravia symptomata oriuntur. Illam pulsus varietatem in his febribus vocavit *Galenus* pulsuum compressionem (a) *ubi incipiente accessione parvi admodum & inæquales existunt.* Non tamen ab his febribus inseparabile hoc signum statuit; ubi tamen adest, (b) harum febrium proprium esse dixit, nisi cujusdam alterius symptomatis ratione talis pulsus factus fuerit: dum enim v. gr; circa cardiacam mordax humor collectus hæret, pulsus parvi & inæquales sæpe deprehenduntur; quæ pulsus mutatio cessat illico, dum vomitu excutitur, quod circa ventriculum hæret. Sola autem illa pulsuum inæqualitas fallere posset in diagnosi; nam in frigore febrium intermittentium quandoque & talis observatur. Præterea in crisi, & circa crism, mira sæpe perturbatio pulsuum adest, uti in febrium *Historia generali* notatum fuit.

URINA CRASSA, RUBRA, TURBIDA, CRUDA SINE SEDIMENTO. Urina est; (c) *aquosum lixivium, quod abluit, sibi miscuit, nunc extra corpus exhibet, quiquid in aqua potest solvi, & per tenuia vascula europoietica renum transfluere in pelvim, hinc in ureteres, & vesicam demitti; adeoque ex urina optimum indicium habetur, quo cognoscitur sanguinis & reliquorum humorum mutata conditio.* Cùm autem in synocho putri magna degeneratio humorum à sanitatis conditionibus adsit, debet & in urina insignis mutatio apparere, per quam ab urinæ sanæ dotibus differt: Urina enim sana, uti optimè monuit *Galenus*, dat (d) *regulam aliarum*

(a) De Different. febr. Lib. I. cap. ix. pag. 117.

(b) Ibid. pag. 118.

(c) Boerhaav. Element. Chem. Process.

XVII, ubi de apparatus. Tom. II. pag. 304.

(d) De crisib. Lib. I. cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 394.

urinarum, ad quam urinæ morbosæ comparari debeant, ut videatur, qualis & quanta in his diversitas sit : atque cæteris paribus semper eò peiores in morbis urinæ sunt, quò magis ab urinæ sanæ conditionibus degeneraverint. Urina autem sana limpida est, tenuis, straminei sive subflavescentis coloris, in qua subsidet album læve & æquale : in ephemera & synocho non putri ab his dotibus vix recedit urina, nisi quod parùm coloratior esse soleat, & quandoque majorem copiam sedimenti det. Ubi ergo urina in febris continua talis est, qualis in textu describitur, patet, illam omnibus conditionibus ab urina sana deviare, colore nempe ; crassitie, turbatione, cruditate & sedimenti absentia ; adeoque & meritò concluditur, sanguinis & reliquorum humorum, qui inde secernuntur, magnam adesse degenerationem, quod synochis putridis dictis proprium est. Ad §. 734, adhuc quædam dicenda erunt de variis urinæ conditionibus in synocho putri, quatenus inde prognosid deducitur.

TEMPERIE, ÆTATE, HABITU, CALIDIS, SANGUINOLENTISQUE. In illis enim causa prædisponens talis est, quæ accedente causâ occasionali, aeris calore, motu corporis valido, vini potu largiore, &c, febrim continuam putridam excitare valet ; cùm in similibus ad diathesin inflammatoriam sanguis admodum pronus sit, & auctâ circulationis velocitate maximum caloris augmentum illico fiat ; unde subita humorum degeneratio, & quidem in putredinem, jurè metuenda est. Hinc patet ratio, quare *Hippocrates* athletarum valetudinem, si ad summum processit, (a) periculosam dixerit : & morbos variis ætatibus familiares recensens, adolescentes (b) febribus acutis ; ultra verò adolescentiam progressos (c) pleuritidi, peripneumonix, phrenitidi, febribus ardentibus obnoxios vivere monuerit. Imò adedò necessarias has causas prædisponentes ad synochi putris productionem voluit *Galenus*, ut crediderit fieri non posse, (d) *ut nec in frigida ætate, nec in frigido corporis temperamento, sive id ab initio constiterit, sive modò frigidum sit factum ; continens excitetur febris. Sed nec in gracilibus, vel qui raro sunt corporis habitu.*

§. 732. **H**ÆC Homotonos, Epacmaistica, seu Anabatica, vel Paracmaistica.

Triplicem hanc febrium continuarum divisionem (e) dedit *Galenus*. Homotonos dicitur, quæ ab initio ad finem usque æqualis permanet, quam & Acmaisticam vocavit. Epacmaistica verò vocatur & Anabatica, quando paulatim increfcit ; & contrà Paracmaistica, quæ decrefcit. Notandum tamen omnem febrem continuam initium habere, unde pergit sensim aucta, donec ad ἀκμὴν sui incrementi pervenit ; unde & hoc sensu Homotonos dicta febris increfcit. Verùm uti optimè monuit *Galenus*, hoc nomine febris continua donatur, si maneat ea febris magnitudo, (f) *quam in prima accessione summam habuit*. Si verò febris pergat increfcere continuo, tunc Epacmaistica dicenda est ; & contrà, ubi ex summo suo vigore decrefcit sensim, tunc Paracmaistica vocabitur. Simul etiam apparet, febrim talem, quæ uno alteròve die manet homotonos, postea declinante morbo in paracmaisti-

(a) Aphor. Sect. I. n°. III. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 7.

(b) Ibid. Sect. III. n°. xxix. pag. 125.

(c) Ibid. n°. xxx. pag. 126.

(d) Method. Medend. Lib. IX. cap. III.

Tom. II.

Charter. Tom. X. pag. 204.

(e) De Different. febr. Lib. II. cap. II.

Charter. Tom. VII. pag. 128.

(f) Method. Medend. Lib. IX. cap. III.

Charter. Tom. X. pag. 203.

cam mutari: rarò enim accidit, ut puto, febrim talem, absque declinatione manifesta impetùs sui, simul & semel desinere, nisi largâ venæ-fectione febris quasi juguletur; uti antea dictum fuit. Unde etiam *Galenus*, describens casum juvenis synocho putri laborantis, notat febrim primis duobus diebus eandem mansisse, licet sanguis ad animi deliquium usque eductus fuisset; tertiâ verò die invenit febris impetum remisisse paululùm; atque tunc conclusit, morbum illum vocari debere synochum putrem paracmaasticam, quâmvís primis diebus homotonos fuisset; cùmque quartâ die iterum decreverat febris, & simul eâdem proportione (a) *urinae quoque concoctio processerat*, conclusit febrim die *septimo, id quod factum est, finiendam*. Febrim autem manere, crescere, vel decrescere novimus ex pulsûs celeritate, calore, & symptomatibus manentibus, auctis, vel minutis.

§. 733. **E**X quibus prior salutaris; pessima secunda; melior tertiâ.

Facilis horum ratio patet; si enim sustinere potuit morbum illud, quod in ægro de sanitate adhuc superstes manet, dum in summo incremento est, spes est, ulterius morbum tolerari posse, cùm non ampliùs increseat, sed vel persistet idem, vel declinet sensim. Ubi autem continuò increscit febris, tunc augetur morbus, decrescit sanitas; adeoque justus metus est, ne victa morbo natura succumbat. Unde ex hac synochi putris distinctione etiam habetur cognitio, quid de morbi eventu judicandum sit; reliqua autem quæ ad prognosim spectant, sequenti paragrapho enumerantur.

§. 734. **P**ULSUS quò debilior, frequentior, inæqualior robore; inordinatior tempore, intermittentiore ictu; respiratio quò difficilior, frequentior, anhelosior, cum narium pinnis magis motis, quò magis dolens circa vitalia, quò inordinatior; lassitudo quò vehementior, debilitas major, jaectatio corporis frequentior, decubitus in dorsum, extensis membris, frequentior; rationis, affectuum, quò usus perturbatior; appetitus magis prostratus, digestio molestior, urina rubicundior, crassior, turbidior, cum sedimento minori; vel & tenuior, magisque aquosa, parcior, minùs retinenda; motus quò magis tremuli, tactum refugientes, ludentes, carpentes; oculi, quò luctuosiores, involuntariis lacrymis humidiores, eò morbus hic (730) pejor, lethalior.

Periculosas esse omnes synochos putres, nemo dubitat, verumtamen non in omnibus æquè magnum discrimen adest. Morbi autem varia magnitudo cognita determinabit periculi gradum; hæc autem cognoscitur ex majori minorive functionum læsione. Uti enim ex *Galeno* in *Commentariis* §. 3, dictum fuit, cujusque (c) *morbi magnitudo tanta est, quantum à naturali statu recedit; quantum verò recedat, solus is novit, qui naturalem habitum ad amissim tenuerit*. Hæc fuit sapientia veterum Medicorum, ut colligerent in morbis apparentia phænomena, & com-

(a) Method. Medend. Lib. IX. cap. iv. Charter. Tom. X. pag. 206.

(b) Ibid. pag. 207.

(c) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. i. Ibid. pag. 345.

pararent cum illis, quæ in perfecta sanitate inveniuntur, sicque viderent, quantum hæc inter se differrent; atque ex hac observata diversitate concludebant de varia magnitudine morbi, ejusque salutari vel funesto eventu. Sic in *Prognosticis* faciem, corporis habitum, decumbendi modum, mores, animi affectus, &c, considerat *Hippocrates*, & comparat cum illis, quæ in morbo mutata apparent; damnans illa, quæ à consuetis sanitatis legibus abeunt, laudans illa, quæ his respondent. Non enim ex intellectu causæ morbi prognosin deduxerunt Veteres, sed tantum ex effectibus fideli Observatione cognitis. Unde *Hippocrates* generalem hanc regulam posuit, ex qua morbi magnitudo varia, & diversus exitus, præfagiri possent: (a) *Qualia etiam per vesicam & alvum, & carnes excernuntur, & sicubi aliàs corpus à natura recedat, inspicere oportet. Si parùm, parvus (morbus erit); si multum, magnus; si admodum multum, id hujusmodi lethale.* Hanc normam secutus magnus *Boerhaavius* ex Veterum monumentis collegit, & ordine digessit, quæ in vitalibus, animalibus, & naturalibus functionibus læsa apparent, atque eò pejo-rem & lethaliorem morbum statuit, quò plures & graviores hæ functionum læsiones fuerint. Singula jam hæc accuratius expendenda erunt.

PULSUS, QUO DEBILIOR, &c. Bini illi distincti arteriarum motus, dum à sanguine cordis vi impulso arteria dilatatur, & paulò post elasticitate & vi fibrarum muscularium contrahitur, sicque sanguinem propellit, pulsus nomine comprehenduntur. Adeoque pulsus nunciat (b) *conditionem definitam cordis nostri, ut motoris primi, tum indolem, copiam, motum (sanguinis) humoris nostri universalis, unde reliqui omnes; tum & statum varium arteriæ, vasis ferè primarii omnium partium corporis.* Patet ergo, pulsuum Observationem in morbis summi usûs esse. Ut tamen certi quid ex pulsu præfagiri possit, notandum est, plurimas pulsuum mutationes occurrere, quæ non adeo à morbo, quàm ab ægri ætate, sexu, temperie, habitu corporis, animi affectibus, anni tempestate, arteriæ ipsius singulari conditione pendent. Unde optimè *Galenus* pulsuum mutationes distinxit, (c) in naturales, non naturales, & illas quæ præter naturam fiunt. Naturalem pulsus mutationem vocavit illam, (d) quæ à sexu, ætate, temperie, corporis habitu, regione, anni tempestate & similibus pendet: sic enim viris, v. gr; rarior & vehementior pulsus, cæteris paribus, esse solet, quàm scæminis; pueris longè celerior quàm adultis, in senili ætate autem tardior; in obesis longè debilior pulsus sentitur, quàm in gracilibus. Non naturalem pulsus mutationem dixit; quæ, (e) post exercitationes corporis, balnea, cibum largum, &c, observatur. Præternaturalem autem pulsus mutationem appellavit, (f) quæ à causis morbosis fit. Optimum ergo foret, ut priùs cognosceretur, qualis pulsus ægro naturalis fuerit, antequam morbo corripere-
retur; unde optimè *Celsus* dixit (vide *Commentaria* §. 602. n°. 6.) (g) *cum par scientia sit, utiliorem tamen Medicum esse amicum, quàm extraneum.* Verùm hoc semper fieri non potest, cum multi jam *Medicos desideraverunt, cum quibus sani nullum habuerunt commercium.* Adeoque nihil superest in tali casu, nisi ut Medicus ad generales pulsuum mutationes ratione ætatis, sexûs, temperiei, &c, attendat. Præstat etiam in utraque manu pulsuum explorare, cum sæpe ob suum pro-

(a) Aphorism. Sect. VII. n°. LXXIX. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 337.

(b) Boerhaav. Institut. Medic. §. 958.

(c) Libell. de Pulsib. ad Tyrones cap. IX. Charter. Tom. VIII. pag. 4.

(d) Ibid. pag. 4. 5. 6.

(e) Ibid. cap. x. pag. 6.

(f) Ibid. cap. xi. pag. 7, & sequ.

(g) De Medicin. Lib. I. Præfat. pag. 19.

fundiolem, vel diversam magnitudinem arteriæ, in una manu longè debilior pulsus percipiatur, quàm in altera. Simulque conducet *Celsi* monitum; (de quo ad §. 571, mentio facta fuit) quòd nempe (a) *periti Medici est non protinus, ut venit, apprehendere manu brachium, sed primùm residere hilari vultu, percunctarique quem admodum (æger) se habeat, & si quis ejus metus est, cum probabili sermone lenire.* Sæpe enim ægri, de morbi periculo solliciti, ad primum Medici adspèctum turbantur, & mira tunc à sola hac causa in pulsu mutatio percipitur, quæ tamen paulò post cessare solet.

Si ergo pulsûs mutatio à morbo, ut causâ unicâ, facta fuerit, tunc sequentes regulæ locum habent.

QUO DEBILIOR. Designat enim vires moventes sanguinem per vasa imminutas esse, vel liquidi movendi copiam deficere, sive hoc fiat post validas evacuationes prægressas, sive, in plurimis vasis obstructis & dilatatis accumulato ferè omnino sanguine, pauculum per vasa adhuc libera fluat, quod non sufficit arteriis validè dilatandis. Cum autem arteriæ febrilis concoctio, subactio, & per criticas evacuationes de corpore expulsio, vel per metastasim ad quædam loca corporis depositio, requirant circulatorii humorum motûs robur, patet satis pulsûs debilitatem semper mali ominis esse, Contrà verò pulsus fortis bonum semper signum dat; & si nimis validus fuerit in his febribus, sanguinis missione aliisque remediis, §. 610, enumeratis, poterit faciliè ad debitum moderamen reduci, cum alia ex parte difficillimum sæpe sit collapsas vires vitales in morbis restaurare.

FREQUENTIOR, INÆQUALIOR, &c. Eò enim magis à pulsu sano recedit, qui naturaliter tardus & æqualis esse solet. In moribundis autem tales pulsus apparent, debiles & celerrimi nempe, ut illorum rythmi distingui nequeant, subinde uno alterove validiori pulsu intercurrente, dum cor, collectâ in sinibus venosis & auriculis copiâ parùm majori sanguinis, plus repletum validiùs adhuc contrahitur, atque hoc facto intermittit iterum pulsus; vel celerrimæ & minimæ tantùm quasi undulationes in arteria percipiuntur, donec iterum cor impletum validiorem promomento pulsum facit. Cum ergo hæc denotent vitam in ipso suâ fonte vacillare, patet satis, quàm funestum prælagium tales pulsus dent in morbis.

Notandum tamen, dum materia morbi, per febrim ipsam subacta & cocta; movetur per vasa, & ad criticas evacuationes vel metastases disponitur, miras sæpe in pulsu perturbationes observari, quæ tamen nihil tunc mali prælagiunt; de qua re in *Commentariis* §. 587, ubi de crisi agebatur, dictum fuit. Verùm ex coct.ionis signis prægressis, morbi stadio, & crisis futuræ indiciis distingui possunt tales pulsum mutationes ab illis, quæ à morbi vehementia & malignitate ortum ducunt. Idem verò in multis aliis symptomatibus hâc paragrapho recensitis obtinet, quòd nempe quandoque salutarem crism præcedant, vel & comitentur; adeoque hoc semel monuisse sufficiet.

RESPIRATIO QUO DIFFICILIOR, FREQUENTIOR, &c. Respirationis considerationem attentam in morbis magnè fecit *Hippocrates*, atque inde longè plura prælagia deduxit, quàm à pulsu. Si autem bene intelligatur, qualis respiratio fit in optima sanitate, patebit evidenter, quantus sit morbosæ respirationis ab illa recessus. Optima enim respiratio fit, quando aer sine ullo sonitu, absque interruptione, libere & satis lentè ducitur, retinetur, educitur: atque talis respiratio (b) designat, organa omnia respirationi servientia rite valere, pulmones faciliè expli-

(a) De Medicin. Lib. III, cap. VI, pag. 129. I. (b) Boerhaav. Institut. Medic. §. 271.

cari; sanguinem commodè transmitti, adeoque eum aptum esse fluere per vasa omnia corporis. Patet hinc ratio, quare Hippocrates dixerit, (a) Spirandi verò facilitatem existimare oportet, valde magnam vim ad salutem habere in omnibus morbis acutis, quibus conjuncta febris, quique quadraginta diebus judicantur. Ubi verò illa spirandi facilitas abest, suspectum semper signum dat, cum necessariam pulmonis dilatationem, & liberum sanguinis ex corde dextro per pulmonem transitum, impedita esse denotet. Notandum interim, ex mala conformatione thoracis in gibbosis v. gr; tumore abdominis in gravidis, pluribusque similibus causis ante morbum præexistentibus, liberam thoracis dilatationem impediri posse; quæ ergo tunc nihil ad prognosin faciunt, nisi quatenus à levioribus malis, ad perverfam talem conformationem accedentibus, respiratio magis impediatur.

Difficilis autem respiratio dicitur, quæ longè majori cum molimine fit, quam in corpore sano quiescente & vigilante observatur; tunc enim adeo lenta & quieta est, ut vix advertatur. Notum enim est ex Physiologicis, respirationem vitalem & sanam fieri absque voluntatis imperio, nam & homine inscio & dormiente pergit; interim tamen ad hanc respirationem vitalem accedere posse alias causas, voluntatis imperio subditas, quæ longè violentiori pectoris dilatationi in inspiratione, ejusdemque arctationi in expiratione, serviunt. Plurimi enim muscoli & satis validi, quamvis simul & aliis usibus inserviant, ex voluntatis imperio tamen & respirationi operantur (b); cumque illi & majores & fortiores sint his, qui respirationem vitalem faciunt, possumus pro lubitu respirationem augere, minuere, imò & integre sistere. Ubi ergo in febribus ob minùs facilem dilatabilem pulmonem, vel difficiliorem transitum sanguinis per pulmonalem arteriam molestissimus anxietatis sensus (vide §. 631.) oritur, omni molimine respirationis has resistentias superare nititur homo, atque omnium illorum musculorum actionem in auxilium adhibet; tuncque difficilis respiratio dicitur, quæ semper supponit pulmonis minùs facilem dilatabilitatem in parte aerea, vel sanguinis per arteriam pulmonalem transmittendi immeabilitatem, vel & majorem celeritatem motùs sanguinis per vasa pulmonis, vel plura ex his aut omnia simul. Novimus enim, ut omnis sanguis, corde dextro contentus, per pulmonem rapido motu transire possit in cor sinistrum, requiri pulmonis in parte aerea dilatabilitatem, unde in foetu alias vias sanguini ex uno cordis cavo in alterum transeunti natura paravit, quæ deinde in homine nato & respirante obliterantur: ubi ergo spasmodicè contracto pulmone in asthmaticis ejus facilis dilatabilitas impeditur; vel in morbis inflammatoriis pulmonis sanguis per ultimas arteriæ pulmonalis angustias transire nequit; vel in animalibus cæteroquin sanis, valido corporis motu acceleratâ circulatione, major copia sanguinis intra idem tempus per pulmonem transire debet; tunc majori molimine perficitur respiratio, omnibus illis musculis voluntariis agentibus, qui ad placidam & sanam respirationem non requiruntur.

Apparet hinc ratio, quare (c) πνεῦμα πρόχειρον, vocaverit Hippocrates difficilem respirationem, ac si stragularetur homo; tunc enim validi pectoris motus observantur, sic ut singulis inspirationibus stragula, ægrorum talium corporibus incum-

(a) Prognost. Comment. I. Sentent. xxv. Charter. Tom. VIII. pag. 608. Confer. Coac. Prænot. n°. cclxi. Charter. Ibid. pag. 866.

(b) Boerhaav. Institut. Medicar. §. 621, 622.

(c) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. xxiv. Charter. Tom. VIII. pag. 715. Confer. Coac. Prænot. n°. ccliii. ibid. pag. 866.

bentia, attollantur; unde quasi manifestam respirationem vocavit, quia in sanis & quiescentibus vix ullus pectoris motus apparet, dum respirant. Alibi vocavit (a) *πνεῦμα μετέωρον*, respirationem sublimem, quando costis superioribus valido nixu elevatis totum pectus attolli videtur. Ubique autem damnavit in morbis acutis difficilem respirationem, dicens, (b) *Quibuscumque in febre non intermittente spirandi difficultas fit, & delirium acciderit, lethale*. Semper ergo eò peior & lethalior morbus erit, quò respiratio fuerit difficilior & frequentior; dum miseri, æquè ac sani homines post validos cursus, anhelant, & omni molimine pulmonem dilatare nituntur. Apparet tunc ille motus pinnarum nasi; ut nempe naribus diductis major copia aeris adhuc hauriri possit, sicque pulmo magis dilatari. Funestum hoc signum adest tunc inprimis, quando, fractis jam viribus, nec erecto in lecto corpore sedere amplius possunt ægri, neque validis musculorum voluntariorum nixibus adjuvare valent suffocatum ferè respirationem. Dum equi rapidissimo cursu exerciti anhelant; apparet evidentissimè pinnarum nasi motus, & solitò major narium diductio: unde & veterinarios equi nares discindere legitur, (c) ut facilius aerem inspirare possint.

Verùm, cùm dolor circa vitalia viscera, & partes, quæ illis adjacent, respirationem impedit, malum signum est; & in acuta pleuritide sæpe se ipsos suffocant ægri, dum ob doloris acerbiteratem pectus dilatate nequeunt: unde tunc, sanguine, à capite per venas redeunte, non potente se commodè evacuare in cor dextrum plenum, ob impeditum defectu respirationis liberum per pulmones transitum, encephalon à distentis sanguine vasis comprimitur; hinc hebetes & semisopiti sæpe ægri in pessima pleuritide jacent, vix amplius de dolore conquerentes; dum interim celerrima & difficilis respiratio summum discrimen notat. Hinc fortè Hippocrates sic monuit (d) *spiritus, frequens quidem dolorem, aut partis alicujus supra septum transversum inflammationem, significat*. Optimè tamen notavit Galenus (e), respirationem lædi, si doleant aliæ etiam partes, quæ in respiratione debent moveri; unde & hepate, ventriculo, liene, &c, inflammatis & dolentibus, idem contingere monuit. Unde generalius in Coacis axioma habetur, (f) *spiritus qui densus quidem & parvus est, inflammationem & dolorem in locis principalibus significat*.

Verùm & inordinata respiratio funesti ominis est. Talis autem vocatur, quando non eodem modo peragitur, sed nunc longè validior fit, mox iterum obscurior. Talis fuit (g) *spiratio rara, magna per tempus, & rursus brevispira* (βραχύπνοος), in muliere phrenitica, quæ vigesimâ primâ die morbi obiit, & cui ad finem usque respirationem magnam & raram fuisse Hippocrates dicit. Similem respirationem & in alio ægro (h), qui vigesimâ quartâ die phreniticus obiit, notavit. Unde & talem respirationem (i) delirium significare, aut (k) & convulsionem, dixit. Ad respirationem inordinatam pertinet & illa, quando valida inspiratio est, exspiratio parva; & contrà, si parvam inspirationem valida exspiratio sequatur, (l) vel sal-

(a) Epidem. Lib. III. Comment. II. text. iv. Charter, Tom. IX. pag. 235.

(b) Aphorism. Sect. IV. n°. 1. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 167.

(c) Holler. Comm. in Coac. Hipp. p. 467.

(d) Prognost. Comment. I. Sentent. xxiv. Charter. Tom. VIII. pag. 607.

(e) De Respirat. difficultat. Lib. I. cap. xii. Charter. Tom. VII. pag. 232.

(f) N°. cclxi. Charter. Tom. VII. p. 866.

(g) Epidem. Lib. III. Comment. III. text. lxxxvi. Ægr. XV. Chart. Tom. IX. p. 309.

(h) Ibid. text. lxxxvii. ægrot. xv. p. 310.

(i) Prognostic. Comment. I. Sentent. xxiv. Charter. Tom. VIII. pag. 607.

(k) Coac. Prænot. n°. cclxi. Charter. Ibid. p. 866.

(l) Coac. Prænot. n°. cclxi. Charter. Tom. VIII. pag. 866.

tem quæ ob magnum molimen, quod ægri adhibent, valida videtur, dum distentis buccis aerem efflant; quales ægros alibi vocavit (a) *efflantes* ἐκφυσῶντες. Huc etiam pertinet illa, quæ duplicatâ intro-revocatione, (b) *quasi superinspirantibus* ægris fit. Talis respirationis species in plorantibus pueris adest (*snikken*), & quandoque in ægris occurrit: sic in *Philisco*, qui sexto die periit, fuit (c) *spiritus ad finem usque velut revocanti* (ἄσπερ ἀνακαλεμένῳ) magnus & rarus. Videtur & similem respirationis anomaliâ alibi (d) πνεῦμα προσκόπτου vocasse; quem locum *Celsus* hoc modo vertit, (e) *Quorum faucibus in febre illiditur spiritus, instat his nervorum distensio*. Luctuosa autem & gemebunda spiratio, quam pariter in morbis acutis (f), damnavit *Hippocrates*, huc etiam referenda videtur.

Damnavit & frigidam respirationem tamquam (g) lethalem; (h) fervidam autem, quæ aerem exspiratum (i) quasi incendit (vide §. 739.); & (k) fuliginosam, etiam lethalem dixit, sed minùs tamen, quàm frigidam. In textu quidem habetur πυρετώδες: verùm cum nullus hujus verbi sensus esset in hoc loco, & frigidæ respirationi opponatur, videtur legendum esse πυρώδες. Frigida autem respiratio gangrænam jam in pulmone esse docet, adeoque certissimè lethalis: fervida verò, summum ardorem circa vitalia viscera designat, adeoque summum quidem periculum notat, non tamen adeo absolutè mortem instantem, ac quidem frigida respiratio.

LASSITUDO QUO VEHEMENTIOR, DEBILITAS MAJOR. *Spontaneæ lassitudines morbos denunciant*, (l) dixit *Hippocrates*; quæ sæpe observatæ, dum inflammatoria sanguinis spissitudo nata ad morbos acutos disponit. Ubi ergo ingens lassitudo adest, sanguinis immeabilitas jurè metuitur, imprimis in morborum initiis: in fine enim exhausto per morbum corpore, & imprimis post validas evacuationes, à mero defectu lassitudo & debilitas nascuntur. Videantur illa, quæ in capitulo de *Debilitate Febrili* dicta fuerunt.

JACTATIO CORPORIS FREQUENTIOR. Hæc est illa δυσφορία in morbis quæ ægri situm corporis continuò mutant, ut molestissimæ anxietatis levamen habeant; quæ pessimum semper signum dat; cum contrà facilè morbum ferre inter optima signa habeatur. Videantur, quæ circa hanc rem habentur in capitulo de *Anxietate Febrili*.

DECUBITUS IN DORSUM, EXTENSIS MEMBRIS, FREQUENTIOR. Bonum signum est in morbis, (m) si sic decumbant ægri, uti solent sani. Qualis autem sanorum decubitus sit, (n) describit *Hippocrates*, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 211, memoravi; ubi de naturali unione partibus vulneratis concilianda agebatur. Optimum enim est, ut ægri in alterutrum latus decumbant, manibus, collo, cruribusque parùm reductis, sic enim plurimi sani cubant. Quò autem magis à naturali

(a) Ibid. n°. IXVII. pag. 856.

(b) Ibid. n°. CCLXI. pag. 866.

(c) Epidemior. Lib. I. Comment. III. text. I. ægrot. I. Charter. Tom. IX. pag. 99.

(d) Aphorism. Sect. IV. n°. LXVIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 178.

(e) De Medicin. Lib. II. cap. VII. pag. 64.

(f) Aphorism. Sect. VI. n°. LIV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 286.

(g) Coac. Prænot. n°. CCLXI. Charter. Tom. VIII. pag. 866.

(h) Ibidem.

(i) Aretæ de curat. morb. acut. Lib. II. cap. III. pag. 100.

(k) Coac. Prænot. n°. CCLXI. Charter. Tom. VIII. pag. 866.

(l) Aphorism. Sect. II. n°. IV. Charter. Tom. IX. Part. III. pag. 46.

(m) Id. Prognost. Comment. I. Sentent. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 600.

(n) Ibidem.

fanorum dormientium situ recedit ægri decubitus, eò pejus signum in morbis. Ubi ergo resupinus in dorsum decumbit æger, talem situm habet, qualem cadaver propriâ gravitate solâ acquirit, adeoque resolutionem virium ostendit. Ut enim optimè notavit *Galenus* (a), non omnes muscoli otiosi sunt in dormientibus, sed quidam agere pergunt, dum sanus homo dormiens alterutri lateri incumbit: si enim cadaver humanum in tali situ poneretur, illico vel in dorsum vel in ventrem prolaberetur, prout huc illucve suâ gravitate vergeret. Sic videmus moribundos resupinos jacere, & in ultimo mortis agone omnes extendere artus, ac si directo hoc omnium vasorum per artus distributorum situ humorum motus per illa adhuc juvare vellent: adeoque patet, talem ægrorum decubitum notare, quòd morbus in mortem tendat. Patet ergo ratio, quare *Hippocrates* talem decubitum (b) damnaverit; & pejorem adhuc dixerit, si corporis trunco declives ægri (c) versus pedes delabantur; vel (d) manus, collum, crurâque inæqualiter dispersa & nuda habuerint; (e) etiam ore hianti assidue dormiant; vel supinis jacentibus (f) crura multum contracta disjunctâque fuerint; aut (g) proni in ventrem cubaverint, nisi per sanitatem sic assueverint; vel denique, dum morbus viget (h) continuò erecti in lecto residere velint. Omnia enim hæc quamplurimum à sanorum decumbentium habitu & situ distant.

RATIONIS, AFFECTUUM, QUO USUS PERTURBATOR. Vel plebi notum est, pessimum signum esse, si ægri consuetis animi affectibus careant, vel omnino oppositis afficiantur. Si enim de uxore, liberis, amicis, nulla amplius ægris cura jam sit, fato perditos (*veege menschen*) dicunt omnes; & contrâ magnam spem sanationis concipiunt, si de his solliciti fuerint, quæ amaverant sani. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* damnaverit (i) ferox ab homine moderato responsum; uti etiam, (k) præter consuetudinem aliquid facere, aut aliquid in animum inducere prius minime consuetum; vel contrâ à consuetis non afficerentur; uti aliâ occasione, dum de delirio febrili agebatur, in *Commentariis* §. 702, dictum fuit. Designat enim, per morbum mutari jam naturalem statum sensorii communis, à quo ratiocinium animique affectus pendent.

APPETITUS MAGIS PROSTRATUS, DIGESTIO MOLESTIOR. Primum indicatum in cura generali febrium, §. 598, memoratâ, erat, ut vitæ ejusque viribus consulere; constititque ex illis, quæ ad §. 599, dicta fuerunt, ad hanc indicationem requiri cibos & potus fluidos, facillè digerendos, & putredini omni adversos, &c. Verùm optima etiam talia ingesta nihil proderunt, si non supersit tantum de viribus, ingesta mutantibus in naturam nostram, ut possint hæc assumpta retineri, subigi, & distribui per corpus. Ubi ergo appetitus adeo prostratus est, ut quævis etiam alimenta ægri abhorreant, vel assumpta illico evomant, vel ab iisdem gravetur corpus, & anxietas magna oriatur; tunc nihil inde emolumenti haberi poterit, & quotidie magis magisque deterentur vires per morbum, adeoque non poterit æger sufficere ad coctionem & crism usque. Simul etiam ex his symptomatibus novimus, viscera, quæ alimentis assumendis, retinendis, digerendis, &c, serviunt, per morbum in suis functionibus magnopere

(a) De Motu muscul. Lib. II. cap. iv. Charter. Tom. V. pag. 386. 387.

(b) Prognostic. Comment. I. Sentent. xiv. Charter. Tom. VIII. pag. 601.

(c) Ibid. Sentent. xv. pag. 602.

(d) Ibid. Sentent. xvi.

(e) Ibid. Sentent. xvii.

(f) Ibid. Sentent. xviii. pag. 603.

(g) Ibid. Sentent. xix.

(h) Ibid. Sentent. xx.

(i) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n^o. xliii. Ibid. pag. 730.

(k) Coac. Prænot. n^o. xlviii. Charter. Ibid. pag. 855.

læsa esse; adeoque appetitûs deletio & digestio molesta nocebunt tamquam signum & causa.

URINA RUBICUNDIOR. Caloris interni signum dare urinæ rubedinem §. 673, dictum fuit. Verùm probatum fuit §. 675, caloris augmentum in febribus ortum debere violentiori partium fluidarum in se mutuò, in vasa, horúmque in illas attritui; adeoque, quò urina rubicundior fuerit, eò major attritus ille prægressus fuit, uti & calor. Omnia ergo illa mala, quæ §. 100, & 689, enumerata fuerunt, prævidentur; & præcipuè humorum degeneratio in acrimoniam putridam, & tenerrimorum vasorum destructio. Patet hinc ratio, quare inter signa futuri delirii Hippocrates recensens sic habuerit, (a) *urinæ non subsidentes, prærubræ, cum suspensis, mentis emotionem portendunt.*

CRASSIOR, TURBIDIOR, CUM SEDIMENTO MINORI. Ut enim dictum fuit ad §. 731, talis urina quàm maximè à conditionibus urinæ sanæ recedit, adeoque magnam humorum mutationem per febrim factam ostendit. Cùm autem urina contineat, (b) *aquam sanguinis, salem ejus alcalino proximum; oleum acerrimum, tenuissimum, volatillimum, putrefacto proximum, terram quoque maximè tenuem, satis volatilem, valde attritam;* patet tunc crassiorem fieri urinam, dum his contentis saturatior est. Verùm quò validior febris fuerit, eò major attritus & degeneratio salium & oleorum sanguinis in majorem acrimoniam adsunt, adeoque eò major copia talium, quæ per urinam debent exire de corpore. Omnia autem hæc, si urinæ in febribus permista manent intimè, rubicundam urinam faciunt; diversâ coloris intensitate, pro varia inprimis olei sanguinis, acrioris jam redditi, admittance. Si verò tanta sit contentorum urinæ copia, vel diluentis vehiculi in urina penuria, ut illa, quæ in urina soluta hærent, æquabiliter sustineri nequeant, turbatur urina & opaca redditur, citiùs vel seriùs pro varia contentorum copia & indole, & majori minorive frigoris gradu, cui talis urina exponitur. Videmus enim hyemali sub frigore sanorum urinam turbari & crassam fieri, quæ tamen, aucto tantùm calore, iterum limpida & tenuis redditur. Idem etiam æstivis caloribus, per sudores diffatâ sanguinis aquâ, contingit, dum sic rubra & acris urina redditur, quæ quandoque satis citò turbida & opaca fit; affusâ verò aquâ calidâ, redit pelluciditas; vel etiam, si postea dilutior & calida urina addatur: unde sæpe mirantur ignari, dum urinam, vesperè ante somnum emissam, turbidam manè redditam vident, atque paulò post iterum pellucidam, cùm recens & calida urina illi admiscetur. Dum autem secedunt illa, quæ soluta manere nequeunt in urina, si liquido, cui innatant, specificè graviora fuerint, fundum petent citiùs vel seriùs pro vario ponderis excessu; ubi verò idem cum liquido continente pondus habent, vel major cohæsió sit partium liquidi, quàm ut ab his particulis excussis separari possint, tunc manebunt in eodem loco, neque subsidebunt. particulæ excussæ, sed opaca & turbida manebit urina. An fortè per validum attritum sic divisâ fuerunt hæc omnia in minimas moleculas, ut auctâ superficie minuatur proportionalis gravitas? Certè argentum vivum, fluidum ponderosissimum, per ignem divisum in minima, per aera volitat. Designat ergo talis urina validum attritum particularum fluidarum ad se mutuò & ad vasa, solidarum partium corporis detritum, adeoque minimis & tenerrimis vasculis magnam vim inferri, humores corporis per morbum plurimùm

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. |
zxxi. Charter. Tom. VIII. pag. 719.

(b) Boerhaav. Institut. Medicar. §. 375.

degenerare à sanitatis legibus, falésque & olea acriora reddi, & majori hinc copiâ per urinam expelli, simulque diluenti & tenuissimâ parte humores destitui. Unde apparet magnum discrimen in febribus continuis putridis, quod talis urina indicat.

Patet hinc ratio, quare Galenus dixerit, (a) *Quodd si turbida (urina) sit, qualis veterinorum (ὀποζυγίων) visitur, crudis vocatis humoribus refertas quidem venas indicabit, non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere.* Laudat deinde celerem separationem crassi à liquido; & ubi subsidencia alba lævis & æqualis est; tunc naturam crudos humores superaturam indicabit, siminus, contrarium. Deinde addit universalem hanc regulam, (b) *Verùm omnium quæ turbantur urinarum generalis nota esto ipsius crassi aliquidiore separatio, aut propere, aut tardè facta; aut omnino nulla.* Prima optimum signum dat, secunda minùs bona, tertia pessima;

Turbidæ autem illæ urinæ vel eminguntur tales, vel redduntur pellucidæ & paulò post turbantur, talésque permanent, quod sæpius in his febribus contingit. Vocavit Hippocrates has urinas, (c) subjugales, quia in equis, vaccis, & similibus animalibus talis urina naturaliter observatur; atque sequenti modo descripsit in Philini uxore, quam decimo-quarto die à puerperio febris prehenderat: Undecimo die morbi, (d) *minxit urinam confertim copiosam, per convulsiones... crassam; albam, quale quid in urinis subsidentibus visitur, quæ diu depositæ ac reservatæ returbantur: non subsidebat; sed colore, eâque & crassitudine qualis subjugalium.* Talia me jebat, qualia ego vidi. Tales autem urinas ubique damnavit; non enim apparent nisi in febribus, quæ periculosis symptomatibus stipantur. Capitis dolores; (e) præsentés, vel mox adfuturos, post similes urinas monuit alibi. Et in Prognosticis postquam urinam fulvam & tenuem, (f) cruditatis signum esse dixerat, addit; (g) magis lethales esse crassas urinas. Tunc autem inprimis pessima quæque expectanda sunt, si per plures dies tales maneant, absque subsidencia; si enim subsidere inceperint, meliora sperare licet. Sic in Pericle, (h) primo die urinæ copiosæ albæ turbidæ aderant, quæ sedimentum non deponebant; secundâ die crassæ quidem erant, sed magis subsidebant; tertiâ die jam concoctæ multum sedimentum continebant; & quartâ die sudore calido copioso perfectè judicatus æger à periculoso morbo evasit.

Tales ergo crassæ urinæ cruditatem magnam morbi designant in febribus & validum impetum, quo natura in morbi materiam agit; unde, nisi citò mutantur in melius, in acutissimis morbis certam perniciem ferè demonstrant; in mitiori morbo longitudinem, & difficilem crism.

VEL ET TENUIOR, MAGISQUE AQUOSA. Designat enim talis urina, retineri in corpore illa, quæ per has vias naturaliter de corpore evacuantur; olea nempe & sales sanguinis acriora reddita, magis adhuc nocitura, quia in febre acuta continua putrida omnia citiùs in corruptelam vergunt, quàm in sanitate. Observatur & talis urina quandoque, dum sanguis inflammatoriâ densitate immeabilis redditus; aquæ, quantumvis copiosè ingestæ, miscelam respuit; unde tunc potus assumptus statim per urinæ vias elabitur. Hinc patet ratio illius asserti, quod apud Hippocra-

(a) De Sanitat. tuend. Lib. IV. cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121.

(b) Ibidem.

(c) Epidemi. Lib. I. Comment. III. text. IV. ægrot. IV. Charter. Tom. IX. pag. 104.

(d) Ibidem.

(e) Aphorism. Sect. IV. n^o, LXX, Charter.

ibid. Part. II. pag. 180. Confer. Epid. Lib. VII. Text. CXXXI. Ibid. Part. I. pag. 597.

(f) Comment. II. Sentent. xxx. Charter. Tom. VIII. pag. 634.

(g) Ibid. Sentent. xxxi. pag. 635.

(h) Epidem. Lib. III. Comment. III. text.

LXXVII, Ægrot. VI. Charter. Tom. IX. p. 301.

tem habetur, (a) Mala est quoque (urina) quæ post potum citò mingitur, præsertim pleuriticis ac peripneumoniacis. Sic & alibi tenuem & fulvâ urinam damnavit dicens, (b) Quoad autem urina fulva fuerit, tenuis & crudum esse morbum significat; si verò & morbus longus sit, & urina talis, periculum est, ne sufficere homo non possit, quoad concocta sit urina. Videantur & illa, quæ de tali urina in Commentariis, §. 712, dicta fuerunt.

PARCIOR, MINUS RETINENDA. Ob eandem causam damnatur & urina parcior, quia designat diluente vehiculo orbem sanguinem non posse suppeditare sufficientem lymphæ copiam, per quam ex sanguine eluuntur acriora. Unde & plerumque parcior talis urina acerrima est & stranguriosa, continuum & molestum mejendi conatum efficiens. Pessimum pariter signum est in his morbis, si absque voluntatis imperio insciis ægris elabatur urina, tunc enim semper insignis cerebri læsio per morbum adest: unde ferè tantùm in delirantibus, phreniticis, comatosis, &c, apparet hoc symptoma. Monuit hoc Hippocrates dicens, (c) Quæ urina non recordantibus . . . effluunt, perniciose. Et deinde subjungit, Num & ab his mejuntur; ac si sedimentum conturbaveris; nempe perturbatæ & subjugalium urinis similes? Et alibi, (d) Quos latet urina procidens, & pudendum contrahitur, desperati. Hujus textûs aliam tamen lectionem, quæ melior videtur, habent Fœsius & Duretus, loco enim hujus, (e) οἷσι λανθάνει τὸ ἔρον προσπίπτον, ἢ τὸ αἰδοῖον ἔκκοντα, ἀνέλπιστοι, sic legunt: (f) Οἷσι λανθάνει τὸ ἔρον προσπίπτον ἐς τὸ αἰδοῖον, ἐκλύονται ἀνέλπιστοι. Quibus urina clam illabatur ad pudendum, exsolvantur desperati.

MOTUS QUO MAGIS TREMULI, TACTUM REFUGIENTES, LUDENTES, CARPENTES. Designant enim hæc omnia, sensorium commune affici; unde deliria, convulsiones, &c, metuenda sunt. Videatur de his Capitulum de tremore Febrili; uti & illa, quæ in Commentariis §. 702, de his tamquam futuri delirii notis dicta fuerunt. Illud autem symptoma, quo ægri tactum quasi refugiunt, solus ferè notavit Hippocrates atque, (g) πρὸς χεῖρα ἀναίσωπτες, ad manum exsiliantes, vocavit, & malè habere monuit. In talibus enim ægris, dum Medicus digitos carpæ admovet pulsus exploraturus, manus subito resilit; si rogentur, quare manum retrahant, dicunt, se hoc nescire. Videtur tunc in sensorio communi tanta irritabilitas esse, ut à levissima etiam nervorum, in dissita quâvis parte corporis, mutatione turbetur totum; unde brevè convulsiones instare metuendum est. Ob eandem causam in his ægris oculi lumen refugiunt; quod pariter, (h) perniciosum in morbis signum esse Hippocrates monuit.

OCULI QUO LUCTUOSIORES. Ad omnia hæc attendendum est: unde optimè Celsus dixit quòd, (i) Medicus neque in tenebris, neque à capite ægri debet reside-re, sed illustri loco adversus eum, ut omnes notas ex vultu quoque cubantis perspi-ciat. Oculi autem plurima & certissima signa dare solent in morbis: nec mirum, cum & in sanis animi affectus varios in oculis observare liceat, & prima ingruentium

(a) Coac. Prænot. n°. DLXXIX. Charter. Tom. VIII. pag. 886.

(b) Prognostic. Comment. II. Sentent. xxx, & xxxi. Charter. Ibid. pag. 634. 635.

(c) Prædict. Lib. I. Comment. I. n°. xxviii. Charter. Ibid. pag. 718.

(d) Coac. Prænot. n°. CCCCLXXIV.

(e) Charter. Tom. VIII. pag. 879.

(f) Duret. Comment. in Coac. Hippocrat. Lib. II. cap. xxii. text. vii. pag. 349.

(g) Coac. Prænot. n°. LXI. Charter. Tom. VIII. pag. 855.

(h) Prognostic. Comment. I. Sentent. x. Charter. Ibid. pag. 597.

(i) De Medicin. Lib. III. cap. vi. pag. 1308

morborem indicia sæpe in oculis appareant. Dum quartanarium paroxysmus jam jamprehendet, pallor oculorum adest; dum in syncopen delabatur homo, solitus oculorum splendor minuitur prius. Ex oculis, (a) futurum delirium præfagire noverat Hippocrates (vide *Commentaria* §. 702.) In debilibus, post morbos prægressos, hominibus primum renascentium virium indicium major oculorum vigor dare solet. Unde non sine ratione dixit Hippocrates, (b) *Oculi ut valent, ita & corpus*. Pessimum ergo signum in morbis est, ubi depravatur naturalis ille oculorum nitor & splendor, qui ab æquabili vasorum impletione, & assiduâ tenuissimæ lymphæ irroratione, quâ oculi detergentur, pendet. Unde in moribundis ficci, squalidi & pulverulenti apparent: obvolitantibus enim in aere pulvisculis brevè deturparentur oculi, nisi frequenti palpebrarum nictatione, & tenuissimæ lymphæ abluitione, depurarentur continuò. Hinc circa mortem, & defectu illius liquidi, & dum insensiles jam & hebetes jacent ægri, non detergentur illæ sordes, sed accumuluntur, & luctuosissimam instantis jam mortis imaginem exhibent; vulgo etiam fatale hoc signum distinguente, dum dicunt (*het gesigt is gebrooken*) abolito jam visu, ægros conclamatos esse.

Unde Hippocrates pro malis & perniciosis signis habuit, si oculi, (c) *pervertantur, aut unus altero minor sit, aut quæ in his alba esse debent rubescant; atque in iisdem venula livida vel nigra sint; aut sordes circum oculos appareant; aut facti sublimiores sint, vel promineant, vel vehementer subsederint; aut supercilia curva, aut rigida maculosa, aut visus squalidus & sine splendore, &c.* Similia & in Coacis habentur; ubi & additur, si circa oculos, (d) *concretionem tenuem albicantem* (*αἰγίδια λεπτὴν*) habeant; qualis pellicula, ab inspissatis & collectis humoribus nata, visum obscurans in moribundis sæpe apparet. Hinc etiam dixit alibi, (e) *Oculus hebescens* (*ὀμαυρόμενον*) *pravum; & fixus & caliginosus, malum*. Contrà verò pro optimo signo habuit oculorum nitorem in morbis; unde dixit, (e) *Oculorum puritas, & albas eorum partes ex nigris aut lividis puras fieri, judicatorium est. Si igitur citò purgentur (oculi) celerem judicationem significat; si tardè, tardiozem.*

Quandoque etiam accidit, ut ægri vultus mœrorem exprimat, interdum cum lacrymis, aliquando & sine eis, licet nondum tamen adeo squalidi oculi appareant: si rogetur tristitiæ causa, negat se tristem esse. Pessimum semper hoc signum est, quod aliquoties in ægris vidi. Inter mala autem signa recensuit etiam Hippocrates si per somnos, (g) *palpebræ non committuntur, sed inter has ex albo oculorum aliquid apparet, neque id fluens alvus, aut medicamentum expresserit, nec æger hoc modo dormire solitus sit*. Admodum enim lethale hoc signum esse monuit. Ut etiam, (h) *in febre non intermittente, si labrum, aut palpebra, aut supercilium, aut oculus, aut nasus pervertatur; si non videat, si non audiat; imbecillo jam corpore, quidquid horum acciderit, mors proxima.*

INVOLUNTARIIS LACRYMIS HUMIDIORES. Hæ sunt illæ lacrymæ, quæ

(a) Prognostic. Comment. I. Sentent. xxviii Charter. Tom. VIII. pag. 611.

(b) Epidemior. Lib. VI. Comment. IV. text. xxviii. Charter. Tom. IX. pag. 505.

(c) Prognost. Comment. I. Sentent. x. Charter. Tom. VII. pag. 597.

(d) N^o. ccxix Charter. Ibid. pag. 864.

(e) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n^o. xlv. Charter. Ibid. pag. 731.

(f) Coac. Prænot. n^o. ccxviii. Ibid. 864.

(g) Prognostic. Comment. I. Sentent. xi. Ibid. pag. 599. Confer. Aphor. Sect. VI. n^o. lvi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 285.

(h) Aphorism. Part. II. Sect. IV. n^o. xlix. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 166. Confer. Prognost. Comment. I. Sentent. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 600.

in moribundis toties apparent; unde & Poetæ media in morte natantes oculos dixerunt. Damnavit has *Hippocrates*, (a) quando absque causa lacrymis madent oculi: si enim audito mortis periculo, vel cara dum pignora vident, illacrymentur ægri, bonum potius signum est, cum solitis tunc moveantur animi affectibus. Unde alibi dixit, (b) *lacrymæ in acutis malè habentibus, spontaneæ quidem, bonæ; involuntariæ verò præterfluentes, malæ*. Imò non tantum in febribus, verum etiam, (c) in aliis morbis idem obtinere monuit. Unicum tamen excepit casum, in quo lacrymæ involuntariæ, futuræ criseos, per narium hæmorrhagiam, signum dant; si nempe tales lacrymas alia pessima signa non comitentur. Ita enim habet: (d) *quibus per febres acutas, atque adeo ardentis, invitæ effluerunt lacrymæ, sanguinis è naribus profluvium expectandum est, si in cæteris perniciosè non habuerint: qui namque malè habent, his non hæmorrhagiam, sed mortem protendunt*. Monuit autem *Galenus* Medicos, ne perterreantur, licèt talem ægrum delirare & subsilire viderint, si unà cum lacrymis involuntariis alia signa futuræ hæmorrhagiæ narium adsint; ut capitis dolor, qui antea non adfuerat, colli & cervicis tensio & dolor, faciei palpitatio, oculorum rubedo, &c. Tunc enim omnia hæc, (e) *sunt humorum sursum tendentium indicia*. Imò adeo indubitatum signum dare lacrymas illas involuntarias tunc credidit, ut asserat in tali casu, (f) *Quòd si inviti illacryment, aut splendores se cernere sibi videantur, ac manus velut scabentes naribus admoveant, tunc jam non adfore, sed adesse sanguinis fluxionem conspicias*.

Hæc sunt illa præcipua signa, ex quibus concludimus, febrim acutam continuam putridam admodum periculosam esse, & in mortem tendere. Quò autem plura ex pessimis his signis simul adsunt, eò pejorem & lethaliorem morbum esse, satis patet. Simul etiam apparet, quòd prognosis in his morbis non adeo pendeat ab intellectis causis, sed certa habeatur ex signis læsarum functionum, quæ docent majorem vel minorem recessum morbi à sanitatis conditionibus.

§. 735. **S** E D ubi somnus difficilis & malè cedens; pustulæ purpureæ, vel lividæ corpus deturpant; hypocondria tensa & inflata; ferè moritur.

UBI SOMNUS DIFFICILIS VEL MALE CEDENS. Quanta mala vigiliæ in febribus faciant, ad §. 708, dictum fuit; unde & patet, quantum boni à placido & pacato somno in morbis expectandum sit. Præcipua enim spes in eo consistit, ut blando somno refecti ægri molestias morbi faciliùs tolerare possint, sicque sufficere ad crisim vel solutionem morbi usque. Ubi autem somnus difficilis est, & turbulentus, cum terrore sæpius excitantur ægri; vel, licèt profundo somno demersi jacuerint, evigilantes tamen inde nullum levamen sentiunt, sed potius auctam corporis defatigationem, & majorem debilitatem percipiunt; hinc in angusto spes est, & ferè semper lethalis eventus morbi erit, & pessima sequentur symptomata. Unde *Hippocrates*, (g) turbulenta & ferocissimas ex somno excitationes damnavit tam-

(a) Prognostic. Comment. I. Sentent. x. Charter. Tom. VIII. pag. 597.
 (b) Epidemior. Lib. VI. Comment. I. text. XXI. Charter. Tom. IX. pag. 380.
 (c) Aphorism. Sect. IV. n°. LII. Charter. Ibid. Part. II. pag. 168.
 (d) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text.

LXXX. Charter. Ibid. Part. I. pag. 75.
 (e) Method. Med. ad Glaucon. Lib. II. cap. ultimo. Charter. Tom. X. pag. 366.
 (f) Ibidem.
 (g) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. CXIII. Charter. Tom. VIII. pag. 779.

quam convulsivas : & alibi, (a) in febris ex somnis pavores aut convulsiones malas pronuntiavit : quinimo universale hoc axioma Practicum posuit ; (b) *Quo in morbo somnus laborem facit , lethale , si verò juvat somnus , non lethale.*

PUSTULÆ PURPUREÆ VEL LIVIDÆ CORPUS DETURPANT. Quàm malis ominis in morbis sint tales pustulæ , pluribus demonstratum fuit ad §. 723 , ubi de exanthematibus febrilibus agebatur : sunt enim quasi necroses , & gangrænosam morbi indolem denotant. Notandum tamen , has pustulas rite distinguendas esse à maculis illis purpureis & lividis sæpe , quæ in scorbuticis corporibus in levibus etiam febris quandoque apparent. Sed maculæ illæ scorbuticæ magis irregularis figuræ sunt , & latiores plerumque , & ex signis scorbuticæ cacochemiæ prægressæ , & absentia malorum symptomatum , cognosci poterunt.

HYPOCHONDRIA TENSA ET INFLATA. Quid propriè præcordiorum ; sive hypochondriorum nomine , veteres Medici intellexerint , in *Commentariis* , §. 701 , dictum fuit ; patuitque tunc , cardiacam vocatam , hypochondria strictè dicta , & epigastrium huc referri , ubi hepar , lien , ventriculus , pancreas , &c. continentur. Videtur *Hippocrates* in morbis semper sollicitè observasse , quomodo se haberent hypochondria , atque inde plurima præfagia tam ad salutem , quàm interitum , deduxisse. Universalem autem hanc regulam Practicam tradidit ; (c) *Optimum verò est si hypochondria sine ullo sensu doloris , æqualiter mollia in utraque parte sint. Sin autem phlegmone laborent , aut dolorem adferant , aut tensa sint , aut dextrum à sinistro varium , aut sinisterum à dextro , & inæquale , hæc omnia vererè conveniet.* In *Coacis* autem *Prænotionibus* addidit , (d) *hypochondrium . . . inflammatum , aut inæqualiter se habens , aut dolens , signum est ægritudinis (εν ενθεος) mali moris.* Præ reliquis autem damnavit , si inflammatorio tumore attollerentur hæc loca ; & meritò , cum viscera hîc locata pessimè affecta esse hoc demonstrat ; & vel subita mors , vel periculosa admodum suppuratio , in his locis tunc metuenda sint : atque ideo dixit , (e) *At verò tumor in hypochondrio durus & dolorificus pessimus est , si totum hypochondrium occuparit. Sin autem alteram tantum partem pervaserit , periculi minus habet , qui sinistram. Verùm tumores ejusmodi per initia quidem nati , mortem brevè futuram significant. Si verò febris vigesimum diem superet , nec tumor interea concidat , in suppurationem vertitur.* Monuit tamen , quandoque in primo talium morborum circuitu , narium hæmorrhagiam accedere , & plurimum prodesse ; unde jussit , ut attendat Medicus , an ægri capite doleant , aut visus hebetudinem percipiant ; quæ sanguinis per nares effluxuri signa sunt. Hypochondrii enim tensionem , tam in dextra quàm sinistra parte , inter signa , (f) futuræ narium hæmorrhagiæ numeraverat. Sed & simul disertè monuit , talem tensionem tunc sine dolore & inflammatione esse. Patet ergo , hypochondriorum tensionem semper malam esse , si dolor simul adsit ; licet quandoque , in primis in junioribus , salutaris narium hæmorrhagia in morbi initio infaustum omen avertat.

Minus quidem periculosos agnovit *Hippocrates* tumores hypochondriorum , (g) *moll-*

(a) Aphorism. Sect. IV. n°. LXVII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 177.

(b) Ibid. Sect. II. n°. 1. pag. 43.

(c) Prognost. Comment. I. Sentent. XXVII. Charter. Tom. VIII. pag. 610.

(d) N°. CCLXXX. Charter. ibid. pag. 867.

(e) Prognostic. Comment. I. Sentent. XXIX. xxx. xxxi. Charter. Ibid. pag. 612, 613. Con-

fer. Coac. Prænot. n°. CCLXXX. Charter. Ibid. pag. 867.

(f) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. LV. Charter. Tom. IX. pag. 60. Confer. Prognostic. Comment. III. Sentent. XXXIII. Charter. Tom. VIII. pag. 682.

(g) Prognostic. Comment. I. Sentent. XXXIV. Charter. Ibid. pag. 614.

les & doloris expertes, quique digito, dum premuntur, cedunt; flatulenti enim illi videntur esse: & si hypochondria strictè dicta occupent illi tumores, in ventriculo aut intestino colo videntur hæere potissimum. Unde & alibi dixit, (a) At in dextris sublatis tumores, qui magnâ quidem ex parte molles sunt, maximèque prementis si quid submurmurârit, non admodum maligni existimandi sunt. Unde videri posset, ac si hypochondria tensa & inflata non semper pro pessimis signis habenda forent. Verùm hic concursus plurimorum lethalium signorum consideratur, cui si talis inflatio & tensio hypochondriorum jungatur, meritò mortem instare concluditur. Fit enim tum vel à putrefactis humoribus elasticam materiam generantibus; uti etiam à resolutione ventriculi, & intestinorum, unde non amplius dilatantibus causis resistunt, sed miro modo expanduntur; quibus quandoque jungitur inflammatoria distensio hepatis & lienis. Unde etiam in moribundis sæpe totum abdomen in æquabilem tumorem attollitur: quod & notatur in ultimis illis Aphorismis, qui tamen à multis non habentur pro genuinis. Postquam enim plurima alia lethalia in morbis signa enumerata fuerunt, subjungitur, (b) Interituris signa hæc manifestiora sunt, & ventres attolluntur & inflantur. In Commentariis autem ad hunc locum Charterius casum narrat pueri, cui quartana febris in acutam & continuam versa fuerat: misero huic ante mortem abdomen inflabatur, & post mortem aperto abdomine flatus cum sono erupit; procul dubio elasticâ materiâ, per putredinem genitâ, abdominis cavum implente. Patet ergo ratio, quare hypochondria tensa & inflata in continuis putridis pro lethali signo habeantur.

§. 736. **C**URATIO antè tradita pro indicantium varietate, & symptomatum vehementia, ægri conditione, statûque morbi variata nihil singularis requirit.

Curatio febrium generalis descripta §. 538, atque postea sequentibus paragraphis fusiùs explicata, pariter hîc locum habet, adeoque ibi dicta sufficient. Ut autem generalis hæc febrium curatio singularibus casibus applicari possit, debet simul cognosci, quænam functionum læsiones adsint, & qualis degeneratio solidarum & fluidarum partium obtineat; inde enim indicantium varietas nascitur. In synocha putrida (videantur dicta ad §. 730.) novimus à naturali statu plurimum degenerare humores; quandoque in spissitudinem inflammatoriam tendere, aliquando etiam in nimiam dissolutionem vergere; adeoque & morbum, quàmvis nomine eundem, sæpe diversam omnino Medelam requirere. Duplex enim genus talium febrium observatur, utraque continua, utraque humores corrumpens, & lædens ferè omnes corporis functiones. Una, inflammationem validam comitem habens, in crassioribus humoribus & majoribus vasis hæret; calorem magnum, pulsum durum, & initio saltem morbi satis validum habet; & sanguinis missionem, clysmata refrigerantia, diluentia, attenuantia, &c, in curatione requirit. Verùm aliud talium febrium genus observatur, in quo non deprehenditur tanta mutatio in crassioribus corporis nostri liquidis, sed videtur in tenuioribus longè humoribus tunc vitium hæere: neque tales febres adeo insignis calor comitatur, neque inflammatoriæ

(a) Epidem. Liv. IV, text. XLIV. Charter. Tom. IX, pag. 328.

(b) Sect. VIII, n°. XIX. Ibid. Part. II. pag. 351.

spiffitudinis ulla signa adfunt ; imò sæpe solvuntur in morbosam tenuitatem liquida crassiora. Interim tamen subita virium prostratio has febres comitari solet , & anomala quandoque adfunt symptomata ; unde has febres malignas solebant vocare Medici , quæ latenter adeo , absque rapido impetu , turbabant omnia. Docuit Observatio , talia remedia tunc profuisse , quæ aromaticâ penetrabili virtute languentes vires erigerent , & per sudores , vel auctam saltem diaphoresin , expellerent de corpore latens illud malignum , epidemico contagio sæpe susceptum ; uti in peste & febribus pestilentialibus dictis observatur. Unde hæc remedia Alexipharmaca vocaverunt ; qualia inprimis ab omni ævo laudata fuerunt , ruta , scordium , angelica , &c , in quibus penetrabile aroma adest ; dum simul non adeo magnus metus est , ne per horum stimulos nimis augeatur febrilis motus ; inprimis si aquæ infusa potentur. In hoc febrium genere venæ-sectio , clysmata , & similia debilitantia nocerent potius. Verùm dum talis Medela adhibetur illis febribus , quæ inflammatoriam sanguinis densitatem comitem habent , omnia in pejus ruunt ; uti suo tempore toties doluit *Sydenhamus*. Maligna enim febris non omnium dierum morbus est , & longè frequentiores febres inflammatoriæ observantur ; sive inflammatoria sanguinis densitas ante febrim præexistit , sive febrili impetu dissipatâ sanguinis parte tenuiori , & inspissatâ reliquâ , nata fuerit. Summo enim ægrorum discrimine in omnibus morbis acutis ferè malignitatem illam crepabant quondam Medici , & cardiacis & alexipharmacis calidissimis utebantur. Unde *Sydenhamus* , qui generoso ausu solus ferè se huic torrenti opposuit , non dubitavit dicere , quòd malignitatis illa , (a) *inventio humano generi longè ipsâ pyrii pulveris inventione lethaliore fuit . cùm ea præsertim febres malignæ dicantur , in quibus intensioris præ cæteris inflammationis gradus conspicitur*. Attentus tamen ad omnia morbi phænomena Medicus facillè distinguet febres , inflammationis participes , ab aliis illis continuis putridis , quæ ob anomala symptomata , subitam debilitatem , & simul remissionem caloris gradum plerumque , malignæ vocantur. Cùm autem præcipuus curationis cardo in illo inprimis versetur , ut justo moderamine febrilis impetus regatur , ne nimis incitetur vel torpeat ; videantur illa , quæ de hac re in *Commentariis* §. 609. 610. 611 , in cura generali febrium dicta fuerunt. Cùm etiam & symptomatum vehementia , uti tunc notatum fuit , nimii impetûs febrilis signum det , & inprimis caloris intensitas , patet , ad hæc præcipuè attendendum esse.

Pro varia autem ægri conditione quoad ætatem , sexum , temperiem , &c , quamdam in cura diversitatem requiri , nemo dubitat : verùm & de his in *Commentariis* §. 602 , & reliquâ curâ febrium generali , abunde dictum fuit ; uti etiam de illis , quæ varium morbi statum , in adscensu , summo vigore , descensu , spectant. Adeoque ex illis febrium continuarum putridarum curatio petenda erit.

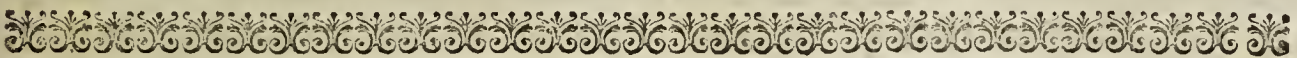
§. 737. **H**AS dixit *συνόχης* Vetustas , Continentes Schola , quia nulla in his fervoris remissio : *συνεχῆς* verò sive continuas (727) , quæ Continuæ remittentes.

Continua febris propriè vocanda erat illa , cujus omne tempus tantùm una

(a) *Schedul. monitor. de novæ febris ingressu. pag. 681.*

accessio erat in principio ad solutionem usque, uti in *Commentariis* §. 727, dictum fuit. Illas hodie Continentes scholæ Medicæ vocant, sive *συνόχης*, uti usu obtinuit: de quibus jam actum fuit. Ubi verò notabilis remissio & exacerbatio observatur in febre, licet cæteroquin continua fuerit, tunc vocatur *συνεχής*, sive continua remittens. Apud veteres Medicos *συνεχέες πυρετοὶ* latiori significatione sumptæ fuerunt; imò & videntur hoc nomine vocasse quandoque illas febres, quæ hodie *σύνοχοι* dicuntur, uti ex *Galeno* patet, qui sic habet, (a) *Continuæ & intermittentes nomine bifariam Veteres uti videntur. Continuas namque febres appellant interdum quidem omnes quæ ad integritatem (ἀπυρεξίαν) non desinunt. Interdum verò non omnes, quæ ad integritatem febris non desinunt, sed illas solas præcipuè, quæ ad usque iudicium nullam permutationem sortiuntur. Ita verò & intermittentes interdum quidem illas solas nominant, quæ ad apyrexiam desinunt; interdum verò quæ ad integritatem non desinunt, sed insignes faciunt singularum accessionum mutationes in principium, incrementum, vigorem & remissionem. Ad dit deinde, quòd juniores Medici nonnulli febres illas, quæ nullam insignem mutationem sortiuntur, vocaverint non continuas (συνεχέϊς) sed continentis σὺνόχης; illas verò solas quæ ad integritatem non desinunt, sed remittunt tamen & denuo exacerbantur, continuas (συνεχέϊς) dixerint. Veteres verò Medici has febres continuas remittentes vocaverunt quandoque continuas, quandoque & intermittentes. Ubi enim cum continentibus hodie dictis febribus comparabant, vocaverunt intermittentes, & contrà si conferebant cum illis febribus, quæ ad integritatem desinunt, dixerunt continuas; sunt enim inter continentis febres & intermittentes quasi mediæ.*

Hæc monenda videbantur, ne confusio quandoque nasceretur illis, qui Medicinæ addiscendæ incumbentes veterum Medicorum monumenta evolvunt.

FEBRIS ARDENS.

§. 738. **Q**UAS inter Causas, sive Ardens dicta febris meretur singulatim discuti ob frequentiam, discrimen, sanandi laborem.

Ab insigni ardore, quo affliguntur ægri hâc febre decumbentes, febris ardens vocatur; unde & *καύσθη ἀπὸ τῆς καύσειν*, ab urendo, dicitur. Ad continuarum remittentium speciem autem reducitur febris ardens propriè vocanda, quia manifestas exacerbationes habet, neque continuo tramite absque mutatione ad crisin usque decurrit, uti in synochis sive continentibus febribus observatur. Illud enim omnes, qui de ardente febre scripserunt, Auctores agnoscunt. Sic *Celsus* de curatione febris ardentis agens monet, quòd (b) *in ipsis accessionibus oleo & aquâ refrigerandus (æger) est... Si pituita in stomacho coit, inclinâtâ jam accessione, vomerè cogendus est.* Et *Galenus* dixit, quòd (c) *exquisita febris ardens, quum omnia alia sernet ex-*

(a) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. pag. 134. 135.
 II. Charter. Tom. X. pag. 86.
 (b) De Medicin. Lib. III. cap. VII. n°. II. | Tom. VIII. pag. 415.
 (c) De Crisib. Lib. II. cap. VI. Charter

quisitè tertianæ indicia, eo solo differt, quòd neque cum rigore invadit, neque ad infebriationem desinit. Pariter & Hippocrates plurimis in locis de febre ardente agens meminit exacerbationum, quæ diebus paribus vel imparibus fiunt, uti postea dicitur. Quàmvis enim ob caloris intensitatem & aliæ febres ardentes dici possint (a), & quandoque revera ab Auctoribus, recentioribus imprimis, sic vocentur febres continentes, cum in illis calor digitum tangentem quasi pungens (vide §. 731.) sæpe percipiatur; imò & Hippocrates (vide Commentaria §. 558.) febri, ubi vehementissima est, (b) πυρ, id est, ignem vocare consueverit; obtinuit tamen hodie usu febris ardentis nomen dare feбри continuæ remittenti, quam urens ferè calor & reliqua symptomata, sequenti paragrapho enumeranda, comitantur.

Ubi ergo febres intermittentes, quotidiana & tertiana imprimis, prolongatis vel & duplicatis paroxysmis, nullum tempus à febre liberum relinquunt, possunt in febrem ardentem & periculosissimam mutari; unde dixit Hippocrates, (c) *Quæ febres non intermittentes, tertio quoque die vehementiores fiunt, periculosiores; quocumque autem modo intermiserint, citra periculum esse significant.* Tale videtur fuisse illud genus febrium, quod ἡμιτετανοῦν à plerisque Medicis appellari dixit Celsus, nempe alterum illud tertianæ genus, (d) longè perniciosius, quod tertio quidem die revertitur, ex octo autem & quadraginta horis ferè sex & triginta per accessionem occupat (interdum etiam vel minùs vel plùs) neque ex toto in remissione desinit; sed tantùm levius est. Patet autem illam hemitritæam Celsi esse tantùm tertianam protractam adeo, ut vel nulla, vel exigua admodum, intermissio fiat; verùm, uti statim dicitur, hemitritæa Galeni à tali febre distinguitur. Si jam tertiana duplicata fuerit, sic ut secundo die novus paroxysmus accedat, respondens illi qui quarto die sequetur, talibus paroxysmis protractis duplex tertiana in continuam remittentem facilè vertetur; videturque Celsus tertianam duplicatam sub quotidianæ nomine descripsisse imò etiam quotidianam febri cum continenti ferè confudisse; sic enim habet: (e) *Quotidianæ verò variæ sunt... Rursus aliæ sic desinunt, ut ex toto sequatur integritas: aliæ sic, ut aliquantum quidem minuat ex febre, nihilominus tamen quedam reliquiæ maneant, donec altera accessio accedat: ac sæpe aliæ vix quidquam aut nihil remittunt, sed ita, ut capere, continuant. Deinde aliæ fervorem ingentem habent, aliæ tolerabilem: aliæ quotidie pares sunt, aliæ impares; atque invicem altero die leniores, altero vehementiores, &c.*

Illas autem febres continuas remittentes, ex tertianarum paroxysmis productis & duplicatis natas, quæ tertio quoque die exacerbantur, maluit Galenus vocare (f) τετανοφύεις sive tertianarias; quàm hemitritæas, quia ad tertianæ naturam accedebant, & ferè ad intermissionem perveniebant. Hemitritæam autem febri dixit illam, quæ (g) ex quotidiana febre continua, id est, remittente quidem, sed non penitus intermittente, & tertianâ intermittente fit; illamque febri speciem solam sic vocandam voluit, quia pro altera sui medietate tantùm tertiana est, cum

(a) De Crisib. Lib. II. cap. vi. Charter. Tom. VIII. pag. 415.

(b) Galen. Epidem. Lib. I. Comment. III. text. II. agrot. 11. Charter. Tom. IX. pag. 102. in fine.

(c) Aphorism. Sect. IV. n°. LIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 162. Confer. Coac. Prænot. n°. CXV. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

(d) De Medicin. Lib. III. cap. III. p. 116.

(e) Ibidem.

(f) Epidem. Lib. VI. Comment. II. text. xxvii. Charter. Tom. IX. pag. 410. Confer. De Different. febr. Lib. II. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 128.

(g) De Differ. febr. Lib. II. cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 135, 136.

febres continuæ remittentes, ex tertianæ paroxysmis duplicatis & productis natæ, totam tertianæ naturam habeant. Videtur inprimis ideo hæc adeo sollicitè distinxisse, quia quotidianarum febrium ortum ex (a) *pituita putri*, tertianarum verò ex (b) bile flava deducebat; ideoque in curatione ad distinctas harum febrium causas attendendum volebat, licèt ex binis his mixtis unus exurgeret morbus, hemitritæa nempe febris. Imò non improbabile videtur, quandoque & acutam continuam cum tertiana vel quotidiana intermittente misceri posse, sicque alia febris hemitritæa species esset, & quidem pessima, dum continua febris uno tramite pergeret, alternis interim diebus, vel singulis, novus paroxysmus febri intermittentis accedens omnia mala auget. Videtur & talem continuæ febris cum intermittente complicationem notasse *Galenus*, ubi de febribus compositis & inter se mixtis agit; sic enim habet: (c) *Febres quedam complicantur unius generis cum aliis ejusdem generis, vel unius speciei cum aliis ejusdem speciei; contingit verò, nonnunquam, ut etiam differentes (complicentur). Nam quotidiana tertianis, & his quartanæ; & quæ eamdem spem servant invicem plerumque complicantur; quò fit ut idem homo tres habeat quartanos circuitus (id est, quartanam triplicatam). Sed hos quidem non est admodum difficile agnoscere. Quandoque verò aliqua ex intermittentium genere cum continua (complicatur), difficillimam vixque explorabilem facit mxtionem.* Credo autem me aliquando, quàmvis rariùs tamen, talem febrem ardentem observasse, in qua tertiâ quâque die exacerbatio manifesta erat, dum interim continua febris intermedio die pergeret, & augetetur continuò. Mira fortè videbitur multis & vix credibilis talis complicatio, quâ distinctæ adeo febrium species simul unîtæ decurrerent, neque se mutuò turbarent: sed vidi hominem quartanâ laborantem, pleuritide validâ correptum fuisse, quam febris acuta inflammatoria comitabatur; interim tamen toto hujus pleuritidis decursu quartana febris typum suum servans stato tempore adoriebatur, nec novo morbo hoc adveniente, nec venæ-sectionibus aliisve remediis, ad pleuritidem sanandam adhibitis, turbata.

Triplex ergo videtur fuisse febris species, cui hemitritæa nomen datum fuit. Tertiana nempe, quæ paroxysmos adeo protractos habebat, ut vel nulla vel parva admodum intermissio observaretur; hæc erit *hemitritæa Celsi*; quo & referri poterit illa, quæ ex tertianæ duplicatæ paroxysmis productis fiebat continua remittens febris, *hemitritæa Galeni*, quæ ex complicatione quotidianæ continuæ & tertianæ intermittentiæ fiebat. Denique illa hemitritæa, quæ ex unione febri acutæ continuæ & tertianæ enascitur. Quàmvis autem tres illæ hemitritæa omnes periculosæ sint, prior tamen mala, pejor secunda, pessima tertia species haberi poterit.

Cùm ergo frequentissima sit illa constitutio epidemica, quæ intermittentibus febribus producendis favet; & autumnales intermittentes, si maturiùs ingrediantur, duplicatis & productis paroxysmis febres continuas remittentes sæpe faciant (vide *Commentaria* §. 727.); patet ratio frequentia talium morborum; simulque ex dictis colligitur, quare periculosæ sint tales febres, & difficulter sanentur; quod tamen in sequentibus adhuc magis patebit.

An ergo omnis febris continua remittens nomen febri ardentis meretur? Certè multæ tales febres, quàmvis semper difficiles sint, non adeo sævis symptomati-

(a) De Different. febr. Lib. II. cap. II. | (c) De Crisib. Lib. II. cap. VII. Charter.
Charter. Tom. VII. pag. 128. | Tom. VIII. pag. 416.

(b) Ibidem.

bus stipantur, adeoque simpliciter febres continuæ remittentes tunc vocabuntur. Febres tamen, à quibus pauci moriebantur, & plurimi evadebant, ardentes (a) vocavit Hippocrates; notans interim quòd (b) *sequente autumnò, & obortis imbribus, lethales erant, pluresque peribant* Ardentem calorem, unà cum siti inexplebili, pro signis pathognomonicis febris ardentis posuit (c) Galenus. Verùm de his & reliquis symptomatibus primariis, quæ febrim ardentem comitantur, sequenti paragrapho dicendum erit.

§. 739. **H**UJUS symptomata primaria, Calor ad tactum ferè urens, inæqualis diversis locis; ad vitalia ardentissimus, (in extremis sæpe remissior, imò aliquando frigus), ipsum aerem exspiratum incendens: Siccitas in cute tota, naribus, ore, linguâ: Respiratio densa, anhelosa, cita; Lingua sicca, flava, nigra, exusta, aspera: Sitis inexplebilis, sæpe subito sublata: Fastidia cibi, nausea, vomitus: Anxietas, inquietudo, lassitudo summa: Tussicula, vox clangosa: Delirium, phrenitis, pervigilium, coma, convulsio, diebus imparibus exacerbationes.

CALOR AD TACTUM FERÈ URENS, &c. Ab insigni ardore febris hæc nomen habet: qualis autem appareat calor, tangenti tales ægros Medico, in *Commentariis* §. 731, dictum fuit; mordax nempe & molestus unà cum siccitate, non verò humidus & vaporosus, qualis in vigore febrium intermittentium, aliisque febribus mitioris indolis, apparet. Unde dixit *Aretæus* est in febre ardenti. (d) *ignis aridissimus & acerrimus. . . Omnia frigida attrahere cupiunt, parietem, vestem, pavementum, &c.* ut molestissimum calorem leniant. Rarò autem æquabiliter tantus calor per totum corpus diffunditur, & non nisi in talium febrium initio: bonum enim signum est in morbis, uti ad §. 698, dictum fuit, corpus æquabiliter calidum & molle esse; in febre autem ardente omnia ferè pessima signa apparere solent, unde circa vitalia viscera summus æstus, & circa extrema corporis calor remissior, vel & aliquando frigus, percipitur. Cùm enim calor febrilis à magno motu partium ex corde, & magnâ resistantiâ vasorum contra cor oriatur, auctis illis resistantiis, dum per calorem liquidissima dissipantur & reliqua massa siccatur (vide §. 689.), non poterit sanguis ad extrema corporis debitâ copiâ & impetu propelli, adeoque minuetur in his locis calor; & dum immeabilis jam ferè redditus sanguis per vasa & viscera cordi vicina tantùm movetur, frigus in extremis aderit, pessimo semper omine. Unde internarum partium summum ardorem, unà cum externarum frigore, inter symptomata febris ardentis recensuit (e) Hippocrates.

Cùm autem, impedito sanguinis motu per plurima vasa corporis, tantò cele-

(a) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. lxi. Charter. Tom. IX. pag. 64.

(b) Ibid. text. lxxii.

(c) Ibid. Lib. III. Commentar. III. text. xxxiv. pag. 272.

(d) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. iv. pag. 16.

(e) Lib. de Affection. cap. lxx. Charter. Tom. VII. pag. 622. Confer. De morbis Lib. I. cap. xii. Charter. Ibid. pag. 548.

rior trajectio fiat per vasa adhuc libera, & quamdiu vita durat, sanguinis per pulmonem ex corde dextro in sinistrum pelli debeat, rapidissimo motu sanguis, liquidissimâ suâ parte orbatum jam & densior, per pulmonaris arteriæ angustias transibit; adeoque ingens erit attritus, & calor summus in pulmone nascetur. Cùm autem aer citissimè calefeat, hinc fervido pulmone receptus, dum inspiratur, calidissimus apparebit, dum expiratur; uti optimè percipitur, si dorso manûs, ori & naribus ægrorum, admoto, excipiatur aer inter expirandum expulsus, qui tunc molesto calore offendit, ac si calido de fornace egrederetur. Hoc sensu dicitur aer expiratus incendi: imò *Aretæus* non dubitavit dicere, quòd febre ardente laborantes (a) *ignem expirant*, ἐκπνέουσι πῦρ.

SICCITAS IN CUTE TOTA, NARIBUS, ORE, LINGUA. Inter caloris febrilis effectus (vide §. 689.) siccitas numerata fuit: cùm ergo summus in febre ardente æstus sit, patet & partes corporis, quæ naturaliter humidæ sunt, exsiccari debere. Fit autem hæc siccitas partim ob dilatam sanguinis partem tenuissimam & aquosam per calorem febrilem; partim etiam, quia reliquus sanguis immeabilis dum hæret in vasis majoribus, illa distenduntur, & vicina minora comprimunt: unde in talibus ægris cutis sicca & aspera apparet, quia vasa sanguinea subcutanea immeabili sanguine repleta comprimunt tenerrima exhalantia, simulque deficit tenuis in sanguine latex: idem jam in oculis, naribus, ore, linguâ verum est. Hinc, uti in *Commentariis* §. 100, dictum fuit, dixit *Hippocrates*, (b) *quicumque verò ex febre ardenti intereunt, omnes ex siccitate intereunt*.

RESPIRATIO Densa, ANHELOSA, CITA. Tria in respiratione considerantur; inspiratio, expiratio & tempus medium inter inspirationem & expirationem; quod tempus quietem vocavit *Galenus*, dum explicaret, quænam propriè diceretur densa respiratio. Uti enim densas oleas aut vites plantari dicitur, quum minimum à se mutuò distant; & contrà raras vocemus, si magnum inter illas spatium relictum sit; sic etiam tali sensu densam respirationem intelligendam esse voluit. Quum enim (c) *ipsa respiratio ex contrariis motibus per quietes distinctis composita sit, densam ipsam reddet brevitatis quietum, raram verò longitudo*. Densitas ergo, vel raritas respirationis, tempus illud intermedium respicit; celeritas verò vel tarditas propriè ad inspirationem & expirationem pertinet: (d) *Quemadmodum autem motui propria sunt celeritas & tarditas, ita & quantitati quietum raritas & densitas*. Magna autem & parva respiratio variam dilatationem spirabilium organorum demonstrat. Respiratio ergo, quæ densa & cita est, celeritatem inspirationis & expirationis, exiguum simul inter binos hos contrarios motus intervallum denotat. Anhelosa verò difficultatem & molestiam, quâ hi motus peraguntur, significat, de qua re videantur illa, quæ ad §. 734, dicta sunt. Cùm autem tantus circa vitalia ardor sit, & sanguis rapidissimè per pulmonem moveatur, simulque summo æstu exassatus difficulter per pulmonaris arteriæ angustias transeat; patet ratio, quare miseri hi ægri tam citò & tanto cum molimine respirent, ut nempe gratum refrigerium attracti aeris percipiant, & sanguini per pulmonem viam expédiant.

(a) De Curation. morbor. acutor. Lib. II. cap. III. pag. 100.

(b) De morb. Lib. I. cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 549.

(c) De Respirat. diffic. Lib. I. cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 221.

(d) Ibidem.

LINGUA SICCA, FLAVA, NIGRA, EXUSTA, ASPERA. In homine sano lingua, & omnes oris interni partes perpetuò madent; ubi autem febris ardentis immani æstu torretur corpus, omnia hæc loca siccati incipiunt: unde *Hippocrates* inter illa phænomena, quæ in febre ardenti observantur, etiam linguæ siccitatem & asperitatem numeravit (a) pluribus in locis. Minimorum enim vasculorum exhalantium extrema, in superficie linguæ posita, exsucca jam & arida emoriuntur; vel & immeabilibus liquidis infarcta, & impetu vitalis liquidi à tergo urgentis protrusa, extra linguæ superficiem eminent, & sordes illas dictas in lingua constituunt, quæ flavescent, dein fuscæ fiunt, imò & nigrescunt sæpe penitus, exsuccis & gangrænosus redditus horum vasculorum extremitatibus. Ubi jam simul ingens siccitas adest, aspera & scabra lingua redditur, pessimo semper omine, quia inde novimus, œsophagi, ventriculi, & intestinorum superficiem similiter se habere; adeoque difficillimum ingressum fore liquidis assumtis, cum & abforbentium venularum oscula exsiccata & corrugata aditum denegent, dum interim summus æstus & sanguinis exassatio liquidi diluentis magnam copiam requirant. Videtur & notasse *Aretæus*, (b) quòd lingua interiorum corporis conditionem designet, inprimis si obscurus textus secundum ingeniosam celeberrimi *Petitii* emendationem legatur: tunc enim *Aretæus*, postquam dixerat, in ardenti febre linguam & asperam & siccam & nigram esse; addit, ἡδὲ γὰρ τὰ εἰς αὐτὰ πάντα σημαίνει (c) hæc enim (lingua) omnia interna, id est, humores qui intus dominantur; significat. Unde simul apparet, sordes illas in lingua apparentes non debere originem suam fuliginosis halitibus ex ventriculo sursum ascendentibus & linguæ accretis, uti olim docuerunt Medicorum scholæ. Hunc errorem optimè carpsit *Helmontius* dicens, (d) Non est ergo linguæ ariditas, crustatæque ejus sordes, in febribus effectus, sive indicium exhalationis è stomacho (etiam potum non coquente) sursum delatæ: sed est defectus laticis deturpati, vel egestate penuriosi. Primam autem sanationis spem in pessimis illis morbis inde colligimus, si incipiat aliquid humidi in lingua apparere, tunc enim crustæ illæ, ex emortuis vasorum extremis natæ, incipiunt humescere, tumere, elevari, & vi vitalium humorum appulsoforum separari à partibus vivis & secedere; perfectè ut in gangrænæ separatione fit. Accidit tunc sæpe, ut lingua priùs sicca & aspera quidem, neque tamen nigrescens, crustam elevet, quæ, incipiens separari à suppositis linguæ partibus, atrum colorem induit; sed sub hac crusta, & inter fissuras hinc inde apparentes, manifesta tunc apparet humiditas læto omine; tuncque talis linguæ nigritudo, quæ simul humida est, minimè mala est, sed optimam spem facit eodem modo, ac gangrænâ corruptæ partes maximè nigrescunt, dum à vivis partibus incipiunt separari. Ex modò dictis videtur patere ratio, quare *Hippocrates* de febre ardente agens dixerit, linguæ (e) color primo quidem tempore, qualis esse consuevit, verum valde sicca est; procedente verò tempore induratur, exasperatur, crassescit, nigrescit. Si sanè per initia hæc contingant, celeriores judicationes fiunt; si verò posteriùs, tardiores. Successivas enim mutationes linguæ sic describit; cumque ultimò crassescere & nigrescere linguam dixerit,

(a) De morb. Lib. I. cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 548 Confer. Ibid. Lib. II. cap. XXV. pag. 576, & Lib. III. cap. VI. pag. 584.

(b) De Curation. morbor. acutor, Lib. II. cap. III. pag. 100. ad lit. C.

(c) Ibid. ad not. h. Confer. pag. 255.

(d) Capit. Latex humor neglectus, n°. XXVIII. pag. 305.

(e) De Morb. Lib. III. cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 584.

atque inde judicationis futuræ signum sumserit, neque siccam tunc esse addiderit, qualis primo tempore morbi erat; videtur admodum probabile, simul tunc humescere linguam, dum crassescit & nigrescit: ubi enim aridæ illæ crustæ humescere incipiunt & attolli, crassior lingua apparet non tantum, verum & ægri sæpe tunc queruntur, linguam, quasi tectam incumbente lanâ, & mole auctam apparere. Quamdiu enim magna illa ariditas in lingua manet, nulla judicationis spes esse poterit. Confirmatur ulterius hæc opinio ex illis quæ leguntur in *Coacis* ubi similia ferè habentur ac in loco modò citato, & dein sequentia, (a) *Progressu autem temporis (lingua) exasperatur, & livescit, & rumpitur, lethalis est. Si verò valde nigrescat, in quarto-decimo die judicationem fore significat. Periculosissima autem est nigra & cum virore pallida* (χαλωπή). Valde enim nigram crism significare dicit, dum nempe humida simul est, uti ex modò dictis patet; nigram verò periculosissimam, si sicca simul sit. Nisi enim sic explicetur hæc prænotio, bina contraria assererentur.

SITIS INEXPLEBILIS, SÆPE SUBITO SUBLATA. Ubi de siti, tamquam symptomate febrili, actum fuit (vide §. 636.), constitit siccitatem, liquorum immeabilitatem, acrimoniam falsam, oleosam, biliosam, alcalinam, & putrida excrementa viarum primarum, sitis causas esse. Verum in febre ardente magna siccitas adest, uti demonstratum fuit, & dissipatâ parte tenuissimâ sanguis immeabilis redditur. Præterea per calorem adeo intensum (vide §. 689.) sales & olea sanguinis aciora redduntur, & in putredinem vergunt; corrumpitur bilis, quæ tunc ventriculum & vicina loca alluit, & putrida excrementa in viis primis facit. Patet ergo, omnes sitis causas in febre ardente concurrere; unde etiam (b) calorem urentem cum siti intolerabili pro signis pathognomonicis febris ardentis habuit *Galenus*, uti paragrapho præcedenti dictum fuit. Rarò ergo invenitur febris ardens, quin simul intensa adsit sitis; nisi simul cerebri affecti signa adfuerint. Unde dum *Hippocrates* in febribus ardentibus, quas describit, dixit, non adfuisse vehementem sitim, simul addit, ægros (c) ab initio comatosos fuisse; & in exacerbationibus, (d) oblivionem, exsolutionem, & vocis defectum adfuisse; quæ omnia docent, cerebri actiones turbatas ac oppressas fuisse adeo, ut, licet sitis causæ adestent, mens tamen sitim non perciperet. Dixit alibi *Hippocrates*, quòd, (e) *quos in febribus ardentibus plerumque tusses aridæ leviter proritant, ii non admodum siticulosi sunt*: monuit autem *Galenus* in Commentariis suis ad hunc aphorismum, hujus tussiculæ irritatione irrigari magis loca; adeoque hanc causam esse, quare minus siticulosi sint ægri; quod admodum probabile videtur. Ubi verò per febris intensitatem; aut encephali vasis sanguine immeabili infarctis, turbantur cerebri functiones, sitis sæpe subito tollitur, quàmvis omnes sitis causæ in corpore maneant, imò & augeantur sæpe. Pessimum autem signum talis sitis deletio meritò habetur, uti constat ex illis, quæ ad §. 637, dicta fuerunt.

FASTIDIA CIBI, NAUSEA, VOMITUS. Pessimarum febrium, inter quas ardens ferè primum locum occupat, commune attributum est, simul & semel omnes ferè corporis functiones lædere: non mirum ergo si & depraventur illæ, quæ cibis recipiendis, retinendis, digerendis, &c, inserviunt. Inprimis autem

(a) N^o. ccxxx. Chart. Tom. VIII. p. 865.

(d) Ibid. text. xxxvii. pag. 273.

(b) Epidemior. Lib. III. Comment. III. text. xxxiv. Charter, Tom. IX. pag. 272.

(e) Aphorism. Sect. IV. n°. 11v. Charter, Tom. IX. Part. II. pag. 169.

(c) Ibidem.

hæc symptomata febr̄i ardenti junguntur, quia per calorem auctum adeo omnia in putredinem tendunt; & omnium maximè bilis, uti docent in his morbis halitus oris fœtidus, sapor fastidiosus, sitis inexplebilis, linguæ fordes, alvi fluxus olidissimus, &c. Frequentissimam autem hanc in febribus nausæ & vomitûs causam esse, patet ex illis, quæ ad §. 642. n°. 1, dicta fuerunt. Accedit, quòd cum tantus ardor in hoc morbo circa præcordia sæpe deprehendatur, hepar, ventriculus, vel alia vicina inflammata sæpe sint; unde iterum eadem mala fieri poterunt, uti in capitulis de *nausea & vomitu* demonstratum fuit. Præ reliquis autem fastidiunt tales ægri carnes, ova, pisces & similia, quæ sponte suâ in putredinem vergunt; & solam ferè aquam, & acida & acescentia, expetunt. Aliquando tamen & accidit, quòd quævis oblata respuant, pessimo omine; uti *Hippocrates* monuit acci disse in febribus illis continuis, quas nunquam intermittere dixit, sed tertianæ typum referre exacerbationibus alterno die accidentibus; quæ ergo arden-tes meritò vocari poterunt, cum easdem violentissimas & maximis comitatas laboribus dixerit: notat autem, quòd has febres (a) *maximum etiam ac pessimum signum comitabatur, quòd cibos omnes plerique averfarentur, ilque maximè, quibus cætera quoque perniciofa existerent.*

ANXIETAS, INQUIETUDO. Respiratio densa, cita, & anhelosa, quam in febre ardenti observari modò dictum fuit, notat difficilem transitum sanguinis per arteriæ pulmonalis fines, adeoque & unà aderit anxietas, uti patet ex illis, quæ ad §. 631, dicta fuerunt. Verùm & simile malum circa hepar sæpe in febre ardente nascitur, dum sanguis summo illo calore exassatus per venæ-portarum angustias transire nequit; adeoque altera anxietatis causa habetur. Præterea in capitulo de *Anxietate Febrili* probatum fuit, bilem corruptam, circa præcordia collectam, pessimam quandoque anxietatem producere posse; quòd cum pariter in febre ardente obtineat, patet, quare anxietas & irrequieta illa corporis jactatio; in hoc morbo ferè semper adsint; uti *Hippocrates* in *Epidemicorum* libris notavit pluribus in locis. Malum autem signum in his morbis esse docuit, dicens (b) *trixæphya* (tertianariæ *τετραιοφύεις*) *febres cum jactatione, malignæ.*

LASSITUDO SUMMA. Quando homines post nimios motus, & inprimis non consuetos, toto corpore dolent, ac si contusi fuissent, & simul præ nimia defatigatione languent, summa lassitudo adesse dicitur. Ubi autem in febribus similis molestiæ sensus adest, notat, rapidissimo motu humores agitari, vel etiam inflammatoriâ densitate immeabilem redditum sanguinem difficulter per ultimas arteriarum angustias transire, uti in *Commentariis* §. 734, dictum fuit. Verùm ex antè dictis patet, talia in febre ardente obtinere, unde & *Hippocrates* (c) summam lassitudinem inter febris ardentis symptomata numeravit, quam *ὀσσερόσπον* vocavit, quando ad ossa usque corpus quasi conquassatum dolet. Ubi ergo talis molestæ lassitudinis sensus in febre ardente est jam ab initio, & diu perstat, novimus, inflammatoriam sanguinis spissitudinem adesse; quæ diu perseverans, & per morbum aucta quotidie, postea difficillimè resolvi poterit: sed, si ægri ab his morbis evaserint, mutatio illius spissi in pus, ejusdemque metastasis ad varia corporis loca,

(a) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. Tom. VIII. pag. 854.

xxxiv. Charter. Tom. IX. pag. 50. 51.

(b) Coac. Prænot. n°. xxxiii. Charter,

(c) Lib. de morbor. acutor. victu. Com-

ment. IV. text. II. Charter Tom XI. p. 118.

expectanda

expectanda sunt. Ob hanc causam fortè dixit *Hippocrates*, (a) *Lassitudine per febres laborantibus, ad articulos, ac maximè circa maxillas, abscessus oriuntur*. Patet autem postea §. 741, in febribus ardentibus non rarò parotides nasci.

TUSSICULA. Illam ardentem febrim comitari statim vidimus, quando de siti in hoc morbo inexplebili agebatur. Potest autem fieri talis tussicula, dum vasa sanguinea pulmonis, immeabili sanguine nimis distenta, turgent & vesiculas aereas pulmonis sic comprimunt, ut illarum superficies ad se mutuò atterantur, tunc enim irritans & sicca talis tussicula aderit, qualis in peripneumonia observatur. Notavit autem *Hippocrates* quòd febris ardens, (b) *consuevit etiam in pulmonis inflammationem transire; . . . & siquidem in perippneumoniam transferit, pauci effugiunt*; adeoque tussicula ab hac causa orta pessimum signum daret. Sola major siccitas pulmonum in parte aerea tali tussiculæ causam dare posset. Præterea observavit *Sydenhamus*, (c) in febribus continuis quandoque ægros per totum morbi decursum molestâ tussi vexari; crediditque illam fieri, dum, tumultuante in febribus sanguinis motu, per vasa exhalantia in aereum cavum pulmonis, vel etiam per diapedesin, humores quidam tenues & diffluentes exprimerentur, quæ exquisito sensu præditam tracheæ membranam irritarent continuò: fatetur interim, quòd non multum timuerit hoc symptoma. Tales videntur fuisse illæ tusses, quas *Hippocrates* in febribus ardentibus se observasse testatur, dicens, (d) *Tusses quidem febrium erant comites, sed quæ lesio, aut utilitas, ex tussi prodierit, eam scribere non possum*.

VOX CLANGOSA. Hæc est illa, (e) *ὄξυφωνία κλαγγώδης*, quam *Hippocrates* damnavit; atque adeo lethale hoc signum habuit *Hollerius*, uti in *Commentariis* §. 609. *lit. β*, dictum fuit, ut neminem servatum se vidisse testetur, qui talem vocem edebat. Fit autem dum præ summa siccitate arefactis faucibus vox non transit per mollia & humida loca, ut in sanis fit; sed resonat, ac si per tubam metallicam siccam & glabram expelleretur. Verbis non adeo bene describi potest, qualis illa vox sit, sed qui semel illam in ægris audiverit, postea facillimè distinguet.

DELIRIUM, PHRENITIS, PERVIGILIUM, COMA, CONVULSIO. Omnia enim hæc cerebri affecti signa sunt; & patuit ex illis, quæ in horum symptomatum febrilium Historia dicta fuerunt, & postea adhuc dicenda erunt, ubi de phrenitide agetur, in febre ardente tales causas existere; vel, licèt non adfuerint in initio, per febrim ipsam & intensum calorem produci; unde omnia hæc mala ortum ducere poterunt. Hinc etiam passim *Hippocrates* in *Epidemicis*, & aliis pluribus locis, inter febris ardentis symptomata hæc recensuit.

DIEBUS IMPARIBUS EXACERBATIONES. Exquisitam febrim ardentem omnia servare indicia exquisitæ tertianæ ex *Galeno*, (f) dictum fuit ad §. 738; & tantum differre, quòd nec cum rigore invadat, neque ad intermissionem perfectam deveniat; atque hæc fuit ratio, quare febris ardens non inter synochos sive continentes febres, verum inter continuas remittentes, numeretur. Febres etiam tertianariæ *τετρακισφύεις* dictæ, & hemitritæ, quæ pariter ad ardentem febrem referuntur, si malis illis symptomatibus, modò enumeratis, stipentur, omnes diebus imparibus exacerbationes habent. Unde videtur semper aliquid de genio intermittentium fe-

(a) Aphorism. Sect. IV. n^o. xxxi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 152.

(b) Lib. de Affection. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 622.

(c) Sect. I. cap. IV. art. III. ubi de tussi, pag. 83.

(d) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. xxxiii. Charter. Tom. IX. pag. 50.

(e) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n^o. xlvi. Charter. Tom. VIII. pag. 732.

(f) De Crisib. Lib. II. cap. vi. Charter. Ibid. pag. 415.

brium adesse in febre ardenti, atque ideo sæpe, dum diutius protrahuntur tales febres, postea in intermittentes mutantur; imò, uti antea dictum fuit, febres intermittentes, epidemicè grassaturæ, dum æstivis mensibus maturè prodeunt, sæpe sub hac specie decurrunt. Patebit autem §. 741, quandoque & in febre ardente paribus diebus exacerbationes contingere, & quidem pessimo signo; cùm repetitis frequentius novis accessionibus magis debilitentur ægrorum vires: verùm & tunc tamen plerumque imparibus diebus adsunt exacerbationes, uti v. gr; dum quotidiana intermittens, vel tertiana duplicata continuæ febris junguntur, vel tales febres productis paroxysmis nunquam ad integram remissionem perveniunt.

§. 740. **C**AUSA labor nimius, iter longum, æstus solis, sitis diu tolerata, usus calefacientium, fermentatorum, aromaticorum acrium, veneris nimix, delassatio immodica, maximè æstate, &c.

Quum febris ardens, uti §. 742, dicitur, pro causa proxima agnoscat cruorem orbatum parte blandiore & liquidiore, hinc inflammationem per universum corpus, & vires validiores, patet inter causas ejus numerari posse omnia, quæ diffusâ tenuissimâ parte sanguinem inspissant, humoribus majorem acrimoniam conciliant, & stimulo suo motum augent. A talibus enim ardens febris in sanissimo corpore excitari poterit; omnium maximè, si epidemica constitutio his febribus producendis faveat. Patet hinc, quare labor nimius, & inprimis in non consuetis, & longum iter confectum, ardentem febrim faciant, & inprimis valido sub solis æstu; uti etiam diu tolerata sitis: unde etiam febrim ardentem, (a) *tempore æstivo*, (b) *plerumque tum ex longo itinere, tum longâ siti fieri* dixit Hippocrates, & inter morbos æstivos, (c) febres ardentes recensuit. Similes etiam, ac in textu memorantur, causas febris ardentis Galenus (d) posuit. Dum æstivis sub caloribus castra movere sæpe coguntur belli duces, & inprimis si simul adsit aquæ penuria, integri quandoque exercitus his febribus affliguntur; unde inter castrenses morbos febris ardens meritò numeratur. Inter humores autem corporis inquilinos præ reliquis bilem, tamquam febrium ardentium causam, incusaverunt veteres Medici. A bile commota, (e) febrim ardentem excitari dixit Hippocrates; & biliosos, (f) promptius hunc morbumprehendere monuit alibi. In febre ardenti, (g) *Lotium quàm biliosissimum esse*, dixit Aretæus. Bilem autem non acervatam in quibusvis corporis partibus, sed (h) *circa ventriculum & maximè ipsius orificium, simasque jecoris partes* (ubi nempe ductus biliarii, pylorus, duodenum intestinum, &c, ponuntur) collectam, ardentem febrim incendere testatur Galenus. Verùm per labores nimios, calores æstivos, & reliqua in textu enumerata, bilem acriorem & semiputridam fieri novimus; adeoque patet ratio, quare febris ardens ab his causis nascatur. Sic observatur, post fervidissimas æstates prægressas, autumnum hemitritæarum febrium feracissimum esse, omnibusque talibus ægris bilem corruptam ingenti copiâ sursum vel deorsum prodire; sive sponte, sive per artem hoc factum

(a) Lib. de morbor. acutor. viçt. Comment. IV. text. I Charter. Tom. XI. pag. 117.

(b) Ibid. text. III. pag. 119.

(c) Aphorism. Sect. III. n°. XXI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 116.

(d) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. XX. Charter. Tom. IX. pag. 44.

(e) Lib. de Affection. cap. III. Charter.

Tom. VII. pag. 617.

(f) De Morb. Lib. I. cap. XII. Charter. Ibid. pag. 547.

(g) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. IV. pag. 16.

(h) Epidemior. Lib. I. Comment. I. text. X. Charter. Tom. IX. pag. 18.

fuerit. Cæterùm de causis hîc enumeratis actum fuit in *Commentariis* §. 586, ubi de omnibus his, tamquam febrium causis singularibus, dictum fuit.

§. 741. **D**ECURSUS talis, tertio & quarto die sæpe lethalis, septimum rarò transit, si perfecta; solvitur sæpe hæmorrhagiâ, quæ si tertio vel quarto die parca, lethalis; hæc prænunciatur cervicis dolore, temporum gravitate, tenebricosâ caligine, præcordiorum contentione sine doloris sensu, invitis lachrymis sine lethali signo alio, rubore faciei, pruritu narium, optima fit die decretorio; solvitur & die decretorio, vomitu, alvo, sudore, urinâ, sputo crasso; accessio die pari pessima, si id ante diem sextum; urina nigra, pauca, tenuis huic lethalis; lethale sanguinis sputum; lethalis sanguinis mic-tus; deglutitio læsa mala; extremorum refrigeratio pessima; facies rubra & sudans mala; parotis non suppurans exitialis; alvus nimis fluxa lethalis; cum tremore abit in delirium, inde in mortem, transit in peripneumoniam sæpe cum delirio; post ingentia alvi tormina quæ ori-tur pessima; solvitur criticè cum rigore.

Cùm omnis febris desinat in mortem, sanitatem, vel alium morbum (vide §. 591.) operæ-premium erit videre, quid de vario exitu periculosissimæ hujus febris Observata Medica docuerint, & quænam mutationes contigerint, dum in bonum vel malum exitum tenderet. Inde enim optima prognosis haberi poterit, & simul hauriri indicatio curatoria, quæ indicat, quâ methodo & quibus remediis funestus exitus hujus morbi caveri possit, & contrà promoveri illa naturæ molimina, quæ in sanitatem tendunt.

TERTIO ET QUARTO DIE SÆPE LETHALIS, SEPTIMUM RARO TRANSIT, SI PERFECTA. Cùm tot & tam maligna symptomata febrim ardentem comitentur, uti §. 739, vidimus, nemini mirum videbitur, si brevi tempore victa natura succumbat, & moriatur æger. Nam febres (a) *Malignæ, & quæ cum gravissimis fiunt signis, quarto (die) vel priùs interficiunt.* Primum autem gravissimorum morborum insultum hoc termino limitavit *Hippocrates*, secundum verò ad septimum diem usque produci monuit, atque intra hoc spatium exquisitam febrim ardentem limitavit *Galenus*. Utì enim antea ad §. 738, dictum fuit, exquisitæ tertianæ comparavit febrim ardentem, atque hoc solo differre dixit, (b) *quòd neque cum rigore invadit, neque ad infebricitationem desinit.* Unde, utì tertiana exquisita septem periodis finitur, ita exquisitam febrim ardentem intra primam septimanam necessariò judicari dixit. Velocem autem acutissimi morbi decursum, & funestum exitum, ex symptomatum numero & vehementiâ colligimus. Quum enim, (c) *morbus peracutus est, statim & extremos sortitur labores;* atque inde morbos, qui celeriter in salutem vel interitum tendunt, distinxit *Hippocrates* dicens, (d) *Qui verò brevissimo tempore judicandi sunt, faciliùs prænoscentur, maximè namque ab initio inter se dissident. Qui enim superfuturi sunt, facilè spirant, dolore vacant;*

(a) Prognost. Comment. III. Sentent. II. Charter. Tom. VIII. pag. 663.

(b) De Crisib. Lib. II. cap. VI. Charter. Ibid. pag. 415.

(c) Aphorism. Sect. I. n°. VII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 12.

(d) Prognostic. Comment. III. Sentent. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 667.

noctu dormiunt, aliâque securissima habent signa. Qui verò pereunt, difficile spirant, delirant, vigilant, cæterâque habent signa pessima. Ubi ergo ab initio febris ardentis omnia symptomata vehementia admodum sunt, & continuò augentur; mortem brevè futuram prævidemus. Verùm cum exquisita febris ardens unâ cum continua febre, vel quotidiana continua remittente, junctam habeat tertianam, quæ tertio quoque die exacerbationem novam excitat, & quidem in initio talis morbi semper præcedente vehementiorem, patet, tertiâ die, fractis jam morbi velocitate & symptomatum numero & vehementiâ viribus, metum esse, ne novo ingruente paroxysmo extinguatur æger. Imò Galenus notat, sæpe & ipsam mortis (a) horam à Medico prædici posse, si sedulò attenderit ad exacerbationum tempus in his morbis, simulque distinxerit, an in talium exacerbationum initio, vigore, vel & decremento se pejus habuerit æger. Quandoque enim in pessimis his morbis, uti optimè monet, in exacerbationum initiis, (b) extrema sic frigescent, ut vix ad calorem reduci possint; pulsus exiguus est, aut & nullus ferè, &c; aliis in vigore delirium, coma, anxietas summa, æstus intolerabilis, &c; quibusdam verò in declinatione animi deliquia, sudores frigidi inæquales, pulsus obscuri exigui, &c, adsunt. Prout jam maximè maligna symptomata in hoc illòve exacerbationis stadio observantur, ita probabile est, ægrum sequenti exacerbatione moriturum esse eodem tempore.

Verùm & quartus dies sæpe lethalis est, inprimis si in vehementissima febre ardente exacerbationes diebus paribus factæ fuerint; tunc enim talis exacerbatio non in diem tertium sed in quartum incidit: (c) Quæ diebus paribus exacerbantur, ea paribus judicantur; quorum verò accessiones diebus imparibus fiunt, diebus imparibus judicantur. Circuituum autem diebus paribus judicantium primus est decretorius quartus, sextus, octavus.... Circuituum verò diebus imparibus judicantium primus est tertius, quintus, septimus, &c. Unde & notavit quòd in pessima febrium ardentium specie, fuerint (d) quarto die labores maximi, & sudores diutissimè subfrigidi; nec ampliùs extrema recalescebant, sed livida & subfrigida manebant, non sitiebant. Patet ergo in ipso jam mortis quasi agone hæsisse miseros, & si hunc paroxysmum adhuc superarent, sequenti periisse monet, nempe sexto die. Alterum discrimen quartæ diei inde pendet, quòd sæpe exacerbationes, quæ imparibus diebus fiunt, anticipent solitum tempus; hinc dum primâ die cum exacerbatione morbus incipit, secundâ die parùm levare videtur æger, sed ipso initio diei tertiæ, vel & in fine secundæ diei, nova exacerbatio sequitur, atque tunc tertia exacerbatio citiùs ingruens in diem quartum incidit, & sæpe ægri in initio talis exacerbationis pereunt. Unde alibi Hippocrates dixit de febribus continuis tertio die exacerbatis, (e) si quartus dies tertio quidquam his in ipsis simile habuerit, in periculo versatur æger.

Ubi ergo vera & exquisita febris ardens est, intolerabili æstu, siti que inexplebili, reliquisque pessimis symptomatibus stipata, rarè septimum diem transit: ubi verò leniora sunt omnia, similis tamen indolis febris est, continua nempe remittens, solet sæpe adhuc ardens vocari; & quàmvis periculosa talis febris sit, tamen

(a) De Dieb. decretor. Lib. I. cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 471.

(b) Ibid. pag. 470. 471.

(c) Hippocrat. Epidem. Lib. I. Comment. III. text. XIII. XIV. Charter. Tom. IX. pag.

95.

(d) Ibid. Comment. II. text. LXXV. pag.

70.

(e) Lib. de morbor. acutor. vict. Comment. IV. text. I. Charter. Tom. XI. pag. 149.

non tam citò corpus destruit, sed in majorem diuturnitatem excurrit, antequam in mortem, alium morbum, vel sanitatem transeat. Sic febrem ardentem descripsit *Hippocrates*, de qua dixit, quòd hic morbus judicaretur, (a) *brevissimus quidem nono aut decimo die, longissimus verò decimo-quarto*. Mitioris longè indolis febrem, quam tamen & ardentem vocat, (b) *septem-decim dierum spatio judicari* dixit alibi. In *Coacis Prænotionibus* habetur, (c) *Febres ardentes quatuordecim dies dijudicant, aut allevantes, aut perimentes*. Tamen in textu non καύσος simpliciter; verùm καυσώδεις has febres dixit; quod etiam in pluribus locis occurrit, ubi mitiores tales febres describuntur. In aliis tamen locis his vocabulis promiscuè usus fuit *Hippocrates*. Sic enim, ubi rarum illum casum narrat ægri, qui centesimo die, ex febre ardente judicatus est, dicit, (d) *πυρετός ἔλαβεν καυσώδης*, in fine verò Historiæ morbi habet sequentia, (e) *ἐν ἑκατοστῇ τελέως ἐκέρθη καύσος*: ex quo evidenter apparet, quòd eundem morbum, quàmvis adeo diuturnum, καύσον & καυσώδεια πυρετόν, vocaverit. In altero verò ægro, qui ex simili febre centesimâ & vigesimâ die perierat, quàmvis ex Historia morbi pateat, in tam longo decursu sæpius per aliquot dies absque febre fuisse ægrum, & denuo recidivam passum fuisse; tamen in fine Historiæ hujus, ubi maligna symptomata enumerantur, quæ toto morbi decursu adfuerant, addit, (f) *συνεχίως καύσος*, quòd continenter ardente laborasset febre. Videtur autem in similibus casibus illud nomen retinuisse, quod morbo in principio dederat, licèt postea morbus degenerasset. Notandum enim quàm maximè est, quòd sæpe primis pessimarum talium febrium diebus sic mutantur omnia, ut miris modis à sanitatis conditionibus recedant; unde, licèt morbi impetus postea remiserit, nondum sequitur sanitas, sed sæpe alius morbus, & difficillimus quidem; hinc sæpe ægri, qui primum & violentissimum impetum evaserant, postea pereunt. Strictè tamen loquendo, tunc non ex febre ardenti, sed ex alio morbo, febris ardentis effectù & sequelâ, moriuntur.

SOLVITUR SÆPE HÆMORRHAGIA. *Galenus*, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 218, dictum fuit, notat, ubi hæmorrhagiæ nomen simpliciter occurrit apud *Hippocratem*, non additâ parte corporis, ex qua erumpit, tunc intelligi, (g) *eam quæ per nares fit, sanguinis eruptionem*; propriùmque dixit esse febribus ardentibus exquisitis, (h) *per narium hæmorrhagiam judicari*. Unde generale hæmorrhagiæ vocabulum hoc sensu etiam in textu adhibetur. Verosimile quidem videtur, & alias hæmorrhagias prodesse posse, quæ per hæmorrhoides v. gr; vel menstruorum eruptiones fiunt: imò & *Hippocrates*, (i) *disertè notavit, mulieribus plurimis, dum febre ardente laborabant, menstrua abunde profluxisse, notatque, nullam mortuam fuisse, cui vel per menstrua, vel per nares, sanguis copiosè erupisset: imò videtur notasse, morbum illum epidemicum, quem tunc describit, adeo proclivem fuisse in hanc evacuationem, ut plurimis virginibus tum prima eruperint menstrua, dum hoc morbo decumberent; prægnantes verò mulierès omnes, quas*

(a) Lib. de Affection. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 622.

(b) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. XVI. XVII. XVIII. Charter. Tom. IX. pag. 43.

(c) N°. cxxxviii. Charter. Tom. VIII. pag. 859.

(d) Epidemior. Lib. III. Comment. III. text. lxxx. ægrot. IX. Charter. Tom. IX. p.

303.

(e) Ibid. Pag. 304.

(f) Ibid. text. lxxii. Ægrot. I. pag. 291.

(g) Ibid. Lib. I. Comment. I. text. x. pag.

18.

(h) Ibidem.

(i) Ibid. Comment. II text. lxxviii. pag.

67.

viderat hoc morbo afflicta, abortum paterentur. Interim tamen illa, quæ per nares fit, hæmorrhagia præ reliquis maximè frequens est in febribus ardentibus, & maximè salutaris; unde summam spem in hac evacuatione posuit ubique Hippocrates, modò, (a) satis larga foret; & contrà, ubi recenset illa, quæ acciderant iis, qui ex febribus ardentibus moriebantur, notat, quòd, (b) nulla sanguinis eruptio facta fuerit, sed quibusdam tantùm pauculum quid stillaverit, (c) eorumque plurimi interierunt quibus sanguis non erupit. Sic in ægro illo, qui centesimo die à febre ardente judicatus fuit, (d) quadragesimo multus è naribus sanguis erupit, & postea ad sexagesimum diem usque perrexit sanguis crebrò & parcâ copiâ effluere; notatque deliria, surditatem, & febres imminutas fuisse, licèt tamen difficilis hic morbus solâ hâc evacuatione integre debellari non potuerit. Contra verò in alio ægro, qui centesimâ & vigesimâ die periit, non adfuit salubris illa narium hæmorrhagia, sed, (e) die octavo parùm ex naribus stillavit. Unde apparet, & in febribus ardentibus, quæ velocissimè decurrerent, & in raris illis casibus, ubi in longum adeo morbum degenerarent, magnum pondus ad sanationem habuisse sanguinis per nares largam eruptionem.

QUÆ SI TERTIO VEL QUARTO DIE PARCA, LETHALIS. Larga enim in periculossimo hoc morbo requiritur, sic ut ad plures sæpe libras aliquando profluat, optimo quidem cum successu; quàmvis à tanta sanguinis jactura debiles sæpe maneant ægri. Ubi verò paucæ tantùm stillæ prodeunt tertio vel quarto die, lethale sæpe signum est; tunc enim novimus, tantum quidem impetum esse, ut solvatur arteria in naribus, vel per anastomofin dilatato suo extremo sanguinem dimittat; interim tamen sic inspissatum esse sanguinem, atque adeo in concretionem pronum, ut illico in aere coeat, & factam sibi viam obturet. Vidi in tali casu guttulas illas sanguinis de naribus stillantes, mucchio exceptas, non diffluxisse, sed illico in solidas massulas concrevisse. Generale hoc axioma Practicum Hippocrates statuit, (f) *Judicatoria non judicantia partim lethalia sunt, partim difficilis judicationis.* Undè patet, quare parca talis hæmorrhagia adeo malum signum det; cùm irritum naturæ ad criticam evacuationem se disponentis molimen sit. Hinc dixit quòd, (g) *sanguinis stille pusille malæ sint; inprimis si illud, quod stillat; (h) ἀκρῆτον* sincerum fuerit: fortè sic vocavit spissum admodum sanguinem, absque ulla liquidioris partis separatione, statim concretescentem. Et alibi, postquam dixerat in febribus ardentibus epidemicis omnes servatos fuisse, quibus larga narium hæmorrhagia contigerat, addit, (i) *In Philisco siquidem, & Epimanonte, & Sileno* (quorum Historiam pluribus postea descripsit) *quarto & quinto die paucùm è naribus stillavit sanguinis, & obierunt.* Quod & pluribus Exemplis confirmavit in aliis ægris. Sic in Dromeada uxore quartâ die, (k) *paucæ sanguinis è naribus stille deciderunt, sexto die convulsa periit.* In altero ægro, secundâ die;

(a) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. LIII. Charter. Tom. IX. pag. 65.

(b) Ibid. Text. LXXV. pag. 70.

(c) Ibid. text. LXVI. pag. 66. Confer. Ibid. Lib. III. Comment. III. text. XLII. pag. 275.

(d) Ibid. Lib. III. Comment. III. text. LXXX. Ægrot. IX. pag. 303.

(e) Ibid. text. LXXII. Ægrot. I. pag. 291.

(f) Ibid. Lib. II. Sect. I. text. VII. pag. 120.

(g) Coac. Prænot. n°. LIX. Charter. Tom. VIII. pag. 855.

(h) Epidemior. Lib. I. Comment. III. text.

(i) Ibid. Comment. II. text. LIII. pag. 65.

1. Ægrot. I. Charter. Tom. IX. pag. 99.

(k) Ibid. Comment. III. text. XI. Ægrot. XI. pag. 113.

(a) *ex sinistra nare paucus merus sanguis effluxit*, uti etiam & (b) quartâ die; qui quidem evasit, sed post multas molestias, & binas recidivas, quadragesimo die, (c) tandem judicatus est. Notandum tamen est, quâmvīs parca illa stillicidia semper suspecta sint, tamen minus periculum esse, si paulò post, vel sequenti die, v. gr; larga hæmorrhagia sequatur, uti factum fuit in *Metone*, cui quartâ die bis pauculum sanguinis ex nare dextra stillaverat; verùm, (d) *quinto die ex nare sinistra sanguis effluxit copiosus; sincerus, sudavit, judicatus est*: sed & post iudicium crebrò adhuc sanguinem erupisse monetur in hujus ægri Historia.

Cùm autem, uti paulò post dicitur, optima sit hæmorrhagia narium quæ die decretorio fit, & quartus dies non adeo inter dies decretorios numeretur, vel saltem non inter primarios, sed potius inter dies indices, uti tunc pluribus demonstrabitur; patet ratio, quare veteribus Medicis utcumque suspecta fuerit hæmorrhagia, quâmvīs larga, quæ quarto die fit. Uti enim paulò antè in eadem hac paragrapho monitum fuit ex *Hippocrate*, (e) *quæ diebus paribus exacerbantur, ea paribus judicantur*; adeoque si quarto die critica talis hæmorrhagia contingat, accessiones diebus paribus fieri demonstrat; quod tamen pro pessimo signo in his febribus habetur, uti paulò post demonstrandum erit in eadem hac paragrapho. Ob hanc causam videtur *Hippocrates* monuisse, (f) *Quæ quarto die sanguinis è naribus eruptiones contingunt, difficilem judicationem faciunt*. Et in *Coacis*, (g) *In febre ardente fluxio sanguinis ex naribus quarto die mala est, si non aliud quid boni conciderit; verùm quinto minus periculosa est*. Notandum autem, quòd non agatur de levi stillicidio, quòd *σάξιν* vocare solet, sed habetur in textu *πόσις ἐκ μούκτιρων*, quòd largum satis fluxum significat. Habetur tamen in *Epidemicis*, Exemplum ægræ, cui, (h) *quarto die sanguis ex nare sinistra probè effluxit*, quæ septimâ die omnino judicata fuit: verùm, uti in *Coacis* monuerat, aliud bonum signum coincidebat; nam eodem die quarto menstrua, pauca quidem, sed (i) *suo ordine comparuerunt*.

Cùm ergo tantum boni à larga hæmorrhagia, si debito inprimis morbi tempore fiat, expectaverint Veteres, non mirum est, si tanta cum cura inquisiverint illa signa, quæ hanc evacuationem præcedere solent, & brevè ad futuram esse docent. Qui temerario ausu naturæ imperare volunt in morbis curandis, & cæco impetu quævis tentantes, omnia turbare solent, attentam horum signorum in morbis observationem fastidiunt, credentes se pro lubitu largâ venæ-sectione posse illud omne perficere, quòd ab narium hæmorrhagia speratur. Verùm pessimè decipiuntur, & plurimæ Observationes Medicæ docuerunt spontaneâ narium hæmorrhagiâ sanari morbos felicissimè, qui frustra venæ-sectione tentati fuerant. Notavit *Benedictus*; (k) *periodicam narium hæmorrhagiam tabis accessum protrahere, & iteratâ quacumque phlebotomiâ longè efficaciorē esse, atque hanc*

(a) Epidemior. Lib. III. Comment. I. text. xvi. Charter. Tom. IX. pag. 223.	pag. 168.
(b) Ibid. text. XIX. pag. 224.	(g) N ^o . cxxxiv. Charter. Tom. VIII. pag. 859.
(c) Ibid. text. xxix. pag. 227.	(h) Epidemior. Lib. VII. Ægrot. cxxxiv. Charter. Tom IX pag. 600.
(d) Ibid. Lib. I. Comment. III. text. vii. Ægrot. vii. pag. 109.	(i) Ibidem.
(e) Ibid. text. xiii. pag. 95.	(k) In Theatro tabidor. Exercit. v. pag. 147 & sequ.
(f) Ibid. Lib. II. Comment. III. text. xix.	

sententiam Exemplis Practicis confirmavit. Juveni enim, à suppressa narium hæmorrhagia, unà cum hæmoptysi phtisis imminentis signa jam aderant, & quidem tantò periculosioris, quia à parentibus impressum tabis characterem habebat. Parùm profuit venæ-sectio, sed rediens narium hæmorrhagia illum à tanto periculo liberavit. Viro, qui periculosissimâ anginâ laborabat, quæ non tantùm deglutitionem, sed & respirationem intercipere minitabatur, in brachiis & talis venæ sectæ fuerant, nuchæ & scapulis scarificationes adhibitæ, enemata, aliâque plura incassum applicata; sublingualium dein incisione factâ, quædam salutis spes affulgebat. Verùm, copiosissimâ narium hæmorrhagiâ factâ, mox omnem malitiam morbus deposuit. Plura similia afferri possent Observata; verùm hæc sufficient, ut demonstretur, quantum salutaria naturæ in morbis sanandis molimina præferenda sint illis, quæ per Artem tentantur. Præterea in febre ardenti sanguis, tenuissimâ suâ parte orbis, in concretionem tendit, atque in arteriis hæere incipit, unde ibi accumulatur illâque distendit; in venas transprimitur tantùm adhuc maximè fluida sanguinis pars, unde per venæ-sectionem sæpe in talibus morbis tollitur illud, quod transitui per vasa solum adhuc aptum erat: dum narium hæmorrhagia ex ipsis arteriis sanguinem profundit, atque directâ quàm maximè viâ impetum & copiam sanguinis ab encephalo avertit, cujus functiones in his morbis adeo turbari solent. Arteriotome ergo, vel scarificationes cum cucurbitulis impositis potiùs profuturæ viderentur: verùm patuit ex modò allegatis ex *Benedicto* narium hæmorrhagiam longè promptius auxilium attulisse.

Optimè ergo & famæ suæ & ægris consulet Medicus, si memor moniti *Hippocratici*, (a) incumbat cognoscendis illis, per quæ in morbis futura præfagire poterit. Majorem enim non tantùm ægrorum fiduciam (magni certè momenti rem) sibi conciliabit, verùm etiam Curationem, (b) *optimè instituet, qui ex præsentibus affectibus futuros præviderit. Sanos etenim, omnes agrotos efficere, nemo potest: id enim foret præstantius, quàm futura prænoscere. . . . Namque & eos, qui servari possunt, multò etiam meliùs servare poterit, longè antè singulorum curationem præmeditatus; & eos qui, tum obituri mortem, tum evasuri sint, si præviderit, prædixeritque, omni prorsus culpâ vacabit.*

Oportet ergo seriò expendere omnia illa signa, quæ salutarem in febribus narium hæmorrhagiam prænunciant, ne horum ignari importunis remediis quandoque turbemus vel impediamus futuram.

HÆC PRÆNUNCIATUR CERVICIS DOLORE. Non adeo acutus ille dolor cervicis est, sed obtusior cum tensionis quodam sensu; unde in *Coacis* sic habetur, (c) *Capite gravati, juxta sinciput dolentes, vigiliis infestati sanguinem effundunt, tum aliàs, tum si quid ad collum se extendat (συτείνη)*; alio in loco eadem habentur ferè, sed legitur *ἢ ἢ τὶ ἐν τραχήλῳ εἰτείνει*, (d) *Si quid in cervice contendat*. Unde videtur potiùs molestæ tensionis quidam sensus esse cum obtuso dolore; atque ideo paulò post sequens præfagium legitur, (e) *Cervicis dolores, valde rubri oculi sanguinis eruptionem significant*. Ubi notandum, quòd

(a) Prognostic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 583, & sequ.

(b) Ibid. text. VII, & IV. pag. 584. 585.

(c) N°, CLXIX, Charter. Ibid. pag. 861.

(d) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. CXXXVII Charter. Ibid. pag. 794.

(e) Ibid. n°, CXXXIX.

ponatur in textu *τραχιλὸς ὀδονάδεια*, quod non simpliciter dolorem, sed potius levioris doloris speciem significare videtur. Hæc autem ideo distingui merentur, quia acutus cervicis dolor pejora sæpe præfagit, tetanum nempe & convulsiones: ac de tali dolore videtur dixisse *Hippocrates*, (a) *Cervicis dolor malum quidem in omni febre, sed pessimum, quibus insania speratur*. Sic & cervicis dolores (b) convulsivos monuit; atque alio in loco (c) dolorem cervicis inflammatorium, maxillarum constrictarum spasmodum, & nervorum distensionem simul junxit. Molesta talis in cervice tensio in pluribus mulieribus menstruorum eruptionem præcedere solet, uti & notavit (d) *Hippocrates*; verum & menstruorum fluxum in his febribus utilem esse vidimus. Cervicis autem illa tensio certius hæmorrhagiæ narium præfagium dabit, si reliqua simul signa sequentia, vel quædam ex illis, adfuerint.

TEMPORUM GRAVITATE, TENEBRICOSE CALIGINE, PRÆCORDIORUM CONTENZIONE SINE DOLORIS SENSU, &c. Omnibus enim illis signis ferè cognoscimus, sanguinis impetum & copiam versus caput derivari, adeoque spem esse, ut solutâ in naribus arteriâ, usitato naturæ in his morbis sanandis modo, sanguis exeat. Verum quidem est, simul tunc metuendum esse, ne, copiâ & impetu sanguinis oppresso cerebro, deliria, convulsiones, aliâque pessima mala sequantur, nisi subita hæmorrhagia veniat; sed docuit ab omni ævo fidelis morborum Observatio, si hæc signa omnia, vel plura ex illis, concurrant, non adeo metuenda esse hæc mala, sed certò adfuturam narium hæmorrhagiam, quæ hæc omnia tollet. Prudentes enim veteres Medici tunc omnia hæc symptomata habuerunt pro signis criticæ hæmorrhagiæ instantis, si debito morbi tempore fierent, neque nascerentur ex aucta morbi malignitate, sed ex irritatione naturæ se ad crifim disponentis. Unde suspecta semper habuerunt hæc signa, si in morborum velocissimorum initiis adessent, antequam coctionis ulla indicia apparuerint. Unde, uti ad §. 594, dictum fuit ex *Hippocrate*, (e) *judicantia in melius non statim appareant*, id est, in morborum initiis: & *Galenus* monuit circa decretoria signa quòd neque (f) *in augmentis, neque in principiis, sed in statibus* (morborum) *illa apparere convenit*. Neque confidebant his signis, si jam ab initio morbi adfuisent, licèt ad crisis tempus perseverarent. Unde *Galenus*, in loco citato in *Commentariis* §. 734, ubi de involuntariis lacrymis agebatur, dum signa recenset futuræ hæmorrhagiæ, hoc tam sollicitè monet. Si enim caput doluerit, neque ab initio morbi talis dolor adfuerit, (g) *sed in perturbatione crifim præcedente; deinde si condolescat collum, & hypochondrium retrahatur, spirandique difficultas quædam repentina velut presso thorace suboriatur*, tunc dicit hæmorrhagiam narium brevè adfuturam; monétque Medicos, ne terreantur, licèt hominem delirare vel subsilire videant. Et *Hippocrates* in loco ibidem citato lacrymas involuntarias tunc tantùm pro signo hæmorrhagiæ habuit, (h) si nullum aliud lethale signum adesset; aliter enim mortem

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. lxxv. Charter. Tom. VIII. pag. 749. Confer. Coac. Prænot. n°. cclxxiv. Charter. Ibid. pag. 867.

(b) Ibid. Comment. III. n°. cxv. pag. 780.

(c) Coac. Prænot. n°. cclxii. Charter. Ibid. pag. 866.

(d) Prædict. Lib. I. Comment. III. text. cxliv. cxlv. Charter. Ibid. pag. 796.

(e) Lib. de Humorib. Comment. II. text. xiv. Charter. Ibid. pag. 545.

(f) De Crifib. Lib. I. cap. viii. Charter. Ibid. pag. 387.

(g) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. ultim. Charter. Tom. X. pag. 366.

(h) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. lxxx. Charter. Tom. IX. pag. 75.

prælagire dixit: hinc etiam, dum recenset omnia hæc signa, quorum quædam & critici indicia sunt, sic habet; (a) at quibus per hujusmodi febrem (non lethalem) caput dolentibus, pro tenebris ante oculos apparentibus visus hebetudo contingit, vibrantesque splendores obversantur, & pro oris ventriculi morsu in hypochondrio ad dextra, aut ad sinistra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, iis pro vomitu sanguinem è naribus fluxurum exspectandum est: magis verò & hinc juvenibus. . . . ; trigesimum verò annum agentibus, aut etiam senioribus, minus, sed his vomitiones exspectandæ. Similia signa in febribus tam ardentibus, quàm aliis, (b) hæmorrhagiam narium prænunciare dixit & alibi. Rubores autem faciei pariter inter signa numeravit, dicens, (c) Febrientibus, quibus quidem rubores sunt in facie, & dolor capitis fortis, & venarum pulsus, his sanguinis fluxio plerumque contingit. Pruritus verò narium, tensionem majorem vasorum sanguineorum denotans, non futuram tantum, sed jamjam præsentem hæmorrhagiam significare monuit Galenus, uti dictum fuit in *Commentariis* §. 734; (d) statim enim semel ac iterum scabentibus, sanguis erumpit; quandoque & sternutatione obortâ idem fit. Adeo autem confidebat his signis Galenus, ut aliis Medicis coram ægro prædicere ausus fuerit, illam mox futuram, & quidem ex dextra nare; adeoque non admittendam esse venæ-sectionem, quam suadebant omnes. Juvenis enim æger, decumbens quinto die morbi, de lecto exsilire tentabat, ut vitaret rubrum serpentem, quem adrepentem se videre credebat. Obscura quædam rubedo, quæ in dextra nasi parte ad genam usque extendebatur, multò magis conspicua apparebat, unde (e) *credibile propemodum jam videbatur, ex dextrâ nare sanguinem profluxurum jam manifestò*. Jussit autem Galenus famulo, ut clanculum vas adferret sanguini excipiendo idoneum, atque sub veste occultaret. Paulò post æger indicem digitum prurienti naso immittebat, moxque cruentum eduxit, sequente sanguinis rivo, quem adstans famulus supposito vase, quod occultaverat, excipiebat. Præsentes Medici, qui audacem hanc Galeni prognosin riserant, hoc viso pudibundi aufugerunt omnes.

Præter modò memorata signa futuræ hæmorrhagiæ in febribus, adhuc alia apud Hippocratem inveniuntur, sed semper talia, quæ impetum & copiam sanguinis versus caput augeri demonstrant. Sic (f) subitam anxietatem cum vigiliis huc refert; oculorum (g) rubedinem; (h) capitis concussiones & aurium sonitus; subitam mentis (i) percussione cum anxietate; (k) surditatem. Verùm illa signa, quæ in textu memorata habentur, omnium certissima sunt; reliqua autem quandoque, sed non semper, adsunt.

Plerorumque symptomatum, quæ hæmorrhagiam præcedunt, ratio utcumque intelligitur, quia videntur fieri à majori impletione & tensione vasorum sanguineorum per externas æquè ac internas capitis partes disperforum. Verùm illa præcordiorum tensio, absque dolore & inflammatione, uti monuit Hippocrates, quid huc faciat, non adeo patet. Interim tamen Observaciones Practicæ docent, mag-

(a) Prognostic. Comment. III. Sentent. xxxiii. Charter. Tom. VIII. pag. 682.

(b) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. lv. Charter. Tom. IX. pag. 60.

(c) Coac. Prænot. n°. cxliiii. Charter. Tom. VIII. pag. 859.

(d) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. ultim. Charter. Tom. X. pag. 366.

(e) Lib. de Prænot. ad Posthum. cap. xiii. Charter. Tom. VIII. pag. 851.

(f) Coac. Prænot. n°. cxliiii. Charter. Ibid. pag. 858.

(g) Ibid. n°. clxvii. pag. 861.

(h) Ibid. n°. clxviii.

(i) Ibid. n°. clxxxv. pag. 862.

(k) Ibid. n°. cxcvi. pag. 863.

num commercium inter hypochondria & nares intercedere. Sic notavit *Hippocrates*, illos, quibus cæteroquin fanis sanguis ex naribus fluit, (a) *splenem in tumorem elevatum habere*. Plures novi, quibus verno tempore familiare erat sanguinem de naribus fundere, qui sibi ipsis instantem hæmorrhagiam prælagire noverant ex dolore circa lienis regionem, quandoque etiam ex cujusdam palpitationis in eodem loco sensu. Nimis profusam hæmorrhagiam, frustra tentatâ ligaturâ artuum, aliisque remediis, illico compescuit *Galenus* (b) dum magnam cucurbitam dextro hypochondrio applicaret; sanguis enim fluebat ex nare dextra. Ubi verò ex nare sinistra sanguis flueret, iussit illam applicari (c) lienis regioni; si ex utraque nare prodiret, utrique hypochondrio simul affigendam cucurbitulam voluit. Sic damnavit *Hippocrates* sanguinis eruptiones, quæ ex contrario fierent, (d) *ut si in liene magno dextra ex nare fluat*, &c. Ex quibus omnibus patet, quantum illa in hypochondriis tensio ad hanc prognosin faciat, licet ex cognita hætenus corporis fabrica non adeo pateat omnium horum ratio. Sufficiet Practico talia per meram Observationem cognoscere, atque inde prælagire illa, quæ in morbis futura sunt. Videantur ista, quæ de regiminis actione, quâ una pars corporis alteri paret, in *Commentariis* §. 701, dicta fuerunt.

His signis meretur addi & illud futuræ per nares hæmorrhagiæ indicium, quod ex solo pulsu desumit Hispanus ille Medicus, cujus Observationes collegit *Jacobus Nihellus*, de quo dictum fuit in *Commentariis* §. 587, ubi de crisi agebatur. Ex pulsu enim resiliente (*Rebounding Pulse*) qui videtur esse talis, qualem veteres Medici vocaverunt dicrotum, quando in diastole arteria bis ferit digitum tangentem, antequam systole sequatur, futuram hæmorrhagiam prælagire noverat; ex intervallo autem, quod inter pulsus illos resiliens intercurrebat, tempus futuræ hæmorrhagiæ determinabat; sic ut, si trigesimo quoque pulsu circiter talis resiliens pulsus animadverteretur, post quatrimum narium hæmorrhagiam expectaret; post triduum, si decimo-sexto quoque pulsu recurreret; si octavo, post biduum; si citius, intra nycthemeri spatium: quandoque regulariter minuebatur hoc intervallum, tuncque tempus futuræ hæmorrhagiæ exactè determinare poterat, aliquando perturbato magis ordine, tuncque etiam non exactè illud poterat definire. Copiam verò hujus evacuationis magnam fore prædicebat, si secundus resiliens pulsus ictus primum superaret robore; parvam verò, si contrarium obtineret; si æquale utriusque robur appareret, moderatam expectabat hæmorrhagiam. Dum flueret sanguis, minuebatur illa resilitio, & post finitam hæmorrhagiam cessabat omnino; nisi fortè repetita talis in morbis, uti sæpe fit, crisis contingeret; tunc enim manebat ille pulsus, vel redibat denuo. Si autem pulsus ille resiliens in una manu evidentius, quàm in altera, perciperetur, plerumque ex nare ejusdem lateris sanguis majori copiâ prorumpebat (e).

Videtur rei dignitas, & testimoniorum pondus, quibus confirmatur, postulare, ut datâ occasione quisvis Medicus hanc pulsus mutationem in morbis observet.

OPTIMA FIT DIE DECRETORIO. Quando in *Commentariis* §. 587, de crisi

(a) Prædiction. Lib. II. cap. xvi. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

(b) Lib. de Prænot. ad Posthumum cap. XIII. Charter. Ibid. pag. 851. Confer. Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. ultim. Charter. Tom. X. pag. 366.

(c) Method. Medend. Lib. V. cap. III.

Charter. Tom. X. pag. 107. Confer. Lib. de curandi ratione per venæ-sect. cap. xi. Charter. ibid. pag. 440.

(d) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. cxvii. Charter. Tom. VIII. pag. 789.

(e) Nihell. of. the pulse pag. 1, &c.

ægi, quæ in febribus observatur, pluribus probatum fuit, revera crises fieri in morbis; atque tunc ex veterum Medicorum monumentis determinatum fuit, quid crisis propriè vocanda sit. Cùm autem in longum excurreret de crisi sermo, distuli de diebus decretoriis sive criticis agere, donec horum mentio in textu fieret. Hoc ergo loco non incongruum erit quædam de his addere.

Solicita morborum Observatio docuerat Medicos antiquos, crises in morbis contingere; cùmque notarent sedulo, quid singulis ferè diebus mutatum occurreret in morbis, viderunt insignes illas mutationes & evacuationes, quæ crisin præcedunt, comitantur, vel sequuntur, ut plurimum hoc vel illo die morbi fieri; cùmque in pluribus ægris viderant hæc contingere iisdem numero diebus, vocaverunt hos dies decretorios sive criticos; illósque postea præ reliquis sollicitè observabant, ut detegerent, an simile quid moliretur hoc tempore Natura. Inde videtur dierum in morbis hæc distinctio orta fuisse, ut quosdam criticos vocaverint, quosdam non. Demonstravit autem Galenus ex Historiis morborum, quas in *Epidemiorum* libris Hippocrates descripserat, illum fuisse, (a) *non ratione quâdam persuasum; ... sed usu & experientiâ doctum*, differentiam constituisse inter illos dies, in quibus criticæ mutationes contingerent, vel non. Credidit enim Galenus, libros *Epidemicorum* (b) priùs conscriptos fuisse, ac deinde ex illis deducta fuisse generalia illa axiomata Practica, quæ in *Prognosticis* & alibi inveniuntur. Quàmvis enim omnibus diebus morborum crises quandoque accidant tamen (c) *neque pares in omnibus diebus ex æquali numero, neque fide observantur*. Unde illos dies propriè criticos vocaverunt, in quibus & plurimas, & perfectissimas absque recidiva subsequente, crises observaverant. Hinc septimus dies inter criticos insignem maximè locum obtinebat, quia omnium numerosissimæ crises hoc die fiunt, sic ut (d) *ne vel enumerare omnes se posse testetur Galenus*, quos hoc die iudicatos viderat; contravero (e) duodecimo & decimo-sexto die nullum se unquam iudicatum vidisse monet, adeoque ob hanc causam è criticorum ordine hi dies meritò expunguntur. Neque tantùm critici illi dies notari merebantur, quia in his toties subita morbi in sanitatem mutatio, vel insignis saltem in meliùs conversio, fiebat, verùm etiam quia in pessimis morbis iisdem diebus mors sequebatur, vel insignis sæpe in longè pejorem conditionem mutatio; unde dixit Hippocrates, (f) *Febres diebus numero iisdem iudicantur, ex quibus homines tum servantur, tum etiam intereunt*. Præterea in morbis longioribus observavit Galenus, & in *Epidemiorum* libris pluribus Exemplis confirmatur, imperfectas quasdam crises fieri, quas dein silente per aliquot dies morbo, recidivæ sequuntur: (g) *contingit autem sæpe diebus quibusdam decretoriis recidivas incipere; & quum numerum aliquem decretoriorum excefferint, denuo in alio quodam decretorio die iudicari*. Pulcherrimum, quod modò dicta confirmat, Exemplum habetur in ægro illo, (h) *qui in Dealcis horta decumbebat*: huic enim undecimâ die iudicium quidem contigit, sic ut (i) mente constaret, febre liber esset, sudaret; verùm imperfectam hanc crisen fore doce-

(a) De dieb. decretor. Lib. II. cap. 17. Charter. Tom. VIII. pag. 480.
 (b) Ibid. Lib. I. cap. 111. pag. 454.
 (c) Ibid. cap. 11. pag. 452.
 (d) Ibidem.
 (e) Ibidem.
 (f) Prognostic, Comment. III, Sentent. 1.

Charter. Tom. VIII. pag. 661.
 (g) De dieb. decretor. Lib. II. cap. 17. Charter. Tom. VIII. pag. 482.
 (h) Epidemior. Lib. III. Comment. I. text. XIV. Ægrot. III. Charter. Tom. IX. pag. 222.
 (i) Ibid. text. XXIII. pag. 225.

bant fatiſ urinæ, quas (a) circa judicationem tenues fuiſſe (in morbis talibus ſemper tamquam malas ab Hippocrate damnatas,) notat. Unde (b) per biduum quidem à febre liber manſit; verùm decimo-quarto die rediit febris cum delirio & vigiliis. Decimo-ſeptimo die autem per univerſum corpus ſudavit quidem cum levamine, & magiſ intellexit; verùm febris manebat & fitis, & (c) urinæ tenues; nec bene coloratæ erant; adeoque neque novo hoc naturæ molimine perfectâ criſis facta fuerat. Vigefimo die ſequente iterum ſudavit, & febre liber fuit; verùm adhuc urinæ tenues, adeoque nondum ſuperatus morbus videbatur, à quo tandem quadrageſimo die, dejiciens (d) pituitoſa alba copioſa, multopere per univerſum corpus ſudavit, perfectè judicatus eſt. Ut autem ſtatim patebit ex enumeratione dierum, quos criticos vocavit Hippocrates, inſignes illæ mutationes in hoc morbo, uti & recidivæ; tandèmq; & integra ſanatio, ſemper inciderunt in aliquem ex diebus, qui decretorii vocantur. Idem ex pluribus aliis ægris, quorum Hiſtoriam conſcripſit Hippocrates, demonſtrari poſſet; ſed hoc ſufficiet, ut probetur, in morbis mutationes tam in melius quàm pejus certum quemdam dierum ordinem obſervare.

Neque obſtat hiſ, quòd quandoque in peſſimis morbis ſic turbentur omnia, ut nihil ferè ordinati in horum decurſu detegere liceat, & victa vi morbi natura vel citò, vel etiam quandoque diutius conflicata, ſuccumbat. Nam in Commentariis §. 587, ubi de criſi agebatur, monitum fuit, & veterum Medicorum testimoniis confirmatum, non in omnibus morbis criſes contingere. Sic in febris ardentibus epidemicè graſſantibus, quas deſcripſit Hippocrates, notat, quòd (e) Urinæ multæ tenues, neque judicatorii, neque boni quidquam habebant, neque quidquam aliud ſic affectis, decretorium apparebat; neque ſanguis ex naribus probè effluebat, neque abſceſſus alius ex conſuetis judicatorius edebatur; moriebatürque unusquiſque, uti ſors ferebat, errabundè, plerumque circa judicationes. Cùm enim in hiſ morbis nullæ criſes fierent, ergo nec dies critici obſervari poterant: verùm in aliis morbis, qui criſi bonâ vel malâ, perfectâ vel imperfectâ, in mortem vel ſanitatem, in meliorem vel pejorem conditionem tendunt, Obſervatio dierum criticorum magnum pondus habet.

Criticorum autem dierum ſequens enumeratio habetur apud Hippocratem: poſtquam enim dixerat, quòd (f) mitiſſimæ febres, & quæ in ſecuriſſimis incedunt ſignis, diè quarto, aut antiè, deſinunt; maximè verò malignæ, & quæ cum graviſſimis fiunt ſignis, quarto, vel priùs interficiunt, ſic habet: (g) Primus itaque earum inſultus ſic deſinit; ſecundus ad ſeptimum perducitur; tertius autem ad undecimum; quartus ad decimum-quartum; quintus ad decimum-ſeptimum: ſextus ad vigefimum. (h) Poſtea verò eâdem ratione juxta eamdem additionem primus circuitus eſt quatuor & triginta dierum; ſecundus quadraginta dierum; tertius ſexaginta dierum. In Aphoriſmis verò dixit, (i) Septenariorum index quartus. Secundæ ſeptimanæ octavus principium. Undecimus quoque ſpectandus dies; is enim ſecundæ ſeptimanæ quartus eſt. Rurſus verò ſpectandus decimus-ſeptimus, is namque

(a) Epidemior. Lib. III. Comment. I. text. xxiii. Charter. Tom. IX. pag. 225.

(b) Ibid. text. xxiv. pag. 226.

(c) Ibid. text. xxvii. pag. 227.

(d) Ibid. text. xxix.

(e) Ibid. Comment. III. text. xli. xlii pag. 274. 275.

(f) Prognostic. Comment. III. Sentent. II. Charter. Tom. VIII. pag. 663.

(g) Ibid. Sentent. III. pag. 664.

(h) Ibid. Sentent. v. pag. 665.

(i) Aphorism. Sect. II. n^o. xxiv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 67.

à decimo - quarto quartus est, & ab undecimo septimus. Quinam dies indices vocentur, postea dicetur: sufficit autem hîc notatiè, quòd ex binis his Hippocratis locis allegatis pateat, quòd magnam vim adscripserit quartæ & septimæ diei singularum septimanarum, nam ideo illos notandos voluit.

Verùm in *Epidemicis* alium dierum criticorum ordinem habet: notavit enim quòd (a) quæ diebus paribus exacerbantur, ea paribus judicantur; quorum verò accessiones diebus imparibus fiunt, diebus imparibus judicantur. Unde duplici serie distinxit dies criticos, dicens, (b) Circuituum autem diebus paribus judicantium primus decretorius est quartus, sextus, octavus, decimus, decimus-quartus, vigesimus-octavus, trigesimus, quadragesimus-octavus, sexagesimus, octogesimus, & centesimus. Circuituum verò diebus imparibus judicantium primus est tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus-septimus, primus & vigesimus, septimus & vigesimus, & trigesimus-primus. Verùm Galenus in Commentariis suis in hunc locum notat, quòd hîc dies criticos tali ordine, ut se mutuò sequuntur, descripserit; in *Prognosticis* verò, periodos, quæ quaternario numero fiunt, accuratè percurrerit. Alio autem in loco monet Galenus, postquam binos, modò memoratos textus recensuerat, in *Epidemicis* recenserit omnes illos dies, in quibus crises, quandoque observatæ fuerunt; tantùm ut memoriæ succurreretur; atque hîc iterum notat, *Epidemicorum* libros ante *Prognostica* & *Aphorismos* scriptos fuisse, ut nempe memoriæ rerum priùs observatarum suggererent. Atque hinc conclusit, quòd in *Prognosticis* & *Aphorismis* tantùm notaverit illos dies, (c) qui maximam virtutem habent, & naturæ suæ ratione perfecti sunt...; & insuper non mediocrem usum ad futuri statûs iudiciique prænotionem exhibent. Hinc patet ratio, quare Hippocrates ex numerosis diebus in *Epidemicorum* primo libro enumeratis, plurimos (d) in *Prognosticis* & *Aphorismis* circumcidere videtur.

Illi ergo dies, qui quartenario vel septenario circuitu continentur, præ reliquis critici dicendi erunt, & omnes alios dignitate, efficaciâ, & securitate antecellunt, adeoque propriè hoc nomen merentur. Reliquos autem dies, in quibus aliquando crises contingunt, à prioribus diversos, coincidentes vocavit Galenus (e) *καρτερικότερος ήμέρας*, & pro criticis inferioris ordinis habuit, in quibus quidem aliquando crises contingunt, sed rariùs & minùs tutò. Videtur autem in illa opinione fuisse Galenus, dies criticos propriè dictos tales esse, in quibus regulari morborum decursu, & naturæ (id est omnium illorum, quæ in ægro de sanitate adhuc supersunt) actione in morbum, & morbi materiam insignes illæ & adeo subitæ sæpe mutationes fiunt, definito quodam tempore. Coincidentes verò dies vocavit, in quibus per novam accessionem morbi irritatâ naturâ, vel errore Medici, ægri, aut adstantium perturbato ordine, nunc citiùs, nunc seriùs tales turbæ excitantur; adeoque illi dies non ex sua natura judicabant, sed requirebatur aliud quid, quod cum illis coincideret, ut v. gr; accessio valida, error in diætâ, &c. Unde ratio hujus nominis, & distinctionis inter dies criticos, propriè vocandos, & coincidentes patet. Sic dum imparibus diebus exacerbationes contingunt, (f) non minùs tertius & quintus dies judicant quàm quartus, nullam aliam ob causam

(a) Epidemior. Lib. I. Comment. III. text. XIII. Charter. Tom. IX. pag. 95.

(b) Ibid. text. XIV.

(c) De Dieb. decretor. Lib. II. cap. VI.

Charter. Tom. VIII. pag. 484.

(d) Ibid. Lib. I. cap. III. pag. 454.

(e) Ibid. Lib. III. cap. VIII. pag. 500.

(f) Ibidem.

quàm quòd validâ accessione irritata natura sæpe, ante tempus debitum, & coc-
tionem requisitam, materiam morbi criticâ quâdam evacuatione expellere con-
tur de corpore. Ob eandem causam & sextus dies, dum paribus diebus exacerba-
tiones fiunt, quandoque & iudicium habet. Sic virgini, quæ Larissæ decumbebat
febre ardenti, sextâ die (a) profusâ narium hæmorrhagiâ & sudore copioso calido
per univèrsum corpus iudicari contigit. Verùm monuit *Hippocrates*, labores diebus
paribus adfuisse, atque subjicit, huic febrim non reversam fuisse, sed perfectè judi-
catam, quasi instar alicujus insoliti notans, integram & bonam crisin illo die conti-
gisse. Illa enim iudicia, quæ sexto die fiunt, semper suspecta habuit *Galenus*; atque
ideo septimum diem (b) decretorium bonum vocavit; sextum verò (c) decretorium
malum, quia rarò bonum & perfectum iudicium, semper ferè multas turbas & peri-
culum adfert: videantur & illa, quæ de hac re in *Commentariis* §. 587, dicta fuerunt.

Hæc est ratio, quare in primo septenario, intra quod spatium morbi peracuti
dicti terminari solent, plures tales coincidentes (d) critici sint, tertius nempe,
quintus & sextus; quia nempe in his morbis adeo velocibus tanta accessionum ve-
hementia plerumque observatur, unde acceleratur sæpe crisis, sed cum periculo,
quæ legitima & bona quarto vel septimo die, verè criticis, contingere debuisset.
In secundo autem septenario solus ferè dies nonus pro coincidente critico habe-
tur, qui (e) *inter duos decretorios septimum & undecimum medius, vel non fac-
tum in septimo die iudicium, vel undecimo futurum ipse sibi vindicat, rariùs qui-
dem septimi, sæpe undecimi crisin assumit.* Morbi enim, qui ultra primam septima-
nam excurrunt, minùs impetuofum decursum habent, adeoque non tam facilè irri-
tatur natura, ut ante legitimum tempus crisin tentet. Inde etiam patet ratio, quare
post decimum-quartum diem coincidentium criticorum efficacia evanescat, solis-
que criticis diebus iudicationes contingant.

Patet ergo, quòd optima hæmorrhagia, quæ die decretorio fit, sit illa, quæ
quarto, septimo, undecimo, decimo-quarto, decimo-septimo, vigesimo, &c.,
accidit, legitimis nempe criticis diebus: minùs verò bona illa, quæ in die quo-
dam critico coincidente contingit, tertio, quinto, sexto, vel nono: suspecta
verò habenda erit, quæ aliis diebus observatur. Idem autem & de aliis criticis
evacuationibus verum erit.

Objici fortè posset, evacuationem materiæ morbosæ bonam semper esse, quo-
cumque demum morbi die contingeret, adeoque sollicitam illam temporis, in
quo hæc fiunt, observationem plùs tædii, quàm utilitatis habere. Nemo dubi-
tat prodesse semper, si illa, quæ relicta nocerent, expellantur de corpore, modò
integra talium evacuatio fiat, neque unà cum illis boni humores exeant, vel,
dum hæc peragitur, tales & tantæ turbæ fiant in corpore, unde alia mala me-
tuenda sunt. Verùm in generali febrium Historia patuit, causam materialem febris
per febrim ipsam (modò tali moderamine regatur, ut nec nimio impetu, nec
nimis torpido motu peccet §. 609.) subigi, & mobilem reddi, sicque ad exi-
tum disponi. Ad hanc autem mutationem materiæ morbosæ, quæ coctio dicitur,
requiritur determinatum temporis spatium, varium quidem pro majori vel minori
febris intensitate, & magis minùsve rebeli indole materiæ subigendæ. Attentâ

(a) Epidemior. Lib. III. Comment. III.
text. LXXXIII. agrot. XII. Charter. Tom. IX.
pag. 306.

(b) De Dieb. decretor. Lib. I. cap. IV, & V.

Charter. Tom. VIII. pag. 456. 457.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. Lib. III. cap. VIII. pag. 502.

(e) Ibid. pag. 501.

jam morborum Observatione veteres Medici invenerunt hæc tempora in morbis, quibus per febrim ipsam subacta & mobilis reddita morbi materia expellitur de corpore: hæc tempora vocaverunt diés criticos. Illas verò mutationes morborum, quæ alio tempore fiunt, meritò suspectas habuerunt, quia sæpe morbi ingravescentis impetu, errore commisso ab ægris, adstantibus, vel Medicis, fiunt, non verò naturæ morbo prævalentis effectus sunt. Illud enim, quod morbosum est, à sanis exactè fecernere, solius naturæ opus est. Dum phlegmone valida nec resolubilis locum corporis occupat, ne peritissimus quidem Anatomicus obstructa vasorum extrema sic separare posset à reliquis, ut nihil læderet in sanis partibus: interim natura per blandam suppurationem, determinato tempore, illam separationem morborum à sanis perficit. Notaverunt jam veteres Medici; uti aliâ occasione ad §. 387. 593. 730, dictum fuit, in febribus (a) putredinem humorum quæ fit in vasis, similem esse putredini humorum, quæ fit in inflammationibus & abscessibus, in quibus vincente naturâ pus fit; in humoribus autem venarum & arteriarum id, quod in urina puri proportionem respondet. Ne autem putredinis vocabulum offenderet, monuerunt, hanc non esse simpliciter putredinem, sed aliquid habere coctionis. Cum ergo in phlegmone in abscessum convertenda determinatum tempus observetur, antequam pus factum sit; idem & in febribus verum esse patet. Sicuti jam malè pertunditur locus inflammatus, antequam pus factum est, sic etiam in morbis evacuationes factæ, antequam morborum subactio & separatio à sanis facta fuit, vix prodesse poterunt, quia vel partem tantum morbosæ materiæ subducunt, adeoque recidiva expectanda est à residuo; vel sæpe impetu summo unà cum noxiis bonorum humorum copiam de corpore expellunt, dum simul illud, quod in corpore relinquitur, iisdem inquinamentis gravatum manet, quia nondum integra horum separatio facta fuit.

Quàm parùm profit in morbis ante tempus debitum moliri separationem materiæ morbosæ, docent evidentissimè variolæ; quem morbum ideo pro Exemplo seligo, quia, quantum videre potui, veteres Medici illum morbum non descripserunt, cum tamen diés critici Veterum adeo efficaces in hoc morbo observentur. Susceptum contagium variolosum in homine sanissimo febrim accendit, per quam febrim materia morbi versus corporis ambitum criticâ metastasi deponitur. Si hoc fiat quarto morbi die, sedatur febris, minuuntur non tantum, sed & evanescent sæpe omnia symptomata, uti quotidiana Observata docent. Ubi verò nimio febris impetu, vel calido regimine, sudoriferis calidis datis, stragulorum pondere, &c, ante hoc tempus prodeunt variolæ, solent esse longè numerosiores, pejoris indolis, neque symptomata multum mitigantur; imò eò pejora metuebat *Sydenhamus* in hoc morbo, quò citius (b) ante quartum diem erupissent variolæ. Si autem tardiùs erumpant, sive hoc ob fractas ægri vires fiat, sive impetuosissima febris sic turbaverit omnia, ut critica illa separatio morborum fieri nequeat, pessima & anomala penitus symptomata observantur, & ferè semper certa perniciés imminet.

Ex omnibus his, credo, apparet, observari in morbis quædam temporum intervalla, in quibus materia morbi mutata, subacta, & mobilis reddita, vel expellitur de corpore, vel ad alia loca deponitur. Simulque patet, sedulam horum Observationem summi usûs esse in morbis curandis, ne intempestivo sæpe

(a) Galen. de Different. febr. Lib. I. cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 115.

(b) Sect. III. cap. II. ubi de curat. pag. 182. 183.

Artis molimine noceamus, dum expellere nitimur, quæ nondum ad exitum parata sunt; vel impedimus evacuationem illorum, quæ jam subacta & coacta locis convenientibus exitum moliebantur. Simul inde discimus, non confidere illis evacuationibus vel insignibus mutationibus, quæ alio tempore fiunt, quia rarò tutæ sunt, sed plerumque vel morbus in pejus mutatur, vel saltem recidiva postea fit.

Ut autem diès illi critici distingui possint in morbis, requiritur, ut cognoscatur; à quo tempore morbi initium computari debeat; de hac re autem dictum fuit in *Commentariis* §. 590. Simul etiam notandum est, per diem intelligi, (a) *totum ex die & nocte tempus in viginti ac quatuor horas partitum.*

Cùm autem morborum insultus sic divideret *Hippocrates*, ut acutissimi morbi ad quartum diem pertingerent. secundus insultus ad septimum perduceretur, tertius ad undecimum, & sic porrò; videtur medium cujusque septimanæ diem, quartum nempe, & ultimum sive septimum pro maximè notandis habuisse, uti disertè ex, (b) *Aphorismo* & (c) *Prognostico* antè allegatis patet: interim tamen sextum februm insultum non ad vigesimum-primum diem, sed ad vigesimum tantum perduxit, atque tertiam septimanam secundæ copulavit, sic ut ultimus secundæ septimanæ dies simul haberetur pro primo die tertiæ septimanæ; primam tamen & secundam septimanam ab invicem separavit, dicens, (d) *Secunda septimana octavus (dies) principium est*; atque hinc undecimum diem vocavit secundæ septimanæ quartum; decimum-septimum verò diem à decimo-quarto, quartum dixit, & tamquam septimum ab undecimo consideravit; unde patet evidentè, quòd tertiam septimanam secundæ copulaverit, & trium septimanarum spatium in febris, secundum *Hippocratis* computationem, viginti tantum dies complectatur: hoc & confirmatur ex illis, quæ citatum locum mox sequuntur, (e) *Postea verò eadem ratione, juxta eandem additionem primus circuitus est quatuor & triginta dierum, secundus quadraginta dierum, tertius sexaginta dierum.* Ubi manifestè apparet, quòd morbis in longum excurrentibus, vigesimum quemque diem (trium nempe septimanarum spatium) criticum tantum habuerit: unde etiam, uti antè dictum fuit, octogesimo, centesimo, centesimo & vigesimo die morbos judicatos fuisse in *Epidemicis* legitur. Quàmvis autem solâ *Observatione* hanc septimanarum inter se copulationem cognovisse *Hippocratem* certum sit, atque in *Praxi Medica* fidelis *Observatio* sufficiat, licèt ratio observati non distinctè intelligatur; tamen videtur hanc difficultatem agnovisse, dum enumeratis morbi insultibus ad vigesimum diem usque, mox subjungit sequentia, (f) *Neque verò horum quidquam integris diebus exactè numerari potest, neque enim annus, neque menses integris diebus numerari solent.* Hanc autem rem latius deduxit *Galenus*, & ex *Lunæ circuitu* demonstrare tentavit, quòd (g) *tres septimanae non unum & viginti dies integros, sed minus ferè totâ dimidiâ parte unius, consequntur*; atque inde concludere voluit, crises potiùs in diem vigesimum, quàm in vigesimum-primum, incidere. Verùm, uti jam sæpius dictum fuit, ex illis, quæ in *Epidemicis* collegerat *Hippocrates*, generalia axiomata in *Prognosticis* imprimis, uti & in *Aphorismis*, posuit; cùmque in ægrorum *Historiis*, quæ in primo & tertio *Epidemicorum* libris (qui maximè pro genuinis haberi solent) recen-

(a) Galen de Crisib. Lib. I. cap. xvi. Charter. Tom. VIII. pag. 400.

(b) Aphorism. Sect. II. n°. xxiv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 67.

(c) Prognostic. Comment. III. Sentent. III. Charter. Tom. VIII. pag. 664.

(d) Ibidem.

(e) Ibid. Sentent. v. pag. 665.

(f) Ibid. Sentent. iv. pag. 664.

(g) De dieb. decretor. Lib. III. cap. ix. Charter. Ibid. pag. 503, & alibi passim.

sentur, ne unicum quidem Exemplum proftet crisis, quæ vigesimo-primo die contigisset; imò, si rectè memini, ne quidem ullam facit mentionem illorum, quæ hoc die in ægris contigerint; cùm contrà ubique ferè notet, quid criticis diebus observatum fuerit in his ægris, patet ratio, quare è numero criticorum dierum *Hippocrates* exemerit vigesimum-primum diem, atque vigesimum criticum statuerit, quia nempe plures hoc die iudicatos viderat sive bonâ, sive malâ, sive imperfectâ crisi. Sic *Philini* uxor die (a) *vigesimo obiit*. *Charioni* die septimâ crisis imperfecta, nono die recidiva, decimo-quarto febris acuta, decimo-septimo novus conatus ad crifim, (b) *tandem die vigesimo perfectè iudicatus est*. *Hermocrates*, (c) vigesimo die imperfectam crifim habuit, dein vigesimâ-quartâ recidivam, vigesimâ-septimâ die periit. Sic & in ægro, (d) *qui in Dealcis horto decumbebat*, imperfecta crisis, (e) vigesimâ die facta fuit, & die quadragesimo perfectè iudicabatur. Cùm autem quarto die primæ & secundæ septimanæ, quarto nempe & undecimo morborum die, crifes factas sæpius observaverat, hincque illis diebus magnam vim tribuerat in morbis similiâque frequenter contingere viderat decimo-septimo die, illum pariter pro quarto die tertiæ septimanæ posuit; tuncque vigesimus ultimus erat tertiæ septimanæ, qui pariter toties criticus erat; adeoque patet ratio, quare tertiam septimanam secundæ copulaverit, sic ut dies decimus-quartus esset simul & secundæ septimanæ finis, & tertiæ initium. Decimum autem septimum diem sæpius iudicatorium fuisse probant iterum *Historiæ ægrotorum*. Sic *Herophon*, qui nonâ die imperfectè iudicatus fuerat, decimo-quarto die recidivam habuit; dein decimo-septimo die iudicatus fuit, & (f) *præter expectationem sospes evasit*. Mulier verò, quæ gemellas difficili partu enixa erat, (g) *decimo-septimo interiit phrenitica*. Alibi etiam pluribus febrium ardentium iudicationes perfectas eodem die contigisse notat, (h) quinimo in epidemica constitutione, quam describit, nullos decimo septimo die iudicatos, (i) recidivam habuisse monet *Hippocrates*: unde dignitas huius diei in ordine decretorio satis apparet.

Pulchre autem confirmabatur ille dierum criticorum ordo, quòd post vigesimum diem iterum observaret vigesimum-quartum & vigesimum-septimum & trigesimum-quartum, & quadragesimum criticos fuisse, dein sexagesimum, octogesimum, centesimum, centesimum-vigesimum, sicque manifestè similis septimanarum ordo recurreret: quod pariter in *Historiis ægrotorum* in primo & tertio *Epidemicorum* patet, quas & hîc recensere potuissem, nisi brevitatis causâ tantùm indicare mallem: unicuique enim hos libros legenti assertorum veritas apparebit.

Neque tamen dissimulandum est, quòd in *Aphorismis* vigesimum-primum diem criticum posuerit *Hippocrates* sic enim habet, (k) *Sudores, febricitantibus boni, si ceperint, tertio die, quinto, septimo, nono; undecimo, decimo-quarto, decimo-septimo, vigesimo-primo, vigesimo-septimo, trigesimo-primo, & trigesimo-quarto. Ii namque sudores morbos iudicant. Qui verò non ita prodeunt, laborem morbi,*

(a) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. IV.

Ægrot. IV. Charter. Tom. IX. pag. 104.

(b) Ibid. Lib. III. Comment. II. text. II.

Ægrot. V. pag. 234.

(c) Ibid. Comment. I. text. V. Ægrot. II, ad text. XII. pag. 210. 219.

(d) Ibid. text. XIV. Ægrot. III. pag. 222.

(e) Ibid. text. XXIX. pag. 227.

(f) Ibid. Lib. I. Comment. III. text. III.

Ægrot. III. pag. 103.

(g) Ibid. Lib. III. Comment. III. text. XXXIX. Ægrot. XIV. pag. 308.

(h) Ibid. Lib. I. Comment. II. text. XVIII. pag. 43.

(i) Ibid. text. LXXXIII. pag. 76.

(k) Aphorism. Sect. IV. n°. XXXVI. Ibid. Part. II. pag. 158.

longitudinem, & reversiones significant. Ubi etiam notandum, quòd non meminerit quartæ dici. Verùm *Galenus* in Commentariis in hunc aphorismum credidit hoc fieri, quia morbi, qui imparibus diebus exacerbantur, celerius judicantur; testaturque se per *Experientiam* novisse, (a) quòd plurimi peracuti morbi qui cum sudore judicantur, tertio & quinto die magis quàm quarto, judicium subeant. De vigesimo-primo die non sine ratione suspicio incidit, corruptum locum hunc esse, & vigesimum potiùs legendum esse, quia nulla hujus diei mentio in ægrorum Historiis in libris *Epidemicorum* habetur; tum etiam quòd *Galenus* in Commentariis suis nullam mentionem hujus difficultatis faciat, cùm tamen in libris suis de diebus criticis vigesimum diem pro critico, non verò vigesimum primum habuerit, & rationem dederit, quare quartus dies hîc non recensetur. Nisi fortè quis maluerit; hunc Aphorismum respondere illi textui *Epidemicorum*, (b) antè memorato, ubi series circuituum imparibus diebus judicantium recensetur, ibi enim iidem dies enumerantur. Patuit autem tunc, præferendam esse illam enumerationem dierum criticorum, quæ in *Prognosticis* (c) habetur, & ex modò dictis satis patet, quid de vigesimo die sentiendum sit.

Apparet etiam hinc, quid sentiendum sit de aphorismo sequenti, (d) *Febricitantem nisi diebus imparibus febris dimiserit, reverti consuevit.* Nam in primo septenario illarum febrium, quæ imparibus diebus exacerbationes habent, hoc locum habere potest; sed pro regula universalis haberi nequit, cùm & quartâ die & decimâ quartâ, vigesimâ, vigesimâ-quartâ, trigesimâ-quartâ, quadragesimâ, &c, crises fieri absque recidiva ex *Epidemicis* & *Prognosticis Hippocratis* constet. Unde & *Galenus* dubitat, an quidem genuinus ille locus fuerit, (e) & pro imparibus legendum voluit *criticis*, prout in *Coacis Prænotionibus* (f) habetur. Dum hæc *Hippocratis* loca, ubi solis diebus imparibus criticam potestatem tribuit, legerat *Celsus*, simulque notaret ab eodem Auctore pares dies tamquam criticos alibi habitos fuisse, credidit, (g) *quacumque ratione ad numerum respexerimus, nihil rationis, sub illo quidem Auctore, reperiri*; atque in illa opinione fuit, Pythagoricis numeris deceptos fuisse veteres Medicos; atque hinc, licet imparibus diebus tantam vim tribuerent, (h) *sine ulla probabili ratione ab undecimo non ad tertium-decimum sed ad quartum-decimum transisse.* Verùm videtur *Celsus* minùs feliciter *Hippocratis* mentem hîc affecutus fuisse, quæ non nisi collatis pluribus inter se locis distinctè intelligi potest: quod vel inde patet evidenter, quia dicit quartum quemque diem efficacissimum habitum fuisse *Hippocrati*, illum tamen ne quidem in hoc propositum conservasse, (i) *cùm à septimo die undecimus non quartus sed quintus sit.* Verùm disertè monuerat *Hippocrates*, uti antè dictum fuit, quòd, (k) *secundæ septimanæ octavus principium sit, adeoque undecimus dies quartus erat secundæ septimanæ.* Non ergo ex numerorum proprietate, verùm ex fidelibus morborum Observationibus, hæc dierum criticorum distinctio ortum duxit, uti unicuique veterum Medicorum scripta attentè legenti, patebit. Cùm autem sedu-

(a) Aphorism. Sect. IV. n°. xxxvi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 159.

(b) Lib. I. Comment. III. text. xiv. Charter. Tom. IX. pag. 95.

(c) Comment. III. Sentent. II. & sequ. Charter. Tom. VIII. pag. 663, & sequ.

(d) Aphorism. Sect. IV. n°. lxi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 178.

(e) Ibid. pag. 174.

(f) N°. lxxxii. Charter. Tom. VIII. pag. 856, & n°. cxlvii. pag. 860.

(g) De Medicin. Lib. III. cap. iv. pag. 122.

(h) Ibid. pag. 121.

(i) Ibid. pag. 122.

(k) Aphorism. I. Sect. II. n°. xxiv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 67.

lam curam , & attentum ad omnia animum , requirat crifium & dierum criticorum in morbis Obfervatio , nemini mirum videbitur , quare plurimi Medici hæc neglexerint ; imò & alii protervè contemferint & veteres Medicos , & qui horum veftigia fequuntur in his ; uti ad §. 587 , ubi de crifi agebatur , dictum fuit. Quibus certè applicari meritò poffent illa , quæ *Celfus* dicit , dum de tempore oportuno cibandæ ægros in morbis agit , ad quod determinandum magnâ diligentiam opus effe iudicavit ; fic autem habet , (a) *Ex his autem intelligi potest , ab uno Medico multos non poffe curari : eumque , fi artifex eft , idoneum effe , qui non multum ab agro recedit. Sed , qui quæftui ferviunt , quoniam is major ex populo eft , libenter amplectuntur ea præcepta , quæ fedulitatem non exigunt.*

Inter dies autem criticos , qui vel dimidium feptimanæ comprehendunt , vel illam finiunt , uti antea dictum fuit , hæc differentia obfervatur , quòd non in omnibus æquales numero crifes contingant , fed in quibusdam frequentiores , pauciores in aliis. Sic feptimum diem , licet ordine fecundus inter criticos fuerit (quartus enim illum præcedit) primarium tamen , (b) *potentiâ & dignitate* ftatuit *Galenus* , quia plurimi hoc die iudicantur ; & quidem abfolute , (c) *cum manifesta excretionem vel abfcessu* , & quidem plerumque falutari eventu. Quandoque tamen , fed rariùs , (d) quidam hoc die moriuntur , vel , manifefte in deterius verfo morbo , fequente quodam critico die , undecimo v. gr ; intereunt. Adeo autem frequentes hoc die crifes vidiffe fe teftatur *Galenus* , (e) ut ne quidem numerare poffet. Quartus verò dies tantum in acutiffimis morbis (f) decretorius eft ; in reliquis sæpius diei (g) indicis (de quo ftatim) munere fungitur. Proximus huic iudiciorum frequentiam eft dies , (h) decimus-quartus : hunc fequitur undecimus & vigefimus ; dein decimus-feptimus. Dierum autem criticorum coincidentium , de quibus antea dictum fuit , non adeo certa hoc refpectu diftinctio eft ; tertii nempe , quinti , fepti & noni , cum non ex fua natura iudicent , fed potiùs ob coincidens quoddam , exacerbationem , diætæ errorem , &c. Sextus autem dies , uti antea jam monitum fuit , (i) inprimis iudicii moleftiam , difcrimine , & recidivæ metu , præ reliquis infamis eft.

Notandum autem præterea eft , Epidemicos morbos sæpius constanti ordine quodam die critico iudicari. Sic *Galenus* ex Epidemicis *Hippocratis* notat , in quadam conftitutione epidemica omnes ferè ægros , (k) decimo-feptimo die integre iudicatos fuiſſe , prægreſſâ priùs imperfectâ crifi alio quodam die , & dein recidivâ. Unde etiam concludit *Galenus* , diem decimum-feptimum in morbis non effe , (l) *ex decretoriis coincidentibus , fed validis & primis*. Ita & *Sydenhamus* notavit , febres continuas epidemicas , quas defcribit , (m) circa decimum-quartum criticè ſolutas fuiſſe. Adeoque ſemper & in his ad genium morbi epidemici attendendum eft , ut diftinguamus , quo tempore , & per quas vias , morbus exitum quærat.

Prout jam morbi celerior impetus eft vel remiffior , ita etiam citiùs ſeriùsve crifes accidunt , & dies critici minori intervallo à ſe mutuò diftant. Sic in illis febribus quæ trium feptimanarum ſpatium non excedunt , quaternarii & feptenarii dies iudicant : & præter illos adhuc in binis prioribus feptimanis plures dies critici coincidentes

(a) De Medicin. Lib. III. cap. iv. pag. 120.

(b) De dieb. decret. Lib. I. cap. iv. Charter. Tom. VIII. pag. 455.

(c) Ibidem.

(d) Ibidem.

(e) Ibid. cap. II. pag. 452.

(f) Ibid. cap. XIII. pag. 471. 472.

(g) Ibid. cap. v. pag. 457.

(h) Ibid. pag. 458.

(i) Ibid. cap. iv. pag. 455. 456.

(k) Ibid. Lib. II. cap. 111. pag. 477.

(l) Ibidem.

(m) Sect. I. cap. iv. artic. II. n.º. 1. pag. 76.

sunt, tertius, quintus, sextus, &c, uti antea dictum fuit. Si verò morbi acuti ultra trium septimanarum spatium extendantur, tunc quaternarii dies vix amplius critici numerantur, & soli tantum septenarii judicant; quorum tamen efficacia post quadragesimum diem deletur; tunc enim vigesimum quemque diem tantum pro critico habuit Hippocrates, sexagesimum nempe, octogesimum, centesimum, & centesimum-vigesimum; uti ex (a) *Prognosticis*, & ægrorum Historiis in *Epidemicis* enarratis patet. Si enim primo illo morborum acutorum circuitu, qui viginti diebus terminatur, non potuit subigi, solvi, mobilis reddi, & ad excretionem disponi morbi materies, longius temporis spatium ad hoc perficiendum natura impendit; & plerumque, silente per plures sæpe dies morbo, & pluribus sæpe factis recidivis, tandem remoto quodam die decretorio de rebeli hac morbi materia triumphat perfectâ crisi; vel & sæpe sensim & lentè subigitur pertinax hæc materia, & absque tantis turbis, uti primo circuitu (qui viginti diebus terminatur) fiunt, sensim expellitur variis viis de corpore vel collecta in quibusdam corporis locis abscessus facit: (b) *Usque ad quartum-decimum quidem magnæ sunt perturbationes in morbis. Proximo loco succedunt, quæ usque ad vigesimum habentur, quæ post hunc ad quadragesimum succedunt, paulatim vehementiam, (τὸ ἀγριεῖν), efficacitatēque remittunt. Adeo ut, qui post quadrasimum sunt, omnes prorsus langueant, concoctionibus potius, & abscessibus, quàm excretionibus morbos finientes. Accidunt in his quoque per excretionem interdum judicia, sed rarò nec magnam habent vehementiam; & frequenter pluribus diebus judicia complentur, maximè cum in abscessum convertuntur. Notandum enim & hoc est, (cujus jam memini ad §. 587, ubi de crisi agebatur,) in (c) morbis inveterascentibus, & judicia vehementiam perturbationis, & alterationis brevitatem remittere; & ad duos sæpe dies, vel tres extendi. Unde & Hippocrates, qui in illa periodo, quæ quatuordecim diebus finitur, absolute diem indicat, in quo ægri judicati sunt; in diuturnioribus autem morbis notat judicia facta fuisse, non in quodam die definito, sed circa illum; unde & patet, quàm castè & sedulò Observaciones morborum tradiderit. Sic in prima constitutione, quam describit dicit, (d) *Judicabantur autem inter hos, quibus brevissimi erant morbi, circa vigesimum diem; plurimis circa quadragesimum; multis circa octogesimum. Sic etiam Clazomenius non in quadragesimo die, sed, (e) circa quadragesimum diem convaluisse legitur. Et Heropytus, post varia mala tolerata in longo morbi decursu, circa centesimum diem alvum biliosis multis perturbatam habuit, neque pauco tempore; (f) tandemque dysenteria cum dolore vexavit, & centesimo (die) planè judicatus est.**

Quàmvis autem morbi acuti, post imperfectas crises in tantam longitudinem quandoque excurrant, simulque retusus videatur tunc horum morborum impetus; non tamen cogitandum est, in talibus casibus solam morbi longitudinem molestam esse, periculum verò abesse, adeoque vix operæ-pretium esse, ut ad remotos illos dies criticos attendatur, cum sensim illi morbi fatiscant: observavit enim Hippocrates, & tales morbos quandoque lethales fuisse, mortemque die critico remoto con-

(a) Comment. III. Sentent. v. Charter. Tom. VIII. pag. 665.

(b) Galen. de dieb. decret. Lib. I. cap. x. Charter. Ibid. pag. 466.

(c) Ibid. Lib. II. cap. v. pag. 481.

(d) Epidem. Lib. I. Comment. I. text.

xxxvii. Charter. Tom. IX. pag. 30.

(e) Ibid. Comment. III. text. x. ægrot. x. pag. 112.

(f) Ibid. Lib. III. Comment. III. text. lxxx. ægrot. ix. pag. 303. 304.

tigisse. Sic mulier illa, quæ post partum febre acutâ correpta fuit, (a) octogesimo die periit. Alter verò ægrotus, quàmvis quadragesimo die à febre liber esset, tamen urinæ malæ erant, insomnia aderant, & cibi fastidia, & postea, (b) centesimo-vigesimo die obiit: notat autem Hippocrates, quòd ferculis multis & vitiosis, usus fuerit, ut nempe moneret Medicos, ne imperfectis talibus judiciis confiderent, & quàmvis morbi in longum excurrerent, tamen sedulam curam in diætæ regimine adhiberent.

Dies autem illos criticos, in quibus nempe in morbis frequentissimè judicia contingunt, veteres Medici vocaverunt etiam *dies indices*; quatenus nempe, dum in illis iudicium non contingit, indicent, quid sequenti proximè die critico expectandum sit. Antea enim vidimus, determinato quodam temporis spatio in febribus indigere naturam, ut materiam febrilem subigat, solvat, & mobilem reddat, sicque ad excretionem disponat. Dum autem in hoc opere occupata natura est, mutationes quædam occurrunt in primis in urina, ex quibus detegimus sic disponi materiam febrilem, ut minùs noceat. Illæ mutationes observatæ vocantur signa coctionis, tam læti semper ominis in morbis, ut hæc sola pro bonis signis semper & absolutè habuerit Galenus, (c) quocumque (morbi) tempore apparuerint; cum signa ipsius crisis quandoque suspecta sint, uti paulò antè vidimus Hippocratem voluisse, ut vel, (d) *judicantia in melius non statim appareant*, antequam nempe probabilis spes sit, materiam febrilem subactam & mobilem redditam esse. Unde dixit Galenus, (e) *Coctionis igitur signa (sæpe enim, quæ utilissima sunt, repetere convenit) nunquam malè apparent, decretoria verò est ubi malè (appareant;) neque enim in augmentis, neque in principiis, sed in statibus illa apparere convenit*. Atque inde conclusit, (f) *coctionis signa semper certa esse; crisis verò signa incerta, (g) prout vel sola, vel cum aliis, vel in diversis morbi temporibus apparent*. Quid autem coctio sit, & quænam ejus signa, dictum fuit in *Commentariis* §. 587, ubi de hac re agebatur.

Hæc autem videtur fuisse Veterum Medicorum opinio, quòd ad dies criticos sollicitè semper attendendum sit, non tantùm quòd judicia morborum in illis fieri soleant, verùm etiam quia ex mutationibus morborum, his diebus observatis, prævidere possumus, quid sequentibus diebus criticis futurum sit. Ob hanc rem Hippocrates loco antea in eadem hac paragrapho citato dixit, (h) *Septenariorum (est) index, quartus. Secundæ septimanæ octavus principium. Undecimus quoque spectandus dies. Is enim secundæ septimanæ quartus est, &c.* Ex quo loco manifestè apparet, indices vocari respectu futurorum illos dies, qui ex sua natura critici sunt. Unde etiam, postquam monuerat, in morborum initiis difficiliùs prænosci posse morbos, qui intra longissimum tempus judicari debent, quia similia cum aliis habent principia, addit Hippocrates sequentia, (i) *Verùm à primo die animadvertendum est, & ad quemque quaternarium additum considerandum, nec latebit, quòd se versurus sit morbus: (k) His igitur sic contingentibus, conjectare oportet tum ex tempore, tum*

(a) Epidem. Lib. III. Comment. III. text. LXXIII. ægrot. 11. Charter. Tom. IX. pag. 294.

(b) Ibid. text. LXXII. ægrot. 1. pag. 291.

(c) Aphorism. Sect. I. n°. XI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 22, & alibi passim.

(d) Lib. de Humor. Comment. II. text. XIV. Charter. Tom. VIII. pag. 545. Conf. Epidem. Lib. II. Sect. I. text. VI. Charter. Tom. IX. pag. 120.

(e) De crisi. Lib. I. cap. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 387.

(f) Ibid. cap. XIV. pag. 398.

(g) Ibidem.

(h) Aphorism. Sect. II. n°. XXIV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 67.

(i) Prognostic. Comment. III. Sentent. VI. Charter. Tom. VIII. pag. 665.

(k) Ibid. Sentent. IX. pag. 668.

ex unaquaque additione, morbis ad crifim prodeuntibus. Ex quibus omnibus apparet, unumquemque ex criticis diebus habere rationem diei indicis respectu critici proximè fequentis diei : sic quartus dies feptimi, feptimus undecimi, &c, index effe poterit. Cùmque poft vigefimum diem, partim ob minorem morbi impetum, partim ob magis rebellem morbi materiam, quaternariis non tanta judicandi potestas fit, fed feptenariis illa tantùm plerumque competat; idem de his diebus, tamquam indicibus, verum erit. Unde patet ratio, quare *Hippocrates* dixerit, (a) *Quibus die feptimo contingit crifis, iis urina rubram habet die quarto nubeculam, ac pro ratione cætera.* Cocttionis enim, faltem inchoatæ, signum eft, fi urina fimiles dotes urinæ fanæ incipiat habere; adeoque proximè fequenti die critico judicium exspectandum erit. Ubi verò nulla cocttionis signa, fed cruditatis potiùs, quarto die obfervantur, & maligna fimul fymptomata adfunt, tunc mala crifis, five mors, die feptimo futura metuitur; nifi morbus admodum acutus fit, & exacerbationes diebus paribus fiant, tunc enim quandoque fepto die mors venit, quam dies quartus indicaverat; uti monuit (b) *Galenus*. Cæteroquin quartum diem ex fua natura feptimi indicem effe affirmat, féque illud certò noviffe ex accurata morborum acutorum Obfervatione teftatur. Prout jam tardiùs vel celeriùs movetur morbus, ita & index dies in proximè fequenti critico, vel & remotiori, judicium futurum demonftrat; uti etiam quò plura vel pauciora cocttionis signa in tali die indice adfuerint, aliâque fymptomata mitiora fuerint vel maligniora: ad hæc enim omnia attendendum effe *Galenus* in loco citato monuit.

Si jam ægrorum in Epidemicis deſcriptæ Hiſtoriæ cùm mòdo dictis conferantur, patebit, datas de diebus indicibus regulas Obſervatis Practicis pulcherrimè confirmari. Sic *Sileno* (c) die quarto peſſima quævis ſigna aderant, unde malæ crifis in feptimo die metus. Mors tamen non contingit die feptimo, fed voce defectus extrema frigida habuit, quæ non ampliùs recaluerunt, nihilque minxit; adeoque dum feptimus dies index eſt reſpectu undecimi, atque omnia mala aucta adhuc fuerant, undecimo die mors exſpectanda erat; uti & contigit. In alio ægro, (d) notat, feptimo die omnia fuiſſe exacerbata, urinas malas fuiſſe, & alia plura maligna ſymptomata; verùm & ille proximè fequente die critico, undecimo nempe, periit. Sic etiam æger, (e) oſtavus, (f) decimus, (g) undecimus, quarto die peſſima ſigna habuerunt, & feptimo mortui ſunt. Quàmvis autem quandoque contingat, ætate florentes & validæ naturæ ægros intentatas in die indice mortis minas fequenti die critico effugere, tamen hoc rariùs accidit; & tunc, niſi in melius vertatur morbus, alio die critico pereunt, interimque omnes indices dies, qui fatalem hunc diem præcedunt, peſſimis ſymptomatibus inſignes ſunt. Sic mulieri in mendacium foro decumbenti ab initio jam mala ſigna aderant, quarto autem die, (h) *exacerbata ſunt omnia*, feptimo die jaçtatio toto corpore, ſudor frigidus, extremorum frigus diu manens, &c, indicare videbantur, undecimo die mortem inſtare; veruntamen &

(a) Aphoriſm. Sect. IV. n°. LXXI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 181. Confer. Coac. Prænot. n°. DLXXV. Charter. Tom. VIII. pag. 885.

(b) De dieb. decretor. Lib. I. cap. XI. Charter. Tom. VIII. pag. 467.

(c) Epidemior. Lib. I. Comment. III. text.

II. ægrot. II. Charter. Tom. IX. pag. 101.

(d) Ibid. text. XII. ægrot. XII. pag. 114.

(e) Ibid. Lib. III. Comment. II. text. v. pag. 242.

(f) Ibid. text. VII. pag. 248.

(g) Ibid. text. VIII. pag. 250.

(h) Ibid. text. IX. ægrot. XII. pag. 252, 253.

hunc diem supervixit, quàmvis vomitu æruginoso, bilioso, extremorum frigore, &c, insignem; sequentibus autem diebus omnia adhuc in pejus ruebant, & decimâ quartâ die periit, licèt adhuc irritò naturæ conamine narium hæmorrhagia eodem die contingeret. Quòd autem quandoque quartus dies index sit sexti diei, docet *Philisci Historia*; cui quarto die, (a) *omnia proritata sunt, urinæ nigræ*; tamen ille non septimo, sed sexto die periit. In fine tamen hujus Historiæ monet *Hippocrates*, exacerbationes in hoc morbo accidisse diebus paribus: atque hinc patet ratio, quare sexto die potiùs mors exspectanda fuerit, quàm septimo. Plura alia ex *Hippocrate* adferri possent, quæ huc faciunt; verùm puto hæc sufficere, ut dierum indicum dignitas probetur.

Ex omnibus his apparet, prognosin Medicam in morborum eventu & tempore definiendis plurimùm sic promoveri posse; neque tamen in his esse absolutam & mathematicam certitudinem; unde in prælagiis suis veterani Medici cauti solent esse, & quàmvis ex pessimis signis mortem prævideant, summum periculum adesse monent quidem, rarò tamen omnino conclamatos ægros pronunciant, sed aliquam adhuc in sinu spem fovent. Et contrà, quàmvis omnia in morbis acutis fati mitia videantur symptomata, nihil negligunt, nihil temere tentant, moniti ab ipso *Hippocrate* quòd initio difficile sit distinguere morbos, qui intra longissimum tempus judicari debent, ab illis, qui citò finientur, (b) *similia namque sunt eorum principia*. Famæ enim damnum incurrit Medicus, si brevem & facilem pronunciaverit morbum, qui dein & longitudine tædiosus, & non sine discrimine decurrit; omnia enim tunc mala solent curantis Medici commissis erroribus tribui. Minus quidem malum est, si evaserit æger, quem moriturum pronunciaverat; nam tunc Medici peritiæ adhuc sæpe solet tribui, quòd ex ipsis orci faucibus evaserit æger. Interim tamen præstat in his cautum esse Medicum, sempérque memorem moniti *Hippocratici* (cujus & in *Commentariis* §. 587, memini) quòd nempe, (c) *Acutorum morborum non omnino certæ sunt prædictiones, neque mortis neque sanitatis*. Nec æquè harum rerum judices facilè imperitiæ damnabunt Medicum, licèt æger, quem ex pessimis signis observatis moriturum prædixerat, evaserit; cum & *Herophon*, ex periculosissimo morbo, *Hippocratis* (d) *præter expectationem sospes evasit*.

Errarent tamen summopere, qui inde concluderent dierum indicum & criticorum Observationem inutilem esse, cum raris quibusdam casibus eventus non respondeat penitus illis, quæ ex horum doctrina prælagiverat Medicus. De qua re videantur illa, quæ ad §. 587, ubi de crisi agitur, dicta fuerunt.

Certè *Galenus*, (e) qui millies se interfuisse, dum crises fierent, testatur quòd (f) *primum quidem & maximum instantis bonæ crisis indicium sunt cõtionis; secundum autem, quod ab aliquâ die indicatoriâ antea indicetur, cui annexa est diei judicantis potentia*. Patet ergo ex omnibus huc usque dictis, summum usum habere in Medicina doctrinam Veterum de diebus criticis & illorum indicibus, quorum dignitatem optimè notavit *Actuarius* dicens, (g) *Atque & hæc in perfectis judiciis*

(a) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. I. ægrot. 1. Charter. Tom. IX. pag. 99.

(b) Prognostic. Comment. III. Sentent. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 665.

(c) Aphorism. Sect. II. n°. XIX, Charter. Tom. IX, Part. II. pag. 59.

(d) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. III. ægrot. 111. Charter. Tom. IX. pag. 103.

(e) De Crisib. Lib. III. cap. 111. Charter. Tom. VIII. pag. 429.

(f) Ibidem. pag. 430.

(g) Method. Med. Lib. II. cap. 111. pag. 60. *accidunt*.

accidunt, quæ & in indicibus antea significantur. Nam si quid ipsa (natura) in prædictis judiciis magni momenti est factura, id ante iudicii diem in indice quasi præludens nunciat. Quare aut exigui sudores, aut sanguinis è nare stillæ, aut parùm cocti sputi educitur, atque aut pusillum, aut majus quippiam ante apparet : & nisi fortè quòd materia turgeat, aut ægri vires validæ sint, præeuntes significationes iudicium antevertat, non aliter quàm in aliis per contraria pedetentim id, quòd noxium est, crebris iudiciorum circuitibus coquitur expellitúrque

Minimè autem credendum est, sufficere, ut in morbis curandis Medicus dies numeret, prælagia inde faciat, reliquum verò naturæ committat, ubique & semper Spectatorem agere contentus. Patuit enim ex illis, quæ de cura generali febrium dicta fuerunt, ut materies febrilis subigi, coqui, mobilis reddi, & ad excretionem disponi possit, requiri tale febris moderamen, ut nec torpeat nimis; neque furibundo impetu corpus destruat : simul etiam idoneo victu, viribus & vitæ consulendum est, symptomata mitiganda, idoneis remediis promoveri debent illa naturæ molimina, quibus vel ad subigendam vel expellendam morbi materiam utitur; viæ lubricandæ sunt, per quas materiæ expellendæ exitus prævidetur; impedimenta tollenda, &c. Neque hoc tantùm; verùm ubi prævidetur ex signis, malam futuram esse crîsim, omni Artis molimine hæc præcavenda erit. Sic *Sydenhamus*, dum observaverat in febribus continuis nauseam & vomendi conatum perpetuum adesse, (a) deinde febris progressu malignum humorem subigi quidem utcumque, & versus intestina depelli, tuncque in fine morbi diarrhœam sequi, sed tanto sæpe cum impetu, ut malâ crîsi, fractis jam morbi decursu ægrorum viribus, mortem faceret; dato vomitorio in ipso morbi initio funestam hanc crîsem præcavebat : hoc verò facto, totus in eo versabatur, ut (b) febrilem motum debito in moderamine servaret, reprimendo nimis impetuosum, excitando verò nimis languidum, inprimis circa morbi finem; tunc enim cardiacis datis criticam secretionem & excretionem materiæ febrilis, quæ in hoc morbo circa decimum quartum diem blando sudore fieri solebat, tutò promovebat. Unde apparet, quòd magnus ille Medicus non fuerit otiosus tantùm Spectator, sed sedulus Naturæ Minister, qui accuratâ morborum Observatione nove- rat, impedimenta tollere, adhibere illa quæ incepta naturæ molimina juvarent, vitare illa, quæ hæc impedirent; quàmvis non adeo operoso remediorum apparatu ad hæc omnia uteretur, sed in tenuioris fortis hominibus, ut sumptibus parceret, (c) simplicissimis tantùm & pretio vilibus omnia hæc perficeret. Ubi verò debitum illud febris moderamen aderat (de quo vide §. 609.) ingenuè fatetur se nulla omnino adhibuisse remedia, nisi ægrorum vel adstantium importunitas aliquid extorqueret : (d) tuncque tantùm talia dedit, quæ ægris placerent, neque interim nocere possent. Longè ergo aberat ab illorum Medicorum opinione, qui venam secando, purgando, &c, omnia turbant in morbis: de quibus jurè dixit *Galenus*, (e) quoties ad ægrum accedunt, toties peccant; tales enim piaculum crederent, nisi quotidie validis & variis remediis morbum aggredierentur. Quàm infaussto autem successu hoc factum fuerit in morbis curandis, sive stimulantibus

(a) Sect. I. cap. IV. Artic. II. ubi de indi-
cat. pag. 63.

(b) Ibid. pag. 68.

(c) Ibid. n°. III. pag. 75.

Tom. II.

(d) Ibidem.

(e) De Dieb. decretor. Lib. I. cap. XII
Charter. Tom. VIII. pag. 468.

remediis febrilem impetum nimis auferent, sive contrariâ methodo, venæ-sectione, purgantibus, clysmatibus, &c, nimis repetitis unâ cum morbo vires ægrorum profligarent, passim in suis operibus docuit *Sydenhamus*. Priori enim methodo lethales inflammatorii morbi brevî nascebantur; posteriori verò febris, quæ profligata sæpe videbatur, post fallaces inducias recrudescerebat denuo, & integrum suum stadium de novo decurrebat; imò & quandoque ad quadraginta & ultra dies manebat pertinax, quæ rite tractata binarum septimanarum spatio totum suum decursum absolvisset.

Neque credendum est, prudenti usu illorum, quæ moderando febris impetui ferviunt, turbari tam facilè crism & dierum criticorum ordinem, adeoque nullum horum usum esse, nisi dum totum curationis opus soli naturæ relinquatur. Licet enim *Sydenhamus* venam secaret (a) imò & sæpius, si nimius febris impetus id posceret, (b) vomitorium daret in morbi initio, ac clysmata injiceret; tamen legitimum suum decursum absolvet morbus, quia sollicitè cavebat semper, ne ultra modum deprimeret febris impetum. Vidi sic, quàmvis bis venam secuissem, in morbo acuto, largam tamen hæmorrhagiam narium septimo morbi die contigisse: & credo, quòd unicuique ad hæc attento apparebit in morbis curandis hujus rei veritas.

SOLVITUR ET DIE DECRETORIO VOMITU, ALVO. Quantum pondus habeant evacuationes in morbis, dum diebus decretoriis contingunt, modò demonstratum fuit; neque enim hoc tantùm in narium hæmorrhagia locum habet, verùm etiam in reliquis evacuationibus hîc enumeratis. Cùm autem tot viscera se per has vias evacuare queant, imò & totum corpus huc suos humores derivare possit, uti demonstratum est, quando de *Vomitu & Diarrhœâ* inter symptomata febrilia agebatur; patet ratio, quare toties morbi materia criticè evacuetur per hæc loca. Notandum tamen, non quemvis alvi fluxum vel vomitum hîc conducere; nam inter maligna febris ardentis symptomata §. 739, etiam vomitus numeratur; & statim in eadem hac paragrapho patebit, alvum nimis fluxam in febre ardenti lethalem esse. Agitur enim tantùm hîc de vomitu & alvi fluxu, quæ post coctionem in febre ardenti & die critico fiunt, atque perceptum mox levamen ab ægris salutarem illorum effectum demonstrat: hoc enim criterio inprimis distinguit *Hippocrates* salutare tales evacuationes à symptomaticis & nocentibus, si nempe (c) conferant, & ægri facilè ferant; uti latius dictum fuit in *Commentariis* §. 594, n°. 2; ubi etiam de signis, quæ vomitum vel diarrhœam criticam præcedere solent, actum fuit, & simul notatum, rarò per solum vomitum crism absolvi, sed ferè semper diarrhœam illum comitari.

SUDORE. Calido nempe & copioso, per universum corpus æquabiliter diffuso. Videantur illa, quæ de sudore critico in *Commentariis* §. 594, n°. 2, dicta fuerunt. Ubi simul habentur signa, quibus sudorem criticum salutarem distinguere possumus, & illum futurum prænoscere.

URINA. Quàmvis per urinæ vias naturaliter expurgentur illa, quæ per circulationis vim acriora reddita nocerent, si diutius manerent in corpore; tamen rarò per hanc solam viam morbi materia exit, sed plerumque aliæ evacuationes

(a) Sect. I. cap. iv. Artic. 11, pag. 63.

(b) Ibid. pag. 64.

(c) Aphorism. Sect. I. n°. 11. Charter:
Tom. IX. Part. II. pag. 5.

hanc comitantur. Unde etiam urinæ sedimentum copiosum & laudabile potius pro coctionis signo habetur, quàm, quòd ab hac sola evacuatione, integra sanatio exspectetur. Sic *Hippocrates* notavit quidem, urinas copiosas, (a) *copiosum ac laudabile sedimentum continentem*, narium hæmorrhagiam, biliosa alvo excreta, dysenteriam, fuisse quatuor modos, quibus servabantur ægri febre ardente illius constitutionis laborantes: sed simul monet, plurimos non unâ, sed pluribus evacuationibus enumeratis simul contingentibus, sanatos fuisse. Iterum de critica materiæ febrilis per urinam evacuatione videri debent illa, quæ ad §. 594. n°. 2, habentur.

Unde etiam *Galenus* (b) hæmorrhagiam narium, sudorem multum, post rigorem validum, toto corpore manantem & copiosum, & biliosorum per vomitum aut alvum excretionem habuit pro illis modis, quibus febris ardens criticè solvi solet.

SPUTO CRASSO. Cùm febris ardens, uti sequenti paragrapho dicitur, pro sua causa proxima habeat cruorem orbatum parte liquidiore, adeoque ille aptissimus sic fiat, ut circa ultimas arteriarum angustias hæere incipiat immeabilis red-ditus, incipient pulmonis arteriæ brevè hoc sanguine infarciri: quod docent respiratio densa, anhelosa, cita, calor ad vitalia ardentissimus, ipsum aerem exspiratum incendens, uti §. 739, dictum fuit. Unde etiam *Hippocrates* monuit, quòd febris ardens (c) *consuevit etiam in pulmonis inflammationem transire*; notatque sputa biliosa in hoc morbo excerni: & alibi (d), multa spuerè tales ægros, & purulentos (ἐμπύους) reddi monet. Ob eandem rationem & tussicula inter symptomata febris ardentis §. 739, recensebatur. Dum ergo in sanitatem tendit hic morbus, solvi incipiunt illa, quæ vasis pulmonaribus impacta hærebant, & per dilatata extrema arteriarum exhalantium, in aerea superficie pulmonum dispositarum, exprimi; sicque sputa crassa exhibunt, uti postea dicitur, ubi de peripneumonia agitur. Præterea in hoc morbo sæpe tota aerea pulmonum superficies sicca fit, simili modo, ut in ore, faucibus, & linguâ apparet; atque uti postea integræ sæpe pelles unâ cum tenaci & viscoso muco ab omnibus partibus oris interni secedunt, ita etiam & in pulmone fieri videtur; unde sputa tunc crassa, & fusca primò, postea viscosa & tenacia excernuntur. Notavit inter criticas solutiones febris ardentis sputa crassa *Hippocrates* dicens, (e) *Et si sanguis è naribus fluxerit, solvitur affectio; atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis crassisque, & lævibus sedimentis; ac si abscessus aliquis abortus fuerit. Sin verò absque his solutus fuerit causus, reversio morbi rursus erit, aut coxæ aut crurum dolor accidet, exspuetque crassa, si sanus futurus sit.*

Paulò post autem denuo (f) sputa crassa tamquam judicatoria, in febre ardente memorat. Notat autem *Galenus* in *Commentariis* suis ad hæc loca, sputa crassa in tali casu tantùm locum habere, (g) ubi pulmo in febre ardente affectus fuit. Cùm autem rarò in solo pulmone labe hæreat, sed omnes ferè functiones corporis turbentur in periculossimo hoc morbo, patet, sputa crassa cum reliquis criticis evacuationibus sæpe quidem concurrere, rarò tamen vel nunquam iudicium his solis absolvi.

(a) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. LXXIX. Charter. Tom. IX. pag. 74.

(b) De Crisib. Lib. III. cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 430.

(c) Lib. de Affection. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 622.

(d) De Morb. Lib. II. cap. xxv. Charter. ibid. pag. 576.

(e) Lib. de Morb. acut. vi. Comment. IV. text. x. xi. xii. Charter. Tom. XI. p. 122. 123.

(f) Ibid. text. xv. pag. 126.

(g) Ibidem.

ACCESSIO DIE PARI PESSIMA, SI ID ANTE DIEM SEXTUM. Exquisita febris ardens, uti ad §. 738, dictum fuit, omnia servat tertianæ indicia, solummodo ab illa differens in eo, quod nec cum rigore invadat, neque in torum desinat; adeoque patet, exquisitæ febræ ardenti proprium esse, ut habeat imparibus diebus exacerbationes. Si jam simul & die pari, quo remissior solebat esse morbi vis, nova accessio fiat, tantò pejus se habebunt ægri, atque eò citiùs illorum vires prosternentur. Si verò ex unione febris continuæ & tertianæ intermittentis, (vide §. 738.) facta fuerit febris ardens hâc lege, ut primus tertianæ paroxysmus in secundum morbi diem incidat, exacerbationes contingent diebus paribus, quarto nempe, &c, ideoque pro pessimo signo hoc habetur, quia tunc exacerbatio in sextum diem morbi incidit. Verùm (a) quæ diebus paribus exacerbantur, ea paribus judicantur, uti in eadem hac paragrapho, dum de diebus criticis agebatur, dictum fuit; adeoque periculum est, ne judicium sexto die contingat. Verùm constitit ex antè dictis, quàm infamis sextus morbi dies habitus fuerit à veteribus Medicis, dum plerumque malæ, vel saltem imperfectæ, crises hoc die contingunt; & si quid boni acciderit quandoque hoc die, semper tamen ingentes turbas & summum discrimen simul habuit.

Patet hinc ratio, quare adeo periculosæ sint accessiones diebus paribus ante sextum diem. Post hunc autem minùs discriminis in illis est, quia elapso die sexto, cum sequens exacerbatio in diem octavum incidat, non est tam magnum periculum, ne die septimo, qui levior est, pereat æger; adeoque cum septimum diem superet morbus, non erit exquisita febris ardens, quam (b) intra primam septimanam certò terminari ex Galeno in eadem hac paragrapho dictum fuit. Ad acutos ergo simpliciter dictos morbos pertinebit, qui ut plurimum quatuordecim diebus terminari solent: cumque in decimum-quartum, parem nempe & simul insignem criticum diem, tunc exacerbatio incidat, spes est & eodem die perfectam crifim contingere posse. Confirmantur jam modò dicta pulcherrimè Hippocratis Observatis. In febre ardente laborantibus enim, quibus pernicietas imminebat, notat inter alia mala signa, quod fierent (c) accessiones diebus paribus; plurimis quarto die labores maximi, . . . Sexto die cum sudore moriebantur. Sic & in alia constitutione epidemica (d) febres ardentes admodum lethales aderant; notatque, (e) exacerbationes plerisque diebus paribus contigisse.

URINA NIGRA, PAUCA, TENUIS HUIC LETHALIS. Nigras urinas tamquam pessimas & lethales in Prognosticis (f) damnavit Hippocrates. Quinimo Galenus testatur, quod nullum servatum viderit, (g) ex iis qui talem urinam minxerunt; & pro signo internæ mortificationis (νεκρωσιος) habuit, ac si corrupti jam & gangrænosî humores per urinam exirent. Minùs tamen periculosam urinam voluit, (h) si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit; multò minùs adhuc illam, in qua (i) solum enæorema vel nubecula nigresceret. Atque ob hanc causam videtur in Coacis haberi, (k) Perniciosa est urina nigrum sedimentum habens, & nigra: pau-

(a) Hippocr. Epidem. Lib. I. Comment. III. text. XIII. Charter. Tom. IX. pag. 95.

(b) De Crifib. Lib. II. cap. vi. Charter. Tom. VIII. pag. 415.

(c) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. LXXXV. Charter. Tom. IX. pag. 70.

(d) Ibid. Lib. III. Comment. III. text. XXXIII. pag. 270.

(e) Ibid. text. XXXVI. pag. 272.

(f) Comment. II. text. XXXII. Charter. Tom. VIII. pag. 635.

(g) De Crifib. Lib. I. cap. XII. Charter. Ibid. pag. 395.

(h) Ibidem.

(i) Ibidem.

(k) N^o DLXXX. Charter. Ibid. pag. 886.

lò enim pòst in febribus erraticis nigras nubeculas in urinis (a) quartanam febrem notare dicitur. Lethalis ergo habebitur inprimis talis urina, quæ tota nigra est; & omnium maximè, si simul fætor adsit. Augetur periculum, si simul pauca & tenuis sit; quia & gangrænösam humorum dispositionem notat, dum interim hæc corrupta non evacuantur satis per urinam, sed pro maxima parte manent. Unde & Hippocrates notat, quòd (b) *his erant urina nigra, tenues, pauca*, qui ex febribus ardentibus moriebantur.

Urinis autem nigris copiosè prodeuntibus, levamen percepisse puerperam, quæ lochiorum suppressione laborabat, notat Galenus (c), dum commentatur morbum puerperæ, quæ lochiis suppressis tertio à partu die febre acutâ corripiebatur, & cui undecimo die urinæ multæ tenues & nigrae, profluebant; postmodum in aquo-
sas mutatae, quæ mulier octogesimo morbi die periit.

In Epidemicis tamen habentur casus, ubi ægri evaserunt, licèt urinæ nigrae & tenues fuerint. Sic Nicodemus jam primâ morbi die urinas tenues & nigras minxit, uti etiam secundo die, qui tamen (d) *vigesimo-quarto, copiosam minxit urinam albam quæ copiosum sedimentum deponebat; copioso sudore calido per universum corpus effuso, à febre liber judicatus est*, licèt etiam perpetuò exacerbationes diebus paribus habuisset. Verùm in hoc ægro quarto die morbi, urinæ tenues quidem fuerunt, nigras autem fuisse non legitur. Et morosa mulier, quæ in Thaso decumbebat (e), licèt circa tertiam diem urinas tenues & nigras habuerit, tamen nocte, quæ tertiam diem sequebatur, sudore critico judicata fuit, dum simul & menstrua sub crism prodirent. In Heropyto ab initio morbi usque ad decimum - quartum diem urinæ tenues & nigrae fuerunt, qui tamen die (f) *centesimo judicatus planè est*. Notandum tamen, quòd in his ægris urinæ quidem fuerint nigrae & tenues, sed non addatur, simul paucas fuisse: adeoque ex his non potest concludi, urinam nigram, paucam, tenuem, non semper lethalem esse. In Metone verò, qui etiam evasit, fuerunt tenues (g) *urinæ subnigrae, subnigrum ac divulsam enæorema habentes*; adeoque minùs malæ, quàm urinæ nigrae.

LETHALE SANGUINIS SPUTUM; LETHALIS SANGUINIS MICTUS. Designant enim, tantum esse impetum sanguinis per vasa moti, ut illa rumpantur, & contentum sanguinem eructent: quantum autem periculum immineat, dum in pulmonis vasis hoc fit, facilè patet, si consideretur, in febre ardenti celerrimam esse trajectionem sanguinis per vasa pulmonum, adeoque omni momento, vasa hæc rupta urgeri sanguinis impetu & copiâ; hinc nullam consolidationis spem esse, quæ in cura hæmoptoes unicè pendet ab illis, quæ pacatissimum sanguinis motum per vasa efficere valent, simulque hos præstant, ut blandissima sit omnium humorum indoles, quibus omnino contraria in hoc morbo obtinent.

Illa autem, quæ per urinam fit, sanguinis excretio fortè inprimis ideo fit; quòd per acutissimam febrem olea & salia sanguinis acriora reddita (vide §. 100), naturaliter per has vias eliminanda, vasa eroderint; adeoque pessimam humorum

(a) Coac. Prænot. n°. DLXXXII. Charter. Tom. VIII. pag. 886.

(b) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. LXXV. Charter. Tom. IX. pag. 70.

(c) Ibid. Lib. III. Comment. III. text. LXXIII. ægrot. II. pag. 295.

(d) Ibid. text. LXXXI. Ægrot. X. pag. 304.

(e) Ibid. text. LXXXII. Ægrot. XI. pag. 305.

(f) Ibid. text. LXXX. Ægrot. IX. pag. 303. 304.

(g) Ibid. Lib. I. Comment. III. text. VII. pag. 109.

degenerationem indicat. Illæ ergo, quæ per has vias fiunt, hæmorrhagiæ nunquam criticæ sunt, nec naturæ morbum superantis robore fiunt, sed à morbi impetu validissimo, & auctâ humorum acrimoniâ, pendent: cùm è contra narium hæmorrhagia toties salutaris in febre ardenti observetur, uti antea demonstratum fuit. Unde etiam & mictum sanguineum, & violentam sanguinis è pulmonibus eruptionem pro certissimis mortis signis habuit in variolis Sydenhamus; fateturque (a) se nullâ methodo has hæmorrhagias compescere potuisse.

DEGLUTITIO LÆSA MALA. Quanta siccitas in faucibus, linguâ, & toto ore interno, quandoque in febre ardenti fiat, dictum fuit §. 739; verùm à tanta siccitate harum partium deglutitio læditur; adeoque nocet hoc symptoma ut causa, & ut signum. Ut causa, quia ad curationem hujus morbi requiritur magna copia liquidi aquosi tenuis, quod urinæ materiam suppeditabit, & sudori præbebit vehiculum, uti §. 743, in cura febris ardentis dicitur: verùm deglutitione læsâ sufficiens liquidi copia ingeri nequit. Ut signum verò nocet deglutitio læsa, quia denotat pessimam organorum deglutitioni servientium exsiccationem, vel & quandoque eorundem inflammationem, quàmvis vel sola siccitas deglutitionem lædere possit, & frequenter in febribus ardentibus illam impediatur. Hinc dixit Hippocrates, (b) *In febribus derepente suffocari, & deglutire non posse, citra tumorem, malum est.*

EXTREMORUM REFRIGERATIO PESSIMA. Quando nempe non amplius recalescunt corporis extrema, vel saltem diutissimè illud frigus manet. Cùm enim febris ardens de genere continuarum remittentium, uti §. 738, dictum fuit, & remissiones sæpe manifestæ, atque exacerbationes pariter in hac febre deprehendantur; acerbationis ingruentis tempore extrema sæpe refrigescunt, uti in omni ferè febre incipiente fit (vide §. 563.): verùm frigus extremorum ab hac causa natum brevè cessat, & ingens calor sequitur, neque adeo malum signum dat tale frigus. Sed ubi per æstum febris ardentis sic inspissatus fuerit sanguis, ut per minores arterias vix transire possit, tunc ad extrema corporis usque propelli nequit, & tantùm ferè per vasa majora & cordi vicina movetur & quidem rapidissimè; unde frigus tunc extremorum intolerabilis æstus circa vitalia comitatur (vide 739.): illud autem frigus extremorum tunc diu manet, imò sæpe non amplius recalescunt; uti contigit (c) *Philisco*, (d) *Sileno*, aliisque pluribus, quorum Historiæ in *Epidemicis* habentur, qui perierunt.

FACIES RUBRA ET SUDANS MALA. Quando per universum corpus calidus sudor æquabiliter diffunditur, optimum signum est; & febris ardens sæpius, uti antea vidimus tali sudore judicatur. Verùm hîc agitur de sudore, qui in sola facie & capite observatur, uti in moribundis hominibus toties contingit. Videmus enim in morbis acutis paulò antè mortem, quàmvis omni morbi decursu tota cutis siccissima fuerit, sudoris guttulas erumpere, neque diffuere, sed figuræ suæ tenaces cuti adhærere, & plerumque simul frigidus tunc talis sudor est; de quo mirâ phrasi dixit *Helmontius*, (vide *Commentaria* §. 432.) quòd (e) *non sit tam latex in suis natura, quantum ros alimentarius resolutus, cui mors impe-*

(a) Sect. III. cap. II. ubi de curatione. Symptomat. pag. 197.

(b) Coac. Prænot. n.º. cclxxviii. Charter. Tom. VIII. pag. 867.

(c) Epidemior. Lib. I. Comment. III.

text. I. Ægrot. I. Charter. Tom. IX. pag. 99.

(d) Ibid. text. II. Ægrot. II. pag. 101.

(e) Capit. *Latex humor neglectus*. n.º. xvii. pag. 303.

rat. Quandoque tamen & calidus talis sudor, in guttas collectus, in facie apparet, malo etiam omine: tunc enim, sanguine per febris vehementiam in minora vasa pulso, facies rubet; simulque impetu à tergo urgentis liquidi tenuissima adhuc pars exprimitur, qui in cutis superficiem emergens in guttas colligitur. Ubi enim soluta morbi materies, per vasa libera & pervia, mota, sudore expellitur de corpore, nunquam talis sudor in guttas colligitur, sed humidi vaporis specie per totum corpus exit æquabiliter; vel collectus in liquorem depluit. Unde bonos sudores dixit *Hippocrates* (a) qui guttatim stillant, & vaporem attollunt. Contrà verò monuit pessimos esse, qui (b) sunt frigidi, & qui circum caput tantum & faciem & cervicem oriuntur. Isti enim cum febre quidem acuta mortem, cum mitiori verò morbi longitudinem denunciant. Damnavit pariter eos qui (c) milii instar (in guttulas collecti) prodeunt, quique solo in collo emergunt. Unde etiam alibi monet, quòd illi, quibus ex febre ardenti perniciès immineret, (d) pauculum in fronte & claviculis exsudabant; ad hæc nemo per universum corpus. Patet ergo, quàm malum signum det rubra facies, sudoris guttulis obsita, in febre ardente: designat enim inflammatoriâ spissitudine immeabilem sanguinem vasa aliena ingressum esse; vel circa arteriarum sanguinearum ultimas angustias hæreere, & pauculum liquidissimæ partis adhuc exprimi, simulque, instante jam morte, resolvi sic exhalantia in cute vascula, ut crassum & viscidum sudorem transmittant. Quod & optimè notavit *Hippocrates* dicens, (e) *Ceterum universalem sudorum rationem novisse oportet. Alii namque exsolutis corporibus, alii verò propter phlegmonis vehementiam solent excitari.* Quinam autem sudores boni aut mali sint in febribus, pluribus dictum fuit ad §. 594. n°. 2.

PAROTIS NON SUPPURANS EXITIALIS. Quid parotis sit, in *Commentariis* §. 416, dictum fuit; atque ibi ex *Celso* (f) notatum, quandoque in secunda valetudine parotides nasci, atque tunc reprimentibus tentari posse; ubi autem ex adversa valetudine fiunt, tunc reprimentium usum damnat, & illas mutari & quamprimùm aperiri, commodius esse monet. Verùm §. 593, ubi agebatur de illo febris exitu, quo in alium morbum tendit, dum materia critica non expellitur de corpore, sed ad quædam loca deponitur, etiam parotides numeratæ fuerunt. Adeoque, ubi parotides in febre ardenti fiunt, signum est, materiam febrilem criticè versus illas glandulas deponi; cùmque sanguis in hoc morbo liquidiori parte orbatus sit, & simul majorem acrimoniam acquisiverit, benigna resolutio parotidum expectari nequit; cùm ad illam humores blandi, motus sedatus, & causa obstruens non nimis solidata requirantur (vide §. 386.): adeoque sola suppuratio hîc locum habet, quæ ergo nisi fiat, pejores inflammationis exitus tantum expectandi sunt. Vel & quandoque parotides jam tumentes subito evanescent, redeunte iterum materiâ morbosâ in sanguinem; unde recidivæ pessimæ, & in febre ardente sæpe mors sequitur: uti enim antea in hac paragrapho dictum fuit ex *Hippocrate*, (g) *judicatoria non judicantia partim lethalia sunt,*

(a) Prognostic. Comment. I. Sentent. xxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 609

(b) Ibidem.

(c) Ibidem.

(d) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. lxxv. Charter, Tom. IX. pag. 70.

(e) Prognost. Comment. I. Sentent. xxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 609.

(f) De Medicin. Lib. VI. cap. xvi. pag. 391. 392.

(g) Epidem. Lib. II. Sect. I. text. viii. Charter, Tom. IX. pag. 120.

partim difficilis judicationis; designant enim irritos naturæ conatus fuisse, quod semper pessimum signum habetur, nisi statim in alio corporis loco insignes abscessus appareant; vel criticis aliis evacuationibus materia morbi eliminetur, uti pulcherrimè monetur in *Coacis Prænotionibus*, ubi sequentia habentur: (a) *abscessus circa aurem* (τὰ πὰρ' ἑς Parotides) *ex acutis morbis, maximè in febribus ardentibus, fiunt*; & si non judicationem fecerint & maturescant, aut ex naribus sanguis fluxerit, aut urinæ sedimentum crassum habuerint, ægri pereunt. Plerique verò talium tumorum antea subsidunt. Verùm considerare oportet insuper etiam ipsas febres, sive augeantur, sive remittant, atque sic pronunciare. Sic enim limitatur illud præfagium, quod alibi magis absolutè ponitur, (b) *Ex febre ardente, abscessu purulento circa aurem non oborto* (non suppurato) *non valde servantur*. Si enim aliâ viâ exeat morbi materies, spes est. Inde etiam optimè monuit Hippocrates, considerandum esse, an febris intendatur, vel remittat; si enim, evanescente parotide, febris subito augeatur, novimus materiam febrilem, de novo sanguini mistam illas turbas facere; ad quæ malum morbi exitum metuendum esse. Ubi verò hoc non fit, brevè per alias vias exituram; vel ad alia loca deponendam esse, sperare licet. Hinc optimè dixit Hippocrates alio in loco (c), damnosas esse parotides, si absque judicatione sentim dissipentur. Quandoque etiam contingit, ut parotides dispareant, (d) & mox morbi augmentum vel recidiva fiat; & deinde de novo iterum assurgant & permaneant. Sæpius autem, dum evanescent parotides, ad alia loca deponitur materies morbi, vel exit de corpore, si superfuturi sint ægri. Sic notavit Hippocrates, quòd parotidibus (e) *evanescentibus, ad ilium sinistrum, summamque coxendicem gravitas decubuit*; & tardè, quadragesimo nempe die, convaluisse ægrum. Et paulò post habet sequentia, (f) *Quibus tumores circum aures in febribus cum dolore exsurgunt quibusdam judicatoriè cessante febre, neque subsidebant, neque suppurabantur; eos, agris oborta biliosa diarrrhæa, aut dysenteria, aut crassarum urinarum sedimentum, veluti Hermippo Clazomenio, solvit*. Huic autem Clazomenio (g) decimo septimo die morbi ortæ parotides manebant quidem, sed non suppurabantur; trigesimo verò primo die, post alvi fluxum & urinas crassas, subsederunt. Ex quibus omnibus apparet, parotides in febre ardenti, si non suppurentur, exitiales esse; nisi illis subsidentibus, vel absque suppuratione permanentibus, aliâ viâ crisis fiat, sive per effluxum, sive per abscessum; atque tunc in tali casu non nisi longo tempore ægri judicantur.

Quandoque etiam febribus quibusdam ardentibus epidemicè grassantibus familiare fuit, ut parotides (h) absque suppuratione evanescerent: notatque Foësius absque periculo hoc factum fuisse, (i) procuratis per sudores, aut alvi fluxum, vacationibus.

(a) N^o. CCVIII. Charter. Tom. VIII. p. 863.

(b) Ibid. n^o. CXXXIX. pag. 849.

(c) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n^o. CLXXII, seu ad calcem, Charter. Ibid. p. 808.

(d) Id. Lib. de Humor. Comment. III. text. XXXIV. Charter. Ibid. pag. 581. Confer Epidem. Lib. VI. comment. IV. text. I. Charter. Tom. IX. pag. 474.

(e) Epidem. Lib. I. Comment. II. text.

LXVII. Charter. Tom. IX. pag. 67.

(f) Ibid. text. LXXXI pag. 75.

(g) Ibid. Comment. III. text. x. agrot x; pag. 112.

(h) Ibid. Comment. I. text. XI. pag. 19; & Lib. II. Comment. II. text. VII. pag. 128.

(i) Hippocrat. operum Sect. II. ubi de Coac. Prænot. n^o. CCIII. pag. 136.

Neque cogitandum est, licet parotides in febribus ardentibus ortæ suppurentur, semper certam salutem sequi: minus enim tutæ semper sunt illæ crises, quæ per abscessum fiunt. Sic notavit *Hippocrates*, binis ægris suppuratas fuisse parotides, (a) illósque tamen periisse. Quam rem postea summi nominis Medici suis (b) Observationibus confirmaverunt.

Ubi autem hominibus absque febre prægressa, & cæterum sanis, parotides oriuntur, quod sæpius vidi, nullum in his periculum est, licet ad suppurationem non perveniant, sed dissipentur: quod & *Hippocrates* in quadam constitutione epidemica pluribus contigisse notat. Sed tunc, uti optimè monet, tubercula illa (c) *laxa erant, magna, fusa, citra inflammationem, doloris expertia*: in quibus curandis tutum, (d) reprimentium usum *Celsus* dixerat. Cùm contrà parotides, in febre ardente natæ, minores, duræ & dolentes esse soleant.

ALVUS NIMIS FLUXA LETHALIS. Critico alvi fluxu febrim ardentem sanari quandoque, antea vidimus; verùm hîc agitur de illo alvi fluxu, qui symptomaticus potiùs habendus est, & affatim prorumpit. Strictam alvum in his morbis esse, minimè conducit: cùm enim acrior vel corrupta bilis toties has febres incendat, uti dictum fuit, & per insignem æstum citò corrumpatur bilis etiam sana, patet, magis profore, si hæc saburra primis viis exeat, cùm aeris libero accessu, calore, & morâ, in pessimam abeat brevè putrilaginem. Unde etiam in cura ardentis febris tantum usum habent clysmata, non tantùm quia diluunt, laxant, refrigerant, verùm etiam, quia omne putridum in intestinis hærens eluunt. Non ergo malum est, si in febre ardente laxior alvus sit: quinimo *Hippocrates* notavit, rarò contingere febres ardentes illis, qui (e) laxiorem alvum habent; & observavit (f) alvum adstrictam fuisse illis, quibus ex febre ardenti perniciës imminabat. Ubi autem, (g) ingenti copiâ per alvum exeunt liquida, & in primis antequam, (h) ulla coctionis indicia apparuerint, lethale esse pronuntiavit *Hippocrates*, uti jam sæpius dictum fuit (vide §. 86. 590. 720.). Solent tunc autem illa, quæ alvo exeunt, olidissima esse; unde humorum dissolutionem putridam, adeo hîc metuendam, denotant; simulque magna copia liquidi de corpore sic subducitur, & vires ægrorum prosternuntur; adeoque talis alvi fluxus nocet tamquam causa & signum.

CUM TREMORE ABIT IN DELIRIUM, INDE IN MORTÈM. Quando §. 627, & sequentibus de tremore febrili agebatur, constitit, immeabilitatem liquidi, per arterias encephali movendi, in morbis sæpe tremoris causam esse. Cùm autem in febre ardenti dissipentur liquidissimæ sanguinis partes, & residuum ingenti æstu torreatur, patet, quare tremores in febre ardenti fiant. Si autem tremorem sequatur delirium, novimus ab eadem causa turbari totum sensorium commune, adeoque summum mortis periculum adesse.

Habetur quidem apud *Hippocratem* quòd, (i) quibus in febribus ardentibus tremores

(a) Epidemior. Lib. I. Comment. II. text. LXXXIV. Charter. Tom. IX. pag. 78.

(b) Holler. & Jacotii Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 209.

(c) Epidemior. Lib. I. Comment. I. text. XI. Charter. Tom. IX. pag. 19.

(d) De Medicin. Lib. VI. cap. XVI. p. 392.

(e) Lib. de Aere, Loc. & Aqu. cap. II. n°. XXI. Charter. Tom. VI. pag. 190.

(f) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. LXXXV. Charter. Tom. IX. pag. 70.

(g) Coac. Prænot. n°. cxxx. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

(h) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. LVII. Charter. Ibid. pag. 740. Confer. Aphorism. Sect. IV. n°. XXII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 146, & alibi passim.

(i) Aphorism. Sect. VI. n°. XXVI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 262. Confer. Coac. Prænot. n°. cxxxIII. Charter. Tom. VIII. pag. 859.

oboriuntur, eds delirium solvit; verùm notavit *Galenus*, in *Commentariis* suis, (a) solutionis vocabulum improprie hîc usurpari, cùm plerumque morbi sanationem significet, in hoc autem casu ex malo in pejus transitus fiat. Verum quidem est, sequente delirio tremores sæpe tolli, inprimis si illud ferox fuerit; tunc enim immani musculorum robore valent sæpe tales ægri, sed semper infausto omine, uti facile patet.

TRANSIT IN PERIPNEUMONIAM SÆPE CUM DELIRIO. Quòd in peripneumoniam transire soleat febris ardens, in *Commentariis* §. 739, dictum fuit. Ratio ex antè dictis facile patet; uti etiam quare delirium sæpe adsit. Ubi autem bina hæc adsunt in febre ardenti, ægros in maximo discrimine versari nemo dubitat: imò *Hippocrates* binorum horum concursum lethalem pronuntiavit, dicens, (b) *Quibuscumque in febre non intermittente spirandi difficultas, & delirium acciderit, lethale.*

POST INGENTIA ALVI TORMINA QUÆ ORITUR, PESSIMA. Designat enim; intestina & mesenterium inflammatione correpta esse: verùm febris ardens dum hæc comitatur, summum periculum est, ne brevè lethalis hîc gangræna sequatur. Quàm citò autem nata in his locis inflammatio in gangrænam abeat, dictum fuit in vulnerum abdominis *Historia*; & postea adhuc de hac re agendum erit, quando intestinorum inflammatio pertractabitur. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (c) *in febribus acutis... , vehementes circa viscera dolores*, malos esse pronuntiaverit; & alibi dixerit, (d) *Ex alvi dolore laborioso febris ardens perniciofa.*

SOLVITUR CRITICE CUM RIGORE. Quando simul cum frigoris sensu totum corpus concutitur, rigor vocatur; qui si levior & momentaneus fuerit, horripilatio etiam dicitur (vide §. 563.). Appellatur & horror, quia à re horrida conspecta; vel per memoriam repræsentatâ, similis concussus corporis fit. Unde dixit *Galenus*, quòd non procul ab hujus affectionis notione abiisse videantur illi, qui rigorem refrigerationis sensum esse voluerant: non enim semper cum frigore adest frigoris sensus: (e) *Quæ enim resoluta sunt, torpida, difficili aut prorsus nullo sensu prædita, omnia perfrikerunt... Sed nullum ex his frigiditatem, quæ in ipso est, percipit, unde neque riget; sin autem sentiat, protinus certè & rigebit.*

Observaverat jam *Hippocrates*, quòd (f) *febris ardens rigore superveniente solvitur.* In febre enim ardenti, uti mox sequenti paragrapho dicitur, sanguis liquidissimâ sui parte orbis circa arteriarum extrema hæere incipit, atque inflammationem per universum ferè corpus facit. Impedito sic libero transitu sanguinis in venas, illæ deplentur, & omnis ferè sanguis in systemate arterioso colligitur, unde summæ resistentiæ nascuntur sanguini ex corde in arterias pulso, adeoque & validus attritus, & hunc sequens summus æstus. Ubi autem usu diluentium & attenuantium remedium incipit solvi inflammatoria illa sanguinis tenacitas, atque sanguis sic disponi, ut per ultimas arteriarum angustias in venas sanguineas transire possit, solvuntur hæc obstacula, & in vacuas venas sanguis quàm liberrimè transit. Uno ergo momento tollitur ingens illa resistentia, quæ prius in arteriis aderat, adeoque attritus, qui antea validissimus erat, jam ferè nullus est: ergo statim minuitur calor, & subito quidem, dum in vacuas venas pulsus sanguis absque ullo attritu partium ad se mutuo versus cor movetur. Verùm & postea cor acceptum à venis sanguinem

(a) Aphorism. Sect. VI. n°. xxvi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 262.

(b) Ibid. Sect. IV. n°. l. pag. 167.

(c) Ibid. n°. LXVI. pag. 177.

(d) Coac. Prænot. n°. cxxxI. Charter. Tom. VIII. pag. 859.

(e) Lib. de Tremor. cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 208.

(f) Coac. Prænot. n°. cxxxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 859. Aphorism. Sect. IV. n°. LVIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 171.

per arterias pervias jam libere propellit, unde longè minor attritus. Si jam simul consideretur, toto morbi decursu liquidorum movendorum molem plurimum imminutam esse (obesus enim homo dimidium sæpe sui ponderis perdit, & pallidus & gracilis ex periculoso hoc morbo emergit,) patet iterum, quare, libero transitu per arterias restituto, tam subitum refrigerium fiat. Verùm subitum frigoris, post validum æstum, sensum, concussus totius corporis sequitur, id est, rigor; uti experiuntur illi, qui calido ex hypocausto prodeuntes frigido aeri se exponunt.

Ex his apparet; qualis ille rigor sit, quo criticè quandoque solvitur febris ardens: non enim omnis rigor in hac febre contingens bonus est, sed tantùm ille, qui à subita restitutione æquabilis humorum motûs per vasa fit. Dum enim nova accessio fit, sive paribus sive imparibus diebus, rigor adest, sed levior longè, quàm ille, qui criticus est. Præterea distinguimus salutarem illum rigorem ab aliis, si post coctionis signa, & in die critico contingat, & evacuationes quasdam criticas præcedat, vel & mox sequatur. Sic dum narium hæmorrhagia larga in febre ardenti contingit, illam sæpe rigor talis criticus sequitur, qui ægrum & adstantes inani percellit metu, ac si mors instaret; cùm contrà in limine sanitas adsit. Magnâ enim tali evacuatione sanguinis arteriosi sic minuitur pressio in fines arteriarum obstructarum, ut retropulsu molecularum obstruentium inflammationis resolutio fiat (vide §. 400. n^o. I.) Quòd autem sedulò observari debeat, quo tempore rigor in febre ardenti contingat, ut firma inde prognosis haberi possit, patet ex Hippocrate dum monet, (a) *quibus in febribus sexto die rigores oboriuntur, ii arduam crisin portendunt.* Verùm hoc commune habet rigor cum omnibus aliis crifibus, uti patuit ex illis, quæ eâdem hâc paragrapho de diebus criticis dicta fuerunt. Constitit enim tunc, diem sextum veteribus Medicis semper suspectum fuisse, quòd in illo plerumque malæ tantùm, vel saltem infidæ, crifes fierent. Possè autem rigorem à malis causis fieri satis patet: dum enim immeabilis redditus sanguis ad extrema usque corporis propelli nequit, rigor oritur, quem dein extremorum frigus, pessimum in febre ardente signum, sequitur. Tales rigores damnavit Hippocrates dicens, (b) *Ex rigore perfrigerationes, non recalescentes, mala.* Post criticum autem rigorem, restituto libero humorum per vasa motu, brevè sequitur æquabilis per universum corpus calor. Sic in muliere, quæ (c) *in mendacium foro decumbebat,* frequentes contigerunt rigores, sed vel cum exacerbatione omnium symptomatum, vel cum frigore extremorum, quæ non ampliùs recalescebant; unde & periit.

Quàmvis autem criticus talis rigor solutam & mobilem jam morbi materiam denotet in febre ardenti, tamen hæc rarò vel nunquam habet tales dotes, ut sanis assimilata humoribus cum illis fluere possit per vasa, absque ulla notabili functionum perturbatione. Valido enim tali morbo nimis mutantur humores: unde ferè semper soluta hæc materia morbi aliquam retinet dotem, quâ æquabili circulationi repugnet, adeoque critica evacuatio ferè semper talem rigorem sequi solet: itaque febris ardens solvitur quidem cum rigore, rarò tamen vel nunquam solo hoc rigore sanatur. Sic Cleonactidi octogesimo die rigor obortus est; verùm eodem

(a) Aphorism. Sect. IV. n^o. xxix. Charter.

Charter. Tom. VIII. pag. 744.

Tom. IX. Part. II. pag. 150. Confer. Coac. Prænot. n^o. xv. Charter. Tom. VIII. pag. 854.

(a) Epidem. Lib. III. Comment. II. text. ix. Ægrot. XII. Charter. Tom. IX. pag. 252, 253 &

(b) Prædict. Lib. I. Comment. II. n°. LXV.

die sudore copioso, & urinis sedimentum rubrum & æquale habentibus, (a) perfectè judicatus est.

§. 742. **Q**UIBUS explanatis haud difficulter morbus præsens cognoscitur. Neque de ejus causa propiori, & proxima ambigetur; est enim à cruore orbatò parte blandiore, liquidiore, inflammatione per univèrsum corpus, viribus validioribus. Quin præfagia haud infirma hinc deducuntur.

Ex illis, quæ ad §. 738, & 739, dicta fuerunt, conflat, quænam febris ardens vocanda sit, & quomodo ab aliis febribus distinguatur. A synocho putri enim differt, quòd non uno & continuo decursu absolvatur, sed remissiones atque exacerbationes notabiles habeat. Ab intermittentibus verò febribus distinguitur, quòd non desinat ad perfectam integritatem febrilis impetus. A continuis remittentibus levioribus, æstu summo, inprimis circa vitalia, & remissione calore versus extrema, siti inexplebili, ariditate totius corporis, inprimis differt: eodem tamen cum illis genere continetur, & tantùm symptomatum malignorum numero & vehementiâ illas superat.

Causam autem proximam talem esse, qualis in textu describitur, patet, si considerentur causæ remotæ prægressæ, & symptomata præcipua, quæ in febre ardenti observantur. Labore enim nimio, solis æstu & reliquis, quæ §. 740, enumerantur, liquidissimam & blandissimam partem sanguinis, aquam nempe, diffilari, nemo dubitat; simulque residuum, hoc aquoso diluente orbatum, ad inflammatoriam tenacitatem disponi, & majorem acrimoniam acquirere; per quam, sive solam, sive per calefacientia aromatica acria usurpata auctam, quandoque & concurrente stimulo epidemico, incitatur circulatorii motûs velocitas, sicque validissima febris accenditur. Symptomata autem primaria §. 739, recensita idem docent, inprimis urens calor, respiratio anhelosa, siccitas totius corporis, sitis inexplebilis, & perturbatio omnium ferè functionum.

Cùm autem febris ardens adeo periculosus morbus sit, inprimis incumbendum est, ut firma habeantur præfagia, ex quibus constare possit, quid in hoc morbo metuendum sit, quid sperare liceat. Nam (b) *omni prorsus culpâ vacabit Medicus, si præviderit & prædixerit, quinam perituri sint, vel evasuri, atque ideo monuit Hippocrates, (c) Medicum providentiæ studio incumbere, optimum esse.* Agnoscit quidem, morbos sanare, esse (d) *præstantius quàm futura prænoscere*; verùm sanos, (e) *omnes ægrotos efficere nemo potest*; sed & Medicus, (f) *eos qui servari possunt, multò etiam meliùs servare poterit, longè antè singulorum curationem præmeditatus.*

Ex omnibus autem illis, quæ de causis, symptomatibus, & decursu febris ardentis dicta fuerunt, firma satis prognosis haberi poterit: Periculum adesse in hoc morbo, agnoscunt omnes, varium autem discriminis gradum ex symptomatum numero & vehementiâ discimus Cerebri functionum læsiones prævidemus facilè,

(a) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. vi. ægrot. vi. Charter. Tom. IX. pag. 108.

(b) Hippocrat. Prognostic. Commentar. I. Sentent. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 525.

(c) Ibid. Sentent. I. pag. 583.

(d) Ibid. Sentent. III. pag. 584.

(e) Ibidem.

(f) Ibid. Sentent. IV. pag. 585.

dum novimus, sanguinem minus meabilem, rapidissime tamen pulsus, dilatatis vasorum minorum orificiis illa ingredi, obstruere, inflammare, simulque tenuissimam & mobilissimam partem sanguinis deficere; adeoque spirituum secretionem, illorumque liberum transitum per encephali substantiam & nervos, impediri; hinc delirium, coma, convulsio, &c, toties febrim ardentem comitantur. Summus æstus circa vitalia, rapidissimus sanguinis spissioris motus, & siccitas ingens, pulmone periculum imminere docent, ne vel ruptis vasis lethale sanguinis sputum fiat; vel, immeabili sanguine pulmonis vasis infarcto, in peripneumoniam funestam transeat febris ardens. Quibus autem modis natura sanationem tentet in hoc morbo; quibus viis morbi materiam eliminat; quo tempore morbi hoc tutò & certò faciat; quibusnam signis hæc naturæ molimina prævideri possint; quomodo cognosci possit, an salutaris, an funestus, an verò dubius horum futurus sit exitus; omnia hæc tradita fuerunt. Patet ergo, quòd ex hæcenus dictis omnia, quæ ad prognosin pertinent, hauriri possint.

Offendit quosdam, quòd in febre ardenti inflammatio per universum corpus adesse dicitur, dum credebant, tunc illico circulationem debere deficere, cum nulla pervia forent vasa. Verum, uti constitit ex illis, quæ in Capitulis *de obstructione & inflammatione* dicta fuerunt, inflammatio nascitur, dum dilatata minorum vasorum initia majores moleculas recipiunt, quæ per illorum extrema transire nequeunt, (vocabatur tunc error loci, quem ex solo excessu motus circulatorii fieri posse ad § 100, demonstratum fuit.). Unde potest inflammatio per universum corpus fieri, licet per arterias sanguiferas, si non omnes, saltem plurimas sanguis adhuc transeat. Talem autem adesse in febre ardenti inflammationem, docet rubor faciei, & sæpe reliquæ cutis corporis, quandoque & post mortem manens. Cadaverum hoc morbo defunctorum inspectio demonstravit, cerebri corticem, in quo naturaliter nihil rubri invenitur, totum rubuisse, ac si Arte Anatomicâ repletus fuisset. Simul etiam hinc apparet, quare tantus calor adesse possit, licet ingens adeo vasorum numerus impervius fuerit: per arterias enim maximas sanguis ruber, ob fluidissimæ partis jacturam densior, magnâ velocitate movetur, & ab his causis summum calorem nasci debere demonstratum fuit, ubi de *Calore Febrili* agebatur.

§. 743. **C**URATIO exigat aerem purum, frigidum, renovatum sæpius: Integumenta minime suffocantia, vel aggravantia corpus: Situm corporis erectum sæpe: Potus copiosus, blandos, demulcentes, subacidos, aqueos, calidos; cibos leves, farinaceos, hordeatos, avenaceos, ex fructibus subacidis confectos: Venæ-sectionem, si morbi initium, plethoræ indicia, inflammationis singularis signa, calor intolerabilis, rarefactio nimia, revulsio necessaria, symptomata urgentia, neque alio remedio facile superanda, hanc exigunt: Clysmatum blandorum, diluentium, laxantium, antiphlogisticorum, refrigerantium applicationem repetendam, prout vis ardoris, siccitas alvi, revulsio, requisita imperat: Humectationem totius corporis, hauriendo aerem fumo calidæ blandum per na-

res, colluendo os, & guttur, lavando pedes, manúsque tepidâ, fovendo spongiis calidis loca, ubi plurima vasa contactui magis exposita: Medicamenta aquosa, blanda, nitrosa, grato acore sapida, alvum lenissimè laxantia, urinæ materiem suppeditantia, suppleantia, sudori vehiculum copiâ præbentia, non acrimoniâ, omnem contractionem fibrarum, crassitiem liquorum, acrimoniam eorundem solventia, diluentia, temperantia.

Cùm ex illis, quæ hætenus tradita fuerunt, constet in febre ardenti esse summum æstum, liquidissimæ partis dissipationem, & residui inspissationem, siccitatem corporis totius, & degenerationem humorum in putredinem; patet, in curatione requiri, ut temperetur nimius calor; restituantur liquida, quæ perierant; solvatur & attenuetur illud, quod in concretionem tendit; humectetur totum corpus; atque talia adhibeantur, quæ omni putredini maximè resistunt. Unde curatio exigit,

AEREM PURUM, FRIGIDUM, RENATUM SÆPIUS. Tantus quandoque circa vitalia viscera in febre ardente decumbentibus æstus observatur, ut aerem inspiratum accendat, uti §. 739, dictum fuit. Atque à tanto calore metus est, ne sanguis coaguletur, & in pulmonalis arteriæ angustiiis hæreat; sicque febris ardens, uti sæpe fit, in subito lethalem peripneumoniam terminetur: unde patet, opus esse, ut grato frigidi aeris refrigerio calor ille temperetur. Cùm autem in his ægris subputridæ exhalationes continuò de corpore exeant, etiam molestæ sanis hominibus, qui illorum curam gerunt; aer loci, in quo decumbunt, brevè his repletur & inquinatur, adeoque frequentem renovationem postulat: nisi enim hoc fiat, coguntur miseri non sine magno damno infectum talem aerem haurire continuò. Videantur & illa, quæ in *Commentariis* §. 698, dicta sunt de noxis, quæ à calore lecti & aeris clausi in morbis acutis contingunt.

INTEGUMENTA MINIME SUFFOCANTIA VEL AGGRAVANTIA CORPUS. Dum ab hyemali frigore corpus defendere volumus, stragulis corpus obruimus, sicque in proprii vaporis balneo hærentes calescimus. Si ergo in febre ardenti idem fiat, calor adeo intensus adhuc augebitur, & simul omnia illa mala fient, quæ ab aere clauso non renovato sequuntur in hoc morbo. Hinc *Celsus*, uti ad §. 698, dictum fuit, in cura febris ardentis iussit, ut amplo conclavi teneretur æger, (a) quò multum & purum aerem trahere possit; neque multis vestimentis strangulandus, sed admodum levibus tantùm velandus est. Similia & *Aëtius* posuit tamquam primaria in febribus ardentibus auxilia, dicens, (b) *Decubitus sit in locis frigidis patentibus & aere puro perflatis. Stratum molle & sæpe renovatum. Amicula assidue permutata, & satis gracilia, non sordida. Lectus sit abunde amplus, quò possint membra calefacta subinde ad alias atque alias partes transferri. Et per flabellum aer ignavior concitetur.* A veterum Disciplina recesserunt postea Medici, qui in hac opinione erant, per sudores, etiam in initio, calidis remediis & strangulorum pondere extortos, febres sanari debere. Quàm periculosam autem sit hoc ten-

(a) De Medicin. Lib. III. cap. VII. n.º. II. pag. 134.

(b) Tetrabibl. 2. Serm. I. cap. LXXVIII. pag. 253.

tare, nisi morbi materies & causa adeo tenues & mobiles fuerint, ut sic diffuari de corpore possint, antea dictum fuit (vide §. 594. n°. 2, & 715, 716, &c.). Neque novus hic in febribus ardentibus curandis error est; nam & Celsus jam de hoc conquestus fuit, dicens, ubi de sudore promovendo post febrim finitam, vel saltem decreascentem, agit: (a) *Hujus autem rei causâ continere æger sub veste satis multâ manus debet, eademque crura, pedesque contegere: quâ mole plerique ægros in ipso impetu febris, potissimèque ubi ardens ea est, malè habent.* Conducit etiam, quò minus calefiant, ut tales ægri potiùs supra culcitram, quàm lectum plumis refertum, decumbant. Quomodo autem gratum aeri refrigerium conciliari optimè possit, §. 605. n°. 2, dictum fuit.

SITUM CORPORIS ERECTUM SÆPE. Quantum usum habeat ad compescendum nimium febris impetum, si ægri quotidie per aliquod tempus à lecto abstineant, & in sedili erecto corpore sedeant, in *Commentariis* §. 610, dictum fuit. Simul etiam deliria, hinc imprimis metuenda, vitantur, vel compescuntur, si jam adfuerint; quia in horizontali corporis situ, cæteris paribus, majori copiâ & impetu sanguis versus caput tendit. Adeo autem confidebat huic auxilio Sydenhamus, ut in Variolis, dum ob nimium febris impetum jam in ipso mortis agone constituerentur ægri, ab hoc solo ferè quid boni speraret, (b) seque plures sic à morte liberasse testetur. Neque multum mali metuendum esse, licet frigidiusculo aeri, non multum etiam tecto corpore, exponantur tales ægri, miro casu probat. Juvenis enim quidam in (c) *ipso ætatis flore, circa mediam æstatem, variolis correptus est, iisque paulò post phrenitis accessit.* Dumque nutrix, quæ ejus curam gerebat, in urbem profecta aberat, mori videbatur adstantibus, atque cadaver, ut putabant, (d) *è lecto sublatum ac nudum mensæ imponunt, linteo superstrato.* Rediens nutrix, amoto linteo, *subobscura quædam vitæ indicia conspici sibi visa est; ac proinde statim projectum corpus in lectum reposuit;* atque post aliquot dies interpositos incolumis evasit, qui pro mortuo habitus, nudus ferè, libero aeri tamdiu expositus fuerat.

POTUS COPIOSOS, BLANÇOS, DEMULCENTES, SUBACIDOS, AQUEOS, CALIDOS. Ut nempe restituatur aquosæ sanguinis partis jactura. Sitis inexplebilis, febris ardentis semper comes, quamdiu mens constat, satis indicat copiosum potum, uti & ingens totius corporis ficcitas. Cum autem per febrim ipsam humores in majorem acrimoniam tendant, requiritur simul, ut potus blandi & demulcentes sint, simulque acidi, vel saltem sponte suâ in acidum vergentes; ut nempe occurratur putridæ degenerationi humorum, in febre ardenti semper metuendæ. Decocta avenæ, hordei, oryzæ, &c, emulsa ex his & feminibus farinosis parata, acidi vegetabilium succi, vel & fermentati, acetum nempe & vinum tantâ aquæ copiâ diluta, ut stimulo suo nocere nequeant, rob & syrups Officinales his decoctis diluti, gratissimos simul & saluberrimos potus exhibent: simulque magna in his varietas haberi poterit, dum non omnibus eadem placent; imò & eidem homini contingat in hoc morbo sæpius, ut nunc hos, nunc illos, potus, sumat avidiùs. Hoc & notavit Hippocrates, atque ideo, (e) varias potuum in febre ardente species recen-

(a) De Medicin. Lib. III. cap. vi. pag. 130.
(b) Sect. III. cap. II. ubi de curation. symptomat. pag. 195.

(c) Ibidem.
(d) Ibid. pag. 196.
(e) De Morb. Lib. III. cap. ultim. Character. Tom. VII. pag. 594. 595.

fuit, quæ tamen omnes habent illas dotes, quæ descriptæ fuerunt. Sic seminis lini decoctum, mulsam, aquam ipsam puram, decoctum hordei vel crudi, vel torrefacti prius (quod tunc similem Coffe Asiaticorum potum dat) vinum aquâ dilutum, &c, laudat.

Disputatum tamen fuit, an frigidus potus, an verò calidos, in febre ardente dare conducere, inprimis cum multa veterum Medicorum loca doceant, quòd frigidus potus in febre ardente laudaverint, & igneam in hoc morbo ardorem frigidâ quali extinguere tentaverint. Sic *Hippocrates* dicit, de his potionibus agens, (a) *Multos autem edunt effectus: aliæ siquidem mictionem provocant, aliæ alvi dejectionem, aliæ utrumque, aliæ neutrum. sed tantum refrigerant, ut si quis in vas aquæ ferventis frigidam aquam infundat, aut vento frigido vas ipsum exponat: & plures ex descriptis postea potibus frigidus dari iussit.* Quinimo *Galenus* duo tantum capita curationis in causo agnovit; (b) biliosos nempe humores debere extinguere, vel perfectè evacuare. Ad extinctionem autem, frigidæ potum laudavit, quo causas se curasse perpetuò dicit, & quidem tam crebras fuisse has curationes, ut nequidem numeri meminerit. Sic & *Celsus* monuit, quòd quidam (c) *aquâ frigidâ tantum ad satietatem datâ pro medicamento, uterentur in febre ardenti.* Ubi tamen inflammationis præsentis signa adsunt, vel futuræ metus est, patet facilè, quanta mala metuenda sint, si æstuanti à febre corpori gelidus potus affatim ingereretur. Videantur illa, quæ circa hanc rem in *Commentariis* §. 640. n°. 1, habentur. Ibi enim constitit, nec absolutè semper *Galenum* adhibuisse gelidum potum in hoc morbo, sed (d) *quum jam mediocriter concocti humores essent; & Celsum, (e)* plurimas cautelas dedisse, ne temere hoc in omni casu tentaretur. Imò videntur *Medici veteres, dum frigidum potum darent, semper aliquid mali timuisse, inprimis si largis haustibus ingereretur: sic dum Hippocrates aquam mulsam aquosam ad dimidias decoctam commendat, illam frigidam quidem, sed (f)* paulatim, exhiberi iussit. Et *Ætius* integro capitulo de frigidæ aquæ exhibitione egit, noxas recensens, quæ inde quandoque contingunt, & cautelas monens, quæ in hujus exhibitione observandæ sunt. Noluítque in principio vel augmento morborum propinari, sed tunc inprimis prodesse, quando (g) *præattenuatos humores* (προλελεπτυσμένους χυμούς) roborata per frigidæ potionem solidarum partium natura aggreditur, sicque aptissimâ phrasi explicat, tantum tunc prodesse, ubi humorum tenuitas adest. Præterea de cura febris ardentis agens idem Auctor, monuit, (h) assiduum usum epithematum frigidorum, quæ pectori & ventriculo applicabantur, vitandum esse; & calidâ eadem applicata videtur præferre. Aliquando post cibum, aquam frigidam ad cochlearis unius aut duorum mensuram sorberi iussit; maluitque, ut in totum ipsorum potus, (i) *lactei teporis* esset; sic enim γαλακτώδεις vocabulum vertendum esse probat *Foësius*. Præterea, ubi

(a) Ibid. pag. 594.

(b) Lib. de Morbor. acutor. vict. Comment. IV. text. XII. Charter. Tom. XI. pag. 124.

(c) De Medecin. Lib. III. cap. VII. n°. II. pag. 135.

(d) Method. Medend. Lib. IX. cap. XVI. Charter. Tom. X. pag. 220.

(e) De Medecin. Lib. III. cap. VII. n°. II. pag. 135.

(f) De Morbis Lib. III. cap. ultimo. Charter. Tom. VII. pag. 594.

(g) Tetrabibl. II. Serm. I. cap. LXXII. pag. 249. & in Editione Græc. apag. 84. versâ.

(h) Ibid. cap. LXXVIII. pag. 253. In Edit. Græca. pag. 86.

(i) Œconom. Hippocrat. in voce γάλα πειπρωμένον. pag. 132.

jam adesse frigidæ exhibendæ tempus in febre ardente credebat, monet iterum, minimum cujusdam mali imminentis metum impedimento esse, ne exhibeatur; maluitque tunc ab *aquæ fractæ* usu incipere: sic autem vocavit, quando aquæ frigidæ partes quinque ad partem unam aquæ temperatæ calidæ miscerentur. Quinimo monet in fine ejusdem capituli, quosdam Medicos methodi ignaros, & imitatos illa, quæ ab ipso facta viderant, nihil profecisse, sed & lethales habuisse successus.

Ex quibus omnibus, ut puto, apparet, veteres Medicos non adeo absolutè, ac voluerunt quidam, commendasse gelidum potum in febre ardenti; simulque patet, quando & quibus sub cautelis prodesse posset. Interim tamen nunquam nocebit calidos potus propinare, cum sic magis laxentur vasa, & melius diluantur liquida; neque ullus metus sit à constrictione solidarum partium, vel liquidorum coagulo, quæ utraque ab imprudenti frigidi potûs exhibitione metuenda sunt. Neque repugnat, quòd aeris frigus laudetur in hoc morbo; namque aer, longè rarior aquâ, calefcit illico, dum inspiratur; & nemo prudens gelidissimum hyemali brumâ aerem æstuanti à febre ardenti corpori applicabit, sed tantum nimis æstantem aerem grato refrigerio temperabit.

CIBOS LEVES, FARINACEOS, HORDEATOS, AVENACEOS, EX FRUCTIBUS SUBACIDIS CONFECTOS. Eadem nempe, quæ pro potu laudata fuerunt; tantumque ferè in eo differunt, quòd paulò meraciõra ciborum nomen habeant. Solam (a) ptisanam suam, vel ptisanæ succum, aut cremorem, in his morbis dedit *Hippocrates*; tenuiora, vel meraciõra, pro vario morbi tempore & impetu, uti in *Libro de morborum acutorum Visu*, & passim in ejus operibus invenitur. Videantur illa, quæ de his in *Commentariis* §. 599. 600. 601. 602, dicta fuerunt, ubi omnia, quæ de qualitate ciborum & quantitate, & de tempore illos exhibendi notanda sunt, habentur.

VENÆ-SECTIONEM, SI MORBI INITIUM, &c. Quantum usum habeat venæ-sectio ad minuendum nimium in febribus impetum, in *Commentariis* §. 610, demonstratum fuit; adeoque videretur & hæc in febre ardenti semper conducere; cum urens calor adsit, & vehementissima symptomata illam comitari soleant. Interim tamen magnâ hîc cautelâ opus est, cum aliquando venæ-sectio nocere possit. Dum enim circa vitalia viscera immeabilis jam redditus sanguis incipit colligi, & ingentem quidem æstum circa præcordia facit, verum in extremis corporis simul frigus adest, novimus, paululum sanguinis tantum adhuc versus extrema propelli, omnemque ferè sanguinem in systemate arterioso colligi. Si ergo in tali casu vena secabitur, tolletur pauculus ille sanguis, qui ex arteriis in venas transire potuit, & quo solo adhuc vita sustentabatur; adeoque summus metus est, ne pro remedio mortem venæ-sectio adferat. Unde patet, quare in initio morbi, quando, nondum difflatâ parte tenuissimâ, sanguis adhuc satis meabilis est, venæ-sectio inprimis locum habeat, per quam & crassissima sanguinis pars evacuatur, diluentibus & attenuantibus remediis locus & facilior miscela paratur, & futura inflammatio optimè præcavetur. Ubi jam ante morbum plethora adsit, quòd ex signis §. 106. *lit. ε*, recensitis cognosci poterit, major adhuc venæ-sectionis urget necessitas; uti etiam, si per ingentem morbi æstum rarefactio nimia plethoræ effectus faciat (vide §. 106, *lit. δ*). Cum autem ad inflammationem curandam, uti in ejus *Historia* dictum est, venæ sectio efficacissimum re-

(a) Lib. de morbor. acutor. visu. Comment. I. text. XLII. & seq. Charter Tom XI. pag. 13; Tom. II.

medium sit, patet satis illam requiri, si inflammationis singularis signa adfuerint, imprimis circa pectus vel caput, unde lethalis phrenitis vel peripneumonia brevi sequerentur: nisi enim subito succurratur, talis inflammatio citò in gangrænam terminabitur. Quia autem per venæ-sectionem nimia velocitas circulationis minui potest (vide §. 691.), uti etiam sanguinis densitas (vide §. 692.), simulque per eandem moles movendorum (vide §. 693.) minuat, quæ omnia efficacissimæ caloribus febrilis causæ sunt; patet satis, intolerabilem calorem venæ-sectionis necessitatem in febre ardente indicare. Cùm verò sæpe necessarium sit, impetum morbi à capite, quantum fieri potest, avertere, hoc respectu venæ - sectio in pede instituta locum habere poterit. Apertâ enim venâ, arteriæ in illam se evacuantes facilius deplebuntur, adeoque minor fiet resistentia sanguini in has arterias pulso; & sic revulsio à superioribus partibus corporis obtinebitur. Videantur illa, quæ ad §. 396. n°. 4; de revellentibus sanguinis impetum in alias partes dicta fuerunt.

Ex quibus omnibus patet, venæ-sectionem in initio febris ardentis utilissimam esse, in reliquo ejus decursu non semper prodesse; sed tantùm tunc, quando modò memorata adessent, requiri; habitâ semper ratione virium, ætatis, & tempestatis anni. Periculosam autem venæ-sectionem esse, si projectæ jam vires fuerint, non verò à plenitudine nimia aut rarefactione suffocata; uti & si extrema frigida manserint diu, pariter ex dictis apparet. Hinc monuit Hippocrates, (a) *In acutis autem morbis venam secabis, si morbus vehemens appareat, & qui agrotant in ætatis vigore fuerint, & virium robur ipsis adfuerit.* Similia & Celsus habet dicens; (b) *Ergo vehemens febris, ubi rubet corpus, plenaque vena tument; sanguinis detractionem requirit.*

Neque adeo universalem in febre ardenti curanda fuisse venæ-sectionis usum apud veteres Medicos, colligere liceret inde, quòd Celsus (c) de cura febris ardentis agens, nullam illius mentionem fecerit. Neque etiam illius meminit Aëtius (d), cùm tamen eandem in cura synochorum febrium, tam simplicium quàm putridarum, laudaverit. Pariter nec apud Æginetam (e) venæ - sectio in curatione febris ardentis memoratur. Aretæus verò de synopæ curatione agens, cujus principium dixerat febrim ardentem, tunc imprimis commendat venæ-sectionem, (f) *ubi præ multitudine synopa fit, & inflammatio aliqua insignis in præcordiis aut jecinore apparet.* Et paulò post subjungit, (g) *quin etiam multò minùs sanguinis, quàm in aliis occasionibus, hauriendum est; nam in synopa si vel minimum erroris committitur, ad interitum ducit.*

Si autem adsint quidem signa, quæ venæ-sectionem vel nocituram, vel saltem periculosam fore suadent; interimque urgentia symptomata, nullo alio remedio facilè superanda, illam postulent, uti v. gr; dolor pleuriticus, ingens capitis dolor & æstus, angina suffocans, &c; tamen & hæc tentanda erit, sed præsentem Medico, ut, simul ac tale symptoma levare incipiat, vena claudatur: præmonitis simul ægri amicis, quantum discrimen adsit, dum hoc tentatur remedium; inevi-

(a) Lib. de morbor. acutor. viçt. Comment. IV. text. xvii. Charter. Tom. XI. pag. 127.

(b) De Medicin. Lib. II. cap. x. pag. 78.

(c) Ibid. Lib. III. cap. vii. pag. 134, & seq.

(d) Tetrabibl. II. Sermon. 1. cap. LXXVIII.

pag. 253, & sequ.

(e) Lib. II. cap. xxx.

(f) De Curat. morbor. acutor. Lib. II.

cap. liii. pag. 100.

(g) Ibidem.

tabilem verò mortem instare, nisi hoc fiat. Pulcherrima circa hanc rem habet *Celsus*, ubi de venæ - sectione agit: (a) *Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur: sed, si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque sit, qui laborat, nisi temerariâ quoque viâ fuerit ad-jutus, in hoc statu boni Medici est ostendere, quàm nulla spes sine sanguinis detra-ctione sit: faterique, quantus in hac ipsa re metus sit: & tum demum, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitare in ejusmodi re non oportet; satius enim est anceps auxilium experiri quàm nullum.*

CLYSMATUM BLANDORUM, &c. Summum enim hæc habent usum: eluuntur per hæc putridæ fæces in intestinis collectæ, foveantur omnes hæc partes, sicque à superioribus revulsio fit. Præterea diluentia & antiphlogistica, intestinis recepta, deterfis & laxatis venarum meseraicarum osculis absorbentur, sicque sanguini permiscuntur; atque ita optima dilutio & attenuatio ejusdem obtinetur. Cùm autem clysmata injecta venis recepta statim (saltem pro parte) in venæ-portarum sinum deferantur, atque inde per totam hepatis substantiam propellantur, magnam efficaciam habere possunt in hujus visceris obstructionibus aut inflammationibus resolvendis; cùm remedia sic illico, & vix permutata viribus corporis, ad locum affectum pervenire possint. Ob insignem autem ardorem, qui in febre ardenti circa præcordia invenitur, justus metus est, ne talia in hepate mala oriantur. Cùm autem totus scopus sit, hæc viâ diluentia & laxantia corpori ingerere, ex mollissimis parantur tantùm hæc clysmata; acriora enim si fuerint, brevè tenesmus alvum deponendi sequetur, sicque exhibunt de corpore. Sola aqua cum oxymelle & nitro hîc sufficit; vel & eadem in decoctis althææ, malvæ, hordei, avenæ, &c, dilui possunt. Ter quaterve in die, vel & sæpius, hæc applicari debent, & retineri in corpore, quantum commodè fieri potest: in illorum usu autem pergitur, quamdiu manent ingens æstus & siccitas in toto corpore. Ubi verò lingua, fauces, oculi, cutis humescere incipiunt, & febris impetus remittit, & minuitur æstus, tunc ab his abstinendum est, ne nimis debilitetur corpus; vel sic torpeat febrilis motus, ut causæ suæ subigendæ, movendæ, & excernendæ impar redderetur. Videantur illa, quæ de horum usu in *Commentariis* §. 610, dicta fuerunt, ubi de minuendo febris impetu nimio agebatur. Magnè fecisse in morbis acutis horum usum *Hippocratem* novimus: postquam enim dixerat, in acutis venam secandam esse, si morbus vehemens appareat, &c, addit, (b) *At si imbecilliores appareant, ac si plùs sanguinis detraxeris, clysmo alvino tertio quoque die utendum, donec in tuto ager fuerit.* Ex quibus patet, quòd vicariam sanguinis missione operam à clysmatibus expectaverit, & imbecillioribus, vel copiosâ sanguinis missione debilitatis, nonnisi longiori intervallo eadem applicuerit. Quantum autem usum præstent in revellendo impetu à superioribus partibus, adeoque quàm optima sint in delirio & phrenitide, dum adsunt, vel ad illa præcavenda, dum futura metuuntur, docuit *Celsus* ubi de alvo lotionibus ducendâ agit dicens, (c) *Fereque eo modo dempta materia, superioribus partibus levatis, morbum ipsum mollit.*

HUMECTATIONEM TOTIUS CORPORIS HAURIENDO, &c. Utî antè

(a) De Medicin. Lib. II. cap. x. pag. 79.

(b) Lib. de morbor. acutor. vict. Comment.

IV. text. xviii. Charter. Tom. XI. pag. 129.

(c) De Medicin. Lib. II. cap. xii. n°. ii.

pag. 86.

jam sæpius dictum fuit , qui (a) *ex febre ardente intereunt* , omnes *ex siccitate intereunt*. Hinc omni Artis molimine opus est , ut siccitas tollatur , vel caveatur futura. Unde interna corporis potu copioso , & clysmatibus humectantibus , pulmones aere humido inspirato , os internum & fauces collutionibus , nares internæ vapore aquæ tepidæ attracto , à siccitate præservandæ sunt. Verùm & externæ corporis superficiei , adeo sæpe squalidæ in febribus ardentibus , pariter prospiciendum est : hinc balnea pedum , imprimis si simul nudatum corpus inferius vapore aquæ alluatur , tantum usum habent : manus immergantur sæpius de die aquæ calidæ ; axillis , parotidibus , inguinibus , spongiæ aquâ calidâ turgidæ frequenter applicentur , ut omnibus his locis applicata aqua venas ingrediatur , & sanguini , ob jacturam tenuissimæ partis immeabili , restituatur diluens vehiculum. Simul autem eâdem operâ tota corporis superficies optimè perspirabilis redditur , sicque hâc viâ expelli possunt de corpore , quæ retenta nocerent. Operosi fuerunt in his veteres Medici : vitis enim , myrti , rosarum , &c , folia pavimento inspergebant , aquâ crebrò hæc irrorantes ; tepidâ fovendum & colluendum os jubebant frequenter ; epithemata pectori & stomacho applicabant , pannos lineos oleo & aquâ calidis madidos imponebant , vel ex alto in pectus illa delabi curabant , &c , (b). Omnibus enim his factis pessima symptomata , quæ febrim ardentem comitari solent , leniuntur , uti sunt linguæ siccitas , sitis inexplibilis , anxietas intolerabilis , tussicula , vox clangosa , &c. Neque hoc tantùm , sed per eadem corporis partes internæ & externæ sic disponuntur , ut criticæ evacuationes , per quas febris ardens solvi solet , optimè per illas fieri possint. Narium hæmorrhagia enim , adeo hîc salutaris , emollitis naribus internis vapore aquæ tepidæ optimè procuratur ; laxata tota cutis pulcherrimè ad sudores criticos disponitur ; mollis & humidus pulmo faciliùs per sputa crassa morbi materiam eliminat ; emunctoria illa corporis , ponè aures , sub axillis & in inguinibus tepidis fomentis continuò laxata , deponendam hîc criticâ metastasi materiam admittunt faciliùs , &c. Unde patet , quantum usum humectatio totius corporis in cura febris ardentis habeat.

MEDICAMENTA AQUOSA , BLANDA NITROSA , &c. De medicamentis non adeo solliciti videntur fuissè veteres Medici ; nec mirum , cum illa , quæ potùs titulo offerebantur , uti etiam & cibi , remediorum vices gererent. Unde *Hippocrates* præter mulsam , poscam , oxymel , vix quid dedisse videtur ; imò & hæc pro potu communi ægris propinabat. Sic & apud *Celsum* , *Aëtium* , aliòsque nulla ferè medicamentorum mentio fit. Si autem conferantur illa , quæ de cibis & potibus febre ardenti laborantium dicta fuerunt , patebit evidenter , eadem omnes habere dotes , quæ in medicamentis requiruntur. Nam aquosa , blanda , demulcentia , subacida , sunt hæc omnia. Res enim eodem redit , sive decoctum hordei , avenæ ; &c , cum gratissimis acidis succis vel syrupis pro potu communi , sive medicamenti titulo quis dederit. Negligentiæ tamen accusarent Medicum & æger & adstantes , si in tam gravi morbo nullis *Officinalibus* uteretur *Pharmacis* ; præstat ergo & hoc titulo exhibere talia , quæ eidem scopo serviunt , & magnâ varietate haberi possunt. Omnes enim syrupi , & sapæ ex fructuum subacidorum succis parata , aquis stillatitiis , in quibus fervidum non adest

(a) Hippocrat de morb. Lib. I. cap. ultim. Charter. Tom. VII. pag. 549.

(b) Aëtii Tetrabibl. Lib. II. Serm. I. cap. LXXXVI. pag. 253. 254.

aroma, diluta, quales v. gr; sunt melissæ, florum sambuci, tilia & similium aquæ destillatæ; vel in decoctis scorzonera, graminis, tragopogonis, bardana, hordei, avenæ, &c, soluta; saluberrima & gratissima simul medicamenta exhibent. Ex cerasis, fragis, moris, rubi idæi baccis, ribesiis, &c, æstivo tempore, dum recentia hæc adsunt, similia parantur, dum leviter trita fervido hordei vel similium decocto infunduntur, deinde colatum liquidum saccharo vel melle edulcoratur. Additur his nitrum, quia & levissimum inter salia, & faciliè mutabile per vires nostri corporis optimum inflammatoriæ densitatis est resolvens, neque interim rigido nimis stimulo motum auget (vide §. 135. n°. 2.). Si hujus drachma dimidia vel integra singulis talium decoctorum libris diluatur, sufficiet; majori enim copiâ datum salino stimulo motum auget, qui jam nimius adest.

Omnibus jam his proprium est, ut alvum lenissimè laxent; quod semper conducit, ne putridæ fæces in intestinis diutius maneant: ratione aquæ, quam copiosam habent, urinæ materiam suppeditant; sicque faciunt, ut per urinæ vias unâ cum aqua sales & olea sanguinis, per auctam motûs circulatorii velocitatem acriora reddita, expellantur. Simul per eadem præbetur sudori blandum vehiculum, quo toties, uti vidimus, febris ardens solvitur; quando nempe solutis humoribus & laxatis vasis, debito tempore morbi prodit. Periculosa enim esse illa remedia, quocumque demum titulo superbiant, quæ acri stimulo prædita ad sudores movendos adhibentur, jam sæpius dictum & demonstratum fuit. Simul etiam aquæ calidæ copiâ, præcipuè si molli glutine hordei, avenæ, & similium dives fuerit, laxantur fibræ præ siccitate contractæ & rigidæ, saponaceis illis succis & nitro liquorum crassities attenuatur, simulque omnis acrimonia enervatur, partim dilutione; partim oppositâ horum indole, cum hæc omnia vel acida sint vel acescentia, & in febre ardenti in acrimoniam alcalinam putridam, vel oleosam rancidam, vergant humores. Ingens jam remediorum, quæ hîc conveniunt, numerus efficit, ut vel modicè etiam *Materiæ Medicæ* peritus, non tantum medicamentorum jucunditate, sed etiam gratâ varietate, ægris placere possit.

Cum autem febris ardens sæpe hæmorrhagiâ narium solvatur, uti §. 741, patuit; & quandoque illa tam impetuosa observata fuerit, ut inde in discrimen ægri venire possent, non incongruum duxi hic addere illa, quibus immodicus sanguinis per nares fluxus compesci possit. Reliquæ autem evacuationes criticæ, quæ in febre ardente fiunt, per vomitum, alvum, sudorem, urinam, sputa crassa, raro adeo impetuosæ sunt, ut ab his aliquod periculum metuendum foret; & de vomitu, alvo, & sudore cohibendis, si nimii fuerint, dictum fuit, quando de his inter symptomata febrilia agebatur; adeoque sufficiet de narium hæmorrhagia compescenda dicere.

Tam furibundo quandoque impetu ex soluta in naribus arteria sanguinem erumpere, ut paucis tempore ad plures libras exeat, & metus sit, ne ex subita & valida illa inanitione syncope aut convulsio fiant, Observata Practica testantur. Galenus in miro illo casu, cujus memini ad §. 741, cum hæmorrhagiâ, quam prædixerat, jam quatuor cum dimidia libræ evacuata fuerant, (a) illam compescere debuit. Inter illa autem remedia, quæ huic scopo serviunt, laudaverunt multi venæ-sectionem; ut nempe impetum sanguinis revellerent. Verum quam parum inde sperandum sit, in *Commentariis* §. 219, dictum fuit. Simul etiam pericu-

(a) Lib. de Prænotion. ad Posthum. cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 851.

lum est, ne per venæ sectionem illa mala, quæ ob nimiam inanitionem metuuntur, augeantur, dum nempe illa adhibetur, postquam jam multum sanguinis efflaxerit. Ubi verò in juvenibus verno vel æstivo tempore de naribus erumpit sanguis, atque antea illos nimias tales hæmorrhagias passos fuisse constat, venæ-sectionem locum habere potest, ut copia & impetus sanguinis minuantur. Tales videntur fuisse illi casus, in quibus *Galenus* (a) testatur, se sæpenumero per venæ-sectionem sedasse ex tempore narium hæmorrhagiam. Nam in modò memorato casu illam non adhibuit, sed aliis usus fuit remediis. Legitur quidem apud *Hippocratem* (b) *Quæ naribus copiosa, violenta, multa fluxerint, ad convulsiones interdum deducunt; venæ-sectionis solvit*: Verùm *Galenus* maleit in Commentariis suis ad hunc locum sic debere intelligi, quòd (c) *venæ sectionis solvit, antè sanguinis profusionem adhibita*. Præterea in *Coacis Prænotionibus* aliter hæc sententia exprimitur: loco enim βίαια πολλα ῥυέντα, habetur βίη ἀπαληφθέντα; sicque sequens, longè diversus à præcedenti sensus habetur: (d) *Fluxiones ex naribus largæ, per vim suppressæ, quandoque convulsionem provocant; venæ-sectionis solvit*. Sic enim per venæ-sectionem tollitur illud, quod importunâ suppressione retentum fuerat; dum in priori casu convulsio, ob nimiam inanitionem facta, per venæ sectionem potius augetur. Unde & *Sydenhamus*, qui in sanis hæmorrhagiæ narium præcavendæ, vel & compescendæ, (e) venæ-sectionem utilem laudaverat, non multum tamen (f) inde expectavit boni, ubi in febribus critica talis hæmorrhagia compesci debebat.

Artuum ligaturæ tales, quæ venas comprimunt, arterias verò non, huc spectant; cum sic impediatur, quominus sanguis venosus tantâ copiâ versus cor redeat, & multum sanguinis sic in venis facilè dilatandis retineri poterit: sicque tempus conceditur arteriæ apertæ, ut propriâ vi se contrahere possit. Cucurbitas magnas (g) hypochondriis applicatas, dextro quidem, si ex dextra nare, sinistro autem, si ex sinistra nare flueret sanguis, præ reliquis auxiliis laudat *Galenus*: & cum frustra situ erecto, frigidâ poscâ nare attractâ, spongiâ frigidâ mulsâ imbutâ fronti applicatâ, artubus deligatis, compescere tentabat nimiam hæmorrhagiam, illam statim sedavit cucurbitâ dextro hypochondrio affixâ.

Anodynis cum fructu nimium sanguinis orgasmum se minuisse testatur *Sydenhamus* (h) & dein purgante dato præcavisse, ne post rediret sedata jam hæmorrhagia: ideòque dum hoc symptoma aderat, citius dedit purgans in febribus acutis, quàm quidem aliter solebat.

Ubi tam valida aderat hæmorrhagia, ut periculum in mora adesse videretur exhausto jam ferè corpore, nunquam fefellit me vitrioli albi meracissima solutio, si nempe turunda, hâc madida, naribus immitteretur, curando ut quàm profundissimè ingrederetur nares. Hoc fit, si calamus linteo carpto obvolvatur solutione vitrioli imbuto, dein nari immittatur hâc lege, ut primò perpendiculartè intrudatur ad pollicis dimidii circiter, plùs minùsve, longitudinem; ac si quis

(a) Lib. de Curand. ration. per venæ-section. cap. xi. Charter. Tom. X. pag. 440.

(b) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. cxlvii. Charter. Tom. VIII. pag. 798.

(c) Ibidem.

(d) N°. cccxxxvi Charter. Ibid. pag. 870.

(e) Sect. VI. cap. vii. ubi de hæmorrh-

gia narium, pag. 360.

(f) Sect. I. cap. iv. Art. II. n°. iii. ubi de narium hæmorrhagia, pag. 85, 86.

(g) Lib. de Prænotion. ad Posthum. cap. xiii. Charter. Tom. VIII. pag. 851.

(h) Sect. I. cap. iv. Art. II. n°. iii. ubi de narium hæmorrhagia, pag. 85, 86.

per narium foramina versus fauces protrudere vellet, dein elevetur prudenter calamus, & rectà sursum adigatur, quousque absque læsione fieri poterit; tunc compressis naribus lentè educatur calamus, relicto linteo carpto. Nisi tali cum cautela hoc fiat, rarò ad locum affectum vitrioli solutio pervenit. Relinquitur autem hæc turunda ibi, donec post unum alterúmve diem sponte elabatur. Similem methodum commendavit *Hippocrates* dicens, (a) *Chalcitidem digito prius efformatam apprime, & cartilagine utrimque foris comprime: alvumque lacte asinæ cocto solve; & caput rade, & refrigerantia, si anni tempestas calida fuerit, admove.*

Cavendum interim, ne nimis meticulosi natam in morbis his hæmorrhagiam supprimamus intempestivè. Quamdiu pulsus adhuc plenus satis est, calor ad extrema usque; color ruber in labiis & facie, nullum periculum est: ubi verò pulsus vacillare incipit, pallor conspicitur, venæ concidunt, novimus sistendum esse sanguinis fluxum. Sæpe accidit, ut subitam & validam hæmorrhagiam animi deliquium sequatur, simulque tunc cesset hæmorrhagia; Naturâ tunc illud faciente, quod Ars sæpe imitatur in morbis acutissimis curandis, dum venæ-sectione ad animi deliquium usque institutâ illos quasi jugulat.

§. 744. **Q**UIBUS qui adjunxerit dicta in regulis universalibus de cura acutarum, harumque symptomatum, & secutura de acutis in perniciem viscerum singularium tendentibus; liquidò perspecta habebit ardentis febris cujuslibet remedia.

Recensita jam fuerunt præcedenti paragrapho illa, quæ in cura febris ardentis maximè notanda erant; reliqua autem in generali febrium cura habentur. Quo enim tempore morbi cibos dare oporteat, quænam illorum debeat esse copia & vis, pluribus ibidem dictum fuit: uti etiam quomodo acris irritans stimulus corrigi vel expelli debeat, & quibus remediis lentor humorum solvi possit; quomodo materies morbi ad coctionem & crism optimè præparetur; viæ lubricentur, per quas morbi materia subacta, & mobilis reddita, exitum sibi parat: de omnibus illis abunde dictum fuit. Symptomatum autem præcipuorum, quæ febres comitari; & quibus à se mutuò distingui solent, & variis quandoque nominibus vocari, Historia & Cura pariter pertractata sunt; adeoque nihil addendum dictis videtur. Cum autem per febrim ardentem inflammatorii viscerum morbi toties fiunt, qui sæpe singularia quædam in curatione notanda requirunt, & imprimis phrenitis vel peripneumonia; debent & addi illa, quæ postea de acutis morbis, singularem inflammationem hujus illiusve visceris facientibus, dicentur.

§. 745. **Q**UIN & reliquæ febres acutæ singulares ex dictis intelliguntur, vel ad symptomata singularia pertinent, vel sunt alius morbi acuti effectus.

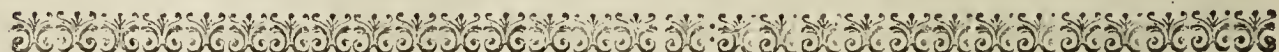
Actum enim fuit primò de febribus illis, quæ absque ulla intermissione uno decursu totum suum stadium absolvunt, quæ synochi vocantur; quæ in putres,

(a) Lib. de Morbor. acutor. vict. Comment. IV. text. cv. Charter. Tom. XI. pag. 182.

& non putres, distinguebantur: ubi verò intra viginti-quatuor horarum stadium talis febris finiebatur, tunc dicebatur ephemera; adeóque patet, omnes febres continuas ad has tres species posse reduci. Si verò inflammationem visceris cujusdam comitentur, tunc ad morbos inflammatorios pertinent; de quibus postea agetur. Cùm autem febris ardens sit pessima species illarum febrium, quæ nullam quidem intermissionem, sed tamen notabiles remissiones & exacerbationes, habent; patet, ex hujus curatione facilè intelligi; quid in aliis similibus febribus, quæ nec tot, nec tam sævis symptomatibus stipantur, agendum sit. Præterea hæ febres continuæ remittentes sæpe ex intermittentiis protractis & duplicatis paroxysmis fiunt, &, retuso harum impetu, solent in veras intermittentes transire; adeóque cætera, quæ huc pertinent, ex febrium intermittentiis Historia & Curatione petenda sunt.

Reliqua autem febrium diversitas, quæ apud Auctores occurrit, à molesto quodam symptomate illas comitante, desumi solet; verùm de his in symptomatum febrilium Historia dictum fuit. Sic febres singultuosæ, sudatorix, Afodes à fastidio & anxietate; epialæ à continuo rigore; exanthematicæ, &c, vocantur. Tota autem diversitas curationis in his à symptomate pendet, unde nomen habent. Ubi autem febris acuta singularis morbum quemdam inflammatorium comitatur, vel ex illo ut causâ sequitur, uti v. gr; dum in pleuritide suppurata à retento pure febris accenditur, facilè patet, curationem ab illius morbi cognitione pendere.

Adeóque pro febrium Historia & Curatione nihil superest, nisi ut adhuc quædam de febribus intermittentiis dicantur.

FEBRIS INTERMITTENS:

§. 746. **F**EBRIS Intermittentis definitio jam data (727) hujus diagnosi sponte patet, distinctio in varias classes facilis, utpote soli temporis differentix innixa, septenaria exquisita quandoque accidit, ut vidi.

Febres illæ, quæ per vices impetum remittunt, ut plena *ἀπυρεξία* inter duos quosque paroxysmos intercedat, vocantur intermittentes, uti §. 727, dictum fuit; adeóque hoc respectu facilis illarum diagnosi est, quâ ab omni alio febrium genere distinguuntur. Sed uti facilè patet, requiritur ad hanc diagnosin, ut Medicus binos paroxysmos & tempus intermedium observaverit, antequam de hac re certus esse possit. In primo autem ingruente paroxysmo statim definire, an febris intermittens futura sit, & qualis, an quotidiana, tertiana, quartana, longè difficilior est: de qua re statim postquam intermittentiis variæ classes enumeratæ fuerint, adhuc quædam dicenda erunt.

Diversitas temporis, quod inter singulos paroxysmos intercurrit, varias harum febrium classes efficit. Si enim quotidie renascatur febris, plenâ tamen *ἀπυρεξία*

ἀπορροεῖται inter singulos paroxysmos intercedente, vocatur *Quotidiana*. Si primo die accesserit febris, secundo die verò æger à febre liber fuerit, & tertio die iterum similis febris redeat, vocatur *Tertiana*; calculo factò, (a) *ab unius paroxysmi initio ad initium subsequæntis*. Si verò secundus paroxysmus in quartum diem ab initio morbi incidat, vocatur *Quartana*; si in quintum, *Quintana*; & sic de reliquis, inter quarum paroxysmos adhuc longiora intervalla observata fuerunt. Hoc autem notari meretur imprimis ideo, quia, apud nos saltem, vulgus hæc febrium nomina sæpe turbat, dum *Quartanam* vocant tertiâ die redeuntem febri (*Derdendægsche koorts*) quia vident binos dies transigere ægros absque febre; & deinde die sequenti, quem tertium vocant, febri redire. Ob eandem rationem tertianam appellant febri, quæ alternis diebus corripit (*Anderendægsche koorts*). Medicis tamen, & hîc, & in aliis morbis in usu est à primo morborum initio calculum instituire; unde ratio nominum, quæ his febribus dari solent, patet.

Quotidianas, Tertianas, Quartanas febres frequenter occurrere, notum est omnibus: illæ verò intermittentes, quæ inter singulos paroxysmos longius adhuc intervallum habent, raræ admodum sunt. Febrium tamen, quæ quinto, septimo, & nono die redeunt, meminit (b) *Hippocrates*, & septenariam exquisitam se vidisse testatur celeberrimus horum Aphorismorum *Auctor*. Quintanam febri, ex quartana factam, semel mihi vidisse contigit; sed post quatuor paroxysmos cessabat hæc febris sponte suâ. Octavo quoque die eâdem horâ & cum iisdem symptomatibus febri rediisse per quinque vices, observavit (c) *Simon Schultzius*: sextus verò paroxysmus, qui & ultimus fuit, in quintum à paroxysmo proximo diem incidebat, tribus horis solitum exacerbationis tempus anticipans. Verùm & notatur ibi, quod absque remediorum ferè usu partim per sudorem, partim per urinam copiosam redierit sanitas. Longè diuturniorem talem febri vidit *Amatus Lusitanus* (d) in adolescente Judæo, quæ ab inchoante hyeme ad medium veris usque perduravit, & quidem evidentibus maximè paroxysmis, per quindecim ferè horas. Finito verò paroxysmo, rectissimè valebat. Plures tales casus apud Observationum Medicarum Conscriptores, vel & Collectores, habentur, quibus constat, febrium intermittentium longiores periodos quandoque observatas fuisse. Longissimum tamen, de quo legitur, intervallum inter binos paroxysmos annum spatium complectitur: (e) *Antipater Sidonius Poeta omnibus annis uno die tantùm natali corripiebatur febri, & eâ consumptus est, satis longâ senectâ*. Plures tales Observationes collegit, (f) *Schenckius*. Non admodum frequenter tamen contingere longiora illa in febribus intermittentibus inter singulos paroxysmos intervalla, vel inde colligere liceret, quòd *Galenus* testetur, (g) se nunquam vidisse longiores illos circuitus; quintanos verò solos observasse, sed obscuros, & ambiguos. Quintanam tamen febri distinctissimam vidit *Tulpius* quæ durabat, (h) *reciprocantium circuituum ordine ultra mensem decimum-octavum, attamen, sine evidenti corporis macie, aut manifestâ virium jacturâ*.

Cùm autem febres intermittentes inter se ratione intervalli inter paroxysmos differant, patet satis, illam distinctionem omnibus obviam & facilem esse. Verùm ha-

(a) Sydenham. Sect. I. cap. v. pag. 96.

(b) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. 746.

II. Charter. Tom. IX. pag. 86.

(c) Miscell. Curios. an. 4, & 5. pag. 58.

(d) Centur. septim. curat. LXXV. pag. 767.

(e) C. Plin. Secund. Lib. VII, cap. II.

(f) Observat. Medic. Lib. VI. pag. 745,

746.

(g) Epidemior. Lib. I. Comment. III. text.

II. Charter. Tom. IX. pag. 87.

(h) Observat. Medic. Lib. III, cap.

pag. 269, 270.

rum februm diagnofin magis limitavit *Galenus*, voluitque, (a) ut vel in primo ingruentis febris paroxyfmo quis diftinguere poffet, ad quam intermittentium februm classem pertineret; imò ausus fuit dicere, quòd, (b) *Tertianam quidem à quartana, qui primo statim die nescit diftinguere, neque omnino Medicus est.*

Quotidianæ febris figna hæc pofuit Galenus, quòd in illa, (c) calor neceffariò humidior est cum quadam acrimonia, quam non protinus admota manus, fed per-manens, sentit: fitis est minor; vomitus pituitosi; & fimilis pituita alvo excernitur; univerfum corpus crudis humoribus scatet; ætas, natura, anni tempus; temperies funt humidiora. Præterea in febre quotidiana nunquam tantus æftus, (d) quantus in vigore paroxyfmi tertianæ, percipitur. Tertianæ febris diftinguitur; quòd, (e) majori cum rigore incipiat, quàm quotidiana, unà cum punctionis cujusdam molefto fenfu; pulfus (f) naturali fimilior fit; brevè magnitudine & vehementiâ increfcet; fitis adfit magna; calor magnus, fed æquabilis ad extrema ufque; tangentis manum validè primò afficiens, fed qui paulò pòft à manûs calore superetur: fudor fequatur; bilis vomitus superveniat, (g) vel biliofa per alvum deji-ciantur; urina exeat biliofa. Diagnofin firmat, fi anni tempus, (h) calidum fuerit, temperies calida & biliofa, labores, vigiliæ, curæ, inediæ præcefferint. Quartanis autem proprium erat, quòd in illarum invafionibus videretur, (i) arteria quodam modo effe alligata, atque ad interiora recta, uti aliâ occasione ad §. 576, dictum fuit; neque in frigore quartanæ ille punctionis fenfus adest, ut in tertianis; fed percipiunt ægri, (k) non quasi pungantur, fed refrigerentur, & veluti contundantur ufque ad offa. Inprimis, (l) fi regio talium februm fit ferax; epidemicè graffentur, & (m) tempus autumnale fuerit, firmior adhuc erit diagnofis.

Quàmvis autem memorata hæc figna magnum pondus habeant in his febris diftinguendis, & peritus Medicus, inprimis longo Artis usu in his firmior, ex illis præfagire poffit, quonam temporis intervallo rediturus fit paroxyfmus; interim tamen dictat prudentia, ut cauti fimus in his, ne aliquando nimis temerario præfagio unà cum Arte & Artifex ludibrio exponatur. Nihil enim nocebit, diagnofin eò ufque differre, donec fequens paroxyfmus illam indubitatam fecerit. Qui autem luculenta in Praxi verfantur, ex cognita epidemica conftitutione facilè prænofcere poterunt, ad quam intermittentium classem pertinebit febris, cujus primum paroxyf-mum vident.

Præterea in intermittentibus febris notatur diftinctio, quæ fumitur à majori vel minori duratione ipfius paroxyfmi. Ubi enim tertianæ paroxyfmus intra duodecim horarum fpatium terminatur, tunc (n) *exquifitam tertianam* vocavit *Galenus*, ubi verò duodecim horas excederet paroxyfmus, intermiffionis verò tempus tamen longius effet illo, quod paroxyfmus occupat, vocavit (o) *fimpliciter tertianam* abfque ullo epitheto addito. Si verò paroxyfmus in talem diuturnitatem ex-

(a) De Crifib. Lib. II. cap. iv. Charter. Tom. VIII. pag. 413.

(b) Ibid. pag. 414.

(c) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. vii. Charter. Tom. X. pag. 351.

(d) De Crifib. Lib. II. cap. v. Charter. Tom. VIII. pag. 414.

(e) Ibid. cap. III. pag. 411.

(f) Ibid. pag. 412.

(g) Ibid. pag. 410.

(h) Ibidem.

(i) Ibid. pag. 412.

(k) Ibid. pag. 411.

(l) Ibid. cap. iv. pag. 413.

(m) Ibid. pag. 413. 414.

(n) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. vii Charter. Tom. IX. pag. 90.

(o) Ibidem.

curreret, ut liberum à febre intervallum excederet, tunc extensam sive, (a) *tertianam productam* appellavit. Neque inutilis hæc distinctio est, cum quædam præfagia, uti postea patebit, exquisitæ tertianæ tantum convenient.

Ubi verò die intercalari inter binos paroxysmos nova accessio fit, tunc vocantur febres intermittentes duplicatæ, triplicatæ, &c, quia tunc revera tot numero febres sunt, quarum singulæ sequentibus ordine paroxysmis horâ accessionis, symptomatum numero & vehementiâ, respondent; atque sic à quotidiana febre distinguitur tertiana duplicata, vel quartana triplicata. In tertiana enim duplicata paroxysmus primæ diei respondet illi, qui tertio die aderit; secundæ diei verò accessio similis est huic, quæ quarto die continget; atque simili ordine idem in quartana triplicata observatur. Quotidianæ verò febris paroxysmi sibi invicem similes sunt. Hanc tamen duplicatæ tertianæ à quotidiana distinctionem neglexisse videtur *Celsus*, (b) dum inter quotidianæ febris varietates illam numerat.

Accidit quandoque, quàmvis rariùs, quòd illa febris reduplicatio non in diem intercalarem incidat: uti v. gr; dum tertio die, loco simplicis tertianæ paroxysmi, binæ distinctæ exacerbationes fiunt, se mutuo proximè sequentes; interimque secundo & quarto die perfecta est *ἀνωπεξία*. Si jam in tali casu postea & intercalari die novus insultus febrilis accesserit, triplicata poterit esse tertiana; quam (c) *Galenus* se distinctè observasse testatur. Quàm perturbata autem omnia apparere debeant, dum multiplicati tales paroxysmi febrium intermittentium solitam invasioni horam anticipant, uti sæpe fit, satis apparet; tuncque continuarum febrium indolem imitantur, uti postea §. 748, dicitur.

§. 747. **T**AMEN scire est, hanc in genere esse Vernalem, quæ à Februario in Augustum; & Autumnalem, quæ ab Augusto in Februarium dominatur. Distinctio necessaria ob varios mores, symptomata, exitus, durationem, curationemque febris; quin una aliam fugat.

Præter memoratam distinctionem, quâ febres intermittentes in varias classes distribuuntur, generalis adhuc illarum divisio obtinet, quæ à tempore anni desumitur, quo grassari incipiunt. Uti enim postea patebit, quando de *Morbis Epidemicis* agetur, bina præcipuè anni tempore observantur, in quibus insignis morborum mutatio occurrit, ver nempe & autumnus; vel saltem tempus utriusque hanc anni tempestatum proximum. *Sydenhamus* attentâ morborum Observatione didicit, (d) febres intermittentes, æqueac alios morbos epidemicè grassaturos, Februario mense incipere, vel Augusto; priores vernas vocavit, posteriores verò autumnales. Observavit autem illas febres, quæ Februario mense inceperant, pergere (e) eò usque, donec autumnalibus locum facerent; & vicissim has (f) verno tempore appropinquante, prioribus locum cedere; sic ut Junio mense jam adulto, vel mense Julio, vernalium febrium numerus diminueretur, tandemque illæ evanescerent; atque pariter mense Januario autumnalium febrium observare-

(a) Epidemior. Lib. I. Comment. III. text.
v. Charter. Tom. IX. pag. 91.
(b) De Medicin. Lib. III. cap. III. pag. 116.
De crisib. Lib. II. cap. IX. Charter.

Tom. VIII. pag. 420, 421.
(d) Sect. I. cap. v. pag. 97. 98.
(e) Ibid. pag. 100.
(f) Ibid. pag. 101.

tur diminutio : hinc , ut hoc obiter hîc moneam , patet ratio , quare Junio & Julio mensibus , cæteris paribus , minor ægrorum numerus sit ; quia nempe morbi vernaes tunc fatiscunt , atque autumnales morbi nondum inceperunt. Quàmvis autem intermediis inter ver & autumnum tempestatibus nonnullæ quoque febres oboriantur , tamen illæ minùs frequentes esse solent , & ad vernas vel autumnales commodè reduci poterunt , prout huic illive tempestatì magis appropinquant. Notavit enim Sydenhamus (a) , febres illas , quando epidemicè grassaturæ sunt , citiùs quandoque incipere , imprimis autumnales , quæ tunc (b) Junio mense adulto procedunt ; si verò minor illarum numerus futurus sit , seriùs invadunt , Augusto nempe mense , vel & circa Septembris initium : imò vidi quandoque seriùs adhuc , circa mensis Septembris finem febres autumnales emicuisse. Observavit autem Sydenhamus , (c) eò numerosiores fuisse has febres , quò citiùs inceperint : unde notat , quòd anno 1661 , circa finem Junii jam viderit ægros quartanis febribus correptos , quæ deinde quàm maximè grassabantur.

Necessaria autem hæc distinctio est , quia , licèt ejusdem nominis febris fuerit , & eundem typum servet , ingens tamen diversitas occurret semper tam in symptomatibus , quàm in curatione , prout vernum vel autumnale tempus fuerit. Unde non dubitavit Sydenhamus , (d) quin febres istæ totâ suâ naturâ , sive essentialiter , distinguantur ; nihilque certi , tam in prognosi , quàm in curatione posse haberi monuit , nisi ad hanc febrium diversitatem attendatur. Neque hoc mirum videbitur , si consideretur , verno tempore solvi illa , quæ hyemali otio accumulata fuerant in corpore lenta & viscida ; adeoque cum ipsa febre anni constitutionem conspirare , ut citò solvatur febrilis materia ; quò simul faciunt salubrium vegetabilium tunc germantium succi , qui tam ciborum quàm remediorum titulo adhiberi solent. Languida jam in stabulis armenta , dum ad prata ducuntur , gramineis succis pulcherrimè repurgantur ab illis , quæ hyemali tempore congesterant ; & brevi optimâ nitent pinguedine , & gramineo lacte ejusve sero salutarem adeo humano generi medelam præbent. Postquam verò æstivis caloribus exusta corpora fuerunt ; liquidissimis dissipatis , major humoribus nascitur tenacitas ; bilis acrior fit & spissior ; & aeris adest inæqualis temperies , unde , dum incautos toties matutina & vespertina frigora lædunt , qui diurni caloris impatientes corpus non satis vestibus tegunt , morbis plurimis occasio nascitur. Simulque auctum quotidie frigus à morbo resurgentibus toties recidivam generat. Patet hinc ; quare longè aliam indolem febres autumnales quàm vernæ habeant , & difficilùs curentur.

Diversitas autem insignis in his febribus observatur , ob varios mores , symptomata ; exitus , &c. Vernaes enim intermittentes salutare semper sunt , & rarissimè diuturnæ ; imò , quàmvis minùs aptâ methodo tractentur etiam in debilibus & senibus , (d) nunquam tamen ferè quis ex illis mori observatur. Autumnales contra , dum protractis & duplicatis paroxysmis continuarum indolem imitantur , ut sequenti dicetur paragrapho , periculo (e) sæpe non vacant ; & ætate provectionibus & cacochymicis corporibus sæpe lethales sunt. Atque illæ febres sæpe ad plures protrahuntur menses , (f) imò & ad vernum tempus usque ægros quandoque te-

(a) Sect. I. cap. v. pag. 97, 98.

(b) Ibid. pag. 98.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. pag. 100.

(e) Ibid. pag. 101.

(f) Ibid. pag. 101, 102.

nent, uti in quartanis autumnalibus toties observatur. Pessima autem illa symptomata, ventris induratio, tumores hydropici, cachexia, &c, quæ à febribus autumnalibus fiunt, (a) post vernas febres nunquam, vel saltem rarissimè, observantur. Curatio autem pariter longè differt: nam in vernis febribus, (b) quandoque vix ulla Medela requiritur, cum sibi relictae sponte cessare soleant; in autumnalibus verò febribus longè operosiori Arte opus sæpe est, uti in curatione harum febrium postea dicetur: sic & autumnales febres longè magis proclives sunt, ut intercalari die novum paroxysmum excitent, quàm vernæ; atque nausea, vomitus, anxietas, aliæque febres intermittentes comitantia symptomata, longè sæviora in autumnalibus observantur. Præterea quartanæ, (c) autumnii soboles sunt imprimis, & reliquarum intermittantium maximè diuturnæ: & tertianæ autumnales quandoque in quartanas mutantur, quod in vernis tertianis nunquam contingit (d). Unde & Hippocrates dixit, (e) *æstivæ quartanæ plerumque breves existunt, autumnales verò longæ*. Et in genere de omnibus morbis pronunciavit, quod (f) *Autumno in univèrsum morbi acutissimi (sunt), & maximè lethales; ver autem saluberrimum & minimè exitiale*.

Patet ergo ex dictis, quanta diversitas inter vernas intermittentes & autumnales sit; imò adeo opposita harum indoles est, ut (g) *una aliam fuget*. Observaverat jam Galenus, tertianam non exquisitam, (h) *autumno incipere & verè, atque desinere*. Quartanas autumnales circa sequens proximè vernum tempus solvi, quotidianis Observatis constat. Neque videtur hoc tantùm pendere à solo verno tempore, quo languentia diuturnis morbis corpora tam pulchre refocillantur; sed potiùs à mutata epidemica diathesi, quæ non ampliùs autumnalium morborum genio favet. Observavit enim Sydenhamus, (i) *tertianas vernaes, quæ ob phlebotomiam & catharsin indebitè celebratas, & regimen insuper cum morbo malè quadrans, moras traxisse etiam usque ad tempus illud, quo autumnales solent invadere, quæ tempestas, cum hujus morbi genio sit admodum contraria, eundem continenter exstinguit*. Autumnalis enim tempestatis varietas, & major aeris inclementia ex sua natura potiùs morbis favent, adeoque ab hac causa tertianarum vernalium productarum curatio expectari nequit.

§. 748. **Q**UIN & sæpe initio autumnii æmulantur exactè indolem continuarum, ob longiores & duplicatos paroxysmos; dum tamen indoles & curatio planè diversæ sunt.

Notaverat jam Celsus; quod in febribus intermittibus interdum, (k) *accessiones quoque confunduntur, sic ut notari neque tempora earum, neque spatia possint*. Unde cum nunquam febre liber invenietur æger, sæpe morbus à minùs peritis pro febre continua habetur, atque similis Medela adhibetur, ac in febribus continuis inflammatoriis fieri solet. Quando autem priùs febris legitimum intermittens cu-

(a) Sydenh. Sect. I. cap. v. pag. 100.

(b) Ibid. pag. 102. 103. 114.

(c) Ibid. pag. 104.

(d) Aphorism. Sect. II. n^o. xxv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 68.

(f) Ibid. Sect. III. n^o. ix. pag. 28.

(g) Sydenh. Sect. I. cap. v. pag. 100. 101. cap. 102.

(h) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. ix. Charter. Tom. X. pag. 352.

(i) Sect. I. cap. v. pag. 100.

(k) De Medicin. Lib. III. cap. III. pag. 117.

jusdam typum habuit, & deinde duplicatis & productis paroxysmis in continuam febrim transit, uti in quadam epidemica constitutione post tertium vel quartum intermittendum paroxysmum factum sæpe fuisse notat (a) Sydenhamus, facile cognoscitur, cujus profapia morbus sit. Longè autem difficilius est, hoc distinguere, ubi ab initio morbi febris nullam observabilem intermissionem habet. Illis annis, quando febres intermittentes admodum in hac urbe grassabantur, plures tales casus vidi, ubi sub larva febris continuæ intermittens decurrebat. Disertè autem hoc monuit Sydenhamus dicens: (b) *Observandum est etiam, quòd in principio februm intermittentium (epidemicarum præcipuè, quæ autumno contingunt) haud ita in proclivi est, typum sub primis invasionis diebus rite distinguere, quandoquidem febre continuâ adscitâ primùm adoriuntur, neque facile est aliquamdiu, nisi diligenter adverteris animum, quidquam aliud præter aliqualem morbi remissionem deprehendere, quæ tamen paulatim in perfectam desinit intermissionem, & typum anni tempestati aptè respondentem.* Novimus autem talem febrim, quàmvis longioribus & multiplicatis paroxysmis continuam mentiatur, ad classem intermittentium pertinere ex epidemica constitutione; nam eodem tempore plures semper observantur laborare tertianis duplicatis, vel & quartanis triplicatis quandoque, cum manifesta tamen intermissione. Præterea si in tali febre sensibilis remissio & exacerbatio contingant, tunc scimus, neque ad synochos, neque ad febres acutas continuas pertinere, sed ex genere continuarum remittentium esse, quæ sæpe ex intermittentibus fiunt, uti ad §. 738, dictum fuit. Videtur autem illa intermittentium in continuas degeneratio ab aeris calore pendere in primis. Novimus enim, uti postea dicetur in curatione intermittentium, per calida nimis remedia data febrim intermittentem mutari posse in continuam; atque videtur idem hîc fieri. Nam hæc februm species non observatur ferè nisi tali constitutione, quâ intermittentes epidemicè grassantur: verùm præcedenti paragrapho dictum fuit, tunc illas eò citiùs incipere, & mense Julio jam prodire, quando magnus adhuc in aere calor est. Quòd plùs verò ad hyemem vergit annus, eò plures intermittentes genuinæ apparent, & continuarum illarum februm numerus decrescit: unde Sydenhamus disertè monuit, (c) *in principio februm intermittentium illas continuas febres observari.*

Magni autem momenti est in Praxi Medica hæc distinguere posse, quia nec venæ-sectio, nec alia debilitantia remedia adeo locum habent in his febribus, quæ, ex intermittentium genere cum sint, continuas mentiuntur tamen. Similem enim curam requirunt ac intermittentes, quibus talia nocere postea patebit, quando de illarum curatione agetur. Imò non dubitavit Sydenhamus, (d) corticem Peruvianum in talibus febribus adhibere, optimo quidem cum successu; qui in vere continuis febribus nihil proficit.

(a) Epistol. responfor. I. ad ann. 1678, pag. 375.
(b) Sect. I. cap. v. pag. 104.

(c) Ibidem.
(d) Epistol. responfor. I. ad ann. 1678, pag. 383.

§. 749. **I**NCIPIUNT cum oscitatione, pandiculatione, lassitudine, debilitate, frigore, horrore, rigore, tremore, pallore extremorum, respiratione difficillimâ, anxietate, nausâ, vomitu, pulsu citato, debili, parvo, siti maximâ. Hæc prout majora, plurâque simul, eò febris pejor, atque in subsequente tempore calor, & cætera symptomata pejora: & hic gradus febris primus, incremento respondens continuarum, & reliquorum maximè periculosus. Urina tum ut plurimum est cruda, & tenuis. Incidens cadavera mortuorum in primo hoc stadio febris intermittens, post anhelitus, suspiria, ignaviam, inveni sanguinem crassum, impactum pulmonibus: semper tum fuerant pulsus parvi, frequentes, inordinati. *Harv. Exercitat. Anat. Cap. XVI.*

Considerandum jam est, quibusnam cum phœnomenis febris intermittens incipiat, quomodo dein crescat, & summum vigorem adepta decrescat iterum, donec in perfectam ἀνωρεξίαν desinat. Omnia autem modò dicenda phœnomena observantur etiam in homine antea sano, dum primus paroxysmus ingruit, vel ubi à præcedentibus paroxysmis emerit, & optimè se habere videtur.

Primum ferè signum est oscitatio, & pandiculatio, quâ omnia membra extendunt & leviter movent, cum oblectamenti cujusdam sæpe sensu; mox succedit lassitudo & totius corporis gravitas, & major debilitas, sic ut corpus vix sustinere amplius possint. Eodem tempore unguis pallere incipiunt; atque ex hoc pallore ingruentem sibi paroxysmum quartanarii satîs distinguere noverunt: paulò post apex nasi, digiti manuum & pedum pallent, uti & labia, & oculorum canthi; simûlque tunc frigus sentire incipiunt, & totum corpus concutitur, ac si aquâ frigidâ perfunderetur. Unde primum illud febris intermittens principium, (a) *tempus exhorrescentiæ* vocavit Sydenhamus; atque inde hoc symptoma ortum credidit, (b) *quòd materia febrilis, quæ nondum turgescens à massa sanguinea utcumque assimilata fuerat, jam tandem non solùm inutilis, verùm & inimica naturæ facta, illam exagitat quodammodo, atque laceffit; ex quo fit, ut naturali quodam sensu irritata, ac quasi fugam molita, rigorem in corpore excitet atque horrorem aversionis suæ testem & indicem. Eodem planè modo, quo potiones purgantes à delicatulis assumptæ, aut etiam toxica, incautè deglutita, horrores statim inferre solent; Simul tunc adest, vel paulò post sequitur, tremor totius plerumque corporis, in multis à maxillis incipiens, quæ celerrimè sæpe & alternis vicibus diducuntur & adducuntur; unde dentes ad se mutuò alliduntur, & sæpe tantâ vi, ut in quartanario sene dentes cecidisse viderim, quâvis ante morbum adhuc satîs firmi videntur. Quandoque adeo molestus & diuturnus ille tremor in toto corpore est, ut ab invitâ illis musculorum concussibus summa defatigatio fieret, & finito paroxysmo tanta maneret debilitas, & dolor in omnibus membris, ut vix artus movere posset virgo, mobilissima in genere nervoso, quæ tertianâ autumnali, post aliquot paro-*

(a) Sect. I. cap. v. pag. 93.

| (b) Ibidem.

xyfmos in quartanam degenerante, laborabat. Dedi, cum sufficere his malis non posse videretur, corticem Peruvianum; &, quod mirabar, cessaverunt enormes illi tremores: febris verò quartana, sed placida, per totam hyemem mansit; verno dein tempore sensim & sponte suâ soluta. Quandoque tantum frigus nascitur, imprimis in sensibus quartanâ laborantibus, ut membra rigeant, penitus immobilia, & nulli ferè articuli flecti possint.

Pleraque autem hæc symptomata docent, liberum & æquabilem spirituum motum per nervos tunc turbari & impediri; uti patet ex illis, quæ §. 627, & 660; de *Tremore*, & *Debilitate Febrili*, dicta fuerunt. Simul autem vitales functiones turbantur: frigus enim extremorum, uti dictum fuit ad §. 621, attritum liquorum in vasa & se mutuò minorem ponit, adeoque liquidum ad extrema stagnare; cor ergo minùs contrahi, minùs evacuari, adeoque & minorem influxum spirituum cerebelli esse. Cùm autem frigore contractæ venæ, & subsultibus tremantium musculorum pressæ, sanguinem suis cavis contentum versus cor dextrum derivent; interimque cor, minùs validè contractum, se tam facilè evacuare nequeat; dum & in arteriis major resistèntia adest; patet, maximam sanguinis copiam in venis magnis circa cor dextrum, & in sinibus, & in pulmone, debere colligi; unde anxietas nascitur, (vide §. 631.) & omni respirationis molimine nituntur viam sanguini ex corde dextro per pulmonem in cor sinistrum expedire. Cùm autem pulmo, in vasis sanguineis repletissimus, tunc ab aere inspirato difficiliùs expandi possit, hinc respiratio difficillima fit. Cor verò irritatum continuò sanguinis per pulmonem transpressi influxu, & copiâ circa cor dextrum collecti; palpitat celerrimè, unde pulsus citati quidem, sed debiles simul & parvi, quia parca tantùm copia sanguinis in arterias exprimitur, quæ illis dilatandis non sufficit: de qua re antea in *Commentariis* §. 576, dictum fuit. Solent ferè semper nausea & vomitus adesse hoc tempore, adeoque & naturales functiones turbantur. Cùm autem probatum fuerit in *Commentariis* §. 636, liquorum immeabilitatem meritò inter sitis febrilis causas numerari, patet satis ratio, quare sitis maxima hoc febris tempore adsit, cùm & ad extrema stagnent humores, & circa cor & pulmones immeabilis sanguis accumulatur.

Omnia autem modò enumerata symptomata feбри intermittenti potiùs adesse inveniuntur, quàm febribus continuis: nam in illis rarò vel nunquam tam validum, nec tam diuturnum, frigus adest: cùmque febris continuæ, nisi omnium acutissima fuerit, incrementum non tam velox sit, quàm febris intermittens, rarò in febris continuæ initio omnia hæc symptomata adsunt, vel nunquam saltem tam valida. Unde & ex his incipientem febrim intermittentem à continuis utcumque distinguere possumus. Atque ideo *Galenus* dixit, (a) *Quæ igitur cum rigore invadunt, non abs re ex earum numero esse, quæ circuitu quodam repetunt, duxeris.* Quandoque tamen contingit, ut primus februm intermittentium paroxysmus levior sit, adeoque non adeo molesta hæc symptomata habeat.

Cùm autem, uti ad §. 3, dictum fuit, cujusque morbi tanta sit magnitudo; quantum à naturali statu recedit; patet satis, eò pejorem esse febrim intermittentem, quò symptomata enumerata majora & plura fuerint. Præterea observatur

(a) Method. Medend. ad Glaucon, Lib. I. cap. v. Charter. Tom. X. pag. 349.

semper , quò frigus , tremor , pallor , &c , pejora fuerint , eò majorem postea calorem sequi , & validiora esse illa symptomata , quæ sequentem febris statum comitari solent , nisi frigoris febrilis tempore suffocetur æger. Illa enim causa , qualiscumque demum fuerit , quæ intermittens febris proxysmum excitat , dum incipit agere , vitales actiones , pulsus & respirationem , & calorem , qui inde pendet , turbat & lædit ; unde , quò validior hæc fuerit , eò majori molimine vita adhuc superstes indiget , ut illam superet & expellat de corpore , vel saltem reddat non actuosam. Verùm illud vitæ , in causam morbosam agentis , molimen , circulationis impetu & velocitate auctis , efficaciam suam præstat ; unde patet ratio , quare tantus calor post validum frigus febrile sequatur. Præterea dum in valido frigore febrili in venis majoribus circa cor dextrum , & sinu venoso , uti & in pulmone , sanguis ferè stagnat , disponetur ad concretionem , & , expresso solo tenuissimo , residuæ moleculæ plus cohærebunt ; hinc dum incipiunt minui illa obstacula circa extremitates arteriarum , sanguis corde pulsus majori cum attritu per ultimas arterias in venas transibit ; adeoque augebitur calor (vide §. 675 ,) donec resolutâ illâ sanguinis immeabilitate , & subactâ vel expulsâ causâ paroxysmi , redeat pristina circulationis æquabilitas.

Cùm autem febres intermittentes duplici ratione considerari possint , quatenus nempe attenditur ad illa , quæ in singulis paroxysmis contingunt , vel quando omnes paroxysmi talis febris simul considerantur ; patet , singulos paroxysmos habere suum initium , incrementum , & statum , uti de febribus continuis dictum fuit §. 590 ; tuncque comparando inter se , primus hic febris intermittens gradus respondebit illi stadio continuarum febrium , quod incrementum vocatur , in quo nempe magis magisque minuuntur ea , quæ de sanitate supererant ; & contrà augentur illa , quæ à morbo pendent. Si verò de omnibus paroxysmis febris intermittens simul agitur , tunc ejus febris incrementum adesse dicitur , quamdiu paroxysmus duratione , & numero & vehementiâ symptomatum , proximè præcedentem excedit.

Maximè autem periculosum esse illum primum febris gradum patet , si considerentur symptomata tunc præsentia , quæ vitalium functionum insignem læsionem demonstrant. Sanguis enim , uti dictum fuit , circa cor dextrum & in pulmone accumulatur , pauculum tantum in cor sinistrum transit , quod tremulo motu palpitans per arterias , frigore contractas , illum transprimere nequit ad extrema corporis usque , adeoque patet , vitalem motum humorum ex corde in arterias , & ex arteriis in venas , & dein in cor iterum , turbari & impediri ; cùmque ab his vita pendeat , uti ad §. 1. dictum fuit , apparet hoc febris tempore ipsam vitam in discrimen venire. Verum quidem est , sequenti febris stadio hæc obstacula solvi , liberamque denuo redire humorum circulationem ; atque ideo paucissimos extinguere homines in febrium intermittentium paroxysmis , si simul consideretur ingens numerus illorum , qui his febribus corripiuntur ; interim tamen verum est , maximum periculum adesse primo illo febris stadio , illisque , qui febribus his pereunt , illo tempore mori. Summorum Medicorum Observata suffragantur modò dictis. Sic Sydenhamus notat , (a) quòd qui ex febribus intermittens moriuntur , siquidem in paroxysmo pereant , in primo illo tempore (exhorres-

(a) Sect. I. cap. v. pag. 94.
Tom. II.

centiæ scilicet) fato fungatur; nam si ad tempus effervescentia pertigerint, saltem pro illa vice non moriuntur. Senibus autem quandoque hoc contigisse, ut in ipso vel primorum paroxysmorum rigore deficerent, alibi (a) monet. Sic *Hollerius* vidit, (b) in eo rigore, qui initium erat quartanæ accessionis, agram mulierem exstingui; idémque *Fridericus Hoffmannus* suis *Observationibus*, (c) confirmat. Magnum pondus his addunt illa, quæ *Harvæus* in cadaveribus illorum, qui in primo hærum febrium stadio defuncti fuerant, invenit; sic enim habet: (d) *In tertianæ febris principio morbifica causa cor petens, circa cor & pulmones quando immoratur, anhelosos, suspiriosos & ignavos facit, quia principium aggravatur vitale, & sanguis in pulmones impingitur, incrassatur, non transit (hoc ego ex dissectione illorum, qui in principio accessionis mortui sunt, expertus loquor) tunc semper pulsus frequentes, parvi, & quandoque inordinati sunt; ab aucto verò calore, attenuatâ materiâ, apertis viis & transitu factò, incalescit universum corpus, pulsus majores fiunt & vehementiores, ingravescente paroxysmo febrili. Ubi enim calor febrilis post frigus sequitur, novimus expeditas iterum esse vias sanguini pulso ad extrema corporis usque, adeoque omnia obstacula soluta esse; tam illa, quæ à vasorum contractione, quàm quæ à liquidorum immeabilitate facta fuerant; adeoque solam tantum circulationis velocitatem auctam superesse, quæ brevè in his febribus sopietur: unde nullus metus est, ut hoc paroxysmo pereat æger. Verum quidem est, quòd in homine plethorico, per calorem febrilem rarefacto sanguine, vasa quandoque rumpi possent in cerebro, pulmone, &c, lethali cum eventu; sed tunc satis patet, in tali casu mortem non pendere à febre ut unicâ causâ, neque adscribi posse illis, quæ in omni febre intermittenti obtinent, de quibus hîc tantum agitur.*

Urina verò plerumque hoc febris intermittens tempore cruda & tenuis esse solet, ob constricta vasa, debiles vires cordis, & potum sæpe copiosum ingestum; unde per renes tantum tenuissima & merè aquosa ferè sanguinis pars transit.

Videantur & illa, quæ de symptomatibus frigoris febrilis dicta fuerunt §. 576. 577. 578.

§. 750. **H**UNC statum (749) excipit alter, incipiens cum calore, rubore, respiratione forti, magnâ, liberiore, anxietate minori, pulsu majori, robustiorique, siti magnâ, dolore artuum & capitis magno. Urina plerumque rubra, respondet ἀκμῆ febrium continuarum.

Postquam per aliquod tempus, longitudine varium pro diversa febris indole; anni tempestate, ægri temperie & ætate (vide §. 575.) duravit primum illud febris intermittens stadium, incipit frigus minui & tremor, calorque gradatim redit in extremis corporis partibus; simulque pallor evanescit, & redit rubor; respiratio, quæ antè difficillima erat, liberior redditur, tandemque aucto calore

(a) Sect. I. cap. v. ubi de quartan. curation. pag. 115.

(b) In Coac. Hippoc. pag. 302.

(c) Medicin. ration. system. Tom. IV. Sect. I. cap. 11. §. xxxi. pag. 81.

(d) De motu cordis cap. xvi

fortis & magna fit; sanguis enim, qui antea ferè stagnabat circa cor & pulmones, jam libere transit, sed rapido simul motu, unde & auctam respirationem requirit, ut eodem temporis spatio major sanguinis copia per pulmonem trajici possit. Anxietas autem, quæ tempore frigoris febrilis ob sanguinis egressum ex corde impeditum (vide §. 631.) aderat, minuitur, dum decrescunt obstacula; simulque pulsus major & robustior fit, quia cor contentum suis cavis sanguinem jam in arterias circa extrema sua pervias propellit. Sitis tamen sæpe adhuc magna adest, partim ob humores nondum penitus solutos, partim etiam ob siccitatem linguæ & oris, quæ calorem febrilem comitari solet: sæpe etiam, uti postea videbimus, putrida biliosa colluvies in primis viis adest, quæ calore febrili mota & pejor reddita sitim validam producere valet (vide §. 636.). Dum autem per tremores illos prægressos tot & tam validis sæpe concussibus agitata fuerunt partes musculosæ, non mirum est, artus dolere, dum sanguis jam magno satís impetu & velocitate per has partes movetur. Quia autem calore febrili, & auctâ circulationis velocitate, vasa magis distenduntur, dolor capitis magnus sæpe adest hoc febris tempore. Urina autem coloratior solet esse, quàm in frigore febrili, ob majorem attritum fluidorum ad vasa, & plerumque rubet, magis minúsvè colorata pro varia febris intensitate, & potûs assumti copiâ.

Hoc febris intermittens stadium Sydenhamus vocavit, (a) *tempus ebullitionis*, sive fermentationis (quo autem sensu hæc vocabula intelligenda velit, alibi (b) dixerat,) quâ nempe natura uti consuevit, ut in febribus morbosam materiam subigat, & expellat de corpore. Respondet autem hic status febris intermittens vigori febrium acutarum, quia postea sensim remittunt omnia symptomata, & febris decrescit. Differt tamen in eo, quòd in vigore febrium acutarum æquo quasi Marte dimicet natura cum maxima morbi vehementia, & incerto quidem eventu, cum aliquando morbum superet, quandoque & victa succumbat, uti in *Commentariis* §. 590, dictum fuit; in febribus verò intermittentibus certus sumus, quòd in hoc paroxysmo natura morbo prævalebit, cum illi, qui perituri sunt, primo febris stadio exstinguantur, uti præcedenti paragrapho dictum fuit.

§. 751. **T**UM ultimò ingens plerumque sudor; remissio omnium symptomatum; urina crassa; sedimentum lateri confuso simile; somnus; *ἀσπυρεξία*; lassitudo; debilitas.

Sequitur tunc ultimum stadium febris intermittens, quod dixit Sydenhamus, (c) *tempus despumationis*, monens, se illo nomine nihil aliud intelligere, (d) *quàm materiæ febrilis jam subactæ, & quasi devictæ, expulsionem, seu separationem*. Videtur autem hæc expulsio per sudores & urinas in primis fieri: ferè semper enim summum paroxysmi vigorem sudor sequi solet, & plerumque satís profusus, calidus, toto corpore manans. Dum enim & in frigore, & calore febrili, magna sitis adfuit, copioso potu ingesto, sanguis tenuis liquidi copiâ abundat: dumque simul aucta circulationis velocitas adest, & libera humorum circumductio per om-

(a) Sect. I. cap. v. pag. 93. 94.

(b) Ibid. cap. iv. initio, pag. 58. 59.

(c) Ibid. cap. v. pag. 93. 94.

(d) Ibid. 94.

nia vasa corporis rediit tempore caloris febrilis ; per cutis calidæ jam , & lecti tempore fotæ , vascula exhalantia facilem viam invenit aquosa sanguinis pars , & sudoris specie exit. Magnum autem ab hoc sudore levamen percipere solent ægri , & eodem tempore omnia symptomata , quæ calorem febrilem comitabantur , minuuntur , & æger ad perfectam ἀπυρεξίαν venit. Accidit quandoque eodem hoc tempore , quandoque & in prioribus febris stadiis , vomitum accedere , vel & alvum solvi , sicque etiam per has vias materiam febrilem expelli ; ferè semper tamen sudor paroxysmum febris intermittens claudit. Pulchre hæc notavit Galenus , ubi tertianæ exquisitæ decursum describit , dicens , (a) *Et jam bibendi tempus adest ægrotanti , & statim post potum plurimus vapor calens per cutem exhalat ; sudoris nuncius ; bilisque supervenit vomitus , ventérve solvitur , & biliosum meit. . . . supervenit enim sudor vaporosus ac calidus , quemadmodum in balneis. Totum verò ipsis corpus equaliter sudat , talisque est pulsus , qualis sanorum in exercitationibus & balneis , velox scilicet , ac magnus ac vehemens ac frequens.*

Urina autem emissa hoc sudoris tempore , vel & post paroxysmum finitum , sæpe sequenti modo se habet : dum emittitur , rubicunda est , tota quasi saponacea & spumescens , deinde , postquam stetit per aliquod tempus , pellicula in summitate urinæ apparet , vasis continentis lateribus accreta : in fundo autem vasis magna copia sedimenti hæret , quod colore suo laterum coctorum , vel boli Armenæ , pollicem imitatur ; unde & hæc urina lateritia solet vocari. Adeo autem frequenter talis urina post febrium intermittens paroxysmos apparet , ut latentes sub aliena larva quandoque has febres hoc inprimis signo cognoverit Sydenhamus. Notat enim , quandoque in constitutione quadam epidemica contigisse , quòd (b) *earum paroxysmi non cum rigore & horrore , quos postea febris excipit , invadebant , sed æger iisdem planè symptomatibus tentabatur , ac si apoplexiâ verâ laborasset , quæ tamen nihil aliud esset , utcumque hunc affectum amularetur , quàm ipsa febris caput impetens , ut ex aliis signis , ita ex colore urinæ satis liquebat : quæ in intermittens ut plurimum rubore saturato exstat , qualis cernitur in urinâ eorum , qui ictero laborant , & si non adeo intensè rubet ; & pariter sedimentum deponit pulverem laterum ferè referens. Unde etiam , tali urinâ conspectâ , nullas evacuationes per sanguinis missionem , purgantia , &c , adhibebat , quas intermittens adversari noverat ; sed expectabat , donec paroxysmus sponte suâ cessaret , & tunc dato cortice Peruviano febrim hanc profligabat.*

Notandum tamen , non semper talem urinam hoc tempore adesse , nam post febres intermittens vernas , & inprimis post tertianas exquisitas , quarum paroxysmi non ultra horas duodecim extenduntur , (c) urina subrufa , vel subflavescentis , sæpe mingitur , cum nubecula vel enæoremate ; quandoque & (d) sedimentum læve , æquale , & album habent , & læto omine , cum & faciles , & breves tales febres tunc esse soleant ; uti jam notavit Galenus. Imò & in primis intermittens autumnalium paroxysmis quandoque talis urina non invenitur , sed plerumque tunc tantum ,

(a) De Crisib. Lib. II. cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 412.

(b) Epistol. Respons. I. ad ann. 1678. pag. 387.

(c) Galen de Crisib. Lib. II. cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 412.

(d) Ibidem.

quando validiores paroxyfmi adfunt. Præterea & (a) in fcorbuticis talis urina apparet, licèt febre intermittente non laboraverint.

Sudorem autem illum fequi folet plerumque blandus fomnus, & poft hunc totalis febris remiffio invenitur; fed fupereft laffitudo & debilitas, quibus febris intermittens paroxyfimum ab ephemera diftingui poffe, dictum fuit §. 728, quando de ephemera agebatur.

§. 752. **S**ÆPE abeunt in acutas, periculofas; quod calori nimio, & motui excitato nimis, ut plurimum debetur.

Quamdiu febres hæ perfectam intermiffionem habent, raro, vel nunquam, periculofæ funt, nifi in fenibus vel debiliffimis hominibus: ubi verò in continuas acutas degenerant, sæpe admodum periculofæ funt. Satis autem in hanc mutationem proclives effe febres intermittentes, patuit ex illis, quæ §. 748, dicta fuerunt: tunc enim conftitit, febres autumnales, quàmvis propriè intermittentes ex fuo genio fuerint, (b) tamen sæpe indolem continuarum æmulari; dum ob duplicatos & protractos earundem paroxyfmos nulla intermiffio obfervatur, fed remiffio tantum. Notatum autem fuit ibidem, illud tunc inprimis contingere, quando maximè epidemicæ futuræ citiùs ingruunt fub æftivis caloribus. Verùm febres intermittentes perfectæ, quæ aliquot jam paroxyfmis typum fuum fervaverant, quandoque in acutas continuas abeunt, fi ægri lecto incarcerentur, vel calidis nimis remediis cura harum februm tentetur; ficque plures, (c) cerebro affecto, ex his febris in continuas vergentibus, periiffè monuit Sydenhamus; fimulque cavere juffit, ne per fudorifera facilè cura tentetur in tertianis & quotidianis febris; inprimis fi hæ febres nondum certum typum induerint, in continuitatis vicinia adhuc hærentes. Aliâ autem occasione notavit, fi fudor ille, qui intermittentiæ paroxyfimum claudere folet, ultra modum promoveatur, dum æger lectulo jugiter affigitur; (d) continuam febrim accendi. Ex dictis autem fatis apparet, calori nimio, & motui nimis excitato, illam mutationem intermittentiæ in continuas tribuendam effe. Sic virgini tertianâ laboranti confilium dabatur, ut magnam fatis copiam fpiritus vini, & piper contritum cum calida cerevifia fumeret; unde tertiana febris in continuam violentiffimam mutabatur, in qua per plures dies delirabat, redeunte denuo tertianâ, dum acuta continua ceffaverat, fed admodum inordinata, cum peffimis fymptomatibus, & pertinaciffima (e). Quartanam, verno tempore calidiffimis remediis tractatam, in pleuritidem sævam tranffiffe vidi: non autem quartana manebat, dum pleuritis fimul aderat, uti in illo cafu in *Commentariis* §. 738; memorato fiebat, fed quartanæ paroxyfmus, poft affumpta calidiffima remedia, non definebat in ἀνωπεζίαν, fed in pleuritidem mutabatur.

§. 753. **F**EBRIS intermittens fua tria tempora (749. 750. 751.) percurrens, fibris minimis vasculorum & vifcerum magnam infert vim, ftagnando, obftuendo, coagulando, pel-

(a) Boerhaav. *Inftitut. Medic.* §. 1002. n^o.

(b) Sydenh. *Seft. I. Cap. v.* pag. 104.

(c) *Epiftol. Refponf. I.* pag. 374.

(d) *Tract. de Podagr.* ubi de curation. per fudorem. pag. 565.

(e) *Medical Effays Tom. I. cap. xxxi.* pag. 296.

lendo, resolvendo, attenuando; hinc debilitantur vasa, morbosa fiunt liquida, eo imprimis genere mali, quo partes minùs assimilatas, nec æqualiter mistas habent; ex quibus simul acrimonia exoritur; unde ab omnibus simul facillima in sudorem proclivitas multùm debilitans, ipso viscido sanguinis transsudante; tum urina mirè crassa, turbida, jumentosa, pinguis; similis saliva; inde debilis, solutus, vix cohærens cruor, optimâ parte spoliatus, residuâ acer & crassus simul; adeóque ex laxis vasis, & crassis acribúsque liquidis hæ febres diuturnæ dein terminantur aliquando in chronicos, scorbutum, hydropem, icterum, leucophlegmatiam, tumores scirrhosos abdominis, & quæ hinc sequuntur mala.

Si nunc attentè perpendantur illa omnia, quæ in triplici illo stadio febrium intermittentium, paragraphis hîc citatis recensita, contingunt, poterunt intelligi multi effectus, qui ab his febribus in corpore fiunt, & de quibus hâc paragrapho agitur.

Tenerum & molle juvenis corpus post mortem aeris ambientis frigus habet, atque tunc sic rigescere solet, ut nullâ ferè vi artus flecti possint. In summo & diuturno frigore febrili similis ferè rigiditas observatur, adeóque patet, cohæsiõnem solidarum partium tunc plurimùm augeri. Verùm succedente calore laxantur illa, quæ antea obriguerant, &, auctâ velocitate motûs circulatorii, liquida majori impetu agunt in vasorum latera, atque illa distendunt; unde totum corpus, antea contractum & pallidum, nunc tumet & rubet. Dum autem validis & frequentibus febrium intermittentium paroxysmis hæc bina contingunt sæpius, debet insigniter minui solidarum partium corporis debita firmitas. Durum enim lignum sæpius flectendo & remittendo frangitur, & elateres fortissimi hoc modo omnem vim suam amittunt. Sic animalium carnes, hyemali si obriguerint frigore, subito calore succedente tenerimæ fiunt; unde apparet, quantum frigoris & caloris reciprocae illæ vicissitudines minuere possint solidarum partium robur.

Si jam consideretur, tempore frigoris febrilis stagnare humores, sanguinem morâ & quiete in majoribus venis & sinibus circa cor in concretionem tendere, sicque immeabilem redditum vasa obstruere; paulò post tamen in calore febrili eundem illum sanguinem, auctis jam cordis viribus, pelli per vasa; patet satis, illum difficiliùs tunc transire posse per arteriarum angustias, adeóque, dum major resistentia est circa arteriarum fines, debent plùs dilatari vasa; ergo & fibræ solidæ illorum tunicas constituentes plùs distrahi, ergo & debilitari (vide §. 25. n. 3.) donec repetito transfluxu per arteriarum angustias in venas resolvantur & attenuentur nimis cohærentes sanguinis moleculæ, & redeat pristina, finito paroxysmo, circulationis æquabilitas.

DEBILITANTUR ERGO VASA, SED ET MORBOSA FIUNT LIQUIDA. Dum nempe à conditionibus sanorum humorum recedunt. Demonstratum enim fuit in *Commentariis* §. 25, & 44, requiri in solidis partibus debitum robur, ut ingesta assimilentur naturæ nostræ, & fluida habeant illas dotes, quæ in sanitate adsunt. Cùm ergo ostensum modò fuerit, solidarum partium robur per febres intermitten-

tes minui; patet, & liquidorum morbosam degenerationem necessario sequi de-
re; inprimis verò talem, quæ à minùs perfecta partium assimilatione, & inæquali
earumdem inter se miscelâ, fit. Dum enim in frigore febrili sanguis ruber versus
interiora recurrit, uti docet pallor corporis; & circa cor & majora vasa accumu-
latus stagnat ferè, solum tenuissimum per pulmones in cor sinistrum transpressum
debilem vitam continuat; adeoque turbatur intima illa miscela omnium partium
sanguinis inter se, quæ in sanitate aderat; simulque, sic disponi videntur crassio-
res sanguinis moleculæ, ut faciliùs etiam postea à tenuioribus recedant, dum inter-
rumpitur sæpe, & notabili tempore, intima & perfectissima illa unio omnium inter
se. Cùm autem omnes humores nostri in sanitate perfecta, si bilem & urinam ex-
ceperis, blandissimi sint, non mirum erit, acrimoniam in his nasci, dum à sanita-
tis conditionibus recedunt; præcipuè, cùm auctus sanguinis per vasa motus, qua-
lis tempore caloris febrilis adest, sanguinem resolvat in sales, & olea volatilia &
acria, uti §. 100, demonstratum est; & per febrim ipsam impediatur blandi chyli
confectio, quo acrior jam sanguinis demulceri posset; & præterea, tempore inter
paroxysmos medio, ob debilitata solida & humorum degenerationem, debita inges-
torum coactio & assimilatio deficient.

UNDE AB OMNIBUS SIMUL FACILLIMA IN SUDOREM PROCLIVITAS MUL-
TUM DEBILITANS, IPSO VISCIDO SANGUINIS TRANSsudANTE. Perfecta enim
miscela & unio partium sanguinis inter se minuta sunt, uti vidimus, &, ob de-
biliorem solidarum partium in fluida actionem, minùs firmus sanguis est; hinc
faciliùs tenuior sanguinis pars à crassiori recedit, & per laxiora vascula cutanea
exprimitur. Sed & ipsa crassissima rubra pars sanguinis dissolvitur sæpe per has fe-
bres, uti docet pallidus color illorum, qui diu his afflicti fuerunt; atque sic non
tantùm aquosa & tenuior humorum nostrorum pars, sed & ipsum viscidum san-
guinis solutum quandoque per sudores exit. Videmus enim, ingesta alimenta,
dum assimilantur in naturam nostram, priùs feri sanguinis plasticam indolem assu-
mere, quod tam facilè ab aucto calore concrefcit, atque naturaliter nunquam
tale quid de corpore expellitur, nam nec in urina, nec in saliva, bile, aliisve à
sanguine secretis humoribus, serum sanguinis naturaliter invenitur: multò minùs
adhuc rubra sanguinis pars. Debilitatis verò vasis in toto corpore, & per sudo-
res validos & diuturnos valde laxatis illis emissariis, quæ in cutis superficiem
hiant; videntur & crassiora per has vias exire posse de corpore, ipsùmque san-
guinis viscidum quandoque exprimi. Sic in hominibus sanis, æstuante sub cœlo
valido labore exercitatis, viscidus, indusia flavo calore tingens, sudor exit;
imò quandoque, inprimis sub axillis, rubicundi-coloris sudor expellitur. In mo-
ribundis viscidus & tenax sudor apparet. Dum autem sic subducitur per sudo-
res de corpore illud, in quod chylus ex ingestis paratus mutatur, dum nostris
assimilatur humoribus; & ex quo postea debent restitui illa, quæ tam in solidis
quàm in fluidis de corpore pereunt; patet satis, magnam debilitatem sequi de-
bere. Falluntur ergo illi, qui dum vident, paroxysmum febris intermittens su-
dore orto solvi, putant omni molimine hunc sudorem promovendum esse, speran-
tes, sic omnem materiam febrilem evacuari posse. Quotidiana enim Observatio
docet, omnium difficillimè à febribus intermittens liberari illos, qui copio-
sissimis sudoribus diffluunt; neque sanari, nisi sudores illi priùs cohibeantur. Un-
de etiam, uti postea ad §. 764, dicetur, sudor ille, qui in fine paroxysmi adest,

jusculis carniū, ptisanâ vinosâ & similibus, quæ liquidi copiam subministrant, blande promoveri debet; minimè autem vi remediorum, aut stragulis, exprimi; ne per sudores elabantur illa, quæ retineri debebant. Debilitas autem & languor, qui nimios illos sudores sequuntur, satis evincunt, illos damnosos fuisse. Nam & hîc locum habet axioma generale Practicum, quod *Hippocrates* non tantum de perturbationibus alvi & vomitionibus, sed & de alia quacumque vasorum evacuatione stabilivit; quòd nempe fiant hæc tales, quales oportet (a) *si confert, & facillè ferant; si minus, contrà.*

TUM URINA MIRE CRASSA, TURBIDA, JUMENTOSA, PINGUIS. Urina enim est aquosum lixivium, quod abluit, sibi miscet, & de corpore expellit, quidquid in aqua potest solvi, & per renum vasa transire; naturali usu serviens, ut olea & sales acriora jam reddita, & nocitura, si diutius manerent, eluântur. Cum autem per febrim incitato motu circulatorio major acrimonia salibus & oleis sanguinis concilietur (vide §. 100.) pluraque deterantur de solidis partibus corporis, sanguis ipse partes minus assimilatas nec æqualiter mistas habeat, & vasa omnia debilitentur; patet ratio, quare urina crassior contentis saturatior, hinc illico ferè turbida, saponacea & pinguis reddatur. Per febres enim intermittentes pingue corporis solvi & expelli de corpore novimus, dum obesi homines, diutius has febres passi, penitus emaciantur. Illud autem pingue solutum, circulantibus humoribus mistum, motu per vasa & calore acrius redditum, salibus sanguinis pariter acrioribus miscetur, & saponaceum fit; sicque in aqua solutum per urinam exit. Ob easdem causas quandoque & *similis saliva* observatur, spissior nempe & copiosior; dum vasa, huic secernendæ & excernendæ inservientia, debilitata, per febrim majori impetu agitatibus humoribus, urgentur nimis.

INDE DEBILIS, SOLUTUS, VIX COHÆRENS CRUOR, &c. Sanorum & robustorum hominum sanguis firmus & compactus est, sic ut de vena eductus concreascit ferè totus in solidam massam; contravero in laxis & debilibus puellis sanguis dilutus est, & pauculum tantum rubri concreti, copioso tenui liquido innatantis, exhibet. Tam insignis autem diversitas in sanguine à majori minorive firmitate vasorum & viscerum pendet, quâ in fluida nostra agunt; uti in *Capitulis de fibra debili & rigida* antea demonstratum fuit. Cum autem per febres intermittentes diuturnas debilitentur vasa, uti demonstratum fuit; minuetur & cohæsiō partium sanguinis, adeoque solutus & vix cohærens fiet cruor, simulque singulis paroxysmis per sudores fluidissima & mobilissima pars expellitur; & quamvis potu copioso ingestō restitatur liquidum, illud crudum manebit, dum vires assimilantes debilitatæ sunt, adeoque optimâ parte spoliabitur sanguis, & per sudores expulso liquidissimo, residuum lentescet; simulque à blanda & naturali humorum nostrorum indole recedens, fiet acrius, uti demonstratum fuit. Si jam bina hæc simul componantur, vasorum nempe laxa debilitas, & in humoribus, per hæc vasa motis, spissitudo major cum acrimonia comite, patebit ratio plurium malorum, quæ febres intermittentes validas & diuturnas sequi solent de quibus videri poterunt illa, quæ ad §. 44, dicta fuerunt. Inprimis autem me-

(h) Aphorism, Sect. I. n°. 11. Charter. Tom, IX. Part. II. pag. 5.

tuenda est facilis vasorum dissolutio, dum crassi & acres humores per vasa debilitata citato motu tempore paroxyfmi pelluntur. Sic vidi in virgine, quartanam diuturnam & validam passâ, sanguinem magnâ copiâ ex gingivis erupisse; & in palpebris absque ulla vi externa natas fuisse ecchymoses: unde & intelligitur, quare apud Hippocratem legatur, (a) *Quibus per febres quartanas sanguis è naribus fluxerit, malum est.* Novi equidem, quòd à multis ultimi illi Aphorismi non habeantur pro genuinis, & hinc dubia videatur loci allegati fides, quia creditur repugnare alteri apud Hippocratem loco, ubi sequentia habentur: (b) *Urina crassa, alba, qualis Archigenis, in laboriosis quartanis interdum exit, & liberat abscessu. Si verò ultra hoc, & sanguis de naribus profluet & satis & copiosè.* Ex quibus videretur concludi posse, hæmorrhagiam in quartanis febribus tamquam utilem & salutarem laudari. Verùm si conferatur cum hoc loco aphorismus septuagesimus-quartus Sectionis quartæ (c), cujus aliâ occasione in *Commentariis* §. 594, meminimus, patebit evidenter, vocabulum *τεταρταίσις* non debere referri ad febres, sed ad diem morbi, adeoque non significare febrim quartanam, sed quartum febris diem, quâ ratione etiam (d) *Foësius & Cornarius* hunc textum verterunt, uti optimè *Charterius* in suis *Commentariis* in ultimos illos *Hippocrati* adscriptos Aphorismos monuit. Meritò ergo damnatur tamquam mala in quartanis febribus hæmorrhagia narium, auctoritate loci allegati; uti etiam, quia sanguinis evacuationes per se nocent in cura febrium intermittantium, uti §. 762, dicitur: videturque talis hæmorrhagia notare nimis facilem solutionem vasorum à sanguine acriori.

Ab hac spissitudine sanguinis & acrimoniâ, videtur producta fuisse tonsillarum inflammatio, quam post febres intermittentes diuturnas observavit *Sydenhamus*, imprimis si (e) *evacuationes justò copiosiores* simul adhibitæ fuissent. Notat autem huic malo brevi deinceps supervenisse raucedinem, oculos cavos, & faciem *Hippocraticam*, mortis certò imminentis signa prænuncia. Facile autem patet & in aliis corporis partibus similia mala ab iisdem causis contingere posse. Sic notavit *Jacotius* se ter in eodem anno observasse (f) *in febre tertiana, cum rigore non ita ordinato, exortam suppurationem in imo ventre, cujus nullum signum memoratum dignum præcesserat; unde subito effuso pure supra intestina, aut intestinis ipsis ad sphacelismum perductis, improvisa mors secuta est cum rigore, sudore frigidò, animi deliquio, dolore ventris & inflatione.* Talem enim sanguinem, qui & acer & spissus simul est, inflammationibus producendis aptissimum esse patuit ex illis; quæ ad §. 376. 377, in *Historia inflammationis* dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, talem sanguinis cacochymiam, ex diuturnis febribus intermittantibus natam, varios morbos chronicos, & quidem difficillimos producere posse, prout in his illisve visceribus impacta hæserit; vel etiam quatenus morbi chronici à vitiis liquidorum sensim natis, universali labe massam sanguinis inficientibus, ortum ducunt (vide §. 1050.). Sic *Scorbutum* sequi post febres intermittentes, nemo mirabitur, qui considerat, hujus morbi causam proximam esse talem sanguinis indolem, quâ & crassitie simul & acrimoniâ peccat; uti postea §. 1153, ex præmissis omnibus hujus morbi phænomenis demonstra-

(a) Aphorism. Sect. VIII. n°. v. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 342.

(b) Epidem. Lib. VI. Comment. IV. text. II. Charter. Tom. IX. pag. 475.

(c) Charter. Ibid. Part. II. pag. 184.

(d) Ibid. pag. 342.

(e) Sect. I. cap. v. pag. 122.

(f) Holler. in Coac. Hippocr. pag. 811.

bitur. *Hydropem* verò à nimia debilitate solidarum partium nasci posse, §. 44. n°. 2, demonstratum fuit, quæ in hoc casu obtinet, uti paulò antè dictum fuit. Crura tunc primò intumescere solent, atque his tandem penitus distentis in abdominis cavo lymphâ colligitur. Crurum verò tumor non adeo mali ominis est; imò *Sydenhamus* nunquam hoc molestè tulit, quin potius (a) de morbi exitu omnia bona animo concipiebat, edoctus Observatione, febrim sæpe fugam meditari iisdem gradibus, quibus hoc symptoma supervenit: tuncque non videtur talis crurum tumor à mera laxitate fieri, verùm etiam aliquid materiæ morbosæ versus has partes deponi. Cùm autem catharticus nimis repetitis per febris decursum sæpe hoc symptoma originem debeat; & rarò, in juvenili saltem ætate, (b) nisi ab hac causa, contingat; minùs tutum videtur, evacuantibus curam hujus mali tentare, imprimis si adhuc perseveret febris: observavit enim *Sydenhamus*, (c) febrem tunc profundius radices agere, neque tolli *hydropem*. Frictio partium tumentium, & vini medicati ex amaris roborantibus & aromaticis usus, tutò & facilè hoc malum superare solent; dum simul languenti corpori optimè succurrunt. Idem obtinet, si iners hæc materies non deponatur versus inferiora corporis loca, sed per habitum corporis diffusa *Leucophlegmatiam* faciat; quæ tamen, uti ad §. 72, dictum fuit, ab *hydropem* distinguitur, quòd in *hydropem* in aquosam tenuitatem degenerent fluida, in *leucophlegmatia* verò frigida & pituitosa humorum indoles sit, quæ laxitatem & pastaceam quasi mollitiem totius corporis efficit: cùm in *hydropem* à nimia sanguinis dissolutione, natâ, pedes primùm tumere incipiant. Jam notaverat *Hippocrates*, post febres diuturnas λευκὸν φλέγμα-sequi, dicens, (d) *Quum pituita alba detinuerit, totum corpus tumore albo intumescit. . . . Morbus hic à pituita oritur, quum quis ex diuturnis febribus, pituitâ abundans, minimè purgatus fuerit, in ejus carnes pituita recipiatur.* Pejor longè *hydrops* post febres diuturnas sequitur, si scirrhusæ obstructions viscerum illam fecerint, à quibus *hydropem* fieri postea in *Commentariis* §, 1229, demonstrabitur.

Cùm autem in Physiologicis demonstretur, sanguinem venosum à pancreate; ventriculo, omento, liene, mesenterio reducem in trunco venæ-portarum colligi, atque inde per convergentes venæ-portarum ramos per totam hepatis substantiam distribui; facillimè à crassiori sanguine, per diuturnas febres liquidissimâ parte orbato, in hoc viscere nascentur obstructions, quia sanguis venosus, absque cordis actione renovata, per arteriosas angustias transire hinc debet. Hepatis autem obstructionem *Icterus* sæpissime sequi, patebit ex illis, quæ in capitulo de *Hepatitis* postea dicentur. Unde etiam vigesimo - septimo hujus sæculi anno, quando intermittentes autumnales pertinaces admodum epidemicè grassabantur, plurimis ægris *icterus* supervenisse memini.

Verùm ab eadem causa in aliis etiam visceribus abdominis pertinaces obstructions nasci Observatio docet, quæ quandoque in *scirrhusos tumores*, vix resolvendos postea, mutantur. Sic in tertiana pertinaci, quæ, autumnò incipiens, vere sequenti tantùm cessabat, observavit *Galenus*, quòd (e) *maximè lien intumescit.*

(a) Sect. I. cap. v. pag. 120. ubi de *hydropem*.

(b) Ibid. pag. 119. 120.

(c) Ibidem.

(d) Lib. de Affection. cap. v. Charter. I

Tom. VII. pag. 625. Confer. Lib. de intern. affect. cap. LII. Ibid. pag. 675.

(e) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I; cap. IX; Charter. Tom. X. pag. 352.

muit, & hypochondria statu distenta sunt. Idem jam in pancreate, omento, mesenterii glandulis, &c, contingere posse facile patet. Interim tamen notandum est, non semper adeo infausti ominis esse tumores abdominis post febres intermittentes: notavit enim Sydenhamus, (a) quòd cum febres autumnales teneram aetatem diu cruciarent, nulla spes sit easdem abigendi, donec abdominis regio, circa lienem præcipue, indurari atque tumesceri occæperit; iisdem enim gradibus, quibus hoc symptoma supervenerit, febris etiam fugam meditatur. Neque fortè ex meliori aliquo prognostico morbum hunc brevi abiturum dixeris, quàm si sedulâ Observatione suboriri hoc symptoma perspexeris. Postquam enim febris cessavit, purgantibus aliquoties repetitis, unâ cum abdominis perfrictione, & inunctione unguenti arthanicæ, martiati, &c, solet solvi feliciter collecta saburra, & expelli de corpore. Videtur enim sæpe contingere, quòd colon intestinum infarctum & tumens circa lienis regionem, ubi inflectitur illud intestinum, scirrhosum lienem mentiatur: longè enim citiùs solvi & curari tales tumores observavi sæpius, quàm fieri posse videtur, si in liene hæssisset malum. Notandum præterea, quòd illis annis, quando epidemicè grassantur febres intermittentes, tunc ventris ille tumor, qui infantibus post has febres accidit, (b) scirrhosâ duritiæ tangentis digitum ferit, aliis verò annis flatulenta potiùs tensio apparet.

Facile autem patet, plurima alia mala adhuc sequi posse, pro diversitate viscerum obstructorum, & functionum læsionibus inde pendentibus. Sufficit enim hîc generalem omnium horum originem indicasse.

§. 754. **C**ÆTERUM, nisi malignæ (753), corpus ad longævitatatem disponunt, & depurant ab inveteratis malis.

Quàmvis autem omnia mala, præcedenti paragrapho enumerata, quandoque febres intermittentes sequantur, non tamen semper corpori nocent, sed tunc tantùm, quando nimis validi paroxysmi vires subito debilitant, profusis nimis sudoribus liquidissima distillantur, vel nimiam diurnitate molestæ hæc febres corporis robur solvunt. Plerumque enim, si debito victûs regimine utantur ægri, neque perversa Medela adhibeatur, facile tolerantur, & plus boni, quàm mali, facere solent. Celeberrimus Boerhaavius testabatur, quòd longævi homines plurimi, quos de hac re interrogaverat; in flore ætatis quartanâ febre, quæ omnium intermittentiùm maximè diurna esse solet, laboraverint. Neque, credo, negabunt attenti ad hæc Medici, quòd post quartanas febres, nullis validis remediis turbatas, sed bonâ diætâ & verno tempore sensim solutas, firmiora fuerint inventa hominum corpora, & morbis longè minùs, quàm antè, obnoxia. Compendium enim talis vitæ generis quod Celsus (c) sanis hominibus commendat, hæc febres habent. Validum enim frigus magnus æstus excipit; tempore paroxysmi plerumque omnes cibos fastidiunt, quos intercalaribus diebus maximè expetunt sæpe, &c. Sed & quartanâ diurnâ sæpe totum corpus emaciatur, dum omne pingue solvitur & per urinam aliâve vias educitur de corpore, æquè ac per argentum vivum, vel per decocta sudorifera fit; unde mutatio ferè radicalis humorum per resolutionem & expulsionem succedentem obtinetur; sicque

(a) Sect. I. cap. v. pag. 121. & 122. ubi de Rachitide,

(b) Ibid. pag. 122.

(c) De Medicin. Lib. I. cap. 1. pag. 20.

disponitur (a) corpus quàm optimè ad expulsum veterascens, & instaurationem novæ, vitalis materiæ; adeoque corpus prudenti talium febrium regimine ad longævitatē ducitur.

Si jam consideretur quòd in frigore febrium intermittētiū totum corpus tremat & concutiat̄ validè sæpe per horas, æquè ferè in internis quàm externis partibus, & contractæ arteriæ extremæ contentos humores in latiores truncos retroagant, uti docet pallor, sicque obstructionibus circa fines arteriarum hærentibus resolvendis optima nascatur oportunitas; non mirum videbitur, posse solvi & expediri sæpe talia, quæ nullis aliis remediis obediunt; præcipuè cum paulò post sequatur rapidus adeo per omnia vasa motus, qui illa, quæ visceribus infarcta hæserant, per concussus illos jam mobilia reddita, ulterius expediat. Hinc apparet, quare febres illæ toties ab inveteratis etiam malis corpus liberent; quæ frustra aliis remediis tentata fuerant. Historia Medica plurimas Observationes habet, quæ hoc confirmant; paucas adduxisse sufficiet. Vidi sic sæpius in ægris, qui tertianis autumnalibus, epidemicè grassantibus & pertinacissimis, ægrotabant, & imprudenti consilio cortice Peruviano febrim suppresserant, antequam per febrim materia febrilis, plerumque in his casibus circa præcordia hærens, expedita fuerat; omnia incassum tentata fuisse, miserósque levi ictero defœdatos languisse totâ hyeme, donec mense Februario tertianâ vernâ corripentur, quæ paucis paroxysmis solvebat hærentem in visceribus saburrâ, & per alvum specie liquaminis nigri tenacis & olidissimi expellebat, felici plerumque cum eventu. In quibusdam tamen, quàmvis rariùs, hepar diu hâc saburrâ obfessum & tabefactum jam, post deturbatam hanc colluviem, purum sanguinem demittebat; unde summa debilitas, animi deliquium, & mors quandoque sequebantur, sanguine per vomitum vel alvum ingenti copiâ rejecto. Quartanam non tantum securissimam esse, verum etiam ab aliis magnis morbis vindicare (b) monuerat Hippocrates; uti aliâ occasione ad §. 558, dictum fuit: à convulsionibus liberari illos (c) qui quartanâ corripuntur, pariter dixit. Cephalæam, quæ per annos afflixerat, per periodos recurrens, cessasse toto illo tempore, quo quartana tenebatur æger, observavi. Dolorem inveteratum humeri dextri in homine vidi evanuisse, dum quartana febris illum corripiebat; cujus, per sex menses jam durantis, pertæsus corticem Peruvianum sumsit, tali cum effectu, ut quartana abesset quidem, sed rediret humeri dolor. Post mensem rediit quartana, quam ferens patienter, donec sensim sponte decederet, à molesto illo dolore postea immunis vixit. Palpitationes cordis violentissimas, incognitum toties quoad suas causas malum, nec minùs ad quævis sæpe remedia rebelles, sanavit quartana, in celeberrimo Mathematico Lahirio (d); qui postea sanus ad septuagesimum-octavum annum vixit, confirmans suo Exemplo, quartanam & ab inveteratis malis liberare, & ad longævitatē disponere.

Salubres ergo sæpius sunt intermittentes febres, & nisi duplicatis & protractis paroxysmis in continuitatem vergant, rarò funestæ, nisi decrepitis senibus, vel aliâ de causa debilissimis hominibus. Sic testatur Forestus, quòd per qua-

(a) Boerhaav. Institut. Medic. §. 1062.

(b) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. iv. Charter. Tom. IX. pag. 88.

(c) Aphorism. Sect. V. n°. lxx. Charter.

Ibid. Part. II. pag. 242.

(d) Académ. des Scienc. l'An 1718. Hist. pag. 110.

draginta annos Praxim exercens non viderit (a) aliquem ex tertiana obiisse, modo non mutaretur in continuam. Quinimo adeo opposita pesti observata fuit tertianarum indoles, ut, dum reliqui morbi sporadici in pestem transirent omnes, (b) tertiana nunquam in hanc degeneraret.

§. 755. **U**NDE post accuratum examen totius Historiæ intermittentium (746, ad 755.); causa proxima constituitur, viscositas liquidi arteriosi, fortè & nervosi tam cerebri, quàm cerebelli, cordi destinati; inertia; superveniente dein causâ quacumque velocioris & fortioris contractionis cordis, atque resolutionis ejus quod stagnaverat.

Ut indagetur causa proxima febris intermittens, debet sedulò considerari, quid in corpore mutatum appareat, dum incipit paroxysmus. Si autem perpendantur illa, quæ §. 749, dicta fuerunt, patebit, prima paroxysmi ingruentis indicia esse talia, quæ demonstrant, turbari solitum & æquabilem influxum spirituum nervosorum in musculos, docent (lassitudo, debilitas, tremor ;) simulque sanguinem debitâ copiâ & impetu per vasa non propelli ad extrema corporis usque; uti patet ex frigore, horrore, rigore, pallore, &c. Adeoque non sine ratione *causa proxima constituitur viscositas liquidi arteriosi, fortè & nervosi tam cerebri, quàm cerebelli, cordi destinati, inertia.* Per illam autem viscositatem, sive lentorem, liquidi arteriosi non intelligitur adeo crassities aucta & major cohæsiō molecularum sanguinis inter se, sed qualiscumque demum ad expeditum per vasa motum ineptitudo; sive fluidi movendi, sive vasorum contentium, vel virium moventium vitio hoc contingat. Cùm autem musculorum voluntariorum actio debilitetur in initio paroxysmi, & ex subita & insolita lassitudine & debilitate fibrarum imminere ipsi ægri certò præfagiant; simulque cordis ipsius motus sic langueat, ut illud irritatum quidem à sanguine venoso frequentius contrahatur, sed debiliori vi, sic ut debito impetu sanguinem in arterias projicere nequeat; uti docet pulsus hoc febris tempore citatus, debilis; parvus; admodum probabile videtur, liquidi nervosi tam cerebri, quàm cerebelli cordi destinati, inertiam adesse talem, ut minori efficaciâ illud agere possit in musculos, voluntariis æquè ac vitalibus motibus exercendis destinatos. Si enim hæc inertia nata supponatur, à quacumque demum causa hæc producta fuerit, sequentur omnia illa quæ in primo febris intermittens stadio, frigore nempe febrili, contingunt. Cor enim, minori vi contractum, sanguinem debiliori impetu propellet in arterias; hæc minùs distentæ, minùs etiam reagent in contentum fluidum, illo tempore, dum cor est in diastole: fortè etiam ab inertia illa spirituum cerebelli minuitur vitalis fibrarum muscularium, arterias constituentium, motus; adeoque binæ causæ sanguinem moventes languent: hinc ad extrema corporis vix pelletur sanguis; vel saltè non tali impetu, qualis ad calorem sanum producendum requiritur. Nato autem frigore, constrictis arteriis, augetur obstaculum sanguini per illas movendo, simulque per venas rediens san-

(a) Observ. & Curation. Medicinal. Lib. III. | (b) Van der Mye de Morb. Bredan. pag. 53
Observ. VI. n°. III. Tom. I. pag. 84.

guis cor irritat quidem, sed ob dictas rationes ex corde per arterias libere pelli nequit. Patet ergo, satis probabilem esse, illam opinionem, quæ primum paroxysmi febris intermittens initium, atque ejus causam proximam, statuit inertiam liquidi nervosi, quam brevè sequetur vel & comitabitur illa liquidi arteriosi viscositas, id est, impedimentum liberi ejus motus per vasa, uti modò dictum fuit.

Plura jam huic opinioni favent: dum enim in initio paroxysmi videmus impedimentum nasci, quominus sanguis arteriosus debitâ copiâ & impetu ad extrema corporis usque pellatur, debet hoc fieri vel ob immeabilitatem liquidi movendi, vel majorem resistantiam canalium, vel defectum potentiarum moventium. Verùm quartanâ laborans homo paucis minutis ante paroxysmum incipientem sanissimus sibi videtur, & vanâ spe lætatur sæpissime, quasi jam omnino à febre liber foret: adeoque vix concipi poterit tam subita in sanguine mutatio, quâ uno quasi momento immeabilis redderetur: multò minùs credi poterit, tam subito nasci in partibus solidis majorem rigiditatem, quâ liquidis impulsis nimis resisterent. Superest ergo tantùm, ut in potentiis, moventibus humores per vasa, tam subitæ mutationis causa hæreat, sive in illo impetum faciente (a) τὸ ἐνορμησέντι Hippocrati dicto, quod tam facilè & à levissimis causis mutabile esse novimus. Sic vidi sanissimam virginem, dum glire conspecto terrebar, illico primum paroxysmum habuisse quartanæ, quæ dein totâ hyeme mansit, verno tepore soluta feliciter: cùmque jam per binos menses à febre libera fuisset, malâ fortunâ iterum, à petulanti puero, mortuo glire in vestes projecto, territa, quartanæ plures paroxysmos passa fuit. In junioribus toties convulsiones observantur illo tempore, dum vel salubris vernæ tertianæ paroxysmus incipit, non obscuro indicio, à mutata conditione subtilissimi liquidi totum systema nervosum, adeo mobile in hac ætate, turbatum fuisse. Vidi in media salivatione, solutis per argenti vivi efficaciam omnibus humoribus, adeoque nullo lentore præditis, tertianam verno tempore ortam fuisse, quæ post quartum paroxysmum evanuit. Sed & cortex Peruvianus, efficax illud ad omnes febres intermittentes remedium, adeo pulchrum usum habet in morbis hysteriis & hypochondriacis, quia à nimia mobilitate systematis nervosi, & spirituum ἀραξία pendet; inprimis autem profuisse testatur Sydenhamus in illis casibus, ubi (b) validissimi spasmi aderant. An fortè hinc patet ratio, quare in mobilissimis illis corporibus pertinaciores observentur intermittentes, vix curandæ nisi cortice Peruviano, qui simul tunc roborante vi tam pulchre prodest. Sed & insignes animi motus, & inprimis tales, qui totam mentem occupant, & diu tenent, quandoque febres intermittentes sanaverunt, dum sic tollebatur, vel mutabatur illa inertia subtilissimi illius liquidi, à qua primum paroxysmi initium pendere videtur. Sic Quintus Fabius Maximus Consul, commisso prælio adversus Allobrogum Avernorumque Gentem, (c) febre quartanâ in acie liberatus est.

Acutissimus Borellus (d) febrilis excandescentiæ causam productivam primam

(a) Galen. Lib. de Tremor. Palpitation. Convulsion. & Rigor. cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 204.

(b) Dissertat. Epistolar. ubi de Affection. hysteriis. pag. 512.

(c) C. Plin. Secund. Natur. Hist. Lib. VII. cap. 1.

(d) De Mot. Animal. Part. II. cap. XXI; Prop. CCXXV. pag. 289, & sequ.

& immediatam in succo nerveo posuit; verum aliquatenus videtur speculationi indulgisse, dum limitare voluit, qualis illa succi nervei mutatio sit, atque causas explicare, unde paroxysmi redintegratio in febribus intermittentibus pendeat; uti, credo, patebit unicuique, qui illud capitulum attento perleget animo. Symptomata quidem observata docere videntur, illo tempore, dum paroxysmus incipit, mutari subtilissimi illius fluidi per nervos moti effectus in musculos; quomodo autem hoc contingat, & à quibus causis fiat, explicatum difficillimum videtur. Præstat certè in morborum causis indagandis progredi, quousque per fidelia Observata & cognitam hæcenus corporis humani fabricam licet, & in reliquis ignorantiam fateri, quàm fictis hypothetibus, quantumlibet etiam ingeniosis, ludere.

Verum illa, quæ hæcenus dicta fuerunt, tantum spectant primum febrium intermittentium statum (§. 749.); quem mox excipit alter (§. 750.), in quo calor, rubor, pulsus major & robustior adsunt, adeoque novimus, tunc cor quidem velociter, sed & fortiter simul, contrahi, sanguinemque corde contentum validâ vi per arterias pelli ad extrema corporis usque: unde scimus illud, quod stagnaverat, resolutum fuisse. In frigore febrili sanguis venosus circa cor accumulatus, illud quidem irritabat in celeres, sed debiles, contractiones; adeoque debuit altera causa accessisse, quæ robur cordis augeat, vel sublata fuisse illa, quæ in frigore febrili præsens cordis robur minuerat, qualiscumque demum hæc fuerit. Sanguinis autem major lentor, qui à stagnatione circa cor ortum duxerat, facilè superabitur, dum cordis auctæ vires illum per vasa pellunt convergentia, unde attritus cohærentium molecularum ad vasorum latera & ad se mutuo, adeoque & resolutio concreti fiet: eadem enim causa, quæ in sanitate sanguinem à concretionem impedit, aptissima videtur, ut inceptam concretionem tollat. Si verò tempore frigoris febrilis adeo firma cohæsiō molecularum sanguinis nata fuerit, ut sic solvi nequeat, tunc suffocatio & mors sequentur, uti ad §. 749, dictum fuit; quòd tamen raro, & vix nisi in senibus & debilissimis hominibus, contingere observatur.

§. 756. **A**DEOQUE, quum ordo hic (749. 750. 751.) semper in febre intermittente obtineat; videtur is, qui primum tempus (749), & primam causam causam (755), superare possit, etiam totum illum paroxysmum posse tollere.

Cum ergo ex decursu paroxysmi febris intermittens pateat, frigus febrile cum reliquis symptomatibus illud comitantibus agmen ducere, & deinde calorem sequi, atque ultimò sudorem cum omnium symptomatum remissione; videtur curatio febris talis hoc inprimis requirere, ut primum illud tempus, frigus nempe, & prima illa causa, viscositas nempe liquidi arteriosi, & inertia fluidi nervosi, superentur: tunc enim reliqua febris symptomata cavebuntur, cum nunquam sequantur illa, nisi priora præcesserint. Huic fundamento innititur pulcherrima illa Methodus febres intermittentes curandi, de qua statim §. 761, dicendum erit; dum nempe aperiente, tenui, diluente liquido repletur corpus; & unâ alterâve horâ, antequam novus expectatur paroxysmus, excitatur sudor; sic nempe attenuatis humoribus & dilutis cavetur liquidi arteriosi viscositas, vasa fiunt optimè pervia, humores omnes meabiles, simulque blando calore, sudorem comi-

tante, cavetur febrile frigus. Quibus autem in casibus hæc Methodus tentari possit, & quas cautelas requirat, postea dicetur. Pessimè enim agitur, dum calidissimis aromatibus frigus illud febrium intermittantium superare vel præcavere tentant Medici; magnum enim discrimen est, ne insanabiles inflammationes sic nascantur, dum frigus febrile secuturus calor fervidissimis illis remediis nimis incenditur; de qua re videantur illa, quæ ad §. 624, dicta fuerunt. Videntur autem & veteres Medici in illa opinione fuisse, quòd primum illud tempus febrium intermittantium præoccupari deberet, excitato per balnea, frictiones, &c, majore calore, & blando sudore. Sic *Celsus* ad curationem horroris febrilis laudat, (a) *ut sub expectatione proximæ accessionis in balneum deducatur æger, dandaque opera est, ut per tempus horroris in solio sit.* Hoc autem & sequentibus paroxysmis repetendum voluit, & frictiones adhiberi: (b) *Neque desistendum est, etiam si horror redit. Sæpe etiam pertinacia juvantis, malum corporis vincit.* Ubi verò post aliquot accessiones balneum non profuit, jubet, ut, (c) *ante accessionem alium edat, aut bibat calidam aquam cum pipere: siquidem ea quoque assumpta calorem movent, qui horrorem non admittit.* Quantum autem prudens usus calidorum aromatum, si multâ aquâ diluantur, prodesse possit, in cura harum febrium patebit. Sufficiet hîc notasse, quòd magnam spem curæ in hoc posuerit *Celsus*, ut frigus febrile, calore excitato, præoccuparet. Unde & in curatione quartanæ jussit, ægrum quâ die (d) *febrem expectabit, antè surgere & exerceri; dareque operam oportet, ut in ipsam exercitationem tempus febris incurrat: sic enim sæpe illa discutitur.*

§. 757. **D**EIN, quum infinitæ causæ, æquè fati exiguæ, possint primum statum (749) febris perfectè intermittentis (727), ejusque causam (755), producere; atque tales plurimæ in ipso corpore nasci, crescere, & dato tempore adulescere queant, ut in omnibus in corpore natis, atque secretis, liquoribus sit, difficilior est ex infinitis possibilibus natam jam distinguere, quàm unam possibilem excogitare, quâ positâ ratio periodorum dari ex legibus œconomix nostræ possit: id autem examini patescit.

Sequitur jam illud, quod omnium Medicorum animos ferè torfit, utpote explicatu difficillimum; quare nempe certis periodis redeant febrium intermittantium paroxysmi, cum in continuis febribus uno impetu ab initio ad finem morbus pergat.

Fuit in illa opinione *Sydenhamus*, continuarum & intermittantium febrium discrimen in eo præcipuè versari, quòd intermittentes (e) *partitis vicibus ac diversis temporibus* illud efficerent, quod continuæ non interrupto motu febrili præstant. Atque inde voluit, in febribus intermittibus circiter idem tempus

(a) De Medicin. Lib. III. cap. XII. pag. 142.

(b) Ibidem.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. cap. XV. pag. 146.

(e) Sect. I. cap. V. pag. 106.

(f) Ibidem.

impendi, ad mutuadam, subigendam & expellendam febrilem materiam, ac in continuis fit. Dum enim febris continua, omnium frequentissima, quatuordecim dierum spatio suum decursum absolvit, trecentæ & triginta sex horæ numerantur; totidémque circiter horas impendere quartanam febrim, credidit, quæ (a) *sex mensium spatio despumationem suam molitur*. Utcumque tamen indulgisse huic opinioni videtur magnus ille Vir, dum quinque horas cum dimidia singulis quartanæ paroxyfmis tribuit, qui sæpissime tamen longiori tempore ægros tenent. Interim tamen & huic difficultati, uti & alteri, quæ à majore quartanarum diuturnitate habetur, utcumque respondet, dum notat, & in continuis febribus, sive ob minùs facilè subigendam morbi materiam, sive ob perversam curationis Methodum, quandoque longiorem observari moram, antequam illa despumatio obtineri possit. Omnia autem hæc monuit intelligenda tantùm esse, de illis febribus, (b) *quæ statam quamdam naturam atque habitum nactæ sunt*. Plurimæ enim febres tam continuæ, quàm intermittentes, sunt, quæ ad destinatam illam periodum non pertingunt, dum in puris juvenilibus corporibus à levi quadam offensa, ex abusu sex rerum non naturalium, ortum habent, & citò sanantur. Agit autem hîc loci Sydenhamus de febribus intermittentibus autumnalibus, quæ & diuturniores, & curatu difficiliores, esse solent, atque sæpe eodem tempore cum febribus continuis epidemicè grassantur.

Videntur autem & veteres Medici quamdam pariter affinitatem constituisse inter febres continuas & intermittentes. Postquam enim Hippocrates primum acutorum morborum insultum, (c) quarto die terminari dixerat; secundum (d) ad septimum diem; tertium (e) ad undecimum, &c. donec per quaternarium vel septenarium numerum ascendendo, (f) ad sexagesimum pervenit (vide de his illa, quæ §. 741, de diebus criticis habentur;), tandem subjungit sequentia, (g) *Fit autem quartanarum constitutio ex hujusmodi concinnitate*. In Commentariis suis in hunc locum Galenus notat, quòd, uti in febribus continuis dies numeramus se mutuò sequentes absque interruptione, sic in intermittentibus numerandæ sint accessiones; adeo ut (h) *quod in continuis febribus septimus dies potest, idem in intermittentibus septimus circuitus valeat*: atque etiam quam quartus dies ad septimum in continuis habet rationem, eandem intermittentium quarta accessio ad septimam. Cùm autem septimus dies toties criticus fit in febribus continuis, ita etiam & exquisita tertiana septimâ accessione solet terminari. Ex his autem conclusit Galenus, quòd Hippocrates concinnitatis (κόσμη) vocabulo intellexerit dierum criticorum ordinem; sic tamen ut febrium quartanarum judicia non dierum, sed accessionum, numero limitarentur. Cùm autem Hippocrates hoc in loco sexagesimum diem tamquam limitem acutarum febrium statuatur, si sexaginta accessiones quartanæ numerentur, habebitur semestris spatium, quòd plerumque quartanæ, ab autumnii initio in ver usque decurrentes, complere solent. Uti autem antea notatum fuit, morbos acutos, ex decidentia nempe dictos (vide §. 564.) quandoque in longius spatium adhuc excurrere, & idem in quartanis observatur.

(a) Sydenh. Sect. I, cap. v. pag. 106.

(b) Ibid. pag. 107.

(c) Prognostic. Comment. III, text. II. Charter. Tom. VIII. pag. 663.

(d) Ibid. text. III. pag. 664.

(e) Ibidem.

(f) Ibid. text. v. pag. 665.

(g) Ibid. text. VII. pag. 666.

(h) Ibid. pag. 667.

Magna tamen hîc difficultas manet, dum non patet ratio, quare febris intermittens partitis vicibus hoc faciat, quod continua uno decursu absolvit. An febris intermittens singulis paroxyfmis partem materiæ febrilis subigit, & expellit de corpore? An verò expulsâ omni illâ materiâ, vel subactâ, quæ in singulis paroxyfmis adest, certo temporis spatio nova renascitur, quæ paroxyfimum redintegrat? Subtilissima certè hæc speculatio videtur, & quæ meretur, ut omni curâ expendatur, quantum nempe fidelibus Observatis & casto raticionio in obscura hac re fieri poterit.

Observavit *Sydenhamus*, (a) quòd in febre acuta continua, quæ bene tractata circa decimum quartum diem blando sudore solebat finiri, si cathartica vel clysmata intempestivo usu adhibita forent, fallax quidem levamen perciperent ægri, imò & quandoque integrâ apyrexia frui viderentur, interim tamen, non evacuatâ rite per criticum illum sudorem materiâ febrili, post unum alterûmve diem nova febris accendebatur, quæ idem quatuordecim dierum stadium percurrebat denuo, & similem curam requirebat, ut priùs. Familiare est in morbis acutis, ut imperfectæ crises accidant, quibus pars tantum materiæ morbosæ evacuat, unde, post aliquot dierum apyrexiam, de novo febris insurgit, donec aliâ sequente criticâ evacuatione integre, vel & pro parte, corpus liberetur: plures enim crises quandoque contingere in morbis patuit ex illis, quæ dicta fuerunt, quando de crisi §. 587, & de diebus criticis §. 741, agebatur. Patet ergo, materiâ febrili pro parte tantum subactâ, vel expulsâ, redire febrim, quæ jam cessaverat; adeoque non repugnaret illis, quæ in morbis contingere novimus, si & à simili causa februm intermittentium paroxyfmi redirent. Notandum tamen est, quòd illæ recidivæ in morbis acutis, imperfectâ crisi terminatis, nunquam definitum tempus observent, uti fit in februm intermittentium paroxyfmis, licèt sæpe quodam die ex decretoriorum numero contingere soleant, uti dictum fuit ad §. 727.

Præterea, licèt singulis paroxyfmis pars causæ materialis febris subigeretur; nulla patet ratio, quare residui illius copia vel actuositas augetur alio temporis intervallo in singulis intermittentium speciebus; sic ut in quotidiana febre post duodecim v. gr; horas, in tertiana post triginta sex, &c, paroxyfimus rediret. Verùm etiam absque ulla evacuatione sensibili impeditur futurus paroxyfimus; dato cortice Peruviano, uti omnibus notum est. Quàmvis enim (ut postea dicitur ad §. 767.) quidam voluerint, corticem Peruvianum tunc tantum tutò & absque recidivæ metu febres intermittentes sanare, dum post ejus usum sensibiles evacuationes sequantur per alvum, sudorem, &c; tamen negari nequit, jam cessasse febrim corticis hujus efficaciam, antequam illæ evacuationes contingant, adeoque non posse adscribi febris intermittentis sanationem in tali casu expulsionem materiæ morbosæ.

Similes difficultates adeste videntur, si statueretur, singulis paroxyfmis evacuari vel subigi materiam tunc præsentem, intermedio verò inter paroxyfimos tempore accumulari novam, sequentis paroxyfmi unicam causam & fomitem. Certè quartanâ laborantes, quadrante horæ ante paroxyfimum, omnium optimè se habent; quo tempore tamen præstò deberet jam esse materia illa morbosæ, quæ mox tantas excitabit turbas.

(a) *Sec. I. cap. iv. Art. II. n.º. iii. pag. 73.*

Quámvis autem negari nequeat, corruptos humores, indigestiles cibos, & plura alia, §. 586, enumerata, febrim excitare; adeóque à similibus, certo temporis intervallo corpori applicatis, videantur produci posse febrium intermittentium paroxyfmi varii; tamen hæc sola fufficere non possunt, sed præter hæc aliud quid requiritur; uti patebit, si considerentur sequentia. Dum tertianam autumnalem passus æger, atque jam ab illa liber per aliquot dies, lardi, fumo vel sale durati, magnam copiam comedit, vel incautus se aeris injuriis exponit; redit sæpissime febris pristinum typum servans. Verùm & quartanarius, verno tepore à sua febre jam liber, ab iisdem diætæ erroribus quartanæ recidivam patitur. Fuit ergo in his ægris latens dispositio, & diversa quidem, quæ ab iisdem causis excitata in uno tertianam, in altero quartanam, febrim fecit; adeóque febris intermittens in binis talibus hominibus diversitas non à nova illa causa accedente, quæ in utrisque eadem ponitur, sed à dispositione præexistente, in singulis diversâ, pendet. Patet ideo, accumulata tempore intermedio inter paroxyfmos febrium intermittentium materiam quamdam posse quidem fungi vice causæ excitantis, sive occasionalis; prædisponentem tamen causam ab hac omnino diversam esse. Videantur illa, quæ de causis prædisponentibus & occasionalibus, sive excitantibus, in *Commentariis* §. II, & 586, dicta fuerunt.

Causam autem illam prædisponentem, qualiscumque demum hæc fuerit, limitare febrium intermittentium varias species, confirmatur ex illis, quæ observantur in paroxyfmorem reduplicationibus. Sive enim materiæ febrilis, causæ nempe occasionalis & excitantis, excessus & nimia activitas reduplicationem paroxyfmi fecerit, quo in casu paroxyfimum adventitium præcedere primarium notavit *Sydenhamus* (a); sive prostratis nimis ægri viribus non potuerit expelli de corpore vel iners reddi illud, quod paroxyfimum excitaverat, ideóque novus paroxyfimus substituitur, ut illæ reliquiæ superentur, in quo casu, (b) *paroxyfimus adventitius primarium insequitur, mitius insuper, neque ita prorsus diu atque alter ægrum affligit*; in utroque tamen hoc casu novus paroxyfimus primarii indolem sequitur, & in tertiana duplicata, v. gr; singuli paroxyfmi veræ tertianæ febres sunt, qui alternis diebus accessionis horâ, anticipatione vel retardatione, & symptomatibus variis, sibi invicem respondere observantur. Idem in quartanis febribus, etiam triplicatis, verum est. Patet ergo iterum, causam excitantem sive occasionalem, licet sæpius eodem temporis intervallo renatam vel actuosam redditam, tamen facere talem febrim intermittentem, qualem prædisponens causa determinat.

Dum ergo tertiana autumnalis (in vernalibus enim hoc rarissimè vel nunquam observatur) in quartanam degenerat, admodum probabile videtur, illud non fieri ideo, quia causæ excitantes longiori temporis spatio accumulatur vel actuosæ fiunt, sed quia causa illa prædisponens imutata fuit. Unde etiam patet, causas illas prædisponentes diversas quidem esse in singulis febrium intermittentium speciebus, attamen magnam affinitatem habere, cum inter se toties permutari observentur.

Quænam autem illa prædisponens causa sit in febribus intermittens, an in solidis, an in fluidis partibus, vel utrisque hæreat, & in quibus, & quænam ejus in singulis febrium intermittentium speciebus diversitas sit, explicatu difficillimum videtur. Adeo enim hæc causa latere potest in corpore, ut nullo indicio se manifest-

(a) Sect. I. cap. v. pag. 96.

(b) Ibid. pag. 97.

tet, donec ab alia causa occasionali, sive excitante, in actum deducatur. Dum enim diu quartanâ laboravit homo, postea ab illa sanatus, & in omnibus functionibus optimè se habens, tamen à cibis copiosioribus vel difficilioris digestionis assumtis, potu copioso, aeris frigore, animi affectibus, &c, morbi sui recidivam pati solet. Observavit hoc *Celsus*, ubi de quartanæ curatione agit, atque ideo monuit sequentia: (a) *si febris quievit, diu meminisse ejus diei convenit; eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, lassitudinem. Facile enim revertitur, nisi à sano quoque aliquamdiu timetur.*

Variæ fuerunt circa hanc rem Auctorum opiniones. Bilem (b) tertianæ febris causam accusavit *Galenus*; in quotidiana febre (c) pituitam; in quartana febre autem, adeo sæpe diuturnâ, (d) atrabilarium humorem, ejusque cloacam; uti putabat, lienem (e) pro fomite posuit, uti passim ex ejus scriptis apparet. Post *Fernelium* posuit *Helmontius*, (f) *nidum intermittentium* (februm) *circa stomachum, duodenum & pancreas*. In glandulis abdominalibus illum quæsierunt alii, &c. Verùm patebit, credo, ex hæcenus dictis, quòd causas occasionales à prædisponente non distinxerint; imò & quandoque mutationes humorum, per febrim factas, pro ejus causa habuerint.

Si autem considerentur illa, quæ ad §. 755, & 756, dicta fuerunt, satis probabile videtur, causam illam prædisponentem hæere potius in subtilissimo fluido, vel in vasis minimis per quæ illud movetur; aut communi omnium horum origine, encephalo. Prima enim ingruentis paroxysmi phænomena docent, aliquid in his mutatum esse: mobilissimis in genere nervoso infantibus convulsiones toties adsunt; soli animi motus validi & subiti febrim intermittentem excitaverunt; atque iterum febrim sustulerunt quandoque. Quantam autem animi affectus spiritibus, nervis, encephalo mutationem inducere valeant, neminem latet. Cortex Peruvianus, qui tantum usum habet in systemate nervoso roborando & inordinatis spirituum motibus compescendis, quavis februm intermittentium species debellat, licet etiam nullas sensibiles evacuationes fecerit; adeoque videtur tantum in causam illam prædisponentem agere. Paralyfes & epilepsiæ, nervosi systematis morbi, per febres intermittentes sanantur felicissimè. Inunctiones spinæ dorsæ, aromaticis penetrabilissimis unguentis factæ, toties ad curandam febrim intermittentem profuerunt; uti postea §. 768, dicetur, quorum efficacia in aliis nervorum morbis adeo nota est.

Videtur & hæc opinio confirmari ex illa Observatione *Sydenhami*, cujus ad §. 751, mentionem feci; quòd nempe in quadam constitutione epidemica februm intermittentium, (g) *Paroxysmi non cum rigore & horrore, quos postea febris excipit, invadebant: sed ager iisdem planè symptomatis tentabatur ac si apoplexiâ verâ laborasset*. Videtur tunc causa illa febris validior non turbasse functiones encephali, sed oppressisse penitus pro tempore. Latentem sub hac larva febrim ex urina, intensè rubra, cum sedimento lateritio, detexit *Sydenhamus*, & corticis Peruviani debellavit feliciter. Monet autem, evacuationes, quæ ad apoplexiam curandam usu commendantur, (h) hîc nocuisse.

(a) De Medicin. Lib. III. cap. XVI. pag. 147.	cap. v, & vi. Charter. Tom. X. pag. 350. 351.
(b) De Different. febr. Lib. II. cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 127. 128.	
(c) Ibidem.	(f) Tractat. de Febr. cap. III. n.º. XVII. pag. 748.
(d) Ibid. pag. 128.	
(e) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I.	(g) Epistol. responsor. l. ad ann. 1678. pag. 385.
	(h) Ibidem.

Ut jam in nervis musculorum motui inservientibus, sive in horum origine, aut tenuissimo fluido per illos moto, talis mutatio certo tempore contingit ut tremor, lassitudo, debilitas, &c, initium paroxysmi febrilis comitentur; sic idem videtur quandoque fieri in nervis sentientibus, tuncque dolores molestissimi certis periodis affligunt. Consultus fui nuper adhuc à nobilissimo viro de hemicrania, quæ quotidie eadem horâ, redibat, per octo horas affligens fati acriter, dein sensim decrescens, tandemque evanescens penitus. Epithemata capiti applicata, vesicatoria, epispastica pedibus adhibita, purgantia, &c, profuerunt nihil omnino: cortice autem Peruviano exhibito, cessavit illico molestissimum illud malum. Dum autem inciperet ille dolor, indicabat illum locum primò affici, ubi ex foramine supra-orbitali ramus quinti paris emergit, deinde sensim per totum dimidium capitis latus dolor dispergebatur. Interim tamen nulla in pulsu mutatio observabatur illo tempore, dum dolor aderat, & in reliquis omnibus functionibus optimè se habebat. Similes tales casus plures mihi occurrerunt, sed imprimis sequens maximè memorabilis. Viro sano, robusto, mediæ ætatis, quotidie eadem horâ oriebatur molesti doloris sensus in eodem illo loco supra orbitam oculi sinistri, ubi nervus per foramen ossis frontis egreditur; post aliquod tempus incipiebat oculus sinister rubere, & lacrymis diffuere; deinde sentiebat, ac si oculus sensim extra orbitam protruderetur cum tanto dolore, ut ferè fureret. Post aliquot horas omnia hæc mala cessabant, & nihil in oculo mutatum omnino apparebat. Venam secari curavi, purgantia antiphlogistica dedi, cucurbitas nuchæ applicui sæpius, vesicatoria adhibui, &c, sed incassum omnia. Ut autem mirum hunc morbum cognoscerem, adfui illo tempore ægro, dum noverat rediturum dolorem, atque omnia memorata symptomata vidi; in pulsu tamen ad carpum explorato nihil mutatum inveni. Monebat æger, dum ipsi assidebam, quòd in cantho oculi majore pulsationem sentiret validam: applicui apicem minimi digiti arteriæ, quæ circa canthum majorem oculi fati insignis decurrit, dum alterâ manu pulsum in carpo explorabam; sicque manifestè percepi, arteriam illam in cantho oculi celerius pulsare, & simul longè fortius, quam naturaliter solet. Febrim ergo adesse, sed topicam, credidi; atque cortice Peruviano exhibito curavi feliciter: & ex illo casu didici, postea in aliis similibus eadem Medelâ uti.

An ergo febris intermittens vera quandoque non totum corpus, sed tantum quamdam ejus partem occupat? Probatum fuit in *Commentariis* §. 731, ubi de inflammationis definitione agebatur, topicam talem, & partis affectæ tantum, febrim revera obtinere, quæ universum corpus non afficiat, sed in parte inflammata arteriarum pulsum tantum mutet. Et videntur modò dicta demonstrare, idem quandoque & in febris intermittentibus verum esse. Sed & *Historia Medica* plures tales Observationes habet, quæ hoc confirmare videntur. Sic homini per sex septimanas quotidie circa horam septimam matutinam brachium dextrum valido frigore corripiebatur, reliquo corpore naturalem calorem servante: circa octavam horam rigor & tremor digitorum & manûs aderant; trihorio elapso sequebatur ingens calor; horâ duodecimâ cessabant hæc omnia, sequenti die eodem ordine reditura (a). Post tertianam, per calidissima remedia in febrim acutissimam mutatam, sequebatur anomala febris intermittens, quæ pluribus paro-

(a) *Miscell. curios. dec. 1. ann. 3. pag. 381.*

xyfmis uno & eodem die affligebat virginem viginti & duos annos natam. Dabantur tunc aliquot corticis Peruviani doses, & postea inter alia plurima anomala symptomata observabatur, alterutrum crus quotidie eâdem horâ tremere, dein calefcere & sudare, dum in reliquo corpore nihil simile deprehendebatur (a). Huic affinis casus etiam legitur (b).

Illa autem febrium intermittentium causa prædisponens, quam hæere in tenuissimo fluido, vasis minimis illud continentibus, aut horum origine, admodum probabile est, uti ex antè dictis patuit, variis causis accedentibus videtur in actum deduci posse. Frigus enim subito admissum, indigestiles cibi assumpti, animi affectus validi, purgantibus excitatæ in corpore turbæ, & plurima alia huc facere possunt; uti quotidiana Observatio omnes Medicos docet. Sic notavit Sydenhamus, (c) post febres autumnales intermittentes sanatas requiri catharsin; illâque neglectâ, vel recidivam febris, vel alios sæpe periculosos morbos metuendos esse: simul autem monet, dato cathartico post finitam ejus operationem, (d) paregoricum remedium horâ somni dandum esse, quo cavetur, ne occasione tumultûs, quem vel mitissima excitant cathartica, redeat febrilis paroxysmus.

An autem causa hæc prædisponens semper aliâ causâ occasionali indiget, per quam in actum deducatur? Certè & hoc dubium videtur; quâmvīs negari nequeat, à causis accedentibus posse excitari prædisponentem illam causam, cum jam sopita & iners videbatur. Dum enim quartanâ febre homo sanus corripitur, & paucis adhuc paroxysmis defuncta hæc febris, illisque non admodum validis, nondum mutavit multum solidas fluidasque corporis partes, ne acutissimus quidem Medicus, instante jam paroxysmo, aliquid detegere poterit mali. Præterea causæ illæ occasionales sopitam illam causam prædisponentem non videntur adeo excitare quovis tempore, sed præcipuè tantum illo, quo redire solet paroxysmus: unde Celsus, uti modò dictum fuit, jussit, ut à quartanis curati caverent illum diem, quo paroxysmus corripere solebat; sic indicans, aliis diebus recidivæ discrimen non adeo metuendum esse. Memorabilem casum accidisse novi, qui hoc confirmat. Homo laboraverat quartanâ, totâ hyeme, & absque corticis Peruviani usu verno calore sensim minuta febris discesserat, corpus perfectè sanum relinquens. Per quinque jam menses ab hac febre liber, dum cum amicis piscabatur, ab illis, joci causâ, in retis fundum, dum illud in terram attrahebatur, projicitur. Mox incepit frigere, tremere, & paroxysmum febrilem habuit; qui deinde, quartâ quâvis die rediens; per aliquot septimanas detinuit hunc hominem. Cùm autem monitus fuisset, die paroxysmi cavendum sibi adhuc esse, licèt à febre sanus esset, per trimestre spatium, postquam à febre liber fuisset, sollicitè hoc observaverat, in ephemeridibus suis asterisco tertium quemque diem notans; sicque invenit, illud infortunium sibi contigisse illo die, quo quartana, si eò usque perseverasset, accedere debuisset.

Videtur inde concludi posse, causam illam prædisponentem, vario temporis intervallo in variis intermittentibus, sæpe ad horæ punctum aptam fieri, ut in actum deducatur; simulque illam sæpe in actum deduci, licèt attentissimâ Observatione nihil detegi possit in corpore, quod causæ occasionalis vice fungatur. An ergo illa causa prædisponens se ipsam excitare valet? An ibi, ubi hæc

(a) Medical Essays Tom. I. pag. 295. 296.

(b) Ibid. Tom. II. pag. 302.

(c) Sect. I. cap. v. pag. 117.

(d) Ibid. pag. 118.

causa prædisponens latet, adest & causa illam excitare potens, sed determinato tantum tempore? Certè, si ultimum statuatur, nemo excitantem causam à prædisponente distinguere poterit, cum ambæ in subtilissimo fluido, minimis vasis, vel communi horum origine hæreant, solisque effectibus suis se manifestent.

Verum quidem est, plurima in corpore humano determinato temporis spatio fieri in sanitate ipsa: sic consuetâ horâ in plurimis hominibus fames, somnus, vigilia, &c, observantur; humores à sanguine secretos, bilem v. gr; succum pancreaticum, salivam, mucum, &c, determinatâ quâdam copiâ intra datum temporis spatium colligi posse, admodum credibile videtur; plurâque similia supponi possent, ut explicaretur, quomodo renata quædam causa occasionalis definito quodam temporis spatio prædisponentem febris causam in actum deduceret. Si tamen severo examine ponderentur tales hypothefes, quæ his principiis nituntur, patebit satis, non respondere illis, quæ in febribus intermittentibus observantur. Licet enim purgantibus vel emeticis quidquid in ventriculo vel intestinis hæret, vel ex visceribus vicinis in illa defertur, expellatur; non tamen ideo curatur febris intermittens, sed contrâ sæpe tali methodo tractata pertinacior adhuc redditur, & altiores radices figit, uti notavit (a) Sydenhamus. Quinimo à febribus intermittentibus dum emergunt homines, si illis purgans detur, antequam jam satis diu cessaverit febris, (b) redit contumacior. Et dum cortice Peruviano dato cessat febris, aliquis credere posset, accumulari tunc illam materiam, quæ singulis paroxysmis eliminari solebat per sudores, aliâve evacuationes, adeoque profuturum purgans remedium. Verum monuit Sydenhamus quòd, (c) *vel blandissima catharsis, quinimo enema è lacte saccharato, in morbi discrimen certissimè, fortè in morbum ipsum, denuo agrum conjiciet.* Dum quartana per mediam salivationem pergebat, exactè typum suum fervans, & tertiana verno tempore in media salivatione adoriebatur hominem, uti me observasse aliâ occasione monui; fateor me non potuisse concipere, quomodo tantis turbis in corpore excitatis, & solutis argenti vivi efficaciam humoribus, certo tamen temporis spatio colligeretur aliquis fomes in corpore, qui paroxysmum excitaret.

Videtur ergo, ex omnibus his concludi posse, probabilem esse hanc opinionem; quæ statuit, febrium intermittentium causam in subtilissimo fluido, vasis illud continentibus, vel communi horum origine encephalo, hæreere; illamque causam determinato quodam tempore in actum deduci; interimque non constare, quòd hæc latens febrium causa semper indigeat quodam fomite, intra paroxysmorum interval- lum collecto, per quem actuosa fieret; cum Observata doceant, paulò ante paroxysmum sæpe nihil inveneri omnino, quod in solidis vel fluidis corporis partibus culpari posset; nullumque occurrere signum læsarum functionum, cum paulò post turbentur ferè omnes.

Quanam autem mutatio facta in subtilissimo fluido, vasis minimis, vel encephalo; hanc intermittentium febrium causam constituat; quare determinato tantum spatio temporis hæc nascatur, vel actuosa fiat, cum Sydenhamo, aliisque summis in Arte Viris, ego planè, (d) *me nescire fateor.* Tantum illa posui, quæ Observata docere videntur; sique erraverim, saltem hoc nomine veniam

(a) Sect. I. cap. v. pag. 114.

(b) Ibid. pag. 118.

(c) Epistol. Respons. I. ad ann. 1678. pag. |

386.

(d) Sect. I. cap. v. pag. 95.

mereor, quòd & in his, & aliis omnibus, plura vel meliora doceri me paratissimum profitear.

Quàmvis autem latens hæc febrium intermittentium causa non videatur indigere collecto quodam fomite, ut determinato temporis intervallo paroxysmum renovet, interim tamen negari nequit, collectos humores morbosos efficere posse, ut his irritata hæc latens causa validiùs & fortiùs ægros affligat. Sic in tertianis autumnalibus, dum corrupta bilis in primis viis hæret, illa sponte vel Arte evacuata, sequens paroxysmus longè mitior esse solet; adeoque hæc quidem concurrere possunt cum hac latente causa, dum interim hæc absque illis actuosa fieri potest. Si enim indigestiles cibi, frigus subito admissum, lassitudo, &c. diu sopitam hanc & inertem causam excitare valent, cur non ab iisdem posset augeri ejusdem efficacia illo tempore, dum adhuc ex se ipsa actuosa est? An ab illis concurrentibus causis paroxysmorum retardatio vel anticipatio pendet semper? Vix videtur. Verum quidem est circa illud tempus, quo paroxysmus accedere solet, illam latentem causam magis quasi irritabilem (sic venia huic vocabulo) esse, uti patuit ex antè dictis; adeoque à collectis fordibus excitari posse paroxysmum ante solitum tempus, non omnino improbabile videtur; interim tamen etiam in talibus febribus, in quibus nulla cacochymiae signa deteguntur, paroxysmus citiùs vel ferius venit quandoque, & quidem sic, ut singulis vicibus eodem temporis spatio anticipet vel retardetur; unde potiùs latenti illi febrium intermittentium causæ regularis illa anticipatio vel retardatio paroxysmi tribuenda videtur. Hoc etiam confirmatur ex illis, quæ observavit Sydenhamus. Vidit enim, dum ingens agmen febrium intermittentium autumnalium simul invaderet, (a) earum paroxysmos plerumque unâ eâdemque diei horâ contingere, accessionibus nunc prævertentibus, nunc postponentibus, simili planè modo, atque eodem tenore, nisi quòd accidere queat, ut ordo ille, medicamentis adhibitis, quæ retardandi vel præcipitandi vi pollent, in quibusdam corporibus immutetur vel pervertatur. Vix certè credibile videtur in tot ægris, ætate, sexu, vitæ genere, temperie, diversis, humores morbosos eodem præcisè temporis intervallo accumulari potuisse sic, ut huic causæ tribui posset paroxysmorum renovatio. Unde etiam Galenus monuit, solam anticipationem non esse habendam pro incremento morbi; quod tamen deberet fieri, si ab accumulatione humoris morbosi breviori temporis spatio citiùs renovaretur paroxysmus. Sic autem habet: (b) Nam anticipatio sola per se ipsam non est sufficiens signum incrementi, quòd sæpe morbi proprietatem consequitur potiùs, quàm ejus incrementum: quum & quartani, & tertiani, & quotidiani quidam circuitus usque ad integram solutionem ita anticipare visi fuerint.

Videtur ergo potiùs ab epidemico miasmate excitari febris intermittens, simulque imprimi spiritibus, nervis, vel horum origini communi talis character, per quem statò tempore paroxysmus renovatur. Quàmvis autem per febrim excitatam noxii humores, ante febrim natam præexistentes, vel & febris tempore nati vel collecti, expellantur de corpore, obstructions plurimæ in visceribus hærentes solvantur; adeoque febres illæ sæpe medicamenti virtutem exercent ratione aliorum morborum; tamen & absque his omnibus perennare posse

(a) Sect. I. cap. v. ubi de intermittent. Autumnal. pag. 104.

(b) De crisi. Lib. I. cap. III. Charter: Tom. VIII. pag. 378.

videntur;

videntur quamdiu ille impressus character manet. An ergo tales febres intermittentes, absque ullo vitio observabili solidarum vel fluidarum partium corporis, spirituosæ dicendæ forent? Certè jam Galenus monuerat sequentia; (a) *Distinguere autem oportet in singulis ægrotantibus, primùm quidem si sine loci affectu febris sit, vel ex humorum putredine, vel quia solus spiritus sit alteratus* (ἢ μόνον τὸ πνεύματι ταραχέντι).

Vidimus autem antea, illum characterem sic sopitum manere posse, ut nullo signo se manifestet; & tamen à causa quadam occasionali excitari denuo, & postea (quod maximè notandum) suâ vi novos paroxysmos febriles facere; quàmvis non renovetur causa occasionalis, quæ sopitum & inertem illum characterem excitaverat. Unde etiam videtur impressus ille febris intermittens character sensim sic minui, ut in nervum amplius erumpere nequeat; atque tamen diu superesse talem irritabilitatem, ut ab aliis multis & diversis causis iterum actuosus fieri possit.

In hunc characterem agere videtur cortex Peruvianus, toties febres intermittentes absque ullis evacuationibus, vel aliâ mutatione sensibili, tollens; sic tamen plerumque, ut potiùs inducias impetret; nisi repetito ejus usu tandem integre deleatur; de qua re §. 767, dicendum erit.

Inter illas verò causas, quæ sopitum illum characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare solent, præ reliquis frigus valere videtur. Certè subito & valido frigore corpori applicato homo pallet, horret, riget, tremit, adeoque plurima excitantur symptomata, quæ febris intermittens initium (§. 749.) comitantur. Imò à frigore videtur sperasse Celsus (uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 589, dictum fuit) mutationem lentæ continuæ febris in intermittentem. Dum enim in tali febre nec cibo nec remedio locus esset, unicum hoc superesse voluit, ut Medicus (b) *morbum mutet. . . . Sæpe igitur ex aqua frigida, cui oleum sit adjectum, corpus ejus pertractandum est; quoniam interdum sic evenit, ut horror oriatur, & fiat initium quoddam novi motûs, exque eo, cum magis corpus incaluit, sequatur etiam remissio.* An ideo intermittentes vernæ citiùs finiuntur, quòd æstivus calor illas excipiat; autumnales verò, aucto quotidie frigore, pertinaciores; & quartanæ ferè tantùm calore verno solvuntur.

Ille autem character febrium intermittentium adeo sæpe fixus inhæret, ut nullis ferè remediis se tolli patiatur. Suspendi quidem potest, dato cortice, ejus actuositas pro tempore, sic tamen, ut postea semper recidiva fiat. Observaverat hoc Sydenhamus; monuitque tunc (c) prudentis Medici esse, non niniùm pertinaciter corticis usui insisterè; verùm aliâ potiùs Methodo febrim aggredi. Novi per septem integros annos quartanam durasse, silentem sponte suâ quandoque, vel cortice sumto, per aliquot septimanas, redeuntem tamen postea. *Massarias* Romæ vidit matronam, quæ viginti duobus annis quartanâ laboravit (d). Pertinaces autem tales febres, quæ anni spatium excederent, nunquam me observasse memini, nisi in cacochymicis corporibus, quibus viscera, imprimis abdominalia; obstructa erant; unde ferè semper abdominis tumor, color ictericus, &c, simul aderant. Cùm autem antea dictum fuit, silentem jam febrim excitari posse, dum

(a) De Crisib. Lib. II. cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 416.

(b) De Medicin. Lib. III. cap. IX. pag. 136. 137.

(c) Epistol. responsor. I. ad ann. 1678. pag. 385.

(d) Etmuller, Tom. II. pag. 300.

lardum v. gr ; aut similes indigestiles cibi assumti fuissent, non videtur improbabile, simile quid protractarum talium febrium causam facere. Si enim ante febrim intermittentem natam cacochymicum corpus fuerit, & obstructa viscera habuerit, vel per febrim ipsam talia mala producta fuerint (vide §. 753.), ingestorum debita præparatio in primis viis deficiet ; adeoque similia mala hîc poterunt fieri ob defectum virium concoquentium, quæ in sanis, sed debilioribus, hominibus ab ingestis difficilioris digestionis cibis contingunt. Unde patet ratio, quare in tali casu febris intermittens, ex sua indole jam minuenda, increascit denuo, vel sopita jam excitetur iterum, sicque in longum temporis spatium excurrat. Fortè etiam eò difficiliùs deletur impressus ille character, quò diutius inhæserit.

Cur ergo paroxysmi geminantur quandoque, si latens v. gr ; febris tertianæ character alternis tantùm diebus ex sua natura actuosus fiat ? Certè eadem illa causa, incognitum nempe illud epidemicum, quæ unam tertianam fecit, & intercalari die alteram excitare poterit. Præterea videtur admodum verosimile, etiam liberis à paroxysmo diebus adesse talem dispositionem, quæ fortè ex se sola in actum non veniret ; aliis tamen causis accedentibus excitari posset, & dein propriâ suâ vi paroxysmos renovare, licèt absint causæ illæ, quæ illam primò excitaverant ; eodem modo, ut intermittens febris, sponte suâ cessans, à similibus renovatur, ut antea dictum fuit. Plurima autem favent huic opinioni : sic graviores in diætâ commissi errores non tantùm validiores efficiunt quartanæ paroxysmos, verùm etiam ex simplici quartana duplicatam, vel & triplicatam, facere docent quotidiana in Praxi Observata. Autumnales febres, in quibus copiosior & pertinacior adesse solet materia, quam natura per febrim excitatam corrigere vel expellere satagit, longè frequentius paroxysmos suos geminant, quàm vernæ febres, in quibus hoc rarò contingit : imò etiam ob hanc causam sæpe initio autumnii tales febres, ob longiores & duplicatos paroxysmos, continuarum febrium indolem exactè æmulantur, uti §. 748, dictum fuit. Interim tamen, ut antè monui, geminatae tales febres indolem & genium paroxysmi primarii servant ; sic ut triplicata quartana tribus distinctis quartanis constet ; duplicata tertiana ex duabus tertianis componatur, &c.

Ex hætenus dictis ergo concludere liceret, febrium intermittentium distinctum & determinatum characterem in spiritibus nervosis, nervis, vel communi horum origine latere ; illumque irritari quidem posse à morbofis collectis humoribus, ut fortiores & diuturniores faciat paroxysmos, & sopitum jam à similibus causis excitari posse ; non tamen indigere semper collecto quodam fomite intermedio inter binos paroxysmos tempore, ut in actum deducatur, sed propriâ suâ vi paroxysmos renovare posse. Simulque probabile videtur, diebus intercalaribus adesse similem dispositionem, quæ ab aliis causis in actum deduci posset, & deinde, illis causis quàmvis abolitis, pariter pergere.

§. 758. **C**URATIO ergo exigit, ut aperientibus falinis, alcali-
cis, aromaticis, mineralibus, diluentibus, oleosis blan-
dis, calore, motu, fotu, frictione utamur tempore *ἀνωπεξίας*, vel & in
statu descripto (749).

In curatione febrium intermittantium primò debet determinari, qualis victus
conveniat; sub quo nomine intelligitur rerum non naturalium, aeris, cibi, po-
tùs, motùs, quietis, animi affectuum, retentorum, excretorum, somni, vigiliæ;
(a) debita moderatio. Cùm autem ex præcedentibus constet, frigus aeris nocere
talibus ægris, & sopitam jam febrim inde renovari sæpius; conducet aeris talis
tepor, qualis verno tempore esse solet, quem hyemali etiam tempore accenso
foco imitari possumus. Cibi autem & potus tales debent esse, quales §. 599,
descripti fuerunt; hoc tamen cum discrimine, quòd in febribus intermittenti-
bus, cùm plena *ἀνωπεξία* adsit inter binos paroxysmos, adeoque omnes ferè fun-
ctiones in integrum restituantur, validiores cibi & potus meraciores concedi pos-
sint: & quidem eò magis, quòd longius intercurrit inter paroxysmos intervallum;
& præcipuè si hyemale tempus sit (vide §. 602. n°. 5.). Præterea, cùm diu-
turnæ, quandoque hæ febres sint inprimis quartanæ, summopere requiritur, ut
vires integræ maneant; (b) *ut, quod diu sustinendum est, corpus facillè sustineat.*
Unde patet ratio, quare validiores cibi & potus hîc conducant. Interim tamen
opima pingua, sale vel fumo indurata & similia, vitari debent, eo quòd crudior
ex his chylus gravaret corpus; imò & à talibus majori copiâ ingestis in sano etiam
corpore febrim excitari observatum sit (vide §. 586. lit. a.). Simul etiam caven-
dum est, ne cibus detur in his febribus circa illud tempus, quo novus paroxys-
mus exspectatur: tunc enim, pluribus functionibus corporis febris tempore tur-
batis vel læsis, non potest sperari debita ingestorum assimilatio. Quam rem Hip-
pocrates optimè monuit, dicens, (c) *Quoscumque ægros febres non continentes
detinent, sed intermittentes invadunt, his post accessionem cibi exhibendi; con-
jecturâ factâ, ne quando à recenti cibo, sed jam concoctis cibus, febris ingruat.*
Moderata corporis exercitia tempore intercalari optimè profunt, quia per hæc
& assimilatio ingestorum, & excretiones naturales per alvum, urinam, transpi-
rationem, optimè promoventur. Unde jussit Celsus in quartanæ curatione, ut ægri
postero die, cùm satis quieverint, (d) ambularent, exercerentur, ungerentur,
perfricarentur fortiter; imò etiam profuturum credidit, si daretur opera, (e) *ut
in ipsam exercitationem tempus febris incurrat, sic enim sæpe illa discutitur.*
Ubi autem ægri imbecillitas vetaret exercitationem, gestationem adhibendam vo-
luit; si nequidem hanc ferre posset, tunc (f) frictionem laudavit. Somnus autem
longior convenit, ut quassum paroxysmo febrili corpus blandâ quiete refocilletur;
animi autem affectus moderatos esse debere facillè patet.

Solo debito sex rerum non naturalium regimini febres intermittentes vernæ fa-
cillè cedere solent, licèt nulla alia adhibeantur remedia; uti quotidiana Obser-
vata docent. Unde etiam Sydenhamus suo arbitrio (g) has febres committendas

(a) Boerhaav. Institut. Medic. §. 745.

(b) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. xv.
pag. 145.(c) Lib. de Affectionib. cap. ultim. Char-
ter. Tom. VII. pag. 637.

(d) De Medicin. Lib. III. cap. xv. p. 146.

(e) Ibidem.

(f) Ibidem.

(g) Sect. I. cap. v. pag. 102.

voluit, nisi importuna ægri impatientia Medici opem efflagitet. Nullum enim unquam (a) vernâ febre intermittente periisse vidit; adeoque maluit nihil profus movere; & imprimis evacuantium remediorum usum damnat, cum per hæc pertinaciores longè reddi, has febres observaverat.

In autumnalibus verò febribus imprimis medela requiritur; verum alia paroxyfmi tempore, quàm ubi febris abest. Præterea cum singuli febrium intermittantium paroxyfmi in tria tempora dividantur (vide §. 749. 750. 751.), & horum ratione medelæ diversitas requiritur. Hæc autem paragrapho agitur de illis remediis, quæ conveniunt tempore *ἀναρπείλας*; vel etiam in ipso febrium intermittantium frigore, sive primo stadio.

Ex illis, quæ in *Commentariis* §. 558, dicta fuerunt, patuit, febrim esse illud naturæ instrumentum, quo partes impuras à puris secernat; illamque sæpius excitari, ut heterogenea materia, sanitati adversa, expellatur de corpore, vel etiam ut sanguis in novam quamdam diathesim immutetur; atque ideo summos in *Arte Viros* non semper adeo sollicitos fuisse, ut febrim tollerent, sed tantum ut debito moderamine illam coercerent, ne vel langueret, vel nimio impetu nocere posset. Omnia autem hæc & in febre intermittente vera sunt: patuitque tunc, difficillimos & pertinacissimos morbos per febres intermittentes quandoque sanatos fuisse. Dum post æstivos squalores liquidissima sanguinis pars distillata fuit, & bilis acrior & copiosior, simulque sæpe tenacior, circa præcordia collecta hæret; febres intermittentes autumnales epidemicè grassari solent, per quas rite tractatas solvitur & expellitur illud biliosum corruptum, referantur obstructions viscerum felicissimè, quæ à spissiori & minùs meabili sanguine ortum duxerunt, atque postea integerrima redit sanitas. Contrà verò toties funestis *Exemplis* constitit, malâ arte per corticem Peruvianum suppressis talibus febribus, antequam causa materialis, cui subigendæ & expellendæ destinabantur, sublata foret, languisse ægros, cachecticos, & cacochymicos ex pessimis abdominalium viscerum obstructionibus, imò & sæpe inde periisse. Observavit *Sydenhamus*, unâ cum continua febre (b) tertianam autumnalem epidemicè grassatam fuisse, similibus stipatam symptomatibus, & eâdem ferè methodo curabilem; atque inde conclusit, quòd febris illa continua (c) *intermittentium quasi compendium quoddam*, & è contra *singuli earum paroxyfmi compendium hujusce videbantur*; atque adeo *discrimen in hoc maximè versari, quòd continuæ conceptam semel effervescentiam* *εὐρηξῶς* eodèmq; semper tenore perficerent; intermittentes autem *partitis vicibus ac diversis temporibus eâdem defungerentur*. Sedulâ autem morborum Observatione didicerat magnus ille Vir, febrim continuam ipsam causam suam materialem optimè subigere; adeoque & idem à febribus illis intermittentibus, continuæ illi ita similibus, expectare meritò licebat. Quæ omnia confirmantur ex illis, quæ de febris effectibus §. 587, dicta fuerunt: constitit enim tunc, stagnantium agitationem, omnium permissionem, resistentis subactionem, &c, per febrim ipsam fieri; atque etiam ad §. 753, probatum fuit, resolvendo & attenuando agere febrim intermittentem, dum tria sua tempora percurrit; atque ideo ab inveteratis sæpe malis corpus depurare §. 754, dictum fuit.

Omnium ergo optima methodus curandi has febres illa videtur, quæ con-

(a) Sect. I. cap. v. pag. 100.

(b) Ibid. cap. III. pag. 55.

(c) Ibid. pag. 56.

spirat cum febre, ut solvat concreta, referet obstructa, sicque æquabilem humorum per omnia vasa motum restituat. Conducit ergo, tempore *ἀνωπεζίας* ingerere talia, quæ ob hos effectus aperientia à Medicis vocantur, & pro diversitate obstaculi, per febrim his remediis adjutam resolvendi, varia seligi solent. Horum autem remediorum efficacia tantò majori cum fructu ægrotanti corpori applicatur, quòd sequente paroxysmo febrili per omnia vasa hæc rapidiùs movebuntur; unde etiam & tempore à febre libero, motu, calore, frictione uti solent Medici, ut aucto humorum per vasa motu ingestorum remediorum efficaciam augeant: solutis enim humoribus per salina, alcalica, mineralia (vide §. 135.), unà cum diluentibus (vide §. 134.), laxatis per fomenta, & oleosa blanda emifsariis omnibus, corpus sic disponitur, ut per febrilem paroxysmum secuturum faciliè secerni & expelli possit illud, quod in corpore noxium hæret, & cui removendo febris ipsa à natura destinabatur. Pro varia autem anni tempestate, ægrotorum diversâ temperie & ætate, epidemicâ constitutione, &c, diversa remedia conveniunt. Verno enim tempore, & in juvenili ætate à calidioribus abstinendum; autumnales contrà febres, inprimis in hyemem usque protractæ, calidiora postulant; præcipuè si vel fractis morbo viribus, vel vergente jam in senium ætate, corpus langueat: tunc enim contrajerva, serpentaria virginiana, crocus, & similia penetrabilissima aromata, summi usûs sunt. In frigida mucosa temperie sales alcalini optima aperientia sunt; in calidis & biliosis hominibus hæc nocerent sæpe; unde salina ut nitrum, sal polychrestus, tartarus vitriolatus, &c, præferuntur. Si verò putredinis metuendæ signa adsint (vide §. 85. 86.) acida oleosa, ut spiritus nitri dulcis, rob sambuci, ribesiorum, & similia, sola prodesse possunt. Sic etiam in epidemicis talibus febribus intermittens, quæ post fervidissimas æstates autumnali tempore grassari solent, color subflavescens cutis & oculorum, urinæ color flavo-ruber, ponderis & anxietatis circa præcordia sensus, hepatis obstructionem & biliosam cacochymiam indicabant. Taraxaci, cichorei, scorzonæræ, graminis, &c, decocta, cum sale polychresto & melle, largâ copiâ potata tempore *ἀνωπεζίας*, dein per febrilem paroxysmum validè mota per omnia vasa, referabant felicissimè viscerum obstructiones, solvebant & mobilem reddabant biliosam saburram; quæ dein vel sponte suâ, vel dato leni emetico vel cathartico expellebatur de corpore.

Quâmvís autem generalis videatur ferè aperientium & attenuantium remediorum usus in febribus intermittens curandis, quandoque tamen & tales casus occurrunt, ubi adstringentibus & incrassantibus, simulque solidas corporis partes roborantibus, potiùs opus est. Teneris enim puellis, & debilis temperiei hominibus, quandoque per febres intermittentes sic solvuntur omnes humores, ut profusis sudoribus diffuant, non tantùm in paroxysmi febrilis sine, sed & quovis alio tempore, & præcipuè dum dormiunt (Britannos maximè in tales sudores, dum in febribus intermittens laborant, proclives inveni). Facile autem patet, attenuantia & diluentia hîc nocitura fore, dum nimia dissolutio humorum & solidarum partium debilitas jam adsunt. Cortex tamarisci, capparidis, Peruvianus, unà cum aromatibus vino austero rubro infusa pulcherrimum tunc remedium dant: rarò enim solent curari in talibus corporibus febres intermittens, nisi per corticem Peruvianum tollantur, vel saltem impetrentur induciæ, ut roborari interea corpus possit.

In *Materia Medica* ad hujus paragraphi numerum recensentur varia remedia, quæ aperiendo & attenuando agunt; & ex quibus talia eligi poterunt, quæ morbi genio, ægri temperiei, &c, maximè conveniunt.

Omnia autem hæc, quàmvis præcipuè adhibeantur illo tempore, quando æger à paroxysmo liber est, tamen & usum habere possunt in ipso paroxysmi ingruentis initio, cujus symptomata §. 749, enumerata fuerunt. Patuit enim tunc periculosissimum esse illud febrium intermittantium stadium, quia impeditur liber sanguinis per extremas arterias motus, & circa cor dextrum & pulmonem immeabilis accumulatur. Illa ergo quæ sanguinem attenuant, diluunt, vasa laxant, & expediunt, tunc optimè conducunt, uti ad §. 625, dictum fuit. A calidioribus autem & validè stimulantibus remediis abstinemus in hoc febris stadio ob rationes §. 624, explicatas; quorum tutior usus est tempore *ἀνωπεξίας*. Simul etiam apparet, per aperiencia, attenuantia, diluentia, &c, usurpata, dum febris abest, sic disponi humores & vasa, ut tempore frigoris febrilis minus à stagnatione periculum immineat; & postea faciliùs caloris febrilis tempore solvi possit illud, quod stagnando jam concrefcere inceperat.

Generalis ergo hæc videtur esse curandi febres intermittentes Methodus, ut tempore *ἀνωπεξίας* major solutio fiat humorum; blandis stimulis aromaticis, motu, frictionibus, augeatur motus humorum per vasa; simulque per eadem omnia expediantur corporis emissaria, ut libere exire possint illa, quæ per febrim ipsam subacta variis viis expelli solent de corpore.

§. 759. **Q**UIN abundantanti colluviei in primis viis, purgans, vomitoriumve sæpe prodest tollendæ; dando ante paroxysmum eo spatio, quo, ante hunc, effectum præstat. Id faciendum cognoscitur ex victu, morbis, symptomatibusque prægressis, nausæâ, vomitu, ructu, tumore, halitu, sordibus linguæ, gutturis, palati, *ἀνωπεξίας*, amarore oris, vertigine tenebrosâ; & absolutâ operatione dato opiato sedatus ante febrim tumultus sit.

Accidit sæpissime in febribus intermittentibus, ut in primis viis adsit colluvies, sive hæc præexistit ante febrim natam, sive febris tempore ab ingestis cibis, non bene digestis, vel mutatis per febrim humoribus, in primis bile, hæc aggesta fuerit. Talem colluviem tollendam esse, nemo dubitat, cum ibi hærens omnem appetitum tollere soleat, & morâ pejor reddita plurima mala, & in primis putridam diarrhœam, aut & dysenteriam, producere possit. Cum autem vomitoria & purgantia, nisi talis colluvies adsit, febribus intermittentibus potiùs noceant, uti §. 761, dicitur, attendendum est ad illa signa, quæ docent, talem saburram in primis viis hære.

Si victui lautiori, & in primis ex pinguibus opimis, glutinosi, aliisve difficilius digestioni cibis, indulserit æger, suspicio est, talem adesse colluviem. Morbi autem prægressi sæpius, qui sordibus similibus gravatas primas vias habuerant, in tali ægro hoc confirmant. Quandoque in epidemicis febribus intermittentibus communis talis indoles observatur, ut in omnibus ægris bilis corrupta circa præ-

cordia fluctuet, quales febres & *Sydenhamus* (a) observavit, adeoque tunc nullum dubium manet. Verum dum talis colluvies in primis viis hæret, quædam parit symptomata, quibus hoc cognosci possit; nausea nempe, vomitu, ructu, halitu, &c, uti latius dictum fuit, quando §. 85, de putredinis in primis viis effectibus agebatur; atque etiam §. 642, ubi de nausea febrili sermo erat. Inprimis autem tunc adesse solet anxietatis & molestæ tensionis circa præcordia sensus; imò quandoque & hypochondria elevata tument, quod inter signa futuri alvi fluxûs in febribus recensuit (b) *Hippocrates*. Quibus autem viis commodissimè educi possit hæc colluvies, eadem symptomata plerumque monstrare solent: nausea enim, vomitus, oris amaror, tenebricosa vertigo, &c, vomitum potius indicant, lumborum obtusus dolor, borborygmi, flatus, abdominis tumor, versus alvum potius tendere hanc saburram monstrant. Unde *Hippocrates* monuit, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 594. n°. 2, dictum fuit, (c) *Quibus autem* (febricitantibus) *anxietates sunt, & oris ventriculi morsus, & crebræ salivæ, his vomitus fit: quibus verò ructus adsunt & flatus, strepitus ac elevationes ventris, his fit alvi exturbatio*. Sæpe tamen & sursum & deorsum expellitur hæc colluvies: vomitoria enim exhibita plerumque & alvum ducere solent; & purgantia frequenter vomitum excitant, inprimis si in ventriculo æquè ac intestinis collectæ tales fordes hæreant. Si autem in ipso febrili paroxysmo incipiente, quando plerumque nausea & vomitus adesse solent (vide §. 749.), pars illius colluviei expellitur, tunc eò certiores sumus, profuturas esse tales per artem factas evacuationes. Nam (d) *in iis, que medicamento fiunt, purgationibus, talia è corpore educenda sunt, qualia quæ etiam sponte prodeuntia juvant*.

Ubi ergo constitit, per signa recensita, abundantem colluviem adesse in primis viis, illa quantocyus tollenda erit; quamdiu enim manet, appetitus deletus & nausea impediunt, ne tempore ἀπορρηξίας nutrimenta assumere, sicque vires reficere, possint ægri. Quo verò tempore purgans vel vomitorium sumendum sit, non adeo convenit inter Medicos. *Sydenhamus* (e) videtur dedisse illo tempore, quo febris aberat; & quidem sic, ut ante invasionem sequentis paroxysmi absoluta esset pharmaci operatio. Verum quidem est, quòd quandoque dederit purgans tali tempore, ut alvum duceret, dum febris aderat; sed tunc non adeo adhibuit illud, ut abundantem de primis viis expelleret colluviem, verum potius ut ordinatum paroxysmi febrilis motum turbaret; de qua re sequenti dicetur paragrapho.

Cùm autem, tempore frigoris febrilis (vide §. 749.), sæpe nausea & vomitus adsint, multis visum fuit, tunc maximè mobilem esse materiam illam morbosam, adeoque faciliùs excuti posse, si emeticum datum hoc tempore inceptum sponte vomitum promoveret. Neque absona adeo hæc videtur sententia, & celebris Medicus *Alexander Thomsonus* (e) viginti annorum spatium in cura febrium intermittentium se hæc Methodo usum fuisse testatur cum successu. Dabat autem emeticum illo tempore, quando prima signa ingruentis paroxysmi aderant; ubi verò frigus febrile validus tremor comitabatur absque nausea, tunc dabat vomito-

(a) Sect. I. cap. III. pag. 55.

(b) Aphorism. Sect. IV. n°. LXXIII. Character. Tom. IX. Part. II. pag. 183.

(c) Coac. Prænot. n^o. CXLIII. Charter. Tom. VIII. pag. 859.

(d) Id. Aphorism. Sect. IV. n°. II. Character. Tom. IX. Part. II. pag. 132.

(e) Epistol. Responsor. I. ad ann. 1678; pag. 391.

(f) Medic. Essays Tom. IV. pag. 407;

rium tempore caloris febrilis, simulac nauseare incipiebant ægri. Facile autem apparet, remedia tunc assumpta illico excuti debuisse; adeoque emeticum datum non excitavit tantas turbas, quàm si diutius retentum fuisset. *Asclepiades* videtur & hâc Methodo usus fuisse: nam in tertiana febre, (a) *tertio die post accessionem* (illo nempe die quando secundus paroxysmus aderat) *dicit alvum duci oportere: quinto, post horrorem, vomitum elicere.* Laudavit autem hanc Methodum *Celsus*; & alibi curam horroris in febribus tradens dicit, (b) *Igitur cum primum aliquis inhorruit, & ex horrore incaluit, dare ei oportet potui tepidam aquam subjalsam, & vomere eum cogere: nam ferè talis horror ab his oritur, quæ biliosa in stomacho resederunt. Idem faciendum est, si proximo quoque circuitu æquè accessit: sæpe enim sic discutitur.* Inprimis autem placuit multis hæc Methodus, quia collecta febrilis materia medio inter binos paroxysmos tempore, à qua paroxysmi instantis renovatio unicè pendere credebatur, sic optimè expelli poterat, dum tota præstò erat. Verùm ex illis, quæ ad §. 757, dicta fuerunt, admodum probabile videtur, febriles paroxysmos non semper à collecto tali fomite pendere, adeoque emetica hoc respectu in ipso paroxysmo non semper requiri; quàmvis fortè prodessè possent quandoque, turbando per novos tumultus excitatos illam diathesin, quæ paroxysmum renovat; de qua re statim dicetur.

Vomitum autem, qui sponte oritur paroxysmi tempore, promovere aquâ tepidâ potatâ, nunquam nocebit; cum sic minori cum molestia vomant ægri, quàm si vacuus ventriculus foret; & commodè elui possit omne, quod in ventriculo hæret.

Cùm verò hîc agatur de tali casu, ubi abundans colluvies in primis viis adest, & suis signis se manifestat; tutius videtur illam purgante vel emetico expellere; antequam paroxysmus adest, quàm ut æger molestiâ operantis pharmaci & febre simul affligatur.

Solet autem plerumque emeticum vel purgans dari illo tempore, ut quàm proximè ante futurum paroxysmum efficaciam suam præstet; sic tamen, ut illam jam absolverit, antequam paroxysmus ingruat. Omnium enim optimè se solent habere febre intermittente laborantes, quando longiùs à præcedenti paroxysmo absunt; adeoque tunc facillimè pharmaci vim ferre poterunt. Et si materia quædam sensim accumulata paroxysmum renovaret, illo tempore, quod futurum paroxysmum proximè antecedit, notabilis ejus copia jam aderit; quam expelli per pharmaca posse tunc optima spes erit.

Cùm autem attentâ morborum Observatione didicerit *Sydenhamus* (cujus Viri auctoritas apud omnes Medicos tanti ponderis est) febrilem motum irritari per purgantia & emetica; imò excitari illum jam sopitum ab iisdem, uti ad §. 757, dictum fuit; conducet, ut *absolutâ operatione, dato opiato sedatus ante febrim tumultus sit.* Adeo autem scrupulosè hanc Methodum secutus fuit *Sydenhamus*, ut etiam in morbis, ubi suspectum habebat opiatorum usum, ab illis tamen non abstinuerit, (c) si purgans remedium exhibitum fuisset. Prout jam purgantia vel emetica celerius vel tardius effectum suum præstant, ita majori minorive temporis intervallo ante futurum paroxysmum sumuntur. Sic v. gr;

(a) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. iv. pag. 142.

(b) Ibid. cap. xii. pag. 141.

(c) Schedul. monitor. de novæ febris ingressu, pag. 654. 655.

ypecacuanha post dimidium horæ jam vomitum excitare solet, & bihorii spatio effectum suum absolvere; antimonialia emetica sæpe per duas horas in corpore hærent, antequam operentur. Purgantia sex vel octo horis agere solent; & si pilularum formâ sumantur, sæpe satîs diu manent, antequam solvi incipiant & agere.

Cùm autem ad expellendam hanc saburram per vomitum sufficiat ypecacuanha; à validioribus emeticis antimonialibus, quæ longè magis corpus turbant, abstinere possumus in hoc casu. Plures autem tam purgantium quàm emeticorum formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

Tam felix quandoque horum remediorum eventus est, ut non tantùm hæc colluvies expellatur, sed simul etiam futurus paroxysmus caveatur; præcipuè autem in vernalibus intermittentibus, in quibus hæc Methodo se usum fuisse testatur *Sydenhamus*, dum propinabat emeticum ita, (a) *ut nempe ante paroxysmum negotio suo defungi possit.... Præsertim si quantitatem mediocrem syrupi de meconio vel cujuscvis narcotici, post finitam emetici operationem, exhibueris immediatè ante paroxysmi insultum.*

Ubi autem signa docuerint, unico emetico vel cathartico nondum expulsam esse omnem hanc colluviem, possunt & debent hæc repeti iisdem cum cautelis; uti quandoque requiritur in febribus intermittentibus autumnalibus, dum corruptæ bilis & tenacioris magna copia adest. Prodest tunc sæpe emeticis & purgantibus præmittere diluentia & attenuantia, ut per hæc soluta & mobilis reddita hæc saburra faciliùs excuti possit.

§. 760. **U**T & prodest idem (759), dum stimuli instar movet utrumque (759).

Purgantia autem & vomitoria non tantùm profunt, quatenus evacuant, verùm etiam, quòd miro sæpe stimulo moveant & turbent totum corpus, sicque mutant illam conditionem, quæ nunc adest. Ex illis enim, quæ ad §. 757, dicta fuerunt, probabile videtur, latentem illam dispositionem, quæ intermittentium febrium paroxysmos statò tempore renovat, in nervis, spiritibus, aut encephalo hærere. Purgantium autem plurimorum, uti & emeticorum, actio videtur consistere in eo, quòd in nervos per abdominalia viscera dispersos agant; illòsque irritent miris suis & latentissimis sæpe stimulis, qui in volatili & spirituosâ similibus remediorum parte videntur præcipuè hærere. Sic scamnoneum, si negligentiùs servatum cadaverosum foetorem, quem habet, amiserit, absque ponderis jactura iners redditur: idem in rhabarbaro, & plurimis aliis, observatur. Numquid antimonii regulus, vino immersus, illud emeticâ virtute replet, licèt odor, color, sapor vini immutati maneant, & regulus antimonii nihil de pondere suo amiserit? Videtur ergo horum remediorum actuositas in subtilissimo, & omnes ferè sensus fugiente, principio consistere, illamque in humani corporis subtilissimum fluidum agere. Confirmatur hæc opinio ex eo, quòd mobilissimæ in genere nervosæ fœminæ, & à levissimis causis spirituum *ἀραξία* laborantes hypochondriaci viri, à purgantibus & emeticis pessimè affici soleant, etiam illo tempore, dum hæc assumpta remedia nondum fecerunt ulla evacuationes; quibus aliter inprimis si copiosæ fuerint, hi tumultus excitati adscribi potuissent. Præterea, opium, tam efficaciter & tam certò spiri-

(a) Sect. I. cap. v. pag. 102.

tuum turbas & inordinatos motus compescens, æquè sedat purgantium & emeticorum actionem, uti *Sydenhamus* (a) observavit; imò etiam opio assumpto priùs; si dentur purgantia, antequam illius efficacia evanuerit, nihil omnino, vel saltem parùm admodum agere observantur.

Videntur ergo purgantia & emetica suo stimulo quandoque mutare, imminuere, vel delere posse illam dispositionem, à qua febrium intermittentium paroxysmi renovantur; adeoque meritò ad hunc usum adhiberi, quàmvis non liquidò constet; quænam fuerit illa dispositio, vel quænam sit illa mutatio, quæ per hæc remedia in corpore contingit. Postea videbimus, quando de mania & epilepsia agetur, à Medicis violentissima emetica quandoque dari, non adeo ut evacuatio noxiorum humorum fiat, verùm potiùs ut tantis turbis excitatis mutetur illud latens in corpore, quod hos morbos producit, vel sopitos & latentes excitat. Præterea, per emetica inprimis, validis illis concussibus, dum viscera abdominalia inter vomendum à diaphragmate & abdominalibus musculis premuntur, sæpe solvuntur & expelluntur plurima, quæ aliis remediis expediri nequeunt. Unde *Galenus* de tertiana febre agens dixit, (b) *vomitum autem post cibum adeo utilis est sanè illis, quibus hæc febris inveteraverit ut multos nôrim statim post vomitiones à febre prorsus esse liberatos.* Apparet autem, vomitum hîc non adeo profuisse noxiam ex primis viis saburram expellendo, cùm dixerit *Galenus*, post cibum vomitum fieri debere: quamdiu enim talis colluvies adest, appetitus deletus esse solet, uti ad præcedentem paragraphum dictum fuit.

Dum autem hæc intentione dantur emetica vel purgantia, possunt etiam in ipso paroxysmo exhiberi, vel & ante illum tali tempore, ut agant, dum paroxysmus adest: atque hîc fuisse videtur ille casus, quando hæc lege data hæc remedia profuerunt. Sic *Sydenhamus*, (c) in tertianis autumnalibus quatuor horis ante paroxysmum, ægro in lecto collocato & stragulis undequaque cooperto, dabat serum lactis cerevisiatum, cui salviæ folia incocta fuerant, ut provocaret sudores; quibus obortis dabat pilularum Cochiarum majorum scrupulos duos, sed solutos in uncia mixturæ spirituosæ, vim binarum drachmarum theriacæ *Andromachi* continentis, quæ theriaca opium habet, adeoque evacuationem per purgantia faciendam enervare solet. Unde satis patet, tunc ejus scopum non fuisse, ut purgaret hoc remedium, quod etiam disertè monet, sed tantùm, (d) ut, binis illis contrariis sudandi & dejectiendi motibus eodem tempore excitatis, paroxysmi processum confunderet atque intertubaret. Affirmat autem, se multas febres intermittentes autumnales hæc Methodo pepulisse, neque præstantiorem aliam in illa constitutione epidemica novisse.

§. 761. **A**LITER nocet (759), dum debilitat, liquidissima elicit, digestiones, hîc inprimis necessarias, turbat; sicque diuturnitatem morbi, vel & mortem producit. Frigus & febris sudorifero hîc tollitur sæpe, dum, aliquot ante tempus cognitum futuri paroxysmi horis, liquido aperiente, diluente, leviter narcotico, re-

(a) Sect. IV. cap. III. ubi de curation. pag. 227, & alibi sæpius.

(b) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I.

cap. XI. Charter. Tom. X. pag. 356.

(c) Sect. I. cap. v. pag. 110, 111.

(d) Ibid. pag. 111.

pletur corpus ægri , dein unâ horâ ante malum excitatur sudor , & continuatur , donec binæ ultra tempus initii paroxyfmi elapfæ sint horæ.

Cùm ergo purgantia & emetica , partim expellendo collectam in primis viis colluviem , partim stimulo suo , ranti usûs inveniantur in cura febrium intermittentiũ , multi Medici fuerunt in illa opinione , acriter in horum usu pergendum esse , si febris nondum cessaverit : verùm pessimum semper successum nimis frequens horum remediorum usus habuit. Utì enim optimè dixit *Galenus* , (a) *Purgantium omnium medicamentorum natura, corporum quæ purgantur , naturis contraria est , atque , ut quispiam dixerit , lethalis , ac deleteria.* Paritérque summo jure monuit *Celsus* , (b) *Purgationes quoque, ut interdum necessariae sunt , sic ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus , & ob hoc infirmum erit.* Ubi ergo signa illa , quæ docent abundantem colluviem esse in primis viis (vide §. 759.) , post unum alterúmve purgans vel vomitorium datum omnino sublata sunt , aut saltem plurimùm imminuta ; utì etiam si unâ alterâve vice tentatum fuerit frustra , quid eadem remedia stimulo suo (vide §. 760.) efficere possint , ab illis abstinendum erit. Pergit enim sæpe febris , licèt nullæ amplius adsint in primis viis sordes , & quandoque his stimulis character ille febrilis (vide §. 757.) deleri nequit. Frustra ergo in tali casu debilitantur ægri per hæc remedia , dum liquidissima sic eliciuntur , & turbantur digestiones ingestorum , adeo hîc necessariae , ut diurnæ febres sustineri possint. Falli autem quandoque quis posset , dum lustrat illa , quæ vomitoriis aut purgantibus datis expelluntur de corpore , cùm sæpe olida & corrupta penitus appareant. Patuit enim ex illis , quæ in *Commentariis* §. 201 , & 334 , dicta fuerunt , non semper talia præexistisse , qualia excernuntur ; verùm antiquos Medicos jam docuisse , à purgante medicamento bonos humores corrumpi , dein corruptos excerni. Didicerat hoc suo damno *Helmontius* , (c) dum curabatur à Medicis à scabie , quam , chirothecam scabiosæ puellæ induendo , sibi contraxerat imprudens. Post venæ - sectionem enim præmissam triduo apozematis usu ad exitum præparabantur noxii , qui in corpore latere putabantur , humores ; dein pilulis de fumaris purgatio illorum instituebatur. Fatetur autem , se gavisum fuisse , dum magnam copiam foetidi liquoris sic excrevisset : verùm ter repetito ejusdem purgantis usu , semper idem erat successus. Tantis tamen evacuationibus *Helmontius* antea sanus , alacer , integris viribus , quàmvis vix ex ephebis excessisset , sic tamen se mutatum invenit , ut ad maciem redacto tremèrent genua , vox rauca fieret , & omnes labascerent vires. Manebat tamen eadem , ac antè , scabies. Dicit autem , se tunc intellexisse , (d) *quòd pharmaca purgantia non purgarent , aut mundarent , sed putrefacerent ; quòd vi-vidam corporis substantiam liquassent , & in putrilaginem resolvissent.* Infausta hæc morbi cutanei , per solum chirothecæ scabiosæ contactum nati , curatio fecit , ut suspenderit Medicinæ studium , donec meliora se novisse crederet *Helmontius* ; atque inde Medicis infensus postea , acerrimè illorum errores perstrinxerit , & pur-

(a) Lib. de morbor. acutor. viâ. Comment. II. text. XII. Charter. Tom. XI. pag. 46.

(b) De Medicin. Lib. I. cap. III. pag. 31.

(c) Tractat. de Febr. cap. v. n°. x. pag. 756.

(d) Ibid. n°. XII.

gantium usum damnaverit ; concludens , quòd non sit peccans humor , qui catharticus ducitur , (a) *sed est cruor , per virus pharmaci mactatus , cujusque cadaver , fœtens per anum ejicitur.*

Patet certè ex hac Historia , quid à purgantium imprudenti usu in febribus intermittentibus expectandum sit.

Damnosam autem evacuantium omnium remediorum exhibitionem , si nimis crebra foret , in febribus intermittentibus , suis Observatis confirmavit (b) *Sydenhamus.* Ipsas enim vernaes tertianas , ex sua indole adeo salutares & faciles curatu , moras traxisse vidit , (c) *usque ad tempus illud , quo autumnales solent invadere , & longioribus & duplicatis paroxysmis ægros penitus debilitasse , ex hac causa observavit : imò & in maniam incidisse ægros , (d) quæ pari cum illo passu recessit , quo eorundem vires de novo redintegrabantur.* In provectioris ætatis hominibus lethalem (e) tonsillarum inflammationem , (f) hydropem , quandoque & (g) diabetem ortam fuisse , monet. Inprimis hoc semper observavit , febrim , post nimium evacuantium usum , altiores radices egisse.

FRIGUS ET FEBRIS SUDORIFERO HIC TOLLITUR SÆPE , &c. Hæc est tertia Methodus curandi febres intermittentes , quæ sæpissime prodest , & tutò etiam repertè potest , si primâ vice nondum successerit curatio. Ut autem dictum fuit §. 756 , omne illud , quod primum febris tempus , frigus nempe febrile , & primam illam causam , viscositatem nempe liquidi arteriosi , & fortè etiam nervosi (vide §. 755.) tollere poterit , videtur etiam posse superare totum paroxysmum febrilem , cum calor febrilis , cum symptomatibus illum comitantibus , nunquam sequatur in febribus intermittentibus , nisi frigus febrile præcesserit. Omnis ergo curæ scopus in eo versatur , ut tempore *ἀνωρεξίας* talia remedia ingerantur , quæ solvant & attenuent humores , vasa expediant , simulque circa tempus futuri paroxysmi ægri corpus moderato calore sic foveatur , & leniter aromaticis & calefacientibus remediis incitetur parùm plus humorum per vasa motus , ut blando sudore nato , & aucto æquabiliter calore per totum corpus , præoccupetur frigus febrile. Decocto ergo quinque radicum aperientium , infuso lignorum fantalorum , sassaphras , melissæ , corticum citri , feminum quatuor calidorum majorum , minorum , &c , omni horâ ad unciam unam alterâve potato tempore *ἀνωρεξίας* , liquido tenui aromático repletur corpus ; quandoque & his adduntur mixturæ ex sale cardui benedicti , absinthii , &c , elixirio proprietatis , aquis stillatitiis aromaticis , &c ; quarum dimidia uncia omni horâ vel bihorio sumitur , superbibendo infusum vel decoctum aromaticum. Addi solet & talibus mixturis aliquid opii , non tantâ copiâ ut narcosin faciat , sed sic potiùs , ut parcâ dosi , repetitis vicibus , sumtum , pacare possit spirituum nervosorum turbas , & impedire illam horum mutationem , quæ frigoris febrilis tempore aderit , qualiscumque demum hæc fuerit. Pro varia jam ægri ætate & temperie , anni tempestate ; regione , &c , potus illi aromatici meraciores , vel magis diluti , propinantur , atque in *Materia Medica* ad hunc numerum talium formularum specimina habentur.

(a) Capit. Respondet Auctor. n°. IV. pag. 420.

(b) Sect. I. cap. v. pag. 100.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. pag. 100. 101.

(e) Ibid. pag. 122.

(f) Ibid. pag. 119.

(g) Epistol. responfor. I. ad ann. 1678. pag. 387.

Duabus autem tribusve horis ante paroxysmi futuri tempus cognitum, ante largiorem focum sedeat æger, vestibus optimè tectus; proderit etiam, si pedes aquæ calidæ hoc tempore immergat. Aliis magis placet ut in lecto decumbant ægri stragulis bene tecti. Omni tunc quadrante laudata modò remedia exhibentur, unde calefcere magis tunc incipiunt, & sæpe sudore diffluere: sic autem pergitur, *donec binæ ultra tempus initii paroxysmi elapsæ sint horæ*; atque ita sæpissime febrilis paroxysmus tollitur: finminus, eadem reperuntur sequentibus diebus, donec tollatur febris. In tertianis febribus rarò fallit hæc Methodus; imò etiam quandoque & quartanæ sic curatæ fuerunt. Neque obstat, quòd §. 624, ubi de frigore febrili agebatur dictum fuerit, valida stimulantia pessimè nocere, dum insanabilem postea inflammationem producant quandoque: nam aromata largâ copiâ aquæ diluta hic potantur, & tempore *ἀποπέλλας* per hæc remedia sic diluuntur & attenuantur humores, & expediuntur vasa, ut nullus inde metus sit. Præterea omnia hæc non fumuntur tempore frigoris febrilis, sed illud per hæc remedia præcaveri solet. Ubi verò subrepere incipit frigus febrile, dum pertinacior febris non statim huic Methodo cedit, à stimulantibus & calefacientibus abstinetur, solòque infuso aromatico dilutiori utimur.

Patuit autem ex illis, quæ ad §. 756, dicta fuerunt, *Celsum* similem Methodum adhibuisse, dum in balneum circa tempus horroris deducebat ægros; neque desistendum ab hac Methodo voluit, etiam si horror redierit, sed contra pertinaciter pergendum: & si post aliquot accessiones balneum non profuerit, allium dedit, vel calidam aquam cum pipere, (a) *siquidem ea quoque assumpta calorem movent, qui horrorem non admittit*. Monuit pariter, (b) ut operiatur æger, antequam perhorrescere possit, fomentis calidioribus totum corpus circumdetur, perfricetur, &c.

Adeo autem utilis visa fuit hæc Methodus *Sydenhamo* ut illâ, (c) præstantiorem se non expertum fuisse in tertianis autumnalibus fugandis (saltem illius constitutionis epidemicæ, quam describit) testetur. Licet enim, uti præcedenti paragrapho dictum fuit, pilulas Cochias daret sudantibus jam ægris, ut turbaret ordinatum paroxysmi processum; tamen præcipuam spem videtur posuisse in eo, ut sudores elicerentur & continuarentur, donec aliquot horæ ultra solitum paroxysmi tempus elapsæ forent. Imò in tertiana duplici, (d) omittendas pilulas Cochias iussit, & solis sudoriferis curam tentari voluit. Et alibi pauperibus, (e) *quorum facultas prolixo apparatus Medico ferendo non sit*, solam *serpentariæ Virginianæ* penetrabili aromate divitem radiculam ex vino dedit duabus ante paroxysmum, horis, stragulisque bene coopertos sudare iussit per tres vel quatuor horas; idemque adhuc duabus aliis vicibus faciendum voluit ingruente paroxysmo vernalis tertianæ.

Ubi verò febres tertianæ, & quotidianæ, recentes adhuc & in continuitatis vicinia hærentes, nullum certum typum induerant, tunc monuit, periculosum esse curam (f) *per sudorifera moliri*; cum iustò copiosiore sudore febres hæ fa-

(a) De Medecin. Lib. III. cap. XII. pag.

142.

(b) Ibidem.

(c) Sect. III. cap. v. ubi de curatione Intermittent, Tertianar, Autumnal. pag. 111.

(d) Ibidem.

(e) Epistol. responsor. I. ad ann. 1678; pag. 391.

(f) Ibid. pag. 375.

cillimè in continuas, (a) non sine discrimine mutantur; uti aliâ occasione ad §. 752, dictum fuit.

Quando autem ægri ex propria temperie dissolutum admodum habent sanguinem, vel per diuturnas & validas febres intermittentes facillima & multum debilitans in sudorem proclivitas jam adest (vide §. 753.) tunc certè hâc Methodo abstinendum est; quæ, exceptis his binis casibus, optima cæteroquin invenitur.

§. 762. **H**INC & venæ-sectio nocet per se semper; prodest aliàs casu, ut & tenuis exactaque diæta.

Cùm sanguinis missio adeo efficax remedium sit in compescendo nimio febris impetu, uti ad §. 610, dictum fuit, multi Medici in hac opinione fuerunt, illam etiam magnum usum habere in cura febrium intermittentium: imò etiam quidam crediderunt, has febres solis repetitis sanguinis missionibus tolli posse. Cùm autem in præcedenti paragrapho demonstratum fuit, omnes evacuationes nocere, si validæ fuerint & repetitæ, quia debilitant; idem etiam de venæ-sectione verum erit. Purgantia autem in febribus intermittentibus autumnalibus non adeo perniciosa esse, nisi crebrò repetita, observavit (b) Sydenhamus; venæ-sectionem verò, (c) nisi *Chirurgi gladiolus eodem ictu, quo venam pertundit, ipsam etiam febrem confodiat*, semper nocuisse, frequenti Observatione se didicisse testatur. Nam in vegetis, & athleticè cæterum valentibus, post venæ-sectionem longè diuturnius & pertinacius febres has afflixisse invenit; in senioribus sæpe & mortem inde secutam fuisse monet. Omnium autem maximè quartanâ febre laborantibus obfuisse, (d) venæ-sectionem, observavit. Potest quidem casu prodesse; dum v. gr; in juvenili plethorico corpore, & inprimis vernâ tempestate, metus est, ne tempore caloris febrilis rarefactus sanguis plena nimis vasa rumpat, vel dum ingens capitis dolor ab eadem causa urget: sed tunc sanguinis missio non prodest propriè ad febris intermittens curam, sed tantum præcavet illa mala, quæ à nimia sanguinis copia & rarefactione metuuntur. Sic etiam, si emetico opus sit, quandoque venæ-sectio præmittitur, ne inter vomendum sanguine distenta vasa, inprimis in capite, violentis illis nixibus rumpantur. Unde & ipse Sydenhamus, qui alibi venæ-sectionem (e) tamen damnaverat, in tertianis vernalibus; si æger ætate floreret, & sanguineo temperamento præditus esset, (f) sanguinem mitti jussit die libero; &, hoc facto, post aliquot horas emeticum exhiberi. Patet ergo, quid à sanguinis missione boni in febribus intermittentibus curandis possit expectari.

Tenuis autem & exacta diæta, quæ nimiam à cibis abstinentiam, vel tantum levissimos & pauci nutrimenti præscribit, pariter in his febribus nocet. Cùm enim sæpe diuturnæ sint hæ febres, & inprimis quartanæ, id (g) *agendum ut, quod diu sustinendum est, corpus facillè sustineat*. Sufficit enim hic cavere, ne cibos sale, aere, fumo, admodum induratos, vel & alia duriora & difficiliora

(a) Epistol. responfor. I. ad ann. 1678. pag. 376.

(b) Sect. I. cap. v. ubi de Intermittent. Autumnal. Curation. pag. 109.

(c) Ibid. pag. 110.

(d) Ibidem.

(e) Epistol. Responfor. I. ad ann. 1678. pag. 376. 387.

(f) Ibid. pag. 391.

(g) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. xvii pag. 145.

digestionis edulia fumant ; simulque curare , ne circa illud tempus , quo paroxysmus expectatur , comedant ; uti enim ex *Hippocrate* ad §. 758 , dictum fuit , (a) *post accessionem , cibi exhibendi , conjecturâ factâ , ne quando à recenti cibo , sed jam concoctis cibis , febris ingruat.* Antiquis jam Medicis tentata videtur fuisse hæc Methodus febres intermittentes tenui & exactâ diætâ curandi. Sic enim *Celsus* in quartana , quam tardè finiendam noverat (b) nisi primis diebus discutere- retur , voluit , (c) ut aquam tantum calidam fumerent primo die post febrim ; & proximo biduo , si fieri posset , ne hanc quidem : post secundum paroxysmum modicum tantum cibum concessit , & vini pauculum ; & deinde diebus liberis inter secundum & tertium paroxysmum aquam tantum calidam dedit , & cæterum abstinere jussit : atque in hac Methodo pergendum voluit ad decimum quartum diem usque , dicens , (d) *Ac sic proximum est , ut quies tot dierum , & abstinentia cum cæteris , quæ præcipiuntur , febrem tollant.* Si tamen febris maneret , aliud curationis genus instituendum voluit , jussitque , (e) *cibum & validum & fortiter assumere ; vino uti , quanto libebit.*

Vidi aliquoties , tentatam fuisse quartanam severâ abstinentiâ , sed semper malo successu : & sapiens *Hippocrates* monuerat (uti aliâ occasione ad §. 602. n°. 1 , dictum fuit) quod (f) *tenuis & exquisitus victus in morbis longis semper . . . periculosus sit : (g) quodcumque enim peccatum committitur , majus in tenui quàm in paulò pleniore victu committitur ; propterea etiam sanis , summoperè tenuis , & status , & exquisitus victus , periculosus.* In ipsis tantum paroxysmis subtrahendum cibum (h) jussit , &c. Unde certè videtur concludi posse , ne quidem in ipso quartanæ initio tutam esse tenuem & exactam nimis diætam. Multò (i) *etiam minus curatio probari Heraclidis Tarentini debet , qui primis diebus ducendam alyum , deinde abstinendum in septimum diem dixit : uti enim optimè monuit Celsus , (k) Quod ut sustinere aliquis possit , tamen etiam febre liberatus vix refectiõni valebit ; adeo , si febris sæpius accesserit , concidet.* Sinistrum autem hujus Methodi eventum pluribus Exemplis Historia Medica probat. Sic juvenem naturæ biliosæ , longiori inediâ , in vehementiori accessione tertianæ intermittens , syncope periisse observavit (l) *Hollerius* ; idemque & aliis accidisse testatur. Plurimis quartanariis talem abstinentiam fuisse exitialem , suis Observationibus (m) confirmat *Tulpius*.

§. 763. **D**UM febris in statu (750) , indicantur aquosa , calida actu , subacidis aperientibus nitrosisque permixtis , vel & cichoraceis , similibusque blandis aperientibus. Quiete , calore moderato tunc æger eget.

Hactenus dictum fuit de illis , quæ tempore ἀναρπείλας vel & in frigore febris incipientis conducunt : sequitur jam , ut videamus , quænam agenda sint reliquis febris intermittens stadiis. Hæc autem paragrapho agitur de illis , quæ conducunt tempore caloris febrilis.

(a) Lib. de Affection. cap. ultim. Charter. Tom. VII. pag. 637.

(b) De Medicin. Lib. III. cap. xv. p. 144.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. pag. 145.

(e) Ibid. pag. 146.

(f) Aphorism. Sect. I. n°. IV. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 9.

(g) Ibid. n°. v. pag. 11.

(h) Ibid. n°. xi pag. 15.

(i) Cels. de Medicin. Lib. III. cap. xv. pag. 145.

(k) Ibidem.

(l) In Coac. Hippocrat. pag. 179.

(m) Observat. Medicinal. Lib. III. cap. LIII. pag. 271. 272.

Patuit ex illis, quæ §. 750, habentur, motum humorum per vasa tunc auctum esse; uti docet pulsus major & robustior, simulque satis celer, unà cum calore aucto, ob majorem attritum partium fluidarum ad se mutuo, ad vasa, & vasorum ad illas (vide §. 675.). Omnes ergo effectus, qui ab aucta circulationis velocitate pendent (vide §. 100.), illisque similes, qui calori aucto ortum debent (vide §. 689.), hinc etiam metuendi sunt. Interim tamen, cum febres intermittentes ad integritatem desinant, non tanta hinc metuenda mala sunt à calore & circulationis auctâ velocitate; nam post aliquot horas hæc cessabunt: imò etiam sæpe, finito paroxysmo, languet circulatio & majus frigus invenietur, quàm in sano corpore naturaliter esse solet. Ob hanc rationem, licet hoc tempore febris intermittens talis gradus caloris observetur, qui periculosus foret in febribus continuis, & venæ-sectionem, clysmata aliâque debilitantia remedia posceret, quæ febris nimium impetum (vide §. 610.) refrænare valent; tamen his rarò indigemus, nisi in valde plethoricis: unde etiam illis abstinemus, quia in præcedentibus paragraphis probatum fuit, similia sæpius nocere in febrium intermittens cura.

Sufficit ergo talia ingerere, quæ aquosa & calida, diluendo & attenuando, humorum auctam per calorem & circulationis velocitatem cohæsiōnem tollere vel cavere possunt: adduntur his subacida, quæ putredini, ab iisdem causis metuendæ, resistunt; simulque pulcherrimè molestam hinc sitim levant. Laudantur & cicchoracea & similia aromatica amara lactescentia frigida, de quorum efficacia in solvendo viscido febrili ad §. 614, dictum fuit. Decocta hinc hordei, avenæ, scorzonæræ, radicum graminis & similibus demulcentium & blandè aperientium, addito nitro, succo citri, rob sambuci, ribesiorum, optima hinc sunt; qualia ad sitim febrilem in *Materia Medica* ad numerum 640, plura enumerantur. Quietem verò hinc conducere patet ex illis, quæ ad §. 105, dicta fuerunt; dum simul dolor artuum & capitis (§. 750.) qui calorem febrilem comitari solent, idem suadent. Cum autem molestus ægris talibus jam calor sit, illum stragulis impositis; vel calefacientibus remediis exhibitis, augere imprudens foret; sed oportet sensim remove illa, quibus tempore frigoris febrilis onerati fuerunt, curando semper, ut in moderato calore maneat, neque frigidus aer æstuans corpus subito alluat, vel frigidus potus affatim hauriant, quod quandoque ægri, febrilem hunc æstum impatienter ferentes, facere volunt.

§. 764. **U**BI crisi paroxysmus solvitur (751), prodest, ptisanâ vinosâ, jusculis carniū, decoctis temperatis, sudori, urinæque reddere materiem; sicque hæc non vi caloris, Medellæ, stragulorum, exprimere, sed copiâ auctâ proutovere quàm blandissimè, & diu.

Ultimum paroxysmi febris intermittens stadium illud est, quando crisi paroxysmus solvitur, ingenti plerumque cum sudore, & remissione omnium symptomatum, uti ad §. 751, dictum fuit: simul tunc adesse solet urina illa crassa cum sedimento lateritio. Cum autem, simulac ille sudor prodit, insigne levamen percipiant ægri, & brevè tunc paroxysmo febrili finis imponatur; huic evacuationi

uationi indulgendum esse non tantum, sed etiam promovendam esse voluerunt omnes Medici. Fuerunt enim in illa opinione, febrilem materiam eliminari hac via de corpore commodissime; quinimo & multi crediderunt, auctis his sudoribus posse expelli etiam illud, quod manens in corpore sequentes paroxysmos renovaret. Admodum verosimile videtur, per sudores illos exire de corpore etiam talia, quae tempore febris & per febrim ipsam à sanitatis legibus deviaverant, adeoque sudorem illum semper utilem esse; neque tamen semper conducere, ut augeatur per artem ejus copia. Licet enim quis crederet, per hos sudores expelli partem illius causae, unde paroxysmorum renovatio pendet, tamen non ideo certus foret, reliquum ejusdem causae illo tempore jam aptum esse, ut simul exiret; adeoque auctis sudoribus illis nocere posset, liquidissimam humorum partem tollendo. Patuit enim ex antè dictis, omnium difficillimè curari saepe febres intermittentes in illis hominibus, qui sudoribus quàm maximè diffluunt. Observavit quidem Sydenhamus vernas febres intermittentes, praecipuè quotidianas, sanatas fuisse (a) per diaphoretica, quae sudorem in paroxysmi solutione abortum promoveant, agro interim optimè stragulis cooperto; quinimo tamdiu in his sudoribus pergendum jussit, quamdiu vires aegri patiuntur. Monuit tamen eodem in loco, in febribus autumnalibus non succedere; & paulò antè dixerat, febres illas vernas non tantum sponte sua, sed & variis Methodis tentatas (b) feliciter tolli. Unde patet, ex hac Observatione non posse concludi, utilem esse sudoris per artem expressionem in fine paroxysmi febrilis; inprimis si conferantur illa, quae aliis in locis habet idem Auctor. De febribus enim epidemicis autumnalibus agens dicit, (b) sudori huic, cum illo prodeunte inquietudo atque alia symptomata statim evanescant, paululum quidem indulgendum esse; compertissimum tamen esse, (d) quòd si justò copiosius eliciatur sudor in fine paroxysmi, intermittentem febrim in continuam periculosam mutari. Similia etiam alibi (e) habet.

Ex omnibus his videtur ergo concludi posse, per sudorem constanti quidem lege paroxysmum febris intermittens finiri, adeoque huic indulgendum esse quidem, imò & promovendum esse talibus, quae reddunt sanguini illud, quod per sudores diffatur; ut dum ptisanâ vinosâ, vel carniùm jusculis, addito succo citri vel aurantium, subministratur sudor materies; simulque debilitatis per febrim aegri viribus optimè succurritur; cum per somnum, qui plerumque sequi solet, leve & dilutum tale nutrimentum aequabilissimè per omnia distribuatur. Anceps autem & saepe perniciosum est, caloris vi, vel remediis sudoriferis calefacientibus, aut stragulorum pondere, sudores illos exprimere. Omnium autem optimum est, si & diu & blandè talis sudor exeat; imò potius aucta sit insensibilis perspiratio quàm profusus sudor.

§. 765. **P**ORRO symptomati urgenti occurratur juxta regulas in acutis datas (617, ad 726.).

De symptomatibus, quae febres comitari solent, antea dictum fuit paragraphis hinc citatis, adeoque illorum curatio inde peti poterit. Verum, uti ad §. 620, dictum fuit, in symptomatum febrilium curatione semper habenda ratio est causae

(a) Sect. I. cap. v. pag. 103.

(b) Ibid. pag. 102.

(c) Epistol. Responsor. I. ad ann. 1678.

Tom. II.

pag. 375.

(d) Ibid. pag. 376.

(e) Tract. de Podagr. ubi de sudor. pag. 565.

& statûs morbi ipsius, quem illa symptomata comitantur; quod etiam in curandis symptomatibus febrium intermittantium sedulò animadvertendum est. Patuit sic v. gr; ex antè dictis, venæ-sectionem, & cathartorum & emeticorum nimis frequentem usum nocere febribus intermittantibus, adeoque si quædam symptomata tales evacuationes, poscere viderentur, tamen illas tam audacter adhibere non licet, quàm in aliis quidem casibus fieri solet. Sic (uti ad §. 751, & 757, dictum fuit) in quadam constitutione epidemica in paroxysmo febris intermittantis ægri iisdem planè symptomatibus tentabantur, ac si apoplexiâ verâ laborassent. Licet autem ad hoc symptoma tollendum validæ evacuationes requiri viderentur, tamen illis abstinuit Sydenhamus, cum novisset (a) quòd originariæ hujus symptomatis causæ febrî nempe intermittenti, prorsus adversentur. Sic etiam, dum diuturnis febribus intermittantibus accedebat hydrops, non aggrediebatur ejus curam purgantibus, quamdiu febres hæ aderant, sed expectabat, donec febris penitus exularet; vel, si hujus symptomatis curatio eò usque differenda non videbatur, amaris & aromaticis, cum salibus lixiviosis vino simul infusis, medebatur (b): sic & in mania, quæ febres intermittentes diuturniores, quartanas imprimis, quandoque sequitur, ab omnibus evacuantibus abstinerebat; quæ in aliis mania speciebù tantum usum habent; & solo victu analeptico, potu generosiori, & cardiacis remediis utebatur (c).

§. 766. **S**UBLATA febrî, victu analeptico, medicamentis corroborantibus æger reficiendus, dein aucto robore purgandus per alvum aliquoties.

Dictum fuit in *Commentariis* §. 757, sublatis febribus intermittantibus manere tamen diu adhuc latentem illam dispositionem, quæ, aliâ causâ accedente, frigore v. gr; cibo indigestibili assumto, animi affectibus, &c, iterum actiosa redditur & paroxysmos renovat: adeoque curatâ jam febre adhuc alia supersunt agenda, ut recidiva præcaveatur; atque etiam ut restituantur, vel emendantur illa, quæ, per febrim prægressam mutata, recesserant à sanitatis legibus. In febribus autem vernalibus, cum breves esse soleant, & sponte suâ ferè semper desinant, aeris calor augeatur quotidie, non opus est magnâ attentione, ut recidivæ præcaveantur: verum in autumnalibus intermittantibus, imprimis si epidemicè grassatæ fuerint, majori cautelâ opus est. Longè enim pertinaciores sunt, magis debilitant; & frigus sensim auctum, atque tempestatis inclementia, magnum recidivæ metum faciunt.

Victus ergo instituat talis, ut exhibeantur tantum illa, quæ facilius digestionis sunt, interimque magnam copiam materiæ nutritivæ continent. Juscula carniùm, ova recentia, carnes juniorum animalium assatæ, pisces teneriores fluviatiles assi, succo citri vel aurantium resperfi, panis bene fermentatus, vel & biscoctus, lac, præcipua sunt. Potus parcius, sed meracior simul, proderit. Simul, etiam cavendum, ne talia alimenta, quàmvis eupepta, nimiâ copiâ simul ingurgitent ægri, post sanatas has febres sæpe famelici. Per sudores enim post

(a) *Epistol. Responsor. I. ad ann. 1678.* | pag. 387.

(b) *Seçt. I. cap. v. ubi de hydrop. pag. 120.*

(c) *Ibid. pag. 123. 124.*

singulos paroxyfmos, aliásque evacuationes, five sponte five, per Artem factas, plurimum periit de humoribus fanis, fimúlque solidæ partes plurimum debilitatæ fuerunt, uti ad §. 753, demonstratum fuit: adeóque languent vel deficient binæ illæ causæ, copia nempe humoris boni, & vis solidorum in liquida, à quibus assimilatio ingestorum in naturam liquidi vitalis fani pendet, uti §. 25. n°. 1, demonstratum fuit. Patet ergo, nisi illæ cautelæ in victu observentur, à cibis difficilioris digestionis, vel ab optimis etiam cibis nimiâ copiâ simul ingestis, cruditates, spontaneas ingestorum degeneraciones in acidum, putridum, glutinosum, &c, expectandas esse; unde non tantum febris recidiva metuitur, verum & ab iisdem vitiis chronicorum morborum origo pendet, uti postea ad §. 1050, demonstrabitur.

Somnus sit longior; motus corporis, si vires ferre possint, optimè conducit; si major debilitas vetat, vectio in rheda, gestatio, frictio illius defectum supplere possunt. Sollicitè vitetur frigus, cujus efficacia in excitanda febre, quæ jam sopita est, in *Commentariis* §. 757, demonstrata fuit.

Medicamenta autem præcipuè laudantur talia, quæ debilitatas partes solidas corroborant, grato aromate languentem sæpe ventriculum excitant, & contra frigus aeris muniunt. Cùm autem in febribus intermittentibus autumnalibus sæpe corrupta bilis adsit, quæ tunc sponte quandoque, sæpius per Artem, sursum vel deorsum evacuatur; post febres illas sanatas plerumque debita copia bilis bonæ deficit, cujus tamen adeo insignem usum esse pro chylopoiesi in Physiologicis demonstratur. Ob hanc causam ergo roborantibus & aromaticis remediis adduntur talia, quæ bilis defectum supplere valent, amara nempe illa ab omni ævo adeo laudata pharmaca, absinthium, centaurium minus, helenii radices, gentiana, myrrha, &c: ex quibus cum cinamomo, cortice Winterano, citri vel aurantium corticibus, &c, vina medicata parantur, quorum uncia duæ vel tres ter de die vacuo ventriculo suntæ quàm optimè huic indicationi satisfaciunt. Theriaca illa, diatesfaron dicta à numero ingredientium, cum æquali copia zingiberis conditi mista, & in electuarii formam redacta, idem facit, si ter de die drachma una vel altera talis confectionis deglutatur: tunc enim totâ die in primis viis fragrans tale aroma hæret, quod languentes has partes grato stimulo excitat, calorem auget, & amaro radicum gentianæ, myrrhæ, &c, bilis defectum pulchre supplet.

Postquam autem victu tali analeptico & corroborante medelâ ægri vires increverint, tunc purgatio per alvum aliquoties repetita conducit. *Sydenhamus* (cujus *Observationes* in curatione morborum præ cæteris omnibus fidem merentur, cùm & perspicacissimus fuerit in morborum genio detegendo, & ingenuum candorem in suis scriptis ubique demonstret, etiam proprios errores minimè celans, vel excusans) adeo necessarium hoc credidit, ut potuerit certò prædicere, (a) periculosum aliquem morbum postea secuturum, si purgatio omissa fuisset post febres autumnales, inprimis si provectioris paulò ætatis essent ægri, qui ab his febribus emerferant. Monoit tamen, cavendum esse, ne purgantia dentur, antequam febris penitus depulsa sit. Abstinebat enim ab his, quamdiu adhuc vel levissima quædam alteratio percipiebatur illis diebus, in quos paroxyfmos incidere solebat; quinimo etiam maluit, ut adhuc (b) mensis spatium elaberetur, antequam hæc sumerent ægri; &, finitâ operatione cathartici, paregoricum dabat remedium, ut

(a) Sect. I. cap. v. pag. 117.

(b) Ibid. pag. 113.

tumultus, quos vel mitissima cathartica excitare solent, compesceret, ne inde latens illa fortè adhuc dispositio in nervum erumperet, & paroxysmos renovaret. Si autem priùs darentur cathartica, observavit semper redire febrim, & quidem longè adhuc quàm antea (a) pertinaciorem. Ob eandem causam longiora inter singulas purgationes intervalla relinquere maluit; semèlque tantùm (b) in septimana jussit dari per duos trèsvè menses.

Non tamen in omnibus ægris toties repetitus purgantium medicamentorum usus requiritur, neque semper hoc fecisse videtur *Sydenhamus*; nam paulò post apozema purgans (c) describit, tribus diebus successivis sumendum, dum omne periculum recidivæ abesset; addiditque, illud repetendum esse, (d) *quoties opus fuerit*. Dum febres epidemicæ intermittentes autumnales hîc grassarentur ante aliquot annos, ægris per duas trèsvè septimanas ab omni febre liberis, dedi scrupulum vel drachmam dimidiam pilularum *Ruffi*; illudque tribus vicibus, interpositis aliquot diebus, repetii, raròque pluribus purgantibus opus fuit. Omnes enim functiones integerrimæ manebant, nullæ in lingua sordes, nulla circa præcordia oppressio, vel ponderis gravantis quasi sensus, aderant ampliùs; ex quibus signis inprimis concludimus, purgantibus remediis opus esse. Vidi tamen tunc simul, si hæc purgantia negligenterentur, urinam fieri rubicundam magis, adnatam oculorum tunicam subflavescere, linguam fieri sordidam, appetitum deleri, &c. Quæ omnia symptomata tollebantur, vel minuebantur saltem, cathartico quantocyus propinato; per quod ingens copia biliosæ saburræ expellebatur.

§. 767. **S**I autem febris autumnalis vehemens; corpus ex ægritudine debile; morbus jam aliquo tempore duravit; neque signa adsint internæ inflammationis; neque collecti alicubi puris, neque obstructi admodum hujus illiùsvè visceris; cortice Peruviano abigetur, pulveris, infusi, extracti, decocti, syrupi formâ, cum propriis additis requisitis, tempore *ἀστυρεϊκῶς* debito ordine, dosi, regimine, adhibito.

Sequitur jam, ut agamus de illa cura febrium intermittentium, quæ per corticem Peruvianum fit.

Corticis hujus usus circa medium elapsi sæculi primò in Europa innotuit, & deinde quàm maximè increbruit; constititque tunc innumeris & quotidianis Observationibus, omnes febres intermittentes per corticem Peruvianum tolli posse. Interim tamen patuit simul, non semper æquali cum successu hoc fieri, sed quandoque pessima mala secuta fuisse, quæ attribuebantur huic remedio ut causæ; atque ideo à multis Medicis condemnabatur corticis usus tamquam noxius; cum tamen mali eventus, febrim sic sanatam sequentes, jurè aliis longè causis tribui poterant.

Vidimus enim ad §. 753, per febrim intermittentem quandoque insignes admodum & morbosas mutationes, tam in solidis quàm in fluidis nostri corporis partibus, produci; illasque aliquando terminari in difficiles chronicos morbos.

(a) Sect. I. cap. v. pag. 112.

(b) *Ibidem*.

(c) *Ibid.* pag. 112.

(d) *Ibidem*.

hydropem, scorbutum, icterum, tumores scirrhosos abdominis, &c. Quæ omnia mala, ex febribus intermittibus diuturnis nata, vel post illas sequi solita, nullo jure tribuebantur cortici Peruviano, qui ad rebelles illas febres sanandas adhibitus fuerat; cum Medicorum Observationes numerosissimæ confirmant, omnia hæc mala à febribus intermittibus, producta fuisse, antequam corticis Peruviani usus Europæis innotuerat. Præterea per corticem Peruvianum tollitur quidem febris intermittens, verum non simul emendantur omnes illæ degeneraciones fluidarum & solidarum partium corporis, quæ per febrim factæ fuerant, & post febrim, aliis etiam Methodis sanatam, superstites inveniuntur.

Verum etiam constitit ex illis, quæ ad §. 754, dicta fuerunt, inveterata mala; & latentissimos, nullisque ferè remediis sanandos, morbos, cordis palpitationem, epilepsiam, podagram, &c, per intermittentes tolli, vel saltem suspendi illorum actuositatem. Simul etiam patuit, per easdem febres ad longævitatem corpus disponi, atque postea homines, has febres passos, si nempe nec malignis symptomatibus stipatæ, nec vehementes nimis vel diuturnæ fuerint, optimâ sanitate frui. Ubi ergo cortice Peruviano fugantur tales febres, à quibus tot & tanta beneficia expectari poterant, malè contulitur ægris quidem, verum hæc damna Medentis incuriæ, non verò optimo huic remedio, tribui debent.

Suspectus autem maximè fuit multis corticis Peruviani usus, quòd sæpe absque ulla sensibili evacuatione febres intermittentes tolleret; ideòque crediderunt, post febres sic sanatas manere superstitem in corpore semper morbosum fomitem, cujus pars singulis paroxysmis debuisset expelli de corpore, donec totus sublatus foret. Quàmvis enim negari nequeat, quandoque in corpore adesse materiam morbosam, quæ per febrim subacta & mota sic disponitur optimè, ut expelli possit variis viis, tamen patuit ex illis, quæ in *Commentariis* §. 757, dicta fuerunt, febrium intermittentium paroxysmos non excitari semper à sordibus in corpore hærentibus, vel à fomite quodam tempore *εισυρρέξιας* accumulato, sed pendere potius à latente quodam caractere in spiritibus nervosis, nervis, vel horum communi origine, qui à morbo collectis humoribus quidem irritari potest, ut longiores vel validiores faciat paroxysmos, & jam sopitus à similibus causis excitari, sic tamen ut illis non indigeat semper, ut in actum deducatur, sed propriâ suâ vi paroxysmos renovare possit. Simul ibidem notatum fuit, admodum probabile videri, corticem Peruvianum in hunc characterem solum agere, dum febres intermittentes absque ullis evacuationibus, vel aliâ mutatione sensibili corporis, tollit.

Corticem autem Peruvianum ex sua indole innoxium esse remedium, extra omne dubium est; tutò enim, ad alios etiam morbos roborante suâ vi curandos, debilissimis etiam hominibus datur. Sic viris hypochondriacis, foeminisque hysteriacis manè & vesperì scrupulum corticis Peruviani dedit Sydenhamus (a) per aliquot septimanas; & quidem talibus, in quibus, diu multumque ægrotantibus, dejecta jam quasi corporis œconomia foret; integràmque tædiosi hujus mali curam solo hoc remedio se perfecisse testatur, additque, se ipsum libenter hunc corticem usurpasse, tum uxori liberisque dedisse, quoties res postularet. Cum quon-

(a) Dissertat. Epistolar, ubi de affection, hysteric, pag. 519.

dam, simplicium medicamentorum Historiæ colligendæ intentus, plurium vires, vel in proprio corpore tentarem, sumsi manè jejunos bihorii spatio integram corticis Peruviani, in pollinem contriti, unciam, neque aliquid inde detrimenti percipere potui. Infamiæ notam salutari huic remedio inuisse novi quosdam, qui palam illud damnabant tamquam nocentissimum; clam verò eodem, aliis additis fucato, utebantur, dum curam febrium arcanis remediis se perficere turpissimè gloriabantur, miserósque ægros, largissimo pretio extorto, emungebant, Medicorum nomine indigni.

Verùm uti optima quævis, sic & cortex Peruvianus imprudenti usu nocere poterit; adeoque requiritur, ut prius severo examine inquiratur, an aliquid lateat in corpore, quod febrim requirit, ut citò & tutò tolli possit; uti etiam an à febre, si relinquatur, expectari possit insignis quædam utilitas, sive in tollendis inveteratis malis, sive in mutando corpore sic, ut ad firmam valetudinem vel & longævitatem disponatur (vide §. 754.); in tali enim casu cortice abstinendum foret. Contravero si metuendum videatur, ne per febrim diutius relictam tales mutationes in corpore fierent, à quibus chronici morbi (vide §. 753.), aliave mala expectanda forent, corticis usus quantocyùs etiam conveniet. Sic v. gr; si juvenis robustus quartanâ purâ, nullis malis symptomatibus stipatâ, corripiatur; sui que juris sit æger, & debito vitæ regimine uti possit, præstabit semper, ut hæc febris relinquatur; cùm constans Observatio docuerit Medicos; corpus per talem febrim in melius mutari. Contravero, si debilis senex, vel profundissimis sudoribus diffluens à levissima causa homo, simili febre laboret, cortice Peruviano opus erit. Præcipuæ autem rationes, quæ hujus remedii usum postulant, variæque cautelæ in ejus usu observandæ, hæc paragrapho enumerantur; quæ omnia jam singulatim expendenda erunt.

SI FEBRIS AUTUMNALIS VEHEMENS Vernæ enim febres faciles esse, & sponte suâ abire solent, uti ad §. 747, dictum fuit; unde rarus in his corticis usus, nisi intempestivis evacuationibus tentatæ tales febres in majorem diuturnitatem excurrant, vel in profusos valde sudores ægri resolvantur; tunc enim sæpius vidi, etiam vernas febres ad omnes alias Methodos rebelles fuisse, soloque cortice Peruviano tolli potuisse. Si verò febris intermittens autumnalis non adeo vehemens fuerit, ut inde subita debilitas, vel alia mala §. 753, enumerata metuenda videantur, præstat cortice abstinere, illamque sponte suâ, vel Methodo §. 758, ad §. 767, descriptâ, sensim evanescere. Cortex enim Peruvianus, uti optimè Sydenhamus monuit (a) *inducias sæpius impetrat, morbo quàm eundem debellat*, quique per duas trésvé septimanas delitescens recrudescere solet. Dum verò aliâ Methodo sanata fuit febris, minus recidivæ periculum est.

CORPUS EX ÆGRITUDINE DEBILE Si enim æger vel ob propriam temperiem, ætatem provecctam, vel morbi intensitatem, adeo debilitatus fuerit, ut metus sit, ne pluribus & validioribus paroxysmis deficeret; cortex Peruvianus exhiberi debet, licet etiam alia signa adfuerint, quæ ejus usum prohibere videntur. Sic enim inducias impetramus, summo ægrorum emolumento, qui interim

(a) Sect. I. cap. v. pag. 112.

idoneo victu refici possunt, ut redituræ postea febris impetum & molestiam absque periculo sustinere possint.

Non enim in tali casu, repetito corticis usu, impediendum semper est, ne febris redeat, rarò enim hoc discrimine vacat; sed libero à febre tempore illis remediis utimur, quæ §. 758, laudatà fuerunt, ut per illa solvantur viscerum obstructions, aliàque mala emendentur, cui scopo ipsa febris à natura toties destitatur, uti in febrium Historia generali dictum fuit. Magna enim tunc spes est, ut post duas trèsvè septimanas, refocillatis jam ægri viribus, reditura febris brevì spatio reliquum perficiat, sicque integerrima redeat sanitas.

MORBUS JAM ALIQUO TEMPORE DURAVIT. Maximi momenti hæc regula est, quâ neglectâ, mors quandoque, sæpius autem dira & anomala penitus symptomata secuta fuerunt, ipsâ certè febre longè pejora. Illi enim, quibus adeo odiosum febris nomen est, ut illico tollendam ubique & semper velint, etiam in vernis tertianis, uno alteròve tantùm paroxysmo defunctis, corticem dederunt statim, ut in ipsis quasi incunabulis febrim supprimerent: ignari febrim sæpe præsidio esse, ut *Celsus* (a) optimè monuit, & in *Commentariis* §. 558, pluribus demonstratum fuit. Juveni in tertiana verna post secundum jam paroxysmum datus cortex fuerat à Medico, ne febris altas (ut dicebat) radices figeret; & cùm rediret post aliquot dies febris, cortice denuo suppressa fuit illico: vidi autem misero huic postea alternis diebus circa illam horam, quâ paroxysmus ingruere solebat, accidisse oscitationem, pandiculationem, miros borborygmos, abdominis tumorem, aphoniam, absque ulla mutatione pulsûs, sed cum intolerabili anxietate, duraveruntque omnia hæc molesta mala per binos menses, licèt variis Methodis tentaretur curatio. Tot & tantis malis redemit miser ægrotus vernæ tertianæ paucos paroxysmos. Icterus, hydropem, asthma; nervosi systematis totius miram *ἀραξίαν*, quandoque imprudentem talem corticis Peruviani usum secuta fuisse, Observationibus Medicis constat (b). Unum adhuc mirabilem casum addam, qui confirmat modò dicta. Juvenis quotidianâ intermittente laborans sumserat singulis intervallis inter tres primos paroxysmos drachmas quinque corticis Peruviani. Levis horror tempore quarti paroxysmi adfuit, sed sequenti die, post aliquot minutorum horripilationem, circa pedum talos, vehementissimum dolorem patiebatur, ac si distorquerentur, & discinderentur omnia. Durabant hæc tormenta per quinque circiter horæ minuta, subitòque cessante dolore in hoc loco, eodem modo & simili temporis spatio afficiebantur genua, post hæc femorum articuli. Postea aderat durties, tumor & dolor abdominis; quibus cessantibus, thoracem impetebat atrox malum cum imminentis strangulationis metu; postea apoplectico similis decubuit; tandèmq; penitus delirabat. Post quinque vel sex minuta cessante delirio, satis bene se habebat; atque in hoc statu permanebat tanto circiter tempore, quantum omnia memorata symptomata occupaverant, tuncque denuo omnia eadem mala simili ordine & duratione redibant (c). Similes alii casus in eodem loco recensentur: ex quibus constat, summâ ratione *Sydenhamum* monuisse sequentia, (d) *Curandum est ante omnia, ne præmaturè nimis hic cortex ingeratur, ante scilicet quàm morbus suo*

(a) De Medicin. Lib. II. cap. VIII. pag. | pag. 410.

70. (c) Ibidem.

(b) Medical. Essays Tom. IV. cap. XXIV. | (d) Sect. I. cap. v. pag. 112. 113.

se Marte aliquantisper protriverit; nisi collabescentes & jam fractæ ægri vires eundem temporibus sumendum esse dictaverint. Neque enim illud solum est metuendum, ne à præproprio ejus usu inefficax iste reddatur, & spem ægri fallat; sed etiam ne de ægri vita agatur, si sanguini, omni fermentationis nisu se despumanti, eam derepente injiciamus remoram.

Quàmvis hæc Regula Practica universalem usum habere videatur, ubi tamen singuli febris paroxysmi periculoso quodam symptomate stipantur, quod non nisi cum febre tolli potest, tunc cogimur aliquando corticem adhibere citius. Curabam ante aliquot annos, dum febres intermittentes autumnales epidemicè grassabantur; mobilem in genere nervoso fœminam, quæ ante quinque septimanas sanum infantem pepererat, tertianâ laborantem. Secundo paroxysmo incipiente, convellebatur & aphona manebat per aliquot horas. Cùm autem de gravitatis sensu circa præcordia conquereretur, & purgantia vel emetica ante paroxysmum data plurimis aliis ægris simili morbo decumbentibus profuisse novissem, dedi lenè purgans, octo horis sumendum ante paroxysmum sequentem; statueramque cardiaco & opiato remedio compescere excitatos tumultus post finitam cathartici operationem, antequam paroxysmus ingrueret. Verùm bihorio post assumtum purgans jam convellebatur, & diutius aphona mansit, quàm præcedenti paroxysmo. Dedi tunc finito paroxysmo corticis Peruviani decoctum, tam pulchro successu, ut & sequens paroxysmus, qui ultimus fuit, vix ullius momenti esset; absque ullo malo symptomate, & miro modo se roboratam sentiret ægra, & longè minùs ab animi affectibus, etiam validioribus mobilem. Sed & ipse Sydenhamus in simili casu, dum apoplecticis similes ægri in paroxysmis decumberent, illico corticem Peruvianum exhibendum jussit, simulac paroxysmus sponte suâ desineret; quinimo (a) & citius adhuc ingerendum voluit, modò fieri posset.

NEQUE SIGNA ADSINT INTERNÆ INFLAMMATIONIS. Patuit ex illis; quæ in *Commentariis* §. 753, de affectibus febrium intermittentium dicta fuerunt, per has febres, si diurnæ fuerint & validæ, cruorem optimâ suâ parte spoliari, & residuâ acrem & crassum simul fieri, adeoque inflammationibus & obstructionibus producendis aptissimum. Celeberrimorum autem Medicorum testimoniis ibidem confirmatum fuit, inflammationem & ejus sequelas quandoque; licet rariùs fortè, à febribus intermittentibus fieri, & quidem plerumque lethali eventu. Levior hepatitidis species aliquando intermittentes autumnales epidemicas comitatur, in quibus semper pessimè cessit corticis usus; dum, sublatâ sic febre, manebat illud, quod per febrim ipsam maturandum & resolvendum erat. Ubi ergo dolor fixus continuus, sensus ardoris interni, aliæque inflammationis internæ signa adsunt, cortice abstinendum erit.

NEQUE COLLECTI ALICUBI PURIS. In tabidis sæpe observatur febris quotidiana, quandoque omnino intermittens, aliquando remittens tantùm, quæ à pure quotidie facta, & deinde per sputa educendo, nasci videtur. Per talem febrim fit hujus puris concoctio; quæ si cortice Peruviano dato tollatur, pessimè semper se habent tales ægri, & summam patiuntur anxietatem; adeoque si vel minima suspicio collecti alicubi puris adsit, à corticis usu abstinendum omnino est.

(a) Epistol. Rêsponsor. I. ad ann. 1678. pag. 387.

NEQUE OBSTRUCTI ADMODUM HUIUS ILLIUSVE VISCERIS. Post fervidissimas æstates prægressas observatum fuit, sequenti autumnno febres intermittentes epidemicè grassatas fuisse, non tantùm in his regionibus, sed & per totam ferè Europam, inprimis decimo-nono hujus sæculi anno, quando omnium numerosissimæ in hac urbe tales febres observatæ fuerunt. Videbatur autem tunc; per summos æstus prægressos liquidissimâ sanguinis parte dissipatâ, residuum spissum & tenacius difficiliùs per hepatis angustias transire potuisse, cùm ibi omnis sanguis, à visceribus abdominalibus rediens & venosus, per venæ-portarum convergentes ramos transire debeat, absque renovata cordis impellentis actione. Unde obstructio hîc nata bilis debitam confectionem non tantùm, sed & reliquorum viscerum chylopoieticorum functiones, turbabat. Vidi tunc & in me ipso, & in aliis plurimis his febribus laborantibus, colorem oculorum subflavescentem & urinam subictericiam. Aderat anxietas & ponderis gravantis sensus circa præcordia, nausea, fastidium, & in quibusdam obtusus in hypochondrio dextro dolor. Cùm autem ingenti ægrorum numero obruti Medici, & inprimis in populosissimis urbibus, corticem Peruvianum exhibebant in his febribus, plerumque pessimè cessit; inprimis, si non contenti inducias impetrasse, ut refocillarentur ægri, redeuntem febrem illico dato iterum cortice comprimerent, vel continuato corticis usu ejus reditum caverent. Multis enim abdomen intumescebat, facies cerea erat, & pessimè languebant totâ hyeme sequente; plures perierunt, dum sensim putrefactâ, quæ visceribus infarcta hærebat, saburrâ, & verno tepore motâ, dysenteria vel diarrhœa putridissima sequebatur: quibusdam etiam ingenti copiâ sanguinis, tabefacto ut videbatur hepate, sursum vel deorsum expulsa, cita & inexpectata mors veniebat. Ubi autem leni emetico expulsâ biliosâ saburrâ, quæ in his febribus incipientibus primas vias gravare solebat, dabantur decocta graminis, cichorei, taraxaci, quinque radicum aperientium & similium, addito melle, rob sambuci, sale polychresto & similibus, febris ipsa, hæc ingesta remedia movens per omnia vasa, solvebat felicissimè viscerum obstructions, & optimè curabantur ægri, paucique admodum ex ingenti ægrorum numero perierunt. Salutarem hujus Methodi eventum postea aliis annis, dum similes febres grassabantur, expertus fui; neque unquam dedi corticem Peruvianum, nisi quandoque magna ægrorum debilitas aliquas inducias posceret; tuncque tamen perrexi in usu similium solventium & aperientium remediorum, donec febris rediens nunc citiùs, nunc ferius, curationem absolveret. Religio tamen fuit, post tales inducias impetratas renatam febrem repetito corticis usu tollere cùm semper hoc periculosum sit, si vel minima suspicio obstructorum viscerum adfuerit. Unde etiam Sydenhamus, qui satis audacter cortice Peruviano usus fuisse videtur, monet sequentia: (a) *Animadvertendum autem, quòd si æger; non obstantè abundantè cautelâ superiùs traditâ, nihilominus recidivam patiatur (quæ in quartana ipsâ rariùs accidit, quàm in tertianis vel quotidianis); tamen prudentis Medici erit, non nimiùm pertinaciter insistere Methodo corticis per dicta intervalla exhibendi, sed pro suo judicio aliis modis curationem aggredi.*

Patet ergo ex hæcenus dictis, corticem Peruvianum ex sua indole esse innocuum remedium, quòd satis tutò corpori humano applicari potest: unicum tantùm

(a) Epistol. Responsor. I. ad ann. 1678. pag. 385.
Tom. II.

incommodum ejus usum longum & repetitum sequens notavit *Sydenhamus* quòd nempe in rheumatismum (a) scorbuticum inciderent ægri, qui tamen antiscorbuticis remediis facilè curabilis erat. Præter illud autem nihil mali ægris accidisse unquam ab ejus usu testatur.

Simul etiam affirmare licet, corticem Peruvianum tollere febrim solam, & sublatâ febre manere illas mutationes fluidarum & solidarum partium corporis, quæ vel ante febrim præexistierant, nondum sublatae per febrim; vel febris tempore aut per febrim ipsam productæ fuerant. Ubi ergo febris inservire poterat, quod toties fit, ut feliciùs & citiùs tollerentur vel emendarentur illa, quæ in solidis aut fluidis degeneraverant à sanitatis legibus corticis Peruviani usus nocet; uti etiam si à febre intermittente meritò sperari possit inveterati cujusdam mali cura epilepsiæ v. gr; vel corporis ad longævitatem & firmiorem sanitatem dispositio.

Sic etiam facilè conciliari poterunt diversæ Medicorum de cortice Peruviano opinioniones, dum quidam illius usum damnant ubique, alii contrà laudant; & omnes ad Experientiam provocant. Certè nullum absolutè & semper utile remedium est, sed tempestivo usu tale fit tantùm.

Cortex autem Peruvianus roborante virtute insignis quidem est, & hoc respectu pulcherrimè in quibusdam morbis prodest, uti dictum fuit; illa tamen ejus efficacia, quâ febres intermittentes fugat, inde pendere non videtur, cum ab alio nullo roborante remedio idem effectus tam certò sequatur. Unde meritò specificum remedium dicitur, cujus efficaciam, solo hoc effectu cognitam, latens illud (vide 757.), unde febris intermittens paroxysmus excitatus, & statò tempore renovatur, tollitur, vel pro tempore, iners redditur, licèt cæteroquin ab ejus usu nulla insignis mutatio in corpore appareat.

Neque repugnat modò dictis, quòd nonnullos cortex Peruvianus quandoque purget (b) ac si catharticum remedium sumpsissent; nam illud rarum est, & plurimi absque ulla omnino evacuatione sensibili febre liberantur per corticem.

Testatur quidem celebris Medicus *Hyppolitus-Franciscus-Albertinus* (c), post febres intermittentes, cortice Peruviano fugatas, secutas fuisse insignes evacuationes per alvum, sudores, sputa, urinam, &c. Præsertim autem post corticem assumptum ægros effudisse quandoque halitum quemdam odore gravem, & foetidum adeo quandoque, ut adstantes molestissimè afficeret, talémque halitum perdurasse, donec alia quædam excretio per alvum, urinam, &c, prodiret. Fuit autem *Albertinus* in illa opinione, tunc bonum esse exspectandum successum, neque ferè recidivam metuendam esse, si post corticem Peruvianum exhibitum criticæ tales, ut vocat, evacuationes sequantur: ubi verò contrarium occurrit, recidivam metuendam esse; tuncque suavit, repetendum esse corticis usum, donec talibus evacuationibus abortis perfecta rediret sanitas.

Interim tamen, uti ad §. 757, monitum fuit, negari non potest, cortice Peruviano exhibitò febrim cessare, antequam illæ evacuationes fiant; adeoque corticis illa vis, quâ febrim fugat, non pendet ab évacuatione cujusdam materiæ morbosæ.

Cum modò dicta legeram, incepti sedulò attendere, quid in ægris fieret, post-

(a) Epist. R. sponsor. I. ad ann. 1678. pag. 376. Confer. Sect. VI. cap. v. pag. 351 352.

(b) Ibid. pag. 377. 378.

(c) Inslit. Bonon. pag. 163, & 405.

quam illis corticem Peruvianum dederam. Gravem illum halitum, de corpore ægrorum exspirantem, observare hæctenus mihi non contigit; verùm aliquoties vidi in tertianis autumnalibus pertinacioribus dato cortice, postquam febris per tres, quatuor, quinque dies siluerat, alvum aliquoties fluxisse, quandoque & vomuisse ægros cum levamine. Quibusdam tamen, non obstantibus illis evacuationibus recidiva contingit, aliis non. Notavi præterea & quibusdam febrim per corticem sanatam fuisse, licet nullæ sensibiles evacuationes observatæ fuerint, absque recidiva tamen. Illi autem, quibus alvi fluxus vel vomitus contigit, de sensu gravitatis circa præcordia conquesti fuerunt, simulac febris cortice dato cessaverat.

Cùm autem, teste ipso *Albertino*, variæ evacuationes per urinam, alvum, sputa, sudores, &c, sequantur in tali casu, & quandoque tardissimè, admodum verosimile videtur, corpus, depulsâ febre, vires suas recolligens, & roborante corticis Peruviani virtute instauratum, expellere variis viis illa, quæ tempore febris à sanitatis legibus degeneraverant; vel, sanatâ febre, ex ingestis alimentis (voraces enim plures post corticis usum fiunt) non bene digestis accumulata fuerunt in primis viis; illasque evacuationes non pendere, propriè loquendo, ab efficacia corticis Peruviani, cùm sæpe diutissimè postea observantur tantùm. Interim tamen satis probabile videtur, quandoque per tales evacuationes tolli causas occasionales, quæ sopitum illum characterem, à quo paroxysmi renovatio propriè dependet (vide §. 757.), excitare potuissent sic, ut postea ablatis illis causis, unde excitatus fuerat, propriâ vi paroxysmos renovare pergeret. Ex illis autem, quæ hæctenus dicta fuerunt, patere puto, non carere periculo illam Methodum, quâ, non apparentibus talibus evacuationibus, repetitur corticis usus hæc spe, ut sic tandem prodeant; cùm illæ evacuationes, corticem exhibitum diu postea sæpe sequentes, huic remedio adscribi posse non videantur; & sæpe tales causæ in corpore lateant, quibus ipsa febris optimum remedium est non tantùm, sed & quandoque unicum.

Sequitur jam ut videamus, quænam in usu corticis Peruviani notanda sint, postquam constitit, febrim per hoc remedium tollendam esse, vel saltem pro aliquo tempore sopiendam, ut, induciis sic impetratis, fractæ ægrorum vires restaurari possint.

Patet ex illis Auctoribus, qui de cortice Peruviano scripserunt illo tempore; quando ejus usus in Europa primò increbruit, quòd tunc datus fuerit (*in substantia; ut dici solet*) formâ pulveris vino infusi & diluti. Postea, cùm in prudenti hujus remedii administratione mali quandoque effectus sequebantur, aliquid maligni in cortice latere putantes quidam Medici varias ejus præparaciones commendaverunt; & inprimis solliciti fuerunt multi, ne ipsa corticis substantia ingereretur, nescio quid mali inde prævidentes; sed limpidissima tantùm infusa, etiam filtro depurata sæpius, tantùm exhibenda voluerunt. Ex illis autem, quæ dicta fuerant, satis constitit, nullum à cortice periculum imminere. Poterit ergo dari formâ pulveris, vel addito syrupo quodam Officinali, aut melle, parari inde electuarium. Infusa ex cortice parantur optimè vino; & spiritu vini inde facta tinctura pariter in Officinis proflare solet. Coctionem autem fert absque virium jactura cortex Peruvianus, & quidem longiorem requirit, ut saturatissimum inde fiat decoctum, turbidum tunc, flavescens, spumescens, & cum adstrictione amaricans. Si jam tale decoctum leni igne inspissatur ad mellis spissitudinem,

habebitur extractum corticis Peruviani, quod tali sub forma, instar electuarii, exhiberi poterit, vel syrupo cuidam Officinali misceri, vel addito pulvere glycyrrhizæ v. gr; in massam solidiorem redigi, unde catapotia formari queunt: in *Materia Medica* ad hunc numerum variæ tales formulæ habentur. Ubi autem amarum corticis saporem fastidiunt nimis ægri, vel à junioribus impetrari nequit, ut corticem aut varia ejus præparata assumant; tutò & æquali cum successu clysmate injectum corticis decoctum, vel ejus pulvis aquâ dilutus, idem omnino efficit; nisi quòd majori corticis copiâ, triplâ nempe plerumque opus sit, quàm si per os assumatur. Uno autem alteròve clysmate ex melle cum sale gemmæ, vel simili, priùs tunc eluenda alvus est, ne fæces in crassis intestinis hærentes obstent; atque postea diutius clysmata ex cortice Peruviano parata vacuis intestinis retineri possint. Simul etiam notandum, hæc clysmata, cum scopus sit illa retinere in corpore, uncias quinque vel sex non debere excedere in adultis, vel unciam unam aut alteram in junioribus, ne mole suâ intestina ad excretionem irritent. Vidi in junioribus sæpius hanc Methodum successisse: & *Helvetius Parisiensis Medicus* (a), qui se hujus Methodi primum Inventorem jactat, magnum sic curatorum ægrorum numerum recenset: corticis autem pulverem, aliquot aquæ unciis dilutum, adhibuit præ cæteris, nullâ aliâ re additâ.

CUM PROPRIIS ADDITIS REQUISITIS. Certè cortex solus ad hanc curam sufficit, adeoque hoc respectu nihil omnino ipsi addendum videtur. Miscuerunt quidam cortici varia alia, & quidem oppositæ indolis, remedia, acida nempe fossilia, sales alcalinos volatiles & fixos, sales neutros, ut ammoniacum, &c; purgantia, opiata (b), aromata alii, ut nempe noxii quid, quod in cortice hærente imaginabantur emendarent, interim tamen ex omnibus his additis patuit; corticis Peruviani illam vim, quâ febres curat non facilè mutari posse, cum similis ferè effectus sequatur, sive solus, sive cum variis additis exhibeatur; nisi quòd purgantia simul exhibita, deturbando corticem citissimè per alvum, ejus efficaciam enervare videantur: unde *Sydenhamus* talibus ægris, quibus ex peculiari idiosyncrasia à cortice Peruviano alvus movebatur, uti à cathartico fortiori solet, simul laudanum dedit, ut hanc evacuationem, & morbo & corticis operationi contrariam, tolleret (c); vomitum autem molestum, si aderat, priùs succo citri cum sale absinthii misto, dein laudano liquido dato, sedabat: cæterum nihil aliud cortici addebat, nisi quòd vehiculi instar servire poterat, aut amarum saporem emendare, si juniores aut delicatuli forent ægri. Quandoque adduntur quædam remedia cortici, ut ejus color & sapor mutantur, & insciis ægris ingeri possit, ne vano metu perculsi cortici sumto adscribant postea omnes illos morbos, qui reliquo vitæ decursu illis contingent, uti quandoque non sine detrimento famæ Medicorum factum fuisse novi. Ita v. gr; sales alcalini fixi additi cortici, dum in aqua decoquitur, efficiunt, ut decoctum limpidum coccineo colore saturato præditum sit, dum sine his additis turbidum & flavescens appareat. Ob similem rationem cortices citri, aurantiorum, cinamomum, aliave remedia adduntur, ut sapor mutetur.

TEMPORE ἀνωρεξίας. Dum primò in Europam deferebatur cortex, binæ

(a) Method. omnes Febr. ita curandi, ut nihil ore assumatur, pag. 4, & sequ.

(b) Institut. Bononiens. pag. 412.

(c) Epistol. Responsor. I. ad ann. 1678; pag. 382.

ejus drachmæ, in pollinem tenuissimum tritæ, tribus circiter horis ante paroxysmum infundebantur in phiala vini albi generosissimi, & ingruente febrili horrore, primoque paroxysmi indicio vel levissimo, universa hæc dosis assumebatur, & dein æger lecto committebatur; uti patet ex *Schedula Romana* dicta, quæ corticis usum & præparandi modum continebat, & apud *Bartholinum* (a) aliisque multos Auctores, qui de cortice scripserunt, videri potest. Constat tamen, quibusdam, licet rariùs, pessimè cessisse corticis, hoc tempore dati, usum; & *Sydenhamus* (b) observavit, quosdam sic periisse, unde magna huic remedio, infamia accessit. Credidit autem non sine ratione, funestum talem effectum inde factum fuisse, quòd (c) incipiens sic paroxysmus sufflaminaretur, adeoque impediretur, quominus frigoris febrilis periculosum illud stadium (vide §. 749.) superare possent ægri, sed in illo suffocarentur. Tutissimum ergo erit finito paroxysmo incipere corticis usum, & divisis dosibus illum sic exhibere, ut debita ejus quantitas assumi possit, antequam sequens expectetur paroxysmus.

Ubi verò febres intermittentes geminatis & productis paroxysmis indolem continuarum febrium æmulantur, uti in autumno sæpe contingit (vide §. 748.), sic ut tantum remissio, non verò intermissio perfecta, observetur; in tali casu *Sydenhamus* tempore remissionis, quàm proximè à paroxysmo desinente, quantum conjecturâ poterat assequi, incepit dare hoc remedium; & deinde quartâ quâque horâ sic pergebat, (d) *ne quidem ipsum morans paroxysmum*, quia non dabatur aliud tempus ut debita corticis copia ingeri posset. Monetque, feliciter successisse semper hanc Methodum, nisi assiduo lecti calore, vel cardiacorum calefacientium usu, febres intermittentes in verè continuas, quæ nempe absque remissione uno impetu decursum suum absolvunt, mutatæ fuissent; (e) *quo in casu Peruvianum corticem nihil quidquam profecisse plus semel se observasse testatur*. Imò alio in loco disertè monet, (f) in epidemicis continuis febribus, & in morbis inflammatoriis, pleuritide, peripneumoniâ, anginâ, &c, non tantum non profuisse, sed & planè obfuisse corticis usum.

DEBITO ORDINE. Talem imprimis laudavit *Sydenhamus* (e) ut debita quantitas divisis dosibus sic exhiberetur ut, æquali temporis intervallo singulis dosibus exhibitis, omnis ejus copia assumpta sit, antequam sequens paroxysmus expectatur. Sic v. gr; ad quartanam curandam binis diebus intercalaribus dabat (g) omni quadrihorio dosim corticis Peruviani, adeoque unciam ejus in duodecim partes æquales dividebat. Ubi verò febrium intermittentium paroxysmi minùs distant à se mutuo, sæpe non adeo tutum videtur, breviori tempore tantam copiam ingerere, ut omnis hæc quantitas ante futurum paroxysmum assumi posset. Sic quidem non penitus tollitur proximè secuturus febris insultus, minui tamen plerumque solet, & deinde, pergendo tempore *ἀπορείλιας* in corticis usu, cura perficitur. Imò etiam consuluit alibi *Sydenhamus* in quartanæ per corticem Peruvianum curatione, (h) *ut sanguinem dicto medicamine sensim, longiorèque à paroxysmis*

(a) Thom. Barthol. *Histor. Anatom. & Medic.* cent. v. pag. 108.

(b) *Epistol. Responsor.* I. ad ann. 1678. pag. 379.

(c) *Ibid.* pag. 380.

(d) *Ibid.* pag. 383.

(e) *Ibidem.*

(f) *Ibid.* ad ann. 1680. pag. 401.

(g) *Ibid.* ad ann. 1678. pag. 381.

(h) *Sect. I. cap. v. ubi de quartanæ curatione,* pag. 113.

intervallo leviter inficiamus, quàm ut uno omnino ictu paroxysmum jam instantem tentemus confodere; hoc enim pacto & plus temporis remedio conceditur, quòd suum opus plenius absolvat; & evitatur quidquid id est periculi, quo ægro poterit oriri ex subito isto & intempestivo nimis sufflamine, quo paroxysmum jam invalescentem, atque omni se ope exferentem, conamur opprimere. Unde tunc voluit; ut manè & ferò, diebus à paroxysmo liberis, fumerent ægri magnitudinem nucis moschatae de electuario, ex (a) uncia una corticis Peruviani, & binis unciis syrupi rosarum rubrarum, confecto.

DOSI. Unciam unam corticis ad quartanam debellandam in adultis requiri observavit Sydenhamus, reliquas verò febres (b) sex drachmis (tribus nempe quartis unciae partibus) posse sic expugnari, ut inducias saltem concedant. Cùm autem ex antè dictis satis constet, corticem ex sua indole nihil periculi habere, non opus est dosin adeo scrupulosè limitari. Ut autem recidiva, post quartanam curatam unciam unam corticis Peruviani, caveatur, jubet ut octavâ die post ultimam dosin assumptam iterum uncia corticis assumatur eodem ordine, ut dictum fuit; imò & tertiâ vel quartâ vice hoc repetendum voluit post idem temporis intervallum, (c) *Maximè ubi sanguis à prægressâ aliqua evacuatione fuerit debilitatus, aut se æger incautiùs aere frigidiori ferendum exposuerit.* Alibi ad tertiam vicem usque, (d) interjectis semper quatuordecim diebus, corticis usum repetendum voluit.

Notandum tamen quàm maximè, si post unciam corticis assumptam cesset febris quidem, verùm ægri langueant, de ponderis gravantis sensu circa præcordia conquerantur, urina colorem icteritium habeat, aut adnata oculorum flavescere incipiat; minimè tutum esse, febris recidivam præcavere simili corticis quantitate sumptâ: verùm illico solventissimis remediis exhibitis oportet exspectare febris reditum, per quam optimè poterunt tolli illa mala, quorum signa post corticem exhibitum apparuerunt. Pessimè enim semper cessisse vidi, si in tali casu in corticis usu pergeretur: ratio autem ex antè dictis facilè patet.

Uncia una corticis in substantia sufficere solet; si verò decocti formâ sumatur, dupla quantitas requiritur: ubi autem per clyσμα injicitur, tripla plerumque copia adhiberi debet; & quandoque adhuc major, imprimis si hæc clysmata non satis diu ab ægris retineri potuerint. Observavit etiam Sydenhamus, (e) *quòd quò magis febris, sive sponte sua, sive regimine calidiori, ad continuitatem accedat, eò major corticis quantitas exhibenda sit; ad eò ut aliquando sesquiuncia, vel & duabus unciis, se ad febres tales fugandas indiguiffe testetur.*

REGIMINE. Illud non adeo exactum requiri observavit (f) Sydenhamus; eupeptos tamen & euchymos cibos meritò commendavit, quia per febrim prægressam debiliores ægri difficilioris digestionis edulia non erunt absque noxa, & recidivæ periculo, cùm sopitus ille character (vide §. 757.) tam facilè excitetur denuo. Cùm autem sæpe admodum famelici sint ægri, post febrim cortice fugatam, cavendum est, ne simul & semel nimiam ciborum copiam ingurgitent, sed parcâ copiâ simul, & repetitis vicibus sumant. Fructibus tamen horæis (g)

(a) Sect. I. cap. v. ubi de quartanæ Curatione. pag. 112.

(b) Epistol. Responsor. I. ad ann. 1678. pag. 385.

(c) Ibid. pag. 381.

(d) Sect. I. cap. v. pag. 114.

(e) Epistol. Responsor. I. ad ann. 1678. pag. 384.

(f) Ibid. pag. 386.

(g) Ibidem.

§. 767. 768 FEBRIS INTERMITTENS.

519

& liquoribus frigidis semper interdixit *Sydenhamus*. Vini usum modicum non tantum concessit, verum etiam quam maximè laudavit. Inprimis autem cavendum est, ne frigidiori auræ se temere exponant ægri; à nulla enim re majus recidivæ periculum est, uti ad §. 757, dictum fuit.

Notavit præterea *Sydenhamus*, difficilius per corticem sanari febres intermittentes; (a) si inter ejus usum ægri jugiter lecto incarcerationentur.

Cùm autem §. 766, monitum fuit, sublatâ febre intermittente & restauratis ægri viribus, conducere purgantia aliquoties etiam repetita, notandum est, postquam febris corticis Peruviani usu fugata est, nulla purgantia exhibenda esse, cùm vel levissimum (b) *Enema è lacte saccharato in morbi discrimen certissimè, fortè in morbum ipsum denuo agrum conjiciet*. Quod inprimis ideo animadvertendum est, quoniam plurimi, videntes febres has absque ullis evacuationibus sensibilibus sæpe tolli, conabantur postea purgantibus deturbare morbosam, quam in corpore adhuc latere credebant, saburram.

§. 768. **Q**UIN & Epithemata sæpe juvant; & Inunctiones spinæ dorsi; & adstringentia epota.

Præter illa, quæ hætenus recensita fuerunt, laudantur & alia quædam adversus febres intermittentes remedia, quorum aliquando felices successus observati fuerunt.

EPITHEMATA. Quæ variis quidem corporis locis applicantur quandoque, plerumque tamen cardiæ, carpis, sub poplitibus, vel axillis, imponi solent aliquot horis ante paroxysmi futuri tempus. Si autem in memoriam revocentur illa, quæ in *Commentariis* §. 757, dicta fuerunt, non adeo absolum videbitur; à talibus applicatis aliquid expectari posse, cùm latens ille character, unde paroxysmi renovatio pendet, in subtilissimo fluido, nervis, vel horum communi origine hæere videatur; adeoque sæpe mutari, vel deleri possit per talia, quæ subtili fragrantia in nervos & spiritus nervosos agere possunt. *Historia Medica* plura habet Exempla febrium intermittentium per epithemata curatarum. Sic de se ipso narrat *Boyleus* (c), quod à quotidiana violenta, frustra per usitatam Medicinæ Methodum tentatâ, mirum in modum sanatus fuerit, dum carpis applicaretur puls, ex falis nigri & lupuli Anglici recentissimi duobus manipulis, cum quarta parte libræ uvarum Corinthiacarum, simul contusis parata. Plura alia similia, ut fuliginem cum terebinthina, millefolium sacculo inclusum stomacho applicatum, &c, (d) laudat. Erigerum, sive senecionem vulgarem dictum, in pulvem contusum, frigidè applicatum cardiæ, die intercalari, febres intermittentes curasse legitur (e). Tutò satis similia remedia tentari possunt; & inprimis in junioribus, qui sæpe pharmaca omnia respuunt, usum habent; fortè quod in hac ætate facillimè mobile genus nervosum à talibus externè applicatis magis afficiatur. Fatendum tamen est, non semper per hæc febres intermittentes tolli: nam & *Boyleus* (f)

(a) *Dissert. Epistol.* ubi de variol. pag. 467.

(b) *Id. Epistol. Responsor.* I. ad ann. 1678. pag. 386.

(c) *De utilitate Philosophiæ Experimentalis Exercitat.* V. cap. x. §. VII. pag. 275.

(d) *Ibid.* §. IX. pag. 276. & in additionib. ad priorem sectionem partis II. pag. 435.

(e) *Medical. Essays Tom. II.* pag. 47.

(f) *De utilit. Philos. Experiment. Exercitat.* V. cap. x. pag. 275.

ipse fatetur, pulvem illam ex lupulo, fale, & uvis Corinthiacis, aliquando successu caruisse.

Alia similia laudantur, quæ partes, quibus applicantur, stimulant, irritant, inflammant, imò & erodunt sæpe; & in toto corpore majori calore excitato frigus incipientis paroxysmi præoccupant. Sic in vicino pago rusticus fuit, qui plures à febribus intermittentibus curavit, dum ranunculum pratensem in pulvem contritum intra manuum digitos alligabat, unde dolor molestus, calor, & erosio sequebantur teneræ in his locis cutis, & simul sæpe subita febris curatio.

Talium autem epithematum formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

INUNCTIONES SPINÆ DORSI. Hæc fuit veterum Medicorum Methodus, ut frigus febrile præverterent balneo, frictione validâ, & calefacientium linimentorum inunctione; uti patet ex illis, quæ ad §. 756. 758. 761, dicta fuerunt. Cùm autem ex dorsii spina nervosi trunci numerosi exeant, &, uti sæpius dictum fuit, liquidi nervosi quædam inertia (vide §. 755.) paroxysmi febrilis initium comitari videatur; ideo tota dorsii spina pannis laneis calidis validè perfricatur unâ vel alterâ horâ ante futurum paroxysmum, & deinde penetrabili aromatico linimento inungitur ante focum: cujus linimenti formula pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur. Pulchrum sæpe successum talis inunctio spinæ dorsii in his febribus curandis habet, & aliquoties plerumque repeti debet ante sequentes paroxysmos; rarò enim statim sanat, licet plerumque levamen afferat. Unde *Celsus* similem Methodum laudans addit sequentia: (a) *Neque desistendum est etiam si horror redit; sæpe enim pertinacia juvantis malum corporis vincit.*

ADSTRINGENTIA EPOTA. Plebeiis hominibus usitatum quandoque fuit ex alumine & nuce myristica paratum pharmacum, cujus formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, & aliquando successum habuit. Alii plantaginem, tormentillam & similia adstringentia laudaverunt. Jam apud *Hippocratem* videtur commendari similium usus. In tertiana febre enim, si quartâ vice prehensat, (b) *medicamentum deorsum purgans* dari jubet; ubi verò æger non videbatur indigere purgante remedio, (c) *pentaphylli radices acetabuli quantitate in aqua tritas* dabat. Satis conveniunt adstringentia, ubi vel ex propria temperie, vel per morbum ipsum, nimis dissolutos humores habent ægri, & profusis sudoribus difflant: ubi verò, liquidissimis partibus difflatis, sanguinis crassities jam adest nimia, vel dum visceribus obstructis potius resolventibus & attenuantibus opus est, facilè patet, damnosum esse adstringentium remediorum usum.

(a) De Medicin. Lib. III. cap. XII. p. 142. | Tom. VII. pag. 565.
 (b) De Morb. Lib. II. cap. XIII. Charter. | (c) Ibidem.

§. 769. **U**T singularis fiat curatio singularum, notetur. 1°. Intermittentes veras quò minori spatio quiescunt, eò finiri citiùs, & contrà. 2°. Eò itidem plùs accedere ad acutarum genium, & in has mutari. 3°. Causam eò mobiliorem fortè, & copiosiore habere. 4°. Hinc vernaes, superveniente calore, sponte solvi. 5°. Autumnales, accedente frigore, increfcere. 6°. Inde liquere, quibus febribus Medicina faciunda, & qualis.

Hactenus dictum fuit de generali cura febrium intermittantium: sequuntur jam quædam adhuc corollaria, quæ ex præcedentibus deducuntur, & ad prognosin & curationem in variis intermittantium speciebus pertinent.

1. Fuit *Sydenhamus* in illa opinione, uti ad §. 757, dictum est, illud inprimis discrimen esse inter febres continuas & intermittentes, (a) quòd *continua conceptam semel effervescentiam unòque tenore perficiant; intermittentes autem partitis vicibus*. Credebat autem, simile ferè temporis spatium impendi & in continuis & in intermittibus febribus, ut per febrem sanguinis massa repurgaretur. Adeoque ex hac doctrina pateret ratio, quare febres intermittentes, inter quarum paroxysmos minus temporis intervallum est, citiùs finirentur. Quousque hoc verum sit, antea dictum fuit. Inde autem sequeretur, quotidianam febrem citiùs finiendam esse tertianâ, hanc quartanâ, & sic porrò. Videtur autem hæc regula non adeo universaliter vera esse. Quartanam ex sua indole tertianâ febre longiorem esse, communis omnium Medicorum consensus docet; unde etiam *Hippocrates* (vide *Commentaria* §. 558.) quartanam febrem, (b) & longissimam, & securissimam dixit.

Contingit quidem aliquando, tertianam febrem ad plures menses excurrere, sed rariùs, & plerumque tunc perversa curandi Methodus adhibita fuit per validas & repetitas evacuationes, uti antea monitum fuit; & quartanæ febres simili Methodo tractatæ per annos quandoque manent. An autem in quintanis, sextanis, &c, febribus obtineat, eò pertinaciores esse, quò majus inter paroxysmos intervallum sit, non facile dixerim, cum rarò admodum in his regionibus occurrant tales febres. Saltem ex illis, quæ ad §. 746, recensitæ fuerunt, Medicorum Observationibus videtur constare, illud non semper contingere, cum quintana febris v. gr; post paucos paroxysmos desierit aliquando, quandoque & decimum octavum mensem superaverit.

Quotidiana autem febris videtur frequentissimam hujus regulæ exceptionem facere, cum sæpe longè pertinacior sit febre tertianâ; uti frequenter observavi ipse, & apud alios Auctores notatum inveni. Sic *Hoffmannus* testatur quòd, (c) *longior ut plurimum hæc est febris* (quotidiana), & *ad plures sæpe menses trahitur*. *Galenus*, (d) quotidianæ fomitem, pituitam statuebat, frigidum nempe lentum & glutinosum humorem, qui longè difficiliùs subigi poterat & expelli, quàm bilis, cui tertianarum originem tribuebat. Ex quibus videtur deduci posse, quòd & majorem

(a) Sect. I. cap. v. ubi de Intermittent. Autumnal. pag. 105. 106. Confer. Ibid. cap. III. pag. 56.

(b) Epidem. Lib. I. Comment III. text. iv. Charter. Tom. IX. pag. 88. Confer. Ibid. Lib. VI. Comment. VI. text. v. 11. pag. 550. Apho-

Tom. II.

rism. Sect. V. n°. LXX. Ibid. Part. II. pag. 242.

(c) Medicin. Ration. Systemat. Tom. IV. Part. I. Sect. II. cap. III. §. XII. pag. 88.

(d) De Different. Febr. Lib. II. cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 130.

quotidianæ febris diurnitatem agnoverit, sed & alibi disertè dixit, (a) *quotidiana verò longa est, & periculo non vacat.* Fortè & huc spectat sequens Hippocratis aphorismus; (b) *Quibus accessiones fiunt, quantacumque horâ febris dimiserit, si postero die eâdem, quâ antea, horâ prehenderit, difficilis sunt judicationis.* In

Commentariis suis in hunc locum Galenus hujus aphorismi talem esse sensum voluit: si v. gr; quis cœperit febricitare horâ tertiâ, & aliâ quâvis horâ febris dimiserit, sequenti die eâdem horâ tertiâ redierit febris, uti & eâdem horâ die proximè sequenti, & sic porrò; tunc (c) diurniori tempore tales ægros laboraturos esse. Verùm talis febris tunc vera quotidiana intermittens est, atque liceret inde concludere, quòd Hippocrates illas febres longas esse, & solutu difficiles testatus fuerit. Videtur autem, si hoc sensu intelligatur ille aphorismus, optimè notatum fuisse, si postero die eâdem, quâ antea, horâ febris prehenderit, ut nempe quotidiana febris distinguatur à tertiana duplicata, cum qua Celsus (d) illam confudisse videtur. In tertiana enim duplicata rarò vel nunquam eâdem horâ sequenti die paroxysmus incipit, sed paroxysmi alternis diebus sibi mutuò tam quoad accessionis tempus, quàm quoad symptomata comitantia, respondent. Monet quidem Galenus in loco modò citato, quosdam alium sensum huic aphorismo dedisse, dum volebant sic intelligendum esse: si quis v. gr; febre correptus sit, & horâ duodecimâ desierit febris, si tunc sequenti die horâ duodecimâ nova accessio contingat, tunc judicatu difficilem talem morbum fore. Verùm monet illos, qui sic sentiebant, nec ratione, nec Experimentis opinionem suam stabilire posse, cum alia opinio Experimentiâ probetur.

2. Si enim quotidianæ febris paroxysmus diutius excurrat, vix ullum est veræ intermissionis tempus, sed remissio tantùm; imò quandoque in veras continuas abeunt; uti optime Celsus de quotidianis febribus agens monuit, dicens, (e) *Rursus alia sic desinunt, ut ex toto sequatur integritas: alia sic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quedam reliquia remaneant, donec altera accessio accedat: ac sæpe alia vix quidquam aut nihil remittunt, sed ita, ut cœpere, continuant.* In tertianis etiam, imprimis autumnalibus, sæpe contingit, ut productis & geminatis paroxysmis continuas febres æmulentur; in quartanis rarissimè, quia tantùm inter singulos paroxysmos intervallum est. Unde & Celsus dixit, (f) *Quartana neminem jugulat: sed si ex ea facta quotidiana est, in malis æger est: quod tamen, nisi culpâ vel ægri vel curantis, nunquam fit.* Triplicari quandoque quartanas constat; adeoque possent productis paroxysmis in continuas etiam mutari, quàmvis rariùs hoc contingere videatur: interim tamen observatur quandoque febres autumnales, dum primò aggrediuntur, continuas, fracto postea morbi impetu in quartanas verti, uti antea ex Sydenhamo, (g) monitum fuit. Quintanas autem & reliquas intermittentium species, quarum paroxysmi adhuc longiùs distant, in continuas mutatas fuisse, quantum novi, nullis Observationibus constat.

3. Videantur de hac illa, quæ in Commentariis §. 757, habentur.

4. 5. Videantur illa, quæ ad §. 747, de hac re dicta fuerunt. Simul etiam in Commentariis §. 757, notatum fuit, frigus inter illas causas, quæ sopitum illum

(a) Method. Medend. ad Glaucon Lib. I. cap. 1x. Charter. Tom. X. pag. 352.

(b) Aphorism. Sect. IV. n°. xxx. Charter. Tom IX. Part. II. pag. 151.

(c) Ibidem.

(d) De Medicin. Lib. III. cap. III. pag. 116.

(e) Ibidem.

(f) Ibid. cap. xv. pag. 146.

(g) Sect. II. cap. II. pag. 49.

febrilem characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare valent & in actum deducere, præcipuum locum habere. Minimè ergo mirum videbitur, si frigus accedens autumnalem febriem augeat, cum silentem excitare valeat. Præterea in cura febrium intermittentium notatum fuit, prodesse sæpe, si paulò magis calefaciant ægri tempore *απορεξίας*, & imprimis circa tempus ingruentis paroxysmi: blandus autem verni aeris tepor illud præstat, quod per Artem tentamus.

6. Vernæ febres intermittentes, uti in præcedentibus dictum fuit, adeo benignæ sunt indolis, ut nullam Medelam requirant, sed sponte suâ cedere soleant plerumque. In illis tantum hominibus, quibus debilior sanguinis crasis facillimè sic solvitur, ut profuso & multum debilitante sudore diffluant, pertinaces quandoque inveniuntur, roborantibus, & imprimis cortice Peruviano, tunc curabiles. Autumnales longè difficiliores sunt, & magnam sæpe Medici attentionem & multa Artis molimina requirunt, ut curari possint. Pro vario autem genio constitutionis epidemicæ, per Observata fidelia cognitæ, ætate, temperie, &c, ægrorum diversis, colluvie in primis viis hærente, viscerum obstructionibus febriem comitantibus, &c, diversa Medela requiritur; de quibus omnibus actum fuit.

Licet autem adeo varia requiri videantur, tamen ad duas classes distinctas hæc redigi possunt, uti optimè notavit Sydenhamus. Vel enim (a) *Methodum, quâ se natura liberare ab hoc morbo solet, cautè sollicitèque observando indicium sumere oportet, quò fermentationem abortam acceleremus, atque ita ad sanitatem ægros perducamus; vel in ipsam causam specificam penetrando, danda erit opera, ut remediis efficacibus ac specificis morbo obviam eatur.* Sic v. gr; in tertianis autumnalibus sæpe observatur, tempore paroxysmi ægros sursum vel deorsum copiam biliosæ saburræ evacuare, & quidem magno cum levamine; unde & in tali casu per Artem hoc imitantur Medici. Ita videmus, in fine paroxysmi, sudore orto, levare omnia symptomata; unde & optimo cum successu ille sudor promovetur datis talibus, quæ copiâ auctâ hunc sudorem movent quàm blandissimè & diu (vide §. 764.). Sic observatum fuit, quartanam autumnalem, hyemali frigore auctam, verno tepore sequenti sensim solvi & evanescere: unde & Medici pulchro successu diætâ roborante ex eupeptis cibus, & potu meraciori, vires firmant, ut sustinere possint illud, quod ferendum est diu, vinisque medicatis, ex aromatibus & amaris factis, corpus contra frigus muniunt, & languentes viscerum chylopoieticorum actiones excitant. Ubi autem mense Februario vernus tepor adspirare incipit, imprimis tunc cavent, ne indigestibili quodam cibo assumto, vel alio quocumque diætæ vitio, turbetur corpus; quod & optimè *Celsus* monuit, dicens, (b) *Cùm verò vetus quartana rarò, nisi vere solvatur, utique eo tempore attendendum est, ne quid fiat, quod valetudinem impediat.* Quia autem circa illud tempus insignis mutatio in animalium corporibus fieri observatur, & morborum epidemicorum constitutio immutatur, uti in præcedentibus sæpius monitum fuit; prudenti usu remediorum calefacientium effectus verni teporis augere tentant Medici, optimo plerumque cum successu; cum contrà, si antea talia remedia adhiberentur, sæpe periculo non vacaret hæc Methodus. Consuluit hinc *Sydenhamus*, ut circa illud tempus ægri, (c) *Insignem aliquam aeris mutationem subeant, sive . . . in calidiorem aliquam regionem commigrando, sive mutando saltem locum, in quo primùm hoc morbo cor-*

(a) Sect. I. cap. v. ubi de intermittent. autumnal. pag. 108.

(b) De Medicin. Lib. III. cap. xvi. p. 147.

(c) Sect. I. cap. v. pag. 115.

repti sunt. Non citius autem hoc faciendum voluit, (a) quàm circa Februarii initium. Ubi verò talis loci mutatio commodè fieri nequit, ipso hoc tempore calida remedia dabit, (b) ut uno quasi ictu languescentem illam depurationem potenter promoveat, & si fieri poterit, perficiat. Sic & Celsus monuit prodesse, si in veteri quartana, (c) subinde mutetur victus genus, & ante accessionem sorberent ægri acetum, sinapi, vinum Græcum falsum, piper, castoreum, laser, myrrham: (d) Per hæc enim similiâque corpus agitandum est, ut moveatur ex eo statu, quo detinetur. Citiùs autem si propinarentur calida hæc remedia, quartanam duplicarent, vel in continuam mutarent quandoque, uti Sydenhamus prudenter (e) monuit; & jam notaverat (f) Galenus. Ex quibus omnibus patet, Methodum generalem febres intermittentes curandi, ab antiquis Medicis jam adhibitam, & Recentiorum testimoniis confirmatam, tantùm ferè esse imitationem illorum, quibus Natura se ab his morbis liberare solet.

Altera autem Methodus, quæ (g) in ipsam causam specificam febrium penetrat, uti Sydenhamus dixerat, à priori diversa, vel talis est, ut turbando corpus mutet, vel tollat illam latentem dispositionem, unde paroxyfmi renovantur, uti dum purgantibus vel emeticis utimur, non adeo ad evacuandum corpus, quàm ad mutandum potius (vide §. 760.); vel dum liquido tenui aromatico epoto, calore foci vel lecti, frictionibus, inunctionibus spinæ dorsi, epithematibus, &c, conamur primum febrilis paroxyfmi tempus, & primam ejus causam superare (vide §. 756.). Illa tamen curatio febrium intermittantium, quæ per corticem Peruvianum fit, inprimis specifica dici meretur, cùm absque ullis turbis vel evacuationibus perficiatur. Quando autem hæc cura conveniat, & quâ lege tutò administrari possit, §. 767. dictum fuit.

Febrium generalis Historia & curatio jam tradita fuit, deinde symptomata maximè communia, quæ febres comitari solent, expensa fuere tam in sua indole, quàm curatione. Ultimò denique actum fuit de febrium classibus generalibus, continuis nempe, remittentibus, intermittentibus, & notata fuerunt illa, quæ singulis his classibus tam in diagnosi & prognosi, quàm in curatione propria inveniebantur, & diversa erant ab illis, quæ in generali febrium Historia & curatione tradita erant. Sequitur nunc ut agatur de morbis acutis, quos febris comitatur quidem, sed qui tamen non à febre, sed à functione læsa organi per singularem inflammationem, nomen habent.

(a) Sect. I. cap. v. pag. 116.

(b) Ibidem.

(c) De Medicin. Lib. III, cap. xvi. pag. 147.

(d) Ibidem.

(e) Sect. I. cap. v. pag. 116.

(f) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. xii. Charter. Tom. X. pag. 357.

(g) Sect. I. cap. v. pag. 108.

MORBI ACUTI FEBRILES.

§. 770. **N**UNC morbi Acuti considerandi , qui febre stipati acutâ , tamen singularem inflammationem inducunt huic illive organo , unde ab ejus functione læsa toti morbo imponitur nomen. Tales sunt Phrenitis , Coma , Carus , Angina , Peripneumonia , Hæmoptoe , Pleuritis , Inflammatio Mammarum , Diaphragmatis , Ventriculi , Hepatis , Lienis , Mesenterii , Intestinorum , (Dysenteria , Ileus , Volvulus , Tenesmus , Hæmorrhoides , Colica biliosa) Renum , Vesicæ , Ureterum , Uteri , Juncturarum , Exteriorum in Morbillis, Variolisque.

Quinam dicantur morbi acuti , in *Commentariis* §. 564 , dictum fuit ; tales nempe , qui citò vel tollunt hominem , vel citò ipsi finiuntur , & in quibus sine intermissionibus accessiones & dolores graves urgent. Simul ibidem monitum fuit , febrim acutam vocari , quando & velociter & cum periculo decurrit.

Quàmvis autem omnes morbi statim enumerandi febre acutâ stipentur , adeoque ex illis , quæ hætenus de febribus tradita sunt , multum lucis horum morborum curationi affundatur , uti etiam ex illis , quæ in *Capitulo de inflammatione* habentur ; tamen operæ-premium erit de præcipuis seorsim dicere , cum ratione variarum partium affectarum plura singularia in *Diagnosi* , *Prognosi* , & *Curatione* habeant , quæ notari merentur.

Cùm autem his morbis singularis inflammatio hujus illiusve organi adsit , non simpliciter vocantur febres acutæ , sed à functione læsa nomen habent ; uti optimè notavit *Galenus*. Postquam enim de ephemeris febribus egerat , dicit , (a) *Aliæ verò febres aut ex inflammatione , aut humoribus accenduntur. Et quæ ex inflammatione ortum habent , inflammatarum partium velut symptomata quædam sunt ; morbusque ab affecta parte denominationem ferè accipit , ut phrenitis , peripneumonia , pleuritis , & alii id genus.*

Tota ergo diversitas horum morborum pendet à parte affecta , quam occupat inflammatio ; & possunt illi morbi in alios , similiter inflammatorios , mutari , dum manente febre acutâ & inflammatione , mutatur tantum locus corporis , versus quem materia inflammatoria deponitur. Sic inflammationes pleuræ , pulmonis , diaphragmatis , in phrenitidem mutantur toties , uti postea dicetur.

Ita angina inflammatoria levatur , dum externa colli & pectoris tegumenta phlegmone vel erysipelate occupantur ; materiâ inflammatoriâ , quæ prius fauces internas angebat , nunc exteriores partes obsidente.

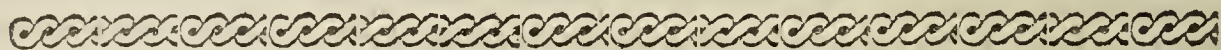
In his ergo morbis majus vel minus discrimen pro maxima parte pendet à

(a) *Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. III. Charter. Tom. X. pag. 349.*

loco, versus quem per febriam deponitur materia inflammatoria; de qua re videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 593, de exitu febris in alium morbum dicta fuerunt.

Tria ergo in morbis acutis inflammatoriis consideranda sunt. Febris acuta continua, Inflammatio, & Organum, cujus functiones, per inflammationem illud occupantem, læsæ sunt; seduloque attendendum, quousque generalis febrium & inflammationis curatio antè tradita his morbis conveniat, & quid præterea in singulis requiratur.

Recensentur autem morbi illi acuti inflammatorii, à capite incipiendo, deinde versus alias partes descendendo; unde phrenitis primum locum obtinet, ultimum uteri inflammatio: quibus deinde inflammationes juncturarum & exteriorum partium corporis in morbillis & variolis junguntur. Interim tamen in sequentibus idem ille ordo non semper servatur. De comate enim antea inter symptomata febrilia dictum fuit: de caro autem, cum levis apoplexia sit, melius post traditam apoplexiæ Historiam dicetur. Cum autem hæmoptoen prægressam toties phthisis sequatur; de illa in capitulo de phthisi agetur. Mammarum autem inflammatio cum raro contingat nisi puerperis vel lactantibus, de illa inter puerperii morbos dicetur. Lienis inflammatio ex hepatitidis Historia facile intelligi poterit, uti ad §. 958, monetur. Sic etiam mesenterii inflammatio eadem requirit, quæ in intestinorum inflammatione habentur: unde etiam hauriri possunt illa, quæ ad dysenteriam, ileum, volvulum, tenesmum, hæmorrhoides, spectant, quatenus nempe omnes hi morbi inflammationi ortum debent. Colica autem biliosa ex hepatitidis Historia in primis cognosci poterit. Illa verò, quæ ad ureterum & vesicæ inflammationem pertinent, partim ex nephritidis Historia, partim ex illis, quæ de calculo postea dicentur, hauriri poterunt. De uteri inflammatione pariter peculiari capitulo non agitur in his Aphorismis, verum inter morbos puerperii de hac quædam dici poterunt, cum puerperis frequentissimus sit hic morbus. Juncturarum inflammatio ex illis, quæ de rheumatismo & podagra dicentur, pariter intelligi poterit. Cum autem junioribus frequens sit variolarum morbus, de illis post morbos infantum dicetur. De morbillis non habetur singulare capitulum, fortè quia ex illis, quæ de exanthematibus febrilibus dicta fuerunt, haberi possunt illa, quæ ad horum curationem pertinent.

P H R E N I T I S.

§. 771. **S**I ferox & perpetuum delirium à cerebro primariò affecto cum febre acuta, continuâ, oritur, vocatur Phrenitis Vera.

Si à malo aliunde in cerebrum delato in febre, inflammatione, &c, Phrenitis Symptomatica, παραφροσύνη, desipientia, dicitur.

Mens Græcis φρήν dicebatur, & φρένας pro sapientia Græci passim usurpant: unde (a) φρενίτις dicitur quasi τῶν φρεῶν νόσος, uti ἀρθρίτις τῶν ἀρθρῶν, ac πλευρίτις

(a) Salmast. Epist. xxxvii. pag. 79.

τῶν πλευρῶν. Videtur enim usu apud Medicos veteres obtinuisse ; ut partis affectæ nomini adderent terminationem *itis*, quando inflammatorium in primis ejusdem partis morborum designare volebant, uti patet in hepatitide, nephritide, &c. Illius ergo partis corporeæ, unde humana sapientia pendet, morbum phrenitidem dixerunt ; quam & ideo *Plinius*, recensens signa lethalia in hoc morbo ab *Hippocrate* memorata, vocavit (a) *sapientie ægritudinem*. Cùm autem & maniaci & melancholici insaniant, optimè phrenitidem ab his morbis distinxit *Celsus* dicens, (b) *Incipiam ab insania, primamque hujus ipsius partem aggrediar, que & acuta, & in febre est*. Græci φρενίτιν appellunt. Ut autem distingueret phrenitidem à delirio, de quo §. 700, inter symptomata febrilia actum fuit, notavit quidem, (c) *interdum in accessione ægros desipere, & loqui aliena, sed levato accessione impetu mentem redire*: (d) *Phrenitis verò tum demum est, cùm continuâ dementia esse incipit; aut cùm æger, quàmvis adhuc sapiat, tamen quasdam vanas imagines accipit: perfecta est, ubi mens illis imaginibus addita est*.

Notatum autem fuit in *Commentariis* §. 700, ubi illa interna cerebri dispositio, delirii causa, tam valida est, ut æquipolleat, vel & superet illas mutationes sensorii communis, quæ ab objectis externis in sensuum organa agentibus fiunt, sequi judicium & animi affectus sæpe validissimos, atque tunc adesse ferox delirium, dum sibi aliisve nocere tentant ægri.

Perpetuum ergo delirium cum febre acuta continua adest in phrenitide vera: illudque delirium plerumque ferox esse solet, ob validam mutationem sensorii communis. Non semper tamen illa ferocia adest, uti in *Commentariis* §. 700, probatum pariter fuit; dum nempe ideæ à tali morbosa mutatione sensorii communis natæ non habent sibi junctum illud placens vel displicens, unde animi affectus excitantur, sed adiaphoræ sunt. Dari enim tales phrenitides, & pessimas quidem, in quibus ægri obscurè delirant, absque ulla ferocia, ex (e) *Hippocrate*, & (e) *Galeno*, ibidem demonstratum fuit.

Alterum, quod in phrenitide vera notandum, est, cerebrum in hoc morbo primariò affectum esse; id est, morbi causam non alio corporis loco natam, & inde in cerebrum delatam fuisse, sed in ipso cerebro, vel membranis illud involventibus, à primo initio morbi adfuisse, licet per febris impetum augeri possit præsens jam in cerebro vitium. Veram enim & exquisitam phrenitidem tunc tantùm dixerunt veteres Medici, quum cerebrum ipsum primariò affectum est. Sic *Galenus* dixit, (f) *Phrenitis siquidem quæ exquisita est, & nulli alteri morbo permiscetur, fit quum bilis flava locum, in quo princeps animæ pars residet, preenderit*. Et alibi, flava bilis si (h) *In cerebrum ipsiusque membranas sese firmaverit, phrenitides efficit. Priusquam autem sese firmaverit, per ipsarum venas diffluens, non phrenitides, sed in febrium vigoribus deliria invehit*. Quàmvis autem hodie novimus, ab aliis etiam causis phrenitidem produci, & non semper à flava bile; demonstrant tamen loca allegata, *Galenum* in illa opinione fuisse, quòd in

(a) Hist. Nat. Lib. VII. cap. II. pag. 166.

(b) De Medicin. Lib. III. cap. XVII. pag.

148.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. pag. 148. 149.

(e) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°.

XXXIII. Charter. Tom. VIII. pag. 721.

(f) Ibid. n°. I. pag. 694.

(g) Epidem. Lib. I. Comment. II. text.

LXXIII. Charter. Tom. IX. pag. 69.

phrenitide vera cerebrum ejúsve membranæ primariò affecta sint , uti etiam alibi dif-
fertè monuit , dicens , (a) *Neque enim per consensum in eo morbo cerebrum affici-
tur , sed propriâ primariâque affectione (κατ' ἰδιοπάθειάν τε καὶ πρωτοπάθειαν) laborat.*
Idem & habet *Calius Aurelianus* , qui Græcorum Medicorum , prout in varias sec-
tas abierant , sententias diligenter collegit , sequentia ex *Asclepiade* notans , (b)
*Phrenitis est corpusculorum statio , sive obtrusio in cerebri membranis frequenter
sine consensu , cum alienatione & febribus.*

Ubi verò illud , quod jam in cerebro ejúsve membranis hærens phrenitidem fa-
cit , priùs in alio loco corporis natum vel collectum fuit , & morbum fecit
turbando functiones illarum partium , quibus inhæret ; deinde per μετασσειν ,
liberatâ parte priùs affectâ , ad cerebrum ejúsve membranas delatum facit fe-
rox & perpetuum delirium cum febre acuta continua , vocabitur talis morbus
quidem phrenitis ; verùm quia cerebrum non primariò affectum fuit , sed secun-
dariò tantùm , non dicenda erit phrenitis vera , sed symptomatica. In utroque
tamen casu eadem pars affecta est , similis materia morbi , inflammatoria nem-
pe : tota diversitas inter phrenitidem veram & symptomaticam tantùm in eo con-
sistit , quòd in symptomatica illud , quod cerebrum turbat , priùs in alia parte
hæserit , postea ad cerebrum delatum. Cùm enim hîc de morbis inflammatoriis ;
acutâ febre stipatis , sermo tantùm sit , non agitur de talibus causis , quæ in
aliis locis corporis hærentes cerebrum turbare valent , & mira deliria , & ferocissi-
ma quidem , producere , licèt maneat in pristina sede hæ causæ , neque ad cere-
brum ipsum vel ejus membranas per metastasin deferantur ; de qua re videantur
illa , quæ in *Commentariis* §. 701 , dicta fuerunt. Probatum enim ibi fuit , for-
des circa præcordia collectas omnes cerebri functiones turbare posse ; sic tamen ,
ut excussis his sordibus redeat illico functionum cerebri integritas : unde meritò
concludebatur , nullam topicam causam in cerebro adfuisse illo tempore , dum ejus
functiones turbatæ erant , sed omnium illorum malorum causam & fomitem in aliis
& longè diffitis locis hæsisse.

Necessaria autem est hæc distinctio inter phrenitidem veram & symptomaticam ;
quia in curatione utriusque hujus mali magna sæpe diversitas requiritur , uti postea
ad §. 782 , dicetur. Solet autem quandoque & παραφροσύνη , vel & desipientia , vo-
cari phrenitis talis symptomatica ; verùm minùs propriè , cùm hoc nomine & deli-
rium , quod non perpetuum est , sed in vigore tantùm febrium adest , dixerint Vete-
res ; uti ex pluribus locis *Galenii* (c) patet , atque etiam in *Commentariis* §. 700 ;
monitum fuit. Utì jam varia deliriorum genera sunt , pro vario gradu morbo-æ ce-
rebri dispositionis , sic & idem in phrenitide verum esse faciliè patet , uti etiam *Gale-
nus* monuit dicens , (d) *Quippe phrenitici quidam in rebus sub adspèctum cadentibus
dignoscendis nihil errantes à naturali intellectu judicio aberrant : alii contrà co-
gitatione quidem falluntur minimè , sensibus tamen difformiter moventur : sunt
præterea qui & sensûs simul & cogitationis vitio laborant.* Exemplis autem tam in
aliis hominibus , quàm in se ipso , modò dicta confirmat.

(a) De Loc. affect. Lib. I. cap. iv. Charter.
Tom. VII. pag. 489.

(b) Acutor. Morbor. Lib. I. Præfat. pag. 2.

(c) Vide Foësi Œconomiam, & Gorraei De-

initiones, ad vocabulum παραφροσύνη.

(d) De Loc. affect. Lib. IV. cap. ii. Char-
ter. Tom. pag. 454.

§. 772. 10. **A**NTECEDUNT Veram, calor, dolorque l'internus capitis ingens, & inflammatorius; sanguinis copia nimia; dispositio inflammatoria; rubor oculorum, faciei; somni turbulenti; desipientia levis; adolescentia; calidorum usus; insolatio; vigiliæ; ira; mœror; protervia seu ferocitas; oblivio subitanea; siccitas totius; maximè cerebri; collectio floccorum.

Agendum jam erit de illis, quæ utramque phrenitidem, tam veram, quàm symptomaticam, antecedunt. Cùm enim adeo periculosum sit hoc malum, & tam difficulter curabile, ubi invaluerit, omni ope attendendum est, ut cognoscatur, an illud jurè metuendum sit; sicque hoc cognito illico applicari possint efficacissima remedia, quibus phrenitis futura caveri, vel nasci jam incipiens tolli illico possit. Novimus autem, phrenitidem instare, si prægressæ fuerint tales causæ, quæ inflammationi producendæ aptæ sunt, inprimis in capite, vel eadem aliis in locis natam versus caput determinant: uti etiam, si in febribus acutis appareant signa læsionis functionum cerebri. Omnia autem hæc jam seorsim expendenda erunt.

CALOR, DOLORQUE INTERNUS CAPITIS INGENS, ET INFLAMMATORIUS. Ubi de signis inflammationis agebatur §. 382, demonstratum fuit, dolorem punctorium, ob fibras minimas vasculorum distentorum rupturæ proximas; & calorem majorem adesse in omni inflammatione, unà cum febre, & pulsationis sensu. Et ex his inprimis signis de præsentia inflammationis internæ judicamus, cùm reliqua signa, ut tumor, rubedo, durities, &c, tantùm in partibus externis corporis inflammatis videri possint. Ubi ergo in febre acuta dolor ingens & continuus capitis adest, cum sensu magni caloris, & pulsationis, novimus inflammationem metuendam esse in cerebri meningibus, quam inflammationem proximam causam esse phrenitidis veræ postea ad §. 776, demonstrabitur. Cerebri enim corticem, licet inflammatum, non dolere, admodum verosimile videtur ex illis, quæ in vulnere capitis Historia dicta fuerunt. Constat enim tunc, fungos cerebri ligari, abscindi, erodi potuisse absque dolore. Adeoque dolor ille internus capitis à vasis per cerebri membranas dispersis, sanguine inflammatoriâ densitate immeabili distentis, nasci videtur. Unde etiam *Galenus* (a) pertinacis capitis doloris causam in cerebri menyngibus posuit. Verum quidem est non omnem capitis dolorem in febribus acutis inflammationem meningum cerebri designare, nam & per consensum, aliis partibus corporis affectis, capitis dolor nascitur; uti v. gr; dum corrupta bilis circa præcordia hæret, quod antea jam sæpius dictum fuit, & à *Galeno* (b) pariter monitum. Verùm calor, & reliqua inflammationis internæ capitis signa, facilè demonstrant, cui causæ dolor ille capitis debeatur. Unde & optimè *Trallianus* phreniticos distinxit ab illis, qui ob sympathiam partium delirant (de quare videantur dicta ad §. 701.), quòd in phrenitide (c) *caput sit calidius*.

Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* capitis dolores intensos & continuos cum febre damnaverit tamquam (d) exitiosos; atque eosdem in morbis acutis, nisi sa-

(a) De Loc. affect. Lib. III. cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 448.

(b) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. I. cap. XVI. Charter. Tom. X. pag. 364.

Tom. II.

(c) Lib. I. cap. XIII. pag. 45.

(d) Prognostic. Comment. III. Sentent. XI. Charter. Tom. VIII. pag. 671. Confer. Ibid. Comment. I. Sentent. XXIII. pag. 606.

lutaris narium hæmorrhagia superveniret, phrenitidem (a) præhuciare monuerit.

SANGUINIS COPIA NIMIA. Demonstratum fuit in *Commentariis* §. 106. à sola nimia sanguinis copia arteriarum, tam sanguiferarum quàm lymphaticarum, dilatationem fieri, inflammationem produci, & plura alia, quæ inde pendunt, mala. Simul autem ibidem probatum fuit, encephali functiones inprimis à plethora turbari. Quæ omnia plurimum augentur, dum per febrilem calorem rarefactus sanguis vasa, quibus continetur, magis adhuc distendit: adeoque patet, quare plethora inter antecedentes phrenitidem causas meritò numeretur.

DISPOSITIO INFLAMMATORIA. Hæc dicitur adesse, quando homines ex propria temperie in morbos inflammatorios vergunt. In illis autem hoc obtinet inprimis, quibus vasa robusta & contracta, humores densi sunt & acriores, & celerius moti. Pulsus his hominibus majores & crebriores esse solent, corpus gracile, agile, robustum, calidum. Duris laboribus quotidie exercitata corpora hanc dispositionem acquirunt. Confirmatur hæc diagnosi, si antea morbis acutis inflammatoriis laboraverint.

RUBOR OCULORUM, FACIEI. Designat enim, sanguinem majori copiâ & impetu ad caput deferri, adeoque & vasa magis distendi. Per faciem quidem externæ carotidis rami pro maxima parte sanguinem distribuunt, sed ad oculos & per internæ carotidis ramulos sanguis fertur. Unde ex hoc signo novimus internas capitis partes similiter affici. Ob hanc causam rubor faciei & oculorum inter signa futuræ hæmorrhagiæ §. 741, numerata fuerunt.

SOMNI TURBULENTI. Si unâ cum signis præcedentibus, quæ inflammatoriam sanguinis dispositionem, ejusque majorem determinationem versus caput designant, oriatur molestissimus ille affectus, quem coma vigil (vide §. 703.) vocare solent Medici (quando nempe ipso in somni limine cum terrore mox evigilant ægri; vel si obdormiverint, horrendis insomniis turbantur); novimus, jam affici cerebrum ob impeditum liberum transitum sanguinis per vasa, adeoque brevè phrenitidem & alia pessima mala expectanda esse; uti aliâ occasione ad §. 735, dictum fuit. Unde etiam *Hippocrates* (b) somnos profundos, non turbulentos; pro firmæ judicationis signis habuit; contravero turbulentos somnos damnavit.

DESIPIENTIA LEVIS. Quando in ægris idearum ortus non respondet externis causis, sed internæ cerebri dispositioni, tunc delirium adesse dicitur, uti §. 700, patuit; atque ibidem dictum fuit, varios delirii talis gradus esse posse. Levis autem desipientia dicitur, cum illas ideas ab interna & morbosa cerebri dispositione natas non comitatur judicium, neque sequuntur validi animi affectus; tunc enim ratiocinio & adstantium persuasione adhuc deleri possunt natæ hæc ideæ. Interim tamen, si pergant eadem causæ agere, facilè patet, ferocis & perpetui delirii justum metum esse. Præterea in *Commentariis* §. 700, monitum fuit, quandoque levem tantum desipientiam apparere, licet causæ sensorium commune mutantis satis validæ fuerint. Quales erant illæ tremulæ & obscuræ desipientiæ, quas *Hippocrates* (c) valde phreniticas jurè vocavit, uti ibidem dictum fuit.

ADOLESCENTIA. Ætatis florem morbis acutis inflammatoriis maximè obnoxium esse, omnia Medicorum Observata testantur: ubi verò jam in senium

(a) Coac. Prænot. n°. cxx. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

(b) Ibid. n°. clxii. pag. 860,

(c) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. xxxiii. Charter. Ibid. pag. 721.

vergunt homines, minùs his morbis conflictantur, sed chronicis, & pertinacissimis quidem, potiùs affliguntur. Non autem adolescentibus tantùm, sed & adultis in summo vigore ætatis, similes morbi frequenter contingere solent. Unde dixit *Hippocrates*, (a) *Ab anno decimo-quarto usque ad quadragesimum-secundum natura corporis morborum omnis generis ferax fit.* Et alibi, ætatum varios morbos recensens juvenibus (b) sanguinis sputum; tabem, febrim acutam, aliòsque morbos contingere monuit; juvenilem verò ætatem prætergressis, unà cum aliis morbis acutis inflammatoriis, (c) phrenitides fieri dixit.

CALIDORUM USUS. Toties hoc tristibus Exemplis constitit, dum optimæ spei juvenes, vinis generosis vel & spiritibus fermentatis liberaliùs haustis, in morbos acutissimos inflammatorios inciderunt, & phrenitici perierunt. Exemplis quibusdam ex *Hippocrate* & *Galeno* allegatis, illud constitit in *Commentariis* §. 586. *lit. a*, ubi de singularibus februm causis agebatur. Innumeros ferè casus *Historia Medica* habet, quibus idem confirmatur.

INSOLATIO. Inprimis si non bene tecto capite æstivi solis radiis homines diu exponuntur: tunc enim sic calefcere possunt capitis integumenta & ipsa calvaria, ut sanguis à nimio calore coagulari jam incipiat, unde pessima & sæpe subito lethalis phrenitis nascitur. Verum quidem est, molestum talem caloris gradum cavere homines quantum possunt semper, ingrato sensu moniti; tamen per aperta loca iter facientes æstivis sub ardoribus quandoque hæc pati coguntur: unde sæpe integri exercitus ingentem stragem patiuntur. Nihil magis periculosum, quàm si solis radiis exposito capite quis dormiat. Memini binos messorum, sanissimos certè & robustissimos intra bihorium sic periisse; dum fœni acervo incumbentes, nudo capite meridiano soli exposito, obdormivissent. A sociis enim expergefacti titubabant, incondita quædam obmurmurabant, & paulò post moriebantur ambo. Neque hoc mirum videbitur, si attendatur, lignum, lapides, metalla, &c, solis æstivis radiis exposita, sic calefcere posse, ut tangentis manum lædant. Ita *Manasses* maritus *Judith*, dum (d) *in diebus messis hordeacæ* instaret super alligantes manipulos, mortuus legitur; nam (e) *venit æstus super caput ejus.*

VIGILIAE. Nimiis vigiliis atteri solida minima inprimis cerebri, dum, nullâ interpositâ quiete pergunt, omnes cerebri functiones; diffuari tenuissimam sanguinis partem, adeoque reliquum incrassari, antea vidimus ad §. 605 n°. 12; uti etiam humoribus ab eadem causa majorem acrimoniam conciliari. Verùm aucta sanguinis spissitudo cum acrimonia comite pessimis inflammationibus producendis aptissima est, uti constat ex illis, quæ in *Historia inflammationis* dicta sunt. Simul etiam constitit ex dictis ad §. 708, pervigilium in febribus pro causa sua plerumque habere levissimæ inflammationis cerebri prima initia. Adeoque vigiliæ nocebunt ut signum futuræ phrenitidis, & ut causa hunc morbum producere valent. Unde & *Hippocrates* dixit, (f) *A vigilia convulsio aut delirium. malum.*

IRA. Quæ non sine ratione brevis furor dicta fuit; summâ enim irâ excan-

(a) *Coar. Prænot. n°. DXII. Charter. Tom. VIII. pag. 882.*

(b) *Aphorism. Sect. III. n°. XXIX. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 125.*

(c) *Ibid. n°. XXX. pag. 126.*

(d) *Judith. cap. VIII. vers. 2.*

(e) *Ibid. vers. 3.*

(f) *Aphorism. Sect. VII. n°. XVIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 300.*

descens homo nihil differt à furibundo phrenitico : ingens enim æstus accenditur, pulsus plenus, celer, validus fit, truces & scintillantes prominent oculi, sanguine sæpe suffusi, facies torva & vultuosa apparet, quævis periculosa spernit iratus, sibi aliisque nocens quàm sæpissime : (a)

*Nunc face suppositâ fervescit sanguis, & irâ
Scintillant oculi : dicisque, facisque, quod ipse
Non sani hominis non sanus juret Orestes.*

Cùm ergo adeo per iram turbentur cerebri functiones, motus humorum longè reddatur citator, omniâque signa doceant, sanguinem majori copiâ & impetu versus caput ferri, facilè patet, si febris acuta sequatur ex valido hoc animi affectu, phrenitidis periculum imminere. Tale Exemplum phrenitidis ex ira natæ habet *Hildanus* (b).

MÆROR. Inprimis si generosi & insignibus animi dotibus præditi homines cum adversa fortuna conflictentur, & taciti suas calamitates premant. Melancholiam & maniam à mœrore fieri, postea in melancholiæ Historia patebit : verùm mania à phrenitide tantùm differt, quòd absque febre fit. Si ergo in tali casu ab alia quacumque causa febris acuta accendatur, ferè semper phrenitis sequi solet. Imò & quandoque subitò in nervum erumpit diu suppressus mœror, licèt nulla alia causa accesserit. Vidit hoc in Vidua nobili celeberrimus *Boerhaavius*, quæ unà cum marito omnem spem educandæ numerosæ prolis perdiderat, sola tamen suæ calamitatis conscia prefferat hunc mœrorem : cùm levi febre decumbere videretur, ferox responsum dedit Medico placidissimorum morum matrona, dum sana esset, & bihorio post furibunda, laceratis vestibus nuda, per cubiculum decurrebat. A mœrore natam phrenitidem notavit & *Hippocrates*, in *Dealcis* uxore; quam (c) *febris horrida & acuta ex mœroreprehendit*, quæque ab initio morbi ad vigesimum-primum diem morbi usque, quo periit, perpetuò phrenitica fuit.

PROTERVIA SEU FEROCITAS, OBLIVIO SUBITANEA, COLLECTIO FLOCCORUM. Omnia enim hæc designant, incipere turbari sensorium commune, atque inprimis summa ad hæc attentio requiritur, quia citam Medelam poscit hoc malum, antequam jam confirmatum fuerit. Unde simulac meticulosus antea homo audaciam spirat & minas, placidus antea ferox responsum dat amicis vel Medico, vel si potum aliudve quid petens paulò post immemor jam se hoc rogasse neget; illico summa remedia adhibenda sunt, ut imminens jam phrenitis caveatur. Videantur illa, quæ de his & aliis pluribus, similibus signis habentur in *Commentariis* §. 702, ubi de omnibus his actum fuit.

SICCITAS TOTIUS, MAXIME CEREBRI. Totum corpus humidum & molle in sanis est, etiam in externa superficie, multò magis in interioribus; uti docent vulnera in cava corporis penetrantia, & vivorum animalium sectiones. Æquabilis autem hæc corporis humiditas pro optimo signo in morbis meritò habetur; cùm denotet, omnia vasa pervia, omnésque humores meabiles esse. Contravero, ubi exsiccat corpus, novimus tenuissimi laticis penuriam esse, sanguinémque

(a) A. Persii. Sat. III. in fine.

(b) Cent. I. Observ. XVII. pag. 24.

(c) Epidem. Lib. III. Comment. III. text.

LXXXVI. Ægot. xv. Charter, Tom. IX. pag. 302.

immeabilem majora vasa distendere, unde vicina minora comprimuntur; uti pluribus in *Commentariis* §. 739, dictum fuit. Cerebri autem talem siccitatem, adeoque humorum immeabilitatem in cerebri vasis, adesse novimus ex siccitate vicinarum partium, quæ ab iisdem arteriis, ac encephalon humores suos accipiunt. Hinc oris interni & linguæ siccitas, & vox clangosa inde nata, illud demonstrant. Unde aridam linguam pro phrenitidis signo habuit *Hippocrates*, uti ad §. 702, dictum fuit. Verum imprimis oculorum siccitas & squalor interiora capitis similiter affecta esse indicant, cum & carotidis internæ rami per illos distribuuntur. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* dixerit, (a) *in acutis faucium partes dolentes, strigose, parvæ & suffocantes; quum æger hiaverit, non facile os tum cogere, tum claudere possit, deliria portendunt. Ex his phrenitici ac perniciosè laborant*; omnia enim hæc ariditatem harum partium demonstrant: uti etiam, quare vocem clangosam, & oculos sordidos & pulverulentos (b) insaniam portendere monuerit alibi.

Omnia autem illa signa, quæ phrenitidem veram præcedunt, pulcherrimè collegit *Galenus*, fassus se illa ex antiquioribus Medicis hausisse. Sic autem habet: (c) *Nam interdum vigilias præcedere; sive etiam somnum manifestis imaginibus turbatum, ut & clament nonnulli & exsiliant, videre est; interdum verò irrationalis accedit oblivio, ut laborantes aliqui, quum matellam petierint, mejere tamen negligant, aut quum lotium emittunt, matellam ipsam prodere haud quam meminerint; interdum majori cum tumultu, aut temeritate respondeant, præsertim ubi aliquis antea fuit moderatus. At & hi omnes exiguo utuntur potu; respiratio ipsis rara est & magna; pulsus minores magisque nervosos habent; nonnunquam occiput dolor infestat. Quum verò jam proximè ad phrenitidem accedunt, oculi eis vehementer sunt squalidi, aut ex altero ipsorum acris lacryma effunditur, ac deinde lippitudo, & venæ ipsorum sanguine plenæ; & sanguis stillat è naribus. Quo tempore neque jam planè ut mentis compotes respondent, floccos avellunt, & festucas carpunt. . . . Quid dicam de lingua satè salebrosâ, obauditione interdum contingente; tum quòd interdum mæsti jaceant vix respondentes, vel quum pars quædam dolorificum patiatur affectum, etiamsi vehementiùs aliquis eam tangat, ipsi haud quaquam sentiant?*

2°. Alteram verò omnis ferè morbus acutus cum febris; dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi; inflammatio pleuræ, pulmonis, diaphragmatis, quæ pessima: hanc præfagit lingua nigra, alvus suppressa, urina retenta, fæces albæ (hæ lethales ubique), urina pallida, decolor, tenuis; *αδυσία*, ferocitas, rubor, urina cum suspenso nigro, vigiliæ, signa instantis inflammationis in capite.

Symptomata autem phrenitis, quæ à malo aliunde in cerebrum delato pendet, quemvis ferè morbum acutum cum febre sequi poterit. Demonstratum enim fuit §. 587, per febrim liquidissima exprimi, reliqua incrassari, adeoque humo-

(a) *Prædiction. Lib. I. Comment. I. n° XI, Charter. Tom. VIII. pag. 707.*

(b) *Ibid. n° XVII. pag. 712.*

(c) *De Loc. affect. Lib. V. cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 489.*

res immeabiles fieri; unde facillimè in minimis encephali vasis obstructio, & inflammatio fieri poterunt. Præterea dum nimis impetuoso motu febris in mortem tendit, (vide §. 592.) pessimas inflammationes in visceribus, & subitò quidem lethales, metuendas esse constitit; uti etiam, dum deponendo materiam febrilem in varia corporis loca febris in alium morbum desinit (vide §. 593.).

Verùm præter hæc, Observata Practica testantur, natos in variis locis corporis dolores inflammatorios, cum febre acuta, quandoque absque bonis signis evanescere, & dein periculosissimâ metastasi materiam morbosam versus cerebrum derivari, sicque phrenitidem symptomaticam facere. Notabile Exemplum apud Hippocratem habetur; etenim (a) *calvo in Larissa femur dextrum derepente doluit, . . . primo die febris acuta ardens sensimprehendit. . . Secundo die femoris quidem dolores remiserunt, sed febris intensa est. . . non dormiebat, summa corporis frigeabant. . . Tertio femoris quidem dolor cessavit, verùm mentis alienatio, perturbatioque, & multa jaectatio accesserunt: quarto circa meridiem celerrimè periit.* Similem casum vidi in muliere, cui obortâ febre continuâ acutissimus dolor sinistram suram occupabat: applicuerant autem lintea spiritu vini madida parti dolenti, & post bihorium, dolore suræ evanido, delirabat pessimè; paulò post convulsa periit secundo morbi die. Dictum fuit in *Commentariis* §. 593, in hominibus etiam sanissimis, absque ulla causa prægressa, nasci quandoque febrim, per quam in hac illâve parte corporis excitatur subitò phlegmone validissima; & depositâ materiâ illâ inflammatoriâ desinere febrim; eventum autem similibus morborum pendere inprimis à parte affecta, quam per febrim deposita materia occupat. Verùm semel sic in locum quemdam deposita materia potest inde exire iterum, & ad alias partes corporis transferri. Sic erysipelas (b) ab intrò foràs verti; & contrà, in *Commentariis* §. 724, dictum fuit. In anginæ Historia patebit, levâri morbum, dum pectus & collum rubescunt; perniciem certam instare, dum versus interiora denuo recurrit ille rubor, uti etiam si angina in pulmonem vertitur, sicut Hippocrates (c) observavit. Idem jam in pleuritide, peripneumoniâ, similibusque fieri poterit, ut morbi illi absque bonis signis levâri videantur, dum interim mala metastasis cerebrum afficit. Memini me quandoque talem pleuritis epidemicæ speciem vidisse, cui morbo, nisi ab initio jam balneis pedum; epispasticis, situ corporis erecto, &c, prospiceretur, familiaris erat in phrenitidem primis etiam diebus mutatio. Inprimis autem illa proclivitas in phrenitidem observatur in illis morbis, in quibus inflammatoria quidem dispositio manifesta est, tamen non adeo pertinaciter parti cuidam corpori inhæret inflammatio, sed magis quasi vaga & mobilis materies morbi videtur. Huc fortè pertinet *dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi*, cujus Hippocrates meminit, dicens, (d) *cum lateris dolore, non tamen pleurítico, & turbulentis tenuibus lenibus* (ταραχωδέων λεπῶν ἐπεικείων) *hi phrenitici fiunt.* Turbulenta autem illa tenuia lenia fatis aptè videntur de leni perturbatione animi intelligi posse. Affinis huic sententiæ locus alibi apud Hippocratem habetur (e): *Lateris dolor, ex sputis bi-*

(a) Epidem. Lib. III. Comment. III. text. lxxvi. agrot. v. Charter. Tom. IX. pag. 299.

(b) Hippocrat. de Morb. Lib. I. cap. iv. Charter. Tom. VII. pag. 535.

(c) Prognostic. Comment. III. Sentent. xvi. xvii. xviii. Charter. Tom. VIII. pag.

673. 674.

(d) Coac. Prænot. n°. ccccx. Charter. Ibid. pag. 876.

(e) Prædictio. Lib. I. Comment. III. n°. xcix. Charter. Ibid. pag. 767. Confer. Coac. Prænot. n°. ccccxviii. Charter. Ibid. pag. 876.

lios, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur. Latet enim dolores, ut pleuritici vocari possint, satis acuti & punctorii esse debent, inspirationem prohibentes, unà cum tussi ferè perpetua (vide §. 875.); adeoque non repugnat laterum dolorem, cum febre etiam, absque pleuritide esse posse. Hinc etiam videtur Hippocrates, dum hybernos morbos recenset, in eodem aphorismo (a) & pleuritides, & laterum dolores, enumerasse. Neque tantum in lateribus, sed & in aliis corporis locis leviores tales dolores inflammatorii observantur, cum maxima proensione in phrenitidem symptomaticam. Sic testatur Sydenhamus, se febrim quamdam epidemicam observasse, in qua (b) sanguis è venis eductus pleuriticorum sanguinem haud rarò amulatur. . . . dolor collum & faucibus, (hïc verò levior quàm in angina) sub primum morbi insultum quandoque occupat: tanta autem proclivitas in phrenesin erat in hac febre, ut quandoque sponte suâ (c) in hanc tenderet, vel saltem à regimine paulò calidiori, jugi in lecto decubitu, & similibus certissimè phrenitis accederet. Ubi notandum est, quòd uti in priori casu dolor lateris sed non pleuriticus aderat, sic & hïc dolor colli & faucium, sed levior quàm in angina observabatur.

Considerandum autem, quòd in pleuritide & similibus morbis inflammatoriis; qui liberam respirationem impediunt, sanguis per pulmonem difficulter transire possit, unde cor dextrum se commodè evacuare nequit, adeoque nec venosus sanguis à capite rediens in sinum dextrum & auriculam poterit propelli; unde arteriis pergentibus sanguinem versus encephalon deferre, dum tamen venæ eundem sanguinem reducere nequeunt, omnia vasa sanguinea distenta manent, comprimuntur reliqua, adeoque omnes cerebri functiones turbantur. Hæc est altera phrenitidis symptomaticæ, pessimæ quidem & plerumque citò lethalis, species, quæ à morbis inflammatoriis aliarum partium producitur: verum in tali casu phrenitis absque metastasi materiæ morbosæ nascitur; priores enim morbi manent; uti facilè patet. Diaphragmatis autem inflammatio omnium similium morborum acutorum, qui phrenitidem symptomaticam producere solent, pessima est, uti postea patebit, quando de paraphrenitide peculiari capitulo dicetur.

Sequitur jam ut consideremus illa signa, quæ docent, alios morbos in phrenitidem symptomaticam vergere.

LINGUA NIGRA. Designat enim vel defectum tenuis lymphæ sanguinis; vel majora vasa, immeabili sanguine distenta, vicina minora comprimere, unde fistulæ arteriosæ exhalantes, in linguæ superficie positæ, exarescunt & gangrænosæ fiunt. Hinc ex lingua nigra, inprimis si sicca simul fuerit, pessima humorum conditio præfagitur: de qua re videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 739, dicta sunt. Atque ideo linguam asperam & aridam (d) inter phrenitidis signa recensuit Hippocrates, uti ad §. 702, monitum fuit.

ALVUS SUPPRESSA, FÆCES ALBÆ. Notum est, per alvum & urinam expelli de corpore illa, quæ diutius relicta nocerent, dum ex humoribus sanis, per ipsam circulationem mutatis & acrioribus redditis, separantur talia fæculenta; sive & ex ingestis nutrimentis, actionem ventriculi & intestinorum passis, residuæ fæces accumulatur, pariter eliminandæ. In morbis autem acutis, ob auctam circulatio-

(a) Aphorism. Sect. III. n°. xxiii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 118.

(b) Schedul monitor. de novæ febris ingressu. pag. 650. 651.

(c) Ibid. pag. 651.

(d) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. II. Charter. Tom. VIII. pag. 698.

nis velocitatem, dum olea & sales sanguinis acriora fiunt; (vide §. 100, & 689.) & bilis inprimis acrior reddita in corruptelam tendit; major adhuc necessitas est, ut illæ excretiones maneant. Ubi ergo alvus supprimitur, vel urina retinetur, manent illa in corpore, quæ excerni debebant. Idem autem obtinet, si per urinam aut alvum excretio quidem fiat, verum in excretis, non adsint illa, quæ debebant expelli de corpore; uti fit, dum fæces alvinæ albicant, urina pallida, decolor & tenuis est. Novimus enim, tunc retineri in corpore acria illa, quæ per has vias exire debebant; atque eadem vel sanguini permista manere, vel inde secreta jam & in intestinis, vel vesicâ, collecta hæere, & à venis bibulis harum partium resorberi denuo eadem, pro parte saltem, & sanguini permisceri. Verum acriora talia, dum cum sanguine moventur, tenerrimis vasis nocebunt, unde ferè semper tunc cerebri functionum læsio sequitur, uti patet in illis qui perfectâ ischuriâ moriuntur. Vix enim observatur insignis quædam humorum degeneratio, quin simul functionum encephali turbatio appareat. Dum in pallidis virginibus loco boni sanguinis crudus humor per vasa fluit, vertigines, aurium tinnitus, motuum muscularium tarditas, cordis palpitationes, syncopæ, &c, toties observantur. In scorbuto, podagrâ retropulsâ, & plurimis aliis morbis, similia apparent. Imò adeo facilè irritabilis est encephali fabrica, ut alterius sani animalis sanguis, venis humanis receptus, per vasa encephali impunè fluere nequeat. Memoriae enim prodidit *Dionisius* (a), dum sanguinis transfusionem ex vitulo in venas humanas tentassent temerario ausu quidam, miseros homines, in quibus hæc Experimenta instituta fuerant, insanivisse paulò post, & furibundos exspirasse. Patet ergo, ubi retinentur excernenda, vel excreta non continent illa, quæ expelli de corpore debebant, justum in morbis acutis esse phrenitidis metum.

Hinc alvus intercepta in febricitantibus (b) damnabatur ab *Hippocrate*: & alibi inter opisthotoni futuri signa (c) suppressam alvum numerat. *Galenus* quidem in Commentariis hujus loci notat, alvum interceptam non esse proprium affectionis cerebri signum; interim tamen fatetur, quòd illam (d) auget & deteriore ipsam reddit. Quod & confirmatur in *Coacis Prænotionibus*, ubi sic habetur: (e) *Qui in febribus exsudant, caput dolentes, alvo suppressâ, convulsi fiunt.*

Albæ autem fæces si per alvum exeant, novimus bilem, quibus fæces alvinæ tingi solent, retineri; adeoque per febrim ipsam acriorem fieri, solvi, putrescere, sanguini misceri; unde iterum eadem mala expectanda sunt. Hinc alba alvi excrementa (f) damnavit *Hippocrates*; & quidem speciatim (g) in phreniticis; quibus similia pluribus aliis in locis (h) inveniuntur.

Ubi autem, obstructo ductu communi vel cystico, bilis exitus in intestina impeditur, difficilis quidem morbus est, & fæces alvinæ albescunt sæpius; interim tamen non semper lethale signum est, cum resolutio hoc obstaculo curabilis talis morbus sit; uti postea in capitulo de *Hepatitis & Ictero multiplici* dicitur. Longè pejus inde præfagium habetur, si absque icteri signis fæces albæ fuerint.

(a) Operat. de Chir. demonst. VIII. pag. 498.

(b) De Morb. Lib. I. cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 535.

(c) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. 8c. Charter. Tom. VIII. pag. 756.

(d) Ibidem.

(e) N^o. CLV. Charter. Ibid. pag. 360.

(f) Prognostic. Comment. II. Sentent. XXI. Charter. Tom. VIII. pag. 629.

(g) Prædiction. Lib. I. Comment I. n°. XIII. Charter. Ibid. pag. 708.

(h) Ibid. Comment. II. n°. LII. pag. 736. Confer. Coac. Prænot. n^o. DCII. DCXII. DCXIII. DCXV. Charter. Ibid. pag. 888. 889.

URINA RETENTA, URINA PALLIDA, DECOLOR, TENUIS. Cùm naturaliter frequentior sit urinæ excretio, quàm alvi, hinc etiam longè periculosior urinæ retentio diuturna. Omnium autem maximè in morbis acutis, quia sales & olea sanguinis, auctâ circulationis velocitate acriora reddita, per hanc viam elui debent; quod nisi fiat, pessima quævis metuenda esse satis patet. Hinc quòd, (a) *urinarum in morbis acutis ex refrigeratione interceptiones pessimæ sint* dixit Hippocrates; & alio in loco monuit quòd, (b) *vesica intercepta tum aliàs, tum cum capitis dolore, convulsivum quid habet*. Cùm autem, bile in sanguinem regressâ, urina coloratior esse soleat, sicque per urinam illud biliosum sanguini mistum eluatur, uti in ictericis, & aliis morbis biliosis, observatur; si in tali casu urina intercepta fuerit, summum aderit periculum, cùm per ipsam circulationem in majorem acrimoniam tendat omni momento bilis sanguini permista. Unde patet ratio, quare Hippocrates dixerit, (c) *In biliosis urinæ interceptio brevè occidit*.

Ubi verò urina quidem non interceptur, verùm pallida, decolor & tenuis, prodit, eadem mala expectanda sunt, quia pariter retinetur illud in corpore, quod excerni debebat. Majorem enim attritum fluidorum ad se mutuò & ad vasa intensiorem urinæ colorem sequi, atque inde calorem interdum cognosci, in *Commentariis* §. 673, probatum fuit: & vel in sanis hominibus, post valida corporis exercitia, intensior urinæ color apparet. Patet ergo ratio, quare in morbis acutis, tam infausti ominis sit urina pallida & decolor. Unde inter phrenitidis instantis signa ab Hippocrate (d) recensetur. Videantur & illa, quæ in *Commentariis* §. 712, de tali urina dicta fuerunt.

URINA CUM SUSPENSO NIGRO. Et hæc urina in locis modò citatis pro phrenitidis futuræ signo ab Hippocrate habita fuit, & generaliter nubeculæ nigræ urinis innatantes ab eodem (e) damnatæ fuerunt. Incipientem enim humorum necrosin designant, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 741, dictum fuit; ubi plura de hac re habentur.

A' d' i' s' i' a. Quando nempe non sitiunt ægri, licet validæ sitis causæ adsint in corpore; designat ergo hoc symptoma turbari jam sensorium commune, neque amplius affici ab illis, quæ antea sitim faciebant. Videantur, quæ ad §. 637, dicta fuerunt; uti etiam illa, quæ in *Commentariis* §. 739, de siti inexplebili, subitò sublatâ in febre ardente, habentur. Ubi enim sitis minuitur, dum simul linguæ major humiditas & alia bona signa docent, morbum decrefcere, optimum signum est.

FEROCITAS, RUBOR, VIGILIÆ, SIGNA INSTANTIS INFLAMMATIONIS IN CAPITE. Omnia enim hæc denotant, phrenitidis causam jam adesse in capite, vel brevè adfuturam, & de singulis dictum fuit in priore hujus paragraphi sectione.

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. LI. Charter. Tom. VIII. pag. 734.

(b) Ibid. n°. cxxii. Comment. III. Charter Ibid. pag. 786.

(c) Coac. Prænot. n°. DLXXXII. Charter. Ibid. pag. 887.

(d) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. LV. Charter. ibid. pag. 699. Confer. Coac. Prænot. n°. DLXXXII. Charter. ibid. pag. 886.

(e) Prognostic. Comment. II. Sentent. XXIX. Charter. ibid. pag. 634.

§. 773. **U**TRAQUE (772) ubi præfens est , hæc habet symptomata. 1°. Idearum sensilium depravationem , ut & sensuum internorum , & rationis , & affectuum. 2°. Ferocitatem auctam & efferam , inquietem , vel sæpe somnos turbulentos. 3°. Pulsum durum , respirationem raram , & magnam. 4°. Faciem plerumque rubram valde , vultuosam , adspectu horrendam , oculos protuberantes , truncisque , stillicidium narium.

Sive jam cerebrum primariò affectum phrenitidem produxerit , sive malum aliunde in cerebrum delatum idem fecerit , illo tempore , dum morbofa talis causa cerebrum afficit , observantur quædam mutationes , & præcipuè in illis functionibus ; quas à cerebro pendere novimus (vocantur symptomata) ex quibus diagnosis præfentis hujus morbi habetur. Talià autem sunt sequentia.

1°. Patuit ex illis , quæ aliâ occasione in *Commentariis* §. 700 , quando de delirio febrili agebatur , dicta fuerunt , ab interna cerebri dispositione excitari posse ideas in nobis , quæ non respondent causis externis in sensuum organa agentibus ; atque ideas illas sic natas , pro magis minúsve valida mutatione sensorii communis , diversas esse , ita ut vel facilè delebiles sint , & ratiocinio corrigi possint ; vel contrà tam fortiter afficiant delirantes , ut firmissimè sibi persuasum habeant ægri , extra se tales causas existere , quæ in sensuum organa agentes olim similes ideas produxerant ; unde & tunc judicium , animi affectus , & corporis violentissimi sæpe motus , ideas tales , ab interna cerebri dispositione excitatas , comitantur ; atque hinc varii gradus delirii febrilis deducti & explicati fuerunt. Cùm autem probatum fuerit ad §. 701 , cerebri medullofi morbosam affectionem in delirio adesse , illamque ab obstructione quacumque , impedito influxu , transfluxu , effluxu per cerebrum , violentiori humorum motu , &c. fieri posse ; satis patet , illa , quæ ibidem dicta fuerunt , etiam in phrenitide obtinere , cùm in utraque specie , verâ nempe & symptomaticâ , humorum per vasa cerebri motus adeo turbetur , ob inflammationem meningum & quandoque corticis ipsius cerebri , & febrim acutam continuam. Omnia ergo , quæ de idearum depravatione , judicio inde sequenti , imaginatione læsâ , &c. in delirio febrili dicta fuerunt , huc etiam pertinent.

Cùm autem levissima mutatio illius organi corporei , unde humanitas nostra pendet , sufficere possit , ut absque ulla causa externa nascantur ideæ , sive novæ omnino , sive similes illis , quæ antea à causis externis in sensuum organa agentibus excitatæ fuerant , facilè apparet , quantopere hæc omnia turbari debeant , dum inflammatio interna capitis obsidet. Adeo mirabilis ignaris hominibus apparuit quandoque ideo ille morbus , ut dæmonum præstigiis potiùs , quàm naturalibus causis , adscriptus fuerit. Sic memorat *Tournefortius* (a) in Græcia , simulac delirant ægri , nullum ampliùs à Medicis auxilium peti , sed exorcismis ægros noctes diésque fatigari : si verò ægri hoc morbo pereant , prohibent , ne sepultura cadaveris patriis ceremoniis peragatur , quia scilicet ægri non satis animosè diabolo resisterant. Quàmvis autem in phrenitide , turbato sensorio communi ,

(a) Voyage du Levant. Lettre IV. pag. 66.

innumeræ & diversissimæ inter se possint fieri cogitationum mutationes, frequentissimè tamen contingit, ut consuetas artes vel opificia peragere tentent ægri absque ulla intermissione; vel si paulò ante morbum ingruentem aliquid ipsis contigerit, quod validè mentem affecerit, illius memoria renovatur continuè. Quotidianæ in Praxi Observatiões hoc docent, & Abderitarum integram civitatem affligens morbus insigne hujus rei testimonium exhibet. Narrat enim *Lucianus*, (a) celebrem tragœdum *Archilaum* mediâ ætate, magno sub æstû, coram Abderitis *Andromedæ* fabulam egisse, multosque rediisse ex theatro febricitantes, imò postea omnes in tota civitate febre correptos fuisse & continuâ, & à primo statim die validâ. Circa septimum autem diem quibusdam largam narium hæmorrhagiam, aliis copiosum sudorem, febrim solvissè. Ridicula autem perturbatio horum ægroantium mentes obsidebat; omnes quippe tragœdiam agebant, iambos recitabant, & inprimis *Euripidis Andromedam* flebiliter canebant. Patet autem ex causis hunc morbum prægressis, & ipsâ morbi Historiâ, verâ phrenitide laborasse Abderitas, & tragœdiæ memoriâ, quam tanto cum oblectamento audiverant, per morbum renovatam toto morbi tempore mansisse, atque unâ cum morbo recessisse. Septimo enim die morbum solutum fuisse notat *Lucianus*, totâque civitatem *septimanis tragædis* plenam fuisse.

2°. Perpetuum delirium phrenitidem comitari, §. 771, dictum fuit: simul autem monitum fuit tunc, illud sæpe, non semper tamen, ferox esse. Ferocitas enim tunc adesse dicitur, quando ægri delirantes sibi aliisve nocere tentant. Pro variis autem animi affectibus ideas, ex interna & morbosa sensorii communis mutatione natas, comitantibus, hæc ferocitas adest, vel non. Sic enim ridiculum potius quàm ferox erat Abderitarum delirium: & in lethali phrenitide quandoque ægri floccos carpunt, festucas de pariete avellunt taciti sæpe, vel admodum tranquillè delirantes; uti antea in *Delirii Febrilis* Historia dictum fuit. Interim tamen semper magna cautela adhibenda est, quia & tacita illa & tranquilla phreniticorum deliria subitò quandoque in immanem furorem mutantur. Sic memini, hortulanum tertiâ die phrenitidis veræ, in qua tacitè tantùm delirabat & floccos carpebat, uno momento lecto exsiliisse, & celerrimo cursu adscendisse in superiorem domus partem; deque fenestra præcipitem se dedisset miser, nisi uxor advolans retinisset; dumque illa cum marito luctatur, & vicinos in auxilium vocat, convellitur æger, & moritur subitò.

Cùm autem pervigilium (vide §. 708.) levissimæ inflammationis cerebri prima initia pro sua causa plerumque habeat, atque auctâ hâc causâ in coma sæpe mutetur; patet facilè ratio, quare iniquies, vel & somni turbulenti, phrenitidem toties comitentur.

3°. Enumerantur illa, quæ in vitalibus functionibus mutata in hoc morbo apparent. Pulsus autem durus ferè in omnibus morbis inflammatoriis febrem acutam continuam comitem habentibus, observatur. Denotat autem, (b) *cruorem densura valde & compactum* esse, & arteriarum fines capillares inflammatoriâ tenacitate obstruètos. Unde & (c) *durum & nervosum* phreniticorum pulsum esse, monuit *Galenus*. Simul etiam ibidem notat, plurimas varietates in phreniticorum pulsibus observari; quandoque enim tremuli, undosi, inæquales apparent. Hoc autem in-

(a) Tom. I. Capitul. : *Quomodo historia sit conscribenda*, pag. 657.

(b) *Boerhaav. Instit. Medic. §. 962.*

(c) *Libell. de Pulsib. ad Tyron. cap. 12. Charter. Tom. VIII. pag. 11.*

primis obtinere videtur, morbo jam adulto, & præcipuè si & cerebellum ipsum incipiat affici; tunc enim vitales functiones turbari debere novimus.

Cùm autem cerebellum ab iisdem vasis ac cerebrum suos accipiat humores, & iisdem tegatur membranis, vix fieri poterit, validam inflammationem interna capitis diu occupare, quin & illud simul afficiatur. Unde *Galenus* in loco statim citato sic notavit, (a) *phreniticorum parvus pulsus est; rarissimè autem conspectus est, magnus esse.* Sed & ob hanc causam videtur & in respiratione observari mutatio in phreniticis: diu enim manent, antequam aerem hauriant, sed tunc validè inspirant, & expirant, atque iterum longo tempore morantur, antequam de novo respirent. Hæc est illa respiratio, quam magnam & longo temporis intervallo factam *δὲ μέγα ἀναπνεόμενον ἢ διὰ πολλῶν χρόνων*, vocat *Hippocrates*, & delirium portendere monet; qualem etiam notat adfuisse in, (c) *Philisco* qui deliravit cum febre acuta continua, & sextâ die periit, uti & in (d) *Dealcis uxore*, quæ phrenitica mortua est.

4°. Omnia enim hæc signa notant, sanguinem majori copiâ & impetu versus caput tendere. Præterea, dum inflammatio capitis interiora occupat, liber sanguinis transitus per vasa impeditur, adeoque sanguis, per carotides pulsus, majori copiâ per externos illarum ramos distribuetur; unde facies vasis sanguineis distentis turgēbit magis & rubebit; & quidem tantò magis, quò difficilior fuerit per vasa encephali humorum transitus. Patet hoc evidentissimè in apoplecticis, qui turgidam & rubram faciem habent ad mortem usque; etiam in tali casu quando à lenta & frigida causa morbus originem duxit. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* probum faciei colorem, & torvum illum vultum, (e) *προσώπον ἄλλω σκυθράπον*, in ægris damnaverit, inprimis in acutis (f) morbis. Fervidissimâ percitus irâ homo talem vultum habet (vide *Commentaria* §. 104.); & ægri sic affecti paulò post summâ sæpe cum ferocia insaniunt. Stillicidium autem narium denotat pariter, sic urgeri impetu & copiâ sanguinis vasa, ut solvi incipiant & sanguinem dimittere; sed irritò tamen conatu; quod plerumque ob sanguinem immeabilem vasis infarctum fit, qui illico concrefens viam obturat. Largâ autem hæmorrhagiâ phrenitis præsens optimè solvitur, & in morbis acutis futura sæpe præcavetur; uti postea ad §. 779, dicetur. Videantur & illa, quæ in *Commentariis* §. 741, de hac re habentur.

§. 774. **P**ROGNOSIS hîscæ ferè describitur.

1°. Phrenitis vera, tertio, quarto, septimòque die necat, rarò hunc transgreditur.

Periculossimum hunc morbum esse, nemo dubitat; sed & sæpe citò lethalem, nisi subito efficacissimis remediis succuratur. Pro vario autem impetu, & diversâ partis affectæ indole, citius vel serius in mortem tendunt morbi. Cùm autem phrenitis vera, quæ cerebrum primariò affectum cum febre acuta continua ponit (vide §. 771.) tenerrimam & facillimè destruendam corporis partem occupet, satis patet, quare rarò septimum diem transgrediatur. In phrenitide verò symptomatica diutius sæpe mor-

(a) Libell. de Pulsib. ad Tyron. cap. XII. Charter Tom. VIII. pag. 11.

(b) Prognostic. Comment. I. Sentent. xxiv. Charter. Tom. VIII. pag. 607.

(c) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. I. Ægrot. I. Charter. Tom. IX. pag. 99.

(d) Ibid. Lib. III. Comment. III. text. LXXXVI. Ægrot. xv. pag. 329.

(e) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. XLXVIII. pag. 732.

(f) Coac. Prænot. n°. CCXIV. Charter. Ibid. pag. 864.

bus trahitur, quia prius malum in alio loco corporis hæret, antequam ad cerebrum deferatur. Confirmant hanc prognosin Hippocratis Observata. *Philiscus*, quem tertiâ morbi die delirium cum febre acuta corripuit, narium stillicidium postea habuit, & respirationem magnam & raram (phrenitidis signa), (a) sextâ morbi die periit. *Philistes*, cui diuturno tempore caput doluerat, ex potibus febre continuâ correptus, & post doloris augmentum in capite, secundo die circa meridiem vehementer insanivit, quarto die jam convulsus, (b) quinto mane defunctus est. Sic & aliam mulierem phreniticam, (c) septimâ die periisse memorat; & ægrotum, qui primo morbi die jam phreniticus fuerat, (d) quarto die obiisse notat. *Galenus* autem in Commentariis suis in hunc textum, modò dictam prognosin confirmat, omnes nempe ab initio morbi phreniticos ægros, (e) intra septimum diem mortuos esse, *perpauci, hique rari, hunc superârunt*. Mirabatur autem maximè, optimâ sanitate hactenus fruentes homines adeo subitò invadere hunc morbum, tam citò lethalem: fuit autem in illa opinione, quòd in tali casu, (f) *vitiosus in corpore humor coacervatus fuerit, veneno lethali assimilis, in corporibus vicinis aliquid paulatim agens; quæ quando vitio jam aliquo pacto oportuna erant; humorque ipse evaserat malignissimus, lethale repente apparuit symptoma*. Tenerrimam encephali fabricam vasculosam cum hodie cognoscamus, facilis ratio patet, quare tam citò in perniciem vergat hic morbus, licet nullus malignus & deleterius humor in corpore adsit.

In phrenitide verò symptomatica diutius quandoque morbus protrahitur. Sic enim *Appollonius*, febre decumbens cum hypochondrii dextri tumore dolente, postea phreniticus, periit (g) trigessimâ quartâ die. Ita etiam mulier gemellas laborioso partu enixa, nec bene purgata, (h) decimo-septimo (die) phrenitide interiit. Ut etiam adolescens ex potu & Venere multâ decumbens die, (i) vigesimo-quarto obiit phreniticus. Verùm ex horum ægrotorum morbis descriptis apparet, alias corporis partes prius affectas fuisse, atque inde ad cerebrum delatum fuisse malum; vel saltem per febrim, aliquot dierum spatio prægressam, liquidissimis dissipatis, residuum sanguinem sic inspissatum fuisse (vide §. 587.), ut in minimis encephali vasis immeabilis hæerere potuerit.

Ipsam tamen symptomaticam phrenitidem satis citò lethalem quandoque esse; docet *Calvi in Larissa* Historia; cui femur dextrum derepente doluit, cum febre acuta ardente; tertio autem die femoris dolor cessavit, sed mentis alienatio accessit, cum multa jactatione, & (k) die quarto circa meridiem celerrimè defunctus est.

20. Tùmque, si sæva fuerit, sæpe in maniam abit.

Continuum absque febre delirium, (l) maniam vocari ab omnibus hominibus *Galenus* asserit, & per (m) solam febrim comitantem phrenitidem à mania distingui

(a) Epidem. Lib. I. Comment. III. text. I. ægrot. I. Charter. Tom. IX. pag. 99.	308.
(b) Ibid. Lib. III. Comment. II. text. I. ægrot. IV. pag. 232.	(h) Ibid. text. LXXXV. ægrot. XIV. pag. 308.
(c) Ibid. text. VIII. ægrot. XI. pag. 250.	(i) Ibid. text. LXXXVII. ægrot. XVI. pag. 310.
(d) Ibid. Comment. III. text. LXXV. ægrot. IV. pag. 298.	(k) Ibid. text. LXXVI. ægrot. V. pag. 298.
(e) Ibidem.	(l) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n ^o . I. Charter. Tom. VIII. pag. 693.
(f) Ibid. pag. 299.	(m) Epidem. Lib. III. Comment. III. text. XLV. Charter. Tom. IX. pag. 278.
(g) Ibid. text. LXXXIV. ægrot. XIII. pag.	

monet. Si ergo in phreniticis febris cesset, maniaci vocabuntur. Dictum fuit aliâ occasione in *Commentariis* §. 593, febres in alios morbos desinere, dum materia febrilis in loca quædam corporis deponitur; & pro varietate partis, quam hæc materia occupat, diversissimos morbos nasci posse: simul ibidem notatum fuit, in sanissimis quandoque hominibus febrim nasci, & paulò post in partem quamdam corporis depositâ materiâ excitari phlegmonem vel & erysipelas, desinente illico febre, postquam hæc depositio facta fuit. In anginis frequentissimè hoc observatur, quòd post levem febriculam, uno alteròve die affligentem, tumeant & doleant fauces inflammatae, sublatâ omni febre. Monitum autem tunc fuit, totam curæ felicitatem in similibus morbis pendere præcipuè à loco affecto. Si ergo in cerebri meningibus similis inflammatio nasceretur, cessante febre, dum in has partes depositio facta fuit, delirarent tales ægri pessimè, sed absque febre, adeoque forent maniaci. Tales casus vidisse me probè memini ubi in febre non adeo validâ inciperent leviter desipere ægri, & paulò post, febre cessante penitus, immaniter furebant per plures sæpe dies, imò & septimanas, sic ut vinculis coerceri debuerint, ne sibi vel aliis nocerent. Illa autem, quæ accuratissimus in morbis observandis Sydenhamus notavit, hanc rem pulchre confirmant. Dum enim novam febris speciem describit, inter alia monet quòd (a) sanguis è venis eductus pleuriticorum sanguinem haud rarò æmulatur, (b) dolor, collum & fauces, hic verò levior quàm in angina, sub primum morbi insultum quandoque occupat; (c) quandoque eruptiones miliares, quas vocant, in superficiem corporis se dispergunt, morbillis haud multùm absimiles, nisi quòd rubent magis, & quando recedunt, squamulas istas fursuraceas, quæ in morbillis cernuntur, haud relinquunt. In primis autem notat, maximè (d) in phrenitidem proclivem fuisse hunc morbum, & caput petiisse; atque (e) ubi jam caput febris occupavit, & phrenesis, semel invaluit, nulla restant febris indicia, nisi quòd pulsus nunc citior est, nunc tardior. Idem autem fiebat, dum coma huic febre superveniebat, præter enim linguæ albedinem, (f) nulla aderant febris signa, atque ægri perfectissimâ apyrexia frui videbantur. Patet ergo ex his omnibus, phrenitidem in maniam abire quandoque, sed tamen in similibus morbis, cum cesset impetus febrilis, atque levior tantum inflammatio vel lene erysipelas capitis interiora obsideat, sæpissime evadunt ægri, & postea integre restituuntur, modò (g) post evacuationes generales, per venæ-sectionem & purgationem factas . . . . . tota res naturæ & tempori comittatur, uti Sydenhamus optimè monuit. Levis inflammatio cutanea in eadem febre observata, similis probabiliter illi, quæ in eodem morbo caput obsidebat, sponte suâ absque ulla desquamatione cedebat.

Verùm longè peior mania, totâ sæpe vitâ incurabilis, sævam phrenitidem quandoque sequitur. Ex hæctenus dictis patuit, & postea §. 776, ulterius demonstrabitur, phrenitidis causam proximam esse inflammationem meningum cerebri; imò & in ipsa corticali substantia hujus visceris manifesta inflammationis signa quandoque deprehensa fuerunt: ab infarctis autem vasis, & distentis humore immeabili, vicina vasa minora comprimuntur, per libera adhuc vasa celerius moventur

(a) Schedul. monito. de nov. febris ingress. pag. 650.

(b) Ibid. pag. 651.

(c) Ibid. pag. 651. 652.

(d) Ibid. pag. 651.

(e) Ibid. pag. 652.

(f) Ibid. pag. 660.

(g) Ibidem.

humores, sicque turbatur æquabilis & placidus liquidorum per vasa encephali motus, à quo sensuum internorum & externorum functiones, & motuum arbitrariarum exercitatio, pendent. Ubi autem valida febris pergit urgere humores in loca hæc obstructa, tenerrima hujus visceris fabrica destruitur brevè & paucis diebus moriuntur tales ægri, uti paulò antè vidimus. Si verò per Artem, vel & sponte suâ, minuatur febris, vel & cesset integre, sæpe tamen nondum redit ideo integritas parti huic inflammatae, nisi sensim solvatur illud, quod vasis impactum hæret immeabile. Verùm tenerrima vasa encephali si per errorem loci (vide §. 118.) crassiores humores receperint, difficulter talis obstructio resolvetur, cum tunicis elasticis arteriæ encephali careant; adeoque non poterunt hæc vi, licèt impetus à tergo urgentis liquidi ferè nullus sit, retroprimere obstructentes moleculas in majores truncos. Metus ergo est, ne immeabile hoc fluidum, liquidioribus partibus dissipatis, cum vasis continentibus concresecat, sicque totâ vitâ tollantur vel depraventur illæ functiones, quæ à fluidi per hæc vasa motu pendebant. Accedit præterea, quòd à tumentibus vasis obstructis minora vicina comprimantur, & expresso liquido illorum latera contigua concresecant, unde iterum horum malorum augmentum. Immedicabiles surditates & amauroses, post morbos acutos inflammatorios capitis, à talibus causis factas doluerunt toties Practici; & in aliorum viscerum morbis inflammatoriis infeliciter curatis pessimas similes sequelas observaverunt sæpius. Numquid sic post pulmonis inflammationem sævam, immedicabile asthma totâ vitâ manet? Post validam hepatitidem pertinax & per vices totâ sæpe vitâ recrudescens icterus, &c? Patet ergo ratio quare post sævam phrenitidem mania sæpe sequatur nullis remediis curabilis; vel & quandoque in immedicabilem stultitiam, desinente immani furore, abeat morbus. In Gurgatis publicis tristissima talia Exempla occurrunt; & omnium frequentissimè phrenitidem, à lochiis retentis natam in puerperis, in maniam & fatuitatem perpetuam abiisse observavi.

30. Paulisper adscendens immanis fit.

Hippocraticum monitum est, & summi quidem momenti, ut hoc cautus Medicus efficacissimam statim Medelam adhibeat, simulque caveat; ne sibi aliisve nocere possint tales ægri. Sic autem habet, (a) *Mentis emotiones, modicè feroces, ferinæ sunt; sed & convulsiones prænunciant.* Optimè autem *Foësius* videtur vertisse, (b) *αι ἐπ' ὀλίγον, quæ sensim fiunt;* alii autem pauco tempore reddiderunt hunc textum, inprimis quia *Galenus* similem textum *Hippocratis* in alio loco commentatus huic opinioni favere videtur, dicens, (c) *Talis igitur potentiâ sermo erit; quum videris quempiam cum ferocitate desipientem, & si paulò post sedetur, cognosces, mentem ejus non febris ratione lesam esse, sed quia phrenitica subalitur affectio, quæ postea adaucta tibi ferina videbitur.* Si tamen considerentur illa, quæ in morbis talibus observantur probabilior longè *Foësi* versio videbitur: sæpe enim sensim & per gradus augetur, delirium, donec in summum furorem desinat. Primò enim solitò morosiores apparent ægri; dein ferox & protervum responsum dant;

(a) Coac. Prænot. n°. LXXXVII. Charter. Tom. VIII. pag. 857. Confer. n°. CLVI. pag. 860, & n°. CCXLVII. pag. 865.

(b) Sect. II. pag. 113.

(c) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. xxy; Charter. Tom. VIII. pag. 716.

postea oblata respuunt, quæ antea avidè expetebant: sic sensim gliscente morbo, tandem in adstantes irruunt, calcitrant, mordent, &c. Tales enim disipientias ferinas *θηριώδεις παραφροσύνας* vocandas esse voluit *Galenus*. Nullum enim dubium est, ferociter delirare ægrum, licèt paulò post quieverit; & vel ignari tunc cavent & sibi & ægro, dum jurè metuunt, ne paulò post in similem furorem rapiatur. Videtur autem, *Hippocrates* monuisse Medicos, ne crederent levem morbi causam esse dum sensim in ferociam adscenderet delirium, neque simul & semel in furorem agerentur ægri, cùm interim brevè immanis furor metuendus sit. Ipse autem textus *Hippocratis* videtur satis evidenter huic sensui favere, sic enim habet, (b) *αὶ ἐπ' ὀλίγον θρασεῖαι παραχέσιες θηριώδεις εἰσιν, ἔ μόνον εἰάν ἐπ' ὀλίγον χρόνον γίνωνται.* Si enim illud ἐπ' ὀλίγον pro paucò tempore sumatur, nihil distincti significabit hic textus, cùm in ejus fine ἐπ' ὀλίγον χρόνον legatur: evidens autem ille textus apparet, si sequens versio retineatur: *Quæ sensim fiunt feroces desipientiæ, ferinæ sunt, non tantùm si paucò tempore fiant* (feroces scilicet.)

Plurima autem signa, quibus delirium futurum præcognoscere, vel ejus jam præsentis augmentum distinguere possumus, in *Commentariis* §. 702, ex *Hippocrate* collecta habentur.

4°. Sæpe desinit in Lethargum, Coma, Catocheni.

Dum nempe aucto tumore inflammatorio vasorum, comprimuntur tenerrima encephali stamina, omnîsq; influxus spirituum in nervos, sensibus & motibus arbitrariis servientes, tollitur, vel saltem impeditur pro maxima parte. Ipsam enim apoplexiam inde fieri posse, postea in ejus *Historia* §. 1010. n°. 2. lit. β, patebit. Lethargus autem, *λήθη ἀργός*, quasi otiosam oblivionem dixeris, motum & sensum omnem ferè tollit cum inexpugnabili necessitate dormiendi, & plerumque à Medicis sub hoc nomine describi solet morbus cerebri à pituitosa humida & frigida sanguinis cacochymia ortum ducens; unde & *Hippocrates* illum morbum sic descripsit, (c) *Lethargici, tremuli ex manibus, somnolenti, decolores, tumidi, pulsibus tardi sunt, & partes sub oculis elevatas habent, &c.* Adeoque patet, diversam omnino indolem esse lethargi ab inflammatoria phrenitide; interim tamen, si similis somnolentia phrenitidem sequatur, inprimis cum notabili febrilis impetûs diminutione, absque resolutionis signis, solet & tale symptoma hoc nomine vocari. *Galenus* de pulsum diversitate in morbis agens, talem affectum descripsit, quem proprio nomine carere dixit, & de quo dubitat, an medius inter phrenitidem & lethargum vocandus foret, an verò ex phrenitide & lethargo mixtus dicendus esset: in quo affectu ægri (d) *Connivent ferè oculis, somnolenti sunt, atque stertunt. Rursus oculis fixis ac inconniventibus diutissimè, ut catochi, inveniuntur. Et si quid roges, atque ad colloquium compellas, difficiles sunt & tardi ad respondendum. Plerumque etiam stultè loquuntur, nec rectè respondent, ac temere nugantur.* Apparet satis, aptissimè hæc phænomena convenire illis, quæ modò dicta fuerunt, præcipuè cùm subjungat *Galenus*, quòd in his *pulsus celes sunt & crebri, perinde ut phreniticorum, minùs tamen; & roboris item minùs ac illi obtinent.*

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. xxv. Charter. Tom. VIII. pag. 716.

(b) Ibid. pag. 715.

(c) Coac. Prænot. n°. cxi. Charter. Ibid.

pag. 859.

(d) Libell. de pulsib. ad Tyron. cap. xiii. Charter. Ibid. pag. 11.

Coma autem inflammatorios capitis morbos comitari, vel & sequi frequenter, patuit ex illis, quæ ad §. 704, dicta fuerunt. Mirabilem autem illum affectum, qui catoche vel catalepsis dicitur, quo laborans repentè, immotus, nec sentiens, illum corporis statum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat (vide §. 1036.) pariter phrenitidem sequi quandoque, nemo mirabitur, si consideret, dissecta hoc morbo defunctorum cadavera demonstrasse arterias & venas cerebri valde turgentes fortiter impacto & denso cruore (vide §. 1041.). In textu *Galenii* modò citato (a) catoches mentio facta fuit; & delirio catochen quandoque jungi apud *Hippocratem* legitur, (b) *Caput dolentes, cum catoche delirantes, interceptâ alvo, oculo ferocientes, & florescentes* (facie floridâ), *opisthotono corripuntur*.

Pessimi autem ominis esse hos affectus in phrenitide vel ægrorum custodes narrant, certam prævidentes mortem, dum antea furibundi subitò quiescunt & somnolenti fiunt.

5°. Vomitus æruginosus ratione inflammati cerebri; sputatio frequens & indecora in adstantes; tremor; sæx alvi & urina interceptæ, vel albæ, urina cruda; convulsio; venatus floccorum volitantium; oculi pulverulenti; dentium stridor; *αδιψία* plerumque convulsionis præ-nuncia; permutatio symptomatum perpetua, ulceris tumentis subsidentia, frequentia, sunt præfagia periculi summi & mortis.

Recensentur jam illa signa, quæ in phrenitide summum periculum & mortem designant. Inter illa autem meritò numeratur vomitus ille æruginosus. In *Commentariis* §. 267, ubi agebatur de illis signis, ex quibus cognoscitur, per vulnera capitis cerebrum ipsum læsum vel compressum esse, dictum fuit, suspectum maximè fuisse, si sic affecti bilem vomerent; atque ibidem notatum fuit, cerebro per insolitum navigationis motum turbato, etiam in sanissimis antea hominibus, æruginosam bilem evomi; & vicissim, dum ab alia causa circa præcordia talis saburra collecta hæret, cerebri omnes functiones miris modis turbari. De quo miro inter cerebrum & præcordia commercio videri possunt illa, quæ ad §. 701, dicta fuerunt. Ubi ergo in phreniticis ille vomitus adest, novimus, inflammatoriam causam cerebrum ipsum penitus turbare, adeoque pessima quævis expectanda esse. Distinguimus autem facilè, quòd ille vomitus ratione inflammati cerebri fiat, non verò ab acri bilioso in primis viis fluctuante, per absentiam illorum signorum, quæ primo numero §. 642, recensentur, ubi de nausea à sordibus talibus biliosis natâ agebatur. Unde simul patet ratio, quare *Hippocrates* (vide *Commentaria* §. 267.) dixerit: (d) *In capitis doloribus æruginosi vomitus cum surditate & pervigilio, citam insaniam significant*. Historiæ autem ægrorum ab *Hippocrate* in *Epidemicorum* libris conscriptæ, funestos eventus vomitûs talis probant. Sic enim *Philistes* primo die morbi (e) *æruginosa plura vomuit; secundo die vehementer insanivit*; quarto die convulsus fuit; quinto die periit. Alter autem phreniticus

(a) Libell. de Pulsib. ad Tyron. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 12.

(b) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. xc. Charter. Ibid. pag. 756.

(c) Id. Coac. Prænot. n°. D. Charter. Tom. II.

pag. 881. Confer. n°. DVII. pag. 882.

(d) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. 1x. Charter. Ibid. pag. 706.

(e) Epidem. Lib. III. Comment. II. Text. I. Ægrot. 1v. Charter. Tom. IX. pag. 232,

primâ die (a) *aruginosa multa tenuia vomuit*, ... *multum deliravit*; secundo die *palpitationes per totum corpus*, & nocte sequente convulsiones adfuerunt. Quarto die obiit.

SPUTATIO FREQUENS ET INDECORA IN ADSTANTES. An sputatio frequens per se phrenitidis signum sit in morbis, dubium videri posset. Cùm autem impedito libero humorum circuitu per capitis interiora, tantò major copia sanguinis urgeat illas partes, quæ à carotidibus externis ramos accipiunt; unde facies illa rubra & vultuosa, truces oculi, &c, de quibus quarto numero præcedentis paragraphi dictum fuit; non adeo absolum videtur, & salivales glandulas ob eandem causam quandoque salivam copiosiore fecernere, quam continuò ægri excreant. Hinc fortè *Hippocrates* dixit, (b) *Screatus frequens, si sanè quoddam & aliud signum adfuerit, sunt phrenitica.* Et paulò post (c) sputationem (*πτουλισμός*) damnavit in phreniticis. Ubi verò in adstantes ægri sputa projiciunt, summæ proterviæ signum est, & in bene moratis certissimum delirii indicium: si enim vel ferox ab homine moderato responsum mali ominis sit in morbis, quantò magis indecora talis sputatio. Meritò enim pro axiomate Medico *Jacotius* posuit, dum textum modò allegatum commentatur, (d) *Omnes actiones voluntarias, quæ præter modum ac decorum vel deficiunt, vel exsuperant, phrenitidis esse signa.*

TREMOR. Quando §. 627, de tremore febrili agebatur, constitit, liquidi arteriosi, per encephali arterias movendi, immeabilitatem inter tremoris causas recenseri. Ubi ergo in phrenitide talis tremor observatur, novimus, turbari liberum influxum spirituum in nervos musculis movendis destinatos; sic ut uno momento tollatur ille influxus, momento post præter voluntatis imperium redeat: adeoque constat, ad ipsam cerebri ferè medullam morbi effectum pertingere. Patet hinc ratio, quare tremorem tamquam funestum in phrenitide damnaverint Medici. Dixit *Hippocrates* (e): *Phrenitica vehementer affectiones tremula desinunt.* Quòd autem hîc non intelligatur, vehementem phrenitidem cessare tremoribus obortis, satis patet ex alio loco *Hippocratis*, ubi in vehementi phrenitide (f) tremores damnantur tamquam lethales. Unde etiam, uti in *Commentariis* §. 700, dictum fuit, (g) *tremula, obscura & contrectabiles desipientia valde phrenitica habitæ fuerunt Hippocrati: & in lethali phrenitide, de qua dictum fuit modò, dum de vomitu æruginoso sermo erat, palpitationes illæ per totum corpus secundo die aderant.*

FÆX ALVI ET URINA INTERCEPTÆ VEL ALBÆ; URINA CRUDA, VENATUS FLOCCORUM VOLITANTIUM. Videantur de his omnibus illa, quæ in *Commentariis* §. 734, & 772, habentur.

CONVULSIO. In *Commentariis* §. 712, probatum fuit, quòd convulsio, inflammationis cerebri signa prægressa sequens, ferè lethalis sit semper, quia tunc novimus, ipsam cerebri medullam jam affici. In ægris illis modò memoratis ex *Epidemicis Hippocratis* convulsiones aderant, qui etiam phrenitici mortui sunt.

OCULI PULVERULENTI. Tenuissimo rore ex minimis arteriosis fistu-

(a) *Epidem. Lib. III. Comment. III. Text. LXXV. Ægrot. IV. pag. 298.*

(b) *Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. VI. Charter. Tom. VIII. pag. 704.*

(c) *Ibid. n°. XII. pag. 708.*

(d) *Jacot. & Holler, Comment. in Coac. Hippocr. pag. 519.*

(e) *Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. IX. Charter. Tom. VIII. pag. 706.*

(f) *Coacar. Prænot. n°. XCIX. Charter. Ibid. pag. 857.*

(g) *Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. XXXIII. Charter. Ibid. pag. 722.*

lis exhalante oculos detergeri novimus, & humidos fervari; dum simul frequenti palpebrarum nictitatione avertitur quidquid pulverulenti in aere circumvolitantis oculis adhæresceret: simulac autem exhalans ille ros deficit, oculi sicci & squalidi apparent. Docuerunt autem injectiones Anatomicæ, arteriosa vasa, plurima ex encephalo à ramis carotidum internarum per oculos dispergi; adeoque meritò tunc concludimus, similem siccitatem in capitis partibus internis adesse, distentis immeabili sanguine vasis majoribus, minoribus verò compressis & liquido tenuissimo orbis. Simul accedit, quòd tales ægri hebetes jaceant fixis & apertis oculis, palpebris vix amplius vel rarissimè conniventibus; unde patet ratio, quare tunc oculi pulverulenti appareant, pessimo semper omine. Videantur & illa, quæ de luctuosis febre continuâ putridâ decumbentium oculis in *Commentariis* §. 734, dicta fuerunt.

STRIDOR DENTIUM. Quibusdam hominibus familiaris est ille dentium stridor, dum dormiunt. Cæteroquin involuntarium & convulsivum motum musculorum maxillas moventium significat, adeoque meritò mali ominis in morbis habetur. Sollicitè hinc monuit *Hippocrates*, (a) *stridere autem dentibus, nisi quis à puero consueverit, insaniam & mortem portendit.... Si verò etiam delirans hoc agat, id jam valde perniciosum est.*

Αδιψία **PLERUMQUE CONVULSIONIS PRÆNUNCIA.** Cùm enim in hoc morbo causæ sitis adsint, si non sitiant tamen ægri, novimus sensorium commune penitus turbatum esse, adeoque pessima quævis jurè metuuntur. Videantur illa, quæ in *Commentariis* secundæ sectionis §. 772, de *αδιψία* dicta sunt.

PERMUTATIO SYMPTOMATUM PERPETUA. Cerebrum esse illud organum corporeum novimus, unde motûs voluntarii exercitatio & sensuum externorum & internorum actiones pendent: cùmque à singulis nervis, per objecta externa mutatis, distinctæ cogitationis mutationes producantur; & vicissim in singulis musculis motus arbitrarii ex nutu voluntatis excitari possint; patet omnium & singulorum nervorum distinctam in cerebro originem esse. Natâ ergo inflammatione in capitis interioribus, adeoque impedito vel turbato liquidorum per vasa cerebri motu in hac illâve parte, diversissima possunt excitari symptomata, prout variæ nervorum origines sic afficiuntur. Sic mira phantasmata delirantium oculis occurrunt, sonorum ingens varietas auribus percipitur; odorum, saporum, &c, miræ mutationes observantur, dum ab interna illa & morbosa sensorii communis dispositione origines nervorum mutantur. Ubi ergo perpetua horum symptomatum permutatio est, novimus magis magisque turbari sensorium commune, & ad alias partes cerebri propagari malum. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* dixerit, (b) *In Phreniticis per initia moderatum esse, sed crebrò permutari, malum id est.* Et paulò post, (c) *Crebræ in phreniticis permutationes, convulsionem denunciant.* Atque ideo *Galenus* in *Commentariis* suis in hunc textum dixit, (d) *Verè igitur in cerebro ipso transfluxio est, aliàs in alia quapiam ipsius parte orta, speciem quidem affectionis servans, sed pro parte affecta, symptomata ipsa permutans.* Testatur autem *Galenus* se vidisse sæpenumero tales phreniticos, (e) semper quidem deliran-

(a) Prognost. Comment. I. Sentent. x x i. Charter. Tom. VIII. pag. 604.

(b) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n° xii. Charter. Ibid. pag. 708. Confer. Coac. Prænot. n°. xciv. Charter. Ibid. pag. 857.

(c) Ibid. n°. xxvii. pag. 716. Confer. Coac. Prænot. n°. ciii. pag. 857.

(d) Ibid. pag. 717.

(e) Ibidem.

tes, sed variatis secundum omnia functionum animalium genera modis. Nunc enim excandescebant irâ, paulò post lætabantur; nunc audacissimi adstantes invadebant, mox perterriti, &c. Patet autem fati ex dictis, quare mali ominis hæc symptomatum perturbatio habeatur.

ULCERIS TUMENTIS SUBSIDENTIA. Pessimum hoc signum non tantum in phrenitide, verum & in aliis morbis notat vitam deficere. Unde *Hippocrates* (vide *Commentaria* §. 158. n°. 7. §. 403. n°. 1 & §. 432.) in *Prognosticis* enumerans illa, ad quæ Medicum attendere oportet, ut futura in morbis prævideat, monet, considerandum esse, an fortè æger (a) ulcus habeat ante morbum, vel in morbo ipso natum. Si enim illud ulcus ficcum fiat cum livido vel pallido colore, moriturum hominem præfagiebat.

6°. A peripneumonia lethalis. A variolis mala admodum; ab ileo lethalis.

A PERIPNEUMONIA LETHALIS. Tunc enim solet fieri phrenitis ideo, quod per inflammatum pulmonem non possit transire sanguis cordis dextri, adeoque nec venosus sanguis poterit in cordis cavum dextrum libere evacuari; ergo & impeditur sanguinis à capite per venas jugulares reditus, dum interim arteriæ pergunt sanguinem ad caput pellere: infarcentur ergo vasa cerebri, ejusque functiones turbabuntur; & nisi citò resolvi possit pulmonis hæc inflammatio, brevè pereunt ægri. Cum autem non nisi in pessima peripneumonia phrenitis sequi soleat, patet, quare lethalis tunc sit. Unde *Hippocrates* dixit, (b) *A peripneumonia phrenitis, malum.* Atque alibi (c) *manus ante faciem attollere, & quasi muscas inanè operâ venari, & festucas carpere, atque floccos à vestibis avellere* (quæ omnia instantis phrenitidis signa esse antea vidimus) tamquam mala & mortifera damnavit in peripneumonia. Alio tamen in loco, utcumque mitiorem prægnosin videtur habere, dicens, (d) *Quicumque verò peripneumonici non purgati sunt judicatoriis diebus, sed mente moti quatuordecim dies effugerunt, eos periculum est, suppuratos fieri.* Ubi tamen notandum, quod *παρὰ νόσους* dixerit, quo vocabulo ad significandum lenè delirium sæpius utitur.

A VARIOLIS MALA ADMODUM. Dum antequam variolæ erumpunt, in statu nempe contagii, febris valida delirium aut phrenitidem fecerit, nunquam quidem periculo caret; tamen magna spes est, erumpentibus variolis, unâ cum reliquis symptomatibus & hoc cessaturum. Ubi verò post variolarum eruptionem manet ferox & perpetuum delirium, vel nascitur, si in statu contagii non adfuerit, major metus est; quia tunc suspicio est, pustulas variolosas capitis interiora obsidere. Quando autem in confluentibus variolis à resorpto gangrænofo ferè tabo putridissima & acutissima febris accenditur, & phrenitidem facit, facilè patet, tenerrima cerebri vasa liquidis acribus putridis, rapido motu agitatæ, brevè destruenda esse, adeoque nullam spem superesse. De his omnibus autem postea in variolarum Historia dicetur.

AB ILEO LETHALIS. In morbo hoc à summo dolore vigiliam, febres convulsiones ipsas excitari, postea in capitulo de *Intestinorum inflammatione* pate-

(a) Comment. I. Sentent. xxii. Charter-Tom. VIII. pag. 605.

(b) Aphorism. Sect. VII. n°. xii, Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 297.

(c) Prognostic. Comment. I. Sentent. xxiii. Charter. Tom. VIII. pag. 606.

(d) Coac. Prænot. n°. cccxcvi, Charter. Ibid. pag. 875.

bit. Verùm nunquam in tantam sævitiem morbus ille evehitur, quin brevì post lethalis gangræna sequatur, omni dolore subitò cessante, & delirantibus plerumque ægris. Unde & *Hippocrates* dixit, (a) *Ab ileo vomitio, aut singultus, aut convulsio, aut desipientia, malum.*

7°. Inflammatio paulisper fixa, & asperitas faucium ad superiora vergens, creat phrenitidem mortiferam, hi palpant, & laboriosi sunt.

Observaverat aliquoties tales casus celeberrimus *Boerhaavius*, in quibus post levio-rem anginam, absque bonis signis evanescentem, lethalis phrenitis nascebatur, dum malâ metastasi inflammatio faucium, caput peteret, atque inde hanc prognosin fecit; cujus tamen & apud *Hippocratem* non obscura vestigia inveniuntur. Sic enim habet, uti jam in *Commentariis* §. 772, dictum fuit: (b) *In acutis, faucium partes, dolentes strigosa, parvæ, & suffocantes, quum æger hiaverit, non facile os tum cogere, tum claudere possit, deliria portendunt. Ex his phrenitici, ac perniciosè laborant.* Et in *Coacis Prenotionibus* sequentia leguntur; (c) *Fauces modicè exasperate, & alvus vanis conatibus nitens, frontis dolores, ægri palpando, contrectantes cum dolore; quæ ex his augescunt, difficilia sunt.* Et alibi, (d) *In angina, dolores ad caput citra notas (ἀσχημασ,) cum febre, perniciosi.* Talibus autem ægris delirium continuum cum studio nascebatur, quod *Hippocrates* longè periculosius dixit (e) illo, quod cum risu fit, uti in *Commentariis* §. 700, dictum fuit, quia inde summopere defatigantur ægri. Sic vidit *Boerhaavius* nobilem virginem, quæ dies noctesque filum per acûs foramen transmittere conabatur, donec deficeret. Alia ægra absque ulla intermissione nodos nectebat. Similes plures casus vidi, ubi ad mortem usque laboriosi semper ægri summâ animi attentione exercitata in sanitate opificia tentabant.

8°. Quæ versatur circa necessaria, pessima.

Hæc prognosis in *Coacis Prenotionibus* (f) habetur, ejusque jam mentio in *Commentariis* §. 700, facta fuit. Necessaria autem vocantur illa, quæ ad sustinendam vitam, & curandum periculosum hunc morbum, absolutè requiruntur. Sic si insidiarum metu tales ægri somno abstineant, tenebricoso in loco degere nolint, omnem cibum potumque respuant, venenum ipsis propinandum suspicati, &c; satis patet, omnia necessariò in pejus ruere debere. Hanc phrenitidis speciem videtur indigitasse *Hippocrates*, dum dicit, (g) *Ex phrenitide ita perit. In hoc morbo perpetuò delirant, quum nimirum sanguis corruptus & extra consuetam agitationem motus sit. Quumque desipiant, nihil quidquam effatu dignum eorum, quæ offeruntur, accipiunt. Procedente verò tempore, marcescunt & consumuntur, tum à febre, tum quòd nihil alantur.*

(a) Aphorism. Sect. VII. n°. x. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 296.

(b) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. xi. Charter. Tom. VIII. pag. 707.

(c) n°. cclxviii. Charter. ibid. pag. 867.

(d) Ibid. n°. ccclxxii. pag. 872.

(e) Aphorism. Sect. VI. n°. lxxx. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 285.

(f) n°. c. Charter. Tom. VIII. pag. 857.

(g) De Morb. Lib. I. cap. ultimo. Charter. Tom. VII. pag. 549.

§. 775. **C**ADAVERA defunctorum à phrenitide exhibuere meninges inflammatas, gangrænam, abscessum, sphacelum cerebri, aut acres rodentes ichores.

Nihil magis promovet Artem, quàm si in morbo quodam, toto decursu sollicitè observato, post mortem in defunctorum cadaveribus indagetur, quæ partes affectæ fuerint, & quænam in illis mutationes contigerint. Sic enim optimè detegitur, an in diagnosi, prognosi, & curatione morbi erratum fuerit, nec-ne. Constat autem ex Observationibus plurimis optimorum Medicorum, in cadaveribus phrenitide defunctorum apparuisse talia indicia, quæ inflammationem prægressam docerent manifestè. Virgo acutâ febre decumbens cum perpetuo delirio, & satîs feroci quidem, in nosocomium deferebatur, atque post biduum moriebatur. Defunctæ cranio aperto, ostendit celeberrimus *Boerhaavius* Auditoribus suis, tenuem meningem cerebri totam rubentem & inflammatam, imò & ipse cortex cerebri, qui naturaliter griseum colorem refert, adeò rubescebat, ac si Arte Anatomicâ repleta fuissent rubrâ materie ejus vasa. Si jam conferantur illa, quæ apud *Bonetum* in *Sepulchreto Anatomico*, aliòsque Observatores habentur, pluribus Exemplis constabit, suppurationem, gangrænam, sphacelum, inflammationis validæ non resolutæ consuetos exitus, in phrenitide mortuorum cadaveribus deprehensa fuisse. Imò & quandoque contingit, cerebri membranas, imprimis in hominibus sæpius hunc morbum passis, crassas, duras, & quasi subscirrhosas fuisse. Sic in homine, qui biennii spatio validissimam phrenitidem aliquoties passus fuerat, & deinde vomicâ hepatis perierat, inventa fuit dura mater cranio fortissimè adhærens, longè crassior & firmiter solitò, ejusque processus falciformis ferè in tota suâ longitudine osseus apparebat. Pia mater, robore & firmitate similis erat ferè duræ matri in sanis hominibus, facillimè secedebat ubique à cerebro supposito, numerosissimis vasis sanguine replètissimis conspicua. Cerebrum ipsum longè ficius & firmiter erat solitò; in cerebri ventriculis tamen feri copia reperiebatur (a). Acres autem & rodentes ichores hîc quandoque reperti originem debent vel puri, stagnatione & morâ corrupto & degeneranti, vel & tabo gangrænosò. Præterea dum tenerrimâ hæc vascula immeabili liquido infarcta, vel à vicinis vasculis tumentibus compressa, urgentur per febrim velocius motis humoribus, periculum est, ne rumpantur & contentum effundant liquidum; quod collectum & stagnans in acrem ichorem facillè converti poterit.

§. 776. **E**X quibus cunctis elicitur causa proxima phrenitidis veræ, inflammatio vera piæ matriæ, duræque primariò orta. Symptomatiçæ verò, inflammatio similis orta à raptu materiæ phlogisticæ in cerebri meninges.

Phrenitis definiebatur §. 771, non ex intellectu causæ proximæ hunc morbum constituentis, sed ex talibus phænomenis, quæ omnes Medici communi consensu

(a) Académ. des Scienc. l'An 1706. Mém. pag. 662. 663.

in hoc morbo semper adesse statuunt; *feroci nempe, & perpetuo delirio à cerebro primario affecto cum febre acuta, continua.* Postquam autem omnia, quæ ad diagnosis & prognosin faciunt, sedulo considerata fuerunt, tutò videtur concludi posse, uti hâc paragrapho fit, inflammationem meningum cerebri, primario ortam, constituere causam proximam phrenitidis veræ. Patet hoc autem evidenter, si conferantur illa, quæ de signis inflammationis præsentis ad §. 382, dicta fuerunt. Tumor enim ruber, dolor à distentis vasculis, durities & renixus partis affectæ, calor ingens, pulsatio, febris & ejus sequelæ docebant, inflammationem adesse. Verum quidem est, quædam ex his signis tantum manifestè apparere, ubi inflammatio externam partem corporis obsidet; si tamen expenduntur illa, quæ §. 772, phrenitidem veram antecedere probatum fuit, constabit eadem omnia in phrenitide adesse. Rubor enim faciei & oculorum, facies vultuosa & turgens, truces oculi, narium stillicidium (vide §. 773. n°. 4.) evincunt satis, sanguinem rubrum distendere vasa majora non tantum, verum etiam errore loci minorum vasorum dilatata orificia ingressum, in illorum angustiis hæere: unde concluditur, uti tunc demonstratum fuit, & interiora capitis similiter affici. Calor ingens & internus capitis, cum pulsatione sæpe tam valida, ut cranium miseris dissilire videatur, alterum inflammationis signum dat. Febris acuta continua, atque præcedens dispositio inflammatoria, ulterius modò dicta confirmant. Unde nullum dubium videtur de hac re superesse posse.

Dolor autem capitis ingens videtur docere, cerebri membranas affectas esse, & imprimis duram matrem, quæ, periosteï interni cranium investientis munus gerens illi vasis immixtis & receptis ubique adhæret, adeoque inflammatorio tumore distendi nequit, absque magna distractione horum vasculorum: accedit, quòd duræ matris arteriæ, elasticis tunicis donatæ, validius resistant distendentibus liquidis. Fortè & in pia matre ab eadem causa dolor excitatur. Cerebri autem corticem erodi, secari, &c, absque dolore posse, patuit ex illis, quæ de cerebri fungis in vulnere capitis Historia dicta fuerunt. Medullaris autem cerebri substantia, tutius recondita, tardiùs afficitur, atque videtur illico convulsiones facere, uti pariter tunc probatum fuit. Cùm autem ingens capitis dolor phrenitidem veram antecedit, apparet, cerebri meninges affici, priusquam cerebri functiones adhuc multum turbentur. Cùm autem pia mater cerebrum involvat, & omnes ejus anfractus ingrediatur, patet inflammationem ejus contiguum non tantum illi, sed & vasis emissis continuum, corticem cerebri brevè afficere debere simili malo; atque constitit ex illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, Observationes in cadaveribus defunctorum hoc demonstrasse. Interim tamen satis apparet, sufficere posse solam piæ matris inflammationem, ut cerebri functiones turbentur; cùm nulla vasa accipiat cerebri cortex, nisi ex hac membrana; & in *Commentariis* §. 701, probatum fuerit, obstructionem quamcumque, impeditum influxum, transfluxum, effluxum per cerebrum, majorem velocitatem, stagnationem, pessima deliria producere posse.

Ubi ergo primò & primario affectis inflammatione cerebri meningibus ferox & perpetuum delirium adest, dicitur phrenitis vera. Si verò manifesta inflammationis signa in aliis corporis partibus priùs adfuerint, & dein materia phlogistica ex his partibus per malam metastasin in cerebri meninges rapiatur, symptomata vocabitur, uti pluribus antea dictum fuit.

§. 777. **Q**UID QUID has producere potest, fungi poterit causæ propioris munere (772).

Omnes enim causæ inflammationis, in ejus Historia enumeratæ, huc pertinent, de quibus tunc actum fuit: præcipuè si simul concurrant talia, quæ generales inflammationis causas versus caput determinant, ut insolatio, vigiliæ, ira, &c. de quibus omnibus in *Commentariis* §. 772, dictum fuit.

§. 778. **Q**UIN hinc vera diagnosis utriusque mali.

Si enim post ingentem dolorem internum capitis, cum æstu valido & febre acutâ continuâ oriatur ferox & perpetuum delirium, est phrenitis vera; ubi verò in alia quadam parte corporis inflammationis natæ signa apparuerunt priùs, & postea caput afficitur, est phrenitis symptomata.

§. 779. **C**URATIO requirit attentionem ad sequentia.

Phreniticis varices, vel hæmorrhoides fluentes profunt.

Alvi fluor bonus.

Dolor ad pectus, pedesque, vel & vehemens tussis superveniens sæpe solvit malum,

Ut & hæmorrhagia.

Hoc fuit veterum Medicorum institutum, ut sollicitè notarent illa, quæ in morbis contingebant; sicque discerent fideli Observatione, quibus modis morbi in salutem vel interitum tenderent, ut postea priora promovere, posteriora impedire vel mutare, idoneâ medelâ possint. Unde *Hippocrates* adeo operosus fuit in Semeiotica parte Medicinæ, atque salutarem Artem tot Regulis Practicis, plurimum sæculorum communi suffragio probatis, nobilitavit & auxit; quas tamen ex morborum Observatione collegisse videtur, uti apparebit unicuique, qui Aphorismos cum illis contulerit, quæ in *Epidemicorum* libris habentur. Imò hanc fuisse Medicæ Artis originem optimè notavit *Celsus*, ubi de variis Medicorum sectis agens dicit, (a) *nec post rationem Medicinam esse inventam, sed post inventam Medicinam rationem esse quæsitam*. Inter recentiores Medicos, *Sydenhamus*, eandem methodum secutus, plus promovit Medicinam solus, quàm ante illum numerosissimi alii, subtilissimis speculationibus indulgentes, & causas morborum latentissimas à priori explicare conati. Fatetur autem summus ille in Arte Médica Vir, quòd (b) dum morborum genio cognoscendo incumberet, quidam perierint ægri, quibus succurri potuisset, si genuinam curandi hos morbos methodum novisset priùs: verùm hoc inevitabile est, & neminem latet, (c) *sic Medicinam ortam, subinde aliorum salute, aliorum interitu, perniciose discernentem à salutaribus*. Neque has calamitates evitant illi, qui vanis, licèt speciosis, hypothésibus freti, Medendi

(a) De Medicin. Lib. I. Præfation. pag. 9. 10.

(b) Sect. I. Cap. II. pag. 43. 44.

(c) Cels. de Medicin. Lib. I. Præfation. pag. 9.

Methodum in morbis fingunt, dum interim, neglectâ morborum attentâ Observatione, in eodem semper luto hærent, neque post plurimos funestos eventus magis profunt ægris suis, quàm antea.

Antequam ergo de curatione phrenitidis dicatur, operæ-premium erit videre, quanam profuisse in hoc morbo fidelia Observata docuerint.

VARICES. Ex illis, quæ hæctenus de phrenitide dicta fuerunt, fati patuit, in hoc morbo vasa encephali urgeri sanguinis majori copiâ & impetu: adeoque in cura proderunt omnia, quæ nimiam copiam minuunt, & impetum sanguinis à capite versus alias partes derivant, qualia jam ad §. 702, in cura delirii febrilis commendata fuerunt. Varix autem vocatur præternaturalis venæ distensio, & omnium frequentissimè in partibus corporis inferioribus apparet, ubi sanguis difficiliùs adscendere potest, ob maximam à corde distantiam, & acclivem viam. Ubi ergo venæ crurum in phreniticis varicosæ fiunt, novimus copiam sanguinis in his retineri, adeoque minùs sanguinis ad cor redire, tantoque minùs impleri vasa superiora. Præterea ad auctam sanguinis velocitatem compescendam per Artem varicosas venas reddimus leni earundem compressione in artubus, uti in *Commentariis* §. 691, dictum fuit: atque eadem methodo ad hæmorrhagias nimias compescendas Medici uti solent cum successu, uti in *Commentariis* §. 743, monitum fuit. Patet ergo ratio, quare varices phreniticis profint. Quinimo tantam spem in varicibus posuit *Hippocrates*, ut mania ipsius solutionem (a) ab illis speraverit. An autem præter modò dictos varicum effectus, ex cognita corporis fabrica intelligendos, tumentes venæ crurum regiminis quâdam actione (de qua vide *Commentaria* §. 701.) caput afficere possunt? Sequens *Hippocratis* Aphorismus tale quid indicare videtur: (b) *Qui calvi sunt, ii varices magni non oboriuntur. Quibus verò calvis existentibus varices succedunt, rursum capillati fiunt.* Qui hunc textum protervè riserunt, tamquam penitus absurdum, & nullam communionem inter capillatam capitis cutim & tumentes crurum venas esse statuerunt, videant, an meliùs intelligant, quare circa pubertatis tempus, tumentibus & varicosis sæpe factis venis spermaticis, in pudendis crines prodeant, in masculis barba enascatur, vox mutetur, &c; atque in castratis sæpe omnia hæc immutentur denuo. Sufficiet Practico, novisse, quid ex varicibus natis morborum tempore boni vel mali expectandum sit, licèt connexionem inter causam hanc prægressam, & comitantem vel sequentem effectum, non distinctè intelligat. Ante pubertatem (c) varices in tibiis non expectandas esse, alibi *Hippocrates* monuit.

HÆMORRHOIDES FLUENTES. Vasa enim hæmorrhoidalia & carotides arteriæ oppositâ directione sanguinem ducunt, unde revulsio à capite meritò expectatur, dum fluunt hæmorrhoides. Notum est, pluribus hominibus consuetum esse, ut bis in anno, quibusdam longè sæpius, hâc viâ sanguis evacuetur. Si autem circa illud tempus, quo hæmorrhoides ipsis fluere solent, non fiat hæc evacuatio, plerumque vertigine, aurium tinnitu, similibusque symptomatibus affliguntur, quæ leviozem cerebri affectionem docent: quinimo *Historia Medica* docet, epilepsiam, maniam, & lethalem apoplexiam successisse, dum con-

(a) Aphorism. Sect. VI. n°. XXI. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 260.

(b) Ibid. n°. xxxiv. pag. 270.

Tom. II.

(c) Coac. Prænot. n°. DXXII. Charter. Tom. VIII. pag. 882.

fuetus sanguinis per hæmorrhoides fluxus sponte vel imprudenti Medelâ intercipiebatur. Sic (a) *quum Alcippus hæmorrhoidas pateretur, curari prohibebatur; curatus in insaniam incidit.* Contravero (b) apoplexiæ aut (c) manix hæmorrhoides succedere, bonum esse dixit *Hippocrates* (vide *Commentaria* §. 702.); morbosque illos hæc viâ solvi monuit. Ex quibus omnibus patet, quantum boni in capitis morbis ab hæmorrhoidibus fluentibus expectari possit.

ALVI FLUOR BONUS. Materialem febris causam, vi febris ipsius subactam; solutam & mobilem redditam per alvum quandoque expelli de corpore, antea ad §. 594, vidimus; adcoque & hoc respectu prodesse posset alvi fluxus in phrenitide. Verum, uti tunc ibidem monitum fuit, post coctionis signa prægressa talis alvi fluor tunc apparere debet, cum idem illud symptoma in morborum initio mali ominis sit, imò & quandoque lethale; uti ad §. 741, dictum fuit. Verum in hoc morbo non tantum prodesse potest alvi fluor, quatenus morbosam materiam evacuat; sed etiam, dum humoribus huc ruentibus, viscerum abdominalium vasa deplentur, & sanguini impulso minus resistunt, impetus & copia humorum pulcherrime à capite avertitur, quod magni momenti est in curatione phrenitidis. Docuerunt autem veterum Medicorum Observata, alvi fluorem prodesse illis morbis, in quibus nimis urgebantur vasa capitis. Sic ophthalmicis utilem esse diarrhœam in *Commentariis* §. 720, vidimus: (d) *capitis concussiones & aurium sonitus, sanguinem effundunt; aut mulieri menses deducunt, tum aliàs, tum si juxta spinam dolor consequatur. Fortassis autem & (hæc) dysenterica.* Ex quo textu videtur patere, quod solutionem talium morborum, in quibus vasa capitis nimis distenta erant, æquè expectaverit ab alvi fluxu *Hippocrates*, quàm ab hæmorrhagiis. Huc etiam videtur spectare alter textus: (e) *In febribus secundum venam, quæ est in collo, pulsus ac dolor in dysenteriam desinit.* Verum alibi mirum recursum à capite versus alvum, & vicissim ab alvo versus caput notat; cujus rei antea in *Commentariis* §. 722, mentio facta fuit. Sic autem habet, (f) *Quibus biliosæ sunt dejectiones, hæc succedente surditate cessant; & quibus adest surditas, hæc obortis biliosis dejectionibus cessat.* Monet autem *Galenus* in *Commentariis* suis in hunc textum, hæc non intelligi confirmatam, & sæpe sanatu difficillimam, surditatem, sed talem, (g) *quæ repente in febribus, aut aliter, oritur.* Ex quibus omnibus apparet, in capitis morbis multum boni ab alvi fluore posse expectari, atque ideo etiam utile judicavit *Hippocrates*, si manix (h) dysenteria succederet.

DOLOR AD PECTUS PEDESQUE, &c. Quando §. 772, de phrenitide symptomatica agebatur, notatum fuit, certissimis constare Observationibus; inflammationem in quadam corporis parte, etiam remotissimâ à capite, natam; posse periculosa metastasi caput petere, priori loco relicto; atque tunc recensita fuerunt illa signa, quæ docebant, tale malum metuendum esse. Nemini ergo mirum videbitur, quandoque & à capite metastasin fieri versus alias partes, cum

(a) Epidem. Lib. IV. Text. LI. Charter. Tom. IX. pag. 331.

(b) Coac. Prænot. n°. CCCCLXXVIII. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

(c) Aphorism. Sect. VI. n°. xx. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 260.

(d) Coac. Prænot. n°. CLXVIII. Charter.

Tom. VIII. pag. 861.

(e) Ibid. n°. cxxv. pag. 858.

(f) Aphorism. Sect. IV. n°. xxviii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 150.

(g) Ibidem.

(h) Ibid. Sect. VII. n°. v. pag. 294.

infigni sæpe levamine periculosi hujus morbi; præcipuè si non ad viscera alia, sed ad femora aut crura, remotissimas à capite partes, derivatio fiat. Unde (a) *dolores, si ad inferas dilabuntur partes, toleratu faciles, dixit Hippocrates.* Capitis autem morbos ad pectus quandoque transferri indicare videtur alter apud *Hippocratem* locus, ubi sic habetur, (b) *Quemcumque partium superiorum dolorem, genuum aut coxendicum dolor, aut anhelatio (asthma) oborta, hæc omnia solvit.* Imò in ipsa mania aliquid boni inde expectasse videtur, dum dicit, (c) *ex insania (mania) ad raucedinem cum tussi fit abscessus.*

Confirmantur autem modò dicta illis, quæ in ægrorum Historiis, ab *Hippocrate* descriptis habentur. Ita in *Herophonte*, (d) *qui præter expectationem sospes evasit à periculosissimo morbo, aderant vigilæ, quintâ die morbi surditas, sextâ die delirium.* Verùm octavâ die doluit inguen, dein ad utramque tibiam dolores accesserunt, sed & prorsus resipuit æger, nox toleratu facilis fuit, & urinæ, quæ antea tenues & nigræ fuerant, meliùs coloratæ erant, & aliquid sedimenti habebant. Postquam autem nonâ die, imperfectâ crisi judicatus fuerat, post quinque dies rediit febris acuta cum surditate; verùm tertiâ post recidivam die crura dolor invasit cum surditatis imminutione. Ita etiam in virgine, quæ *Abdera* in templi vestibulo decumbebat, surditate & delirio in febre acutâ laborante, notatur, quòd vigesimâ die morbi pedum dolor ortus fuerit, sed & simul surditas & delirium cessabant; monétque, quòd, postquam in omnibus perfectè judicata esset ægra, (e) *pedum dolor aliquantulum moratus est.*

UT ET HÆMORRHAGIA. Antè jam aliquoties monitum fuit, narium hæmorrhagiam intelligi, quando simpliciter absque ullo addito hæmorrhagiæ vocabulum usurpatur, quia omnium frequentissimè in morbis acutis per hanc viam facta sanguinis evacuatio occurrit. Cùm autem in phrenitide arteriæ capitis impetu & copiâ sanguinis validè urgeantur, patet ratio, quare toties in hoc morbo narium hæmorrhagia fiat. Plurima enim ex illis signis, quæ narium hæmorrhagiam præfagiunt, (vide §. 741,) in phrenitide jam adsunt. Illo autem tempore dum adest narium hæmorrhagia, sanguis per carotidum arteriarum truncos pulsus majori copiâ derivabitur versus externæ carotidis ramos, ubi jam minor resistantia est; adeoque dabitur occasio, ut inflammatoriâ densitate immeabilis sanguis in encephali vasis hærens, minuto impetu liquidi à tergo urgentis, in majores truncos retropellatur (vide §. 400. n°. I.), sicque obtineatur inflammationis resolutio. Cùm autem injectiones Anatomicæ docuerint, ab interna carotide ramos arteriosos per nares internas dispergi, si talis arteria aperta sanguinem funderet, quàm proximè à locis obstructis & inflammatis revulsio fieret. De illis autem signis, quæ salutarem talem narium hæmorrhagiam præcedere solent, in *Commentariis* §. 741, dictum fuit, ubi omnia, quæ circa hanc rem præcipuè notanda sunt, habentur.

Plurima jam spontaneâ narium hæmorrhagiâ sanatæ phrenitidis Exempla in *Historia Medica* habentur. Verùm *Zacutus Lusitanus* ausus fuit artificiosam talem evacuationem instituire, dum belli ducem juvenem & quadratum ac sanguine

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. cxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 781.

(b) Epidem. Lib. II. Sect. VI. Text. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 191.

(c) Coac. Prænot. n°. cccclxxxiv. Char-

ter. Tom. VIII. pag. 880.

(d) Epidem. Lib. I. Comment. III. Text. III. Ægrot. III. Charter. Tom. IX. pag. 103.

(e) Ibid. Lib. III. Comment. III. Text. LXXVIII. Ægrot. VII. pag. 301. 302.

turgentem ; cūrabat validā laborantē phrenitide. Jussit enim quidam ex adstantibus , qui suavi cantu ferocientem mulcebat ægrum , ut pennam ad radicem multum fissam , & in stellæ effigiem formatam , nari intruderet ac fortiter circumduceret : quo factō copiosissima facta fuit ex nare dextra hæmorrhagia tam fausto cum effectu , ut à periculoso morbo convalesceret æger , succedente postea sudore & alvi fluxu (a).

Notandum autem , quòd & sudores critici quandoque in phrenitide salutare observati fuerint , sive soli , sive unà cum narium hæmorrhagia. Unde dixit Galenus , (b) *Judicat & phrenitidem sudor bonus , & præcipuè si ex capite multus & calidus fluxerit , sudante simul reliquo corpore. Contingit autem aliquando , quòd etiam per sanguinem è naribus fluentem , phrenitis firmiter (βεβαιως) judicatur.* Sic & apud Lucianum (c) habetur , quòd Abderitanis phreniticis (vide §. 773.) ; circa septimum diem largâ narium hæmorrhagiâ febris soluta fuerit ; quibusdam etiam copiosus sudor circa idem tempus ortus , similem effectum præstiterit.

§. 780. **P**HRENITIS vera requirit citissimè validissima remedia , quibus tolli possit inflammatio ad cerebri arterias orta.

Vidimus §. 776 , veram phrenitidem esse inflammationem veram meningum cerebri , imò & quandoque idem malum ad corticis cerebri substantiam pertinere. Ex illis autem , quæ in Historia inflammationis dicta fuerunt , constitit , triplicem esse inflammationis exitum , in resolutionem nempe , gangrænam vel sphacelum , & suppurationem. Facile autem patet , solam resolutionem hîc locum habere posse , cūm suppurationis hîc natæ lethalis ferè semper eventus sit ; multò magis adhuc gangrænæ. Verum quidem est , in capitis vulnerum Historia plurimis Observationibus constitisse , cerebri substantiam per vulnera lædi suppuratione , putredine , erodentibus , &c ; consumi posse notabilem ejusdem partem , superstite vitâ , non tantum , verum etiam in integrum quandoque restitutis omnibus cerebri functionibus : sed simul tunc via patebat , quâ possent exire illa , quæ corrupta erant. Ubi autem phrenitidem veram suppuratio sequitur , pus retentum , morâ acrius factum , pulposam encephali substantiam brevè destruet. Ad inflammationis autem resolutionem , uti §. 386 , dictum fuit , requiritur , ut humor fluens blandus sit , motus ejus sedatus , atque causa obstruens non nimis solidata , simulque obstructio parva sit. Cūm autem febris acuta continua phrenitidem veram comitetur (vide §. 771.) , impetuofus adest humorum motus , & subita humorum degeneratio metuenda est ; simulque immeabilis sanguis magis magisque angustiis vasorum impingitur , unde omni ferè momento augetur resolutionis difficultas. Accedit , quòd obstructa vasa tumentia & dilatata comprimant vicina minora , & expresso liquido contigua latera concrefcere faciant , unde postea immedicabiles cerebri functionum læsiones manent. Hinc patet , morbum hunc citissimam validissimorum remediorum applicationem requirere , cūm ex sua natura adeo periculosus & citò lethalis sit.

(a) Zacut. Lusit. Observ. XII. pag. 22.

(b) De Crisib. Lib. III, Cap. 111, Charter. Tom. VIII, pag. 430.

(c) Capit. cui titulus ; *Quomodo conscribenda sit historia.* Tom. I, pag. 657.

§. 781. **Q**UÆ petenda maximè ex curatione inflammationis in genere, observatis hîsce. Venæ-sectio instituenda larga, per amplum vulnus, aut plures venas simul, in pede, jugulo, fronte. Diluentia ex decoctis antiphlogisticis, nitrosis affatim exhibenda. Dein purgantia antiphlogistica, cum multo potu diluente nitroso danda. Clysmata similia, additis laxantibus. Anus fovendus, hæmorrhoides fricandæ foliis ficûs, &c, vel evacuandæ hirudinibus. Collutoria, gargarismata lenia revocanda in crebrum usum. Nares, oculi, aures fovenda. Caput radendum. His præmissis, neque cedente malo, opiatis utendum, pediluvia, epispastica levia, cucurbitæ, ad inferiora applicanda. Corpus moderato frigore reficiendum, & erectum tenendum.

Quando de curatione inflammationis, quæ per resolutionem fit, agebatur (vide §. 395,) memorabantur indicationes curatoriæ sequentes. Impedire ulteriorem læsionem vasculorum, & tollere illam, quæ jam facta est; deinde materiæ obstructæ fluiditatem conciliare unà cum lenitate (blanda enim humorum indoles ad inflammationis resolutionem requiritur). Vel denique, si in fluorem redigi non possent massulæ obstructæ, hæc spes adhuc supererat, ut, impetu minuto urgentis à tergo liquidi, vasa obstructa propriâ contractilitate retroprimerent massulas obstructæ in vasa majora. Patuit autem tunc ex illis, quæ ad §. 396. 397. 398. 400, dicta fuerunt, ad omnes illas indicationes requiri sanguinis missionem. Ergo,

VENÆ-SECTIO INSTITUENDA LARGA, &c. Probatum enim fuit §. 141, ut impactum obstructæ retropellatur, nihil efficacius esse magnâ & subitâ sanguinis missione. Sed & simul ingens calor internus capitis, phrenitidem veram antecedere solitus (vide §. 772.) minuitur, uti in cura caloris febris §. 691, & sequentibus demonstratum fuit, nimiamque vasorum plenitudo tollitur. Damnaverat quidem *Asclepiades* in hoc morbo venæ-sectionem; namque (a) *perinde esse dixit his sanguinem mitti, ac si trucidentur.* Verùm uti optimè monuit *Celsus* (b), phrenitis nunquam est nisi cum valida febre; atque *Asclepiades* erat in illa opinione, nunquam sanguinem rectè mitti, nisi in febris remissione, atque ideo damnabat in hoc morbo sanguinis missionem; de qua re videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 610, de minuendò per venæ-sectionem febris impetu habentur. Interim tamen & *Aræteus* (c) videtur largam sanguinis missionem in hoc morbo formidasse, quia nempe metuebat syncopen, in quam præ reliquis hunc morbum pronum esse credebat. Fortè etiam & hæc suberat ratio, quòd cerebrum pro exsanguis & frigida parte haberet, atque ideo illius morbis validam sanguinis missionem minùs utilem putaret. Suadent ferè hoc sequentia, quæ apud illum habentur: (d) *Verumtamen audaciùs vena solvenda est, si à præcordiis, non à capite morbus oriatur: ibi enim vita principium est. Caput verò sensus nervorumque originis,*

(a) Cels. de Medicin. Lib. III, Cap. XVIII, pag. 150.

(b) Ibidem,

(c) De Curation. Morbor. acutor. Lib. I, Cap. I. pag. 73.

(d) Ibidem.

locus est, sanguinemque potius à corde trahit, quam aliis distribuit, &c. Chemici postea suis arcanis mira se in hoc morbo facere posse jactitârunt, sulphure nempe vitrioli narcotico, quo furoris saltem inducias, si non integram sanationem, impetrare valerent. Verùm donec docuerint, se inflammationem in manu natam his aut similibus curare posse, nemo prudens in ancipiti hoc & citò lethali morbo fidem dabit.

Cùm autem, uti §. 779, dictum fuit, Observatis constiterit, per hæmorrhoides, oppositâ quàm maximè à capite directione, fluentem sanguinem profuisse phreniticis, atque etiam per nares factam hæmorrhagiam frequentissimè solvisse hunc morbum, utramque Naturæ Methodum imitati sunt Medici, dum & in pede; & in jugulo aut fronte venas solverent; imò & quandoque in vehementissimâ phrenitide plures simul venas aperirent, ut & subita inanitio & efficacissima simul revulsio fieret, ad animi deliquium usque institutâ tali evacuatione, quam tamquam summum remedium (a) *in maximis inflammationibus, ardentissimis febribus, & doloribus vehementissimis* habuit Galenus, uti ad §. 141, dictum fuit. Verùm, uti ibidem monitum fuit, audax talis sanguinis missio nunquam, nisi præsentè Medico, fiat, qui pulsus tangens, dum sanguis apertis venis fluit, facilè videbit, quo usque cum prudentia hoc tentari possit.

Meritò ergo sanguinis missio in phrenitidis veræ curatione (b) *primum omnium & maximum futurum præsidium* habetur à Tralliano, qui & satis largam copiam educi curabat ideo, quia molestum erat furentibus sæpe his ægris sanguinem detrudere; unde *tantùm initio evacuabat, quantum & satis erat futurum, etiamsi secundâ vice iterum mitteretur*; & quidem felicissimo eventu se hoc præstitisse testatur, apertâ frontis venâ.

Cùm autem solutâ in naribus arteriâ omnium felicissimè solvi phrenitidem constet, si largâ copiâ sanguis effluerit, ausi fuerunt & Medici arteriam lanceolâ pertundere, ut sic & subita inanitio, & potentissima revulsio impetûs & copię sanguinis ab encephalo fieret. Temporalis arteria solet tunc eligi, quia & pulsus satis conspicua est, & commodè post sanguinis educationem ad suppositam calvariâ comprihi potest, & sic & tutò factum vulnus consolidari. Quænam autem in arteriotome observanda sint, apud (c) *Dionisium* aliòsque videri potest.

DILUENTIA, &c. DEIN PURGANTIA ANTIPHLOGISTICA, &c. Videantur de his illa, quæ in cura inflammationis §. 396, & sequentibus dicta fuerunt.

CLYSMATA SIMILIA, &c. Illa enim purgantium antiphlogisticorum, quæ ore assumpta fuerunt, operationem accelerant, & laxando vasa intestinorum impetum & copiam humorum à capite revellunt. Simul etiam pulchrum usum habent in minuendo febris impetu, uti in *Commentariis* §. 610, dictum fuit, adeoque omni respectu profunt.

ANUS FOVENDUS, HÆMORRHOIDES FRICANDÆ, &c. Fluentes enim hæmorrhoides phreniticis utiles esse §. 779, vidimus. Hinc laxando fomentis & clysmatibus has partes tentamus hæmorrhoides provocare; ubi au-

(a) Aphorism. Sect. I. n^o. xxxiii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 40.

(b) Lib. I. Cap. xlii. pag. 48.

(c) Cours d'Opérations de Chirurgie Dé- monstrat. VII. pag. 407. 408.

tem jam protuberare incipiunt, tunc asperis foliis ficus fricantur, donec sanguinem stillare incipiant; vel & hirudinibus applicatis aperiuntur. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 702, habentur.

COLLUTORIA, GARGARISMATA, &c. NARES, OCULI, AURES, FOVENDA. Omnibus enim illis carotidis externæ rami per has partes dispersi laxantur, adeoque impetus & copia sanguinis à partibus capitis internis avertitur. Simul etiam nares, humectando vasa ibi posita, optimè disponuntur ad salubrem in hoc morbo hæmorrhagiam. Videantur illa, quæ de applicatione medicamentorum emollientium ad caput in cura delirii febrilis §. 702, dicta fuerunt; uti etiam quæ in curatione febris ardentis §. 743, circa hanc rem habentur.

CAPUT RADENDUM. Abrasis enim capillis tota capitis cutis maximè perspirabilis redditur: quem effectum à capitis racione in phrenitide exspectasse videtur (a) *Celius Aurelianus*. Gratum certè refrigerium capiti sic conciliatur; & insignem quamdam mutationem percipere solent ægri; & quidem tantam, ut ab illa aliquid metuisse videatur *Aretæus*, dum sic monuit, (b) *tondere caput necesse est, si longissimi crines sint, primùm dimidios; si breviores ad cutim, tonderi posse.* *Sydenhami* tamen *Observatis* (c) constat, nullum in hac re discrimen esse; & testatur, se semper hoc præcepisse, & quidem pulcherrimo cum successu. Abrasis autem capillis, pileolo imposito, caput à frigore externo munivit, monétque, se nullum emplastrum raso capiti applicuisse: quidam enim hoc commendant, sed oleosa omnia & pingua cuti adhærentia perspirationem minuunt, quæ hoc in casu liberrima requiritur. Capitis racionem *Celsus* (d) pariter in phrenitidis curatione commendavit. Patet autem satis, difficillimum hoc factu sæpe esse, dum ægri pessimè furunt; adeoque præstaret hoc jam facere, dum signa docent, phrenitidem metuendam esse.

HIS PRÆMISSIS, NEQUE CEDENTE MALO, OPIATIS UTENDUM. Postquam omnibus modò memoratis remediis, sic minutus fuerit impetus humorum, atque adeo diluta & soluta liquida, ut optima spes sit, blandâ resolutione tolli posse inflammationem caput internum obsidentem, atque jam signa docuerint, morbum mitescere, dum interim tamen adhuc delirium, vel noxiæ adeo vigiliæ in hoc morbo, manent, tunc opiata usum habent, non priùs, uti optimè *Sydenhamus* (e) monuit. A lenioribus autem anodynis incipere solent Medici, sensim ad fortiora pergendo, si priora non suffecerint. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 702, de usu similium in curando delirio febrili dicta fuerunt.

PEDILUVIA, EPISPASTICA LEVIA, CUCURBITÆ, &c. Omnibus enim his laxantur vasa partium inferiorum, vel, leni irratione, versus hæc loca major copia humorum ducitur, adeoque à superioribus revulsio fit. Videantur illa, quæ de revellentibus impetum sanguinis ad alias partes in *Commentariis* §. 396. n°. 4, habentur; uti etiam quæ in *Commentariis* §. 702, de eorundem usu dicta fuerunt. Interim tamen cavendum est, ne inferioribus corporis partibus

(a) *Acutor. Morb. Lib. I. Cap. x. pag.*

gressu. pag. 660.

(b) *De Curation. Morbor. Acut. Lib. I.*

(d) *De Medicin. Lib. III. Cap. xviii*

Cap. i. pag. 76.

pag. 150.

(c) *Schedul. Monitor. de novæ febris in-*

(e) *Sect. I. Cap. iv. Art. II. n°. III, ubi de Phrenitid. pag. 81.*

applicentur talia , quæ motum humorum per totum corpus acriori stimulo incitare possent.

CORPUS MODERATO FRIGORE REFICIUNDUM , ET ERECTUM TENENDUM. Quantum hoc profit in moderando nimio febris impetu , in *Commentariis* ad §. 610 , dictum fuit ; atque etiam §. 698 , probatum fuit , lecti & aeris clausi calorem summopere nocere in omnibus morbis , in quibus nimius æstus adest. Erectus autem situs corporis facit , ut non adeo impetuosè sanguis caput urgeat : videmus enim sanis hominibus , dum per aliquot horas , horizontali corporis situ , in lecto decubuerunt , caput tumere ; qui tumor brevè evanescere solet , dum per aliquod tempus erectus situs corporis fuit. Sæpe contingit , phreniticos pessimè furentes , dum lecto incarcerantur , placidos penitus reddi , dum erecto corpore , modicè tantum vestibus tecto , in sedili sedent. Tantè autem fecit hoc agrorum regimen *Sydenhamus* , ut passim in suis operibus ubique inculcaverit , in morbis acutis inflammatoriis curationis totam felicitatem inde ferè pendere : & in ultimis suis scriptis , quæ ingravescente jam ætate edidit ; ulteriùs confirmavit , & inprimis quidem in phrenitide hoc necessarium dixit : (a) *Hoc enim , in statu quantumlibet sanguinis detrahatur , quantumvis leviter tegatur corpus , quicumque demum liquores refrigerantes ingerantur , non priùs sedabitur febris , quàm ager se lectulo interdum abstinuerit. Cum calor circumambientis aeris , inter stragula conclusi , sanguinem plus satis exagitet , & procumbentis corporis situs vehementiori impetu eundem in caput impingat.*

Hæc sunt remedia , quæ cognita morbi indoles & salutaris usus docuerunt prodesse in hoc morbo , & à quibus citò applicatis curatio exspectari poterit inflammationis , in cerebri meningibus natæ , per resolutionem.

Hoc tamen monendum videtur , quòd , sedato jam febris impetu , sæpe adhuc supersit delirium , coma , debilitas ingens , aliæque symptomata quæ cerebri functiones adhuc perturbatas esse docent. Non tamen ideo venæ-sectionibus , purgantibus , aliisque vires debilitantibus remediis utendum est , ut tales sævi hujus morbi reliquiæ tollantur ; sed blando victu , quiete , situ corporis erecto , &c , sensim hæc cedere solent. Resolutâ enim inflammatione nondum vasa , per impetum vitalis liquidi loca obstructa urgentis nimis distracta , pristinam dimensionem statim recuperaverunt , adeoque sæpe per notabile tempus adhuc turbatus manet æquabilis humorum per vasa encephali motus , donec sensim acquisito robore distractæ fibræ vasorum priorem firmitatem acquirant. Cum autem tenerrima sint encephali vasa , utpote in pia matre & cortice cerebri elasticis tunicis destituta , patet ratio , quare sæpe talia symptomata post veram phrenitidem diu adhuc manent. Videantur illa , quæ de hac re dicta sunt in *Commentariis* §. 397 , ubi probatum fuit , propriam vim fibrarum , dum causæ distrahentes cessant vel minuuntur , priscam formam restituere , dum interim nutritio vires reddit.

(a) *Schedul. monitor. de nov. febr. ingress. pag. 659. 660.*

§. 782. **S**I verò phrenitis ab alio morbo inflammatorio jam factò oritur, ante omnia attendendum, an genius ejus mali patiatur adhiberi modò dicta (781); si non, tum curanda ex methodo illi morbo debita, semper additis derivantibus, & topicis remediis.

Maximi momenti in Praxi hoc monitum est, ut nempe in cura phrenitidis symptomaticæ attendatur ad genium morbi primarii, ex quo phrenitis orta fuit. Ut enim statim vidimus, phrenitidis veræ curatio largam venæ-sectionem, & repetendam quandoque audacter postulat, unà cum valida alvi evacuatione per purgantia antiphlogistica. Verùm non omnibus morbis acutis hæc curatio prodest; & quandoque observantur febres epidemicæ, inflammatoriæ quàmvis, quæ repetitam venæ-sectionem non ferunt absque noxa: quin etiam constitit in talibus febribus, nequidem phrenitidi symptomaticæ per validas & repetitas evacuationes succurri posse, sed sensim postea unà cum morbo principe evanescere hoc symptoma: Tales erant febres epidemicæ continuæ à *Sydenhamo* (a) descriptæ, quæ annis 1673, 1674, 1675, Londini grassabantur. Quàmvis enim atrox capitis dolor, & laterum dolores frequentes in his febribus, sanguisque eductus pleuriticorum similis cruori, docerent satís, non inflammationem mediocrem his febribus subesse, observavit tamen *Sydenhamus*, quòd (b) repetitâ venæ-sectione non levarentur ægri. Cùm autem in his febribus promptissima metastasis ad caput fieri soleret, enematum usum substituebat repetitæ sanguinis missioni, quam morbi natura non ferebat; sicque felicissimè curabât phrenitidem symptomaticam in his febribus natam, dum post venæ-sectionem, atque unius vel alterius enematis injectionem, vitrioli spiritum cerevisiæ tenui instillabat, & pro potu ordinario ægris exhibebat. Nullam autem aliam methodum profuisse in hoc casu testatur (c). Similia notavit & in alia febrium continuarum epidemicarum specie *Sydenhamus* (d), in quo morbo summa proclivitas erat, ut materia febrilis malâ metastasi caput peteret; & hoc etiam peculiare notabatur, quòd, simulac tali metastasi factâ, phrenitis invalesceret, tunc nulla ampliùs superessent febris indicia. Observavit autem, neque hanc febrium speciem (e) iteratas sanguinis missiones ferre, unde post unicam venæ-sectionem purgans antiphlogisticum dabat, alternis diebus ad tertiam vicem repetendo, simul exhibito horâ somni (f) levi diacodiatò post singulas purgantis remediis doses. Spiritus autem vitrioli usum in harum febrium curatione non adhibuit; (g) utpote qui, cùm egregiè stypticus sit, minùs convenit morbis omnibus, quorum curatio purgationi innittitur. Monuit autem, quòd phrenitis si in hoc morbo (h) semel invaluit, nec subito deleri potest, nec tutum est repetitâ ultra limites præscriptos, vel phlebotomiâ, vel purgatione, ejusdem curationem aggredi; tandem verò suo tempore, suâque sponte ope dicti regiminis recedet. Ita etiam ad phrenitidem symptomaticam compescendam in variolis talem methodum adhibuit *Sydenhamus*, quæ in aliis casibus minimè conveniret. Decenni enim puero, (i) cui stragulorum pon-

(a) Sect. V. cap. II. pag. 277, & sequ.

(b) Ibid. pag. 280.

(c) Ibid. pag. 289.

(d) Schedul. monitor. de nov. febr. ingress. pag. 651, & sequ.

(e) Ibid. pag. 653.

Tom. II.

(f) Ibid. pag. 654.

(g) Ibid. pag. 657.

(h) Ibid. pag. 660.

(i) Dissertat. Epistolar. ubi de variol. pag. 466, 467.

dere, & calidis remediis adhibitis, in primo stadio variolarum debita illarum eruptio non tantum impediatur, verum & talis aderat furor, ut totis adstantium viribus vix lecto coerceri posset, dedit statim unciam mediam syrupi de meconio; cumque nihil proficeret, post horæ spatium, similem dosin dari iussit; atque nondum minutis symptomatibus, debuit eandem dosin repetere, donec uncias duas cum dimidia assumsisset puer; tuncque felici eventu sedatæ sunt illæ turbæ, & postea convaluit æger.

Hæc sufficient, ut demonstretur, quantum variet phrenitidis symptomaticæ curatio pro diversa indole morbi primarii, unde ortum duxit. Cum autem periculosa semper sit in morbis talis in cerebrum metastasis, nunquam nocebit derivantibus versus alias partes uti, & topicis remediis calorem nimium in capite minuere. Ubi ergo novimus ex genio cognito morbi epidemici, vel ex signis §. 772, enumeratis, talem metastasin metuendam esse, clysmata injicere convenit, balneis, fomentis, inferiores corporis partes laxare, epispasticis easdem irritare, situ erecto omnem impetum à capite avertere, caput radere, fronti oxycratum applicare, cucurbitas cruribus & femoribus affigere, &c, ut omnibus his Artis moliminibus caveatur symptomatica phrenitis, vel saltem impediatur ejus augmentum, si jam adsit. Omnia enim hæc, vel præcipua saltem, adhibuit *Sydenhamus* in hoc casu; licet pro diversitate morbi primarii variâ medelâ usus fuerit.

A N G I N A.

§. 783. **I**MPEDITA valde, dolens admodum, vel & impedita & dolens simul Deglutitio, atque Respiratio, quæ contingit à causa morbosa agente in partes binis his functionibus inservientes, supra pulmones, & supra stomachum positas, Angina vocatur.

ANGINA, ab *angendo* dicta, recepto jam apud Medicos usu, designat generali nomine omnes illos morbos, qui impedimento vel dolore partium, deglutitioni vel respirationi inservientium, illas binas functiones simul, vel & singulas, turbant; sic tamen ut causæ horum morborum supra ventriculum vel pulmones hæreant, aliter enim talia mala inter morbos pulmonum aut ventriculi recenseri solent. Simplici hoc nomine omnes illos morbos vocaverunt Latini; verum apud Græcos, recentiores imprimis, major nominum diversitas occurrit, imò & quædam confusio, cum non omnes eodem vocabulo eundem affectum designaverint. Hinc *Celsus* dixit: (a) *Nostri anginam vocant: apud Græcos nomen, pro ut species est.*

Apud *Hippocratem* *κνναλχης* vocabulum tantum ferè occurrit; & quando levior affectus erat, (b) *παρὰκνναλχης* ipsi dicebatur: cæterum, quantum novi, nec *κνναλχης*, nec *παρὰκνναλχης* meminit. Notum autem est, præpositionem *παρὰ*, morborum nominibus præfixam, eorundem minorem intensitatem frequenter signifi-

(a) De Medicin. Lib. IV. cap. IV. pag. 196. | (b) De Morb. Lib. III. cap. x. Charter-
Tom. VII. pag. 586.

care. Sic enim parapoplexia pro leviori apoplexia fumitur, &c. Cùm autem canes, post validum cursum anhelii, linguâ exsertâ, oculis rubentibus & prominentibus, celerrimè respirent; & miseri ægri pessimâ anginâ laborantes simili ferè modò affecti conspiciantur; inde videtur *κυνάγχης* nomen huic morbo datum fuisse. Nam (a) ab angina vocata homo suffocatur & in faucibus magis urgeri videtur, neque salivam neque aliud quidquam attrahit; oculi affecti sunt, ac velut strangulatis, prominent, & per eos contentè intuetur, neque eos convertere potest.

Verùm *κυνάγχης* vocabulum apud Medicos Græcos post Hippocratem occurrit; & quidem vario sensu. Aretæus enim binas anginæ species distinguens, de quibus sequenti paragrapho dicitur, illam anginam vocavit *συνάνχην* quam comitatur (b), instrumentorum collapsio, gracilitas major (quàm) pro cuiusque natura, & strangulatio vehemens..... anginam (*κυνάγχην*) hanc appellamus, quasi interiùs vergentem & angentem: contravero illam speciem, quæ tonsillarum, epiglottidis, faucium, uvulæ, &c, phlegmone distinguitur, *κυνάγχην* (c) dixit. Unde etiam monet, *συνάνχην* in *κυνάνχην* verti, dum *συνάνχη* in melius mutata (d) inflammata omnia, quacumque extrorsum phlegmone impulerit. Vitiosam enim hîc in textu esse transpositionem vocabulorum, optimè notavit celeberrimus Petitus in animadversionibus suis; adeoque loco *ὡς κυνάγχην ἀπὸ κυνάγχης γίνεσθαι* legendum est, (e) *ὡς κυνάνχην ἀπὸ συνάνχης γίνεσθαι*. Patet simul, Hippocratem gravissimam anginam (f) *κυνάνχης* nomine vocasse, Aretæum verò mitiorem sic dixisse.

Celsus autem nomina recensens, quæ variis anginæ speciebus à Græcis tribuebantur, nullam *κυνάγχης* mentionem fecit, sed illam speciem, quæ absque rubore aut tumore ullo est, (g) *συνάνχην* vocavit; ubi verò lingua faucisque cum rubore intumescerent, &c, monet, quòd talis angina (h) *ὡς συνάνχη* vocaretur, quæ eadem est cum *κυνάνχη* Aretæi. Dixit autem, (i) *Illis communia sunt, æger non cibum devorare, non potionem potest; spiritus eius intercluditur. Levius est, ubi tumor tantummodo & rubor est, cætera non sequuntur, id παρὰ συνάνχην appellant.*

Trallianus verò antiquissimos Medicos omnem inflammationis circa gulam speciem generali *συνάνχης* nomine indigitasse (k) asserit; (apud Hippocratem tamen, uti dictum fuit, hoc vocabulum non occurrit); posteriores verò monet quadripartitam divisisse inflammationem circa gulam (utì etiam *Ægineta* (l) habet) & diversis nominibus insignivisse. Internorum enim laryngis musculorum inflammationem vocabant *κυνάνχην*; externorum verò *παρὰκυνάνχην*. Ubi verò interiores pharyngis musculi inflammati erant, dixerunt *συνάνχην*; si exteriores pharyngis musculi eodem modo affecti essent, tunc vocaverunt *παρὰσυνάνχην*.

Aëtius autem (m) illam anginæ speciem, quæ à luxata vertebra fit, (de qua §. 818, dicitur) *κυνάνχην* vocari à Veteribus dixit.

Ex quibus omnibus patet, quàm diverso sensu hæc vocabula apud Auctores usurpata fuerint: atque hæc notanda videbantur, ut intelligi meliùs possent illa,

(a) De Morb. Lib. III. cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 586.

(b) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. I. cap. VII. pag. 5.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. pag. 6.

(e) Ibid. pag. 6, & 147.

(f) Prognostic. Comment. III. Sentent.

XVI. Charter. Tom. VIII. pag. 673.

(g) De Medicin. Lib. IV. cap. IV. n°. 1. pag. 196.

(h) Ibidem.

(i) Ibidem.

(k) Lib. IV. cap. 1. pag. 219.

(l) Lib. III. cap. xxxvii. pag. 39.

(m) Tetrabibl. II. ferm. IV. pag. 483.

quæ de hoc morbo apud Medicos antiquos habentur. Interim tamen commodissimum videtur, generali anginæ nomine omnes hos morbos comprehendere, qui vel deglutitionem vel respirationem lædunt, vel utramque; sive impedimento tantum, vel dolore, vel utriusque simul concurrentibus, hæc læsio contingat, modò causa morbosa, binas has functiones lædens, supra pulmones & stomachum hæserit. Bifariam autem deinde dividuntur anginæ in illam, quæ cum tumore apparente fit; & quæ absque ullo tumore deprehenditur. Pro varia autem tumoris anginam comitantis natura, & diversitate loci à tali tumore occupati, idem morbus varia deinde nomina accipit, uti postea videbimus, sicque optimè diversæ & satis numerosæ hujus morbi species distingui poterunt, & curari.

§. 784. **C**UJUS duplex observatur species; prima sine ullo signo tumoris externi, internive apparet; altera verò cum aliquo tumore in aliqua parte organorum descriptorum (783) deprehenditur semper.

Cùm ergo anginæ sedes occupet omnes illas partes, quæ ab ore ad ventriculum & pulmonem usque inveniuntur, quarum plurimæ oculis & tactui patent; ipsi ægri vel adstantes, dum indagant respirationis aut deglutitionis impedimentum præsens, vel tumorem quemdam detegunt, vel non, cui adscribi possit morbus. Hinc maximè naturalis anginæ divisio oritur in illam, quæ absque ullo signo tumoris externè apparentis, vel internè in faucibus conspicui, invenitur; & alteram, quam tumor quidam sensibus detegendus comitatur. Hanc anginæ divisionem & (a) Hippocrates, & (b) Celsus, & (c) Aretæus notaverunt. Illam autem, quæ absque ullo tumore conspicuo fit, tamquam maximè exitialem damnaverunt omnes; atque, uti præcedenti paragrapho dictum fuit, hanc vocavit synanchen Aretæus: alteram autem, quæ cum tumore, organorum fit, cynanchen. Quinimo adeo exitiosam credidit Aretæus priorem illam anginæ speciem, ut mortiferis halitibus (d) qui ex chæroniis specubus exhalantes uno momento homines strangulant, comparaverit; atque in solo spiritu (aere nempe inspirato) vitium tunc hæere judicaverit, cùm nullum signum inflammationis in ulla parte occurreret. Videtur autem in illa opinione fuisse, quòd non præexistit in aere; antequam inspiraretur, talis malignitas (tunc enim omnes ægro adstantes similiter affici debuissent); sed quòd aer inspiratus in corpore ægri deleteriam talem vim acquireret à latente in ipso ægro malignitate. Exemplum enim similis effectûs à cane rabido desumit, qui inspiratum aerem, quàmvis saluberrimum, sic latente in suo corpore veneno inficit, ut exspiratus dein in faciem hominis, dum spiritus adducitur, illum rabie inficere valeat. Atque hinc concludit, (e) *Talem igitur respirationis mutationem interiùs fieri, haud est ex iis quæ fieri nequeunt; quandoquidem & alia infinita eorum, quæ in homine sunt, eandem speciem cum exterioribus causis obtinent. Succiperdentes intra corpus sunt & exterioribus morbi quoque medicamentis perniciosissimas assimilés, & à medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere solent.* Patebit autem ex sequentibus, pessimam talem, absque

(a) Prognostic. Comment. III. Sentent. XVI. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 673.

(b) De Medicin. Lib. IV. cap. IV. n^o. I. pag. 126.

(c) De Caus. & sign. Morbor. acutor. Lib. I. cap. VII. pag. 5.

(d) Ibidem.

(e) Ibidem.

ullo tumore conspicuo, subito lethalem anginam, ab inflammatione organorum quorundam, uti & ab aliis pluribus causis contingere posse, licet inspiratus aer nullum vitium contraxerit.

§. 785. **I**LLA prior in fine morborum diuturnorum, maximè post ingentes & sæpe repetitas evacuationes, contingit; pallorem faucium, siccitatem harum, tenuitatem simul, comites habet; quare nervos & musculos resolutos plerumque habet; serè semper est signum imminentis mortis; rarò curatur, & tum tantùm remediis replentibus vasa vacua bono succo vitali, calefacientibus, corroborantibus.

Primò jam agendum erit de illa anginæ specie, quæ sine ullo signo tumoris externi vel interni apparet. Parebit autem §. 801, & 802, ubi de angina inflammatoria dicitur, ab inflammatione interiora laryngis circa ejus summitatem, vel & interioram membranam asperæ arteriæ, occupante, anginam fieri, quæ nullo se manifestet tumore; verùm dolor ingens & reliqua inflammationis signa peritum Medicum docent, latere tale malum. Alia autem ejus species observata fuit, pariter admodum periculosa, & serè lethalis; in qua pallor faucium, siccitas, & tenuitas earundem apparent, absque ullo signo latentis in interioribus partibus inflammationis. Quandoque quidem aliquis dolor & rubor in faucibus apparent, sed leviora tantùm, neque inde tument partes affectæ, sed potiùs insignem suæ torositate diminutionem demonstrant. Rariùs quidem occurrit hæc anginæ species, & serè tantùm post morbos diuturnos exhausto corpore, imprimis post validas & frequenter repetitas evacuationes, per venæ-sectionem, purgantia, vomitoria, &c. A talibus causis ortam hujusmodi anginam observavit *Sydenhamus*, (a) post febres sive continuas sive intermittentes, cum deglutiendi primùm difficultate & molestia, supervenientibus deinceps raucedine, oculis cavis, & Hippocraticâ facie dictâ, quam in *Prognosticis*, (b) *Hippocrates* descripsit, mortis certò imminentis signis. Monet autem, funesto huic symptomati producendo longiorem febris moram, cum evacuationibus justò copiosioribus sociam ut plurimùm operam commodasse. Notavit & illam anginam *Aretæus*, quæ organorum collapsionem, & majorem gracilitatem, quam (c) pro cuiusque naturâ habebat, uti ad §. 783, dictum fuit. Verum quidem est, quòd ab his causis, quæ modò memoratæ fuerunt, non deduxerit ejus originem, sed potiùs crediderit in ipso pectore, circa cor & pulmones, latere tunc inflammationem, atque ab extraversione illius inflammationis aliquid boni expectaverit (d): interim tamen si conferantur illa, quæ de hujus anginæ signis habet, manifestè patet esse eandem, quam *Sydenhamus* descripsit. Dicit enim, (e) *Anginam autem* (Synanchen) *collapsio, gracilitas, pallor comitantur: oculi cavi, intus demersi, fauces & gurgulio retracti, tonsillæ multò magis subsidentes, vocisque privatio.* In illa enim anginæ absque tumore externo specie, quæ latentem circa laryngem vel in aspera arteria inflammationem pro-

(a) Sect. I. cap. 1. art. II. n°. III. ubi de tonsillar. dolor & inflammation. pag. 122.

(b) Comment. I. Sentent. VII. VIII. IX. x. Charter. Tom. VIII. pag. 521, & sequ.

(c) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib. I. cap. VII. pag. 6.

(d) Ibid. pag. 6.

(e) Ibidem.

causa habet, licet non tumeant fauces vel tonsillæ, tamen naturalem torositatem suam retinent. Præceptis pariter periculum in hoc morbo agnovit *Aretæus* dum monet quod celerrimè intereant sic affecti, (a) *nounnunquam & antequam Medicum accersiverint*; vel saltem antequam Medicus vocatus Arte suâ uti possit. Illa autem, quæ *Celsus* de *Synanche* habet, perfectè huic speciei anginæ conveniunt. Dicit enim, (b) *interdum enim neque rubor neque tumor ullus apparet; sed corpus aridum est, spiritus trahitur, membra solvuntur*. Similia his apud *Galium Aurelianum* (c) habentur.

Dum ergo considerantur causæ prægressæ, & symptomata hanc anginæ speciem comitantia, apparet, defectu vitalis liquidi collapsa esse omnia vasa, adeoque non adesse debitam copiam sanguinis arteriosi & spirituum nervosorum ad actiones musculares requisitam. Cùm autem ad deglutitionem perficiendam tam varii & tam numerosi concurrant muscoli (d), illis jam præ nimia inanitione resolutis, lethalis hæc anginæ species nascitur, quæ rarissimè curatur. Neque tantum in morbis diuturnis, verum etiam in acutis perniciosis, ante mortem similis anginæ species quandoque observatur. Unde *Hippocrates* perniciosè laborare dixit ægros, quibus (e) *in acutis partes faucium dolentes strigosæ parvæ & suffocantes apparerent*. Ubi notandum, quod dixerit τὰ κατὰ φάρυγγα ὀδυνώδεια, leviorrem sic tantum adesse dolorem indicans; manifestiùs apparet ex *Coacis*, ubi sic legitur hæc prognosis; (f) τὰ ἐν ὄξεσι κατὰ φάρυγγα ἰσχυρῶν, μικρὰ, ὀδυνώδεια, &c. In hoc autem casu & musculos resolutos fuisse patet, quia addidit, ægros, dum hiaverint, non facilè os claudere posse. Sed & pluribus aliis in locis *Hippocrates* damnavit faucium illam gracilitatem tamquam funestissimam. Sic dixit, (g) *Fauces dolentes* (leviter) (φάρυγγι ἐπώδυνος) *graciles, cum jactatione, strangulantes, acute perniciosæ*. Modò dictis similia pluribus in locis habentur, quæ hæc singula recensere nimis longum foret.

Patet satis, quare hæc anginæ species rarè curabilis sit, cùm omnis spes in eo posita sit, ut restituantur subito perditum humores, sicque bono succo vitali repleantur vacua vasa. Verum ipsa deglutitio læsa impedit, quominus talia commodè ingeri possint; & simul deficiunt illa, à quibus ingestorum assimilatio expectatur, debita nempe copia humoris boni, & vasorum in contenta fluida actio requisita (vide §. 25.). Tota ergo curatio in eo consistit, ut ingerantur talia, quæ, sanis humoribus quàm simillima, debilibus viribus assimilantibus adhuc subigi poterunt, simulque calefacientibus & corroborantibus remediis prudenter exhibitis vasorum in contenta fluida actio augeatur; de quibus omnibus videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 28. n°. 1. 4, dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, quanta cum cura hæc anginæ species ab aliis distinguï debeat, cùm methodus curandi adeo diversa sit. Inflammatoria enim angina subitas evacuationes per missionem sanguinis, purgantia antiphlogistica, &c, postulat, uti videbimus postea; quæ mortem in hoc casu accelerarent quàm certissimè.

(a) De Caus. & Sign. morbor. acutor. Lib. I. cap. VII. pag. 6.

(b) De Medicin. Lib. IV. cap. IV. n°. 1. pag. 196.

(c) Acutor. Morb. Lib. III. cap. II. pag. 182.

(d) Boerhaav. Institut. Medic. §. 70, 71, 72. 73. 74. 75.

(e) Prædiction. Lib. I. Comment. I. n°. XI. Charter. Tom. VIII. pag. 707.

(f) N°. CCLXXVI. Charter. ibid. pag. 867.

(g) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n°. LXXXVIII. Charter. Tom. VIII. pag. 754.

Confer. Coac. Prænot. n°. CCLXVI. Charter. Ibid. pag. 866.

§. 786. **E**ADEM prior species aliquando oritur subito sine signis manifestis prægressis ullius morbi; vix capit Medelam; & ferè semper, post mortem, suppuratum pulmonem demonstrat.

Quæ modò descripta fuit anginae species, morbos prægressos sequitur, adeoque prævideri poterit saltem, licet sæpissime incurabilis. Verùm docuerunt Observationes, in sanis etiam hominibus quandoque, absque ullis signis morbi antecedentis, subito impediri deglutationem vel respirationem, vel & utramque, atque mox mortem sequi, licet nullus tumor in faucibus, vel externis partibus, neque insolita earumdem gracilitas & siccitas apparuerint antea. Catarrhum suffocativum vocaverunt plurimi Auctores simile malum, quia à materiæ eliquatæ in fauces & pulmones subitâ destillatione natum putabant ferè semper. Dum enim videbant in coryza dicta tam subitum sæpe fieri per nares copiosi & acris feri profluvium, & membranam *Schneiderianam* subito adeo tumere, ut omnem aeris transitum per patula naturaliter adeo narium foramina impediret, crediderunt non sine ratione, & simile quid in membrana, laryngem & asperam arteriam investiente, contingere posse, unde citissima suffocatio & mors sequi debent. Subitaneos enim tales tumores in variis corporis partibus nasci in sanis cæteroquin hominibus, Observationes Medicæ docent. Sic quibusdam satis familiare est, dum humidâ & calidâ tempestate per apertum aerem incedunt, illico ferè faciem tumore erysipelatoso inflatam habere; imò novi tales homines, qui matutino tempore de fenestra tantùm prospicientes statim sic affecti fuerunt. Adeoque non videtur impossibile, lethalem subito anginam à talibus causis nasci posse, licet nulla signa alicujus morbi prægressa fuerint. Interim tamen rarissimè hoc contingere certum est, cum hîc non agatur de inflammatione subito natâ circa laryngis superiora, quæ quidem citissimè strangulando necat, sed dolore acuto aliisque signis (vide §. 801. 802.) prægressis vel comitantibus cognosci potest. Post hyemem australem pluviosam & repentem si ver siccum & aquilonium sequatur, notavit *Hippocrates* quòd (a) *oriuntur senioribus catarrhi qui brevi encant.* Similem casum, qui modò dicta confirmat, refert *Schenckius*. Homini enim ferè sexagenario plenioris habitûs, cui præter lassitudinem nihil mali aderat, mediâ nocte adeo vehemens catarrhus accidit, ut velocem defluxionis impetum sentiret quidem, & auxilium imploraret; (b) *sed priusquam quisquam adesse potuerit, suffocatus est. A morte mox copiosa pituita, lenta, ac viscida, ex ore profuebat.* Monet tamen *Schenckius*, perquam rarò tales casus contingere. Si autem considerentur illa, quæ apud Observationum Medicarum collectores habentur de catarrhis illis suffocativis, patet, sæpissime in cadaveribus pulmones suppuratos inventos fuisse: ita *Carolus nonus Galliarum Rex*, ruptâ pulmonis vomicâ, subito periit, dum purulenta colluvies asperam arteriam inundabat tantâ copiâ, ut suffocaretur illico (c). Sic & alibi legitur (d) de lanione, qui meridie circa laryngem & fauces dolorem senserat, & quamdam in deglutiendo cibo & potu difficultatem; sub vesperam ipse phar-

(a) Aphorism. Sect. III. n°. XII. Charter. Tom. .A. Part. II. pag. 103.

(b) Observation. Medicin. Lib. I. De Catarrh. Observ. v. pag. 149.

(c) Bonet. I. Sepulchr. anatom. Lib. II. Sect. II. Tom. I. pag. 579.

(d) Ibid. Lib. I. Sect. XXIII. Observ. x. pag. 476.

macopœum adiit, gargarisma petens, sequenti nocte subito strangulatus interiit. In cadavere pulmo purulentus inventus fuit. Quod autem maximè notandum, nulla tussis antea molesta adfuerat huic homini, nulla hænoptoe prægressa, sed sanò & valido corpore, & obeso quidem, hætenus vixerat. Unde discimus, à latentibus causis, absque signis prægressis, in visceribus vomicas purulentas nasci posse, licèt integrâ sanitate frui homines videantur.

Observatum quidem fuit in cadaveribus illorum, qui catarrho suffocativo dicto perierant, polypos circa cor & majora vasa hæsisse, cerebri ventriculos lymphâ, vel & pituitâ repletos fuisse, &c, (a). Verùm hæc omnia non pertinent ad hunc locum, cum hîc tantùm agatur de talibus causis morbofis, quæ supra pulmonem & stomachum positæ lædunt deglutitionem aut respirationem.

Simul etiam patet ex modò dictis, talem anginæ speciem nullam Medelam capere, cum simul & semel nihil mali metuentes homines suffocet; & plerumque à talibus causis ortum ducat, quæ nec cognoscuntur, neque, cognitæ quàmvis forent, tolli facilè possent.

§. 787. **Q**UÆ cum tumore accidit varia nomina accipit, vel à natura tumoris, vel à loco per tumorem occupato. Hinc est œdematosa, catarrhosa, inflammatoria, purulenta, scirrhusa, cancrosa, convulsiva, Angina.

Anginæ in duas species dividebantur, uti §. 784, dictum fuit, in illam nempe; quæ absque signo tumoris externi vel interni apparebat, de qua jam dictum fuit; & in alteram, quæ tumore quodam partium affectarum se manifestabat; de qua jam agendum est.

Patet autem, hanc anginæ speciem diversam esse posse ratione loci, quem tumor illam comitans occupat; vel pro varia indole tumoris ipsius, qui suâ mole partes deglutitioni vel respirationi servientes impedit. Hâc autem paragrapho de varia natura tumorum, qui anginam faciunt, dicetur; sequenti verò de locis, per hos tumores occupatis, agendum erit.

Ratione autem variæ indolis tumoris angina vocatur *œdematosa*. Aliâ occasione in *Commentariis* §. 112. n°. 1, monitum fuit, antiquissimos Medicos quemcumque tumorem *οἰδημα* vocasse, postea verò usu obtinuisse, ut molles, & sine dolore tumores, œdemata vocarentur tantùm: simul ibidem dictum fuit, membranam cellulosam talium tumorum sedem esse; atque illorum materiam constituentem esse vel aquam, vel aliquando lentescens magis & pituitosum liquidum. Ubi ergo pallidus talis, vix dolens, neque multùm calens tumor partes, sequenti paragrapho enumerandas, occupat, & respirationem vel deglutitionem lædit, vocabitur *angina œdematosa*.

CATARRHOSA. In *Commentariis* §. 719, dictum fuit, veteres Medicos; circulationis sanguinis ignaros, dum videbant subitas aggestiones materiæ humidæ, ad quædam loca corporis, neque intelligebant, quâ vi & per quas vias derivaretur, fuisse in illa opinione, quòd in cerebro, frigido & minimè sanguinolento ipsis habito viscere, talis materia colligeretur, & deinde versus alias partes corporis deflueret; unde *ἀπὸ τῆς καταρρέειν* catarrhum vocaverunt;

(a) Bonet, I. Sepulchret. Anatomic. Lib. I, Sect. XVII, Tom. pag. 4. 12, & seq.

præcipuè

præcipuè cum in hoc morbo subitum & copiosum per nares humorum profluvium sæpe appareat. Præcipua catarrhi sedes est membrana illa mucosa, *Schneideriana* dicta, quæ nares internas, fauces, œsophagum, asperam arteriam, &c, investit: atque uti videmus membranam narium, catarrho affectam, tumere, leviter inflammari, & insignem liquidi copiam fundere, ita etiam idem in aliis locis, quæ hâc membranâ investuntur, contingit: unde in pharynge & œsophago sic affecta hæc membrana deglutitionem lædit; in aspera arteria difficilem respirationem cum tussi satî molesta facit; adeoque patet ab hac causa anginam excitari posse, quæ tunc catarrhosa meritò vocatur.

INFLAMMATORIA. Demonstratum fuit in Historia inflammationis §. 374, totum ferè corpus inflammationi obnoxium esse; adeoque patet, & illam hîc obtinere posse; atque postea videbimus, satî frequentem in his locis contingere. Communibus autem inflammationis signis §. 382, enumeratis, hæc anginæ species cognosci poterit.

PURULENTA, SCIRRHOSA, CANCROSA. Nata inflammatio, nisi resolutione curari possit, in abscessum, aut gangrænam terminatur, vel in locis glandulosis in scirrhum abit, qui deinde in cancrum degenerare potest: adeoque iterum angina, respectu varii exitûs inflammationis in his locis natæ, diversa accipit nomina, uti facillè patet.

CONVULSIVA. In musculis propriè dicenda convulsio obtinet, uti §. 230; dictum fuit: ubi ergo musculos, deglutitioni vel respirationi inservientes, supra pulmonem vel stomachum positos, convulsionis causa quæcumque occupaverit, convulsiva angina vocabitur. Talem in tetano anginam notasse videtur *Hippocrates*. Non tantum enim, dum invadebat tetanus (a) maxillæ velut ligna rigeabant, neque os aperire poterant, verum etiam monet, tales ægros, dum morituri erant, potionem, forbitionem & pituitam per nares rejicere, convulsis nempe pharyngis vel œsophagi musculis. Postea enim videbimus, inflammatâ pharynge materiem deglutitam per nares redire (§. 804.). Ita etiam in opisthotono pro lethali signo habuit *Hippocrates*, (b) *revomere per nares*. In hystericeis mulieribus satî familiare malum, dum fauces, convulsis musculis harum partium, ipsis præfocantur, à sola perturbatione generis nervosi per validos animi affectus, subitas evacuationes, &c.

§. 788. **OC**CUPANT hi tumores (787) linguam, ejus musculos, palatum, tonsillas, uvulam, hujus musculos; cava ossium frontis, maxillæ superioris, ossis sphenoidis, enato & ibi radicato polypo crescente, nares obturante, palatum deprimente pendulum, fauces angustante, pharyngem, laryngemque occludente; musculos ossis hyoidis omnes, vel aliquos; musculos laryngis externos, internos, communes, proprios; asperæ arteriæ membranam internam muscularem; pharyngis musculos superiores & œsophagum; ipsum œsophagi musculum; glandulas asperæ arteriæ & œso-

(a) De Morb. Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 587.

Tom II.

(b) Coac. Prænot. n°. cccclxi. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

phago ita vicinas, ut hæ fistulæ ab iis tumentibus comprimi queant, ut sunt salivales omnes, tam vagæ circa hæc loca, ac tandem ipsæ thyroideæ.

Videndum jam, quasnam partes tumores illi œdematosi, inflammatorii, &c. obsideant, dum anginam faciunt.

LINGUAM, EJUS MUSCULOS. Quantum usum lingua; dum per musculosas fibras, ejus substantiam constituentes, & per musculos varios ipsi affixos, movetur; in deglutitione habeat, ex Physiologicis patet; adeoque apparet, tumoribus modò memoratis linguam ejusve musculos obsidentibus, impediri debere deglutitionem. Verùm & linguæ tumor, in præinis circa ejus radicem, laryngem vicinam sic impedire poterit, ut suffocationis periculum immineat. Vidi talem casum in muliere sexagenariâ jam majore, quæ ulceribus scorbuticis in utroque crure diu laboraverat, cæterùm satis firmæ valetudinis. Post meridiem senserat levem quasi asperitatem in lingua; vesperî deinde dolorem circa linguæ radicem, qui citò locum mutans linguæ apicem occupabat. Adeo autem subitò ingravescebat malum, ut, circa medium noctis sequentis vocatus, invenerim ægram ferè suffocatam, nihil omnino deglutire valentem. Lingua autem tumidissima totum oris cavum replens deformem penitus molem carneam referebat. Validâ venæ-sectione illico institutâ, & acri clysmate purgante injecto, applicatis simul mollissimis fomentis & cataplasmatibus stetit quidem malum, non increpescens amplius, verùm post octo horas, cum tumor linguæ nihil adhuc minueretur, venæ-sectio larga denuo instituta fuit, & simile clysmâ applicatum; tuncque incepit subsidere linguæ tumor, & mollior fieri; febris minuebatur, quæ antea intensa aderat, & horâ quintâ pomeridianâ jam incipiebat redire utcumque loquela, atque aliquid deglutire poterat; respiratione simul jam satis liberâ redditâ, sicque satis citò ex tanto discrimine evasit.

Videtur & inflammatorius talis linguæ tumor ab Hippocrate descriptus fuisse: vocatur autem apud ipsum ὑπογλωσσις, quod vocabulum *ranulam* verterunt. Dicit autem, (a) *Si ranula (ὑπογλωσσις) fiat, lingua tumet, parsque sub ipsa & externa ad contactum dura est, & salivam deglutire non potest.* Inflammatorium autem illum tumorem fuisse, patet ex iis quæ deinde sequuntur. Sic enim habet, (b) *Ubi verò purulentum fuerit, secato. Interdum autem suâ sponte erumpit, & citra sectionem sedatur, &c.* Apud *Arctæum*, ubi de angina agit, pariter memoratur, quòd sit (c) *lingua extra dentes & labia prominens, oris cavo ob auctam magnitudinem contineri non potens.* Verùm talis linguæ tumor in pessimis anginis contingit, dum; impedito à tumentibus partibus per jugulares externas cruoris reditu, lingua sanguine accumulato turget, uti postea §. 807, dicetur: hîc autem agitur de tali tumore, qui in lingua primò ortus anginam facit; non verò anginam à tumoribus aliarum partium natam sequitur.

Scirrhosos & canerosos tumores linguam occupare quandoque, atque deglutitionem lædere, ex Historia Medica nimis notum est.

Simul etiam patet, eadem mala fieri posse, si muscoli linguæ affixi inflammentur;

(a) De Morb. Lib. II, Cap. x. Charter, Tom. VII. pag. 562.

(b) Ibidem.

(c) De Caus. & Sign. Morbor. acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5.

utì quandoque à tumore inflammatorio sub mento , genioglossos musculos impedi-
dente , manifestè factum vidi.

PALATUM. Ex Physiologicis constat , cibos & potus dorso linguæ imposi-
tos , inter hanc & palatum fornicatum , fulcis ad fauces determinantibus instruc-
tum , pressos , versus pharyngem deduci. Si ergo inflammatorius vel suppuratorius
tumor palatum obsideat , vel exostosis hîc nata fuerit , patet , deglutitionem lædi
debere. Frequentissimè tales tumores palati occurrunt , dum dentes superiores
maxillæ carioli , vel radicibus suis alveolos pertundentes ; membranam palatum
osseum investientem irritaverint.

TONSILLAS. Et quidem omnium frequentissimè tumores anginosi has partes
occupant. Notum est , intra binas columnas musculosas , quæ utrimque ab uvula
descendunt , locari tonsillas , quæ membranâ mucosâ in spiras convolutâ constant ,
ut sic augeatur superficies pro locandis cryptis mucilaginosi , ex quibus exprimitur
mucus , dum deglutienda hîc transeunt , ut hoc muco lubricata faciliùs per pharyn-
gem & œsophagum descendere possint. Quàmvis autem in sano homine depressâ
linguâ adeo patulæ fauces appareant , tonsillæ tamen inflammatae & tumentes ita
arctant sæpe hoc spatium , ut omnis transitus etiam liquidis deglutiendis impedia-
tur. Tonsillas & tonsillarum inflammationem eodem nomine veteres Medici voca-
verunt , *περιερίαι* nempe , quia illi parti adjacent , (a) *quæ jacet os & gulam inter* ,
& quem isthmum vocaverunt. *Glandulas* simpliciter has partes , & harum partium
tumentium morbos , videtur vocasse *Celsus* (b) ætatum morbos enumerans. Fre-
quenter autem has partes affici vel ex eo patet , quòd *Hippocrates* juniorum morbos
recensens , quibus post dentitionem corripì solent , etiam (c) *tonsillarum* meminerit.

UVULAM , HUIUS MUSCULOS. Conicum è medio veli penduli palatini de-
pendens corpus vocatur hodie uvula ; *Hippocrates* autem (d) *γαρφαρεῶνα* vocavit , at-
que illud proprium ejus partis nomen quondam videtur fuisse ; uva verò vocata fuit
eadem pars , dum morbosa mutaverat solitam figuram. Sic enim *σαφυλή uva* dici-
tur , *Hippocrati* , (e) *quum ad curgulationem (γαρφαρεῶνα) à capite pituita descen-*
derit , isque pendulus & rubicundus evadit , & successu temporis nigrescit. Unde
Areteus etiam monuit , varia huic parti nomina dari , dum per morbos ejus figura
mutatur. Si enim ob phlegmonem crassesceret æqualiter per totam suam longitudi-
nem ad extremum usque , tunc (f) (*Columna , κίον*) *hujusce vitii appellatio est.*
Ubi verò extrema ejus pars increveret tantùm & rotunda fieret , simulque liveret ,
aut subnigricaret , tunc (g) *uva (σαφυλή) hujusmodi affectus cognominatur ; omnia*
enim uva similia sunt , & figura & color & magnitudo. Sic & uvam vocavit *Hip-*
pocrates , quando (h) *summus curgulus aquâ impletur , ejusque pars extrema ro-*
tunda & pellucida fit. Uvam tamen hanc partem vocavit *Celsus* (i) neque nomen
mutavit , licèt pro variis morbis figuram mutasset hæc pars , & (k) à pituita diducta

(a) Galen. Aphorism. Sect. III. n°. xxvi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 121.

(b) De Medicin. Lib. II. Cap. I. pag. 46.

(c) Aphorism. Sect. III. n°. xxvi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 121.

(d) Prognostic. Comment. III. Sentent. XXI. Charter. Tom. VIII. pag. 675, & alibi passim

(e) De Morb. Lib. II. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 553.

(f) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib. I. Cap. viii. pag. 6. Confer. Galen. Epidem. Lib. II. Comment. II. Text. xxxvi. Charter. Tom. IX. pag. 148.

(g) Ibidem.

(h) De Morb. Lib. II. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 561.

(i) De Medicin. Lib. VI. Cap. xiv. pag. 389.

(k) Ibid. Lib. VII. Cap. xii. n°. iii. p. 445.

tenuis, acuta, alba esset; vel si ima livida & crassa, summa tenuis foret.

Inflammatione, suppuratione, gangrænâ hanc partem quandoque affici, vel so- lam, vel unâ cum vicinis, & periculosam anginam facere, ex Hippocrate, Aretæo, aliisque veteribus Medicis patet, qui tales morbos descripserunt: atque idem quotidianis Observatis confirmatur. Uvulam scirrhosam redditam eousque increvisse, ut totum oris cavum impleret, & dentes anteriores ferè tangeret, aliâ occasione ex Hildano in Commentariis §. 481, notatum fuit. Musculos autem huic parti affixos, variis ejus motibus in deglutitione perficiendis inservientes, similiter affici posse, satis patet. Ut enim optimè monuit Galenus, hæc mala (a) nunquam solius sunt tunicæ ventriculo, & gula, & faucibus, totique ori communis, inflammationes; nonnunquam verò & subjectorum ipsi musculorum.

CAVA OSSIUM FRONTIS, MAXILLÆ SUPERIORIS, OSSIS SPHENOIDIS, &c. Notum est ex Anatomicis & Physiologicis, narium capacitatem augeri sinu- bus frontalibus, inter ossis frontis laminas à se invicem remotas positas, antris Hig- morianis in maxilla superiori formatas; deinde & cellulis ossis cuneiformis, pariter in cava narium patentibus. Simul etiam constat, membranam mucosam narium omnia hæc cava investire. Miræ jam observantur excrescentiæ hujus membranæ per omnia hæc cava distributæ, quæ sensim mole auctæ liberam aeri per narium cava- viam minuunt, tandèmq; magis productæ per narium foramina prominent, vel & à posteriori parte ponè velum pendulum palatinum in fauces protuberant, summa cum molestia. Cùm autem illæ excrescentiæ sæpe pluribus in locis narium interna- rum radidentur, hinc evulsæ pluribus quasi radicibus donatæ apparent, plerumque molles & fungosæ, atque hinc vel à multitudine harum propaginum, vel à simili- tudine cum polypo pisce, qui pluribus scirrhis prominentibus instructus est, polypi vocantur. Hippocrati jam descriptum fuit hoc mali genus sequentibus, (b) si polypus oriatur in naso, ex mediis cartilaginibus (cartilaginis habet alia lectio) velut curgulio dependet, & ubi spiritum expellit, ac mollis est foràs progreditur (homo); ubi verò spiritum attrahit, retrocedit. Obscurè loquitur, & quum dor- mit, stertit. Deinde adhuc alias quatuor species polypi narium (c) recenset, du- ritie majori tantùm ferè diversas, vel quòd in majorem malignitatem degenerantes ad carcinomatis indolem jam accedant. Celsus autem notavit, quandoque etiam in fauces polypos narium prominere dicens, (d) Πολύπτεσ verò est caruncula, modò alba, modò subrubra, quæ narium ossibus inhaeret; & modò ad labra tendens narem implet, modò retro per id conamen, quo spiritus à naribus ad fauces descendit, adeo increfcit, ut post uvam conspici possit; strangulatque hominem, maximè austro aut euro flante.

Cùm autem tales polypi evulsi similem fabricam demonstrent, ac in membrana mucosa narium cava investiente observatur, vasa similia, nerveas fibrillas, cryptas muciginosas habeant, (e) videtur concludi posse, nihil aliud esse, nisi hujus mem- branæ mucosæ fungosas degeneraciones. Hoc ulteriùs confirmatur, dum in cada- veribus illorum, qui polypis narium antea laboraverant, tales excrescentiæ mem-

(a) Aphorism. Sect. III. n°. xxvi. Char- ter. Tom. IX. Part. II. pag. 121.

(b) De Morb. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 562.

(c) Ibid. pag. 563.

(d) De Medicin. Lib. VI. Cap. viii. n°. ii. pag. 380.

(e) Académ. des Sciences l'An, 1704. Hist. pag. 40.

bræ illius mucosæ inventæ fuerunt. Sic in muliere, cui ante biennium ex nare dextra prominens polypus, similisque ponè uvulam emergens, evulsus fuerat, & quæ paulò ante mortem de nova quadam molestia, in naribus perceptâ, fuerat con-
 quæta, diffracto sinu maxillari similis polypus inventus fuit, quàmvis minor (a). Ita & *Ruyschius* in antro *Higmoreano* cadaveris publicè dissecti polypum invenit; & in muliere, (b) quæ à mala tumore & gingivarum excrecentiâ malignâ pessimè habebat, post excrecentiæ amputationem, & dentium aliquot molarium evulsionem, inustione factâ, quæ ad cavum antri *Higmoreani* penetrabat, sequentibus diebus minimo digito plures polypos extruxit. Fortè membranæ, cryptis talibus mucosis plurimis instructæ, faciliùs in tales excrecentias degenerant. Sic vesica urinaria, cujus interior superficies glandulis mucosis instructa est, quandoque similes tales excrecentias, morbosas habet, pertinacis sæpe ischuriæ causas, (c) si prope collum vesicæ hæreant.

Per varia autem narium internarum loca suis radicibus dispergi tales polypos, docet figura polypi utramque narem obturantis, simulque duplici prominentiâ in faucibus protuberantis, feliciter evulsi, quæ habetur apud *Tulpium* (d). Ubi simul notandum, quòd & venas per polypum hunc dispersas invenerit, & omnes ejus propagines tectas viderit, (e) membraneo velamento, sub quo continebatur concreta pituita, in plerisque mollis ac pellucida instar pulpæ pruni albi; in aliis verò dura ac opaca, adinstar cornu adusti: ex quibus modò dicta de polypi narium natura pulchre confirmantur.

Posse autem polypum in his narium cavis radicum, mole dein auctum, respirationem & deglutitionem impedire satis patet: & tristissimum talem casum vidit celeberrimus *Boerhaavius* in homine, ad quem à Chirurgo suburbano vocabatur, qui, licet cæteroquin satis peritus esset, candidè fatebatur, se ignorare, quo morbo æger decumberet. Animam ferè agebat miser, jamjam suffocandus, cùmque maxillæ non sine molestia deductæ erant, in conspectum venit lingua, informem lividam massam carneam referens; quâ depressâ, aliud occurrebat corpus, quod primo ad-
 spectu vix distingui poterat: verùm patuit accurato examine, esse velum pendulum palatinum versus anteriora pulsum, sic ut quàm proximè ad dentes anteriores accederet. Cùm ex Historia morbi prægressâ satis pateret, polypum, ex nasi posterioribus foraminibus descendentem, velum pendulum versus anteriora protrusisse; nihil superesse videbatur, nisi ut velum illud pendulum discinderetur, & deinde polypus tolleretur vel integre, vel pro parte saltem, ut levaretur æger. Verùm, dum se huic operationi perficiendæ accingebat Chirurgus, miser æger suffocatus periit.

Antequam ergo in tantam molem excrecant polypi, tollendi sunt: quod satis commodè fit, si in nares, vel ponè velum palatinum prominuli, forcipe prehendi possint; tunc enim, sæpe absque magno dolore, vel hæmorrhagiâ, uti testantur *Observationes Medicæ*, evelli possunt. Hoc facto alumine, multâ aquâ diluto, per nares attracto siccantur fungosæ polyporum reliquiæ, cùm aliter sæpe repullu-
 lent, uti frequenter contingit.

(a) *Abridgem.* Tom. III. pag. 57. 58.(b) *Observ.* Anatom. Chirurg. Centur. ob-
 serv. LXXVII. pag. 71. 72.(c) *Ibid.* *Observ.* LXXVIII. pag. 72.(d) *Observ. Medic.* Lib. I. Cap. xxvi,
 pag. 50. & Sequ.(e) *Ibidem.*

Ubi verò sic hærent polypi , ut commodè prehendi nequeant , vel , his evulsis ; illorum adhuc reliquiæ supersunt , an tentari possent , illa methodus , quæ apud *Hippocratem* describitur ? Sumebat nempe (a) spongiam talis crassitie , ut naso aptari possent ; dein contortam & lino Ægyptiaco circumvolutam , ut durior esset , quadruplici filo lineo alligabat , sic ut unumquodque filum cubitalem haberet longitudinem. Deinde , quatuor his filis in unum principium coactis , sumebat tenuem virgam staneam , quæ alterâ suâ parte foramen habebat transmittendis quatuor his filis simul unitis aptum. Per nares dein virgam staneam in os dimittebat acutâ suâ parte , atque illam arreptam trahebat , donec principium filorum apprehenderet. Deinde specillo bifurco sub uvula demisso sustinebat hæc fila , ne , inter trahendum , illa aut velum palatinum lacerarentur , sicque iussit fila obnixè trahendo polypum educi , dum nempe spongia per nares traheretur in fauces , atque in hoc itinere averreret illa , quæ in his locis hærebant , obstacula. Hanc methodum postea adoptaverunt celebres Chirurghi , sed hoc discrimine , quòd chordam , qualis fetaceis adhiberi solet ; digito ponè velum pendulum palatinum ducerent , illamque tenui incurvo forcipe per nasum demisso prehensam educerent , sicque unum chordæ extremum de naso , alterum ex ore penderet. Motâ chordâ poterat atteri polypus , & dum suppurantibus inungeretur illa chordæ pars , quæ in nasi cavo manebat , leniter consumi. Similem ferè cautelam adhibebant , dum chordâ trahebatur , ac *Hippocrates* iusserat , ne velum pendulum læderetur (b). Facile autem patet , tantùm sic posse tolli polypos vel illorum reliquias , quæ in narium propriè dicendis cavis hærent ; omne enim , quod in antris *Higmoreianis* , sinibus frontalibus , aut ossis sphenoidis cavis hæret , hæc methodo attingi nequit.

MUSCULOS OSSIS HYOIDIS OMNES , VEL ALIQUOS. Deglutionis Historia in Physiologicis tradita (c) docet , quàm numerosi muscoli ad illam perficiendam concurrant , quorum plures ossi hyoidi inferuntur. Si ergo inflammati fuerint quidam ex his musculis , vel convulsi , aut paralytici , patet , turbari debere deglutionis actionem , & quidem variis modis pro diversis musculis affectis , quorum usus ex Physiologicis cognitus , docere poterit , quinam ex his læsi fuerint , dum attenditur , quænam in deglutione perficienda inveniantur impedimenta , & quo deglutionis tempore hæc occurrant. Idem jam de *pharyngis musculis* , *œsophago* , & *ipsius œsophagi musculo* verum est.

MUSCULOS LARYNGIS EXTERNOS , INTERNOS , COMMUNES PROPRIOS. Asperæ arteriæ extremum , concursu cartilaginum binarum Arytænoidæ & incumbente epiglottide factum , unâ cum suppositis cartilaginibus thyroideâ & cricoideâ , ad laryngem pertinet. Notum autem est ex Anatomicis , plurimos musculos omnibus his partibus affici , quorum quidam externæ , alii internæ memoratarum partium superficiæ adhærent , & dilatandæ vel arctandæ glottidis rimæ pro vocis modulamine servantur ; uti etiam ad plures alios usus in Physiologia descriptos. Verùm & ab iisdem partibus alii muscoli oriuntur , in vicinam pharyngem , v. g. inserti , & deglutioni servientes. Præterea novimus , inter deglutiendum totam laryngem attoli , & dein iterum deprimi per musculos ad hanc rem destinatos. Po-

(a) De Morb. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 562. 563.

(b) Medical. Essays Tom. II. pag. 376.

Le Dran. Observ. Tom. I. Observ. vi.

(c) Boerh. Institut. Medic. §. 70, ad 75.

terunt ergo & hęc similia mala obtinere, ac modò de ossis hyoidis musculis dictum fuit, & periculosissimæ quidem anginæ oriri, uti postea ad §. 802, patebit.

ASPERÆ ARTERIÆ MEMBRANAM INTERIOREM MUSCULAREM. Arteria aspera dicta segmentis orbicularibus cartilagineis, parte posticâ abscissis, atque ibi loci membranâ validâ completis, constat. Sed & ipsa hęc segmenta cartilaginea vinculis musculosis interpositis junguntur. Poterit ergo inflammata hęc membrana & tumens liberum aeris ingressum in pulmonem impedire, sicque respirationem lædere; & ab eadem causa etiam deglutitio turbabitur, dum per œsophagum deglutita descendente accumbentem asperæ arteriæ posticam partem membranaceam, inflammatam & dolentem, irritant; uti etiam dum inter deglutiendum unâ cum larynge aspera arteria sursum trahitur. De anginæ hac specie postea §. 801, agetur.

PHARYNGIS MUSCULOS SUPERIORES, ET ÆSOPHAGÆUM, IPSUM ÆSOPHAGI MUSCULUM. Ex deglutitionis Historia enim notum est, pharyngem dilatari variis musculis, ut deglutienda facilius ejus cavum ingrediantur; deinde, huc pulsus deglutiendis & œsophagi initium ingressis, stringi musculus œsophagæum, qui ab utroque latere cartilaginis cricoidis ortus, œsophagi orificium amplectitur & extrorsum ambit: sed deglutita, in œsophagi tubo jam hærentia, non descendunt tamquam per infundibulum proprio pondere in ventriculum; verùm fibris muscularibus, tam orbicularibus quàm longitudinalibus musculosam œsophagi tunicam constituentibus promoventur, per lubricam mucosam madentem hanc viam. Facile ergo patet, musculis his inflammatis, vel & convulsis, uti toties in hysteriis mulieribus fit, deglutitionem impediri debere, uti postea pluribus ad §. 804, dicetur.

CLANDULAS ASPERÆ ARTERIÆ ET ÆSOPHAGO ITA VICINAS, &c. Ut enim & respiratio & deglutitio exerceri possint, patulæ requiruntur viæ, quæ aerem vel deglutienda admittunt, & mobiles debent esse partes, quæ varios illos motus ad has functiones requisitos perficere debent. Glandularum ergo circa hęc loca dispositarum tumores inflammatorii, suppuratorii, scirrhosi, &c, vel arctando mole suâ vias, vel impediendo liberam adeo numerosorum hęc musculorum actionem, & respirationem, & deglutitionem lædere possunt, uti facile patet. Verùm parotides, & reliquæ salivales glandulæ, sic tumentes frequentem satís anginæ causam faciunt, & curatu difficillimam quidem, si in scirrhosam indolem degenerent. Cryptæ illæ mucosæ in pharynge, œsophago, larynge, asperâ arteriâ hærentes, obstructæ & tumentes eadem producere possunt mala, dum simul, his partibus malè affectis, debita mucii secretio, omnes has vias lubricantis, deficit. Glandulæ vagæ dictæ, quia variis nec certis semper locis dispositæ inveniuntur, huc etiam spectant, uti & illæ, quæ parti posticæ œsophagi circa quintam thoracis, vertebra adjacent, à *Vesalio* & *Morgagno* descriptæ. Verùm de his plura dicenda erunt ad §. 797, quando de angina scirrhosa agetur.

Referuntur huc & thyroideæ glandulæ, cartilagini ejusdem nominis incumbentes; verumtamen ab illarum tumore, nisi admodum magnus & durus sit, non adeo poterit impediri deglutitio vel respiratio, cum in externa parte colli ponantur, & subjunctæ cartilaginee satís resistent, ut laryngis compressio inde fieri nequeat. Si verò immani tumore, vel accretione cum vicinis partibus, laryngis in deglutitione motum impediunt, poterunt & deglutitionem lædere. Rarius autem hoc contin-

gere evincunt Tyrolenses & Carneolæ incolæ , qui ingentes in colli anteriori parte tumores absque multo malo totâ suâ vitâ gerunt.

§. 789. **E**X qua Historia (785 , ad 789.) perspectâ , apparet ratio tam multiplicis , improvisi , & funesti sæpe eventûs , hujus mali (783).

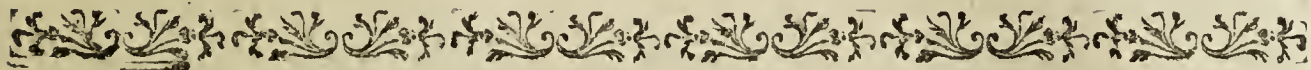
Quando vel dolore , vel impedimento , vel utrisque simul concurrentibus deglutitio vel respiratio læditur , angina vocatur generali nomine talis morbus , si causa nempe illius supra stomachum & pulmonem hæreat. Verùm ex antecedentibus patuit , quàm multiplex ille morbus esse possit , dum vel tumorem conspicuum comitem habet , vel absque ullo tumoris interni vel externi signo aggreditur , plerumque tunc periculosissimus , uti dictum fuit. Quæ autem cum tumore est angina , diversa iterum est ratione materiæ tumorem facientis , œdematosæ , inflammatoriæ , &c ; atque iterum ratione partium adeo numerosarum , quæ deglutitioni & respirationi serviunt , & per illos tumores lædi vel impediri possunt , sicque nova ejusdem morbi varietas exurgit , admodum multiplex. Cùm autem Observata Medica doceant , inflammationes , catarrhos , œdemata , convulsiones subitò varias corporis partes quandoque occupare , absque signis ullis prægressis sæpe , patet ratio ; quare aliquando tam improvise sanissimos cæteroquin homines angina corripit. Simul etiam intelligitur ratio funesti toties eventûs in hoc morbo , dum nempe tumores subitò nati , inprimis circa laryngem , omnem aditum aeri per asperam arteriam in pulmones denegant , sicque citissimè ægros strangulant : vel etiam dum glandularum hîc positarum tumores in scirrhus nullâ Arte sæpe resolvendos degenerant ; unde ferè æquè certa pernicies imminet , quàmvis non tam subitò tale malum homines de medio tollat , sed sensim crescente tumore respiratio impediatur , vel transitus cibi & potûs per œsophagum tollatur , donec lento marasmo , *Tantali* pœnas diu experti , miserrimè pereant.

§. 790. **Q**UUM verò tam varius ille morbus sit , tam varium effectum producat ; variâque adeo remedia & Artem Medendi postulet , quantum brevitatis hîc necessaria permittit , eum recenferi necesse est.

Quàmvis autem scopus fuerit , hoc loco tantùm agere de morbis illis acutis , qui singularem inflammationem inducunt huic illive organo , & ab ejus functione læsa nomen accipiunt (vide §. 770.) , adeoque de inflammatoria angina tantùm hîc dicendum foret ; tamen cùm sub eodem nomine adeo diversus hic morbus sit , tam varios effectus producat , & diversam adeo , imò & oppositam quandoque , Medendi Methodum requirat ; conducet & de aliis anginæ speciebus agere , quæ vel absque inflammatione sunt , vel inflammationis varios exitus in suppurationem , scirrhum , vel gangrænam pro sua causa materiali agnoscunt. Recensentur ergo breviter variæ anginæ species , quatenus nempe harum diversitas à natura tumoris , organa deglutitionis vel respirationis impediens , deducitur. Illa enim hujus morbi varietas , quæ à locis per hos tumores occupatis

pendet ,

pendet, non adeo multum mutat Medendi Methodum, licet prognosis diversa inde pendeat, & magis minusve periculosus idem nomine morbus sit, prout has illasve partes obsederit. Sive enim larynx inflammata fuerit, & strangulationis imminentis periculum fecerit; sive in pharynge simile malum hærens deglutitionem impediverit, eadem curatio requiritur, nempe inflammationis præsentis resolutio. In priori tamen casu ingens discrimen postulat, ut simul & semel validissima adhibeantur remedia; quibus similia, sed leviora, in posteriori casu applicari pariter debent, uti postea patebit, ubi de angina inflammatoria has partes occupante dicetur. De diversis ergo his anginæ speciebus singularibus capitulis nunc agendum erit.

A N G I N A A Q U O S A.

§. 791. **A**NGINA aquosa, œdematosa, catarrhosa tenuis, est impedita, vel dolens respirandi, vel deglutiendi exercitatio, cum tumore lymphatico partium, quibus illa fit, vel vicinarum.

Quando tumor albus, aquosus, frigidus, absque inflammationis validæ comitantis signis, occupat illas partes, quæ deglutitioni vel respiratori serviant, vel in vicinis locis similis tumor natus horum organorum functiones turbat, dicitur adesse angina aquosa vel œdematosa. Rarè magnus dolor hanc speciem anginæ comitatur; quia, uti antè dictum fuit, œdematosis tumoribus proprium est, ut indolentes sint. Si autem quis dolor adsit, ille plerumque tantum à distractione partium per hos tumores factâ nascitur. In debilibus, pallidis, leucophlegmaticis, in quibus totum ferè corpus frigido & inertî tumore turget, quandoque talis angina observatur; in reliquis apparet ferè nunquam. Uvula tunc plerumque elongata, pellucida ferè, aggesto humore aquoso turget, tonsillæ quandoque pariter tument, pallidæ omnino. Verùm & in vicinis partibus similes tumores nasci poterunt à variis causis, uti statim videbimus.

Huc etiam refertur *catarrhosa tenuis*. Utî enim dictum fuit ad §. 787, catarrhi sedes est membrana illa mucosa, quæ nares internas, fauces, œsophagum, asperam arteriam, &c, investit; atque hæc membrana, dum catarrho laborant homines, tumet; tenue, & sæpe acrius liquidum, plorat, quod nares excoriat, & vicina loca, per quæ depluit, irritat. Si ergo illa membranæ pars, quæ uvulam, pharyngem, tonsillas, &c, investit, simili afficiatur modo, deglutitio læsa erit; si laryngem vel asperam arteriam idem morbus corripit, cum molestissima tussi impediatur libera respiratio. Evidenter hoc apparet, quando catarrhi epidemicè grassantur; tunc enim quibusdam tonsillæ tument, aliis molestissima tussis adest, aliqui obtuso dolore capitis cum plenitudinis sensu laborant, à tumente eadem membrana in sinibus frontalibus, uti admodum probabile videtur. Imò in quibusdam manifestè observavi, per varia membranæ *Schneideriana* loca eundem morbum successivè oberrasse, & pro diversitate locorum varia dedisse sympto-

mata ; quæ tamen omnia eâdem curandi Methodo , de qua postea , tolli poterant. Quàmvis autem levis & quasi superficialis hujus membranæ inflammatio sæpe in catarrhosis illis morbis observetur ; cum tamen facilè resolvatur illa , nisi perversâ curatione exasperetur , & copiam tenuioris liquidi , in initio saltem catarrhi , plorent , hæ partes ; ad hanc anginæ speciem potius refertur , quàm ad inflammatoriam , quæ longè pejoribus stipatur symptomatibus , ingens discrimen habet , & longè validiora remedia requirit.

§. 792. **H**ABET ergo , ut cæteræ aquosæ colluvies , sedem in parte glandularum , ubi reconditur atque excernitur secreta arteriis lymphæ.

Dum aquosa colluvies in corpore aggregatur , illa non hæret in vasis arteriosis & venosis , per quæ jugi motu moventur fluida , sed in cavis majoribus & minoribus corporis aggregatur , uti postea patebit , quando de hydropse agendum erit. Verum quidem est , vasa arteriosa lymphatica posse obstrui circa fines suos , impermeabili reddito liquido , quod per hæc vasa naturaliter movetur , adeoque & ab impetu liquidi obstructos fines urgentis posse dilatari & tumere , unde à distentis his vasis liquido pellucido tumor lymphaticus in his partibus nasci posse videtur. Sed tunc adesset œdema calidum , sive verâ inflammatio in vasis arteriosis minimis , liquida colorata , ut serum sanguinis ejusque partem rubram , non admittentibus ; de quo videantur illa , quæ in *Commentariis* §. 380 , notata sunt. Simul autem patet , tale malum ad inflammatoriam anginam referendum esse. Agitur autem hæc potius de lymphaticis tumoribus , qui in cavis naturalibus harum partium , ab aggestione liquidi sæpe immaniter dilatatis , hærent. Tales fieri posse in tunica cellulosa , quæ musculos in his locis positos , illorumque fibras investit , patet ex illis ; quæ in hydropse , anasarca dicto , observantur ; & uvula quandoque tali tumore albo aquoso obsidetur. Verùm & numerosi in his locis folliculi , in quorum cava secretus ab arteriis liquor dat mucum omnia hæc loca lubricantem , obstructis illorum emissariis , sic dilatari posse videntur , & aquosos tales tumores facere. Ubi cumque ergo reconditur & excernitur secreta arteriis lymphæ , si ejus resorptio per venas bibulas , vel ejus excretio per emissaria impediatur à quacumque demum causa , tales tumores nasci poterunt ; sive dispersi per membranam cellulosam , sive in cavo quodam naturali , aucto per aggestionem liquidi contenti. Celeberrimus *Boerhaavius* in nobili virgine talem tumorem vidit , qui ab osse hyoide ad scapulæ acromium usque totum colli latus occupabat , & mole suâ liberum musculorum accumbentium motum impediabat. Divisis scalpello integumentis enucleabatur ille tumor , atque apparuit , liquidum limpidum , utcumque lentescens , membranâ satis tenaci inclusum , hunc tumorem constituisse. Similem vidi tumorem sub musculo mastoideo hærentem , magnitudine ovum columbinum æquantem : & plures tales casus apud *Collectores Observationum Medicarum* inveniuntur.

§. 793. **E**RGO pro causa agnoscit quidquid exitum liberum lymphæ impedit; eorum verò est numerus ingens, & diversitas. Compressio venarum quæcumque, in quas fortè earum glandularum emissaria se evacuant: obstructio nata in ipso folliculo glandulæ à gypso, pituitâ, lapide, fungo, & similibus ibidem enatis; obstructio facta in ipsis emissariis à causis eisdem; compressio eorundem locorum; frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum; debilior humorum circumactio.

Lymphæ ex arteriis secretæ aggestio causam materialem talium tumorum constituit: quidquid ergo impedit lymphæ exitum liberum, causa horum tumorum esse potest. Verùm lymphæ hæc vel per venas resorbetur, vel, libere exhalans in oris, faucium, laryngis, œsophagi cava, diffatur de corpore, aut, in cavis quibusdam collecta, per emissaria dein emittitur. Quidquid ergo lymphæ resorptionem, & resorptæ per venas motum impedit, aut ipsum glandulæ cavum vel ejus emissarium obstruit, poterit his tumoribus originem dare. Unde patet, harum causarum ingentem quidem numerum & diversitatem esse, sed interim tamen ad modò dictas classes reduci posse.

COMPRESSIO VENARUM QUÆCUMQUE, &c. Quando de contusionis curatione §. 333, agebatur, probatum fuit, effusos vasis ruptis humores, in cavis naturalibus vel morbofis collectos, sensim dissipari; dum attenuati resorbentur osculis venarum bibularum in omni corporis superficie externa atque interna hiantibus: unde *Hippocrates*, uti ibidem notatum fuit, dixerat, (a) *carnes attractices ex ventre & extrinsecus* esse. Verùm, ut venæ illæ bibulæ resorbere possint contiguos humores, requiritur, ut se evacuare possint in majores ramos, sicque per hos resorpta lymphæ redire possit ad cor. Ubi ergo compressæ fuerint venæ, impiedietur hæc resorptio, dum interim arteriæ exhalantes pergunt lympham expellere in cava majora & minora corporis: fiet ergo aggestio lymphæ non resorptæ, & tumebunt distentæ hoc liquido partes. Fortè etiam glandularum hîc positarum emissaria in venas se evacuant: plurimæ enim circa hæc loca disponuntur glandulæ, quarum emissaria nondum detecta sunt, licèt similis apparatus in his videatur adesse, ac in illis, quæ excretorio ductu conspicuo secretam à sanguine arterioso lympham eructant, quales sunt glandulæ maxillares, sublinguales, &c. Pulcherrimum Experimentum instituit *Looverus*, quo directè probatur, compressionem venarum tumores tales lymphaticos in glandulis efficere. Venas jugulares subducto filo ligaverat arctè in cane vivo, (b) & post aliquot horas partes omnes supra ligaturam mirè intumescabant, & intra duos dies canis, quasi anginâ suffocatus, interiit. Toto hoc tempore non solum lacrymæ copiosius fluebant, sed & plurima saliva ex ore (stillabat) non aliter quàm si ab assumpto mercurio, fluxus ille concitatus fuisset. Post mortem animalis dum cutim à tumefactis partibus separaret, credens se sanguine extravasato turgida inventurum omnia, mirabatur, quòd nullum vestigium, vel colorem ferè, sanguinis observaret, sed muscoli omnes & glandulæ fero limpido maximè distentæ, &

(a) Epidem. Lib. VI. Comment. VI. Text. |
1. Charter. Tem. IX. pag. 540,

(d) Tractat. de cord. Cap. 11. pag. 1234.

admodum pellucidæ, apparent. Atheromata, steatomata, similésve tumores circa hæc loca nati, comprimendo vicinas venas mole suâ, aquosam anginam sic facere possent.

OBSTRUCTIO NATA IN IPSO FOLLICULO GLANDULÆ, &c. Sive enim in ipso cavo glandulosi folliculi, sive in ejus emissario, hæserit impedimentum, quod liberum exitum secreti glandulosâ fabricâ liquidi impedit, effectus erit idem; nempe accumulatio lymphæ, & partium harum distensio. Externam compressionem idem efficere posse, satis patet. Numquid sic concreto in cutaneis folliculis liquido, quod illorum fabricâ ab arterioso sanguine secretum fuerat, magni tumores nascuntur sæpius? Lentescere posse liquidum in his folliculis retentum, satis docet mucus, qui fauces & os internum lubricat, ex cryptulis mucosis harum partium prodiens. Cùm autem minimarum glandularum fabrica non adeo distinctè sensibus pateat, ex majorum partium, in quibus similis structura deprehenditur, cognitione hoc melius intelligi poterit. Cystis fellea secretum arteriis per tunicas dispersis liquidum, etiam ex hepate peculiaribus ductibus allatum, cavo suo recipit, colligit, & deinde per emissarium suum demittit. Verùm Observata numerosissima evincunt (utì postea patebit, ubi de *Hepatitis* & *Ictero* agetur) collectam in cavo cystidis felleæ bilem lentescere posse sic, ut per ductum cysticum nullâ vi exprimi possit, calculosas hinc concretiones fieri, &c, quæ similiter bilis exitum impediunt. Cystis autem fellea non ineptè exprimit illam fabricam, quæ folliculis glandulosis tribui solet, in quibus nempe cava membrana, arteriolis illam perreptantibus, secretum à sanguine liquidum recipit, colligit, & per emissarium suum educit: unde admodum probabile videtur, in glandulis, earumque emissariis, similes obstructions nasci posse, à gypso, pituitâ, calculo, &c. Docuerunt autem Observationes, revera talia in quibusdam glandulis circa hæc loca dispositis hæsisse impedimenta. Unum alterumve hujus rei Exemplum adduxisse sufficiet. Homo, dum hyemali tempore per mare iter faceret, valido laborabat catarrho, qui diutius solitò affligebat, & aliquo tempore postea durum tumorem sub lingua natum observavit, circa aperturam ductûs *Whartoniani*. Mansit per septem annos ille tumor, absque magna molestia, nisi quòd doleret locus, dum catarrho corripiebatur. Postea sæpe subitò incipiebant tumere omnes glandulæ circa hæc loca dispositæ, simulac in prandio vel cœnâ primum cerevisiæ haustum fumeret, tumore tamen brevè evanido. Octavo autem anno, prægressâ vertigine, incipit locus affectus subitò tumere, & per ductûs *Whartoniani* aperturam pus exire cœpit: suppressâ dein subitò puris evacuatione tumor augebatur, cum imminentis strangulationis periculo. In his angustiis mansit æger per quinque dies, cum incredibili salivæ profluvio, tuncque inciso loco eductus fuit calculus albicans, sed viridi purulentâ materiâ tectus, figurâ suâ & mole fabam equinam referens, pondere æquans septem grana, atque in superficie sua habebat manifesta vestigia capillarium quasi vasculorum, quæ contiguo ipsis calculo, & adhuc molliori, has notas imprefferant (a). Similem calculum ex linguæ radice prodiisse in alio ægro, ibidem pariter habetur, plurâque similia Exempla apud Auctores occurrunt. Quando de calculo postea agetur, patebit, vix ulla corporis loca à calculosis concretionibus immunia esse, atque in tenuissimis etiam humoribus calculi rudimenta hæere posse; adeoque non mirum videbitur, etiam in his locis talia observata fuisse.

(a) Acta Anglican, n°. LXXXIII. pag. 4062. Abrigement Tom. III. pag. 155. 156.

FRIGUS FINIBUS EXCRETORIORUM MEATUUM APPLICATUM. Contrahi per frigus aeris arteriolarum exhalantium in corporis superficie oscula, docuerunt *Sanctorius*, *Gorterus*, aliique, qui de *Statica Medicina* scripserunt: Experimentis enim directis invenerunt, perspirationem insensibilem dictam minui, dum subitum & insolitum frigus partes corporis afflaret. Verum omnes partes oris interni, faucium, laryngis, asperæ arteriæ, &c, perpetuo rore, ex ultimis illis emissariis exhalante, madent & foventur; & longè plus perspirare videntur, quàm reliqua corporis externi superficies. Dum ergo in his locis ultimi illi meatus excretorii frigore stringuntur, vasa, quæ liquidum exhalaturum adferebant, auctis circa fines resistentiis, magis dilatantur & tument, dum manet, imò & augetur potius, liquidi per vasa hæc motus. Cùm autem vasa hæc adferentia tutius recondantur, non tam citò nec tam validè poterunt constringi à frigore, quàm meatus excretorii in exteriori superficie positi; adeoque tumbent, & dilatabuntur, atque ob hanc causam referatis postea meatibus exhalantibus hæc vasa dilatata pergent majorem copiam humorum, & crassiorum sæpe, transmittere.

Evidenter hoc apparet in gravedine sive catarrho, qui morbus nunquam frequentius affligit, quàm ubi calidam aeris temperiem subitum frigus excipit; uti dum post summos æstivos fervores tonitru cum imbribus & grandine sequitur, & subitum frigus aeri inducit; uti etiam dum largo foco calidum corpus acri hyemali frigori subitò exponitur. Membrana enim, nares investiens internas, tunc sæpe sic tumet, ut omnis aeri per nares aditus impediatur. Postea copiosus humor de naribus destillat, & sæpe fatis spissus Prout jam simile malum varias partes occupat, diversa parit symptomata: in naribus sternutationem & coryzam dictam; in tonsillis, pharynge, faucibus deglutitionem impedit; in larynge, asperâ arteriâ, pulmone, tussim facit, & quandoque respirationis impedimentum, prout magis minusve partes affectæ tument. Simul etiam patet ratio, quare debilioris constitutionis homines & sæpius & validius his morbis affligantur, quia nempe minùs firma in his vasa, obstructis excretoriis meatibus, facilius dilatantur, & dilatata non tam citò in pristinam dimensionem redeunt; unde quandoque horum locorum vasa sic degenerant, ut pergant diu & validè humores per has vias expellere, sicque totum corpus emungatur, ut in verum marasmm incidant tales ægri; uti fatis numerosis Observationibus constat. Legi merentur, quæ de hac re habet pulcherrima celeberrimus *Simsonus* (a), ubi explicat, quomodo ex frigore corrumpantur humores. Patet hinc ratio, quare *Celsus*, qui sana & firma corpora (b) exercitiis validis uti voluit, & interdum balneis, interdum aquis frigidis muniti sic, ut absque noxa subitas aeris vicissitudines tolerare possent, imbecillos monuerit, (c) *cavere meridianum solem, matutinum & vespertinum frigus; itémque auras fluminum atque stagnorum; minimèque nubilo cælo soli aperiendi se committere, ne modò frigus, modò calor moveat: quæ res maximè gravedines destillationesque concitat.* Simul apparet; quare *Hippocrates* dixerit, (d) *Frigida, velut nix & glacies, pectori inimica; tusses movent, & sanguinis eruptiones cient, & catarrhos excitant.*

DEBILIOR HUMORUM CIRCUMACTIO. Observatum fuit semper, uti aliâ

(a) In dissertat. III. pag. 100. & sequ.

(b) De Medicin. Lib. I. Cap. 1. pag. 20.

(c) Ibid. Cap. 11. pag. 22.

(d) Aphorism. Sect. V. n°. xxiv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 209.

occasione in *Commentariis* §. 44, dictum fuit, illam vim, quâ minimæ venulæ absorbentes imbibunt effusos in cava corporis loca humores, crescere & decrefcere proportionaliter ad circulationis vires: atque hæc est ratio, quare in morbis acutis, ubi nimia adest circulationis velocitas, exsiccentur omnia; in languidis & chronicis morbis verò, sensim accumulatis humoribus, turgeat totum corpus. In chlorosi laborantibus puellis hæc res evidentissimè apparet; albo enim tumore totum corpus occupatur, dum languet humorum per vasa motus. Ubi autem salutariter ferri, imprimis in acidis vegetabilibus soluti, usu firmantur solidæ corporis partes, & instauratur languens humorum motus, subsidet ille tumor brevè absque ullis evacuantibus adhibitis. Debilior ergo humorum circumactio inter causas anginæ aquosæ numeratur, quatenus nempe in corpore accumulatur aquosa colluvies; imprimis autem, si concurrant talia, quæ hanc colluviem versus loca §. 788, enumerata determinant; de quibus postea §. 799, dicendum erit.

§. 794. **E**FFECTUS talis mali sunt, tumor aquosus, albus, frigidus; vicinorum compressio; impedimentum functionum, quæ à non compressis pendebant.

Ex antè dictis patet, quinam hujus mali effectus sint; partium nempe affectarum tumor; verùm non inflammatorius, sed laxus, mollis, frigidus, aquosus. Talis videtur fuisse uvula *Hippocratis*, quando (a) *summus curgulio aquâ impletur, ejusque pars extrema rotunda, & pellucida fit, respirationemque intercipit*. Similem affectum & *Celsus* (b) notavit, uti in *Commentariis* §. 788, dictum fuit. Vicinas autem locis tumentibus partes comprimi, adeoque & harum functiones impediri; evidens est.

§. 795. **H**INC signa diagnostica (791. 792. 793.), & prognostica (794) facillimè patefcunt.

Diagnosıs autem hujus morbi pariter ex antè dictis, evidens est. Tumor enim albus & aquosus sensibus patet; simul absunt signa inflammationis. Confirmatur diagnosıs, si Historia morbi docuerit, tales causas prægressas fuisse, quæ §. 793, recensitæ fuerunt. Prognosis autem docet, cæteris paribus, talem anginam minùs periculosam esse illâ, quæ ab inflammatione fit. Reliquæ autem prognosis diversitates à causâ cognita mali & loco, quem tumores tales aquosi occupant, desumuntur. Sic v. gr; facilius cura prævidetur, si à pituita obstructa fuerint emissaria, quàm à calculo. Longè majus discrimen imminet, si circa laryngem tales tumores hæserint, quàm si pharyngem aut tonsillas occupent. Levius etiam periculum in hac anginæ specie videtur agnovisse *Hippocrates*, dum de uva morbo agens dicit, *Si (c) hic morbus per se consistat, minùs moritur*.

(a) De Morb. Lib. II. Cap. x. Charter. | III. pag. 445.
Tom. VII. pag. 561. (c) De Morb. Lib. II. Cap. x. Charter;
(b) De Medicin. Lib. VII. Cap. XII. n°. | Tom. VII. pag. 561.

§. 796. **C**URATIO autem hîc peragetur iis, quæ 1°. Causas obstruentes resolvunt, movent, aut rodendo, vel secando tollunt. Huc spectant emollientia, aperientia, laxantia, formâ fotûs, cataplasmaticis, gargarismatis, injectionis, collutorii, vaporis, applicata; tum frictiones; caustica; scalpellum. 2°. Quæ copiam lymphæ, per posita loca evacuando, minuunt: quod fit apophlegmatismis, vesicatoriis, sudoriferis siccis externis, internis; diureticis similibus, hydragogis per alvum. 3°. Abstinentiâ ab liquidis, victu calefaciente, exsiccante. 4°. Augendo vim circulationis per remedia nota (98. 99.)

1. Quidquid liberum exitum lymphæ impedit, aquosæ anginæ causa esse poterit, uti ad §. 793, dictum fuit: adeoque ut legitima curatio hujus mali institui possit, debet prius cognita esse ejus causa; tunc enim determinari poterit, quâ methodo cura tentari debeat. Si enim causa talis est, ut illam resolvi posse spes sit, talia adhibentur, quæ huic scopo apta sunt, & solvendo concreta, vel & movendo stagnantia effectum suum præstare valent. Sed si v. gr; calculus in glandulæ emissario hærens liberum secretæ lymphæ iter impediat, facilè patet, hujus mali resolutionem expectari non posse, sed requiri potiùs, ut prudenti sectione tollatur hoc impedimentum. Ita etiam si durus scirrhusus tumor, venas comprimendo, talem anginam produxerit, sola exstirpatio talis tumoris, vel & multa cum prudentia instituta erosio, uti sequenti paragrapho dicetur, tentari debent.

EMOLLIENTIA, **APERIENTIA**, **LAXANTIA**, **FORMA FOTUS**, **CATAPLASMATIS**, &c, applicata locum habebunt, ubi spes est, per hæc expediri posse obstructas glandulas, illarúmve emissaria, ut sic liber lymphæ transitus redeat. Insignis imprimis horum usus est in angina catarrhosa, dum frigus sinibus excretoriorum meatuum applicatum morbum fecit. Pessimus apud vulgum mos obtinuit, tentandi similes morbos calidissimis remediis, quia nempe à frigore ortum illos duxisse apud omnes in confesso est: ita enim urgendo loca obstructa majori circulationis impetu, antequam hæc emissaria referata sunt, valida inflammatio sæpe excitatur; & aucto tumore partium levis ex sua natura morbus sæpe admodum periculosus evadit. Pulcherrimè curantur tales anginæ, si potus aquosos tepidos, leviter aromaticos, magnâ copiâ sumant ægri, ex radicibus bardanæ, scorzonæ, tragopogoni, sisari, quinque radicibus aperientibus, lignis trium santalorum, sassaphras, &c, paratos (vide formulas similium medicamentorum in *Materia Medica*, §. 54. n°. 4.) ; victum instituant ex solis carnis vitulinæ jusculis, cum endivia, lactucâ, chærophyllo, &c, decoctis; ab omni acri, falso, aut indigestibili cibo abstineant; in aere tepido degant; nares, os internum, fauces tepidæ aquæ halitu foveant frequenter; vel gargarismata, collutoria, fomenta ex similibus parata sæpe & diu ore contineant; cataplasmate ex mollissimis parato colli anteriora involvant; deinde bis vel ter de die remoto cataplasmate linteo molli leniter perfricent. Omnibus enim his conspirantibus referantur constricta à frigore emissaria; omnes

humores diluuntur & attenuantur, vasâque sic disponuntur, ut facillimè illos transmittere possint; dum simul leni stimulo aromatico laudatorum remèdiorum; multâ aquâ diluto, ad blandam diaphoresin, tanti in his morbis usûs, disponitur corpus.

Ubi verò aquosa colluvies, in cellulosa tunica harum partium aggesta, tumores facit, vel magnitudine, vel situ suo, molestos aut periculosos, facilè patet, emollientibus illis & laxantibus remediis locum non esse; sed tunc potiùs illa conducunt, quæ sequenti numero commendantur: aut si periculum in mora videatur esse, ne tumores aucti suffocationis periculum inducant, causticis vel scalpello via conciliatur aggestis aquosis humoribus. Ita *Hippocrates*, dum uvulæ apex aquâ impletus esset, ejusque pars extrema, rotunda & pellucida, respirationem interciperet; jussit, ut uvulæ extremum, (a) *digito apprehensum, & sursum ad palatum appressum*, rescinderetur. Et alio in loco, disertè monet, hanc sectionem instituentam esse, (b) *ut aqua educatur*; tentatis priùs gargarismis, cucurbitis, &c. *Celsus* (c) in simili morbo voluit, ut vellellâ prehensæ uvulæ extremum rescinderetur; monens, hanc curam tunc tantùm locum habere, quando uvula à pituita diducta est; quando autem inflammata, dolens, & rubicundi coloris esset, tunc sine periculo rescindi non posse ob hæmorrhagiæ metum: hoc & monerat (d) *Hippocrates*; ex quo loco etiam patet, quòd in simili casu & usionem adhibuerit.

Neque tantùm in uvula, verùm etiam in aliis locis tales tumores deprehensi fuerunt, tantæ quidem molis quandoque, ut absque sectione curari non possent. Ante aliquot menses mihi contigit, talem casum videre in honesta matrona Roterodamensi: narrabat mihi, quòd ante novem circiter septimanas morsu leviter læserat inferiorem linguæ partem, atque hanc mali credebat esse originem. Paulò post sub lingua incepit nasci tumor, intra novem septimanas adeo auctus, ut totum illud spatium, quod inter linguam & dentes anteriores maxillæ inferioris est, occuparet non tantùm, verùm etiam in collo manifestè protuberaret. Frictionibus, fomentis, purgantibus hydragogis incassum tentata fuit curatio; cùm autem nulla signa docerent, aneurismaticum esse tumorem, uti crediderant quidam, jussi, ut sub lingua prominulus tumor lanceolâ pertunderetur; quo factò, exivit incredibilis copia humoris pellucidi, tenacitate suâ albumen ovi referentis: subsedit statim tumor; deglutitio, antea impedita, liberrima fuit, & adstringenti fomento per aliquot dies ore retento perfectè convaluit; sic ut post aliquot menses nullum tanti tumoris relictum vestigium deprehendere potuerim.

2. Lymphaticus tumor partium respirationi aut deglutitioni inservientium anginam aquosam facit, uti §. 791, dictum fuit; atque simul plerumque tunc adest impedimentum, quod liberam lymphæ excretionem impedit, uti §. 793, patuit. Omnia ergo, quæ lymphæ copiam minuunt, prodesse poterant, dum subducunt de corpore illud, à quo tumorum talium augmentum fieri posset. Inprimis autem hæc locum habent in illo casu, ubi lymphæ abundat in corpore, ut in debilibus & leucophlegmaticis observatur. Quando enim compressio venarum, aut meatuum

(a) De Morb. Lib. II. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 561.

(b) Lib. de Affection. Cap. 11. Charter. Ibid. pag. 620.

(c) De Medicin. Lib. VII. Cap. xii. n°: 111. pag. 445.

(d) Prognostic. Comment. III. Sentent; XXI. Charter. Tom. VIII. pag. 675.

excretoriorum obturatio sola causam morbi faciunt, minùs ab hac Methodo expectandum esse satis apparet. Omnia ergo, quæ aquosam colluviem dissipant de corpore sudoribus excitatis, vel per urinæ aut alvi vias eliminant, hîc locum habere poterunt. Sudorifera autem vel sunt talia, quæ copiam aquæ sanguini subministrant, & dein laxatis & fatis blando calore lecti vasis cutaneis, ingestæ aquæ exitum per corporis totam superficiem parant, ut simul cum his sudoribus diffletur noxium quid in corpore hærens: vel alia adhibentur sudorifera, quæ non aquæ copiam in sanguine, sed stimulo suo humorum velocitatem, augent; sicque efficiunt; ut eodem temporis spatio organis secretoriis cutaneis major longè copia liquidi fecernendi applicetur. Quandoque & binæ hæ sudoriferorum species junguntur utiliter, dum penetrabilia & calida aromata largæ copiæ aquæ infusa propinantur. Verùm in hoc casu cùm aquosa colluvies abundet in corpore, aquosa sudorifera non conveniunt, sed sicca; quæ nempe calore majori excitato, & auctâ humorum velocitate, agunt. Hæc vel sunt externa, ut calor lecti, aeris, panni calidi corpori applicati, spiritûs vini accensi vapor, nudum corpus stragulis tectum undique lambens; quo vix potentius noscitur sudoriferum, dum & magnum satis calorem facit, & simul penetrabilissimo halitu totam cutis superficiem laxat & maximè perspirabilem reddit: de qua re videantur illa, quæ §. 529. n°. 2, dicta fuerunt. Vel sunt interna, quæ calida aromatica humores per totum corpus validiùs movent; quorum enumeratio videri potest in loco citato (a). Satis autem patet, similia locum habere non posse, si vel minima inflammationis suspicio sit; sed tunc prodesse tantùm, dum frigus, inertia, & lymphæ copia in corpore prædominantur. Idem jam de diureticis, ad lymphæ copiam evacuandam adhibendis, verum est; ut nempe sumantur talia, quæ stimulo, non verò auctâ liquidi copiâ, agunt. Hydragoga autem dicta purgantia, quòd copiam aquæ tenuis alvo subducant, summi pariter hîc usûs; qualia sunt jalappæ radix, scammonium, colocynthis, &c; his enim sic depleri potest corpus, & subito quidem, ut bibulæ venæ, depletis majoribus vasis, citò resorbeant effusam in cava corporis lympham, uti postea pluribus dicitur in capitulo *de Hydrope*.

Omnia autem hæcenus memorata lympham universo de corpore subducunt quidem, sed non directè loca affecta levant; unde & alia remedia in Arte Medica ad anginam aquosam laudantur; quæ vel à locis affectis, vel saltem vicinis maximè partibus, lympham evacuant. *Apoplegmatismi* huc spectant, sic vocata remedia, quia phlegmatis sive pituitæ copiam educunt majori copiâ ex illis corporis locis, in quibus naturaliter fecerni ad usus proprios mucus solet, præcipuè autem hæc applicantur naribus vel ori interno. Notum est ex Anatomicis, omnes has partes à carotide externa arteria arteriosum sanguinem accipere, à quo mucus ille fecernitur: adeoque dum illa loca acrioribus remediis sic irritantur, ut majorem liquidi copiam stillent, spes est, tumentes in angina aquosa partes levare posse, & impetumque copiam humorum ab illis averti. In hunc usum ergo nares internæ aquæ calidæ vapore laxari poterunt; vel lavendulæ, majoranæ, pulegii & similibus foliis viridibus contortis, & naribus inditis, stimulari. Earumdem herbarum siccatarum & contritarum, aut nicotianæ pulvis in non assuetis, eundem usum præstat, si naribus attrahatur. Eidem scopo inserviunt acriora aromata, si ore contineantur, ut

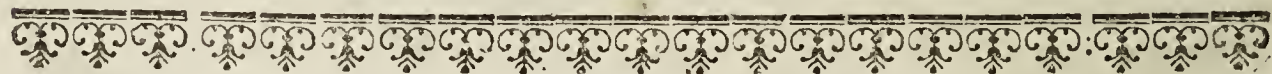
(a) Boerhaav. Institut. Medic. §. 1182.
Tom. II.

irritari his meatus excretorii & glandularum emissaria magnam salivæ & mucii copiam emittant: quod pulcherrimè obtinetur, si v. gr; mastiches aut ceræ unciæ miscetur drachma una vel altera radicum pyrethri, piperis, zingiberis, &c; atque ex illis fiant placentulæ, continuò ore volvendæ & masticandæ. Dum enim non dissolubilis in saliva mastiche aut cera dentibus teritur, acre illis mistum aroma exspirat, & oris interni & linguæ partes assiduè stimulando incredibilem copiam salivæ & mucii elicit.

Vesicatoria autem nuchæ, collo, ponè aures, &c, applicata huc pariter spectant; quatenus nempe epidermidem in vesicas lymphâ plenas attollunt, sicque ejusdem copiam minuunt; simulque irritando vicinas locis affectis partes, impetum ab iisdem aliorsum avertunt. Videantur illa, quæ de his dicta fuerunt §. 396. n°. 4.

3 Ratio hujus facilè patet: frustra enim subducerentur aquosa de corpore, nisi simul caveretur, ne talia ingererentur. Simul etiam apparet, diætam talem siccam & calefacientem meritò laudari, ne homines, in tales morbos proni, causam materialem horum morborum colligant in corpore; minimè verò sufficere solam ad morbum præsentem tollendum, cum subita collectæ in partibus tumentibus lymphæ evacuatio hîc requiratur, quæ à solo victu exsiccante & calefaciente expectari nequit. Quæ autem in tali victu observanda sint, postea pluribus dicetur ad §. 1249, in cura hydropis.

4. Cum *debilior humorum circumactio* inter causas anginæ aquosæ §. 793, recensita fuerit, quatenus nempe inde aquosa colluvies in corpore aggeritur, materialis in hac specie anginæ causa; patet ratio, quare in cura hujus morbi commendentur & illa, quæ circulationis vim augment. Verùm, uti in præcedenti hujus paragraphi numero dictum fuit, non adeo ad curam morbi præsentis, quàm ad prophylaxim futuri spectant illa remedia, quæ circulationis augmentum faciunt. Interim tamen illa, quæ ad secundum numerum laudata fuerunt, motum humorum in toto corpore, vel saltem in partibus, quibus applicantur, accelerant; adeoque utcumque & hoc effectu conspirant. Quomodo autem, & per quæ, nimis segnis humorum motus incitari possit, patet ex illis, quæ in paragraphis in textu citatis habentur; inprimis si simul conferantur, quæ ad numerum §. 28. n°. 2. 3. 4, de hac re dicta fuerunt; uti etiam illa, quæ in *Commentariis* §. 611, de excitando segniori febrili motu habentur.

ANGINA SCIRRHOSA.

§. 797. **S**I vero glandulas descriptas (788) scirrhusus, & multùm increscens tumor occupavit, signis scirrhi (392) cognoscitur, atque ex noto ejus situ futura angina prævidetur, nata verò perspicitur; tum si extirpatio possit fieri, ea sola remedio erit tuto; aut in internis circa fauces corrosio multa cum prudentia tentanda.

Scirrhum post inflammationem in locis glandulosis natam sæpe sequi patuit, quando de inflammationis exitu in scirrhum ad §. 329, dictum fuit. Cùm autem tam numerosæ circa partes respirationi & deglutioni inservientes disponantur glandulæ, nemini mirum videbitur, anginam quandoque à tali causa nasci; quæ tunc scirrhusa vocabitur, quando duri & indolentes glandularum tumores circa memoratas partes liberam illarum actionem tollunt vel impediunt. Quando autem peculiari capitulo de scirrho dictum fuit, enumerata fuerunt illa signa, quibus scirrhosus tumor præsens cognosci, & ab aliis tumoribus distingui, possit (vide §. 487.). Simul etiam tunc patuit, quàm difficulter curabile sit tale malum; atque etiam monitum fuit, illam curationem, quæ resolvendo fit, tentari non posse, nisi in recenti & benigno, neque adhuc penitus indurato, scirrho. Præterea etiam requiritur, ut & loco idoneo situs scirrhus sit, & hominis hoc malo affecti optima cæteroquin sit corporis temperies. Simul tunc proposita fuerunt efficacissima remedia, quæ scirrhusis talibus concretionibus resolvendis adhiberi possunt; quæ omnia pariter & in angina scirrhusa locum habent, quamdiu adhuc resolutionis spes est. Notandum tamen, loci affecti & vicinarum partium rationem semper habendam esse in applicatione horum remediorum: sic v. gr; glandulæ colli scirrhusæ, frictions, aceti vaporem, emplastra, &c, ferunt, quæ tonsillis similiter affectis applicari nequeunt, uti satis patet.

Verùm ubi scirrhus amplius resolvi nequit, atque interim mole suâ deglutionem vel respirationem lædit, tristissima ægri conditio est, cùm soleant increfcere morâ tales tumores, adeoque sensim omnia mala augeantur. Sola ergo exstirpatio hîc locum habere poterit; quæ cultro optimè perficitur, cùm rodentia, & cauteria, nisi simul & semel destruere possint totum scirrhum, periculosa sint; uti pluribus dictum fuit §. 490. n°. 2. Verùm ubi exstirpatio cultro perfici nequit, dum partis affectæ situs & alia hoc vetant, uti dum in faucibus internis tales tumores hærent, miser æger vel suo fato est relinquendus, vel talia tentantur quandoque à Medicis, quæ in mitioribus morbis meritò tamquam temeraria damnarentur (a): *Satius enim est anceps auxilium experiri, quàm nullum.* Cauteria actualia, & potentialia talibus tumoribus applicare quidam ausi fuerunt; & quàmvis magno cum discrimine hoc fiat, tamen non semper cum funesto successu factum fuisse quædam Observata testantur. Noverat celeberrimus *Boerhaavius* veteranum quemdam Chirurgum, qui audacissimis talibus curationibus celebris erat, dum liquamine ruptorii vulgaris Chirurgorum (ex calce viva & alcalino sale parati, atque citò per deliquium solvendi, nisi omnis aer arceatur), tales tumores in faucibus internis eroserat. Mitius, & minori cum periculo applicandum est oleum tartari per deliquium in *Materia Medica* ad hunc numerum laudatum. Spiritus salis marini, qualis in Officinis prostat, dum oleo vitrioli & sali marino aquæ copia additur, & simul destillantur, posset & hîc usum habere, cùm omni putredini resistat efficacissimè, & adeo facilè irritabilis ipsius cancri malignitas spiritum salis marini dilutum ferre videatur; uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 509, monui. Hæc autem rodentia penicillo ex linteo carpto excepta per cannulam cavam ad locum affectum deducuntur, ne vicinæ partes his lædi possent. Hoc facto, mollissimis decoctis continuò ore detentis molliuntur escharæ, illisque deciduis, rodentia denuo applican-

(a) Cels. de Medicin. Lib. II. cap. x. pag. 79.

tur ; sic alternatim pergendo , donec tollatur penitus tumor scirrhofus. Summâ hîc prudentiâ opus esse facilè patet , ut post singulas rodentium applicationes attentè Iustretur locus , an in cancrifam malignitatem degenerare incipiat ; tunc enim abstinendum esse prudentia suadet. Ingenuè fatebatur celeberrimus *Boerhaavius* , se sæpe in tali casu ambiguum hæfiffe , dum cancri metu hæc adhibere vix auderet ; interîmque duriffimum videretur , non tentatâ hæc Methodo certæ morti ægros tradere.

Quantùm tamen quandoque possit in desperatis ferè morbis Felix curantium audacia , sequentia docent Observata. Egregio Viro in parte postica & laterali offis palati enascebatur carnea & fungofa moles , cui cariem offis subesse credidit *Ruyfchius* (*a*) , atque illico ferro & igne eradicandum esse minax malum conclusit. Crudeli huic curæ consensit æger , neque diu distulit. Evulsis aliquot dentibus molaribus , qui impedimentum curæ facturi videbantur , scalpello acuto , & ad palati fornicatam figuram accommodato , refecabatur , fungofa caro , & mox candentibus ferramentis urebatur locus , & quidem repetitis vicibus. Tulit hæc omnia animosè æger , sublato digito indicans , dum à nidore & fumo combustarum partium suffocationis periculum sentiret ; atque in lectum repositus facietis verbis & *Ruyfchium* , & binos dexterrimos Chirurgo , qui curam perfecerat , excipiebat. Sequenti tamen die unâ cum febre totum caput immaniter intumuerat , quod tamen antiphlogisticis remediis brevè superatum fuit. Escharis deciduis denuo carnis fungosæ particula excrevit , quæ novâ inustione sublata fuit ; sequente denuo capitis intumescencia cum febre. In totum tamen convaluit æger , & postea per plures annos vixit incolumis. Testatur autem *Ruyfchius* (*b*) , se Experienciâ didicisse , sectionem solam non sufficere tantis malis , sed inustionem actuali cauterio requiri post sectionem. Vetula enim , malignam indurationem in lingua habens , post iteratam sectionem recidivam patiebatur , unde conclusum fuit , unicum hoc superesse , ut post sectionem factam cauterio inureretur factum vulnus ; quo facto , felix cura successit.

Tonsillas induratas post inflammationem excindi iussit (*c*) *Celsus* ; unde videntur & Veteres in his malis similes curationes instituisse. Fabricæ autem tonsillarum minùs gnarus dixit , (*d*) *cùm sub levi tunica sint , oportet digito circumradere & evellere* , ac si tonsillæ forent glandulæ solitariae , tunicâ cellulofâ undique tantùm involutæ ; cùm hodie noverimus , illas constare membranâ mucosâ in spiras sinuosas complicatâ. Non successisse tamen semper hanc tonsillarum quasi enucleationem , patet , dum mox subjungit sequentia : *si ne sic quidem resolvuntur , hamulo excipere , & scalpello excidere oportet*.

Verùm omnia hæc tentari nequeunt , nisi scirrhofus tumor tali in loco hæreat ; ad quem manibus & instrumentis accessus datur. Tristiores adhuc longè casus occurrunt , dum œsophagi tubus , vel in propria sua substantia scirrhofus factus & tumens , sensim angustatur , tandèmq; integre clauditur ; vel à tumoribus scirrhofis latentibus , & ipsi vicinis , sensim magis magisque comprimitur. Vidi sæpius has calamitates & dolui ; & certus sum , omnibus Medicis , qui in luculenta utcumque Praxi versantur , talia mala frequenter occurriffe , dum miseri tales ægri , nihil levaminis à quacumque demum Methodo percipientes , quosvis ferè Medicos consu-

(*a*) Observat. Anat. Chirurg. centur. n°. XLVIII. pag. 45 , & sequ.

(*b*) Ibid. n°. LXXVI. pag. 70.

(*c*) De Medicin. Lib. VII. cap. XII. n°. II. pag. 445.

(*d*) Ibidem.

Iunt. Solet autem funestus talis morbus primò se manifestare, quòd solidi cibi cum difficultate quadam deglutiantur, & ægri leve quoddam obstaculum sentiant in œsophago, ad variam in variis altitudinem, & digito locum plerumque indicare possint, ubi deglutita hærent paulisper, antequam in stomachum delabantur. Manet in eodem statu malum quandoque per plures menses; imò per annos tres hoc factum novi, sic ut minutissimè dissectas carnes, panem, &c, adhuc deglutire possint, quàmvis lentè; liquida autem alimenta satis commodè adhuc assumere valeant. Sensim dein magis magisque angustatur œsophagi tubus, & ne vel micula panis transire potest; sique hoc tentant ægri tales, hæret in œsophago, & post aliquot minuta horæ cum insigni quantitate mucii per os rejicitur. Hinc fit, ut tenacem pituitam morbi causam statuunt ægri, hancque incidendam & evacuandam omni molimine velint. Facile autem patet, mucum oris, faucium, œsophagi ipsius hinc accumulari, adeoque pituitam illam esse effectum, minimè verò causam hujus mali. Sensim crescente morbo, liquida ingesta transire nequeunt, sed pro maxima parte sursum redeunt; tandèmq; post *Tantali* pœnas diu toleratas, lento marasmo contabescunt. Sæpe in miseris illis œsophagi pars superior ita dilatatur, dum deglutita liquida transire nequeunt, ut plures uncias continere possit, & ab utroque latere asperæ arteriæ promineat turgidus, donec nimiâ plenitudine irritatæ œsophagi fibræ convellantur subitò, & expellant sursum contentum liquidum.

Apud *Galenum* similis anginae mentio fit, sic enim habet: (a) *Si verò tumor aliquis ex non calidis fuerit, tum citra febrem, & calorem & sitim, deglutitionis inequalitas eveniet, retentis in parte quadam alimentis; præsertim si majusculum atque solidum fuerit id quod devoratur, acceditque dolor aliquis exiguus.* Narrat quidem casum juvenis à simili morbo sanati; sed uti docet morbi Historia, non fuerat scirrhusus in œsophago tumor, sed suppuratorius: (b) *Quum aliquando hujusce modi symptomata longo temporis tractu apparuissent, accedente nonnunquam ephemera febre, nonnunquam etiam horrore; quum conjiceremus abscessum concoctu difficilem esse in gula; accidit procedente tempore, ut laborans ipse ruptionis sensum perciperet, ac subinde pus evomeret, non solum eodem, sed postero quoque die, atque tertio; deinde succedebant ei deinceps omnia ulceratae gula signa.* Monet autem, ægrum illum longo temporis spatio vix evasisse, cum juvenis esset; natu verò majores, hoc morbo tentatos, periisse. Quamdiu enim tumor œsophagum arctans talis adhuc est, ut suppurari possit, spes est; verum scirrho hinc hærente, sensim aucto, vix quid sperari posse, satis patet.

In quibusdam ægris scirrhusam œsophagi duritiem, digitis profundè ponè asperam arteriam adactis, sentire potui; in pluribus nihil omnino apparuit, præter deglutitionis impedimentum. Quandoque & glandulas colli tumentes vidi, uti & thyroideam; sed non videbatur esse talis horum tumorum situs, ut his morbus adscribi posset. In vetula, hanc anginae speciem laborante, unà cum tumente glandula thyroidea, post diuturnam applicationem aceti scillitici cum sale ammoniaco; emplastri de galbano, & frictions, incepit molliri glandulæ thyroideæ tumor; cataplasmatibus dein maturantibus applicatis, fluctuatio percipiebatur contenti liquidi, dein lanceolâ pertuso loco exivit copia tenuis ichoris cum massulis albis granulosis intermixtis; & quàmvis aliquid inde levaminis percipere videretur ægra,

(a) De Loc. Affect. Lib. V. cap. v. Character. Tom. VII. pag. 491.

(b) Ibidem.

tamen æquè funestus fuit morbi eventus, ac in aliis observaveram. Unde didici, tumorem hujus glandulæ quandoque quidem comitari hanc anginam, non tamen hujus solam causam esse; uti etiam situs glandulæ, cartilagini ejusdem nominis incumbens, confirmat.

Causæ hunc morbum antecedere observatæ non adeo numerosæ sunt: spirituum fermentatorum ingurgitatio quandoque præcessit (a); neque improbabile videtur, ab illorum abusu œsophagum indurescere posse, cum spiritus fermentati sero sanguinis coagulum inducere valeant, & solidas partes contrahant. Interim tamen fatendum est, in tam magno hominum numero, qui quotidie his potibus indulgent, paucos admodum inveniri, qui hoc morbo laborant. A vento frigido, collum nudatum diu & validè afflanti, natum deglutitionis impedimentum, sensim increfcens, absque ullo tumore observabili vidi, dum de fenestra prospiciens sanissima virgo per bihorium boreali auræ frigidissimæ exponeretur. Lentè aucto malo, plurimis remediis incassum tentatis, periit. An fortè fervidorum potuum cassæ, &c, forbillatio similibus malorum causa esse potest, liquida coagulando, solidasque partes corrugando? Certè non improbabile & hoc videtur. Constat tamen frequenter hunc morbum observatum fuisse, licèt accurato examine nihil potuerit detegi, cui ejus origo tribui cum quadam verisimilitudine posset.

Varia in hac anginæ specie tentavi ipse remedia, plurima etiam à peritissimis Medicis applicata novi, sed incassum omnia. Tartarus tartarificatus, regeneratus, saponis penetrabilissimi, uti v. gr; *Starkeianus* dictus, ex oleo æthereo terebinthinæ & sale tartari; tinctura salis tartari *Helmontiana*, sal ammoniacus, ejusque spiritus aceto stillatitio saturatus, &c, quæ solvendis in corpore humano concretionibus tanto cum fructu adhiberi solent, externo æquè ac interno usu vel profuerunt nihil omnino; vel, dum aliquantulum levare viderentur malum. paulò post eadem rediit calamitas, iisdem applicatis quantumvis animosè & diu non cedens amplius. Inunctiones mercuriales, emplastra ex gummi ferulaceis, unà cum mercurio, collo applicata, purgantia hydragoga fortissima, ipsam salivationem, successu caruisse novi. Lubricantia & emollientia decocta, amygdalarum oleum & similia utcumque profuerunt; dum hoc efficiebant saltem, ut per lubricatam viam faciliùs dilaberentur illa, quæ adhuc transire poterant: cæterùm nihil fecerunt ad radicalem mali curam. Novi, Chirurgum balæne officulo alligatâ spongiâ tentasse, ut vi expediret viam, sed pessimo cum successu, dum irritatæ hinc partes & dolentes tangebant magis. Hellebori nigri recentis radices cum aceto scillirico tritas, bryoniæ radicem in pulvem contusam, addito sale ammoniaco, irritato successu cataplasmatibus instar collo applicatas vidi, licèt certa pertinacis morbi curatio inde promitteretur.

Si autem considerentur illa, quæ in cadaveribus hanc anginæ specie defunctorum inventa fuerunt, nemo mirabitur, cur efficacissimorum etiam remediorum vires eluserit pertinax morbus. Observaverat *Tulpius* (b), quòd *inter œsophagum ac asperam arteriam insinuat se nonnumquam durus & exitialis quidam tumor, modò foris conspicuus, modò verò intus delitescens*. In vidua quadam vidit hunc morbum lento marasmo, ob denegatum cibo & potui in ventriculum transitum, lethalem. Dissecto autem cadavere, invenit, (c) *tumorem, ad instar carcinomatis,*

(a) Medical. Essays. Tom. II. pag. 324.

(b) Observ. Medic. Lib. I. cap. XLIV. pag. 84.

(c) Ibid. pag. 85.

colore lividum, & radicibus diffusum per quamcumque colli partem, potissimum verò circa gulam, tam arctè premendo eam, ut ex complicatis ipsius tunicis excreverent intus varia filamenta, obturantiâ intricatâ suâ texturâ, usque eò perviam hanc fistulam ut ne ferreum quidem specillum per eam licuerit transmittere. Præterea & glandulæ in medio thorace œsophago accumbentes quàm maximè intumuerant. In cadavere viri eodem morbo, frustra variis Methodis tentato defuncti inventus fuit tumor durus glandulosus in ipso cavo œsophagi, in media circiter ejus longitudine incipiens & ad superius ventriculi orificium usque productus, adeo exactè replens totam œsophagi cavitatem, ut specillum vix in ventriculum protrudi posset (a). In alio cadavere œsophagus in parte sua inferiori in albam, crassam, & scirrhosam substantiam mutatus inveniebatur, in qua substantia multæ vomicæ exiguæ pus continentes aderant, quæ singulæ in cavum œsophagi distincto orificio aperiebantur. Superius ventriculi orificium & proxima ventriculi pars eodem modo affecta erant (b). Ingens steatoma tantæ duritiei, ut cultro vix cederet, magnam thoracis partem replebat, pleuræ, mediastino, pericardio accretum, paritèrque cohærens œsophago, cum quo descendebat per diaphragma, atque ibi œsophagum non tantùm comprimebat, sed & secundum ventriculi dorsum ad pylorum usque eundem reclinabat, ipsum pylorum pariter mole suâ arctans. Miser æger, in cujus cadavere tantæ molis tumor inveniebatur, diu laboraverat difficili deglutione, & circa vitæ finem quævis ingesta illico rejiciebantur per os, licèt minimâ etiam copiâ simul assumerentur (c). Œsophagus in tota sua ferè longitudine à clavicularum regione ad ventriculum usque cartilagineus inventus fuit, simulque adeo angustus, ut vix setam porcinam transmitti pateretur (d). In homine quinquagenario majore, qui dudum senserat ingestos cibos & potus circa sterni ossis summitatem hæere, & postea obicem quemdam hîc positum præterlabi, sæpius autem post aliquam rēmoram, obortâ nausæâ & tussi, iterum per os expelli cum magna simul tenacis pituitæ copia, post mortem inventus fuit dexter pulmo superiori suâ parte scirrhosus, mediastinum & œsophagum versus sinistrum pectus protrudens, simulque œsophagi cavum ibidem loci arctans adeo, ut à retentis deglutitis œsophagi tubus supra locum compressum dilatatus admodum appareret, versus colli superiora iterum solitam amplitudinem habens. Observationem hanc miram debeo eruditissimo Medico *Antonio Haeno* Praxim Medicam summa cum laude Hagæ-Comitum exercenti, & indefesso labore, quacumque datâ occasione, abditas morborum causas in cadaveribus inquirenti, qui coram celeberrimo *Schvvenckio*, *Anatomes & Chirurgiæ Professore* demortui cadaver incidit.

Ex omnibus illis fati apparet, scirrhosæ anginæ in cadaveribus inventas causas tales fuisse, quæ meritò insanabiles habentur: tunc tantùm spem curæ superesse, quando tali in loco siti sunt scirrhosi tumores, ubi ferro vel igne tolli possunt. Neque his repugnat sequens Historia, quæ docet quidem, tolerari diu potuisse malum, descripto morbo fati affine, dum per Artem via parabatur deglutitis, ut in ventriculum delabi possent; neutiquam tamen superatam fuisse ejus causam, de qua tamen dubitabat *Willisus*, an ad paralytin, an verò ad tumorem præternaturalem

(a) Medical Essays. Tom. II. pag. 324.

(b) Ibid. pag. 332.

(c) Ibid. Tom. III. pag. 353. &c.

(d) Mémoires de l'Académie Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 489.

in his partibus referri deberet: (a) *Vir robustus, & aliter satis sanus, à longo tempore vomitu crebro laborans comesta quaque sapius, etsi non semper, mox rejicere solebat. Tandem victis omnibus remediis, morbus in eum statum devenit, ut valde esuriens, comederet ille, donec œsophagus ad gulam usque impleretur, dein nihilo in ventriculum illabente, ingesta quaque cruda, regereret. Cum pharmacis minime jvantibus, præ fame summè elanguesceret, & prope diem interire periclitaretur, suavit illi Willisus, ut virgulam, è pinna cetacea paratam, in summitate spongiam affixam habentem, œsophago immitteret statim post cibum & potum assumptum, sicque viam faceret, ut in ventriculum descendere possent. Successit quidem hæc methodus, sic tamen ut quotidie eadem indigeret miser æger, secus inedia periturus. Notat autem Willisus, quòd per sedecim annos sic pabulum sumferit homo ille, adhuc vivens & valens, dum hæc scriberet.*

Rarius autem hæc anginae species respirationem lædit adeo, sed semper ferè degluttonem. Cartilaginea enim asperæ arteriæ pars impedit, quominus tam facile intercludi possit aeri via, licèt à tumente œsophago vel vicinis tumoribus scirrhis posterior asperæ arteriæ pars, quæ membranacea est, comprimeretur. In ipso verò arteriæ asperæ cavo tumor si nasceretur, ingens & continua tussis sic vexaret ægrum, ut prius deficeret, antequam lentè crescens talis tumor scirrhus illum suffocaret. Accedit, quòd per œsophagum acria, aspera, fervida ferè, frigidissimi potus, &c, transmittantur sæpius, adeoque lædentibus causis exponatur frequenter; dum nervi per internam laryngis & asperæ arteriæ membranam dispersi adeo irritabiles sunt, ut præter aerem nihil ferè admittant absque suffocationis periculo, & validâ tussi mox excitatâ expellatur statim, quidquid alieni ingressum fuerit.

ANGINA INFLAMMATORIA.

§. 798. **V**ERUM quando ab inflammatione, glandulæ (788), vel muscoli (788), occupantur, tum oritur morbus huc propriè referendus ob summam, quâ funestus est, acutiem, & velocissimam, & insuperabilem sæpe violentiam.

Postquam febrium in genere pertractata fuit Historia, uti & præcipuorum symptomatum febrilium, vidimus & illa, quæ in febribus continuis, remittentibus, & intermittentibus notanda erant præcipuè. His absolutis, sequebantur ordine Morbi Acuti Febriles, qui febre quidem stipati erant, sed in quibus simul singularis inflammatio hujus illiusve organi aderat. Inter hos morbos & Angina inflammatoria locum merebatur, cum & satis frequens occurrat, & sæpe summo cum discrimine citò suum decursum absolvat; usque adeo ut inter morbos acutissimos jurè numeretur, cum quandoque subitò, frustra etiam adhibitis

(a) Tom. II. ubi de Pharmaceut. ration. Sect. II. cap. 1. pag. 45.

efficacissimis remediis, strangulet. Propriè autem de angina inflammatoria tantùm agendum erat inter morbos acutos febriles; verùm cùm anginæ nomen detur omnibus morbis, qui respirationem vel deglutitionem lædunt, modò illorum causa supra pulmonem vel stomachum poneretur (vide §. 783.); operæ-premium videbatur agere etiam de aliis anginæ speciebus, quæ absque inflammatione comite contingunt, partim ut illi morbi cognosci & curari possent, partim etiam ut angina inflammatoria à reliquis hujus morbi speciebus meliùs posset distingui, cùm ob summum sæpe discrimen & velocitatem validissima remedia simul & semel applicanda postulet.

Dictum fuit ad §. 787, præcipuam anginæ distinctionem desumi vel à natura tumoris, organa respirationis vel deglutitionis impediens; vel à loco per talem tumorem occupato. In illa anginæ specie, de qua nunc agendum erit inflammatoria natura tumoris est; adeoque ejus cognitio & curatio ex illis, quæ de inflammatione dicta fuerunt, peti debet. Verumtamen pro diversitate loci, quem inflammatorius tumor, deglutitionem vel respirationem impediens, occupat, tam in prognosi quàm in curatione hujus morbi, diversitas notabilis occurrit, adeoque & de hac re agendum erit ordine in sequentibus.

Primò ergo videbimus, quænam causæ inflammationem, in locis §. 788, enumeratis, excitasse observatæ fuerint; dein considerabimus varia symptomata hujus morbi, quatenus à diversitate loci affecti pendent; atque simul ex his habebitur Prognosis; denique agendum erit de his, quæ in cura hujus morbi notanda sunt; quæ partim ex generali inflammationis cura, partim etiam ex partium affectarum usu cognito, deducuntur.

§. 799. **H**UJUS (798) mali causa 1°. In genere est omnis ea; quæ inflammationem quamcumque potest producere (375. 376. 377. 378.). 2°. Illa omnis, quæ inflammationis causas determinat inprimis ad loca descripta (788), maximè ad laryngem, pharyngem, os hyoides, horùmque musculos, tum ad fistulæ pulmonalis superiora; talia autem sunt, dispositio propria juvenibus, sanguine divitibus, rufis; exercitium frequens, validùmque harum partium, oratoria exercitatio, cantus, clamor, fortis equitatio adverso vento & frigido, tubarum & fistularum inflatus, labores validi in aere frigido, calor æstuans magnum frigus excipiens tempore verno; aridæ fauces ob aeris recepti & expulsi fervorem in æstu solis, vel in febre inflammatoria.

1°. Demonstratum fuit in Historia inflammationis ad §. 373, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriorum ortus, adsunt, inflammatione posse corripì; adeoque & facillè patet, idem obtinere in organis illis, quæ deglutitioni & respirationi inserviunt. Omnes ergo inflammationis causæ, quæ numeris in textu citatis recensitæ & explicatæ fuerunt, huc referri debent.

2°. Præter generales inflammationis causas, quæ in quovis corporis loco illam excitare possunt, notandum est, ad anginam inflammatoriam producendam concurrere quandoque & alia, quæ versus organa deglutitionis vel respirationis harum causarum efficaciam determinant potius, quàm versus alias corporis partes. Sunt autem hæc vel talia, per quæ causæ, inflammationi producendæ aptæ, applicantur his partibus; uti v. gr; cantus, clamor, &c, (de quibus statim agetur, & quorum actio faciliè intelligitur); vel solâ Observatione effectuum novimus, quasdam esse causas, quæ materiam inflammatoriam versus hæc loca deponunt, licet non intelligamus rationem, quare hoc sic factum fuerit. Sic v. gr; dum anginæ inflammatoriae epidemicè grassantur, à primo morbi insultu incipiunt horrere, & rigere; mox sequitur febris; & post hanc citius vel serius incipiunt dolere fauces & inflammari; atque sæpe tunc vidi cessare febrim, simulac materia inflammatoria versus hæc loca esset deposita: &, si benignâ resolutione curabilis sit hæc angina, postea nulla febris sequitur amplius. Videtur ergo per febrim prægressam determinari anginæ causa versus hæc loca in epidemicis anginis simili modo, ac in epidemica pleuritide, phrenitide, &c, observatur, ubi per febrim in latera vel caput morbi materies deponitur. Quis autem poterit explicare ex illis, quæ hæctenus in Arte habentur cognita & demonstrata, quare in hunc potius illumve locum determinetur morbi materies pro varia indole constitutionis epidemicæ? Sufficiet Medico fidei Observatione hæc didicisse, licet ignoret, quâ lege fiant. Videantur & illa, quæ in *Commentariis* §. 593, de hac re dicta fuerunt.

Huc autem spectat & *dispositio propria*, quâ ægri in morbos inflammatorios proni sunt, & imprimis harum partium. Sic novi plures, qui quotannis, vere nempe & autumno, bis corripiti solent anginâ, quàmvis leviori plerumque &, resolutionis viâ, curabili, tamen & quandoque in suppurationem vergente. Porro (a) *Juvenes præ cæteris, & temperamento sanguineo præditos, rufos etiam. . . . præ reliquis omnibus*, his morbis obnoxios esse, observasse se testatur *Sydenhamus*.

Verùm & validum harum partium exercitium & frequens multùm facit ad hunc morbum excitandum, uti quotidianis Observatis constat in illis, qui muneris ratione diu, & cum vehementia, perorare debent. Ob eandem causam clamor, cantus, fistularum & tubarum inflatus huc referuntur. Videmus enim, omnibus illis faciem, labia, oculos turgere, & sanguine suffundi; simulque majorem calorem conciliari toti corpori, & imprimis superioribus partibus; unde & vehementer perorantibus copiosus sudor guttatim de facie destillat. Omnia hæc docent, majori copiâ & impetu sanguinem per vasa harum partium moveri, & vasa minora dilatata rubrum sanguinem accipere, quem naturaliter non habent, adeoque per errorem loci inflammationem faciliè hîc nasci posse; præsertim si calentes oratoriâ exercitatione homines mox aeri frigido se exposuerint incautiùs; unde toties tristibus Exemplis constitit lethales morbos natos fuisse. Quàm periculosum enim sit, si aucto motu, rarefactis liquidis, & laxatis vasis, mox successerint contraria, aliâ occasione in *Commentariis* §. 118, dictum fuit. Non absque veri specie ergo simulabat hunc morbum *Demosthenes*, dum, postquam præcedenti die Milesiorum postulatis acriter respondisset, coram populo Atheniensi verba faciens, sequenti die lanâ multâ collum cervicisque circumvolutus prodit, dicens, se synanchem

(a) Sect. VI. cap. VII. pag. 357.

pati. Scitè tamen unus de populo , fraudem suspicatus , exclamavit , illum non fynanchen sed argyranchen pati , dum pretio corruptus contra Milesios dicere nollet (a).

FORTIS EQUITATIO ADVERSO VENTO ET FRIGIDO. LABORES VALIDI IN AERE FRIGIDO. Si pernici quis vehatur equo , etiam tranquillâ tempestate , adversum quasi sentiet ventum , dum aer motis per illum corporibus resistit tantò plùs , quantò majori celeritate moventur. Majus autem frigus percipimus omnès , dum ventus flat , quia vicinus nobis aer , illico à calore corporis nostri calefcens , diffatur omni momento , atque simul frigidior aer statim in ejus locum succedit. Dum ergo fortiter quis equitat adverso vento , omni momento frigidus aer fauces ingreditur , simulque vasa harum partium ab aere resistente , & contrariâ directione moto , validè comprimuntur , adeoque & angustantur. Ergo frigore moleculis humorum adunatis (vide §. 117.) , atque eodem constrictis vasis , conspirante simul pressione validâ aeris in has partes , aptissima nascitur obstructioni in his locis occasio , dum simul auctus humorum per vasa motus inter equitandum (calefcunt enim à celeri equitatione etiam hyemali frigore homines) impetum in loca obstructa auget , adeoque inflammationem (vide §. 371.) producere valet. Hæc est ratio , quare toties illi , qui hyemali tempore magna itinera equitando perficiunt , anginâ , peripneumoniâ , pleuritide & similibus morbis corripantur. Ob easdem causas , laboribus validis in aere frigido peractis , anginâ inflammatoriâ corripuntur homines : quàmvis enim reliquas corporis partes vestibus contra frigus munire possimus , jugis tamen respirandi necessitas facit , ut gelidus aer os internum & fauces omni momento alluat , ubi nuda vasa nullâ cute tecta , aeris immediato ferè contactui exponuntur. Cùm autem , per labores aucto motu liquidi arteriosi , initia arteriarum lymphaticarum dilatentur , & sanguinis rubri moleculas crassiores admittant (vide §. 378 , & §. 118.) , patet ex dictis , quantum tunc nocere possit aeris frigus constringens vasa , & in majorem adunationem fluidorum moleculas disponens.

CALOR ÆSTUANS MAGNUM FRIGUS EXCIPIENS TEMPORE VERNO. Subitas frigoris & caloris vicissitudines plurimos morbos facere , constans omnium Medicorum Observatio docet. Unde & *Sydenhamus* notavit , illud anni tempus morborum inflammatoriorum maximè ferax esse , quando vere jam adulto æstivi calores incipiunt : & de angina speciatim monuit , quòd quidem (b) *quolibet anni tempore aggreditur , maximè tamen illo , quod ver atque æstatem interjacet.* Unde etiam inter vernos morbos (c) anginam numeravit *Hippocrates*. Frigus enim prægressum fibras solidas accurtando , densando , roborando (d) *actionem earum in humores auxit* , adeoque & humores magis compactos & densatos reddidit ; uti in *Commentariis* §. 52 , probatum fuit. Ubi ergo subitus æstus frigidam tempestatem prægressam sequitur , dissipantur mobilissima & fluidissima de corpore , debilitantur solidæ corporis partes (e) , adeoque nascitur occasio , ut laxata subito vascula arteriosa lymphatica per errorem loci admittant crassiores , & per frigus prægressum adunatas , sanguinis moleculas ; unde obstructio & inflammatio nasci poterunt

(a) A. Gellii Noct. Attic. Lib. II. Cap. IX. pag. 269.

(b) Sydenh. Sect. VI. cap. VII. pag. 357.

(c) Aphor. Sect. III. n°. xx. Charter.

Tom. IX. Part. II. pag. 114.

(d) Boerhuav. Instit. Medic. §. 747.

(e) Ibid. §. 746.

quàm facillimè, & imprimis circa organa deglutitionis & respirationis, quæ aeris vicissitudini maximè exponuntur. Similium morborum frequentia verno tempore fortè & inde augetur, quòd diuturnum calorem vespertinum frigus sæpe fatis intensum sequatur; nam & periculosissima est hæc vicissitudo, dum calorem æstuantem magnum frigus excipit; & quidem usque adeo, ut *Sydenhamus* non dubitaverit asserere, quòd plures homines ab hac causa pereant, (a) *quàm peste, gladio, atque fame simul omnibus*. Ob hanc causam sollicitè familiares suos semper monuit, ne maturè vestes, quibus assueverant, deponerent; & (b) *ab exercitio calefcentes frigus sedulo vitarent*. Lethalem quarto die anginam ab hac causa natam dolui in optimo cive hujus urbis, qui medio Majo mense in hortulo suburbano sedens, blando solis verni tepore delectatus, obdormiverat in seram vesperam usque, & nocte sequente pessimâ anginâ corripiebatur, quæ illum; frustra tentatis efficacissimis remediis, è medio sustulit.

ARIDÆ FAUCES, &c. Quicumque æstivis sub fervoribus per arida & fabulosa loca iter fecerunt, hoc quandoque experti sunt; nempe totum os & fauces sic sicari, ut deglutitio dolens reddatur non tantum, sed & sæpe impossibilis omnino, donec potu assumpto iterum humectentur hæc loca. Exsiccantur enim & arefcunt penitus ultima emissaria arteriolarum exhalantium; &, si diu pergat agere eadem causa, penitus impervia redduntur. Dum autem obstructos horum vasorum fines liquidum vitale urget, dilatantur hæc vascula, dilatata crassiores sanguinis moleculas admittunt, sicque in his inflammatio nascitur, quæ per vicina loca propagatur facillè, dum immeabili humore distenta & turgida hæc vasa comprimunt alia ipsis adjacentia. Augentur præterea hæc mala, dum æstuate aeris calore, liquidissimis sanguinis partibus diffatis, reliquarum cohæsió & adunatio augetur, unde inflammatorium illud viscidum in sanguine nascitur. Cùm autem ex his, quæ §. 100, de effectibus aucti motûs circulatorii dicta fuerunt, uti & ex illis, quæ in *Commentariis* §. 587, habentur de febrium effectibus, pateat, liquidissima sanguinis dissipari, & residuas partes inspissari & adunari per validas febres; apparet facillè ratio, quare in inflammatoriis, aliisque acutis febribus, angina quandoque nascatur, & quidem plerumque pessimo omine, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 741, dictum fuit.

§. 800. **U**BI ex his causis (799) nata est, varia, & inter ea horrenda, symptomata creat, pro diversitate partis ejus, quam occupat.

Cùm adest angina inflammatorio, occupat unam vel plures ex partibus §. 788; enumeratis, & imprimis laryngem, pharyngem, os hyoides, harumque partium musculos, tum & fistulæ pulmonalis superiora. Reliquæ enim partes, paragrapho citatâ recensitæ, quàmvis inflammationem pati possint, rarò tamen acutam inflammatoriam anginam faciunt, sed potiùs lentiolem quamdam anginæ speciem, uti ex glandularum situ, & illis, quæ antea dicta fuerunt, fatis patet. Cùm autem varia sit prognosis, & in curatione pariter diversitas occurrat, prout hæc vel illæ partes inflammatorio tumore obsessæ fuerint, necessarium erit, ut Medicus hæc distin-

(a) Sect. VI, cap. 1, pag. 325.

] (b) Ibid, pag. 326.

guere possit. Hoc autem fit conspectu, dum inflammatae partes oculis patent; uti v. gr; dum tonsillae, uvula, lingua, &c, sic affectae sunt; vel observata laesione functionum illarum, quas in sanitate perficiebant partes nunc affectae. Ut autem ordine hoc fiat, seorsim considerabuntur illa phaenomena, quae asperae arteriae, laryngis, pharyngis, &c, inflammationem comitari solent; & deinde videbimus, quanam fiant, si plures ex his partibus simul affectae fuerint.

§. 801. **S**I sola laborat pulmonalis fistula, illaesis aliis, in interna sua membrana musculoſa, tum oritur ibi tumor, calor, dolor, febris acuta calida, caeterum externa signa nulla; vox acuta, clangosa, sibilans; inspiratio acutè dolens; respiratio parva, frequens, erecta, cum summo molimine; hinc circulatio sanguinis per pulmones difficilis; pulsus mirè & citò vacillans; angustiae summae; cita mors. Estque haec una ex iis, quae funestissimae, nec externa dant signa: quò verò propiùs glottidi & epiglottidi malum, eò sanè magis lethale.

Agitur jam hâc paragrapho de illa anginae inflammatoriae specie, in qua sola aspera arteria in interna sua membrana afficitur, illaesis reliquis partibus, quae respirationi & deglutitioni inserviunt. Notum autem est ex Anatomicis & Physiologicis, asperam arteriam ex segmentis cartilagineis orbicularibus constare, posticâ parte abscissis, atque ibidem membranâ validâ completis, & inter se connexis vinculo musculoſo forti. Simul etiam constat, totam internam asperae arteriae superficiem laevi & lubricâ membranâ obduci, ut aer semper hiante hâc fistulâ libere ire & redire posset. Ubi ergo inflammatur hâc membrana, communes omni inflammationi effectus sequentur, tumor, calor, dolor, febris (de quibus vide §. 382.): verum praeter febrim acutam externa nulla signa aderunt, uti ex dictis facillè patet. Dolor acutus quidem ab aëgris percipitur, sed non adeo distinctè locum dolentem indicare possunt, cum saepe inflammatio per notabilem longitudinem internae membranæ asperae arteriae diffundatur. Praecipua ergo signa talis anginae habentur ex functionibus laesis ipsius partis affectae. Verum asperae arteriae praecipuus usus est, ut aerem inspiratum & expiratum transmittat libere tam ad respirationem peragendam, quam ad formandam vocem. Ubi ergo inflammatorio tumore hîc nato angustatur asperae arteriae cavum, nec libere, ut solebat in sanitate, ingredi potest aer in pulmonem, neque commodè inde iterum exire. Hinc vox acutior redditur, & cum sibilo aer ex pulmone expulsus per angusta hâc loca transit. Cùm autem inflammata hâc membrana siccior reddatur, dum vasa majora immeabili sanguine distenta comprimunt vicina minora exhalantia, vox clangosa fit, uti aliâ occasione in *Commentariis* §. 609. lit. β, & 739, demonstratum fuit. Quia autem in inspiratione, dilatato pectore, aer in pulmonem ingrediens ejus vesiculas inflat, simulque asperam arteriam ejusque ramos, bronchia dictos, elongat; distrahitur inflammata hâc membrana, atque inde dolor acutus inter inspirandum nascitur. Verum & expiratio impeditur, dum aer ex pulmone per angustatam inflammatorio tumore asperam arteriam minori copiâ transire potest, adeoque requiritur, ut majori celeritate exeat. Patet hinc ratio, quare in hoc morbo respiratio

parva & frequens sit, atque erectâ cervice cum summo molimine fiat. Hæc est illa respiratio, quæ (a) conspicua & (b) sublimis Hippocrati vocabatur, & pro pessimo signo in morbis habebatur, uti aliâ occasione ad §. 734, dictum fuit.

Verùm ut in homine nato sanguis ex corde dextro in sinistrum venire possit, debet per pulmonalis arteriæ angustias in venas transire, atque ut hic transitus libere fiat, requiritur pulmonis dilatatio per aerem inspiratum. Cùm ergo illa impediatur in hac anginæ specie, difficilis erit per pulmonem sanguinis circulatio, unde pulmo incipiet infarciri sanguine à corde dextro expulso, minor copia sanguinis veniet in cor sinistrum, adeoque nec ex corde sinistro in aortam projicietur talis sanguinis quantitas, quæ dilatandis arteriis sufficit. Hinc pulsus mirè & citò vacillabit, & ob impeditum sanguinis liberum per pulmonalis arteriæ fines transitum summa nascetur anxietas (vide §. 631.); & tandem infarcto sanguine immeabili pulmone suffocabitur circulatio, & cita mors veniet. Optimè jam notaverat Galenus, quòd, quicumque ex vehementi angina (c) suffocantur, parvum hi habent & raram pulsùm; ubi jam animam agunt, crebrum atque inaequalem. Videtur & Hippocrates similem anginæ speciem notasse, quam ex calida & nitrosa defluxione ortam voluit, arteriam asperam exulcerante. In hoc morbo enim dicit, quòd (d) Orthopnæa oboritur, siccitasque multa; quæ sub conspectum cadunt, gracilia comperiuntur. Posteriores quoque cervicis tendones contendantur, ac tamquam in tetano intendi videntur. Vox quoque abrupta est, ac spiritus parvus, spiritusque retractio densa ac violenta oboritur. His arteria ulceratur, pulmò incenditur, neque externum aerem introducere queunt. Patet enim ex hac descriptione asperam arteriam affectam fuisse; neque ullum tumorem inflammatorium in faucibus apparuisse. Monuit enim optimè Galenus in Commentariis suis in hunc textum, graciles vocari partes conspicuas, non quòd naturalem torositatem non haberent, verùm tantùm ideo, quia nullus præternaturalis tumor in illis observabatur: ((e) nam gracile ad partium præter naturam tumentium, oppositionem interdum dicitur), uti in aliis anginæ speciebus fieri solet.

Funestissimam autem hanc esse anginam, ex dictis satis patet, cùm tantum discrimen adsit, ne aucto tumore inflammatorio subito suffocetur æger; atque eò magis lethalem & citiùs, quòd magis versus superiora asperæ arteriæ hæserit malum; ibi enim, inprimis circa glottidem, major est fistulæ hujus angustia, adeoque à parvo etiam tumore obturari integre poterit. Summo ergo jure Hippocrates dixit, (f) Anginæ gravissima quidem sunt, & celerrimè interimunt, quacumque neque in faucibus, neque in cervice quidquam conspicuum faciunt; plurimùm verò dolorem exhibent & orthopnæam. Hæc namque & eodem die, & secundo & tertio & quarto strangulant. Imò absolutè lethalem damnasse videtur talem anginam Celsus dicens (g), Neque is servari potest, qui sine ullo tumore febricitans subito strangulatur.

(a) Coac. Prænot. n^o. ccliii. Charter. Tom. VIII. pag. 866.

(b) Epidem. Lib. III. Comment. II. Text. IV. Ægrot. vii. Charter. Tom. IX. pag. 235.

(c) Libell. de Pulsib. ad Tyron. cap. ultim. Charter. Tom. VIII. pag. 13.

(d) Lib. de Morbor. acutor. vi. Comment. IV. Text. xxviii. Charter. Tom. XI.

pag. 137. 138.

(e) Ibid. pag. 138.

(f) Prognostic. Comment. III. Sentent. xvi. Charter. Tom. VIII. pag. 673. Confer. Coac. Prænot. n^o. ccc lxxiii. Charter. Ibid. pag. 872, & n^o. ccclxxvi. pag. 873.

(g) De Medicin. Lib. II. cap. vi. pag. 55.

§. 802. **S**I larynx imprimis acutè inflammatur; & sedem habuerit malum in musculo albo glottidis, & simul in carnosis ei claudendæ inservientibus, oritur dirissima, subitò strangulans, angina. Signa ut priora (801); dolor in elevatione laryngis ad deglutitionem ingens, auctus inter loquendum atque vociferandum; vox acutissima, stridula; citissima, cum summis angustiis, mors. Estque hæc, sine signis externis, omnium pessima.

Suprema asperæ arteriæ pars, cartilaginibus cricoideâ, thyroideâ, arytenoideis, epiglottide, & ligamentis atque musculis annexis constans, larynx vocatur, cujus orificiûm, in faucibus patens: ponè linguam, unica via est, quæ aerem in pulmonem admittit & emittit. Simul etiam loquelæ & vario vocis modulamini inserviunt hæc partes, dum per musculos glottidis apertura dilatatur vel angustatur, uti ex Physiologicis constat. Si ergo membrana internum laryngis cavum investiens, vel musculi claudendæ rimæ glottidis inservientes, inflammentur, patet facilè, in quanto discrimine versentur ægri, cum à levi etiam hîc nato tumore suffocatio lethalis immineat. In præcedenti paragrapho dictum fuit, anginam ab inflammata pulmonali fistula natam eò periculosiorem esse, quò propiùs glottidi & epiglottidi hæreat malum; quantò magis ergo, si circa ipsam glottidis rimam. Signa similia sunt, ut in præcedenti anginæ inflammatoriæ specie, cum & in hac angina liber aeris per fistulam pulmonalem transitus impediatur, atque pariter externa signa nulla adsint, cum aperto ore, & depressâ linguâ, epiglottidis extremum tantum appareat; glottidis verò rima rarò vel nunquam conspici possit.

Bina tamen sunt, quibus hæc anginæ species à præcedenti distingui potest. Vox nempe acutissima & stridula; & dolor ingens, cum inter deglutiendum larynx elevatur. Novimus enim, vocis tonum graviorem vel magis acutum à variata magnitudine rimæ glottidis & diversâ celeritate aeris efflati pendere; quod etiam in instrumentis musicis, quæ inflantur, imitati sunt Phonurgi. Cum ergo vel tumente membranâ internâ laryngis, vel inflammatis musculis, qui claudendæ glottidis rimæ inserviunt, illa angustetur; vox tandem acutissima fieri debet, & ingrato stridore displicens, qualis in cantoribus observatur, dum in nimiam altitudinem elevare vocem conantur, tonos acutissimos formaturi; rubra enim & turgida, imò quandoque lividâ ferè facie, suffocationem imminetentem ob nimis arctatam glottidis aperturam, testantur. Præterea cum tales ægri omni molimine respirationis instantem suffocationem avertere conantur, tantò majori celeritate ex pulmone per rimam glottidis pelli debet aer, quantò magis arctatum fuerit hoc spatium; unde iterum vocis acumen augetur. Ex his simul patet, quare inter loquendum & vociferandum dolor adeo augeatur, dum nempe aer majori impetu & velocitate per loca hæc angustata & inflammata pellitur.

Illo autem tempore, dum deglutienda in pharyngem detruduntur, magnâ celeritate larynx attollitur, dum simul lingua hoc tempore postica faucium urgens, retrorsum inclinât epiglottidem, sicque binis his actionibus simul concurrentibus

cavetur, ne aliquid ex deglutiendis in rimam glottidis delabi possit. Non mirum ergo, acutissimum dolorem sentiri inter deglutiendum, dum inflammata larynx adeo velociter sursum elevatur. Quàmvis autem elevatâ larynge sequi debeat illi adhærens fistula pulmonalis, adeoque & inter deglutiendum dolor augeri, dum illa inflammata fuerit; tamen longè magis videtur moveri larynx, quàm ipsa aspera arteria inter deglutiendum, uti apparet si digiti inter deglutiendum parti colli anteriori applicentur, ubi & larynx & aspera arteria tangi possunt.

Patet ergo, binas has anginæ species plurima signa communia habere, & si inflammatio in asperæ arteriæ partibus superioribus hæreat, difficulter distinguere posse. Præcipuum verò discrimen dare vocem illam acutissimam & stridulam, dum larynx inflammata est. Quàmvis enim & arteriâ asperâ inflamatâ ob arctatam viam acutior vox reddatur, tamen dum aer ex pulmone expulsus hoc obstaculo retardatur, minori celeritate per glottidis rimam exit, adeoque non adeo acutus erit sonus. Cæterùm licet quis in distinguendis binis his anginæ inflammatoriæ speciebus hallucinaretur, non adeo multum mali inde metuendum foret, cum ambæ funestissimæ sint, & eandem curationem requirant, uti postea §. 809, patebit. Cum autem in binis illis anginæ speciebus, imminente jam suffocatione, facie inflatâ, oculis sanguine suffusis & prominentibus, linguâ exsertâ, canium à rapidissimo cursu anhelantium speciem referant miseri; hinc præ reliquis *κοιμάσθην* hic morbus ab Auctoribus vocatur, uti antea ad §. 783, dictum fuit.

Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* dixerit (utî aliâ occasione ad §. 741; monui), (a) *In febribus derepente suffocari, & deglutire non posse, citra tumorem, malum est.*

Hæ sunt anginæ, quæ subitissimè homines è medio tollunt; quod & *Sydenhamus* (b) *paucis nonnunquam horis fieri monet*, licet subitæ mortis in hoc morbo causam non adeo tribuat affecto loco, quàm copiosæ materiæ febrili in has partes depositæ, & non satis tempestivè adhibitis efficacissimis remediis. *Tulpius* tamen dolebat, quod in nauta pleni habitûs, intempestâ nocte, tali anginâ correpto; frustra tentasset optima quæque. Nam (c) *Nil non molitum; sed urgentior fuit necessitas, & vehementior ab incluso spiritu strangulatus, quàm ut juverint ipsum vel sanguis maturè ex utroque brachio detractus, vel incisa ranula; vel cucurbitula, gargarisationes, clysteres, cataplasmata, aliæque satis celeriter adhibita.* Similem & casum vidi in homine quinquaginta quinque annorum, cui unâ cum deglutatione læsa vox acutissima & stridula aderat, cum febre non adeo intensâ, frustra tentatis omnibus, paucarum horarum spatium periit. In convivio simili morbo correptum hominem fuisse noverat celeberrimus *Boerhaavius*; dumque convivæ jocè causâ acutam vocem fingere miserum putabant, defecit, antequam ullum remedium adhiberi potuerit. Interim tamen rariùs occurrunt funestissimæ illæ anginæ: longè frequentiores illæ observantur, de quibus sequentibus paragraphis agendum erit.

(a) Coac. Prænot. n°. cclxxviii. Character. Tom. VIII. pag. 867.

(b) Sect. VI, cap. vii. pag. 357.

(c) Observ. Medicar. Lib. I. cap. li. pag. 96.

§. 803. **S**I foli musculi elevando offi hyoidi, & laryngi fervientes inflammantur validè, signa evidentia sunt hæc; respiratio fati libera; deglutitio in prima actione suæ exercitationis acutissimè dolens; tum signa inflammationis in genere; & eadem in iis musculis, qui apparere examinanti possunt.

Vidimus antea, in deglutitionis actione elevari laryngem: sed & os hyoïdes unà tum ipsi annexis attollitur, inprimis per styloceratohyoïdeos musculos. Ubi ergo hi musculi, vel & alii huic actioni exercendæ destinati (a), inflammantur, patet facilè acutissimum dolorem nasci debere. Occurrunt tales anginæ, & longè frequentius quàm priores §. 801. 802, recensitæ, in quibus ægri, dum deglutitionem minitantur tantùm, præ doloris acerbitate toto corpore convelluntur. Cùm autem illi musculi profundius recondantur, inspectis faucibus nullus sæpe tumor apparet, si nempe in his solis malum hæserit. Neque in colli exterioribus aliquis tumor conspicuus adest ob eandem rationem. Plerumque tantùm in uno latere talis affectus hæret; saltem sic in illis observavi, quos hæc anginâ laborantes tractavi, & quandoque decursum dolentis musculi inflammati, ægri indicare nôrunt, saltem in initio morbi; postea enim sæpe contingit, ut & ad alia loca propagetur inflammatio. Distinguitur autem hæc anginæ species à præcedentibus facilè, quòd respiratio fati libera hîc maneat, neque acuta adeo aut clangosa vox sit. Quàmvis autem non adeo funesta sit hæc anginæ species, ac priores illæ, tamen non caret periculo; non tantùm ob deglutitionem impossibilem, verùm etiam quia periculosâ metastasi sæpe in pulmonem vertitur morbus: de qua re postea adhuc quædam dicenda erunt. Saltem in illis, quos hæc anginæ specie laborantes vidi, inveni subito plerumque, & absque bonis signis, evanescere dolorem, & deglutitionem liberrimam reddi; sed succedere orthopnoeam, stertorem ingratum in pectore & mortem. Si verò evaderent, non nisi cum magna difficultate & pessimis symptomatibus eluctabantur tales ægri. In homine illo, cujus mentio facta fuit §. 799, hæc anginæ species aderat, & in sinistro latere colli dolentem plagam demonstrabat, quæ suo decursu à processu styloideo ad laryngem tendebat; nullo tamen tumore vel in faucibus vel in collo apparente. Quàmvis autem primis duodecim horis nulla febris adesset; illico valida venæ-sectio institueretur, ter etiam repetita in hoc ægro, licèt sexagenario; clysmata applicarentur omni trihorio; cucurbitis, nuchæ applicatis, revulsio tentaretur; totum collum mollissimis cataplasmatibus obvolveretur; semicupio uteretur sæpius ex emollientissimis herbis cum aqua & lacte dulci decoctis; similibusque continuò os internum collueret; frustra fuerunt omnia. Sed circa initium quartæ diei lætabatur miser, quòd liberrima jam foret deglutitio, avidissimè potum oblatum assumens. Verùm dolor aderat in pectore cum stertore; febris augebatur; & eadem die quintâ post meridiem horâ periit. Similes alios casus vidi, & inter illos quosdam adhuc citius lethales; sicque didici, & hanc anginæ speciem, licèt respiratio libera maneret, ancipitem admodum esse; neque sine ratione in *Coacis* haberi sequentia, (b) *In anginis omnia perniciofa sunt, quæ non*

(a) Vide de his Boerhaav. Institut. Medic. §. 70. 71.

(b) N^o. ccclxxvi. Charter. Tom. VIII; pag. 873.

manifestum dolorem faciunt. Simul etiam patet, has anginas non ideo funestas esse, quia deglutionem lædunt, (hoc enim, uti in sequentibus patebit, longè diutius tolerari potest); verùm tunc lethales fieri, quando malâ, & frequenti in his anginis, metastasi in pulmonem vertitur morbus.

§. 804. **Q**UANDO autem sola pharynx eodem infestatur malo, signa specifica sunt inspectis faucibus apparentia; respiratio fati commoda; deglutitio dolens, impossibilis; materies deglutienda per nares rediens; eadem in asperam arteriam pulsa, & tussim violentem excitans; hinc defectus cibi, potûsque ingerendi; exsiccatio & exasperatio omnium humorum in corpore; febris non adeo intensa; major morbi duratio ante illatam mortem.

Vidimus jam præcedentibus tribus paragraphis, quænam symptomata comitentur anginam inflammatoriam, dum pulmonalem fistulam, ejûsve extremum, laryngem vocatum, vel & musculos laryngem attollentes deglutionis tempore, occupat. Sequitur jam ut consideremus illa quæ fiunt, dum idem vitium in tubo, deglutita in ventriculum deducente, obtinet; atque ultimò videndum, quid fiat, si tonsillæ, uvula, aut velum pendulum palatinum cum suis musculis, inflammata fuerint; quas partes omnia, quæ deglutientur, tangere debent, antequam in pharyngem & œsophagum venire possint. Hæc autem paragrapho agetur de illis, quæ observantur, quando pharynx, aut illi continuatus œsophagus, inflammantur.

Fauces autem, sive pharyngem, vocamus illud spatium, quod ponè velum pendulum palatinum, uvulam, tonsillas apparet, superiùs terminatum narium foraminibus ponè velum pendulum palatinum patulis, posteriùs vertebris colli & musculis illis incumbentibus, inferiùs continuatum œsophago, cui ab anteriore parte larynx adjacet. Anteriùs verò pharyngis cavum apertum est, sic tamen ut tonsillæ, velum pendulum, & uvula hanc aperturam pro parte tegant; reliquum verò, quod his partibus non occupatur, in oris cavum patet. Totum hoc spatium investitur membranâ, quæ tunicæ, nares internas & palatum tegentis, propago est. Fibras autem musculosas accipit pharynx varias à partibus ipsi contiguas, quibus à loco unde oriuntur nomen datum est, ut glossopharyngæi, thyropharyngæi, cricopharyngæi, stylopharyngæi, &c; quæ illud cavum pharyngis dilatant, &c, pro variis usibus in deglutione perficienda, uti in Physiologicis demonstratur (a). Poterit ergo pharynx considerari tamquam latior infundibuli pars, anteriùs aperta, œsophago continua: ubi autem pharynx in tubum teretem æquabilem desinit, ibi non ampliùs pharynx, sed œsophagus, vocatur.

Ubi ergo inflammatur pharynx, poterit aperto ore conspici posterior ejus pars, quæ vertebris colli incumbit, adeòque detegi morbus. Verùm etiam ex functionibus læsis idem cognoscitur. Pharyngis enim usus est, admittere cavo suo cibos & potus, & dein eosdem per œsophagi tubum in ventriculum demittere. Cùm ergo solâ pharynge inflammata in spirabilibus organis nullum vitium adsit, respiratio fati commoda erit, sed deglutitio dolens; imò & impossibilis sæpe omnino, dum

(a) Vide de his Boerhaav. Institut. Medic. §. 70. 71. 72.

inflammata hæc loca à transitu deglutiendorum, & muscutorum illis adhærentium actione, irritantur: unde repellentur illa, quæ in fauces propulsa fuerunt; neque œsophagum ingredi poterunt. Verùm ex pharynge patet via in nares æquè ac in oris cavum; unde frequenter in hac anginæ specie, dum deglutienda huc pervenerunt, convulsis his partibus præ doloris acerbitate per nares redeunt: cùmque laryngis rima hîc patula sit, subitâ tali expulsiōe factâ caveri nequit, quin & quædam ex deglutiendis in illam decidant; unde violentissima & suffocans ferè tussis oritur; sic ut ægri, semel has molestias experti, vix postea audeant tentare deglutionem. Defectus hinc cibi potûsque ingerendi nascitur; adeoque nutrimenti defectu, & liquidi penuriâ, tabescit corpus & exsiccatur. Cùm autem §. 80, demonstratum fuerit, humores nostros sanos post abstinentiam à cibo & potu per viginti horas naturam adipisci putredinis incipientis; patet, talis anginæ effectum esse, ut exasperentur humores omnes in corpore: simul hinc patet, magnam curationi difficultatem accedere; illa enim inflammationis cura, quæ per resolutionem fit, hîc imprimis tentanda est; cùm reliqui inflammationis exitus in his locis adeo periculosi sint, uti postea patebit. Verùm ut inflammatio resolvendo curari possit, requiritur, ut diluens vehiculum adsit, & humores blandi sint (vide §. 386.): quæ bina difficillimè obtineri poterunt, dum deglutiendis transitus in ventriculum impeditur.

Plerumque tamen non observatur adeo intensa febris in hac anginæ specie, ac in illis, quæ præcedentibus tribus paragraphis enumeratæ fuerunt: cùmque libera hîc maneat respiratio, non adeo subitæ mortis periculum est, cùm balneis, fomentis, gargarismis, clysmatibus, &c, liquida ingeri possint, uti postea in curatione dicetur; sicque caveri nimia exsiccatio, & nutrimenti defectus utcumque suppleri. Unde *Hippocrates*, postquam damnaverat tamquam perniciosissimas illas anginas, (a) *Quæcumque neque in faucibus neque in cervice quidquam conspicuum faciunt*, subjungit sequentia; (b) *Quæcumque verò in cæteris quidem similiter dolorem exhibent, tument autem, & in faucibus tumores excitant, admodum exitiales, prioribus tamen diuturniores (sunt), si ingens rubor fuerit.*

Ubi autem inflammatio non in pharynge, sed in continuato ipsi œsophagi tubo hæret, omnia similia sequuntur mala. Locus autem affectus oculis non patet, sed acri dolore, dum deglutita huc pervenerunt, nôrunt illum fati indicare ægri. Ubi autem superior pars œsophagi inflammata est, dolor sentitur non tantùm illo tempore deglutionis, dum ex pharynge deglutienda huc veniunt, verùm etiam dum in prima deglutionis actione larynx attollitur, uti ex situ cognito harum partium facilè patet. Dolentem autem ab inflammatione œsophagum à deglutitis sic irritari, ut per nares illa repellantur denuo, jam notaverat *Galenus* ubi de hujus partis affectibus agit; monétque, illud symptoma adesse, sive quia ab adjacentibus tumoribus angustatur, sive quia inflammatione affectus ipse, (c) *propriâ angustîâ, non à vicinis partibus acquisitâ, torquetur.* Hæc autem imprimis signa hujus mali posuit: (d) *Gravissimus inter deglutiendum dolor infestat, accedente difficili transitu; ac presertim si supinus qui laborat jacens quidpiam deglutire conetur.* Monet autem eodem in loco, quòd adsit (e) *Et dolor, & sitis, & multi caloris sensus, & febris*

(b) Prognostic. Comment. III. Sentent. XVI. Charter. Tom. VIII. pag. 673.
 (b) Ibid. Sentent XVII.
 (c) De Loc. Affect. Lib. V. Cap. v. Char-

ter. Tom. VII. pag. 490.

(d) Ibid. pag. 491.

(e) Ibidem.

non admodum ardens, quæ siti proportionè haud quaquam respondet. Cùm autem œsophagus in suo decursu vertebris incumbat, addidit, quòd omnes, qui dolorificum in hac parte affectum habent (a), dorsi quoque dolorem sentiunt.

§. 805. **S**I verò tonsillæ, uvula, velum membranofum pendulum; musculi ejus quatuor pterygostaphylini, inflammantur validè, tum fiunt ferè eadem ac in priori (804); respiratio incommoda, difficilis, per nares nulla, vel parva, per fauces angusta; materies deglutienda ob angustias & summos dolores per os rediens; excretio perpetua; pituitæ ad cava tonsillarum stillicidium perpetuum, copiosum; dolor acutus in aure interna, & via eò tendente à faucibus; crepitatio in aure dum deglutitio fit; surditas sæpe perfecta. Hoc maligenus hodie à lue Gallica frequens, & valde metuendum.

Omniùm frequentissima est hæc anginæ species, & cæteris partibus, præcedentibus longè minùs periculosa, quàmvis sæpe satis molesta. Ubi hiante ore, & dorso postremo linguæ depresso ope specilli, fauces inspiciuntur, apparet velum pendulum palatinum, uvulam in medio pendulam habens, & ex fundo laterali ad postrema linguæ assurgunt binæ columnæ anteriores, utrimque una, arcus satis angustos formantes, in quorum medio uvula pendet. Retro, post columnas anteriores, duæ aliæ posteriores similes assurgunt in arcus, & in uvulam abeunt, & superius cum prioribus & anterioribus ferè evanescent. In medio intervallo inter anteriores & posteriores columnas tonsillæ locantur utrimque. Si jam inflammatio unam, vel plures ex partibus descriptis, occupet, impediatur deglutitio, quia ad illam libere peragendam requiritur, ut velum pendulum tendi & explicari possit quaquaversum, sicque impedire deglutientorum per nares expulsionem. Verùm & uvula varios motus ope suorum musculorum deglutitionis tempore exercet, uti ex Physiologicis patet. Ex quibus omnibus evidens est, deglutitionis actionem lædi debere, dum partes memoratæ inflammantur. Sed & respiratio difficilis erit, si partes illæ multùm intumuerint; nam aer ore inspiratus per illud spatium debet transire, quod inter radicem linguæ, tonsillas, velum palatinum & uvulam interjacet; adeoque, admodum imminuto à partibus inflammatis & tumentibus hoc spatium, respiratio incommoda fiet. Cùm autem productio membranæ internæ narium veli penduli palatini posticam partem tegat, validâ inflammatione hîc natâ tumebit & narium membrana, sicque narium aperturam in faucibus multùm minuet, imò aliquando integre obturare poterit; uti in catarrho laborantibus quandoque observatur. Cùm autem rarissimè sic occludatur ab his partibus tumentibus faucium apertura, ut aeri omnis omnino aditus intercludatur; hinc respirare adhuc possunt ægri, sed cum molestia. Patet hinc etiam, quare minùs periculosa sit hæc anginæ species, cùm deglutitionem longè magis quàm respirationem lædere soleat; cùmque omnes hæc partes aperto ore conspici possint, hinc communi consensu omnes Medici minùs periculosas statuerunt illas anginas, in quibus tumor & rubor manifestè apparebant in faucibus.

(a) De Loc. Affect. Lib. V. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 492.

Nullæ autem partes ex memoratis sæpius afficiuntur quàm tonsillæ ; nullæ majorem tumorem facere observantur , dum inflammatae sunt. Tonsillæ autem tumentes non tantum in faucibus conspici possunt , verum etiam in colli exteriori parte sub maxillæ angulo manifestè sæpe protuberant. Atque hæc fuisse ratio videtur , quare tamquam perniciosissimas damnaverit *Hippocrates* (uti antea dictum fuit) anginas , (a) *Quaecumque neque in faucibus , neque in cervice quidquam conspicuum faciunt.* Frequentissimè enim in minus periculosa hac anginæ specie tonsillæ in tumorem elevantur. Cum autem tumentes tonsillæ & extrorsum partes attollere possint , & versus oris cavum prominulæ inveniantur , minus periculum est , ne vicina laryngis apertura ab his tumentibus obturetur. Unde etiam videtur *Hippocrates* minimè lethalem hunc morbum pronunciasse. Ubi enim describit varias anginæ species , habet sequentia , (b) *Alia angina. Lingue pars posterior inflammatur , claustrumque sub gutture , neque salivam , neque aliud quidquam deglutire potest , sed si coactus fuerit , ei per nares effluit , &c.* Deinde jubet collo & maxillis cataplasma ex farina in vino & oleo cocta applicare , & panes calidos , (c) *ut plurimum enim locus sub tonsillis ad guttur suppurat ; quod si sua quidem sponte eruperit , sanus evadit ; si verò non erumpat , ubi digito contigeris , an molle sit , acuto ferramento ad digitum alligato , perforato. His factis multi convalescunt. Is verò morbus minimum lethalis est.* Et sequenti capite ubi de tonsillis affectis agit , dicit , (d) *si tonsilla oriantur , sub maxillis ab utraque parte tumor fit , qui ad contactum foris durus est , & totus curgulus inflammatur.* Postquam autem simili cataplasmate maturatio promota fuerat , addit , (e) *ubi verò tubercula mollia esse tibi videbuntur , intus contacta , scalpello pertundito. Quanam tamen etiam sua sponte sedantur.* Ex quibus patet , utraq; tonsillâ & uvulâ simul inflammatis , adeoque maximè angustato loco illo , per quem aer ore attractus transire debet , tamen morbum sustinere posse ægros ad suppurationem perfectam usque , imò & quandoque sponte subsidere posse tales tumores. Videtur etiam ex hoc loco admodum probabile esse , quod tonsillarum tumores quandoque exterius pertuderit *Hippocrates* in collo , dum penitus maturi erant : simpliciter enim hîc dicit , scalpello pertundendos esse ; cum in priori casu , dum interius pertundendus erat locus suppuratus , ferramento acuto ad digitum alligato hoc faciendum jussit. Tunc autem talis sensus loci illius foret , ut postquam tubercula mollia viderentur , digito ori immisso leviter pressa , ut extrorsum magis prominerent , exterius aperirentur scalpello. Constat autem Observationibus Medicis , tonsillas suppuratas quandoque extrorsum tumere in collo , atque ibi sponte rumpi , vel lanceolâ pertundi ; frequentius tamen in interioribus idem contingere , quia & continuò madent & foventur hæc loca , & crassâ cute non teguntur.

Patet autem satis , discrimen in hac anginæ specie varium esse , prout vel plures partes simul affectæ fuerint , vel in majorem tumorem elatæ ; ubi enim v. gr. ambæ tonsillæ simul tument , maximæ nascuntur angustia. Frequenter tamen in unius lateris tonsilla morbus incipit , quandoque & , levato morbo resolutione vel suppu-

(a) Prognostic. Comment. III. Sentent. xvi. Charter. Tom. VIII. pag. 673.

(b) De Morb. Lib. II. Cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 561.

(c) Ibidem.

(d) Ibid. pag. 562.

(e) Ibidem.

ratione, oppositi lateris tonsilla dein similiter afficitur. Aliquando levis & superficialis tantum inflammatio hæc loca occupat, uti in catarrhosis harum partium anginis observatur; quandoque & validâ inflammatione tument admodum. Interim tamen minimè desperandum est, licet etiam in magnum tumorem attollantur hæc loca, rarò enim inde mortuos vidi; & tantum fere illos, quibus ad vicinam laryngem propagabatur inflammatio; vel in pulmonem vertebatur morbus, dum malâ metastasi deglutitioni redibat libertas, sed oppresso eodem tempore vi morbi pectore. Constat enim quotidianis ferè Observationibus, quotannis nasci quibusdam hominibus tales anginas, & quidem suppuratas sæpius; imò novi tales, quibus bis in anno, vere nempe & autumno, hic morbus contingere solet; nisi verterente anno venæ-sectione adhibitâ, vel purgante antiphlogistico sumto, caverint.

Febris autem tales anginas comitantis diversa intensitas multum ad Prognosin determinandam facit. Quandoque enim levis febricula præcedit, cessans, ubi inflammari cœperint hæc loca; tuncque semper leviores solent esse anginæ. Aliquando pergit hæc febris, licet jam versus hæc loca materies inflammatoria deposita fuerit; atque illæ graviores sunt. Dictum fuit ad §. 593, febrim in alium morbum desinere, dum materiam criticam in vasa quædam obstructa, dilatata, vel rupta deponit, sicque maculas rubras, pustulas, erysipelas, phlegmonem, &c, producit. Ubi ergo tali depositione factâ pergit febris, novimus, nondum integram separationem materiæ criticæ factam esse; adeoque metum esse, ne ad vicina loca; magis periculosa, ruat; vel in jam affectas partes denuo deponenda multum augeat præsens malum: vel etiam hoc designat, validam inflammationem in his locis natam esse, quam tunc febris comitatur semper. Leviorem enim inflammationem non afficere sic corpus, ut febris fiat in toto, sed tantum in parte, aliâ occasione in *Commentariis* §. 371, demonstratum fuit. Videtur autem & *Hippocrates* hoc monuisse, dum dicit. (a) *Ubi fauces agrotant, aut in corpore tubercula exoriuntur; excretiones spectandæ sunt. Si namque biliosæ sint, corpus simul agrotat. At si sanorum excretionibus similes exstiterint, securè, corpus nutriendum est.* Ex urinæ autem rubore calorem internum cognosci, §. 673, probatum fuit.

Consideranda jam sunt præcipua symptomata, quæ occurrunt, dum enumeratæ in textu partes inflammantur validè. De incommoda & difficili respiratione, uti etiam de deglutitione læsa, jam dictum fuit. Pituitæ autem ad cava tonsillarum stillicidium perpetuum & copiosum, & excretio frequens, in hac anginæ specie imprimis molesta sunt. Velum pendulum palatinum, uvulam, linguæ radicem cryptis mucosis plena esse, ex Anatomicis notum est; & imprimis tonsillas, quæ membranâ mucosâ convolutâ constantes magnam copiam mucii præbent, quo deglutienda inuncta & lubricata facilius per pharyngem & œsophagum transire possunt. Dum ergo inflamatæ tonsillæ in tantos sæpe tumores elevantur, dilatata hæc vasa & inflammatorio dolore irritata, majorem copiam mucii exprimunt. Eundem enim effectum sequi & in aliis corporis partibus sic affectis observatur. Ita in ophthalmia laborantibus perpetuum & copiosum lacrymarum stillicidium adest: in coryza, leviter inflammatâ membranâ narium internâ, magna copia liquidi de naribus depluit, &c. Augetur autem pituitæ illius copia, quia ob dolorem deglutitio impedita est; unde vel hiante ore continuò destillat, vel circa fauces accumulata invi-

(a) Aphorism. Sect. II. n^o. xv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 52.

tos ægros cogit , ut deglutire tentent summo cum dolore , irritatis partibus , à copia & tenacitate aggesti muci. Quantam autem doloris acerbicatem patiantur miseri ægri , dum coguntur inflammatis his partibus deglutitionis nixum facere , in se ipso expertus fuit celeberrimus *Monrous* (a) , qui hâc anginæ speciem laborans , plurimis etiam anomalis symptomatibus stipatâ , fatetur , quòd non potuerit evitare frequentem salivæ & muci deglutitionem , licèt omni cum cura caveret ; unde tantus nascebatur dolor , ut ad singulos deglutitionis nixus totus lectus concuteretur à valido tremore corporis , & largo sudore madesceret cutis. Hinc , licèt doloris satius patiens foret , cogebatur de lecto surgere , & antrorsum inclinato capite , oréque aperto , dimittere salivam , ut evitaret intolerabiles cruciatus. Perpetuum illud copiosæ pituitæ stillicidium in similibus anginis videtur effecisse , ut veteres Medici anginarum causam materialem posuerint hanc pituitam , quam à capite defluere credebant. Sic dixit *Hippocrates* , (b) *Oritur autem angina , quum pituita , in capite agitata , deorsum confertim fluxerit , & in maxillis ac circa cervicem constitit. Hic salivam deglutire non potest ; violenter autem respirat , ac stertit , ac interdum etiam cum febris detinet.* Et paulò post addit sequentia : *Tonsilla autem , & partes sub lingua sitæ , gingivæ & lingua , & quæcumque hujusmodi hoc loco consistunt , eæ omnes partes à pituita ægrotant. Pituita autem ex capite descendit , &c.* Ex dictis hæcenus patet , pituitam illam effectum potiùs morbi esse quàm causam.

Alterum symptoma , quod hanc anginæ speciem comitari solet , est *dolor acutus in aure interna , & viâ eò tendente à faucibus.* Tuba nempe , *Eustachiana* dicta , quæ est canalis partim osseus , partim cartilagineus , partim membranaceus , uno suo extremo , osseo nempe , in tympani cavum patens in aure interna , altero verò & latiori aperitur ad latus internum alæ internæ processus pterygoidei ossis sphænoidei , à latere foraminis postici narium ejusdem lateris supra velum palatinum. Unde etiam , dum ore aperto per solum os , non per nares , fortiter & velociter aerem efflare conatur homo , aperturæ tubarum *Eustachianarum* quandoque in conspectum veniunt , dum foramina postica narium clauduntur , sursum elato , simulque retrorsum tracto , velo pendulo palatino. Quinimo & excogitatum fuit instrumentum , per quod canalis incurvati ope posset tentari injectio in tubarum *Eustachianarum* orificia (c). Interna autem harum tubarum superficies cingitur simili membranâ , ac est illa , quæ nares internas tegit , cujus propago esse videtur. Ubi ergo velum pendulum palatinum & uvulâ , harum tubarum aperturis adeo vicina , inflammantur ; facilè patet ratio , quare & malum ad has partes pertingat , & dolor acutus in aure interna & toto tractu tubæ *Eustachianæ* percipiatur. Cùm autem & muscoli mallei , quorum ope membrana tympani introrsum trahitur , & cavum tympani minuit , his tubis inferantur , illasque eodem tempore dilatent , ut compressus in cavo tympani aer libere hâc viâ exire possit ; patet , quare crepitatio in aure interna percipiatur , dum deglutitionis actione moventur partes illæ inflammatæ. Ubi autem membrana interna harum tubarum inflammata sic tumet , ut cavitas obturetur , vel vicinus tubarum orificiis tumor illa sic compresserit , ut liber aeri transitus denegetur , surditas sæpe perfecta oritur. Observavit ab hac causa natam surditatem *Valsalva*

(a) Medical Essays. Tom. III. Cap. xxiv. pag. 343.

Tom. VII. pag. 553.

(c) Académ. des Scienc. l'An. 1724. Hist. pag. 53.

(b) De Morb. Lib. II, Cap. III. Charter.

in Patricio viro, polypo narium laborante. Quò enim magis increfcebat polypus; ad uvulam usque extensus, eò magis comprimebat harum tubarum orificia; unde (a) *in dies auditus agro minuebatur sic, ut tandem omnino surdus evaserit.* Longè certius autem eadem res constitit, in plebejo homine, cui ulcus in sinistra parte veli penduli supra uvulam natum sic eroferat has partes, (b) *ut ulceris cavitas cum extremo sinistrae tubæ orificio communicaret. Igitur quoties homo mollem turundam remediis imbutam, in ulceris cavitatem intrudebat; toties illico sinistra aure evadebat surdus, talisque permanebat toto eo tempore, quo turunda in ulcere relinquebatur; statim verò ac amovebat, pristinum auditum recuperabat.*

Verùm nata in angina inflammatoria surditas ab hac causa tollitur, sedatâ inflammatione; saltem ut plurimum. Per plures enim dies, dum suppurabatur talis angina, surditatem perstitisse novi; rupto abscessu tamen, restitutus iterum auditus.

Verùm ubi à lue Gallica nata ulcera partes has depascuntur, quandoque contingit erodi tubarum orificia, & concrefcere postea, unde incurabilis surditas producit. Quandoque etiam lentè proserpentia, ut solent, hæc ulcera per totam longitudinem tubæ *Eustachianæ* pergunt, aurémque internam destruunt penitus fœdo ichore per aurem externam stillante in miseris illis, quibus diro hoc morbo fauces exesæ fuerunt: de quibus postea in luis venereæ Historia dicendum erit. Sufficit hîc notasse, talem surditatem ab hac lue frequenter produci, & valde metuendam esse, cùm vix unquam curabilis sit, uti ex dictis facilè patet.

§. 806. **Q**UOD si omnes hæ inflammatoriæ species (801. 802. 803. 804. 805.), vario concursu, simul ægrum infestent, concluditur facilè, eò sæviorem fore morbum, quò plures in unum conspiraverint; tùmque simul eò plura, & sæviora symptomata evenitura esse.

Ex illis, quæ paragraphis, in textu citatis, habentur, patuit anginas inflammatorias commodè sic in quinque species distribui, pro variis partibus affectis. Simul enarrata fuerunt illa symptomata; quæ comitantur singulas; atque ex illorum Observatione habetur harum anginarum evidens diagnosi. Simul etiam ex iisdem poterit erui prognosis, quæ docet, omnium periculosissimas esse illas, quæ respirationem, impediunt; minùs autem discriminis habere reliquas anginas, quæ solam deglutitionem liberâ manente respiratione, lædunt. Inter illas verò anginas, quæ respirationem impediunt, pessima habetur, quæ circa laryngem hæret; periculosior inter anginas, deglutitionem solam lædentes, æstimatur illa, quæ, absque ullo tumore vel rubore in faucibus conspicuo, acerbissimum dolorem facit in prima deglutitionis actione, uti ad §. 803, probatum fuit. Atque etiam constitit, in prognosi pro generali axiomate haberi posse, omnium maximè lethales esse anginas inflammatorias, quæ nullum tumorem vel ruborem conspicuum habent; reliquas autem, quàmvis fati molestas, sæpe minùs discriminis habere.

Quàmvis autem occurrant sæpius anginæ illæ, hætenus descriptæ, solitariae;

(a) Tractat. de Aure humana. Cap. v. | (b) Ibidem.
§. 10. pag. 99.

tamen quandoque contingit, inflammationem plures partes simul occupare in ipso etiam morbi initio; aliquando etiam observatur, natam circa hæc loca inflammationem latius dispergi, sicque concursum nasci plurimum malorum. Patet autem satis, eò difficiliorem curatu fore morbum, & lethali exitu magis funestum, quò plures harum anginarum species simul conspiraverint, simulque, eò plura & sæviora symptomata secutura esse. Sequenti autem paragrapho enumerabuntur præcipua, quæ in tristissima tot malorum complicatione observantur, antequam mors finem imponat his angustiis, omni humanâ patientiâ certè majoribus.

§. 807. **N**AM impedito tum cruoris in jugulares externas, vel per has ipsas compressas, reditu, fit tumor faucium, labiorum, linguæ, vultûs; linguæ exsertio, intorsio, inflammatio; oculorum rubedo, protuberans tumor horrendus; cerebri ob eadem suffocatio; hinc visus, auditus, tactus, hebetes; delirium; hiatus oris; stertor; decubitus impossibilis præ suffocatione; rubor, tumor, dolor, pulsatio, sæpe in collo, pectore, cervice, conspicui; unde venæ jugulares, frontales, raninæ varicosæ tument.

Dum in angina inflammatoria respiratio impeditur, pulmo explicari satis nequit; unde cor dextrum non poterit contentum suo cavo sanguinem expedite propellere per arteriæ pulmonalis angustias in cor sinistrum; adeoque incipiet accumulari sanguis in pulmone & cordis dextri cavo. Non poterit ergo auricula dextra & sinus venosus dexter evacuari, adeoque & in his cavis fiet sanguinis aggestio. Quare sanguis venosus à toto corpore redux per venam cavam superiorem & inferiorem non poterit ingredi hæc cava jam repleta; distendentur ergo & venæ. Sed omnis sanguis venosus à labiis, linguâ, facie redux per jugularem inprimis externam redit ad cor, dum sanguis à capitis interioribus partibus per jugularem venam internam movetur. Ubi ergo, impeditâ respiratione, sanguis per venas jugulares libere transire nequit, omnia vasa sanguinea, externarum æquè ac internarum capitis partium, distendentur magis magisque; cùm arteriæ pergant sanguinem adferre, dum interim venæ illum reducere nequeunt. Tumbunt hinc fauces, labia, lingua, &c, oculi rubebunt sanguine suffusi, & horrendum in modum protuberabunt, lingua tumens oræ amplius contineri non poterit; hinc fædo spectaculo livida & intorta prominebit, spumâ simul ex ore prodeunte. Cùm autem ob eandem causam vasa sanguinea per encephalon distributa sanguine turgeant, comprimetur mollis encephali pulpa; unde visus, auditus, tactus hebetes fiunt, omnésque cerebri functiones turbantur, tandemque delentur integre. Stertor autem adest, dum viscidâ spumâ totum os, fauces, & pulmo repleti incipiunt, & distentis vasis sanguineis pulmonis, aerea ejus cava angustantur. Unde miseri ægri omnia eadem patiuntur ac illi, qui laqueo suffocantur; in hoc tamen longè infeliciores, quòd lentè & per gradus aucta hæc mala pati debeant. Ubi autem, non adeo impeditâ respiratione, partes inflammatae & tumentes vicinas ipsis externas jugulares venas angustant, tunc ab encephalo redux sanguis adhuc satis libere per internas venas jugulares transire poterit; dum interim facies, labia, lingua, oculi turgent admodum. Verùm ubi aliquo tempore duravit externarum jugularium venarum compressio, repletis

omnibus vasis sanguineis, quæ externis capitis partibus prospiciunt, omnis sanguis, qui ex vicino corde per arterias carotides pellitur, per internæ carotidis ramos transibit, adeoque omnes cerebri functiones turbabuntur ob nimiam repletionem. Omnia hæc symptomata successivè sic fieri videmus, si in homine etiam sanissimo, collari nimis adstricto, venæ jugulares externæ comprimantur. Cùm autem & plures venæ colli, cervicis, & superioris partis pectoris, tam ad musculos, quàm ad integumenta harum partium distributæ, in jugulares venas se exonerent, patet ratio; quare rubor, tumor, &c, per hæc loca dispergantur. Postea in cura anginae inflammatoriae notabitur, pro bono signo haberi, si collum & pectus rubeant: sed patebit tunc, hoc tantùm verum esse, quando materia inflammatoria, internas partes obsidens, bonâ metastasi ad exteriora transit, tuncque simul semper adest levamen partium prius obsessarum. In hoc autem casu, dum impedito sanguinis per pulmones transitu, adeoque venarum evacuatione sublatâ, talis tumor & rubor in collo, cervice & pectore oriuntur, nullum anginae suffocantis levamen percipitur; adeoque meritò pessimi ominis hoc signum habetur. Ita in anginosa, quæ apud *Bitonem* decumbebat, primâ die jam aderat (a) *Tumor subruber, durus, cervicis & in pectus utraque ex parte; extrema frigida livida, spiritus sublimis; potus per nares effluebat, devorare non poterat.* Adeoque constabat, non ex bona metastasi, sed ex augmento morbi, hæc symptomata originem traxisse; unde & quintâ die periit. Cùm autem frontales venæ, & raninæ dictæ sub lingua decurrentes, jugularium venarum rami sint, patet facilè, quare & illæ varicosæ tumeant.

Omnia autem hæc symptomata in pessimis anginis inflammatoriis observata accuratissimè collegerunt veteres Medici. Ita *Hippocrates* habet sequentia, (b) *Ab angina (cyanche) vocatâ homo suffocatur, & in faucibus magis urgeri videtur, neque salivam, neque aliud quidquam attrahit. Oculi affecti sunt, ac velut strangulatis prominent, & per eos contentè (ἀπειρὸς) intuetur, neque eos convertere potest: crebrò singultit & exsilit, facies & fauces incenduntur, imò etiam collum. Intuentibus verò nihil mali habere videtur, & cernit & audit obtusius, & præ suffocatione non intelligit, neque quid dicat, aut audiat, aut faciat, sed jacet ore hiante salivam effundens. Hæc quum faciat, quinto, aut septimo, aut nono die moritur.* Mirum fortè videri posset, tot & tam gravium symptomatum concursum ab homine tam diu tolerari posse; verùm notaverat *Hippocrates*, anginas illas, quæ tumorem & ruborem in collo habent, quàmvis admodum exitiales, tamen (c) *diuturniores esse illis, quæ nihil conspicui neque in faucibus, neque in collo exhibent; atque eodem die, vel & secundo, tertio aut quarto strangulant.* Similia & apud *Aræteum* habentur. Cyanchicis quidem adest (d) *Tonsillarum, faucium, totius oris inflammatio; lingua extra dentes & labia prominens, saliva effunditur, pituita crassissima ac frigida defluit. Facies rubicunda ac inflata est; oculi exerta, patentes, valde rubent; potus in nares refunditur; dolores acerbi sunt, sed strangulatione vexati eos obscurius sentiunt; pectus & cor ardent, frigidi aeris desiderium adest, & admodum exiguum inspirant, eoque donec demum intercluso ad pectus transitu aeris strangulentur.*

(a) Epidem. Lib. III. Comment. II. Text. IV. Egot. VII. Charter. Tom. IX. pag. 235.

(b) De Morb. Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 586.

(c) Coac. Prænot. n°. ccclxiv Charter.

Tom. VIII. pag. 872. Confer. Prognostic. Comment. III. Sentent. xvii. pag. 673.

(d) De Caus. & Sign. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. vii. pag. 5, & 6.

Cùm autem tanta portio sanguinis corde sinistro expulsi per carotides & vertebrales arterias caput petat, ut unam tertiam totius crediderit *Malpighius* (a) ad minimum æquare; patet ratio, quare impedito sanguinis venosi in cor dextrum transitu facies, oculi, &c, magis turgeant, & citiùs, atque hebetentur cerebri functiones, antequam in reliquo corpore magnæ mutationes adhuc observentur. Unde etiam præcipua symptomata, in anginis inflammatoriis pessimis observata, caput afficiunt. Interim tamen extremorum corporis frigus & livor, quæ deinde sequi solent, satis notant impediri & per reliquas corporis partes liberum sanguinis transitum. Quia autem omnia abdominalia viscera sanguinem suum venæ-portarum tradunt inde deducendum in venam cavam ascendentem, ob eandem causam ingens impedimentum & tensio circa hæc loca percipiuntur tunc, uti etiam circa pulmonem; adeoque concurrunt binæ anxietatis intolerabilis causæ, uti ad §. 631, dictum fuit. Simul etiam à distentis visceribus infarcto sanguine dolor sæpe adest, quem in anginis meritò suspectum habuit *Hippocrates* dicens, (b) *Ex anginis citra judicationem hypochondrii dolor, eum impotentia ac torpore oboriens, occidit occultè, etiamsi valde mansuetè se habere putent.* Addit autem citra judicationem, dum quandoque per metastasim materia inflammatoria præcordia occupare possit, levatis faucibus. Verùm impotentia & torpor, quæ simul adsunt, satis docent cerebrum à retento sanguine venoso hebetari, adeoque summum discrimen adesse.

§. 808. **D**ECURRIT autem omnis angina consuetum inflammationis generalis iter, eademque facit, ac patitur mutationes in resolutionem, pus, gangrænam, scirrhum.

In capitulo de inflammatione dictum fuit, omnem inflammationem habere quadruplicem exitum. Vel enim resolvitur, dum concretum in fluorem reducitur, & stagnantibus restituitur motus: vel in suppurationem mutatur, aut gangrænam, quod longè pejus est; vel denique abit in scirrhum, dum nec resolvitur inflammatio, nec separatur à sanis partibus vicinis illud, quod vitali humorum motui, secundum sanitatis leges peragendo, ineptum redditum fuerat. Omnes ergo illi inflammationis exitus & in angina inflammatoria locum habebunt, nisi adeo præceps fuerit malum, ut strangulet ægrum, antequam adolere potuerit morbus. Uti jam pro vario exitu diversa requirebatur cura, sic & idem in angina inflammatoria verum est. Omnium optima curatio inflammationis est, quæ resolvendo obtinetur; unde hæc præ reliquis tentanda est, modò aliqua spes supersit, illam obtineri posse. Inprimis autem hæc curatio requiritur in angina inflammatoria, cùm tantum periculum immineat à suppuratione, ob tumorem auctum comprimentem deglutitionis & respirationis organa; atque etiam quia jurè metuitur, ne rupto abscessu pus in tracheam delapsus subitam suffocationem inducat. Quænam notanda sint in hac curatione, sequentibus dicetur paragraphis; atque postea videbimus, quænam convenient, dum in abscessum, gangrænam, aut scirrhum terminatur inflammatoria angina.

(a) Exercitat. Epistol. de Cerebro. pag. 6. | (b) Coac. Prænot. n°. cccclxxiv. Charter;
| Tom. VIII. pag. 872.

§. 809. **E**RGO si signa docuerint, anginam esse (801. 802.), confestim examinandum, an pura hæc inflammatio adsit (382. 383. 384.); tumque citissimè per efficacissima remedia (395, ad 402.) tentanda resolutio est (386). Itaque 1°. Cita, magna repetita missio sanguinis, eoque ut debilitas, pallor, refrigeratio, vasorum collapsus, doceant, vim superstitis non posse augere tumorem & rigiditatem vasculorum, exercenda erit. 2°. Valida alvi subductio per purgantia ore hausta, vel clysmatum instar injecta, repetita. 3°. Victu, potuque tenuissimo, & lenissimo opus. 4°. Nitrosi, subacidisque medicamentis. 5°. Vapore humido, molli, tepido assidue hausto: fomentis externis; derivantibus epispasticis, cucurbitis, sinapismis, collo, & pectori, appositis.

Cùm illa anginæ inflammatoriæ species, quæ vel in ipsa pulmonali fistula, vel circa laryngis superiora sedem habet, omnium pessima sit, & citissimè lethalis; efficacissima simul & semel adhibenda sunt auxilia, adeoque & ejus cura præmittitur; quia hæc intellectâ faciliè cognoscitur, quid in reliquis anginæ inflammatoriæ speciebus agendum sit.

Solam inflammationis curam, quæ resolvendo fit, hæc locum habere posse, faciliè patet; gangræna enim in his locis, validam inflammationem sequens, lethalis semper est: & cùm suppurationem comitari semper soleat augmentum symptomatum, quibus stipatur inflammatio (vide §. 387.), neque hæc poterit expectari; prius enim suffocaretur æger, antequam natus hæc abscessus maturefcere posset. Statim ergo examinandum est, an inflammatio adhuc talis sit, ut sperare liceat, illam resolvendo curari posse. Hoc novimus, si recens fuerit morbus, nullaque adhuc signa inceptæ suppurationis, vel natæ gangrænæ, adfuerint; de quibus videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 387. 388, habentur. Tunc autem pura vocatur inflammatio, quando adsunt illa signa, quæ §. 382, recensentur; quæ notant, in vasis adhuc integris hæere humores, quàmvis immeabiles.

Quænam autem requirantur ad inflammationis resolutionem, dictum fuit in cura inflammationis paragraphis hæc citatis; adeoque tantum superest, ut videamus, quænam præter generalem inflammationis curationem in ancipiti hoc morbo notanda sint.

1°. Sanguinis missio hæc primarium remedium est; cùm per illam, minuendo copiam & impetum sanguinis arteriosi, læsio ulterior vasculorum inflammatorum impeditur, & emendatur, quæ jam facta est; simulque, per eandem minuto liquido distendente, restituantur vasis oscillationes elasticæ, quibus materia obstruens attenuari & meabilis reddi possit. Optima etiam sic præbetur occasio, ut contracta vasa minuto impetu à tergo urgentis liquidi, repellant obstruentes moleculas in vasa majora; uti paragraphis hæc citatis demonstratum fuit. Cùm autem in hoc morbo adeo præceps discrimen sit imminentis suffocationis, si tumor inflammatorius augeatur, requiritur & cita & magna missio sanguinis; & quidem eò usque, ut tanta debilitas oriatur, ut nullus metus sit, tumorem inflammatorium vel à copia, vel ab impetu humoris vitalis, increfcere posse. Ad animi ergo deliquium usque sangui-

nem mittere conducet ; sed præfente Medico femper , ut dum ex pulſu vacillante , pallore oculorum , labiorum , &c. inſtare animi deliquium viderit , ulteriorem ſanguinis vacuationem prohibere poſſit (vide *Commentaria* §. 141.). Si autem recrudescant minacis morbi ſymptomata , repetenda erit venæ-ſectio illico , cum nullam moram ferat tam citò lethalis morbus : præſtat enim , ut exhaustus ſanguine langueat aliquamdiu æger , quàm ut ſuffocetur miſerrimè. Quia autem tanta sæpe eſt talium anginarum velocitas , ut inopinatò ſuffocentur ægri etiam illo tempore , dum remedia adhibentur ; acerba prognofis præmittenda eſt , ne ſubita mors audaci , quàmvis neceſſariæ , venæ-ſectioni adſcribatur potiùs , quàm morbi vehementiæ.

Noluit *Ægineta* , validam talem ſanguinis miſſionem adhiberi , ſed sæpius & repetitis vicibus hoc faciendum juſſit ; metuens , ne animi deliquii tempore materia in partem affectam prorumperet , ægrumque ſtrangularet (a). Verùm omnia vaſa collabuntur , dum inſtat animi deliquium , adeoque nullus videtur eſſe metus , affectarum partium tumorem tunc augeri poſſe. Neque obſtat , quòd *Hippocrates* monuerit quòd , (b) *Quæ ad extremum ducunt vacuationes , periculoſe ſint* ; agit enim ibi inprimis de minuenda nimia plenitudine hominum athleticè valentium ; & paulò poſt diſertè monuit , (c) *Extremis morbis extrema ad integritatem remedia optima eſſe*. Imò , licèt daretur periculo non carere talem profuſam ſanguinis vacuationem , tamen ideo omittenda non foret in ancipiti hoc morbo ; cum , optimè monente *Celfo* , fatius ſit (d) *Anceps auxilium experiri , quàm nullum*. Illo enim loco (cujus antea in *Commentariis* §. 743 , mentio facta fuit) dicit , quandoque morbum deſiderare ſanguinis miſſionem , licèt corpus (e) *Vix pati poſſe videatur* ; illam tamen tunc tentandam voluit , poſtquam priùs Medicus oſtenderit , (f) *Quàm nulla ſpes ſine ſanguinis detractioe ſit ; . . . . quantus in hac ipſa re metus ſit*. Deinde addit , (g) *Idque maximè fieri debet , ubi nervi reſoluti ſunt , ubi ſubitò aliquis obmutuit ; ubi anginâ ſtrangulatur* , &c. Unde etiam in angina curanda dixit , (h) *Sanguis mittendus eſt ; etſi non abundat*. Reliqui veteres Medici omnes citam , magnam , & repetitam venæ-ſectionem commendârunt in periculoſiſſimis his anginis ; uti patet apud (i) *Hippocratem* , (k) *Galenum* , *Arateum* , qui & ex latiore vulnere , & ad animi deliquium uſque , factam ſanguinis miſſionem laudavit , (l) *Uſque eò tamen dum ne anima deſiciat ; quandoquidem nonnulli , ſectâ venâ , ab animi deliquio , vitâ exceſſere*. Similia ferè & apud (m) *Trallianum* habentur , niſi quòd videatur ob animi deliquii metum non adeo copioſâ , ſed repetitâ tamen venæ-ſectione , & quidem fatiſ ſubitò ; uſus fuiſſe.

Cùm autem in his anginis , uti §. 807 , dictum eſt , venæ frontales , jugulares , raninæ , sæpe tumeant , voluerunt quidam , ſtatim illas pertundendas eſſe , & inprimis raninas , quia ſic omnium ſubitiffima evacuatio in locis , partibus affectis vic-

(a) *Ægineta* Lib. III. Cap. xxxvii. pag. 39.

(b) Aphoriſm. Sect. I. n°. 111. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 7.

(c) *Ibid.* n°. vi. pag. 11.

(d) De Medicin. Lib. II. Cap. x. pag. 79.

(e) *Ibidem*.

(f) *Ibidem*.

(g) *Ibidem*.

(h) *Ibid.* Lib. IV. Cap. vi. n°. 1. pag. 196.

(i) De Morb. Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 586. Confer. Lib. de Morbor. acutor. viſt. Comment. IV. Text. xxvii. Charter. Tom. XI. pag. 136.

(k) Lib. de curand. ration. per venæ-ſection. Cap. xix. Charter. Tom. X. pag. 448.

(l) De Curation. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. vii. pag. 87.

(m) Lib. IV. Cap. i. pag. 231. 232.

nis, obtinetur. Damnaverunt hoc alii magni nominis Medici, & jam videtur apud Antiquos circa hanc rem diversa fuisse sententia. *Hippocrates* iussit, dandam esse operam, (a) *Ut quàm maximè procul à locis, in quibus dolores fieri, & sanguis colligi solet, sectiones faciamus.* Verùm cum minùs congrua in eodem capitulo habeantur de venarum origine & distributione, & mox subjungat sequentia, (b) *Sic enim minimè magna repente mutatio continget, & translata consuetudine efficiet, ut ne ampliùs in eundem locum colligatur;* non sine ratione concluderunt quidam Medici, hunc textum non adeo favere illi opinioni, quæ in locis remotis venam secandam jubet in curatione anginæ, cum repentina potiùs hinc mutatio, & subita subsidentia partium affectarum requiratur. Præterea *Celsi* alia sententia fuisse videtur, dum de venæ-sectione agit; sic enim habet (c), *Mitti verò is (sanguis) debet, si totius corporis causâ fit, ex brachio: si partis alicujus, ex ea ipsa parte, aut certè quàm proximâ, quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Neque ignoro, quosdam dicere, quàm longissimè sanguinem inde, ubi ledit, mittendum esse; sic enim averti materiæ cursum; at illo modo in id ipsum, quod gravatur, evocari. Sed id ipsum falsum est. Proximum enim locum primò exhaurit: ex ulterioribus autem eatenus sanguis sequitur, quatenus emittitur: ubi is suppressus est, quia non trahitur, ne venit quidem.*

Cùm autem hodie ex cognito sanguinis circuitu novimus, cordis actione & arteriarum sanguinem ex arteriarum finibus in venas propelli, certum est venâ apertâ minui resistantiam sanguini arterioso in has venas propellendo; adeoque, manentibus iisdem cordis & arteriarum viribus; sanguinem moveri celerius per illas arterias, quæ in venam jam apertam se evacuant. Apertis ergo venis raninis, augebitur sanguinis celeritas per arterias his venis respondentes; quæ cum externæ carotidis rami sint, hinc & videtur augeri debere sanguinis motum per truncum carotidis externæ, adeoque etiam utcumque per omnes ejus ramos, licet maximè per illos, qui in venas apertas evacuantur. Cùm ergo in periculosis illis anginis minimum tumoris inflammatorii augmentum sæpe sit lethale; hinc fortè periculum subest, si, non priùs institutâ largâ venæ-sectione in locis remotioribus, raninæ venæ statim secantur. Damnavit saltem hanc Methodum *Tulpius*, testaturque (d) se aliquoties funestos inde eventus notasse. Videtur etiam *Galenus* (e) præmississe venæ in cubito sectionem, & deinde ambas sub lingua venas pertudisse in gravibus faucium & asperæ arteriæ inflammationibus; uti etiam & (f) *Hippocrates*, & (g) *Trallianus*. Inter Recentiores autem summæ auctoritatis *Sydenhamus* in anginæ curatione sanguinem ex brachio copiosè detrahebat primùm, (h) *Mox ex ranula utraque.* Cùm ergo tot & tanti nominis Medici in hac re conveniant, videtur tutissimum esse raninas venas non aperire, nisi largâ priùs sanguinis missione in brachio vel in pede institutâ. Ipse *Celsus*, qui in alia opinione fuit, uti dictum antea, multum tamen tribuit usui; neque semper ex affecta parte, vel ipsi proximâ, sangui-

(a) Lib. de Offium natur. Cap. v. Charter. Tom. IV. pag. 3.

(b) Ibidem.

(c) De Medicin. Lib. II. Cap. x. pag. 80.

(d) Observation. Medicar. Lib. I. Cap. LI. pag. 96.

(e) Lib. de curand. ration. per venæ-section. Cap. XIX. Charter. Tom. X. pag. 448.

(f) Lib. de Morbor. acutor. viâ. Comment. IV. Text. XXVII. Charter. Tom. XI. pag. 136.

(g) Lib. IV. Cap. 1. pag. 232.

(h) Sect. VI. Cap. VII. pag. 358.

nem educendum fatetur, dicens; (a) *Videtur tamen usus ipse docuisse, si caput fractum (tactum legerunt alii) est, ex brachio potius sanguinem mittendum esse: si quod in humero vitium est, ex altero brachio.*

Adhibuit & cucurbitulas cum scarificatione in locis vicinis (b) *Hippocrates*, non tantum ut extrorsum duceret morbi materiam, de qua re quinto hujus paragraphi numero dicitur; verum etiam ut sanguinem evacuet. Jussit enim, ut & ad primam cervicis vertebra & capiti, prius raso, & ad aurem ab utraque parte applicarentur cucurbitulæ, & ut post scarificationem quam longissimo tempore adhærerent his locis. Notum est, arteriosum sanguinem scarificatis locis exire; dum cucurbitæ actione aeris incumbens pressio tollitur; adeoque potentissimam revulsionem sic fieri ab interioribus locis inflammatis. Neque his contentus fuit *Calius Aurelianus*; verum, si major fuerit tumor, ipsam quoque linguam scarificabat, (c) *atque fauces & palatum tenui ac longiore phlebotomo. Etenim locali sanguinis detractioe tumētia relaxantur.* Atque etiam *Celsus* postquam per venæ-sectionem, purgantia, cucurbitulas, &c, nihil profecerat in anginæ curatione, dixit, (d) *Ultimum est, incidere satis altis plagis sub ipsis maxillis supra collum, & in palato circa uvam, vel eas venas, quæ sub lingua sunt, ut per ea vulnera morbus erumpat. Quibus si non fuerit æger adjutus, scire licet à malo victum esse.* Laudavit autem *Aræteus* & artuum (e) ligaturas, de quarum efficacia in minuenda sanguinis velocitate dictum fuit ad §. 691.

2°. Quantam efficaciam habeat valida alvi subductio in cura inflammationis, quæ resolvendo fit, §. 396; & sequentibus demonstratum fuit. Minuitur enim per hæc liquidorum vasa distendentium copia, solvitur sanguis, & versus abdominalia viscera revellitur impetus. Unde etiam *Hippocrates* (vide locum citatum ad §. 396. n°. 4.) in cura anginæ laudavit (f) alvi ductioem cum sanguinis missione; atque idem apud reliquos Auctores, præcedenti numero hujus paragraphi allegatos, occurrit. Semper tamen purgantibus præmittitur venæ-sectio, & repetita quidem eò usque, donec incipiant levare symptomata: unde etiam *Sydenhamus*, postquam ex brachio & utrâque ranulâ sanguinem jam subduxerat, (g) *Sequenti mane, nisi febris, & dolor inter deglutendum perceptus aliquantulum remiserint, nondum audebat dare purgans, sed novâ venæ-sectione institutâ catharsin differebat in diem sequentem.* Ubi tamen urget morbus, & magna sanguinis copia subducta fuit, videtur & purgans statim dandum esse; quod & *Trallianus* (h) se cum felici successu fecisse monet, ubi in robustis & ætate vigentibus vehemens dominaretur affectus. Elaterio & tithymali succo veteres Medici usi fuerunt; verum acerrima hæc cum sint, & calefacientia; tutior usus erit talium, quæ absque aucto motu, validè tamen, evacuant; qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum, uti etiam §. 396. n°. 2, habentur. Ubi autem deglutitio simul sic impedita est, ut purgantia ore

(a) De Medicin. Lib. II. Cap. x. pag. 81.

(b) De Morb. Lib. II. Cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 560, 561.

(c) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. III. n°. xxii. pag. 188.

(d) De Medicin. Lib. IV. Cap. IV. n°. 1. pag. 197.

(e) De Curation. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. vii. pag. 87.

(f) Lib. de Loc. in homin. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 370.

(g) Sect. VI. Cap. vii. pag. 35.

(h) Lib. IV. Cap. 1. pag. 232.

haurire nequeant ægri, eadem, triplicatâ vel quadruplicatâ dosi, clysmatis formâ injecta, effectum præstant.

3°. Videantur illa, quæ §. 396. n°. 5, de diætâ inflammatione laborantium dicta fuerunt. His addi merentur & illa, quæ §. 602, de victu febricitantium habentur. Cùm autem angina inflammatoria, de cujus curatione hîc agitur, acutissima sit, & nisi citò resolvatur, subitò necet, de cibo non adeo solliciti sumus, cùm facilè inediam tolerant ægri brevi hoc tempore, & solo potu sustineri possint; imò plerumque ob doloris acerbiteriam, anxietatem intolerabilem, & febrem acutam comitem, quævis oblata respuant. Solùm ergo lactis serum, vel lac triplâ aquæ copiâ dilutum, emulsa ex seminibus farinosis admodum diluta, hîc sufficient. Omnia autem hæc tepida sumenda sunt, ne à frigido potu inflammatas partes alluente augeantur omnia mala. Quàmvis enim negari non possit, incipientibus inflammationibus quandoque actu frigida profuisse; cùm tamen sæpius nocere possint, & justus metus sit, ne validam hîc natam inflammationem in gangrænâ mutant, prudentia jubet, ut his abstinenceatur. Videantur illa, quæ de hac re in *Commentariis* §. 390, habentur. Ubi verò larynge inflamatâ deglutitio ob acerbissimum dolorem impeditur, eadem per clysmâ injici possunt, ut sustineatur vita, & caveatur nimia corporis exsiccatio; de qua re postea §. 813, dicetur.

4°. Quantum usum in curandis inflammationibus præstet nitrum, antea in *Historia* inflammationis dictum fuit: unde etiam in anginis curandis laudatur ab omnibus. Sed & acida diluta tantâ copiâ aquæ, ut nimis irritare nequeant dolentes fauces, hîc commendantur: neque tantùm vegetabilia acida, sed & fossilia, ut spiritus salis marini, & præ reliquis spiritus sulphuris per campanam dictus in *Officinis*. Quàmvis enim hæc acida sanguinem coagulent, dum illi permiscentur, tamen usus docuit, quòd multùm profint, si inflamatæ fauces his tangantur; atque adeo magis ad externam applicationem laudantur hæc remedia, quàm ut internè exhibeantur ad resolvendam inflammationem. Sic in cura Anginæ *Sydenhamus* jussit, ut post validam sanguinis missionem ex brachio & ranulâ utrâque, (a) *Partes inflamatæ melle rosaceo, spiritu sulphuris ad summum acorem permixto, tangantur*. Hoc factò dein blandum refrigerans gargarisma ore continendum jussit. Nullam autem mentionem facit de interno spiritûs sulphuris usu.

Facilè autem patet, tale remedium ex rosis rubris, adstringente vi manifestâ præditis, & acido sulphuris paratum, contingere partes, quibus applicatur, adeoque impedire posse nimiam earundem expansionem; simulque efficere, ut in ipso inflammationis natæ principio repellantur in majores truncos moleculæ immeabiles, quæ minores ramos obstruunt. Refrigerantium autem, repellentium, & adstringentium usum externum in curanda inflammatione locum habere posse quandoque, dum per hæc impetus in ipso loco sedatur, probatum fuit in *Commentariis* §. 396. n°. 6. Præterea magnum nomen in his malis curandis obtinuerunt acida fossilia, quia inflammationem natam à fluxu materiæ scorbuticæ ad has partes, quæ citò in putridissimam gangrænâ abit (vide §. 423. *litt. β*; & §. 432.), tam feliciter curant. Simul tamen apparet, externa talia acria remedia usum habere non posse in illis anginis inflammatoriis, de quibus curandis hîc loci propriè agitur, cùm vel in ipsa larynge vel in pulmonali fistula sedem habeant; quæ loca

(a) *Seft. VI. Cap. VII. pag. 358.*

impune similibus tangi nequeunt : huc tamen referuntur , quia hâc paragrapho generalis cura anginarum inflammatoriarum traditur , ad cuius normam dein & reliquarum curatio dirigitur , uti sequentibus paragraphis patebit. Propriè autem hæc adhibentur , dum lingua , fauces , palatum ; tonsillæ , &c. affecta sunt , atque frequenter leviores harum partium inflammationes , absque venæ-sectione etiam & purgantibus , his solis curantur.

Apud veteres Medicos autem similia etiam remedia laudata fuerunt , adstringentia , & quandoque satis acria. Ita *Hippocrates* , dum (a) *lingua pars posterior.... , claustrumque sub gutture* inflammata anginam fecerant , linguam , quâ tumet , illiniri iussit , menthâ viridi , apio , origano , rhoe rubro , nitro , cum melle subactis. Uvulam inflammatam (b) æris flore sicco linivit. Dum tonsillæ inflammatione intumescunt , (c) *gargarizandum reprimentibus medicamentis* iussit *Celsus* ; atque illas illiniri medicamento ex succo malorum punicorum dulcium cum alumine scissili , &c. parato. Uvam verò inflammatam , (d) *vel omphacio , vel gallâ , vel alumine scissili* cum melle admisto illiniri iussit ; imò & medicamento ex his & atramento futuro , misy , &c. cum vino rubro austero tritis composito usus fuit. Similia his & apud (e) *Aretæum* habentur , uti & apud (f) *Trallianum*.

Inde fortè intelligitur origo illius Methodi , quâ omnes promiscuè anginas tentare solet vulgus , uvulam relaxatam morbi causam unicam statuens , illamque alumine , vitriolo , pipere , &c. tangens , ut contrahatur. In Zelandia famosi dicuntur anginarum curâ rustici quidam , quibus inde nomen (*keelboeren*) impositum est , qui pulvisculo ex vitriolo albo , sale ammoniaco , alumine crudo fauces inflammatas tangunt , & quidem repetitis vicibus , quandoque cum insigni levamine. Ex dictis autem patet , locum hæc habere posse morbo incipiente inprimis , tantumque in illa anginæ inflammatoriæ specie , de cuius curatione §. 811 , dicitur.

5°. VAPORE HUMIDO , MOLLI , &c. Quantum usum talis vapor habeat , ut materia obstruens attenuetur & diluatur , pluribus dictum fuit in *Commentariis* §. 398. n°. 3. Inprimis autem laudatur hoc remedium in his anginæ speciebus , quia vapor attractus directè loca inflammata alluit. *Hippocrates* in pessima anginæ specie curanda jam laudavit hanc Methodum , dum (g) *ex aceto , nitro , origano , & nasturtii semine* , cum æquali copia aquæ & aceti infusis , & in ollulam operculo clausam demissis , per arundinem cavam ore aperto adscendentem vaporem trahi iussit ; cavendo , ne fauces comburantur. Ut hoc caveretur , voluit *Aëtius* , (h) ut ovum parvum vacuum , utrimque perforatum , ore continerent ægri , perque illud ovum arundo transmitteretur , sic nempe ut vapor per arundinem adscendens , ovi cavo priùs receptus , non adeo directè in fauces traheretur. Cùm verò ab aceti calidi & aromatum halitu molesta & dolentissima in hoc casu tussis excitari posset , videntur mollissima potius convenire : cùm autem aceti vapor summum resolvens sit , & illud addi posset , sed minori copiâ ne nimis irritaret. Emollientium herbarum decocta vel infusa ad hunc scopum laudari solent ; verùm illarum efficacia in volatili parte

(a) De Morb. Lib. II. cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 561.

(b) Ibid. cap. x. pag. 562.

(c) De Medicin. Lib. VI. cap. x. pag. 383.

(d) Ibid. cap. xvi. pag. 389.

(e) Lib. I. de Curas. Morbor. acutor. cap. pag. 486.

VII. VIII. IX. pag. 87. 88.

(f) Lib. IV. cap. i. pag. 220 , & sequ.

(g) De Morb. Lib. II. cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 560.

(h) Tetrabibl. II. Sermon. IV. cap. XLVII.

non hæret, neque formâ vaporis ascendere potest, unde potissima hujus remediî virtus ab aquæ & aceti halitu pendet; herbæ autem tales addi possunt, ne contemnatur remediî in tam gravi morbo simplicitas. Flores autem sambuci inprimis hîc profunt, quia refrigerantem halitum, in erysipelate & phlegmone curandis adeo usitatum, spargunt, fatîs volatilem, unde & aquæ stillatitiæ ex his, aut rosarum vel tilia, floribus huic usui inservire possent, additâ modicâ aceti quantitate, qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

Fomenta autem externè applicata ex similibus profunt: unde & *Hippocrates* in loco como dò citato jussit, (a) *spongias aquâ calidâ imbutas ad genas & maxillas apponi.*

Præter illa summi usûs sunt in hoc morbo omnia, quæ pectori & collo applicata, sive irritando acris stimulis, sive minuendo atmosphæræ pressionem, impetum & copiam humorum versus exteriora derivant. Quanti usûs sit in cura inflammationis versus alias partes facta revulsio, demonstratum fuit in *Commentariis* §. 396. n°. 4; simulque ibi indicata fuerunt præcipua remedia, quibus hæc revulsio tentari posset. Verùm non tantùm hâc spe in angina curanda adhibentur hæc remedia, ut à partibus affectis derivetur impetus & copia humorum, dum interim pristinam sedem occupat morbi causa materialis; sed etiam docuerunt *Observata*, per eadem remedia quandoque impetrari posse, ut materialis causa morbi locum mutet, & in alias transeat partes. Vidimus antea §. 771, phrenitidem symptomaticam fieri, dum inflammatio, alias partes corporis priùs obsidens, locum mutat, & periculosâ metastasi ad cerebrum defertur. In angina autem inflammatoria similis metastasis materiæ morbosæ observatur, & quidem fatîs frequenter; uti veterum Medicorum *Observatis*, & quotidianis *Praxim Medicam exercentium Experimentis*, constat. Fortè non sine ratione liceret asserere, nullum ferè morbum acutum inflammatorium magis volubilem esse. Familiare est in *Praxi* videre, quòd unius lateris tonsillam occupans inflammatio minuatur subitò, & alterius lateris tonsillam afficiat. Neque hoc tantùm, sed & ad alia, & sæpe etiam fatîs dissita, corporis loca tendit. In splenem dolorem processisse (b) levatis faucibus legitur. In *Polemarchi* uxore, quæ anginâ laborabat cum multa febre, sectâ venâ (c) *faucium suffocatio cessavit, febris comitabatur, sub quintum diem tumor ad sinistrum genu cum dolore subortus est; ipsique ad cordis regionem quidam colligi videbatur*, & strepitus in pectore audiebatur. Aliæ anginosæ mulieri dextra manus & crus doluit; & (d) *suffocatio tertio die remisit.* Phrenitidem mortiferam ex angina fieri per malam metastasin §. 774, vidimus. In vegeta & sana puella, inflammatoriâ pessimâ anginâ, correptâ, observavi tertio die morbi deglutionem, quæ ob immanem dolorem penitus impedita fuerat, subitò liberrimam redditam fuisse; sed intolerabilis dolor utrumque hypochondrium, inprimis verò dextrum, occupaverat; unde non tantùm respiratio impediabatur, verùm etiam à levissimo corporis motu in lecto convellebatur ferè præ doloris acerbitate; mansitque ille dolor in hypochondriis ad mortem usque, quæ quintâ die morbi contigit. In quinquagenaria muliere, simili morbo laborante, quintâ die dolor faucium evanuit; sed illico successit in sinistro capitis latere dolor cum molesti ardoris sensu, qui deinde sextâ die per totum caput dispergebatur, ita

(a) De Morb. Lib. II. cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 560.

(b) Id. Epidem. Lib. II. Comment. II. Text. xxv. Charter. Tom. IX. pag. 144.

(c) Ibid. Lib. V. Text. xxxvii. pag. 346. Confer. Ibid. Lib. VII. Text. xxxii. pag. 566.

(d) Ibid. Text. ultim. pag. 352. Confer. Ibid. Lib. VII. Text. xxii. pag. 562.

ut erecta federe in lecto debuerit misera hæc ægra, cum pulvinaris, cui incumberebat, pressionem ferre non posset; periit die septimâ. Per totum corpus maculas rubras dispersas vidi cum levamine anginæ quidem, sed exitu tamen ancipiti; quidam enim sic affecti evaserunt, perierunt alii.

Omnium autem frequentissimè in his anginæ speciebus observatur illa metastasis, per quam morbus in pulmonem vertitur, uti optimè notavit *Hippocrates* dicens, (a) *At si, faucibus & tumoribus sedatis, ad pulmonem morbus versus fuerit, confestim febris & lateris dolor insuper corripit; & ubi hoc contigerit, plerumque moritur. Quod si dies quinque effugerit, purulentus evadit, nisi ipsum confestim tussis corripuerit. Si verò corripuerit, exscreato & repurgato sputo convalescit.* Huc etiam spectat & sequens Aphorismus; (b) *Qui anginam effugiunt, iis in pulmonem vertitur, & intra dies septem intereunt; si verò hos evaserint, suppurati fiunt; si nempe per sputa non educatur translata in pectus morbi materies; uti alio in loco eandem prognosin tradens (c) Hippocrates monuit. Inde etiam intelligitur, quare alibi dixerit, (d) *In anginis, qui non brevi concocta exspuunt, perniciosè habent.* Verissima esse hæc axiomata Practica vidi sæpius, dum subito evanescente dolore faucium stertor in pectore oriebatur, comitante quandoque dolore punctorio lateris respirationem impediens; quandoque non. Plurimi perierunt ex illis, quos tractavi, tertio, quarto, vel quinto die, licet adhibitis subito efficacissimis remediis; pauci admodum evaserunt, & non nisi cum multa molestia.*

Quàmvis ergo in angina inflammatoria, quæ pulmonalem fistulam vel laryngem obsidet, omnis metastasis bona videri posset, cum nullus ferè locus periculosius occupari inflammatione posset, ob imminentis nempe strangulationis metum; tamen ex dictis patet, plurimas tales metastases fatalem potius remove morbi terminum utcumque, quàm felicem promittere eventum. Minus hoc miramur, dum in pulmonem vel cerebrum vertitur morbus, sed ad diffita etiam loca factam metastasin periculosam tamen toties esse non tam facilè quis crederet, nisi fidelissimæ Observationes illud evincerent, quæ antea recensitæ fuerunt. Omnia hæc monuit in *Coacis Prænationibus Hippocrates*, dum & anginosos (e) in linguis tumores, citra signa (*ασηκος*) disparentes; & (f) dolores ad caput transcentes, vel ad (g) pectus, (h) hypochondria, (i) crura, damnavit.

Hæc autem fuit veterum Medicorum sapientia, ut sollicitâ Observatione inquirerent, quænam mutationes morborum salutares essent, quænam verò perniciosæ. Priores omni modo tentabant promoveri; posteriores autem vitabant, & præcavebant, quantum per Artem cognitam licebat. Observaverat *Hippocrates*, funestissimas esse anginas, (k) *quæcumque neque in faucibus, neque in cervice quidquam conspicuum faciunt; illas verò, quæ tument & (l) in faucibus rubores excitant, (esse quidem) admodum exitiales, prioribus tamen diuturniores;* omnium minimè

(a) De Morb. Lib. II. cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 561.

(b) Aphorism. Sect. V. n°. x. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 200.

(c) Coac. Prænot. n°. CCCLXVII. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

(d) Ibid. n°. CCCLXXI.

(e) n°. CCCLXX.

(f) n°. CCCLXXII.

(g) n°. CCCLXXV. pag. 873.

(h) n°. CCCLXXIV. pag. 872.

(i) n°. CCCLXXIII.

(k) Prognostic. Comment. III. Sentent. XVI. Charter. Ibid. pag. 673. Confer. Coac. Prænot. n°. CCCLXIII. p. 872. n°. CCCLXXVI. pag. 873.

(l) Ibid. Sentent. XVII. Confer. Coac. Prænot. n°. CCCLXIV.

funestas esse anginas, quas in cervice rubor comitabatur; & maximè evadere ægros, (a) si & cervix & pectus ruborem habeant, neque intrò erysipelas recurrat; & præcipuam felicitis horum morborum exitus spem in eo poni, (b) tumorem & ruborem quàm maximè foràs verti; contra vero lethale esse, si natum in collo vel pectore erysipelas introverteretur; quod noscebatur, si (c) disparente rubore pectus gravatur & difficiliùs spirat æger. Ideo in cura hujus morbi (d) cucurbitas cervici applicuit & collo, spongiis aquâ calidâ plenis fovit hæc loca; vel & (e) cerato textit, ut huc versùs eliceret morbi materiam. Aretæus autem & sequentia habet; maximè notanda: (f) Bonum quoque est, si in pectore magnum œdema oriatur aut insigne erysipelas. Egregius verò Medicus, aut cucurbitulâ in pectus malum detrahit, aut sinapi ossibus pectoris, aut partibus juxta maxillas imponens, extrinsecus ulcerat diffationemque molitur. Quibusdam sanè brevi tempore vitium his auxiliis exterius tractum fuit. Similia & Celsus laudat dicens, (g) Cucurbitula quoque rectè sub mento, & circa fauces admovetur; ut id, quod strangulat, evocet. Opus est deinde fomentis humidis, nam sicca spiritum elidunt. Ergo admovere spongias oportet: quæ meliùs in calidum oleum, quàm in calidam aquam subinde dimittuntur. Efficacissimùmque est hîc quoque, salem calidis cum facellis superponere. Alibi autem de fomentis calidis agens (h) describit modum, quo ex sale fomentum parari volebat; sicca enim fomenta in hoc casu damnavit. Sacco nempe lineo excipiebat salem, deinde in aquam bene calidam demittebat, tuncque fovendo loco applicabat: vel ferramenta duo ignita alternatim demittebat in siccum salem, dein aquâ leviter adspergebat, sicque efficiebat, ut exiret salsus & calidus succus, hâc spe, ut digereret (i) id, quod vel præcordia onerat, vel fauces strangulat, vel in aliquo membro nocet. Si cataplasmati ex emollientibus herbis parato misceantur sinapi contrita semina, raphani rusticani radix recenter in scobem rafa, ranunculi pratensis contrita folia, vel similia; habetur optimum ad hanc indicationem remedium, quod fovendo & laxando externas colli & pectoris partes, simulque irritando easdem acibus stimulis, efficit, ut fortunata in his morbis metastasis versus exteriora fiat.

§. 810. **A**T species (803), rarò tam periculosa ac (801. 802.); eadem remedia (809), sed leviora, petit. Hîc autem imprimis cataplasmata anodyna, laxantia, emollientia externa necessaria.

Quando §. 803, de hac specie anginæ inflammatoriæ agebatur, notatum fuit, illam quidem non tam periculosam esse, ac aliæ, quæ laryngem vel pulmonalem fistulam obsident; cum sola hîc deglutitio læsa sit, respiratione satis liberâ manente.

(a) Prognostic. Comment. III. Sentent. xviii. Charter. Tom. VIII. pag. 674. Conf. Coac. Prænot. n°. cccclxv. Charter. Ibid. pag. 872.

(b) Ibid. Sentent. xx. pag. 675. Confer. Coac. Prænot. Ibid.

(c) Coac. Prænot. n°. cccclxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

(d) De Morb. Lib. II. cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 560.

(e) Lib. de Morbor. acutor. vict. Comment. IV. Text. xxvii. Charter. Tom. XI. pag. 136.

(f) De Caus. & sign. Morbor. acutor. Lib. I. cap. vii. pag. 6.

(g) De Medicin. Lib. IV. cap. iv. n°. i. pag. 196.

(h) Ibid. Lib. II. cap. xvii. pag. 95.

(i) Ibid. pag. 96.

Interim tamen tunc monitum fuit, non carere periculo & hanc anginam, quia adeo prona observatur in malam metastasin, quâ morbus in pulmonem vertitur; unde patet, non perfunctiorè tractandum esse hunc morbum. Eadem autem hîc remedia requiri ad resolvendam inflammationem, satis patet. Cùm autem non adeo anceps immineat subitæ strangulationis periculum, ac in præcedentibus anginis, non tam validæ nec tam subitæ evacuationes per venæ-sectionem & purgantia requiruntur. Victus tamen tenuis & lenissimus, & similis potus, requiritur; uti & nitrosa atque subacida illa medicamenta, quæ antea laudata fuerunt. Cùm autem tam facilè metastasin faciat hic morbus, proderunt cataplasmata emollientissima toti collo & cervici obvoluta, ut huc versus alliciatur morbi materies, sicque impediatur ejus in pulmonem transitus: unde etiam & his cataplasmatibus possunt admisceri talia, quæ irritant loca, quibus applicantur. Simul etiam hæc emollientia ad resolvendam inflammationem multùm boni præstant, uti in cura inflammationis §. 398. n°. 3, dictum fuit. Formula talis cataplasomatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

§. 811. **D**UM denique angina (§. 804. 805. 806.) adhuc inflammatoria, infestat; tum eadem remedia (§. 809. 810.) requiruntur unita, sed addendæ perpetuæ humectationes oris & faucium, per lenissima attenuantia nitrosa, diluentia aquosa calida, laxantia pingua, quæ ore quieto contineri, leniter gargarifando applicari, fistulâ injici possunt: requiritur continua opera, ne arescant partes.

Ubi autem sola pharynx, vel tonsillæ, uvula, velum pendulum, &c, inflammantur, sub conspectum cadunt partes affectæ, minúsque periculosæ solent esse tales anginae, uti antea dictum fuit. Eadem quidem curatio requiritur, ac in præcedentibus, sed & pariter leviora tantùm remedia postulat, cùm minus discrimen adsit. Venæ-sectione præmissâ, purgans antiphlogisticum datur; atque hæc repetuntur vel non, prout morbi aucti vel minuti conditio postulat. Verùm in prioribus anginae speciebus humectantia remedia directè ad partes affectas venire non poterant ferè, nisi vaporis formâ tantùm; adeoque pinguium & emollientium & resolventium efficacia in his nulla ferè erat: in hoc autem casu partibus affectis satis commodè hæc applicari possunt. Decocta ergo ex althæa, malvâ, lini feminibus, & similibus emollientibus parata, additis nitro, aceto, sale polychresto, &c, tali quantitate, ut non nimis irritent suo stimulo partes inflammatas, uti dum v. gr; in singulis libris decocti talis drachma una nitri solvitur: infusa florum sambuci, rhæados, meliloti, &c, addito melle, vel syrupo althææ *Fernelii*, pulcherrimi hîc usûs sunt. Omnia hæc autem calida debent esse, cùm frigida actu, constringendo vasa, tantopere hîc noceant; sufficitque, ut ore contineantur quieto, vel levi tantùm faucium motu gargarifando applicentur. Crudele enim est & noxiunt quàm maximè, dum Chirurgi cogunt miseros ægros, ut fortiter gargarisent perpetuò; sic enim ruditer agitantur partes inflammatae, unde potiùs gangræna, quàm blanda resolutio expectanda foret. Ideo etiam monuit *Sydenhamus* gargarisma mollissimum ex albuminibus ovorum, aquis stillatitiis plantaginis, rosarum, & sper-

matis ranarum, & saccharo paratum, (a) non vulgari modo usurpandum (esse) (fortiter nempe gargarifando), sed ita ut in ore sine ulla agitatione contineatur, donec incalasciat; dein exspuatur, & repetatur subinde. Videtur autem parvam quantitatem simul hujus remedii dedisse non calefacti, ut molestum in faucibus ardorem temperaret; neque hoc adeo noceret, cum tepescat liquidi parca copia statim, dum ore continetur. Tutior tamen similitum usus videtur, si leviter saltem tepesfacta adhibeantur, inprimis hyemali tempestate. Ubi autem adeo intumuerunt partes, tantumque & tam continuum est tenacis pituitæ stillicidium (vide §. 805.), ut ore clauso hæc continere nequeant ægri, per siphonem continuò hæc injici debent, ut caveatur partium inflammatarum exsiccatio & ariditas, & quantum fieri possit, omnia maneant perspirabilia. Probatum enim fuit aliâ occasione in *Commentariis* §. 422. lit. d, prohibitam perspirationem facere, ut phlegmone in gangrænam mutetur. Vidit celeberrimus *Boerhaavius* in homine, cui tonsillæ & uvula inflammatae adeo tuebant, ut jamjam suffocandus videretur, assiduâ injectione per fistulam decocti emollientissimi noctes diésque factum fuisse, ut morbum tolerare potuerit æger, donec rupto abscessu ex ipsis orci faucibus evaderet. Cataplasmata ex emollientissimis parata collo applicantur, quia laxatis his partibus extrorsum tumere possunt inflammatae tonsillæ, sicque minuitur faucium angustia. Formulæ talis cataplasmatæ, uti & gargarismi, in *Materia Medica*, ad hunc & ad præcedentem numerum habentur.

Verùm omnia hæc Artis molimina tunc tantum adhibentur, quando valida inflammatio has partes occupat; & inprimis, si satis intensa simul febris adsit. Quandoque enim contingit, levem catarrhosam inflammationem has partes obsidere absque multo tumore, & levi tantum asperitatis sensu: tunc solis diluentibus nitrosis cum emollientibus datis curari facile solet, absque sanguinis etiam missione vel purgantibus.

Est & anginae species palatum, uvulam, tonsillas occupans, quam frequenter observavi; quæ facile curari plerumque solet, licet satis acriter sæpe doleant partes. Inprimis in scorbuto laborantibus observatur; quandoque etiam epidemico-rum more plurimos homines occupat, verno præcipuè tempore, humidoque & calido aere. Levis febris præcedit, sed post aliquot horas evanida; tuncque dolent fauces hoc illòve loco, & illas inspicienti apparet macula alba, cujus contigui limites rubent admodum & pessimè dolent; cæterum non adeo intumescunt partes affectæ. Si negligatur hoc malum, proserpunt hæ maculæ, halitus putridus ore exit, & eroduntur satis sæpe profundæ partes affectæ. Spiritus sulphuris per campanam multâ dilutus aquâ, addito rob sambuci & nitro, curat felicissimè tales anginas, si sæpius de die ore continetur. Si jam putridum halitum exspirent ægri, & profundius erodi inceperint partes, spiritus salis marini guttæ triginta vel quadraginta, uncia uni mellis rosarum mistæ, dant remedium, quod illinitum illico sistit serpens malum: prodest tunc si sempervivi majoris succus cum melle vel syrupo althææ mistus ore contineatur; postquam spiritus salis marini applicatus fuerit, sic enim dolor lenitur pulcherrimè. Augetur jam vel minuitur spiritus salis marini quantitas pro vario natæ putredinis gradu, uti aliâ occasione dictum fuit §. 432. Apud *Aretæum*, ubi de tonsillarum ulceribus agit, talis morbus describitur. Quæ

(a) Sect. VI, cap. VII, pag. 358.

dam enim ex his ulceribus mitia dixit & innocua, alia verò pestifera erant, (a) *lata, cava, pinguis, quodam concreto humore albo, aut livido, aut nigro sordentia. Id genus ulcera ἄφθα nuncupantur. Quòd si concreta illa sordes altius descenderit, affectus ille ἰσχυρὸς & est, & vocatur; Latine crusta. Crustam verò circumveniunt rubor excellens, & inflammatio, & venarum dolor, quemadmodum in carbunculo. Pergit deinde enumerare teterrima mala; quæ hæc ulcera sequi solent, quando proserpunt, quæ ad amissim talia sunt, qualia in *Commentariis* §. 432, dicta fuerunt. Ad curationem autem horum ulcerum commendat talia medicamenta, igni similia, (b) *quò & depastio coerceatur, & crusta decidant. Crustis autem deciduis, (c) lacte cum amylo, & succo ptisane, aut tragi, aut lini seminis, aut feni-Græci remollire madefacereque convenit. Unde patet, similem curationem, ac descripta fuit, huic morbo adhibitam fuisse à Medicis antiquis. Quàmvis autem gangrænosa erosio pessima tales anginas sequi posset, in initio tamen morbi nunquam me fefellit dicta Curandi Methodus; imò & semper profuit, licèt ad magnam etiam malignitatem pervenisset malum. Notanda autem quàm maximè est hæc anginæ species, quia vidi aliquoties errasse quosdam, dum suppurationem jam factam credebant, maculam talem albam pro apice jamjam rumpendi apostematis habentes, inprimis si in initio morbi non adfuissent, vel non vidissent maculas tales jam à principio adfuisse. Facilis tamen est distinctio, cùm apostema hîc natum longè magis tumeat, & non nisi adultiore jam morbo maturum sit.**

Quæ autem apud vulgum invaluit opinio, hirundinum nidos specificum esse ad omnes anginas remedium, dum in aqua decocti & calentes collo applicantur, & illorum decocto fauces perluuntur frequenter, facilè tolerari potest; modò efficaciora remedia interea non negligantur, dum ab his solis periculosæ anginæ curatio expectaretur. Satis autem antiqua videtur fuisse hæc opinio, vel saltem similis. *Celsus* enim testatur, quòd vulgò audiverit, (d) *si quis pullum hirundinum ederit, anginâ toto anno non periclitari; imò & pulli hirundinis cum sale combusti carbonem, mulsâ dilutum, prodesse. Quàmvis autem huic remedio multum fidei non adhibuerit, tamen sic pergit, (e) Id, cùm idoneos Auctores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi possit, quàmvis in monumentis Medicorum non legerim, tamen huic operi meo inserendum credidi.*

§. 812. **S**I omnibus his non, serò vel frustra tentatis (§. 809. 810. 811.) morbus sit maximè recens & strangulans à causa superiori, quàm erit locus sectionis, cum symptomatibus pessimis (§. 807), nec tamen adhuc gangrænosis, statim post acerbam prognosin instituenda erit βρογχοτομή.

In illis anginæ speciebus (§. 801. 802.), ubi inflammatio asperam arteriam vel laryngem occupabat, moriebantur ægri, quia impediabatur aeris in pulmonem

(a) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib. I. cap. ix. pag. 7.	(c) Ibidem.
(b) De Curation. Morbor. acutor. Lib. I. cap. ix. pag. 89.	(d) De Medicin. Lib. IV. cap. iv. n ^o . 1. pag. 197.
	(e) Ibid.

ingressus ; inde enim accumulabatur sanguis in pulmone , & venosi sanguinis reditus à capite impediabatur , uti tunc pluribus dictum fuit. Si ergo poterit parari via aeri pulmonem ingressuro , summum in his morbis periculum tollitur , & datur tempus ad curandam inflammationem has partes occupantem. Tentatur hoc primò validâ missione sanguinis , alvi subductione , & reliquis auxiliis , de quibus §. 809 , dictum fuit ; ut nempe inflammatarum partium tumor subito concidat , sicque tollantur vel minuantur saltem multum impedimenta , quæ libero aeris ingressui in pulmonem obstabant. Ubi verò hæc remedia non adhibita fuerunt , vel tunc tantum , quando nimis invaluerat morbus ; vel denique , si omnibus his tentatis non minuantur symptomata , nihil superest , quàm ut certæ morti tradatur æger , vel per Artem paretur aeri in pulmonem via. Cùm autem per solam fistulam pulmonalem aer in pulmonem venire possit , patet , illud obtineri non posse , nisi ejus apertura fiat. Vocatur hæc operatio hinc *βρονχοτομή*.

Verùm ut illa cum fructu institui possit , requiritur , ut tumor inflammatorius circa laryngem hæreat , vel in asperæ arteriæ parte superiori , ut nempe infra locum affectum sectio possit fieri , uti satis patet. Cognoscimus autem , ubi hæreat malum , ex sensu ægri ; & licet aliquid circa hanc rem dubii maneret , præstaret tamen in certò lethali anginâ anceps remedium experiri quàm nullum. Ut autem cum spe fausti eventus sectio asperæ arteriæ fiat , requiritur , ut morbus recens sit : ubi enim diu duravit , metus est , ne immeabili sanguine pulmonalis arteria infarcta jam sit , adeoque , factâ licet viâ aeri pulmonem ingressuro , maneret tamen lethalis peripneumonia. Dum enim , pulmone non explicato satis ob defectum aeris inspirati , augentur resistentiæ cordi dextro , tenuissima pars sanguinis ex arteriæ pulmonalis finibus transprimitur in venas , crassior pars magis magisque accumulatur & compingitur , & in ultimis angustiis arteriosis hæret non resolvable amplius , si diutius duraverit morbus. Novimus autem tale malum adesse , si pulsus mollis , debilis , intermittens sit , & extrema corporis frigescant ; tuncque non adhibenda facilè est asperæ arteriæ sectio : quàmvis enim illa mortem neutiquam acceleraret , tamen imputaretur ab ignavis & malevolis ægri exitium huic operationi , licet minimè periculosa , si periti Chirurghi manu perficiatur. Ob eandem rationem hæc operatione abstinendum est , dum symptomata docent , gangrænam jam validæ inflammationi successisse ; nullam enim tale malum Medelam capit , uti §. 816 , dicitur.

Interim tamen præstat , nunquam hanc operationem tentare , nisi in consilium prius vocatis aliis Medicis , qui testes esse possint , nullam salutis spem superesse , nisi hoc tentetur ; neque tamen certò sanitatem promitti posse , licet hoc fiat. Quod imprimis ideo monendum , quia in pessimis illis anginæ speciebus toties observatum fuit , morbum summo cum periculo in pulmonem verti.

Bronchotomes mentio , quantum memini , apud *Hippocratem* non habetur ; licet aliquid illum molitum fuisse in tali angina constet , ut aer libere in pulmonem ingredi posset. In periculosissima enim angina , dum præ suffocatione ægris , velut strangulatis , oculi prominerent , illique jam viderent & auderent obtusius ; neque intelligerent amplius , quid dicerent , vel facerent , jussit , quòd (a) *Fistula in fauces ad maxillas intrudenda* (sint) , quò spiritus in pulmonem trahatur. Dùm

(a) De Morb. Lib. III. cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 586.

Asclepiadis Methodum, quâ curabat anginosos; enarrat Calius Aurelianus, notat, quodd (a) A Veteribus probatam approbat arteriæ divisuram, ob respirationem faciendam, quam Laryngotomiam vocant. Verùm damnavit omnino hanc operationem Aurelianus dicens, (b) Est etiam fabulosa arteriæ ob respirationem divisura, quæ Laryngotomiam vocant, & quæ à nullo sit Antiquorum tradita, sed caducâ atque temerariâ Asclepiadis inventionem affirmatâ: cui, ne nunc occurrentes, latius respondere videamur, aut tantum scelus angustâ oratione damnemus, libris, quos de adjuvantiis sumus scripturi, respondebimus. Damnavit pariter bronchotomen Aretæus, qui tamen simul indicat, illam tentatam fuisse; sic enim habet, (c) At quicumque, strangulationem ab angina verentes, quò laxius spiritus duceretur arteriam secuerunt ad inspirationem, non sanè Experimento rem comprobasse videntur. Quippe caliditas inflammationis major ex vulnere efficitur, strangulatum adauget, tussimque commovet. Quinetiam si alioqui id periculum evaserint, vulneris ora in unum coalescere nequeunt. Ambæ enim cartilagineæ atque inter se inglutinabiles sunt. Quasnam ob rationes Aurelianus pro scelere damnaverit laryngotomiam, ignoramus, cum careamus illis libris, in quibus de hac re se acturum promiserat. Illa autem, quæ memorat Aretæus, talia sunt, quæ facillè refutari possunt. Si enim sectio fiat in tali parte asperæ arteriæ, ut inferior sit loco inflammato, nullum periculum est, inflammationem à vulnere auctam iri. Præterea licet in loco ferè contiguo sectio fieret, cum non statim inflammentur labia vulneris, sed circa tertium ab inflictio vulnere diem hoc contingat plerumque (vide Commentaria §. 158. n°. 5.), hoc saltem tempus lucraremur, quod in tam præcipiti morbo multum est, cum interea efficacissimis remediis inflammationis præsentis cura tentari posset, & caveri, quæ futura metuitur. Frustra autem metuebat Aretæus, sectæ arteriæ labia uniri nunquam posse, cum ambo cartilaginea essent; nam sequenti paragrapho, ubi de hac operatione rite instituenda agitur, patebit, vulnus infligi inter binos annulos cartilagineos asperæ arteriæ, absque illorum læsione. Imò licet dividerentur tali vulnere ipsi illi annuli cartilaginei, tamen iterum sibi mutuò accrescere possunt, uti certissimis Observatis constat; de qua re videantur illa, quæ in vulnere Historia ad §. 170. n°. 4, habentur. In tam numerosis enim casibus, ubi violentas sibi manus inferentes homines, vel & à latronibus confossi, discissam habuerunt asperam arteriam, & perfectissimè sanati postea fuerunt, absque dubio annuli illi cartilaginei sæpius dissecti sunt. Quinimo certissimis Observationibus constat, dissectas cartilagineas iterum simul uniri & consolidari posse, quarum collectio habetur in Commentariis Academiæ Regiæ Chirurgicæ (d). Adeoque constat Recentiorum Experimentis, errasse veteres Medicos, dum statuerent, neque os, neque cartilaginem, si resecta fuerint, augeri vel coalescere posse; de quibus videantur illa, quæ in Commentariis §. 343, habentur,

Cum ergo ex hæcenus dictis constet, asperam arteriam absque vitæ periculo discindi posse, vulnusque factum postea consolidari, sequitur, ut videamus, quænam observanda sint, dum instituitur hæc operatio.

(a) Acutor. Morbor. Lib. III, Cap. IV. n°. xxxv. pag. 193.

(b) Ibid. n°. xxxix. pag. 195.

(c) De Curation. Morbor. Acutor. Lib. I.

Tom. II.

Cap. VII. pag. 88.

(d) Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 576, & suiv.

§. 813. **Q**UÆ fiet, præparato corpore ægri, in aspera arteria infra laryngis inferiora ad pollicis distantiam, discissâ cute, & integumentis; amotis musculis; secto interstitio inter annulos arteriæ asperæ; imposito canaliculo argenteo; dein ablatâ causâ, quæ exegerat hanc operam, vulnus percurando; interim clysmata nutrientia applicando, si deglutitio impossibilis.

Inter veteres Medicos *Ægineta* (a) hanc operationem tradidit, prout *Antyllus* illam descriperat. Voluit autem, reclinato ægri capite, ut aspera arteria magis promineat, sub capite asperæ arteriæ, trium quatuorve circulum cartilagineorum distantia à laryngis extremo, sectionem transversam fieri debere, ita ut non cartilago, sed membrana cartilaginea necens inter se, discinderetur. Si verò meticulo-fior quis fuerit in hac operatione instituenda, jubet, ut hamulo elevatam prius cutim dividat, deinde asperam arteriam incidat, vitatis, si fortè occurrant, vasis. Vulnus autem penetrasse in cavum asperæ arteriæ cognoscitur, ut monet, si spiritus per vulnus cum murmure erumpat, & vox ægro pereat. Patet autem, tali modo institutâ operatione, musculos sternohyoideos & sternothyroideos discindi debere, quod tamen alii vitandum voluerunt. Unde monuit *Aquapendens* (b) ut, dissectâ cute & pinguedine, muscoli prius separentur, ut absque illorum læsione aspera arteria pertundi possit. Verùm cum nunquam se hanc Chirurgiam administrasse fateatur (c), melius illa, quæ circa hanc rem notanda sunt, ex recentioribus Chirurgis haberi poterunt; imprimis ex illis, qui hanc operationem ipsi instituerunt cum successu.

Cum autem hæc operatio nunquam institui soleat, nisi in urgente maximè necessitate, & ferè semper prius sanguinis missiones aliâque remedia adhibita fuerint, non opus erit multâ præparatione ante operationem ipsam, cum illa sufficiant ad præcavendam inflammationem validam, quæ inflictum asperæ arteriæ vulnus sequi posset, & periculum ingens in mora sit.

Locus autem, ubi sectio fiet, seligitur ille, qui pollicis latitudine ab infimo margine cartilaginei thyroideæ distat: sic vitatur glandulæ thyroideæ læsio, quantum fieri poterit, licet tamen ejus extremum sæpius tam profundè locetur, ut discindi debeat, antequam nuda appareat aspera arteria. Elevata tunc ab utroque latere asperæ arteriæ integumenta cultello ancipiti discinduntur ad trium quatuorve digitorum transversorum longitudinem, sic ut angulus superior sectionis directè respondeat medio loco inferioris maxillæ; inferior verò sectionis angulus è directo jaceat cum emarginatione summitatis ossis sterni. Separatis tunc eodem cultello musculis, & discissâ parte inferiori glandulæ thyroideæ, nudatur aspera arteria, atque interstitium membranaceum inter tertium & quartum annulum cartilagineum pertunditur lanceolâ (d). Tali Methodo usus fuisse videtur *Georgius Marti-*

(a) Lib. VI. Cap. xxxiii. pag. 85.

(b) De Chirurgic. Operationib. Cap. xlii. pag. 481.

(c) Ibid. pag. 477.

(d) Garengot Traité des Opérations de Chirurgie Tom. II, Chap. xxxi. pag. 491. 492.

nus (a) in juvene, & quidem optimo cum successu. Notat enim, quòd ipso operationis tempore, antequam adhuc pertusa esset aspera arteria, aliquid levaminis perceperit æger, creditque illud factum fuisse ob hæmorrhagiam, quæ in loco vicino dissectis vasis facta, notabilem à parte affecta revulsionem faciebat. Unde videtur patere, quòd non simul & semel acuto instrumento pertuderit omnia, sed dissectis priùs integumentis nudaverit asperam arteriam. Similiter & hanc operationem descripsit *Heisterus* (b), qui tamen credidit, perinde esse, sive locus medius inter binos annulos cartilagineos discinderetur, sive simul divideretur unus annulus, ut postea tubus commodiùs per factum vulnus immitti posset. Viderat enim alio in casu absque noxa (c) plures annulos cartilagineos asperæ arteriæ discissos fuisse in viro, cui boleti cocti frustum in asperam arteriam delapsum, & suffocationem minitans, tali sectione extraxerat.

Simpliciorum Methodum laudaverunt alii, dum nempe interstitium tertii & quarti annuli asperæ arteriæ pertendo indice quæritur, locúsque inventus ungue digiti indicis, notatur, statimque lanceolâ locus pertunditur in cavum asperæ arteriæ usque, tuncque ad utrumque latus prudenter ductâ lanceolâ vulneris facti magnitudo augetur. Hòc modo institutam fuisse bronchotomen legitur (d).

Cùm autem necessarium sit, ut apertura hæc facta maneat, donec auferatur causa, quæ bronchotomen exegerat; ideo introducit tubulus ex argento, vel plumbo, factus, utrimque ansis instructus, quibus firmari in loco possit. Unde monuerunt Auctores, ut, antequam educatur lanceola, stylus vulnere immittatur, secundum cujus ductum deinde tubulus introduci posset. Ob hanc causam & alia Methodus bronchotomen instituendi (e) describitur. Stylus nempe acutus chalybeus triquetèr, tubo argenteo cavo comprehensus (*Trocar*), uno ictu per asperam arteriam adigitur in ejus cavum, & deinde educto stylo tubus argenteus in vulnere relinquitur: sic unâ & eadem operâ asperæ arteriæ, & tubi introductio fiet. Verùm cùm stylus ille satis crassus & brevis esse debeat, non tam facilè hoc instrumentum transadigi poterit per asperam arteriam, saltem non nisi magnâ vi adhibitâ; inprimis cùm aspera arteria mobilis vacillet facilè. Tentavi aliquoties in cadavere & in vivis animalibus hanc Methodum, sed videbatur mihi admodum difficilis, & non carere periculo, ne quandoque validâ vi adactum instrumentum deviare. Unde crederem, priorem Methodum, licet magis operosam, præferendam esse.

Notaverunt Auctores, qui de bronchotome scripserunt, tubum, qui per vulnus factum immittetur, satis brevem debere esse, ne oppositum arteriæ asperæ latus tangendo molestam excitet tussim: unde dimidii pollicis longitudinem huic instrumento dedit *Garengotus* (f); voluitque, ut extremi tubuli diameter lineam æquet; alterum verò extremum, quod aerem externum admittit, latius sit, & duas lineas cum dimidia æquet suo diametro. Figuram autem parùm compressam voluit, ut meliùs se accommodare possit annulorum cartilagineorum interstitio. Ex argento tubulum hunc paravit; plumbum enim satis flexile cùm sit, figuram suam mutaret.

(a) Philosophical Transactions n^o. ccccxvi. pag. 448. Abridgement. Vol. vii. Cap. iv. pag. 496, &c.

(b) Institut. Chirurg. Part. II. Sect. III. Cap. cii. n^o. iii. pag. 721.

(c) Ibid. n°. II.

(d) Garengot Traité des Opérations de Chirurgie Chap. xxxi. Tom. II. pag. 493.

(e) Heister. Institut. Chirurg. Part. II. Sect. III. Cap. cii. n^o. iv. pag. 722.

(f) Traité des Instrumens de Chirurgie Tom. II. Chap. II. Art. 1. pag. 298.

Interim tamen præstaret variæ longitudinis tubulos habere, cùm quandoque & major requiratur tubus, dum sæpe partes dissectæ, tumentes postea, facerent, ut non sufficeret brevior tubus. Expertus hoc fuit *Martinius* (a), doliuitque tubum plumbeum, quem paraverat, nimis brevem esse, cùm pollicis longitudinem excedere debuisset in ægro, cui bronchotome facta fuerat: unde coactus fuit adhibere cannulam argenteam, quâ utuntur Chirurgi, ut in asciticis aquas ex cavo abdominis educant; quam, cùm nimis longa esset splenio crasso, in medio perforato, firmare debuit, ne nimis profundè adigeretur.

Soliciti pariter fuerunt plerique hujus operationis Descriptores, ut caverent, ne unà cum aere pulvisculi in illo volitantes patulum tubi orificium intrarent libere; hinc gossypio, linteo carpto, spongiâ, &c, tegi voluerunt extrorsum patens tubuli orificium. *Martinius* (b) tamen usu didicit, nullam notabilem inde noxam ægro accidere, licet non tegetetur tubuli orificium, quàmvis etiam in domo non adeo nitida decumberet æger. Si tamen inde quid metueretur, posset hoc facilè evitari, si collo circumduceretur laxè rarum linteum, spleniis ita in vicina tubuli dispositis, ut illud quidem tegetet tubi orificium, non tangeret. Expediet tamen, ut aer parùm calidior sit in loco, quo decumbit æger, cùm frigore suo nocere plùs posset, quàm dum communi respirationis viâ in pulmonem trahitur, semper in transitu per os vel nares calefcens utcumque.

Majus incommodum inveniebatur, dum mucosi humoris copia per tubi orificium effluens, ejusque lateribus adhærens, sensim inspissata angustabat tubi cavum, liberamque aeri ingressuro viam impediabat; unde cogebatur *Martinius* (c) tubum educere & mundare. Multùm quidem hoc caveri potest, dum alterum tubi extremum multò latius liberum humoribus exitum permittit: interim tamen non incongruum videtur, uti monuit celebris Auctor, si duplex foret tubulus in asperam arteriam dimissus, quorum major alterum minorem exciperet. Cresceret quidem illius instrumenti moles; verùm, uti vidimus, non timuit *Heisterus* annulum cartilagineum discindere in hac operatione, imò & plures annulos, ut heterogeneum corpus in aspera arteria hærens educeret; adeoque videtur tutò satis fieri posse major apertura, quæ crassius instrumentum facilè caperet. Hoc enim commodi à duplici tali tubo haberetur, quòd interior eximi posset & mundari, dum exterior & major interim in vulnere maneret.

Modò dictis multùm ponderis addit sequens casus, qui docet, quantum possit in desperatis etiam casibus felix exercitati Chirurgi audacia. Miles viginti tres annos natus correptus fuerat anginâ inflammatoriâ, laryngem & pharyngem obsidente. Tanta autem erat morbi velocitas, ut secundo die facies livesceret, oculi rubri protuberarent, vox acuta esset, & præ intolerabili angustia sibi ipsi fauces manibus dilacerasset miser æger. In manu & pede simul aperta vena fuit; & cùm immineret suffocatio, illico ad bronchotomen deventum est. Cùm autem & collum tumeret, non videbatur sufficere, si lanceolâ tantùm pertunderetur trachea; unde statim dissectis longitudinaliter integumentis, & separatis musculis, medio inter binos annulos cartilagineos loco aperta fuit aspera arteria. Verùm sanguis ex vasis discissis in asperam arteriam decidebat, tantàmque excitabat tussim, ut

(a) Abridgement Tom. VII. pag. 499.

(b) Ibid. pag. 500.

(c) Ibid. pag. 492.

cannula in vulnus introducta nullo modo retineri in situ potuerit, quàmvis sæpius reponeretur. Dum hæc agebantur, respiratio ferè suffocabatur, cum muscoli partis affectæ adeo agitentur convulsivis motibus, ut apertura asperæ arteriæ rarò responderet integumentorum vulneri. Periculum augebat sanguis pergens in cavum asperæ arteriæ defluere. Intrepidus Chirurgus quævis tentanda potiùs conclusit, quàm in tanta calamitate ægrum derelinquere, atque asperam arteriam secundum longitudinem discidit ad sextum anulum cartilagineum usque. Hoc factò, mox meliùs respiravit æger, pulsúsque, qui antea vix percipi poterat, insurgere statim. Capite antrorsum inclinato sic disposuit ægrum, ut sanguis ampliùs in asperam arteriam delabi non posset; vulneri asperæ arteriæ adaptavit plumbeam laminam pluribus foraminibus pertusam, atque utrimque alatum, ut sustineri marginibus vulneris posset, ne descenderet in asperam arteriam: idoneâ dein ligaturâ hæc omnia firmavit sic, ut liber aeris accessus in pulmonem per factum vulnus maneret. Brevi cessabat hæmorrhagia, & sequenti die parùm tantùm febricitabat, facilèque deglutire poterat oblata liquida. Cùm adeo minuta erat inflammatio, abstulit laminam plumbeam, & adductis vulneris labiis, vidit ægrum satis facilè respirare posse. Cùm aliâ Methodo non satis adduci ad se invicem poterant vulneris labia, futurâ univit, paucisque diebus tantum vulnus consolidatum fuit. Manebat tamen tussis valida, & vocis intensitas multùm diminuta inveniebatur (a): quod ultimum symptoma post bronchotomen per aliquot dies mansisse notat & *Martinius* (b), qui in illo ægro, cui bronchotomen adhibuerat, ante quartum diem removit cannulam, & vulnus, longè minùs quàm in præcedenti casu, absque futura facilè consolidare potuit. Quamdiu autem cannula in vulnere relinqui debeat, determinatur ex respiratione restituta; si enim, aperturâ cannulæ digito obturatâ, æger inspirare possit facilè, novimus subsedisse tumorem inflammatorium, adeoque tutò sanari posse vulnus.

Cùm autem vulnera asperæ arteriæ tam facilè emphysema sequi possit, (utè ad §. 300, dictum fuit), & hoc cavendum videtur idoneo apparatu, qui facit, ut aer se non facilè inter cannulam & vulneris labia insinuare possit; vel si in ampliori vulnere hoc caveri nequeat, curandum tunc, ut satis libere transire possit. Non memini tamen illos, qui de bronchotome scripserunt, emphysematis post hanc operationem nati mentionem fecisse.

Si autem simul deglutitio impossibilis fuerit, proderunt clysmata nutrientia. Vidimus antea, cathartorum vires, & corticis Peruviani efficaciam, hæc viâ corpori applicari posse; atque idem de plurimis aliis remediis verum esse, quotidiana ferè in Praxi Experimenta docent; dum morosis pueris Medicina fieri debet, qui sæpe quævis oblata remedia pertinacissimè respuunt. Unde ex illis admodum probabile fit, & nutrimenta ano injecta sic resorberi posse, & corpus alere. Facilè autem patet talia debere esse illa, quæ injiciuntur, ut nullâ actione viscerum chylopoieticorum indigeant, sed jam paratam in se contineant materiam, unde corpus nutrirì possit. Lac, ova, jura carniùm has dotes habere, in *Commentariis* §. 28, demonstratum fuit: verùm præ reliquis laudari solent carniùm juscula; cùm *Louveri* Observatis constiterit, (c) illud vix mutatum sanguinis loco per vasa fluere posse, &

(a) Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie Tom. I, pag. 581, & suiv.

(b) Abridgement Tom. VII. pag. 499.

(c) Tractat. de cord. Cap. II. pag. 70. 71.

vitam sustinere. Addi solent his aliquid nitri, vel succus citri, aut paucae guttulæ spiritûs salis marini, ut caveatur putredo, in quam omnia ex carne præparata sponte vergunt. Formula talis clysmatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur; ubi simul monetur, prius clysmate purgante eluenda esse crassa intestina, ut nutrientia hæc injecta commodè retinere possint. Cùm autem *Sydenhamus* (a) non tantum carnes, sed & parata ex his juscula, in anginosis severè prohibuerit; ex lacte diluto, lactis sero, decocto panis bene fermentati parari possent clysmata nutrientia. Probè memini, quòd in juvene anginâ laborante, qui ne guttulam liquidi deglutire poterat, sæpius de die clysmata injiciendum curaverim ex lacte aquâ diluto paratum; tali cum effectu, ut per plures dies vires sustinere potuerim, & nimiam corporis exsiccationem cavere; dum ferè totum, quod sic injiceretur, venis intestinorum resorbatur. Neque tantum venarum meseraicarum oscula resorbere liquida in crassis intestinis hærentia, sed & vasa lactea satis copiosa per illa dispergi, observavit celeberrimus *Schwenchius* (b) in cadavere militis, cui bene pasto glans plumbea claviculam sinistram sic destruxerat cum vasis subjectis, ut ductus thoracicus non apertus manserit, sed retractus & clausus fuerit. Invenit autem vasa lactea non tantum in tenuibus, sed & in crassis intestinis innumera, per totum illorum tractum dispersa ad rectum usque in pelvi; atque inde meritò salubrem usum clysmatum nutrientium deduxit. Plura de clysmatibus nutrientibus Auctorum Observata collegit (c) *Stalpartus Wielus*.

Cùm ergo per clysmata nutrientia vita sustineri possit, donec superetur morbi violentia, si curabilis sit angina; non opus erit tentare aliam Methodum, quam celeberrimus *Littrius* (d) proposuit; ut nempe carniùm juscula parcâ copiâ simul per nares transmitterentur in œsophagum. Certè molestissimum videtur ingerere hæc viâ sufficientem jusculorum copiam, nec periculo careret, cùm in glottidem quandoque delapsa suffocationem facere possent: quod accidisse fatetur candidus ille *Vir* (e), dum tentabatur hæc Methodus in ægris, qui admodum debiles erant, vel oppressum habebant pectus.

Absolutis jam illis, quæ ad anginæ inflammatoriæ diagnosis, prognosin, & curationem pertinebant, sequitur, ut videamus varios exitus, quibus hic morbus, uti omnis inflammatio, terminari potest; nempe suppurationem, gangrænam & scirrhum: unde iterum anginæ varia denominatio accessit.

(a) Sect. VI. Cap. VII. pag. 359.

(b) Hæmatolog. Cap. I. pag. 2.

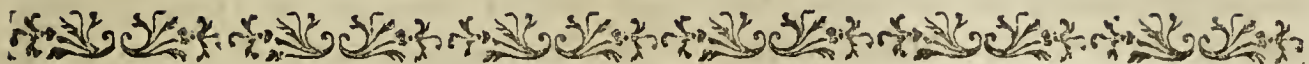
(c) Observat. Centur. I. n°. XXV. Tom. I. pag. 109, & sequ.

(d) Académ. des Scienc. l'An 1718. Mémoires. pag. 377, & suiv.

(e) Ibid. pag. 388.

ANGINA SUPPURATORIA.

§. 814. **V**ERUM si malum jam eò processerit , ut suppuratio loci affecti jam incipiens cognoscatur , per signa (387) , erit tentanda via abscessûs per Artem , & remedia generalia (402 , ad 412.) ; maximè autem molli , assiduo gargarismate , largo cataplasmate laxante ; pertusione loci , sensibus deprehensi , bronchotome , (812. 813.)

Omni quidem ope semper tentanda est resolutio inflammatoriæ anginæ. Verùm quandoque accidit , ut morbi magnitudo , vel & ferius adhibita Medela , neglecto ab ægris in initio morbo , fecerint , ut nulla amplius resolutio expectari possit. Optimus autem exitus inflammationis , quæ resolvendo curari nequit , est ille , qui suppurando fit ; adeoque tunc omnia Artis molimina adhibenda sunt , ut hæc quàm ocyssimè fiat , ut summis illis angustiis liberentur ægri quàm citissimè. Quibus autem signis cognosci possit , anginam inflammatoriam in suppurationem vergere , dictum fuit ad 387 , ubi de hac re agebatur. Sic etiam remedia generalia , ad obtinendam mutationem inflammatoriæ materiæ in pus , recensita fuerunt numeris hîc citatis. Omnium autem maximè requiritur , ut continuò ore retineant ægri tepidum gargarisma ex seminibus lini , althæâ , malvâ & similibus emollientissimis remediis , paratum. Ita enim continuò foventur partes inflammatae , nimia illorum exsiccatio præcavetur , & crudum inflammatorium maturatur felicissimè. Simul eâdem operâ optimè disponitur abscessus in faucibus natus ut antrorsum rumpatur , & in oris cavum eruêtet collectum pus ; quod tutissimum est , cùm retrorsum versus fauces rupto abscessu periculum sit , ne pus in glottidis aperturam dilabatur , cum præsentaneo suffocationis periculo. Cataplasmata autem , pariter ex emollientissimis parata , non possunt quidem immediatè applicari locis suppurandis ; verùm [totum [collum & loca submaxillaria his obvolvuntur utiliter , dum sic & horum remediorum efficacia mediatè saltem affectis partibus applicatur , & iisdem emollitæ omnes partes externæ facilius cedunt , & internis tumentibus locum faciunt. Tonsillæ enim , quæ frequentissimam anginæ suppuratoriæ sedem exhibent , sub maxillæ angulo utrimque prominent , dum tument inflammatae ; adeoque patet satis , quantum usum habeant talia cataplasmata.

Monitum autem fuit ad §. 403. n°. 3 , requiri ad suppurationem promovendam debitum motum liquidi vitalis , ut nempe nec torpeat , nec excitetur nimis ; simulque tunc notabatur , Medicos audacter debilitare vitalem humorum motum sanguinis missione aliisque remediis , quamdiu adhuc resolutionis spes est ; ab illis verò abstinere plerumque , dum abscessus expectatur ; quia ad hunc scopum conducit potius auctior parùm humoris vitalis motus. In angina suppuratoria tamen quandoque cogimur ab hac Methodo recedere , & aliquando repetitam etiam venæ-sectionem instituere , licèt signa doceant , abscessum jam formari. Ratio est , quia

tumor affectarum partium auctus illo tempore, dum maturatio fit, sæpe comprimendo partes vicinas novam inflammationem, hinc adeo periculofam, excitat; unde tunc cogimur magis exhaurire corpus, ut omnia vasa inanita collabantur magis, sicque impediatur metuenda sæpe in hoc morbo suffocatio.

Plerumque abscessus harum partium solet rumpi in ore interno; rariùs extrorsum in collo sic protuberat, ut ibi pertundi possit; quod tamen aliquandò à tonsillis suppuratis factum memini. Cùm enim nullâ cute tegantur partes oris interni & faucium, facilius ibi via puri fit. Tempus autem maturationis in his casibus varium inveni: in quadragenaria muliere laxæ temperiei vidi circa finem quintæ diei, ab ipso morbi initio computando, sponte suâ ruptum abscessum bonum pus sudisse; in aliis plerumque seriùs hoc contingit. Ubi tamen continuò fovetur fauces molli gargarismate, rarò vidi abscessus perfectam maturationem ultra nonum diem excurrisse.

Solent autem satùs frequenter tales abscessus sponte suâ rumpi: ubi tamen apparet ex signis §. 405, recensitis, maturationem factam esse, & pus exitui aptum esse, simulque mollis locus invenitur, quem & oculis lustrare possumus, & digitis attingere, convenit illico locum pertundere, ut tantis molestiis liberemus ægros. Lanceolâ autem pertundere tales abscessus in imis faucibus periculofum esset, cùm aliæ partes facilè vulnerari possent, dum ægri præ angustia, dolore, &c, movent se: unde jam Hippocrates, uti in Commentariis §. 805, dictum fuit, jussit, ut (a) *Acuto ferramento ad digitum alligato* pertunderentur tales abscessus. Invenirent Chirurghi pulcherrimum instrumentum, quo tutissimè hoc perfici possit. Tubo enim cavo satùs longo occultatur lanceola, quæ per alterum ejus extremum apertum protrudi potest: simulque pro lubitu sic firmari, ut non nisi ad unam alteramve lineam eminere possit, prout magis minùsve profundè in locum suppuratum demergere convenit lanceolam. Unitur autem lanceola elateri, qui facit, ut aperto abscessu, dum digitum prementem removet Chirurgus, illico in tubum retrahatur lanceolæ cuspis, & occultetur denuo. Sic nullum periculum est vulnerandi partes vicinas, & ad quemvis locum in faucibus conspicuum lanceolæ cuspis commodè potest applicari, Instrumentum hoc *Garengcotus* (a) descripsit, & (b) delineavit.

Ubi verò profundius hæret abscessus in ipso œsophago, cùm sensibus non pateat locus affectus, pertusio tentari nequit; sed solo usu emollientissimorum remedium tentandum est, ut quàm citissimè rumpatur apostema. Quàm horrenda autem mala fieri possint, antequam abscessus tali loco hærens rumpatur, docet sequens casus. Puella sanissima, septemdecim annos nata, corripiebatur periculofissimâ anginâ, unâ cum valida febre. Cùmque jamjam suffocandam credebant omnes, subito præter omnem spem detumuerunt fauces; verùm successit dolor cum ponderis gravantis sensu circa sterni summitatem, ubi illud clavicularis jungitur. Simul sensit molestiam in deglutendo, quæ quotidie increvit, donec tandem puram etiam aquam deglutire tentans convelleretur illico horrendum in modum, & mortuæ instar jaceret. Indicabat digito ægra affectum locum, neque tamen ullus

(a) De Morb. Lib. II. Cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 561.

Chirurgie Tom. I. pag. 317.

(c) Ibid. pag. 332.

(b) Nouveau Traité des Instrumens de

tumor examinanti Medico ibi apparebat. Conclufit tamen Medicus, materiam inflammatoriam fubitâ metaftafi œfophagum occupaffe, atque tumorem feciffe, qui à deglutitis irritatus acerbiffimum dolorem & horrendas convulfiones excitaret. Molliffimo fomento externè applicato, & blando vulnerario decocto potato, poft triduum crepuit abfceffus, & puris copiâ & fœtore ferè suffocabatur ægra. Potatâ autem largâ aquæ calidæ quantitate, & vomitu rejectâ, eluebatur tota hæc faburra feliciter, & liberabatur mifera à tantis malis, quæ per bimeftre fpatium toleraverat, poftæaque fe bene habuit (a).

Ubi autem abfceffus in faucibus natus mole fuâ adeo anguftat hæc loca, ut fuffocationis metus effet ob impeditum aeris inſpirandi in laryngem introitum, poſſet inſtitui bronchotome. Rariùs tamen in angina ſuppuratoria hujus operationis abſoluta neceſſitas occurrit; cùm ferè omnes tales ægri etiam ſine hac evadere ſoleant. Celebris Chirurgus, qui plurimos ægros hoc morbo laborantes tractaverat, nullum tamen inde periiffe vidit triginta quinque annorum ſpatio (b). Neque memini, me obſervaffe hætenus lethalem anginæ ſuppuratorix exitum, licèt etiam ſummis anguſtiis ſtipata foret. Venæ-ſectioe enim repetitâ, & clyſmatibus purgantibus ita poſſumus exhaurire corpus, ut vaſa omnia ſubſidant; ſicque impetrare tales inducias, ut maturatio abſceſſus exſpectari poſſit.

§. 815. **I**LLA autem anginæ ſpecies, quæ prior deſcripta (801: 802.), rarò eò uſque adoleſcere poteſt, ſed vel priùs reſolvitur (809), vel necat.

Illæ autem anginæ ſpecies, quæ numeris in textu citatis deſcriptæ fuerunt, ſuppurantur nunquam, vel ſaltem rariffimè. Cùm enim vel in pulmonali fiſtula, vel circa laryngem hæreat malum, & omnia inflammationis ſymptomata augeantur, dum illa in ſuppurationem tendit, ſuffocabitur æger, antequam abſceſſus matureſcere poſſit. Præterea cùm demonſtratum fuerit §. 801, in tali angina ſanguinis circulationem per pulmonem difficillimam fieri, adeoque pulmonis arterias ſanguine immeabili infarciri; patet fatiſ, lethalem peripneumoniam adfuturam, antequam talis morbus eò uſque adoleſcere poſſit. Interim tamen non omnino impoſſibile videtur natam circa laryngem inflammationem ſuppurari poſſe; ſi nempe bronchotome tempeſtivè adhibita ſuſtulerit ſuffocationis periculum.

(a) Medical Eſſays Tom. I. Cap. xxvii. | pag. 274. &c.

(b) De la Motte Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 193.

ANGINA GANGRÆNOSA.

§. 816. **S**I tandem causæ anginæ (799) augmentur, & in parte nobili magis (801. 802.) hærent, vel & in externis (804. 805.) sæpe in gangrænam abit lethalem; id verò novimus 1°. Ex signis hujus generalibus (426. 427. 428. 429.) applicatis ad partes obsessas, quarumque functio læsa. 2°. Ex signis propriis; si tumor, ruborque priùs conspicui, subito, sine bona causa, disparuerint; si dolor similiter sic abiverit; fauces subito æquales, lævæque fiunt; sicca glabræ, lividæ fauces: tum nullam capit magnitudo nimis proveci mali Medelam.

Quomodo inflammatio in gangrænam transeat, & quibus de causis hoc fiat; antea in *Commentariis* §. 388, explicatum fuit. Ubi ergo causæ, quæ anginam inflammatoriam produxerunt, augmentur; meritò pessimus ille inflammationis exitus metuitur: dum nempe, crescente subito inflammatione, aboletur influxus vitalis humoris in arterias, & effluxus per venas (vide §. 419.). Cùm autem dictum fuerit §. 801, & 802, in pessimis illis anginis impediri liberum sanguinis, ex corde dextro per pulmones in sinistrum, transitum, adeoque & tolli liberum reditum sanguinis venosi à partibus superioribus per venas jugulares, patet satis, quantus tunc gangrænae metus adsit; quod & confirmatur illis symptomatibus, quæ periculosissimas anginas comitari solent, & §. 807, enumerata fuerunt; quæ omnia docent, loca affecta non tantùm, sed & omnes internas & externas capitis partes turgere sanguine, vix amplius, vel saltem difficillimè, per vasa moto. In illis autem anginis (§. 801. 802.) quæ asperam arteriam vel laryngem obsident, suffocari solent ægri, antequam gangrænae natæ indicia appareant: in reliquis verò anginæ speciebus, cùm non adeo præceps strangulationis discrimen immineat, quandoque vera gangræna observatur. Quibus autem signis distingui possit tale malum, jam videbimus.

1°. Signa gangrænae brevè adfuturæ, vel jam præsentis, ad numeros hîc citatos recensita fuerunt; adeoque illorum cognitio inde haberi poterit. Si nempe dicta ibidem applicentur ad partes obsessas, quarum functiones per anginam inflammatoriam læsæ sunt. Verùm, cùm duplex imprimis in omni angina diversitas appareat (vide §. 784. 801. 802.); quòd nempe partium affectarum tumor, &c, sub sensu cadat, vel non; hinc & gangrænosæ anginæ eadem erit distinctio. De illis signis, quæ mutationem inflammationis in gangrænam docent in his locis, & sensibus usurpari poterunt, sequenti dicetur numero. Ubi verò in talibus locis hæret malum, quæ minimè sub conspectum cadunt, novimus inflammationem in gangrænam transituram esse, si vehementissima adfuerint symptomata, ut dolor summus, & febris acutissima; eadem absque diminutione per biduum aut triduum persisterint; neque interim suffocetur æger. Præsentem autem jam gangrænam novimus,

si eadem symptomata subito sine bonis signis cessent ; dolor v. gr ; absit , deglutioni vel respirationi , antea difficillimis , major redeat libertas ; neque tamen ulla signa doceant , per metastasin morbi materiam ad alia loca transivisse , uti frequenter fieri antea dictum fuit. Diagnosin hanc confirmant , facies cadaverosa , extremarum corporis partium frigus & livor , pulsus debilis & inæqualis ; quæ lethalem in his locis gangrænam comitari solent.

2°. Dum in loco inflammato sanguis , à vita superstite motus , agit in loca obstructa , producuntur effectus quidam , qui simul sunt signa inflammationis præsentis , uti dictum fuit ad §. 381. Præcipua hæc signa erant (vide §. 382.) tumor , durities , rubedo & dolor. Cùm ergo , dum gangræna adest , aboletur influxus vitalis humoris in partem affectam (vide §. 419.) , debent & minui , vel & integre aboleri effectus , qui inde pendent. Unde novimus , gangrænam adesse , si rubor , tumor & dolor subito disparuerint , absque signis resolutæ inflammationis , vel metastasis ad alia loca : Patet hinc ratio , quare *Hippocrates* dixerit , (a) *Anginosi in linguis tumores citra signa disparentes perniciosi. Et dolores disparentes citra manifestam causam perniciosi sunt.* Cùm autem in mortua parte jam nullus humorum motus superfit , siccæ apparent fauces , & glabræ omnino , quia exhalantium arteriolarum & venularum resorbentium oscula siccata & contracta evanescent quasi ; color autem sensim pallidior fit , dein in cinereum , fuscum lividum , imò & nigrum mutatur (vide §. 427. n°. 3.) , dum in majorem putredinem mortuæ partes vergunt. Ex quibus omnibus hujus mali diagnosi satis patet.

Nullam autem tunc superesse Medelam , dum validissima horum locorum inflammatio gangrænam fecerit , facillè patet ; nam aeri continuò exponuntur mortuæ illæ partes , unde citissima putredo & mali propagatio ad loca vicina. Neque tantùm lethalis est talis gangrænosa angina , dum laryngem vel asperam arteriam occupat , verùm etiam si in pharynge , tonsillis , velo pendulo palatino , &c , tale malum hæserit , vix ulla spes superest , licèt constet certis Observatis , partes has multùm detrimenti pati posse , vitâ tamen superstite. Ut enim talis morbus curaretur , deberet separari mortuum illud à vivo , quod absque nova inflammatione ad limites gangrænosæ partis , & suppuratione sequenti , fieri nequit ; uti §. 444 , dictum fuit , ubi de separatione mortui gangrænosi à partibus vivis agebatur. Præterea in gangrænæ curatione triplex erat indicatio curatoria (vide §. 433.) : vires nempe firmare ; putridi ingressum in venas impedire ; natamque putredinem coercere & emendare. Verùm destructis per gangrænam partibus deglutioni servientibus , & inflammatis vicinis , dum separationem mortui à vivo natura molitur ; patet satis , quàm difficile sit alimentis vires sustinere. Putridi autem ingressus in venas quomodo impediri poterit , cùm efficacissima ad hanc rem remedia , §. 435 , recensita , his locis applicari non possint , & unâ cum deglutitis gangrænosis tabus continuò in ventriculum delabatur ? Putredinem autem natam in tali morbo coercere pariter admodum difficile est ; cùm mortuæ partes , in loco humido & calido , exponantur aeri , neque tam larga copia applicari possit talium remediorum , quæ condiendo has partes putredinem arcere valent , ac quidem in gangræna externarum partium corporis curanda solet fieri. Ex quibus omnibus satis patet , quare angina gangrænosa lethalis habeatur.

(a) Coac. Prænot. n°. cccclxx. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

Interim tamen funesta hæc prognosis tantum locum habet, dum notabilis faucium pars post validam inflammationem gangrænescit. Si enim in parvo tantum loco tale quid observetur, neque malum proserpat, aliqua spes superest; quod inprimis didici ex sequenti casu. Mulier annorum sexaginta & trium, optimi habitus, & validis laboribus assueta, corripiebatur anginâ, æstate mediâ. Nihil in faucibus apparebat, sed vox rauca erat, & acutum dolorem sentiebat circa cartilaginem cricoideam; simul aderat intensa febris. Post largam venæ-sectionem & purgans antiphlogisticum, atque molliissimum cataplasma collo applicatum continuo, levabatur quidem morbus, & multum diminuebatur febris, sed quartâ die morbi anxietas circa præcordia, vox admodum rauca, & decubitus in lecto impossibilis malum dabant omen. Sequenti die febre omnino libera erat, vox melior, fauces humidæ apparebant; verum dolorem in pectore molestum percipiebat, uvulæque pars inferior nigricabat. Augebat metum funesti eventus, quod post molestissimam noctem toleratam sequenti die vacillaret pulsus, jaceret hebes, nullum amplius dolorem sentiret, uvulâ manente in eodem statu. Octavo tamen morbi die incepit uvulæ extremum, hætenus nigrum, albescere, omniâque symptomata minui; & undecimâ morbi die uvula naturalem colorem recuperaverat; atque à gravissimo hoc morbo evasit mulier.

Præterea monitum fuit §. 423. lit. β, ubi de causis gangrænæ agebatur, quandoque deponi ad loca quædam corporis aliquid adeo malignum, ut perfectâ morte destruat partem, in quam decumbit. Simul ibidem notatum fuit, uti etiam ad §. 432, frequenter satis observavi, scorbuticam acrem materiam ad gingivas, linguam, palatum, fauces deponi, & gangrænâ facere; quæ, licet difficilis curatu sit, tamen non omnino incurabilis habenda est, si in tempore efficax Medela adhibeatur; uti ex dictis ibidem constitit. Graphicè descripsit (uti aliâ occasione monui ad §. 811, quod hîc repetere non inutile credidi) hunc morbum *Aretæus*, de tonsillarum ulceribus agens: postquam enim de mitiori specie horum ulcerum dixerat, addit sequentia, *(a) Pestifera sunt lata, cava, pinguis, quodam concreto humore albo, aut livido, aut nigro sordentia: id genus ulcera æque nuncupantur. Quod si concreta illa sordes altius descenderit, affectus ille æque & est, & vocatur, Latine crusta. Crustam verò circumveniunt rubor excellens, & inflammatio, & venarum dolor, quemadmodum in carbunculo, &c. Patet autem evidenter ex illis, quæ in eodem capite sequuntur, quod hîc non descripsit Aretæus aphthas hodie vocatas, de quibus postea peculiari capitulo agetur, sed veram gangrænâ, à depositione malignæ materiæ versus fauces natam; unde ad anginam gangrænosam tale malum pertinet: nam & in escharam mortua pars convertitur, & in ambitu hujus escharæ vivæ partes vicinæ inflammantur; sicque vel separatur, suppuratione in ambitu natâ, mortuum corruptum à vivis; vel & proserpit quandoque malum, uti ibidem notatur. Neque tantum deglutitio impeditur ab hoc morbo, verum etiam & respiratio quandoque; *(b) Si in pectus per arteriam (asperam) id malum invadat; (nam) & illo eodem die strangulat; pulmo enim & cor neque talem odoris fæditatem, neque ulcera, neque saniosos humores sustinent; sed tussis, spirandique difficultas enascitur.* Confirmantur modò dicta ex illis, quæ *Aretæus* de curatione hujus morbi habet; nam ad inflammationem & strangulatum*

(a) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib. | (b) Ibidem.
I. Cap. ix. pag. 7.

commendat eadem, quæ in cura anginæ inflammatoriæ laudata fuerunt, clysmata, venæ-sectionem, irrigationes, fofus, cataplasmata, cucurbitas, &c; cruftas autem gangrænofas medicamentis igni fimilibus illiniri jubet, ut decidant, nec proferpat ad vicina malum. Ubi verò cruftæ deciderunt, & ulcera rubra apparent, cautè jubet, ut molliffima fola applicentur; (a) *Itaque lacte cum amylo, & succo ptifans, aut tragi, aut lini feminis, aut fœni-Græci, remollire, madefaceréque convenit*; convulfiones enim metuendas tunc monet, dum dolentiffimæ & crudæ partes acibus irritarentur. Omnia autem hæc perfectiffimè conveniunt illi malo de quo ad §. 432, dictum fuit, ubi de gangræna oris interni agebatur.

Dictum fuit ad §. 811, quandoque levem febrim præcedere, antequam verfus fauces deponatur illud malum; tuncque folet, hoc factò, cessare febris, nifi valida inflammatio in ambitu efcharæ nata novam excitaverit; inprimis fi plura loca fimul eodem malo occupentur: tuncque periculum eft, ne fubitò proferpat gangrænofa hæc corruptio. Undè fortè patet ratio, quare Hippocrates dixerit (b), *Fauces autem exulceratæ cum febre, grave; fed fi quod aliud etiam fignum adfuerit ex his, quæ antè prava effe judicata funt, hominem in periculo verfari, predicendum*. Non autem videtur hîc loqui de abfcessu inflammationem fequente, fed de ulcere has partes depafcente; quod patet, fi conferantur illa quæ alio in loco habentur, ubi de hoc morbo agit, dicit enim, (c) *Quæ in tonsillis citra febrem oriuntur ulcera, fecuriora funt*; additque, illa proferpere (d) inprimis æftivo tempore; quòd (e) *multo tempore citra incrementum manentia, ... periculo vacant*; junioribus inprimis familiarem effe hunc morbum, &c; quæ omnia optimè conveniunt illis, quæ apud Aretæum locis modò citatis habentur.

Patet ergo, gangrænam faucium, quæ validam inflammationem fequitur, vix Medelam capere; illam verò, quæ, abfque prægreffa inflammatione, à depositione maligni humoris ad has partes oritur, periculofam quidem effe, sæpe tamen curabilem, fi ftatim efficax Medela adhibeatur, quod hoc loco monendum videbatur.

§. 817. **I**N fcirrhum circa tonsillas, uvulam, palatum, abijt angina eorum locorum, ex caufis descriptis (392.), unde cognofcitur facilè, curatur difficulter maximè ubi in cancrum jam abiit. (Vide. §. 797.)

In Historia inflammationis dictum fuit (vide §. 392.), illam quandoque in fcirrhum terminari, fi inflammatio circa loca glandulofa hæferit, neque refolutione aut benignâ fuppuratione crudum inflammatorium feperatum fuerit. Poft anginas inflammatorias quandoque illud malum fequitur; omnium maximè, dum perversâ Medelâ tentatur morbus; vel non fatîs cavetur aeris frigidi ad hæc loca inflammata aditus. Dum videbant veteres Medici inflammata loca fubito tumore attolli, neque adeo bene concipiebant rationem illius rei, utpote fanguinis cir-

(a) De Curation. Morbor. acutor. Lib. I. Cap. ix. pag. 89.

(b) Prognostic. Comment. III. Sentent. xv. Charter. Tom. VIII. pag. 672. Confer. Coac. Prænot. n°. cclxxvii. Charter. Ibid. p. 867.

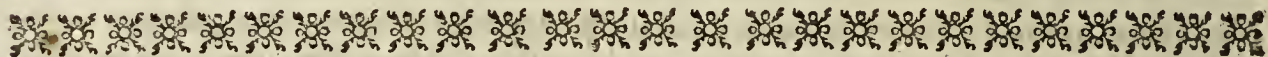
(c) Lib. de Dentition. n°. xix. Charter. Tom. VII. pag. 872.

(d) Ibid. n°. xxxii.

(e) Ibid. n°. xxix.

culacionem ignorantes, fluxionem materiæ ad loca inflammata accusabant; atque ideo commendabant sæpe in initio talium morborum illa remedia, quæ vasa constringendo impedire possent materiæ influxum in loca inflammata. Unde *Trallianus* in cura anginæ monuit, (a) *quòd si morbi fuerit initium, & materies adhuc fluere videatur, tunc repellentia potius misceri debent.* Damnavit autem illos, qui solis laxantibus uterentur. Quare autem locus inflammatus tumeat, in *Commentariis* §. 382, explicatum fuit; patuitque simul in cura inflammationis, laxantium remediorum insignem usum esse. Ad numerum quartum §. 809, dictum fuit, quonam casu in anginis curandis repellentia & adstringentia usum habere possent. Cùm autem in quibusdam casibus pulchre talia profuerint, incepit nimis increfcere illorum usus, & inprimis apud ignarum vulgus, quod in quavis ferè angina alumine & similibus adstringentibus uti solet, relaxatam & pendulam uvulam pro sola & unica talium morborum causâ habens. Inde sæpe contingit, inflammationem harum partium jam adultam, nec resolubilem amplius, talium remediorum usu in scirrhum converti; & omnium frequentissimè tonsillas sic affectas vidi. Idem contingit, si, abscessu circa hæc loca nato & rupto, aeri frigido se committant tales ægri, antequam penitus detumuerint hæc partes.

Facilis est diagnosi scirrhi circa hæc loca nati, cùm conspici possit & tangi; verùm difficillima est curatio, uti pluribus dictum fuit ad §. 797. Quantæ autem calamitates sequantur, dum in cancrum talis scirrhus degenerat, aeri semper expositum, & acri ichore vicina omnia rodentem, quivis facile colligere poterit! Omnis ergo cura adhibenda erit, ut impediatur inflammationis in scirrhum exitus; de qua re videantur illa, quæ de cura inflammatoriæ anginæ dicta fuerunt.

ANGINA CONVULSIVA.

§. 818. **S**I nervi motores organorum deglutitionis, vel respiratoris, impediuntur suas exercere functiones in illa organa, oritur paralytica angina, talis à luxatione dentis vertebræ dicitur contingere, aut alterius vertebræ cervicis ad interiora. Si convulsionum causa quæcumque musculos pharyngis, laryngisve occupaverit, oritur subita, suffocativa angina; talis in epilepticis, spasmodicis, hysteris, hypochondriacis sæpenumero, fit, abit, redit: curatur inprimis his, quæ iis morbis curandis propria sunt.

Quàm numerosi ad deglutitionem perficiendam concurrant musculi, in Physiologicis demonstratur. Verùm ut musculi actionem suam exercere possint, requiritur (b) spirituum nervosorum ab encephalo per nervos in musculos liber influxus. Ubi ergo quacumque de causa nervi motores musculorum his functionibus infer-

(a) Lib. IV. Cap. 1. pag. 220.

(b) Boerhaav. Institut. Medic. §. 401. n.º.

vientium impediuntur agere, turbabitur una vel plures ex illis actionibus, quæ ad deglutitionem requiruntur, adeoque aderit angina; sed paralytica vocanda, quia paralytin unius vel plurium muscutorum deglutitioni fervientium pro sua causa agnoscit. Paralytica autem angina respirationem rarò lædere potest, quia muscoli respirationi inservientes vitali non adeo altè locantur, ut illorum paralytis ad anginam referri possit; cum in anginæ definitione (vide §. 783.) dictum fuerit, causam morbosam debere poni supra pulmonem & stomachum. Verum quidem est, alios musculos ex voluntatis imperio posse juvare respirationis actionem, qui in his locis hærent, uti v. gr; scaleni, spinales colli, &c; adeoque natam in his musculis paralytin, strictè loquendo, huc referri posse; verum cum & absque horum actione vitalis respiratio perfici possit, & rarissimè occurrat ab hac causa respirationis impedimentum; angina paralytica ad deglutitionis organa præcipuè pertinet. In hemiplecticis talis anginæ species occurrit, dum, omnibus corporis musculis in alterutro latere resolutis, difficulter deglutiunt, & sædo spectaculo cibi, potus, saliva, pro magna parte saltem, ex ore delabuntur. Verum quandoque contingit, particularem paralytin quosdam tantum musculos, deglutitioni fervientes, afficere, unde deglutitio, si non omnino impossibilis, saltem difficilior reddi solet. *Galenus* jam meminit talis morbi, quem gulæ imbecillitatem vocavit, atque sequentia hujus mali signa posuit, si (a) *ingestorum in transitu tarditas squalis & sine dolore accidere consuevit, & in supino decubitu augetur, erectâ verò cervice mitigatur, citrà ullum angustia sensum.* Quamvis enim in homine erecto ingesti cibi & potus descensus per œsophagi tubum pondere illorum adjuvetur, tamen videtur hoc sufficere non posse, ut promptè deglutita in ventriculum deducantur. Fibræ enim musculares œsophagi, tam longitudinales quàm orbiculares (b), plurimum huc faciunt; imò illarum actione solâ deglutita in ventriculum propulsa fuisse vidi in homine, qui capiti insistenti & cibos & potum satis copiosum sumebat. Ubi ergo harum fibrarum efficacia minuta multum fuit, vel perfectâ paralyti integrè abolita, non mirum est, deglutitionem multum lædi. Neque tantum in œsophagi fibris, sed & in aliis musculis deglutitioni fervientibus, simile malum obtinere poterit. Sic vidit *Talpium*, in muliere quinquagenaria, post vomitum, vertiginem, ac spasmodum cynicum, tam pertinaciter resolvi deglutitionis musculos, (c) *ut ne guttulam quidem deinceps potuerit transmittere, licet nec dolor, nec tumor, nedum ulla ipsa argeret angustia;* unde etiam septima die periit. Huic affine malum satis mirabile vidi in muliere quadraginta quinque annorum, cæteroquin sanissimâ. Dum enim ante novem menses optimo valens appetitu prandium sumeret, mirabatur, quod absque ulla causa prægressa subito impediretur deglutitio; nullum tamen dolorem sentiebat; nullus tumor apparebat. Medici & Chirurghi in consilium vocati tentarant plura remedia, neque tamen integrè potuerant debellare morbum: manserat enim tale deglutitionis impedimentum, ut liquida nullo modo, solidas verò offas, imprimis majores, transmittere in ventriculum posset. Sensim tamen eò usque in melius mutabatur morbus, ut, dum me consuleret, novem jam elapsis mensibus à primo morbi initio, liquida potuerit quandoque deglutire, si uncias quin-

(a) De Loc. Affect. Lib. V. Cap. v. Character. Tom. VII. pag. 491.

(b) Boerhaav. Institut. Med. §. 74.

(c) Observ. Medic. Lib. I. Cap. xlii. pag. 79.

que vel sex simul & semel ingereret quàm subitissimè. Parvam verò liquidi quantitatem nullo modo deglutire valebat: Quinam fuerit tandem morbi eventus, ignoro, cùm in dissito loco degat, nec literis missis, quod promiserat, indicaverit illa, quæ postea contigerunt. *Jacotius* (a) tamen, qui hunc morbum viderat, notat, sensim contabuisse tales ægros. Alii tamen casus à Medicis notati docuerunt, lentè quandoque pristinæ sanitati restitui. Sic (b) viginti annorum puella, post mensium suppressionem cachectica facta, tandem in deglutiendi impotentiam incidit, unde instar sceleti emaciabatur. Cùm nonnulli Medici statuerent, glandulas induratas, vel simile quid, arctare œsophagum, flexili balænæ pinnâ explorata fuit tota œsophagi longitudo, nullùmque inventum fuit obstaculum. Paralyticum hinc morbum statuerunt, & ad hunc scopum remedia exhibuerunt, sed incassum omnia. Ut tamen miseræ, quantum fieri poterat, succurreretur, alimenta dentibus comminuta, & linguæ ope versus fauces protrusa, balænæ pinnâ, spongiam in extremo gerente, in ventriculum deducebantur. Per annum integrum ægra hoc artificium adhibuit, tuncque sensim redeuntibus corpori exhausto viribus, postea fati sana vixit.

Quænam autem conducant ad paralyticam anginam remedia, postea in capitulo de *Paralyti* dicetur.

Huc & refertur illa anginæ species, quæ à luxatione vertebræ cervicis ad interiora contingere dicitur. Cùm enim pharynx & œsophagus vertebris cervicis incumbant, fati patet, à tali luxatione has partes angustari debere. Accedit, quòd & medulla spinalis ab eadem causa comprimi possit, adeoque & paralytis inde nasci in musculis, qui nervos suos infra locum compressum à medulla spinali accipiunt. A lapsu vel aliâ vi externâ vertebrae cervicis luxari posse, nullum dubium est; verùm difficilior intellectu videtur, quomodo per morbos, absque vi externa, hoc fieri possit. Videtur tamen *Hippocrates* talem morbum observasse. Ubi enim morbos recenset, qui junioribus contingere post dentitionem solent, habet & (c) *vertebrae*, (quæ) *ad occipitium, intrò luxationes*. Notum est ex Anatomicis, primam vertebram, atlantem dictam, articulari cum osse occipitis, dum condylos hujus ossis cavis similis figuræ excipit: proximè hanc sequitur secunda colli vertebra, à processu dentiformi, dens vocata, supra quam unâ cum atlante totum caput circumagitur. Binæ hæ vertebræ occipitio proximæ sunt; adeoque illæ luxationes, de quibus in loco citato dixit *Hippocrates*, ad has spectarent. Quòd etiam ex alio textu patet; ibi enim leguntur sequentia, (d) *Qui autem anginâ laborabant, eorum hæ sunt affectiones. Cervicis vertebræ intrò vergebant, quibusdam amplius, quibusdam propè (minùs); collùmque conspicuam intrò cavitatem habebat, & hâc parte contactum dolebat. At cuidam quoque affectus erat infra os dentem appellatum, qui non perequè acutus est*. Ex quo loco patet, introrsum vergere quandoque primas vertebrae colli, & anginam facere; aliquando verò in sequentibus simile malum observatum fuisse. Cùm autem ex Anatomicis constet, validis adeo ligamentis dentiformem processum

(a) Holler. in *Coacas Hippocr.* pag. 97.

(b) Stalpart. vander Wiel *Observat.* Tom. II. *Observ.* xxvii. pag. 278.

(c) *Aphorism.* Sect. III. n°. xxvi. *Charter.* Tom. IX. Part. II, pag. 121.

(d) *Epidem.* Lib. II. *Comment.* II. Text. xxviii. xxix. *Charter.* Tom. IX. pag. 145; 146. Confer. *Galén. Prædiction.* Lib. I. *Comment.* II. n°. lxxxix. *Charter.* Tom. VIII. pag. 755.

secundæ vertebræ firmari, vix videtur illius vertebræ introrsum luxatio fieri posse in adultis, nisi tota destruatür fabrica; vel unà cum hac etiam prima vertebra similiter luxetur. In junioribus, ubi dens ille cartilagine tantum unitur suæ vertebræ, facilius posset ille nexus solvi, adeoque vertebra secunda, soluto dente, introrsum ire. Fortè hoc ipsum insinuavit *Hippocrates* (a) in modò citato aphorismo, ubi de juniorum morbis agit. Verùm dum hoc fit, contenta vertebrarum cavo spinalis medulla necessariò comprimi debet, unde certa ferè mors; uti aliâ occasione ad §. 170. no. I. lit. γ, dictum fuit. Hinc *Celsus*, de capitis luxatione agens, monet, quòd in tali casu (b) *neque bibere is, . . . neque loqui possit* (homo), *quibus celerimè mors supervenit*. Addit autem, se de capite luxato dicere, (c) *non quò curatio ejus rei ulla sit, sed ut res indiciiis cognosceretur, & non putarent sibi Medicum defuisse, si qui sic aliquem perdidissent*.

Ubi ergo colli vertebræ introrsum luxantur sic, ut medulla spinalis compressa fuerit multum, patet satis, nullam Medelam superesse: licèt enim restitui hæc luxatio posset, destructa sæpe jam foret medullæ spinalis fabrica, præcipuè si in primis colli vertebris hoc contigerit. Unde etiam noluit *Ægineta* (d), ut talibus ægris Medicina adhiberetur. Si verò non penitus loco suo exciderit vertebra, & non una, sed plures simul ex sede sua parùm remotæ fuerint; minus periculum est: quia tunc vertebræ luxatæ non ita acutum angulum cum sequentibus faciunt, adeoque & minùs comprimunt spinalem medullam. Talem autem hujus morbi diversitatem notavit disertè *Hippocrates*; nam & dixit, (e) cervicis vertebra quibusdam amplius introrsum vergere, aliis minùs; dein addidit, in quibusdam infra secundam vertebram hoc fieri, tuncque (f) minùs acutum esse malum. Notavit etiam, quòd quandoque (g) *valde rotundum majori ambitu circumscribebatur* hoc malum, dum nempe plures vertebræ simul situm mutaverant. Monuit autem, quòd si secunda vertebra, (quam dentem vocavit) loco mota non fuerit, (h) *faucès non inflammabantur, sed subsidebant. Partes sub maxilla tumida, inflammatis similes non erant*. Addidit deinde, (i) neque paraplecticos resolvi tales ægros, si neutram in partem tumor deflecteret, sed rectà procederet; omnesque superstites fuisse, & (k) *quidam ex morbo celerrimè quidem recreabantur; plurimi verò quadraginta dies percurrerant, idque tempus, etiam febre vacui: (l) multi præterea ad longissimum tempus aliquam tumoris partem reservabant; quæ tum deglutitio, tum vox indicabat*. Contravero si febris adesset, omnia pejora erant (notandum, quòd antea monuerat *Hippocrates*, (m) nec febrim nec inflammationem adesse, si vertebra secunda, dens vocata, non foret affecta); (n) *atque eorum omnium frigidissimi erant pedes; ex quibus isti præcipuè, si qui non illico mortui sunt. Ad rectè standum, erant impotentiores, quos autem novi omnes interierunt*.

Rarò quàmvis occurrat ille morbus, tamen negari nequit, illum quandoque observatum fuisse. *Hippocratis* modò allegati textus hoc docent; & quàmvis *Ga-*

(a) Aphorism. Sect. III. n°. xxvi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 121.

(b) De Medicin. Lib. VIII. cap. xiiii. pag.

546.

(c) Ibid. pag. 546. 547.

(d) Lib. III. cap. xxvii. pag. 39.

(e) Epidem. Lib. II. Comment. II. text, xxviii. Charter. Tom. IX. pag. 145.

(f) Ibid. text. xxix. pag. 146.

(g) Ibidem.

(h) Ibidem.

(i) Ibid. text. xxxiv. pag. 147.

(k) Ibid. pag. 148.

(l) Ibid. text. xxxv.

(m) Ibid. text. xxxix. pag. 149.

(n) Ibid. text. xl.

*lenus dixerit, (a) talis autem angina rarissimè cernitur, tamen videtur indicare, quòd illam viderit, dum commentatur Hippocratis de hac angina Observata. Dicit enim (b) Nunc anginae speciem exponit, quæ rarò à nobis visa est. Contigit mihi semel tale quid videre in infante decem menses nato, cui caput retro inclinatum erat, guttur prominulum, & manifesta in cervice cavitas apparebat. Cùm autem ob infantis miserrimos ejulatus exactè locum affectum scrutari non daretur, non potui accuratè distinguere, quænam vertebræ cervicis introcessissent. Nihil deglutire poterat infans, & post validas convulsiones hoc malum secutum fuerat. Nemo mirabitur, tales luxationes vertebrarum à convulsionibus fieri posse, imprimis in tenera ætate; dum etiam in adultis & robustis, epilepsiâ correptis, membra distorqueri, luxari, &c, observatum sæpius fuerit. Verùm & docuerunt Observata Medica, natos tumores in partibus internis corporis loco suo movisse vertebrae; & deinde sublatis his tumoribus illas in pristinam sedem sensim rediisse. Memorabilis talis casus in *Actis Parisinis* (c) legitur: & notavit *Benedictus* (d), se vidisse à fluxione acriori spinæ accumbente dorso vertebrae luxatas, ossaque alia ex acetabulis detrusa & extorta. An ergo inflammatorius tumor subito tale quid facere posset, quod aliter sensim à tumoribus lentè incrementibus fit? Certè non omnino improbabile videtur, imprimis in juniori ætate.*

Ubi autem anginam à vertebrarum luxatione natam valida comitatur inflammatio, vel superiores cervicis vertebræ loco suo multùm motæ fuerunt, patet fati, vix ullam spem curæ superesse. Unde pro desperatis relinquendos esse tales ægros voluit *Ægineta*, uti modò dictum fuit. *Ætius* (e) verò consuluit, ut collo circa primas vertebrae affigeretur cucurbita, sæpius avellenda; hæc spe, ut sic in sedem suam reducerentur luxatæ vertebrae, quod tentari posset. Si verò lentius increverit hoc malum, neque inflammationem comitem habuerit, restitui sensim solent vertebrae, si laqueo, qui mentum atque occipitium sustinet, suspendantur quotidie juniores tali morbo afflicti: sic enim pondere corporis in rectum deducitur spina, & feliciter sæpe curantur.

Verùm, si convulsionum causa quæcumque musculos pharyngis laryngisve occupaverit, oritur subita suffocativa angina; quæ licèt molesta sit, rarissimè tamen periculosa esse solet, ex sua natura, nisi à tali morbo ortum duxerit, qui ex propria indole periculosum est; uti v. gr; dum in tetano, vel opisthotono, correptis talis angina adest, quod aliâ occasione in *Commentariis* §. 787, monitum fuit. In mobilibus in genere nervoso hominibus frequens talis angina observatur, quales sunt feminae hystericae, & viri hypochondriaci dicti. Dictum fuit aliâ occasione in *Commentariis* §. 633, mirabilem illum morbum, qui passio hysterica vel hypochondriaca vocari solet, quasvis ferè corporis partes occupare; simulque producere talia symptomata, quæ competunt illi parti, quam morbus invasit. Quibus autem signis hic affectus distingui possit ab aliis morbis, ibidem dictum fuit. Nihil frequentius in Praxi occurrit, quàm globus ille hystericus dictus; dum, contracto oesophagi sphinctere, aer elasticus rarefactus illum distendit, sicque tumorem conspicuum excitat, quo miserae ferè præfocantur. Cùm autem spasmos illos

(a) Prædiction. Lib. I. Comment. II. n ^o .	pag. 724, & suiv.
lxxxix. Charter. Tom. VIII. pag. 756.	(d) Tabidor. Theat. Exercit. xxxiii. pag.
(b) Epidem. Lib. II. Comment. II. text.	63.
xxviii. Charter. Tom. IX. pag. 145.	(e) Tetrabibl. II. Serm. IV. cap. XLVII.
(c) Académ. des Scienc. l'An 1731. Mém.	pag. 485.

ex abdomine sursum adscendere sæpe sentiant tales mulieres, uterum in fauces usque attolli falsò credunt. Plerumque fatiè facilè curari solet hæc anginæ species talibus remediis, quæ nimium spirituum impetum in harum partium musculos averunt, & inordinatos spirituum motus sopiunt. Castorei, asæ foetidæ, galbani & similibus virosus odor naribus exceptus, spiritus salis Ammoniaci simili modo adhibitus, sæpe uno momento tollunt hæc mala; reditura tamen, dum miseris illis validi animi affectus contingunt. Quosdam vidi mulieres hæc anginæ specie frequenter correptas, quæ adeo mobile habebant totum nervosum systema, ut antihysterica dicta remedia, præcipuè aciora, malum auferent potius. Inprimis hoc observavi in puella, quæ, frustra datis optimis antihystericis, per quadraginta octo horas nihil omnino deglutire potuerat: cucurbitis absque scarificatione nuchæ applicatis uno momento tollebatur malum. Quandoque tamen, quàmvis rariùs fortè; contingit, diutius persistere hanc anginam, inprimis si non adhibeatur idonea Medela, sed purgantibus, aliisve evacuantibus tentetur cura. Sic dicit *Helmontius* ex utero, (a) *surrexisse virus, quod nil præter gulam stringeret, sic ut à trimestri vix quidquam deglutiret Matrona illustris. Accessi, malum cognovi, & confestim sanavit illam Dominus.*

Ubi ergo in hysteriis & hypochondriacis ab inordinato spirituum motu solo; convulsiva angina fit, facilè curari solet & subitò. Verùm si in quodam corporis loco, inprimis circa præcordia, maligni stabulentur humores, qui actione regiminis (de qua vide *Commentaria* §. 701.) turbando omnes cerebri actiones convulsionem facere possunt, requiritur horum expulsio per emetica vel purgantia; quæ pessimè cedere solent, dum à solo perturbato spirituum motu convulsio nascitur. Talis casus describitur in *Actis Edinburgensibus* (b), ubi juvenis anginâ convulsivâ laborabat, feliciter curatâ, dum emeticis & purgantibus deturbabatur biliosa saburra. Verùm ægri robor, sapor amarus vel & falsus continuò perceptus, fatiè indicabant, quomodo & per quæ remedia cura tentari posset.

§. 819. **E**X hac Historia data (783, ad 819.) intalligitur ratio Observationum *Hippocraticarum*.

Angina sine ullo signo conspicuo, solo strangulatu orthopnoïco se prodens, cum febre acuta, dolore magno capitis, vel crurum, sine signis bonis, citò lethalis, primo scilicet, secundo, vel tertio die.

Angina ἐπιγενέσσει orta ex aliis inflammatoriis morbis; aut si species (801.802.) nata ex (803.804.805.), lethalis.

Angina spumam oris excitans; serum tenue exprimens; fæces alvi sine sensu dimittens; in febre valde acuta sine ullo signo conspicuo occupans; cum recessu tumoris, ruboris, pulsationis in faucibus vel lingua tamen strangulans; ubique lethalis, & præceps.

Abolutâ jam anginæ Historiâ generali, simulque traditis illis, quæ in diversis anginæ speciebus maximè notanda videbantur, recensentur quædam corollaria, quæ ad prognosin anginæ propriè spectant, & omnia apud *Hippocratem* inveniuntur.

(a) Capitul. *Asthma & Tussis* n°. xxxi. | pag. 292.

(b) *Medical. Essays*, Tom. I. pag. 277, &c.

tur. Ex antè dictis autem facilè deduci poterit horum ratio ; cùmque de illis ibi dictum fuerit, sufficiet indicasse loca, ubi habentur.

ANGINA SINE ULLO SIGNO CONSPICUO ; &c. Occupat enim tunc inflammatorius tumor laryngem, vel internam pulmonalis fistulæ membranam ; de qua re videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 801, & 802, habentur ; ubi simul notata fuerunt *Hippocratis* loca, quæ hanc prognosin continent. De crurum autem dolore in anginosi absque bonis signis videantur illa, quæ ad §. 809. n°. 5, dicta fuerunt.

ANGINA ΕΠΙΓΕΝΕΣΕΙ ΟΡΤΑ, &c. Morbus alteri morbo ἐπιγίνεσθαι (supervenire) dicitur, quum permanente illo, qui prior adfuerat, accedit & alter; uti *Galenus* monuit, dicens, (a) *Degenerat igitur morbus, quum priore cessante succedit alter, (supervenit) autem, quum, priore permanente, alter accedit.* Unde talis epigenesis prioris morbi augmentum designat, dum ad alias corporis partes propagatur malum ; vel saltem indicat, per morbum sic mutata fuisse fluida & solida corporis, ut etiam aliæ functiones lædantur. Unde (b) *morbis alios morbos & symptomata supervenire, Medicis moris fuit dicere, quæ ipsius morbi augeſcentis ratione accidere consueverunt.* Cùm ergo ex se fatiſ periculosa sæpe sit angina inflammatoria ; patet facilè, vix quid spei superesse, si alteri inflammatorio morbo superveniat angina. Rectè enim monuerat *Hippocrates* (c) *In morbis, qui alter alteri superaccedit, plerumque interficit. Quum enim corpori à priori morbo debilitato alter morbus accesserit, præ imbecillitate prius perit, quàm alter, qui posterior accessit, morbus desinat.* Cùm autem anginæ curatio sanguinis missionem validam, purgantia, antiphlogistica, &c, requirat (vide §. 809.) debilior sæpe à morbo prægressio æger hæc ferre nequit. Augetur periculum, quòd (d) *omnis ejusmodi supervenientium ortus, non parvos nec faciles, sed magnos & malignos morbos sequitur.* In febre enim ardenti, uti ad §. 741, dictum fuit, deglutitio quandoque læditur, malo omine ; uti etiam aliâ occasione in *Commentariis* §. 772. 785. 802, monitum fuit.

Ubi autem angina inflammatoria, quæ musculos elevando offi hyoidi & laryngi fervientes occupat (§. 803.), vel pharyngem (§. 804.), aut tonsillas, uvulam, velum pendulum, ejusve quatuor musculos pterygostaphylinos (§. 805.), sic increverit, ut & ad pulmonalem fistulam (§. 801.) vel laryngem (§. 802.) propagetur malum, fatiſ patet, lethalem morbum esse. Quinimo, licèt per metastasin materies inflammatoria, tonsillas, pharyngem, &c, obsidens, priori sede derelictâ, ad laryngem vel asperam arteriam deponeretur, non multum spei superesset ; uti fatiſ colligi poterit ex illis, quæ ad §. 801. 802, dicta fuerunt.

ANGINA SPUMAM ORIS EXCITANS ; SERUM TENUE EXPRIMENS ; FÆCES ALVI SINE SENSU DIMITTENS. Dictum fuit ad §. 805, pituitæ ad cava tonsillarum stillicidium perpetuum esse, dum illæ ipsæ vel & vicinæ his partes inflammatae sunt ; unde & in hac anginæ specie perpetua sæpe exſcretio spumosa pituitæ adest : tamen minùs lethalis hæc angina esse solet, uti tunc dictum fuit ; adeoque de illa spumosa pituitæ excretionem hîc non agitur. Verùm in pessimis & lethalibus anginis omnia ferè eadem apparent phœnomena (vide §. 807.), ac in illis

(a) Aphorism. Sect. VII. n^o. xi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 297.

(b) Id. Ibid. Sect. VI. n^o. xxxv. pag. 270.

(c) Lib. de Affection. cap. vi. Charter.

Tom. VII. pag. 626. 627.

(d) Galen. Aphorism. Sect. VII. n^o. xi. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 297.

qui laqueo stragulantur; in quibus videmus fœdo spectaculo spumam tenacem circa os & labia colligi, dum moriuntur. Unde dixit *Hippocrates*, (a) *Qui strangulantur, ac dissolvuntur, nondum tamen mortui sunt; ex iis non convalescunt, quibus circum os spuma oborta fuerit.* Ubi notandum, quòd non dixerit pituitam defluere, sed circum os colligi. Impeditur enim tunc transitus sanguinis per pulmones ex corde dextro in sinistrum; unde tantâ vi urgentur arteriarum pulmonis extrema, ut ex illarum finibus in cava aerea pulmonis apertis exprimatur humor solitò viscidior, qui in summis illis angustiis educi nequit exscreando, sed collectus ascendit in fauces, oris cavum replet, & tandem circa labia colligitur spumescens. Videmus simile quid fieri in moribundis ferè semper, dum jam aliquot ante mortem horis ingratus ille stertor & ronchus in pectore (*de rochel*) auditur, à collecto tali viscido humore in pulmonis bronchiis, qui pariter de naribus, vel ore, post mortem, constrictis frigore omnibus partibus, exprimi solet. Notat ergo talis spuma in angina suffocationem & mortem.

Pessimum etiam signum dat serum tenue in angina inflammatoria continuò ex ore depluens. Dictum fuit §. 793, à compressis venis majoribus, quæ hîc locantur, & reducem à capite sanguinem ad cor deferunt, tale feri profluvium nasci posse; atque *Lorveri* Experimento in cane, cui venas jugulares ligaverat, demonstratum fuit (b) omnia vicina loca feri tenuis copiâ inundari. Ubi ergo hoc symptoma observatur, concludere licet, tumorem inflammatorium venas comprimere; unde pessima illa mala, quæ §. 807, enumerantur, brevè sequentur; uti ibidem pluribus dictum fuit.

Dejectionem autem alvi, (c) quæ sine sensu exit, lethalem damnavit *Hippocrates*, uti in *Commentariis* §. 719, dictum fuit: atque inprimis in angina hoc verum est, cum præsentem strangulationem indicet hoc symptoma; atque observetur, & alvum & vesicam exonerari illis, qui laqueo suffocantur. In *Coacis Prænotionibus* illo loco, quo de varia angina prognosi agitur, habetur sententia, quæ huc spectat: (d) *Quibus per pulsationis venarum vehementiam stercus derepente per alvum secedit, lethale est.* Voluit quidem *Foësius* (e), pulsationem illam vehementem & conspicuam observari in anginis inflammatoriis, dum in collo & temporibus validè micant arteriæ, & partes inflammatae palpitant præ pulsationis vehementia. Interim tamen non videtur absque ratione aliter legisse hanc Coacam prænotionem *Duretus*, qui loco *σφύγμης* (pulsationis) habet (f) *πνίγμης* strangulationis; atque ita pulcherrimè confirmaret modò dictam prognosin in angina, lectio sequens (f) *Quibus per vehementiam strangulationis stercus derepente per alvum secedit, lethale.*

IN FEBRE VALDE ACUTA SINE ULLO SIGNO CONSPICUO OCCUPANS. Quàm præceps sit angina inflammatoria, quæ, absque ullo signo conspicuo, solâ strangulatione se manifestat, in eadem hac paragrapho vidimus; simulque demonstratum fuit, lethalem anginam esse, quæ per epigenesin ex aliis morbis inflammatoriis nascitur. Idem quoque verum est, si in febre valde acuta, quâvis non inflammatoriâ (tales enim febres dari in capitulo de synocho putri

(a) Aphorism. Sect. II. n°. XLIII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 82.

(b) Tractat. de cord. cap. II. pag. 123.

124.

(c) Coac. Prænot. n°. DCXXXI. Charter.

Tom. VIII. pag. 850.

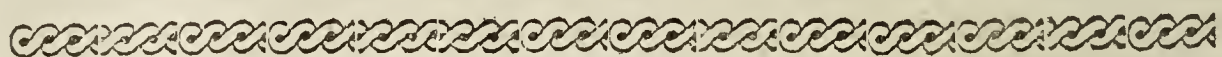
(d) Ibid. n°. CCCCLXVIII. pag. 872.

(e) Sect. II. pag. 163.

(f) Interpretat. & enarrat. in Hippocrat. Coac. Prænot. Lib. II. cap. xv. n°. VII. p. 237.

probatum fuit), similis angina oriatur; uti faciliè patet ex illis, quæ paulò antè dicta sunt. Confirmant & hoc sequentes *Hippocratis* aphorismi, (a) *Si febre detento, tumore nullo existente in faucibus, suffocatio derepente supervenerit, mortiferum*: (b) *Si febre capto derepente cervix intorqueatur, ac vix deglutire queat, tumore non existente, mortiferum*. Ubi notandum, quòd æquè damnaverit lethalem anginam, quæ deglutitionem lædit, ac illam, quæ respirationem suffocat; si nempe acutè febricitantibus repentè superveniat. Videtur enim convulsis musculis cervix detorqueri in ultimo casu; in priori verò glottidem claudentes musculos similiter affici. Quàm periculosa autem convulsio sit feбри acutæ superveniens, dictum fuit §. 712. 734. 741; facilièque patet, discrimen illud augeri, dum convulsio musculos deglutitioni vel respirationi servientes occupat.

CUM RECESSU TUMORIS, RUBORIS, &c. Tunc enim angina deglutitionem lædens, adeóque minùs periculosa, mutatur in illam, quæ respirationem suffocat; quæ in hoc casu semper lethalis est, uti in secunda sectione huius paragraphi dictum fuit.

PERIPNEUMONIA VERA.

§. 820. **S**I in vasis pulmonalibus, inflammationi suscipiendæ aptis; inflammatio vera concipiatur, morbus vocatur Peripneumonia.

Duplici inprimis modo definitio morbi tradi solet: vel enim ex illis phænomenis, quæ semper morbum definiendum comitantur, colligitur; vel ex intellecta causa morbi proxima deducitur. Prioris definiendi methodi Exemplum in phrenitide, v. gr; vidimus, dum illa dicebatur adesse, quando ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oriebatur (vide §. 771.). Simili modo etiam postea definietur pleuritis (§. 875.); atque deinde ex tota morbi Historia determinatur, qualis ejus causa proxima sit. Altera definitionis methodus supponit illud, quod per omnia morbi phænomena collecta tantùm patet, nempe cognitionem accuratam causæ morbi proximæ; atque talis est definitio peripneumoniæ, quæ hîc traditur. Prior definiendi methodus inservit, ut morbus, cujus indagatur natura, distinguatur per signa pathognomonica ab omni alio morbo; adeóque omnis vitetur confusio. Posterior autem morbi naturam individuum jam cognitam supponit, paucisque verbis illam describit. Binis illis methodis promiscuè usus fuit celeberrimus *Boerhaavius*; sic tamen, ut, dum priorem methodum adhiberet, postea ex tradita morbi Historia deduceret ejus causam proximam; ubi verò posteriori methodo definiendi morbi usus fuit, tunc datæ definitionis veritatem probat postea ex omnibus illis, quæ in morbi definiti decursu observata fuerunt. Sic, v. gr; postquam phrenitidem ex phænomenis, hunc morbum semper comitantibus, definiere

(a) Aphorism. Sect. IV. n°. xxxiv. Char. |
ter. Tom. IX. Part. II. pag. 154.

(b) Ibid. n°. xxxv. pag. 156.

rat §. 771, postea ex morbi decursu toto, & Observatis in cadaveribus defunctorum hoc morbo, elicit §. 776, causam proximam phrenitidis, quòd nempe sit vera inflammatio meningum cerebri: atque idem etiam in pleuritidis, simili modo definitæ, Historiâ §. 882, fecit. In peripneumonia verò, cujus causam proximam in definitione, hâc paragrapho, datâ supposuerat, postea §. 846, tamquam corollarium ex tota morbi Historia deduxit, morbum illum, quem Vetustas hoc nomine descripsit, esse veram inflammationem pulmonum.

Patet autem evidenter, & veteres Medicos hunc morbum, quem *πνευμονίην*, vel & *περιπνευμονίην* dixerunt, pro inflammatione pulmonis habuisse. Ita enim Hippocrates de hoc morbo agens dixit, (a) *Pulmo ex calore tumens*. Verùm calorem & tumorem inflammationis signa esse patuit ex illis, quæ ad §. 370, & 382, dicta fuerunt. Sic etiam alibi, (b) à febre ardente peripneumoniam (notandum enim quòd *περιπνευμονίην* & *περιπνευμονίαν* promiscuè dixerit) fieri notavit. In *Commentariis* autem §. 741, probatum fuit, per febrim ardentem sic inspissari sanguinem, ut per totum ferè corpus inflammationes faciat. *Aretæus* autem optimè sic definivit, (c) *Hæc est agritudo, ea quam περιπνευμονίαν vocamus, Latini pulmoniam dicunt, vomica, (inflammatio) scilicet pulmonis, quam acuta febris comitatur*. Similia de hoc morbo dixerunt (d) *Ægineta*, & (e) *Trallianus*.

In peripneumonia ergo adest pulmonis inflammatio. Verùm in Historia inflammationis §. 371. 379, demonstratum fuit, illam tantùm obtinere posse in vasis conicis, ubi fluit ex lato in angusta liquor; adeoque non omnia pulmonis vasa inflammationi suscipiendæ apta sunt, sed arteriosa tantùm. Omnis enim inflammatio supponit obstructionem; atque in *Commentariis* §. 119, probatum fuit, obstructionem in venis locum habere non posse, quia directio liquidi per venas moti versus latiore locum propelleret illud, quod obstaculum facere posset.

Vocatur autem hic morbus peripneumonia vera, dum inflammatoriâ spissitudine immeabilis sanguis in arteriarum angustiis hæret; ut distinguatur ab alia hujus morbi specie, de qua postea peculiari capitulo dicetur; peripneumoniâ nempe nothâ, quæ ex lenta pituita pulmones infarciendo originem ducit.

§. 821. **I**LLA vasa autem sunt arteriæ bronchiales, pulmonicæ, & harum laterales lymphaticæ.

Verùm in pulmone duplices arteriæ sunt; una pulmonalis dicta, quæ omnem sanguinem cordis dextri recipit, & per ultimos fines suos transmissum venis tradit pulmonalibus, atque inde in cor sinistrum propellit. Altera arteria *Bronchialis* dicta *Ruyschio*, qui illam descripsit, atque hoc nomine donavit, (f) *supra bronchia enim serpens ea concomitatur ad finem usque*: hæc arteria, longè minor priori, nutritioni substantiæ ipsius pulmonis inservit. Videtur enim satis constans Observatio esse, quòd viscera, quæ suâ fabricâ allatos humores mutant in communes toti corpori usus, peculiare adhuc habeant arterias, quæ vitalem sanguinem nu-

(a) De Morb. Lib. III. cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 585.

(b) Ibid. Lib. II. cap. xxv. pag. 576.

(c) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. i. pag. 10.

(d) Lib. III. cap. xxx. pag. 40.

(e) Lib. V. cap. ii. pag. 241.

(f) Dilucid. valvul. cap. iv. Observ. xv. pag. 21.

trimento illorum destinatum adferunt. Sic v. gr; in hepate venæ-portarum truncus sanguinem gerit fabricâ ipsius hepatis mutandum in commune corporis bonum; arteria verò hepatica hujus visceris nutritioni prospicit. Ita & in renibus præter emulgentes arterias observantur alii rami arteriosi, qui similem usum renibus præstant. Magnum autem argumentum in Physiologicis inde habetur, quo probatur, efficaciam pulmonum in corpore sano esse majoris momenti, quàm reliquorum viscerum; quòd nulla totius corporis particula accipiat vel minimam guttulam arteriosi liquidi, nisi priùs per pulmonem transierit, ne quidem ipso pulmone excepto. Nisi enim hoc necessarium adeo foret, potuisset pulmo ex arteriæ pulmonalis ramis vitalem recipere laticem; dum è contra semper observatur, ex aorta ipsa, vel ejus ramis intercostalibus, aut œsophageis (a), arteriosum furculum ad pulmones deferri.

Verùm inflammatio non tantùm locum habere potest in majoribus arteriis sanguinem rubrum gerentibus, sed etiam in lateralibus earumdem ramis, qui suâ angustia sanguinem rubrum non admittunt naturaliter, licet dilatati in suis initiis illum recipere possint, non verò transmittere per ultimos suos fines (vide §. 372.). Simile autem vitium in longè adhuc minoribus vasis obtinere posse §. 379, probatum fuit. Poterit ergo phlegmone propriè dicta, & erysipelas, & œdema calidum in pulmone nasci, prout diversæ magnitudinis vasa immeabili materiâ obstructa sunt, simulque impetu vitalis liquidi, per febrim fortiùs moti, urgentur. Hippocrates jam erysipelatis in pulmone mentionem fecit, illudque gigni dixit, (b) *quum supra modum is resiccatus fuerit; & quod ab ardore, & à febris, & nimio labore & intemperie contingit.* Monuit autem. illud pulmonis erysipelas felici metastasi quandoque foràs verti; &, nisi hoc fiat, intus putrescere aut purulentum reddi totum pulmonem. Addit deinde, illud erysipelas extra diffusum, si intrò vertatur, nullam spem superesse: quæ omnia perfectè conveniunt illis, quæ aliis in locis de erysipelate habet.

§. 822. **U** N D E etiam duplex concipi peripneumonia potest; quarum una ad fines arteriæ pulmonalis, altera in bronchialibus hæret.

Ratio hujus ex modò dictis patet.

§. 823. **E** T statim liquet, priorem periculosissimam; posteriorem minùs discriminis habere, sed illam ex hac nasci posse; & causas multas communes habere.

Dum enim immeabilis sanguis hætere incipit in finibus arteriæ pulmonalis, impeditur liber transitus sanguinis ex corde dextro per pulmones in cor sinistrum, qui tamen ad vitam absolutè requiritur, uti in *Commentariis* §. 1, dictum fuit: unde patet, talem peripneumoniam periculosissimam esse. Cum autem in arteriis bronchialibus simile malum hærens non adeò directè lædat liberum sanguinis per pulmones transitum, minus inde discrimen prævidetur. Interim tamen, quàmvis

(a) Winslowv *Exposit. Anatomique Traité des Artères* N^o. cix., & suiv. pag. 373.

(b) *De Morb. Lib. I. cap. viii. Charter;* Tom. VII. pag. 540.

non adeo præceps fit talis morbus, pessima inde mala sequi poterunt, nisi benignâ resolutione curari possit nata inflammatio, cum in pulmone alii inflammationis exitus in suppurationem, gangrænam vel scirrhum, vel lethales sint, vel difficillimos morbos chronicos relinquere soleant.

Præterea, arteriis bronchialibus inflammatis facilè afficiuntur & arteriæ pulmonalis propagines, his ubique vicinæ non tantùm, verùm & plurimis in locis per anastomoses junctæ (a). Vasa enim inflammata impetu liquidi vitalis à tergo loca obstructa urgentis dilatantur & tument; sicque omnia vasa vicina premunt & angustant; uti in *Commentariis* §. 382, explicatum fuit.

Cum ergo & bronchialis arteriæ & pulmonalis rami adeo vicini sint sibi mutuo, patet satis, à causis multis communibus binas has peripneumoniarum species produci posse; licet tamen & quædam sint, quæ potius arteriæ pulmonalis ramos, vel sanguinem per hos motum, afficiant, uti sequenti paragrafo videbimus.

§. 824. **Q**UÆ causæ plurimæ revocari queunt 1°. Ad generales omnium inflammationum per totum corpus (375, ad 380.) 2°. Ad eas, quæ inprimis pulmones afficiunt; ut sunt, aer humiditate, siccitate, calore, frigore, gravitate, levitate, exhalationibus causticis, vel adstringentibus, aut coagulantibus constans, sicque peccans; chylus ex crassis, siccis, viscosis, cum acribus permistis, vel sine iis; exercitia pulmonum violenta, cursu, luctâ, nixu, cantu, clamore, equitatione forti in vento adverso; venena coagulantia, caustica, constringentia, venis ad cor tendentibus immissa; vehementes animi perturbationes; angina cum oppressione pectoris, & orthopnoeâ, pleuritis valida, paraphrenitis ingens.

1. Omnes illæ causæ, quæ inflammationem in aliis partibus corporis excitare possunt, sive reddendo fluida immeabilia, sive minuendo vasorum capacitatem, vel etiam per errorem loci adigendo crassiora fluida in minorum vasorum dilatata orificia, huc spectant: de his omnibus autem in *Historia inflammationis*, paragrahis in textu citatis, dictum fuit.

2. Verùm & aliæ occurrunt causæ, quæ considerari accuratè merentur, & quæ in pulmonem potius quàm in reliquam corpus agunt. Inter illas autem præcipuum locum habet,

AER HUMIDITATE, SICCATATE, &c. Quàmvis enim aer undique corpus aluat, & unâ cum cibis & potibus in ventriculum & intestina deferatur, tamen nullam partem corporis magis afficit, quàm pulmones, quum continuò aerem ducere debeat homo, ut vivat. Unde & hæc corporis pars aeris mutationibus & frequentius & validius afficitur. Si ergo aer nimium humidus fuerit, vasorum fibræ in pulmone debilitabuntur (talem enim effectum habere omnia humectantia in *Commentariis* §. 54. n°. 4, vidimus), minùs resistent fluidis impulsis;

(d) Ruyfch. Catalog. rarior. pag. 162.

adeoque periculum erit, ne laxata vasa admittant crassiores fluidi moleculas, quæ per illorum fines transire non poterunt (vide §. 118, & 378.): præcipuè si unà cum humiditate calor aeris adfuerit; adeoque nascentur inflammationis causæ. Contraveno si aer nimiâ siccitate peccet, asperæ arteriæ & bronchiorum internam superficiem naturali humiditate privabit; hinc minùs flexiles hæ partes difficiliùs ab aere inspirato expandi poterunt. Præterea ultima exhalantium vasorum oscula, quæ in aeream pulmonis superficiem patent, exsiccabuntur, adeoque resistent liquidis impulsis, unde obstructio & inflammatio sequi poterunt; præcipuè cum per aerem siccum & calidum liquidissima diffentur de corpore toto, adeoque sanguinis major inspissatio ab eadem causa oriatur. Calor autem aeris nimius similia ferè efficit, ac ejusdem siccitas; si verò calori aeris accedat simul humiditas, tunc nimis laxando pulmonis vasa nocere poterit, uti statim dictum fuit. Intensum verò aeris frigus omnium maximè huic morbo producendo favet. Frigore enim & gelu adunari sanguinis moleculas antea ad §. 117, vidimus; dum autem sanguis per pulmonales arterias pellitur, nudo ferè exponitur aeri, adeoque ab intenso frigore coagulationis metus est, omnium maximè si ab exercitiis vel foci calore æstuantibus homines aerem gelidissimum imprudenter hauriant: uti tot funestis casibus constitit, & §. 118, pluribus demonstratum fuit. Unde monuit Hippocrates (a), hyeme pleuritides & peripneumonias maximè fieri, & quidem vehementissimas. Cùm verò doceat Anatome, quòd (b) *pulmones suspensi in aere undique allabente ad eos collabuntur semper; . . . fiunt multò minores, quàm erant, dum in thorace integro hærebant*; patet, pulmones propriâ vi semper niti, ut minores sint in omnibus suis partibus, adeoque variam aeris gravitatem augere vel minuere posse pulmonum dilatationem, quæ ad liberum sanguinis per illos transitum requiritur. In sanis hominibus illa in gravitate Atmosphæræ differentia, quæ vulgò observari solet, rarò multùm mali facit; sed illi, quibus fibræ musculares & ligamenta bronchiorum squamosa segmenta connectentia nimis obriguerunt, vel spasmo à levissima causa contrahi solent, mutatam aeris gravitatem illico sæpe sentire solent, & paroxysmo asthmatico corripiti. Cùm autem aer nimis gravis magis comprimat pulmonis vasa, augebitur resistentia cordi dextro, arctatis canalibus. Ubi verò aer nimis levis fuerit, eadem vasa, minùs pressa, ab humoribus impulsis nimium dilatari poterunt, unde similis effectus erit, ac ab humido & calido aere. Simul etiam aer nimis levis non poterit satis superare vim contractilem fibrarum pulmonalium dilatationi pulmonis resistentem. Quàmvis ergo varium atmosphæræ pondus in sanis cæteroquin hominibus solum rarò multùm noceat, poterit tamen cum aliis causis simul concurrere, atque earumdem effectum augere. Minùs tamen discriminis videtur expectandum esse ab aucta aeris gravitate; docuerunt enim Experimenta, animalia in aere ita compresso, ut mercurius in barometro solitam altitudinem superaret triginta digitis, vivere tamen potuisse (c). In altissimis autem montibus, à nimia levitate aeris impediri respirationem, observatum fuit (d), & quidem cum suffocationis periculo.

(a) Lib. de Affection. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621.

(b) Boerhaav. Institut. Medic. §. 602.

(c) Boyl. in Experiment. novor. Physico-

mechan. continuat. secund. artic. IV. Exper. 6. 7, &c. Tom. I. pag. 5, & sequ.

(d) Verulam. Novi organi Lib. II. Aphor. XII. pag. 333.

Verùm præter has memoratas aeris qualitates notandum est, atmosphæram nos ambientem incredibilem in se continere corporum varietatem. Quidquid enim ex plantis, & animalibus, sive vivis, sive post mortem putredine resolutis exhalat, vel per ignem expellitur, omne hoc in aere fluctuat. Imò & fossilia corpora, quandoque sponte suâ, sæpius per ignem agitata, exhalationes fundunt, quæ pariter per aera diffunduntur. Si ergo tales exhalationes aeri inspirato permixtæ causticâ, adstringente, vel coagulante vi præditæ fuerint, poterit inde peripneumonia fieri. Dum arsenicum, causticâ & venenatâ vi infame, repetitis sublimationibus fixare tentabat *Tachenius* (a), sciendi desiderio quævis spernens pericula, apertis vasis inspiravit auram suavissimam, sed post semihorulam imprudentiæ suæ poenas luebat; dum & difficulter respirabat, omnium membrorum convulsiones patiebatur, sanguinem mingebat cum intolerabili ardore, &c. Lacte & oleo præceps hoc periculum evasit quidem, sic tamen, ut totâ hyeme langueret, febre lentâ, hæcticæ simili afflictus. Probè memini, dum ex sale marino decrepitate siccissimo, & oleo vitrioli rectificatissimo, spiritum salis marini meracissimum paraveram, solutis vasis tanto cum impetu fugacissimos vapores erupisse, licet paucæ tantùm unciaë hujus spiritûs in capacissimo excipulo hærent, ut non tantùm laboratorium, sed & tota ferè domus illico his vaporibus replerentur, cum imminentis suffocationis periculo, nisi subito aufugissem. Omnibus notum est, sulphuris accensi vaporem & homines, & quævis animalia respirantia, necare certissimè, si majori copiâ cum aere hauriatur. Adeo enim sensibilis est interna pulmonum superficies, ut ab acrioribus talibus; unâ cum aere haustis, illico corrugetur totus pulmo, spasmodicè constrictis fibris musculosis bronchiorum segmenta cartilaginea nectentibus; unde subito lethalis peripneumonia, vel, si evaserint, incurabile asthma totâ vitâ manet. Hoc vidi in optimo hujus urbis cive, cui in juventute apud œnopolam habitanti, ut addisceret vinorum commercium, à sodalibus jubebatur, ut aperto ingentis dolii, sulphuris vapore repleti, spiraculo, olfaceret, quâ arte vina à fermentatione præservarentur. Miser ille validè naribus attrahit infestum hunc vaporem, sed mox concidit, atque aliquot horis cum morte luctatus evasit quidem, verùm totâ vitâ mansit asthmaticus, & nunquam somnum capere potuit, nisi erecto corpore in sedili hæreret. Verùm & unâ cum aere inspirato in pulmonem duci possunt talia, quæ non acria quidem sunt, sed coagulante & exsiccante vi pessimè nocere possunt, quâmvīs plerumque non tam subito horum noxa observetur. Sic *Diemberbroeckius* (b) in nosocomio dissecuit lapidicæ famulum asthmate mortuum, atque in ejus pulmone invenit magnam copiam pulveris lapidum, vesiculas ferè omnes pulmonis implentem, atque sequente anno in binis lapidicis simili modo mortuis idem invenit. Ex quibus omnibus satis patet, unâ cum aere inspirari posse talia, à quibus peripneumonia nasci poterit.

CHYLUS EX CRASSIS, SICCS, VISCOSIS, &c. Notum est ex Physiologicis; chylum, ex ingestis cibis & potibus paratum, per ductum thoracicum infundi in venam subclaviam, inde momento post unâ cum sanguine venoso ad cor dextrum venire, atque tunc per ultimas pulmonalis arteriæ angustias pelli debere. Si ergo ex crassis & viscosis paratus fuerit chylus, vel ob sicciore cibos assumptos absque

(a) Hippocrat. Chem, cap. xxiv. pag. 149. | (b) Anatom. Lib. II. cap. xiii. pag. 306.

potu non satis dilutus, periculum est, ne in ultimis illis arteriarum finibus hæreat, illósque obstruat, vel saltem difficiliorem reddat sanguinis per pulmones transitum. Verum quidem est, magnam cautelam adesse in corpore humano, ne hoc fiat, dum & bilis affusa in intestinis tenacitatem solvit ingestorum, & saliva, lymphæ pancreatis, ventriculi & intestinorum humores, &c, chylo miscentur, antequam sanguini venoso affundatur, simulque parca copia chyli torrente quasi venosi sanguinis absorbetur. Interim tamen lentæ & viscosæ ingestorum moleculæ, licet dilutæ, dum in sinu venoso, auriculâ, & corde dextro hærent, possunt iterum adunari (vide §. 69. 70.), atque lentorem morbosum facere, cujus noxa in pulmone percipietur. Numquid enim sanissimi etiam homines, post cibos largâ nimis copiâ assumptos, dispnoeam sentiunt aliquot postea horis, dum chyli major solito copia, & minus fortè elaborati, per pulmonem transit? In debilioribus longè citiùs à leviori etiam in diætâ errore idem observatur, atque omnium maximè in phthisicis, qui pessimè anguntur, dum novus ex ingestis paratus chylus majori copiâ sanguini admiscetur. Patet ergo & hanc peripneumoniam causam notari debere. Frequens satis in bobus hic morbus occurrit, ab hac potissimum causa, ut videtur, dum hæc animalia, in stabulis quiescentia hyemali tempore, pascuntur placentis, post expressionem olei ex lini semine residuis (*linsaats koeken*) ex quibus contritis & cum aqua subactis tenax illud lutum paratur, quo Chemicis ad vasa agglutinanda uti solent. Si verò unâ cum viscido lentore acrimonia juncta fuerit, eò major noxa erit, dum tenerrima vasa, acerbis stimulis irritata, constringuntur & cava sua arctant. Quamvis enim ex ingestis, licet diversissimis, humani corporis efficaciam unus & idem homogeneus humor, sanguis nempe, paretur, tamen illa mutatio non in instanti perficitur, sed plurimum horarum spatio absolvitur, atque chylus, cum sanguine jam fluens, diu sæpe adhuc ingestorum indolem retinet. Patet in lactantibus foeminis, quarum lac odorem & saporem assumptorum, purgantium vires, &c, satis diu quandoque retinet. Confirmantur modò dicta & Hippocratis testimonio, qui dixit, inflammationem in pulmone fieri, (a) *præcipuè à vinolentia, & piscium capitonum & anguillarum ingluvie: hi namque pinguedinem hominis naturæ inimicissimam habent.* Atque ideo etiam Celsus sanato morbo, recidivæ cavendæ causâ jussit, (b) *in refectioe pluribus diebus à vino abstinere; simulque curandum esse, ut diu nihil nisi molle & lenè sumatur.*

EXERCITIA PULMONUM VIOLENTA, &c. Valido cursu, plurimis corporis musculis agentibus, accelerari debere motum sanguinis venosi, adeoque & cor irritari sic, ut sæpius & fortiùs contrahatur, aliâ occasione in *Commentariis* §. 99. n°. 2, probatum fuit. Verùm, corde frequentius contracto, & fortiùs simul eodem temporis spatio, augetur celeritas sanguinis per pulmonales arterias pulsâ quàm maximè. Demonstratum autem fuit §. 100, aucto motu sanguinis per vasa, distatis aquosis partibus, produci viscositatem sanguinis inflammatoriam, quâ ad concretionem facilem disponitur. Simul etiam tunc probatum fuit, ab eadem causa augeri vasorum ad initia amplitudinem, & liquidorum crassiorum in tenuiora vasa impulsum: unde tunc concludebatur, obstructions, inflammationes, &c, ab

(d) Lib. de Intern. Affection. cap. VII. Character. Tom. VII. pag. 642.

(b) De Medicin. Lib. IV. cap. VII. pag. 213.

motu sanguinis per vasa sequi posse. Quàmvis autem illa mala in toto corpore ab hac causa nasci queant, inprimis tamen pulmone majus inde imminet periculum, quia & tenerrimis vasibus constat, & velocitatis sanguinis incrementum, illum plùs afficit. Demonstratur enim in Physiologicis quòd, (a) *omnis liquor totius corporis, quo tempore, distributus per omnes partes, semel circuitum absolvit per cunctas, eo tempore totus semel transit per solos pulmones; ideòque & humor omnis vitalis totus quantus pulmones transit, dum per alia viscera tantùm certà portio transfluit;* Hinc intelligimus rationem, quare à validissimo cursu & homines & animalia toties subito moriantur, uti passim Observationes Medicæ testantur. Inprimis autem tunc funestissimus eventus sequitur, dum æstuantes & anhelosi à cursu homines frigidum aerem hauriunt, vel gelidum potum bibunt affatim: ratio horum data fuit in *Commentariis*. §. 118.

LUCTA, NIXU. Validissima enim tunc omnium ferè musculorum voluntariorum actio est, adeòque & acceleratur sanguinis venosi motus æquè ac à cursu. Verùm præterea videmus, omnes homines, dum luctantur, vel valido nixu pondera elevare, aut obstacula quædam remove, conantur, aerem magnâ copiâ inspiratum retinere quàm diutissimè, antequam expirent, atque similes conatus repetere continuò. Aer autem calido pulmone retentus rarefcit, & tantò magis vasa pulmonalia premit, quantò magis à calore expanditur: hinc patet, angustari debere pulmonis vasa; interim agentibus musculis acceleratur sanguinis venosi motus versus cor, illudque irritatur in validiores & frequentiores contractiones: cum autem ab aere rarefacto angustata fuerint pulmonis vasa, difficiliùs sanguis transibit per pulmones, & tantùm ejus fluidissima pars per arctiores jam vasorum fines transire poterit, crassissima accumulabitur, atque obstructions & inflammationes pariet.

CANTU, CLAMORE. Ob eandem rationem inter peripneumoniam causas & hæc referuntur. **VOX** enim formatur expulsu aeris, totâ capacitatem pulmonis contenti, per causas arctantes thoracem; ita tamen ut aer sic per asperam arteriam expulsus incurrat in ventriculos laryngis, cartilagineas arytenoideas, rimam glottidis. Nimis enim dilatata glottidis rimâ aer liberrimè exit, sed nullum sonum facit; uti patet in illis, qui graviosem sonum edere conantur, quàm possunt. Demonstraverunt autem Musici, vocis diversitatem quoad acutiem & gravitatem pendere à varia apertura rimæ glottidis, & auctâ vel minutâ celeritate aeris expulsi. Ubi ergo acutissimos tonos cantando assequi conantur homines, causæ thoracem arctantes validâ vi exprimunt aerem pulmone contentum per angustatam admodum glottidis rimam, unde aer pressus validè reagit in pulmonis cavum, quo continetur, hincque impeditur liber sanguinis per pulmonem transitus. Idem in valido clamore verum est, qui semper eò acutiorem tonum format, quò fortior est. Phænomena autem, quæ apparent in cantantibus, vel fortiter clamantibus hominibus, evidenter hujus rei veritatem probant. Semper enim tunc turgida rubet facies, oculi suffunduntur sanguine, venæ frontales & jugulares tumescunt, &c, quæ omnia docent circa cor dextrum accumulari sanguinem venosum, quia libere per pulmones transire nequit, uti aliâ occasione ad §. 807; probatum fuit.

(a) Boerhaav. Institut. Medic. §. 208.

EQUITATIONE FORTI IN VENTO ADVERSO. Demonstraverunt Physici corpora per fluidum mota resistantiam pati, atque (a) auctâ velocitate corporis moti hanc resistantiam augeri; partim quia cohæsiō particularum fluidi superari debet; partim etiam quia partibus fluidi motus conciliatur. Si ergo quis pernici equo per aerem vehatur, cùm actioni æqualis sit reactio, tantò magis aer premet pulmonem, quo rapidiùs per aera movetur homo. Verùm si jam simul aeris adverso vento moti directio superari debeat, patet satùs augeri quàm plurimùm illam vim, quâ aer pulmones premit. Si autem & frigidus talis ventus fuerit, eò magis constringentur vasa pulmonis, & tantò majus periculum erit adunationis molecularum sanguinis (vide §. 117.)

VENENA COAGULANTIA, &c. Docuerunt Chemicis, dum sanguinis humani, aliorumque animalium, proprietates describunt, à spiritibus acidis fossilibus ex vitriolo, nitro, sale marino, &c, expressis vi ignis, sanguinem coagulari: idem ab alcohole, alumine, vitriolo & pluribus aliis contingit. Postea tentatum fuit, quid similia efficerent, si venis apertis vivi animalis instillarentur; quæ talia plura Experimenta apud *Wepferum* (b) aliòsque Auctores inveniuntur. Tentavi similia in canibus sæpius, vidique semper sanguinem inde grumescere, & per venas, semper latiores in suo decursu, ad cor dextrum deferri, dein in pulmones: ibi autem hærebat, & post summas anxietates animalia hæc moriebantur; citiùs vel seriùs, prout major minorve talium coagulantium quantitas venis injecta, & diversa foret horum injectorum efficacia. Poterit ergo & à talibus causis lethalis subitò peripneumonia induci. Interim tamen cautum est, ne talia, per os ingesta, venas ingredi & sanguini misceri possint, antequam admodum diluta fuerint, vel sic mutata, ut nocere nequeant. Minima enim venarum absorbentium & vasculorum lacteorum oscula in primis corporis viis ab acrioribus sic constringuntur, ut omnis aditus tollatur; adeoque rarò ab hac causa peripneumonia fiet. Si vulneribus, in quibus magnæ venæ discissæ sunt, imprudenter applicaretur alcohol vel similia styptica, quæ sanguinem promptissimè coagulant, tale malum metuendum foret: uti etiam, dum atra bilis viscera abdominalia obsidens, quacumque de causa mota & turgens, versus hepar ruit, & exesos venæ cavæ ramulos ingressa cum sanguine venoso ad cor dextrum defertur. Uti enim postea §. 1104, dicitur, quandoque atra bilis acidam coagulantem vim habet, adeoque posset subitò lethalem peripneumoniam hoc modo facere.

VEHEMENTES ANIMI PERTURBATIONES. Quantam vim habeant validi animi affectus, & quàm miris modis possint augere, minuere, turbare vitalem humorum per vasa motum, in *Commentariis* §. 104, dictum fuit. Dum subito terrore percellitur homo, uno momento pallet totum corpus, constrictis omnibus vasibus sic, ut sanguinem rubrum non admittant amplius: mox suspiria, anhelitus, & ponderis prementis circa præcordia sensus adsunt; quæ docent evidenter, difficillimum esse transitum sanguinis corde dextro expulsi per pulmones. Incipit ergo stagnare tunc sanguis in magnis receptaculis venosis circa cor, & ad concretionem disponi; adeoque summum periculum est, ne postea ille sanguis in pulmonalis arteriæ angustis hæreat immeabilis. Contrà, dum subitâ excandescit irâ homo, inflatur tur-

(a) s'Gravesand. Physic. Element. Mathemat. Lib. III. Part. IV. n° 1388. Tom. I. pag. 527.

(b) Cicut. Aquat. histor. & nox. passim. Bagliviùs sylloge experiment. pag. 103, & sequ.

cit irâ homo, inflatur turgida facies, rubet, calet totum corpus, oculorum tunica adnata sanguine suffunditur, pulsus celer & validus est: quæ omnia signa docent, sanguinem rapidissimè moveri, & ingredi minora vasa, in quibus naturaliter non reperitur; adeoque periculum esse, ne per errorem loci inflammatio fiat. Verùm in iratis hominibus frequens anhelitus, cordis palpitatio & anxietatis sensus evincunt, similem mutationem, ac in externis corporis partibus deprehenditur, etiam in interioribus locum habere. Dum autem jurgiis, minis, aliisque modis brevis ille furor exhalare potest, sæpius absque magno malo sequente valida defervescit ira: verùm si memores iras imo sub pectore condere coguntur inviti, uti toties in aulis fit, summæ nascuntur calamitates. Optimus civis à Magnate quodam publicè opprobrio affectus, tacitus premit illatam contumeliam, dum illam ulcisci non poterat; verùm mox asthma suboritur, in dies ingravescens toto biennio, tandèmq; hydropicus periit (a). Si jam simul consideretur, in hysteriis mulieribus & viris hypochondriacis, dum validos animi affectus patiuntur, illico ferè sequi urinæ tenuis & limpidissimæ ingens profluvium, patebit, sanguinem orbari diluente vehiculo, adeoque in concretionem magis pronum reddi.

ANGINA CUM OPPRESSIONE PECTORIS, &c. Ut sanguis in homine nato ex corde dextro in sinistrum transire possit, requiritur pulmonum expansio per aerem inspiratum: quidquid ergo liberum aeris in pulmonem ingressum tollit, vel necessariam pectoris dilatationem in inspiratione impedit, faciet, ut sanguis hærare incipiat in ultimis angustiis arteriæ pulmonalis; dùmque pergunt agere tales causæ immeabili sanguine implebitur pulmo, & pessima peripneumonia fiet. Dum ergo in anginae speciebus, §. 801, 802, descriptis, angustatur pulmonalis fistula, & larynx, circuitus sanguinis per pulmones difficilis fiet, uti in *Commentariis* harum paragraphorum demonstratum fuit. In valida verò pleuritide & paraphrenitide pectus dilatari nequeunt ægri, ob summam doloris acerbitatem, sicque se ipsos suffocant; unde etiam illi morbi, si pessimi fuerunt, ferè semper in peripneumoniam transeunt; uti postea patebit, quando de his morbis agendum erit.

§. 825. **S**I hæ causæ (824) morbum produxerint, pro diversitate sedis affectæ (822) producet effectus varios; bronchialis enim omnia effecta inflammationis producens (382, ad 393.) ipsos fines arteriæ pulmonalis contiguos comprimendo, contagio efficiendo, inflammat.

Dictum fuit §. 822, duplicem posse concipi peripneumoniam, dum nempe inflammatio in finibus arteriæ bronchialis vel pulmonalis hæret. Effectus ergo erunt varii, qui à læsis functionibus pendent, quibus binæ illæ arteriæ serviunt. Cùm autem bronchialis arteria vitæ & nutrimento ipsius substantiæ pulmonis destinata sit, læsio functionum hujus arteriæ propriè spectabit ad ipsum pulmonem, tamquam privatam corporis partem. Arteriæ autem pulmonalis inflammatio non tan-

(a) Helmont. Capit. *Asthma & Tussis*, n°. xxv. pag. 291.

tum pulmonem lædit, verum & liberum sanguinis ex corde dextro in sinistrum transitum turbat, unde vita pendet. Cum autem rami arteriæ bronchialis, per pulmonis substantiam dispersi, ubique contigui sint arteriæ pulmonalis ramis, patet satis, uti ad §. 823, dictum fuit, inflammationem arteriæ bronchialis simile malum in arteria pulmonali producere debere; adeoque peripneumoniam semper periculosam esse.

§. 826. **U**BI autem fines ipsi arteriæ pulmonalis inflammati, stagnat cruor; extenditur vas; exprimitur transsudatione quasi pars liquidissima; coacervatur crassior; inter cor dextrum, & fines pulmonalium arteriarum, omnis ferè colligitur, circulum adhuc obire potens, sanguis; hinc pulmo gravis, explicari impos, livescens; cor sinistrum sanguine orbat; debilitas summa; pulsus exilis, mollis, omni modo inæqualis; respiratio parva, frequens, difficilis, erecta, tussiculosa, calida; sanguinis venosi ante auriculam & cor dextrum stagnatio; rubor faciei, oculorum, oris, faucium, linguæ, labiorum insolitus; tandem suffocans, inexplicabili cum anxietate & delirio, mors.

Considerantur jam hâc paragrapho illi effectus, qui natam in pulmonali arteria inflammationem necessariò sequuntur, & ex quorum cognitione præsentis peripneumonix diagnosi haberi simul poterit.

Patet ex definitione inflammationis (§. 371.) stagnare cruorem in arteriis inflammatis, simulque sanguinem per febrim fortiùs motum urgere loca obstructa. Inde autem necessariò sequitur distensio vasorum inflammatorum ante locum illum, ubi obstruens materies hæret; uti probatum fuit in *Commentariis* §. 382. nò. 1. Verum cum moleculæ sanguinis rubræ, nisi validâ & diuturnâ pressione sphericam figuram mutaverint, interstitia relinquunt, exprimetur transsudando tenuior sanguinis pars per illa, & ad cor sinistrum perveniet. Cum autem vasa inflammata tumentia vicinos canales auctâ suâ mole comprimant, propagabitur brevè inflammatio, & sola tantum tenuior cruoris pars per pulmonem transire poterit ad cor sinistrum, crassior autem pars in pulmonis vasis obstructis & distentis coacervabitur.

Verum vasorum inflammatorum aucta moles non videtur sola causa esse; quare natâ in pulmone phlegmone tam subito ad vicina loca pergat, sed & multum huc facit aucta sanguinis celeritas per reliqua vasa adhuc pervia, uti in *Commentariis* §. 382. nò. 8, explicatum habetur. Dictum autem ibidem fuit, notabile velocitatis augmentum non posse à minuto canalium perviorum numero fieri, nisi pars inflammata tantæ fuerit magnitudinis, ut numerus vasorum obstructorum, comparatus cum reliquis vasis apertis, insignem differentiam facere possit. Unde etiam tunc conclusum fuit, in plerisque corporis partibus non posse ab hac causa multum accelerari pulsum, sed hoc potiùs fieri à fibrarum nervearum, per vicinas partes & ipsa vasa inflammata dispersarum, irritatione. Ubi autem inflammatio pulmonem occupat, facilè concipitur, obstructis quibusdam vasis;

vasis, multum debere augeri humorum celeritatem per reliqua vasa pervia, quia nempe (ut in *Commentariis* §. 824, dictum fuit) omnis liquor totius corporis, quo tempore, distributus per omnes partes, semel circuitum absolvit per cunctas, eo tempore totus semel transire debet per solos pulmones. Quomodo autem per auctam velocitatem circulationis obstructio & inflammatio fiant in *Commentariis* §. 100, explicatum fuit.

Patet ergo in peripneumonia, nisi citò solvi possit, omni momento augeri mala, cruorem immeabilem accumulari in vasis obstructis & dilatatis, atque continuo magis magisque in majores vasorum angustias urgeri; sicque tandem omnis ille sanguis, qui adhuc transpirari potuit in venas pulmonales, & circulum obire, in venis majoribus circa cor, sinu venoso & auriculâ dextris, hærebit, dum omni momento augentur impedimenta in pulmone. Simul etiam patet, crassamento sanguinis in pulmone accumulato, illam partem, quæ adhuc per vasa movetur, tenuiorem & fluidiorem solito esse debere; quod phænomenon plurimos Medicos, ad hanc rem non attendentes, torsit, dum crederent, in morbo acuto inflammatorio contrariam sanguinis veniseducti indolem esse debere. Cum ergo omne illud, quod per vasa motum vitalem adhuc continuat, ex tenuioribus tantum sanguinis partibus constet; potus aquosi ingesti non poterunt diu manere humoribus permisti, sed vel per sudores exhibunt, vel per urinam. Cæteris enim paribus tantò major secretio & excretio per has vias fiet, quantò major copia aquæ in sanguine adest, proportione habitâ ad reliquas cruoris partes. Unde meritò dixit *Hippocrates*, malam esse urinam, (a) *quæ post potum citò mingitur, & præsertim pleuriticis & peripneumonicis.*

Quò magis autem impletur crasso & immeabili sanguine pulmo, eò minus fit spatium aeri inspirato: hinc pulmo, ex sua natura levis & spongiosus, gravis fit & compactam carneam molem refert, atque livescit ob eandem causam. Videtur & *Hippocrates* illud observasse, licet aliam rationem dederit, ignarus circulationis sanguinis. Sic enim habet: (b) *Quum è capite per guttur & arterias asperas in pulmonem fluxio se tulerit, pulmo naturâ rarus & siccus quum existat, quidquid humoris potest, in se attrahit; & ubi influxerit, major redditur; & siquidem in totum fluxerit, lobi majores redditi utrumque latus attingunt, & pulmonis inflammationem faciunt.* Et alibi de eodem morbo agens dicit, (c) *Hic tumor potissimum à sanguine ortum ducit, quum pulmo in se sanguinem attraxerit, & exseptum continuerit.*

Observata autem in cadaveribus hoc morbo defunctorum confirmant illa, quæ morbi hujus consideratio dictaverat; unicum adduxisse Exemplum sufficiet. Dum aperitur cadaver juvenis viginti sex annorum, peripneumoniâ defuncti septimo morbi die, (d) *in conspectum venerunt pulmones mirum inflati, distenti, & tactu duri. Replerunt hi omnem ferè cavitatem, & firmissimè præterea erant adnati diaphragmati, costis, & dorsi vertebrae, in utroque latere, ut difficillimè cultri acie potuerint separari. Exempti apparuerunt admodum duri, instar carnis; vesiculae*

(a) Coac. Prænot. n°. DLXXIX. Charter. Tom. VIII. pag. 886.

(b) Lib. de Loc. in homin. cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 365.

(c) Lib. de intern. Affection. cap. VIII. Charter. Ibid. pag. 643.

Tom. II.

(d) Frider. Hoffmann. Medicin. Rational. Systemat. Tom. IV. Part. I. Sect. II. cap. VI, ubi de enarration. morbor. Observat. I. pag. 438. 439. Confer. Dissertat. de generatione mortis in morbis, n°. XVI. pag. 528.

quasi carneâ, crassâ, rubicundâ, substantiâ erant infarctâ; & quum discinderentur, pauca quantitas ichoris putridi sanguinei effluxit, præsentè pure nullo. Lanci impositi gravitatem quinque ponderum exhibuerunt, & aquâ injecti, semper ad ima descenderunt. Ipsa in aspera arteria, spumosa & tenax materia reperta. Arteria & vena polyposis concretionibus, quæ ex corde & auriculis, quarum columnis & fibris firmiter erant connexa, exemptâ plûs quàm duarum unciarum pondus haluerunt. Pulchra hæc Observatio ad amussim ostendit, quâ viâ hic morbus in mortem tendat.

Cùm autem sanguis venosus, ad cor dextrum delatus, per infarctum pulmonem transire nequeat libere, hærebit in pulmonis vasis distentis, aut colligetur in corde dextro, sinu venoso & auriculâ dextris, vel & in ipsis venarum majoribus truncis, & pauculum tantum per vasa adhuc pervia pulmonis in cor sinistrum venire poterit, unde *cor sinistrum sanguine orbat*. Non poterit ergo per aortæ ramos ad encephalon peli sanguinis debita copia, unde nec fiet spirituum secretio, simulque deficiet liquidi nervosi influxus & pressio in musculos, adeoque debilitas summa sequetur, uti in capitulo de *Debilitate Febrili* pluribus demonstratum fuit. Quia autem arteriæ diastole à sanguine ex corde projecto fit, hinc patet, corde sinistro vix sanguinem recipiente, non posse validè attolli aortam ejusque ramos, adeoque pulsus & exilem & mollem esse debere. Præterea cùm auctæ resistantiæ in pulmonis vasis non patiantur (adulto saltem jam morbo) ut cor dextrum se integre evacuare possit, illud palpitabit sæpius, & singulis illis ictibus aliquid transprimet per pulmones in cor sinistrum, donec in corde sinistro talis quantitas sanguinis fit, quæ illud in validam contractionem irritare possit; unde tunc subinde unus vel alter validus pulsus sentitur, moxque iterum fit mollis, exilis, imò sæpius intermittit; adeoque patet ratio, quare pulsus omni modo inæqualis fit. Talis autem pulsus vacillatio in moribundis hominibus semper adest, atque postea §. 874, probabitur, proximam mortis causam, & ultimum ferme omnium lethaliū morborum effectum esse peripneumoniam.

Ex modò dictis intelligitur fortè ratio, quare *Galenus* dixerit, peripneumonicorum pulsus magnum esse, dum nempe subinde validus talis arteriæ pulsus observatur, mox sequente iterum debili & undoso. Non enim absolute magnum in hoc morbo pulsus posuisse *Galenum*, patet ex illis quæ statim adduntur. Sic enim habet, (a) *Peripneumonicorum magnus est pulsus, & undosi quid habens, & languidus, mollisque similiter, atque lethargicorum pulsus, nisi quatenus præpollet inæqualiter, &c.* Simile quid & apud *Areteum* legitur; dicit enim de hoc morbo agens, (b) *arteriarum pulsatus initio magnos habent, inanes, creberrimos.* Et postea addit, (c) *motus arteriarum parvi, frequentissimique sunt & deficientes, quando ipsis proxima mors est.*

RESPIRATIO PARVA, FREQUENS, DIFFICILIS, &c. Requiritur enim, ut sanguis in homine nato transire possit per pulmones, illorum expansio per aerem inspiratum. Verum ex antè dictis patuit, pulmonum arterias in hoc morbo sanguine immeabili infarctas distendi, adeoque cavum acreum pulmonum minuere, simulque facilem pulmonum ab aere inspirato expansionem impedire, cùm non amplius spon-

(a) Lib. de Pulsib. ad Tyron. cap. XII. | II. cap. I. pag. II.
Charter. Tom VIII. pag. 10. 11. | (c) Ibidem.

(b) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. |

giosi & molles, sed & carnei & duri evaserint. Unde parùm aeris simul tunc inspirare possunt tales ægri, & respirationis frequentia & summo molimine illud compensare nituntur. Simul tunc adest orthopnoea dicta veteribus Medicis, quando ægri proprio instinctu corpus in lecto erigunt, ut facilius inspirare possint. Erecto enim corporis situ abdominalia viscera suo pondere deorsum ducunt diaphragma, sicque pectoris dilatationem augent. Notavit hoc *Aretæus*, monens quòd (a) *sedere volunt laborantes; ad spiritum ducendum corpus rectum statuitur; ad id enim hic situs aptissimus est.* Designat ergo erecta illa respiratio semper impedimentum in pulmone liberum sanguinis transitum tollens; atque inde patet ratio, quare *Hippocrates* dixerit, (b) *Quòd si dum morbus viget, ægrotus velit residere, hoc in omnibus quidem acutis morbis, malum; in pulmonis verò inflammationibus pessimum est.* Ubi enim morbi decrescunt, minimè malum signum est, si in lecto residere velint ægri, tunc enim incrementibus viribus, & fatiscente morbo, jugem decubitum fastidiunt. Verùm in morbi vigore semper molestam anxietatem, ob difficilem sanguinis per pulmones transitum, designat.

Quia autem in hoc morbo distentis vasis sanguineis comprimuntur vasa aerea pulmonis; vesicularum, in quas bronchia desinunt, latera ad se mutuò affricantur, unde irritans & continua ferè tussicula, quæ augetur, dum morâ & calore inspissatus mucus (naturaliter internam pulmonum superficiem obliniens), neque ob impeditam respirationem facile averrendus, in his locis colligitur, uti ex sectione cadaveris peripneumoniâ defuncti modò memoratâ patet. Plerumque tunc simul adest ingratus in pectore strepitus, qui fit vel ab acri muco hîc collecto, irretito; vel à vesiculis pulmonum siccis, hîncque crepitantibus instar corii arefacti, dum inspirando extenduntur. Simile quid indicare videtur *Hippocrates*, dum de pulmone in lætus decumbente agit; ubi tunc talia symptomata enumerat, quæ peripneumoniæ optimè conveniunt, atque postea addit sequentia, (c) *Sanguis velut corium stridet, & r. spirationem prohibet.* In *Æconomia Boësi* (d) autem alio modo legitur hic textus, & pro τὸ αἷμα ponitur τὰ σῆδεα; tuncque sensus foret: *pectus velut corium stridet.* Neque ratione carere hanc emendationem docet alter *Hippocratis* locus, ubi sequentia habentur: (e) *Quum pulmo caloris plenus intumuerit; vehemens durâque tussis detinet, & orthopnoea; confertim respirat, crebrò anhelat; tumescit, nares expandit, ut equus ex cursu, & linguam frequenter exserit, & pectus ei modulari videtur (ἢ τὰ σῆδεα ἀντὶ ἀέλδων δοκέει), & gravitas inesse.*

CALIDA autem est respiratio in peripneumonicis, uti manifestè percipiunt illi, qui hoc morbo decumbentium curam gerunt. In febre ardenti, prout ad §. 739, dictum fuit, quandoque tantus circa vitalia viscera æstus adest, ut ipsum aerem exspiratum incendere videatur: sed & notatum fuit ad §. 741, febrim ardentem sæpe in peripneumoniâ transire. Plures autem in peripneumonia causæ concurrunt, quæ faciunt, ut aer inspiratus plurimùm calefcere debeat. Pulmo enim infarcitur rubrâ crassissimâ sanguinis parte, quam calori concipiendo & conceptum diu retinendo aptissimam esse novimus: per vasa pulmonis nondum im-

(a) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 10. 11.

(b) Prognostic. Comment. I. Sentent. xx. Charter. Tom. VIII. pag. 603.

(c) De Morb. Lib. II. cap. xxiii. Char-

ter. Tom. VII. pag. 575.

(d) In voce μάσλας.

(e) De Morb. Lib. III. cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 585.

pervia, sed à vicinis obstructis & tumentibus angustata, celerrimè trajiciuntur humores, unde majorem calorem nasci debere, in *Commentariis* §. 382. n°. 6; & in caloris febrilis Historia, demonstratum fuit. Accedit, quòd immeabili sanguine turgens pulmo satis explicari nequeat, adeoque minor copia aeris singulis inspirationibus hauriri possit. Ex quibus omnibus simul intelligitur ratio, quare calidissimus percipiatur aer exspiratus in peripneumonicis. Unde (a) *Spiritum crebrum & calidum* inter effectus hujus morbi numeravit *Hippocrates*; uti & *Galenus* (b) pluribus in locis; idémque similiter notavit (c) *Aretæus*.

SANGUINIS VENOSI ANTE AURICULAM ET COR DEXTRUM, &c. Cùm enim cor dextrum se evacuare libere nequeat per pulmonis vasa obstructa & inflammata, sanguis venosus, à toto corpore redux, stagnare incipiet in venosis magnis receptaculis ante cor dextrum; adeoque, dum pergunt arteriæ adferre sanguinem, neque venæ reducere possunt, omnes partes capitis externæ & internæ sanguine distendentur; unde rubor faciei, oculorum, &c, intelligitur. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 807, de hac re dicta fuerunt: ubi simul ratio data fuit, quare potius in his partibus, quàm in aliis, hæc phænomena appareant. Inter peripneumonix signa (d) *ruborem in facie* posuit *Hippocrates*; & reliqui veteres Medici Græci, dum hunc morbum describunt, similia dixerunt. Sic inter signa diagnostica peripneumonix (e) *genas rubras* numerat *Trallianus*. Dixit *Aretæus*, (f) *rubescit facies, sed malæ præcipuè. . . . Vena temporum vel etiam colli elata apparent*. Addidit autem & aliud phænomenon, nempe (g) τὰ λευκά τῶν ὀφθαλμῶν λαμυρώτατα καὶ πύονα, quod in versione sic redditur: *oculorum album nitidissimum ac pingue est*. Videtur autem Interpres legisse λαμυρώτατα, ac si oculi purissimi in hoc morbo niterent, ut pingui quodam inuncta corpora solent. Verùm impedito libero reditu sanguinis venosi à capite omnia turgent, solent alba oculorum rubescere, & oculi prominere, sicque torvum potius vultum expriment ægri (vide §. 773. n°. 4.): cui sententiæ favet ipsa vocis λαμυρώτατα propria significatio, λάμυρος enim de protervo homine, & ultra modum audaci dici solet. Ingeniosa etiam videtur conjectura, λαμυρώτατα legendum voluit, tuncque significaret, humidissimos oculos esse (h), uti in *Editione Oxoniensi* habetur. In pessimis enim morbis oculi sæpe involuntariis lacrymis madent. Si autem considerentur illa, quæ in *Commentariis* §. 734, habentur de notandis in ægrorum oculis, apparebit, satis verosimile esse, per pingue illud (πύονα) intelligi tenuem & albam pelliculam, quæ in lethalibus morbis toties ægrorum oculos deturpat. Pulchre hæc omnia confirmari videntur illis, quæ apud *Æginetam* leguntur, ubi de peripneumonia agit. Sic autem habet, (i) *Genæ itaque in his rubræ apparent, & oculi intumescunt, supercilia deorsum nutant, & cornea (κερρατοειδής) subpingues apparent*, dum nempe tali pelliculâ obfuscantur.

(a) De Morb. Lib. III. cap. xiv. Charter. Tom. VII. pag. 588.

(b) De Præfagit. ex pulsib. Lib. IV. cap. 11. Charter. Tom. VIII. pag. 297. Confer. De Loc. affect. Lib. II. cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 419. Ibid. Lib. IV. cap. xi. pag. 475.

(c) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 10. 11.

(d) Lib. de intern. Affection. cap. VIII.

Charter. Tom. VII. pag. 643.

(e) Lib. V. cap. 11. pag. 241.

(f) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 11.

(g) Ibidem.

(h) Ibid. de Aretæi stylo, & locis suspectis pag. 361.

(i) Lib. III. cap. xxx. pag. 405.

TANDEM SUFFOCANS, INEXPLICABILI CUM ANXIETATE ET DELIRIO MORS. Dum nempe pulmo adeo sanguine immeabili infarctus est, ut aerem inspiratum admittere nequeat, simulque tanta resistantia nascitur cordi dextro, ut nihil amplius sanguinis exprimere possit; unde quies cordis, & mors. Quantam autem prius anxietatem patiantur miseri, colligi poterit ex illis quæ §. 631, dicta fuerunt. Quare autem delirent tales ægri, in *Commentariis* §. 807, explicatum fuit. Videantur & illa, quæ ad §. 774, de hac re dicta sunt; ubi demonstratum fuit, phrenitidem peripneumoniæ succedere, sed lethalem. Accidit tamen quandoque paulò ante mortem, ut nullam amplius anxietatem sentiant ægri; verùm extrema frigida, unguis lividi, pulsus parvus, celerrimus, & intermittens, fati docent peritum Medicum, mortem instare, uti optimè monuit (a) *Aretæus*.

Quando autem, cur, & cum quibus symptomatibus hic morbus in mortem abeat, postea adhuc latius ad §. 848, dicitur.

§. 827. **S**I tale malum (826) utrumque pulmonem simul, & validè infecerit, erit cita, & insuperabilis mors; quum nullo remedio antiphlogistico juvari natura queat (confer 386, & 395, ad 402.).

Ut vita perennet, requiritur, ut sanguis ex corde dextro per pulmonem in cor sinistrum venire possit; ubi ergo utrumque pulmonem simul valida inflammatioprehendit in finibus arteriæ pulmonalis, tollitur ille sanguinis per pulmonem transitus, adeoque brevè actum erit de vita. Et licèt in morbi hujus initio, pluribus vasis obstructis, quædam adhuc pervia manserint, patet fati ex antè dictis à tumentibus vicinis inflammatis eadem omni momento magis magisque angustari debere, donec tandem omnis via intercipiatur. Quidquid enim sanguinis adhuc per pulmonem transire potuerit in cor sinistrum, illud per aortæ ramos propulsam in venas redibit ad cor dextrum, atque denuo per pulmonalem arteriam, in plurimis locis jam immeabili sanguine infarctam, transire non poterit integre, sed crassissima pars, rubra nempe, ad hæc obstacula sistetur, & obstruentem molem augebit omni momento, unde evidenter patet, citam & insuperabilem mortem expectandam esse.

Neque multùm sperari posse ab optimis remediis, licèt simul & semel animosè adhibitis, patebit, si perpendantur sequentia. Sola curatio inflammationis, quæ hîc sperari posset, est illa, quæ resolvendo fit; suppuratio enim, dum uterque pulmo simul & validè inflammatus fuerit, locum habere nequit, cum omnia symptomata augeantur, quando inflammatio in suppurationem transit (vide §. 387.); adeoque suffocaretur æger, antequam ad maturationem perducì posset ingens talis in utroque pulmone abscessus. Multò minùs servari poterit æger, dum post validam pulmonis utriusque inflammationem gangræna sequitur, de qua re nemo dubitat. Sed ut resolutio inflammationis obtineri possit, requiritur inter alias conditiones (vide §. 386.), ut causa obstruens non nimis solidata fuerit, obstructio parva sit in arteriis sanguineis, vel in initiis lymphaticorum, canales mobiles, diluens vehiculum advehi possit, &c. Verùm omnia potiùs contraria in valida peripneu-

(a) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II, cap. I, pag. II.

monia obtinent : cùm enim omni momento vitæ , sanguis ex cordis dextri cavo trajici debeat per arteriam pulmonalem , singulis cordis ictibus magis consolidabitur obstruens materia , liquidissimâ ejus parte per ultimos fines arteriæ pulmonalis transpresâ ; simulque eadem de causa obstruentes molecule in majores convergentium vasorum angustias urgebuntur , adeoque distentissimis vasis obstructis tolletur illorum mobilitas. Verùm magna difficultas adest , ut diluens vehiculum subministrari possit : omne enim aquosum , sive potatum , sive balnei , vaporis , clysmatis , &c. specie applicatum , venis recipitur , adeoque ad cor dextrum deferetur : verùm illud non poterit misceri immeabili sanguini , dum magnam partem canalium obstructorum occupat infarctus sanguis , unde per vasa adhuc pervia transibit in cor sinistrum , sicque debilem vitam in pessimo hoc morbo utcumque sustinebit. Sed si consideretur , per eadem augeri quantitatem liquidi per pulmones trajiciendi , patebit , & augeri debere celeritatem motûs , cùm plurimis vasis obstructis per pauca adhuc aperta eodem tempore moveri debeat pulsum ex corde dextro liquidum , adeoque iterum aderit blandæ resolutionis impedimentum , cùm ad hanc requiratur sedatus humorum motus , uti ad §. 386 , demonstratum fuit.

Si jam considerentur quatuor indicationes curatoria , ad resolutionem inflammationis obtinendam requisita , quæ §. 395 , enumeratae fuerunt , & sequentibus paragraphis fusiùs explicatae , patebit , in hoc casu illas perfici non posse. Tennerrimorum enim pulmonis vasculorum læsio omni momento augebitur , dum cor pergit , quamdiu vita durat , urgere loca obstructa , & impetus liquidi corde expulsi directè in vasa obstructa adeo propinqua agit. Quàm difficile sit materiæ obstructi fluiditatem conciliare in hoc morbo per diluens vehiculum , statim vidimus. Venæ-sectio larga , efficacissimum in morbis inflammatoriis remedium , dum & impetum & copiam liquidi vitalis minuit , sicque vasis oscillationes elasticas restituit , atque hoc effectû præstat , ut inflammata vasa repellant obstruentes molecule ex angustis conniventium vasorum in majores ramos , parùm etiam in hoc casu prodesse poterit. Tollitur enim sic ille sanguis , qui adhuc per pulmonem transire potens vitam sustinuerat , & quantumcumque etiam minuatur sanguinis copia , omne , quod superest , tamen per pulmonem transire debet : hinc nec revulsio hîc locum habere poterit , quæ tanti usûs est in reliquis inflammationibus curandis , neque retropulsio materiæ inflammatoriæ obstructis ex angustis minorum vasorum in majores truncos (vide §. 400.) hîc expectari poterit : obstat enim arteriarum pulmonalium plenitudo , dum uterque pulmo simul & validè inflammatus est , & cordis valvulæ regressum sanguinis contenti in truncum arteriæ pulmonalis impediunt. Laxatio autem vasorum per balneum vaporis , à quo multùm boni speratur meritò in hoc morbo , dum curabilis est , in hoc casu vix locum habere poterit , dum tantis angustis premuntur tales ægri , ut linthea aquâ calidâ madentia ori & naribus applicata ferre nequeant. Patet ergo , citam & nullâ Arte superabilem mortem instare , dum uterque pulmo simul & validè inflammatus fuerit , hærente malo in arteriæ pulmonalis ramis.

§. 828. **A**T si parvum in uno pulmone locum infestat, nec causas validas habet, aliqua, nec tamen certa, spes est curari bene posse.

Docuerunt injectiones Anatomicæ, arteriæ pulmonalis ramulos per pulmonem dispersos pluribus anastomosibus jungi inter se variis in locis, atque idem etiam in arteria bronchiali verum est: quinimo & rami arteriæ bronchialis cum ramis pulmonalis arteriæ pluribus in locis uniuntur, uti ad §. 823, dictum fuit. Unde si in alterutro pulmone parvus tantum locus inflammatus fuerit, non erit illico tantum periculum, cum sanguis, per obstructa loca transire non potens, per vicina aperta satis commodè transmittitur. Neque in hoc casu numerus vasorum obstructorum comparatus cum illis, quæ adhuc pervia sunt, tantam differentiam facere poterit, ut requiratur insigne velocitatis augmentum ad continuandum sanguinis ex corde dextro per pulmones in cor sinistrum transitum. Patet ergo, in tali casu spem curæ superesse, neque certam tamen, cum nata in pulmonis parvo etiam loco inflammatio tam facilè ad vicina propagetur, uti §. 825, dictum fuit.

§. 829. **I**NDE (824, ad 829.) signa diagnostica, & prognostica, utcumque hauriri possunt; maximè si consideremus, exitus esse ut inflammationis (386, ad 393.); unde etiam status accipit vario durationis tempore varios, ita ut abeat in sanitatem, alium morbum, mortem.

Quæritur jam, quibus signis cognosci possit morbus hic præsens, & distingui ab aliis pectoris morbis. Causæ prægressæ §. 824, enumeratæ, & effectus observati §. 826, descripti, omne hîc dubium facilè tollent. Febris prægressa & comitans distinguit peripneumoniam ab asthmate convulsivo, cum quo morbo plurima signa communia habet. Unde videtur Galenus aptam hujus morbi diagnosis descripsisse sequentibus: (a) *Quum verò spirandi difficultati cum angustia & gravitate acuta febris simul accedit, is affectus inflammatio pulmonis est.* In progressu tamen morbi, dum vix amplius quid sanguinis per pulmonem transprimi potest, pulsus sæpe exilis & mollis adeo est, ut incautos fallere possit: accedit plerumque tussicula suffocans, rubor faciei, oculorum, & reliqua §. 826, enumerata. Inter effectus autem inflammationis, §. 382, descriptos, erat & dolor punctorius, dum distentorum vasculorum fibræ rupturam minitantur; verumtamen non videtur semper dolor talis acutus hunc morbum comitari. Unde de peripneumonia dixit Celsus, (b) *Id genus morbi plus periculi quàm doloris habet.* Internam pulmonis superficiem, quæ aëri inspirato contigua est, sensilissimam esse novimus, dum à minimo heterogeneo per tracheam illapso suffocans terè tussis nascitur; & in catarrhis exasperatâ hâc superficie internâ pulmonis molestus sæpe dolor percipitur. Verùm ipsa pulmonis substantia inflammata ponderis gravantis & anxietatis potiùs, quàm doloris, sensum facere videtur. Numquid in

(a) De Loc. affect. Lib. IV. cap. xi. | (b) De Medicin. Lib. IV. cap. vii. pag. Charter. Tom. VII. pag. 475. | 232.

phthificis totus pulmo purulentâ labe consumitur, absque multo dolore? Interim tamen pro varietate loci affecti in ipso pulmone hîc aliqua diversitas obtinere poterit. Si enim inflammatorius tumor, neque admodum magnus, suâ mole elevet & distendat internam pulmonis membranam, quæ aeri inspirato contigua est, posset in illo loco molestus dolor adesse. Ubi autem magna pars pulmonis inflammata est, ob denegatum sanguinis per pulmonem transitum, sicque impeditum sanguinis venosi ab encephalo reditum, hebetes redduntur ægri, neque dolorem percipiunt. Dum autem pulmo pleuræ in quibusdam locis accretus est, uti frequenter in cadaveribus dissectis observatur, posset ab inflammato pulmone distrahi pleura, sicque acutus simul in pectore dolor percipi. Ita etiam dum pulmo turgens immeabili sanguine & mole auctus mediastinum premit & distrahit, dolor adesse poterit; quod videtur notasse Hippocrates, ubi sub nomine *pulmonis repleti* describit peripneumoniam, sic enim habet: (a) *Tussis detinet, orthopnœa & anhelatio, ... dolor acutus pectus & scapulas vexat.* Et alio in loco, de pulmonis erysipelate agens, illum sanguinem in se trahere dicit, (de qua re ad §. 826, dictum fuit), atque dein addit sequentia: (b) *Quum autem traxerit, febris acuta ex ipso oritur, & tussis sicca, plenitudo in pectore, dolor acutus in anterioribus & posterioribus partibus, præcipuè verò ad spinam.* Et paulò post de suppurato pulmonis tuberculo agens dicit, (c) *Quamdiu quidem adhuc crudum fuerit, tum dolorem tenuem, tum tussim siccam excitat; postquam verò maturuerit, anteriore & posteriore parte acutus dolor oritur.* Maximè enim turget maturus & jam-jam rumpendus abscessus, adeoque suâ mole vicinas partes distrahit. Ubi jam pleuritidi succedit peripneumonia, vel unâ cum locis intercostalibus inflammatur & pulmo, quem morbum *Pleuroperipneumoniam* vocare solent Medici, acutus dolor adest; verùm ille tunc non oritur ab ipsa pulmonis inflammatione, uti facillè patet.

Concludere igitur licet, dolorem acutum non esse de natura hujus morbi, illùmque sæpius abesse, sed ponderis gravantis sensum, & anxietatem magnam, potiùs hunc morbum comitari, cum obtuso quandoque dolore, neque admodum valido. Suffragantur huic opinioni Observata in decumbentibus hoc morbo, & veterum Medicorum testimonia. Ita Aretæus describens Peripneumoniam dicit, (d) *Hæc est ægritudo ea quam πνευμονίαν vocamus, Latini pulmoniam dicunt, vomica (inflammatio) scilicet pulmonis, quam acuta febris comitatur; quibus accidit thoracis gravitas, doloris carentia (ἀπὸνία), si solus pulmo inflammatur; quippe qui naturaliter doloris immunis sit, . . . at si quæpiam ex membranis eum ambientibus, & ad pectus deligantibus, inflammatur, adest tunc & dolor.* Ita etiam (e) Trallianus & (f) Ægineta dum hunc morbum describunt, nullam doloris mentionem faciunt, sed gravitatem & tensionem in thorace percipi moment. Aëtius verò sequentia habet: (g) *Peripneumonia inflammatio est pulmonis cum febre acuta. Consequitur autem affectos thoracis gravitas absque dolore. Quodd si pelliculæ ipsius, quæ cum thorace secundùm longitudinem ipsius*

(a) De Morb. Lib. II. cap. xxiii. Charter. Tom. VII. pag. 574.

(b) Ibid. Lib. I. cap. viii. pag. 540.

(c) Ibidem.

(d) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib.

II. cap. i. pag. 10.

(e) Lib. V. cap. i. pag. 241.

(f) Lib. III. cap. xxx. pag. 40.

(g) Tetrabibl. II. Serm. iv. cap. lxxv.

pag. 518.

sunt connexæ, sint inflammata, etiam dolorem percipiunt. Et Aurelianus summam enumerans signa hujus morbi dicit, (a) Sunt hæc, febres acutæ, spirationis celeritas ac difficultas, tussicula, atque sputorum varia emissio, gravatio sine ullo dolore, aut cum parvo, præfocationis sensus.

An verò in uno pulmone tantùm inflammatio hæreat, an autem in utroque, docebit tensionis & gravitatis perceptio in uno vel utroque thoracis latere. Symptomatum autem magnitudo docebit variam inflammationis intensitatem & extensionem. De hac re sequentia apud Hippocratem habentur signa diagnostica: (b) *Peripneumoniacis, quibus tota lingua alba ac aspera fit, ambæ pulmonis partes inflammatae sunt; quibus verò dimidium, una, juxta quam apparet. Et quibus ad unam claviculam dolor fit, his superna pulmonis ala unà ægrotat; quibus autem ad ambas claviculas dolor fit, ambæ supernæ pulmonis alæ ægrotant; quibus juxta mediam costam, media; quibus verò ad discriminationem (diaphragma, πρὸς τὴν διάφραγιν) inferna; at totam unam partem dolentibus, omnia juxta hanc partem ægrotant.*

Ex illis autem, quæ §. 827. 828, dicta fuerunt, patet, prognosin semper docere periculum in hoc morbo, quandoque & mortem citam & insuperabilem. Reliqua verò, quæ ad prognosin pertinent, quatenus varias mutationes hujus morbi spectant, meliùs tradentur, dum singulatim hæc considerabuntur in sequentibus. Simul enim hîc congerere omnes illas regulas prognosticas repugnaret ordinatæ doctrinæ. Cùm enim peripneumonia sit pulmonis inflammatio, omnes exitus inflammationis sequi poterunt, & pro illorum diversitate, duratione, &c, prognosin plurimùm variat. Postea adhuc §. 847, de prognosi quædam dicenda erunt.

Cùm autem peripneumonia, uti & quivis alius morbus, tres tantùm exitus habere possit, in sanitatem nempe, alium morbum, & mortem, operæ-pretium erit videre, quomodo & quibus cum phænomenis in hos exitus tendat ille morbus. Ita enim ex his fideli Observatione cognitæ stabiliri possunt indicationes curatoriæ, per quas juvamus & promovemus salutaria illa naturæ molimina, per quæ morbus in sanitatem terminatur felici exitu: contravero avertimus, quantum per Artem hodie cognitam licet, illa, quæ apparent, dum peripneumonia in mortem tendit; & conamur dirigere ad loca minùs periculosa materiæ morbosæ metastases, per quas peripneumonia in alium morbum desinit.

§. 830. **S**ANATUR 1°. Resolutione benignâ; si temperies laxa, humor blandus, viscositas non nimia, pars affecta bronchialis, vel pulmonalis non magna. 2°. Sputo cito, libero, copioso, flavo cum paucis sanguine misto, satis crasso, dolorem sedante, respirationem emendante, pulsum ampliorem & pleniorum reddente, in album blandum citò mutato; id fit, si fedes mali imprimis est bronchialis arteria, aut pulmonalis non valde magna. 3°. Alvi fluxu bilioso, levante, & similia ferè, ac sputa descripta, ejiciente. 4°. Urinâ copiosâ, crassâ, hypostaticâ, levante, cum sedimento primò rubro, sensim albescente, ante septimum diem emissâ.

(a) Acutor. Morbor. Lib. II. cap. xxvii. pag. 139.

(b) Coac. Prænot. n°. c c c c. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

Atque tum respiratio adest facilis, febris mitis & boni moris, *adipis* calor, humiditas, laxitas, mollities, æquales toto corpore.

1°. Quando agebatur §. 594, de illo febris exitu, quo in sanitatem terminatur; notatum fuit, illud duplici modo fieri posse. Vel enim febris ipsius causa materialis sic subigebatur, ut mobilis reddita insensibili evacuatione diffaretur de corpore, vel omni modo sanis humoribus assimilata cum illis absque ullo impedimento circulationis æquabilis per vasa flueret. Hæc autem vocabatur resolutionis via, de qua in Historia inflammationis §. 386, dictum fuit. Talis benigna resolutio in peripneumonia curanda maximè optabilis foret, per quam nempe reducto fluore concreti, & motu stagnantis, solvitur pulmonum inflammatio. Verùm hæc resolutio semper obtineri nequit, cum ad illam requirantur (vide §. 386.) inter alias conditiones motus sedatus, minor compactio obstruentis causæ, obstructio parva, & canales mobiles. Unde notatur in textu, quòd in laxæ temperiei hominibus hic peripneumoniæ exitus inprimis obtineat. Facile enim tunc dilatanda vasa permittunt, ut obstruentes moleculæ, per vim vitalis liquidi à tergo urgentis, per ultimas arteriarum angustias transprimantur in venas. Hinc etiam alià occasione ad §. 386. 588. 683, monitum fuit ex Hippocrate, quòd (a) *corpora exercitata ac densa, citiùs à pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt, quàm in exercitata.* Et exercitata corpora citiùs à pleuriticis & peripneumonicis morbis pereant, quàm non exercitata. Verùm potissimum resolutio illa sperari poterit, si in bronchiali arteria malum hæreat, tunc enim per pulmonalem arteriam satis expeditus adhuc manet sanguinis transitus, adeoque non tantus metus est, ne fiat insignis adeo acceleratio sanguinis per vasa libera, cum proportionalis tantum sanguinis copia ad pulmonis molem per bronchiales arterias moveatur, per pulmonalem verò arteriam omnis totius corporis sanguis transire debeat illo tempore, quo per reliquas corporis partes semel circuitum suum absolvit. Cum autem, uti §. 825, dictum fuit, arteriæ bronchiales inflammatae contiguos ipsis fines arteriæ pulmonalis comprimant, rarò poterit in arteria bronchiali inflammatio adeste, quin simile quid etiam in pulmonali arteria contingat, unde dicitur in textu, tunc resolutionem expectari posse, *si pars affecta bronchialis, vel pulmonalis, non magna.* Si enim supponatur, magnam arteriæ pulmonalis partem inflammata esse, cor dextrum urgebit continuò loca hæc inflammata, & exprimet tenuissimam partem (vide §. 826.), adeoque nimia viscositas conciliabitur massæ obstruenti, simulque augetur motus velocitas per vasa adhuc pervia, ergo deficient conditiones ad benignam resolutionem requisitæ. Verùm dum parva pars arteriæ pulmonalis inflammata est, cum plurimis anastomosibus rami inter se communicent, fieri poterit, ut non multum inde impediatur sanguinis per pulmonem transitus.

Alter modus, quo febris in sanitatem terminabatur (vide §. 594.), erat, quando materies morbi per vim febris subacta quidem & mobilis reddita fuerat, nondum tamen simul sic mutata, ut absque impedimento æquabilis circulationis cum humoribus sanis per vasa fluere posset, neque etiam adeo dissoluta, ut insensibilis perspirati specie expelli queat de corpore. Requirebatur ergo ad sanitatis restitutionem, ut sensibili quâdam evacuatione exiret. Idem & in peripneumoniæ

(a) Coac. Prænot. n°. cccxcviii. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

felici in sanitatem exitu contingit, & longè frequentius ille morbus hoc modo tollitur, quàm benignâ resolutione. Videndum ergo est ex fidelissimis veterum imprimis Medicorum Observatis, per quas vias natura molliatur materiæ morbosæ exitum in hoc morbo; de quare sequentibus hujus paragraphi numeris jam agendum erit.

2°. Ut & talis peripneumoniam in sanitatem exitus sperari possit, iterum supponitur, sedem mali esse debere bronchiale arteriam aut pulmonalem non valde magnam: ratio ex modò dictis patet.

Sputa in hoc morbo tantùm fecit *Galenus*, ut comparaverit urinarum sedimentis, quæ in morbis acutis coctionis materiæ morbosæ, & expulsionis ejusdem, fidelissima signa toties exhibent, uti in febrium Historia dictum fuit. Ita autem habet: (a) *Sic peripneumoniacis & pleuriticis affectibus ea, quæ propriè sputa vocantur, urinarum sedimentis assimilantur: nihil verò omnino exspuere, sed tussim tantummodo siccam habere, tale quiddam est, quale in urinis extremè crudum, quod aquosum nominamus, &c.* Nec mirum hoc est, cum à parte affecta in hoc morbo, pulmone nempe, directè veniant sputa.

Tota enim aerea pulmonis superficies mucò lubrico madet, à sanguine arterioso secreto, videturque imprimis arteria bronchialis huic secretioni servire, cum illa pulmonis ipsius substantiæ prospiciat; arteria verò pulmonalis sanguinem, ipsâ pulmonis fabricâ & aere inspirato mutandum in usus communes totius corporis, gerat. Ubi ergo fines arteriæ bronchialis inflammati sunt, impetu sanguinis à tergo urgentis sensim videntur propelli posse molculæ obstruentes, per tenera hæc & facilè dilatanda vasa, donec per illorum extremos fines exeant in cavum aereum pulmonis, sicque unà cum secreto hinc mucò per sputa educantur. Facilè autem patet, sic resolutam esse obstructionem, quæ prius adfuerat; sed & simul tunc sic dilatata esse vasa hæc, ut crassiores transmittant humores. Plurima autem confirmant sic dilatari posse extremos horum vasorum fines, ut transmittant crassiores molculas. Hæmoptoe enim quandoque per anastomosin fit, uti postea dicitur in capitulo de *Phthisi*, longè minùs periculosa, quàm dum erosio vel ruptis fit vasculis. Sic videmus in coryza, dum membrana interna narium inflammata tumet, similem materiam emungi, flavam nempe, spissam, cum striis sanguineis, atque simul tunc optimè sanari hunc morbum. Imò etiam dum pectus catarrhus occupat, sputis similis materia educitur eodem cum successu. Intelligitur ergo, quomodo per sputa educi possit inflammatoria materies, quæ fines arteriæ bronchialis occupabat. Ubi autem in arteriæ pulmonalis finibus idem obtinet, dubitare quis posset, an sanatio morbi per hanc viam possibilis foret? Dictum autem fuit ad §. 823, bronchialis arteriæ ramos per anastomosin jungi ramis arteriæ pulmonalis; & injectionibus Anatomicis invenit *Ruychius*, (b) materiam ceraceam, per arterias adactam, replevisse pulmonales vesiculas: licet enim non monuerit Auctor, per quam arteriam tentaverit injectionem, tamen probabile videtur, per arteriam pulmonalem id factum fuisse, cum & paulò post notet, quòd dum arteriam pulmonalem materiâ ceraceâ impleret, (c) *arteria bronchialis simul quoque eandem admittebat*. Præterea pulcherrimis Experimentis probavit celeberrimus *Halesius* (d) in vitulino pulmone viam patere ex arteria pulmo-

(a) De Crisib. Lib. I. cap. xviii. Charter. Tom. VIII. pag. 402.

(b) Catalog. rarior. pag. 134.

(c) Ibid. pag. 162.

(d) Hæmasticks Experiment. XI. pag. 73, &c.

nali in cavum aereum pulmonis. Adaptaverat enim tubum vitreum arteriæ pulmonali vituli, cui tubo per infundibulum aquam calidam immittebat, simulque follibus asperæ arteriæ affixis alternatim dilatabat pulmones, ut experiretur, an hoc modo aqua ex pulmonari arteria transfret in venas. Mirabatur autem, aquam; per pulmonalem arteriam immiffam, pleno rivo exire per asperam arteriam, per venas minimè: cum autem dubitaret, an fortè, ruptis vasis, vi facta foret via aquæ, repetitis Experimentis, & in vitulo & in aliis animalibus, didicit; omni cautelâ adhibitâ, absque ulla vasorum ruptura aquam transire ex arteria pulmonali in bronchia. Serum sanguinis porcini arteriæ pulmonali ejusdem animalis immiffum, dum pulmones aquâ calidâ foverentur, liberrimè in bronchia transivit, in venas autem pulmonales non. Quinimo aqua calida, per asperam arteriam immiffa, exivit per pulmonalem arteriam, minori tamen celeritate; quàm dum per arteriam pulmonalem in pulmonis bronchia penetrans exiret per arteriam asperam. Sanguis autem ruber, licet aquâ nitrosâ dilutus per arteriam pulmonalem immitteretur, non penetravit in pulmonis bronchia.

Ex quibus omnibus videtur, concludi posse, inflammatoriam materiam, finibus arteriæ pulmonis hærentem, posse exprimi in cavum aereum pulmonis, sicque hæc viâ peripneumoniam per sputa sanari posse.

Verùm non quodvis sputum in hoc morbo prodest; uti enim postea §. 848; dicitur, ubi describitur, cum quibus symptomatibus peripneumonia in mortem abeat, plura sputorum genera observantur, quæ pessimum omen præbent. Videndum ergo est, quasnam dotes habere debeat sputum, ut sanatio peripneumonix inde expectari possit.

Debet esse *citum*, *liberum*, *copiosum*, *flavum cum paucò sanguine mistum*, *satiss crassum*, *in album blandum citò mutatum*. Cum enim per hanc evacuationem periculosissimus hic morbus in sanitatem terminari debeat, in ipso morbi initio sputum prodire oportet: postquam enim morbus per aliquot dies duravit, justus metus est, ne inflammatio in suppurationem transeat; quo facto postea sputum purulentum prodesse potest, uti §. 836, dicitur; verùm tunc peripneumonia non terminata fuit in sanitatem, sed in alium morbum, vomitum nempe pulmonis, transivit; de qua re hic non agitur. Debet autem esse liberum, id est, facile, & absque multa molestia per tussim educi; cum valida & sicca tussis pulmonem inflammatum irriter pessimè, simulque designet, nec præstò esse materiam educendam per sputa, & pulmonem in vasis sanguineis inflammatum & tumentem arctare & comprimere bronchia. Unde Hippocrates dixit, (a) *at sputum in omnibus doloribus, pulmonem & costas obsidentibus; celeriter ac facilè exspui oportet: (b) namque si multò post doloris initium flavum exspuatur, aut fulvum, aut quod multam tussim excitet, ... deterius est, &c.* Et paulò post habet sequentia, (c) *Sputum verò flavum mixtum cum paucò sanguine, in peripneumoniacis, si inter initia edatur, salutare est & valde confert; si verò septimo die, vel etiam seriùs procedat, securitatis minùs est.*

Copiosum autem debet esse, ut omnis morbi materia evacuetur integre, ali-

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. XLIII. Charter. Tom. VIII. pag. 640. Confer. Coac. Prænot. n^o. cccxc, Charter. Ibid. pag. 874.

(b) Ibid. Sentent. XLV. pag. 641. Confer. Coac. Prænot. n^o. cccxc. pag. 874.

(c) Ibid. Sentent. I. pag. 644.

ter enim irritum naturæ conamen indicat, quod in omnibus evacuationibus materiæ morbosæ pro malo omine habetur, uti aliâ occasione ad §. 587, ubi de crisi agebatur, dictum fuit. Unde etiam videtur *Hippocrates* monuisse sequentia: (a) *Qui in peripneumoniis siccis pauca concocta educunt, metuendi sunt.* Cùm autem per dilatata finium arteriosorum extrema, in cava bronchiorum hiantia, exeat morbi causa materialis, simul ob eandem causam & major humorum quantitas per dilatata vasa exhibit, unde sputorum augebitur copia.

Laudatur autem, uti ex locis modò allegatis patet, sputum flavum cum paucò sanguine mistum, dum nempe lituræ sanguinæ per flava hæc sputa apparent dispersæ; quod imperitos sæpe terrere solet, cùm tamen optimum in hoc morbo signum sit. Metuunt enim, ne pulmonalia vasa rupta undatim brevè sanguinem effunderent: verùm videtur illud sanguineum in sputis tunc adesse, quia rubræ sanguinis moleculæ, vel in ultimis arteriis sanguineis hærentes immeabiles, vel minora vascula per errorem loci (vide §. 118.) ingressæ, sensim per dilatata vasa protrusæ, tandem per extrema arteriolarum in cava bronchiorum hiantia exprimuntur. Unde optimè in pulmonis morbo *Celsus* sequentia monuit, (b) *Neque inter initia terreri convenit, si protinus sputum mistum est rufo quodam sanguine, dummodo statim sedetur.* Crassities autem sputi & color flavus inceptam jam coctionem materiæ morbosæ indicant: (c) *Nam ab omni parte inflammat, cui densum crassumque tegumentum non incumbit, in primis quidem (diebus) tenuis sani defluit; concoctâ deinde inflammatione, crassior & puri similior.* Videtur enim hîc fieri aliquid puri analogum, dum materies inflammatoria, sensim soluta & mobilis reddita, per extrema arteriolarum orificia in cava bronchiorum transiens, ibi colligitur, stagnat, sicque morâ & calore loci, fortè & distensione vel resorptione partis tenuioris, in album blandum æquabilem humorem mutatur, qui deinde per sputa educitur. Pus quidem propriè dicendum, uti ad §. 387, dictum fuit, non tantùm constat effusis humoribus à vita superstite coctis & mutatis, verùm etiam tenerrimis vasorum, immeabili humore infarctorum, extremitatibus attritis, & unâ cum effusis humoribus in unum homogeneum liquidum mutatis. Interim tamen minimè repugnare videtur, & absque solidarum partium detritu ex humoribus effusis si non eundem, saltem puri analogum humorem fieri posse. Quinimò aliâ occasione in *Commentariis* §. 593, ubi explicabatur quomodo febris, in alium morbum terminata, abscessus quandoque faciat, demonstratum fuit, causam materialem febris per febrem sic subigi & mutari posse, ut puris analogam naturam acquirat, licèt adhuc cum reliquis humoribus per vasa fluat. Ubi autem in tali pulmonis loco inflammatio hæret, ut brevis & facilis via mutatis sic humoribus sit in bronchiorum cava, per sputa educuntur potiùs, quàm ut missi humoribus circulantibus per alias vias exeant de corpore, uti sequentibus numeris hujus paragraphi dicitur. Patet hinc simul ratio, quare laudetur in hoc peripneumoniæ exitu, si sputum in album & blandum citò mutetur, quia tunc perfectissima coctio materiæ morbosæ indicatur. Unde & *Galenus*, dum explicat, quare laudaverit *Hippocrates* sputum in pleuriticis citò excretum, postquam præmiserat illa omnia, quæ modò allegata fue-

(a) Coac. Prænot. n°. ccccxvi. Charter. 66.
Tom. VIII. pag. 876.

(b) De Medicin. Lib. II. cap. viii. pag.

(c) Galen. de Loc. affect. Lib. V. cap. ult.
tim. Charter. Tom. VII. pag. 302.

runt, subjungit sequentia, (a) *Crudissima namque est (pleuritis) in qua nihil omnino exspuitur; secundum cruditatis ordinem obtinet, in qua ichores tenues; tertium in qua crassiores, & quartum in qua perfectè cocti apparuerint. At hi si circa tertium aut quartum (diem) subapparuerint, non contingit, morbum ultra septimum diem progredi.* Coctæ autem sputa vocavit Hippocrates, (b) *quum puri similia existiterint.* Talia autem sputa, cum & satis crassa sint, neque tamen nimiam viscositate firmiter adhæreant, facillè semper educuntur; tenuia autem & ichorosa sputa longè difficiliora. Nam humores, (c) *qui aquosi sunt & exquisitè tenues, spiritum, qui tussiendo extrâ mittitur, circumstiuunt. Is etenim tamquam manus quedam existit quæ sursum crassos humores secum ferat.* Qui catarrho pulmonum laborant, omnes hoc experiuntur; in initio enim morbi sputa tenuia non nisi molestissimè educuntur; postea verò eadem crassiora facta facillimè prodeunt.

D O L O R E M SEDANTE, RESPIRATIONEM EMENDANTE, PULSUM AMPLIOREM ET PLENIOREM REDDENTE. Solicitam Observationem nocentium & iuvantium summæ utilitatis in curandis morbis esse, atque inde firmissimas in Praxi Medica regulas hauriri, aliâ occasione in *Commentariis* §. 602. n°. 7, dictum fuit; plurimisque *Hippocratis* testimoniis demonstrari posset, quantum hanc Methodum fecerit: unde etiam, ut certi sumus, profuisse sputorum excretionem, ad hæc attendendum est. Cum enim per sputa, si hæc viâ exitum moliat morbi materies, tolli debuerit illud, quod libero humorum motui per pulmonem obstaculum fecerat, patet evidenter, omnia symptomata, quæ inde pendebant, pari passu debere minui. Si ergo dolor adfuerit, quem tamen non semper adesse in hoc morbo, præcedenti paragrapho fuit demonstratum, ille sedari debet: respiratio, quæ ob infarctum prius pulmonem, hincque minus explicabilem (vide §. 826.), difficilis erat, debet emendari: cumque ob denegatum expeditum sanguinis transitum per pulmones cor sinistrum minus sanguinis exciperet, adeoque & minorem copiam propelleret per aortam ejusque ramos, pulsus sæpe exilis & mollis est in hoc morbo; adeoque, restituto libero transitu sanguinis per pulmones, pulsus debet amplior & plenior reddi. Omnia hæc si comitantur vel sequuntur sputorum excretionem, tunc certi sumus, morbi materialem causam hæc viâ expulsam fuisse. Unde etiam *Hippocrates*, postquam sputorum bonas malasque dotes recensuerat, pro generali axiomate posuit sequentia, (d) *Omnia autem sputa mala sunt, quæ dolorem non sedant... Omnium autem quum exscreantur, optima, quæ dolorem sedant.* Videtur enim sic indicare voluisse, sputorum colorem varium, spissitudinem, &c, multum quidem ad prognosin facere, interim tamen symptomatum morbi levamen, sputorum excretionem sequens, omnium certissimum signum dare, licet etiam sputa à modò laudatis conditionibus recederent. Probè memini, me aliquoties vidisse in ipso hujus morbi initio sputa mucosa tenacia, sanguine æquabiliter per totam substantiam tincta, insigne levamen attulisse non tantum, sed & brevè sanationem secutam fuisse. In tali autem casu videtur rubra sanguinis pars, prius immeabilis hærens in vasis inflammatis, per illorum extrema dilatata exivisse in bronchia, & per sputa

(a) Aphorism. Sect. I. n°. XII. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 21.

(b) Lib. de morbor. acutor. vict. Comment. IV. text. LXIX. Charter. Tom. XI. pag. 161.

(c) Galen. Lib. de morbor. acutor. vict.

Comment. III. text. II. Charter. Tom. XI. pag. 80.

(d) Prognostic. Comment. II. Sentent. LI. Charter. Tom. VIII. pag. 645.

educta fuisse, antequam longiori morâ in sputa cocta mutari potuerit.

3°. Quomodo causa materialis peripneumoniæ soluta & mobilis reddita per sputa evacuetur, vidimus. Verùm poterit eadem hæc materia per arteriarum fines in venas transire, circulantibus humoribus misceri, & deinde variis viis expelli de corpore, cum jam tales dotes habeat, ut absque functionum læsione reliquis humoribus permista manere nequeat. Cum autem per alvum & urinam illa, quæ inutilia sunt, & diutius relicta nocere possent, solemnî Naturæ lege expellantur, patet ratio, & per easdem vias materiam morbosam secedere posse. Videtur hanc rem agnovisse Hippocrates, dum de morbis pulmonem aut latera obsidentibus, agens dicit, (a), *Quicumque verò dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem . . . , sedantur; eos suppurationem concitatuos esse sciendum est.* Ex quo loco manifestè apparet, quòd morbosæ materiæ expulsionem per hanc viam expectaverit in hoc casu: quod & confirmatur alio Hippocratis loco, ubi (b) biliosas alvi excretiones numeravit inter illas evacuationes, quarum absentia in peripneumoniacis futurorum abscessuum indicium exhibet. Neque obstat, quòd in aliis locis, uti jam in *Commentariis* §. 720, monitum fuit, damnaverit Hippocrates in pleuritide & peripneumonia laborantibus, (c) alvum perturbatam, & (d) diarrhœam: symptomaticus enim & profusus admodum ille alvi fluxus esse videtur, de quo tunc loquitur; *κοιλίην παραχθείσαν & διάρροϊαν* enim vocat: in illis verò locis, ubi alvi solutionem tamquam utilem in peripneumonia memorat, *ἐκκόπρωσιν & διαχώρησιν* dicit, quæ moderatam & lenem tantùm alvi evacuationem designant. Præterea valida talis & symptomatica alvi perturbatio illos morbos acutos ferè tantùm comitari solet, qui pessimæ indolis sunt, & in certam ferè perniciem tendunt; blanda autem talis evacuatio materiæ morbosæ non nisi in leviori peripneumonia sperari potest. Unde Galenus modò citatum aphorismum explicans dicit, (e) *Moderatæ tamen pleuritidi, & peripneumoniæ superveniens alvi solutio, potest aliquando vacationis ratione prodesse, multòque magis postquam coctionis signa morbis inesse apparuerint, neque metus adest, sed morbus periculo vacat.*

Cum autem idem illud, quod morbum fecerat, & quod sputo crasso, flavo, copioso, cum paucò sanguine misto, & in album blandum citò mutato, evacuari antea vidimus, nunc per alvum egrediatur; patet ratio, quare alvo excreta sputis similes dotes habere debeant. Quia autem per alvum unà cum morbi materia sæpe & exeunt alia huic admista, non adeo evidenter semper distinguere licet, an excreta materia talis sit, qualis hîc descripta fuit. Sed levamen morbi certissimum hîc iterum signum dat: nam (f) *Si qualia purgari oporteat, purgentur, confert & facillè ferunt; sin minus, contra.* Quod Hippocrates summo jure pro generali spontanearum talium evacuationum criterio posuit.

Biliosum autem vocatur alvi fluxus, non quòd bilis propriè dictæ evacuatio in hoc casu requiratur, sed quòd flavi coloris materia per alvum exeat, uti per sputa flava in priori casu morbi materies eliminabatur. Biliosum enim (g) *χολωδὲς* voca-

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. LII. Charter. Tom. VIII. pag. 646.

(b) Ibid. Sentent. LV. 654.

(c) De Morb. Lib. I. cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 535.

(d) Aphorism, Sect. VI, n°, XVI. Charter.

Tom. IX. Part. II. pag. 256.

(e) Ibidem.

(f) Ibid. Sect. I. n°. II.

(g) Prognostic. Comment. II. Sentent. LIII. Charter. Tom. VIII. pag. 646.

vit *Hippocrates* peripneumonicorum sputum, (a) quod paulò antè flavum ξανθὸν dixerat. Et *Aretæus* (b) ὑπόχολον κατακορές, exquisitè biliosum tale sputum dixit; & dum morbus in melius vergit, monet, quòd fiat (c, multorum biliosorum & sputantium succorum dejectio, qui ex pulmone in imum ventrem depulsi fuisse videri possunt.

4°. Et illa, quæ per urinam fit, evacuatio materiæ morbosæ solutæ & mobilis redditæ, laudatur in hoc morbo. Vidimus secundo hujus paragraphi numero, materiam puri analogam per sputa excerni optimo cum successu. Verùm *Galenus* (vide locum citatum §. 387, & 593.) monuerat, quòd, uti vincente Naturâ in inflammationibus & omnibus tuberculosis tumoribus pus fit, ita (d) in humoribus venarum & arteriarum id, quod subsidet in urina proportionè puri respondens. Unde videtur constare, quòd excretionem materiæ morbosæ in morbis inflammatoriis etiam per hanc viam exspectaverit. Imò etiam *Hippocrates*, uti pariter in *Commentariis* §. 593, dictum fuit, futurorum abscessuum in morbis materiam per urinam evacuari monuit, si (e) copiosa & crassa & alba redderetur. Ex illis autem, quæ ad §. 594, de febrium exitu in sanitatem per excretionem materiæ febrilis habentur, constitit, rariùs materiam morbosam per urinas solas expelli; & veteres Medicos longè frequentius coctionis & cruditatis signa quæsiuisse in urina, quàm exspectasse integram materiæ morbosæ per urinas evacuationem. Verùm cum in peripneumonia, quam in sanitatem abituram absque alio morbo sequente spes est, levior tantùm inflammatio adsit, neque magnam partem pulmonis occupet, non videtur adesse tanta copia morbosæ materiæ, quin per urinam quandoque solam evacuari possit. In febribus autem acutis continuis, excretionem materiæ febrilis, per febrem ipsam subactæ & mobilis redditæ, in sanitatem tendentibus, major mutatio omnium humorum facta fuit, quàm ut soli huic evacuationi confidere liceat. Sequens autem *Hippocratis* textus videtur docere, quòd solutionem peripneumoniæ à sola urina copiosa & crassa exspectaverit. Sic enim habet, (f) *Quum autem peripneumonia ad statum pervenerit, nisi repurgetur, auxilium non admittit; ac prava est, si æger difficilè spiraverit, urinæ tenues & acres sint, sudoresque circa cervicem & caput oboriantur. Hi enim sudores pravi sunt, præ suffocatione, impetu & violentiâ morbis superantibus, nisi urinæ copiosæ ac crassæ (cum impetu) procurrerint (ὀρμήση), & sputa cocta prodierint. Horum autem quodcumque suâ sponte evenerit, (αὐτομαθῆση) morbum solvit.* Neque repugnat tamen, pluribus viis simul excretionem materiæ morbosæ fieri posse. *Aretæus* enim, postquam dixerat, largâ narium hæmorrhagiâ, vel alvi dejectionibus, levare morbum, addit sequentia, (g) *nonnunquam verò & per urinarias semitas evocantur; cæterùm quibuscumque hæc simul eveniunt, hi quamprimùm ægritudine sublevantur.*

Inde intelligitur, quare dicatur in *Coacis*, (h) *Quibus in peripneumonia urinæ crassæ in principio, deinde ante quartum diem attenuantur, lethale est.* Hic autem

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. I. pag. 644.

(b) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. I. pag. 11.

(c) Ibidem.

(d) De Different. febr. Lib. I. cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 115.

(e) Aphorism. Sect. IV. n°. LXXIV. Char-

ter. Tom. IX. Part. II. pag. 184.

(f) Lib. de morbor. acutor. vict. Comment. IV. text. LXIX. Charter. Tom. XI. pag. 162.

(g) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. I. pag. 11.

(h) Coac. Prænot. n^o. ccccxv. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

non intelligi urinas crassas, quæ turbidæ manent absque hypostasi, sed tales, quæ sedimentum deponunt, patet ex alio loco, ubi eadem prognosis sequenti modo habetur: (a) *At peripneumonialis perniciofa est (urina) quæ in principio quidem cocta est, post quartum verò diem attenuatur.* Notum enim est, urinam turbidam non subsidentem, ab omnibus Medicis crudam vocari. Legitur in hoc quidem textu post quartum diem; verùm longè probabilior est lectio prior, ubi ante quartum diem habetur, quia rarò vel nunquam ante quartum diem integra solutio peripneumonix observatur, neque aliquid mali metuendum videtur, si post quartum diem, evacuatâ morbi materiâ, urina tenuis excernatur.

Ut autem solutio peripneumonix per urinam fiat, requiritur, ut satis copiosa sit, aliter enim non sufficeret hæc evacuatio: verùm etiam ante septimum diem prodire debet, cum si diutius absque salutari quadam excretionè duraverit hic morbus, nulla spes sit, illum absque alio morbo sequente curari posse. Sedimentum autem in urina (b) *album leve & æquale, securitatem & brevitatem morbi* indicare, monuit Hippocrates; sed & simul dixit, sedimentum (c) subrubrum & læve admodum salutare esse, licèt tamen diuturnioris morbi signum sit, quàm sedimentum album. Inde patet, cur sedimentum primò rubrum, dein sensim albescens, laudetur, quia nempe perfectam coctionem & subactionem materiæ morbosæ indicat. Subrubrum autem urinarum sedimentum in hoc morbo utile judicasse videtur Hippocrates; postquam enim dixerat, sputa cocta puri similia esse, statim addit sequentia, (d) *urinæ verò, ubi sedimenta subrubra habuerint, quale eryum est.* Interim tamen levamen morbi perceptum post talem urinam emissam certissimum signum dat; materiam morbosam per hanc viam evacuari; quod etiam de aliis evacuationibus monitum fuit.

Hi sunt illi modi, quibus peripneumonia in sanitatem terminari solet. Addidit his Aretæus (e) largam narium hæmorrhagiam; cujus efficaciam in sanandis morbis periculosissimis, & signa, quibus futura prævideri possit, aliâ occasione (vide §. 741.) vidimus. Interim tamen rariùs hæc evacuatione peripneumonia solvitur; saltem mihi non contigit talem hujus morbi exitum videre; atque huic sententiæ etiam Galenus favet, dicens dum criticas evacuationes singulis morbis proprias recenset, (f) *Non tamen lethargus aut peripneumonia fluxum sanguinis amant. Inter ipsas autem pleuritis medium obtinet locum; minùs enim quàm febris ardens & phrenitis, magis autem quàm peripneumonia atque lethargus, profluvio sanguinis solvitur.*

Peripneumonix autem in sanitatem exitus sperari nequit, nisi levis tantùm ille morbus fuerit, id est, inflammatio tantùm in arteria bronchiali hæserit; vel in parva tantùm parte arteriæ pulmonalis. Illud autem obtinere novimus ex signis in textu recensitis: respiratio enim tunc adest facilis, quia à levi tali inflammatione non multùm impeditur sanguinis per pulmonem transitus; adeoque nec accumulatur in pulmonali arteria sanguis, unde pulmo satis explicabilis manet. Febris

(a) Coac. Prænot n°. DLXXX. Charter. Tom. VIII. pag. 886.

(b) Prognostic. Comment. II. text. xxvi. Charter. Tom. VIII. pag. 631.

(c) Ibid. Sentent. xxviii. pag. 633.

(d) Lib. de morbor. acutor. vi. Com- Tom. II,

ment. IV. text. lxxix. Charter. Tom. XI. pag. 161.

(e) De Caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. i. pag. 11.

(f) De Crisib. Lib. III. cap. 111. Charter. Tom. VIII. pag. 430.

autem mitis & boni moris, nullis terrificis symptomatibus stipata, esse debet. Cùm autem sitis siccitatem, & liquorum immeabilitatem, vel humorum insignem degenerationem pro causa sua habeat (vide §. 636.), atque illa in miti & boni moris febris minimè adsint, ideo *advisia* ut adsit, requiritur: non enim híc intelligitur, illa sitis absentia, quæ in pessimis morbis observatur, dum ægri non sitiunt, licèt validæ sitis causæ in corpore adfuerint, de qua re in *Commentariis* §. 637, & 739, dictum fuit. Quia verò in levi tali peripneumonia non multùm impeditur sanguinis ex corde dextro in sinistrum per pulmonalem arteriam transitus, cor sinistrum sufficientem sanguinis copiam accipiet, quam per aortam omnèsque ejus ramos propellet: unde calor ad extrema usque æquabilis erit, & ob meabiles humores & pervia vasa, humiditas, mollities, laxitas in toto corpore aderunt. Omnia autem hæc signa collegit *Hippocrates* dicens, (a) *Sunt autem hæc bona, morbum ipsum non difficulter ferre, ex facili spirare, dolorem sedatum esse, facile exscreare, corpus æqualiter molle & calidum, sitis nulla: urinæ, dejectiones, somni, sudores quales à nobis dicti sunt; singula intelligere, bona succedere. Hæc enim omnia si supervenerint, æger ex toto tutus est.* Deinde pergit enumerare illa signa, quæ summum periculum & mortem in hoc morbo notant; de quibus §. 826, dictum fuit, & postea adhuc quædam dicenda erunt.

§. 831. **A**BIT in alium morbum, pendentem ex natura inflammationis vel ipsius pulmonis, prout suâ hinc propriâ actione desinitur.

Sequitur jam, ut considerentur varii exitus, quibus peripneumonia in aliud morbum terminatur. Cùm ergo peripneumonia sit vera inflammatio (vide §. 820.), omnes inflammationis exitus in alios morbos & híc locum habebunt; suppuratio nempe, gangræna, & scirrhus. Verùm præter hæc & alii morbi peripneumoniam sequi poterunt, quatenus per inflammationem ejusque sequelas turbatur propria pulmonis actio, quod summopere notandum est. Pulmo enim aerem inspiratum excipit, qui deinde exspirando expellitur; sanguinem corde dextro pulsatum transmittit in cor sinistrum, illumque in hoc transitu sic mutat, ut aptissimus fiat (b) *exercendis actionibus cunctis, quæ humorum efficaciam absolvi in vita & sanitate possunt.* Simul etiam constat ex Physiologicis, chylum, ex ingestis cibis & potibus paratum, sanguini venoso mistum in vena subclavia, illico per pulmonem transire, & in hoc transitu cum sanguine æquabilissimè misceri, atque repetitâ pulmonis & arteriarum actione acquirere indolem nostrorum humorum: ubi ergo pulmonis actio per hunc morbum ejusque sequelas turbata vel imminuta fuit, poterit totâ vitâ manere difficilis respiratio (§. 843.). Dum impeditur sanguinis cordis dextri transitus per pulmonem, non poterunt venæ à capite sanguinem reducentes se evacuare, unde sæpius peripneumonia in lethalem phrenitidem mutatur (§. 826.). Cùm autem in hoc morbo turbetur actio pulmonis in sanguinem & chylum per ejus vasa motum, poterit impediri nutritio; unde macies & debilitas summa (§. 835.); simulque poterunt ob eandem rationem mutari omnes secretiones & excretiones fluidorum, adeoque & oriri innumera ferè, quæ inde pendent, mala. Singulatim nunc consi-

(a) Prognostic. Comment. I I. Sentent. |
LVI. Charter. Tom, VIII, pag. 648.

(b) Boerhaav, Institut. Medic. §. 208.

derandi veniunt peripneumonix exitus in suppurationem, gangrænam, & scirrhum; simul tunc notabuntur symptomata præcipua, quæ hæc mala comitantur.

§. 832. **H**INC primò in suppurationem, quæ fit, ubi materies inflammatoria (376. 377. 824.), ab ipsa natura resolvi non potens (830), nec Arte emendata, tamen blandior (387), stagnans, calens, pulsa, vascula tenuia rumpit, in pus resolvit, latera coercentia extendendo, & rodendo abscessum vomicamve format intra quatuordecim dies.

Ubi materies inflammatoria, compacta nimis, vel in minorum vasorum angustias eò usque adacta, ut nec resolvi possit sponte, neque sic attenuari per remedia adhibita, ut vasa iterum pervia fiant, sive per simplicem resolutionem, sive per evacuationem materix morbosæ, uti §. 830, explicatum fuit; tunc expectanda est suppuratio, si nempe blandior sit hæc materies; aliter enim potius gangræna fiet. Quomodo autem inflammatio in suppurationem transeat, & quâ lege materies inflammatoria unâ cum vasculis tenerrimis, in quibus hæret, in pus mutetur, in *Commentariis* §. 387, explicatum fuit. Cùm autem cor, adeo vicinum, vitale liquidum urgeat in loca obstructa, pulmonis vasa tenerrima sint, nunquàmque quiescere possit hoc viscus, quinimo in hoc morbo frequentiori respiratione agitetur; patet satis, leviolem inflammationem etiam, nisi citò resolvi possit, in suppurationem subitò vergere. Unde patet ratio, quare peripneumonia, nisi vehementissima fuerit & subitò necet, frequenter hunc exitum fortitur.

Ubi autem partes inflammatae in suppurationem transierunt, & pus inde natum in cavo loco collectum hæret, vocatur abscessus (vide §. 402.), sive Vomica, quia à se mutò abscedunt, quæ priùs contiguæ erant, partes. Puris autem aucta sensim copia extendendo latera coercentia, vel morâ & stagnatione acrius illud factum rodendo vicina, auget cavum quo continetur, donec sponte vel per Artem rupto abscessu via fiat puri contento.

Dicitur autem formari pulmonis abscessus intra quatuordecim dies, quia toto hoc morbi stadio ante decimum-quartum diem spes est, materiam inflammatoriam vel benignâ resolutione in fluorem redigendam esse, vel excretionibus variis (vide §. 830.) expellendam de corpore, vel per metastasim (de qua vide §. 837.) ad alia loca corporis deponendam. Ubi autem peripneumonia per quatuordecim dies duravit, neque aliquid horum omnium factum fuisse apparet, jurè creditur, abscessum in pulmone formatum esse. Accedit, quòd binis primis septimanis dierum criticorum numerus & efficacia insigniores sint, quàm postea; uti in *Commentariis* §. 741, ubi de diebus criticis agebatur, demonstratum fuit: adeoque post hoc tempus morbi elapsum minor ratio est expectandi excretionem materix morbosæ per evacuationes criticas. Monuit hoc *Hippocrates* dicens, (a) *Quicumque verò peripneumonici non purgati sunt (per sputa) judicatoriis diebus (ἀνακαθάρσιον enim hîc purgationem per sputa significare probat (b) Galenus) ; sed, mente moti*

(a) Coac. Prænot. n°. cccxcvi. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(b) Aphorism. Sect. V. n°. viii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 199.

quatuordecim dies effugerunt; eos periculum est suppuratos fieri. Alibi tamen & ad vigesimum secundum diem hoc tempus extendit Hippocrates, ubi habentur sequentia: (a) Quod si decimo quidem quinto die pulmo resiccatus fuerit, & per tussim rejiciat, convalescit; sin minus, duos deviginti (dies) observato. Hisque sanè diebus si tussis sedata fuerit, evadit; at si non cesset, eum interrogato, num ipsi sputum dulcius videatur. Quod si affirmaverit, morbus annuus evadit, nam pulmo purulentus redditur.

Cùm autem semper periculosus sit ille peripneumonix exitus, dum in vitali viscere vomica purulenta excitatur, necessarium erit videre illa signa, quæ illud futurum demonstrant; ut caveri possit hoc malum, quantum per Artem licet.

Si autem pulmonis abscessus impediri nequit, jubet indicatio curatoria (vide §. 402. n°. 1.), ut crudum inflammatorium maturetur quantocyùs; unde & operæpretium erit cognoscere illa phænomena, quæ docent, re ipsâ jam fieri abscessum: simulque utilitatem habebit novisse indicia, quæ docent abscessum jam formatum esse, ut talia tunc tempestivè adhibeantur remedia, quæ puri collecto exitum conciliare possunt. De his autem singulatim tribus sequentibus paragraphis agendum erit.

§. 833. **I**D futurum (832) demonstratur his Observationibus 1°.

I Si signa certa peripneumonix fati acris (825. 828.), nec tamen acerrimæ (826), primò exstiterint. 2°. Si resolutio, ejusque signa (830), non fati citò, nempe ante quartum diem, apparuerint. 3°. Si symptomata (825. 826.) nec sputo cocto, & criticis diebus, tertio, quinto, septimo, octavo, undecimo, decimo-quarto, evacuato per ordinem, qui sanationem doceat mutatione successivâ excreti; nec educatione cruoris, nec medicamentis, nec victu debito; superata sint. 4°. Verùm contrà symptomata non pessima, pertinacia, cum continuo delirio, pulsû undoso, mollisque permaneant.

1°. Ut sufficere possit æger eò usque, donec abscessus in pulmone gignatur; requiritur, ut inflammatio in arteriæ bronchialis finibus hæreat, vel in parva tantùm parte arteriæ pulmonalis; aliter enim pessima illa symptomata & cita mors expectanda sunt, de quibus §. 826, dictum fuit. Verùm simul tunc adeo compacta debet esse materies inflammatoria, adeo profundè adacta in vasorum angustias, ut resolutio fieri nequeat. Talis dicitur peripneumonia fati acris, nec acerrima tamen. Febris fati intensa, tussicula sicca & irritans, profundiori inspiratione aucta, dum simul calor ad extrema usque docet, non nimis infarctum esse pulmonem, præcipua talis peripneumonix signa sunt. Unde etiam monuit Hippocrates in suppurationem vergere peripneumonicos, (b) quibus natura & corporis affectiones humida sunt, quin etiam morbus vehementior est.

2°. Quænam conditiones requirantur, ut peripneumonia benignâ resolutione

(a) De Morb. Lib. II. cap. XVI. Charter. | cap. XIV. pag. 589.

Tom. VII. pag. 567. Confer. Ibid. Lib. I. | (b) Ibid. Lib. III, cap. XIV. pag. 589.

cap. XI. pag. 547. Confer. Ibid. Lib. III,

curari possit, §. 830, dictum fuit. Signa autem resolutionis sunt, quòd morbi, ex sua natura levis, symptomata omnia minui incipiant absque ulla sensibili excretionem vel metastasi materiæ morbosæ. Ubi ergo ante quartum diem tale symptomatum levamen non percipitur, non amplius sperari poterit resolutio, sed justus metus est, ne in suppurationem vergat inflammatio. Si enim consideretur, impetum vitalis liquidi à corde proximo pulsati in vasa obstructa tanto tempore egisse, patebit satis, humores immeabiles jam sic mutatos esse, ut absque noxa amplius cum humoribus sanis per vasa moveri nequeant; simulque insignem vim illatam esse tenerrimis pulmonum vasis, in quibus inflammatoria materies hæret; adeoque metuendum esse, ne illorum cohæsió jam sic debilitata fuerit, ut extrema obstructa brevè à vitalibus & sanis solvenda sint; adeoque penitus impossibilis sit cura per resolutionem, quæ reductum fluorem concreti, & motum stagnantis per vasa adhuc integra, supponit.

3°. In *Commentariis* §. 830, dictum fuit, materiam morbi subactam & mobilem redditam, interimque sic degenerantem à conditionibus sanorum humorum; ut absque noxa cum reliquis humoribus per vasa fluere nequeat, nisi eò usque attenuata fuerit, ut insensibili perspiratione diffilari posset, indigere sensibili quâdam evacuatione; atque ibi notatum fuit, per sputa satis commodam & frequentem in peripneumonia fieri materiæ morbosæ excretionem; simulque monitum fuit, quandoque & per alias vias expelli. Si ergo nullæ tales evacuationes observatæ fuerint, interimque maneant symptomata morbi, novimus, materiam morbosam pristinam sedem occupare, adeoque suppurationis metum esse. Quid sputi cocti nomine intelligatur, ibidem dictum fuit: quantum autem faciat in morbis, ut certis diebus fiant naturæ morbosam materiam evacuantis molimina, pluribus dictum fuit in *Commentariis* §. 741, ubi de criticis diebus agebatur. Ideo *Hippocrates* dixit, (a) *Si peripneumoniâ correptus diebus principibus non purgetur, sed sputum & pituita in pulmone remaneant, suppuratus fit.* Constat autem ex alio *Hippocratis* textu, ad præcedentem paragraphum citato, hîc intelligi illam purgationem quæ per sputa fit. Patet autem simul, morbi symptomata superari non posse, nisi per sputa liberetur pulmo, unde & satis copiosa esse debent: nam (b) *Suppurati etiam fiunt, quum minus exscreant, quàm ad pulmonem defluat.* Verùm præterea requiritur, ut successivè mutantur sputa in talem conditionem, quæ coctionem perfectam materiæ morbosæ indicat, uti pariter ad §. 830, dictum fuit. Unde patet ratio, quare *Hippocrates*, qui sputum (c) *flavum mistum cum paucis sanguine* adeo laudaverat in hujus morbi initio, damnaverit sputum flavum (d) *siccum* tamquam periculosum, quia nempe non omnia vasa liberarentur, quæ infarcta erant; aliter enim & sanguinei quid in hoc sputo appareret: (e) *album autem & viscidum & rotundum inutile* sputum dixit, quia nihil materiæ morbosæ continet, sed tantum muco, bronchia lubricante, inspissato, & in pulmonis cellulis compacto in rotundam figuram, constat. Successivam autem illam sputorum mutationem in coctionem perfectam tantum fecit *Hippocrates*, ut, nisi fie-

(a) De Morb. Lib. I. cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 537. Confer. Lib. de Affection. cap. III. Charter. Ibid. pag. 622.

(b) Id. Lib. de Loc. in homin. cap. VII. Charter. Ibid. pag. 366.

(c) Prognostic. Comment II. Sentent. I. Charter. Tom. VIII. pag. 644.

(d) Ibid Sentent. XLVI. pag. 642.

(e) Ibidem.

ret, vix evadere posse ægrum crediderit, licet etiam in longius tempus morbus excurreret. Sic enim habet, (a) *Quicumque verò cum bilioso (flavo), purulentum educunt, aut seorsim, aut permixtum, plerumque decimo-quarto die moriuntur, si non boni aut mali quidpiam ex præscriptis superveniat; sin minus, pro ratione: maximè autem his quibus ejusmodi pus (tale sputum) septimo die incipit.* Designat enim pro parte tantum subigi & coqui materiam morbosam: unde Galenus pulchre notavit, quòd, uti in externis corporis partibus suppuratis, (b) *si seorsum pus & reliquum humorem crudum tenuemque fundant, difficilis admodum curatio est; idem etiam in hoc morbo verum sit, adeoque meritò tale sputum pro pessimo signo habeatur.*

Cùm autem in periculoso hoc morbo statim à peritis Medicis adhibeantur efficacissima remedia, ut postea §. 854, dicitur, ut benigna resolutio obtineri, vel adjuvari possint illæ evacuationes materiæ morbosæ, quas natura in hoc morbo moliri solet; si omnia hæc nullum levamen faciant, sed iisdem cum symptomatibus pergat decurrere morbus, suppuratio meritò expectatur. Omnia hæc collegit Hippocrates dicens, (c) *Quicumque verò dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem, neque per venæ-sectiones, & videlicet rationes, & purgationes, sedantur, eos suppurationem concituros esse sciendum est.*

4º. Medium esse hunc statum peripneumonix inter morbum insanabilem, & illum qui citò solvi potest, optimè notavit (d) Galenus. Symptomata ergo erunt non pessima, pertinacia tamen, quia manet illorum causa. Cùm ergo impediatur; pro parte saltem, liber sanguinis ex corde dextro in sinistrum transitus, non poterunt aortæ rami validè distendi, adeoque pulsus mollis apparebit, sed celer simul; quia necessariò debet augeri sanguinis celeritas per aperta adhuc pulmonum vasa: ut perennet circulatio. Pulsus autem celer & mollis simul undosus dicitur, quia non validè attolluntur arteriæ, sed tangenti digito apparet, ac si undatim per arteriam dilaberetur sanguis. Cùm autem, uti in *Commentariis* §. 826, probatum fuit, simulac cor dextrum se libere evacuare nequit in pulmonalem arteriam, sanguinis venosi ab encephalo reditus fiat difficilior, atque in hoc casu illud impedimentum diu persistet, patet ratio, quare delirium comitari soleat hunc morbum, dum in suppurationem tendit. Ab impedito enim influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum, delirium excitari in *Commentariis* §. 701, probatum fuit. Phrenitidem quidem, dum peripneumonix succedit, lethalem esse antea ad §. 774, probatum est. Delirium verò, quod nec ferox nec perpetuum est, diutius ferri potest; & in prognosi *Hippocraticâ* ad præcedentem paragraphum citatâ, ubi delirii in peripneumonia suppuranda mentio fit, notandum est, quòd vocabulo (e) *παροξυσμώδεις* utatur, quod ad significandum lene delirium sæpius adhibet; uti jam in *Commentariis* §. 774, monitum fuit.

(a) Coac. Prænot. nº. CCCXCII. Charter. Tom. VIII. pag. 874: Confer. Prognostic. Comment. II. Sentent. LII. LIII. LIV. LV. Charter. Ibid. pag. 646. 647.

(b) Prognostic. Comment. II. Sentent.

LIII. Charter. Tom. VIII. pag. 646.

(c) Ibid. Sentent. LII. pag. 646.

(d) Ibidem.

(e) Coac. Prænot. nº. CCCXCVI. Charter.

Ibid. pag. 874.

§. 834. **F**IERI autem jam re ipsâ cognoscimus per hæc. 1°. Si signa sint (833.) 2°. Ubi leves, vagæ, sæpe repetentes, sine manifesta causa horripilationes contingunt; dolor remittit; dyspnœa manet; genæ & labia rubent; sitis adest; febricula vexat, imprimis vespertina; pulsus debilis, mollisque.

1. De his dictum fuit, atque illa serviunt, ut excitent Medici attentionem ad observanda reliqua signa, quæ docent abscessum jam fieri in pulmone.

2. Primum ferè signum inceptæ suppurationis internæ est horripilatio talis vaga, mox desinens, repetita sæpius, nullo certo ordine, ac nullâ manifestâ causâ, frigore v. gr; admissio, &c, ortum ducens. Causam illius horripilationis designare fortè difficilior foret; sufficit interim, Observationes Practicas docuisse, hoc symptoma semper adeste in hoc casu. Unde monuit *Hippocrates*, (a) *Qui crebrò tenuiter exsudant, ac subinde rigent, perniciosum; ac sub finem empyema habere deprehenduntur, alvòsque perturbatas.* Et alibi, (b) *Horrore affecti frequenter ad suppurationem deveniunt. Sed & febris tales ad suppurationem perducit.* Quinimo tantam vim hujus signi videtur agnovisse *Hippocrates*, ut dum principium suppurationis accuratè definire vellet, ut inde computari posset tempus, quo formati jam abscessus ruptura expectanda foret, (c) rigoris meminerit.

Alterum signum est doloris remissio. A distentis enim vasculis inflammatis; quorum fibræ minimæ tunc rupturæ proximæ sunt, dolorem fieri, ad §. 382. n°. 3, demonstratum fuit. Ubi autem inceptâ suppuratione solvuntur extrema vasculorum obstructa (vide §. 387.) minui debet necessariò dolor, qui antè aderat. Fallere tamen posset solum hoc signum, cum antea patuerit, non semper adeo acrem dolorem in peripneumonia adeste. Illius tamen signi meminit *Hippocrates* dicens (d), *Aut si pro dolore gravitatem sibi factam esse dixerit in eo, quo dolebat, loco.*

Dyspnœam verò manere debere patet, quia tumor, liberam pulmonis explicationem in respiratione impediens, manet, imò sæpe & augetur suppurationis tempore; atque ob eandem causam impedito libero reditu sanguinis venosi à capite, genæ & labia rubent, uti §. 826, explicatum fuit. Sitis autem adest, dum continua febricula dissipat liquidissima, & corpus exsiccat. Febriculam autem perpetuum omnis suppurationis, sive in toto, sive in parte, comitem esse, antea in *Commentariis* §. 304. n°. 1, vidimus. Vespere plerumque augetur, dum crudus ex ingestis chylus cum sanguine movetur, & ob debilitatam in hoc morbo pulmonis actionem non tam citò subigitur, sed diu propriam retinet indolem, antequam omnes vires nostrorum humorum acquirere possit; adeoque obstaculo vel stimulo, vel utrisque simul febrim auget, uti in *Commentariis* §. 586. lit. e, demonstratum fuit. Accidit præterea, quòd etiam in sanis hominibus vespertino tempore augeatur

(a) Coac. Prænot. n°. x. Charter. Tom. VIII. pag. 853.

(b) Ibid. n°. ccccxxii. pag. 877.

(c) Prognostic. Comment. II. Sentent,

LVIII. Charter. Tom. VIII. pag. 649. Confer. Coac. Prænot. n°. ccccii. Charter. Ibid. pag. 875.

(d) Ibidem.

pulsuum velocitas (a); atque ideo omnes morbi, quos aucta circulationis velocitas comitatur, circa noctem ingravescent. Cùm autem per morbum diuturniorem atterantur vires, simulque impedimentum in pulmone maneat, patet satis ratio, quare pulsus debilis sit & mollis.

§. 835. **A**T jam factum declarant: 1°. Signa prægressa (§. 834.). 2°. Tussis pertinax, sicca, ad partem, motumve aucta; respiratio difficilis, parva, anhelosa, strepens, post partem, & motum aucta; decubitus in unum modò, id est, in affectum, latus tolerabilis; febricula continua, periodica, à cibo, potu, motu exacerbata cum rubore genarum & labiorum; appetitus prostratus; sitis magna, sudor nocturnus, maximè circa jugulum & frontem; urina spumosa; pallor; macies; debilitas summa.

Abcessum purulentum hæere in pulmone novimus, 1°. Dum illa signa præcesserunt, de quibus actum fuit binis præcedentibus paragraphis. Verùm dum adest tale malum, simul aderunt effectus quidam vel in toto corpore, vel circa locum affectum apparentes, de quibus nunc dicendum erit.

2°. Hæret jam vomica in pulmone, pure plena, mole suâ vicina omnia comprimens, adeoque & efficiens, ut vesicularum pulmonalium latera ad se mutuò pressa irritentur continuò; hinc tussis pertinax oritur, sed sicca, quia nihil de loco affecto educi potest, quamdiu nondum ruptus est abcessus. Licet enim per hanc tussim continuam aliquid muci, pulmonis internam superficiem lubricantis, abradatur sæpius, nihilominus tamen sicca vocari meretur, quia parca copiâ & cum molestia sputa prodeunt, nihilque de pure, pulmonem opprimente, educitur hætenus. Cùm autem post partem crudus chylus per pulmonem difficiliùs transeat, etiam in sanis hominibus, si copiosior fuerit vel ex indigestibili alimento paratus, levem dyspnœam & febriculam faciens, patet facillè inde augeri causam, unde tussis illa oriebatur. Idem verum est, dum corporis exercitiis sanguis venosus accelerato motu versus cor dextrum derivatur, adeoque & majori celeritate per pulmonis vasa, vomicæ latentis mole arctata, transprimitur. Inprimis autem tussis illa augetur, dum febricula illa continua periodica, de qua statim dicendum erit, exacerbatur. Unde intelligitur sequens prognosis, (b) *At qui circa exacerbationes tussiunt, & parùm exsudant, malignè habent.*

Respiratio autem difficilis, parva, anhelosa & strepens erit; dum sacculus talis pure plenus angustat cavum aereum pulmonis, ejusque facilem dilatationem ab aere inspirato impedit; quare autem tunc ingratus in pectore strepitus audiatur, in *Commentariis* §. 826, explicatum fuit. Respirationis autem difficultatem post partem aut motum debere augeri, ex antè dictis evidens est.

Cùm inflammatio utrumque pulmonem simul obsidet, cita potius & insuperabilis mors expectanda est (vide §. 827.), quam exitus in suppurationem: unde ferè semper abcessus in uno tantùm pulmone hæret. Si ergo notabilem

(a) Schwencke *Hæmatologia* cap. IV. | pag. 40.

(b) Coac. Prænot. n°. CXIV. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

magnitudinem habuerit talis vomica; dum ægri in latus sanum decumbunt, premetur mediastinum versus alterum thoracis latus, adeoque angustabitur locus; in quo pulmo non affectus hæret: ergo & ille difficilius dilatari poterit ab aere inspirato: & cum in altero latere affecto à vomica tumente respiratio jam impedita sit, non poterunt ægri ferre has angustias, & brevè situm corporis mutabunt, donec magis commodum inveniant, qui semper observatur adesse, dum in latus affectum decumbunt. Unde monuit *Hippocrates* sequentia, (a) *Si verò suppuratio fuerit in alterutro latere solùm, & vertere (ægrum) & condiscere oportet in his, num aliquem habeat dolorem in altero latere, & an alterum altero, sit calidius & agro in latus sanum decumbente interrogare, si quod ei pondus desuper impendere videatur. Si enim hoc fuerit, in altero latere suppuratio est, in quo pondus adfuerit.*

Cum autem pulmo inflammatus sæpe cum pleura contigua concrefcere soleat; uti postea §. 843 dicitur, poterit fieri, ut talis adhæsió impediát, quominus abscessus pondere suo premat mediastinum, dum æger in latus sanum decumbit. Verùm tunc à distractione partium inter se cohærentium molesta tensio, imò & sæpe dolor satis acutus percipitur ab ægris, unde pariter coguntur in latus affectum decumbere.

Adest simul tunc illa febricula, de qua præcedenti paragrapho dictum fuit; quam hecticam sive habitualem vocaverunt Medici, quia semper sibi similis, (b) *nec invasionem ullam accessionis, nec incrementum, nec vigorem, nec remissionem habet, sicque febricitare se non percipiat ægrotus.* Peridoicum tamen harum febrium augmentum agnovit alibi (c) *Galenus*; verùm simul probavit, illam exacerbationem non à natura febris hecticæ pendere; quæ eodem semper tramite pergit, verùm ab alimento assumpto fieri, quod ubi subactum & distributum est, febricula hæc denuo ad pristinum statum redit. Quare autem motu corporis exacerbetur hæc febricula, patet ex illis, quæ de tussis augmento ab eadem causa modò dicta fuerunt. De genarum ac labiorum rubore præcedenti paragrapho actum fuit; uti & de siti. Cum autem abscessu nato in vitali hoc viscere turbetur totum corpus, febricula illa hectica continua adsit, & à pure attenuato & resorpto magna degeneratio fiat omnium humorum, non mirum apparebit, & appetitum deleri.

SUDOR NOCTURNUS autem ferè semper pulmonis abscessum comitatur; uti etiam & adest illis, quibus sputo purulento consumitur pulmo. Demonstratur enim in Physiologicis, pulmonis actionem in sanguinem inter alios usus & hoc efficere, ut exactissima fiat miscela omnium humorum, & debita densitas sanguini concilietur, crudusque chylus elaboretur in illam perfectionem, quam humores nostri sani habent. Chylus autem semper levior est sanguine ejusque sero, adeoque pulmonis & arteriarum actio compingit chylum & majorem ipsi soliditatem, id est, plus massæ corporeæ sub eodem volumine, conciliat. Ubi ergo per abscessum hinc natum debilitatur pulmonum actio, minùs firma reddetur sanguinis compages, & minùs accurata omnium sanguinis partium erit miscela inter se. Lecti ergo tepore dum fovetur tota cutis externæ superficies, tenuissima san-

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. LIX. Charter. Tom. VIII. pag. 650.

III. cap. III. Charter. Ibid. pag. 231.

(b) Galen. de Præfagation. ex pulsib. Lib.

(c) De Different. febr. Lib. I. cap. XII.

Charter. Tom. VII. pag. 123.

guinis pars, per febriculam continuam aucto humorum motu, formâ sudoris exprimitur. Probatum enim fuit aliâ occasione in *Commentariis* §. 753, quòd, dum obtinet talis in fluidis nostris cacochymia, per quam partes minùs assimilatae nec æqualiter mistæ sunt, tunc nascatur facillima in sudorem proclivitas. Omnia autem hæc mala adhuc inde augentur, quòd à pure in abscessu pulmonis retento, attenuato, & venis resorpto, illa cacochymia increseat plurimùm, atque in putridam dissolutionem magis vergat continuò sanguis. Præcipuè autem circa jugulum & frontem sudor ille apparet, quia abscessus pulmonis; liberum sanguinis per arteriam pulmonalem transitum impediens, simul etiam prohibet sanguinis venosi à partibus superioribus reditum, unde omnia vasa magis in his locis urgentur, adeoque, cæteris paribus, sudor hîc magis conspicuus erit, sæpe in guttas collectus, dum debiliores jam ægri sunt; & malo semper omine, uti in *Commentariis* §. 741, dictum fuit.

URINA SPUMOSA ferè semper observatur in hoc casu, sic ut conquisita per plures sæpe horas spumam retineat, cum urina sana spumam, quam valida agitatio excitavit, dimittat satis citò; adeoque vel ideo mala habetur hæc urina, quòd à dotibus urinæ sanæ degeneret. Saponacea semper urina est in sanis; dum oleum salibus sanguinis acioribus mistum in saponem mutatur aquâ solubilem; verùm simul adeo hæc omnia attenuata sunt in urina sana, ut non habeat lentorem, qui spumosas illas bullas diu sustinere possit. In hoc morbo autem; cum perfecta assimilatio humorum deficiat, & per sudorem dissulentur mobilissimæ & fluidissimæ sanguinis partes, non mirum est, urinam sic degenerare, ut iners & lentescens saponaceum lixivium referat. Tamen & in aliis pulmonum morbis, uti v. gr; dum lentâ viscidâ pituitâ infarctum est hoc viscus, similis urina conspicitur; unde ex solo signo non habetur certa diagnosi pulmonalis abscessus, verùm cum aliis signis memoratis, si simul talis urina adsit, diagnosis firmat.

Pallorem autem, maciem, & debilitatem summam adesse debere, satis patet ex præcedentibus: solutus enim ob deficientem assimilationem sanguis pallorem facit; sudores nocturni, depascens febricula hectica, prostratus appetitus, maciei & debilitatis summæ sunt causæ.

Latentis autem in pulmone abscessus signa pulcherrimè collegit *Hippocrates* & sic descripsit: (a) *At purulentos omnes hisce signis cognoscere oportet. Primum quidem si febris non dimittit; verùm interdiu tenuis detinet, noctu verò major; & multi sudores oboriuntur* (b) *circa collum & claviculam; tussisque & tussendi cupiditas ipsis inest, & nihil effatu dignum exspuunt; oculique cavi fiunt, malisque rubores obsident; & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti verò summi maximè incalescunt; & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctænæ per totum corpus nascuntur.*

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. LX. |

Charter. Tom. VIII. pag. 651,

(b) Coac. Prænot. n°. cccclii. Charter. Ibid. pag. 875.

§. 836. **I**D apofteffa jam factum (835) exitus habet varios : 1°.

I Suffocat tumore occupante totum pulmonem, vel comprimendo impediēte ea, quæ adhuc in eo libera. 2°. Suffocat fubitâ eruptione puris, vomicâ in afperam arteriam fe exonerante uno cum impetu. 3°. Solvitur fputo purulento, liberante, confumente. 4°. Solvitur lapfu puris in cava thöracis in-ve mediastini dilatata vacua. 5°. Inde tabes, phthisisq; varia, empyema ferè lethale.

Sequuntur jam varii exitus apofteffatis pulmonalis, qui finguli confiderandi funt.

1°. Ex illis, quæ binis præcedentibus paragraphis dicta fuerunt, patuit, abfcelfum pulmonis, dum fit, & dum factus est, dyfpnœam facere ob impeditam pulmonis explicationem ad liberam refpirationem requifitam. Si ergo non rumpatur talis abfcelfus, neque pus contentum venis reforptum evacuetur aliis viis; vel, per metaftasin ad alia loca delatum, pulmonem liberet, patet evidenter, augeri debere hunc tumorem magis magisq; donec tandem poffit intolerabiles anguffias fuffocetur æger. Unde dixit *Hippocrates*, de hæc re agens, (a) quodd si neque fpönte, neque à medicamentis multo tempore rumpi poffit, contabefcit dolorum vehementiâ, inediâ, tuffi, ac febribus qui laborat confumitur, ac plerumque perit. Vidit in cadavere hoc morbo defuncti celeberrimus *Boerhaavius*, unius lateris pulmonem in faccum pure plenum converfum adeo prodigiofæ magnitudinis, ut non tantum cor ex fitu fuo dimoverit, & alterius lateris pulmonem in minimum fpatium compreflerit, verum etiam diaphragma in abdomen protruferit, & prominere fecerit. Quàm horrenda autem mala mortem præcefferint, à tanta diftractione harum partium, facilè colligitur. Plura talia Exempla apud Obfervatores habentur.

2°. Si enim magnus talis abfcelfus fubitò fic crepet, ut non parcâ copiâ fimul pus exeat, tulli tunc educendum, fed uno cum impetu fe undatim exoneret in afperam arteriam, illa fic implebitur, ut nulla via fuperfit aeri infpirando; unde fubita mors. Notavit funeftum hunc fuppuratæ peripneumonix exitum *Aretæus* dicens, (b) quibus verò in pulmonem (cum impetu) pus irrumpit (*ὄρμησις*) nonnulli ob fubitaneam & copiofam effufionem, & rejiciendi infirmitatem, fuffocantur. Aliâ occasione in *Commentariis* §. 786, ubi de angina, abfque ullis fignis tumoris externi, vel interni, fubitò lethali dicebatur, aliquot cafus enumerati fuerunt, qui huc fpectant.

3°. Ubi autem abfcelfus pulmonalis maturus aperitur fic, ut collectum pus in afperam arteriam veniat quidem, verum ob collecti puris copiam minorem, vel anguffiorem aperturam facci illius purulenti; parum fimul prodeat, fputo purulento folvitur morbus, fed ancipiti tamen cum eventu. Liberatur enim quidem fic pulmo, & ægri infigne levamen percipiunt, verumtamen ne fic quidem femper inde emergunt: requiritur enim ad fanationem, ut cavum illud, in quo

(a) De Morb. Lib. I. cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 541.

(b) De cauf. & fign. morbor. acutor, Lib. II. cap. I. pag. 11.

pus hæferit, depuretur, subsidant ejus latera, & consolidentur ad se mutuo. Pulchre hoc monuit *Hippocrates*, de suppurato pulmonis tuberculo agens: sic enim habet, (a) *Et siquidem pus quàm citissimè maturuerit, eruperit, sursum vergat, ac totum exspuatur ventèrque (locusque cavus κοιλία) in quo pus erat, confidat, ac resiccetur, prorsus sanus evadit.* Quò enim diutius clausus manserit locus suppuratus; eò major copia puris colligitur, atque eò magis metuendum, ne retentum pus, morâ & calore acrius factum, vomicæ continentis latera rodât, consumat, cavum in quo hæret, augeat, atque postea evacuato pure difficilior sit depuratio cavi hujus loci, & consolidatio; quæ tamen ad perfectam sanationem omnino requiruntur. Quinimo, licet & quàm citissimè rumpatur pulmonis abscessus, nondum tamen omnis metus abest. Nisi enim (b) *penitus resiccari possit, sed ipsum tuberculum ex se pus effundat, perniciosum id est: & à capite reliquòque corpore pituita ad tuberculum defluens putrescit, ac pus gignitur, ac exspuitur, quo corruptus (æger,) perit;* dum nempe omnes ferè corporis humores ad hunc locum confluunt, & in pus convertuntur; unde nutrimento suo privatum corpus exsiccatur sensim & contabescit. Quare autem difficilis adeo sæpe sit ulcerum pulmonis consolidatio, optimè explicuit *Galenus*, (c) *ulcera pulmonis difficillimè sanantur, ut quæ nec citra tussim expurgare possis, & si tussis excites, laboraveris.* Itaque quasi per mutuas operas malum illis in orbem redit; quæ namque lacerata sunt, rursus phlegmonem excitant; secundò rursus phlegmonem ipsam maturari, & pus expurgari desiderant. Simul inde intelligitur ratio, quare quandoque in longum tempus talis morbus, ex peripneumonia natus, excurrat; nec depurari satis & consolidari potest purulentus talis saccus, interimque vires sufficiunt, imprimis in juvenili corpore, ut morbum ferant diutius, quotidie pure per sputa rejecto, sed & quotidie renato. Notaverat jam *Hippocrates*, quòd nisi citò repurgaretur pulmo (d) *morbis annum detinet, & mutatur æger, & varias subit affectiones.* Contigit mihi videre rarum satis casum, qui docet, diutissime tolerari posse hunc morbum, tandem tamen lethali exitu funestum. Consulebat me egregius juvenis, externâ specie omnino sanus apparens; cùmque morbum celaret de industria, fateor me non potuisse detegere, quid lateret in corpore mali: rogavit autem me, ut sequenti mane illum inviserem, dixitque, quòd tunc facile morbum noscerem. Adfui, & me præsentem, in lecto se erigens uncias aliquot puris boni absque multa molestia tussiendo leviter exscreavit, sanctèque asseveravit, quòd jam per octo annos quotidie magnam copiam puris rejiceret, ad minimum quatuor uncias æquantem pondere, quandoque & majorem longè quantitatem. Minuebatur aliquando puris excreti copia, & ferè nihil exspuebat; verùm tunc sequi solebat pectoris oppressio, dolor satis acutus in pectore, febris valida; & postquam uno alteròve die hæc mala passus fuerat, ingentem copiam puris exscreabat, satis tunc olidi, atque iterum satis bene se habebat. Hoc modo acerbam peritissimorum Medicorum prognosin, qui illum tractaverant ita decumbentem, se sæpius elusisse narrabat; dùmque post aliquot septimanas sup-

(a) De Morb. Lib. I. cap. VIII. Charter.
Tom. VII. pag. 540.

(b) Ibid. pag. 540. 541.

(c) Method. Medend. Lib. V. cap. XI.

Charter. Tom. X. pag. 121.

(d) Lib. de Intern. Affection. cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 641.

presso sputo purulento, iisdem cum symptomatibus conflantem inviserem, & pessima quævis metuerem, securum me esse iussit, brevè se ab his malis emer-
surum; atque eventus promissis respondit. Tentavi lacte asinino herbaceo, de-
coctis herbarum vulnerariarum leniter detergentium potatis magnâ copiâ, unâ
cum balsamicis pilulis ex myrrha, olibano, sarcocollâ, &c, equitatione, victu
idoneo, morbum curare; sed incassum fuerunt omnia, & postquam per novem
integros annos, absque insigni corporis colliquatione (vidi enim illum adhuc binis
ante mortem septimanis) tantum morbum tulerat, subitâ morte periisse intellexi.
Vidi plures alios, qui morbum hunc per unum alterumve annum tulerunt; verum
omnes erant in ætatis flore, (*Hippocrates* (a) etiam hoc monuerat) & defi-
ciebant tandem. In quibusdam quandoque pessimum fœtorem sputorum obser-
vavi; tuncque intellexi rationem sequentis prænotionis, (a) *Quos suppuratos
mitiùs habentes sputorum graveolentiæ sequuntur, eos recidiva occidit.*

Omnia autem, quæ ad Prognosin fausti vel infausi eventus pertinent, dum
pulmonis abscessus sputo purulento solvitur, accuratissimè, collegit *Hippocrates*,
& descripsit sequentibus, (c) *Supersunt autem ex his potissimum, quos febris
eodem post ruptionem die dimiserit, & qui cibos celeriter appetant, & siti
liberati sint; & venter tum exigua, tum compacta dejiciat, & pus album &
læve & (ubique) ejusdem coloris sit, & à pituita liberum, & citra dolorem & tuf-
sim vehementem expurgetur. Sic quidem optimè & celerrimè liberantur: sin-
minus, hi, quibus proxima his contigerint. Intereunt verò, quos & febris eodem
die non dimiserit, sed quum videtur dimisisse, iterum recalescens appareat; &
sitim quidem habuerint, cibos verò non appetiverint, & alius liquida fuerit,
pusque ex viridi pallidum & lividum exspuerint, aut pituitosum & spumosum.
Si hæc omnia contigerint, intereunt. At quibus ex his quædam accesserint,
quædam non, ipsorum quidam intereunt, quidam etiam multo post tempore su-
perstites evadunt. Verum ex omnibus signis, quæ adsunt, tum in his, tum in
aliis omnibus, conjecturam facere oportet.*

4°. Sequitur alter peripneumonix suppuratæ exitus, dum nempe apostema
ruptum pus non effundit in tracheam, sed in pectoris cavum; funestus plerum-
que, cum nullus ferè puri hinc deciduo exitus pateat, nisi per Artem via pare-
tur, thoracis paracentesi institutâ. Cum autem pulmo inflammatus vicinis locis
accrescat sæpius, poterit & tale apostema ruptum in pericardii cavum pus effun-
dere, uti etiam in mediastini cava dilatata. Quomodo mediastinum formetur ex
membranæ pleuræ, utrumque thoracis cavum investientis, duplicatâ lamellâ,
aliâ occasione in *Commentariis* §. 170. n°. 4, dictum fuit; antèriùs autem sub
sterno, & posteriùs circa thoracis vertebra, distant à se mutuò binæ illæ la-
mellæ, quæ mediastinum constituunt, & membrana cellulosa inter illas locatur
facilè dilatabilis, unde poterit pus hinc effusum miras sæpe sibi vias facere. No-
vimus autem talem peripneumonix exitum adesse, si post omnia signa facti abs-
cessus, nullo pure per sputa, aliâsve vias, evacuato, nullâque metastasi factâ ad alia
loca, subitum levamen ægri percipiant; (d) *quòd pus ex angustia in ampliorem locum*

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. LXIX. Charter. Tom. VIII. pag. 658.

(b) Coac. Prænot. n°. cccvii. Charter. Ibid. pag. 876.

(c) Prognostic. Comment. II. Sentent. LXIII. Charter. Ibid. pag. 653.

(d) Id. de Morb. Lib. III. cap. xv. Char-
ter. Tom. VII. pag. 593.

venerit ; quod signum & aliis in locis (*a*) *Hippocrates* habet. Videtur etiam notasse , quòd quandoque tali abscessu rupto quædam pars per sputa exeat ; longè major tamen puris portio (*b*) in septum transversum delabatur. Neque multùm videtur sperasse in tali casu à puris educatione , quæ per thoracis aperturam fit ; dicit enim , si (*c*) *per ulationem aut sectionem pus exeat , confestim quidem hoc sanè etiam modò leviùs habere (æger) videtur , progressu tamen temporis ab his , quæ in priore dicta sunt , perimitur.* De illis autem signis , quibus cognoscitur pus effusum in thoracis cavo hæere , partim in *vulnerum thoracis Historia* dictum fuit , partim etiam agendum erit postea in *Capitulo de Empyemate*.

Quàm mirabiles autem pus , ex pulmonis abscessu rupto exiens , sibi vias quandoque paravit , docent *Observationes Medicæ plurimæ* , quarum pauças hîc notare non inutile credidi. Non autem hîc considerabimus illum modum , quo pus in abscessu clauso diutius retentum , attenuatum , venis resorptum , ad varia loca deponitur , vel & variis quandoque viis exit de corpore , de qua re videantur illa , quæ ad §. 406 , dicta fuerunt ; verùm tantùm hîc agemus de illis *Observationibus* , quæ docent , pus vicina loca erosisse , & insolitas sibi parasse vias. In hominis , post peripneumoniam suppuratam defuncti cadavere , inventus fuit pulmo firmiter accretus pleuræ & diaphragmati , simulque apparuit , pus , licèt & per sputa pars ejus excreta fuisset , erosisse diaphragma & hepar ipsum ad pollicis profunditatem , atque in hoc viscere sinum purulentum fecisse , cujus diameter tres æquaret pollices (*d*). In alio homine post mortem inventus fuit pulmonis abscessus , cujus pus eroderat contiguum & accretum diaphragma , ipsumque ventriculum , foramine tam amplo , ut pollicem facilè admitteret. Huic affinem casum notavit *Jacotius* in muliere (*e*) *quæ quibusdam ante mortem annis vomitu solebat per intervalla rejicere magnam puris copiam cum defectione animi , vocis privatione ; & gravibus aliis symptomatibus , quibus levabatur à vomitu. Mortuâ , & dissectâ , ingens vomica in pulmone reperta est.* Tumor ovi gallinæ minoris molem æquans inter cartilagineam ensiformem , & marginem cartilaginis costæ ultimæ veræ & binarum costarum spuriarum superiorem , prominebat , dum tussiebat homo ulcere pulmonali laborans ; & post mortem inveniebatur , pulmonis abscessum satis magnum tali loco hæere , ut diaphragma extendere potuerit & hunc tumorem formare (*h*). Plura similia apud Auctores probatæ fidei occurrunt : modò memorata autem sufficient ad demonstrandum , pus ex abscessu pulmonis rupto effusum , sive rodendo , sive distendendo partes vicinas , mira mala producere posse.

5°. Dum ulcus pulmones ita exedit , ut totus inde habitus corporis consumatur , phthisis pulmonalis adesse dicitur (vide §. 1196.) ; unde facilè patet , pulmonis abscessum in hunc morbum vergere. Verùm ulcus hepatis , aliorumque viscerum pariter phthisin producere potest ; uti postea §. 1214 , dicitur ; cùmque ex

(*a*) *De Morb. Lib. I. cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 541. Confer. Ibid. Lib. II. cap. XVI. pag. 568.*

(*b*) *Ibidem.*

(*c*) *Ibidem.*

(*d*) *Medical. Essays Tom. I. pag. 273.*

(*e*) *Ibid. Tom. II. pag. 332.*

(*f*) *Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 27.*

(*g*) *Mémoire. de l'Académ. de Chirurg. Tom. I. pag. 717.*

præcedentibus patuerit, pus in pulmone collectum, vel per metastasin, vel per erosionem, ad alia viscera posse deferri, evidens ratio est, quare phthisis varia expectari possit, dum suppurata est peripneumonia.

Cum autem pus, rupto abscessu, inter pulmones & pleuram collectum, empyema facit, illud ferè semper lethale est. Ubi postea de empyemate agetur, patebit, hunc morbum semper periculosum esse; atque tunc tantum spem salutis superesse, si & satis citò aperturâ factâ pus album, læve, æquale, fœtoris expers, exeat, atque æger cætera sanus sit (vide §. 1192.). Verùm in hoc casu pulmo jam ulcere exesus est, antequam empyema fiat; adeoque patet, parùm spei superesse.

§. 837. **A**LTER morbus à peripneumonia fit, si purulenta jam facta inflammatoria materies (832. 833. 834.) intra pulmonales venulas resorbetur, cruori miscetur, in loca quædam deponitur, undè liberatur pulmo, oneratur pars alia; quæ si minùs requisita ad vitam, est *μετάδοσις* bona; si verò in hepar, lienem, cerebrum, & similia loca fluxerit, pessima plerumque erit. Hinc fiunt abscessus peripneumonici ad aures, crura, hypochondria.

Alter modus, quo peripneumonia in alium morbum transit; est ille, qui per metastasin materiæ morbosæ ad illa corporis loca fit. Ille autem obtinet, quando purulenta jam facta materies inflammatoria, neque excernitur sputo, alvi flexu, vel urinâ (vide §. 830.); neque in pulmone collecta accumulatur, & vomitum formât, sed intra pulmonales venulas resorbetur, & postea in loca quædam corporis deponitur. Notandum enim hîc est, propriè non fieri bonam & salutarem talem metastasin, dum pus jam in pulmonis substantia collectum hæret, abscessu jam formato; sed tunc tantum, quando materies inflammatoria cocta jam & mobilis quidem reddita est, ut transire possit ex arteriis obstructis in venas atque puri analogam naturam adeptâ; interim tamen vasa manserint integra; cum verum pus ex obstructorum vasculorum extremis unà cum infarcta materie inflammatoria attritis, & in unum homogeneous liquidum unà cum effusis humoribus mutatis, constet. Videantur illa, quæ de hac re in *Commentariis* §. 593, dicta fuerunt; uti etiam quæ habentur ad §. 830. n. 2, ubi agebatur de sputis, per quæ in peripneumonia educebatur eadem illa materies, quæ hîc per metastasin ad alia loca corporis abscessus varios facit. Unde etiam, quàmvis in textu vocetur *materia purulenta*, tamen allegantur illæ paragraphi, in quibus de futura suppuratione, vel incepta tantum agebatur; non verò sequentes, in quibus signa & effectus abscessûs jam facti explicantur. Ideo etiam, uti postea ad §. 842, patebit, tunc laudantur illi abscessus, tamquam utilissimi, si citò contingant, ante nonum diem: postea enim justus metus est, abscessum jam revera factum esse in pulmone, cum intra quatuordecim dies formari soleat, uti §. 832, explicatum fuit. Licet autem pus, in vomica pulmonis collectum, venis resorberi, & per metastasin ad alia corporis loca deponi posset, hoc facto tamen maneret ulcerosa in pulmone diathesis, quâ brevì novum pus colligeretur in eodem

loco; adeoque non magna utilitas à tali metastasi exspectanda foret. Ubi verò nondum factò abscessu, materies inflammatoria subacta jam & mobilis in venas transit, & sanguini miscetur, atque postea ad alia loca corporis deponitur, poterit liberari pulmo, & liberatus integritate illà gaudere, quam in sanitate habuerat. Ob eandem causam damnantur illi abscessus §. 842, si sputo jam purulento factò prodeant; atque notatur simul, quòd tunc illud levamen non adferant; quia nempe tunc tantùm pulmonem liberant à pure nunc præsentì, manente tamen causà, quæ brevì simile pus regenerabit. Hæc præmittenda videbantur, ut meliùs intelligi possent reliqua, quæ circa hos abscessus notanda erunt in sequentibus.

Liberatur ergo in hoc casu pulmo, & oneratur alia corporis pars, versus quam abscessit morbosa materia, quæ priùs in pulmone sedem fixerat. Alià occasione in *Commentariis* §. 402, dictum fuit, abscessùs vocabulum varià significatione apud veteres Medicos usurpatum fuisse; simulque tunc notatum fuit, illos bifariam divisisse abscessus, nempe in illos, qui (a) per effluxum (κατ' ἔκροσ) & alios, (b) qui per decubitum (κατ' ἀπόθεσιν) materiæ morbosæ in quasdam corporis partes fiebant. Cùm autem per effluxum materiæ morbosæ integre liberetur corpus, per decubitum verò in alias partes tantùm fiat mutatio in alium morbum, meritò priores, abscessus meliores, posteriores verò minùs commodos dixit (c) *Galenus*; tuncque tantùm bonos esse voluit, si & in partes à loco priùs affecto remotissimas, easdemque minùs principales, decumberent. Satis enim patet, faustum vel infaustum talis abscessùs eventum pendere à loco, quem morbi materia, pristina de sede mota, occupat. Si enim in hepar, lienem, cerebrum, &c. fluxerit, pessima quævis erunt exspectanda: in cerebro enim subitam pleurumque mortem faciet; in aliis visceribus purulentas vomicas, quæ vix, vel saltem difficillimè, curari poterunt, nisi bonâ fortunâ materies ad hæc loca delata citò expellatur de corpore. Ad aures autem, crura, hypochondria tales abscessus peripneumonici imprimis observantur, de quibus singulatim agendum erit.

Primò jam sequenti paragrapho enumerabuntur illa signa, quæ docent peripneumoniam in tales abscessus vergere. Deinde considerandum erit, quibus indiciis detegi possit locus corporis, versus quem metastasis illa vergit. Ultimò tunc videbimus, quænam requirantur, ut illi abscessus salutares sint.

(a) Epidem. Lib. I. Comment. II. text. |
XLIV. Charter. Tom. IX. pag. 55.

(b) Ibidem.

(c) Ibid. Comment. III. text. I. pag. 85.

§. 838. **T**ALES abscessus futuros esse declarat: 1°. Observatio signorum peripneumoniæ non pessimæ (833. 834.) cum febre non vehementi, nec malignâ, tamen continuâ; cum dolore thoracis, anxietate, gravitate, dyspnœâ, non pessimis; sine signis resolutionis (830). 2°. Si cum his pulsus multum vacillans, omni modo, assiduè. 3°. Dolores, rubores, calores, tensiones circa loca dicta (837).

Inprimis autem sollicita attentio requiritur, ut prævideantur futuri abscessus; ne horum ignarus Medicus importuno Artis molimine turbet quandoque futuram brevè, vel jam inceptam, materiæ morbosæ metastasin; simulque, his prævisis, ad loca, quæ critici tales abscessus absque periculo occupare possent, applicentur talia, quæ faciunt, ut eadem loca minus resistent, & plus trahant, ut postea, §. 860, dicetur.

1°. Levissimæ peripneumoniæ, & quæ cum securissimis signis incedit, benigna resolutio absque ulla evacuatione materiæ morbosæ, vel ejusdem metastasi ad alia loca, expectari poterit; pessimæ verò, & vehementissimis symptomatibus stipatæ, exitus in sanationem vix sperari poterit: unde patet, exitum peripneumoniæ in alium morbum tantum expectandum esse, quando nec benigna penitus, nec acerrima tamen, observatur, sed medio inter bina hæc extrema modo incedit.

Febris tunc adest, nec vehemens adeo, nec malignis symptomatibus stipata, sed continua tamen, quia nondum subacta est morbi materia. Omnia autem symptomata, quæ solent comitari hunc morbum, manent; sic tamen ut intensitate nimia fatalem non minentur exitum. Cognoscimus ergo ex his omnibus, materiam inflammatoriam pristinam hæcenus sedem occupare, interimque per febrim continuam boni moris subigi & coqui (vide §. 587.); sicque optimè ad excretionem vel metastasin disponi. Ubi tunc simul nulla signa adsunt resolutionis, neque in sputis, alvo excretis, aut urinâ (vide §. 830.), apparent illa signa, quæ docent, materiam morbi per febrim subactam & mobilem redditam moliri exitum per has vias, summo jure expectatur metastasis ad alia loca. Quæ omnia signa accuratè collegit Hippocrates dicens, *(a) Si febris detineat, neque dolor sedatus sit, neque sputum ex ratione procedat, neque biliosæ alvi dejectiones, neque soluta faciles, neque sinceræ fiant, neque urina admodum multa, & crassa & copiosum habens sedimentum; observatur autem superstes futurus ab omnibus reliquis salutaribus signis; his oportet tales abscessus futuros sperare.*

2°. Designat enim talis pulsus, materiam morbosam subactam jam & mobilem unà cum sanguine per vasa fluere; adeoque, nisi subita appareat evacuatio illius materiæ, abscessus expectandus erit. Notandum enim, reliqua signa bona cum tali pulsu concurrere in hoc casu; aliter enim cum pravus signis pulsus multum vacillans omni modo & assiduè mortem significaret potius. Cum enim jam pristinam sedem dereliquerit morbi materia, minuetur obstaculum liberum san-

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. LXV, Charter. Tom. VIII, pag. 654.

guinis transitum per pulmonem impediens, adeoque pulsus reddetur amplior & plenior (vide §. 830. n°. 2.), licet vacillet assidue. Hinc monuit Galenus sequentia: (a) *Verumtamen si cum vehementia pulsus fiat aliqua ordinis perturbatio, sive equalis sive inæqualis vehementia, quum signa conjuncta sint coctionis, expectanda aliqua judicatio est, multoque magis si huc alia signa judicationis accesserint.* Videantur & illa, quæ de perturbationibus criticis in *Commentariis* §. 587, & §. 594, habentur.

30. Omnia enim hæc docent, materiam morbi solutam, & cum sanguine per vasa motam, deponi versus loca, quæ jam dolent, rubent, &c; adeoque tunc perfecta cognitio criticæ talis metastasis habetur. Unde dixit Hippocrates, uti jam in *Commentariis* §. 587, monitum fuit, (b) *Quibus ex morbis convalescentibus si qua pars laboraverit, illic abscessus oriuntur.*

§. 839. **I**LLOS verò futuros circa crura scimus, si 1°. Signa futurorum abscessuum (838) adsint. 2°. Si simul cum iis signa sint levioris inflammationis ad hypochondria.

Videtur Hippocrates inter illos abscessus, quibus peripneumonia solvitur, reliquis prætulisse illos, qui circa crura fiunt. Dicit enim, (c) *At abscessus, qui ad crura fiunt peripneumoniacis tum vehementibus, tum periculosis, omnes sanè utiles sunt.* Illi autem futuri prævidentur.

10. De his dictum fuit.

20. Soluta enim quidem fuit morbi materies & mobilis reddita, interim tamen tales dotes retinuit, ut cum reliquis humoribus per vasa moveri nequeat, absque turbatione æquabilis circulationis; unde vel expelli de corpore debet, vel ad alia loca deponi, uti dictum antea fuit. Duplicem autem viam affectare hanc materiem monuit Hippocrates (d), versus superiora nempe vel inferiora corporis. Dum ergo per aortæ descendens ramos cum sanguine movetur hæc materia, magna ejus pars per celiacam & mesentericam utramque feretur per viscera chylopoietica, atque inde in venam - portarum delata per hepatis angustias transire debet; ubi cæteris paribus, difficilior semper humorum transitus est, dum sanguis venosus, absque cordis impellentis auxilio, per convergentium canalium angustias transprimi debet. Non mirum ergo apparebit, si inde fiant obstacula circa hæc loca, atque levioris inflammationis signa. Sive jam hæc illius symptomatis observati genuina causa sit, sive alia fortè minus cognita, sufficit Medico novisse, quòd inde præsagium habeatur futuri circa crura abscessus. Levioris autem inflammationis signa tantum esse debent, & citò iterum evanescere; si enim manerent, potius metuendum foret, in hepate accumulari materiam morbosam, longè majori cum discrimine. Sollicitè hoc notavit Hippocrates dicens, tunc expectandos esse circa crura abscessus, si (e) *Circa hypochondria aliquid phlegmatis (inflammatorii) adfuerit* (ἀν περὶ τὰ ὑποχόνδρια τὸ φλέγματος τί ἐστίνηται). Rectè autem monuit (f) Galenus, per τὸ φλέγμα non intelligi hic pituitosum humorem, sed

(a) De Præfagation. ex pulsib. Lib. II. cap. ultimo. Charter. Tom. VIII. pag. 276.

(b) Aphorism. Sect. IV. n^o. xxxii. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 153.

(c) Prognostic. Comment. II. Sentent.

lxvii. Charter. Tom. VIII. pag. 656.

(d) Ibid. Sentent. lxxvi. pag. 655.

(e) Ibidem.

(f) Ibidem.

inflammationem; atque antea in *Commentariis* §. 69., monitum fuit, hoc sensu illud vocabulum quandoque accipi. Confirmatur hoc ulterius alio *Hippocratis* loco, ubi eadem circa futuros abscessus in peripneumonia legitur prognosis, & (a) φλεγμονή loco τὸ φλέγματος habetur.

§. 840. **S**ED futuros circa aures scimus, si 1°. Signa adsint (838) 2°. Mollia simul hypochondria.

Abscessus illos circa aures natos, tam in morbis, quam in secunda valetudine, Parotides vocari, antea in *Commentariis* §. 416, probatum fuit; & plura alia circa hos abscessus notanda in *Commentariis* §. 741, dicta fuerunt. Tunc autem fieri abscessus versus superiora constat, si signa generalia futurorum abscessuum adfuerint, & (b) *Hypochondrium molle & doloris expers permanserit, & quum difficultas spirandi, aliquamdiu facta, citra aliam evidentem causam quieverit.* Novimus enim ex his signis, morbi materiam locum mutasse; neque evacuatam tamen esse, nec versus inferiores partes vergere, adeoque nihil superest, nisi ut superiora petat, atque solemnī naturæ, morbos per metastasin sanantis, ritu, in parotides glandulas deponatur. Verum quidem est, in morbis quandoque & parotides nasci, licet & simul hypochondria afficiantur, sed tunc temper periculosa sunt, cum notent, tantam materiæ morbosæ copiam esse, ut hæc loca illam capere nequeant; vel saltem non succedere salutare illud naturæ molimen, quo ad loca innoxia materiam morbi deponere tentabat, sed viscera simul eadem saburrâ gravari. Unde parotides ex doloribus hypochondriorum emergentes (c) malignas esse dixit *Hippocrates*; & paulò post monuit, quod (d) *Anxietatem in hypochondrio sentientibus, tumores circa aurem aborti, ipsos occidunt.*

§. 841. **A**D hepar verti novimus, si 1°. Signa sint (838). 2°. Dolor manens in hepate, cum urina subictericea, colore subflavo cutis. Hinc sæpe, vomitâ hepatis natâ, pessima mala.

Dictum fuit §. 839, materiam morbi, dum versus inferiores corporis partes tendit, ad hypochondria levioris inflammationis signa producere; adeoque patet, aliquem metum esse, ne per hæc viscera difficilīus transiens in illis colligatur, & abscessus formet. Inprimis verò in hepate ab hac causâ abscessus metuitur ob rationes tunc dictas. Novimus autem, tunc ad hepar verti materiam, si, post signa generalia futurorum abscessuum prægressa, dolor in hepate percipiatur, non evanidus citò (utî fit, dum circa crura orientur abscessus) sed manens. Reliqua indicia abscessûs hîc formandi sumuntur à læsionibus illarum functionum, quæ huic visceri propriæ sunt, secretionis nempe & excretionis bilis. Obstructo enim aut inflammato hepate, bilis in sanguinem regurgitat, & cutim flavo colore, utî & urinam, tingit; de qua re pluribus agendum erit in capitulo de *Hepatitis*.

(a) Coac. Prænot. n°. cccxcv. Charter. Tom. VIII. pag. 874.

(b) Prognostic. Comment. II. Sentent. LXVI. Charter. Ibid. pag. 655.

(c) Coac. Prænot. n°. cclxxxv. Charter. Ibid. pag. 868.

(d) Ibid. n°. ccciii. pag. 869.

Nisi autem materia inflammatoria, sic in hepâr delata, per ductus excretorios venæ-portarum viam inveniatur, atque in intestinorum cavum delapsa per alvum expellatur, vel in venam cavam redux ad alia loca minùs periculosa deponatur, aliisve viis de corpore exeat, vomitum hepatis faciet, à qua rarò emergunt ægri, uti postea demonstrabitur §. 936, & sequentibus. Ut jam ad hepatis metastasis fit, sic & facillè concipitur & ad alia viscera idem fieri potest: læsio functionum lucem dabit ad detegendam partem affectam; & pro diversitate viscerum, in quæ materia hæc decubuit, variabit prognosis. Soli ergo laudabiles sunt abscessus; qui ad partes exteriores fiunt: atque Observatio Medica docuit, illos plerumque ad parotides, vel crura fieri; rarò, vel nunquam, ad alias corporis partes in hoc morbo.

§. 842. **A**BSCUSSUS illi (839. 840.) si levant pulmonem, si tollunt febrim, si purulenti, manantes, fistulosi manent, si satis citò, ante nonum diem, contingunt, semper salutares: verùm, si sputo jam purulento, nec magis flavo, sine levamine dicto, nascuntur, mali: at, si jam nati evanescent, crudo morbo, peripneumoniâ redeunte, omnino lethales sunt.

Ex illis, quæ ad §. 587, de crisi, & criticis evacuationibus, & abscessibus dicta fuerunt, constitit, quandoque naturam in morbis talia quidem moliri; neque tamen semper perficere, sive ob virium decumbentis imbecillitatem, sive materiæ morbosæ malignam aut contumacem indolem, aut Medentis errorem, &c, hoc contigerit. Expediit ergo illa novisse signa, quæ docent, an ab abscessibus salutaris effectus expectandus sit, nec-ne: de quibus nunc agendum erit.

Primum signum bonorum abscessum est, *Si levant pulmonem*. Cùm enim in abscessibus illis colligi debeat illud morbosum; quod paulò antè in pulmone hærens peripneumoniam fecerat, patet satis, illico, dum apparent, pulmonem levari debere. Illud autem levamen cognoscitur ex respirationis emendatione, & pulsu ampliore & pleniore reddito; uti patet ex illis, quæ ad §. 830. n°. 2, dicta fuerunt. Patet autem simul, febrim debere tunc tolli, vel saltem insigniter minui, dum illud, quod obstaculo aut stimulo febrim fecerat, coctum & subactum non tantùm est, verùm etiam locum prius affectum deseruit, & ab humorum circulantium consortio separatum, in parte minùs periculosa, colligitur. Cùm autem integra depuratio sanguinis à materia illa morbosâ, quæ cum illo movetur per vasa, requiratur per has vias; conducet, ut copiam purulenti humoris fundant, & aliquamdiu aperti maneant tales abscessus, fistulosi utcumque, ob novam continuò huc delatam materiam, quæ impedit, ne citò latera cavi abscessus contigua fiant & uniantur inter se. Unde dixit Hippocrates, (a) *Quibuscumque ex peripneumoniacis morbis abscessus ad aures fiunt, & ad inferiores partes suppurant, fistulamque gignunt (καὶ οὐκ ἐκέρχονται), hi superstites evadunt.*

(a) Prognostic, Comment, II. Sentent. LXXV, Charter, Tom. VIII. pag. 653

Præterea requiritur, ut illi abscessus fati citò fiant, *ante nonum diem*: si enim ferius fiant, metus est vomicam jam in pulmone formatam esse; ex qua reformatum pus quidem ad alias partes deponi, & abscessus facere posset, verumtamen tunc maneret ulcerosa jam diathesis in pulmone præsens, quod semper periculosum est. Videantur illa, quæ ad §. 837, de hac re dicta sunt. Ex omnibus his salutare abscessus prævidentur.

Contravero mali & inutiles sunt illi abscessus, si absque pulmōnis levamine appareant: ratio ex modò dictis patet. Suspectus etiam talium abscessuum ortus est, ubi *sputum jam purulentum est; nec magis flavum*. Dictum fuit in *Commentariis* §. 830. n°. 2, de sputo laudabili, quo absque alio morbo sequente sanabatur peripneumonia; tuncque notabatur, illud primò flavum cum paucò sanguine mistum esse, & deinde in album blandum citò mutari; quod tunc puri simillimum quidem esse demonstratum fuit, neque tamen absolutè puris nomen mereri; cum soluta quidem & cocta fuerit inflammatoria materies, interim tamen vasculorum, quibus infarcta hæserat, integritas manserit. Quamdiu ergo flavum est illud sputum, nondum incepit nasci vomica in pulmone; verum ubi jam procedente morbo purulentum fieri incipit, neque tamen adeo libere & tantà copiâ prodit, ut hæc viâ levari possit morbus, vomicæ natæ, vel nascentis saltem, justus metus est, tuncque minùs boni ab abscessibus expectabatur. Unde pulchre monuit *Hippocrates*, optimos esse abscessus, (a) *Qui quum sputum in mutatione jam est, (τὸ πτυέλιν ἐν μεταβολῇ ἤδη εἶντος), fiunt*; dum nempe ex flavo in album incipit mutari, neque tamen adhuc omnino purulentum adhuc est. Mox autem subjungit sequentia, (b) *Si namque & œdema & dolor suboriantur, ac sputum pro flavo purulentum sit (πύδις autem vocat non πύων absolutè), ac foras prodeat, ita securissimè & homo superstes evadet, & abscessus citra dolorem citissimè sedabitur*. Blandam enim, mobilem, & rite excoctam morbi materiam hæc omnia indicant. Notandum autem est, quòd sæpe sputa quædam prodeant, licèt, critici tales abscessus brevè jurè expectentur; sed non tantà copiâ, ut morbi materiæ excernendæ sufficiant, sed tantum indicium dent, quousque materia morbi mutata & cocta fuerit. Unde *Hippocrates*, dum signa futurorum abscessuum recenset, non dixit, nulla prodire sputa tunc, sed tantum non prodire (c) *ex ratione (κατὰ λόγον)*; id est, non tali copiâ, ac requiritur, ut hoc modo materiæ morbosæ expulsio sperari possit. Atque ideo etiam non dixit, urinam nullum sedimentum habere, sed quòd non prodeat (d) *admodum multa & crassa, &c.* Quòd autem etiam illo tempore, dum abscessus jam proruperant, ad sputa & urinas attenderit *Hippocrates*, & ex illis præfagia hauserit, patet evidenter ex alio loco, ubi sequentia habentur, (e) *At si sputum non probè excernatur, neque urina bonum sedimentum habere videatur, periculum est, claudum fieri articulum, aut multum molestiarum exhibiturum.*

Ubi verò illi abscessus jam nati evanescent, summum periculum est; nam (f) *Judicatoria non judicantia, partim lethalia sunt, partim difficilis judicationis.* uti antea in *Commentariis* §. 741, notatum fuit. Manet enim materia mor-

(a) Prognostic Comment. II. Sentent. LXVII. Charter. Tom. VIII. pag. 656.

(b) Ibidem.

(c) Ibid. Sentent. LXV. pag. 654.

(d) Ibidem.

(e) Ibid. Sentent. LXVII. pag. 656.

(f) Id. Epidem. Lib. II. Sect. I. text. vii.

Charter. Tom. IX. pag. 120.

bosa in corpore, & versus interiora recurrens pristinam iterum sedem occupat, sicque lethalem ferè semper peripneumoniam producit, vel & ad alia viscera deponitur periculosâ admodum metastasi. Unde *Hippocrates* monuit, (a) *Si verò dispareant abscessus, & intrò recurrant, sputo non prodeunte & febre obsidente, grave: periculum enim est, ne deliret & intereat homo.* Ubi notandum, quòd dixerit, *sputo non prodeunte*; sic enim indicare videtur, quòd, recurrente abscessu critico, spes aliqua super sit, evacuari posse materiam per sputa, quæ priùs abscessum fecerat. Hoc videtur confirmari & alio textu, (b) *Tussicula cum sputatione existentes, abscessum post aures evacuant.* In *Coacis* autem loco ἀπαλάσσει legitur (c) *λαπάσσει*, quòd *emollire* significat, atque eodem ferè redit; cùm turgens abscessus, minutâ materiâ distendente, flaccidus & mollior reddatur. Ita etiam in *Commentariis* §. 587, & §. 593, notatum fuit, urinam multam, crassam & albam ab abscessu critico liberare ægros. Periculosum ergo semper est, si abscessus jam nati evanescant; & omnino lethale, si nulla alia evacuatio, statim succedens, educat de corpore morbosam materiam.

§. 843. **D**ESINIT iterum morbus hic in tumorem callosum, scirrhosumve pulmonis; si materies, & conditiones (392.) concurrunt: inde totâ vitâ difficilis, erecta, tussiculosa respiratio, post partum motumque aucta, sine signis latentis vomitæ descriptis (835); inde adhæsiō pulmonis ad pleuram.

Sequitur jam alter inflammationis exitus; dum nempe materies inflammatoria neque solvitur benignâ resolutione, neque attenuata & mobilis reddita per sputa, urinas, &c, expellitur, vel per metastasin ad alia loca corporis deponitur, aut suppurando separatur, sed manet vasis infarcta, & cum illis concrevit in tumorem callosum vel scirrhosum. Callum vocari partis membranaceæ incrementem molem, unâ cum duritie & insensilitate, ob vasa inter se concreta, aliâ occasione in *Commentariis* §. 112. n°. 1, vidimus. Quâvis autem scirrhi præcipuè circa glandulosa oriantur, tamen & scirrhosas malè curatæ inflammationis reliquias etiam in aliis corporis locis observatas fuisse, constat ex illis, quæ ad §. 485, dicta fuerunt. Lentior & atrabilaria sanguinis cacochymia tali malo originem dare poterit; uti etiam dum in hoc morbo sic languet vitalis humorum impetus, post repetitam sæpius venæ-sectionem v. gr; ut nec solvendæ & expellendæ materiæ inflammatoriæ, neque per suppurationem separandæ, sufficiat. Scirrhosos pulmones aliquoties vidi in cadaveribus; & plurima hujus rei Exempla in *Historia Medica* habentur. Pulmonis lobos adeo induratos fuisse, ut tophos lapideos referrent, refert *Schenckius* (d). Memorabilis etiam scirrhusi pulmonis casus memoratus fuit ad §. 797, ubi de angina scirrhusa agebatur.

Ubi autem notabilis pars pulmonis in scirrhum vel callum induruit, patet factis, illum ab aere inspirato explicari non posse, cùm pars illa indurata cedere

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. XLVIII. Charter. Tom. VIII. pag. 657.

(b) Prædiction. Lib. I. Comment. III. n°. CLXIX. Charter. Ibid. pag. 807.

(c) Coac. Prænot. n°. ccv. Charter. Ibid. pag. 863.

(d) Lib. II. pag. 229.

nequeat, & mole suâ angustet vicina loca; adeoque difficilis erit respiratio, erectâ tantùm ferè cervice peragenda, unde orthopnoea vocatur: simulque, dum majori molimine pulmonem explicare nituntur tales homines, dura & callosa hæc pars vicinis affricata molestam & siccam tussiculam facere solet. Omnia autem hæc mala augentur, ubi post partum crudus & copiosus chylus per pulmonem minùs jam explicabilem transire debet; uti etiam dum per motum corporis acceleratur sanguinis per pulmonem transitus. Quàm difficilis autem scirrhi curatio sit, etiam in externis corporis partibus, ubi omnia Artis adminicula immediatè loco affecto applicari possunt, antea in scirrhi Historia vidimus. Unde patet ratio, quare semel natum hoc malum totâ vitâ maneat, & enarrata symptomata producat. Callosæ talis in pulmone duritie jam meminit Hippocrates, notavitque sequentia: (a) *Atque interceptis à callosa duritie transitibus, velox & difficilis spiratio corripit; quum hi spiritum neque per hanc viam emittere, neque facile attrahere queant. Ex talibus sanè hi morbi oriuntur, quales sunt asthmata & tabes sicca.*

Novimus autem tale malum adesse, si post peripneumoniam memorata symptomata supersint; interimque nulla signa (vide §. 835.) latentis in pulmone vomicæ adsint. Vomica enim, collecto pure turgens, pariter difficilem respirationem, & post partum vel motum corporis, malorum augmentum facit. Verùm vomica quotidie mole augetur, donec crepet; scirrhosa verò pulmonis durities diu in eodem statu manet, adeoque satis evidens ejus mali diagnosi haberi poterit.

Verùm etiam à pulmonis inflammatione prævidetur ejus adhæsiō ad pleuram. Tenuissimus enim halitus, ex minimis arteriōlis, in pulmonis & pleuræ superficie hiantibus, exspirans, impedit, ne contiguæ sibi mutuò hæc partes concrecant: Ubi verò inflammatur pulmonis & pleuræ pars, illa sicca & imperspirabilis redditur, unde facilis concretio. Numerosissimæ Observaciones confirmant, post pleuritidem & peripneumoniam tales concretiones pulmonis cum pleura inveniri. In bobus (quod animalium genus frequentissimè hoc morbo corripitur; qui à rusticis nostris *het longevuur* vocatur) laniones toties inveniunt pulmonem pleuræ validissimè accretum esse, atque repetitis Experimentis certi sunt, talem morbum tunc prægressum esse. Quinimo & in exterioribus partibus horum animalium concretio membranarum ad se mutuò observata fuit à talibus causis, quæ inflammationi producendæ sunt aptissimæ. Talem morbum descripsit Columella sequentibus: (b) *Est & infesta pestis bubulo pecori, coriaginem rustici appellant, cum pellis ita tergori adhæret, ut apprehensa manibus deduci à costis non possit. Ea res non aliter accidit, quàm si bos aut ex languore aliquo ad maciem perductus est, aut sudans in opere faciendo refrixit, aut si sub onere pluviam madefactus est.*

Cùm autem pulmo & inspirationis & expirationis tempore contiguus maneat semper pleuræ pectoris cavum cingenti (c), & pulmonis expansionem per aerem inspiratum comitetur semper similis pectoris dilatatio, videtur admodum probabile esse, pulmonis adhæsiōnem ad pleuram non semper magnam molestiam sus-

(a) Lib. de ossium natura, capi. VIII. Character. Tom. IV. pag. 6. | pag. 582.

(b) Lib. VI, cap. XIII. Auctor. rei rusticæ. |

(c) Boerhaav. Instit. Medic. §. 606. 6075.

focati. Risit hinc Medicos *Helmontius*, dum asthmatici repente suffocati cadaver incidentes subitæ mortis causam statuerent, quòd pulmonis (a) lobus dexter ponè; pleuræ adnatus erat. Testatur autem, quòd milites repente cæcos dissecuerit, ut in rei veritatem inquireret, atque viderit, (b) pulmonem retrò costis adnatum, benevalentibus, quòsque nulla ante presserat difficultas spirandi: cæteros inter velocissimus quidam *Hybernus*, à pedibus *Marchionis Winchestræ*, pugione eneclis dissectusque, utrumque pulmonis lobum costis adnatum ostendit. Negari nequit, in pluribus cadaveribus inveniri aliquam adhæSIONEM pulmonis cum pleura, licèt inde nullam ferè molestiam perceperint homines, dum viverent. Interim tamen, si pulmo pro maxima parte pleuræ accreverit, & inprimis illi ejus parti, quæ mediastinum facit, & pericardium tegit, videtur utcumque impediri debere alterna pulmonis dilatatio & contractio; quæ ad liberam respirationem requiritur. Sic *Peyerus* in cadavere adolescentis, qui à puero spiritum difficiliorem traxerat, inprimis cursu exercitatus, invenit pulmonem dextri lateris pertinaciter & pleuræ, & diaphragmati, & pericardio adnatum: sinister autem pulmo liber à pleura erat, sed pericardio tamen ac septo transverso affixus. Plura similia Exempla habet (d) *Bonetus*, quæ modò dicta confirmant. Neque dissimulandum tamen est, quòd *Diemberbroeckius* (e) invenerit in cadavere suspenso furis pulmonem in utroque latere non tantùm pleuræ, sed & toti mediastino & diaphragmati adeo firmiter accretum, ut non sine dilaceratione avelli posset. Interim optimè sanus vixerat, absque ulla respirandi difficultate.

§. 844. **T**ANDEM si bronchialis arteria, vel & pulmonalis, vehementissimâ inflammatione (388) corripitur à causa interna, vel externa (824), brevì nascitur gangræna, & inde citò sphacelus ob copiam, motumque cruoris, & ob motum assiduum visceris tenuissimi. Id futurum docent: 1°. Signa violentissimæ peripneumonix (826), nullo casu, nec Arte sedata. 2°. Debilitas summa, cita, pulsu se inprimis manifestans. 3°. Frigus extremorum. At jam natam scimus, si hæc prægressa, sputa ichorosa, tenuia, cinericea, livida, atra; foetida. Inde autem cita mors,

Sequitur jam ille inflammationis exitus, quo in partis affectæ gangrænam terminatur. Vehementissimas inflammationes gangrænam minitari, & quibus indicis illud futurum nosci possit, in *Commentariis* §. 388, explicatum fuit. Ubi ergo à causis §. 824, enumeratis, validissima pulmonis inflammatio nata fuit, brevì fiet gangræna; dum abolito vitali influxu sanguinis per arterias, effluxu per venas, pars mollis corporis in mortem tendit: gangræna verò nata citò mutabitur in sphacelum, sive mortem perfectam partis, de quibus vide §. 419. Ratio horum patebit, si considerentur sequentia.

(a) Capit. *Asthma & Tussis* n°. XLVI. pag. 293.

(b) Ibid. n°. XLVII. pag. 294.

(c) *Parerg.* III. cap. VI. pag. 145, &c.

(d) *Sepulchret.* Tom. I. Lib. II. Sect. I.

pag. 508. 509. 510, & sequ.

(e) *Anatom.* Lib. II. cap. XIII. pag. 308.

Arteria pulmonalis & bronchialis, per omnem hujus visceris substantiam dispersæ, minimos & tenerrimos ramos distribuunt, qui in valida pulmonis inflammatione pro maxima parte obstructi sustinere debent omnem impetum, quo cor dextrum urget sanguinem in pulmonalis arteriæ truncum, & cor sinistrum in bronchiales arteriam. Summum ergo discrimen est, ne tenerrima hæc vascula rumpantur subito, unde gangræna fiet (vide §. 388.). Augetur periculum, quia pulmo inflammatus quiescere nequit, sed alternis vicibus dilatatur & contrahitur, quamdiu vita durat: quinimo tanto fortius summo respirationis molimine agitur pulmo, quò peior morbus est. Præterea demonstratur (a) aerem inspiratum inservire, ut refrigerium fiat sanguini, ob rapidum motum per pulmonalem arteriam calidissimo, animalque sanum, hoc aeris refrigerio destitutum paucis minutis, mori, & horrendâ putredine subito natâ intolerabilem spirare mephitin. Verùm validam inflammationem ingens æstus comitatur; & turgentibus vasis inflammatis minuitur spatium aeri inspirando, adeoque longè minus refrigerium expectari poterit. Patet ergo, concurrere in vehementissima pulmonis inflammatione omnes causas, quæ subitam partis affectæ mortem, & citam putredinem, efficere valent. Cognoscitur autem ille morbi hujus exitus futurus ex signis sequentibus.

1º. Signa hæc omnia §. 826, enumerata fuerunt. Si jam simul nullâ evacuatione criticâ, vel metastasi, nullòve Artis molimine levatus fuerit morbus, novimus certò gangrænam pulmonis instare.

2º. Robustissimus enim homo, acutissimâ peripneumoniâ correptus, statim tam debilis fit, ut nequidem manum attollere possit. Quando §. 660, de debilitate, tamquam symptomate febrili, agebatur, demonstratum fuit, illam sequi impeditum influxum & pressionem liquidi nervosi in musculos. Verùm ut ille influxus & pressio fiant, requiritur libera actio omnium vasorum, quæ cerebri fabricam constituunt. In vehementissima verò peripneumonia omnis ferè sanguis inter cor dextrum & fines pulmonalium arteriarum colligitur, atque simul impeditur liber reditus sanguinis venosi ab encephalo (vide §. 826.), unde cerebrum comprimitur: simulque cor sinistrum, nullum ferè sanguinem accipiens, per carotides & vertebrales debitam copiam versus encephalon pellere nequit; adeoque concurrunt efficacissimæ debilitatis causæ. Simul autem ex dictis intelligitur, quare in pulsu se hæc debilitas inprimis manifestet.

3º. Cor enim sinistrum tantam copiam sanguinis non recipit, ut ad extrema corporis usque unâ cum sanguine colorem propagare possit; unde frigus extremorum in peripneumonicis meritò pro funestissimo signo habetur.

Ubi verò gangræna jam occupat pulmonem, similes degeneraciones fiunt, ac §. 388, & 427, memoratæ fuerunt. Notatum enim tunc fuit, si locus inflammatus in gangrænam transeat, liquida putrescere, ichorem effusum sub epidermide in bullas colligi, cinericum, pallidum, fuscum, atrum tandem fieri colorem, partemque sic affectam in putridum tabum diffuere. Sputa tunc educta similes omnino dotes habent, atque citissimè omnia, quæ jam emortua sunt, in putredinem vergunt, ob calorem ingentem, & aeris liberum accessum. Simul autem patet, nihil ferè spei superesse, dum vitale hoc viscus gangrænâ correptum est, adeoque citam mortem instare. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 432, ubi de gangræna viscerum agebatur, circa hanc rem notata fuerunt.

(a) Boerhaav. *Element. Chem. Experiment.* XX. Coroll. xvi. Tom. I. pag. 274, & sequ. Tom. II.

§. 845. **H**AS peripneumoniæ mutationes (830. 832. 836. 837. 843. 844.) docet Observatio Historiæ morbi, cadaverumque inde defunctorum incisio.

Tota morbi Historia prægressa docuit, peripneumoniam esse veram inflammationem pulmonis; adeo & communes omnis inflammationis exitus hîc expectandi erunt. Præterea fidelibus Observatis constitit per metastasin materiæ morbosæ ad alia corporis loca novos morbos fieri ex peripneumonia; & vario quidem successu, prout ad hæc illave corporis loca fuerit facta hæc metastasis. Verum & cadaverum hoc morbo defunctorum incisio omnia hæc confirmavit; uti pluribus Exemplis antea allegatis constitit, & apud *Bonnetum* aliósq; videri potest.

§. 846. **U**NDE evidens est, illum morbum, quem Vetustas hoc nomine descripsit, esse veram inflammationem pulmonum.

In *Commentariis* §. 820, ubi de peripneumoniæ definitione agebatur, notatum fuit, in hac definitione suppositum fuisse illud, quod per omnia morbi phænomena, per totum ejus decursum collecta, patere tantum potest. Ob hanc causam pertractatâ peripneumoniæ Historiâ, & consideratis variis ejus mutationibus, per quas in sanitatem, mortem, vel alios morbos tendit, tamquam corollarium ponitur hæc paragraphus, quæ confirmat veritatem illius, quod in definitione hujus morbi assumptum fuerat. Ratio autem hujus conclusionis patet evidenter ex præcedentibus; & in *Commentariis* §. 820, probatum quoque fuit, veteres Medicos peripneumoniæ nomine intellexisse veram pulmonis inflammationem.

§. 847. **E**RITQUE prognosis clara, quâ asseritur, morbum hunc semper valde periculosum ob necessitatem summam functionis pulmonalis ad vitam, & ad sanandam materiem inflammatoriam, ob sanguinis perpetuò allati copiam, impetum; ob motum perpetuum visceris; ob situm, qui applicationem remediorum renuit; teneritudinem summam vasculorum facilè destruendam; impossibilitatem revulsionis adeo requisitæ in cura inflammationis.

In *Commentariis* §. 829, jam concludebatur, peripneumoniam semper periculosam esse; idémque confirmatur jam ex illis, quæ tota hujus morbi Historia tradita docuit. Pars enim affecta vitale viscus est, cujus levior etiam morbus ob necessitatem summam ad vitam nunquam discrimine vacat, uti toties funestis casibus constitit, dum leviozem peripneumoniam, catarrhi speciem credentes neglexissent ægri; neque in victu sibi cavissent, nec idonea adhibuissent remedia; unde vomica pulmonis, & funesta phthisis, sæpissime securæ fuerunt. Verum & ad materiem inflammatoriam sanandam summa est pulmonis necessitas: diluentia enim, attenuantia, resolventia, à quibus tantum speratur in cura inflam-

mationis, postquam ingesta fuerunt, venis recipiuntur, atque per pulmonem debent transire posse, ut actionem suam exercent. Ubi ergo materiâ inflammatoriâ infarctus est pulmo, omnia hæc hærebunt ante loca obstructa, vel per vasa adhuc pervia transibunt in cor sinistrum. Præterea, dum in aliis partibus corporis materia inflammatoria hærens sic solvitur, ut in venas transire possit, illa cum sanguine venoso ad cor dextrum delata, dein pulmonis actione sic atteritur, & solvitur ut postea absque impedimento per ultimas vasorum angustias transire possit (a), quæ omnia deficiunt, dum pulmonis actio læsa est. Si jam consideretur, omnem sanguinem venosum totius corporis, cordis proximi vi magnâ urgeri omni momento in loca obstructa, patebit, materiam inflammatoriam magis magisque protrudi debere in vasorum convergentium angustias, liquidissimum exprimi, crassum accumulari & compingi: adeoque necessariò hunc morbum subitò in pejus vergere. Accedit, quòd nunquam quiescere possit pulmo, dum homo vivit, & tantò frequentius & validius agitari debeat aucto respirationis molimine, quò difficilius est sanguinis per pulmonem transitus. Præterea, si vaporis balneum exceperis, nulla topicorum remediorum applicatio hîc multum emolumenti facere potest, ob visceris hujus situm, dum in pleuritide v. gr; balnea, fomenta, emplastra, cataplasmata, &c, tanto cum fructu adhibentur. Si jam simul consideretur summa illa teneritudo vasculorum, quæ pulmonis fabricam constituunt, patebit, illa facillimè destruenda esse, dum cordis vis urget sanguinem in vasa obstructa; adeoque lethalem gangrænam metuendam esse, si validus hic morbus fuerit, uti paulò antè dictum fuit.

Sed & revulsio, adeo requisita in cura inflammationis (vide §. 396. n°. 4.) impossibilis hîc est. Omnis enim sanguis totius corporis, uti antea dictum fuit, semel debet transire per pulmones illo tempore, dum per reliquas partes corporis omnes movetur; unde nullâ Arte impediri vel minui multum potest sanguinis per pulmonem motus, superstitè vitâ. In corde enim & pulmone est communis illa scaturigo, ad quam omnia liquida totius corporis confluunt, & ex qua omnia per universas & singulas corporis partes distribuuntur. Præterea in curatione inflammationis summum usum habebat illa methodus, per quam materia obstruens ex vasorum angustis in latiora loca retropellebatur (vide §. 395. n°. 4.); demonstratum autem fuit in *Commentariis* §. 141. n°. 1. illam retropulsionem imprimis obtineri posse, dum largâ & subitâ sanguinis missione sic minueretur impetus liquidi vitalis urgentis loca obstructa, ut vasorum contractilitas prævalere posset, & retropellere obstruentes moleculas versus latiora loca. Verùm dum in pulmonalis arteriæ angustis materies inflammatoria hæret, licet etiam ad animi deliquium usque mitteretur, sanguis, valvulæ in cordis dextri orificio arterioso locatæ impedirent tamen retrogradum illum sanguinis in arteria pulmonali motum; adeoque hæc retropulsio tantum locum habere posset in leviori peripneumonia, quæ solos fines arteriæ bronchialis obsideret. Notatum autem fuit ad §. 825, finibus arteriæ bronchialis inflammatis, malum facillimè propagari ad contiguos ipsius arteriæ pulmonalis ramos: adeoque patet, nec à revulsione, nec à retropulsione materiæ inflammatoriæ, multum boni expectari posse in hoc morbo; atque jurè concludere licet, difficilem semper in peripneumonia prognosin esse.

(a) Boerhaav, *Institut. Medicar.* §. cc. n°. 2., & §. ccviii.

§. 848. **E**X quibus (847) liquet, quando, cur, & cum quibus symptomatibus in mortem abeat: scilicet, si totus pulmo, unà cum corde inflammatur, cor in latus procidit, æger paralytiâ resolvitur, frigidus, & sensûs expers est, tum secundo, vel tertio die moritur. Si urina initio morbi bona & cocta, post quartum tenuis. Si in vigore morbi erectus federe cogitur. Si puris est per inferiora secessus: si sicca cum fervore strepente pleni pulmonis in gutture: si vehemens in corpore valde sicco, duro, calloso, exercitato: si mala est cum prærubro valde stillicidio sanguinis: si sicca est cum maculis rubris pectori adpersis: si coryza aut sternutatio multa præcedit, sequiturve: si ex ardente febre ortum duxit: si sputum biliosum cum pure post sextum diem inceperit: si sputum ab initio valde cruentum, flavum sincerum, album rotundum, spumosum valde, dolorem non sedans, si fuscum, cœnosum, amurcosum, nigrum, livescens, inæquale, æruginosum: si neque febris, neque respirationis difficultas remisit, moritur die septimo, vel nono. Mors verò iis contingit dum pulsus deficit, omnia frigent, solum pectus, caput, collum æstuant, genæ rubent, livéntque.

Generalis in hoc morbo prognosis, ut vidimus periculum notabát: varium tamen illud est, &, quámvis sæpe, non tamen semper in mortem terminatur morbus. Unde operæ-premium erit considerare funesta illa symptomata, quæ Medicum docent, certam instare perniciem. Sanare quidem ægròs (a) foret præstantius, quàm futura prænoscere; verùm cum illud semper in potestate Medici non sit, tunc saltem famæ suæ consulat, & omni culpâ vacare credetur, (b) si præviderit & prædixerit, quinam ægri evadere possint, quinam autem perituri sint; uti optimè Hippocrates monuit, antequam pulcherrima illa circa prognosin in morbis axiomata tradere inciperet.

SI TOTUS PULMO, &c. Ex Hippocrate desumpta est hæc prognosis, cujus aliâ occasione in *Commentariis* §. 432, mentionem feci; atque in *Coacis Prænotionibus* ita habetur, (c) *Quibus verò totus pulmo inflammatus fuerit unà cum corde, ut ad latus allabatur, hi toti resolvuntur, & jacet æger frigidus sensûs expers, moriturque secundo aut tertio die. Si verò etiam sine corde contigerit minùs diu vivunt; quidam autem etiam servantur.* Cùm enim totus pulmo inflammatur, cor dextrum replebitur, uti & auricula dextra, ob impeditum sanguinis per pulmònem inflammatum transitum, adeoque nec poterunt se evacuare venæ coronariæ, unde & cordis in propria substantia inflammatio sequetur; uti §. 375, probatum fuit, ubi de variis inflammationis causis agebatur. Cùm autem cor à quatuor magnis vasis sanguiferis pendulum in pericardio hæreat, horizontali ferè situ positum, sic ut ventriculus dexter cordis, unà cum dextra auricula, anteriorem corporis partem spe-

(a) Prognostic. Comment. I. Sentent. III. |
Charter. Tom. VIII. pag. 584.

(b) Ibid. Sentent. III. pag. 585.

(c) N^o. cccci. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

Etet, (a) patet ratio, quare corde dextro & auriculâ distentissimis, sinistro verò corde & auriculâ ferè vacuis, cor versus anteriora procidat, & latus tangat. Mirum certè videtur, Hippocratem hæc notare potuisse, nisi vel ex cognitis circulationis legibus, vel ex cadaverum peripneumoniâ defunctorum sectione, illa didicisset. An fortè & gangrænosus livor latus occupans illo in loco, ubi cor locatur, signum hujus rei dedit? Certè in illa prænotione, quæ modò allegatam proximè præcedit, notavit inflammatos validè pulmones, sic (a) ut ad latus assideant, livores foràs ostendere, atque sic affectos ægros à Veteribus sideratos (βλητῆς) dictos fuisse.

Cùm autem, ad motus musculares peragendos, spirituum nervosorum & sanguinis arteriosi debitus influxus in musculos requiratur; atque ex illis, quæ dicta fuerunt ad §. 826, constiterit, omnem ferè sanguinem circa cor colligi, pauculum tantùm tenuissimæ partis sanguinis transpirari in cor sinistrum, dum validâ peripneumoniâ decumbit homo; simulque impediri reditum sanguinis venosi ab encephalo, adeoque illud comprimi distentis accumulato sanguine vasis majoribus, patet satis, quare resoluti jaceant tales ægri: sic ut viderim robustissimum juvenem pessimâ peripneumoniâ correptum; ipso initio secundæ diei morbi nequidem manum movere potuisse. Ex dictis simul intelligitur, quare omnes ferè corporis partes frigeant, & inprimis extrema, atque hebetes & sensu expertes jaceant tales ægri, dum nempe morti jam proximi sunt; antea enim intolerabilem anxietatem patiuntur. Unde dixit de his Aretæus quòd (c) præsentia mala ignorant, dum proxima mors instat; & rogati de morbo, nihil discriminis adesse respondeant: verùm frigida extrema, lividi unguis, pulsusque debilis, celerrimus & deficiens, satis docent, funestum instare morbi eventum. Cùm verò pessima hæc signa nunquam adsint, nisi validissima fuerit peripneumonia, rarò ultra tertium diem morbi vim sustinere possunt ægri, sed plerumque citius deficiunt.

SI URINA, &c. Quando ad §. 830. nò. 4, agebatur de sanatione peripneumoniæ, quæ fit evacuatione materiæ morbosæ per urinas, de hac prognosi actum fuit; simulque notatum, binis in locis Coacarum Prænotionum inveniri, cum hoc tamen discrimine, quòd in uno loco poneretur, lethale signum esse, si (d) ante quartum diem attenuantur urinæ, in altero verò haberetur, si (e) post quarum diem hoc obtineret. Simul autem tunc monitum fuit, probabiliorem videri illum textum, in quo ante quarum diem legitur. Inceptam enim tunc evacuationem salutarem materiæ morbosæ designat, & malo omine suppressam, antequam integre levatus fuerit pulmo. Cùm enim talis peripneumoniæ exitus in sanitatem sperari nequeat, nisi levior morbus fuerit (vide §. 830.), admodum probabile videtur, per urinam, ab initio morbi bonam & coctam, tribus primis quatuorve diebus eliminari posse morbosam materiam, adeoque absque periculo tenuem urinam post quartum die reddi posse in tali casu. Tunc autem aliquid metuendum videtur tantùm, quando urina, prius crassa, in tenuem mutatur, antequam signa docuerint, levatum esse pulmonem penitus.

(a) Eustach. Tab. XV. fig. 11, & Tab. XVI. fig. 1.

(b) Coac. Prænot. nò. cccc. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(c) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib.

II. cap. 1. pag. 11.

(d) Nò. ccccxv. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

(e) Nò. dlxxx. pag. 886.

SI IN VIGORE MORBI, &c. Videantur illa, quæ de respiratione erecta in *Commentariis* §. 826, dicta fuerunt.

SI PURIS EST PER INFERIORA SECESSUS. Vidimus antea ad §. 830, materialem peripneumoniam causam, coctam & mobilem redditam, acquirere puri analogam indolem, neque tamen absolutè puris nomen mereri; illamque variis viis de corpore sic expelli, atque etiam per alvum. Verùm de tali excretionem hinc non agitur, sed de puris veri, & satis copiosi, per alvum successu, qui in hoc morbo pulmonis validam suppurationem prægressam supponit. Ita enim in *Coacis* legitur hæc prognosis, (a) *Suppuratis pulmonem, per alvum] pus secedere lethale est.* Cùm enim pus hæc viâ egrediens misceatur aliis plurimis, quæ per alvum eliminantur naturali corporis lege, requiritur magna satis illius copia, ut distinguere possit. Pus autem in pulmonis vomica contentum, ut alvo exire possit, debet vel erodendo vicina viscera, hepar v. gr; & ventriculum, viam parasse; cuius rei *Exempla* quædam in *Commentariis* §. 836. n. 4, memorata fuerunt; vel fieri poterit, ut idem illud pus morâ & calore loci attenuatum, venis resorptum, atque humoribus circulantibus mistum, dein per vasa meseraïca in intestina derive-tur, sicque exeat de corpore. Quàm parùm spei superfit, dum ulcerato prius pulmone vicina adhuc viscera eroduntur, satis patet. Major fortè spes affulgere videretur, dum resorptum pus absque ullius visceris erosionem per alvum exit. Verùm si consideretur, pus optimum & blandum, spissitudinem cremoraceam habere; patebit illud difficillimè resorberi posse, quamdiu optimas illas dotes habet. Morâ quidem attenuatur, sed tunc simul acre fit & putrescit, uti ad §. 406, demonstratum fuit: unde pus sic mutatum, & dein resorptum, putridâ & pessimâ cacochymiam totum sanguinem inficit, lethali ferè semper eventu; dum unâ tunc cum hoc pure in putridum tabum soluti humores sani per alvum dilabuntur, cum subita virium jactura; uti constat in phtisicis, quibus putrida talis diarrhœa morbo & vitæ finem imponere solet. Verum quidem est, raris quibusdam casibus constituisse, resorptum ex apostemate pus per alvum exivisse salutari eventu, etiam in pulmonis vomicis (vide *Commentaria* §. 406.); sed cùm non ab insolitis, sed à frequentibus eventibus regulæ prognosticæ deducantur, credo concludi posse, si non semper & absolutè, saltem plerumque lethalem esse in hoc morbo puris per inferiora secessum.

SI SICCA CUM FERVORE, &c. Hoc est illud pessimum signum in peripneumonia, dum ingratus ille strepitus ab adstantibus percipitur, qui refert fermentis in lebetem, operculo inprimis tecto, aquæ sibilum; unde fervorem strepitantis pulmonis dixerunt Medici. Designat autem ille strepitus semper ferè aerea pulmonis cava angustata esse, sive à collectis sputis hoc fiat, crassioribus & non facillè educendis, sive ab infarctis & distentis vasis sanguineis comprimantur pulmonis vesiculæ aereæ: quandoque & à pulmonis siccitate tale quid fieri posse, aliâ occasione in *Commentariis* §. 826, dictum fuit. In asthmate senili, dum lento mucro gravatur pulmo, talis strepitus percipitur, quem pulli immaturi ex ovo crocitantioni non ineptè comparat apud *Lucianum* (a) boni senis morti inhians futurus hæres: verùm non adeo mali ominis est ille pulmonis strepitus ab hac causa, cùm uno alterove sputo educto cesset, vel minuatur saltem. In peripneu-

(a) *Coac. Prænot. n.º. ccccxxix. Charter.*

(b) *Dialog. Mortuor. Tom. I. pag. 229.*

Tom. VIII. pag. 877.

monia verò notat, pulmonis vasa sanguinea sic infarcta & distenta esse, ut comprimantur pulmonis vesiculæ, unde liber aeris itus & reditus impeditur; simulque collectus mucus spumescens, de quo statim dicendum erit, cum aere conquassatus, neque ob respirationis summam difficultatem averri potens ex his locis, ingratum illum stertorem facit. Dum per sputa evacuatur morbi materies (§. 830; n°. 2.) quandoque levis talis strepitus observatur; sed educto sputo quod in tracheis hærens causam dederat, cessans illico. Unde cautissimè proposuit Hippocrates hanc prognosin, dicens, (a) *Malum quoque, si nihil expurgetur, neque projiciat pulmo, sed plenus in gutture ferveat.* Aliis in locis, in *Commentariis* §. 826, citatis, velut (b) corium stridere, vel & (c) modulari pectus dixit.

SI VEHEMENS IN CORPORE, &c. Magna enim tunc & inflammatoria tenacitas in liquidis adest, & rigida vasa cedere nequeunt, unde nihil boni in hoc morbo, ex sua natura adeo periculoso, sperari poterit. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 830. n°. 1, habentur.

SI MALA EST CUM PRÆRUBRO VALDE STILLICIDIO SANGUINIS. In *Coacis Prænotionibus* (d) habetur hæc prognosin. Antea monitum fuit in *Commentariis* §. 830. n°. 4, peripneumoniam rariùs solvi per hæmorrhagiam narium: ex illis autem, quæ de hac re in *Commentariis* §. 741, dicta fuerunt, patuit, largam tantùm narium hæmorrhagiam in morbis acutis prodesse; stillicidium verò leve ferè semper mali ominis esse, nisi, in die indice contingens, largam evacuationem critico die proximè sequenti prænunciet. Unde patet ratio, quare pro funesto signo in hoc morbo habeatur, imprimis si admòdum rubrum fuerit. Designat enim tunc, ob impeditum sanguinis transitum per inflammatum pulmonem, sic urgeri & distendi capitis vasa, aut solvi incipiant quidem, neque tamen sanguinis, spissior jam & hinc saturatè ruber, atque illico concreescens, pleno rivo exire possit.

SI SICCA EST CUM MACULIS, &c. In *Coacis Prænotionibus* iterum hæc prognosin habetur. Postquam enim Hippocrates dixerat, (e) *Qui in peripneumoniis siccis pauca cocta educunt, metuendi sunt,* subjungit sequentia, (f) *Rubores in pectoribus sublati (utcumque lati ὀποπλατεία) talibus perniciosi sunt.* Designat enim, cutanea vasa infarcta manere, vel rupta sanguinem effudisse; & paulò post in peripneumonicis livescere solent hæ maculæ, sicque gangrænæ nascentis indicium præbent. In pluribus morbis observatur, internis partibus affectis, in cute quandoque mutationem apparere. Dum sæva intestinorum inflammatio in gangrænam tendit, in abdominis cute rubores tales aliquando apparent, livescentes brevè. In pessima paronychia, ubi malum circa tendines musculorum digitos flectentium hæret, lata sæpe zona rubra secundum totum musculi, cujus tendo affectus est, decursum extenditur, tuncque plerumque in tota hac longitudine profunda latet inflammatio, in gangrænam vel difficillimam suppurationem terminanda ut plurimùm. Dum in ægro natura moliebatur salutarem & largam narium hæ-

(a) Prognostic. Comment. II. Sentent. XLVIII. Charter. Tom. VIII. pag. 643.

(b) De Morb. Lib. II. cap. XXIII. Charter. Tom. VII. pag. 575.

(c) Ibid. Lib. III. cap. VII. pag. 585.

(d) N°. ccccxi. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

(e) Ibid. n°. ccccxvi.

(f) N°. ccccxvii.

morrhagiam; (a) in dextra nasi parte usque ad malas, obscuram tunc rubedinem, multò tunc factam illustriorem observavit Galenus (vide Commentaria §. 741.). Ex quibus patet, in morborum prognosi ad alia omnia signa attendendum esse, licet fortè non adeo facilis appareat observanti Medico nexus, quem hæc signa habeant cum re significata. Fidelis similibus Observatio usum habebit semper; rationem fortè dabit fera dies.

SI CORYZA AUT STERNUTATIO, &c. Quid coryzæ nomine intelligatur, antea in *Commentariis* §. 69. n°. 5, dictum fuit: atque etiam de hac re quædam in *Commentariis* §. 787, & 793, habentur, ubi de anginis ab hac causa ortis agebatur. Constitit tunc, incipientem coryzam sæpe comitari validam sternutationem. Si autem considerentur illa, quæ in coryza contingunt, patebit facilis ratio, quare hæc præcedens vel sequens peripneumoniam noceat. In hoc enim morbo membrana nares internas, fauces, asperam arteriam, pulmonem ipsum, &c, investiens tumet, & inflammatur leviter plerumque, sic quidem ut ipsa narium foramina adeo angustentur, ut ne quidem aerem per illa trahere possint sic affecti. Ubi ergo unà cum peripneumonia inflammatoria talis morbus adest, augebitur respirationis difficultas; dum concurrunt binæ causæ, quæ cava aerea pulmonis minuunt: ab inflammatis enim vasis arteriosis & tumentibus comprimuntur vesiculæ aeræ pulmonis, his vasis undique cinctæ; simulque ob coryzam tumente membranâ, harum vesicularum internam superficiem constituyente, minuitur earumdem cavitas. Summo ergo jure *Hippocrates* monuit; (b) *In omnibus autem morbis qui pulmonem exercent, malum est gravedines atque sternutamenta præcessisse, & consequi.* Si jam simul consideretur, per tussim & sternutationem, quæ coryzam comitari solent, agitari validè pulmonem inflammatum, & augeri impetum humorum in loca obstructa, patet, justum metum esse ne tenerrima hæc vasa rumpantur, & inflammatio in lethalem gangrænam abeat.

SI EX ARDENTE FEBRE ORTUM DUXIT. In febre ardente enim cruor parte blandiore & liquidiore orbus est (vide §. 742.), atque inflammatio per universum ferè corpus adest: si ergo in hoc morbo sanguis in angustiis arteriæ pulmonalis hæcere incipiat, nihil spei ferè superesse videtur: vel enim subita sequetur suffocatio, & mors; vel ob humores acres, spissos, validè motos (vide §. 388.), inflammatio pulmonis in febre ardente nata brevè in gangrænam terminabitur. Ardentem verò febrim fatiùs frequenter in lethalem peripneumoniam terminari, ad §. 741, monitum fuit.

Sequuntur jam illa præfagia, quæ ex sputis malis in hoc morbo habentur.

SI SPUTUM BILIOSUM, &c. Mirum hoc, verissimum tamen *Hippocratis* Observatum est. Sputum illud biliosum (c) mixtum cum paucis sanguine tantum fecit, ut inde curam perfectam peripneumoniam expectaverit (vide §. 830. n°. 2.). Contravero damnavit sputum (d) biliosum cum pure, (e) post sextum diem si prodierit. Videtur enim docere tale sputum, quòd illa inflammatio pulmonis, quæ initio morbi adfuerat, jam in suppurationem abierit; dum interim nova inflammatio accedens, nondum cocta & maturata, sputa illa flava produ-

(a) Lib. de Prænotion. ad Posthum. cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 850.

(b) Prognostic. Comment. II. Sentent. XLIX. Charter. Ibid. pag. 643. Confer. Coac.

Prænot. n^o. CCCXCIX Charter. Ibid. pag. 875.

(c) Ibid. Sentent. L. pag. 644.

(d) Ibid. Sentent. LIII. pag. 646.

(e) Ibid. Sentent. LIV.

cit : unde duplici tunc malo conflictatur æger. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 833. n°. 3. circa hanc rem notata fuerunt; ubi simul habentur loca *Hippocratis*, quæ hanc prognosin continent.

AB INITIO VALDE CRUENTUM. Pauculum sanguinis sputis bonis & coctis permisceri, pro optimo signo habetur in hoc morbo, uti ad §. 830. n°. 2, dictum fuit: tunc enim, per anastomofin dilatatis arteriarum osculis in tracheas hiantibus, exit obstruens materia, & pulcherrimè liberatur pulmo. Verùm ubi sputum admodum cruentum est, metus est, impetu vitalis liquidi, totâ cordis adeo propinqui vi pulsati, rumpi tenerrima vascula, & sanguinem fundere. Patet hinc ratio quare *Hippocrates*, de sputis pleuriticorum & peripneumonicorum agens, non damnaverit absolutè cruentum sputum, sed tantùm illud, quod (a) *cruentum valde* (*αιματάδες λίγν*) statim in principio morbi prodiret, dum nondum coctio & expulsio salutaris materiæ morbosæ exspectari potest. Ita & *Aretæus* pessima funestæ peripneumonix symptomata recensens sequentia habet: (b) *Tuffis adest plerumque sicca. Sin aliquod sputum movet, id vel spumans pituita est, aut aliquid exquisitè biliosum, vel cruentum floreo colore valde perfusum. Id verò cruentum aliis perniciosius est.*

FLAVUM SINCERUM. Et illud ab *Hippocrate* & *Aretæo* in locis modò citatis damnatur tamquam malum. Admodum autem distinguendum est illud sputum flavum sincerum à sputo flavo cum striis sanguineis, quod coctum & spissum puri analogam utcumque naturam habet, & opacum est. Flavum verò illud sincerum sputum nihil aliud est, quàm mucus in pulmonis vesiculis collectus; dilutior utcumque, flavedine tinctus, & pellucidus ferè. Videtur autem tunc prodire illud sputum, quando valida inflammatio in arteriis pulmonalibus omnem partem rubram sanguinis sistit, solum autem flavescens serum adhuc transprimitur; quod partim per venas ad cor sinistrum pergit, partim per arteriolarum oscula in tracheas exprimitur, & pulmonis mucum naturalem diluit, & colore suo tingit. Denotat ergo tale sputum, crassa in pulmone accumulari, tenuissima transprimiti tantùm; adeoque patet, quare mali ominis sit.

ALBUM ROTUNDUM. Nihil aliud est, quàm mucus pulmonis in tracheis collectus, morâ & calore sic inspissatus, ut rotundam figuram, quam in pulmonis cavis acquisiverat, retineat, postquam eductus fuit. Unde patet, per tale sputum nihil educi de morbi materia, quæ pulmonem gravat; adeoque & hoc respectu apud *Hippocratem* (c) inter mala sputa numerari. Cæterùm illud sputum ex sua natura nihil maligni designat, uti cruenta, fusca, amurcosa, &c. Unde prudenter *Hippocrates* alio in loco hoc distinxit dicens, (d) *Flavum enim (sputum) si sincerum fuerit, periculosum; album autem, & viscidum & rotundum, inutile.*

SPUMOSUM VALDE. Dum sic lentescunt sputa mucosa, ut aerem; cum quo agitantur in pulmonis cavo aereo, retineant diu, spumosa dicuntur. Semper ferè sputa mucosa utcumque spumosa sunt; adeoque non absolutè pessimum omen præbent. Ita apud *Hippocratem* legitur, quòd peripneumonici in

(a) Coac. Prænot. n^o. cccxc. Charter. Tom. VIII. pag. 874.

(b) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. II.

Tom. II.

(c) Coac. Prænot. n^o. ccxc. Charter. Tom. VIII. pag. 874.

(d) Prognostic. Comment. II. Sentent. XLVI. Charter. Ibid. pag. 642.

initio (a) *sputum tenue & spumofum* exspuant : notat autem simul, quòd progressu temporis (b) sputa hæc in melius mutata fuerint, tandèmq; talia facta, ut morbum sanaverint vel levaverint saltem. Similia & alibi (c) habet. Damnatur ergo inprimis sputum quod *spumofum valde est*; designat enim, summâ vi urgeri humores per vasa vix pervia in pulmone; atque ideo per vasa, mucum secernentia, exprimi solitò crassiores & tenaciores humores, uti evidenter in moribundis apparet. In ultima enim illa lucta viscidus albicans humor in tracheam exprimitur, sensimque per eam ascendens fœdo spectaculo per os & nares defluit, spumescens totus. Confirmantur modò dicta pulcherrimo Experimento, quod celeberrimus *Halesius* (d) instituit. Sanguinem recens eductum ex vitulo, dum jugulabatur, diluit aquâ calidâ nitrosâ; deinde hanc mixturam per tubum duos pedes altum, arteriæ pulmonali ejusdem vituli affixum, infundebat, ut videret, an hâc pressione liquidi, ad duorum pedum altitudinem in tubo hærentis, illud transire posset ex arteriis in venas pulmonales. Verùm non potuit percipere, quidquam in venas transmitti, licèt pulmones admodum dilatarentur & rubescerent. Illo tamen tempore, dum liquidum urgebat fines arteriarum pulmonalium, per quos tamen transire non poterat, per tracheam alba spuma effluxit. Hinc non ineptè dixit *Benedictus*, sputum album & spumans (e) *internæ solummodo sudatiunculæ effectum videri*. Ex quibus omnibus apparet ratio, quare sputum valde spumofum in peripneumonia adeo mali ominis sit.

DOLOREM NON SEDANS. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 830. n°. 2, de hac re habentur.

SI FUSCUM, CENOSUM, AMURCOSUM, &c. Si conferantur illa, quæ §. 388, dicta fuerunt de illo inflammationis exitu, qui in gangrænam tendit, patebit, hæc sputa ferè semper designare, natam jam corruptionem gangrænosam in pulmone, adeoque pessima esse. Damnavit hæc sputa *Hippocrates*, & (f) præ reliquis nigra. Dum carnes animalium in aere aperto calido & humido putrescunt, videmus illas vividum colorem amittere, fuscas fieri, livescere, & in marginibus quandoque viridem, imò & æruginosum colorem habere. Similia omnino contingere debent & pulmone, dum mortifera gangræna vitale hoc viscus, humidum, calidum, & aeri expositum, depascere incipit, unde & similiter coloratus tabus per sputa educitur. Inprimis autem pessima prognosis ex his sputis deducitur, si omnia alia signa prægressa docuerint, validissimam fuisse peripneumoniam. Nam in hoc morbo, licèt non certò lethali, quandoque mala sputa prodeunt. Sic v. gr; notat *Hippocrates*, (g) *lividum autem (sputum) à sanguine fit, si paucus sanguis ad multam salivam commixtus fuerit, neque confestim spuatur, sed intus semi-putrefactum & effæminatum maneat in corpore*. Unde quandoque ab effusis liquidis in tracheam collectis, diu retentis, sputa satis mali coloris nasci possent, licèt ipsa pulmonis substantia nondum contabesceret. Videantur & illa, quæ in *Com-*

(a) De Morb. Lib. III. cap. XIV. Charter. Tom. VII. pag. 588.

(b) Ibid. pag. 589.

(c) Lib. de intern. affection. cap. II. Charter. Ibid. pag. 640.

(d) Hæmorrh. Experiment. II. pag. 75.

(e) Theatr. tabid. Exercit. Diar. XIX. pag.

52.

(f) Prognostic. Comment. II. Sentent. XLV. XLVIII. Charter. Tom. VIII. pag. 641. 643. Confer. Coac. Prænot. n^o. CCCXC. Charter. Ibid. pag. 874.

(g) De Morb. Lib. I. cap. ultim. Charter. Tom. VII. pag. 549.

mentariis §. 432, ubi de gangræna viscerum agebatur, habentur:

SI NEQUE FEBRIS, &c. Antea vidimus in eadem hac paragrapho, longè citiùs mori ægros, dum totus pulmo unà cum corde inflammatur. Verùm ubi gravis quidem morbus est, neque tamen adeo præceps, diutius plerumque morbum ferunt ægri. Medici munus tunc est, singulis diebus attentè lustrare omnia, an fortè appareant signa, quæ docent, materiam morbi solvi, moveri, ad exitum vel metastasin salutarem disponi. Si nihil horum appareat, neque febris remittat, nec difficultas respirationis, sed contrà augeantur omnia symptomata, peripneumonix exitus in mortem prævidetur; qui tunc plerumque die critico insigniori, septimo nempe, vel nono illum proximè sequente, sequi solet; de quibusvideantur illa, quæ de decretoriis diebus in *Commentariis* §. 741, habentur. Nisi septimâ die febris dimiserit, suffocationem & mortem eodem hoc die, vel & nono, instare in peripneumonia, monuit (a) *Hippocrates*; si autem diutius protraheretur morbus, spem secuturæ (b) suppurationis esse. Ut autem, quantum fieri possit, cognoscere posset fatalem diem Medicus, monuit *Hippocrates*, postquam & bona & mala signa enumeraverat, hæc omnia inter se (c) conferri debere, tuncque tantum haberi verissimum præsagium.

MORS VERO ILLIS CONTINGIT, &c. Quamdiu aliquid adhuc per infarctas immeabili sanguine pulmonis arterias transmitti poterit, vita durat, licet debilis, & pulsus adhuc micat. Cùm autem pauculum tantum sanguinis sic in cor sinistrum venire possit, non poterit unà cum sanguine calor ad extrema corporis dispergi; unde extrema frigent primò, tandem omnes ferè corporis partes inferiores. Cùm autem cor dextrum, & magna receptacula venosa, illi adjacentia, sanguine distentissima sint, & totus pulmo infarctus, æstuat pectus præcipuè, atque ob eandem causam & caput & collum diutius calent, & genæ rubent, uti in *Commentariis* §. 826, fuit explicatum. Stagnante tandem omnino in venis superioribus sanguine circa mortem, genæ lividæ fiunt, ipsaque facies, quàmvis turgida & rubra, jam frigescere incipit. Unde & notavit *Hippocrates* pro pessimò signo in hoc morbo, (d) *si corpus à calore inæqualiter affectum est, si ventre & lateribus vehementer calentibus, frons, manus pedesque refrixerunt*. Ubi autem nihil amplius per pulmonem transprimitur potest, plenum manet cor dextrum, quiescit, & mors adest. Verum quidem est, & in illis, qui aliis morbis pereunt, similibus cum phœnomenis sæpe mortem venire; sed postea ad §. 874, patebit, proximam mortis causam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum esse peripneumoniam.

§. 849. CURATIO hujus mali varianda est pro diverso statu morbi & symptomatum, adeo ut, quod uno tempore proffit, in eodem tamen morbo alio tempore datum obsit.

Præmissis illis, quæ peripneumonix definitionem, causas, effectus, signa diagnostica, spectant; uti & his, quæ ad varios hujus morbi exitus in sanationem,

(a) Lib. de Loc. in homin. cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 365.

(b) Ibid. pag. 366.

(c) Prognostic. Comment. II. Sentent. LVI. Charter. Tom. VIII. pag. 648.

(d) Ibidem.

aliud morbum vel mortem, pertinent; sequitur jam, ut agatur de curatione.

Ex illis verò, quæ hæctenus dicta fuerunt, satis patet, generalem curæ Methodum tradi non posse, quæ in omni casu sufficeret, cum adeo diversis viis in sanitatem abeat hic morbus. Vel enim benignâ resolutione sanatur; vel evacuatione materiæ morbosæ, & quidem per varia loca corporis, tollitur morbus; vel per metastasim ad alias partes corporis derivatur illud, quod pulmonem gravabat prius, &c. Unde nihil aliud superest, quàm omnia illa seorsim expendere, & videre, quid in singulis requiratur, ut curatio fiat. Nisi enim sic procedatur, fortuita erunt omnia; dum, quod uno tempore hujus morbi prodest, altero pessimè nocere possit, uti patebit ex sequentibus.

§. 850. **S**I ergo in peripneumonia omnia signa adsint descripta (830. n°. 1.), utendum quiete corporis & animi; aere tepido, humido; balneo vaporis aquæ dulcis ad pulmones, nares, os, pedes, crura; victu tenui, potu levi; medicamentis aquosis, nitrosis, farinosis, mellitis.

Eodem ordine, quo varii peripneumonix exitus enumerati fuerunt, etiam tradetur curatio. Unde agitur primò de illis, quæ requiruntur, ubi benignâ resolutione curabilis est hic morbus, de qua §. 830. n°. 1., dictum fuit; ibique simul enumerata fuerunt signa, quæ docent, talem morbi statum adesse.

Cum tutissimus sit, adeoque quàm maximè optabilis, ille peripneumonix exitus, patet, retineri debere eandem illam conditionem, quæ tunc temporis in fluidis & solidis corporis partibus adest; adeoque nullam insignem mutationem per sanguinis missionem, purgantia, &c, requiri. Adest quidem diathesis inflammatoria in sanguine, sed tam levis, ut resolvi facilè possit: vasa quidem obstructa sunt, sed facilimè cedunt, & paulò post transmittent illud, quod jam impactum hæret, per ultimas suas angustias. Indicatio ergo curatoria tantum jubet, ut conserventur conditiones ad benignam resolutionem requisitæ, quæ jam adsunt, & suppleantur illæ, quæ deficiunt; de quibus dictum fuit ad §. 386, quando de resolutione inflammationis agebatur.

Quies autem corporis & animi requiritur, ut motus humorum per vasa sedatus admodum sit, (necessaria omnino ad blandam inflammationis resolutionem conditio, vide §. 386.); vidimus enim §. 99, animi affectibus & muscolari motu augeri circulationis velocitatem. Omnium autem citissimè & validissimè pulmo ab aucta sanguinis velocitate afficitur, quia omnis sanguis semel transire debet per solos pulmones illo tempore, quo per omnes partes distributus circuitum absolvit per singulas, uti antea jam monitum fuit. Unde metus foret, ne per auctam circulationis velocitatem nimis consolidaretur materia obstruens, atque profundius adigeretur in vasorum conniventium angustias, adeoque difficilior fieret resolutio.

Cum autem & canalium mobilitas inter requisita benignæ resolutionis recensetur (§. 386.) conducet summopere, si curetur, ut aer inspiratus tepidus & humidus sit, quo nil magis laxat. Unde muccinia, aquâ tepente madida, naribus supponere oportet, totamque atmosphæram, in qua æger decumbit, simili halitu replere. Balnea vaporis pariter inferioribus corporis partibus applicantur,

ut & aqua, venis bibulis resorpta, sanguinem diluat, & laxatæ hæ partes majorem copiam humorum in se retineant; sicque impetum & copiam à pulmone, quantum fieri poterit, subducant.

Cùm autem chylus ex ingestis paratus, in vena subclavia sanguini mistus, illico per pulmonis angustias pelli debeat, curandum est, ut nec copiâ, nec majori viscositate, gravare pulmonem possit. Serum ergo lactis, lac aquâ dilutum, hordei, avenæ, panis decocta, & similia proderunt; quibus solis: cibi potûsve titulo assumptis, satis sustineri poterunt vires, donec inflammati resolutio facta sit; cùm ille peripneumonix exitus primis tantùm morbi diebus sperari possit.

Diluens verò vehiculum (vide §. 386.) ad resolutionem concreti requiritur; uti & illa, quæ viscosum illud inflammatorium solvere valent: aquosa hinc, inprimis farinosis incoctis tali copiâ, ut nimio lentore obesse nequeant; nitrosa, melita, saponis nativi plantarum molles & blandi, uti rob sambuci, plerique Officinales syrupi, &c, summi usûs sunt. Simplex certè hordei decoctum cum nitro & oxymelle huic indicationi sufficit; qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

§. 851. **S**I verò status adest (§. 830. n°. 2.), utendum iisdem (§. 850), & medicamentis emollientibus, depurantibus, excretionem promoventibus, leniter reficientibus, vaporibus: vitandum venæ-sectio, purgatio, sudoris expulsio, aliave omnia, dictam excretionem perturbantia.

Quando de curatione peripneumonix per sputa §. 830. n°. 2, agebatur, notatum fuit, pauculum sanguinis sputis misceri; illudque fieri, non ob rupturam vel erosionem vasorum, sed à mera tantùm dilatatione extremorum finium arteriosorum, qui in cava bronchiorum hiant; tuncque pulcherrimo cum successu educi materiam obstruentem. Omnia ergo eadem requiruntur, quæ ad præcedentem paragraphum laudata fuerunt: per illa enim solvitur & mobilis redditur morbi materies, simulque expediuntur viæ, per quas exire debet. Decocta hinc emollientia, & levissimè depurantia, omni scopo hinc satisfaciunt. Talis decocti formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur; & ad ejus normam plures aliæ similes parari possent ex emollientibus & lenissimè aperientibus, unâ cum melle, syrupo quinque radicum, althææ *Fernelii*, &c. Molli victu vires sustinentur facilè, solùmque lac, duplo vel triplo aquæ dilutum, hinc sufficeret; cùm & hoc modo satis brevi tempore soleat finiri hic morbus, si non turbetur intempestivis remediis salubris hæc materiæ morbosæ per sputa evacuatio. Dùm enim minùs periti Medici sputa hæc sanguine tincta vident, vano metu percussî pessima quæque ominantur, & de periculosa hæmoptysi solliciti, venæ-sectione, adstringentibus, incrassantibus, &c, tentant suppressere sputorum evacuationem. Sæpe etiam adstantium importuna sollicitudo extorquet similia à Medicis, satis quidem peritis, neque tamen tantâ adhuc pollentibus auctoritate, ut huic torrenti obsistere valeant absque famæ periculo. Si quid enim in ancipiti hoc morbo contingit sinistri postea, in culpa habebitur Medicus, ac si ægrum suâ neglexisset incuriâ. Decet tamen ingenuum firmo potius animo oblectari, quàm

ignaræ plebeculæ auram captare ægrotantium damno. Omnia illa, quæ purgando, sudorem excitando, aliisve modis corpus turbant, vitanda pariter sunt ob eandem rationem.

§. 852. **S**I status (830. n°. 3.) adest, lenia clysmata emollientia, fomenta lenia abdomini imponenda, decocta emollientia, & levissimo gradu laxantia, profunt, simul reliquis peractis (850. 851.).

Alia iterum via est, per quam morbi materia in peripneumonia exit de corpore. Quibus autem signis salutaris hic alvi fluxus à symptomatice & nocente in hoc morbo diarrhœa distinguatur, ad §. 830. n°. 3, dictum fuit. Omnia eadem requiruntur, quæ binis præcedentibus paragraphis laudata fuerunt, ad materiem morbosam solvendam & mobilem reddendam, atque vasa pulmonis expedienda, ut dimittere illam possint. Præter hæc verò & proderunt illa, quæ lubricant vias, versus quas natura materiam morbosam ducere molitur, & laxant vasa, per quæ transire debet. Clysmata hinc lenissima ex lacte mellito, decocto hordei cum syrupo althææ & similibus, parata, injiciantur, ut crassæ in intestinis ultimis hærentes fæces educantur, & lubricentur hæc viæ. Fomenta ex decoctis emollientium herbarum parata, pannis laneis excepta, calida abdomini applicantur; ut ducatur materia, quò sponte jam vergere incipit; cavendo sollicitè, ne frigescant hæc applicata, tunc enim nocerent. Decocta ex similibus parata exhibentur, addito melle, quod levi stimulo alvum solvit utcumque, simulque primas vias lubricat. Purgantium acriorum stimuli hinc nocent potius, cum lenis tantum alvi solutio, non autem valida ejusdem perturbatio hinc requiratur; uti ad §. 830. n°. 3, ex *Hippocrate* monitum fuit.

§. 853. **I**N statu altero (830. n°. 4.) fiant eadem, ac (850. 851. & 852.), sed addantur balnea pedum, fomenta renum per clysmata emollientia interna, & externa linimenta, bibantur decocta levissimè abstergendo diuretica.

Omnia iterum eadem sunt; differt tantum locus, per quem excernitur morbi materia. Si urina crassa, stranguriosa, cum levamine pulmonis fluere incipiat, novimus naturam affectare hanc viam, ut corpus liberet. Similis ergo *Medela* requiritur. Topica autem remedia nunc applicanda sunt renum regioni, fomenti vel & linimenti formâ. Verum & clysmata emollientia hinc egregiè profunt, dum intestina crassa his repleta renibus, quibus adjacent, optimum fomentum præbent; uti postea adhuc pluribus patebit in *nephritidis Historia*. Simul etiam prodest usus talium decoctorum, quæ largâ aquæ quantitate augment urinæ copiam, simulque leni stimulo diuretico gaudent: formula talis decocti in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

In omnibus ergo his tantum est indiganda via, per quam expulsionem materiæ morbosæ natura molitur: ubi enim hoc rite constitit, nulla amplius superest in cura difficultas, uti sequenti axiomate, cujus aliâ occasione in *Commentariis*

§. 605. n°. 13, memini, docuit Hippocrates, dicens, (a) *Quæ ducere oportet, quò maximè propendet, eò per loca conferentia, ducenda sunt.*

§. 854. **S**I inflammatio recens, magna, sicca, in corpore robusto, paulò antè sano, exercitato, deprehenditur per signa (825. 826.), statim recurrendum, 1°. Ad citam largam, pro gradu mali moderandam, aut repetendam missionem sanguinis, ut moles crassi minuatur, & diluentibus spatium concedatur. 2°. Ad balnea vaporis emollientis, pulmonibus assiduò, reliquo corpori sæpe applicanda. 3°. Ad decocta diluentia, resolventia, emollientia, laxantia, antiphlogistica, nitrosa, anodyna, parvâ copiâ, continenter repetenda, calidissima forbenda. 4°. Ad clysmata blandissima antiphlogistica. 5°. Ad victum tenuissimum ex succis antiphlogisticis.

Haectenus consideravimus, quid agendum sit, dum in benignam resolutionem tendit peripneumonia; vel ubi materia morbosa soluta & mobilis reddita, inepta tamen ut cum sanis humoribus fluat absque turbatione æquabilis circulationis, per sputa, alvum, urinas exit de corpore. Sequitur jam, ut videamus, quænam requirantur, dum idem morbus neque sponte resolvitur, neque signa tamen docent, mobilem jam redditam esse materiam, & ad exitum disponi. Adest inflammatio, quæ ergo omnes exitus inflammationis habere poterit: cum autem in vitali viscere hæreat malum, sola illa curatio, quæ resolvendo fit, optanda foret; cum periculosa admodum hîc suppuratio sit, gangræna semper ferè lethalis, scirrhus difficillima mala relinquat, & præter hæc omnia pulmonis summa ad vitam necessitas faciat, ut ingravescente morbo suffocentur ægri, antequam inflammatio in suppurationem abire possit.

Quantam efficaciam habeat missio sanguinis in curatione inflammationis, antea demonstratum fuit; unde & in hoc casu meritò commendatur. Interim tamen notandum est, non in omni peripneumonia, neque omni tempore hujus morbi, illam conducere. Monitum fuit in *Commentariis* §. 848, circa finem, omnes ferè morbos lethales paulò ante mortem facere peripneumoniam: facile autem patet, in tali casu fractis jam viribus, & pauculo adhuc sanguinis per vasa moto, venæ-sectionem necessariò mortem accelerare debere; cum sic tollatur illud, quò debilem vitam adhuc continuat. Unde prudentissimè monuit *Ægineta* (b) sanguinis detractionem vitandam esse in illis, qui ex aliis morbis in peripneumoniam delapsi sunt; maximè si jam diu ægrotaverint, vel si in horum morborum initio jam venæ-sectio fuerit instituta. Idem verum est, si jam eò usque invaluerit morbus, ut extrema frigida, pulsus debilis, celer & intermittens, doceant, pulmonem immeabili sanguine adeo infarctum esse, ut tenuissimam tantùm partem, & exiguâ quidem copiâ, in cor sinistrum transmittere possit. Hinc intelligitur, quare in textu dicatur, *Si inflammatio recens, magna, sicca, in corpore robusto, paulò antè*

(a) Aphorism. Sect. I. n°. XXI, Charter. | (b) Lib. III. cap. xxx. pag. 405
Tom. IX. Part. II. pag. 38.

sano, exercitato deprehenditur. Sicca autem dicitur peripneumonia, dum vel nulla omnino prodeunt sputa, vel tantum talia, quæ solum mucum, pulmonis bronchia lubricantem, tussi abrasum habent, nihili autem continent materiæ morbosæ solutæ & hæc viâ excretæ, qualia erant illa sputa, de quibus §. 830. n°. 2, dictum fuit; tunc enim à venæ-sectione abstinendum esse, probatum fuit.

Citam autem & largam sanguinis evacuationem periculosus ille morbus postulat; cum subitæ suffocationis periculum hîc immineat, adeoque & valida, morbique atrocitati paria, & matura subsidia requirat; uti optimè *Aretæus* (a) monuit. Ad animi deliquium autem sanguinis missionem instituendam noluit (b) metuens, ne suffocationis periculum inde augeatur, neque absque ratione. Verum quidem est, largam venæ-sectionem, ad animi deliquium usque factam, efficacissimum in sanandis inflammationibus remedium esse, dum, omni impetu vitalis liquidi urgente loca obstructa sublato, vasa contracta repellunt obstructas moleculas versus latiora (vide §. 400.): sed in *Commentariis* §. 847, probatum fuit, valvulas in cordis dextri orificio arterioso locatas impedire retrogradum illum sanguinis in arteria pulmonali motum, dum animi deliquium instat vel jam adest; adeoque vix quid boni inde expectari poterit. Interim, dum animi deliquium patiuntur ægri, cessat cordis motus, adeoque omnia stagnant in pulmonis vasis; simulque, frigore constrictis partibus extremis, venosus sanguis in sinu venæ cavæ, dextrâ auriculâ, & cavo cordis dextri colligitur, stagnat, ad concretionem disponitur, imò sæpe jam floccos polyposos colligit; unde paulò post, dum ex hoc deliquio resuscitantur homines, sanguis ille jam concrevens ferè per pulmonem, in plurimis locis obstructum, pelletur: adeoque patet, periculum esse, ne inde morbus augeatur. Videmus enim homines, à quacumque causa in animi deliquium lapsos, dum reviviscunt, angere, suspiria ducere, & de pectoris oppressione conqueri, donec pulmonis & vasorum actione iterum divisæ fuerint, quæ jam adunari cœperant, sanguinis moleculæ; sicque restituatur liber sanguinis per vasa motus.

Præstat ergo, ut decumbenti ægro in lecto mittatur sanguis, sic enim minus periculum est, ne in syncopen delabatur; largâ quidem satîs copiâ & ex amplo vulnere, neque tamen ad summam debilitatem usque; potiusque repetatur postea, si opus fuerit. Unde *Aretæus* (c), licet ex utraque manu simul sanguinem mittendum commendaret, monuit, illico supprimendum esse sanguinem, si respiratio melior reddita pulmonem levare docuerit; atque denuo postea mittendum, si symptomatum augmentum illud indicaverit.

Compescetur sic per venæ-sectionem nimia circulationis velocitas: minuetur moles liquidi movendi per pulmonem; tolletur crassior pars, rubra nempe (venæ-sectione enim tantum locum habet, ut dictum fuit, dum nondum penitus infertus pulmo est); simulque depletis vasis spatium concedetur diluentibus; formâ balnei, clysmatis, potûs, &c, assumendis: (d) Nam si à sanguine morbi causa provenerint, eas venæ-sectione tollit. Atqui seu pituita, seu spuma, seu quævis alia humiditas tumefaciat, venarum inanitiones amplio rem pulmonis locum ad respirationis tran-

(a) De curat. morbor. acutor. Lib. II. cap. I, pag. 94.
(b) Ibidem.

(c) Ibidem.
(d) Ibidem.

Si minùs tuta videretur venæ - sectio , cucurbitulis applicatis cum scarificatione tantùm sanguinis educi iussit *Ægineta*, (a) quantùm vires patiuntur. Sed & cucurbitas absque scarificatione laudat *Aretæus*, (b) *Si tergo, dorso, præcordiisque ubique adhibeantur*; monétque, semper aliquid levaminis pulmóni conciliari, si in quamcumque etiam corporis partem derivarentur hoc modo humores: (c) *omni enim ex parte pulmonaria obsidenda impugnandaque est*. Unde & extremorum (d) deligationem, quâ pressis venis sanguinis & humorum major copia in artubus retinetur, commendavit.

2. De his ad §. 850, dictum fuit. Laxantur enim per balnea vaporis pulmonis vasa, ut faciliùs transmittere possint humores. Dúmque toti corpori similia applicantur, flaccescunt omnes partes, & majorem copiam humorum retinent, quod híc requiritur. Præterea sanus etiam & robustus homo continuâ balnei vaporis applicatione sic debilitari poterit, ut langueat totus; adeóque poterunt in hoc morbo per eadem pro lubitu vires vitæ sic minui, ut nullum periculum sit, ne immedabilis sanguis profundius in vasorum pulmonalium angustias adigatur, quod multùm ad curationem facit. Simul etiam aqua eodem tempore se venis bibulis cutis insinuat, sicque optimè diluitur sanguis. Solebant & veteres Medici non tantùm fovere pectoris externam cutim, verùm etiam acrioribus applicatis irritare. Ita *Celsus* in cura hujus morbi dicit, (e) *Prodest etiam impositus super pectus sal bene contritus, cum cerato mistus; quia leviter cutem erodit, eoque impetum materiæ, quâ pulmo vexatur, evocat*. Similia & *Aretæus* (f) laudavit.

3º. Similia requiruntur medicamenta ac in *Commentariis* §. 850, laudata fuerunt. In cura autem inflammationis pariter de omnibus his actum fuit. Adduntur lenissima anodyna, uti v. gr; flores papaveris rhæados, vel syrupus ex horum succo paratus, ut nimius febris impetus, si adsit, compefcatur (vide §. 610.), & blandus concilietur somnus, quòd & ab *Aretæo* (g) laudatur; simul etiam his molesta tussis lenitur. Narcotica autem & stupefacientia nocerent potiùs, inprimis dum in vigore hic morbus est; ægri enim his usi, anxietatem illam impediti sanguinis per pulmones transitùs comitem (vide §. 631.), minùs perciperent, & suffocationis periculum incurrerent; dum vigiles erecto in lecto situ, & valido respirationis molimine oblectantur, quantùm possunt. Parvâ autem copiâ simul sumuntur, ne largiori haustu distentus ventriculus anxietatem augeat, neque subito ingestis his, auctâ humorum copiâ, nimis gravetur infarctus pulmo. Frequens autem similibus assumptio facilè compensabit quantitatis defectum. Calidissima autem forbentur, quia per calorem augetur vis diluens aqua; simulque eâdem operâ, dum per œsophagum transeunt, blando calore foventur vicinæ partes.

An autem sperari potest, dum similia medicamenta parcâ simul copiâ forbentur, partem illorum directè per asperam arteriam in pulmonem venire posse? Ita credidit *Hippocrates*. Dicit enim potum quidem deglutitum affatim in stomachum transire; sed videtur simul in illa opinione fuisse, (h) partem quamdam deglutiti liquidi sensim delabi posse per glottidem & secundùm latera asperæ arteriæ decur-

(a) Lib. III. cap. xxx. pag. 40, versâ.

(b) De curation. morbor. acutor. Lib. II. cap. I. pag. 94.

(c) Ibid. pag. 95.

(d) Ibidem.

Tom. II,

(e) De Medic. Lib. IV. cap. VII. pag. 212. 213.

(f) De curation. morbor. acutor. Lib. II. cap. I. pag. 95.

(g) Ibidem.

(h) Lib. de cord. Charter. Tom. IV. pag. 269.

rere. Directo autem hoc probavit Experimento sequenti : (a) Si quis enim aquam, cyano aut minio inquinatam, valde sitienti (animali) potui exhibeat præcipuè verò sui (hoc enim pecus neque curam adhibet & immundum est.), deinde adhuc bibenti jugulum secuerit, hunc potu coloratum reperiet. Verùm addit, (b) non cuivis hanc manuum actionem (experientiam) aggredi datur. Galenus pariter in eadem opinione fuit; nempe, naturaliter aliquid de potu in asperam arteriam venire; & (c) cœu juxta murum aqua descendit, sic sensim delabi, tuncque tussim non movere. Si autem quid non secundum latera asperæ arteriæ decurreret, sed (d) per mediam spiritûs viam incidit, tusses statim excitat. Unde etiam ad ulcera asperæ arteriæ remedium à supino homine sensim deglutiendum commendavit. Experimentum autem illud Hippocratis à celeberrimo Meryo (e) cum successu institutum fuisse legitur. Levamen à linctibus emollientibus in tussi ab exasperatione harum partium illud confirmare videtur. Tamen negari nequit, parcam tantum copiam ingesti liquidi hâc viâ transire posse, adeoque non multum boni inde expectari posse. Præterea admodum probabile videtur, non semper liquidorum deglutorum partem ingredi, nam vinum, acetum, &c, impune potantur; cum minima horum guttula in tracheam dilabens tussim summam excitaret suâ acrimoniâ.

4. Quantum usum habeant clysmata in sedando nimio febrili impetu, ad §. 610, dictum fuit; unde & hoc respectu locum habere poterunt, cum ad benignam inflammationis resolutionem requiratur sedatus humorum motus (vide §. 386.). Tantù fecit clysmata Aretæus (f) ut illa substituerit venæ-sectioni, si aliquod impedimentum prohiberet, ne illa in hoc morbo institui posset. Acriora quidem commendavit clysmata, quia quarumcumque partium corporis irritationem utilem credebatur in periculoso hoc morbo: sufficere tamen blandissimorum antiphlogisticorum usus, ut v. gr; mellis uncie binæ, cum nitri media drachma & decem unciis decocti hordei; cum indicatio curatoria non requirat, ut per alvum subducantur liquida; sed potius, ut per omnes corporis vias talia subministrantur sanguini, quæ illum diluere, & inflammatoriam spissitudinem resolvere, valent. In anum autem injecta liquida venis resorberi & sanguini misceri posse, in Commentariis §. 813, probatum fuit; atque ibi datæ fuerunt cautelæ, quæ in horum applicatione observari debent.

5. Quinam victus in hoc casu conveniat, ad §. 850, dictum fuit. Lentioris enim vel copiosioris chyli molestiam pulmo illico sentit etiam sanus; longè magis ergo, si morbosus fuerit. Decoctum oryzæ, hordei, avenæ, panis, cum melle, rob sambuci, & similibus, omni scopo hîc satisfacit. Radicum scorzonæ, tragopogonis, chondrillæ, &c, decocta similem usum præstant; de quorum efficacia in solvendo viscido febrili ad §. 614, dictum fuit. Leve autem & dilutum nutrimentum in hoc casu sufficit; cum morbus, si hoc modo sanari possit, nunquam in longum tempus excurrat.

(a) Lib. de corde. Charter. Tom. IV. pag. 269.

(b) Ibidem.

(c) Method. Medend. Lib. IV. cap. vii. Charter. Tom. X. pag. 101.

(d) Ibidem.

(e) Académ. des Scienc. l'An 1700. Mém. pag. 310. dans les notes lettre, e.

(f) De curation. morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 94.

§. 855. **S**I inflammatio magna, cum febre, & reliquis symptomatibus validioribus duravit ultra triduum, & signa adsint inflammationis jam in suppurationem tendentis (§. 833. 834. 835.), semper multum discriminis adest, quamvis diutius jam excurret morbus, & spatium dabit curationi: tum 1°. Venæ-sectione nullâ, vel, si aliquid urget, parcâ utendum. 2°. Victu leni, sed paululum incrassante, & ex maturantibus confecto, utendum. 3°. Balneis pulmonicis, emollientibus, maturantibusque utendum ad quintum ab inchoato malo diem. 4°. Die quinto, & sexto iisdem utendum, additis sorbitionibus tussim moventibus leniter, simulque replentibus, ut septimo fortè die locus levare queat pure cocto, vasis attenuatis, vitâ sustentatâ.

Sola illa curatio peripneumoniæ, quæ fit per resolutionem, aut citam excretionem materiæ morbosæ solutæ & mobilis redditæ (vide §. 830.), tuta est. Verum non semper illa obtineri poterit, sive non satis citò idonea Medela adhibita fuerit, sive ex sua indole pertinacior morbus obstiterit. Inter reliquos autem inflammationis exitus optimus ille est, qui in suppurationem tendit. Quænam signa sint peripneumoniæ in suppurationem vergentis, paragraphis hîc citatis explicatum fuit; atque in *Commentariis* §. 833. n°. 2, demonstratum fuit, resolutionem expectari non posse, si ad quartum diem usque febris, & reliqua symptomata valida permanerint. Licet autem benigna suppuratio in aliis corporis locis, ad quæ manibus accessus datur, plerumque satis commodè curari possit; in vitali tamen hoc viscere nata vomica purulenta semper multum discriminis habebit; cum rupta talis vomica in pectoris cavum pus effundere possit, & empyema lethale facere; vel totam sanguinis massam purulentâ cacochymiâ sic inficere, ut funesta sequatur phthisis. Nec minus periculum imminet, ne abscessus, mole quotidie auctus, vicina vasa adhuc libera comprimens suffocet ægrum, antequam maturatio perfecta, & maturi abscessûs ruptura fiat, uti ad §. 836, dictum fuit. Omni ergo ope nitendum est, ut quàm ocyssimè fiat maturatio; & deinde maturatione factâ collectum pus citissimè educatur. Quænam autem in hoc casu observanda sint, ex sequentibus patebit.

1°. Ubi de abscessu, inflammationem sequente, agebatur §. 402, & sequentibus, consistit ad maturationem crudi inflammatorii conducere paulò majorem motum & in parte affecta & in toto corpore, tali moderamine tamen, ut nec nimis citatus motus subito rumpat vascula tenerrima, sicque gangrænam loco suppurationis producat; neque nimis torpens non valeat separare extremos vasculorum inflammatorum fines, & in bonum pus cum humoribus effusis convertere. Non ergo conducet in hoc morbi stadio sanguinis missio, cum vires debilitet, adeoque maturationem retardet. Si autem summa pectoris oppressio illam etiam hoc tempore poscere videtur, vel nimis impetuosa febris compeSCI debet, parca sufficiet, & tali tantum copiâ, quæ levandis symptomatibus & justo febris moderamini satis est, non ultra.

2°. Loco externo corporis suppurando applicantur mollissima cataplasmata ex farinosis & emollientibus herbis parata, ut cita fiat maturatio. Ob hanc causam oportet curare, ut alimenta talia ingerantur, quæ similes dotes habent, ut chylus inde paratus, ad pulmonem delatus, emolliente & maturante vi præditus, suppurationem promoveat. Verum quidem est, lentiores utcumque ex talibus parari chylum, adeoque periculum fore, ne inde augeantur pulmonis angustiae: tali autem cum cautela hæc danda sunt, ut nec nimis glutinosa sint, neque nimiam copiam simul sumpta pulmonem gravare possint. Ob hanc rem *Hippocrates* dixit, sorbitiones (a) quarto, quinto, & sexto die, ne amplius dulces sint, sed pingues, quum ad sputum per superiora exscreandum conferant. Sorbitiones multas, (b) ptisanæ cremorem coctum melle affuso & cocto, ... aquam mulsam, &c. laudat alibi. In *Materia Medica* ad hunc numerum habentur præcipua, quæ in hoc morbi statu conducunt.

3°. Puri, dum maturus abscessus erit, conciliari debet exitus, & quidem quam citissime, ne morâ acrius factum erodat teneram pulmonis fabricam. Sola autem hæc via tuta erit, per quam in cava aerea pulmonis pus erumpit; cum aliter in cavum thoracis, vel mediastini dilatata vacua (vide §. 836. n°. 4.) decidet, lethali ferè semper cum eventu. Oportebit ergo, statim ac signa suppurationis inceptæ apparent, balneo vaporis, unâ cum aere inspirato hausto, sic emollire totam aeream pulmonis superficiem, ut liberrimè huc versus ire possit collectum pus; simulque eadem operâ efficitur, ut citius & facilius rumpi possit membrana pus factum continens. Solius aquæ calentis vapor hic sufficit, emollientium enim herbarum efficacia non consistit in volatili adeo parte, ut unâ cum hoc vapore ascendere possit; unde ab illis non multum boni exspectatur, licet tamen sæpe illis utantur Medici, ne remedii simplicitas ægris & adstantibus contemptum pariat. In omnibus autem illis pergendum est, ad quintum usque diem ab inchoato malo. Simul etiam apparet ex dictis, pleraque remedia, quæ præcedenti paragrapho ad resolutionis curam laudata fuerunt, etiam disponere morbum ad benignam suppurationem, si resolutio obtineri nequeat.

4°. Simul ac spes est, crudum inflammatorium in pus coctum & bonum conversum esse, quantocyus exitus ipsi conciliari debet: pergitur hinc in iisdem, sed simul Arte excitatur tussis, ut sic agitato pulmone rumpantur abscessus. Acetum cum melle, oxymel dictum in *Officinis*, si calidum sumatur vel solum, vel decocto emolliente dilutum, uti etiam vinum calidum, tussim excitare solet, plerumque satis validam, quâ concussus pulmo sæpe sic agitur, ut crepet vomica, & collectum pus per sputa repurgetur. Formula talis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, quæ scillæ, bulbi amarissimi, infusum in aceto recipit, quo remedio nullum habetur efficacius ad pulmonem detergendum; unde tanti usus fuit apud veteres Medicos. Omnibus his adhibitis fortè poterit levari locus pure cocto excreto, septimo die, quem insignem vim habere in criticis evacuationibus, antea in *Commentariis* §. 741, probatum fuit. Non tamen semper hoc succedere illo tempore, patebit sequentibus paragraphis. Nisi enim cita maturatio facta fuerit, & materies maturanda hæserit in tali pulmonis loco, ut facillimè in bronchia exire possit, longior temporis mora intercurrit, antequam rumpatur

(a) De Morb. Lib. III, cap. XIV. Charter. Tom. VII. pag. 589.

(b) Lib. de Affection. cap. IV. Charter. Ibid. pag. 641.

abscessus. Convenit interim omni Artis molimine promovere crudi inflammatorii maturationem, & maturati evacuationem; aliter enim justus metus est, ne natus abscessus, collecto pure tumens, vicina vasa comprimatur, sicque novam inflammationem producat; quæ pariter suppurata novum abscessum faciet, vel prioris molem augebit. Unde sequentia Hippocrates monuit, (a) *Si peripneumoniâ correptus diebus principibus non purgetur, sed sputum & pituita in pulmone remaneant, suppuratus fit, qui si confestim curatus fuerit, plerumque effugit. Si verò neglectum relinquatur, quod in pulmone est, corrumpitur; quo incumbente ac putrescente, tum corrumpitur, tum ulceratur pulmo & pus colligit; neque amplius intrò ad se effatu dignum alimentum trahit, neque ab eo quidquam per superiora repurgatur, sed cum suffocatur, tum semper difficilius spirat, & respirando stertit, indeque à superiore pectore respirat; tandem verò sputis obturatur, ac moritur.*

§. 856. **S**I signa docent, factum esse in pulmone abscessum (§. 835) acceleranda ejus disruptio in asperam arteriam; eaque factâ, depuratio subita & tuta ulcerosi loci.

Primis duabus vel tribus septimanis peripneumoniæ in suppurationem vergentis, vel jam suppuratæ, spes est, collectam materiam sensim per sputa evacuari, & depuratum pulmonem consolidari facilè posse; illo enim tempore nondum profundè in substantiam pulmonis tale ulcus penetravit. Unde etiam inter signa futuræ suppurationis §. 833. n.º. 3, numerabatur, si criticis diebus ad decimum-quartum diem utque nulla fuisset facta per sputa cocta evacuatio. Unde & Hippocrates de his agens dixit, (b) *Hæc autem contingunt diebus ut minimùm quatuordecim, ad summum verò uno & viginti. Et hoc tempore vehementer tussit, simulque cum tussi purgatur: primùm quidem copiosum & spumosum sputum exspuit; septimo verò & octavo die, quum febris in vigore fuerit, humidâque peripneumonia exstiterit, crassius procedit; sin minus, minimè. Nono & decimo, aliquantùm cum virore pallescens & subcruentum: duodecimo ad decimum-quartum usque, copiosum & purulentum. Ubi verò illud tempus elapsum est, signaque, §. 835, enumerata, docuerunt suppuratum pulmonem esse, nullaque per sputa hæctenus fit evacuatio, novimus, pus collectum in magno satis sacco in ipsa pulmonis substantia hæere; quo rupto non sensim per sputa, sed undatim prorumpere pus solet, quandoque cum suffocationis periculo, dum uno impetu pus in asperam arteriam se exonerat (vide §. 836. n.º. 2.). Indicatio curatoria tunc jubet, accelerandam esse talis vomicæ rupturam, ne pus diutius relictum corrumpat totum pulmonem. Post puris verò evacuationem requiritur ulcerosi loci depuratio subita & tuta, & deinde consolidatio. Quibus autem hæc obtineri possint, sequentibus paragraphis videbimus.*

(a) De Morb. Lib. I. cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 537.

(b) Ibid. Lib. III. cap. xiv. Charter. Tom. VII. pag. 589.

§. 857. **D**ISRUPTIO tentatur, si, post multa alimenta mollia, subpinguia cum vino molli, pulmo, suppuratus (836), & præparatus (855) vapore calido, clamore, tussi, excretoriis, concussione in navi, vel rhedâ, agitatur.

Postquam constitit, vomicam, pure plenam in pulmone hæere, & balneis pulmonicis emollientibus (§. 855.) sic laxatus fuit & maceratus quasi pulmo in parte aerea, ut admodum probabile videatur, tumorem purulentum huc versùs vertere, & potius in illo loco, quàm alibi rumpendum esse, tunc tentatur ejus ruptura. Unicum, quod Ars hîc habet, est pulmonis concussio, quocumque demum modo fiat. Ut autem eò meliùs succedat ruptura, priùs alimenta mollia & pinguia assumuntur majori copiâ, ut plenus & turgens ventriculus diaphragma sursum premat, & pulmonem comprimat, simulque copiosus chylus & pinguior pulmonem gravet: quò enim magis tenduntur omnia hoc tempore in pulmone, eò citior rupturæ spes erit. Rifu autem valido, clamore, tussi vapore aceti vel vini calidi excitatâ, vomitûque, pulmo tunc agitetur, vel æger in rheda velociter per strata lapidea vehatur, aut etiam in navi; solet sæpe tunc rumpi vomica, & magno cum impetu pus exire. Verum quidem est, periculum adesse, ne subito in asperam arteriam erumpens pus suffocet ægrum; vel & in alio loco rupto abscessu in cavum pectoris dilabatur. Sed hoc vitari nequit, & quò diutius manebit ille locus clausus, eò majus erit idem discrimen: & præterea dum jam extenuatis & decumbentibus (a) pus eruperit, neque sic admodum recreantur, sed eo modo perimuntur. Quàmvis autem hæc omnia tentari possent sæpius, si primâ vice non sequeretur ruptura, optimum tamen est illa adhibere, dum signa docent, vomicam jamjam rumpendam esse. Vario tempore vomicas tales rumpi monuit Hippocrates; scilicet (b) *Plurimæ vigesimo die, aliæ trigesimo, aliæ quadragesimo, aliæ ad sexaginta dies perveniunt*; addiditque, (c) à principio suppurationis inceptæ tempus ruptionis futuræ numerari debere; adeoque præstaret, omnia hæc tentare circa hæc tempora. Præterea aliis in locis signa quædam dedit, quæ docent pulmonis abscessum jam minitari rupturam. Primum indicium est plenitudo pectoris. Nam (d) *Ex pulmonis suppuratione, & circa ventrem interdum & claviculam dolores, & anxie stertere, sputi copiam in pulmone significant*: si hæc adsint ergo; novimus sic tendi omnia, ut jamjam ruptura exspectanda sit. Alio autem in loco plura collegit, quæ huc spectant: (e) *At ex his, quæ celerius aut tardius rumpuntur, his signis cognoscere oportet: si dolor quidem per initia oriatur, & spirandi difficultas, ac tussis, & sputatio perseverans ad vigesimum diem obsideat, exspectare ruptionem, vel etiamnum priùs oportet. Si verò quietior sit dolor, & pro hujus ratione cætera omnia, istis exspectare ruptionem posterius. Præterea verò & dolorem, & dyspnæam, & sputationem ante puris eruptionem oboriri necesse est.*

(a) Hippocrat. de Morb. Lib. I. cap. viii. Charter. Tom. VII. pag. 541.

(b) Prognostic. Comment. II. Sentent. LVII. Charter. Tom. VIII. pag. 649.

(c) Ibid. Sentent. LVII.

(d) Id. Coac. Prænot. n°. xviii. Charter. Ibid. pag. 854.

(e) Prognostic. Comment. II. Sentent. LXIII. Charter. Ibid. pag. 652. Confer. Coac. Prænot. n°. cccii. Charter. Ibid. pag. 875.

His signis monitus Medicus determinare facile poterit illud tempus, quo conducet varia hæc Artis molimina adhibere, ut latens in pulmone vomica rumpatur. Pluribus apud *Hippocratem* locis probari poterit, quòd ad rupturam abscessus pulmonalis tentaverit similia. Ita, dum de *pulmonis tuberculo* agit, videtur vomitorio usus fuisse, ut validis vomendi concussibus pus erumperet. Sic enim habet: (a) quòd si morbo liberatum, dum ad locum arrectum pergit, aut aliàs festinat, difficultas spirandi invadat, medicamentum purgans dato, à quo alvus inferior minimè moveatur. Et si unà cum vomitu pus sequatur, si sanè pus fuerit album, & in eo fibræ subcruentæ fuerint, effugit; si verò lividum, cum virore pallidum & graveolens, moritur. Alibi autem (b) decimo die, à quo ex peripneumonia purulentus factus fuit æger, ari radicem cum falis grano, & mellis parùm ex aqua & oleo, extractâ priùs linguâ, infundi jussit, dein humerum concuti, ut pus erumpat. Si non successerit, cyclaminis & ciborum acrium succum cum lasere, &c, similiter applicabat: irritò eventu, (c) *raphani corticem* & *æris florem* adhibuit oleo diluta. Si nequidem his pus prodiret, testas ignitas injiciebat mixturæ ex partibus æqualibus (d) vini Tornii, lactis bubuli aut caprini, & succi sii, & per fistulam hunc vaporem attrahi jussit. Patet autem fati, ab omnibus his validam tussim excitari debere, à qua rumpi poterit abscessus.

Rupto autem quàmvis abscessu, dubius adhuc morbi exitus erit: suppuratio enim hæret in viscere vitali, aeri exposito, & omni vitæ momento assiduè moto. Unde nequidem in tali casu, ubi omnia ad curæ felicitatem videbantur conspirare, de ægrorum salute certò pronunciarè audebat *Hippocrates*. Sic autem habet: (e) *Et si quidem pus quàm citissimè maturuerit, eruperit, sursum vergat, ac totum exspuat, ventèrque, in quo pus erat, confidat, ac resiccetur, prorsus sanus evadit. Si verò quàm citissimè raptum fuerit, maturuerit, ac repurgatum fuerit, neque tamen penitus resiccari possit, sed ipsum tuberculum ex se pus effundat, perniciosum id est, &c.* Ex quibus apparet; quòd difficultatem curæ ulceris aperti pulmonis fati agnoverit. Præterea alibi monuit quòd (f) *Suppuratorum ex peripneumonicis morbis, seniores magis intereunt; & cæteris autem suppurationibus, juniores potiùs moriuntur.* Reliqua autem, quæ ad prognosin fausti vel infausti eventus in hoc casu spectant, in *Commentariis* §. 836. n°. 3, dicta fuerunt.

§. 858. **S**IMUL ac dein signa edocuerint, apostema ruptum esse, utendum victu lacteo, vegetabili lenissimo, nec facile putrescente, tum de die aperientibus, deterfivis; vesperì levibus opiatìs; vaporibus emollientibus; equitatione, vel vectione in rheda, aut navi.

Apostema pulmonis ruptum esse, sic ut in tracheam se evacuaverit, certò novimus ex sputis purulentis eductis, & levamine pectoris; adeoque de hac re nulum dubium esse poterit. Ubi ergo hoc constitit, scimus, in pulmone hædere ca-

(a) De Morb. Lib. II. cap. xxii. Charter. Tom. VII. pag. 574.

(b) Ibid. cap. xvi. pag. 567.

(c) Ibid. pag. 568.

(d) Ibidem.

(e) Ibid. Lib. I. cap. viii. pag. 540. 541.

(f) Prognostic. Comment. II. Sentent. lxxix. Charter. Tom. VIII. pag. 658. Confer. Coac. Prænot. n°. ccccxxxii. Charter. Ibid. pag. 877.

vum faccum, qui antea pure plenus fuit, nunc collapsus & vacuus: ex illis autem, quæ in capitulo de *Abscessu* dicta fuerunt, constat, parietes cavi talis sacci, pure diu contento maceratos, fordidos esse & semimortuis vasorum maceratarum extremis obfitos undique; unde ad sanationem requiritur, uti §. 402, dictum fuit, mundatio illius cavi, ut ad conditionem puri vulneris reducantur, sicque iterum ad se mutuo accrescere possint, cavi hujus latera. In abscessibus aperitis partium externarum corporis varia applicare possumus, prout sensibus explorati loci conditio diversa postulat: verum hinc nihil adhiberi poterit, nisi quod formam halitus unam cum aere inspirato potest attrahi, vel unam cum sanguine per pulmonis vasa pellitur. Cum autem chylus, ingestorum dotes sæpe diu retinens, sanguinem ingressus statim per pulmones transire debeat, maxime cavendum est, ne talia assumantur, ex quibus paratus chylus acrior irritare posset ulcerosum pulmonis locum, novamque inflammationem producere; sicque augere suppurationem, quam sensim potius minuendam indicatio jubet. Lac animalium solis vegetabilibus viventium, pulcherrimum hinc dat alimentum & remedium simul. In animalis sani enim corpore præparatum jam habet talia in se, unde restaurari possunt optimè illa, quæ de corpore perierant, sive per morbos prægressos, sive per sanitatis ipsius actiones: unde in debilibus corporibus tanti usus est, uti aliam occasione in *Commentariis* §. 28. n.º. 1, dictum fuit. Verum blanda vis graminei succi, quo animalium lac dives est, optimum detergens hinc dat, ad depurandum pulmonis ulcus. Unde non sine ratione Medici antiqui, uti *Galenus* monet, existimaverunt, illos (a) quibus ulcus in pulmone fuerit, posse solo hujus (lactis) usu sanari, duntaxat antequam magnum id, & callosum fiat. Ita & *Aretæus* de cura ulceris pulmonalis agens lactis dotes recensuit sequentibus: *Lac verò assumtu suave, potu facillimum, nutritu solidum, & qualibet escâ à pueritia familiaris est. Præterea visui colore delectabile, medicamen arteriam non asperans, guttur laxigans, ad ejiciendam pituitam facilem spiritum reddens, inferiorem exitum lubricum efficiens, ulceribus dulce subsidium, & quolibet alio benignius (est). Si quis multum lactis potat, nullo alio eget alimento, &c.* Lac ergo aquam dilutum pro potu, lac merum pro cibo, vel solum, vel cum decoctis oryzæ, hordei, avenæ, fagopyri, &c, mistum, sufficere posset. Olera mollissima, ut endivia, lactuca, spinachia, &c, jusculis carniū animalium, quæ vegetabilibus vivunt, incocta pariter adhiberi possunt. Vitantur omnia, quæ in putredinem citò vergunt, cum sputorum graveolentia in hoc morbo adeo mali ominis sit, uti in *Commentariis* §. 836. n.º. 3, dictum fuit. Omnia tamen hæc parcam quantitate simul, & sæpe repetitis vicibus, sumuntur, ne chyli copiam nimiam gravetur morbosus pulmo.

Medicamenta autem hinc imprimis laudantur talia, quæ copiosæ aquæ infusa leni aperiente & detergente vi pollent. In *Materia Medica* ad hunc numerum catalogus habetur similium, ex quibus pro re nata eligi possunt varia: habentur & formularum ex his paratarum quædam Exempla. Prout jam sputa magis minusve tenacia apparent, major vel minor illorum copia prodit, major vel minor pectoris oppressio adest, eliguntur talia quæ variam incidendi & attenuandi vim habent; semper etiam respiciendo ad ægri ætatem, temperiem, &c. In senioribus

(a) Lib. de probis pravisque alimentor. |

(b) De curation. morbor. diuturnor. Lib. I. |

succ. cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 426. | cap. VIII. pag. 127.

& frigidæ temperiei hominibus, chamædryos, erysimi, fœniculi, hederæ terrestri, hyllopi & similibus infusa (coctione enim fragrans harum plantarum vis dissipatur) optima sunt: in junioribus & calidæ temperiei adianthi, agrimoniam, bellidis pratensis, borraginis, scabiosæ, &c, decocta potius conducunt. Dum sputa multum minui incipiunt, neque ulla pectoris gravitas & oppressio metum facit, retineri sputa excernenda, mollissima consolidantia remedia adhibentur, ex tussilagine, pulmonariâ, hyperico, &c, parata. Pulchrum simul usum habent ex myrrha, olibano, sarcocollâ, opopanace, &c, cum terebinthina, balsamo Peruviano, &c, parata catapotia, aliquoties de die deglutita, superbibendo uncias aliquot talium decoctorum: lenissima enim hæc & nativa balsama optimè detergunt ulcerosa loca, & deterfa ad consolidationem disponunt. Similes formulæ etiam ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur. Nativa autem hæc balsama jurè præferuntur artificialibus, imprimis illis, quæ ex oleo lini, oleo terebinthinæ, sulphure, &c, parantur, in quibus omnibus empyreumaticus nidor, & inflammans acrimonia adest, licet adeo laudata fuerint à Chemicis. Fatebatur ingenuè, uti solebat semper, celeberrimus *Boerhaavius*, se quondam talia frequenter exhibuisse in pulmonis aliorumque viscerum vomicis curandis; usu tamen didicisse, quòd nocuerint potius, quàm profuerint.

Dum autem diurno tempore, detergentibus illis usurpatis; depurationi pulmonis ulcerati opera adhibita fuit, optimum est, vespertino tempore lenia opiata exhibere, quæ molestam sæpe tussim sopiunt, & blando somno vires refocillant. Nisi hoc fiat, apera tussis noctes diésque pulmonem quassat; idemque tunc obtinet, acsi ulceris externi superficies omni momento perfricaretur, unde sanatio plurimum retardatur necessariò, cum mollissima & pulposa renascentium vasculorum stamina sic destruantur, atque cruda, dolens, & inflammata reddatur ulceris tota superficies. In *Commentariis* §. 410, ubi de abscessûs cura agebatur, notatum fuit, puris ipsius moderatâ copiâ relictâ, post abscessûs aperturam, foveri & depurari cavæ vomicæ parietes, semimortua vasorum extrema separari, omniâque disponi ad optimam consolidationem. Illud autem obtinetur, dum totâ nocte sopitur tussis; unde pus illud manet, coquitur, & ægris evigilantibus facillimè & summo cum levamine educitur. Quantum usum habeat prudens opiatorum usus in phthisicis, postea dicitur, quando peculiari capitulo de hoc morbo agendum erit.

Ubi autem major sputorum tenacitas facilem eorundem expectorationem impedit, atque inde metus est, ne à retentis sputis omnia mala augeantur, tunc imprimis prodest vaporum emollientium usus, ut sic diluta & mobilia reddita sputa expelli possint faciliùs.

Sumum pariter emolumentum exhibet, ad detergendum pulmonem, & firmandum simul totius corporis robur, equitatio, si vires ægri sufficiant; vel in debilio-ribus vectio in rheda aut navi. Omni enim momento sic novus aer pulmonem ingrediens averrit ulcerosum locum, simulque corporis concussibus, imprimis si equo vehatur æger, expediuntur illa, quæ pulmonem gravant, absque tussi, vel leviore tantum. Quantum profuerit equitatio, (a) in *tabe tantum non deplorata*, pulcherrimis Observatis docuit *Sydenhamus*, uti aliâ occasione ad §. 28, no. 2, dictum fuit. Tantus autem videtur effectus fuisse vectio- nis in navi in his ægris, ut

(a) Dissertation. Epistolar. ubi de Affection. hyster. pag. 523.

Aretæus crediderit, solam illam non posse in tantum prodesse, sed quia his ulceribus, (a) quiddam siccum marina *salsugo* communicat; unde non tantum voluit, ut in mari veherentur, sed & vitam ibi degerent ægri. Sic & *Sydenhamus* (b) pulcherrimum equitationis effectum vidit, dum ad multos menses in illa exercenda perseverarent ægri, auctis sensim equitationis velocitate & duratione. Dum autem equo vehuntur ægri, requiritur talis aeris tempestas, ut acri frigore nocere nequeat; unde hyemali tempore vectio in carpento clauso conducit potius.

Dictum fuit in *Commentariis* §. 410, abscessus aperti curationi nocere aeris liberum accessum; atque in vulneris curatione §. 204, monitum fuit, uti & ad §. 245, aerem frigore, & exsiccatione, plurima damna facere posse; uti etiam, quia liber aeris accessus putredini favet: unde videretur concludi posse, aeris continuo renovati per equitationem, &c, usum noxium esse. Verum si consideretur, aeris ingressum liberum in pulmonem ad vitam necessarium esse, adeoque prohiberi non posse; atque etiam aerem inspiratum calefcere jam, nisi gelidissimus fuerit, in transitu per os, nares, asperam arteriam, simulque repleri humido vapore ex his partibus exhalante, patebit satis, nihil mali metuendum esse ab aeris toties renovati actione, cum nec frigore, nec exsiccatione nocere possit.

§. 859. **S**I autem signa (838) docent, statum (837) jam obtinere, nullam tamen hactenus certam prognosi quoniam materies verget, tum levi, fluido, blande aromatico, paululum vinoso utendum victu; quietum sit corpus; medicamenta verò sint emollientia, & ex genere levissimo aperientium; pulmone prospiciatur usu emollientium: sic vel determinabitur, vel ulterius dissoluta excernetur mali materies.

Quando materies inflammatoria, pulmonis vasis infarcta hærens, sic incipit solvi, ut in venas transire possit, liberatur pulmo, & æquabilis per vasa illius redit humorum circumductio. Ubi autem illud, quod in pulmone hæserat immeabile, sic resolutum est, ut cum reliquis humoribus per omnia vasa moveri possit absque ullo impedimento æquabilis circulationis, tunc optima cura facta est, per benignam resolutionem nempe. Verum ubi eadem illa morbi materies sic quidem soluta fuit, ut obstructio vasorum cesset, simulque ita degeneravit ab indole humorum nostrorum sanorum, ut æquabilem circulationem turbet, tunc illa expelli debet de corpore, ut redeat sanitas. Hæc autem expulsio materię solutæ & mobilis redditæ vel fit statim per sputa, alvum, urinas, &c, (vide §. 830.) vel prius in locis quibusdam corporis collecta format abscessus (§. 837.) quibus dein apertis educitur. Si ergo signa docuerint, materiem morbosam jam solutam & mobilem esse, neque ulla adsint indicia in excretis de corpore, quæ monstrant per has illasve vias exitum moliri, simulque nulla signa indicaverint, versus quem locum corporis vergat eadem materia, quæritur, quid agendum sit.

(a) De Curat. Morbor. diuturnor. Lib. I. cap. VIII. pag. 126.

(b) Dissertat. Epistolar. ubi de Affectione hysterica, pag. 523.

Indicatio curatoria postulare videtur, ut ægri sustineantur tali victu, qui pulmonem, tenaciori vel copiosiori chylo gravare nequeat, simulque vires augeat, ut eò feliciter procedat coctio & expulsio materiæ morbosæ. Cùm autem in hoc casu pulmonis vasa jam liberari incipiant pro maxima parte, nihil obstat, quominus dentur talia, quæ vitalem humorum motum parùm augeant; unde blandorum aromatum usus & vini moderata copia tunc proderit. Quies autem corporis commendatur, ne debilis à prægresso morbo fatigetur æger, sicque melius vires resumere possit. Omnia autem quæ validè corpus turbant, ut vomitoria, sudorifera, purgantia, &c, vitanda sunt, ne intempestivo Artis molimine impediatur inceptum naturæ opus. Sola tunc laudantur remedia, quæ mollissima sunt, & diluente & leni solvente vi omnes humores attenuant, & vasa expediunt; quales formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Vapores autem emollientes pulmone adhibentur, ut his laxata vasa pulmonalia facilius dimittant illa, quæ adhuc in his hærent nondum satis soluta & mobilia. Dum autem hæc omnia fiunt, vel apparebunt signa exitus materiæ morbosæ de corpore (vide §. 830.) vel brevè aderunt indicia (vide §. 838. 839. 840. 841.), quæ docent, versus quæ corporis loca determinabitur morbi materies, abscessum ibi formatura: illa autem, quæ tunc conducunt, sequenti paragrapho dicentur. Cùm autem ad §. 839, monitum fuerit, utilissimos esse illos abscessus, qui in peripneumoniacis ad crura fiunt, proderit statim, simulac futuri abscessus suspicio est, illa loca sic disponere, ut facilis materiæ morbosæ derivatio versus hæc fieri possit; de qua re sequenti agetur paragrapho.

§. 860. **S**ED si cum signis (838) simul illa adsunt (839. 840.) quibus determinatio significatur, fiant modò dicta (859); simulque locus prævisus (839. 840.) suctu, laxatione, stimulo, aperientibus ita tractandus, ut minùs resistat, plùs trahat.

Ubi prægressis signis futuri abscessus secuta fuerunt talia indicia, per quæ novimus, materiam morbosam versus crura, vel ad parotides tendere, de quibus §. 839. 840, dictum fuit; primò omnia eadem adhibentur; quæ præcedenti paragrapho enumerata fuerunt. Deinde locus futuri abscessus sic disponitur, ut vasa laxata facilius admittere possint huc versus deponendam morbi materiam; simulque curatur, ut levi irritatione per frictions, stimulantia, cucurbitas, impetus vitalis motus magis agat in eundem locum. Quomodo autem, & per quæ remedia hoc fieri possit, aliâ occasione in *Commentariis* §. 134, & 396. n°. 4, explicatum fuit. Monuit *Hippocrates* sequentia: (a) *Quibus ex morbis convalescentibus si qua pars laboraverit, illic abscessus oriuntur.* Deinde sequenti aphorismo addit, (b) *sed & si qua pars ante morbum laboraverit, illic morbus insidet.* Quotidiana in Praxi Observata veritatem dictorum probant. Ita hominibus, qui diu ulcera crurum passi fuerunt (familiare in scorbuto inveterato malum) si quodam morbo acuto corripiuntur, recrudescere hæc ulcera solent, cum præsentaneo morbi etiam periculosi levamine. Naturæ ergo ductum sequimur, dum per epispastica, cucurbitas, &c, effcimus,

(c) Aphorism. Sect. IV. n°. xxxii. Character. Tom. IX. Part. II. pag. 153.

(b) Ibid, n°. xxxiii. pag. 154.

ut doleant illæ partes , versus quas minimo cum discrimine morbosa materia deponi potest.

§. 861. **S**I (841) obtinet , fiant eadem (859. 860.) , sed simul aperientia paulò fortiora , saponacea , hepatica addantur ; tum clysmata , & fomenta his constantia.

Si verò , vel neglectâ applicatione derivantium & attrahentium ad parotides & crura , vel iisdem frustra adhibitis , signa docuerint (§. 841.) , ad hepar verti materiem morbi , atque in hoc viscere colligi , tunc primò eadem adhibentur , quæ §. 859 , laudata fuerunt ; ut pulmo levetur , vires firmentur , & materies morbi quàm maximè soluta & mobilis reddatur. Cùm autem non careat periculo hæc metastasis , & jurè metuetur , ne abscessus in hepate natus pessimos chronicos morbos faciat , conducit simul & illa facere , quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt ; hæc spe , ut fortè incipiens colligi in hepate morbi materies , nondum tamen ibi fixata omnino , ad alia corporis loca , minus periculosa , deduci posset. Dictum fuit ad §. 839 , materiam morbi , dum versus crura vergit , talia symptomata producere , quæ levioris inflammationis circa hypochondria signa dant ; unde patet , aliquam adhuc spem talis derivationis superesse in hoc casu : saltem nunquam nocebit , hoc tentasse.

Simul autem adhibentur talia remedia , quæ , admodum solvente vi prædita , collectam in hepate materiem ulteriùs attenuare valeant , ut vel ad alia loca deponatur meliori metastasi , vel per ductum hepaticum ad intestina delata citò expellatur per alvum ; ne manens in hoc viscere , & acrior reddita , teneram & friabilem ejus substantiam destruat. Decocta ergo meraca taraxaci , cichorei , graminis , fumarix , &c , cum melle potentur largâ copiâ (formula talis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.). Fomentis ex similibus paratis obvolvantur hypochondria. Clysmata ex iisdem facta injiciantur frequenter & retineantur diu ; hæc spe , ut resorpta venularum meseraicarum osculis , in intestina patentibus , directè & integris suis viribus ad hepar veniant. Simul etiam per eadem sic laxantur intestina , & illorum vasa omnia , ut facilis & expedita via fiat materiæ morbi , dum ex hepate versus alvum ruit. De horum remediorum efficacia & usu postea adhuc quædam dicenda erunt , in capitulis de *Hepatitis* & *Melancholiâ*.

§. 862. **M**ALUM verò , quod descriptum (843) rarò Medelam capit , nisi fortè emollientibus externis , internis , atque motu equitationis , vel vectationis in rheda cedat parùm.

Ubi scirrhus post inflammationem pulmonis remansit , diu quidem tolerari poterit tale malum , rarò tamen vel nunquam integram curationem recipit ; uti fatè patet ex illis , quæ in scirrhi *Historia* antea dicta fuerunt. In recenti tali malo sapo Venetus magnâ copiâ usurpatus , cum succo graminis & lactis fero , aliquid fortè boni facere poterit , saltem absque noxa adhiberi. Verùm adhæsió pulmonis ad pleuram , nisi admodum firma fuerit & callosa , fortè utcumque emendari poterit.

§. 862. 863. 864. PERIPNEUMONIA VERA. 725

Dictum fuit in *Commentariis* §. 843, ab Antiquis observatum fuisse morbum bubulo pecori infestum, quam *coriaginem* appellabant; dum nempe pellis ita costis adhæreret, ut manibus deduci ab illis non posset. Laudabatur ad hoc malum, si calido lauri decocto foveretur locus affectus, deinde statim multo oleo & vino perfri- caretur sub dio, sole ferventi, tuncque per omnes partes prehensa pellis attrahe- retur, (a) hæc spe, ut emollitæ sic & lubricatæ hæ partes cedere possent, sicque morbosa illarum concretio tolleretur. Similis certè cura & in morbosa concretionem pleuræ cum pulmone tutò tentari posset. Si nempe decoctis mollissimis multum & diu repleto corpore, simulque penetrabilibus & lenibus tamen linimentis inuncto pectore externo (sæpe enim locum concretionis indicare nōrunt ægri, dum à cor- poris aucto motu anhelii, molestiam quamdam aut obtusum dolorem in pectore per- cipiunt), equitatione vel vectione in rheda concuteretur pulmo. Sic saltem imita- mur illa remedia, quæ in simili malo externas partes obsidente profunt; neque vi- detur aliud quid secundum Artis præcepta hodie cognita tentari posse.

§. 863. **Q**UANDO in ipsam jam gangrænam abiit (§. 844), in- curabilis est.

Facile patet, vix quid spei tunc superesse, dum pulmo, vitale viscus, gangrænâ correptus contabescit. In *Commentariis* §. 432, ubi de viscerum gangræna ageba- tur, quædam loca ex *Hippocrate* allegata fuerunt, quæ videbantur docere, sputa in febribus quandoque (b) livida & graveolentia, gangrænæ signa (§. 844.), ex- creta fuisse, superstitibus ægris. Verum non constat, an peripneumonici fuerint ab initio morbi tales ægri. Nunquam quidem nocebit ægris, uti ibidem dictum fuit, si Medici ne quidem in desperatissimis morbis omnem spem abjiciant; interim ta- mèn si consideretur, pulmonis inflammationem, ex sua natura adeo periculosum morbum, in pessimum exitum, gangrænâ nempe, terminari, quivis facile credet, si non certam desperationem, saltem minimum spei in tali casu superesse. Si quid adhuc fieri posset, simul & semel applicanda forent omnia illa, quæ in cura gan- grænæ §. 434, & sequentibus laudata fuerunt, in quantum visceris affecti situs & conditio permittunt. De hac re adhuc postea quædam dicenda erunt ad §. 903, ubi de pleuritide gangrænosa agitur.

§. 864. **S**I autem peripneumonia per sputum jam expurgari cœpta, incipit suppressum id habere, statim summâ ope nitendum, ut iterum id prodeat. Tales causæ impedièntes sunt sæpe, magnum fri- gus subito admissum; ingens exsiccatio undecumque nata; febris cali- da superveniens; medicamenta calefacientia; alvus liquida, nec criti- ca; sudor ingens; animi affectus vehementior.

Absoluta jam foret curatio peripneumoniam, consideratis omnibus, quæ agenda

(a) Auctor. *Rei Rusticæ*. Columell. Lib. VI. Tom. VIII. pag. 865. Confer. *Aphorism.* cap. XIII. pag. 582. Sect. IV. n.º. XLVII. *Charter.* Tom. IX. Part. II. pag. 165.
(c) *Coac. Prænot.* n.º. CCXLIII. *Charter.*

sunt, prout vario exitu terminatur hic morbus, vel diversis viis de corpore eliminatur morbi materia. Verùm adhuc debebant expendi illa, quæ fieri oportet, dum peripneumonia, per sputa jam expurgari cœpta, incipit illa suppressa habere. Quanti momenti sit sputorum in hoc morbo excretio, & quàm pulchre per illa eliminari possit morbi materies, antea §. 830. n°. 2, vidimus: unde simul patet summa necessitas, ut omni molimine redintegretur evacuatio sputi, si suppressum illud fuerit. Simul conducet summopere, ut cognoscantur illæ causæ, à quibus sputa supprimi quandoque docuit Observatio; ut nempe vitari possent, cùm nondum adsunt; & tolli vel emendari, dum jam præsentem inveniuntur.

MAGNUM FRIGUS SUBITO ADMISSUM. Quanti usûs sit humidus aeris inspirati tepor in hujus morbi cura, jam sæpius dictum fuit, dum sic laxantur vasa, ut transmittere possint; simulque quàm optimè disponuntur fluida, ut transire per vasorum ultimas angustias valeant. Inter causas peripneumonix, aeris frigus §. 824, numeratum fuit: constat enim, quòd aer gelidus (a) *pulmonem siccatur, stringit, coagulaturque ipsum sanguinem*, per vasa pulmonalia motum, & nudo ferè aeri expositum. Unde patet, ab eadem causa morbum jam præsentem debere augeri, & contractis vasis excernentibus, sputa supprimi. Dum gelidum potum affatim bibunt tales ægri, aut imprudenter frigidissimus aer hyemali tempore admittitur subito in conclave, ubi decumbunt, sputorum periculosa suppressio ab hac causa nasci solet.

EXSICCATIO UNDECUMQUE NATA. Dum nimium frigus, hinc noxium, vitare volebant quidam, in alterum extremum inciderunt, nimiam calefactione loci, in quo decumbunt ægri. Notum est, sanissimos homines, æstuante in aere versatos, siccissimam habere oris interni, narium, asperæ arteriæ & pulmonis ipsius omnem superficiem, sic ut vix loqui aut deglutire valeant ob partium exsiccationem. Non mirum ergo & idem ab eadem causa in ægris fieri. Cavetur facillè exsiccatio ab hac causa, si justa caloris temperies servetur (quod thermometrum optimè indicat), simulque aeris tepori jungatur humiditas; quod facillè obtinetur, si aquosis exhalationibus repleatur aer, quem ægri inspirant.

FEBRIS CALIDA SUPERVENIENS, &c. Notatum fuit ad §. 830, felicem illum peripneumonix exitum, quo in sanitatem terminatur per benignam resolutionem, vel salubrem evacuationem materiæ morbosæ per sputa, &c, tunc tantum locum habere, dum febris mitis est & boni moris. Si ergo inceptæ tali excretioni superveniat febris calida, exsiccabitur brevè corpus liquidissimis expressis (vide §. 587.); & mutabitur illa morbi conditio, quæ salubri huic per sputa evacuationi favebat. Sic observamus in phthificis, quibus quotidie per sputa pus in pulmone collectum evacuatur, vespertino tempore, dum hæctica illorum febris multum augeri solet, sputa supprimi cum anxietatis augmento; matutino demum tempore, minutâ febre, sputa iterum excerni cum summo levamine. Calefacientia autem medicamentâ, in hoc morbi statu exhibita, similem effectum habere intelligitur ex illis, quæ §. 586. *lit. a*, de febrium causis dicta fuerunt: ibi enim probatum fuit, à talibus in sano etiam corpore febrim excitari posse; facillè ergo ab iisdem augeri poterit febris, quæ jam adest.

ALVUS LIQUIDA, NEC CRITICA. Omnia, quæ de corpore subducunt liquida, ingenti copiâ, inter causas sputi suppressi meritò numerantur. Per alvum quan-

(a) Boerhav. Institut. Medic. §. 747.

dóque morbi materiem in peripneumonia evacuari, vidimus §. 830. n°. 3; tuncque critica dicitur diarrhœa, & levamine morbi insigni facilè distinguitur à noxiò alvi fluxu. Observaverat jam in hoc morbo *Hippocrates*, ab alvo liquida sputa suppressi; habet enim sequentia: (a) *Si multus humor per inferiora secedat à quinto die, mortem adfert. Secedente enim per inferiora humore, superiora siccescunt, neque sputi purgatio per superiora prodit. Inferiorem igitur alvum neque nimis sisti oportet, ut febres haud acutæ sint; neque nimis subduci, quò sputum sursum emitti possit, & æger viribus valeat.* Dum in phthificis fatalis illa diarrhœa, morbo & vitæ finem imponere solita, accedit, miseris illico sputa supprimuntur.

SUDOR INGENS ob eandem rationem, nimiam nempe liquidi subductionem; sputi suppressi causa esse potest, ut facilè patet.

ANIMI AFFECTUS VEHEMENTIOR. Quantùm turbari possit corpus à validis animi affectibus antea in *Commentariis* §. 99, & 104, vidimus. Sed & inter febrium causas §. 586. *lit. 7*, numerati fuerunt: & in illo casu, dum segnis nimis febrilis motus non poterat morbi materiem subigere, movere, discernere & excernere, illum augeri posse excitato animi affectu, in *Commentariis* §. 611, dictum fuit. Cùm autem in hoc casu, ubi per sputa evacuatur peripneumoniæ materies, justum adsit febrilis motus moderamen, patet, ingens discrimen adesse, dum per animi affectus vehementiores incitatur ille motus. Accedit, quòd in validis animi affectibus semper in respiratione observetur facta mutatio, unde pulmonem directè quasi afficiunt. Sic irâ summâ motus homo validissimè respirat illico, & anhelat; metu subito percussus statim ingentem circa pectus oppressionem sentit, molestissima ducit suspiria, &c.

§. 865. **T**UM statim ad vicinitatem partium à suppressa, & aggestu increfcente materie, inflammatio nova exoritur; unde illico eadem symptomata, quæ à peripneumonia primaria (825. 826.); illa autem tum debilitato jam corpori accidentia, ut plurimum citò lethalia evadunt.

Per sputa enim evacuabatur illud, quòd in vasis infarctum hærens inflammationem fecerat, & liberum sanguinis motum ex corde dextro per pulmones in cor sinistrum impediverat. Simulac ergo supprimuntur hæc sputa, nondum eductâ omni morbi materiâ, vasa quædam manent obstructa, ab impetu sanguinis loca obstructa urgentis distenduntur, distenta comprimunt sibi vicina vasa; sicque malum brevè propagatur, & omnia symptomata, numeris hîc citatis recensita, quæ jam minui inceperant, recrudescunt denuo, & augentur subitò. Patet, summum inde discrimen metuendum esse, cùm debilior jam à morbo prægresso æger novo huic insultui ferendo minùs par sit.

(a) De Morb. Lib. III. cap. xiv. Charter. Tom. VII. pag. 589.

§. 866. **I**LLI autem vitio (864), ejusque sequelis (865) occurritur vapore assiduo calidi, humidi, emollientis naribus, ore attracti, pulmonibus recepti; toto aere simili huic vaporibus per Artem reddito; usus etiam largus potuum similium, cum melle inprimis & aceto, multum prodest; medicamenta leniter resolvendo antipyretica, ut est stibium diaphoreticum cum nitro fixante; leniter opiata; sudoris evitatio; maximè tandem placidam animi quiete.

Pulcherrimum, quod tunc adhiberi potest, remedium est, si omni momento æger calidum & humidum vaporem naribus & ore hauriat, ut tota pulmonis aerea superficies humescat & emolliatur; sic enim laxantur contracta vasa, diluantur & meabiles redduntur spissiores redditi per exsiccationem prægressam humores, & binis his effectibus concurrentibus sputi suppressi redintegratur excretio. Simul etiam novæ inflammationi, ab hac causa natæ, prospicitur quam pulcherrimè, ut vel resolvi, vel per sputa curari possit; uti jam sæpius in præcedentibus monitum fuit. Ob eandem causam, vasis aquam calidam plenam in cubiculo repositis, totus aer vaporibus humidis repletur. Eodem tempore decocta hordei, avenæ, ficuum, herbarum emollientium & leniter aperientium, quæ antea jam laudata fuerant, potantur largam copiam, ut & sanguis his diluatur, & pulmonis vasa laxentur: additur mel, solventem blandam saponaceam virtute adeo notum; & acetum parvam copiam, ut lenis tussis excitetur, per quam, solutis humoribus & laxatis vasis, expellatur omne quod retentum fuerat sputis suppressis. Oxymel hinc tantum fecerunt veteres Medici, & ex similibus parata formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur. Unde in tali casu *Hippocrates* dixit, (a) *Huic confert potiones bibere, quibus pulmo humedatur & exspuit. Nisi enim exspuerit, & durior pulmo evadit, simulque arefcit & hominem perimit.*

Blanda illa remedia, quæ ad solvendam spissitudinem inflammatoriam jam toties laudata fuerunt, pariter hic summi usus; qualia sunt nitram, sal polychrestus, sal prunellæ, &c, dum vel pulveris formam sumuntur, vel in decoctis illis solvuntur. Præ reliquis autem laudari solet stibium diaphoreticum dictum, quod ex antimonio cum tripla nitri copia combusto paratur: miro enim modo sic mutatur nitrum, & cum parte sulphuris antimonii fixatur. Solet in Officinis aquam fervidam abluere omne illud salinum, sic ut sola antimonii combusta calx supersit; sed potius illud retinendum foret, cum inde præcipua hujus remedii efficacia pendeat; tuncque vocatur antimonium diaphoreticum non ablutum. An autem in ipso antimonio talis hæret efficacia, quæ sputis suppressis in hoc morbo evocandis utilis est? Quædam habentur Observata, quæ hoc docere videntur. Dum antimonium crudum purissimum, in pulverem tenuissimum tritum, ebullit per bihorium cum lixivio salis alcalini fixi; dein fervidum decoctum à pulvere subsidente cautè effunditur; illud frigescentem ad fundum deponit pulvisculum rubrum tenerrimum, qui aquam ablutus & exsiccatus dat illud remedium, quod *Kermes minerale*, & *Pulvis Carthusianorum* vocari solet; cujus grana tria omni

(a) De Morb. Lib. I. cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 547.

quadrihorio data miros dederunt effectus (a) in desperatissimis etiam casibus. Interim tamen conducet semper unà cum specificis illis remediis jungere decocta aperientia, & calidos vapores, quæ modò laudata fuerunt; cùm summum periculum omnia Artis molimina poscat.

Diacordiatæ autem & leniora opiata multùm prodesse possunt, quatenus nimium febris impetum compefcunt (vide §. 610.), alvum liquidam, sputi suppressi causam sæpe (§. 864.), sistunt, & animi validos affectus sopiunt. Quænam autem conducant, ad sudoris evacuationem, explicatum fuit in *Commentariis* §. 718. Quomodo autem animi affectus validi compefci possint, sicque restitui placida animi quies, dictum fuit in *Commentariis* §. 104, & §. 605. n°. 5.

Ex omnibus illis, quæ hæctenus dicta fuerunt, constat, quàm varia requiratur Medela, licèt idem morbi nomen maneat; simulque patet, accuratè cognitam requiri peripneumonix Historiam, ut cum fructu remedia adhiberi possint; cùm, quod uno tempore prodest, altero noceret pessimè.

PERIPNEUMONIA NOTHA.

§. 867. **Q**UÆ Peripneumonia hyeme à frigore, verno tempore à calore superveniente multoties accidit, oriri solet ex pituita lenta in toto sanguine nata ex causis recensitis olim (69. 72.), & sensim pulmones infarciens, donec in pessimum hunc, & improvise sæpe lethalem, morbum eat.

Quando §. 69, de morbis à glutinoso spontaneo ortis agebatur, notatum fuit, duplicem glutinosam cacochymiam in humoribus nostris observari: unam quæ à calido illo glutine, quod *phlegma phlegmonodes* (b) vocaverunt Veteres (inflammatoriam visciditatem dicere solemus hodie), nascebatur, & rapidiorem humorum per vasa motum validamque vasorum in liquida actionem, pro causis agnoscit: alteram verò, quæ frigidam & lentam materiem, pituitam proprio nomine vocandam, habet, & ab oppositis causis, imminuto nempe motu humorum vitali, & minori actione vasorum in fluida, originem ducit. In utroque casu sanguini conciliatur lentor talis, ut difficilius per minimorum vasorum angustias transire possit. De peripneumonia ab inflammatoria sanguinis spissitudine natâ, in præcedentibus actum fuit. Facile autem patet, sanguinem, lentâ & frigidâ pituitâ gravatum, pariter immeabilem reddi posse, & hæcere in vasorum pulmonalium angustis: nascetur ergo peripneumonix inflammatorix simile malum; pars enim affecta eadem est, & plurima symptomata communia adsunt; verumtamen in causa morbi materiali, magna diversitas est, dum in hoc morbo frigidus mucosus lentor adest, qui se aquâ calidâ dilui facile patitur, quod in spissitudine inflamma-

(a) Académ. des Scienc. l'An. 1720, Mém. pag. 542.

(b) Galen. de naturalib. facultatib. Lib. II. cap. ix. Charter. Tom. V. pag. 50.

matoria non obtinet; simulque longè levior febrilis insultus in hac peripneumonix specie adest. In hoc morbo designando ergo retentum fuit *Peripneumonix* nomen, sed ut distingueretur, dicta fuit *Peripneumonia Notha*. De hoc morbo solus ferè *Sydenhamus* bene scripsit: apud veteres Medicos, quantum memini, non sit ejus mentio, saltem non hoc nomine; sub titulo enim catarrhi, aut & pituitæ pulmonem occupantis, quædam hinc inde habentur, quæ utcumque huc referri possent. Inprimis *Aëtius* (a) quædam habet, quæ huc spectant: notat enim à pituitosis cibis crudos & viscosos humores in corpore generari, qui aliquando in ipsum etiam pulmonem irruunt, & falsam inflammationis imaginem minùs expertis Medicis exhibent. Plurima ibi recenset, quæ satis huic morbo conveniunt.

Hyemali tempestate, dum otio indulgent homines, & victu duriori utuntur; lenta plurima in corpore accumulari extra dubium est, quæ aliis anni temporibus per corporis motus, & victum salubriorem ex fructuum & herbarum succis, soluta & mota eliminantur de corpore. Unde *Hippocrates* dixit, Hybernum (b) tempus æstivo pituitæ plus accumulatur; & caput morbi, & regionem, quæ supra septum transversum est, obsident. Lentescens enim sanguinis, & hinc minùs meabilis, prima indicia ferè semper in cerebri aut pulmonis functionibus læsis apparere solent; cum in his locis per minimorum vasorum angustias transire debet. Confirmantur hæc enumeratione morborum hybernorum, quæ in *Aphorismis* (c) habentur; ubi sola ferè recensentur illa mala, quæ caput aut pectus obsidere solent.

Ubi autem aggesta illa brumali tempore pituita verno accedente calore solvi incipit, & humoribus circulantibus misceri; neque tamen tenacitatem suam, quam habet, penitus deposuit, gravatur sanguis viscidâ hâc saburrâ, & sæpe in vasis pulmonalibus hæere incipit, sicque hunc morbum producit. Non enim omnia corporis liquida jugi moveri circuitu constat: pingue enim oleum in tunica adiposa, medulla in ossium recessibus, mucus lubricans ossa ad se invicem mobilia in articulorum cavis, &c., accumulatur, dum deficit inprimis muscularis motus in animalibus. Pulchre autem explicuit *Galenus* (d), cur *Hippocrates* plurimos morbos verno tempore oriundos recenset, licet paulò antè dixisset, (e) *Ver autem saluberrimum & minimè exitiale*. Notat enim *Galenus*, ver saluberrima servare illa corpora, quæ probis humoribus sunt prædita, neque ex sua natura aliquid innovare in corporibus; quod de reliquis anni tempestatibus dici nequit, cum etiam in puris corporibus æstas (f) *flavam bilem ultra modum procreare consuevit; ætatem autumnus, hyems denique pituitam*. Veris autem efficaciam in corpus comparavit corporis exercitationibus, quæ ex sua natura saluberrimæ quidem sunt, interim tamen in cacochymicis corporibus, uti & in plethoricis, plurima mala producere possunt; dum per illa movetur subito collecta saburra, vel plenis nimis vasis bono sanguine, imprudenter augetur humorum per vasa motus. Confirmatur hoc & *Sydenhami* testimonio, qui notavit, quod (g) *Hyeme ingruente, at sapius sub ejusdem exitum, verèque adhuc nascente, quotannis emergit febris symptomata*.

(a) Tetrabibl. II. Serm. IV. cap. ultimo, pag. 526.

(b) Lib. de salubr. victus ration. text. xv. Charter. Tom. VI. pag. 228.

(c) Aphorism. Sect. III, n.º. XXIII. Char-

ter. Tom. IX. Part. II. pag. 118.

(d) Ibid. n.º. xx. pag. 115.

(e) Ibid. n.º. ix. pag. 98.

(f) Ibid. n.º. xx. pag. 115.

(g) Sect. VI. cap. IV. initio. pag. 340.

tis peripneumoniacis haud paucis conspicua ; quam Peripneumoniam Notham vocavit.

Ubi ergo ex causis, in capitulo *de morbis à glutinoso spontaneo* ad numeros híc citatos, explicatis ; collecta est viscida talis colluvies, atque eadem verno tepore, vel aliis de causis (vide §. 871.) soluta, cum sanguine movetur per vasa, semper ferè solet primam noxam sentire pulmo ; quia illa pituita venis recepta, & sanguini mista, statim per pulmones moveri debet ; atque ideo primò ibi hæere incipiet, quidquid minùs meabile est, neque pulmonis actione sic attenuari potest, ut aptum evadat per ultimas vasorum angustias fluere. Colligetur autem illius pituitæ copia híc brevì, quia omnis liquor totius corporis, quo tempore, distributus per omnes partes, semel circuitum absolvit per cunctas, eo tempore totus semel transit per solos pulmones, uti in *Commentariis* §. 824, notatum fuit. Non mirum ergo erit, sensim sic infarciri pulmones, donec, obstructis plurimis ramis arteriosis per pulmonem distributis, impediatur transitus sanguinis ex corde dextro in sinistrum ; sicque improvisa sequatur mors.

§. 868. **U**BI paululùm adolevit id malum, produxit jam in toto corpore effectus plurimos (71. 72. 73.), tumque præterea eos, qui peripneumoniacæ lentæ proprii (825. 826.) ; unde malum curatu difficillimum.

Causa prædisponens ergo peripneumoniacæ nothæ est pituitosa lenta cacochymia, quæ non potest diu adfuisse, quin læsæ fuerint functiones plures corporis ; unde signa habentur hujus mali, quæ paragraphis in textu citatis enumerata sunt, atque in *Commentariis* earumdem explicata. Ex illis signis ergo, & causis talem pituitam generantibus prægressis, novimus, metuendum esse hunc morbum. Ubi autem simul apparent indicia, quæ docent, difficiliùs jam moveri sanguinem per pulmonis vasa, certò scimus, pituitam illam incipere hæere in angustias arteriæ pulmonalis, adeoque adesse jam peripneumoniam notham. Notandum tamen, non adeo subito increfcere omnia hæc mala, ac in peripneumonia inflammatoria, cum longè tenacius sit inflammatorium illud viscidum, lento hoc & pituitoso, & validâ febre comitante citiùs adigatur in vasorum angustias : unde etiam, uti §. 872, dicetur, fallaci lenitate sæpe opprimit hic morbus nec opinantes. Quàmvis autem in initio morbus hic non adeo malignis symptomatibus stipatus esse videatur, atque pituitosus ille lentor aquâ solubilis sit, tamen in curatione magna difficultas sæpe manet, quia in toto corpore mucosa talis cacochymia prædominatur ; unde brevì, ob rationes præcedenti paragrapho datas, augebitur in pulmone malum ; simul etiam, quia optima ad lentorem illum pituitosum attenuandum remedia non nisi summa cum prudentia adhiberi possunt ; uti sequentibus paragraphis patebit. Periculum augetur, quia nonnisi à peritis ille morbus detegitur facilè, & sæpe in initio negligitur, vel perversâ tentatur Medelâ.

§. 869. **N**AM missio sanguinis, eousque celebrata, ut in hoc morbo requiritur (§. 854), nocet admodum ob debilia viscera, nimisque aliena humida lenta; hinc primò juvare visa, mox mala auget.

Pectoris oppressio in hoc morbo venæ-sectionem quidem postulare videtur æquè ac in peripneumonia vera, ut nempe minuatur moles liquidi movendi per pulmonem; simulque, depletis vasis, spatium fiat remediis diluentibus & attenuantibus. Unde & *Aretæus*, uti in *Commentariis* §. 854, dictum fuit, laudavit venæ-sectionem, (a) *Seu pituita seu spuma, seu quævis alia humiditas tumefaciat; venarum(enim) inanitiones amplio rem pulmonis locum ad respirationis transitum efficiunt.* Sed & in cura peripneumonix veræ dictum fuit (§. 854.), repetendam esse venæ-sectionem pro vario mali gradu. In hoc autem morbo minùs tutum videtur, pectoris angustiam iteratis sanguinis missionibus levare. Obtinet enim hic morbus ferè tantum in talibus corporibus, quæ & viscera debilia habent, & humores in morbosum lentorem pituitosum degenerantes. Probatum autem fuit ad §. 25. n°. 1, & §. 43. n°. 3, debilitatem fibrarum, vasorum & viscerum oriri ab impedita assimilatione ingestorum in naturam liquidi vitalis sani; illam verò assimilationem impediri ob jacturam nimiam humoris boni, sanguinis inprimis. Ob hanc causam §. 69, inter causas antecedentes *glutinosi spontanei* numerabatur & boni sanguinis inopia, uti tunc probatum fuit. Levat ergo quidem venæ-sectio pectoris angustiam, atque hinc primò juvare videtur; interim tamen larga nimis, vel sæpius repetita, lentorem pituitosum, peripneumonix nothæ causam materialem, auget, adeoque nocet.

§. 870. **A**TENUANTIA autem ideo hîc famigerata, dum impetum in vasa pulmonalia augent, densitatem, impactumque obstruentis sæpe augent, simulque morbum citò reddunt lethalem.

Cùm ergo mucosa frigida cacochymia adsit, videretur indicatio curatoria jubere, ut illud lentum dividatur & attenuetur; ad quod perficiendum auctus humorum motus & stimulantia remedia laudantur (vide §. 75.). Verùm accelerato humorum motu cor intra datum tempus sæpius & fortius sanguinem urget in arteriam pulmonalem; adeoque, nisi humores meabiles fuerint & vasa pervia, obstruens illud pituitosum adiget in majores vasorum angustias, vasa obstructa magis distendentur, vicina adhuc libera comprimendo angustabunt, adeoque omnia mala augebuntur, & morbus citò lethalis fiet; uti toties funestis Exemplis constitit, dum aeris frigus, tamquam morbi causam unicam, incusantes ægri vel adstantes calidissima adhiberent remedia, piper vel zingiber contritum cum melle, potus acres fermentatos, ut spiritum anisi, levistici & similia; quorum noxam observavit *Sydenhamus*, monuitque, quòd à similibus usu liberaliori omnes (b) *præcluduntur*.

(a) De curatione morbor. acutor. Lib. II. | (b) Sect. VI. cap. iv. pag. 340.
cap. i. pag. 94.

pulmonum aditus in hoc morbo. Unde etiam in *Commentariis* §. 75. n°. 4, ubi de cura glutinosi spontanei agebatur, hæc cautela data fuit, ne subito glutinosis humoribus plena corpora validis exercerentur motibus, cum semper tunc adesset periculum, ne his glutinosis obrueretur pulmo.

Patet ergo ex hæctenus dictis, peripneumoniam notham difficulter curabilem esse, summamque requiri prudentiam, ut ritè tractetur.

§. 871. **M**ORBUS ille senibus, pituitosis, frigidis, catarrhosis, gravedine laborantibus, frequens, sequi solet, omnes causas, quæ stagnantia citò movendo in pulmones agunt, ut cursus, declamatio, cantus, ebrietas inprimis à validè calefacientibus, comessatio, calor foci, balnei, solis, maximè si æstus hinc natus subito frigus ingens exceperit.

Morbus autem ille frequentissimè contingit talibus hominibus, in quibus à quacumque causa lenta illa pituita prædominatur. Tales autem semper sunt senes, quibus frigidum esse corpus dixit *Hippocrates* (a); atque ideo spirandi difficultate & catarrhis tussiculosis frequenter vexari (b) monuit. Tenaci enim & frigido muco in hac ætate gravari solet pectus, quem firmis non satè lateribus inani tussiculâ frustra expellere tentant miseri. Huc etiam referuntur pituitosi & frigidi, quibus phlegmaticam esse temperiem dicere solent Medici. Glabrities cutis major, pili albi tenues, tardè crescentes, albedo, tumor, mollities, pinguetudo corporis, venæ angustæ & latentes pro signis talis temperiei habentur (c). In catarrhosis autem & gravedine laborantibus jam adest talis dispositio, ut magna copia humorum, citò lentescantium, per internam pulmonis membranam exeat, & tussi expellatur (vide §. 69. n°. 5. §. 719. 793.); adeoque aliâ quâvis accedente causâ, quæ talium humorum expulsionem sistit, his gravatus manet pulmo & infarcitur.

Si jam præsentis causæ materiali hujus morbi jungantur aliæ, quæ illam æquabiliter hæctenus per omnia dispersam ad pulmonem determinant, vel stagnantem hæctenus in motum deducunt, & humoribus circulantibus miscent, aderit peripneumonia notha. Tales autem sunt causæ sequentes.

CURSUS, DECLAMATIO, CANTUS. Cursu enim acceleratur sanguinis motus per pulmones, & stagnantia citò in motum deducuntur. Clamore autem & cantu pulmoni ipsi vis infertur. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 824, de his dicta fuerunt.

EBRIETAS, &c. A vino aliisque fermentatis liquidis, & spiritibus inde destillatis, augeri circulationis velocitatem & calorem, imò & ardentissimas febres excitari posse, si nimiam sumantur copiam, antea in *Commentariis* §. 586. lit. a, vidimus. Meritò ergo & ebrietas inter causas peripneumoniam notham recensatur omnium maximè, si à validè calefacientibus, ut spiritu anisi, levistici & similibus, assumtis ortum duxerit. Præterea miseri illi, qui his quotidie abutuntur, pallidi, tumentes, cachectici vivunt, totumque corpus frigidis & mucosis humoribus re-

(a) Aphorism. Sect. I. n°. xiv. Charter. Tom. IX. Part. II. pag. 24.

(b) Ibid. Sect. III. n°. xxxi. pag. 128.

(c) Bberhaav. Institut. Medicar. §. 891. 895.

pletum habent sæpiſſime. Dum enim plena turgent vafa his, à rarefactis liquidis ebrietatis tempore diftenta, fequenti die, ubi hoc villi edormiverunt, flaccidum languet corpus, donec fimilibus ſtimulis ille languor ſuperetur denuo. Hinc toties diftensis vafis perit robur illorum, & enervatur actio in liquida contenta, unde omnia liquida ferè in mucofam inertem cacochymiam degenerant. Videantur de his illa, quæ in *Commentariis* §. 605. n°. 11, habentur. In ebriofis ergo præſtò eſt cauſa materialis peripneumonix nothæ, quæ, novo uſu ſpirituum fermentatorum mota, facillimè hunc morbum producere valet. Confirmavit modò dicta ſuo teſtimonio Sydenhamus, qui habet ſequentia : (a) *Paulò habitiores ac craffos præ cæteris aggreditur; virilem ætatem vel aſſequutos, vel etiam (quod ſapius accidit) prætergreſſos; liquoribus ſpirituofis (vini maximè ſpiritu) plus æquò addictos. Cùm enim in hujusmodi hominibus ſanguis humoribus pituitofis, brumæ tempore congeſtis, fuerit oneratus, atque idem ab ineunte vere in novum motum cieatur; tuſſis hæc naçta occaſionem mox ſubingreditur, quâ miniſtrâ dicti humores pituitofi in pulmones irruunt: quo tempore ſi fortè æger, nullo vivens conſilio, liquores ejuſmodi ſpirituofos adhuc liberaliùs hauriat, craffe, cente jam ferè, quæ tuſſim excitabat, materiâ, & ab ea præcluduntur pulmonum aditus, & febris omnem ſanguinis maſſam depaſcitur.*

COMESSATIO meritò & huc refertur, dum ultra fatietatem, ciborum varietate & condimentorum illecebris alleçti, manducant homines. Inde enim febrim accendi sæpiſſime, in *Commentariis* §. 586. *lit. a*, dictum fuit; ſive ſola nimia copia ciborum, ſive & indigeſtilis illorum natura, hoc effecerit. Accedit, quòd copioſo nimis, crudiori, & sæpe tenaciori chylo gravetur tunc pulmo; unde etiam peripneumoniam veram naçci poſſe in *Commentariis* §. 824, demonſtratum fuit.

CALOR FOCI, BALNEI, SOLIS, &c. Dum in corpore præexiſtit lentum illud pituitofum, & dein à quacumque cauſa augetur calor, moventur ſtagnantia, & cum ſanguine per pulmones rapiuntur; adeoque periculum eſt, ne ibi hæerere incipiant. Calente autem corpore, etiam ab externo calore foci v. gr; videmus manifeſtè, dilatari vafa, adeoque facilè admittere poſſe craffiores humorum partes: docet hoc rubor major faciei in hominibus, qui hyemali tempore luculento aſſident foco. Si ergo æſtum hinc natum ſubitò ſequatur ingens frigus; uti dum homo diu verſatus in calido hypocausto gelidiſſimo aeri ſe exponit, ſtringuntur uno momento vafa, adunantur fluidorum moleculæ (vide §. 117.), adeoque aptiſſima naçcitur obſtructioni (vide §. 107.) occaſio. Omnium maximè hoc in pulmone fiet, quia reliquas corporis partes veſtibis contra frigus munire poſſumus; aeris verò ingreſſum impedire reſpirationis jugis neceſſitas prohibet. Patet ergo ratio, quare toties peripneumonia, & vera, & notha, ab hac cauſa fiant. Videantur & illa, quæ in *Commentariis* §. 118, de hac re habentur.

§. 872. **P**RIMO fallaci lenitate opprimit nec opinantes: quippe levi fatigatione, debilitate, proſtrato omni ferè animi motu, anhelitu, oppreſſione pectoris incipiens, adeo leves motus excitat, ut vix caloris, febrifve indicia moneant periculi: mox vagæ horripilationes, leviusculi febris inſultus adſunt; unde ſubitò cref-

(a) Sect. VI. cap. iv. pag. 340.

cente anhelitu & debilitate mors; cujus in urina & pulsu vix ulluna adfuit præfagium.

Morbus hic, si ullus alius, fallaci lenitatis specie decipit minùs peritos: non enim hìc calor intensus, magna febris, aliàque vehementia symptomata, quæ veram peripneumoniam comitari solent (vide §. 826.), adfunt. Causa enim morbi materialis iners & lenta pituita est, sensimque in pulmonalis arteriæ angustiiis accumulari incipit. Interim tamen magnum discrimen, quod in hoc morbo adest, postulat, ut accuratè cognosci possit in ipso etiam suù initio. Diagnofis autem hujus morbi habetur ex causis prægressis, & functionum læsionibus sedulò observatis. Si ergo novimus, hominem ex propria temperie, ætate, malo victu aliisve morbis prægressis, lentâ mucosâ saburrâ corpus gravatum habere, atque deinde accesserint tales causæ, quæ illud mucosum movere, & circulantibus humoribus miscere, potuerint, atque in pulmonem agere, scimus hunc morbum metuendum esse. Inter illa verò signa, quæ docent, lentam pituitam unà cum sanguine moveri per vasa, eundemque minùs meabilem reddere. est lævis fatigatio, & major debilitas, simulque hebetudo insolita, dum nullis ferè animi motibus ampliùs afficiuntur tales ægri, sensus externi & interni torpent. Mentis enim illa alacritas, & corporis agilitas, quæ sanis adfunt, liberum humorum per omnia vasa motum, & debitam spirituum nervosorum copiam supponunt. Verùm, dum mucosa talis cacochymia sanguinem gravat, humorum fit immeabilitas, secretiones impediuntur, subtilissimi liquidi defectus sequitur, motus vitales, naturales, animales perturbantur; uti pluribus demonstratum fuit in *Commentariis* §. 71, & 72.

Ubi autem lenta illa pituita in pulmonis vasis hæere incipit, jam impeditur liber sanguinis ex corde dextro in sinistram transitus, unde majore respirationis molimine ægri viam expedire conantur; hinc anhelant, deque molesta anxietate & pectoris oppressione conqueruntur. Interim tamen nulla, vel levissima saltem, adfunt febris indicia. Vagæ tunc sequuntur horripilationes, & leviusculi febris insul-us, ita ut nunc (a) incallescant ægri, nunc frigeant iterum. Sensim autem magis magisque infarcitur pulmo, adeoque, (b) *Pulmonum coarctatio adstantium auribus percipitur*, ingrato nempe illo stertore, de quo in *Commentariis* §. 826, dictum fuit. Anhelitus crescit & debilitas, tandè (c) *interceptâ circulatione, sanguinèque quasi præfocato*, mors venit, licèt (d) *nulla ferè, præsertim in habitioribus, febris indicia sunt*. Febris autem absentiam, vel causam quare vix percipiatur, partim ab intercepta circulatione (e) ob infarctum pulmonem deduxit Sydenhamus; partim etiam, quòd sanguis, materiæ pituitosæ copiâ gravatus, (f) *in plenam ebullitionem nequit adsurgere*. Unde patet ratio, quare in pulsu & urinâ vix ullum signum appareat, à quo lethale præfagium haberi posset.

Quàmvis autem urina pallida vix olens in hominibus frigidis & pituitosis observari soleat (vide §. 72.), in hoc tamen morbo quandoque & intensè rubra cernitur & turbida statim, uti pariter Sydenhamus (g) notavit. Aliquando & turbida

(a) Sydenham. Sect. VI. cap. IV. pag. 340.

(b) Ibid. pag. 341.

(c) Ibidem.

(d) Ibidem.

(e) Ibid. pag. 340.

(f) Ibid. pag. 341.

(g) Ibid. pag. 340.

mingitur, & manet talis, nullo sedimento deposito; plerumque etiam conquisita spumam colligit, & diutissimè retinet. Adeoque in urina ut plurimum tamen signa apparent, quæ malum omen dant; licet etiam viderim, urinam in peripneumonia notha vix mutatam fuisse. Quamvis autem rubor urinæ pro caloris interni signo habeatur, uti ad §. 673, dictum fuit; tamen in hoc morbo adesse illum posse facile patebit, si consideretur, crassiores & obefulos hoc morbo imprimis corripì, uti præcedenti paragrapho dictum fuit. Dum autem in his iners pingue, motu, calore æris, &c, solvitur & sanguini subito miscetur, pessima humorum immeabilitas nascitur (vide §. 681.); & hujus pinguis pars salibus urinæ mista ruborem facit, quem ab oleo imprimis pendere in *Commentariis* §. 673, probatum fuit.

Monuit & *Sydenhamus*, ægros hos, dum tussunt, molestum capitis dolorem percipere, (a) *acsi in partes mox diffiliret*, hanc enim loquendi formulâ uti solent. Neque mirum hoc videbitur, si consideretur, impedito sanguinis per pulmonem transitu, simul etiam minui facilem venosi sanguinis à capite reditum, adeoque omnia encephali vasa turgere; uti in *Commentariis* §. 826, patuit. Hinc etiam patet, quare & sæpe vertiginem patiantur tales ægri, quod *Sydenhamus* (b) pariter notavit.

Hæc sunt præcipua signa, ex quibus diagnosi hujus morbi hauriri poterit. Prognosis periculum indicat, nisi maturè succurratur; quod quomodo fieri debeat, sequenti dicetur paragrapho.

§. 873. **C**URATUR hæc Methodo cautissimâ: 1°. Mittatur sanguis ex largo vulnere. 2°. Mox eluatur alvus clymate, quod repetatur quotidie, donec signa docuerint levari pulmonem. 3°. Utatur victu tenuissimo juris carniùm, imprimis cum levi acido, potu tenui ex aqua & melle. 4°. Vapores, suffitúsque descripti (866), decocta diluentia, abstergentia, lenissimè aperientia assiduò potanda, adhibeantur; simulque balnea crurum, pedumque, & larga vesicantia.

1°. Simulac anhelitus & pectoris oppressio percepta ab ægris docuerint pulmonem infarciri, venæsectio instituenda est. Ita enim minuetur moles liquidi movendi per pulmones, unà cum educto sanguine tolletur pars illius pituitosi, quod cum sanguine per venas fluit, minuetur motus febrilis, si adsit, à quo metuenda est major impactio lentæ pituitæ in angustias arteriæ pulmonalis, simulque depletis vasis spatium fiet commodum diluentibus & attenuantibus remediis. Verum quidem est, subducto sanguine augeri causam remotam hujus morbi; cum constiterit ex illis, quæ §. 69. n°. 2, dicta fuerunt, inopiam boni sanguinis meritò numerari inter illas causas, quæ lentum illud glutinosum producent, & probatum fuerit in *Commentariis* §. 75. n°. 4, auctum motum prodesse, ut attenuetur illud lentum: sed illæ noxæ, quæ sanguinis hanc jacturam sequentur, postea emendari poterunt, ubi pulmo fuerit levatus: vitæ autem imminens periculum, dum pulmo oppleri incipit, cogit, ut hoc remedium adhibeatur. Repetita autem sæpius

(a) Sect. VI. cap. iv. pag. 349.

I (b) *Ibidem*.

venæ-sectio, quæ in peripneumonia vera toties requiritur, in hoc morbo noceret potius, uti & monuit *Sydenhamus*; qui attentâ Observatione didicit, hanc sæpe repetitam, (a) iis qui crassiore essent corporis habitu, præsertim ætatis florem prætergressis (quales inprimis huic morbo obnoxii sunt) pessimè cessisse. Adeo autem metuebat secuturam post sanguinis missionem in hoc morbo debilitatem *Sydenhamus* ut jusserit, (b) in lecto jacentibus ægris sanguinem mittendum esse: sic enim & præcavetur optimè animi deliquium, in hoc morbo noxium, uti in *Commentariis* §. 854, dictum fuit. Ex largo autem vulnere sanguis emittitur, ne pituitâ gravatus sanguis, hincque lentescens, parvum vulnus obstruat. Tertiâ morbi die novam sanguinis missionem instituere solebat *Sydenhamus*: (c) cum autem urgente tantum necessitate venæ-sectio in hoc morbo locum habeat, si pulmo levare jam inceperit, illâ abstinere præstat.

2°. Post venæ-sectionem illico injicitur clyfma, ut alvus eluatur; sicque éductis fæcibus terfa intestina venulis bibulis resorbere possint illa, quæ postea eâdem viâ injicientur, & saponaceâ & solvente vi lentum illud pituitosum attenuare valent. Unde in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur clyfma ex melle, nitro, ovi vitello, & decocto hordei, quod utrique indicationi satisfacere poterit. Tantù fecit clyfmatum usum *Aretæus*, (d) in peripneumoniæ cura, ut venæ-sectionis, si aliquod impedimentum illam prohiberet, locum supplere posse crediderit. Quotidie ergo hæc injiciuntur, donec respiratio facilior, & pulsûs auctum robur, docuerint, levare pulmonem: hoc autem factò, illis abstinendum est, ne nimium debilitetur corpus; de quo videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 610, habentur.

Blandum purgans antiphlogisticum, alternis diebus sumendum, (e) donec omnino convaluerit æger, laudavit *Sydenhamus*. Talia autem purgantia, quæ solvendi vi simul agunt, non autem subducunt de corpore liquidissima, prodesse posse videntur.

3°. Quare victu tenuissimo opus sit, dum pulmo in suis vasis infarctus est, in peripneumoniæ veræ Historia jam sæpius dictum fuit. Laudatur autem hîc jus carniû, sed dilutum, quia minimè tenax est; & in hordei, avenæ, &c, decoctis farinosus lentor adest, qui materialem hujus morbi causam auget potius (vide §. 69. n°. 1.): additur autem his jusculis leve acidum, succus citri vel arantiorum, ut illa dispositio, quâ in putredinem sponte vergunt, emendetur. *Sydenhamus* (f) à carniû jusculis abstineri jussit, quia inflammationem huic morbo subesse credidit, quâvis longè minorem ac in peripneumonia vera: agnovit tamen, peripneumoniam notham à colluvie pituitosa, hyemali tempore aggestâ, ortum ducere; atque videtur minùs accuratè distinxisse frigidam & inertem illam pituitam à viscido inflammatorio, quod longè alterius indolis est. Potus autem tenuis ex aqua & melle laudatur, quia mel saponaceâ suâ vi omnem lentorem dividit, facillè tunc aquâ diluendum, quod hîc requiritur.

4°. Vapores calidos humidos, antea in cura peripneumoniæ veræ toties laudatos; hîc pariter summi usûs esse, satis patet. Laxata enim his vasa pulmonalia faciliùs transmittere poterunt illud, quod infarctum hæret, simulque interna pulmonis superficies sic optimè disponitur, ut per sputa pars quædam materiæ morbosæ educi possit. Medicamenta autem talia inprimis profunt, quæ diluendo, abstergendo &

(a) Sect. VI. cap. IV. pag. 341.

(b) Ibidem.

(c) Ibid. pag. 342.

(d) De Curation. Morbor. Acutor. Lib. II.

Tom. II.

cap. I. pag. 94.

(e) Sect. VI. cap. IV. pag. 342.

(f) Ibidem.

attenuando agunt : talis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur. Inflammatoria visciditas aquâ solâ dilui nequit ; lenta autem illa pituita fatîs commodè aquâ calidâ solvitur, adeoque jurè multùm boni in hoc morbo à diluentibus speratur. Verum quidem est , laxis & pituitosis corporibus nocere largum potûs aquosi tepidi usum ; sed his tantùm utimur eò usque , donec pulmo levatus fuerit , tunc enim periculum abest.

Balnea autem pedum & crurum adhibentur, ut laxatis his partibus tumeat panniculus adiposus , & in illo copia illius lenti pituitosi colligatur , sicque à pulmone avertatur , quantum fieri possit. In leucophlegmaticis enim & frigidis illis corporibus videmus , per totum corporis habitum , adiposum panniculum tumere lentiori tali saburrâ , unde pastacea illa partium mollities pendet : sic per Artem conamur reducere inertem illam pituitam ad illa loca , in quibus antea dispersa hæsit absque multo periculo. Non enim sufficit levasse pulmonem , solutâ materiâ , quæ vasis ejus impacta hærebat , nisi simul impediatur omni molimine , ne huic similis denuo magnâ copiâ ad pulmonem deferatur.

Larga autem vesicantia , inprimis cruribus & femoribus applicata , multùm prodesse possunt. Irritant enim partes , quibus applicantur , illas inflammant , epidermidem in vesiculas ichore , quandoque & viscidior humore , plenas attollunt. Quantum hæc usum habeant , ut copia & impetus humorum deriventur versus illas partes , quibus applicantur , antea in *Commentariis* §. 396. n°. 4 , dictum fuit ; adeoque & hoc respectu profunt. Præterea in *Commentariis* §. 75 , eorumdem efficaciam laudata fuit , dum acri stimulo languentem humorum motum excitant , simulque omne pituitosum iners dividunt & attenuant , quod hîc inprimis requiritur. Post venæ-sectionem , clysmata , diluentia adhibita , dum nullus metus est , ne aucto his stimulis humorum motu plus obruatur pulmo , tutò adhibentur , & pulchrum effectum præstant.

§. 874. **E**X his omnibus (820 , ad 874.) ratio datur , cur pueris hic morbus , foeminisque rarior ; ut & iis , qui laxæ sunt structuræ quoad solidorum fabricam , cur vix accidat : Cur in his facilè , & ferè sponte , sanetur ; contrà in robustis exercitatisque corporibus. Ex iisdem pariter liquet , hunc morbum ferè fieri ex omni alio prægresso , antequam ex eo moriatur æger ; adeoque proximam mortis causam , & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum , esse peripneumoniam.

Sequuntur jam quædam corollaria , quæ ex peripneumonix Historia tradita facilè explicari possunt.

CUR PUERIS , &c. Minus enim firma & in pueris , & in foeminis plerisque , est vasorum compages , atque ideò fluida contenta minus condensantur ; hinc dilutior in illis sanguis nec adeo cohærens apparet. Simul vasa facilè dilatantur : hinc , cæteris paribus , magis molle & turgidulum corpus est , quod Pictores & Statuarii optime notant. Monuerat hinc *Hippocrates* quòd , (a) morbi hi ante pubertatem non fiunt , peripneumonia , pleuritis.

UT ET IIS , QUI LAXÆ , &c. Reperiuntur enim & tales homines , quibus à mor-

(a) Coac. Prænot. n^o. DXXII. Charter. Tom. VIII. pag. 882.

bis prægressis, vita otiosa, propriâ temperie, tam parva cohæsiō solidarum partium est, ut vix agant in contenta fluida, vel saltem non tali efficacîâ, quæ ad firmum & virile robur requiritur. Hinc in illis omnia eadem ac in fœminis obtinent ferè, & morbis inflammatoriis minùs obnoxii vivunt.

CUR IN HIS FACILE, ET FERÈ SPONTE, SANETUR. Si in talibus corporibus sanguis immeabilis hæreat in pulmonalis arteriæ angustiiis, cùm nunquam illam densitatem habeat, ac in firmo & robusto corpore observatur, sponte suâ solvi solet illud obstruens; morâ & calore loci, uti & diluentibus potatis, facilè attenuandum. Præterea cùm laxa in his hominibus vasa facillimè cedant liquido distendenti, dùm proximum cor expulso sanguine urget loca obstructa, dilatabitur vas obstructum, ulteriùs promovebitur obstruens molecula, donec ex arteriis transeat in venas, vel per ultimas arteriolas, in cava pulmonis aerea patentibus, exeat, & per sputa evacuetur. Utroque modo felicissimè solvi pulmonis inflammationem, antea in *Commentariis* §. 830, vidimus; ubi tunc simul notatum fuit, felicem talem peripneumoniæ exitum sperari posse, quando laxitas & mollities in toto corpore obtinerent.

CONTRA IN ROBUSTIS EXERCITATISQUE CORPORIBUS. Omnia enim hîc contraria obtinent. Sanguis densus, compactus, paucâ feri quantitate dilutus, citò concrescens, dum venâ educitur: vasa firma, contracta, liquidis impulsis non facilè cedentia. Unde tales homines in morbos inflammatorios proni sunt, & illis correpti difficiliùs sanantur. Unde monuit *Hippocrates*, uti jam aliis occasionibus sæpius dictum fuit, quòd (a) *Corpora exercitata ac densa citiùs à pleuriticis ac peripneumonicis morbis pereunt, quàm inexercitata.*

EX IISDEM PARITER LIQUET, &c. In *Commentariis* §. 1, dictum fuit, vitam omnium minimam consistere in actione cordis adhuc contracti & aperti. Verùm cor contrahi nequit, nisi simul contentum suis cavis sanguinem exprimat: in homine nato autem omnis sanguis cordis dextri per pulmonem transire debet. Dum ergo homo moriturus est, debilis jam actio cordis, paulò post quieturi, nequit superare illa obstacula, quæ à vasorum pulmonalium angustiiis & resistantia fiunt: incipiet ergo hærare sanguis in pulmone, tenuissima ejus pars in venas transiens ad cor sinistrum perget, sicque debilem vitam adhuc continuabit: omni ergo momento magis magisque infarciatur sanguine pulmo, donec tantæ fiant resistantiæ cordi dextro, ut amplius se evacuare nequeat; distentum tunc manebit & quiescet, adeoque aderit mors.

Si jam considerentur illa phænomena, quæ in moribundis apparent, patebit evidenter, ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum esse peripneumoniam. Ultima enim illa vitæ quasi cum morte lucta, dum agonizare dicuntur homines, intolerabilem anxietatem facit, quæ (vide §. 631.) sanguinis ex corde egressum impeditum pro causa habet. Ingratus ille pulmonis fervor in moribundis certum infarcti pulmonis indicium dat; anhela illa, scapulis elevatis, pinnis narium motis, &c, suspiria in moribundis quid aliud docent? Licet ergo concludere, peripneumoniam fieri ex omni ferè alio prægresso morbo, antequam ex eo moriatur homo. Si enim excipiantur illi casus, ubi uno momento, corde quasi paralytico reddito, vita cessat, in perfecta syncope à validissimis animi affectibus, profusissimis & subitissimis evacuationibus, summo senio, &c, semper mortem præcedit lucta illa, communis maximè ad mortem via, & ipsâ morte longè pejor.

(a) Coac, Prænot. n°. cccxcviii. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

